

SÖZLERİN SOYAĞACI
ÇAĞDAŞ TÜRKÇENİN KÖKENBİLİM SÖZLÜĞÜ

Sevan Nişanyan

+zede ~ Fa zada vuran, vurulan < Fa zadan, zan- vurmak, çarpmak, çalmak, çalgı çalmak, yere çalmak (= Ave cad-, can- a.a.)

+zen ~ Fa -zan vuran, çalan, çalgı çalan < Fa zadan, zan- vurmak, çalmak, darbetmek " +zede

ā+ ~ ā- bir şeye yönelme ve katılma bildiren fiil öneki ~ HAvr *ad- a.a.

• Aynı kökten Lat ad, İng at, Fr à (yönelme ve katılma edatı).

ab [xiv] ~ Fa/OFa āb su (= Ave āp- a.a. = Sans ap a.a.) ~ HAvr *āp- a.a.

ab+ ~ Lat ab(s) bir şeyden veya yerden ayrılma, özünden uzaklaşma, aykırı olma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *apo a.a.

• Aynı kökten EYun apó, Ger *af > İng of, off, Alm auf; Sans ápa-, Ave apa- (a.a.). Ayrıca HAvr *ap-tero- biçiminden EYun apotērō, İng after (ard, sonra).

aba [xiv] ; abayı yakmak [188+] aşık olmak (argo) ~ Ar cabā'/qabā' yünden yapılmış üst giysi, cübbe = Aram qəbāy a.a.

• Fa kabā/qabā, Erm kapa/kapani, İt gabano biçimleri Arapçadan alıntıdır. 7. yy'dan itibaren kaydedilen OLat cappa biçiminin bir Sami dilinden alındığı anlaşılmaktatır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar caba : aba, aban-
Ar qaba : kaban
Lat cappa : handikap, kaporta2, kapuçino, kaput, kapüşon, kep, şap3, şapel, şaperon, şapka?

abad [xiv] ~ Fa/OFa ābād bakımlı, bayındır, mamur, meskûn (= Sogd āpāt bakılan, korunan = Ave āpāta- a.a.) ß Fa/OFa ā- yönelme edatı + Fa/OFa pādan, pāy- bakmak, korumak, gözetmek " ā+

abajur [187+] pencerenin alafranga kafesi; [189+] lamba siperi ~ Fr abat-jour "gün-kısan", "ışık-kısan", lamba siperi ß Fr abat kısar (< Fr abattre kısmak, düşürmek) + Fr jour gün, ışık (~ Lat diurnus gün < Lat dies gün, gündüz) " bateri, jurnal

---

• Ahmet Vefik Paşa'nın verdiği "pencere kafesi [panjur]" tanımı örneklenmeye muhtaçtır. Fransızcada sözcüğün bu anlamına rastlanmadı. Karş. panjur.

abaküs [xx/b] ~ Lat abacus 1. her türlü masa, pano, tabla, 2. hesap tahtası ~ EYun ábaks, abak- tabla, masa

aban[mak [xix] çullanmak, üstüne yüklenmek < Tü aba " aba

• Karş. çullan- < çul.

abandone [196+] boksta oyunu terketme ~ Fr s'abandonner boyun eğmek, vazgeçmek, pes etmek < EFr à bandon mahkûm, cezalı, yargılanarak hüküm giymiş olan ß Fr à bir şeye + Fr ban/bandon ferman, hüküm " ad+, banal

abanoz abanus [xiv] ; ebenus [xvii] ~ Fa/OFa ābnūs/abanūs abanoz ağacı ~ EYun ébenos a.a. ~ Mıs hbny a.a.

• Batı dillerine Yunancadan geçmiştir. Karş. İng ebony, Fr ébène.

abart[mak Tü? abart-/obart- [xvi] mübalağa etmek; apırt- [Kırg] a.a. Tü *abar- büyümek?

• Nihai kökeni ve türeyiş biçimi belirsizdir.

abazan habazan/abazan [192+] iştahlı, aç (argo); [xx/b] cinsel anlamda aç ~ Çing habezan aç < Çing habe yemek " habe

abdal [xi] dilenci derviş, kalender, meczup ~ Ar abdāl [#bdl çoğ.] 1. bedeller, 2. sufi düşüncesinde rical-i gaybın bir rütbesi < Ar badal karşılık olarak verilen şey, bedel " bedel

• Esasen esoterik sufi öğretisine ait bir kavram iken, 13. yy'da Anadolu'da heterodoks İslami tarikatler bünyesindeki meczup dervişler için kullanılmıştır.

abdest [xiv] ~ Fa ābdast/āb-i dast "el suyu", el yıkama, namaz öncesi törensel yıkanma " ab, dest

abdomen [xx/c] ~ Lat abdomen, abdomin- karın boşluğu

aberasyon [xx/b] ~ Fr aberration sapma, yanlış yola girme ~ Lat aberratio a.a. < Lat aberrare yanlış yola sapmak ß Lat ab- aykırı + Lat errare dolaşmak, gezmek ~ HAvr *ers- a.a. " ab+

abes [xiv] ~ Ar cabaθ [#cbθ msd.] boşa vakit geçirme, oyalanma < Ar cabiθa boşa vakit geçirdi, oyalandı

• Türkçede sıfat olarak kullanımı yakın döneme aittir.

abıhayat ~ Fa āb-i Hayāt can suyu ß Fa āb su + Ar Hayāt " ab, hayat1

abi + < Tü ağabey " ağa, bey

abide [191+] ebedi kalan şey, anıt (Fr monument karşılığı) < Ar ābid [#'bd fa.] kalan " ebed

---

• Modern Osmanlıca türev Ar ābidat (unutulmaz olay, büyük felaket) sözcüğüyle birleştirilemez.

abiye [xx/b] gece kıyafeti ~ Fr habillé giyinik, özellikle gece kıyafeti giymiş < Fr habiller hazırlamak, donatmak, giydirmek Lat habitus kılık, donanım < Lat habēre sahip olmak " habitat

abla çoc aba [xi] ana; aba/ebe [xiv] anne, nine; aba/apa/apu/ebe [xiv-xix] yaşlıca ve saygıdeğer kadın, bacı, büyük kızkardeş; abla [xix] a.a. " ebe

---

• -l- ara sesi Türkiye Türkçesinde geç dönemde türemiştir. Asya Türk dillerinde ape, apay, appa biçimlerine rastlanır.

ablak [xiv] yassı ve yuvarlak yüzlü ~ Ar ablaq [#blq sf.] siyahlı beyazlı (at rengi), yassı ve yuvarlak yüzlü (insan)

• Renk ve kusur sıfatları yapan af cal vezninde.

abluka abloka [xix] bloke etme ~ İt a blocco bloke edilmiş < İt blocco abluka ~ Fr blocus a.a. ~ Hol bloc-huis müstahkem mevki, karakol " blok

abone [187+] ~ Fr abonné a.a. < Fr abonner abone olmak, abone etmek ß Fr à bir şeye + Fr bon2 ödeme emri, kupon, senet " ad+, bono

aborda abordo [xvii] (gemi) yanaşma ~ İt abborda yanaş! < İt abbordare yanaşmak ß İt ad- bir şeye + İt bordo kenar, yan " ad+, borda

abra kadabra [xx/b] ~ Fr abra cadabra büyü sözü ~ OLat abra cadabra a.a. ~ EYun abraksas a.a. ~? İbr

abraş [xiv] ~ Ar abraş [#brş] çilli, alaca benekli

• Renk ve kusur sıfatları yapan af cal vezninde.

abrıl [xvi] ~ Yun aprílios Nisan ayı ~ Lat aprilis a.a. < Etr Apru Etrüsklerde bir tanrıça

absorbe [etm [xx/b] özümsemek ~ Fr absorber emmek, özümsemek ~ Lat absorbere bütün olarak yutmak, silip süpürmek ß Lat ab- bir şeyden + Lat sorbere emmek ~ HAvr *srebh- a.a. " ab+

abstre [xx/b] soyut (resim) ~ Fr abstrait soyut, özet, hülasa ~ Lat abstractus a.a. < Lat abstrahere, abstract- bir bütünden çekip ayırmak, özünü almak, suyunu sıkmak ß Lat ab- bir şeyden + Lat trahere, tract- çekmek " ab+, traktör

absürd [xx/b] ~ Fr absurd saçma, anlamsız ~ Lat absurdus < Lat surdus sağır ~ HAvr *sur-do- sağır, dilsiz, boğuk sesli

abuk sabuk ikil [xix] saçma sapan

• İkinci unsur belki Tü sab/sav (söz) biçimiyle ilişkili olabilir. Abuk sözcüğünün "saçma" anlamında bağımsız bir sıfat olarak kullanımı yakın yıllarda ortaya çıkmıştır.

abullabut [188+] avanak (argo) ~ Ar *abū-l-labūT çifte atan hayvan ß Ar abū baba + Ar labūT [#lbT im.] tekmeleyen, saldırgan " ebu

abur cubur ikil apur sapur [xv] darmadağınık; abur cubur [xvii] düzensiz yemeği ifade eden söz; [xix] karmakarışık " abuk sabuk

---

• Belki yansıma ses kökenli olabilir. Karş. hapır hupur, şapır şupur.

abus [xvii] ~ Ar cabūs [#cbs im.] çatık kaşlı, asık suratlı < Ar cabasa kaş çattı, surat astı

abüze [etm [xx/a] ~ Fr abuser kötüye kullanmak ~ Lat abuti, abus- a.a. ß Lat ab- özüne aykırı + Lat uti, us- kullanmak " ab+

acaba [xiv] ~ Ar cacabā [#ccb zrf.] "şaşırarak, hayret ederek", soru sözcüğü < Ar cacab [msd.] şaşırma, hayret " acep

acar acarlı [xvii] yeni (Anadolu lehçesinde); acar [xx/a] ele avuca sığmaz, atılgan, taze, güçlü ~ ?

• Erm acar (kas lifi, sinir) ile bağlantısı gösterilemez. Ar cacar (çıkıntı, kabartı, şişkinlik) ile birleştirilmesi abestir.

acayip [xiv] tuhaf şey < Ar min al-cacā'ib tuhaf şeylerden (biri) < Ar cacā'ib [#ccb çoğ.] tuhaf şeyler < Ar cacībat^ tuhaf şey, hilkat garibesi " acep

---

• Türkçede tekil sıfat olarak kullanımı 17. yy'dan itibaren kaydedilmiştir.

acele cacelet usit. c^acele [xvii] ~ Ar cacalat^ [#ccl msd.] ivme, evecenlik < Ar cacila acele etti

acemi [xiv] beceriksiz ~ Ar cacamī [#ccm nsb.] Arapça bilmeyen kimse, barbar, İranlı < Ar cacam a.a.

acente [186+] ~ İt agente başkası adına iş yapan, vekil ~ Lat agens, agent- 1. yapan, eyleyen, iş gören, 2. vekil < Lat agere, act- yapmak, etmek " aksiyon

acep [xi] hayret, taaccüp; [xx/b] hayret ederek, acaba ~ Ar cacab [#ccb msd.] şaşırma, hayret < Ar caciba şaşırdı, hayret etti

---

• Zarf olarak kullanımı halk diline özgü olup yakın dönemde genel dile girmiştir.

aceze [xvii] ~ Ar cacazat^ [#ccz çoğ.] acizler, düşkünler < Ar cacīz [sf.] " aciz

acı Tü āçığ [viii+] 1. acı tad, 2. ağrı, sancı < Tü āçı- acımak " acı-

acı[mak Tü āçı- [viii+] 1. acılaşmak, ekşimek, 2. canı yanmak < Tü *ağşı- < Tü ağ acı ve üzüntü bildiren ünlem

acık[mak Tü āçık- [xi] < Tü āç- [viii, xi] aç hale gelmek " aç

• Pekiştirici -(ı)k- ekiyle. . Eski Türkçe isim ve fiil köklerinin birliği dikkat çekicidir.

acil ~ Ar cācil [#ccl fa.] acele eden " acele

aciz [xi] ~ Ar cāciz [#ccz fa.] acz gösteren, güçsüz " acz

acul ~ Ar cacūl [#ccl im.] aceleci, hızlı " acele

acun YT acun [193+] dünya ~ Tü ajun Budist inançta yaşam evresi, enkarnasyon [viii+ Uy], bu dünya, yeryüzü alemi [xi, xv+ Çağ] ~ Sogd ajūn yaşam, Budist inançta enkarnasyon < Sogd jaw-/jū- yaşamak ~ HAvr *gweiə-1 yaşamak, canlı olmak " can

• Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bir kelime iken Dil Devrimi döneminde "Öz Türkçe" olduğu zannıyla canlandırlmıştır.

acur [xix] ~ Ar caccūr [#ccr] bir tür hıyar veya yeşil kavun < Ar cacara burdu, büzdü, (biçimsiz ve çirkin bir surette) kabardı veya kabarttı

• Yun < OYun angoúri (hıyar) biçimi Mısır Arapçasından veya başka bir Ortadoğu dilinden alıntıdır. Alm Gurke (a.a.) bir Slav dili üzerinden Yunanca biçime dayanır. Karş. Pol ogórek, Rus ogurec vb. (a.a.).

acuze [xix] ihtiyar kadın < Ar cacūz [im.] yaşlı ve düşkün (kadın veya erkek) < Ar cacaza aciz idi " acz

acz [xiv] ~ Ar cacz [#ccz msd.] güçsüzlük < Ar cacaza güçsüz idi, yaşlı ve düşkün idi

aç Tü āç [viii] açlık (isim); āç [xi] aç (isim ve sıfat)

• İsim kullanımı acından ölmek deyiminde korunmuştur.

aç[mak Tü aç- [viii] a.a.

açalya/açelya [xx/b] ~ İt azalea kumlu toprakta yetişen bir çiçek ~ YLat azalea a.a. ☼ Linnaeus, İsv. doğabilimci (1707-1778) < EYun azaléos susamış, susuzluktan yanan ~ HAvr *asd- < HAvr *as- yanmak

---

• Türkçedeki -ç- sesi İtalyanca üzerinden alıntıyı gösterir.

açı YT [193+] zaviye < Tü aç- " aç-

açık Tü açuk [viii+] a.a. < Tü aç- " aç-

açıkla[mak YT [193+] tasrih etmek < Tü açık " açık

açkı YT [xiv-xx] cila, perdah; [194+] anahtar < Tü aç- " aç-

• "Anahtar" anlamı 15. yy'da kaydedilen tek örneğe dayanarak Dil Devrimi bünyesinde dolaşıma sokulmuştur.

açmaz <Tü [xvii] niyetini belli etmeden davranma; [xix] satranç oyununda şahın kapana düşmesi < Tü aç- " aç-

ad Tü āt [viii] isim, nam

ad+ ~ Lat ad bir şeye yönelme veya katılma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *ad- a.a.

• Eklendiği fiilin ilk sessizine asimile edilir. Ör: ad-similare > assimilare, ad-paratus > apparatus. Klasik-sonrası türevlerde belirli bir yön anlamı taşımaksızın isimlerden fiil yapar. Ör: abonner < bon. . Aynı kökten EFa/Fa ā, İng at, Fr à (a.a.).

ada <Tü adağ [xiii] etrafı suyla çevrili kara parçası; atow [xiii] < Tü *aδ- ayırmak " ayır-

---

• Anlam gelişmesi için karş. Lat insula (ada) > insulare (ayırmak, izole etmek).

ada[mak Tü āta- [viii+] isim vermek, çağırmak, bir göreve atamak, bir amaca adamak, söz kesmek, söz vermek < Tü āt isim " ad

adak Tü ātak [viii+] adanan şey < Tü āta- " ada-

adale azalet [xvii] ~ Ar caḍalat^ [#cḍl msd.] kas

adalet [xvii] ~ Ar cadālat^ [#cdl msd.] adillik, hak gözetme " adl

adam [xi] ~ Ar ādam [#'dm] 1. insanların atası, Adem, 2. insanoğlu ~ İbr ādām a.a. = İbr adāmah toprak

---

• Karş. Fen 'adm (insan), Ugar 'b 'dm (insanların atası). "Toprak" kavramıyla ilişkisi için karş. Lat homo (insan) < humus (toprak). Bak. hümanizm.

adap ~ Ar ādāb [#'db çoğ.] < Ar adab görgü, terbiye, usul bilgisi " edep

adapte [etm adaptasyon [192+] ~ Fr adapter uyarlamak ~ OLat adaptare bir şeye uydurmak, tatbik etmek ß Lat ad- bir şeye + Lat aptare a.a. < Lat aptus uygun " ad+

• Karş. İng apt (uygun), inept (beceriksiz), aptitude (yetenek).

adavet [xiv] ~ Ar cadāwat^ [#cdw msd.] düşmanlık < Ar cadā düşmanlık etti, saldırıda bulundu

aday YT [193+] namzet < Tü ad " ad

• Karş. Fr nominé (aday) < nom (ad) sözcüğüne kıyasla.

add [etm ~ Ar cadd [#cdd msd.] sayma, sanma, itibar etme < Ar cadda saydı, sandı

adem [xiv] ~ Ar cadam [#cdm msd.] yokluk < Ar cadima yok idi, eksik idi

ademimerkeziyet + [190+] desantralizasyon ß Ar cadam yokluk, yoksunluk + Ar markazī merkeze ait " adem, merkez

---

• Fr décentralisation karşılığı olarak "Prens" Sabahaddin Bey tarafından üretilmiş terkiptir. -iyyet nisbet ekinin terkibe eklenmesi cüretkârdır.

adet1 [xi] ~ Ar cadad [#cdd msd.] sayı " add

adet2 [xiv] ~ Ar cādat^ [#cwd msd.] düzenli olarak tekrarlanan şey, alışkanlık, itiyat < Ar cāda geri geldi " avdet

adeta [xix, xx/a] bayağı, alelade, bermutad; atın bir yürüyüşü; [xx/b] sanki, hemen hemen ~ Ar cādatā [zrf.] adet olduğu üzere, ber mutad " adet2

• Türkçe bayağı sözcüğünün ikili anlamından türemiş olması muhtemel gözüken ikinci anlam 20. yy ikinci yarısından önce kaydedilmemiştir. Buna karşılık karş. cādetce (sanki, hemen hemen - xvii).

adıl YT [1974] gramerde zamir < Tü ad " ad

• -ıl ekinin işlevi belirsizdir.

adım <Tü ātım/adım [xiv] a.a. < Tü *aδt-ım < Tü aδıt- açmak, ayırmak " ayır-

---

• Karş. ayak.

adi [xvii] ~ Ar cādī [#cwd nsb.] alışılmış, sıradan < Ar cādat^ alışkanlık " adet2

adil [xiv] ~ Ar cādil [#cdl fa.] denge gözeten, adaletli " adl

adisyon [xx/c] ~ Fr addition 1. toplam, yekûn, 2. restoran ve bar hesabı ~ Lat additio toplama, ekleme < Lat addere, addit- eklemek, aritmetikte toplama işlemi yapmak ß Lat ad- bir şeye + Lat dare, dat- vermek " ad+, data

adiyö [187+] ~ Fr à Dieu "Allaha", veda sözü < Fr Dieu tanrı ~ Lat deus a.a. ~ HAvr *deiwos a.a. < HAvr *dyeu- ışımak, parlamak, güneş

adl [xi] ~ Ar cadl [#cdl msd.] adalet, hak gözetme < Ar cadala dengeledi, eşitledi, adil idi

adliye (daire-i) adliye [xix] adli işler dairesi < Ar cadlī [#cdl nsb.] adalete ilişkin, adalete ait " adl

adrenalin [xx/b] ~ Fr adrenaline böbreküstü bezlerinin salgıladığı hormon ☼ 1901 Yokichi Takamine, Jap. kimyacı / İng adrenalin a.a. ß Lat ad- katılma edatı + Lat renes böbrek " ad+, renal

adres [192+] ~ Fr adresse 1. hitap, bir mektubun hitap cümlesi, 2. adres < Fr adresser birine veya bir şeye yönelmek, yöneltmek, hitap etmek ~ OLat addirectare a.a. ß Lat ad- bir şeye + Lat directus yönelen, doğru, düz " ad+, direkt

aer(o)+ ~ Fr aér(o)- / İng aer(o)- hava (sadece bileşiklerde) (~ Lat aer) ~ EYun aēr hava ~ HAvr *āwer-

---

EŞKÖKENLİLER:
EYun aer : aerobik, aerodinamik, aerosol, arya, kurander, malarya, şambrel

aerobik [xx/c] ~ İng aerobic oksijen alma tekniğine dayalı bir egzersiz türü ☼ 1968 Kenneth Cooper, ABD < İng aerobe biyolojide oksijenle yaşayan hücre türü ~ YLat aerobius " aer(o)+, biy(o)+

aerodinamik [xx/b] ~ Fr aérodynamique havanın kaldırma gücüne ilişkin " aer(o)+, dinamik

aerosol [xx/c] ~ İng aerosol a.a. ☼ 1926 Erik Rotheim, Norv. mühendis ß Lat aer hava + Lat solutio eriyik " aer(o)+, solüsyon

af/aff- [xiv] ~ Ar cafw [#cfw msd.] silme, giderme, cezasını iptal etme < Ar cafā sildi, giderdi, affetti, muaf tuttu, kaçındı

afacan <Tü ivecen [xiv-xvii] acul, aceleci; afacan [xix] yaramaz, yerinde durmaz (çocuk) < Tü év- acele etmek, koşuşmak " ivedi

---

• -ecen/-acan eki ve ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

afacan <Tü ivecen [xiv-xvii] acul, aceleci; afacan [xix] yaramaz, yerinde durmaz (çocuk) < Tü év- acele etmek, koşuşmak " ivedi

---

• -ecen/-acan eki ve ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

afakan >> " hafakan

afaki [xix] havai, mesnetsiz < Ar āfāq [#'fq çoğ.] 1. ufuklar, 2. uzak ülkeler, dünyanın dört bucağı < Ar ufq ufuk " ufuk

afalla[mak <ikil [xx/b] şaşkınlaşmak, aptallaşmak < Tü afal afal/aval aval şaşkınlık belirten bir deyim " aval aval

---

• Anadolu ağızlarından yazı diline aktarılmıştır.

afazi [xx/c] ~ Fr aphasie konuşma yeteneğini yitirme, konuşamama ~ EYun afasía a.a. ß EYun a(n)- olumsuzluk öneki + EYun fēmí, fā- konuşmak, söylemek ~ HAvr *bhā-2 a.a. " an+, fon(o)+

aferin [xv] ~ Fa āfirin övgü, kutsama, alkış ~ OFa āfrīn a.a. < OFa āfrītan, āfrīn 1. övmek, kutsamak, 2. yaratmak " ā+

EŞKÖKENLİLER:
OFa afritan : aferin, ifrit

afet [xiv] ~ Ar āfat [#'wf] bela, felaket, salgın hastalık

afi [192+] fiyaka, caka, gösteriş (argo) ~ Yun afē dokunuş, el becerisi ~ EYun (h)afē a.a. < EYun (h)áptō, af- dokunmak, değmek, ellemek

afif [xiv] ~ Ar cafīf [#cff sf.] iffetli, temiz ahlak sahibi < Ar caffa kaçındı, utandı " iffet

afiş [192+] ~ Fr affiche duvara yapıştırılan kâğıt, poster " afişe

afişe [etm [xx/b] ilan etmek, faş etmek ~ Fr afficher sabitlemek, iliştirmek, yapıştırmak ~ OLat affixare a.a. ß Lat ad- bir şeye + Lat fixus iliştirilmiş < Lat figere, fix- tutturmak, iliştirmek " ad+, fiks

---

• Türkçe anlamı afiş sözcüğünden etkilenmiştir.

afitap afitab [xiv] ~ Fa āftāb güneş, gün ışığı ß OFa āb2 parıltı, parlaklık (= Sans ābhā parıltı) + OFa tap- ısı, ışık " tav2

afiyet [xi] ~ Ar cāfiyyat^ [#cfw msd.] hasta olmama hali, sağlık, canlılık " af

aforizm/aforizma [xx/b] ~ Fr aphorisme vecize, güzel ve özlü söz ~ EYun aforismós tanımlama < EYun aforízō 1. sınırlamak, belirlemek, tanımlamak, 2. sürgün etmek, dışlamak ß EYun apó -den + EYun (h)óros sınır, hudut " apo+

aforoz aforos [xvii] ~ Yun aforízo cemaat dışına çıkarmak ~ EYun aforízō dışlamak, sürgün etmek " aforizm

afra tafra ikil [xx/c] çalım, gösteriş " tafra

afrodisyak [xx/b] ~ Fr aphrodisiaque cinsel uyarıcı ~ EYun afrodisiakós Afrodit'e ait, a.a. < öz Aphrodite aşk ve cinsellik tanrıçası

afsun >> " efsun

aft [xx/b] ~ Fr aphte ağızda ağrılı ödem ~ EYun áftai yanık < EYun (h)áptō tutuşmak

aftos [188+] dost, sevgili ~ Yun autós eril üçüncü tekil şahıs zamiri, o (erkek) ~ EYun autós kendi " ot(o)+1

afyon ~ Ar āfyūn afyon ~ EYun ópion a.a. < EYun ópos özsuyu, reçine, özellikle afyon özü ~ HAvr *sokwo- özsuyu, reçine

---

• Batı dillerine Yunancadan geçmiştir. Karş. Lat, İng opium (afyon).

agâh [xiv] ~ Fa āgāh uyanık, haberdar, bilgili ~ OFa ākās/ākāh a.a.

agat [xx/b] ~ Fr agate bir cins yarı değerli taş, akik ~ EYun aχátēs a.a.

agav [xx/c] ~ Fr/İng agave Amerika kökenli bir kaktüs cinsi ~ EYun agauós soylu, seçkin

aglütine [etm [xx/c] ~ Fr agglutiner yapışmak, yapıştırmak ~ Lat agglutinare a.a. < Lat gluten, glutin- zamk, tutkal " ad+, glüten

agnostik agnostisizma [192+] ~ Fr agnostique bilmezci, tanrının bilinemeyeceğini savunan kimse ~ İng agnostic a.a. ☼ T. H. Huxley, İng. düşünür (1825-1895) ß EYun a(n)- değil + EYun gnōstikós bilen, bilgisi olan < EYun gignōskō, gnō- bilmek " an+, gnostik

agora [xx/b] ~ Yun agorá çarşı ~ EYun agorá/agýris toplanma yeri, kamuya ait açık alan, çarşı < EYun ageírō toplanmak ~ HAvr *əger- < HAvr *ger- toplanmak, toplu halde olmak, sürü, güruh

agorafobi [xx/b] ~ Fr agoraphobie açık alan korkusu " agora, fobi

agraf [xx/a] ~ Fr agrafe çengelli iğne < EFr graffe çengel ~ Ger *krappōn çengel, kanca " kramp

agrandisman [192+] fotoğraf büyütme ~ Fr agrandissement büyüme, irileşme < Fr agrandir, agrandiss- büyümek, büyütmek ~ OLat aggrandire a.a. < OLat grandus büyük " ad+, gran

---

• Agrandize etm. Türkçeye özgü bir türevdir.

agreman [xx/b] elçilik onay mektubu ~ Fr agrément onaylama, benimseme < Fr agréer uymak, onaylamak ~ OLat aggratare a.a. < Lat gratus makbul, hoşa giden ~ HAvr *gwrə-to- < HAvr *gwerə-3 makbul olmak " ad+

agresyon [xx/c] ~ Fr agression saldırı, saldırganlık ~ Lat agressio a.a. < Lat aggredi, aggress- saldırmak, üstüne yürümek ß Lat ad- bir şeye + Lat gradi, gress- yürümek, adım atmak " ad+, grado

aguş ~ Fa āğuş sarmalama, kucaklama, kucak, belek < Fa āğaştan sarmalamak, bulamak, bulaştırmak, belemek

ağ Tü āğ [xi] 1. seyrek dokuma, balık ağı, 2. iki bacağın arası, apış < Tü *ā- açmak, ayırmak " ayır-

ağ[mak Tü āğ- [viii] yükselmek, çıkmak, belirmek, aşmak, değişmek

---

• Karş. Moğ okı- (yükselmek)

ağa [xiii] ~ Moğ aḳa 1. büyük erkek kardeş, 2. bir saygı unvanı

ağaç Tü ığaç [viii] a.a.; yığaç [xi]

ağar[mak <Tü [xiv] beyazlamak < Tü āk " ak

• Renklerden fiil yapan -ar- ekiyle. Karş. bozar-, göğer-, karar-, kızar-, morar-, sarar-, yeşer-. . Uzun sesli etkisiyle k > ğ değişimi tipiktir.

ağda akıde/ağde [xvii Mü] kıl almakta kullanılan yapışkan madde ~ Ar caqīdat^ [#cqd sf. f.] koyu kıvamlı şey, pıhtı, karamel " akide2

ağı/ağu Tü āğu [viii+] zehir

ağıl Tü? āğıl [viii] hayvanların gece kapatıldığı etrafı çevrili alan

---

• Karş. avlu < EYun aulē (a.a.). Gerek Eski Türkçe gerek Grekçe biçimlerin İrani bir dilden alıntı olması güçlü ihtimaldir.

ağır Tü āğır [viii] pahalı, değerli ; āğar [viii+] hafif olmayan, tez olmayan

ağırla[mak Tü ağırla- [xi] hürmet göstermek, izzet ve ikram etmek < Tü ağır pahalı, değerli " ağır

ağıt YT [193+] mersiye < Tü ağıtçı/ağıdıcı [xviii] ölülerin arkasından ağlayan kadın < Tü ağır-/ağdır-/*ağıd- [xiv-xix TS] ağlamak, haykırmak, anırmak < Tü ağ acı ve üzüntü ünlemi " ağla-

---

• 18. yy'dan itibaren kaydedilen ağıtçı sözcüğünün *ağıt adına değil, ağıtmak fiiline bağlı olduğu anlaşılıyor. YTü -it eki için bak. anıt.

ağız/ağz- Tü āğız [viii] a.a. < Tü *ā- açmak " ayır-

ağla[mak Tü ığla- [viii+] ; ağla- [xiv] < Tü ağ/ığ acı ve üzüntü bildiren ünlem " acı-

ağnam [xvii] ~ Ar aġnām [#ġnm çoğ.] koyunlar, küçükbaş davar < Ar ġanam koyun, mal, davar

ağrı Tü ağrığ [viii+] a.a. < Tü ağrı- " ağrı-

ağrı[mak Tü ağrı- [viii] hastalanmak; [xiv] sancımak, acı duymak < Tü ağ acı ve üzüntü nidası " acı-

ağustos ağostos [xvii] ~ Yun aúgoustos bir ay adı ~ Lat Augustus 1. Roma imparatoru Octavianus'un (MÖ 30-MS 18) lakabı, 2. Roma takviminin altıncı ayı < Lat augere artırmak, büyütmek, yüceltmek " otorite

ağyar [xiv] ~ Ar aġyār [#ġyr çoğ.] başkaları < Ar ġayr başka, başkası " gayrı

ah2 [xiv] ~ Fa āh feryat, lanet

ahali ~ Ar ahālin [#'hl çoğ.] yerliler, yerli halk < Ar ahl bir yerin yerlisi " ehil

ahbap ~ Ar aHbāb [#Hbb2 çoğ.] sevgililer, dostlar < Ar Habīb sevgili, dost " habip

ahçı >> " aşçı

ahenk ~ Fa āhang uyum < Fa hang vezin, ölçü, edep ~ OFa hang terbiye, eğitim, edep

aheste [xv] ~ Fa āhasta yavaş, sessiz

ahfad ~ Ar aHfād [#Hfd çoğ.] torunlar < Ar Hafīd torun " hafid

ahır aχur [xi] hayvan barındırılan yer ~ Fa āχwur hayvan besleme yeri, yemlik ~ OFa āχwar yemlik (= Sogd āχwēr a.a.) ß OFa ā- yöneliş, katılma, aidiyet bildiren önek + OFa χwar(d) yemek " ā+, +hor

ahi [xiii] Anadolu'ya özgü bir örgütlenme biçiminin mensuplarına verilen ad ~ Ar aχī [#'χw] kardeşim < Ar aχ erkek kardeş (= Aram aχā a.a. = İbr aχ a.a.)

ahir [xi] ~ Ar āχir [#'χr] sonraki, son

EŞKÖKENLİLER:
Ar #'?r : ahir, ahiret, bilahare, tehir, uhrevi

ahiret/ahret [xiii] ~ Ar āχirat [#'χr fa. f.] sonraki şey, ölümden sonraki hayat " ahir

ahit/ahd- ahd [xiv] ~ Ar cahd [#chd msd.] 1. tanıma, 2. yükümlülük, yemin, söz < Ar cahida tanıdı, kabul etti, üstlendi

ahize [xx/a] telefon alıcısı (Fr récépteur karşılığı) < Ar aχīδ [#'χδ sf.] alan, alıcı " ahz

---

• Karş. Ar aχīδat (zorla alınan şey).

ahkâm [xiv] ~ Ar aHkām [#Hkm çoğ.] hükümler < Ar Hukm yargı " hüküm

ahlak [xiv] ~ Ar aχlāq [#χlq çoğ.] yaradılış, huylar < Ar χulq yaradılış " halk2

ahlat aχlat [xvii] ~ Yun aχláda yaban armudu, pyrus amigdaliformis ~ EYun aχrás, -d- a.a.

ahmak [xiii] ~ Ar aHmaq [#Hmq sf.] aptal, budala < Ar Hamuqa aptal idi " hamakat

---

• Kusur ve renk sıfatları yapan afcal vezninde.

ahmer [xiv] ~ Ar aHmar [#Hmr sf.] kırmızı

• Hilali ahmer "kızıl ay" demektir.

ahsen ~ Ar aHsan [#Hsn kıy.] daha güzel, en güzel < Ar Hasan güzel " hüsn

ahşap ~ Ar aχşāb [#χşb çoğ.] ağaçtan şeyler, kereste < Ar χaşb tahta, ağaç

ahtapot ıχtapod [xvii] ~ Yun oχtapódi "sekiz ayak", a.a. ß Yun októ sekiz (~ HAvr *oktō- a.a.) + Yun pódi ayak " okt(o)+, podyum

ahu [xvi] ~ Fa āhū ceylan ~ OFa āhūg a.a. (= Sogd āsūk a.a. = Ave āsū a.a.)

ahu zar ~ Fa āh u zār ah vah, ağlama

ahududu + ahu dutu [xix] kırmızı ağaç çileği " ahu, dut

ahval [xiv] ~ Ar aHwāl [#Hwl çoğ.] haller < Ar Hāl " hal1

ahz ~ Ar aχδ [#'χδ msd.] alma, alım < Ar aχaδa aldı

aidat ~ Ar cā'idāt [#cwd çoğ.] gelirler < Ar cā'idat^ gelir, rant, bir yatırımdan geri gelen " avdet

aile ayilet [xiv] ~ Ar cā'ilat^ [#cwl sf. f.] bir kişinin bakmakla yükümlü olduğu hane halkı, bağımlılar < Ar cāla [msd. cawl/c^iyālat^] geçimini sağladı, besledi, baktı

ait ~ Ar cā'id [#cwd fa.] 1. dönen, geri gelen, gelir, 2. taalluk eden, ilgisi olan " avdet

ajan [192+] ~ Fr agent secret gizli görevli < Fr agent iş yapan, görevli, vekil ~ Lat agens, t- < Lat agere, act- yapmak, eylemek " aksiyon

ajanda [xx/b] ~ Fr agenda gündem, günlük işler defteri ~ Lat agenda [n. çoğ.] yapılacak olan şeyler < Lat agendus yapılacak < Lat agere, act- yapmak, eylemek " aksiyon

ajans [186+] ; [189+] haber kurumu ~ Fr agence vekâlet, vekillik kurumu, aracı kuruluş ~ Lat agentia < Lat agere, act- yapmak, eylemek " aksiyon

ajda [200+] büyükçe çay bardağı < marka Aida Paşabahçe firmasının çay bardağı modeli

---

• Markanın yanlış okunmasından ötürü şarkıcı Ajda Pekkan'ın adıyla birleştirildiği rivayet edilir.

ajite [etm [xx/b] ~ Fr agiter tahrik etmek, harekete geçirmek ~ Lat agitare a.a. < Lat agere, act- yapmak, eylemek " aksiyon

ak Tü āk [viii] beyaz < Tü *ā- açmak, açılmak " ayır-

ak[mak Tü ak- [viii+] (sıvı) akmak; [xi] akın etmek, yağma için hücum etmek

akab[inde ~ Ar caqb [#cqb msd.] 1. ayak topuğu, 2. ard, peş, sonra (= Aram caqəb- topuk = Akad iqbu a.a.)

akademi akademya [181+] ~ Fr académie 1. bilimsel kuruluş, yüksek okul, 2. özellikle 1635'te kurulan Fransız Akademisi / İt accademia a.a. < Akademía 1. Eski Atina'da bir semt, 2. Eflatun'un (Platon, MÖ 429-347) bu semtte kurduğu felsefe okulunun adı

• Modern dönemde ilk kez 1474'te Floransa'da kurulan Platonik Akademi için kullanılmıştır.

akait [xvii] ~ Ar caqā'id [#cqd çoğ.] ilkeler, aksiyomlar, İslam inancının temel ilkeleri < Ar caqīdat^ " akide1

akaju [xx/a] ~ Fr acajou tropik bir ağaç, bu ağaçtan elde edilen fıstık ~ Port a caju ~ Karib

akamet ~ Ar caqāmat^ [#cqm msd.] kısır, sonuçsuz, etkisiz < Ar caqama kısır idi, kısırlaştırdı

akar [xiv] ~ Ar caqār [#cqr] gelir getiren mülk

akaret ~ Ar caqārāt [#cqr çoğ.] gayrımenkuller < Ar caqār " akar

akasya [xix] ~ Fr acacia kurak bölgelere özgü bir ağaç, acacia arabica ~ EYun akakía a.a.

• 16.-19. yy'da rastlanan Tü akakiya biçimi doğrudan Yunancadan alıntıdır.

akbaba + [xvii] başı beyaz olan bir tür yırtıcı kuş, a.a. " ak, baba

akça/akçe <Tü [xiii] 1. beyaz, 2. gümüş, 3. gümüş para < Tü ak " ak

---

• Karş. Fr argent, İsp plata (1. gümüş, 2. gümüş para, genel anlamda para). Karş. sarıca (altın).

akıbet [xi] ~ Ar cāqibat^ [#cqb fa. f.] ard, son, sonra < Ar caqaba ardından geldi, takip etti < Ar caqb topuk " akab

akıl [xi] ~ Ar caql [#cql msd.] a.a. < Ar caqala 1. dizginledi, gem vurdu, 2. akıl süzgecinden geçirdi, akıl yürüttü (= İbr #cql rehin etme, haczetme)

akın Tü akın [xi] sel; [xiv] baskın, yağma, dalga < Tü ak- " ak-

akışkan YT [194+] seyyal < Tü *akış- " ak-

• Akışmak fiili mevcut değildir.

akide1 [xvii] eritilip sertleştirilmiş şekerden yapılan şekerleme ~ Ar caqīdat^ [#cqd sf. f.] 1. katılaşmış şey < Ar caqada düğümledi, bağladı, (alçı) dondurdu, (bal) katılaştırdı " akit1

akide2 [xvii] ~ Ar caqīdat^ [#cqd sf. f.] 2. kesin sayılan ilke veya öğreti, aksiyom < Ar caqada düğümledi, bağladı, katılaştırdı " akit1

akif [xiv] ~ Ar cākif [#ckf fa.] adayan < Ar cakafa [msd. cukūf] adadı, kendini verdi, meşgul oldu, müptela oldu

akik [xiv] ~ Ar caqīq [#cqq sf.] 1. yarık, 2. bir tür değerli taş, agat

akil [xiv] ~ Ar cāqil [#cql fa.] akıllı, rasyonel " akıl

akim ~ Ar caqīm [#cqm sf.] sonuçsuz kalan " akamet

akis/aks- aks [xiv] ~ Ar caks [#cks msd.] yansıma, tepki, bir şeyin tersi < Ar cakasa yansıdı, tersine döndü

akit1/akd- akd [xiv] ~ Ar caqd [#cqd msd.] 1. bağ, düğüm, 2. sözleşme < Ar caqada bağladı, düğümledi, ilikledi

akit2 [xvii] ~ Ar cāqid [#cqd fa.] akteden, sözleşen " akit1

akompanye [etm [187+] ~ Fr accompagner eşlik etmek ~ OLat accompaniare a.a. ß OLat ad- bir şeye, birine + OLat *companiare yoldaşlık etmek < OLat companio "ekmek paylaşan", yoldaş " ad+, kumpanya

akor [xx/b] uyumlu ses grubu ~ Fr accord uyum, ses uyumu, akor < Fr accorder uyum sağlamak, ses veya fikir birliğine varmak ~ OLat *accordare ß Lat ad- katılma edatı + Lat cor, cord- yürek, akıl, gönül " ad+, kör2

• Veya < Fr corde < Lat chorda (tel, çalgı teli). Bk. kordon.

akordeon [xx/a] ~ Fr accordéon bir müzik aleti ~ Alm akkordeon a.a. ☼ 1829 Cyril Demian, Avst. müzik aleti yapımcısı < Alm akkord akor " akor

akort akorda [xix] bir çalgının uyumunu sağlama ~ İt accordo uyum, ses uyumu, akor < İt accordare " akor

akr(o)+ ~ Fr/İng acr(o)- ~ EYun akrós uç, sivri ~ HAvr *ak-ro- < HAvr *ak- keskin, ekşi, sivri

---

• Aynı kökten EYun oksýs (ekşi), Lat acer (keskin), acus (iğne, sivri), acetum (sirke). Tü ekşi sözcüğünün bu grupla ilişkisi tartışılmıştır.

akraba ~ Ar aqrabā' [#qrb çoğ.] yakınlar < Ar qarīb [sf.] yakın " kurbet

akran ~ Ar aqrān [#qrn çoğ.] eşler, bir yarışta eşleşenler, yaşıtlar < Ar qirn eş, çift " karine1

akredite [etm [xx/b] ~ Fr accrediter kredi vermek, inandırıcı kılmak ~ OLat accreditare a.a. ß OLat ad- bir şeye + OLat creditus inanca, kredi " ad+, kredi

akreditif [xx/b] ~ Fr accreditif kredi mektubu " akredite

akrep [xiv] ~ Ar caqrab [#cqrb] 1. zehirli bir haşere, akrep, 2. sivri uçlu bir tür çengel, 3. saatin kısa kolu (= Aram caqrəbā akrep = Akad aqrabu a.a.)

• EYun skorpíos (akrep) biçimi muhtemelen bir Sami dilinden alınmıştır.

akrilik [xx/c] ~ Fr acrylique akrooleinden elde edilen bir polimer / İng acrylic a.a. < Fr acryle/acryl < Lat acer keskin, ekşi " akr(o)+

akrobat [xx/b] ~ Fr acrobate cambaz ~ EYun akróbatos parmak uçlarında yürüyen ß EYun akrós uç + EYun bátos yürüyen (< EYun baínō, bat- yürümek, adım atmak) " akr(o)+, baz

akropol [xx/b] ~ Fr acropole antik kentlerde hisar, iç kale ~ EYun akrópolis hisar, yukarı kent ß EYun akrós uç + EYun pólis kent " akr(o)+, politik

akrostiş [xx/b] ~ Fr acrostiche bir şiirin mısralarının ilk harfleriyle yapılan söz oyunu ~ EYun akrostiχés ß EYun akrós uç + EYun stíks, stíχ- sıra, satır, mısra " akr(o)+

aks [xx/c] ~ Fr axe eksen, dingil, üzerinde tekerleklerin döndüğü mil ~ Lat axis a.a. ~ EYun áksōn a.a. ~ HAvr *aks- a.a.

aksa[mak Tü ağsa- [xi] yavaş gitmek, topallamak < Tü *ağıs ağır, yavaş " ağır

---

• Karş. Tü akru (yavaş - xi).

aksak Tü aksak/ağsağ [viii+] aksayan, yavaş giden < Tü aχsa- [xi] " aksa-

aksam ~ Ar aqsām [#qsm çoğ.] kısımlar < Ar qism " kısım

aksan [188+] ~ Fr accent konuşma vurgusu, aksan ~ OLat accentus (bir metni veya sözü) makamla söyleme ß Lat ad- bir şeye + Lat cantare terennüm etmek, şarkı söylemek " ad+, kanto

aksata ~ Ar aχδ wa icTā ahz u ita, alıp verme, alışveriş " ahz, ita

akselere [etm [xx/b] ~ Fr accélérer hızlanmak, hızlandırmak ~ Lat accelerare a.a. ß Lat ad- + Lat celer hızlı, seri ~ HAvr *kel-es- hızlı " ad+

akseptans [xx/c] ~ Fr acceptance kabul ediş, kabul belgesi < Fr accepter kabul etmek ~ Lat accipere, accept- a.a. ß Lat ad- bir şeye + Lat capere, capt- el koymak, tutmak " ad+, kapasite

aksesuar [xx/b] ~ Fr accessoire eklenti, tali unsur, süs ~ OLat accessarius a.a. < Lat accedere, access- yanına gitmek, yanaşmak, katılmak ß Lat ad- bir şeye + Lat cedere, cess- gitmek, varmak, ayrılmak ~ HAvr *ked- gitmek, terketmek, ayrılmak " ad+

aksır[mak Tü asur- [xi] a.a.; aksur- [xiv] < Tü *askur- < Tü as [onom.] aksırık sesi " +kir-

---

• Ses yansımalı fiiller yapan -kır- eki varsayılmalıdır. Karş. Azer asqur- (a.a.).

aksi ~ Ar caksī [#cqs nsb.] ters " akis

aksiseda ~ Fa caks-i Sadā ses yansıması, eko ß Ar caks yansıma, akis + Ar Sadān ses, eko " akis, sada

aksiyom [192+] ~ Fr axiome matematikte ispatı gerekmeyen ilke ~ EYun aksiōma < EYun áksios denk, uygun, değerli

aksiyon [xix] hisse senedi; [xx/b] eylem ~ Fr action 1. eylem, edim, icraat, 2. hisse senedi ~ Lat actio eylem < Lat agere, act- yapmak, eylemek, icra etmek, harekete geçirmek ~ HAvr *ag- harekete geçmek veya geçirmek

---

• Aynı kökten EYun ágō (sürmek, sevketmek, götürmek), agón (yarış).

EŞKÖKENLİLER:
Lat agere : acente, ajan, ajanda, ajans, ajite, aksiyon, aktif, aktive, aktör, aktris, aktüarya, aktüel, antrakt, hiperaktif, kaşe, kaşkol, manej, reaksiyon, radyoaktif
EYun ágo : demagog, pedagog, sinagog, strateji
EYun agón : antagonist

akson [xx/c] ~ Fr/İng axon/axone sinir hücresinin sinirsel uyarıyı ileten uzantısı ~ EYun áksōn eksen " aks

aksülamel + caksü-l c^amel [xix] karşı eylem (Fr réaction karşılığı) ß Ar caks yansıma, tepki + Ar camal eylem " akis, amel

akşam aχşam [xi] ~ Sogd χşām akşam, akşam yemeği (= Ave χşapn akşam veya gece = Sans kşapā a.a.)

aktar attar [xiii] ~ Ar caTTār [im.] ıtır satan, parfümeri " attar

aktar[mak Tü ağtar- [viii+] çevirmek, devirmek, döndürmek

aktif [xx/b] ~ Fr actif, -ive eylemli, etkin ~ Lat activus < Lat agere, act- yapmak, eylemek " aksiyon

aktinyum [xx/b] ~ YLat actinium radyoaktif bir element ☼ 1899 André-Louis Debierne, Fr. kimyacı < EYun aktī́s, aktîn- ışın, şua

---

• Yunanca sözcük Lat radius (ışın) karşılığıdır. Karş. radyum.

aktive [etm [xx/c] ~ Fr activer etkin hale getirmek " aktif

aktör [xix] ~ Fr acteur eyleyen, icracı, tiyatro oyuncusu ~ Lat actor icra eden < Lat agere, act- yapmak, eylemek " aksiyon

aktris [xix] ~ Fr actrice kadın tiyatro oyuncusu ~ Lat actrix [f.] " aktör

aktüalite [195+] ~ Fr actualité güncellik, güncel konular < Fr actuel " aktüel

aktüarya [xx/c] ~ Fr actuariat sigortacılıkta ihtimal ve risk hesabı < İng actuary sigortacılıkta ihtimal ve risk hesabı uzmanı ~ Lat actuarius zabıt kâtibi < Lat acta [n. çoğ.] "edilmiş şeyler", kayıtlar, zabıt < Lat actus edim, eylem < Lat agere, act-

aktüel [xx/b] ~ Fr actuel fiili, güncel ~ OLat actualis fiili, eylemsel < Lat actus eylem, fiil " aksiyon

akua+/akva+ ~ İt acqua / Fr aqua- su ~ Lat aqua a.a. ~ HAvr *akwā- a.a.

akuamarin [xx/b] ~ Fr aquamarine 1. yeşilimtrak açık mavi renk, 2. bu renkte bir süs taşı ☼ İlk anlamda 1846 John Ruskin, İng. sanat eleştirmeni ~ Lat aqua marina deniz suyu " akua+, marina

akuarel/akvarel [xx/b] ~ Fr aquarelle suluboya ~ İt acquarella a.a. < İt acqua su " akua+

akuavit [xx/c] ~ Alm aquavit bir tür alkollü içki ~ Lat aqua vitae hayat suyu " akua+, vitamin

akuple [etm [xx/c] ~ Fr accoupler çift koşmak ~ OLat *accopulare ß OLat ad- bir şeye + OLat copulare bağlamak < Lat copula iki şeyin bağı, boyunduruk, rabıta " ad+

• Karş. dekuple.

akupunktur [xx/c] ~ Fr/İng acupuncture iğnelerle tedavi yöntemi ß Lat acus iğne + Lat punctura delme " akut, ponksiyon

akustik [192+] ~ Fr acoustique işitmeye ilişkin, işitsel ~ EYun akoustikós < EYun akoúō işitmek ~ HAvr *əkous-yo- < HAvr *kous- işitmek

akut [xx/b] ~ İng acute keskin, sivri uçlu, ani (sancı, hastalık) ~ Lat acutus < Lat acuere sivriltmek, keskinleştirmek ~ HAvr *ak-u- < HAvr *ak- keskin, sivri " akr(o)+

akü akümülatör [192+] ~ Fr accumulateur 1. biriktirici, toplayıcı, 2. elektrik biriktiren cihaz < Fr accumuler " akümüle

akümüle [etm [xx/b] ~ Fr accumuler birikmek, biriktirmek ~ Lat accumulare a.a. ß Lat ad- bir yere + Lat cumulare toplamak, toplanmak, küme olmak " ad+, kümülüs

akvaryum [189+] ~ YLat aquarium [n.] içinde su canlılarının yaşatıldığı yapay ortam ☼ 1850 Philip Gosse, İng. ornitolog < Lat aquarius suya ilişkin, suya ait " akua+

akya [xix] bir tür büyük balık, kuzu balığı, lichia ~ ?

• Karş. Yun lítsa/létsa, Lat lichia, İt lezza/lizza/alicia, Fr liche/lichié (a.a.).

al Tü āl [viii] kırmızı

• Karş. Moğ ulağan > ulaan (a.a.).

al[mak Tü al- [viii] elde etmek, zaptetmek, almak

ala Tü ala [xi] renkli, karışık renkli, alaca Tü al kırmızı " al

alâ [xiv] 1. daha yüksek, en yüksek; [xvii] 2. pek güzel, pek iyi (zarf), 3. güzel, iyi (sıfat) ~ Ar aclā' [#clw kıy.] daha yüksek, en yüksek " ali

---

• "İyi, güzel" anlamı Türkçeye özgüdür.

alabanda [xvii] ~ İt alla banda gemicilikte dümeni sağa veya sola sonuna kadar kırma < İt banda2 yan, taraf " bandıra

alabora [xvii] altüst olma, devrilme < Ven bòra ani rüzgar, sağanak, fırtına " bora

---

• Ven albora < alborar (direk dikmek) fiiliyle ilgisi gösterilemez.

alabros [189+] ~ Fr à la brosse fırça gibi < Fr brosse fırça ~ OLat bruscia a.a. " fırça

alaca <Tü [xiv] karışık renkli < Tü ala " ala

alacık Tü alaçu [viii+] bir tür büyük çadır

alafranga [187+] ~ İt alla franca Frenk gibi, Frenk usulü < öz Franco Frank, Fransız " frank

alagarson [xx/b] ~ Fr à la garçon oğlan gibi (saç kesimi) < Fr garçon oğlan " garson

alaimsema [xviii] gökkuşağı ~ Ar calā'imu-s-samā' gökte beliren alametler ß Ar calā'im [#clm çoğ.] işaretler, alametler (< Ar calāmat^ işaret, alamet) + Ar samā' gök " alamet, sema1

• "Gökkuşağı" anlamı Türkçeye özgü olmalıdır.

alaka [xiv] ~ Ar calāqat^ [#clq msd.] ilişki, ilgi, bağlantı < Ar caliqa [msd. calaq] 1. asıldı, sarktı, 2. bağlandı, ilgilendi [msd. c^ala$qat^]

alakart [189+] ~ Fr à la carte "listeye göre", restoranda seçmeli menü < Fr carte kart, liste " kart2

alakok [xx/a] ~ Fr à la cocque kabuklu yumurta < Fr coque yumurta kabuğu

alamana [xix] bir tür balıkçı kayığı, bu tür kayıklara mahsus ağ ~ İt alamanna [f.] Alman tarzı, Alman usulü < öz Alamanno Alman " Alman

alamet [xiv] belirtiler, özellikle kıyamet belirtileri ~ Ar calāmat^ [#clm msd.] işaret, belirti, im " alem1

alaminüt [xx/b] ~ Fr à la minute dakikalık, çabuk pişirilen yemek < Fr minute dakika ~ Lat minutus " mini1

alamod [xx/a] ~ Fr à la mode modaya uygun < Fr mode " moda

alan Tü alaŋ [xi] açık ve düz yer

alarga [xvi] gemicilikte "açıktan geç" komutu ~ İt allarga açıl!, uzaklaş! < İt allargare açılmak, uzaklaşmak < İt largo açık, geniş ~ Lat largus a.a. " ad+, larj

alarm [xx/b] ikaz sinyali ~ Fr alarme silaha çağrı [xiv], her çeşit ikaz sinyali [xvii] ~ İt all' arme silahlara! < İt arma silah " arma

alaşım YT [194+] halita < Tü *alaş- " ala

• Bulaş- fiilinden benzerlik yoluyla türetildiği anlaşılmaktadır. Karş. alaca bulaca.

alaturka [187+] ~ İt alla turca Türk gibi, Türk usulü < öz Turco Türk " Türk

alavere alavera [xix] dolap, dürüst olmayan iş ~ ?

• Almak vermek fiillerinden veya Fr alivrer sözcüğünden türemiş olması zayıf olasılıktır. Karş. dalavere.

alay1 [xiv] bir tür süvari formasyonu ~ OYun allági(on) Bizans ordusunda bağımsız süvari birliği ~ Lat alae [çoğ.] < Lat ala 1. kanat, 2. Roma ordusunda süvari birliklerine verilen ad

---

• Latince sözcük MÖ 2. yy'dan itibaren kaydedilmiş olup merkezdeki piyade birliğinin sağ ve solunda konuşlanan süvari birliklerini ifade eder. Yunanca biçim ilk kez VIII Konstantin Porphyrogenetos'un 959 tarihli yasa derlemesinde görülür. Türkçe sözcüğün orijinal anlamı, geleneksel Türk akıncı düzeninin aksine, düzgün saflar halinde dizili süvari birliğidir.

alay2 alay etmek [188+] eğlenmek, tahkir etmek (argo) ~ Fa ālāy bulaşma, kirletme < Fa ālūdan, ālāy- bulaşmak, kirletmek

alayiş [xvii] bulaşma, yozlaşma; [xix] dünyevi gösteriş, debdebe ~ Fa ālāyiş bulaşış, bulaşıklık, yozlaşma < Fa ālūdan, ālāy- bulaşmak " alay2

alaz <Tü [xvii] = Tü yalaz/yalaw/yalaŋ/yalın alev, yanma, parıltı < Tü yal- parlamak, yanmak " yan-

albatros [xx/b] ~ Fr albatros bir tür deniz kuşu ~ Port alcatraz balıkçıl kuşu, pelikan ~? Ar al-ġaTTās [#ġTs im.] dalgıç

albay YT [193+] < Tü alaybeyi " alay1, bey

albeni + al beni [xix] çekicilik, cazibe " al-, ben1

albinos/albino [xx/b] ~ Fr albinos doğuştan saçları ak olan < Lat albus beyaz ~ HAvr *albh- a.a.

albüm [xix] ~ Fr album boş yapraklardan oluşan kitap, ciltli defter ~ Lat album [n.] beyaz şey, beyaz kâğıt, boş sayfa < Lat albus beyaz " albinos

albümin [192+] ~ Fr albumine yumurta akında bulunan bir protein ~ Lat albumen ak madde, yumurta akı < Lat albus beyaz " albinos

alçak Tü alçak [viii+] mütevazı, uysal, yumuşak huylu; alşak [xiv] a.a.; alçak [xvii] hakir, pest, sosyal anlamda daha düşük pozisyonda olan < Tü *alış-ak < Tü alış- evcilleşmek, uysallaşmak " alış-

---

• Özgün anlamı alçak gönüllü deyiminde korunmuştur. Fiziksel anlamda kullanımına 15. yy'dan itibaren rastlanır.

alçı <Tü alçığ [xiii] duvar ve sıva yapımında kullanılan bir tür ak toprak < Tü *alış-ığ yumuşak < Tü alış- yumuşamak " alış-

aldan[mak <Tü aldan- [xiv] kandırılmak < Tü ālta- [xi] aldatmak, kandırmak < Tü āl2 [viii] hile, aldatma

aldehid [xx/c] ~ Fr aldéhyde alkollerden elde edilen bir kimyasal madde sınıfı / İng aldehyde a.a. < YLat alcool dehydrogenatus hidrojeni alınmış alkol " alkol, hidr(o)+2

aldente [xx/c] ~ İt al dente "dişe gelir", az pişmiş makarnayı tarif eden bir söz < İt dente diş ~ Lat dens, dent- a.a. ~ HAvr *dent- a.a.

• Aynı kökten Fa dand, Sans dantaka, EYun odoús, odont-, İng tooth < Ger *tanth- (diş).

aldır[mak Tü altız- [viii+] almasına neden olmak, kaptırmak ; aldur- [xiv] almasına neden olmak; aldır- [xix] aldırış etmek, önemsemek < Tü al- " al-

---

• Geç döneme ait olan ikinci anlamın kaynağı açık değildir. Belki "burnundan kıl aldırmak" deyiminden.

ale+ ~ Ar cala(y) üzeri, üstü, karşı, gibi, üzere (edat)

alegori [xx/b] ~ Fr allégorie simgesel anlatı ~ EYun allēgoría başka türlü söyleme, başka şey ima etme ß EYun állos başka (~ HAvr *al-1 öte, başka) + EYun agoreúō konuşmak, söylemek " kategori

---

• HAvr *al- kökünden Lat alter (başka), uls, ult- (öte).

alelacele ~ Ar cala-l-c^acalat^ acele ile, acele olarak " ale+, acele

alelade ~ Ar cala-l-c^ādat^ adet üzere, alışılmış surette " ale+, adet2

alelumum ~ Ar cala-l-c^umūm genellikle, genel olarak " ale+, umum

alelusul ~ Ar cala-l-uSūl usul üzere, usulü gibi " ale+, usul1

alem1 [xiii] sancak ~ Ar calam [#clm] simge, işaret, belirti, sancak, bayrak " ilim

alem2 [xi] ~ Ar cālam [#clm] dünya, yeryüzü, herkes ~ Aram cālam 1. sonsuz süre, ebediyet, 2. dünya, evren

---

• Karş. İbr cōlām (sonsuz süre, ebediyet).

alemdar ~ Fa calamdār sancaktar < Ar calam sancak, bayrak " alem1, +dar

alengir[li ~ ?

alenî ~ Ar calanī [#cln nsb.] gizli olmayan, açık, göz önünde < Ar calana [msd. calāniyyat^] açığa çıktı, aşikâr oldu

alerji [195+] ~ Fr allergie vücudun bir dış etkene verdiği normal dışı tepki ~ YLat allergia ☼ 1905 Clemens von Pirquet, Avst. hekim ß EYun állos başka, farklı + EYun érgon iş, çalışma " alegori, erg

alesta [xvii] hazır ~ İt allesta hazır ol! < İt allestire hazır etmek ß İt ad bir şeye + İt lesto hazır " ad+

alet [xiv] ~ Ar ālat [#'wl msd.] araç, aygıt < Ar āla [msd. awl/ma'āl] döndü

• Arapça sözcüğün nihai anlamı "dönen şey," belki "çömlekçi çarkı" olmalıdır.

alev <Tü alāv/alev [xvii] ; calev [xvii] ~ Fa ālāw parıldama, alev ~ Tü yalaw [Abuş, xv+ Çağ] a.a. = Tü yalab yalab [DK] parıl parıl

---

• Karş. TTü yalabı- (parıldamak, ışımak xiv), yalabık (parlak xvi), yalab yalab (parıl parıl xiii). Esasen Türkçe bir kelime olduğu halde -l- sesinin inceltilmesi Farsça etkisi veya Farsçadan ikincil alıntı gösterir.

Alevi [xi] ~ Ar calawī [#clw nsb.] Ali'ye mensup olan < öz calī Ali b. Ebi Talib, İslam peygamberinin damadı

aleyh [xiv] ~ Ar calay-h(um) onun üzeri < Ar cala(y) üzere, ile, karşı, gibi " ale+

aleyhisselam [xi] selam sözü ~ Ar calayhi-s-salām barış (onun) üzerine < Ar calay-hi onun üzeri " aleyh

aleykümselam [xiv] selam sözü ~ Ar calaykum as-salām barış (sizin) üzerinize < Ar calay-kum sizin üzeriniz " aleyh

alez [xx/c] ~ Fr à l'aise 1. rahat, gönlü ferah, 2. yatak çarşafının altına serilen emici örtü < Fr aise hareket alanı, ferahlık, rahat ~ OLat *adiaces çevre, etraf < Lat adiacere etrafında olmak, bitişmek

alfa [xx/b] bir tür radyoaktif ışın; [xx/c] bazı tıp ve elektronik terimlerinde kullanılan bir bileşen; [200+] popüler psikolojide aktif erkekler için kullanılan bir sıfat ~ EYun álfa Yunan alfabesinin ilk harfi ~ Fen alep öküz, Fenike alfabesinin ilk harfi = Aram āleph Arami/İbrani alfabesinin ilk harfi

---

• Fenike yazısında A harfi öküz başı simgesiyle gösterildiği için. Karş. Akad alpu, İbr eleph (öküz). . Fenike yazısı Arami yazısının bir varyantıdır.

alfabe [xx/a] ~ Fr alphabet harfler dizisi ~ EYun álfa bēta Yunan alfabesinin ilk iki harfi " alfa, beta

alfanümerik [xx/c] ~ Fr alphanumérique harf ve rakamları içeren dizi / İng alphanumeric(al) a.a. " alfa, numara

alg [xx/b] ~ Fr algue yosun ~ Lat alga a.a.

algı YT [193+] ganimet; [194+] idrak < Tü al- " al-

algoritm/algoritma [xx/b] ~ Fr algorithme matematikte bir problemi çözmek için uygulanan prosedürler dizisi ~ EFr algorisme Arap sayılarıyla aritmetik işlem yapma yöntemi [esk.] < al-χwarizmī İslam matematikçisi Harezmi (9. yy) < öz χwarizm Orta Asya'da bir ülke, Harezm

alıç [xi] meyvesi eriğe benzeyen yabani bir meyve, crataegus oxyacantha ~ Fa ālūça küçük erik, alıç ☼ küç. ~ OFa alūg a.a.

alık Tü aluk/alığ [xi] kel, cüsseli ve kaba kimse, aptal

alın Tü alın [viii+] ön taraf, cephe, alın

alın[mak Tü alın- [xi] kendine almak, ahzetmek; [xiv] yenilmek, alt olunmak; [xvii] üstüne almak, hassasiyet göstermek < Tü al- " al-

alış[mak Tü alış- [xi] alışveriş etmek; [xiii] değişmek, değiştirmek, takas etmek; [xiv] benimsemek, adet edinmek, evcilleşmek, uysallaşmak, yumuşamak < Tü almak " al-

---

• Türkiye Türkçesinde -iş- ekinin refleksif kullanımıyla "kendine almak" anlamında. Anlam için karş. Lat consuescere (alışmak, evcilleşmek) < suescere (benimsemek, almak).

ali [xiv] ~ Ar cālīy [#clw sf.] yüksek, yüce < Ar calā [msd. culūw] yüksek idi, yükseldi, yüceldi

alicenap ~ Fa cālīy canāb yüce makam, hazret, majeste ß Ar cālīy yüksek + Ar canāb nezd, kat, taraf " ali, cenap

alicengiz alicengiz oyunu [xix] dalavere, dolap < Tü āl-i Cengiz Cengiz Han sülalesi, özellikle bu sülaleden gelen Kırım ve Besarabya hanları

• Muhtemelen 18. yy son yarısında Kırım hanlarını ilgilendiren karmaşık siyasi entrikalardan dolayı.

alim [xi] ~ Ar cālim [#clm fa.] ilim sahibi, bilen, bilgin < Ar calama bildi " ilim

alimallah ~ Ar cālimu-llāh Allah bilir " alim, allah

alizarin [xx/b] ~ Fr alizarine kırmızı kök boya < Fr alizari kök boya hammaddesi ~ Ar al-cuSārat^ öz suyu, usare " usare

alize [xx/b] ~ Fr alizé tropik bölgelerde esen bir rüzgâr ~ ?

alkali [183+] ~ Fr/İng alkali bir kimya terimi ~ Ar al-qalī [#qlw] kostik soda, sodyum hidroksit < Ar qalā yaktı, fırınladı

alkış Tü alkış [viii+] övgü, kutsama < Tü alka- [viii+ Uy] övmek, kutsamak

alkol [xix] ~ Fr alcool mayalı içkilerden damıtma yoluyla elde edilen kimyasal madde ~ İsp alcol a.a. ~ Ar al-kuHl [#kHl] göze sürülen sürme, antimon veya kurşun sülfat < Ar kaHala karardı

• İmbikle damıtma tekniği 12. yy'da İspanya Arapları tarafından Avrupa'ya getirildiği ve kurşun sülfat maddesi de alkol gibi damıtıldığı için.

Allah [xi] ~ Ar allāh [#'lh] < Ar al-(i)lāh tanrı " ilah

allak bullak ikil alas bulas [xi] karma karışık; alak bulak [xv-xvii] ; alaca bulaca [xvii] ß Tü ala karışık renkli + Tü bulğa- [xi Ha] karmak, karıştırmak " ala, bula-

---

• Moğ alag bulag (a.a.) biçimi Türkçeden alıntı olmalıdır.

allame [xiv] ~ Ar callāmat^ [#clm im.] çok bilen, çok alim, en alim " ilim

allegro [192+] müzikte bir tempo ~ İt allegro şen, neşeli ~ OLat *allecrus ~ Lat alacer, alacr- canlı, hareketli

allem kallem ß Ar callama [II] bildirdi + Ar kallama [II] konuştu " ilim, kelam

Alman Alaman [xvii] ~ Fr Allemand a.a. < öz Alamanni 3. yy'da ortaya çıkan bir Germen aşiretleri birliği ß Ger *all- tüm, her + Ger *manniz insan, erkek " manken

almanak [xix] ~ Fr almanach yıllık, salname, çeşitli bilgiler içeren takvim ~ YLat almanac a.a. ☼ 1267 Francis Bacon, İng. düşünür ~ Ar al-munaqqaH [#nqH II mef.] gözden geçirilmiş, redakte edilmiş, özetlenmiş (yazı) < Ar naqqaHa [II] bir kitabı redakte etti, fazlasını kesti, kısalttı, özetledi < Ar naqaHa [msd. naqH] budadı

almaşık YT [194+] alternatif < Kırg almaş nöbet, münavebe

• Kırgızca sözcüğün etimolojisi açık değildir; Tü al- fiiliyle birleştirilmesi keyfidir.

alo [192+] ~ Fr allo telefon hitabı ~ İng hallo/hullo genel selam sözü ~ EFr ho là "hey oradaki!"

alopesi [xx/c] ~ Fr alopécie saç dökülmesi, kellik / İng alopecy a.a. < EYun alōpēks tilki ~ HAvr *wlp-ē- a.a.

• Tilki yılda iki kez tüylerini döktüğü için. . Aynı kökten Lat vulpēs, Erm aġvés < EErm alwēs, Sans lopāśá, Ave raopis- > Fa rōbā (tilki).

alpaka1 [192+] ~ İsp alpaca Güney Amerika'ya özgü bir memeli hayvan, bu hayvanın yünü ~ Quech alpako a.a. < Quech pako kızıl kahverengi

alpaka2 [xx/b] ~ YLat alpax, alpac- bir alüminyum alaşımı ß YLat aluminium + Lat pax, pac- barış " alüminyum, pakt

---

• 1920 Versailles barış antlaşmasıyla aynı günlerde icat edildiği için.

alpinizm [xx/a] ~ Fr alpinisme dağcılık sporu < Fr alpin Alp dağlarına ait < öz Alpe Alp dağları

alt Tü alt [viii+] a.a.

alternatif [xx/b] ~ Fr alternatif 1. sırayla değişen, 2. seçenek, almaşık < Fr alterner ~ Lat alternare bir işi sırayla yapmak < Lat alter öbür, öteki ~ HAvr *al-tero- iki şeyden başka olan, diğer < HAvr *al-1 öte, başka " alegori

alternatör [xx/b] ~ Fr alternateur alternatif akım üreten cihaz < Fr alterner " alternatif

altes [xix] ~ Fr altesse prens rütbesindeki kişilere hitap şekli ~ İt altezza yükseklik, yücelik < İt alto yüksek " alto

altı Tü altı [viii] a.a.

altın Tü altun [viii] a.a.

altimetre [xx/b] ~ Fr altimètre yükseklik ölçme cihazı ß Lat altus yüksek + EYun métron ölçü " alto, +metre

altmış Tü altmış [viii+] a.a. < Tü altı " altı

• -mış ekinin işlevi belirsizdir.

alto [189+] ~ İt alto 1. yüksek, 2. müzikte yüksek perdeden erkek sesi, tenor [esk.], 3. pes perdeden kadın sesi [xvi], buna eşdeğer perde ~ Lat altus boy atmış, yüksek ~ HAvr *al-to- a.a. < HAvr *al-3 (bitki veya canlı) yetişmek, büyümek, boy atmak

---

• Aynı kökten Lat alescere (büyümek, boy atmak). Karş. Fr/İng altitude < Lat altitudo (yükseklik).

alüminyum [192+] ~ YLat aluminium bir metal ☼ 1808 Humphrey Davy, İngiliz kimyacı < Lat alumen şap

alüvyon [xx/b] ~ Fr alluvion akarsuyun sürüklediği kumlu toprak, dere mili < Lat alluere suyla sürüklenmek ß Lat ad- bir yere + Lat lavare, laut- suyla akıtmak, yıkamak " ad+, lavabo

alyans [xx/a] ~ Fr alliance 1. ittifak, 2. nikâh yüzüğü < Fr allier bağdaşmak, bağdaştırmak, ittifak etmek ~ Lat alligare a.a. ß Lat ad- bir şeye + Lat ligare bağlamak " ad+, lig

am Tü am [xi] dişilik organı; amçık [xiii] a.a.; amçuk [xiv] a.a.

• Karş. Moğ aman (ağız). Orijinal biçimin amçık (ağızcık?) olduğu düşünülebilir.

ama1/amma emma [xi] ~ Ar ammā gelgelelim, maamafih (bağlaç) < Ar am fakat

ama2 [xiv] ~ Ar acmā' [#cmy sf.] kör, gözleri görmeyen < Ar camiya kör olma, karanlık olma

---

• Kusur ve renk sıfatları yapan afcal vezninde.

amaç [xi] ~ Fa āmāc hedef, nişangâh

• "Gaye, maksat" anlamını Dil Devriminden sonra kazanmıştır.

amade ~ Fa āmāda gelmiş, hazır < Fa/OFa āmadan, āmāy- gelmek, varmak, olmak, hazır olmak

amalgam [xx/c] ~ Fr amalgame civa alaşımı, yumuşak ve kolay şekillenen her çeşit alaşım / İng amalgam a.a. ~ OLat amalgama simyada civa alaşımı ~ Ar al-malġam alaşım, bulamaç, krem ~ EYun málagma, -t- a.a. < EYun malássō, malag- yumuşatmak ~ HAvr *melag- a.a. " merhem

aman [xi] ~ Ar amān [#'mn] güvenlik, güvence " emanet

amatör [192+] ~ Fr amateur bir işi zevk için yapan ~ Lat amator seven < Lat amare sevmek ~ HAvr *am- sevmek

amazon [xx/a] ~ Fr amazone 1. Yunan efsanesinde savaşçı kadınlar kavmi, 2. erkeksi veya savaşçı kadın ~ EYun amazōn savaşçı kadınlar kavmi

---

• Yunanca sözcüğün a-mazós (memesiz) sözcüğünden türetilmesi halk etimolojisidir.

ambalaj [192+] ~ Fr emballage paketleme, paket < Fr emballer paketlemek ß Fr en- + Fr balle balya, top " in+1, balya

ambale [xx/b] ~ Fr emballé gemi azıya almış (at), duyguları altüst olmuş < Fr s'emballer gemi azıya almak, altüst olmak Lat ballare " balad

ambar [xiii] ~ Fa anbār depo, mağaza ~ OFa hanbār a.a. ~ EFa hambāra a.a. (= Sans sambhāra bir araya getirme, birikim, erzak, kumanya) ß HAvr *sem- bir, beraber, birlikte + HAvr *bher-1 taşımak, getirmek " hem, +ber

ambargo [192+] ~ Fr embargo bir limana giriş çıkışı engelleme, abluka ~ İsp embargar etrafını çevirmek, barikat dikmek < OLat inbarricare a.a. < OLat barra engel, barikat, bariyer " bar1

amber [xi] ~ Ar canbar [#cnbr] bir tür balinanın midesinden çıkarılan güzel kokulu madde, her çeşit güzel koku = OFa anbar a.a.

amberbu ~ Fa canbar būy güzel kokulu bir çiçek ß Ar canbar + Fa būy koku " amber, bu2

ambi+ ~ Fr/İng ambi- her ikisi, iki yanlı, çepeçevre ~ Lat ambi- a.a. ~ HAvr *ambhi iki taraf, çevre

ambiyans [xx/b] ~ Fr ambiance çevre, ortam, genel hava ~ Lat ambientia dolaşım < Lat ambire, ambit- dolaşmak, dolanmak ß Lat ambo + Lat ire, it- gitmek, yol almak ~ HAvr *ei- gitmek " ambi+, iyon

amblem [xx/b] ~ Fr emblème simge, amblem ~ EYun émblēma, -t- sokuş, saplama < EYun embállō katmak, içine sokmak ß EYun én içine + EYun bállō atmak " en+, balistik

ambülans [xx/b] ~ Fr ambulance tıbbi taşıt aracı < Fr hôpital ambulant gezici hastahane < Lat ambulare gezmek, dolaşmak, dolanmak < Lat ambire, ambit- a.a. " ambiyans

amca <Tü abıca/abuca [xvi] babanın ağabeyi < Tü *aba eçe ß Tü āpa [viii] baba + Tü eçe [viii] ağabey, yaşlı ve saygıdeğer kimse " ece

amel [xi] iş, işlem, eylem; [xix] ishal ~ Ar camal [#cml msd.] iş, işlem, eylem < Ar camala çalıştı, işledi

---

• "İshal" anlamı muhtemelen "bağırsak boşaltma işlemi" anlamında bir hüsnü tabirden türemiştir.

amele ~ Ar camalat^ [#cml çoğ.] işçiler < Ar cāmil işçi " amel

ameliyat ~ Ar camaliyyāt [#cml çoğ.] işlemler < Ar camaliyyat^ ameliye, işlem " amel

amenna [xiv] ~ Ar āmannā [#'mn IV] inandık, güvendik (birinci çoğul şahıs) < Ar āmana [IV] inandı, güvendi " emanet

amentü [xiv] ~ Ar āmantu [#'mn IV] "inandım", İslami inanç formülünün ilk kelimesi, bu kelime ile başlayan formül < Ar āmana [IV] inandı " emanet

Amerika ~ öz (İt/Lat) America bir kıta ☼ 1507 Martin Waldseemüller, Alm. haritacı < öz Amerigo/Americus Vespucc Amerika kıtasının ayrı bir kıta olduğunu ilk ileri süren İtalyan seyyah (1451-1512) < Emmericus/Emmeric Doğu Gotlara özgü bir erkek adı

• Vespucci'nin önadı Alm Heinrich (> İng Henry) adının Doğu Got diyalektindeki biçiminin İtalyanca uyarlamasıdır.

ametal [xx/c] ~ Fr ametal metal olmayan mineral " an+, metal

ametist [xx/b] ~ Fr amethyste bir tür süs taşı ~ EYun améthystos "sarhoş etmez", a.a. ß EYun a(n)- değil + EYun methúō sarhoş olmak " an+, matiz

---

• Ametist taşının sarhoşluğa engel olduğu inancından ötürü.

amfetamin [xx/c] ~ Fr/İng amphetamine merkezi sinir sistemi uyarıcısı olan bir kimyasal madde < Fr/İng alpha methyl phenyl ethy " alfa, metil, fenol, etil, amin2

amfibi [xx/b] ~ Fr amphibie 1. su ve karada yaşayan canlı, 2. su ve karada hareket eden araç veya askeri birlik ~ EYun amfibíos çift canlı " amphi+, biy(o)+

amfiteatr amfiteatro [187+] ~ Fr amphithéatre daire veya yarım daire şeklinde tiyatro ~ Lat amphitheatrum çift yanlı (tam daire veya oval) tiyatro ß EYun amfi- iki yanlı + EYun théatron tiyatro " amphi+, tiyatro

---

• İlk kez MÖ 53'te Roma'da Gaius Scribonius Curio'nun inşa ettirdiği çift sahneli oval tiyatro için kullanılmıştır. Yarım daire şeklinde tiyatrolar için kullanımı modern döneme özgüdür.

amfizem [xx/c] ~ Fr emphysème tıpta bir vücut dokusunun gazla şişmesi ~ EYun emfysēma, t- içine üfleme, şişirme < EYun emfysáō < EYun fysáō üflemek, üfürmek, şişirmek " en+, fışkı

amfora < EYun amforeús/amfiforeús iki kulplu küp ß EYun amfi- iki yanlı, çepeçevre + EYun férō, for- taşımak ~ HAvr *bher-1 taşımak, getirmek " amphi+, +ber

amigo [196+] Meksikalılara özgü hitap şekli; [197+] futbol seyircisini coşturan kimse ~ İsp amigo arkadaş ~ Lat amicus sevgili, dost, arkadaş < Lat amare sevmek " amatör

---

• Türkçe sözcüğün ikinci anlamı Beşiktaşlı taraftar Amigo Orhan'ın lakabından türemiştir.

amik ('ariz ve amik' deyiminde) ~ Ar camīq [#cmq sf.] derin, dibine kadar < Ar camuqa [msd. cumq/c^amāqat^] derin idi

amil [xiv] ~ Ar cāmil [#cml fa.] 1. memur, görevli, işçi, 2. etken, etmen " amel

amin1 [xiii] ~ Ar āmīn dua sözü ~ İbr āmēn 1. doğru, güvenilir, "öyledir," 2. dua sözü < İbr #'mn güvenilir olma, doğru olma " emanet

---

• #'mn kökü Arapça ve İbranicede ortak olmakla birlikte dua sözü olarak kullanılan āmīn İbranicedir.

amin2 [xx/b] ~ Fr amine kimyada bir bileşik < Lat ammonia " amonyak

amip [xx/b] ~ Fr amibe tek hücreli bir canlı ~ EYun amoibē değişken < EYun ameíbō değişmek ~ HAvr *əmeigw- hal değiştirmek < HAvr *mei-1 değişmek, yer değiştirmek, göçmek " mütasyon

amir ~ Ar āmir [#'mr fa.] emreden " emir1

amiral [183+] Avrupa donanmalarında komutanı; [193+] Türk donanmasında bir rütbe ~ Fr amiral Arap veya Müslümanlarda komutan, bey [xi], deniz komutanı [xiv] ~ Ar amīru-l- (falan) komutanı " emir2

• Türk donanmasında 26/11/1934 tarihli kanunla kullanıma girmiştir.

amiyane [xiv] ~ Fa cāmīyāna avam tarzında < Ar cāmmī [#cmm nsb.] avama ait, genel, adi " amme

amme [xiv] 1. Kuran'ın otuzuncu cüzünün adı, 2. halk ~ Ar cāmmat^ [#cmm fa. f.] kamu, halk, özellikle sıradan halk, avam " umum

amnezi [xx/b] ~ Fr amnésie hafıza kaybı ß EYun a(n)- değil + EYun mnēsis hafıza, anımsama < EYun mnáomai anımsamak, hatırlamak ~ HAvr *mnā- < HAvr *men-1 düşünmek " an+, mantalite

amok [xx/c] ~ İng amok öldürme hırsıyla gözü dönmüş olma ~ Malay amok a.a.

amonyak [xix] ~ Fr ammoniac Kimyada NH3 bileşiği veya bunun tuzları ~ EYun (h)ammoniakós Libya'da Juppiter Ammon tapınağı yakınında çıkarılan bir tür tuz < öz (h)Ammon bir Mısır tanrısı, Amun

amorf [xx/b] ~ Fr amorphe şekilsiz ß EYun a(n)- değil + EYun morfē şekil " an+, morf(o)+

amorti [xx/b] ~ Fr amorti ölü, sönük, itfa edilmiş < Fr amortir, amortiss- adım adım öldürmek, tüketmek, itfa etmek, borcu taksitle tüketmek ~ OLat *admortire/*ammortire ß OLat ad- yönelme edatı + OLat mors ölü " ad+, mort

amortisman [185+] ~ Fr amortissement finans ve muhasebede bir kavram < Fr amortir tüketmek, borcu taksitle ödemek " amorti

amper [192+] ~ Fr ampère elektrik birimi ☼ 1881 Paris Elektrik Kongresi < öz André-Marie Ampère Fransız fizikçi (1775-1836)

amphi+ ~ Fr/İng amphi- iki zıt şeyi ya da bir şeyin iki yanını ya da bir şeyin tüm çevresini ifade eden önek ~ EYun amfís, amfi- her ikisi, her iki el, çepeçevre (edat ve zarf) ~ HAvr *ambhi her iki el " ambi+

ampir [xix] ~ Fr empire 1. imparatorluk, 2. Fransa'da Birinci İmparatorluk (1804-1815) dönemine özgü mobilya stili ~ Lat imperium imparatorluk " imparator

ampirik [192+] ~ Fr empirique deney ve gözleme dayanan < EYun empeiría deneyim ß EYun én + EYun peiráō denemek, teşebbüs etmek ~ HAvr *perya- < HAvr *per-3 denemek, sınamak, tehlikeye atılmak, riske girmek " en+

amplifiye [etm [xx/b] ~ Fr amplifier büyütmek, genişletmek, ses hacmini yükseltmek ~ Lat amplificare ß Lat amplus bol, büyük + Lat facere, fact- yapmak " faktör

ampul [192+] ~ Fr ampoule şişecik, cam tüp, ampul ~ Lat ampulla [küç.] < Lat ampora testi ~ EYun amforeús " amfora

ampüte [etm [xx/b] ~ Fr amputer insan gövdesinden bir organ kesmek ~ Lat amputare budamak ß Lat ambo + Lat putare 1. budamak, biçmek, 2. saymak, sanmak, düşünmek ~ HAvr *pu-to- kesik < HAvr *pau-2 biçmek, bıçak vurmak " ambi+

amut amud [xiv] ~ Ar camūd [#cmd im.] sütun, dikilitaş, direk < Ar camada dikti, destekledi, pekiştirdi, amaçladı, bir işi bilerek yaptı

amyant [xx/b] ~ Fr amiante ateşten etkilenmeyen bir mineral ~ EYun amiántos "lekesiz, lekelenmez", a.a. ß EYun a(n)- değil + EYun miaínō lekelemek " an+

• Ateşe tutulduğunda leke ve kirlerini kaybettiği için.

an [xiv] ~ Ar ān [#'wn] en kısa süre

an+ ~ EYun a(n)- olumsuzluk ve yoksunluk öneki ~ HAvr *n- a.a. < HAvr *ne olumsuzluk ve yoksunluk edatı " na+

• Ünsüzlerden önce a-, ünlülerden önce an- biçimini alır. Karş. a-fazi, an-arşi.

an[mak Tü an- [xiv] yadetmek, hatırlamak, zikretmek (= Moğ 1. hedefi vurmak, 2. doğru tahmin etmek, bir problemi çözmek, anlamak)

• Ayrıca karş. Moğ onı (okun üstündeki çentik, gez), onı-/onu- (1. hedefi vurmak, 2. doğru tahmin etmek, bir problemi çözmek, anlamak)onıla- (okla nişan almak, konsantre olmak), onul (zekâ, kavrayış). . Diğer Türk dillerinde tercih edilen ö- ve ög biçimlerine karşılık, Oğuz ve Kıpçakçada an- ve aŋ biçimleri kullanılmıştır. Bak. öğüt.

ana Tü ana [viii+] anne

• Daha eski olan ög (anne) sözünün yerini almıştır. Bak. öksüz.

ana+ ~ EYun aná yukarıya ve açığa yönelme bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *an-1 a.a.

• Karş. İng on, Alm an.

anaç Tü anaç [xi] anacık, olgun kız çocuğu < Tü ana " ana

Anadolu anaToli [xvi] Orta Anadolu ~ Yun/EYun Anatolía Doğu ülkesi, Ege'nin doğu kıyısı ile Fırat nehri arasındaki ülke ~ EYun anatolē 1. kalkış, doğuş, özellikle güneşin doğuşu, 2. doğu, 3. Ege'nin doğusu < EYun anatéllō doğmak, çıkmak ß EYun aná yukarı + EYun téllō, tol- kalkmak, kaldırmak ~ HAvr *telə- a.a. " ana+, tolere

anafor [xvi] ~ Fr anaphore gelgit, burgaç ~ EYun anaforá dönüş, geri geliş < EYun anaférō yukarı taşımak, kaldırmak ß EYun aná yukarı + EYun férō, for- taşımak " ana+, +ber

anahtar [xiv] ~ Yun anoiχtēri açkı, açacak ~ EYun anoíktēr a.a. ~ EYun anoígō açmak ß EYun aná + EYun oígō a.a. " ana+

anakonda [xx/c] ~ İng anaconda bir yılan türü ~? Sinhali henakandaya "kırbaç yılanı"

anakronik [xx/b] çağ dışı, zamana uymayan ~ Fr anachronique 1. eski zamana ait bir anlatım veya tasvire yeni zamana ait unsurlar katan, 2. çağın gerisinde kalmış, modern olmayan ß EYun aná yukarıda olma edatı + EYun χrónos zaman, çağ " ana+, kron(o)+

• Fransızca sözcüğün ana anlamı birincisi iken, Türkçede ikinci anlam ağır basmıştır.

anal [xx/b] ~ Fr anal makata ilişkin " anüs

analfabetizm [xx/c] ~ Fr analphabétisme okuryazar olmama " an+, alfabe

analiz [189+] ~ Fr analyse, analyt- çözümleme, ayrıştırma ~ EYun análysis a.a. < EYun analúō ayrışmak, ayrıştırmak ß EYun aná açığa + EYun lúō, lys- çözmek ~ HAvr *leu-1 çözmek, gevşetmek " ana+, lös

analjezi [xx/b] ~ Fr analgésie uyuşturma, acı duygusunu giderme ß EYun an- değil + EYun algaisía acı duyma ß EYun álgos acı + EYun aisthánō duymak, hissetmek " an+, estetik

analog [xx/b] ~ Fr analogue 1. benzer, kıyaslanabilir, 2. (doğal hareketi taklit etme anlamında) dijital olmayan ~ EYun análogon [n.] orantılı şey, benzeri ß EYun aná + EYun légō1, log- saymak, hesaplamak " ana+, +log

ananas [192+] ~ Fr ananas tropik ükelerde yetişen bir meyve ~ Port ananas a.a. ~ Tupi/Guarani ananá a.a.

• Güney Amerika yerli dillerinden

anane ~ Ar canc^anat^ [#cnc^n msd.] kuşaktan kuşağa aktarılan anlatı, gelenek

anarşi anarşi [189+] ; anarşist [191+] ~ Fr anarchie yönetimsizlik, kargaşa ß EYun an- değil + EYun arχē iktidar, hükümranlık, önderlik " an+, +arşi

anason anīson [xiv] ~ Yun ánison anason bitkisi, pimpinella anisum ~ EYun ánēthon/ánnēthon a.a.

• Fr anis, İng anise biçimleri Latince yoluyla Yunancadan alınmıştır.

anatomi [xx/b] ~ Fr anatomie kadavraları kesme yöntemiyle doku ve organları inceleyen tıp dalı ~ EYun anatomía a.a. ß EYun aná açığa + EYun témnō, tom- kesmek, bölmek " ana+, tom(o)+

anca Tü ança [viii] öyle, o surette < Tü an işaret zamiri, o " o

ancak <Tü ançak [xiii] < Tü anca ki öyle ki, şöyle ki " anca

ançüez [xx/b] ~ İng anchovies Atlantik hamsisi < İsp anchoa kurutulmuş balık, çiroz ~ Bask anchuva kuru

andaval/andavallı andavallı [188+] bön, enayi (argo) < öz Andaval Niğde yakınında bir kasaba

---

• Çeşitli Yunanca sözcüklerden türetme çabaları zorlamadır.

andezit [xx/c] ~ Fr andésite bir tür volkanik kaya < öz Andes And dağları

andıç YT [193+] muhtıra < Tü an- " an-

• -dıç ekinin mahiyeti belirsizdir.

andız Tü aŋduz [xi] kökü ilaç olarak kullanılan bir bitki

andr(o)+ ~ Fr/İng andr(o)- erkek (sadece bileşiklerde) < EYun anér, andr- erkek, er, adam ~ HAvr *ənr- < HAvr *ner- a.a.

android [xx/c] ~ İng android insana benzer yaratık, insansı ß EYun anér, andr- erkek, insan + EYun eîdos şekil, görüntü " andr(o)+, +oid

androjin [xx/c] ~ Fr/İng androgyne erkek gibi olan kadın ß EYun anér, andr- erkek + EYun gynē kadın " andr(o)+, jinekoloji

andropoz [xx/c] ~ Fr/İng andropause erkeklerde cinsel etkinliğin sona ermesi ß EYun anér, andr- erkek + EYun paúsis durma, sona erme " andr(o)+, poz

---

• Batı dillerinde 1950 dolayında kullanıma girmiştir.

anekdot [xx/b] ~ Fr anecdote bir kişi hakkında anlatılan kısa ve gerçek öykü ~ EYun anékdotos yayınlanmamış hikaye, dedikodu ß EYun an- değil + EYun ékdotos yayınlanmış < EYun ékdosis dışa verme, yayma, yayımlama ß EYun ék + EYun dídōmi, do- vermek " an+, doz

---

• Bizanslı tarihçi Prokopios'un 6. yy saray dedikodularına ilişkin olup ölümünden sonra yayınlanan Anekdota adlı eserinin adından.

aneks [xx/c] ~ Fr/İng annexe müştemilat, eklenti ~ Lat adnexus bağlantı, irtibat < Lat adnectere, adnex- bir şeye bağlamak ß Lat ad- bir şeye + Lat nectere, nex- bağlamak ~ HAvr *ned- bağ, düğüm " ad+

• Aynı kökten Lat nodus (düğüm), İng net (ağ).

anemi [xx/b] ~ Fr anémie kansızlık ß EYun an- değil + EYun (h)aîma, -t- kan " an+, hem(o)+

anemon [xx/b] ~ Fr anémone 1. bir bitki, Manisa lalesi, 2. yumuşakçalardan bir hayvan ~ EYun anémōnē rüzgâr gülü < EYun ánemos rüzgâr ~ HAvr *anə-mo- nefes, rüzgâr, esinti < HAvr *anə- esmek

anestezi [192+] ~ Fr anésthesie uyuşturma, duyumsuzlaştırma ~ YLat anaesthesia ☼ 1848 Sir J.Y. Simpson, İng. ß EYun an- değil + EYun aisthánō duymak, algılamak " an+, estetik

anevrizma [xx/b] ~ Fr anévrisme damar şişmesi, baloncuk ß EYun aná yukarı + EYun eurýs şişik, kabarık ~ HAvr *werə-1 a.a. " ana+

anfi >> " amfiteatr

angaje [etm angajman [192+] ~ Fr engager bağlamak, ipotek etmek, rehin etmek, meşgul etmek, istihdam etmek < Fr gage rehin, ipotek ~ EFr wage a.a. ~ Ger *wadjan ~ HAvr *wadh- rehin etmek, bağlayıcı bir söz vermek

angarya [xvii] ~ Yun angareía bedelsiz hizmet ~ EYun angareía bedelsiz kamu hizmeti, salma, imece < EYun ángaros ulak, İran kralının posta görevlisi ~ EFa hangāra- ücret, bedel, ecir

---

• Karş. ecir.

angora [xx/c] ~ İng angora 1. Ankara, 2. tiftik keçisi, tiftik yünü < Ankara ~ Ankyra a.a.

• Kentin adı Yunancaya bilinmeyen bir Anadolu dilinden alınmış olmalıdır.

angut Tü aŋıt [xi] ördeğe benzeyen bir kuş; [188+] budala, sarsak (argo)

anha minha karmaşık akıl yürütmeler için kullanılan bir söz
ß Ar canha ona + Ar minha ondan

anı YT [193+] hatıra < Tü an- " an-

anımsa[mak YT [194+] müphem olarak hatırlamak; [xx/c] hatırlamak
< Tü an- " an-

anır[mak Tü aŋıla- [xi] eşek sesi çıkarmak; ağır- [xiv] ; aŋğır- [xvii]
< Tü ağ/aŋ [onom.] bağırış, eşek sesi " +kir-

• Tü yaŋur- (gürültü etmek, çınlatmak - viii+ Uy) aynı fiilin varyantıdır.

anıt YT [193+] abide < Tü an- " an-

• Fr monument (abide) < Lat monere (anımsatmak) karşılığı olarak türetilmiştir. İlk kez bu sözcükte kullanılan YTü -(i)t eki daha sonra ayrım gözetmeksizin etkin ve edilgin ortaylar ve fiil adları yapımında kullanılmıştır. Karş. belit, dikit, kalıt, kanıt, kesit, kısıt, konut, koşut, ölçüt, soyut, taşıt, yakıt, yanıt, yapıt, yazıt.

anız Tü aŋız [xi] ekin biçildikten sonra tarlada kalan sapları

ani [xx/b] ansızın, birdenbire < Ar ān en kısa süre " an

• Ansızın ve ānīde zarflarından yakın dönemde geri türetilme yoluyla oluşturulmuş sıfattır.

anilin [192+] ~ Fr/İng aniline bir tür kimyasal boya ~ Alm anilin a.a. ☼ 1841 C.J.Fritzsche, Alm. kimyacı < Alm anil çivit bitkisi ve boyası ~ Port anil ~ Hind/Sans nīla 1. koyu renk, özellikle koyu mavi, 2. çivit bitkisi ve boyası

anime [etm [xx/c] ~ Fr animer canlandırma, harekete geçirme < Lat animare can vermek < Lat anima nefes, ruh, can ~ HAvr *anə-mo- nefes, rüzgâr " anemon

animizm [xx/b] ~ Fr animisme cansız varlıklara ruh atfeden inanış, ruhçuluk ~ İng animism a.a. ☼ 1866 Sir Edward B. Taylor, İng. tarihçi < Lat anima nefes, ruh " anime

anjin [192+] ~ Fr angine boğaz veya damar sıkışması ~ Lat angina sıkma, daraltma ~ EYun anχonē a.a. < EYun ánχō sıkmak, daraltmak, boğmak ~ HAvr *angh- dar, sıkı

• Aynı kökten Lat angere (sıkmak) > İng anxious (sıkıntılı), İng anger (sıkıntı > öfke), Alm angst (sıkıntı), eng (dar).

anjiyo [xx/c] ~ İng angio < İng angiography damarlara renkli bir sıvı zerkederek görüntü alma yöntemi < EYun angeîon damar

ankastre [etm [xx/c] ~ Fr encastrer yuvasına sokmak, sıkıca gömmek ~ İt incastrare a.a. < Lat castrum sağlam yer " kasara

ankesör [xx/b] ~ Fr encaisseur tahsildar, kasaya koyan < Fr encaisser kasaya koymak ß Fr en- + Fr caisse kasa " in+1, kasa

anket [192+] tetkikat, taharriyat ~ Fr enquête her türlü soruşturma ~ OLat inquaesta a.a. < Lat inquirere, inquaest- araştırmak, soruşturmak ß Lat in- + Lat quaerere, quaest- sormak " in+1

• Karş. İng inquest (soruşturma), question (soru).

ankraj [xx/c] ~ Fr ancrage demirleme, çapa atma < Fr ancre gemi demiri, çapa ~ Lat ancora ~ EYun ankýra a.a. ~ HAvr *ank-ulo- çengel < HAvr *ank- bükmek, kıvırmak

---

• Aynı kökten İng angle (olta çengeli, açı).

anksiyete [xx/c] ~ Fr anxiété sıkıntı, endişe, sebepsiz korku ~ Lat anxietas a.a. < Lat angere, anx- sıkmak, daraltmak, boğmak ~ HAvr *angh- dar, sıkı " anjin

anla[mak Tü aŋla- [xi] a.a. < Tü aŋ [xiv Kıp] akıl, idrak, hafıza < Tü an- [xiv Kıp] hatırlamak " an-

anlak YT [193+] idrak yeteneği < Tü anla- " anla-

• Sıfat yapım eki olan -(e)k takısının fiil adı yapımında kullanılması keyfidir. Karş. parlak, hortlak, korkak, yatak, kaçak, binek vb.

anlam YT [193+] mana < Tü anla- " anla-

anlat <Tü aŋlat- [xiv] anlamasına sebep olmak " anla-

anne Tü ana [viii+] ; ana/āne [xvii-xix] ; anne [192+] " ana

• N duplikasyonu muhtemelen çocuk dili etkisi gösterir; yazı dilinde 20. yy başlarından önce kaydedilmemiştir. . 14. yy'dan itibaren kaydedilen āne biçimi Şemseddin Sami'ye göre İstanbul şivesidir.

anod [xx/b] ~ Fr/İng anode pozitif elektrot ☼ Michael Faraday, İng. fizikçi (1791-1867) ~ EYun ánodos yukarıya giden yol " ana+, od(o)+

• Elektriğin dönüş yolu anlamında.

anofel [xx/b] ~ Fr anophèle sıtmaya neden olan sivrisinek türü ~ YLat anopheles ☼ 1818 J. W. Meigen, Alm. biyolog ~ EYun anofelēs zayıflatan, (kanını) kurutan ß EYun an- değil + EYun ofelēs < EYun ofèllō güçlendirmek, kan ve can vermek, beslemek, yaramak " an+

anomali [xx/b] ~ Fr anomalie uyumsuzluk, sıra dışılık ß EYun an- değil + EYun (h)omalós bir örnek, tekdüze, sıradan, düzenli < EYun (h)ómos aynı, eş, bir örnek " an+, hom(o)+

anomi [xx/c] ~ Fr/İng anomie kuralsızlık, yasasızlık ß EYun a(n)- değil + EYun nómos yasa, töre " an+, +nomi

anonim [187+] ~ Fr anonyme 1. adsız, 2. hisseleri nama yazılı olmayan şirket ß EYun an- değil + EYun ónoma, ónyma- ad " an+, onomatope

anons [195+] ~ Fr annonce duyuru < Fr annoncer duyurmak, ilan etmek ~ OLat annuntiare a.a. ß Lat ad- + Lat nuntius tellal, haberci " ad+

anorak [xx/c] ~ İng anorak Eskimolara özgü içi kürklü ve başlıklı ceket, parka ~ İnuit anoraq

---

• Grönland Eskimoları dilinden.

anoreksi [xx/c] ~ Fr anoréxie patolojik iştahsızlık / İng anorexia a.a. < YLat anorexia nervosa a.a. ☼ 1873 W.W. Gull, İng. ß EYun an- olumsuzluk öneki + EYun óreksis iştah " an+

anormal [xx/a] ~ Fr anormal kuraldışı ß EYun a(n)- değil + Fr normale kurala uygun, normal " an+, norm

ansambl [xx/b] ~ Fr ensemble beraber, küme, topluluk ~ Lat insimul ß Lat in- + Lat simul bir, beraber, aynı " in+1, simüle

ansızın <Tü aŋğsuzın [xiii] anlamadan < Tü aŋsuz [xiv Kıp] anlamaz, farkına varmaz < Tü aŋ akıl, idrak " an-

ansiklopedi ancuklopedya [181+] ~ Fr encyclopédie ~ YLat encyclopaedia genel eğitim programı [xvi], her konuya değinen eğitici kitap [xviii] ß EYun enkýklios çepeçevre, genel + EYun paídeúō eğitmek " en+, sikl, ped(o)+

ant Tü ānt [viii+] sözleşme, yemin < Tü *ān- hatırlamak, zikretmek " an-

antagonist [xx/c] ~ Fr antagoniste rakip, muarız ~ EYun antagōnistēs ß EYun antí karşı + EYun agōn yarışma ~ HAvr *ag- harekete geçirmek, sürmek " anti+, aksiyon

antant [190+] ~ Fr entente mutabakat < Fr entendre anlamak ~ Lat intendere yönelmek, ilgilenmek, kulak vermek ß Lat in- + Lat tendere, tens- germek " in+1, tansiyon

antarktik [xx/b] ~ Fr antarctique Güney kutbuna ait " anti+, arktik

anten [192+] ~ Fr antenne 1. böcek duyargası, 2. elektromanyetik alıcı ve verici anteni ~ YLat antenna böcek duyargası ~ Lat antenna/antemna yelken direği

antet [xx/b] ~ Fr en-tête başlık, mektup kâğıdı başlığı < Fr tête baş ~ Lat testa 1. topraktan yapılan saksı, kâse, 2. (geç dönem halk dilinde) kafatası, kafa " test

anti+ ~ EYun antí yüzyüze, alın alına, karşı karşıya olma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *ant- ön, alın

---

• Aynı kökten Lat ante (ön, önce), Alm ent- (karşıtlık bildiren önek), İng and/Alm und ("karşılıklı", ve).

antibiyotik [194+] ~ İng antibiotic "canlı organizmalara karşı", bakterisidlerin genel adı ☼ 1941 Selman Waksman, Amer. biyofizikçi ß EYun antí karşı + EYun bíos, biot- can, hayat " anti+, biy(o)+

antidot [xx/b] ~ Fr antidote zehire karşı verilen ilaç, panzehir ~ EYun antídōton a.a. ß EYun antí karşı + EYun dōtos verilen < EYun dídōmi, do- vermek " anti+, doz

antifriz [xx/b] sıvıların donmasına engel olan madde ~ İng antifreeze anti-don ß İng ant- + İng freeze, froze donmak ~ Ger *freusan a.a. ~ HAvr *preus- a.a. " anti+

antijen [xx/b] ~ Fr antigène bir organizmaya girdiğinde antikor oluşumuna neden olan yabancı öge (zehir, mikrop vb.) ß Fr anti- + Fr -gène1 doğuran, sebep olan " anti+, +jen1

antik [xx/b] eski Yunan ve Roma uygarlığına ait; [199+] eski zamana ait ~ Fr antique 1. çok eski, eski eser, 2. Eski Çağa ait ~ Lat antiquus eski < Lat ante önce ~ HAvr *ant- ön, alın, karşı " anti+

• Türkçe kullanımda İtalyancadan alınan antika (1. değerli eski eşya, 2. garip, tuhaf) biçimi ayrışmıştır.

antika [186+] eskiliğinden ötürü değer taşıyan eşya; [189+] tuhaf ~ İt antico eski ~ Lat antiquus a.a. " antik

antikor [xx/b] ~ Fr anticorps vücudun zararlı organizmalara karşı ürettiği madde ß Fr anti- karşı + Fr corps vücut, gövde " anti+, korpus

antilop [xx/b] ~ Fr antilope ceylan ~ OYun ánthalops bir efsane yaratığı

antimon/antimuan antimuan [xix] ~ Fr antimoine bir element / Alm antimon a.a. ~ OLat antimonium a.a. ~ Ar al-iθmidun [#θmd] kurşun sülfat veya antimon, göz sürmesi

antipati [192+] ~ Fr antipathie "karşı duygu", nefret, sevmeme ~ EYun antipátheia a.a. ß EYun antí karşı + EYun pásχō, path- hissetme, acı duyma " anti+, pat(o)+

antisemit [xx/b] ~ Fr antisémite Yahudi düşmanı ß Fr anti- + Fr sémite Sami ırkından olan < Sém Nuh'un oğlu, Yahudi ve Arap ırklarının atası olduğu söylenen mitolojik şahsiyet ~ Şem a.a. " anti+

antiseptik [192+] ~ Fr antiseptique çürümeye engel olan (ilaç veya prosedür) ß Fr anti- karşı + Fr septique çürümeye ait " anti+, septik1

antitez [xx/b] ~ Fr antithèse, antithet- karşıt sav ~ EYun antíthesis karşısına koyma, a.a. " anti+, tez2

antlaşma YT [193+] muahede < Tü ant " ant

antoloji [192+] ~ Fr anthologie ~ EYun anthología 1. çiçek derlemesi, güldeste, 2. şiir derlemesi ß EYun ánthos çiçek (~ HAvr *andh- tomurcuk, çiçek) + EYun logeía derleme, toplama < EYun légō1, log- seçmek, derlemek " +loji

antrakt [192+] ~ Fr entr'acte tiyatroda iki perde arası ß Fr entre arası + Fr acte tiyatroda perde " inter+, aksiyon

antrasit [xix] ~ Fr anthracite bir tür kömür, koyu gri renk ~ EYun anthrakitēs kömüre benzeyen < EYun ánthraks 1. kömür, 2. şap (şarbon) hastalığı

antre [192+] ~ Fr entrée giriş < Fr entrer içeri girmek ~ Lat intrare a.a. ~ HAvr *en-ter- iç " inter+

antrenman [xx/b] ~ Fr entraînement talim, eğitim < Fr entraîner peşinden çekmek, çekip çevirmek, çalıştırmak ß Fr en- + Fr traîner çekerek götürmek, sürüklemek ~ OLat traginare a.a. < Lat trahere, tract- çekmek, sürmek " in+1, traktör

antrenör [192+] ~ Fr entraîneur antrenman yaptıran < Fr entraîner " antrenman

antrepo [189+] ~ Fr entrepôt ihraç ve ithal mallarının geçici olarak depolandığı yer, transit deposu < Fr entreposer depolamak ~ Lat interponere a.a. ß Lat inter iki şey arası + Lat ponere, posit- koymak " inter+, post2

antrikot antrkot [189+] ~ Fr entre côte "kaburga arası", bir et kesimi ß Fr entre arası + Fr côte kaburga " inter+, kot1

antrop(o)+ ~ Fr/İng anthrop(o)- insan (sadece bileşiklerde) ~ EYun ánthrōpos insan

---

EŞKÖKENLİLER:
EYun ánthropos : antropoid, antropoloji

antropoid [xx/c] ~ Fr anthropoïde insana benzer " antrop(o)+, +oid

antropoloji [xx/b] ~ Fr anthropologie insanbilim " antrop(o)+, +loji

antrparantez [xx/b] ~ Fr entre parenthèses parantez arası " inter+, parantez

anüs [xx/b] ~ YLat anus makat ~ Lat anus halka, yüzük ~ HAvr *āno- halka

---

• Karş. Fr anneau (yüzük) < Lat annellus < anus.

anzarot [xiv] tatlandırıcı olarak kullanılan bir bitki; [xix] rakı ~ Ar canzarūt ilaç ve baharat olarak kullanılan bir bitki, trifolium odoratum

aort [xx/b] ~ Fr aorte ana atardamar ~ EYun aortē [f.] yukarı çıkan ☼ Bugünkü anlamda Aristoteles (MÖ 384-322) < EYun aeírō, aer- kaldırmak, yukarı çıkarmak ~ HAvr *wer-2 kaldırmak

---

• Aynı kökten EYun artería (atar damar).

apandisit [192+] ~ Fr appendicite kör bağırsak iltihabı ~ Fr appendice 1. eklenti, zeyl, 2. kör bağırsak ~ Lat appendix, appendic- sarkan şey, eklenti < Lat appendere ucundan sarkıtmak, ekli olmak ß Lat ad- eklenme edatı + Lat pendēre sarkıtmak " ad+, pandantif

apar[mak [xiv] alıp götürmek (Doğu Anadolu ve Azerbaycan) ~? OFa appurdan, appar- alıp götürmek, çalmak, hırsızlık etmek

---

• Türk dillerinde eşdeğeri olmayan bir fiildir.

aparat [xx/b] ~ Alm/Rus apparat cihaz, mekanizma ~ Lat apparatum hazırlanmış şey < Lat apparare (bir şey için) hazırlamak ß Lat ad- bir şeye + Lat parare hazırlamak, tedarik etmek ~ HAvr *perə-1 a.a. " ad+, parite

aparatçik [xx/c] ~ Rus aparatçik Komünist Partisi mensubu " aparat

aparey [xx/a] ~ Fr appareil cihaz, mekanizma ~ Lat appariculum [küç.] a.a. < Lat apparatum hazırlanmış şey, düzenek " aparat

aparküt [xx/b] ~ İng uppercut bir boks vuruşu ß İng upper üst, yukarı + İng cut kesme

---

• Türkçe telaffuzu kısmen Fransızcadan alınmıştır.

apartman [189+] 1. bir ailenin oturmasına mahsus daire, 2. kiraya verilmek üzere dairelere bölünen çok katlı bina ~ Fr appartement müstakil dairelere bölünmüş bina ~ İt appartamento Roma'ya özgü çok katlı konutlara verilen ad [xvi] < İt appartare ayırmak, hisselere bölmek < Lat ad partem hisseli, parça parça " parsel

apaş [191+] ~ Fr apache [1902] şehirli suç çetesi mensubu, serseri < öz Apache Kuzey Amerika'da bir kızılderili kavmi

apel [xx/c] ~ Fr appel çağrı < Fr appeler çağırmak, hitap etmek ~ Lat appellare mahkemeye celbetmek ß Lat ad- bir şeye veya yere + Lat pellare gütmek, sürmek " ad+, filtre

aperitif [192+] ~ Fr apéritif iştah açıcı ~ OLat aperitivus açıcı < Lat aperire, apert- açmak ~ HAvr *ap-wer-yo- kapalı < HAvr *wer-5 kapamak, örtmek

apertür [xx/b] ~ Fr aperture açılma, ağzın aralanması ~ Lat apertura açılma " aperitif

apış <Tü [xv] iki bacak arası < Tü *ā-/*aβ- açmak/açılmak < Tü *āp- açmak " ayır-

apış[mak <Tü apuş- [xvii] şaşakalmak, ağzı açık kalmak < Tü *ap- açmak " apış

aplik [xx/b] ~ Fr applique 1. bir şeyin üstüne katılan veya eklenen şey, özellikle süs, kuyumculuk terimi [esk.], 2. tek mumlu duvar lambası < Fr appliquer ekleme, uygulama " aplike

aplike [etm [xx/b] ~ Fr appliquer uyarlamak, uydurmak ~ Lat applicare a.a. ß Lat ad- bir şeye + Lat plicare bükmek, sıkmak, büzmek " ad+, pli

apne [199+] ~ Fr apnée nefes durması ~ EYun apnoía a.a. ß EYun a(n)- değil + EYun pnéō nefes almak, solumak " pnömoni

apo+ ~ EYun apó bir şeyden ayrılma, uzaklaşma, kapatma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *apo a.a. " ab+

apolet apolet/epolet [xix] ~ Fr épaulette [küç.] omuzluk, özellikle subaylarda rütbe belirten omuz işareti < Fr épaul omuz ~ Lat spathula [küç.] kürekçik, kürek kemiği < Lat spatha pala, kürek < EYun spathē a.a. ~ HAvr *spə-dh- kürek

apolitik [xx/c] ~ Fr apolitique siyasi olmayan " an+, politik

apoloji [xx/c] ~ Fr apologie savunma, özür / İng apology a.a. ~ EYun apología karşı konuşma, mahkemede suçlamalara cevap verme ß EYun apó karşı + EYun légō1, log- söylemek " apo+, +loji

aport [xx/a] köpeğe "getir!" emri ~ Fr apporte getir! < Fr apporter getirmek ~ Lat apportare a.a. ß Lat ad- bir yere + Lat portare taşımak " ad+, portatif

apre [xx/b] ~ Fr apprêt hazırlık, kumaşları satışa hazırlamak için yapılan son işlemler < Fr apprêter hazır etmek ~ OLat *apprestare a.a. ß Lat ad- bir şeye + Lat praesto hazır, elde " ad+, presto

apse [xx/b] ~ Fr abscès (tıpta) doku kalkması, kabarma ~ OLat abscessus a.a. < Lat abscedere, abscess- kabarmak, kalkmak ß Lat ab- bir yerden + Lat cedere, cess- gitmek " ab+, aksesuar

---

• EYun apóstēma karşılığı olarak tabip Celsus'un (MS 1. yy) ortaya attığı terimdir.

apsis1 [xx/c] ~ Fr abscisse matematikte bir yayı kesen doğru < YLat linea abscissa kırık çizgi < Lat abscidere, absciss- kesip ayırmak ß Lat ab- bir şeyden + Lat caedere, caes- kesmek, kırmak " ab+, +sid

apsis2 [xx/c] ~ Lat apsis kilisede mihrap yeri, kavisli girinti ~ EYun (h)apsís, d- kemer, kavis

aptal >> " abdal

ar1 [xiv] ; [xvii] 1. utanılacak şey, ayıp, 2. (genel kullanımda) utanma duyusu ~ Ar cār [#cyr1] utanılacak şey, ayıp < Ar cāra gezdi, seğirtti, tutarsız idi, yaramazlık yaptı

ar2 [xx/b] ~ Fr are alan ölçü birimi ~ Lat area alan, arsa, boş arazi

---

• 1795'te Fransa Meclisince yüzey ölçü birimi olarak tanımlanmıştır.

ara Tü ara [viii] iki şey arasındaki kesinti, orta < Tü ar- kesmek, yarmak " yar

ara[mak Tü arka-/arğa- [xi] ardından gitmek, yoklamak < Tü *ar arka, ard " arka

araba caraba [xiii] ~? Ar carrādat^ dört tekerlekli savaş arabası ~ Lat raeda dört tekerlekli ağır araba ~ Kelt

---

• d > r değişimi açıklanmaya muhtaçtır. Sözcüğün ayn ile yazılan biçimine bellibaşlı Türk dillerinde 14. yy'dan itibaren rastlanır. Tü *or oba etimolojisi fantezidir.

arabesk [xx/b] ~ Fr arabesque Arap tarzı, şark usulü süsleme < öz Arabe Arap

araç YT [193+] vasıta < Tü ara " ara

• İsme eklenen -ç ekinin mahiyeti belirsizdir.

araka ~ Yun araká bezelye ~ EYun árakos bezelyegillerden bir bitki, belki nohut

---

• Karş. Fr haricot (fasulye).

arakla[mak [192+] aşırmak, çalmak (argo) < Erm arak çabuk ~ OFa rag/rahag yürük, hızlı, yollu < OFa rah yol " rahvan

aralık <Tü [xiv] iki şeyin arası; [xix] iki bayram arasına gelen zi'lkade ayına halk arasında verilen ad; [194+] 10 Ocak 1945 tarihli yasayla birinci kânun ayına verilen ad < Tü ara " ara

aranje [etm [xx/b] ~ Fr arranger düzenlemek, tertip etmek < Fr rang sıra, düzen, rütbe " ring

aranjman [xx/b] düzenleme; [196+] uyarlanmış şarkı ~ Fr arrangement uyarlama, düzenleme < Fr arranger " aranje

ararot [xix] frenk salebi ~ İng arrow-root Orta Amerika'ya özgü bir bitki, bu bitkinin kökünden yapılan içki ~ Karib aruaru

arasta [xvi] çarşı ~ Fa rāstā/rāsta düz ve doğru yol, cadde " rast

araştır[mak YT [193+] taharri etmek < Tü ara- " ara-

• Dönüşlülük ve sıklık bildiren -(ı)ştır- ekiyle.

araz ~ Ar caraḍ [#crḍ msd.] tıpta semptom, felsefede accidens " arz1

arazi [xvii] ~ Ar arāḍin [#'rḍ çoğ.] topraklar, arsalar < Ar arḍ 1. yer, toprak parçası, arsa, 2. yeryüzü " arz2

arbalet [xx/b] ~ Fr arbalète mekanik ok atma aygıtı ~ Lat arcuballista a.a. ß Lat arcus yay + Lat ballista fırlatma aygıtı, mancınık " ark2, balistik

arbede [xvii] ~ Ar carbadat^ [#crbd msd.] kavga, zıtlaşma

arbitraj [xx/b] ~ Fr arbitrage hakemlik, arabuluculuk < Fr arbitrer arabuluculuk etmek < Lat arbiter hakem, hakim, arabulucu, tanık

arboretum [198+] ~ YLat arboretum araştırma amacıyla oluşturulmuş ağaç koleksiyonu, botanik bahçesi < Lat arbor ağaç

ardıç Tü artuç [viii+] bir tür bodur bitki, juniperus

ardıl YT [193+] halef < Tü art " art

• -ıl ekinin işlevi belirsizdir.

ardışık YT [194+] birbirini izleyen < Tü art " art

• Art edatı -ış fiil ekini alamayacağı gibi, ardış- fiili de mevcut değildir.

ardiye [xix] gümrükte bir malın "yer kaplaması" karşılığında ödenen harç; [xx/a] gümrük deposu < Ar arḍ yer " arz2

arduvaz [189+] ~ Fr ardoise çatı örtücü olarak kullanılan ince siyah taş

arena [xx/b] şiddet sporlarında sahne ~ Lat (h)arena kum, kumsal, stadyumun kumluk zemini

argaç Tü arkağ [xi] dokuma tezgâhında enine atılan iplik < Tü *ar çapraz, aykırı, zıt yönde " arka

argın <Tü yorgun argın yorgun < Tü ar- [viii] yorulmak, dermansız kalmak

argo [xx/a] ~ Fr argot 1. Paris hırsızlarının özel dili [xvi], 2. herhangi bir meslek veya zümreye ait özel dil ~ ?

argon [xx/b] ~ YLat argon asal bir gaz ☼ 1894 Rayleigh & Ramsay < EYun argós tembel, eylemsiz, çalışmaz ß EYun a(n)- değil + EYun érgon iş " an+, erg

argüman [xx/b] ~ Fr argument tez, ifade, tartışma ~ Lat argumentum < Lat arguere açıklamak, kanıtlamak, ifşa etmek

arı1 Tü arı [xi] bal yapan böcek

arı2 Tü ārığ [viii] temiz, saf ; arı [xvii] pak, nezih < Tü ārı- [viii+ Uy] temizlemek " arın-

arık1 Tü arık [viii+] ırmak, vadi, suyun akıntısıyla oluşan yarık < Tü ar-/yar- yarmak, kesmek " yar-

arık2 Tü aruk [viii+] zayıf, dermansız < Tü ar- yormak " argın

arın[mak Tü ārın- [viii+] temizlenmek < Tü ārı- temizlemek

arıza [xvii] ~ Ar cāriḍat^ [#crḍ fa.] arız olan şey, başa gelen, felsefede bir varlığın özüne ait olmayıp dış etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan şey, accidens " arz1

ari1 [xvii] ~ Ar cārin^ [#cry fa.] çıplak, yoksun < Ar cariya [msd. cury/c^uryat^] çıplak idi

ari2 [xx/b] ~ Alm arisch Hintavrupa "ırkına" mensup olan / Fr arien a.a. ~ EFa/Sans ārya- 1. soylu, saygın, seçkin kimse, 2. bir ulus adı

• Karş. Fr aryen, İng aryan.

arif [xiv] ~ Ar cārif [#crf fa.] bilen, irfan sahibi " irfan

arife [xiv] bayramdan önceki gün; [xx/b] beklenen bir olayın öncesi ~ Ar carafat^ [#crf msd.] Zilhicce ayının dokuzuncu günü, Kurban bayramından önceki gün < Ar carafa bildi " irfan

• Muhtemelen "önceden bilme, geleceği haber verme" anlamında. Karş. Ar cirāfat (fal bakma, geleceği haber verme).

aristokrasi [192+] ~ Fr aristocratie soylular iktidarı, soylular zümresi ~ EYun aristokrateía soylular iktidarı ß EYun áristos en iyi, soylu (~ HAvr *ar-isto- en uygun < HAvr *ar- uymak, eklenmek) + EYun krátos güç " arma, +krasi

aritmetik [xx/b] ~ Fr arithmetique a.a. ~ EYun arithmetikē sayı saymaya ilişkin < EYun arithmós sayı ~ HAvr *ərəi-dhmo- < HAvr *rē(i)- saymak, akıl yürütmek " racon

aritmi [xx/c] ~ Fr arythmie ritm bozukluğu, özellikle kalp atışında / İng arhythmy a.a. " an+, ritm

ariyet [xiv] ~ Ar cāriyyat^ [#cwr] ödünç, eğreti, asıl olmayan " avret

ariza ~ Ar carīḍat^ [#crḍ sf. f.] sunuş " arz1

arjantin [xx/c] votka eklenmiş bira ~ ?

• Belki Fr argentée (gümüş katılmış, gümüşi). Arjantin ülke adıyla bağlantısını kurmak güçtür.

ark1 >> ırmak, su kanalı " arık1

ark2 [xx/b] ~ Fr arc kemer, yay, kavis ~ Lat arcus a.a. ~ HAvr *arku- (ok ve) yay

arka Tü arka [viii] peş, sırt, arka, geri, yardımcı < Tü *ar gidilen yöne zıt istikamet bildiren edat, ard, arka, geri, karşıt, aykırı

• Aynı kökten Tü arka- (peşinden gitmek), arkış (kervan), arğa- (ardından konuşmak, beddua etmek), ark (tortu, artık), art (arka), art- (geride kalmak).

arkadaş <Tü [xix] yoldaş, dost, ayakdaş, hempa < Tü arka " arka

---

• 19. yy'a dek egemen olan Tü ayakdaş (a.a.) sözcüğünün yerini almıştır. Buna karşılık karş. arka vermek, arkalaş kılmak (yardım etmek - xiv Kıp).

arkaik [xx/b] ~ Fr archaïque çok eskiye ilişkin ~ EYun arχaïkós eskiye ait, ilkel < EYun arχaîos eski, kadim " +arşi

arkeoloji [xx/a] ~ Fr archéologie çok eski şeyler bilimi, antik harabat bilimi " arkaik, +loji

arktik [xx/b] ~ Fr arctique Kuzey kutbuna ait ~ EYun arktikós a.a. < EYun árktos ayı, Küçük Ayı, Kutup Yıldızı ~ HAvr *rkto-s ayı

arma [186+] ~ İt arma zırh, askeri donanım, gemi donanımı ~ Lat arma edevat, araç gereç, silah ~ HAvr *ar-mo- < HAvr *ar- uymak, eklenmek

---

• Aynı kökten Lat artus (eklem), ars (sanat, beceri), EYun harmós (uyum), áristos (en uygun), árthron (eklem), Ave arəthna (dirsek).

armada ~ İsp armada donanma < İsp armar donatmak, (ordu veya gemi) silahlandırmak ~ Lat armare a.a. " arma

armağan Tü yarmağan/armağan [xi] doyumluk, peşkeş, ganimetten verilen pay < Tü yarmak [viii+ Uy] para

---

• -an ekinin işlevi belirsizdir. Tü yarmak sözcüğünün etimolojisi de açık değildir.

armatör armador [xix] ~ Ven armadòr gemi donatan / Fr armateur a.a. < Fr armer donatmak, silahlandırmak ~ Lat armare a.a. " arma

---

• Türkçe telaffuzu 20. yy başında Fransızcaya göre düzeltilmiştir.

armatür [xx/c] elektrik veya tesisat aksamı ~ Fr armature donanım < Fr armer donatmak " arma

armoni/harmoni [xix] ~ Fr harmonie uyum, ses uyumu ~ EYun (h)armonía uyum, birlik < EYun (h)armós 1. eklem, özellikle omuz eklemi, 2. uyum ~ HAvr *ar-smo- < HAvr *ar- uymak, eklenmek, eklemlenmek " arma

armonika armonik [192+] ~ YLat harmonica bir müzik aleti ☼ 1762 Benjamin Franklin, ABD < EYun (h)armonikós uyumlu " armoni

armut armud [xi] ~ Fa amrūd a.a. ~ OFa urmōd a.a.

aroma [xx/b] ~ Lat aroma güzel koku ~ EYun árōma, arōmat- a.a.

arozöz [xx/b] sulama kamyonu ~ Fr arroseuse sulayıcı, sulama cihazı < Fr arroser sulamak, su püskürtmek ~ OLat *arrosare < Lat ros, ror- çiy, nem, ıslaklık

arp/harp [xx/b] ~ Fr harpe bir müzik aleti ~ EAlm harpa/harfa a.a. ~ Ger *harpōn

---

EŞKÖKENLİLER:
Fr harpe : arp, arpej

arpa Tü arpa [viii+] a.a.

arpej [xx/a] ~ Fr arpège müzikte bir akoru oluşturan notaların ardarda çalınması ~ İt arpeggio arp çalma < İt arpa arp " arp

arsa ~ Ar carSat^ [#crS msd.] açık ve düz alan, avlu

arsenik [187+] ~ Fr arsenic zehirli bir madde ~ OYun arsenikón a.a. ~ OFa zarnīkā a.a.

arslan/aslan Tü arslan [viii+] a.a. " +lan

arş1 [xiv] ~ Ar carş [#crş] 1. taht, 2. göğün dokuzuncu tabakası ~ Aram carş taht şeklinde yatak, özellikle Baal tapınağında bulunan taht ~ Akad erşu Mezopotamya'da açık havada yatmak için kullanılan taht şeklinde yatak

arş2 [xix] < Fr marche askerlikte "yürü!" komutu " marş

• m- sesinin düşmesi Fransız askeri kullanımından alınmıştır.

arşe [xx/b] ~ Fr archet [küç.] keman yayı < Fr arc yay " ark2

arşın arşın [xiii] 40 cm dolayında bir uzunluk birimi; arşun [xiv] ~ OFa araşn dirsek, ön kol, bir uzunluk birimi ~ EFa araşn- a.a. (= Ave arəthna- dirsek) " arma

---

• Karş. TTü arış, Fa araş (dirsek, ön kol).

arşidük [xix] ~ Fr archiduc birinci dük, Habsburg ailesine mahsus bir soyluluk sıfatı ß Lat archi- (< EYun arχós baş, ön) + Lat dux dük " +arşi, dük

arşitekt [xx/c] ~ Fr architecte mimar ~ Lat architectus ustabaşı, mimar ~ EYun arχitéktōn a.a. ß EYun arχós baş, ilk + EYun téktōn usta " +arşi, tektonik

arşiv [xx/b] ~ Fr archives evrak koleksiyonu ~ OLat archiva a.a. ~ EYun arχaîa [çoğ.] a.a. < EYun arχaîon resmi evrak, devlet belgesi < EYun arχē devlet, yönetim " +arşi

---

• Fransızca ve İngilizcede sadece çoğul şekli kullanılır.

art/ard- Tü art [viii] arka, geri < Tü *ar arka, geri " arka

art[mak Tü art- [viii] arkada kalmak, fazla olmak < Tü *ar arka, geri " arka

arter [xx/b] ~ Fr artère damar, özellikle atardamar ~ EYun artēría atardamar ~ HAvr *wer-2 kaldırmak, yukarı çıkarmak " aort

arterioskleroz [xx/b] ~ Fr artériosclérose damar sertleşmesi ß EYun artēría atardamar + EYun sklērós sert " arter

artezyen [xx/b] bir tür kuyu ~ Fr artésien Fransa'nın Artois bölgesinde Bélidor (1698-1761) tarafından geliştirilen kuyu tekniği < öz Artois Kuzey Fransa'da bir bölge

artı YT [193+] zait < Tü art- " art-

• Atatürk'un bulduğu kelimelerdendir.

artık Tü artuk [viii] artan, arta kalan, fazla (sıfat); [xvii] daha çok, bundan fazla (zarf) < Tü art- " art-

artiküle [etm [xx/c] ~ Fr articuler birbirine eklemek, eklemlemek, madde madde saymak ~ Lat articulare a.a. < Lat articulus [küç.] eklemcik, madde < Lat artus eklem ~ HAvr *ar-tu- < HAvr *ar- uymak, eklenmek " arma

artist [191+] ~ Fr artiste sanatçı < Fr art sanat ~ Lat ars, art- el becerisi, sanat ~ HAvr *ar-ti- < HAvr *ar- uymak, eklenmek " arma

---

• Türkçe kullanımda aktris < Fr actrice (kadın sahne oyuncusu) sözcüğünü asimile etmiştir.

artrit [xx/b] ~ Fr arthrite eklem enfeksiyonu < EYun árthron eklem ~ HAvr *ar-dhro- < HAvr *ar- eklenmek, uymak " arma

arus ~ Ar carūs [#crs] damat, evlenen kişi

aruz [xiv] ~ Ar carūḍ [#crḍ im.] 1. kesen, 2. şiirde her beytin birinci mısraının son hecesi, şiir vezni < Ar caraḍa yoluna çıktı, önünü kesti " arz1

arya [xx/b] opera şarkısı ~ İt aria hava, her çeşit şarkı, opera şarkısı ~ Lat aer 1. hava, 2. şarkı " aer(o)+

arz1 [xiv] ~ Ar carḍ [#crḍ msd.] 1. en, coğrafyada enlem, 2. sunma, sunuş, gösteri, önerme < Ar caraḍa yoluna çıktı, karşısına çıktı, önüne çıktı, kendini sundu, göründü, belirdi

arz2 [xiv] ~ Ar arḍ [#'rḍ msd.] yer, yeryüzü, ülke, toprak (= İbr/Aram ereS a.a.)

arzu [xi] ~ Fa ārzū bir şeye yönelik istek, cinsel istek, heves ~ OFa āwarzōg a.a. (= Sogd ābraχsē a.a. = Ave bərəj-, bərəg istek, arzu) " ā+

arzuhal [xvii] ~ Fa carḍ-i Hāl durumunu arzetme, dilekçe ß Ar carḍ sunma, arzetme + Ar Hāl durum " arz1, hal1

as[mak Tü as- [viii+] a.a.

as1 [xx/b] ~ Fr as iskambilde birli, bir işte başta gelen kimse ~ Lat as en küçük bakır para birimi

as2 Tü as [xi] bir tür küçük memeli, kakım, ermin

asa [xiv] ~ Ar caSan^ [#cSw] değnek, baston

asal ~ Fa āsāl temel, esas

• Dil Devrimi sırasında Eski Türkçe olduğu varsayımıyla kullanımı teşvik edilmiştir. "Temel, taban" anlamında bir Tü *as sözcüğüne yazılı kaynaklarda rastlanmamıştır.

asalak YT [193+] tufeyli < Tü as- " as-

asalet ~ Ar aSālat [#'Sl msd.] köklü olma, soyluluk < Ar aSl kök, soy " asıl

asamble [xx/b] ~ Fr assemblée meclis < Fr assembler bir araya getirmek, toplamak ~ OLat *assimulare ß Lat ad- bir şeye + Lat simulare benzetmek, denkleştirmek " ad+, simüle

asansör [189+] ~ Fr ascenseur mekanik tırmanma aracı ☼ 1867 Edoux, Fr. mühendis < Fr ascendre yükselmek, tırmanmak ~ Lat adscendere a.a. ß Lat ad- bir yere doğru + Lat scandere basamak çıkmak, tırmanmak " ad+, iskele

asap ~ Ar caSab [#cSb msd.] sinir, kas lifi < Ar caSaba burdu, sıktı, kastı

asayiş [xiv] huzur ~ Fa āsāyiş huzur, rahatlık, sükûn < Fa/OFa āsūdan, āsāy- dinlenmek, sakin olmak

asemptot [xx/c] ~ Fr asymptote geometride hiperbol eğrisiyle kesişmeyen çizgi ~ EYun asýmptōtēs buluşmaz, rastlaşmaz ß EYun a(n)- değil + EYun syn- bir arada + EYun piptō, ptō- düşmek, rastlamak, denk gelmek " an+, semptom

asetat [xx/c] ~ Fr acétate 1. asetik asit tuzlarının genel adı, 2. selüloz asetat bazlı bir tür şeffaf polimer / İng acetate a.a. " asetik

asetik [xx/b] ~ Fr acétique sirkeye ait, sirke asidi ☼ 1787 de Morveau, Fr. kimyacı < Lat acetum sirke < Lat acescere, acet- ekşimek, keskinleşmek " akr(o)+

asetilen [192+] ~ Fr acétylène kimyada bir bileşim ☼ Berthelot, Fr. kimyacı (1823-1907) < Fr acétique " asetik

aseton [xx/b] ~ Fr acétone kimyada asetik asit ketonu, solvent olarak kullanılan bir uçucu madde " asetik

asfalt [192+] ~ Fr asphalte bitüm, asfalt ~ EYun ásfalton a.a., Babil ve İran'da bulunan bir tür neftli madde

asfalya sigorta (Ege ağzı) ~ Yun asfalía güvence, güvenlik, sigorta < EYun asfalē?s "düşmez", emin, güvenli, sağlam ß EYun a(n)- değil + EYun sfállō düşürmek, çelmek

asgari ~ Ar aSġarī [#Sġr nsb.] en küçüğe ilişkin < Ar aSġar [kıy.] daha küçük, en küçük < Ar Saġīr küçük

asıl/asl- [xi] ~ Ar aSl [#'Sl msd.] kök, soy, ilke, temel, öz, esas

asır/asr- [xiv] ~ Ar caSr [#cSr msd.] çağ

asi [xiv] ~ Ar cāSin^ [#cSy fa.] isyan eden " isyan

asil ~ Ar aSīl [#'Sl sf.] köklü, soylu < Ar aSl kök, soy " asıl

asimetri [195+] ~ Fr asymmétrie simetrik olmama " an+, simetri

asimile [etm [xx/b] ~ Fr assimiler benzetmek, aynılaştırmak, özümsemek ~ Lat assimilare a.a. ß Lat ad- bir şeye + Lat simulare benzetmek " ad+, simüle

asistan [xx/b] ~ Fr assistant yardımcı, yamak < Fr assister yanında durmak, el vermek, yardımcı olmak ~ Lat assistere a.a. ß Lat ad- eklenme edatı + Lat sistere, stāt- durmak/durdurmak, dikmek/dikilmek, sıkı durmak, kavi olmak ~ HAvr *si-stə- < HAvr *stā- durmak " ad+, istasyon

asit [192+] ~ Fr acide 1. ekşi, keskin, 2. kimyada asit ☼ 1545 Guéroult, Fr. kimyacı ~ Lat acidus ekşi, keskin " akut

asitane ~ Fa āsitān/āsitāna kapı eşiği, özellikle hükümdar kapısı ve makamı ~ EFa *ā-stāna ß EFa ā- yönelme, önünde olma, varma bildiren edat ve önek + EFa stāna durma ~ HAvr *stā- a.a. " istasyon

asker [xiv] ordu ~ Ar caskar [#cskr] ordu ~ OFa laşkar ordu " leşker

---

• Lat exercitus (a.a.) biçiminden türediğine ilişkin tez ses bakımından kuşkuludur. . Türkçede halk dilinde tekil ad olarak kullanımı askere gitmek, askere yazılmak vb. deyimlerden 19. yy'da türemiş olmalıdır.

askı <Tü [xviii] asılan şey, özellikle ziynet ve hediye, küpe; [xix] pantolon askısı, belirsiz bir süreye ertelenmiş şey, muallak < Tü as- " as-

asla [xiv] ~ Ar aSlā [zrf.] 1. aslen, kök veya öz itibariyle, 2. (olumsuz fiille) hiç, katiyen < Ar aSl soy, kök " asıl

aslan >> " arslan

asliye (mahkeme-i) aslîye [xix] Tanzimat döneminde kurulan mahkemelerden biri < Ar aSlī [#'Sl nsb.] asıl, esas, orijinal < Ar aSl kök, soy " asıl

asma <Tü [xvii] üzüm bitkisi < Tü as- " as-

• "Üzerinde üzüm salkımları asılı şey" anlamında. Askı sözcüğünün 18. yy'daki başlıca anlamı "zincirle sarığa asılan ziynet veya küpe"dir. Karş. askı.

asmolen [xx/b] pişmiş topraktan yapılan bir tür dolgu kalıbı ~ ?

asorti [xx/b] ~ Fr assorti uyumlu < Fr assortir bir örneğe uygun olarak seçmek ß Lat ad- bir şeye + Lat sortiri (kura ile) seçmek < Lat sors, sort- kura, kısmet ~ HAvr *srti- < HAvr *ser-3 dizmek " ad+, seri1

asosyal [xx/c] ~ İng asocial sosyal olmayan " an+, sosyal

asparagas [xx/c] gazetecilikte uydurma haber ~ İng asparagus kuşkonmaz ~ EYun asfáragos

---

• Türkçe anlamın kaynağı belirsizdir.

aspava [xx/c] içki ve yemek esnasında kullanılan bir iyilik dileği < Tü Allah sağlık para aşk ve ☼ y. 1960 Ümit Deniz, romancı

• Ümit Deniz'in yarattığı polisiye roman kahramanı Murat Davman tarafından popülerleştirilmiştir.

aspiratör [xx/b] ~ Fr aspirateur elektrikli süpürge < Fr aspirer havayı veya bir sıvıyı içine çekmek ~ Lat aspirare a.a. ß Lat ab- bir şeyden + Lat spirare solumak " ab+, espri

aspirin [190+] bir ilaç ~ marka Aspirin Bayer firmasına ait ilaç markası ☼ 1899 Bayer AG. ~ Alm acetylierte spirsäure asetil spirik asit < Lat spiraea asetil spirik asidin doğal kaynağı olan bitki " asetik

ast/as YT [193+] madun, aşağı ~ Tü ast [xiii Kıp] aşağı, alt = Tü astın [viii+ Uy] a.a.

astar [xiv] ~ Fa āstar giysilerin iç yüzünde kullanılan kaba kumaş ~ EFa *ā-star- yanına veya üstüne sermek < EFa/Ave star- yaymak, sermek ~ HAvr *ster- a.a.

• Karş. Fa gustar/gustariş (yaygı, döşek, halı) < OFa wistarag < Ave *vi-starəna- (a.a.), Ave upa-starəna- (a.a.), Sans prá-stará (a.a.).

astım [xx/b] ~ Fr asthme astım hastalığı ~ EYun ásthma nefes darlığı, soluk soluğa kalma

astigmat [xx/b] ~ Fr astigmate gözü noktaları seçemeyen kimse ~ İng astigmatic a.a. ☼ 1849 William Whewell, İng. bilim adamı ß EYun a(n)- değil + EYun stígma, stigmat- nokta, benek < EYun stízō (sivri bir şey) batmak, delmek ~ HAvr *stig-yo- sivri < HAvr *steig- (sivri uç) batmak, delmek " an+, etiket

astr(o)+ ~ Fr/İng astr(o)- yıldız (sadece bileşiklerde) ~ EYun ástron yıldız ~ HAvr *əster- a.a. < HAvr *ster-2 a.a.

• Aynı kökten Fr étoile < Lat stella, İng star, Alm stern, Fa sitāra, Erm asdġ (yıldız).

astragan astrakan [192+] doğmamış kuzunun kıvırcık postundan yapılan kürk < Astraχan Hazar Denizi kıyısında bir kent < χass-i tarχan 1460 yıllarında Hazar Denizinin kuzeyinde kurulan Tatar beyliği ve bu beyliğin başkenti < Tü tarχan bir yönetim veya asalet ünvanı, tarkan

astroloji [xx/b] ~ Fr astrologie yıldız bilimi ~ EYun astrologeía a.a. ß EYun ástron yıldız + EYun logeía " astr(o)+, +loji

---

• Batı dillerinde 14. yy'dan itibaren "yıldızlar aracılığıyla gelecekten haber verme" anlamında kullanılmıştır.

astronomi ~ Fr astronomie yıldızların düzenini inceleyen bilim ~ EYun astronomía a.a. " astr(o)+, +nomi

astronot [196+] ~ İng astronaut uzay yolcusu ß EYun astēr, astro- yıldız + EYun naútēs gemici, denizci " astr(o)+, navigasyon

---

• İngilizce sözcük Yunan mitolojisindeki Argonaut'lara (Argo yolcuları) benzetme yoluyla 1929'da türetilmiş ancak 1961'de yaygınlık kazanmıştır.

asude [xv] ~ Fa āsūda huzurlu < Fa āsūdan, āsāy- dinlenmek, huzurlu olmak " asayiş

asuman asman [xiv] ~ Fa āsuman/āsmān gökyüzü, sema ~ EFa/Ave āsman- a.a.

Asya [xix] ~ İt Asia ~ Lat Asia ~ EYun Asia Akdeniz'in Doğusundaki ülkelerin genel adı = Akad asū çıkmak, güneş doğmak

---

• Karş. avrupa.

aş Tü aş [viii] yemek, özellikle sulu ve sıcak yemek

• Eski bir İran dilinden alıntı olasılığı tartışılmıştır. Karş. Fa āş = Ave āsa- (yemek), Erm χaş (sulu yemek, haşlama).

aş[mak Tü aş- [viii] dağ aşmak, sınır aşmak, öteye geçmek; [xiv] (hayvan) çiftleşmek

aşağı <Tü aşağa [xiii] ; aşğaru [xv] dibe doğru, alta < Tü aşak, aşağ- [xi Oğ] dip, alt, alçak < Tü *aş- inmek

---

• Yön bildiren -ru ekiyle.

aşama YT [193+] mertebe, paye < Tü aş- " aş-

• Fiil gövdesine eklenen -a- ekinin mahiyeti belirsizdir.

aşar [xiv] ~ Ar acşār [#cşr çoğ.] ondalıklar, ondalık vergileri < Ar cuşr onda bir < Ar caşara on " aşiret

aşçı Tü aşçı [viii+] yemek pişiren < Tü aş1 " aş

aşı1 Tü aş3 [xi] kenet, perçin; aşı/aşu [xviii] çiçek aşısı; [xix] bitki aşısı

aşı2 [boyası Tü aşu [xi] kırmızı boya elde edilen bir tür toprak, rubric

aşık1 [xiv] ~ Ar cāşiq [#cşq fa.] seven " aşk1

aşık2 [atmak Tü aşuk [xi] ayak topuğu kemiği, oyunda zar < Tü *aş- inmek " aşağı

• Yapı itibariyle incik sözcüğünün eşdeğeridir. Karş. incik.

aşın[mak Tü aşğın- [xi] aşınmak, sürtünerek çukurlaşmak < Tü aşak/aşağ aşağı " aşağı

aşır[mak <Tü aşur- [xiv] öte yana geçirmek; [xix] hırsızlık etmek < Tü aş- " aş-

aşırı <Tü aşurı [xvii] aşırık, ölçüyü aşan, son derece < Tü aşır- " aş-

aşifte aşüfte [xiv] ~ Fa āşufta oynak, kararsız < Fa āşuftan, aşūb- oynamak, kıpırdamak < Ave χşufan hareket etmek, oynamak ~ HAvr *kseubh- sallanmak, oynama

aşikâr [xiii] ~ Fa āşikār/āşkār açık, belli, belirgin ~ OFa āşkārāg a.a. (= Ave āviş-kāra- açığa çıkarmak, belirgin kılmak < Ave āviş belli, bilinen, görünen) ~ HAvr *āw-is- < HAvr *au-4 duymak, algılamak " estetik

aşina ~ Fa āşnā bilinen, tanıdık ~ OFa āşnāg a.a. < OFa āşnūdan, āşnāw- anlamak, algılamak, bilmek ß OFa ā- yönelme edatı + OFa şnūdan, şnās- bilmek, tanımak " ā+, +şinas

aşiret ~ Ar caşīrat^ [#cşr sf. f.] akrabalardan oluşan topluluk, boy, klan < Ar caşara birlik oldu, grup oluşturdu

---

• Aynı kökten Ar caşara (on) sözcüğünün nihai anlamı muhtemelen "grup, deste, on parmaktan oluşan birim" olmalıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #cşr : aşar, aşiret, aşure, işret, muaşeret, öşür

aşiyan ~ Fa āşiyān yuva

aşk1 cışq [xiii] ; cışq var. c^aşq [xvii] ~ Ar cişq/c^aşq [#cşq msd.] şiddetli ve yakıcı sevgi, eros < Ar caşiqa sevdi, aşık idi

---

• 'Işk biçimi 18. yy'a dek tercih edilmiştir.

aşk2 [etm Tü aşak [xi] dip, aşağı; aşık/aşak [xiii-xvii] " aşağı

• Tokat aşketmek deyiminde.

aşla[mak Tü aşla- [xi] eklemek, perçinlemek < Tü aş3 ek, kaynak " aşı1

aşram [200+] ~ İng ashram Hindu tekkesi ~ Sans āsramah a.a. < Sans sramah zahmet, çile, züht < Sans sramáti çile çekmek

aşure aşura [xiv] ; [xix] bu günde yapılması gelenek olan karışık aş ~ Fa caşūrā Muharrem ayının onuncu günü ~ Ar caşūrā [#cşr] Muharrem ayının onuncu günü < Ar caşr/c^aşarat^ on " aşiret

---

• "Karışık aş" anlamı ve geleneği İran'a özgü olup, Fa āşūrdan (katmak, karıştırmak) fiilinin etkisini gösterir.

at Tü at [viii] a.a.

at[mak Tü at- [viii+] a.a.

ata Tü ata [viii+] baba

• Muhtemelen çocuk dili kökenli bir sözcük olup, daha eski olan kaŋ (a.a.) sözünün yerini almıştır.

ata[mak YT [193+] tayin etmek ~ Tü ata- [viii+ Uy, xi] ad vermek, adıyla çağırmak " ada-

---

• TTü ada- biçimini alan Eski Türkçe sözcük, Dil Devrimi sırasında arkaik biçimiyle ve keyfi bir anlamlandırmayla yeniden benimsenmiştir. Anlam için karş. Fr nominer (atamak) < nom (ad).

ataerkil YT [194+] pederşahi " ata, erk

atak1 <Tü [xix] düşüncesiz, cüretkâr, atılgan < Tü at- " at-

atak2 [xx/b] ~ Fr attaque saldırı, hücum < Fr attaquer 1. kazık dikmek, meydan okumak, hak iddia etmek [esk.], 2. saldırmak, savaşa girişmek < Ger *stakōn kazık ~ HAvr *stog- < HAvr *steg- kazık, sopa

atalet [xvii] ~ Ar caTālat^ [#cTl msd.] boşluk, işsizlik, hareketsizlik < Ar caTila hareketsiz ve başıboş kaldı, yoksun kaldı

atari [198+] bilgisayar oyunu ~ marka Atari video oyunları firması ☼ 1972 Nolan Bushnell ve Ted Dabney, Amer. girişimciler. < Jap ataru "dikkat" veya "nişan al" anlamında emir

ataş [xx/b] ~ Fr attache birleştirme teli, zımba < Fr attacher iliştirmek, eklemek ~ EFr attachier saplamak Ger *stikan delmek, saplamak " etiket

ataşe [185+] ~ Fr attaché bir elçiliğe bağlı olarak çalışan diplomat < Fr attacher iliştirmek " ataş

ateizm [xix] ~ Fr athéisme tanrı tanımazlık < Fr athée tanrı tanımayan, dinsiz ~ EYun átheos a.a. ß EYun a(n)- değil + EYun théos tanrı " an+, te(o)+

aterina ~ Yun atherína gümüş balığı, atherina hepsetus ~ EYun atherínē a.a.

ateş ~ Fa ātaş yanma, ateş ~ OFa ātaχş a.a. (= Ave ātarş- a.a. < Ave ātar- yanmak) ~ HAvr *āter- ateş

ateşin ~ Fa ātaşīn ateşli " ateş

atıf/atf- atf [xiv] ~ Ar caTf [#cTf msd.] 1. eğme, çevirme, meylettirme, 2. gramerde bağlaç veya alt cümle < Ar caTafa eğdi, büktü, bağladı

• İng to refer/reference karşılığı olarak kullanımı 20. yy'ın son çeyreğine aittir.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #ct?f : atıf, matuf

atıl [xvii] ~ Ar cāTil [#cTl fa.] boş, işsiz, hareketsiz " atalet

atılgan YT [193+] cüretkâr < Tü atıl- " at-

ati ~ Ar ātin [#'ty fa.] gelen, sonra gelen, gelecek < Ar atā geldi

atik [xi] eski ~ Ar catīq [#ctq sf.] 1. eski, 2. sabık, azatlı köle < Ar cataqa [msd. citq] 1. eskidi, yaşlandı, 2. (köle) azat edildi

atiye ~ Ar caTiyyat^ [#cTw msd.] hediye, ödül

atkı <Tü [xix] dokuma tezgâhında mekikle enine atılan iplik; [192+] boyuna sarılan kumaş, kaşkol < Tü at- " at-

atla[mak Tü atla- [xi] bir şeyin üzerine çıkmak; [xiii] zıplamak, bir adımla aşmak Tü at- " at-

• At- fiiliyle ilişkisi yapı ve anlam bakımından açıklanmaya muhtaçtır.

atlas1 [xiv] ~ Ar aTlas [#Tls] bir tür ağır ipekli kumaş, saten

atlas2 [180+] ~ Fr atlas haritalar kitabı ☼ 1569 Gerardus Mercator, Hol. kartograf < Atlas, Atlant- mitolojide yeryüzünü sırtında taşıyan Titan

• Mercator atlasının ilk baskısının kapağındaki Atlas figüründen. Türkçeye çevirilen ilk atlas 1803'te Mühendishane matbaasında basılan Atlas-ı Kebir tercümesidir.

atlet [xx/b] 1. atletizmle uğraşan kimse, 2. kolsuz fanila ~ Fr athlète sporcu ~ EYun athletēs yarışçı < EYun athléō yarışmak

• Türkçe ikinci anlamı atlet fanilası deyiminden türemiştir.

atmaca <Tü atmaca toğan [xiv] bir tür yırtıcı kuş Tü at- " at-

• Atmak fiiliyle semantik ilişkisi açık değildir.

atmasyon [193+] asılsız, uydurma (argo) < Tü atma " at-

• Fransızca kelimelere eklenen -(a)syon ekiyle.

atmosfer [xix] ~ Fr atmosphère a.a. ☼ 1638 John Wilkins, İng. bilimci ß EYun atmós buhar, nefes (~ HAvr *awet-mo- < HAvr *wet-1 üflemek, esmek) + EYun sfaîra küre " sfer

atol [xx/b] ~ İng atoll mercan adası ~ Maldiv atolu

atom [192+] ~ Fr atome maddenin daha küçük parçalara bölünemeyen zerresi ~ EYun átomon [n.] bölünemeyen şey ß EYun a(n)- değil + EYun témnō, tom- kesmek, bölmek " an+, tom(o)+

• Filozof Demokritos (MÖ 460-370) tarafından felsefi bir kavram olarak ortaya atılmış, modern bilimsel kullanıma 1805'te İngiliz fizikçi Dalton tarafından önerilmiştir.

atölye atelye [xix] işlik ~ Fr atelier demirci işliği [esk.], her türlü işlik < EFr astelle kıvılcım, har ~ Lat stella yıldız ~ HAvr *stēr-la- < HAvr *ster-2 a.a. " astr(o)+

atraksiyon [xx/b] ~ Fr attraction 1. cazibe, çekim, 2. ilgi çekici sahne gösterisi ~ Lat attractio a.a. < Lat attrahere, attract- çekmek ß Lat ad- bir yere + Lat trahere, tract- çekmek, sürmek, sürüklemek " ad+, traktör

atrium [xx/c] üstü kapalı iç avlu ~ Lat atrium ocak, evin iç avlusu ~ HAvr *ātr-yo- ateş yeri < HAvr *āter- ateş " ateş

atrofi [xx/b] ~ Fr atrophie gelişemeyip büzülme, dumura uğrama ~ EYun atrofeía a.a. ß EYun a(n)- değil + EYun tréfō, trof- yetişmek, yetiştirmek, beslemek, büyütmek

atropin [xx/b] ~ Fr atropine belladonna bitkisinden elde edilen zehir ☼ 1818 Nysten < YLat atropa belladonna bitkisinin bilimsel adı, güzelavrat otu < EYun átropos 1. değişmez, dönmez, eğilmez, 2. kader tanrıçalarından birinin adı ß EYun a(n)- değil + EYun trépō, trop- dönmek, yönelmek " an+, tropik

attar [xiv] ~ Ar caTTār [#cTr im.] ıtır satan, parfümeri < Ar ciTr ıtır " aktar

aut [xx/b] ~ İng out 1. dışarı, 2. futbolda topun dışarı atılması ~ HAvr *ud- dışarı

EŞKÖKENLİLER:
İng out : aut, lokavt, nakavt

av Tü āb [viii] avlanma eylemi, avlanan hayvan; āw [xi]

• Karş. Moğ aba (a.a.)

avadanlık [xiv] kap kacak < Fa ābdān su kabı, çanak çömlek " ab, +dan1

• "Bayındırlık, bayındır yer" anlamına gelen abadanlık ile karıştırılmış olabilir.

aval aval aval aval/afal afal [192+] şaşkınlık ve sersemleme belirten deyim ~ ?

avam [xiv] ~ Ar cawāmm [#cmm çoğ.] sıradan halk, umum < Ar cammat^ " amme

avan [xx/b] ~ Fr avant önce ~ Lat ab ante önden, önceden < Lat ante önce ~ HAvr *ant- ön, alın, karşı " anti+

avanak [xix] aptal kimse ~ Erm (h)avanag sıpa, eşek yavrusu ~ OFa yawānag [küç.] yavru, insan veya hayvanın küçüğü < OFa yawān genç " civan

avane [xix] kötü bir işte yardımcılar, yardakçılar ~ Ar *cawanat^ [çoğ.] yardımcılar < Ar cawn [#cwn] 1. yardım, 2. yardımcı

• Arapçada kullanılmayan bir türevdir.

avangard [xx/b] sanatta öncü ~ Fr avant-garde öncü " avan, gard

avans [xx/b] ön ödeme ~ Fr avance 1. ilerleme, 2. ön ödeme, borç verilen para < Fr avancer 1. öne geçmek, ilerlemek, artmak, 2. ilerletmek, borç vermek ~ OLat *abantare " avan

• Karş. İng advance.

avanta [xvii] bedava, karşılıksız kazanç ~ İt avanto [mod. avanzo] 1. ilerleme, 2. ön ödeme, borç verilen para < İt avantare [mod. avanzare] 1. öne geçmek, ilerlemek, artmak, 2. ilerletmek, borç vermek < Lat ab ante önden, önceden " avan

avantaj [195+] ~ Fr avantage öncelik < Fr avant ön, önce " avan

avantür avantüriye [192+] ~ Fr aventure macera ~ OLat adventura [çoğ.] başa gelen şeyler < Lat advenire başına gelmek, uğramak ß Lat ad- bir yere + Lat venire, vent- gelmek ~ HAvr *gwemyo- geliş < HAvr *gwem- gelmek, gitmek " ad+, baz

avare [xiv] ~ Fa āwāra amaçsızca gezen, aylak ~ OFa ābārag a.a.

avaz [xiv] ~ Fa/OFa āwāz ses, özellikle insan sesi < EFa vāχtan, vāc- seslenmek, söylemek (= Sans vāç ses, söz) ~ HAvr *wekw- konuşma, insan sesi " vokal

avdet ~ Ar cawdat^ [#cwd msd.] geri gelme, dönme, tekrar gelme < Ar cāda geri geldi, döndü, ait olduğu yere geldi, (bir şeye) dönüştü

averaj [xx/b] ortalama ~ Fr average gemi sigortasında hasar payının ortaklara dağılımı [xv], aritmetik ortalama [xviii] ~ İt avariaggio < İt avaria deniz ticaretinde kayıp, hasar < Ar cawār [#cwr] hasar, özür " avret

avize ~ Fa āwēza asılı süs, küpe, lamba < Fa/OFa āwēχtan, āwēz- asmak, asılmak, sarkmak ß Fa/OFa ā- yönelme, katılma, eklenme bildiren önek + HAvr *weig- sapmak, sallanmak, ileri geri gitmek

avlu avlağu [xiv] ; havlu [xv] ; avli [xvi] ~ Yun/EYun aulē 1. ağıl, hayvanların gece kapatıldığı etrafı çevrili alan, 2. avlu, etrafı duvar veya binalarla çevrili iç alan

---

• Lat aula (a.a.) Yunancadan alınmıştır. Yunanca sözcük Homeros'tan itibaren (MÖ y. 800) kaydedilmiştir. Tü ağıl sözcüğü ile benzerlik ilgi çekicidir. Karş. ağıl.

avokado [xx/c] ~ İng avocado tropik bir bitki ve meyvesi ~ İsp avocado ~ Nahuatl ahuacatl testis, husye

---

• Meyvenin şeklinden ötürü.

avrat [xiv] kadın, zevce ~? Ar cawrāt [#cwr çoğ.] (kadının) edep yerleri, zaaf ve kusurlar < Ar cawrat^ kusur, özür, edep yeri " avret

---

• Arapça "(özellikle kadının) örtünmesi gereken yerleri" anlamına gelen sözcük kullanımda muhtemelen ETü urağut (kadın) ile birleştirilmiştir.

avret [xiv] ~ Ar cawrat^ [#cwr msd.] 1. ayıplı ve özürlü olma, ayıp, kusur, 2. edep yerleri ~ İbr cerwah çıplaklık, edep yerleri, ayıp < İbr #crh çıplak olma, (edep yerlerini) örtmeme (= Akad ūru (özellikle kadının) edep yeri)

• Arapça sözcük İbraniceden alıntı olmakla birlikte Ar #cwr (tek gözü kör olma, sakat olma) köküyle birleşmiştir. Oysa İbr #crh kökü Ar #cry (üryan, çıplak olma) ile eşdeğerdir. Bak ari1.

Avrupa Evropa [xviii] ~ İt Europa a.a. ~ Lat Europa a.a. ~ EYun Europē Batı ülkelerinin genel adı ~ Aram cərēbā gün batımı, Batı = Akad erēbu a.a. " garp

---

• Karş. asya.

avuç Tü adutça [viii+] bir el dolusu; avuç [xv] < Tü aδut/awut [viii+ Uy, xi] avuç

avukat [186+] ~ İt avvocato a.a. ~ Lat advocatus tanık olarak mahkemeye çağrılan kimse, savunucu, avukat < Lat advocare mahkemeye çağırmak ß Lat ad- bir yere + Lat vocare çağırmak, bağırmak, ses etmek " ad+, vokal

avun[mak Tü ābın- [viii+] rahatlık ve sevinç duymak, keyif almak; avın- [xiv] teselli bulmak < Tü *āb- ?

avurt Tü? [xiv] çene, ağız, lakırdı, sohbet

• Muhtemelen onomatope kökenlidir.

ay Tü ay [viii] gök cismi ve süre birimi

ay[mak <Tü [xx/b] kendine gelmek, uyanmak < Tü ayıl- " ayıl-

• 15. yy'a ait bir tek muğlak örnek dışında eski yazılı örneği yoktur. Halk dilinde kullanıldığı veya ayıl- fiilinden yakın dönemde geri türetildiği düşünülebilir.

aya Tü aya [viii+] elin iç tarafı

ayak Tü adak [viii] a.a. < Tü *aδ- açmak, ayırmak " ayır-

• Eğer *aδ- fiili ile bağlantılı ise orijinal anlamı "adım" olmalıdır.

ayan1 [xiv] önde gelenler ~ Ar acyān [#cyn çoğ.] 1. gözler, 2. memleketin önde gelenleri, seçkinler, eşraf < Ar cayn göz " ayn

ayan2 iyān [xiv] ~ Ar ciyān [#cyn] gözle görülen, aşikâr, belli < Ar cayn göz " ayn

ayar cıyār [xv] ; cıyār vulg. c^ayār [xvii] ~ Ar ciyār [#cyr2 msd.] standart, altın ve gümüşün saflık ölçüsü, saatin hassas ölçümü ~ Aram #cyr gözetme, gözünü üzerinden eksik etmeme

---

• Ar cāra (gezdi, seğirtti, yaramazlık yaptı) fiiliyle ilişkisi kurulamaz. Karş. ayyar.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #cyr2 : ayar, miyar

ayart[mak Tü? [xvii] kandırmak < Tü ayar- [xiv Kıp] teşvik etmek

ayaz Tü ayaz [viii+] kuru soğuk; ayas [xi]

ayazma [xvii] ~ Yun agíasma 1. kutsama, 2. Rumlarca kutsal sayılan yer, özellikle kutsal pınar ~ EYun (h)agíasma, -t- kutsama < EYun (h)agíos kutsal, aziz ~ HAvr *yag-yo- a.a. < HAvr *yag- tapınmak

aydın Tü aydıŋ [xi] ışık, ay ışığı?; [xiii] ışık, aydınlık < Tü *aytın(ı)ğ aydınlanık < Tü *ay(ı)t- aydınlatmak < Tü ay ay, ışık " ay

---

• Anlam ilişkisi için karş Lat lūna (ay) = lūx (ışık), Erm lusin (ay) = lus (ışık). . 1935'ten sonra münevver < Ar nūr karşılığı olarak kullanılmıştır.

aydinger [xx/b] şeffaf kâğıt cinsi ~? marka Eidinger

• Ayrıntılı bilgi bulunamamıştır.

ayet [xiv] ~ Ar āyat 1. işaret, simge, sinyal, alamet, 2. Kuran sözü ~ Aram 'ātā simge, işaret, alfabenin her bir harfi ~ İbr ōt a.a.

• Tevrat'ın bazı bölümlerinde bölüm başlıkları alfabenin harfleriyle belirtilmiştir.

aygır Tü adğır [viii] erkek at

aygıt YT [193+] cihaz ~ ?

• Kökeni belirsiz olan sözcüğün Anadolu ağızlarından derlendiği ileri sürülmüştür.

ayı Tü adığ [viii+] (= Moğ ötege a.a.)

ayık Tü aδığ [xi] uyanık, sarhoş olmayan < Tü *aδ- ayırmak " ayıl-

ayıkla[mak <Tü ayırtla-/ayıtla- [xiv] kabuğunu soymak, kepeğini ayırmak; ayık-la- [xvii] < Tü ayırt " ayır-

ayıl[mak Tü ādın-/ādıl- [xi] farkına varmak, kendine gelmek, ayırdeder hale gelmek < Tü *āδ- açmak, ayırmak " ayır-

ayıp/ayb- cayb [xi] ~ Ar cayb [#cyb msd.] kusur, hata, utanacak şey < Ar cāba kusurlu idi, kusur etti

---

• Sıfat olarak kullanımı Türkçeye özgüdür.

ayır[mak Tü adır- [viii+] ayırmak, tefrik etmek < Tü *āδ- açmak, ayırmak < Tü *ā- açmak veya açılmak

---

• Aynı kökten āk (açık renkli), ağ (seyrek dikiş veya iki bacağın arasındaki açıklık), apış (iki bacağın arasındaki açıklık), apış- (ağzını açmak). Kısa a- ile aç- kökünün bu grupla ilişkisini açıklamak güçtür.

ayırt [etm Tü adırt [viii+] fark, ayrım < Tü aδır- " ayır-

ayin [xi] örf ~ Fa āyīn 1. örf, adet, töre, 2. tören ~ OFa āδēn/āδēnag görenek, gelenek, adet, usul, töre " ayna

aykırı Tü arkuru [viii+] çapraz yönde, diklemesine; arkuru/arkırı [xiv-xix] < Tü arkuk [xi] çapraz konuma gelmiş < Tü *ar çapraz, zıt yönde " arka, +ri

ayla YT [193+] hale Tü ay " ay

• Hale (a.a.) sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetildiği açıktır.

aylak Tü? [xv] boş dolaşan, işsiz, işe yaramaz < Tü aylan- [xiv TS, Kıp] dönmek, dolanmak, gezinmek

aymaz YT [xx/b] gafil, farkında olmayan Tü ay- " ay-

ayn [xiv] ~ Ar cayn [#cyn msd.] 1. göz, 2. göze, pınar, 3. seçkin kimse, zat, 4. bir şeyin ta kendisi, 5. İslam hukukunda maddi değeri olan nesne, mal (= İbr cayin göz = Akad īnu a.a.)

ayna ayine [xiv] ~ Fa āyīna ayna ~ OFa āδēnag göstergeç, ayna (= Ave avidayana- göstermek < Ave dāi-, dī- görmek) " dide

---

• Fa āhan (demir) veya Ar cayn (göz) ile birleştirilmesi yakıştırmadır.

aynasız [188+] yakışıksız, biçimsiz (argo); [189+] polis memuru (argo) < Tü ayna " ayna

---

• Karş aynalı (yakışıklı, güzel).

aynı < Ar cayn bizzat, ta kendisi " ayn

aynî [xiv] ~ Ar caynī [#cyn nsb.] 1. göze ilişkin, 2. maddi, gözle görülür nitelikte, hukukta malın bizzat kendisi < Ar cayn göz " ayn

ayol <Tü < Tü ay oğul/hay oğul " hay, oğul

ayraç YT [193+] miyar; [195+] parantez < Tü ayır- " ayır-

ayran Tü ayran [xi] sütten elde edilen bir içecek

ayrı Tü ayruk [xi] başka, gayrı < Tü ayır- " ayır-

ayrıcalık YT [194+] imtiyaz < Tü ayrıca " ayrı

• Zarf yapısındaki sözcüğe isim yapım eki eklenmesi kuraldışıdır.

ayrık [otu Tü adrık [xi] 1. çatal, yaba, boynuz, 2. ayrık otu " ayır-

---

• Karş. TTü ayrık (çatal boynuzlu hayvan, geyik, yaban koyunu). Ayrık otu = "boynuz otu" anlamı düşünülebilir.

ayrıksı YT [193+] tuhaf, farklı < Tü ayrık " ayır-

• Sıfata eklenen -sı ekinin işlevi belirsizdir.

ayrım YT [193+] fark, ayrılma; [194+] fasıl, bab < Tü ayır- " ayır-

ayrıntı YT [193+] tafsilat < Tü ayır- " ayır-

ayrış[mak YT [193+] muhalefet etmek; [194+] tahallül etmek < Tü ayır- " ayır-

aysberg [192+] ~ İng iceberg buzdağı ~ Hol ijsberg a.a. ß Hol ijs buz (~ Ger *īs- a.a.) + Hol berg dağ

ayva avya [xi] ; ayva [xiv] ~ Fa ābiyā ayva

ayyar [xvii] hilebaz, haramzade ~ Ar cayyār [#cyr im.] gezgin, serseri, arsız < Ar cāra gezdi, seğirtti " ar1

ayyaş [xvii] zevke ve işrete düşkün kimse, içkici < Ar cāşa [#cyş] yaşadı, geçindi " maişet

---

• "İçici" anlamı Türkçeye özgüdür. Karş. Ar cayyāş [im.] (gıda maddeleri satan kimse, ekmekçi).

ayyuk[a çıkmak ~ Ar cayyūq keçi yıldızı, Capella, gökyüzünün en yüksek yeri

---

• Lat auriga (keçi yıldızını içeren takım yıldız) adı muhtemelen bir Sami dilinden alıntıdır.

az Tü az [viii] çok değil

• Karş. Moğ aray (az), narın (ince, küçük). Her iki biçim Tü *(y)ar- kökünü düşündürür.

az[mak Tü az- [viii] yoldan çıkmak, sapmak, taşmak

aza [xiv] ~ Ar acḍā [#cḍw çoğ.] uzuvlar < Ar cuḍw " uzuv

azade ~ Fa āzāda özgür, arı, saf, soylu = Fa āzād özgür " azat

azamet ~ Ar caẓāmat^ [#cẓm msd.] çok büyük olma, yücelik < Ar caẓuma aşırı derecede büyük idi, muazzam idi

azami ~ Ar acẓāmī [#cẓm nsb.] en büyüğe ilişkin < Ar acẓām [kıy.] daha büyük, en büyük " azamet

azap [xi] ~ Ar caδāb [#cδb msd.] acı, eziyet, işkence < Ar caδaba acı verdi, eziyet etti

azar azar olmak [xiv] incinmek, kırılmak; azarla- [xiv] kırıcı davranmak ~ Fa āzār incitme, eziyet, acıtma ~ OFa āzarm a.a. < Fa/OFa āzardan, āzar- (birini) incitmek, acı vermek " ā+

• Farsça sözcüğün Türkçedeki anlam evrimi Tü kınamak fiiline paraleldir.

azat āzad [xi] ~ Fa āzād serbest, özgür ~ OFa āzād soylu; köylü veya köle olmayan, özgür (= Ave āzāta- soylu, nesebi belli olan ß Ave ā- yönelme ve eklenme bildiren önek + Ave zāta- doğmak, doğurmak) " ā+, zade

azı [dişi Tü azığ [viii+] köpek dişi, yırtıcı hayvan dişi < Tü az- (= Moğ araga azı dişi) " az-

azık Tü azuk [viii] yol için alınan yiyecek, erzak

azınlık YT [193+] ekalliyet < Tü az " az

• Sıfata eklenen -ın- ekinin işlevi belirsizdir.

azil/azl- [xiv] ~ Ar cazl [#czl msd.] görevden alma, işten çıkarma < Ar cazala azletti

azim1/azm- [xiv] ~ Ar cazm [#czm msd.] kararlılık < Ar cazama karar verdi, kararlı idi

azim2/azîm [xiv] ~ Ar caẓīm [#cẓm sf.] büyük, yüce " azamet

azimut [xx/c] ~ Fr azimut bir yıldızın ufuk çizgisine olan açısı / İng azimuth a.a. ~ Ar as-sumūt [#smt çoğ.] yönler, açılar < Ar samt yön " semt

aziz [xi] ~ Ar cazīz [#czz sf.] güçlü, yüce, soylu, egemen (= Aram cazīz güçlü = İbr caz güç, kuvvet) " izzet

azmak [xv] ark, su cedveli; [xvii] akarsu kenarında oluşan su birikintisi ~ ?

azman <Tü [xiv] aşırı iri < Tü az- " az-, +men1

aznavur [xiv] Gürcü asilzadesi ~ Gürc aznauri Gürcü soylularının bir sınıfına mensup kişi ~ OFa aznāwar soylu, asil < OFa azn soy " +aver

---

• Erm aznvavor (soylu, asil) biçimi Orta Farsçadan alınmıştır.

azot [xix] ~ Fr azote havayı oluşturan gazlardan biri ☼ Antoine de Lavoisier, Fr. kimyacı (ö 1794) ~ EYun azōtēs yaşatmayan, can vermeyen ß EYun a(n)- değil + EYun zóō yaşamak " an+, zo(o)+

• "Can veren" oksijenin karşıtı olduğu için.

baba çoc baba [viii+] 1. saygı ve sevgi hitabı, 2. yaşlı adam, 3. baba, dede, ata

---

• Karş. Fa bābā/bābū < OFa pāpak (baba, muhterem kişi, derviş), Yun papá, Fr papa vb. Tüm dillere çocuk dilinden alınmıştır.

babacan + [xvii] Bektaşi dervişlerine hitap şekli " baba, can

babafingo [xvii] ~ Ven papafigo bir tür yelken

babalık [xvii] üvey baba veya kayınbaba < Tü baba " baba

babayani babayane [xvii] baba gibi, eski tarz < Tü baba " baba

baca [xiv] pencere ~ Fa bāca pencere, havalandırma deliği < Fa bād cāh ß Fa bād hava akımı, rüzgâr + Fa cāh yer, geçit " bad

bacak [xvii] Tü paça " paça

• 17. yy'dan önce kaydedilmemiştir. Karş. Fa pāça (hayvan ayağı), pāycāma (pantolon).

bacanak Tü? [xiii] kadının kızkardeşinin kocası, karıları kardeş olan erkeklerden her biri (= Tü baca/paca [xv+ Çağ] kızkardeş, abla = Moğ baca a.a.)

• Bacı (kızkardeş) sözcüğüyle ilişkisi ve -nak ekinin anlamı belirsizdir.

bacı Tü? [xv] kız kardeş (= Moğ baca kızkardeş, abla)

baç [xiv] ~ Fa/OFa bāc vergi, gümrük resmi

bad [xiv] ~ Fa bād hava akımı, rüzgâr, yel ~ OFa wād a.a. (= Ave vāta- a.a.) ~ HAvr *wa(n)t- yel < HAvr *wē- esmek

---

• Aynı kökten Lat ventus, İng wind (yel), Alm wehen, Sans vāti (esmek).

badana badana [xv] kuyumcuların pota yapmakta kullandığı kil; bādana [xvii] duvarlara uygulanan kireç boya ~ ?

• İkinci anlamda Ar biT?āna (astar) ile bağdaştırmak düşünülebilir. Fr badigeon (duvarlara uygulanan sarımtrak kireç boyası) sözcüğü en erken 18. yy ortalarında kaydedilmiş olup kökeni belirsizdir.

bade ~ Fa bāda 1. olmuş, olgun, 2. şarap (< Fa budan olmak) ~ OFa bādag a.a.

badehu ~ Ar bacdahu ondan sonra < Ar bacd [#bcd] sonra

badem bādām [xiii] ~ Fa bādām a.a. ~ OFa wādām a.a.

badi1 [xx/c] askerlikte yoldaş ~ buddy yakın arkadaş < bud ABD zenci ağızlarında kardeş < brother kardeş ~ HAvr *bhrāter- erkek kardeş " birader

badi2 [xx/c] ~ İng bodyguard "gövde koruması," koruma görevlisi ß İng body gövde + İng guard koruma " gard

badi3 [xx/c] ~ İng body 1. gövde, beden, 2. bedeni sıkıca saran bluz

badik [xx/a] kısa boylu ~ Erm bdig/bzdig küçük, ufak " bızdık

badire [xix] 1. düşünmeden söylenen ve olumsuzluk doğuran söz, 2. ansızın gelen vaka ~ Ar bādirat [#bdr fa. f.] öfke ve düşüncesizlikle yapılan şey veya söylenen söz ve bundan kaynaklanan kötülük < Ar badara [msd. budūr] aniden geldi

---

• Servet-i Fünun döneminde eski sözlüklerden bulunup yanlış anlam yüklenen bir kelime olması muhtemeldir.

bagaj [xx/b] ~ Fr bagage yolculukta taşınan ağırlık, eşya ve edevat < Fr bague çanta, torba

bağdadi [KT xix] ahşap çıtalar üzerine sıva uygulanarak yapılan bölme veya tavan < öz Bağdad Irak'ta bir kent

bağdaş <Tü [Kıp xiv] bacaklarını kavuşturarak oturma < Tü bağda- [xvi TS] güreşte çelme takmak, bacaklarını kavuşturmak < Tü bağ " bağ1

• -da- ekinin işlevi açık değildir.

bağdaş[mak YT [CepK 1935] imtizaç etmek < Tü bağda- sarıp bağlamak < Tü bağ " bağ1

baget [xx/b] ~ Fr baguette çubuk, ince uzun ekmek ~ İt bacchetta [küç.] çubuk, değnek, baston < Lat baculum a.a. ~ HAvr *bak- baston, asa

bağı [Kıp xiv] ~ Ar bāġin [#bġy fa.] (birinin malına veya hakkına) göz diken, zalim, fahiş < Ar baġā [msd. baġy] hakkı olmayana göz dikme, zorla alma, zulmetme

bağıl YT [TDK 1944] izafi < Tü bağ " bağ1

• -ıl ekinin işlevi açık değildir.

bağımsız YT [CepK 1935] bağınsız tabi olmayan, müstakil; [TDK 1944] bağımsız < Tü bağın/bağım [1935 YT] tabiiyet, irtibat < Tü bağ- bağlamak " bağ1

• Ada eklenen -im ekinin işlevi belirsizdir.

bağıntı YT [Fel 194+] izafet < Tü bağ- bağlamak " bağ1

bağır/bağr- Tü [Uy viii+] bağır karaciğer, genelde iç organlar

bağır[mak Tü [Oğ xi] bakır- ; [Kıp xiv] baŋğır- < Tü ba [onom.] bağırma sesi " +kir-

bağırsak Tü [Uy viii+] bağırsak/bağarsuk a.a. < Tü bağır iç organlar, özellikle karaciğer " bağır

bağış YT [CepK 1935] bahş, af ~ Fa baχş ihsan, hediye " bağışla-

---

• Farsça kökenli bahş etmek/bağışlamak fiilinden geri türetilmiştir.

bağışık YT [CepK 1935] muaf < Tü *bağışmak " bağışla-

• Bağışlamak fiilinin kökenine dair yanlış bir varsayıma dayanarak üretilen bağış- kökünden türetilmiştir.

bağışla[mak [xi] bağışla- ihsan etmek < Fa/OFa baχş ihsan, hediye " bahş

• Dil Devrimi esnasında Tü ba-/bağ kökünden geldiği varsayımıyla türevleri yapılmıştır.

bağlaç YT [CepK 1935] rabtiye; [TDK 1944] gramerde bağlaç < Tü bağla- " bağ1

bağlam YT [TDK 1944] demet; [Karş 1972] kontekst < Tü bağla- " bağ1

bağnaz YT [CepK 1935] mutaassıp < Tü bağ " bağ1

• Belki kurnaz sözcüğünden esinlenen -naz ekinin işlevi belirsizdir.

bahadır [CodC xiii] bağatur ; [Aş, DK, Env xiv] bāhādur ~ Fa bāhādur soylu kişi, kahraman ~ Moğ bağatır a.a. = Tü bağatur bir erkek adı, Hun Kağanı Mete'nin lakabı [MÖ 2. yy]

• Eski Türkçede sadece kişi adı olarak kullanılan sözcük, daha eski bir dilden kalıntı olmalıdır.

bahane [xiv] ~ Fa bahāna vesile, sebep, gerekçe ~ OFa wahānag a.a.

bahar1 [Gül xv] ~ Fa bahār ilkbahar ~ OFa wahār- a.a. ~ EFa vahara- a.a. (= Ave vanhar- a.a.) ~ HAvr *wesr-/*wer- bahar

---

• Lat ver (yaz), primavera (ilkyaz) biçimleri aynı Hintavrupa kökünden türemiştir.

bahar2 [Barkan xvi] yemeğe çeşni için katılan nesne ~ Ar bahār [#bhr msd.] 1. güzel kokulu bir bitki, buphthalmum, 2. çölde yağmurdan sonra açan bitkilerin genel adı ~? Fa bahār ilkbahar " bahar1

bahçe [CodC xiii] bağçe ~ Fa bāġça a.a. < Fa bāġ her çeşit bahçe " bağ2

• Form olarak -ça küçültme ekiyle yapıldığı düşünülürse de anlamında küçültme yoktur. Belki Ave vaχşa- (mülk) sözcüğünden.

bahçıvan [Gül xv] bağçe bān ~ Fa bāġça bān bahçe gözeten, bahçe bakan " bahçe, +ban

bahir/bahr- [Aş xiv] bahr ~ Ar baHr [#bHr msd.] deniz, engin, umman

bahis/bahs- [Yus, DK xiv] ; [KT xix] tartışılan konu, konu başlığı; [xx/b] konu başlığıyla değinme, kısaca söz etme ~ Ar baHθ [#bHθ msd.] tartışma, münazaa, söz yarıştırma < Ar baHaθa aradı, soruşturdu, araştırdı, bir konuyu etraflıca tartıştı

bahriye [xix] (kuva-i) bahriye deniz kuvvetleri, donanma < Ar baHrī [nsb.] denize ait " bahir

bahş [etm [KGunya xiv] ~ Fa/OFa baχş ihsan, hediye < OFa bāχtan, baχş- ihsan etmek, paylaştırmak (= Ave baχşaiti a.a.) ~ HAvr *bhag- pay vermek, ihsan etmek, bahşetmek

---

• Aynı kökten Sans bhāga (pay, kısmet, talih), bhaktá (1. paylaşılan şey, pay, 2. yemek), bhága ("paylaştıran, ihsan eden", bazı tanrıların sıfatı), Ave bhaga (tanrı). Ayrıca EYun fagō (yemek).

bahşiş [Aş, Yus xiv] ~ Fa baχşiş bahşediş, ihsan, karşılıksız verme ~ OFa baχşīşn a.a. < OFa bāχtan, baχş- " bahş

baht [Kut xi] ~ Fa/OFa baχt talih, kısmet < OFa bāχtan, baχş- ihsan etmek, pay vermek, bölüştürmek " bahş

bahtiyar [xiv] ~ Fa baχt yār şansı yardım eden, talihli " baht, yar2

bahusus özellikle, bilhassa & Fa bā ile, birlikte, beraber (edat) + Ar χuSūS özellik " husus

bak[mak Tü [Uy viii+] bak- a.a.

bakalit [xx/b] ~ İng bakelite bir tür sentetik polimer < öz H. L. Baekeland Belçikalı-Amerikalı mucit (1863-1944)

bakalorya [ARasim 1897-99] ~ Fr baccalauréat üniversite giriş sınavı < OLat baccalarius genç adam, şövalye adayı, bekâr ~ EFr bacheler

---

• Karş. İng bachelor (bekâr) < EFr.

bakan YT [CepK 1935] nazır < Tü bak- " bak-

• Ar #nz?r (bakmak) > Tü nazır çevirisidir.

bakara [Bah 1924] ~ Fr baccara [1851] bir kumar oyunu ~ ?

bakaya ~ Ar baqayat [#bqy çoğ.] geri kalanlar < Ar bāqiyyat geri kalan " bakiye

baki [Kut, Aş xi] ~ Ar bāqin [#bqy fa.] kalan, kalıcı " beka

bakir [LO, KT xix] kız olan kız (lugatı müvellede) < Ar bikr ilk doğan evlat, genç kız " bikir

---

• Ar bākir (erken) sözcüğünden bağımsız olarak Türkçe halk ağzında türetilmiş bir kelimedir.

bakır Tü [viii] bakır a.a.

• Karş. İng copper, Alm kupfer, Fr cuivre (a.a.) < Lat aes ciprum (Kıbrıs tuncu). Erken antik çağda dünyanın en önemli bakır kaynaklarından biri olan Kıbrıs adasının adından metatez yoluyla Türkçeye alınmış olması ihtimali üzerinde durulabilir.

bakire [Barkan xvi] evlenmemiş kız < Ar bākir erken, turfanda / Ar bikr genç kız " bakir

• Araçaya benzetilerek Türkçede üretilmiş bir kelimedir.

bakiye [xiv] ~ Ar baqiyyat [#bqy msd.] kalan şey, artık " beka

bakkal [Kan xv] bostancı, manav; [Men xvii] (vulg.) sebze dahil her türlü yiyecek eşyası satan ~ Ar baqqāl [#bql im.] sebze satan kimse, manav, bostancı < Ar baql sebze " bakla

bakla [Kıp xiv] baqla semizotu; [MŞ xiv] bezelyegillerden malum bitki, vicia faba < Ar baql [#bql] her çeşit sebze, özellikle fasulyegiller

baklava Tü? [TS xv] baklağı/baklağu a.a.

bakraç <Tü [TS xvi xvi] bakrac küçük bakır kazan < Tü bakır " bakır

• Alet isimleri yapan -aç ekiyle.

bakteri [188+] ~ Fr bactérie tek hücreli canlı ~ YLat bacterium a.a. ☼ 1838 Ch. G. Ehrenberg, Alm. doğabilimci (1795-1876) ~ EYun baktērion değnek, baston, çubuk ~ HAvr *bak- baston, asa " baget

• Bakteriyolojihane-i Şahane ve Daülkelb (Kuduz) Hastanesi 1887'de kurulmuştur.

bakterisid [xx/b] ~ Fr bactéricide bakteri öldüren / İng bactericide a.a. " bakteri, +sid

bal Tü [Oğ xi] bal

• Karş. Moğ bal (a.a.).

bala Tü [xi] bala kuş ve hayvan yavrusu

• Karş. balaban (kuş yavrusu), baldız (yaşça küçük akraba). Nihai kökeni çocuk dilinden alınmış olmalıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Tü bal- : bala, balaban, baldız, palaz1?

balâ [Aş xiv] ~ Fa/OFa bālā yüksek

balaban <Tü [CodC xiii] bir tür yırtıcı kuş, çakır doğan = Kırg balapan kuş yavrusu, palaz < Tü bala yavru

balad [xx/b] ~ Fr ballade bir şiir türü ~ Prov balada oyun havası < Lat ballare dansetmek < EYun ballē hoplama, dans < EYun bállō, bol- atmak, fırlatmak " balistik

balalayka [ML xx/c] ~ Rus balalayka Rusyaya özgü telli çalgı

balans [xx/c] denge; [xx/c] otomobil lastiğinin denge ayarı ~ Fr balance terazi, denge ~ Lat bilanx, bilanc- iki kefeli terazi " bilanço

balata [xx/b] ~ Fr balata 1. kauçuk ağacı, mimusops balata, 2. kauçuk, lastik ayakkabı tabanı, 3. fren pabucu

---

• Batı dillerine tropik bir ülke dilinden 1770 dolayında girmiştir.

balçık Tü [Oğ xi] balçık/balık yapışkan çamur < Tü *balış- yapışmak, bağlanmak < Tü bal- a.a. < Tü ba- bağlamak " bağ1

baldır Tü? [Kıp xiv] baltır bacağın dizden aşağı olan bölümünün kası; [TS xv xv] baldır

baldıran Tü? [İdr xiv] baldaran bir tür zehirli otsu bitki, conium maculatum; [Amr, Men xv] baldıran a.a. ~ ?

• Sözcüğün kökeni belirsizdir. 14. yy’dan itibaren kaydedilmiş olup ayrı bir bitkiyi ifade eden OLat valeriana > Fr valériane, İng valerian, Alm baldrian, Rus baldıryan (kedi otu, valeriana officinalis) adıyla ilişkisi açık değildir.

baldız Tü [Uy viii+] baltır karının küçük kızkardeşi; [xi] baltır üvey evlat; [xi] baltız karının küçük kızkardeşi (= Moğ balçir küçük çocuk, bebek) " bala

bale [188+] ~ Fr ballet a.a. ~ İt balletto [küç.] dansçık, kısa gösteri dansı < İt ballo dans " balad

balerin [xx/a] ~ Fr ballerine kadın bale sanatçısı ~ İt ballerina a.a. < İt ballare dans etmek " bale

balet [Tz 1992] erkek bale sanatçısı < Tü bale " bale

• Türkçeye özgü bir türevdir; eril aktör adı yapan -t ekinin kaynağı anlaşılamamıştır.

balgam [Kut xi] irin, sümük ~ Ar balġam irin, iltihap, eski tıbba göre insanı oluşturan dört maddeden biri ~ EYun flégma, -t- irin, iltihap < EYun flégō, flog- yanmak, iltihaplanmak ~ HAvr *bhleg- < HAvr *bhel-1 yanmak " flama

bali [xx/c] ~ marka Bally

baliğ [KGunya xiv] ~ Ar bāliġ [#blġ fa.] eren, erişen, ergin < Ar balaġa erdi, ulaştı, vardı, olgunlaştı " büluğ

balık Tü [Uy viii+] balık a.a.

balıkçıl <Tü [TS xiv] balıkçır balık yiyen bir kuş; [EvÇ, Men xvii] balıkçın/balıkçıl < Tü balık " balık

---

• -çır/-çın/-çıl ekinin işlevi açık değildir.

balina [LO xix] balena ~ İt balena a.a. ~ Lat balaena dev balık, balina ~ EYun fállaina a.a. HAvr *bhel-2 şişmek, kabarmak " balya

---

• Aynı kökten İng whale, Alm wal (balina).

balistik [xx/b] ~ Fr balistique fırlatılan nesnelere ait < Lat ballista mancınık ~ EYun bállista < EYun bállō atmak, fırlatmak ~ HAvr *gwl-nə- < HAvr *gwelə- atmak, atılmak, uzanmak, gövdeyi gererek atılmak

---

• Karş. EYun bolē ve blēma (atış), ballē (hoplama) < bállō.

balkı[mak (su veya yumuşak bir şey) oynamak, halkalanmak

balkon [xviii] ~ Ven balcòn [İt balcone] bir kirişle taşınan ev çıkması, cumba / Fr balcon a.a. ~ Ger *balkan mertek, kütük, taşıyıcı ağaç ~ HAvr *bhelg- kalın ağaç gövdesi " falaka

---

• Aynı kökten Alm balke (mertek, tomruk).

balo [Mesail 3.19 186+] ~ İt ballo dans, danslı eğlence < Lat ballare dans etmek " balad

balon [LO 1876] havaya uçurulan çadır ~ Fr ballon 1. büyük top, 2. top şeklinde büyük şişe, 3. sıcak hava veya gazla yükselen nakil aracı ~ İt ballone [büy.] büyük top < İt balla top " balya

balsa [ML xx/c] ~ İng balsa çok hafif olan kerestesi sal yapımında kullanılan bir tropik ağaç ~ İsp balsa sal

balsam [ML xx/c] ~ İng balsam 1. pelesenk ağacı, bu ağaçtan elde edilen merhem, 2. her çeşit merhem ~ EYun bálsamon pelesenk ağacı ve merhemi ~ İbr bāśām a.a. < İbr #bśm güzel kokma (= Aram bəsāmā güzel koku, rayiha, parfüm)

balsıra [EvÇ xvii] çam dallarında bir parazitin oluşturduğu tatlı madde ~ ?

balta Tü [Uy viii+] baltu a.a.

———————

• Karş. Akad paltu (balta). Yakındoğu kültürleri ile çok eski bir etkileşim muhtemel gözükmektedir.

balüstrad [xx/b] ~ Fr balustrade trabzan parmaklığı < Fr balustre özel şekilli trabzan kolonu ~ Lat balauster nar çiçeği ~ EYun balaústion a.a.

———————

• Biçiminden ötürü.

balya [Kan xvi] ~ İt balla top, bohça, denk ~ Ger *ballaz top ~ HAvr *bhol- < HAvr *bhel-2 şişmek, kabarmak

———————

• Aynı Germanik kökten İng ball (top), EFr bale > İng bale (bohça). Aynı Hintavrupa kökünden Ger *bullaz (tomruk, kütük), *baltha- (cesur, gürbüz), EYun fállos (fallus), Lat follis (kese, torba).

balyemez [LF xvii] balimoz ~ Ven balla meza bahriyede orta boy top & Ven balla top + Ven mezo [İt mezzo] orta (~ Lat medius a.a.) " balya, mez(o)+

balyoz1 [KT xix] varyoz ağır çekiç ~ Yun barиós ağır şey, ağır çekiç < Yun/EYun barýs ağır (sıfat) " bar(o)+

balyoz2 [Arg xvi] bayloz/balyoz ~ Yun bailós Venedik elçisi ~ İt bailo elçi, özel görevli, resmi temsilci < Lat baiulare ağır bir şey taşımak, görev yüklenmek < Lat baula yük " bavul

———————

• Karş. Fr bailli, İng bailiff (kral temsilcisi, resmi görevli).

bam [teli [xiv] ~ Fa bam/bām müzikte pes perde, pes perde teli

bambu [Bah 1924] ~ Fr bambou sıcak iklimlerde yetişen bir tür kamış / İng bamboo a.a. ~ Port bambus a.a. ~ Tamil

———————

• Avrupa'ya 16. yy'da Güney Hindistan'dan getirilmiştir.

bamya [LO xix] ~ Ar bāmiyā Habeşistan kökenli bir sebze, alcaea aegyptiaca veya abelmoschus esculentus ~ ?

ban[mak Tü [xi] man- suya batırmak, daldırmak

———————

• İnisyal b > m dönüşümü için bak. ben2. Türkçede -n sesi ile bittiği halde transitiv/geçişli anlamı olan tek basit fiildir.

banal [xx/b] adi ~ Fr banal 1. feodal hukukta bir beyin tüm tebaasına salınan yükümlülük, angarya, 2. köylü işi [esk.], adi, sıradan < EFr ban/bandon ferman, hüküm, salma < Ger *bannan/*bandan yüksek sesle ilan etmek, ferman okumak, askere çağırmak

banço [xx/b] banjo ~ İng banjo bir müzik aleti

• ABD zenci ağızlarından.

bandana [xx/c] ~ İng bandanna lekeler bırakılarak boyanmış mendil ~ Hind bandhanu kumaşı düğümleyerek boyama usulü < Sans bandh- bağlamak ~ HAvr *bhendh- bağlamak " bant

---

• İngilizce sözcük 18. yy ortalarından beri kullanımdadır. Güncel kullanımı İng band (şerit) sözcüğünden etkilenmiştir.

bandıra [LF xviii] ~ Ven bandéra [t bandiera] bayrak < Ven banda1 bayrak, sancak, gemide sancak tarafı ~ Ger *bandwa işaret, simge, sancak

---

• Fr bannière > İng banner (sancak) biçimleri İtalyancadan alınmıştır. Ayrıca karş. İng band, Fr bande, İt banda2 (takım, özellikle müzisyen takımı). "Bağ" anlamına gelen band ayrı bir sözcüktür.

bando [xix] ~ İt banda2 müzik grubu / Fr bande takım, grup, çete, a.a. ~ OLat bandum 1. sancak, 2. bir sancak altında toplanan güruh, çete " bandıra

bandrol [KT xix] Tekel mamullerine yapıştırılan vergi etiketi ~ Fr banderole 1. şerit şeklinde bayrak, 2. bez afiş, üstü yazılı kurdele ~ İt banderuola bayrakçık < İt bandera bayrak " bandıra

bangır onom bağırma sesi " bar3

bani [Ömer b. Mezid xv] ~ Ar bānic [#bny fa.] bina eden " bina

bank [Bia xix] banka ~ İt banco oturma sırası, özellikle gemilerde kürekçilerin oturduğu sıra / Fr banque set, seki, banket, tümsek şeklinde toprak yığını ~ Ger *bankiz/*bankon a.a.

• Karş. İng river bank (nehir kıyısındaki set, yar).

banka [184+] bank/banka finans kurumu ~ İt banco 1. set, banko, masa, tezgâh, 2. sarraf tezgâhı, banka ~ Ger *bankiz/*bankon " bank

banker [186+] ~ İt banchiere bankacı < İt banca " banka

banket [xx/b] ; [ML xx/c] yol kenarı seddi ~ Fr banquette [küç.] küçük sıra < Fr banque set, seki " bank

banknot [187+] ~ İng banknote banka kâğıdı, kâğıt para " banka, not

banko [xx/b] 1. kumarda banka, bakarada bankadaki tüm parayı ortaya sürme, 2. kazanacağına kesin gözüyle bakılan şey ~ İt banco banka " banka

banliyö [xx/b] varoş ~ Fr banlieu bir kentin yargı alanı içinde bulunan kırsal bölge, dış mahalle, varoş & EFr ban yargı, hüküm, ferman + Fr lieu yer " banal, lokal

bant [xx/b] band ~ Fr bande1 bağ, şerit ~ Ger *bandam a.a. < Ger *bindan bağlamak ~ HAvr *bhendh- a.a.

• Aynı kökten İng band (bağ), bind (bağlamak), bond (bağ), bound (bağlı), bundle (deste); Fa bandan, Sans bandhati (bağlamak).

banu [Ferec xv] ~ Fa bānū prenses, soylu kadın, hanımefendi ~ OFa bānūg a.a.

banyo [186+] yıkanma yeri ~ İt bagno hamam, kaplıca ~ Lat balneum/baneum a.a. ~ EYun balaneîon hamam

---

EŞKÖKENLİLER:
Lat balneum : banyo, benmari, şofben

baobab [Bah 1924] ~ Fr baobab Afrika'da yetişen bir ağaç, adansonia digitata ~ Ar bū Hibāb "tohumların babası", çok tohumlu kişi veya varlık & Ar bū baba + Ar Hibāb [#Hbb1 çoğ.] tohumlar (< Ar Habb) " ebu, hap1

bap/bab- [Kut, Aş xi] bāb ~ Ar bāb [#bwb] 1. kapı, 2. bir kitabı oluşturan bölümlerin her biri ~ Aram bābā 1. kapı, 2. Talmud'u oluşturan risalelerden her biri (= Akad bābu kapı)

bar(o)+ ~ Fr/İng bar(o)- ağır, ağırlık < EYun báros ağırlık/bary$s ağır ~ HAvr *gwrəu- < HAvr *gwerə-2 ağır

---

• Aynı kökten Sans guru-, Lat gravis (ağır), brutus (kaba).

bar1 [Aİhsan 1891] içki tezgâhı ~ İng bar 1. çubuk, engel, bariyer, 2. içki tezgâhı, ayakta içki içilen yer ~ Fr barre engel, bariyer ~ OLat barra a.a.

bar2 [DS] Erzurum dansı ~ Erm bar 1. halka, grup, topluluk, 2. halka halinde yapılan dans ~ HAvr *per-1 halka, çevre, etraf " per+1

bar3 onom [Men xvii] bar bar (ayı gibi) homurdanma sesi " bağır-

baraj [xx/b] ~ Fr barrage su seddi < Fr barrer engellemek, yolunu kapatmak " bar1

baraka [LO xix] ~ İt baracca kulübe, derme çatma yapı ~ ?

baran [Ferec xv] ~ Fa bārān yağmur ~ OFa wārān a.a. < OFa wārīdan yağmak (= Ave vār yağmur = Sans vāri/varshá su, yağmur)

barbar [VartanP 1851] ~ Fr barbare yabancı, vahşi ~ Lat barbarus a.a. ~ EYun bárbaros [onom.] "anlaşılmaz bir dil konuşan kimse", a.a.

barbekü [xx/c] ~ İng barbecue ~ İsp barbacoa üzerinde et füme edilen bir tür ahşap tezgâh ~ Karib

barbiturat [ML xx/c] ~ İng barbiturate kimyasal bir madde ☼ 1864 Adolf von Bäyer, Alm. kimyacı. < Alm barbitursäure barbitürik asit & öz Barbara bir kadın adı + Lat urea idrar, üre

---

• 5 Aralık Azize Barbara yortusu günü keşfedildiği için.

barbunya [xix] bir balık türü, mullus barbatus; [ARasim 1897-99] bir fasulye türü ~ Yun barboúnia [çoğ.] < Yun barboúni bir balık türü ~ İt barbone [büy.] "koca sakal", a.a. < Lat barba sakal ~ HAvr *bhardhā- a.a.

• Fasulye türünün adlandırılış nedeni anlaşılamadı. • Aynı kökten Fr barbe, İng beard, Alm bart (sakal). HAvr -dh- > Lat -b- dönüşümü tipiktir.

barbut [1842] Mısır'a özgü bir altın para; [LO xix] zarla oynanan bir oyun ~ Ven barbùt [İt barbato] sakallı, argoda bir tür para < Ven barba sakal " barbunya

---

• Muhtemelen kral resmi basılı bir sikke adından.

bardak <Tü [CodC xiii] < Tü bart [xi] su içilen kap

barem [ResmiG 1934] ~ Fr barème sayısal basamak tablosu < öz François Barrême Fransız matematikçi ve modern muhasebe sistemlerinin kurucusu (1640-1703)

barfiks [xx/b] ~ Fr barre fixe sabit çubuk, jimnastikte bir alet " bar1, fiks

bari [KıpGul xiv] ~ Fa bārī bir kere, ancak, hiç olmazsa < Fa bār kere, defa

barikat [185+] barikad ~ Fr barricade Paris'te 1588 ihtilali esnasında asilerin büyük fıçıları toprak ve taş doldurarak yaptığı mevzilere verilen ad, her çeşit derme çatma korunak < Fr barrique fıçı, varil ~ İsp barrica a.a.

barın[mak <Tü [TS xiv] barın- konut edinmek < Tü bark konut " bark

---

• Bar- > var- fiilindeki ses dönüşümünden sonraki bir devirde ortaya çıkmış bir türev olduğu açıktır.

barış[mak <Tü [İMüh xiii] barlaş- sulh yapmak, antlaşmak; [CodC xiii] bazlaş-/bazış- ; [TS xv xv] barış- < Tü *bar/baz [viii, xiv Kıp] bağ, akit, sözleşme < Tü ba- bağlamak " bağ1

• ETü barış-1 > varış- (birbirine gitmek, karşılıklı ziyaret etmek) fiiliyle ilişki kurulması doğru olmasa gerek.

bariton [xix] ~ Fr baritone müzikte orta erkek sesi ~ İt baritono & EYun barýs ağır + EYun tónos ses " bar(o)+, ton1

bariyer [xx/b] ~ Fr barrière engel oluşturmak için kurulan düzenek, mania < Fr barre çubuk, engel " bar1

bariz [Ali xvi] ~ Ar bāriz [#brz fa.] ortaya çıkan, çıkıntı, yüksek, aşikâr < Ar baraza [msd. burūz] çıktı, ortaya çıktı, kendini gösterdi

bark Tü [viii] bark konut, yurt < Tü bar- varmak, ulaşmak, elde etmek " var-

---

• Final -k etkisiyle inisyal b- korunmuştur. • 11. yy'da ev bark ikilemesi haricinde kullanılmayan bir sözcük olarak kaydedilmiştir.

barmen [Hay 1959 195+] ~ Fr barman barda içki servisi yapan görevli & İng bar içki tezgâhı + İng man adam " bar1, manken

---

• Fransızcaya özgü bir İngilizce bileşiktir. Karş. İng bartender (a.a.).

barmeyd [xx/b] ~ İng barmaid barda çalışan kız & İng bar + İng maid genç kız (~ Ger *magadi- a.a. ~ HAvr *maghu- a.a.)

baro [Bah 1924] ~ Fr barreau 1. çubuk, engel, 2. mahkemede avukatlara ayrılan bölme ~ Lat barrellus [küç.] çubuk, engel " bar1

barok [xx/b] ~ Fr baroque Batıda 17. ve 18. yy'a özgü aşırı süslü sanat uslubu ~ Port barroco büyük ve tuhaf şekilli inci

---

• Önceleri aşağılayıcı anlamda kullanılmıştır.

barometre [LO 187+] barometro ~ Fr baromètre basınç ölçme cihazı " bar(o)+, +metre

baron [187+] ~ Fr baron bir soyluluk ünvanı ~ OLat baro erkek, yiğit kişi ~ Ger

barter [xx/c] reklam karşılığı mal veya hizmet anlaşması ~ İng barter takas, değiştokuş ~ EFr barater takas etme, alıp verme ~ ?

barut [Tz xvi] ~ Ar bārūd a.a. ~ OYun pýritēs [mod. pyrítida] a.a. ~ EYun pyrítēs (líthos) ateş taşı, çakınca ateş alan bir mineral < EYun pyr ateş " pir(o)+

baryum [Bah 1924] ~ YLat barium bir element ☼ 1808 Sir Humphrey Davy, İng kimyacı (1778-1829) < Lat barytes barit, baryum sülfat minerali < EYun barýs ağır " bar(o)+

baş Tü [viii] baş a.a.

bas[mak Tü [viii] bas- ayağını basmak, ezmek, güreşte galip gelmek, baskın yapmak

bas1 [ARasim 1897-99] baso ~ Fr basse müzikte pes perde ~ İt basso ~ OLat bassus aşağı, alçak

bas2 onom [OKemal 1948] bas bas bağırma ifade eden söz " bağır-

başak Tü [Kaş, İdr xi] başak mızrak veya ok başı ; [TS xvi xvi] ekin toplandıktan sonra tarlada kalan artık; [Men xvii] ekin başı, sümbüle < Tü baş " baş

başar[mak Tü [Or viii] başğar- öncülük etmek, yol göstermek, başlamak; [Kıp xiv] başar- bitirmek; [DK xiv] muvaffak olmak < Tü baş " baş

başat YT [CepK 1935] hakim < Tü baş " baş

• Ada eklenen -at ekinin işlevi açık değildir.

başbuğ + [TS xvi] önder, reis, serasker & Tü baş + Tü buğ [TS xvi] reis, emir, asker başı (=? Tü boğra/buğra [Kaş xi] her hayvanın aygırı, özellikle erkek deve) " baş, boğa

basen [xx/b] belden 20 cm aşağıdan alınan ölçü; [xx/c] kalça ~ Fr bassin [esk. bacin] leğen, leğen kemiği, kalça ~ OLat bacinus leğen < OLat bacus/bacarium tekne, çukur kap ~? Kelt

basil [xx/b] ~ YLat bacillus [küç.] çubuk şeklinde bakteri ☼ 1853 Ferdinand Cohn, Alm. botanikçi (1828-98) < Lat baculum çubuk, değnek, baston " baget

basın YT [CepK 1935] matbuat < Tü bas- " bas-

basınç YT [CepK 1935] basınç tazyik ~ Tü basınç [viii+ Uy] basınma, tazyik, baskı < Tü bas- " bas-, +inç

• Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde yazı diline ithal edilmiştir.

basiret [KıpGul xiv] ~ Ar baSīrat [#bSr msd.] kavrayış, sezgi, insight < Ar baSar görme yeteneği

basit [Yus xiv] ~ Ar basīT [#bsT sf.] düz, engelsiz, kolay, yalın < Ar basaTa [msd. basT] yaydı, serdi, açtı

başka <Tü [CodC xiii] diğer; [TS xv-xix] bir başına, ayrı, yalnız < Tü baş " baş

• Muhtemelen baş başka (tek başına, yalnız) deyiminden türemiş bir biçimdir. -ka eki dativ çekim ekidir.

başkan YT [CepK 1935] reis ~ başğan [Kaş xi] büyük balık, lider *baş- " baş

• ETü başğan biçimi, TTü *başan şeklini verir. Dil Devrimi döneminde benimsenen -kan takısı keyfidir. • Eski Türkçe sözcükte, fiil eki olan -ğan takısının işlevi açık değildir.

basketbol [xx/b] ~ İng basketball a.a. ☼ 1891 J.A. Naismith, Kanad. hekim ve eğitmen & İng basket sepet + İng ball top (~ Fr balle a.a.) " balya

baskül [Bah 1924] ağır yükler için terazi ~ Fr bascule bir eksen üzerinde oynayan çubuk, tahtırevalli, her çeşit terazi < EFr baculer tepmek, tekme atmak & Fr battre dövmek + Fr cul kıç, arka " batarya

başla[mak Tü [viii] başla- bir işe girişmek < Tü baş " baş

basta [xx/a] ~ İt basta yeter < İt bastare yetmek

bastıbacak + [xx/a] kısa boylu " bas-, bacak

• *Mastı bacak biçiminden türetilmesi fantezidir.

baston [xviii] alafranga değnek ~ Ven bastòn [İt bastone] değnek, çubuk ~ OLat bastum/basto a.a.

• Aynı sözcüğün Fransızca biçimi baton olarak alınmıştır.

basübadelmevt ~ Ar bacθu bac^da-l-mawt ölümden sonra diriliş & Ar bacθ ayağa kalkma, dirilme + Ar bacad sonra + Ar al-mawt ölüm " mebus, badehu, mat2

basur ~ Ar bāsūr hemoroid ~ Aram basərā et, et parçası

bat[mak Tü [Uy viii+] bat- içine girmek, saplanmak

batak Tü [xi] batığ bataklık; [TS xv xv] batak < Tü bat- " bat-

batarya [182+] belli sayıda toptan oluşan takım; [Bah 1924] pil takımı ~ İt batteria top takımı, pil takımı, vurma çalgılar takımı < İt battere dövmek ~ Lat battere a.a.

bateri [xx/b] ~ Fr batterie top takımı, pil takımı, vurma çalgılar takımı < Fr battre dövmek, vurmak, aşağı basmak " batarya

batı <Tü [CodC xiii] batış güneşin battığı yön; [MMem xvi] batı < Tü bat- " bat-

batik [xx/b] ~ İng batik lekeler bırakılarak boyanmış kumaş ~ Malay batik

batıl [passim xiv] ~ Ar bāTil [#bTl fa.] boş, geçersiz, hiç " butlan

batın/batn- [Aş, Yus xiv] ~ Ar baTn [#bTn msd.] 1. karın, rahim, bir kişinin veya şeyin iç yüzü, 2. örtünme, gizli olma (= Aram baTənā karın, bir şeyin en iç bölümü)

EŞKÖKENLİLER:
Ar #bt?n : batın, batıni, battaniye

batıni ~ Ar bāTinī [#bTn nsb.] Kuranın gizli anlamlarını araştıran kimse < Ar bāTin [fa.] içte olan, gizli olan < Ar baTana [msd. baTn/buTūn] gizlendi, örtündü

batman Tü [Uy viii+] badman/batman terazi, bir tartı birimi

baton [xx/b] ~ Fr bâton çubuk, değnek ~ OLat bastum/basto a.a. " baston

battal [Aş xiv] hükümsüz, geçersiz, işe yaramaz; [LO xix] aşırı iri ~ Ar baTTāl [#bTl im.] hükümsüz, geçersiz " butlan

battaniye [Bah 1924] ~ Ar baTTāniyyat [#bTn] yorgan yerine kullanılan yün örtü < Ar baTTān [im.] örtücü " batın

bavul [Bah 1924] ~ İt baule yolculukta taşınan yük, bavul ~ Lat baula a.a.

bay YT [TarD 193+] hitap deyimi ~? Tü bay [viii-xix] zengin

• Bey sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetildiği açıktır. 19. yy’a dek yaygın olarak kullanılan Tü bay (zengin) sözcüğü ile anlam ilişkisi kurulamaz.

bay[mak <Tü [LO xix] yormak, derman bırakmamak < Tü bayıl- " bayıl-

---

• Bayıl- fiilinden modern bir geri-türetmedir.

bayağı1 Tü [Uy viii+] baya az önce, demin

bayağı2 Tü [Uy viii+] bayakı önceki, deminki, eski < Tü baya " bayağı1

bayan YT [TarD 193+] hitap deyimi < Tü bay " bay

• -an ekinin mahiyeti belirsizdir.

bayat [MŞ xiv] bayad ~ Ar bā'it [#byt fa.] akşamdan veya dünden kalan < Ar bāta geceledi, konakladı " beyit

---

• Karş. Fa şabīna (akşamdan kalma, bayat) < şab (akşam).

bayi [Barkan xvi] ~ Ar bāyic [#byc fa.] satan, satıcı < Ar bāca [msd. bayc] sattı, satış için anlaştı

bayıl[mak Tü [kaş xi] mayıl- gevşemek, tembelleşmek; [Men xvii] bayıl- kendinden geçmek

---

• *Bay- biçimine eski kaynaklarda rastlanmamıştır.

bayındır YT [CepK 1935] mamur < Bayındır eski bir Türk adı < Tü bayu- zenginleşmek, müreffeh olmak < Tü bay zengin

bayır [DK xv] yaban yer, çöl, sahra ~ Ar bā'ir [#bwr fa.] işlenmeyen toprak, yaban < Ar bāra [msd. bawār] (toprak) boş durdu, nadasa bırakıldı, işe yaramadı

baykuş Tü? [KıpGul xiv] baykuş ; [Çağ xv] bayk/baykız ; [Men xvii] baykuşı

• Çağatayca biçim, sözcüğün aslının *bayk kuşu olduğunu düşündürür.

baypas [198+] ~ İng bypass yandan dolaşarak geçme & İng by yan, ikincil, tali + İng pass geçme " pas2

• Amerikan kullanımında "trafiği rahatlatmak için açılan tali yol" (1922), "bir tür kalp ameliyatı" (1957).

bayrak Tü [Uy viii+] badruk mızrak ucuna geçirilmiş flama, bayrak; [xi] batrak < Tü batır- " bat-

---

• Sözcüğün nihai anlamı "mızrak" olmalıdır. Tü tuğ (mızrak ucunda taşınan flama) ile Fa tīğ (mızrak) arasındaki ilişki de üzerinde durulmaya değer.

bayram [xi] badram ; [Oğ xi] bayram ~ OFa paδrām a.a. / Sogd patrām neşe, huzur, mutluluk, sükûn & İr *pati- geri, tekrar (önek) + İr *rāma- sükûn, barış ve mutluluk (= Sans rāma a.a.) " ram

bayt [198+] ~ İng byte sekiz bitten oluşan sayısal birim " bit2

• İngilizce sözcük bite (ısırık) sözcüğünden esinlenerek 1964'te türetilmiştir.

baytar [xiv] ~ Ar bayTār/bayTar [#bTr] veteriner, at doktoru, nalbant ~? EYun (h)ippíatros at doktoru " hip(o)+2, +iyatr

baz [xx/b] ~ Fr base 1. temel, kaide, altlık, taban, 2. kimyada bir asitle birleşince tuz oluşturan madde ~ Lat basis altlık, kaide ~ EYun básis 1. adım, basamak, 2. heykel kaidesi < EYun baínō, bat- yürümek, adım atmak, gitmek ~ HAvr *gwm-yo- geliş < HAvr *gwem- gelmek, gitmek

---

• Aynı kökten EYun -batēs (yürüyen, adım atan), Lat venire (gelmek).

baza [xx/c] yatağın altına konan kasa ~ İt/Fr base altlık, temel, taban, altyapı " baz

bazalt [xx/b] ~ Fr basalte koyu renkli bir volkanik kaya ~ Lat basaltes a.a. ~ EYun basanítēs a.a. < EYun básanos mihenk taşı, altın ayarını sınamak için kullanılan kara bir taş ~? Prakrit pāsāna taş

• Latince biçim doğabilimci Plinius'un yazmalarındaki bir yazıcı hatasından kaynaklanır.

bazan/bazen ~ Ar bacDan [zrf.] kısmen, kısmi olarak < Ar bacD birtakım, bir parça, biraz

bazı [Kut xi] ~ Ar bacDī [nsb.] kısmi, kimi zaman " bazan

bazilika [DTC 1944] ~ Lat basilica Roma imparatorluğunda bir tür kamu binası < EYun stoa basilikē "kral revakı", Atina'da yüksek mahkeme olarak kullanılan revakın adı < EYun basileús kral

bazlama [İdrH xiv] bazlamaç ; [DK xv] bazlambaç yufka ekmeği ~ ?

bazu/pazu [Aş xiv] ~ Fa bāzū üst kol, kolun omuzla dirsek arasında kalan bölümü ~ OFa bāzūg/bāzā a.a. (= Ave bāzu a.a. = Sans bāhu a.a.)

bazuka [xx/b] ~ İng bazooka elde taşınan roketatar ~ ?

• İngilizce sözcük Amerikalı komedyen Bob Burns'un (1896-1956) sahnede kullandığı bir müzik aletinin adından ödünç alınmıştır.

be ünl hitap ünlemi " bre

be+ ~ Fa ba ile, aracılığıyla (edat) ~ OFa abag a.a.

bebe/bebek çoc [Kıp xiv] göz bebeği; [DK xv] yavru <

• Karş. Fr bébé, İng baby, Fa baba, Ar būbū (a.a.). Türkçe sözcük başka bir dilden alıntı değildir.

becayiş [LO xix] görev veya makamı değiştokuş etmek < Fa ba cāy (birinin veya bir şeyin) yerine & Fa ba -e hali bildiren edat + Fa cāy yer " be+

• Farsça deyimden Farsça fiil adı yapan -iş ekiyle türetilmiş Türkçe kelimedir.

becer[mek <Tü [DK xv] becer- başa çıkmak, muvaffak olmak; [xix] uygunsuz bir davranışta bulunmak; [<1970] cinsel ilişkide bulunmak = Tü başar- " başar-

bedava [Men xvii] badı heva karşılıksız, bedava ~ Fa bād ū hawā "hava civa", zahmetsiz veya tesadüfen elde edilen şeyler için kullanılan bir deyim & Fa bād rüzgâr + Fa hawā hava " bad, hava

bedayi [Ali xvi] ~ Ar badāyic [#bdc çoğ.] yenilikler, orijinal şeyler, icatlar < Ar badicat^ icat, orijinallik, ilk kez yapılan şey " bidat

bedayi [Ali xvi] ~ Ar badāyic [#bdc çoğ.] yenilikler, orijinal şeyler, icatlar < Ar badicat^ icat, orijinallik, ilk kez yapılan şey " bidat

bedbaht [CodC xiii] ~ Fa bad bāχt kötü bahtlı ~ OFa wādbaχt a.a. " bet1, baht

bedbin [KT xix] karamsar (Fr pessimiste karşılığı) ~ Fa *bad bīn kötü gören & Fa bad kötü + Fa bīn gören (~ OFa wēn = Ave vaēna- görmek) " bet1

beddua ~ Fa bad ducā ilenme & Fa bad kötü + Ar ducā’ dua " bet1, dua

bedel [İrşad, KGunya xiv] ~ Ar badal [#bdl msd.] karşılık, eşdeğer < Ar badala yerine geçti, bedel oldu, eşdeğer idi

beden [Aş xiv] ~ Ar badan [#bdn msd.] 1. insan gövdesi, 2. kale duvarı

bedesten [Men xvii] bezistān/bedestān ~ Fa bazistān/bazzāzistān her tür çarşı, özellikle kumaşçılar çarşısı & Ar bazz kumaş + Fa -istān yer bildiren takı " bez1, +istan

• Z > d dönüşümü dissimilasyon eseridir.

bedevi [Yus, DK xiv] ~ Ar badawī [#bdw nsb.] çöl göçeri, bedevi

bedhah [Men xvii] ~ Fa bad χwāh kötüyü isteyen, kötü niyetli, düşman & Fa bad kötü + Fa χwāh isteyen " bet1

bedihi [NKemal 1867] ~ Ar badīhī [#bdh nsb.] aşikâr, gözle görünen, derhal kavranan < Ar badaha aniden geldi, kendiliğinden oldu, vuku buldu

bedii [190+] sanatsal yaratıcılığa ilişkin (Fr esthétique karşılığı) < Ar badīc [#bdc sf.] emsali olmayan, orijinal, harikulade, güzel " bidat

bedir [Aş, Yus xiv] bedr ~ Ar badr [#bdr msd.] dolunay

bednam [Mercimek xv] ~ Fa bad nām kötü ünlü, adı kötüye çıkmış " bet1, nam

beğen[mek <Tü [İMüh xiii] bégen-/bégel- 1. beylik etmek, 2. takdir ve tasvip etmek < Tü bég bey " bey

---

• Karş. Ar qadīr, iqtidār, taqdīr. Kudret ve iktidar ile değer biçme/değer verme arasındaki semantik ilişki ilgi çekicidir.

beğeni YT [CepK 1935] rağbet < Tü beğen- " beğen-

begonvil/bugenvilya [xx/c] ~ YLat bougainvillea bir tür çiçekli sarmaşık ☼ 1866 Fr. < öz Louis Antoine de Bougainville Fransız denizci ve seyyah (1729-1811)

begonya [xx/b] ~ YLat begonia bir çiçek cinsi < öz Michel Bégon Fransız idareci ve botanikçi (1638- 1710)

begüm [xx/a] Hindistan'da soylu kadınlara hitap tarzı ~ begum kraliçe, prenses, soylu kadın ~ Tü begüm [xv+ Çağ] soylu kadınlara hitap tarzı < Tü beg bey " bey

---

• Hanım sözcüğüyle paralel yapıdadır. Bak. hanım.

behavyorizm [DTC 1942] ~ İng behaviorism davranışçılık < İng behavior davranış < İng behave davranmak < İng have

behemehal ~ Fa ba hama Hāl her durumda, her halde & Fa ba ile + Fa hama tüm, her (< Fa ham bir, beraber, birlikte) + Ar Hāl durum " hem, hal1

beher [Ferec xv] ~ Fa ba har her biri " be+, her

behimiyet [Men xvii] behimî ; [KT xix] behimiyyet ~ Ar bahīmiyyat [#bhm msd.] hayvanlık, öküz gibi hantal ve aptal olma < Ar bahīmat hayvan, davar, büyükbaş (= Aram bəhīmtā a.a. = İbr bəhīmah a.a.)

• İng behemoth (efsanevi bir canavar) sözcüğü İbr bəhīmōt (su aygırı) biçiminden alınmıştır.

behre [KGunya xiv] ~ Fa bahra pay, hisse, nasip ~ OFa bahrag a.a.

beis [Men xvii] be’s ~ Ar ba’s [#b’s msd.] 1. zor, güç, 2. zarar, sakınca (= Aram #b’ş kötü olma, rahatsızlık verme)

bej [Alus 1944] ~ Fr beige bir renk

bek [xx/b] ~ İng fullback futbolda geri oyuncusu < İng back geri ~ Ger *bakam

beka [Kut, DK xi] ~ Ar baqā’ [#bqy msd.] kalma, kalıcı olma < Ar baqā kaldı, arta kaldı

bekâr [Men xvii] evli olmayan < Ar bakārat genç kızlık < Ar bikr ilk doğan evlat, genç kız " bikir

---

• Türkçeye özgü bir sözcüktür. Kullanımda Fa bīkār (işsiz, aylak) sözcüğüyle kontaminasyon görülür.

bekar [xx/a] ~ Fr becarre bir müzik işareti ~ İt B quadro dörtgen B " beta

---

• Simgenin şeklinden ötürü.

bekâret [EvÇ xvii] ~ Ar bakārat [#bkr msd.] genç kızlık, kız olma hali < Ar bikr ilk doğan evlat, genç kız " bikir

bekçi <Tü [Yus xiv] muhafız, gözcü < Tü bek katı, kapalı, mahfuz, saklı " pek

bekle[mek Tü [Uy viii+] bekle- pekitmek, sağlamlaştırmak, güvenceye almak, saklamak, korumak; [İMüh xiii] nöbet durmak < Tü bek sağlam, pek, berk " pek

bel1 Tü [xi] bél gövdenin orta bölümü, iki dağ arasındaki eşik (= Moğ bel meyil, yokuş, dağın eteğine yakın veya iki dağ arasındaki eğim, kuşak, kemer)

bela [KGunya xiv] ~ Ar balā’ [#blw msd.] sınav, zorluk, büyük sıkıntı < Ar balā sınadı, mihenk taşına vurdu, denedi (= Aram bəlā [#bl’] tükenme = Akad balū/belū sönme, harcanma)

belagat [Kut xi] ~ Ar balāġat [#blġ msd.] iletme yetisi, güzel söyleme yeteneği, retorik < Ar balaġa erdi, vardı, (birini) etkiledi " büluğ

belboy [199+] ~ İng bellboy otellerde yardımcı eleman, komi & İng bell çan, çıngırak + İng boy oğlan çocuğu (~ EFr embuié uşak, serf < EFr embuier prangalamak, ayağını bağlamak)

• İngilizce deyim eskiden otellerde elinde çıngırakla müşteriye mesaj ileten hizmetçilerden alınmıştır.

belde [Neş xv] ~ Ar baldat [#bld msd.] kent, şehir, ülke, memleket

bele[mek Tü [Kaş xi] béle- 1. sarmak, bebek kundaklamak, 2. bulamak, bulaştırmak

---

• İkinci anlamı bula- fiilinin varyant biçimi olmalıdır.

belediye [xix] (daire-i) beledîye 1854 idare reformuyla İstanbul'da kurulan idari birimlerin adı (Fr municipalité karşılığı) < Ar baladī [#bld nsb.] kente ait olan, kentsel < Ar balad kent, şehir, ülke, memleket " belde

belen <Tü [TS xiv] béleŋ dağlık ve dik yer, yokuş, dağ Tü béle- " bel1

• -eŋ ekinin işlevi açık değildir.

beler[mek <Tü [TS xiv] beler- gözleri aşırı açılmak, pörtlemek =? Tü bélgür-/bélür- [viii+ Uy] meydana çıkmak, zuhur etmek " belir-

beleş [LO xix] bedava ~ Ar bilā şay’ karşılıksız, bedava " bila+, şey

belge YT [CepK 1935] vesika ~ Moğ belge resmi yazı, vesika ~ Tü belgü işaret, alamet, nişan < Tü *bel- bilmek " belir-

---

• -ge eki Moğolcadır. Modern Türkçe biçimi belgi olan sözcüğün Moğolca biçimi Dil Devrimi döneminde benimsenmiştir.

beliğ [KıpGul xiv] ~ Ar balīġ [#blġ sf.] güzel konuşan " belagat

belir[mek Tü [Uy viii+] belğür- meydana çıkmak, belli olmak < Tü *bél- bilmek " bil-

---

• Tü *bel- kökü, bil- fiilinin varyant biçimi görünümündedir. Karş. belgü (alamet, nişan), belek (hediye), belli (bilinen), belle- (öğrenmek) vb. Anlam ilişkisi için karş. Ar calam (belirti, sancak), calāmat (belirti), cilm (bilme).

belirle[mek YT [Fel 194+] tayin etmek < Tü belir- " belir-

belirli YT [TDK 1944] muayyen < Tü belir- " belir-

• Belirsiz sözcüğüne kıyasla üretilmiş yeni bir sözcüktür.

belirti YT [TDK 1944] araz < Tü belirt- " belir-

belit YT [DTC 1944] aksiyom

belki [DK xv] ~ Fa bal ki hatta, o kadar ki

belladonna [Bah 1924] belladon ~ İt belladonna eczacılıkta kullanılan bir bitki, güzelavrat otu & İt bella güzel + İt donna hanımefendi " dam2

belle[mek <Tü [LO xix] bilmek, öğrenmek, ezberlemek < Tü belli " belli

belleten YT [Geom 193+] bildirge Tü belle- bilmek, öğrenmek " belle-

---

• Güneş Dil Teorisi çerçevesinde Fr bulletin (a.a.) sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetildiği açıktır.

belli <Tü [Kıp xiv] belgülü/bilgülü/bellü bilinen, aşikâr, açık; [TS xiv] belgülü ; [KGunya xiv] bellü < Tü belgü alamet, işaret, gösterge < Tü *bél- " bil-

bemol [ARasim 1897-99] ~ Fr bémol müzik pesleştirme işareti ~ İt B molle yumuşak B " beta

---

• Simgenin şeklinden ötürü.

ben1 Tü [viii] ben birinci tekil şahıs zamiri

ben2 Tü [Uy viii+] meŋ ciltte koyu renk nokta

• Orijinal biçim *beŋ olup çeşitli diyalektlerde n/m etkisiyle oluşan inisyal b > m dönüşümü ikincildir. Karş. ban-, bengi, beniz, benze-, beyin, bin, bin-, boynuz, boncuk, buna-.

bencil YT [CepK 1935] egoist < Tü ben " ben1

bende [KGunya xiv] ~ Fa banda bağlı olan, köle, tutsak ~ OFa bandag a.a. < EFa bastan, band- bağlamak " bent

bendeniz < Fa banda köle, hizmetçi " bende

bendir [xx/c] ~ bendir 1. Mağrip müziğine özgü, keçi derisinden imal edilen geniş yüzeyli davul, 2. rezonans amacıyla bu davulun iç kısmına gerilen ip ~ Fr timbre/tymbre [onom?] (ortaçağ müziğinde) a.a.

• Türkçeye 1980 dolayında Mağrip müziğinden alınmıştır. İng timbre (ses rengi, bir enstrümanın sesini diğerinden ayıran özellik) modern dönemde Fransızcadan alınmıştır.

benefşe [Mercimek xv] ~ Fa banafşa menekşe " menekşe

benek [İdr xiv] ~ Fa banak [küç.] çitlenbik, sivilce < Fa ban çitlenbik tanesi

---

• Türkçe ben2 ile benzerlik tesadüf olmalıdır.

bengi Tü [Uy viii+] meŋgü ölümsüz, ebedi

• Orijinal biçim *beŋ olup çeşitli diyalektlerde n/m etkisiyle inisyal b > m dönüşümü ikincildir. Bak. ben2.

benimse[mek <Tü [LO xix] kendine mal etmek, sahiplenmek < Tü benim " ben1

beniz/benz- Tü [Uy viii+] meŋiz görünüş, suret, yüz

• Bak. ben2.

benmari [xx/b] ~ Fr bain-marie ateşle doğrudan temas ettirmeden, suya batırılan kap içinde pişirmek ~ Lat balneum Mariae "Meryem banyosu", a.a. (simya terimi) & Lat balneum banyo + öz Maria Meryem (muhtemelen: Musa'nın kızkardeşi olup simya ilminin kurucusu sayılan Miriam) " banyo

bent [Kut xi] bağ ~ Fa band 1. bağ, 2. bağlanan şey, kuşak, 3. su bendi < Fa bastan, band- bağlamak ~ OFa bastan, band- a.a. (= Ave bast-, band- a.a.) ~ HAvr *bhendh- a.a. " bant

benze[mek Tü [Uy viii+] meŋze- a.a. < Tü meŋiz görünüş " beniz

benzen [xx/b] ~ Fr benzène çeşitli maddelerden elde edilen organik solvent < OLat/Ven labenzoe/benzoe styrax ağacından elde edilen kokulu reçine ~ Ar lubān cāwī Cava zamkı, a.a. & Ar lubān zamk, kokulu reçine + Ar cāwā' Hint Okyanusunda bir ada, Cava " labne

---

• Karş. Ficus benjamin (styrax ailesinden Doğu Hint adalarında yetişen bir ağaç) < benjoin/benzoin. Benzoe biçimi Batı dillerinde 15. yy'dan itibaren kullanılmıştır.

benzin [Düs I.4.485 187+] ~ Fr benzine benzol içeren hidrokarbür karışımı ~ Alm benzin a.a. ☼ 1830 Eilhardt Mitscherlich, Alm. kimyacı < Alm benzoe(säure) benzoik asit < OLat labenzoe " benzen

ber+ ~ Fa bar üst, üzeri, üzere, -e, -e doğru (edat), yukarı (önek) ~ OFa abar- a.a. (= Ave upairi- a.a. = Sans upari a.a.) ~ HAvr *uper a.a.

• Aynı kökten Erm i ver, EYun hyper, Lat super > Fr sur, Alm über, auf, İng over (üst, üzeri), up (yukarı).

EŞKÖKENLİLER:
Fa bar : beraber, berbat, berceste, berduş, berhava, berhudar, bermutat, bertaraf
EYun (h)yper : hiperaktif, hiperbol, hipermetrop, hipertansiyon, hipertrofi
Lat super : soprano, suma, super+, süper, sürfile, sürmenaj, sürpriz, sürreel, sürşarj
İng over : overlok, pulover

beraat [Kıp xiv] bera'et ~ Ar barā’at [#br’ msd.] aklanma, bir suç veya borçtan kurtulma < Ar bari’a aklandı, muaf oldu, kurtuldu

beraber [Yus xiv] ~ Fa bar ā bar üst üste, yan yana, eşit " ber+

berat [Kut xi] ~ Ar bar’at [#br’ msd.] 1. diploma, ferman, belge, 2. Kuran’a göre Hz. Muhammed’e peygamberlik tebliğ olunduğu gece ~ İbr bərīt sözleşme, ahit, özellikle tanrının İsrailoğullarına ve onların peygamberlerine verdiği ahit

---

• İbranice sözcüğün etimolojisi muğlaktır.

berbat [Fuzuli xvi] berbād ~ Fa bar bād (dādan) havaya savurmak, yok etmek " ber+, bad

berber [Kan xvi] ~ Ven barbièr [İt barbiere] sakal traşı yapan kimse < Ven barba sakal " barbunya

berber [Kan xvi] ~ Ven barbièr [İt barbiere] sakal traşı yapan kimse < Ven barba sakal " barbunya

berceste [Men xvii] bercesten 1. (ur veya apse) çıkmak, kabarmak, 2. seğirmek, helecan; [LO] mısra-i berceste şiirde öne çıkan veya seçkin mısra ~ Fa barcasta fırlamış, öne çıkmış < Fa barcastan fırlamak, sıçramak, seğirmek & EFa apar- yukarı + EFa yasat- sıçramak, fışkırmak " ber+

berdevam [Yus xiv] ~ Fa bar dawām sürekli olarak, devamlı & Fa bar + Ar dawām " ber+, devam

berduş [Men xvii] ber dūş omuzda; [LO] hane berduş salyangoz gibi hercai, nerede akşam orada sabah ~ Fa χāna bar dōş "evi omuzunda", evsiz barksız kimse & Fa bar + Fa dūş/dōş omuz " ber+

bere1 <Tü [Men xvii] yara Tü berele- [xiv Kıp] yaralamak < Tü *ber- a.a.

• İsim formunun, zayıf ve tekrarlanan eylem bildiren berele- fiilinden nisbeten geç dönemde türetildiği anlaşılmaktadır.

bere2 [Cumh 1929] ~ Fr béret bir tür kenarsız şapka ~ Bask berret a.a. < OLat birrus bir tür külahlı cübbe, burnus

bereket [CodC xiii] ~ Ar barakat [#brk msd.] kutsama, yücelme, yüceltme, bolluk, talih ~ Aram bərākā/bərākətā a.a. ~ İbr bərakah a.a. < İbr/Aram #brk (birinin önünde) diz çökme < İbr berek diz = Akad birku diz

---

• Karş. Ar baraka (diz çöktü). Tüm Sami dillerinde "diz" anlamına gelen #brk kökünden İbranicede "diz çökerek saygı gösterme, kutsama, kutsanma" fiili türemiştir. Arapça ad fiilin Aramice biçiminden alıntıdır.

bergamot [Bah 1924] bergamut ~ Fr bergamote turunçgillerden bir meyve ~ İt bergamotta ~ Tü beğ armudu

berhane [LO xix] barhane ~ Fa bār χāna yüklük, depo, eşya ile dolu ev & Fa/OFa bār yük (< Fa/OFa burdan, bār- taşımak, getirmek) + Fa χāna ev " +ber, hane

berhava [LO xix] havaya gitmiş, ziyan olmuş; [xx/a] berhava etmek (barut veya dinamitle) havaya uçurmak ~ Fa bar hawā havaya, hava-yukarı " ber+, hava

berhudar [Men xvii] berhurdar ~ Fa barχwurdār nasipli < Fa barχwurdan faydalanmak, nimete kavuşmak & Fa bar + Fa χwurdan, χw^ur- yemek " ber+, +hor

beri Tü [Or viii] bérgerü ; [Uy viii+] berü bu yana < Tü bu " bu1, +ri

beriberi [xx/b] ~ Fr béribéri tropik bölgelerde rastlanan bir hastalık / İng beriberi a.a. < Sinhali beri yorgun, halsiz

berilyum [xx/b] ~ YLat beryllium parlak kristalleri olan bir element ☼ 1797 Nicolas Louis Vauquelin, Fr. kimyacı < Lat beryllus akuamarin veya zümrüt, genel olarak kristal ~ EYun bēryllos (~ EFa *vilūrya) ~ Sans vāiDūrya bir tür mücevher, kristal, kedigözü

• Aynı nihai kökten Ar billūr (kristal) biçimi Yunanca veya Süryaniceden alınmıştır.

berjer [xx/b] ~ Fr bergère [f.] 1. kadın çoban, 2. bir tür koltuk < Fr berger çoban, çoban köpeği

berk YT [CepK 1935] ~ Tü berk [viii+ Uy] güçlü, metin, sağlam = Tü bek/pek a.a. " pek

---

• Eski Uygurcaya özgü bir varyant iken Dil Devrimi çerçevesinde Türkçe kullanıma dahil edilmiştir.

berkelyum [ML xx/c] ~ YLat berkelium yapay bir element ☼ 1949 Glenn Seaborg v.d., Amer. fizikçiler < öz Berkeley Kaliforniya’da bir kent ve üniversite

berkemal [Ferec xv] ~ Fa bar kamāl "kemal üzere", kusursuz halde " ber+, kemal

berkit[mek YT [Neş xv] sağlamlaştırmak, tahkim etmek; [CepK 1935] < Tü berk pek, güçlü " berk

---

• Türkçe yazı dilinden düşmüş bir kelime iken Dil Devrimi döneminde canlandırılmıştır.

bermuda [xx/b] ~ İng bermuda shorts bir tür uzun paçalı şort < öz Bermuda Atlantik'te bir ada < öz Juan de Bermudez İspanyol denizci ve kâşif

bermutat ~ Fa bar muctād alışıldığı üzere " ber+, mutat

berrak [Men xvii] ~ Ar barrāq [#brq im.] çok parlak, ışıltılı < Ar baraqa parladı, ışıldadı, kıvılcımlandı

bert[mek Tü [Uy viii+] bert- yaralamak < Tü *ber- yaralamak " bere1

bertaraf [MMem xvi] ~ Fa bar Taraf kardan bir yana atmak & Fa bar + Ar Taraf " ber+, taraf

berzah [Men xvii] aralık; [KT] iki denizi birbirinden ayıran dar kara parçası (Fr isthme karşılığı) ~ Ar barzaχ 1. aralık, ayıraç, 2. darlık, sıkıntı, 3. Kuran'a göre ölümle kıyamet arasındaki süre ~ ?

• Türkçe ikincil anlamı 19. yy sonlarında Panama Kanalı münasebetiyle gündeme gelmiştir.

beş Tü [Orh viii] béş a.a.

beşamel [xx/b] ~ Fr béchamel bir tür sos ☼ François Pierre de la Varenne, Fr. aşçı (1615 - 1678) < öz Louis de Béchameil 14. Louis'nin sarayında görevli Fransız banker ve yönetici (1630-1703)

beşer [Yus xiv] ~ Ar başar [#bşr msd.] insan, genel olarak insan türü, etten kemikten yapılmış olanlar (= Aram basərā et = İbr bāśār et, insan bedeni)

beşik Tü [Orh viii] béşik/béşük a.a.

• Muhtemelen pış/bış yansıma sesinden.

besin YT [CepK 1935] gıda < Tü beslemek " besle-

• Türetiliş biçimi açık değildir.

besle[mek [CodC xiii] bésle- hayvan yetiştirmek, semirtmek, terbiye etmek Fa/OFa bas yeter, yeterli, kâfi

---

• Anlam ilişkisi için karş. yeter > yetiştirmek. Dil Devrimi döneminde Öz Türkçe olduğu varsayımıyla türevleri yapılmıştır.

besmele [Env xv] ~ Ar b-ismi-llāhi Allah'ın adıyla " bismillah

beste [Yus xiv] bağlı ~ Fa basta 1. bağlı, bağlı şey, bağ, eklem, zincir halkası, 2. bir dörtlüğün her mısraı arasında söylenen müzikli nakarat, dört mısradan oluşan şiir < Fa bastan, band- bağlamak " bent

---

• "Her çeşit müzikal kompozisyon" anlamı Türkçeye özgüdür.

beşuş [LO xix] ~ Ar başūş [#bşş im.] güleryüzlü < Ar başşa [msd. başş/başāşat] yüzü güldü

• Az duyulmuş bir Arapça sözcük olup eski Osmanlıca sözlüklerde rastlanmaz; 19. yy'da yaygın kullanıma kavuşmuştur.

bet1 [Aş xiv] bed ~ Fa bad kötü ~ OFa wad a.a.

bet2 Tü [Uy viii+] bét yüz, çehre; [Kıp, Çağ xiv] a.a.

• Sadece bet beniz ikilemesinde.

beta ~ EYun bēta Yunan alfabesinin ikinci harfi ~ Fen bēt ev, Fenike alfabesinin ikinci harfi = Aram bēt Arami/İbrani alfabesinin ikinci harfi " beyit

beter [Kut xi] bedter ; [Gül xv] ~ Fa badtar [kıy.] çok kötü, en kötü < Fa bad kötü " bet1

betik Tü [Uy viii+] bitig yazı, kitap, belge; [TS xiv-xviii xiv] biti ; [LO xix] betik < Tü biti- [viii] yazmak ~? Çin pi-ti yazı kalemi

---

• 19. yy'dan önce dolaşımdan kalkmış bir sözcük iken Dil Devrimi bünyesinden canlandırılması denenmiştir.

EŞKÖKENLİLER:
Tü biti- : betik, betim

betim YT [Fel 194+] tasvir < Tü biti- yazmak " betik

beton [Bah 1924] ~ Fr béton çimento veya kireç harcı ~ Lat bitumen zift, reçine ~ Kelt *betu- akçaağaç reçinesi

---

• Lat betula (akçaağaç) Gallia dilinden alıntıdır.

betonarme [Bah 1924] ~ Fr béton armé demirli beton < Fr armé zırhlı, donanımlı " beton, arma

betoniyer [xx/b] ~ Fr bétonière beton yapan aygıt " beton

betül ~ Ar batūl bakire, evlenmemiş genç kız ~ Aram bətūlā bakir genç erkek / Aram bətūltā bakire, genç kız

---

• Karş. Ugar btlt (tanrıça Anat'ın sıfatı, bakire).

bevl [etm [xiv] ~ Ar bawl [#bwl msd.] işeme, idrar < Ar bāla işedi, şarıl şarıl akıttı

bevliye [xix] üroloji < Ar bawl [msd.] işeme, idrar " bevl

bevvap [xiv] ~ Ar bawwāb [#bwb im.] kapıcı < Ar bāb kapı " bap

bey Tü [Or viii] bég reis, ulu kişi, soylu kişi

beyan [Kut, Aş xi] ~ Ar bayān [#byn msd.] açıklama, açıkça söyleme < Ar bāna açtı, ayırdı, ayrıştı, aydınlandı, aydınlattı, açıkladı

beyanname + [xx/b] bildirge & Ar bayān + Fa nāma yazı " beyan, name

beyaz [Ali xvi] ~ Ar bayāD [#byD msd.] beyaz olma, beyazlık, beyaz renk < Ar abyaD beyaz (sıfat)

• Sıfat olarak kullanımı Türkçeye özgüdür. Aynı kökten Ar bayDat (yumurta).

beygir [Tz xvii] ~ Fa bār gir yük hayvanı & Fa bār yük + Fa gīr taşıyan " +ber, +gir

beyhude [Gül xv] ~ Fa bī huda faydasız, boş & Fa bī- yoksunluk edatı + Fa huda hak, hakikat, fayda ~ OFa hudahag a.a. & OFa hu iyi + OFa dādan, dah- vermek, getirmek, yaratmak " bi+2, hümayun

beyin Tü [Uy viii+] méñi beyin, ilik; [İMüh xiii] béyni a.a.

• İnisyal b/m dönüşümü için bak. ben2.

beyit/beyt- [Kut xi] beyt 1. ev, 2. şiirde kıta ~ Ar bayt [#byt msd.] 1. ev, hane, 2. şiirde kıta (= İbr/Aram bēt ev = Fen bt a.a. = Akad bītu a.a.)

beyn+ ~ Ar bayna [#byn] iki şeyin arası (edat) < Ar bāna açtı, ayırdı, ayrıştırdı " beyan

beynamaz [Ali xvi] bînamaz ~ Fa bī namāz namaz kılmayan, saygısız " bi+2, namaz

beynelmilel + [Tz 1930] uluslar arası (Fr international karşılığı) & Ar bayna arası + Ar al-milal [çoğ.] milletler (< Ar millat millet) " beyn+, el3, millet

beytülmal [İrşad, KGunya xiv] ~ Ar baytu-al-māl "hazine evi", devlet hazinesi " beyit, el3, mal

beyzbol [xx/b] ~ İng baseball bir top oyunu & İng base temel, üs + İng ball top (~ Fr balle top) " baz, balya

beyzi [Men xviii] beyz yumurta; [LO] beyzī yumurta şeklinde olan, oval < Ar bayD/bayDat [#byD] yumurta " beyaz

---

• Anlam ilişkisi için karş. Lat albus (beyaz), albumen (yumurta akı).

bez[mek Tü [xi] bez- titremek, sıtmaya tutulmak; [Kıp xiv] usanmak

bez1 [DK xiv] ~ Ar bazz pamuk veya keten kumaş ~ Aram būSā a.a. ~ Akad būSu ince dokunmuş keten kumaş

• Aynı sözcük ETü böz (a.a.) biçiminde Eski Yazı Türkçesinde mevcuttur. TTü bez biçimi Arapçadan ikincil bir alıntı olarak değerlendirilmelidir. EYun býssos (ince keten veya pamuklu kumaş) bir Sami dilinden alınmıştır.

bez2/beze Tü [Uy viii+] bez gudde, salgı bezi, kabarcık

beze [xx/b] ~ Fr baiser 1. öpücük, 2. şeker ve kremadan yapılan bir tür tatlı ~ Lat basiare öpmek

beze[mek Tü [Uy viii+] bedze- süslemek < Tü beδiz süs

bezek Tü [xi] bezek nakış, ziynet < Tü *beδizek < Tü beδize- süslemek " beze-

bezelye [BK 1799] ~ İt pisello baklagillerden malum sebze, pisum sativum ~ Lat *pisellum [küç.] < Lat pisum a.a. ~ EYun píson a.a.

• Karş. İng peas (a.a.) < Eİng pise < Lat pisum. • Fa basīla (a.a.) biçimi muhtemelen Türkçeden alıntıdır.

bezik [ARasim 1897-99] ~ Fr bésique bir iskambil oyunu ~ ?

bezir [yağı [xiv] bezr ~ Ar bazr [#bzr msd.] tohum < Ar bazara tohum attı, saçtı

bezirgân [CodC xiii] bazargân ~ Fa bāzārgān tüccar ~ OFa wāzāragān a.a. " pazar

bezzaz [KıpGul xiv] ~ Ar bazzāz [#bzz im.] kumaş tüccarı < Ar bazz kumaş " bez1

bi+1 ~ Ar bi ile, - olarak (edat)

• Bazı kalıp deyimlerde yemin ifade eder; ör. bi-llāhi (Allah adına yemin ederim ki). Ayrıca karş. bi lā ("ile değil", yoksunluk edatı).

bi+2 ~ Fa bī-/bay- -siz (yoksunluk edatı) ~ OFa abē- a.a.

bi+3 ~ Fr/İng bi- çift, iki ~ Lat bi- iki

biat [Env xv] ~ Ar baycat^ [#byc msd.] el sıkışma, anlaşma, kölelik veya itaat sözleşmesi yapma, egemen olarak tanıma " bayi

biber [MŞ xiv] büber ~ Yun pipéri Güney Asya'dan ithal edilen bir baharat, karabiber ~ EYun péperi a.a. ~ Sans pippalī 1. meyvecik, küçük meyve, 2. karabiber bitkisi ve meyvesi

---

• Batı dillerine Latince yoluyla Yunancadan geçmiştir. Karş. Lat piper, İng pepper, Alm pfeffer, Fr poivre. Yeşil/kırmızı biber Amerika kökenli bir bitki olup Türkçede 19. yy'dan itibaren Arnavut biberi adıyla kaydedilmiştir.

biberiye [Men xvii] beberiye baharlı bir bitki, barsama, rosmarinus Tü biber

---

• Anlam ilişkisi açık değildir. Beberiye ("kaplan otu") düşünülebilir.

biberon [xx/b] ~ Fr bibéron emzikli şişe ~ İt biberone [büy.] büyük şişe < Lat bībere içmek ~ HAvr *pī-pə-o- < HAvr *pō(i)- içmek

---

• Aynı kökten Lat potare (içmek), EYun pósis (içki).

bibli(yo)+ ~ Fr/İng bibli(o)- kitap ~ EYun byblíon/biblíon papirüs rulosu, kitap < EYun býblos/bíblos papirüs < öz Byblos papirüs ticaretiyle ünlü bir Fenike kenti, modern Cübeyl

---

• Fr/İng Bible (Kutsal Kitap) esasen sadece "kitap" anlamındadır. • Byblos kentinin özgün adı olan Gubla (modern Cubayl) Fenike dilinde "küçük dağ, tepe) anlamına gelir. Karş. cebel.

bibliyografi/bibliyografya [xx/a] ~ Fr bibliographie bir konudaki kitapları derleyen makale veya liste " bibli(yo)+, +grafi

biblo [Bah 1924] ~ Fr bibelot küçük dekoratif nesne ~ EFr beubelet a.a. <

• İng bauble (ucuz ve değersiz süs nesnesi) Eski Fransızcadan alınmıştır.

biç[mek Tü [viii] bıç- kesmek

• Özgün biçim bıç- olup, -ç- sesinin etkisiyle sesli incelmesi görülür. Türevlerde inisyal b- etkisiyle yuvarlaklaşmaya da rastlanır. Karş. bucak, buçuk.

EŞKÖKENLİLER:
Tü bıç-/buç- : bıçak, bıçkı, biç-, biçem, biçim, bucak, buçuk

bıçak Tü [Uy viii+] bıçak a.a. < Tü bıç- " biç-

biçare [Aş, Yus xiv] ~ Fa bī çāra çaresiz " bi+2, çare

biçem YT [TDK 1983] stil < Tü biç- " biç-

• Tü tutam sözcüğüne nisbetle türetilmiştir. Türkçede sadece tutam sözcüğünde rastlanan -em ekinin işlevi açık değildir.

biçim <Tü [TS xiv] biçin suret, endam, boy pos; [Men xvii] biçim < Tü biç- " biç-

bıçkı Tü [Uy viii+] bıçğu kesme aleti, bıçak; [CodC xiii] bıçku testere

bidat [DK xiv] ~ Ar bidcat^ [#bdc msd.] 1. yenilik, icat, 2. dinde yeni usul çıkarma < Ar badaca [msd. badc] yenilik yaptı, icat etti " bidayet

bidayet [Ferec xv] ~ Ar bidāyat [#bd' msd.] başlama, başlangıç < Ar bada'a [msd. bad'] başladı

• Karş. Ar #bdc (yenilik yapma, icat etme). Kökün ikili biçimi diğer Sami dillerinde de mevcuttur. Karş. İbr #bdā/#bdh (yenilik yapma, icat etme), Aram bədā (a.a.).

bide [xx/b] ~ Fr bidet "beygircik", ayaklı küvet < EFr bider ata binmek, tırıs gitmek

bıdık [LO xix] ayakları kısa, bodur ~? Erm bdig/bzdig küçük, ufak " bızdık

• Ayrıca karş. bodur.

bidon [xx/b] ~ Fr bidon varil ~ Nor *bida kap, kova

bienal [xx/c] ~ Fr biénnale iki yılda bir tekrarlanan < Lat biennus iki yıllık süre & Lat bi- iki + Lat annus yıl " bi+3

bifokal [xx/c] ~ Fr/İng bifocal çift odaklı (gözlük) & Lat bi- iki + Fr focal odak < YLat focus odak " bi+3, fokus

biftek [AMithat 1877] ~ Fr bifteck bir et kesimi ~ İng beef steak sığır kızartması & İng beef sığır eti (~ Fr boeuf sığır ~ Lat bos, bov- a.a. ~ HAvr *gwou- a.a.) + İng steak kızartma, ateşte pişirilmiş et (~ Nor steikja şişte et kızartmak ~ Ger *staiko şiş ~ HAvr *steig- sivri) " etiket

• HAvr *gwou- kökünden karş. Sans gāú, Fa gāv, Erm gow, Lett gúovs, EYun boús, Lat bōs, bov- > Fr boeuf, Ger *kōus > İng cow, Gael bó (inek, sığır).

bigâne [Ali xvi] ~ Fa bī gāna yabancı ~ OFa bēgānag a.a.

bigudi [xx/b] ~ Fr bigoudie saç sargısı ~ ?

bihaber [Aş, Yus xiv] ~ Fa bīχabar habersiz & Fa bī- yoksunluk öneki + Ar χabar haber " bi+2, haber

bihakkın [Yus xiv] ~ Ar bi-Haqqin hakkile, haklı olarak " bi+1, hak1

biilaç ~ Fa bī cilāc dermansız & Fa bī- -siz, yoksunluk edatı + Ar cilāc " bi+2, ilaç

bijon [xx/c] somun başlıklı vida ~ Fr bouchon 1. tıpa, 2. eski tip elektrik sigortalarında vidalı porselen gövde < Fr boucher tıkamak, tıkmak

biju [xx/b] ~ Fr bijou mücevher ~ bizou yüzük < biz parmak

bijuteri [xx/b] ~ Fr bijouterie mücevher kutusu, mücevher dükkânı " biju

bık[mak Tü [xi] bük-2 usanmak, gına getirmek, kusacak olmak; [Arg xvi] bık- ; [Kırg] bökö-

---

• Muhtemelen kusma ifade eden bığ/böğ/büğ yansıma sesinden.

bikarbonat [xx/b] ~ Fr bicarbonate iki karbon atomu içeren molekül " bi+3, karbonat

bikini [196+] ~ Fr/İng bikini iki parçalı kadın mayosu ☼ 1946 Louis Reard ve Jacques Heim, Fr. moda tasarımcıları < öz Bikini Pasifik'te bir ada grubu

---

• 1946'da Bikini atolünde patlatılan nükleer bombaya atfen adlandırılmış, ancak 1960 dolayında genel kullanıma girmiştir. Bi- öneki "iki parça" anlamını çağrıştırır. Karş. bi-3, monokini.

bikir/bikr- [Yus, DK xiv] bekâr veya bakire; [Men xvii] genç kız, bakire; [KT xix] bakire olma hali, hymen (galat) ~ Ar bikr [#bkr msd.] ilk doğan evlat, yeni, taze, turfanda, genç kız veya erkek (= Aram bakārā türfanda meyve, ilk ürün = İbr bəkūr ilk doğan evlat = Akad bukru a.a.)

bil[mek Tü [Orh viii] bil- a.a.

bila+ ~ Ar bi lā "ile değil", -siz (yoksunluk edatı) " bi+1, la+

bilader >> " birader

• r > l dönüşümü dissimilasyon örneğidir.

bilahare ~ Ar bi-al-āχirat sonradan < Ar āχirat sonraki " bi+1, el3, ahir

bilakaydüşart ~ Ar bilā qayd wa şarT kayıtsız şartsız " bila+, kayıt, şart1

bilakis ~ Ar bi-al-cakīs aksine < Ar al-cakīs [#cks sf.] karşıt, zıt " bi+1, el3, akis

bilanço [xx/a] ~ İt bilancio 1. terazi, denge, 2. muhasebede borç ve alacak dengesi ile bu dengeyi gösteren hesap ~ Lat bilanx, bilanc- terazi & Lat bi- iki + Lat lanx, lanc- kefe, kapçık " bi+3, leğen

---

• Karş. Fr/İng balance (denge, terazi) < Lat bilanx.

bilardo [İM582 187+] ~ İt biliardo/bigliardo ~ Fr billard 1. ucu kıvrık değnek, 2. hokey veya bilardo sopası < Fr bille2 sopa, kütük ~ Kelt

bilbord [xx/c] ~ İng billboard ilan tahtası & İng bill ilan, afiş, yazılı kâğıt (~ Fr bille1 a.a.) + Fr board tahta, tabela " bilet, borda

bilcümle [MMem xvi] ~ Ar bi-al-cumlat tümüyle, hep beraber " bi+1, el3, cümle

bıldır Tü [xi] bıldır geçen yıl

bıldırcın Tü? [Kıp xiv] buyurçın ; [TS xiv xiv] bıldırcın ~ Tü buδursın a.a.

• Biçim itibariyle yabancı bir alıntı olduğu muhakkak olmakla birlikte kökeni meçhuldür.

bildirge YT [CepK 1935] takrir < Tü bildir- " bil-

bile Tü [Orh viii] birle birlikte, beraber (sıfat), dahi (zarf), ile (bağlaç); [Uy viii+] bile/birle ; [passim xiii-xviii] bile/birle " bir

---

• Zarf olarak bile/birle korunurken, Türkiye Türkçesinde bağlaç olarak 14. yy’dan itibaren ile biçimi kullanılmıştır.

bile[mek Tü [Uy viii+] bile- a.a. < Tü bi [viii+ Uy] bıçak, bıçağın keskin ağzı

bileği/biley Tü [Uy viii+] bileğü a.a. < Tü bile- " bile-

bilek Tü [Uy viii+] bilek eklem, özellikle el eklemi < Tü *bile- birleşmek, eklemlenmek " bile

bileş[mek YT [Fel 194+] terekküp etmek, eklemlenmek < Tü *bile- birleştirmek, eklemlemek " bilek

bilet [184+] bilyeto ; [Düs I.2.344 186+] bilet tren bileti ~ İt biglietto tiyatro giriş pusulası / Fr billette [[mod. billet]] kısa not, fiş, pusula, a.a. < Fr bille1 kısa yazı, not ~ OLat billa a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Fr bille : bilbord, bilet

bilezik Tü [Uy viii+] bilerzük a.a.; [xi] bilezük < Tü bilek yüzük " bilek, yüzük

bilfiil ~ Ar bi-al-ficl eylem ile, eylemli olarak " bi+1, el3, fiil

bilge Tü [Or viii] bilgili kişi, bilgin < Tü bilmek " bil-

• Türkiye Türkçesinde 15. yy'dan sonra unutulmuş bir kelime iken Dil Devrimi döneminde yeniden dolaşıma sokulmuştur.

bilgi [Or viii] bilig ; [Kaş xi] bilig ; [CodC xiii] bilik ; [İdr xiv] bilgü < Tü bil- " bil-

bilgin YT [CepK 1935] alim < Tü bil- " bil-

• Geçişli fiilden etken sıfat yapımı için -gin eki kullanılması keyfidir. Karş. azgın, baygın, bitkin, dolgun, durgun, olgun, solgun vb. (geçişsiz) ve bıçkın, gergin, seçkin, tutkun, üzgün (geçişli/edilgen).

bilgisayar + [TDK 1969] kompüter ☼ 1969 Aydın Köksal, Hacettepe Üniv. " bil-, say-

---

• Erken bilgisayarların daha çok aritmetik uygulamalarında kullanılmasından ötürü.

bilhassa ~ Ar bi-al-χāSSat özellikle " bi+1, el3, hassa

bilim YT [CepK 1935] irfan, ilim < Tü bil- " bil-

• Ar cilm > ilim sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetildiği açıktır. Türkçe tek kerelik eylem adı (ism-i merre) yapan -im ekinin buradaki kullanımı keyfidir.

bilinç YT [Fel 194+] şuur < Tü bil- " bil-, +inç

bilişim YT [197+] enformatik < Tü *biliş- " bil-

• 1971 dolayında Hacettepe Üniversitesinde Aydın Köksal tarafından önerilmiştir. Bilişmek fiili mevcut değildir.

bılkım <onom [xx/c] < Tü bılk/bıllık [onom.] yumuşak dokunun titreme sesi

---

EŞKÖKENLİLER:
Tü bılk/bıngıl : bılkım, bıngıldak

billahi [Kıp, DK xiv] ~ Ar bi-allāhi Allah ile " bi+1, allah

billur [Kıp xiv] billevr ~ Ar billawr/billūr kristal (= Fa bīlūr a.a.) ~ Aram bəlūrā a.a. ~ EFa *vilūrya ~ Sans vāiDūrya bir tür mücevher, kristal " berilyum

bilumum ~ Ar bi-al-cumūm genellikle, genel olarak " bi+1, el3, umum

bilye [xx/a] cam veya metalden küçük küre ~ İt biglia topçuk ~ Fr bille1 bilye, küçük top ~ Ger

bin[mek Tü [viii] bin- a.a.; [Uy viii+] min-

bin1 Tü [viii] bıŋ ; [Uy viii+] miŋ 1000 sayısı

bin2 [xiv] ~ Ar bin [#bn] oğul, erkek evlat

bina [Kut, Aş xi] ~ Ar binā’ [#bny msd.] yapı < Ar banā yaptı, inşa etti

binaen [MMem xvi] ~ Ar binā’an [zrf.] -e dayanarak, üzerine bina ederek " bina

binaenaleyh [Men xvii] ~ Ar binā’an calayhi ona dayanarak, ondan dolayı " binaen, aleyh

bıngıldak <onom [EvÇ xvii] bıngıldayık küçük çocukların kafasındaki yumuşak yer < Tü bıngılda- < Tü bıngıl [onom.] et gibi sallanma ve titreme sesi " bılkım

bint [xiv] ~ Ar bint [#bn] kız, kız evlat " bin2

bir Tü [Or viii] bir a.a.

bira [Bia xix] ~ İt bira mayalanmış arpa içkisi ~ OLat *bībra < Lat bīber her çeşit içki < Lat bībere içmek " biberon

---

• Karş. İng beer (bira), beverage (her çeşit içki) < Lat bīber.

birader [TS, Neş xv] ~ Fa birādar erkek kardeş ~ EFa/Ave brātar a.a. = Sans bhrātar a.a. ~ HAvr *bhrāter- a.a.

• Aynı kökten Lat frater, İt fratre, Fr frère, İng brother, Alm brüder (a.a.).

bırak[mak Tü? [passim xiv] koymak, salmak, vermek, göndermek, vazgeçmek

---

• 14. yy’dan eski hiç örneğinin bulunmaması şaşırtıcıdır. Ancak karş. Yakut bıraχ-, Çuv pıraχ- (a.a.).

birey YT [CepK 1935] fert ~ Tü bireğü [xiv Kıp] kişi, fert " bir

birik[mek Tü [Uy viii+] birik- bir araya gelmek, toplanmak < Tü bir " bir

birim YT [TDK 1944] vahdet; [TDK 1955] bir çokluğu oluşturan ögelerin her biri, ünite < Tü bir " bir

---

• İsme eklenen -im fiil ekinin işlevi belirsizdir.

biryan/büryan [KıpGul xiv] ~ Fa biryān tavada susuz olarak kızartılan et, kebap < Fa biriştan, biriy- kızartmak, kavurmak ~ OFa brīştan, brīz- a.a. ~ HAvr *bhr-īg- < HAvr *bher-4 a.a. " fritöz

bis [xx/a] ~ Fr bis 1. tekrar, iki kez, ikinci kez 2. konserde genel istek üzerine çalınan program harici parça ~ Lat bis iki kez " bi+3

biseksüel [xx/c] ~ Fr bisexuel iki cinsiyetli / İng bisexual a.a. & Lat bi- iki + Lat sexus cinsiyet " bi+3, seks

bisiklet [ARasim 1897-99] ~ Fr bicyclette [küç.] a.a. ☼ 1880 Fr. < Fr bicycle "iki tekerli", bir velosiped modelinin adı ☼ 1865 Pierre Lallement, Fr. sanayici " bi+3, sikl

---

• Fransızca sözcük ilk kez 1880'de, Türkçesi 1898'de kaydedilmiştir.

bisküvi [xx/a] ~ Fr biscuit iki kez pişmiş kurabiye & Fr bis iki kez + Fr cuit pişmiş (< Fr cuire pişirmek) ~ Lat coquere " bi+3, kuzine

bismillah [Kut xi] ~ Ar bi-ismi-allāhi Allahın adıyla " bi+1, isim, allah

bistro [xx/b] ~ Fr bistro kafe, küçük bar ~ Rus bistro çabuk

• Rus ordusunun 1815'te Paris'i işgali sırasında askerlere "çabuk" hizmet veren kafelerden ötürü.

bisturi [Bah 1924] ~ Fr bistouri ameliyat bıçağı ~ ?

• Ustura < Fa ustura ile benzerliği dikkat çekicidir.

bit[mek Tü [Uy viii+] büt- 1. sona ermek, tamamlanmak, 2. (bitki) yetişmek, olgunlaşmak, ermek; [CodC xiii] bit-

---

• Orijinal kökün bit- olup dudak ünsüzü nedeniyle i > ü dönüşümü gerçekleştiği düşünülebilir.

bit1 Tü [xi] bit hayvan ve bitkilerde yaşayan asalak haşere

bit2 [198+] ~ İng bit < İng binary digit ikili aritmetikte 1 ve 0 rakamları < OLat binarius ikişerli < Lat bini çift, ikişer " bi+3

• İng bit (lokma, parçacık) sözcüğünden esinlenmiştir.

bitap [Men xvii] güçsüz ~ Fa bītāb güçsüz, kudretsiz & Fa bī- yoksunluk edatı + Fa tāb güç, kudret " bi+2, tav2

bitaraf ~ Fa bī Tarafdār taraf tutmayan, tarafsız & Fa bī- yoksunluk öneki + Ar Taraf " bi+2, taraf

biteviye <Tü [TS xiv] bitevi yekpare < Tü *biteği < Tü bit- " bit-

bitirim [AL 192+] serseri, kayıp, ümitsiz kişi (argo) Tü bitir- " bit-

---

• Anlam evrimi açık değildir.

bitiş[mek Tü [xi] bütüş- bitişik olmak, değmek < Tü büt- " bit-

bitki YT [CepK 1935] nebat < Tü bit- " bit-

bittabii ~ Ar bi-T-Tabīcī doğal olarak " bi+1, tabii

bitter [ARasim 1897-99] acı tadı olan bir içki; sütsüz ve az şekerli çikolata ~ İng bitter acı (tad) ~ Eİng biter ısıran, keskin, acı < Ger *bītan ısırmak ~ HAvr *bheid- ısırmak, yontmak

bitüm [Bah 1924] ~ Fr bitume zift ~ Lat bitumen a.a. ~ Kelt *gwetūmen a.a. " beton

biy(o)+ ~ Fr/İng bi(o)- yaşam, hayat (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun bíos, biot- a.a. ~ HAvr *gwi-wot- a.a. < HAvr *gweiə-1 yaşamak " can

biye [xx/b] ~ Fr biais çapraz çizgi

• Karş. İng bias (çapraz çizgi, eğilim).

bıyık Tü [xi] bıδık a.a.

biyografi [REkrem <1887] bioġrafī ; [DTC 1942] biografya ~ Fr biographie yaşam öyküsü " biy(o)+, +grafi

biyoloji [Bah 1924] ~ Fr biologie canlılar bilimi ☼ 1802 Reinhold Treviranus, Alm. doğabilimci " biy(o)+, +loji

biyonik [ML xx/c] ~ İng bionic canlı organizmalara ait özellikleri mekanik ve elektronik sistemlere uygulama disiplini ☼ 1958 Jack Steele, Amer. mühendis. < İng bio-electronic " biy(o)+

biyopsi [ML xx/c] ~ Fr biopsie canlı doku örneğinin mikroskopla tetkiki / İng biopsy a.a. ☼ Ernest Besnier, Fr. tabip (1831-1909) & EYun bíos yaşam + EYun ópsis görme, görüş " biy(o)+, optik

biz1 Tü [viii] biz birinci çoğul şahıs zamiri

biz2 <Tü [İMüh xiii] biz sivri bir alet, iğ = Tü bi bıçağın keskin ağzı " bile-

bizar [Kıp, Yus xiv] bıkkın ~ Fa bīzār 1. boş, serbest, faydasız, 2. vulg. usanmış, bezmiş, yorgun, hoşnutsuz & Fa bī yoksunluk edatı + Fa zār bir şeyin yetiştiği veya bol olduğu yer, dolu, münbit

---

• Farsça sözcüğün yapısı açık değildir. Meninski'ye göre Türkçe anlam Fa zārīdan (ağlamak) fiili ile kontaminasyon eseridir.

bizatihi ~ Ar bi-δātihi kendisi, bizzat & Ar δāt zat, kendi + Ar -hi üçüncü tekil şahıs iyelik eki " bi+1, zat

bızdık [TDK 1955] ufak çocuk (halk dili) ~ Erm bdig/bzdig küçük, ufak, kısa

bızır [Men xvii] bazr dılak dedikleri nesne ki avretlerin fercinde olur ~ Ar buZr/baZr [#bZr msd.] klitoris (= Akad biSSūru kadın cinsel organı)

bizmut [Bah 1924] ~ Fr bismuth yarı-metalik bir element ~ Alm wismut a.a. EAlm wīs beyaz

bizon [xx/b] ~ Fr bison bir tür yaban sığırı ~ Lat bison ~ Ger *wisand- pis kokan? < Ger *wis- pis kokmak

bizote [xx/b] < Fr biseau/bizeau cam veya tahta veya mücevher kesiminde eğimli kenar < Fr biais eğim, diyagonal kesim

---

• Karş. İng bezel (a.a.). Sözcüğün fiil biçimine Fransızcada rastlanmamıştır.

bizzat ~ Ar bi-δ-δāt şahsen, kendi başına " bi+1, zat

blender [xx/c] ~ İng blender karıştırıcı < İng to blend karıştırmak ~ Nor

blöf [Bah 1924] (~ Fr bluff) ~ İng bluff (özellikle pokerde) elini olduğundan güçlü göstererek rakibi kandırma hamlesi ~ Hol bluff böbürlenme, yüksekten atma

---

• Türkçe telaffuz Fransızcadan alınmıştır.

blog [Hürr 2002] ~ İng blog internette yayımlanan günce ☼ 1999 Peter Merholz, blog yazarı. < İng weblog & İng web 1. ağ, doku, kumaş, 2. bilgisayar ağı (~ Ger *wabjam dokuma, kumaş ~ HAvr *wobh-yo- < HAvr *webh- dokumak) + İng log 1. kütük, tomruk, 2. geminin hızını ölçmeye yarayan bir araç, 3. gemi güncesi, seyir defteri, günce " pafta

blok [185+] bloküs ~ Fr bloc kütle, yığın, kütük, tıkaç (~ Hol blok kütük, tomruk) ~ Frk

bloke [etm [xx/b] ~ Fr bloquer tıkamak, kapatmak < Fr bloque " blok

bloknot [Radyo Haf 1950] ~ Fr bloc-notes not almaya yarayan kâğıt bloku " blok, not

blucin [xx/b] ~ İng bluejeans & İng blue mavi + İng jeans bir tür pamuklu kumaş [esk.] < öz Genes Cenova kenti [esk.]

• 16. yy'da Cenova kentinde ticareti yapılan pamuklu dokumaya verilen ad.

bluz [AMithat 1877] amele gömleği ~ Fr blouse bol işçi gömleği [esk.], işçi gömleği tarzında hafif gömlek [xix] ~ ?

boa [Aİhsan 1891] ~ Fr/İng boa tropik iklimlere özgü bir tür zehirsiz yılan ~ Lat boa bir tür deniz yılanı

bobin [Bah 1924] ~ Fr bobine üzerine tel veya iplik sarılan silindir şeklinde araç < Fr bob- [onom.] şişkinlik ve büyüklük ifade eden yansıma kök

böbrek Tü [Uy viii+] böğre a.a.; [xi] böğür ; [Men xvii] böbrek " böğür

böbürlen[mek [Men xvii] beberlen- < Fa babr kaplan veya leopar

boca [etm [LF xvii] poca alabanda dümeni aniden yukarı kaldırma ~ İt poggiare 1. yaslanmak, abanmak, 2. (gemi) yelaltına gelmek, yönünü rüzgâra çevirerek şahlanmak < İt podio 1. destek, dayanak, taban, ayak ~ Lat podium a.a. " podyum

bocala[mak [MMem xvi] pocalamak yalpalamak < İt poggia (gemi) yelaltı " boca

böcek <Tü [TS xv] böce ; [TS xvi xvi] böcek < Tü *bögce(k) [küç.] < Tü bög bir tür büyük ve zehirli örümcek

---

• Farsçadan alınan -ce/-cek küçültme ekiyle.

bodoslama [LF xvii] bodostama/bodoslama ~ OYun podóstima geminin baş ve kıç tarafındaki ağaç & EYun poús, pod- ayak + EYun stēma, -t- durma, duruş " podyum, sistem

bodrum [Men xvii] podrom şarap mahzeni; [LL 1732] bodrum ~ Yun *ypodrómeos sokak altı & Yun (h)ýpo alt + Yun drómos yol, sokak (~ EYun drómos 1. koşu, 2. koşu yolu, koridor, revak < EYun treχō, drom- koşmak, hızlı yürümek, tırıs gitmek ~ HAvr *drem-, dromo- < HAvr *der-1 adım atmak, koşmak, tırıs gitmek) " hip(o)+1

• Aynı kökten Ger *tredan/tre(m)pan (adım atmak, ayak basmak).

bodur [Men xvii] kısa boylu ~ ?

• Karş. bücür, bıdık, bızdık. Tümü "kısa boylu" anlamına gelen bu sözcüklerin kökeni muğlaktır. Türkçeden alıntı olmayan Erm bzdik ve bdik (küçük, kısa) biçimlerinin varlığı düşündürücüdür.

boğ[mak Tü [xi] boğ- sıkmak, sıkarak daraltmak < Tü *bo-/*bu-/*bü- sıkmak, bükmek, burmak, büzmek

---

• Dudak harfini izleyen yuvarlak seslilerin istikrarsızlığı tipiktir. Bazı türevlerde yuvarlak sesli etkisiyle inisyal b > w > 0 evrimi görülür. Aynı kökten bur-, bük-, büz- (sıkmak, bükmek), busan- > usan- (sıkılmak), buŋğ (sıkıntı), bok (sıkılmış şey).

boğa Tü [viii] buka çift toynaklı hayvanların erkeği

• Karş. Tü boğra/buğra (her hayvanın erkeği, özellikle erkek deve). Buna karşılık ESlav byku (boğa), Kelt bukko, Ave būza- (teke), İng buck (teke, erkek geyik) < HAvr *bhugo- (çift toynaklı hayvanların erkeği). Evcil hayvan isimleri alanında Türkçe ile Hintavrupa dilleri arasındaki benzerlikler ilgi çekicidir.

boğaça >> " poğaça

boğaz Tü [viii] boğuz a.a.; [Uy viii+] boğuz/bokuz < Tü boğ- sıkmak, daraltmak " boğ-

boğum Tü [xi] boğum eklem, boğum < Tü boğ- " boğ-

böğür Tü [xi] bögür böbrek

böğür[mek <onom [CodC xiii] bögöwür- (davar) bağırmak; [DK xiv] bögür- < Tü bö böğürme sesi " +kir-

böğürtlen Tü? [MŞ xiv] meyvesi yenen bir çalı, rubus caesus

• Türki dillerde böyürtkem, böğürslen, büldirgen, bürlügen biçimlerine rastlanır.

bohça <Tü [Men xvii] boğça < Tü boğ [xi] bohça, paket < Tü *bo- sıkmak, bağlamak " boğ-

---

• Farsçadan alınan -ça küçültme ekiyle.

bohem [xx/a] geleneksel toplum değerlerinin dışında yaşayan kültürlü kimse ~ Fr bohéme çingene [xvii], berduş, sanatçı [xix] < öz Bohême Bohemya, Orta Avrupa'da bir ülke

bok Tü [Uy, Kaş viii+] bok ekmek küfü, bakır pası; [Oğ xi] dışkı < Tü *bo- sıkmak, büzmek " boğ-

---

• Asli anlamın "dışkı" olduğu varsayılabilir. Yazılı örneklerde ikincil anlamlar edep kaygısıyla ön plana çıkarılmış olmalıdır.

boks [AMithat 1877] boks İngilizlerin yumruk müdarebesi; [ARasim 1897-99] boksör ~ Fr boxe yumruk sporu ~ İng box2 a.a. ~ ?

boksit [1937] ~ Fr bauxite alüminyum hidrat içeren bir mineral ☼ 1821 Pierre Berthier, Fr. mineralojist. < öz Beaux Güney Fransa'da bir köy

bol Tü? [Kıp, DK, Çağ xiv] çok, geniş, bereketli

• 14. yy'dan eski örnekleri mevcut değildir.

böl[mek Tü [viii] böl- ayırmak, ayırdetmek

• Türevlerde yuvarlak sesli etkisiyle inisyal b > w > 0 dönüşümü görülür. Karş. Tü üle-/öl(e)- (bölmek, had ve ölçü tayin etmek).

bold [Hürr 2002] ~ İng bold 1. cesur, cüretli, 2. tipografide kalın yazı ~ Ger *baltha cesur, güçlü kuvvetli ~ HAvr *bhol-to- < HAvr *bhel-2 şişmek, kabarmak " balya

bolero [xx/b] ~ İsp bolero bir tür dans < İsp bola balo, danslı eğlence < Lat ballare " balad

bölge <Tü [TS xvii] mıntıka, bucak < Tü böl- " böl-

bolşevik [191+] ~ Rus bol'şevik "azamici", Rus Sosyal Demokrat Partisinin maksimum devrimci programı savunan hizbi (1903) < Rus bol'şiy daha büyük, en büyük, azami < Rus bol'şoy büyük ~ ESlav bolişi

---

• Bolşoy Tiyatrosu "büyük tiyatro" anlamındadır.

bölük Tü [Uy viii+] bölük hayvan veya insan grubu, kısım < Tü böl- " böl-

bölüm YT [1928] şube, kısım < Tü böl- " böl-

• Piyade Talimname Komisyonu tarafından 1928'de önerilen ilk "Öz Türkçe" kelimelerdendir.

bomba [LF xviii] ~ İt bomba patlayıcı düzenek ~ Lat bombus boğuk ses, uğultu

bombardman [ARasim 1897-99] ~ Fr bombardement bombalama < Fr bombarder bombalamak < OLat bombarda bir tür top " bomba

bombe [ARasim 1897-99] ~ Fr bombé kabarık, konveks < Fr bomber şişirmek, konveks hale getirmek < Fr bom- [onom.] şişkinlik ifade eden yansıma kök " bobin

bön Tü? [Kıp xiv] aptal, saf adam

bonbon [Bah 1924] ~ Fr bonbon şekerleme

boncuk Tü [Uy viii+] monçuk/munçuk/munçak kolye veya kolye taşı; [Kıp xiv] bonşuk/munçak/munçuk " boyun

---

• İnisyal b/m için karş. ben2.

bone [xx/a] ~ Fr bonnet bir tür başlık ~ EFr bonet bir tür dokuma

bonfile [189+] ~ Fr bon filet "iyi fileto", bir et kesimi & Fr bon iyi (~ Lat bonus a.a.) + Lat filet fileto " bono, fileto

bonjur [187+] ~ Fr bonjour "iyi gün", günaydın & Fr bon iyi (~ Lat bonus a.a.) + Lat jour gün " bono, jurnal

bonkör [xx/a] cömert ~ Fr bon coeur iyi yürekli & Fr bon iyi + Fr coeur yürek " bono, kör2

bono [186+] ~ İt bono2 [mod. buono] ödeme emri, kupon, senet ~ Lat bonum [n.] iyi şey, değerli kâğıt, ödül, ikramiye < Lat bonus iyi

bonservis [xx/b] ~ Fr bonne service "iyi hizmet", hizmet belgesi < Fr bon iyi ~ Lat bonus " bono, servis

bonus [xx/c] ~ İng bonus ikramiye, ödül ~ Fr bon2 ödeme emri, kupon, senet ~ Lat bonum " bono

---

• Çağdaş Amerikan kullanımında ortaya çıkan -us eki yanlış Latincedir.

bonzai [xx/c] ~ Jap bonsai özel yöntemle yetiştirilen cüce ağaç & Jap bon kesme + Jap sai ağaç

bor [KT xix] ~ Fr bore borakstan elde edilen ametalik element ~ YLat boracium a.a. ☼ 1812 Sir Humphrey Davy, İng. kimyacı < OLat borax " boraks

bora [Çağ xv] borağan kısa yağmur veya kar fırtınası; [EvÇ xvii] boran kar fırtınası, kısa süren şiddetli yağış ~ Moğ boruğan yağmur Moğ boru gri, boz, koyu renk

---

• Yun boreás (Kuzey rüzgârı) ile birleştirilmesi mümkün değildir.

boraks [Bah 1924] ~ Fr/İng borax bir mineral, sodyum borat ~ OLat borach/borac a.a. ~ Ar būraq [#brq] gümüş parlatmakta ve lehimcilikte kullanılan bir madde, güherçile < Ar baraqa parladı, kıvılcımlandı " berrak

---

• Osmanlıcada Arapçadan būrak şekli kullanılırken 20. yy başlarında Fransızca biçimi tercih edilmiştir.

borani [Yus xiv] Acem yahnisi, salma; [LO xix] her türlü sebze yemeği ~ Fa būrānī kesilmiş hamur parçaları ve sebze ve etle yapılan bir yemek, Acem yahnisi < Fa būrā a.a. " börek

---

• Rivayete göre Türk hakanı Buğra Han veya Husrev Perviz'in kızı olan Būrān veya Halife Memun'un eşi olan bir başka Būrān onuruna adlandırılmıştır. Buna karşılık Ar barniyyat, çoğ. baranī (çömlek, güveç).

borazan + [Men xvii] boruzen vulg. borazan boru veya boru çalan kişi & Tü boru + Fa zan çalan " boru, +zen

borç [İMüh, CodC, DK xiii] ~ Sogd pūrç ödünç alınan veya verilen para < Sogd *partu-ç "borç veriş" = EFa partu- borç vermek veya almak (= Ave pairya- a.a.)

• Erm bard (borç) biçimi Eski Farsçadan alınmıştır.

borda [Men xvii] ~ İt bordo geminin yanı ~ Ger *bordhaz kenar, sınır, kıyı (= Ger *bordham biçilmiş tahta, kereste) ~ HAvr *bherdh- kesmek, biçmek

bordo [xx/b] ~ Fr bordeaux kırmızı şarap rengi < öz Bordeaux Fransa'da bir kent, bu kente özgü koyu kırmızı şarap

bordro [Bah 1924] ~ Fr borderau çizelge, çizgilerle bölünmüş tablo < Fr bord kenar, sınır, kıyı ~ Ger *bordhaz a.a. " borda

bordür [Bah 1924] ~ Fr bordure kenarlık, çerçeve < Fr border bitişmek, kenar çizmek " borda

---

• Karş. İng border (kenarlık, çerçeve).

börek [İdr, Yus xiv] börek/börük ~ Fa būrak [küç.] 1. hamur ve etle yapılan bir yiyecek, Acem yahnisi veya salma veya buğra aşı, 2. üçgen böreği, sembuse < Fa būra/buġra Acem yahnisi ~? Tü

• Farsça sözcüğün bir Türk dilinden alıntı olması güçlü ihtimaldir. Karş. Yak börüök (a.a.). Buna karşılık Türk hakanı Buğra Han tarafından veya onun adı ile adlandırıldığına ilişkin rivayet ihtiyatla karşılanmalıdır.

börk Tü [Kaş xi] börk başlık, külah

bornoz [Yus xiv] bürnus ~ Ar burnūs/burnus külahlı cübbe ~ Lat birrus a.a.

• Latince sözcüğün kökeni belirsizdir.

borsa [187+] ~ İt borsa 15. yy'da Felemenkli tüccar ailesi / Fr bourse menkul değer çarşısı < öz van der Burse a.a.

• Aslı Bruges kentinde van der Burse konağında işleyen kumaş borsası anlamında iken kullanımda Fr bourse (para kesesi) kelimesinden etkilenmiştir. Türkiye'de ilk borsa 1871'de açılmıştır.

börtü böcek ikil < Tü bürt-/bört- [xv+ Çağ] kabarmak, şişmek

boru Tü [Uy viii+] burğu/borğuy boynuz şeklinde üfleme çalgısı, borazan < Tü bur- bükmek, kıvırmak " bur-

börülce <Tü [Amr, Men xv] böğrülce her çeşit fasulye < Tü böğür böbrek " böğür

---

• Şeklinden ötürü.

boş Tü [viii] boş hür, serbest, salınmış, gevşek; [Kıp xiv] dolu karşıtı

boşa[mak Tü [viii] boşu- serbest bırakmak, azat etmek; [Uy viii+] boşa- < Tü boş " boş

bostan [CodC xiii] būstan ~ Fa būstān/būyistān bahçe, özellikle çiçek bahçesi ~ OFa bōyistān a.a. < OFa būy/bōy güzel koku " bu2, +istan

bot1 [xx/a] ~ Fr botte kalın ve kaba ayakkabı, postal ~ ?

bot2 [xx/b] ~ İng boat tekne, gemi ~ Ger *boitaz kano, sandal, tekne ~ HAvr *bhoid- < HAvr *bheid- yontmak, ısırmak

botanik [xx/a] ~ Fr botanique bitkilere ilişkin, bitki bilimi ~ EYun botanikós < EYun botánē ot, kendinden yetişen bitki

botoks [Hürr 2001] ~ marka Botox botulinum toxin-A maddesinin ticari adı ☼ 1989 Allergan, Amer. ilaç firması ~ İng botulinum toxin & YLat botulinum botulizme yol açan bakteri ☼ 1895 Emile Van Ermengem, Alm. biyolog (< YLat botulismus şarküteri ürünlerinin bozulmasına yol açan bir bakteri enfeksiyonu ☼ 1870 Justinus Kerner, Alm. tabip < Lat botulus sosis) + İng toxin zehir

---

• Yüz estetiği alanında kullanımı 2002 yılından itibaren yaygınlaşmıştır.

boy1 Tü [viii] boδ aşiret, ulus, kavim

• Boy2 (duruş, endam) sözcüğüyle ilişkisi muğlaktır. Karş. Ar qawm (1. duruş, endam, 2. aşiret, ulus).

boy2 Tü [Uy viii+] boδ duruş, dikey uzunluk

boya Tü [Uy viii+] boduğ yakı, çivit, kına, boya; [Kıp xiv] boyağ
< Tü boδu- " boya-

boya[mak Tü [Uy viii+] bodı-/bodu- bağlamak, eklemek, katmak, yapıştırmak, sıvamak; [xi] boδu- boyamak

boyar [EvÇ xvii] ~ Rus boyar Rusya'da büyük toprak sahibi ~ Tü bay zengin " bayındır

---

• Rusça sözcük 15. yy'dan önce Tatarcadan alınmıştır.

boykot [passim 1908] boykotaj ~ İng boycott bir mal veya hizmeti satın almamak suretiyle yapılan direniş eylemi < öz J. Cunningham Boycott İrlanda Toprak Birliğinin direniş eylemine hedef olan İrlandalı toprak sahibi (1832-1897)

• Türkçede ilk kez Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan ürünlerine karşı ilan edilen boykotaj münasebetiyle yaygınlık kazanmıştır.

böyle <Tü [TS, Kıp xiv] < Tü öyle " bu1, öyle

boyler [xx/c] ~ İng boiler kaynama kazanı < İng to boil kaynamak ~ OLat bullire "kabarcıklanmak", kaynamak < Lat bulla yuvarlak nesne, kabarcık, top, rulo ~ HAvr *beu- şiş, yuvarlak

boynuz Tü [Uy viii+] müŋüz/müyñüz a.a.

• İnisyal b/m için bak. ben2.

boyun/boyn- Tü [Uy viii+] boyın/boyun baş ile gövde arasındaki eklem
< Tü boδı- [viii+ Uy] bağlamak, iki şeyi eklemek " boya-

boyunduruk Tü [Uy viii+] boyunturuk çift hayvanlarına takılan bağlaç
< Tü boδun- [viii+ Uy] bağlanmak < Tü boδu- [viii+ Uy] bağlamak, iki şeyi eklemek, katmak " boya-

---

• Orijinal biçim *boδunturuk olmalıdır. Boyun (= baş ile gövde arasındaki eklem) sözcüğüyle kökdeş olduğu halde ondan türetilemez. Karş. Lat iugum (boyunduruk), iugulum (boğaz).

boyut YT [Geom 193+] buut < Tü boy2 " boy2

• Ar bucd > Tü buut sözcüğünden esinlendiği açıktır.

boz Tü [viii] boz alaca, karışık renkli (= Moğ börte/börtü alaca, belirsiz renkli, benekli)

boz[mak Tü [Or, Uy viii] boz-/buz- yıkmak, tahrip etmek

boza Tü? [Kaş xi] buχsı/buχsum pişmiş buğdaydan yapılan bir bulamaç, darıdan yapılan ekşi içki; [Kıp, TS xv xiv] boza

---

• Fa bōza/buχsum (a.a.) Türkçeden alınmış olabilir.

brahman [Bah 1924] ~ Hind brahmán Hindistan'da alimler sınıfına mensup kimse ~ Sans brahmán rahip < Sans bráhma Hindu inancında evrenin ruhu, mutlak varlık

brakisefal [xx/b] ~ Fr brachycéphale kısa kafalı & EYun braχýs kısa (~ HAvr *mregh-u- a.a.) + EYun kéfalos kafa " brifing, +sefal

branç [198+] ~ İng brunch öğle yemeği ile birleştirilen büyük kahvaltı & İng breakfast kahvaltı + İng lunch öğle yemeği

branda [LO xix] ~ İt branda asker yatağı, hamak İt brandire kılıç çekmek, açmak

branş [xx/b] ~ Fr branche dal, meslek dalı ~ OLat branca dal

bravo [LO xix] alkış sözü, aferin ~ İt bravo cesur, gözüpek, korkusuz

bre ünl [DK xiv] bre/mere/more hitap ünlemi

• Çeşitli Balkan dillerinde kullanılan benzer ünlemlerle etimolojik ilişki olasılığı zayıftır. Karş. Yun bré/moré, Arn more (a.a.).

brendi [xx/b] ~ İng brandy şarabın damıtılmasıyla elde edilen içki ~ Hol brandewijn yakılmış şarap < Hol branden yakmak < Ger *brandaz ateş < Ger *brennan yanmak ~ HAvr *gwher-/*gw^hr- yanmak " term(o)+

briç [Bah 1924] biriç ~ İng bridge2 bir kâğıt oyunu < İng biritch a.a.[esk.] ~ ?

• İng bridge1 (köprü) sözcüğüyle ilişkisi ses benzerliğinden ibarettir. 19. yy'da İstanbul'da yaşayan İngilizler arasında ortaya çıkan oyunun adının Türkçe bir-üç'ten geldiği ciddi olarak savunulmuştur.

brifing [xx/b] ~ İng briefing kısa bilgilendirme konuşması < İng brief resmi mektup, görev yazısı ~ Fr bref 1. kısa, 2. kısa not, mektup ~ Lat brevis kısa ~ HAvr *mregh-u- a.a.

• Aynı HAvr kökten Yunanca braχýs (kısa).

briket [Bah 1924] kömür tozundan yapılan tuğla şeklinde kömür kütlesi ~ Fr briquette [küç.] tuğlacık < Fr brique tuğla ~ Hol bricke kırık, kırma, tuğla < Ger *brekan kırmak ~ HAvr *bhreg- a.a. " fragman

briyantin [ARasim 1897-99] ~ Fr brillantine 1. çok parlak bir tür ipek [esk.], 2. parlatıcı saç veya sakal yağı < Fr brillant parlak, parıldayan < Fr briller parlamak ~ İt brillare a.a. " berilyum

broderi [xx/b] ~ Fr broderie tığla işleme, nakış < Fr broder tığla işlemek, süslemek ~ Frk *brozdon

brokar [xx/b] ~ Fr brocart kabartma işlemeli ipek kumaş ~ İt broccato kabartmalı < İt broccare kabarmak [esk.]

brokoli [xx/c] ~ İng broccoli karnabahara benzer bir sebze < İt broccolo tomurcuk < İt brocco kabarık, şişik " brokar

brom [LO xix] ~ Fr brome kimyada bir element ☼ A. J. Balard, Fr. kimyacı (1802-1876) < EYun brómos pis koku, gürültü

bronş [Bah 1924] bronşit ~ Fr bronche nefes borusunun ana dalları ~ EYun brónχos yutak veya nefes borusu ~ HAvr *gwrə- < HAvr *gwerə-4 yutmak

bronz [Bah 1924] ~ Fr bronze tunç ~ İt bronzo tunç veya pirinç [xiii] ~ Fa birinc " pirinç2

broş [LO xix] ~ Fr broche şiş, süs iğnesi < Fr brocher saplamak

broşür [xx/a] ~ Fr brochure ciltlenmeden dikilmiş birkaç sayfadan oluşan kitapçık < Fr brocher saplamak, şiş veya çuvaldızla dikmek, kitabın ciltlemek amacıyla dikmek " broş

brötel [xx/b] ~ Fr bretelle at dizgini, pantolon askısı ~ EAlm brettil dizgin ~ Ger *breghd-

---

• Karş. İng bridle (dizgin).

bröve [xx/a] ~ Fr brevet imtiyaz veya ödül içeren resmi belge < Fr bref kısa yazı, mektup, belge " brifing

brülör [xx/b] ~ Fr bruleur ateşleme aygıtı < Fr brûler yakmak

brüt [Bah 1924] ~ Fr brut 1. çiğ, pişmemiş, kaba, 2. işlenmemiş ~ Lat brutus ağır, hantal, kaba, aptal ~ HAvr *gwru-to- < HAvr *gwerə-2 ağır " bar(o)+

bu1 Tü [viii] bu işaret sıfatı

bu2 [Ömer b. Mezid xv] ~ Fa/OFa būy/bōy güzel koku, parfüm (= Ave baoδa- a.a.)

• Tü bu (buğu, buhar, koku) ile benzerliği tesadüf olmalıdır.

buat [ML xx/c] ~ Fr boîte kutu ~ OLat buxida a.a. ~ EYun pyksís, -d- a.a.

bubi [tuzağı [ML xx/c] ~ İng booby trap "aptal tuzağı", başka bir nesne süsü verilmiş patlayıcı düzenek < İng booby aptal, salak, ördek

bucak Tü [xi] buçğak köşe, kesim, kesit < Tü bıç-/buç- " biç-

buçuk Tü [xi] bıçuk kesilmiş olan şey, yarım < Tü bıç- " biç-

---

• İnisyal b- etkisiyle ı > u dönüşümü tipiktir.

bücür [LO xix] kısa boylu ~ ? " bodur

bucurgat [xvi] bocurgat yelken ipi manivelası; [EvÇ xvii] boci ergat & İt poggia 1. (gemi) yelaltı, 2. yelken çekme halatı + Yun ergátēs 1. işçi, amele, 2. makina, manivela " bocala-, ırgat

buda[mak Tü [Uy viii+] butı-/buta- a.a.

budak Tü [Uy viii+] butık dal < Tü butı- " buda-

budala [TS xiv] abdallar, dervişler arasında seçkin bir zümre; [Men xvii] aptal, meczup ~ Ar budalā’ [#bdl çoğ.] abdallar, sufi hiyerarşisinde bir rütbe < Ar badīl abdal " abdal

Budizm [Bah 1924] ~ Fr Bouddhisme Buda dini < Sans Buddha " put

budun YT [TarD 193+] millet, kavim ~ Tü buδun [viii] aşiretler konfederasyonu [çoğ.] < Tü boδ1 boy " boy1

• ETü buδun biçiminin Türkiye Türkçesinde eşdeğerinin *buyun veya *boyun olması gerekir.

büfe [188+] bir tür dolap; [ARasim 1897-99] yiyecek ve meşrubat satılan tezgâh ~ Fr buffet 1. üzerinde yiyecek ve içeceklerin sergilendiği masa, 2. bir

tür yemek odası dolabı, 3. tren istasyonlarında yiyecek satılan yer [xix], çerez ve meşrubat dükkânı [xx] ~ ?

buffalo [ML xx/c] ~ İng buffalo bir tür yaban sığırı ~ İt bufalo a.a. ~ Lat būbalus a.a. ~ EYun boúbalos a.a. < EYun boús inek, sığır " bütan

buğday Tü [Uy viii+] buğday a.a. (= Moğ budagan her türlü tahıl, hububat)

büğrü Tü [Uy viii+] büğrü bükülmüş, burulmuş < Tü *bügrüg < Tü *büg(ü)r- < Tü bük- " bük-

buğu Tü [xi] bū buhar, yemek kokusu gibi buharlı koku; [TS xiv, Kıp xiv] buğ

• Fa būy (güzel koku, parfüm) ile benzerliği tesadüf olmalıdır. Karş. bu2.

buğz [Aş xiv] ~ Ar buġD [#bġD msd.] kin, nefret < Ar bağuDa nefret etti

buhar [Ferec xv] ~ Ar buχār [#bχr] buhar, buğu < Ar baχara tüttü, buğu çıkardı

buhran [Ömer b. Mezid xv] ~ Ar buHrān [#bHr msd.] hastalığın dönüm noktası, kriz, nöbet ~? EYun

---

• Klasik Arap kaynaklarına göre Yunanca bir tıp terimi olmasına karşılık, Yunanca kökeni tesbit edilememiştir.

bühtan [Yus xiv] ~ Ar buhtān [#bht msd.] iftira < Ar bahata şaşırttı, şoke etti, iftira attı

buhur [İrşad, KGunya xiv] ~ Ar baχūr [#bχr msd.] tütsü " buhar

buhurdan [Ali xvi] ~ Fa baχūrdān tütsü kâsesi & Ar baχūr tütsü + Fa -dān1 kap, tutan " buhur, +dan1

buji [xx/b] ~ Fr bougie 1. bir çeşit balmumu [esk.], mum, 2. benzinli motorlarda buji < öz Bougie Cezayir'de eskiden balmumu ihraç eden bir liman, Becaya

bük Tü [xi] bük sık çalılık, koruluk; [Kıp xiv] bök < Tü *bo-/*bü- sıkmak, daratlmak, sıkıştırmak " boğ-

bük[mek Tü [Uy viii+] bük- burmak, kıvırmak < Tü *bü- sıkmak " boğ-

bukağı Tü [Uy viii+] bokağı köstek, hayvanların ayağına vurulan ket < Tü *boka-/*buka- sıkmak, boğmak < Tü *bo-/*bu- sıkmak " boğ-

bukalemun [xiv] ~ Ar bū qalamūn "kalemun babası", bir tür sürüngen & Ar bū baba + EYun χamailéōn "bodur aslan", bukalemun (& EYun χamaí yere ya da toprağa yakınlık bildiren, toprak + EYun léōn aslan) " ebu, leopar

---

• Yunanca sözcük muhtemelen Akad nēşa qaqqari ("yer aslanı", bukalemun) çevirisidir. İng chamaeleon, Fr caméléon biçimleri Yunancadan alınmıştır. (A)bū bileşeni Arapça hayvan isimlerinde tipiktir.

buke [xx/b] ~ Fr bouquet 1. çalı yumağı, çiçek demeti, 2. çiçek aroması, 3. şarap aroması ~ EFr bosquet [küç.] çalılık < EFr bosc orman ~ Ger ~ HAvr *busk- çalılık, orman

buket [ARasim 1897-99] ~ Fr bouquette [küç.] küçük çiçek demeti < Fr bouquet çiçek demeti " buke

bukle [Bah 1924] saç kıvrımı, lüle ~ Fr bouclé tokalı, halkalı < Fr boucle toka ~ Lat buccula [küç.] miğferin çene kayışı < Lat bucca ağız " bijon

bul[mak Tü [viii] bul- a.a.

bula[mak Tü [viii] bulğa- karmak, karıştırmak

• Karş. Tü bulğak (karışıklık, kargaşa - viii+ Uy), burbal- (karışmak).

bulamaç <Tü [Kıp xiv] bulamaç/bulğamaç çorba, karışık aş & Tü bula-/bulğa- + Tü aş " bula-, aş

bülbül [CodC xiii] ~ Ar bulbul [#blbl onom.] ötücü bir kuş, luscinia < Ar balbala "blbl" sesi çıkardı

• Arapça sözcük aynı zamanda "ibriğin (bl bl sesi çıkaran) ağzı" anlamına gelir.

buldog [KT xix] ~ İng bulldog bir köpek cinsi & İng bull boğa + İng dog köpek

buldozer/dozer [xx/b] ~ İng bulldozer bir tür ağır iş makinası ☼ 1930 ABD < İng bull dose "boğa dozu", ağır dayak atma, özellikle ABD Güney eyaletlerinde 1876 başkanlık seçimi sırasında zenci seçmenlere uygulanan şiddet yöntemlerine verilen ad " buldog, doz

bulgu YT [CepK 1935] vicdan; [Fel 194+] keşif < Tü bul- " bul-

bulgur [Kıp xiv] burġul/burġun ~ Fa barġul/burġul kaba öğütülmüş buğday

bulimi [xx/c] ~ İng boulimia aşırı yeme hastalığı < EYun boulimía "sığır açlığı", tatminsiz açlık & EYun boûs sığır + EYun limós açlık " biftek

bülten [xx/b] ~ Fr bulletin kısa rapor, bildiri ~ İt bulletino [küç.] < OLat bulla 1. yuvarlak şey, mühür mumuyla yapılan damga, 2. mühürlü belge, ferman " boyler

---

• Fransızca sözcük ilk kez Napoleon'un 1799 İtalya seferinden halkı bilgilendirmek amacıyla gönderilen bildiriler için kullanılmıştır.

büluğ [Ferec xv] ~ Ar bulūġ [#blġ msd.] ulaşma, varma < Ar balaġa erdi, ulaştı, vardı, olgunlaştı, cinsel olgunluk yaşına erdi, (bilgi veya söz) yerine vardı, (birini) etkiledi

bulut Tü [Uy viii+] bulıt a.a.

bulvar [NKemal 1872] geniş cadde ~ Fr boulevard 1. istihkâm, şehir suru, 2. 18. yy'dan itibaren yıktırılan kent surları yerine açılan geniş cadde ~ Alm bollwerk dikme kütüklerden yapılan koruma duvarı, sur & EAlm bol kütük, tomruk [mod. bohle] (< HAvr *bhel-2 şişmek, kabarmak, tomurmak) + Alm werk iş, yapı (~ HAvr *werg- çalışmak, iş yapmak) " balya, erg

---

• İng bulwark (istihkâm) Almancadan alınmıştır.

bumbar [LO xix] mumbar/bumbar sucuk doldurdukları bağırsak ~ Fa mūbār kalın bağırsak, kalın bağırsaktan yapılan sucuk

bumerang [ML xx/c] ~ İng boomerang Avustralya yerlilerine özgü helezoni kesimli çubuk ~ Avustral

buna[mak Tü [Uy viii+] muŋa- sıkıntı duymak, kederlenmek, şaşırmak; [Men xvii] buŋa- çok ihtiyarlamak < Tü buŋ/muŋ [Or viii] keder, sıkıntı, dert, ıztırap < Tü *bun- sıkılmak < Tü *bu- sıkmak " boğ-

---

• Bunal- edilgen biçimi eski anlamını korurken buna- fiili Türkiye Türkçesinde özel anlam kazanmıştır. İnisyal b/m dönüşümü için karş. ben2.

bunal[mak <Tü [Aş xiv] buŋal- canı sıkılmak < Tü buŋ [Or viii] keder, sıkıntı, ıztırap " buna-

bungalov [ML xx/c] ~ İng bungalow hafif yazlık ev ~ bangalo 1. Bengalli, 2. Bombay'de Bengal'li göçmen işçilerin kulübelerine verilen ad < öz Bengal Hindistan'da bir ülke

bünyan [Men xvii] ~ Ar bunyān [#bny msd.] yapı, yapım, boy pos, bünye < Ar banā yaptı, bina etti " bina

bünye [Men xvii] binye/bünye ~ Ar bunyat [#bny msd.] yapı, strüktür, özellikle bedenin yapısı < Ar banā inşa etti " bina

bur[mak Tü [Kaş xi] bur-/bür- bükmek, kıvırmak, büzmek < Tü *bu-/*bü- sıkmak " boğ-

---

• Tü bur-, burk-, bük-, büz- biçimleri eş anlamlı olup, tümü "sıkmak" anlamına gelen *bo-/*bu- köküyle alakalıdır. Karş. boğ-

bura <Tü [xiv] işaret zarfı < Tü bu işaret sıfatı " bu1, +re

buram <Tü güzel koku ifade eden bir söz < Tü bur- [viii+ Uy] kokmak, tütmek, buğusu yükselmek < Tü bu buğu, koku

burç [Kut, Aş xi] ~ Ar burc 1. kule, hisar, 2. zodyak üzerindeki 12 yıldız kümesinin her biri ~ Aram burgā a.a. ~ EYun pýrgos kule, hisar ~ HAvr *bhrgh- yüksek yer, hisar < HAvr *bhergh- korumak

burçak Tü [Uy viii+] burçak bezelyegillerden yay şeklinde tendrilleri olan bitki, vicia sativa, fiğ < Tü *bur(ı)şak < Tü bur- " bur-

burcu <Tü [TS xvi xvi] burca burca güzel koku ifade eden bir söz < Tü bur- kokmak, buharı tütmek < Tü bu buhar " buğu

burgaz [EvÇ, Men xvii] purgaz/burguz ~ Yun/EYun pýrgos savunma kulesi, hisar, burç " burç

burhan [xiv] ~ Ar burhān [#brhn/#brh] kanıt, delil

burjuva [188+] ~ Fr bourgeois şehirli, orta sınıf mensubu < Fr bourg kale, surla çevrili kent ~ Ger *burgs ~ HAvr *bhrgh- yüksek yer, kale " burç

burk[mak <Tü [xvi] burka-/burğa- şiddetle burmak, bükmek < Tü bur- " bur-

---

• Pekiştirici -k- ekiyle.

büro [Bah 1924] ~ Fr bureau 1. üstü çuha kaplı yazı masası, 2. yazıhane, ofis, özellikle devlet dairesi < EFr bure çuha, keçe ~ Lat burra keçe, fırça veya kadife gibi tüylü yün kumaş

• İkincil anlamı 1690 dolayında Fransa’da ortaya çıkmıştır.

bürokrasi [Bah 1924] ~ Fr bureaucratie devlet memurları iktidarı ☼ Vincent de Gournay, Fr. iktisatçı (1712-59) & Fr bureau devlet dairesi + Fr -cratie iktidar " büro, +krasi

burs [xx/b] ~ Fr bourse 1. para kesesi, 2. bir çırak veya öğrenciye hibe edilen para < OLat bursa para kesesi ~ EYun býrsa deri, kese

bürü[mek Tü [xi] bürün- örtünmek, sarınmak; [TS xiii xiii] büri- örtmek, sarmak

---

• Moğ bürü- (örtmek), bürünçek (örtü) Türkçeden alıntı olmalıdır.

bürümcük Tü [xi] bürünçük kadın giysisi, örtü < Tü bürün- " bürü-

burun/burn- Tü [Uy viii+] burın/burun a.a. < Tü būr- kokmak, tütmek < Tü bū buhar, koku " buğu

buruş[mak Tü [xi] *burış-/bürüş- buruşmak, büzüşmek < Tü bur-/bür- burmak, bükmek " bur-

büryan >> " biryan

bus etm. ~ Fa būs öpüş, öpücük < Fa būsīdan öpmek

buse ~ Fa būsa öpücük < Fa būsidan öpmek

büşra ~ Ar buşrā’ [#bşr sf. f.] iyi haber, müjde ~ Aram bīsərā 1. a.a., 2. İncil < Aram #bsr ilan etme, müjdeleme

büst [Sabah 1907] ~ Fr buste insan gövdesinin üst kısmını temsil eden heykel ~ İt busto a.a. ~ Lat bustum 1. ölü yakılan yer, mezar, 2. ölen kişinin küllerinin konulduğu insan başı şeklinde vazo

büstiyer [xx/c] ~ Fr bustier göğüslük < Fr buste gövdenin üst kısmı " büst

but Tü [Uy viii+] būt bacak; [DK xv] bud

bütan [xx/b] ~ Fr butane kimyasal bir bileşik < Fr acide butyrique bütirik asit, bozulmuş tereyağında bulunan bir asit < EYun boutýron tereyağı & EYun boús sığır, inek (~ HAvr *gwou- a.a.) + EYun týros kaymak, lor veya peynir " biftek

bütçe [KT xix] büdce ~ Fr budget gelir ve giderleri gösteren çizelge ~ İng budget 1. evrak veya para kesesi, özellikle İngiltere Hazine Bakanının yıllık hazine hesabını Parlamentoya sunarken kullandığı çanta [esk.], 2. hükümet bütçesi, gelir-gider çizelgesi ~ EFr bouget [küç.] kese, dağarcık, çıkın < Lat bulga torba, bohça ~ HAvr *bhelgh- a.a.

butik [xx/b] küçük dükkân ~ Fr boutique her çeşit dükkân, mağaza ~ OLat *apotica ~ EYun apothēkē mağaza, depo & EYun apó + EYun thēkē ambar, saklama yeri < EYun títhēmi, the- koymak " apo+, tez2

butlan [Men xvii] ~ Ar buTlān [#bTl msd.] geçersiz olma, yok hükmünde olma < Ar baTala geçersiz kaldı, iptal edildi, yok hükmünde idi

buton [xx/b] kumanda düğmesi ~ Fr bouton her çeşit düğme < EFr boter/bouter sokmak, kakmak ~ Ger *buttan

bütün Tü [xi] bütün tam, bitmiş < Tü büt- bitmek " bit-

buut [Men xvii] bucd ~ Ar bucd [#bcd msd.] uzaklık, mesafe, boy < Ar bacuda uzak idi, uzaklaştı, uzadı

buyruk Tü [Uy viii+] buyruk emir < Tü buyur- " buyur-

büyü Tü [Or viii] bögü sihirbaz, büyücü, bilgin, bilge ; [CodC xiii] büğü a.a.; [Arg, Men xvi] büğü sihir, büyü

büyü[mek Tü [Uy viii+] bedü- a.a.

büyük Tü [viii] bedük a.a. < Tü beδü- " büyü-

buyur[mak Tü [Oğ xi] buyur- emretmek

büyüteç YT [CepK 1935] pertavsız < Tü büyüt- " büyü-

buz Tü [Uy viii+] buz a.a. < Tü buδ- [xi] donmak

büz [xx/b] ~ Fr buse künk ~ Hol buyse

büz[mek <Tü [İMüh xiii] büz- < Tü *bü- burmak, sıkmak, bükmek " boğ-

buzağı Tü [Uy viii+] bozağu/buzağu a.a. (= Moğ bıragu iki yaşında sığır yavrusu) " boğa

---

• İran dilleriyle paralellikler ilgi çekicidir. Karş. Fa buzak (küçük erkek keçi), buze (teke) < OFa būz (keçi) < HAvr *bhugo-s (çeşitli hayvanların erkeği).

büzük <Tü [Kıp xiv] makat < Tü büzmek " büz-

buzuki [196+] ~ Yun bouzoúki Yunan meyhane müziğinde bir çalgı ~ Tü bozuk Türk müziğinde bağlamadan büyük dokuz telli saz < Tü boz- " boz-

buzul YT [TDK 1944] dağlarda oluşan buz yığını (Fr glacier karşılığı) < Tü buz " buz

---

• -ul ekinin işlevi açık değildir.

caba [Kan xv] toprak sahibi olmayanlardan alınan bir tür vergi, angarya; [Men xvii] karşılıksız verilen şey, bedava ~ Ar cabā’ [#cby] bir tür vergi < Ar cabā [msd. cibāyat] vergi aldı ~ Aram #gby tahsil etme, para alma, toplama

çaba YT [CepK 1935] gayret < Tü çabalamak " çabala-

• Dil Devrimi döneminde çabalamak fiilinden yanlış bölünme yoluyla elde edilmiş isimdir.

çabala[mak <Tü [TS xv] çabalamak ; [Çağ xv] çapalamak çırpınmak, eller ve kollarla girişmek; [EvÇ xvii] çabalaklanmak < Tü çapmak çarpmak, çırpmak " çarp-

• Sürekli ve zayıf eylem belirten -ele- ekiyle.

cabbar [DK xiv] ~ Ar cabbār [#cbr im.] kudret sahibi, Allahın sıfatlarından biri < Ar cabara güç kullandı " cebir

çabuk [Ferec xv] çābük ~ Fa çābuk/çabuk hızlı, çevik (~? Tü *çapuk a.a. < Tü çapmak çarpmak, dört nala gitmek) " çarp-

• Türkçe sözcüğün Farsçadan alındığı muhakkaktır. Buna karşılık Farsça biçimin nihai olarak Türkçeye dayandığı da ileri sürülmüştür. Ancak bu halde 5. yy’dan itibaren kaydedilen EErm ç’apuk (hızlı, çevik) biçimini açıklamak zordur.

çaçaron [LO xix] ~ Ven ciaciarón [İt ciacchierone] çok konuşan kocakarı < Ven ciaciaràr [onom.] gürültü yapmak, çok konuşmak

cacık [EvÇ xvii] cacıχ yemeğe katılan bir ot; [xix] Van'da otlu peynire verilen bir ad ~ Fa jāj çeşitli yemeklik yabani otlara verilen ad, kendinden yetişen her tür nebat

cadaloz [LO xix] cadıya benzer kadın < Tü cadı " cadı

• Özellikle kadınlara ilişkin olumsuz sıfatlar yapan -(al)oz ekinin kaynağı açık değildir. Karş. kartaloz, paçoz, şaşkaloz, yelloz, zırtapoz.

cadde [Men xvii] ana yol ~ Ar cāddat [#cdd2 fa. f.] 1. akarsu yatağı, yar, hayvanların açtığı patika, 2. yolun orta veya ana bölümü, ana yol < Ar cadda kesti " ciddi

cadı [Aş xiv] cadu ~ Fa cādū a.a. ~ OFa cādūg a.a. (= Ave yātu- cadı, büyücü = Sans yātú büyücü, bir tür kötü ruh, cin)

çadır [Kaş, İMüh, CodC, İdr xi] çatır ; [DK xiv] çadır ~ Fa/OFa çādar/çādur her tür örtü, tente, gölgelik, çadır (= Sans çhāttra şemsiye, tente, gölgelik < Sans çhadati örtmek) ~ HAvr *sked- örtmek

cağ [kebabı ~ Erm caġ demirden yapılmış şiş, mil (= Gürc cali a.a.)

çağ [CodC xiii] zaman; [EvÇ xvii] zaman (Doğu Anadolu ve Azerbaycan lehçesi) ~ Moğ çağ zaman, devir, bir hükümdarın yönetim süresi

---

• Evliya Çelebi'ye göre 17. yy'da Doğu Anadolu ve Azerbaycan'a özgü bir sözcüktür.

çağanoz [Men xvii] çağanos ~ Yun tsaganós bir tür yengeç ~ ?

çağdaş YT [CepK 1935] muasır < Tü çağ " çağ

çağır[mak Tü [TS xiii] çağır- < Tü *çağ-/*çaw- [xi] seslenmek, bağırmak, haykırmak, ünlemek " +kir-

---

• Karş. Tü çaw/çoğ (insan sesi, ün, nida, gürültü - xi-xviii). Onomatope özellikleri gösteren bu kök "1. insan sesi, nida" ve "2. çarpma sesi, su sesi, taş sesi, nal sesi, şakırtı" olmak üzere iki ayrı anlam alanına sahiptir. Karş. Tü çağıla- (seslenmek, bağırmak - xi) ve çağla- (şakırdamak, şıkırdamak - xiv). İkinci anlam grubunun türevleri çak- maddesi altında gösterilmiştir. Her iki biçimin zayıf derecesi çığ-/çığır- şeklindedir.

çağla [TS xv] çağala badem kabuğuyla yenen ham badem ~ Fa çaġala ham meyve

çağla[mak <onom [TS xvi] (akarsu) köpürerek akmak < Tü çak/çağ [onom.] çarpma sesi, şakırtı " çak-

çağlayan <Tü [TS xvi] çağlaŋ ; [BK xviii] çağlağan < Tü çağla- " çağla-

---

• -ğan müstakil bir ek midir, -ŋ < -nğ ekinin metatezi midir?

çağrışım YT [Fel 194+] tedai, association < Tü çağr-ış-mak " çağır-

cahil [CodC xiii] ~ Ar cāhil [#chl fa.] bilmeyen < Ar cahila bilmedi " cehalet

caiz [Aş xiv] ~ Ar cā'iz [#cwz fa.] geçerli, geçen (para, usul, işlem), geçki < Ar cāza geçti " cevaz

çak[mak Tü [Uy viii+] çak- 'çat' sesi çıkaracak surette vurmak, çakmaktaşı çakmak, çekiçle vurmak, kazık çakmak, çivi çakmak < Tü *çağ-/*çaw- [onom.] çarpma ve vurma sesi (taş sesi, nal sesi, akarsu sesi, şakırtı) çıkarmak

---

• Çak- kökü pekiştirme ve sertlik bildiren -k- ekiyle türetilmiştir. • Çak-, çal-, çap-/çarp-, çat- köklerinin her biri "çat sesi çıkarmak, çarpmak, vurmak" anlamına gelir ve paralel anlam genişlemelerine sahiptir. Hepsinin ç- sesi etkisiyle sesli incelmesine uğramış varyant biçimleri (çek-, çel-, çep-, çet-) ve -ı- sesiyle oluşturulmuş zayıf derecesi (çığ-/çık-, çıl-, çıp-, çıt-/çit-) mevcuttur.

caka [LG 188+] kurum, gösteriş (argo) ~ ?

çakal [Kıp xiv] şağal/çağal/şakal ; [KGunya xiv] çakal ~ Fa/OFa şağāl köpekgillerden yırtıcı bir hayvan (= Sans śrigāla/srikāla a.a.)

• Avrupa dillerine Türkçe veya Farsçadan geçmiştir. Karş. İng jackal, Fr chacal. (a.a.).

çaker [Mercimek xv] ~ Fa çākar kul, bende, hizmetkâr

çakı <Tü [LO xix] çakı açılıp kapatılabilen bıçak Tü çak- " çak-

---

• Karş. Moğ çak?u (a.a.), Çağ çakan (balta). Alıntı yönü açık değildir. Fa çāqū, Hind çaku (a.a.) Türkçe veya Moğolcadan alınmıştır.

çakıl <onom [xvi] çağıl küçük taş parçası; [Men xvii] çakıl taşı < Tü çağıl/çakıl [onom.] şakırtı ve şıkırtı sesi " çak-

çakır Tü [Kaş xi] çakır alaca veya gri-mavi göz rengi; [Kaş xi] çağrı doğana benzer yırtıcı kuş; [Kıp, TS xiv] çakır her iki anlamda " çak-

---

• Karş. Ar zurraq (çakır doğan) = azraq (mavi). Sözcüğün nihai anlamı "çalık, alaca" olmalıdır. • Moğ çoğur (alaca, benekli) Türkçeden alıntı olmalıdır.

çakırkeyf [LO 187+] biraz sarhoş & Tü çakır alaca, karışık renkli + Tü keyif " çakır, keyif

çakmak Tü [xi] çakmak çakılınca kıvılcım çıkaran taş < Tü *çak-ıŋak < Tü çak-ın- " çak-

çakra [Hürr 1999] ~ Sans çakrá 1. tekerlek, çark, çömlekçi çarkı, 2. devre, döngü, 3. insan bedenindeki 6 mistik halkadan her biri ~ HAvr *kwekw^lo-s tekerlek " çark

çakşır [TS xv] çāğşīr/çāğşir baldırdan bağlanan erkek şalvarı; [Ali xvi] çaχşīr ; [LO xix] çaqşır/çaqşur ~ ?

• Fa çaqşūr muhtemelen Türkçeden alıntıdır.

çal[mak Tü [Uy viii+] çal- çarpmak, vurmak, kakmak, ayakla vurmak, bıçak vurmak, çamur veya boya vurmak, alacalı hale getirmek; [TS xiv, Kıp xiv] saz çalmak; [DK xiv] talan etmek, yağmalamak, dörtnala gitmek < Tü *çağ-/*çaw- [onom.] çarpma ve vurma sesi çıkarmak, şaklamak, şakırdamak " çak-

---

• "Saz çalmak" anlamı Fa zadan (1. vurmak, kakmak, 2. saz çalmak) çevirisi olmalıdır. Ayrıca karş. Ar mid?rab (çalgı, mızrap) < d?arb (vurma).

çalak [Kıp xiv] ~ Fa çālāk eline ayağına çabuk, atik, çevik ~ Tü çalık [Kıp xiv] a.a. < Tü çal- vurmak, dört nala gitmek " çal-

---

• Türkçede her zaman Farsçadan alıntı olarak algılandığı ve o şekilde kullanıldığı halde, Farsça biçimin Türkçe kökenli olduğu açıktır.

çalgı <Tü [Kan xvi] çalğu her çeşit müzik aleti < Tü çal- saz vurmak " çal-

---

• Karş. Kırg çalğı (tırpan), çalğıçı (ot biçen kimse) < çal- (vurmak, kesmek).

çalı <Tü [TS xiv] çalu bodur yaban bitkisi < Tü çal- kesmek, bıçak vurmak, alacalı hale getirmek " çal-

---

• Karş. Çağ çalağan (a.a.) Ayrıca çalı çırpı, çelik2 (kesik dal parçası).

çalık <Tü [Zatî xvi] çarpık, kesik, yaralı; [Men xvii] yüzünde çıban izi olan < Tü çal- çarpmak, bıçak vurmak, alacalı hale getirmek " çal-

çalım <Tü [DK, TS xv] 1. vuruş, darbe, 2. endam, gösteriş, boy pos < Tü çal- vurmak " çal-

calip [Men xvii] ~ Ar cālib [#clb fa.] celbeden, çağıran " celp

çalış[mak Tü [Kaş xi] çalış- 1. vuruşmak, çarpışmak, tokuşmak, güreşmek, 2. bir şeyin çatlakları veya ek yerleri açılmak; [TS xv] gayret etmek, çabalamak < Tü çal- vurmak, çarpmak " çal-

---

• Modern kullanımı "çarpışmak, kavga etmek" anlamından türemiştir.

çalka[mak <Tü [TS xv] çalka- sarsmak, itip kakmak; [TS xv] çalkan- sıçrayıp oynayarak yürümek, deli gibi öteye beriye hareket etmek < Tü çalık [TS xv-xviii] çok sıçrayan, haşarı, deli gibi oynak < Tü çal- vurmak, çarpmak " çal-

çalpara [LO] çar pāre/çalpara kastanyet ~ Fa çār pāra 1. dört parça, 2. dört parçalı köçek zili, kastanyet " çehar, pare

çam Tü? [Kıp xiv] şam ağacı ; [Çağ xv+] çam ağaç ~? Tü *çām

• Türkçenin sadece Oğuz ve Kıpçak kollarına özgü bir kelime olması düşündürücüdür. Ancak Ar şamc (mum, balmumu) sözcüğüyle birleştirilmesi mümkün değildir.

çam Tü? [Kıp xiv] şam ağacı ; [Çağ xv+] çam ağaç ~? Tü *çām

• Türkçenin sadece Oğuz ve Kıpçak kollarına özgü bir kelime olması düşündürücüdür. Ancak Ar şamc (mum, balmumu) sözcüğüyle birleştirilmesi mümkün değildir.

cam [Yus xiv] kadeh, bardak, kâse; [Men xvii] cam ~ Fa/OFa cām bardak, kadeh, sürahi (= Ave yāma- a.a.)

• Özgün anlamı "kadeh, bardak" iken 17. yy'dan sonra Türkçe sırça sözcüğünün yerini almıştır. Karş. SIRÇA, ŞİŞE.

çamaşır [Arg xvi] 1. giysi yıkayıcı, 2. yıkanmak üzere ayrılmış giysiler ~ Fa cāma şūy giysi yıkayan, çamaşırcı & Fa cāma giysi + Fa şūy/şūr yıkayan (< Fa şustan, şūy- yıkamak) " camekân

cambaz [Kan xv] canlı hayvan tüccarı; [Tuh, Neş, Arg xv] hilebaz, akrobat ~ Fa cānbāz canlı hayvan ticareti yapan " can, +baz

camekân [Mercimek xv] hamamda giysi çıkarılan yer; [Men xvii] cameken/camekân a.a.; [KT 1876] camla çevrili veya örtülü yer ~ Fa cāmakan soyunma yeri, giysilik & Fa cāma giysi + Fa kandan çıkarmak, soymak, soyunmak

---

• Güncel anlamı cam kelimesinin etkisiyle sonradan türemiştir.

cami [İrşad, KGunya xiv] ~ Ar cāmic [#cmc fa.] 1. cem eden, toplayan, bir araya getiren, 2. cuma mescidi " cem

camia [xx/a] toplum, topluluk ~ Ar cāmicat^ [#cmc fa. f.] insanları bir araya getiren şey veya olay " cem

---

• Osmanlı Türkçesinde cāmic sözcüğünün dişil biçimi olarak kullanılmış, fakat 20. yy'a dek ayrı ad olarak değerlendirilmemiş ve sözlüklerde yer verilmemiştir.

camız/camus [Env xv] camuş ; [Mü xvi] camuz ~ Ar cāmūs/cāmūş manda, su sığırı = Aram gamūş a.a. ~ OFa gāw mēş a.a. < OFa gāv inek, sığır ~ HAvr *gwou- a.a. " biftek

• Anadolu ağızlarındaki komeş/komış biçimi Erm komeş < OFa gāwmēş'ten alınmıştır. Bak. MANDA.

çamur <Tü [Kıp xiv] çamur a.a. Tü *çoğmur dibe çöken şey, tortu < Tü *çō/*çoğ- çökmek, oturmak " çök-

çan Tü [Uy viii+] çaŋ 1. yüksek rezonanslı darbe sesi, 2. çan, çıngırak

can [Kut xi] ; [passim xiv] ~ Fa/OFa cān hayat (= Sogd cwān/jwān a.a. = EFa civa-/cwa- yaşamak = Ave cyāiti/cvāiti a.a.) ~ HAvr *gweiə- a.a.

• HAvr *gwi-ō- biçiminden EYun zóiō (yaşamak), zoē (yaşam), HAvr *gwi-g- biçiminden İng quick (canlı), Lat vigere, vigor (canlı ve güçlü olmak), HAvr gwī-wo- biçiminden Sans cīvá-, Lat vīvus (canlı), HAvr gwī-wot- biçiminden Sans cīvita-, Lat vīta (hayat), HAvr gwi-wot- biçiminden EYun bíos, Gael beatha (can, hayat).

canan [Yus xiv] ~ Fa cānān [çoğ.] canlar, şiirde "sevgili"

canavar [CodC xiii] ; [Men xvii] canver vulg. canavar hayvan, özellikle yabani hayvan, domuz ~ Fa cānwar canlı yaratık, her çeşit hayvan " can, +aver

canfes [KT xix] ince, parlak ve yanar döner renkli ipekli kumaş ~ Fa cān fizā cana can katan, ferahlık veren & Fa cān + Fa fizā/fizāy artıran, büyüten, fazla, çok (< Fa fuzūdan, fizā- artırmak, çoğaltmak)

• Ar cunfās (çuval bezi, çul) ile ilişkisi kurulamaz.

cangıl [xx/b] ~ İng jungle tropik orman ~ Sans cangala çöl, çorak yer, ekime elverişli olmayan arazi

canhıraş [Neş xv] ~ Fa cān χirāş acı veren, iç tırmalayan & Fa cān + Fa χirāş tırmalayan, yaralayan (< Fa χirāşīdan tırmalamak) " can

cani ~ Ar cānin [#cny fa.] suç işleyen < Ar canā1 suç işledi " cinayet

• Arapçada ender kullanılan bir biçim olup Osmanlıca sözlüklerde 19. yy sonuna dek rastlanmaz.

canip [Kıp xiv] ~ Ar cānib [#cnb1 fa.] yan, kenar, yaka = Ar canb yan

cansiperane [KT xix] canını siper ederek, fedakârca & Fa cān can + Fa sipar siper " can, siper

çanta [İdH xiv] cāmedān giysi veya eşya konulan çanta, heybe; [EvÇ xvii] çanta a.a. ~ Fa cāmadān giysi çantası, genel anlamda kese veya heybe < Fa cāma giysi " camekân, +dan1

• md > t değişimi doğaldır, ancak final -n sesinin kaybı açıklanmaya muhtaçtır.

çap [Bia xix] boru ölçüsü, tüfek ve mermi ölçüsü, hacim ölçüsü ~ Erm ç’ap’ [v] ölçü

çapa [PiriR xvi] bir bahçıvan aleti; [Redh 1890] iki dişli gemi demiri ~ İt zappa bahçıvan aleti, bel

çapaçul [LO xix] pasaklı, kılıksız &? Fa çapān eski püskü, pejmürde + Tü çul " çul

çapak Tü [xi] çalpak/çalpaŋ kir, pislik, özellikle göz pisliği; [Kıp xiv] çapak a.a. < Tü *çalp-/çap- çalmak, çarpmak, alacalı hale getirmek " çarp-

çapari [LO 1876] çok iğneli olta ~? Ven *ciaparìn olta < Ven ciapàr [İt chiappare] tutmak, balık tutmak

---

• Venedikçe etimoloji Kahane&Tietze tarafından önerilmiştir. 19. yy sonlarından önce kaydedilmemiş olan sözcüğün Venedikçeye dayandırılması problemlidir.

çapkın <Tü [CodC xiii] çapkun akın, talan, çapul; [TS xv] talan eden, çapulcu < Tü çap- çarpmak, talan etmek, dört nala at sürmek " çarp-

---

• Karş. yalı çapkını (hırsızlık eden bir tür kuş).

çapraş[mak [TS xvi] karmaşık hale gelmek < Fa çaprāst solsağ, yalpa, yalpalama, tutarsızlık " çapraz

çapraz [İdrH xiv] çatışma, zıt yönlerde olma; [Men xvii] bir tür düğme ~ Fa çap rāst "sol-sağ", 1. yalpa, yalpalama, 2. diyagonal & Fa çap aykırı, sol (< Fa çapīdan dönmek, savulmak, sapmak) + Fa rāst düz, sağ " çeper, rast

---

EŞKÖKENLİLER:
Fa çap : çapraş-, çapraz

çapul <Tü [Çağ xv] çapawul yağma, akın, saldırı; [TS xvii] çapul a.a. (Tatarca) < Tü *çapağul < Tü çap- çarpmak, talan etmek " çarp-

---

• -ağul/-awul eki Çağatay Türkçesinde ve Moğolcada görülür.

çaput Tü [Kaş xi] çapğut birbirine dikili parçalardan oluşan dış giysi; [TS xvii] çapıt eski bez, paçavra; [Men xvii] çepüt eski pamuk < Tü çap- alacalı hale getirmek? dokumak? " çarp-

---

• Aynı anlamda çapan/çapğan (Çağ xv+).

car, carıl onom [TS xiv] car etmek/car urmak ses, gürültü, nara ; [TS xiv] carılda- bağrışmak; [LO] car car yaygara ve gevezelik sesi < Tü çağır/çaŋır gürültülü konuşma veya ötme sesi < Tü *çā-/çağ- seslenmek, gürültü etmek " çağır-

---

• Karş. bar bar bağırmak, car car çağırmak. İnisyal ç- sesinin ötümlüleşmesi -n- veya -ŋ- etkisini düşündürür.

çar1 [Aş xiv] dört ~ Fa çār/çahār dört " çehar

çar2 [EvÇ xvii] Rus hükümdarı ~ Rus tsar imparator, kayzer, Rus hükümdarı 4. İvan'ın 1547'de benimsediği ünvan ~ Lat caesar imparatorluk sıfatlarından biri " kayser

caraskal + [KatipÇ xvii] (cilm-i) cerrü'l-esqāl ; [LO, KT xix] cerr-i esqāl makaralar yardımıyla yük kaldırma ilmi, mekanik ; [xx] caraskal mekanik yük asansörü & Ar carr [#crr msd.] çekme + Ar aθqāl [çoğ.] yük, yükler (< Ar θiql yük) " cer, sıklet

çarçur etm. ikil [Kaş xi] abur cubur, kontrolsüz ve oburca yemek için kullanılan bir deyim

çardak [DK xiv] çarTak ; [Men] çarTak vulg. çardak ~ Fa çār Tāq "dört kemer", dört kemer veya dört ayak üstünde duran çatı, divanhane " çehar, tak1

çare [Kut, Aş xi] ~ Fa çāra/çār a.a. ~ OFa çārag (= Ave çārā- yöntem, usul, çare)

cari [Kıp xiv] ~ Ar cārin [#cry fa.] cereyan eden, akan, süregiden " cereyan

çariçe [AResmi 1757] & Rus tsar + Sırp -itsa dişil eki " çar2

• Sırp kralitsa modeline göre üretilmiş Türkçe bir türevdir. Karş. imparatoriçe.

çarık Tü [Uy viii+] çaruk Türklere özgü kaba ayakkabı

cariye [DK, Gül xiv] ~ Ar cāriyat [#cry fa. f.] 1. genç kız, 2. hizmetçi, dişi köle < Ar carā aktı, koştu " cereyan

çark [Aş, Yus xiv] çarχ ~ Fa/OFa çarχ 1. tekerlek, çark, 2. döngü, devir (= Ave çaχra- a.a. = Sans çakrá a.a.) ~ HAvr *kwekw^lo-s tekerlek < HAvr *kwel-1 ekseni etrafında dönmek, yuvarlanmak

---

• Aynı kökten EYun kýklos (tekerlek), kylíndō (dönmek, yuvarlanmak).

çarliston [Cumh 1928] bir dans; [ML 1969] bir tür biber ~ İng charleston 1. 1923'te James P. Johnson'ın bir bestesiyle üne kavuşan dans türü,

2. ABD Tarım Bakanlığı Tarımsal Araştırma Servisince geliştirilmiş bir sivri biber cinsi < öz Charleston ABD Güney Carolina eyaletinde bir kent

çarmıh [TS, Ferec xv] ~ Fa çār mīχ dört çivi, haç " çehar, mıh

çarnaçar [Tz xv] ~ Fa çār nāçār işe yarasın yaramasın & Fa çār2 çare + Fa nāçār çare değil " çare, na+

çarp[mak Tü [Kaş xi] çap- ; [CodC, DK xiii] çap- seğirtmek, atı hızlı sürmek, koşmak, akın etmek, talan etmek; [DK xv] çarp- kamçı vurmak, kılıç vurmak, talan etmek, yağmalamak < Tü *çalp- çarpmak, vurmak, kılıç vurmak < Tü çal- a.a. " çak-

---

• İşlevi tam olarak anlaşılamayan bir -p- ekiyle çal- kökünden türediği anlaşılıyor. Karş. çapak. Anlamların tümü "vurmak, çalmak, şak/şakır sesi çıkarmak" kavramına dayanır.

çarpı YT [Geom 193+] < Tü çarp- " çarp-

• Atatürk tarafından bulunan kelimelerdendir. Zarb < Ar #Drb (aritmetikte çarpma işlemi) sözcüğünden esinlendiği anlaşılmaktadır.

çarşaf [CodC xiii] çarçav ; [Arg xvi] çārşeb, vulg. çārşef/çārşaf ~ Fa çādarşab gece örtüsü & Fa çādar örtü + Fa şab gece " çadır, şebboy

çarşamba [CodC xiii] çehar şembe ~ Fa çār şanba haftanın dördüncü günü & Fa çār dört + Fa şanba/şanbih hafta (~ Aram şabbətā/şabbeh 1. Cumartesi, 2. hafta ~ İbr şabbāt dinlenme günü, Cumartesi < İbr #şbt dinme, ara verme, dinlenme) " çehar

---

• Yedi günlük hafta düzeni MÖ 6. yy'dan itibaren İbrani toplumundan, ortak Arami kültürü aracılığıyla Ortadoğu ve İran'a yayılmıştır.

çarşı [Gül xiv] çarsû ~ Fa çār sū dörtgen, dörtyol, pazar yeri & Fa çār dört + Fa sū taraf, yan, yön, yol (~ OFa sōg a.a.) " çehar

cart onom [TDK 1955] yırtma sesi, yellenme sesi, ani eylem sesi; [TDK 1955] cart curt etmek korkutmak amacıyla yüksek perdeden konuşmak; [xx/c] frapan, göze batan (renk) < car " car

çarter [198+] ~ İng charter 1. ruhsat, ferman, berat, 2. gemi veya uçak kiralama sözleşmesi ~ OLat chartula [küç.] "kâğıtçık", ferman, ruhsat < Lat charta kâğıt " kart2

çaşıt Tü [xi] çaşut yalancı, iki yüzlü, casus

casus [KıpGul, DK xiv] ~ Ar cāsūs [#css] izci, ordunun önünden giderek bilgi toplayan kimse, istihbarat elemanı < Ar cassa [msd. cass/macassat] yokladı, el yordamıyla aradı (= Aram #gşş elleme, elle yoklama, araştırma, inceleme)

çat, çatır onom [TS xiv-xvii] çatıldı/çatıltı silah çarpıştırma sesi, çatlama sesi; [Men] çat çat dişlerin birbirine çarpma sesi; [LO] darbe sesi, dayak sesi, ahşap çatırtısı < " çak-

çat pat/çatra patra [LO xix] çatra patra bir dili çok az bilmeyi anlatan deyim ~ Bul çetır pet dört beş

çat[mak Tü [Kaş xi] çat- çarpmak, vurmak; [Oğ xi] katmak, dikmek, çapraz olarak birleştirmek < Tü *çağ-/*çaw- [onom.] çarpma ve vurma sesi çıkarmak " çak-

çatal <Tü [Tuhf xiv] iki veya daha çok dişli tarım aleti < Tü çat- " çat-

---

• Dil Devriminden önce Türkçe köklerden -el ekiyle yapıldığı izlenimini veren iki kelimeden biridir. Karş. topal.

çatana [LO xix] Tuna nehrine özgü küçük buharlı nehir teknesi < öz Çatana Tuna nehri üzerinde bir kasaba, bugün Romanya'da Cetate

çatı <Tü [Men xvii] evin çatısı < Tü çat- " çat-

• "Birbiriyle açı oluşturacak şekilde çatılmış düğerler" anlamında olup düz dam için kullanılmaz.

çatla[mak Tü [Kaş xi] çatla- şaklamak, el çarpma sesi çıkarmak; [Ferec xv] yüzeyi yarılmak < çat çarpma veya çatlama sesi " çat

çavdar [Men xvii] çāvdār ~ Fa cawdar arpa ve buğday tarlasında parazit olarak yetişen bir tahıl, çavdar Fa caw arpa, genelde tahıl, hububat (= Ave yava- a.a. = Sans yavah a.a.) ~ HAvr *yewos a.a.

cavlak <onom [LO xix] çıplak, dazlak; [LG 188+] cavlak çekmek ölmek (argo) " çıplak

çavlan <Tü [TS xvi] çağlan çağlayan, akarsu, şelale; [BK 1799] çağlağan ; [LO xix] çağlayan < Tü çağla- " çağla-

---

• Halk ağızlarına özgü bir biçim iken Dil Devrimi döneminde yazı diline ithal edilmiştir.

çavuş Tü [Or viii] çawuş bir tür görevli; [Kaş xi] savaşta safları gözetip kargaşayı önleyen görevli; [Kıp xiv] padişah önünde yüksek sesle bağıran görevli, münadi < Tü *çağ-/*çaw- seslenmek, bağırmak, haykırmak " çağır-

---

• Özgün anlamının bağırmakla ilgili bir görev olduğu açıktır.

cay[mak Tü? [DK xv] çay- dönmek, vaz geçmek

• Fiilin basit biçimi 15. yy'dan önce kaydedilmemiş ise de karş. ETü çāntur- (caydırmak - Kaş xi) < *çaw(u)n-tur-. Ayrıca Kıp çawrunmak (çevirilmek - xv).

çay1 [Damadzade 1731] ~? Fa çāy 1. yapraklarından içecek yapılan bir bitki, camellia sinensis, 2. bu bitkiden yapılan içecek (= Rus çay a.a.) ~ Çin ça' a.a.

• Çin kökenli olan bitki 17. yy ortalarına doğru Batı Avrupa ve Rusya'da tanındı. Asya ve Doğu Avrupa dillerinde Gwangdong lehçesinden alınan ça' biçimi yaygınken, Batı Avrupa dillerinde aynı sözcüğün Xiamen lehçesinden Portekizce vasıtasıyla alınan tê biçimi benimsenmiştir. Türkçe sözcüğün Farsçadan mı, Rusçadan mı alındığı açık değildir. • Türkçe sözcük ilk kez Damadzade Ahmed Efendinin 1731 tarihli Çay Risalesinde yaygın kullanım buldu.

çay2 Tü? [DK xv] dere; [Çağ xv+] a.a. Tü

çaydanlık [Tz 1899] çaydan çay pişirme kabı & Tü çay + Fa -dān " çay1, +dan1

cayır onom [ARasim 1897-99] cayır cayır yanma sesi " caz2

çayır Tü? [Kıp xiv] şayır şimen otlak; [DK xv] çayır ; [Çağ xv+] çayır Tü

çaylak <Tü [Tuhf xiv] çarlak ; [Men xvii] çaylak bir tür yırtıcı kuş, milvus milvus; [xix] bağırarak haber götüren bir tür haberci, tellal; [TDK 1974] toy, tecrübesiz < Tü *çawlak bağırgan < Tü çawla- bağırmak, ses etmek < Tü çaw ses, bağırış, çığlık " çağır-

---

• Sözcüğün iki orijinal anlamı "bağıran" fikrine dayanır. Üçüncü anlam, acemi çaylak ("tecrübesiz tellal") deyiminden krasis yoluyla türemiştir.

caz1 [passim 1921] ~ İng jazz 1. Güney ABD zenci ağızlarında "gürültülü eğlence", şamata, 2. bir tür müzik

---

• İngilizce sözcüğün kökeni belirsizdir; 1910 dolayında kullanıma girmiştir. Caz müziği Fransa'da 1918'den başlayarak popüler olmuş, 1920-21'de İstanbul'da duyulmuştur.

caz2, cazır onom yanma veya ateşte kızarma sesi, ateşe değen su sesi

cazbant [Bah 1924] bir nevi Amerikan orkestrası ~ İng jazzband & İng jazz + İng band grup, takım " caz1, bando

cazgır <onom [Tz 1944] güreşecek pehlivanları yüksek sesle tanıtan kişi Tü *cazğır-/cazğırda- bağırıp çağırmak, gürültü etmek < Tü caz/cazır [onom.] bağırma sesi " caz2, +kir-

---

• Edirne halk ağzından 20. yy ortalarında genel kullanıma geçmiştir.

cazibe [Men xvii] çekim gücü, çekicilik < Ar cāδib çeken " cazip

---

• İsm-i failden -e ekiyle masdar türetilmesi Türkçeye özgüdür.

cazip [Ferec xv] ~ Ar cāδib [#cδb fa.] cezbeden, çeken, çekici < Ar caδaba kendine doğru çekti " cezb

cebeci [Kadı xiv] cebe silah, cephane; [Kan xvi] cebeci cephaneci er < Moğ cebe silah, özellikle ok veya mızrak

cebel [Kıp xiv] ~ Ar cabal [#cbl msd.] dağ (= İbr gəbōl sınır = Fen gbl sınır, taşra, uzak ülke)

cebelleş[mek [Men xvii] cedel tartışma, çekişme; [HE Adıvar 192+] cedelleşmek ; [TDK 1955] becelleşmek ; [ML 1969] cedelleşmek hlk. cebelleşmek < Ar cadal [#cdl msd.] tartışma, çekişme, niza; mantıkta diyalektik < Ar cadala burdu, büktü, çekişti " cidal

cebellezi [TDK 1955] cebine atma, çalma (argo) Tü cep " cep

• -ellezi ekinin yapısı açık değildir.

ceberrut [Men xvii] ceberut Tanrının her şeyden üstün olan gücü; [KT] ceberut kibir, azamet taslama (Allaha mahsus olup insana yakışmadığı içün ibad hakkında ancak zem maksadiyle kullanılır); [TDK 1955] ceberut merhametsiz, zorba (sıfat) ~ Ar cabarūt azamet, celal, olağanüstü büyük güç ~ Aram gebərūtā güç, iktidar, özellikle tanrının gücü < Aram #gbr kabarma, güç gösterme " cebir

---

• Sıfat olarak kullanımı 20. yy'da türemiştir. Jeminasyon da yakın dönemin ürünü olmalıdır.

cebir/cebr- [Kut xi] cebr zor, şiddet ~ Ar cabr [#cbr msd.] 1. kırık kemiği kaynaştırma, 2. sentez, matematikte cebir, 3. güç, zor, şiddet < Ar cabara 1. birleştirdi, kaynaştırdı, 2. güç kullandı (= Aram #gbr üstesinden gelme, şişme, kabarma, kahramanlık ve cesaret gösterme)

• Matematikteki anlamı "kırık kemiği bütünleme" anlamından türetilmiş olup 9. yy Arap matematikçisi İbn Musa el-Hwarizmī'nin Kitābu'l-cabr wa'l-muqābala adlı eserinden alınmıştır. Arapça kökün iki anlam grubu arasındaki ilişki açık değildir. • Fr algèbre, İng algebra (matematikte cebir) biçimleri Arapçadan alınmıştır.

cedit [KıpGul xiv] cedid yeni ~ Ar cadīd [#cdd2 sf.] 1. kesik, taze kesilmiş (kumaş veya meyve), 2. yeni < Ar cadda kesti, keskin idi, canlı ve gayretli idi " ciddi

cefa [Kut, Aş xi] ~ Ar cafā' [#cfw msd.] kabalık, zorluk, zahmet < Ar cafā kırıcı davrandı

cefakeş [LO] eziyet çeken & Ar cafā' eziyet + Fa kaş çeken " cefa, keş1

cehalet [Ali xvi] ~ Ar cahālat [#chl msd.] bilmeme, habersiz olma < Ar cahila [msd. cahl/cahālat] bilmez idi

çehar/çar1 [Ferec xv] çār ~ Fa/OFa çahār/çār dört (= Ave çathvar- a.a. = Sans çatúr a.a.) ~ HAvr *kwetwer a.a.

• Aynı kökten Lat quatr-, EYun tetr-, Slav çatr- (dört). Ayrıca Lat quartus (dörtte bir), quadraginta (kırk).

cehennem [Kut xi] ~ Ar cahannam Kuran'a göre kıyamette günahkârların gideceği yer, cehennem ~ İbr gē hinnōm Gözyaşı Vadisi, Kudüs yakınında bir yer < İbr hinnōm gözyaşı, ağıt

---

• Hinnom vadisinde kurulan Moloh tapınağı MÖ 8. yy'da kral Hosea tarafından yıkıldıktan sonra burası lanetli sayılmış ve Kudüs kentinin çöplüğü olarak kullanılmıştır.

cehl [Aş xiv] ~ Ar cahl [#chl msd.] bilmeme, cehalet < Ar cahala bilmez idi " cehalet

çehre [KıpGul xiv] çihre ~ Fa çihra insan yüzü ~ OFa çihrag bir şeyin doğası veya özü, görüntü, idea (= Ave cithra- görünme, belirme, bir şeyin gözle görünen yüzü, suret = Sans çitrá resim, suret)

çek [LO xix] ~ İng cheque/check üçüncü şahıslara devredilebilen ödeme emri ~ EFr (é)chec a.a. ~ OLat scaccus a.a. ~ Ar Sakk a.a. ~ OFa çakk a.a.

• İran'da Part ve Sasani hanedanları döneminde (1.-7. yy) devlet hazinesi adına yazılı ödeme emirlerine verilen ad iken 8. yy'da Abbasi maliyesinde aynı anlamda kullanılmış ve en geç 12. yy'da Batı dillerinde kullanıma girmiştir.

çek[mek Tü [Kaş xi] çek- ip çekmek, çizgi çekmek, kan çekmek; [passim. xiv] tartmak, katlanmak, tahammül etmek

---

• "Çekmek" ve "tartmak" kavramları arasındaki ilişki için karş. Lat pendere (çekmek, asmak, tartmak), pondus (tartı).

EŞKÖKENLİLER:
Tü çek- : çek-, çeki, çekimser, çekin-, çekince, çekingen, çektiri

çekap [xx/c] ~ İng check-up kontrol, baştan aşağı gözden geçirme & İng to check 1. satrançta şah hamlesi [xiv], 2. denetlemek, kontrol etmek [xvi] (~ EFr (é)chec satrançta şah, satranç oynu ~ Fa şāh hükümdar) + İng up aşağıdan yukarıya hareket bildiren edat " şah1, hip(o)+1

ceket [AMithat 1877] jaket ~ Fr jaquette [küç.] Avrupai cepken < Fr jaque 1. köylü, 2. dize kadar inen köylü giysisi < öz Jacques bir erkek adı < Jacobus a.a. " jokey

çeki <Tü [Arg xvi] bir tartı ölçüsü < Tü çek- tartmak " çek-

çekiç Tü [Oğ xi] çekük a.a.; [Kıp xiv] çeküç < Tü *çakıç < Tü çak- " çak-

---

• Araç isimleri yapan -iç ekiyle. • ç- sesinin etkisiyle ünlü incelmesi tipiktir: karş. çal-/çel-, çalım/çelme.

çekimser YT [TDK 1955] müstenkif < Tü çekimse- [YT 195+] çeker gibi yapmak < Tü çek- " çek-

---

• Anlamca çekin- fiilini andırır.

çekin[mek <Tü [TS xv] ; [LL xviii] arzulamak, içi çekmek; [KT xix] içtinap ve ihtiraz etmek < Tü çek- " çek-

çekince YT [CepK 1935] mahzur, ihtiraz kaydı < Tü çekinmek " çekin-

çekingen YT [CepK 1935] muhteriz < Tü çekinmek " çekin-

çekirdek Tü [Kaş xi] şekirtük her türlü kabuklu yemiş ve meyve çekirdeği; [Kıp xiv] şekirdek/çekürdek < Tü çakırda-/şakırda-/*şekirde- çıtırdamak, şakırdamak < Tü çak/çakır [onom.] vurma ve kırma sesi " çak-

çekirge Tü [Oğ xi] çekürge a.a.; [Çağ xv+] çegürtge < Tü *çekür(t)- şakırdamak, carıldamak < Tü çak/çakır [onom.] şakırdama sesi " çak-

---

• Esasen yeşil çekirge veya cırcır böceğinin adı olmalıdır. Karş. İng cricket (yeşil çekirge) < crick (cırcır sesi).

çektiri <Tü [TS xv] çekdirü ; [PiriR xvi] çekdürür gemi kürekle yürütülen gemi < Tü (kürek) çekmek " çek-

çekül >> " şakul

çel[mek <Tü [TS* xv] ; [Men xvii] vurmak, özellikle ayakla vurmak = Tü çal- vurmak " çal-

---

• Çalmak fiilinin varyant biçimidir. İnisyal ç- etkisiyle ünlü incelmesi tipiktir.

celadet [Ali xvi] ~ Ar calādat [#cld msd.] sabır, direnç < Ar caluda direndi, sağlam idi < Ar cild " cilt

celal [KıpGul xiv] büyüklük, azamet, yücelik; [KT xix] celalli çabuk kızan, sert tabiatlı; [TDK 1955] celallenmek öfkelenmek; [TDK 1983] celal öfke, kızgınlık ~ Ar calāl [#cll msd.] ihtişam, azamet, ululuk, yücelik < Ar calla çok büyük ve yüce idi

---

• Halen yaygın olan "öfke, kızgınlık" anlamı muhtemelen İstiklal Marşı'ndaki "...bu ne hiddet bu celal" deyiminin yanlış yorumundan kaynaklanmaktadır.

çelebi [TS xiv] sahip, efendi, usta; [TS xvii] kibar, terbiyeli kimse < Tü çeleb/çalap [passim. xiii] yüce kişi, tanrı ~? Aram Slab/Slāb 1. haç, 2. (mecazen) rab, İsa " salip

---

• Süryanice telaffuz 'tslab' şeklinde olup fonetik açıdan Türkçe çeleb ile uyumludur. Sözcüğün 11. yy'dan önce Nasturi din adamları yoluyla Orta Asya'ya yayılmış olması muhtemeldir.

çelenk [Men xvii] çelenk/çelek demir kova; [LO] çeleng metalden yapılan çatma sorguç (demir iskelet üzerine mücevher veya yapraklardan oluşan taç) =? Fa çēlān demirden yapılan her türlü alet ve edevat Fa çiling/çiring [onom.] demirin demire çarpma sesi

---

• Tü çalmak/çelmek (demir dövmek) fiilinden türemiş, ya da Türkçe kökenli olup Farsça üzerinden geri-alıntılanmış olması mümkündür.

celep [Kıp xiv] ~ Ar callāb [#clb im.] mal getiren, ithal eden, tedarikçi < Ar calaba çağırdı, mal getirdi " celp

çelik1 <Tü [Arg xvi] dövülmüş demir, ferforje < Tü çal-/çel- dövmek, vurmak " çal-

çelik2 <Tü [Kıp xiv] 1. kesilmiş dal, çubuk, 2. çubuklarla oynanan bir çocuk oyunu < Tü çal-/çel- kesmek, (bıçak) vurmak " çal-

---

• Fa çālīk/çalik (a.a.) Türkçeden alıntı olmalıdır.

çelim[siz <Tü [LO xix] çelim çalım, gösteriş, endam, boy pos = Tü çalım " çalım

---

• İnisyal ç- etkisiyle sesli incelmesi görülür.

cellat [Kıp, DK, Gül xiv] cellad ~ Ar callād [#cld im.] kırbaçlayıcı [esk.], işkence ve idam görevlisi < Ar calada suya veya deriye vuruş sesi çıkardı, kırbaçladı, tokatladı " cilt

çello [xx/b] ~ İng cello ~ İt violoncello [küç.] violone'nin küçüğü olan bir çalgı < İt violone viola'nın büyüğü olan bir çalgı " viyola

celp [Ali xvi] celb ~ Ar calb [#clb msd.] çağırma, getirme < Ar calaba çağırdı, getirdi

celse [Ali xvi] oturma, mola verme; [xx/a] (meclis veya toplantıda) oturum ~ Ar calsat [#cls msd.] oturma < Ar calasa oturdu " cülus

çeltik [Kan xv] çeltük ~ Fa şaltūk/çaltūk pirinç bitkisi

cem [Kut xi] ~ Ar camc [#cmc msd.] 1. toplama, aritmetikte toplam, 2. toplanma, topluluk < Ar camaca topladı, bir araya getirdi

---

• Ar #cmm, #cmc, #cmhr kökleri "toplama, bir araya getirme" anlamını taşır. • Erkek adı olan Cem Farsça olup bununla ilgili değildir.

cemaat [Kut xi] ~ Ar camācat^ [#cmc msd.] topluluk, toplantı " cem

cemal [Kut, DK xi] ~ Ar camāl [#cml msd.] güzellik < Ar camala [msd. caml] tam ve eksiksiz olma

cemaziyülevvel [xiv] ay adı; [KT] cemaziyülevvel evveliyat, geçmiş ~ Ar cumādā'u-al-awwal İslami ayların beşincisi " el3, evvel

---

• -z- ile telaffuzu Farsça etkisi gösterir.

çembalo [LO xix] ~ İt (clavi)cembalo klavyeli bir çalgı, klavsen ~ Lat cymbalum metal tepsi şeklinde vurmalı bir çalgı ~ EYun kýmbalon a.a. < EYun kýmbē kâse, tekne, kazan

çember [Yus xiv] ; [DK xv] sarık şeklinde kadın başörtüsü; [Men xvii] kasnak, fıçıları bir arada tutan metal halka ~ Fa/OFa çanbar kuşak, halka, kasnak = Fa çapar a.a. " çeper

çemen [LO xix] pastırma yapımında kullanılan ot ~ Erm ç'aman/ç'amun kimyona benzer bir bahar, Karaman kimyonu, carum carvi [v] (~ OFa *çaman) = Akad kamūnu kimyon " kimyon

---

• Ermenice kelime 5. yy'dan itibaren kaydedilmiştir. k > ç dönüşümü Orta Farsçada tipiktir. Farsça "çayır" anlamına gelen çaman ile birleştirilmesi yanlıştır.

cemiyet [Aş, KıpGul xiv] toplum ~ Ar camciyyat^ [#cmc msd.] toplama, toplantı " cem

---

• 20. yy başlarından itibaren Fr société karşılığı olarak kullanılmıştır.

çemkir[mek [MMakal 1954] kesik kesik havlamak; [FBaykurt 1971] hırlamak, dırlamak, öfkeli cevap vermek < " +kir-

---

• Yerel bir ağızdan 20. yy ikinci yarısında yazı diline geçmiştir.

cemre [Kıp xiv] ~ Ar camrat [#cmr msd.] 1. kor, köz, 2. Şubat ayında artan sıcaklık (= Aram gamrā a.a. = Akad gumāru a.a.)

• Karş. kömür.

cemse [xx/b] askeri personel taşıma aracı ~ marka GMC askeri personel taşıma aracı markası < marka General Motors Corporation motorlu taşıt üreticisi Amerikalı firma

cenabet [İrşad, KGunya xiv] ~ Ar canābat [#cnb2 msd.] 1. şer'an kirli olma, gasl etmeyi gerektiren durumda olma, 2. bu durumda olan kişi ~ Aram ganābā hırsız, özellikle gece vakti ve gizlice çalan hırsız < Aram #gnb çalma, hırsızlık etme

---

• Arapça sözcük Aramiceden alıntı olup Ar canb (yan) sözcüğüyle etimolojik ilintisi yoktur. "Namaza yanaşması caiz olmayan kişi" açıklaması halk etimolojisidir.

cenah [Mercimek xv] ~ Ar canāH [#cnH msd.] kanat, mecazen kol, bir şeyin iki yanı, sağ ve sol

cenap [MMem xvi] cenab ~ Ar canāb [#cnb1] yan, kat, nezd, bir saygı deyimi < Ar canb yan " canip

cenaze [KGunya xiv] cinaze ~ Ar/Fa cināza ölünün içine konulduğu tabut ~ Aram ganəzā gömü, hazine ~ OFa ganz/ganzīnag a.a.

cendere [Men xvii] ~ Fa candara baskı mengenesi (= Sans yantra her tür makine, mekanizma, araç)

çene [TS xiv] çeŋe/çene ; [İdr xiv] çene ~ Fa çana/çāna a.a. ~ EFa çanu- a.a. ~ HAvr *genu-2 a.a.

• Karş. Fa çāna zadan (= çene çalmak). Aynı kökten Ger *kinn- > İng chin (a.a.).

çenek YT [TDK 1944] botanikte çiçeğin bir kısmı < Tü çene " çene

---

• Çene sözcüğünün Öz Türkçe olduğu varsayımıyla türevleri yapılmıştır. -k ekinin işlevi belirsizdir.

cengâver [LO] ~ Fa cangāwar savaşçı " cenk, +aver

çengel [İdrH xiv] çengāl kıvrık sivri uçlu metal nesne ~ Fa çangāl/çangal pençe, tırnak, a.a. < Fa çang tırnak, özellikle vahşi hayvan tırnağı

• Erm cang (vahşi hayvan tırnağı) Farsçadan alınmıştır.

çengi [Kıp xiv] ~ Fa çangī çalgıcı, özellikle çeng adı verilen çalgıyı çalan < Fa çang tırnak, tırnakla çalınan bir çalgı " çengel

cenin [Men xvii] ~ Ar canīn [#cnn sf.] gizli veya örtülü olan şey, embriyon " cin1

cenk [Aş, Yus xiv] ceng ~ Fa/OFa cang savaş (= Ave yang- büyük olay, hadise, hengâme)

cennet [Har xii] ~ Ar cannat [#cnn msd.] kutsal kitaplarda adı geçen bahçe ~ Aram gannā/gannətā bahçe < Aram #gnn koruma, kapatma, etrafını çevirme (= Akad ganānu korumak, etrafını çevirmek) " cin1

———————

• Karş. Yun parádeisos (kutsal kitapta anılan cennet) < EFa pairidaeza (etrafı çevrili yer, bahçe). Akad gannu (bahçe) Aramiceden alıntıdır.

çent[mek Tü? [TS xiv] çendele- ince ince kesmek; [TS xvi] çent- kertmek, çentik açmak

centilmen [ARasim 1897-99] ~ İng gentleman beyefendi, kibar kimse & İng gentle zarif, kibar (~ Lat gentilis soylu) + Lat man adam " janti, manken

cenup [Aş xiv] ~ Ar canūb [#cnb1 im.] güney < Ar canb yan " canip

———————

• Gün doğumuna oranla yan tarafta olduğu için. Karş. şimal.

cep [İrşad xiv] ceyb ; [Men xvii] ceyb vulg. ceb/cîb 1. gömleğin göğüs veya boyun yarığı, 2. gömlek veya şalvar içinde bulunan torba ~ Ar cayb [#cyb msd.] 1. iki meme arası, koyun, kucak, 2. gömleğin göğüs veya baş geçirilen yarık yeri, 3. matematikte sinüs

———————

• Arapça sözcük Lat sinus ile eş anlamlıdır. • Cep telefonu deyimi ilk kez 1995'te kaydedilmiştir.

çeper [DD xx/b] dış kenar, cidar ~ Fa/OFa çapar/çanbar 1. kuşak, halka, kasnak, 2. daire şeklinde çadır veya saz kulübe, 3. çit, çevre duvarı, çevirme < Fa çapīdan dönmek

———————

EŞKÖKENLİLER:
Fa çapar/çanbar : çember, çeper

cephane [DK xv] cebehane ; [KatipÇ xvii] cebehane ~ Fa cebeχāna silahhane, askeri donanım deposu & Moğ cebe silah + Fa χāna ev " cebeci, hane

cephe [Men xvii] cebhe ~ Ar cabhat [#cbh msd.] 1. alın, 2. bir şeyin ön tarafı, yüz (= İbr gobha yüksek < İbr/Aram #gbh yüksek veya çıkık olma)

cepken <Tü [Çağ xv] çapğan birbirine dikili parçalardan oluşan üst giysi; [LO xix] cepgen omuza atılan kısa kaput < Tü çap- [viii+ Uy] dokumak " çaput

———————

• İnisyal c/ç nedeniyle sesli incelmesi tipiktir.

cer [Mercimek xv] cerr ~ Ar carr [#crr msd.] çekme, yük çekme < Ar carra çekti, sürükledi

çer çöp ikil [TS xv] çör çöp < Tü çör/çörüntü tortu, artık, pislik " çöp1

cerahat [Yus xiv] ~ Ar carāHat [#crH msd.] yara " cerh

───────────────

• "İrin" anlamı Türkçeye özgüdür.

cerbeze [LO xix] cüret, çaçaronluk; [KT xix] beceriklilik, dil ve ifade gücü ~ Ar carbazat [#crbz msd.] hilekârlık, dolan < Ar curbuz hilekâr, dolandırıcı ~ Fa gurbuz " gürbüz

───────────────

• Türkçedeki anlam kayması açıklanmaya muhtaçtır.

çerçeve [Arg xvi] çerçive ~ Fa çār çūba dört çubuk, dörtgen, a.a. & Fa çār dört + Fa çūba çubuk (~ OFa çobag a.a.) " çehar, cop

çerçi [CodC xiii] seyyar satıcı ~? Moğ carçı/caruçı hizmetçi, ayak işleri yapan " yarıcı

cereme/cerime [Men xvii] cerīme 1. suç, 2. suça karşılık ödenen para cezası ~ Ar carimat/carīmat^ [#crm sf. f.] suç, günah " cürüm

───────────────

• Arapça sözcük cürm ile eş anlamlıdır. Anlam ayrışması Türkçeye özgüdür.

cereyan [Ferec xv] ~ Ar carayān [#cry msd.] akım, akıntı, akış < Ar carā (hızla) aktı, koştu

───────────────

EŞKÖKENLİLER:
Ar #cry : cari, cariye, cereyan, icra, macera, maceraperest, mecra

çerez [Mercimek xv] çeres ; [Men xvii] çeres içki ile yenen kuru ve yaş yemiş ~ Fa çaras dilenciye verilen sadaka

cerh [Men xvii] ~ Ar carH [#crH msd.] yaralama, vücudu kesici bir aletle kesme < Ar caraHa yaraladı

çeri Tü [Or viii] çeriğ ordu ; [TS xiii] çeri er, asker

ceride [Men xvii] defter, kitap, özellikle gelir ve giderlerin kaydedildiği muhasebe defteri; [y 1860] gazete ~ Ar carīdat [#crd fa. f.] soyulmuş şey, soymuk, yonga, yaprak, tabaka, kâğıt tabakası " cirit

ceriha [KT xix] yara < Ar caraHa [#crH] yaraladı " cerh

───────────────

• Arapça sözlüklerde mevcut değildir.

çermik [Kan xvi] ~ Erm çermig ılıca (Doğu Anadolu'da) < Erm çerm ısı, sıcaklık ~ HAvr *gwher-mno- a.a. " term(o)+

───────────────

• Aynı kökten Fa garm (sıcak), garmiyān (germiyan, ılıcalar).

cerrah [xiv] ~ Ar carrāH [#crH im.] ameliyat eden, cerrah (= Aram garāχ cerrah) " cerh

cesamet [Men xvii] ~ Ar casāmat [#csm msd.] büyüklük, hacimlilik, cüsse < Ar casuma büyük idi, yer kapladı < Ar cism " cisim

cesaret [Men xvii] ~ Ar casārat [#csr msd.] cesur olma, ataklık < Ar casara bir dere veya vadiyi geçti, atıldı, girişti, risk aldı

ceset [Aş xiv] ~ Ar casad [#csd msd.] insanın fiziksel varlığı, kadavra, ölü gövde = Aram gūşdā kadavra, ceset

---

• Süryanice gūşdā ve Nabatice gttā biçimleri eşdeğerdir. Ar cuθθat (cüsse) ve casad (cesed) biçimlerinin farklı Sami diyalektlerini yansıttığı varsayılabilir. Karş. cüsse.

cesim [Men xvii] ~ Ar casīm [#csm sf.] cüsseli, büyük, şişman < Ar casuma büyük idi, yer kapladı " cisim

çeşit [Men xvii] çeşide tadılmış, tadılan, tadan; [LO xix] çeşid/çeşin nümune, mostra, satılan bir malın örneği ~ Fa çaşīda tadılmış, tadılan, tadan < Fa çaşīdan, çāş- tatmak (= Ave çāş- a.a.) ~ HAvr *geus- tatmak, seçmek

---

• Aynı kökten Lat gustare, EYun geúō (tatmak, tad almak).

çeşm [Ferec xv] ~ Fa/OFa çaşm göz ~ EFa çaşman- a.a. ~ HAvr *kweks-mn- görme, aydınlanma, ışık < HAvr *kwek- görmek

çeşme [Aş xiv] ~ Fa çaşma göz gibi olan şey, pınar, göze ~ OFa çaşmag a.a. " çeşm

çeşmibülbül ~ Fa çaşm-i bulbul bülbül gözü, bir tür cam işi & Fa çaşm göz + Ar bulbul2 ibrik veya ibrik ağzı, sürahi " çeşme, bülbül

---

• Kuş adı olan bülbül ile ilişkisi çok dolaylıdır.

çeşni [Aş xiv] ; [Men xvii] çāşnī tad, lezzet ~ Fa çāşnī tadım, tad, lezzet (< Fa çaşīdan, çāş- tatmak, yemek) ~ OFa çaşnīg a.a. " çeşit

cesur [Men xvii] ~ Ar casūr [#csr im.] girişken, gözüpek, atak " cesaret

cet/cedd- [DK xiv] cedd ~ Ar cadd [#cdd1 msd.] dede, ata

çet [Hürr 2000] ~ İng chat 1. sohbet, 2. internette real-time mesaj alışverişine verilen bir ad < İng chatter [onom.] lakırdı, laklak

çete [Kan xvi] akın, akıncı topluluğu (Rumeli'de) ~ Sırp çeta haydut, çeteci

çetele [Men xvii] ~ İt cedola kağıt parçası ~ Lat schedula [küç.] kâğıt parçası, müsvedde ~ EYun sχedárion [n. küç.] çiziktirme, eskiz, müsvedde < EYun sχédios geçici, önemsiz, rastgele

---

• İng schedule (program kâğıdı) Latinceden alınmıştır.

çetin Tü [İdrH xiv] kırılması güç, sert (özellikle ceviz), zor; [Kırg] çetin zor, sert; [Kazak] çitin a.a. Tü çat-/çet- vurmak, çarpmak " çat-

çetrefil [LO xix] bozuk şive ile konuşulan Türkçe için kullanılan bir deyim ~ ?

• Karş. çat pat.

cetvel [Kıp xiv] cedvel su kanalı; [Men] düz çizgi çizmeye mahsus alet ~ Ar cadwal [#cdl] 1. küçük akarsu, su kanalı, 2. kesiksiz çizgi, çizgili liste veya tablo < Ar cadala burdu, ip ördü, gerdi " cidal

---

• Türkçe ikincil anlamı cedvel tahtası deyiminden türemiştir.

cevahir [Aş, Yus xiv] ~ Ar cawāhir [#cwhr çoğ.] cevherler, kıymetli taşlar < Ar cawhar " cevher

cevap [Kut, Aş xi] cevab ~ Ar cawāb [#cwb msd.] yanıt

cevaz [Ali xvi] ~ Ar cawāz [#cwz III msd.] geçit, geçiş belgesi, izin < Ar cāza geçti

cevelan [xiv] ~ Ar cawalān/cawlān [#cwl msd.] dönme, dolaşma, dolanma < Ar cāla döndü, dolandı

çevgan [Yus, DK xiv] ~ Fa çawgān bir ucu kıvrık sopa, bu sopayla oynanan oyun, kriket < Fa çawl kıvrık, bükük

cevher [Aş, Yus xiv] ~ Ar cawhar [#cwhr] cevher, öz, kıymetli taş ~ OFa gawhar/gōhar a.a.

çevik [CodC xiii] çevük neşeli ~? Fa çabuk hızlı, çabuk " çabuk

çevir[mek Tü [xi] çewür- çevirmek, döndürmek Tü *çeğir-

• Eş anlamlı olan Tü çewür-, eğir-/ewür-, teğir-/tewür- fiilleri arasındaki ilişki açık değildir. Karş. DEVİR-, eğir-, EVİR-

çevirmen YT [CepK 1935] mütercim < Tü çevir- " çevir-, +men2

ceviz ~ Ar cawz a.a. ~ Aram gawzā a.a.

• Karş. OFa gawz, İbr egōz, Erm ngūz (a.a.). Doğu Anadolu kökenli olan bitkinin adının Ermenice veya başka bir Anadolu dilinden yayılmış olması muhtemeldir.

çevre <Tü [TS xiii] çevre etraf, muhit, civar; [CodC xiii] çövre/çüvre < Tü *çewreg < Tü çewür- " çevir-

cevşen [DK xv] örme zırh ~ Ar cawşan [#cwşn] 1. göğüs, 2. göğsü örten zırh Fa cawş zincir baklası, halka

cevval [LO] ~ Ar cawwāl [#cwl im.] cevelan eden, çok dolanan < Ar cāla döndü, dolaştı " cevelan

çeyiz [KıpGul xiv] cihāz evlilikte kız tarafının getirdiği mal ve eşya ~ Ar cihāz [#chz msd.] 1. donanım, 2. a.a. " cihaz

ceylan [EvÇ, Men xvii] ceren/ceran/ceyran ~ Fa carān ahu, antilop ~ Moğ cegere(n) a.a.

çeyrek [Men xvii] çāryek vulg. çeyrek ~ Fa çār yak dörtte bir " çehar, yek

ceyş [Men xvii] ~ Ar cayş [#cyş msd.] askeri birlik, ordu (= Aram gaysā akıncı birliği, ordu < Aram #gys akın ve gaza etme, yağmalama)

ceza [Yus, DK xiv] ~ Ar cazā' [#czy msd.] a.a. < Ar cazā bedelini ödedi, tazmin etti (= Aram #gzy ödeme)

cezb [etm [Men xvii] ~ Ar caδb [#cδb msd.] çekme, baştan çıkarma, yerçekimi < Ar caδaba kendine doğru çekti

cezbe [Ferec xv] ~ Ar caδbat [#cδb msd.] tasavvufta bilinçten arınma hali " cezb

cezerye [TDK 1998] havuçla yapılan bir tür tatlı ~ Ar *caδariyyat [#cδr nsb. f.] < Ar caδr kök, havuç " cezri

---

• Yakın dönemde Hatay ağızlarından Türkçe genel kullanıma geçmiş bir sözcüktür.

cezir/cezr- [MMem xvi] ~ Ar cazr [#czr msd.] suyun çekilmesi, cezir < Ar cazara su çekildi, sığlaştı

cezire [Ferec xv] ~ Ar cazīrat [#czr sf. f.] ada < Ar cazara su çekildi " cezir

cezri [Tıngır 1891] kökten, köklü (Fr radical karşılığı) < Ar caδr/ciδr 1. kök, köken, asl, 2. havuç

cezve [Men xvii] ceδve köz, kor; [LO xix] ceδve kahve pişirecek ibrik ~ Ar caδwat [#cδw] 1. ateş parçası, kor, 2. ateşten köz almaya yarayan çubuk

çıban Tü [Uy viii+] çıbıkan/çubakan hünnap meyvesi; [İMüh xiii] çiban vücutta çıkan kabartı

cıbı, cıbıl onom suda yıkanma sesi, çıplak cilt sesi " şap1

cibilliyet [Ferec xv] cibillet ~ Ar cibilliyyat [#cbl] yaradılış, maya, huy < Ar cabala kalıp döktü, şekil verdi = Aram #gbl hamur yoğurma, biçim verme

cibinlik <Tü [Men xvii] cıbınlık/cibindarlık < Tü çıbın sinek, sivrisinek, tatarcık

çiçek Tü [Uy viii+] çiçek a.a.; [Kıp xiv] çiçek/şişek < Tü *şişek < Tü şiş- kabarmak, tomurmak " şiş-

---

• Nihai anlamı "tomurcuk" olmalıdır. ş > ç dönüşümü tipiktir. Anlam ilişkisi için karş. Lat flōs (çiçek), follis (şişkin şey, kese, balon) = flāre (üflemek, şişirmek) < HAvr *bhel- (1. şişmek, 2. çiçek açmak). Ayrıca Fa gul (çiçek) = gūl (top, şişkin şey, koza); İng blow (1. esmek, üflemek, 2. çiçek açmak).

cici çoc [DK xv] cici bici süs, süslü <

cıcık [DS] cıcığı çıkmak ~ Erm dzdzig 1. emzik, meme ucu, emilen şey, 2. posa < Erm dzudz, dzdz- emmek

---

• Cıcığını çıkarmak deyimi Erm //ign hanyl (a.a.) çevirisidir.

cicim [BK 1799] cecim ~ Fa cācim renkli iple dokunan yer yaygısı ~ ?

cicoz [LO xix] 'yok', mafiş anlamında deyim; [DS 1952] bazı çocuk oyunlarının adı; [ML* xx/c] bir bilye oyunu, bilye ~ ?

cidal [xiv] ~ Ar cidāl [#cdl msd.] çatışma, mücadele, tartışma < Ar cadala burdu, ip ördü, kuvvetle gerdi (= İbr/Aram #gdl 1. ip bükme, örme, 2. güçlenme, güç gösterme)

cidar [Men xvii] ~ Ar cidār [#cdr] duvar (= Aram gədīrā çit, duvar = İbr gadēr a.a.)

ciddi [LO xix] ciddi, gayretli < Ar cidd [#cdd2 msd.] ciddiyet, gayret, keskinlik < Ar cadda kesti, keskin idi, ciddi ve gayretli idi

çıfıt [CodC xiii] cuhūd yahudi; [Men] çufud/çifud ~ Fa cuhūd/cihūd Yahudi ~ İbr yəhūd a.a. " yahudi

---

• İnisyal y > c dönüşümü Farsçada tipiktir.

çift [CodC xiii] cüft/ceft ; [Aş xiv] çüft ~ Fa cuft eş, iki şeyin biri, çift koşulan öküz ~ OFa cuχt a.a. (= Ave yuχta- a.a.) ~ HAvr *yug-ta- < HAvr *yeug- çift koşmak, iki şeyi birleştirmek

---

• Aynı HAv kökten EYun zygón, zeûgos (çift), zeûgma, Lat iungere, iugum, İng yoke, Sans yóga (boyunduruk, çift koşma). Ar zawc (çift) sözcüğü Aramca yoluyla EYun zeûgos'tan alınmıştır.

çiftlik [Env xv] bir çift öküzle sürülebilen arazi < Tü çift " çift

çığ <Tü [LO xix] 1. yüksek ses, gürültü, 2. dağdan yuvarlanan kar kümesi < Tü çaw/çoğ ses, gürültü " çağır-

---

• Belki çaw/çoğ sözcüğünün varyant biçimi olarak değerlendirilebilir. • Karş. Tü çığırla- (karda yürüyerek patika açmak - xi), çığış (gürültü - xiv).

çiğ1/çiy Tü [Kaş xi] çī/*çiğ yaş (sıfat), yaşlık, nem (isim)

• Karş. Fa tar (yaş, yaşlık - sıfat ve isim).

EŞKÖKENLİLER:
Tü çi : çiğ1, çiğ2?, çiğdem, çile-, çise-

çiğ2 Tü [Kaş xi] yig pişmemiş (özellikle et); [İMüh xiii] çig ; [CodC xiv] çiyik ; [İdr xiv] çi =? Tü çī/çig yaş, yaşlık " çiğ1

çigan [xx/b] Macar çingene müziği ~ Fr tsigane çingene ~ Mac cigány çingene ~ Yun tsingána " çingene

cıgara [KT 189+] çıgara ; [191+] cigara ~? İsp cigarro " sigar

çiğdem Tü [Uy viii+] çigidem soğangillerden bir bitki, crocus Tü çig yaş, nemli " çiğ1

• Belki sonbahar yağmurlarından sonra ıslak toprakta yetiştiği için. Ancak -(i)dem eki açıklanamamıştır.

ciğer [CodC xiii] ~ Fa cigar/cīgar karaciğer ~ OFa yakar/cagar a.a. (= Ave yākarə a.a. = Sans yákrt a.a.) ~ HAvr *yēkwr- a.a.

• Aynı kökten EYun (h)ēpar, Lat iocur, iocor- (a.a.). y > c dönüşümü Farsçada tipiktir. kw > p dönüşümü Yunancada tipiktir.

ciğerpare [KT xix] ciğer parçası (sevgi sözü) & Fa cīgar ciğer + Fa pāra parça " ciğer, pare

çığır Tü [Kaş xi] çağır/çığır dar yol, patika, karda yürüyerek açılan yol

çığır[mak <Tü [DK xv] bağırmak, çağırmak, ses etmek < Tü çağır- " çağır-

---

• Ses yansımalı kelimelerde zayıf ses bildiren a > ı dönüşümüyle.

çığlık <Tü [LO xix] feryat, nida < Tü *çığrık < Tü çığır- bağırmak " çığır-

çiğne[mek Tü? [CodC xiii] çayna- a.a.; [KıpGul xiv] çiyne- ; [TS xv] çigne-

---

• Belki çī/çiğ (yaş, ıslak) sıfatından "ağzında ıslatmak" anlamında.

cihan [Kut, Aş xi] ~ Fa cihān dünya, evren ~ OFa gēhān a.a. (= Ave gaēthā- a.a.)

EŞKÖKENLİLER:
Fa cihan : cihan, cihangir, cihannüma, cihanşümul

cihangir [Ömer b. Mezid xv] ~ Fa cihān gīr cihan fatihi & Fa cihān dünya + Fa gīr tutan, alan " cihan, +gir

cihannüma [Neş xv] dünyayı gösteren, coğrafya veya tarih kitabı, atlas; [KT xix] çatının üstüne inşa edilen manzara taraçası & Fa cihān dünya + Fa numā gösteren (< Fa numūdan, numā- göstermek) " cihan, nümayiş

cihat [Env xiv] cihād ~ Ar cihād [#chd msd.] 1. çaba, gayret, mücadele, 2. din uğruna savaşma < Ar cahada [msd. cahd] çabaladı, gayret etti

cihaz [Kıp xiv] ~ Ar cihāz [#chz msd.] donanım

cihet [Aş, KıpGul xiv] ~ Ar cihat [#wch msd.] yüz, yön, bakım, veche = Ar wachat yüz

cik onom kuş sesi

çık[mak Tü [Kaş xi] çık- içeriden dışarıya hareket etmek

çıkar [Men xvii] çıkar yol mahreç; [LO 1876] gizlice gözetilen menfaat < Tü çık- " çık-

---

• "Menfaat" anlamı öteden beri halk ağzında ve çeşitli deyimlerde mevcut iken, Dil Devrimi döneminde yazı diline aktarılmıştır.

çıkarım YT [TDK 1974] mantıkta endüksiyon, istidlal < Tü çıkarmak " çık-

çıkarsa[mak YT [Fel 1942] mantıki sonuç çıkarma < Tü çıkar- " çık-

---

• İstek ve yöneliş bildiren -sa- ekiyle.

çıkın <Tü [xiv] bohça < Tü çığ- dürmek, paketlemek

çıkış[mak <Tü [TS xiv] bir sorun veya kişiyle başa çıkmak; [LO xix] azarlamak < Tü çık- " çık-

ciklet/çiklet [TDK 1955] çiklet kokulu ve şekerli sakız ~ marka Chiclets bir yapay sakız markası ☼ 1906 Cadbury Adams, ABD. ~ İsp chicle Meksika'da yetişen sapodilla bitkisinin sakızı ~ Nahuatl tzictli a.a.

• Nihai kaynağı Meksika yerlileri dilinden.

çiklet >> " ciklet

çikolata [186+] çekolata/çokolata ~ İt cioccolata kakao yağı ve şekerle imal edilen yiyecek maddesi ~ İsp chocolate a.a. ~ Nahuatl xocolatl kakaodan elde edilen baharatlı içecek & Nahuatl xocolli acı + Nahuatl atl su

• 1519'da Hernan Cortés tarafından Avrupa'ya getirilen ürünün adı Aztek dilinden alınmıştır.

çıkrık [xi] çıχrı çıkrık, makara, tekerlek ~ OFa çarχak çark (= Sans çakrá a.a.) " çark

çil1 Tü [Kaş xi] çil deride renkli lekeler = Tü çal alaca, karışık renkli, deride renkli lekeler " çal-

çil2 onom [Arg xvi] şıkırtı ve çığıltı sesi ('çil altın' deyiminde)

çil3 [Men xvii] bit ('çil yavrusu' deyiminde) ~ Erm oçil bit

cila [Ömer b. Mezid xv] ~ Ar cilā' [#clw msd.] parlaklık, parlatma < Ar calā parlattı, aydınlattı, berraklaştırdı, örtüsünü açıp gün ışığına çıkardı, ortaya çıkardı, belirginleşti

çilav ~ Fa çulāw sade pirinç pilavı

çılbır1 [Arg xvi] çırbır/çılbır/çilpik yoğurtlu yumurta yemeği ~ Erm tswabur yumurta aşı & Erm tsu yumurta + Erm abur aş, sulu yemek

çılbır2 [TS xiv-xviii] ~ Moğ çılbugur yular, dizgin " yular

• Tü yular sözcüğünün Moğolca eşdeğeridir. Her iki biçimin etimolojisi belirsizdir.

çıldır[mak <Tü [TS xiv] çıldıra- çıtırtı veya şakırtı sesi çıkarmak; [LO xix] çıldır- gözleri çıldır çıldır dönmek, delirmek, gazaba gelmek < çıl/çıldır çatlama sesi, şakırtı ve şaplama sesi, fıldır fıldır dönme sesi " çak-

çile[mek <Tü [Kıp xiv] çile- ıslatmak, hafifçe yağmur yağmak < Tü çi ıslaklık, nem " çiğ1

çile1[çekmek [Men xvii] cille/çille ~ Fa çilla 1. kırklık, kırk günlük süre, 2. tarikat erbabının kırk günlük halvet ve perhiz süresi, Hıristiyanlarda Paskalyadan önceki kırk günlük oruç < Fa çil/çihil kırk

çile2 [Kan xvi] cihle kumaş topu; [Ali xvi] çille a.a.; [Men xvii] cüle iplik veya yün kangalı ~ Fa culla sepet, iplik yumağı, bir tür su kabı, gebelik

---

• Fa gule (gülle, top) sözcüğünün varyant biçimi olduğu düşünülebilir.

çilek <Tü [Arg xvi] çilek böğürtlen veya ahududu =? Tü yilek [Çağ xv+] yaban çileği < Tü yé- yemek

---

• Karş. ilek/yilek (Anadolu ağızlarında her türlü yaban meyvesi, özellikle erkek incir). Ancak y > c dönüşümü Asya Türk dillerinde yaygın olduğu halde Türkiye Türkçesinde örneklerine rastlanmaz. • Bugün çilek adı verilen meyve 19. yy'da ehlileştirilmiştir.

çılgın <onom [LO xix] gözleri parlak, deli < Tü *çılğır- çıldırmak, fırıl fırıl dönmek < çıl şakırtı ve şaplama sesi " çıldır-

çilingir1 [Men xvii] çilinger kilit yapan ~ Fa *çēlāngār & Fa çēlān demirden alet ve edevat, kapıların demir aksamı + OFa kār yapan " çelenk, kâr

çilingir2 [LO xix] 'çilingir sofrası' deyiminde ~ Fa şēlāngār şölen veren & Fa şēlān şölen, Moğollarda büyük törensel yemek + Fa kār yapan " şölen, kâr

cılız [LO xix] zayıf, çelimsiz, narin ~ Erm cladz aşırı zayıf, veremli < Erm clel aşırı zayıflamak, veremli olmak

cılk <onom [Men xvii] cıvık çamuru ifade eden bir sözcük <

EŞKÖKENLİLER:
onom cılk : cılk, cıvık, cıvı-

cillop <onom [xx/c] pürüzsüz ve yumuşak (cilt), kaymak gibi, kaygan <

cilt [Kıp xiv] cild ~ Ar cild [#cld msd.] deri (= Aram gelədā a.a. = İbr geled a.a. = Akad gildu a.a.)

cilve [Aş xiv] cila, yüze sürülen boya ~ Ar cilwat [#clw msd.] 1. yüzünü açma, gelinin duvağını açarak yüzünü damada göstermesi, 2. yüze sürülen parlatıcı < Ar calā parlattı, aydınlattı, ortaya çıkardı " cila

çim Tü [Uy viii+] çim yakıt olarak kullanılan kuru yosun; [xi] ayrık otu

çim[mek <Tü [Kıp xiv] çım- suda yıkanmak (= Moğ cımu- suya dalmak)

• İnisyal ç- etkisiyle sesli incelmesi görülür. Moğolca biçim Türkçe *yım- veya *yıŋğ- eşdeğeri olup, yun- fiiliyle muhtemel bir ilişkiyi düşündürür.

cim1 [Kıp xiv] ~ Ar cīm Arap alfabesinin beşinci harfi, >c; ~ Aram gīmel Arami/İbrani alfabesinin üçüncü harfi, □d2; = Aram gaməlā deve (= Fen gml deve, Fenike alfabesinin üçüncü harfi)

• EYun gámma (Yunan alfabesinin üçüncü harfi) Fenikece veya başka bir Kuzeybatı Sami alfabesinden alınmıştır.

cim2 [xx/c] spor salonu ~ İng gym < İng gymnasium spor salonu " jimnazyum

cima [İrşad, KGunya xiv] ~ Ar cimāc [#cmc msd.] cinsel birleşme < Ar camaca bir araya getirdi " cem

çıma [LO xix] ~ İt cima kalın ip, halat

cımbız [TS xvi] cinbiş kıl yolma aleti; [EvÇ, Men xvii] cinbistra/cımbıstra kerpeten veya kıl yolma aleti ~ Yun tsimpídi/tsimpístra küçük maşa, cımbız < Yun tsimpó çimdiklemek, (pire) ısırmak, (sinek) sokmak

cimcime [Men xvii] cümcüme 1. kafatası, 2. tahta kâse; [LO xix] bir nevi küçük karpuz ~ Ar cumcumat [#cmcm onom.] kafatası, tahta kâse

çimdik <Tü [Men xvii] < Tü çımdı-/çimdi-/çimdir- [xiv Kıp, TS] çimdiklemek

çimen Tü [Uy viii+] çimğen ; [Veled xiv] çümen ; [Gül xv] çemen Tü çım çayır, otla kaplı alan " çim

---

• Fa çaman (a.a.) Türkçeden alıntıdır. Modern Türkçe biçimin Farsçadan geri-alıntı olması muhtemeldir.

çimento [188+] ~ İt cimento duvarcı harcı ~ Lat caementum 1. kırık taş, mıcır, 2. taş duvarın iç bölümüne doldurulan kırık taş ve kireç karışımı < Lat caedere, caes- kesmek, kırmak, bıçak veya keski vurmak " +sid

cimnastik >> " jimnastik

cimri [xiii] soysuz, sefil; [Kan xvi] cömert olmayan ~ Fa cimrī soysuz, sefil, dilenci

Çin [xiv] ~ Fa çīn Asya'da bir ülke ~ Sogd çīn [MS 1. yy] a.a. ~ Çin ts'in Çin ülkesini ilk kez birleştiren imparatorluk hanedanının adı (MÖ iii)

• Tü Tabğaç/Tavğaç terimi 11. yy sonuna dek kullanılmıştır. Sans çīna biçimi Sogdca veya Toharca üzerinden MÖ 2. yy'da alınmıştır. Batı dillerine 16. yy'da Hintçeden aktarılmıştır.

çın, çıngır onom [DK xiv] çınlamak yüksek rezonanslı hafif darbe sesi " çan

cin1 [Yus xiv] insanlarda deliliğe neden olan görünmez varlık ~ Ar cinn [#cnn] bir tür görünmez varlık < Ar canna [msd. cunūn] gizledi, sakladı, örttü (= Aram genəyā cin, görünmez varlık < Aram #gny gizleme, saklama = Aram #gnn koruma, çitle çevirme, kapatma)

• Cin çarpması insan gözünün fıldır fıldır dönmesine neden olacağı için, hiperaktif veya çok zeki kişiler de cine benzetilir.

cin2 [Bah 1924] ~ İng gin ardıç meyvesiyle tatlandırılmış alkollü içki ~ Hol genever ardıç, cin ~ Lat iuniperus ardıç ~ HAvr *yoi-ni- ardıç

çinakop [LO xix] ~ Yun tsinokópos lüferin küçüğü

çınar [Men xvii] ~ Fa çanār/çanāl çınar ağacı ~ OFa çinār a.a. Çin ç'un a.a.

cinas ~ Ar cinās [#cns msd.] bir cinsten olma, eş sesli kelimelere dayanan söz oyunu, telmih, pun < Ar cins " cins

cinayet [İrşad, KGunya xiv] ~ Ar cināyat [#cny2 msd.] suç, özellikle İslam hukukunda kabahatten daha ağır olan suç, ölüm cezası gerektiren suç ~ Aram gunāyā [#gny] suç, günah, kefaret gerektiren eylem ~? OFa wināh a.a. " günah

---

• Türkçede 20. yy başlarına dek "her türlü suç, özellikle ağır suç" anlamında kullanılırken 1927 tarihli Türk Ceza Kanununda sadece adam öldürme suçları için kullanılmıştır. • Ar canā2 (kefaret gerektiren bir suç işledi) fiili muhtemelen isimden türemedir. Canā1 (meyve veya ürün topladı) filiyle anlam bağı kurulamaz.

çinçilya [LO 1876] şinşille ~ İsp chinchilla Güney Amerika'ya özgü, kürkü makbul bir kemirgen < İsp chinche tahtakurusu

---

• Pis kokusundan ötürü.

çıngar [LG 188+] gürültü, kavga (argo) (~ Yun tsíngra kavga, gürültü) ~? İt zingaro çingene ~ Yun tsingána " çingene

çingene [PiriR xvi] çingen ; [Barkan xvi] çingâne ~ Yun tsingános/tsingána [f.] Anadolu'da Romanlara verilen ad ~? Tü çığan [passim xiv-xvii] avare, berduş, sefil < Tü çığañ [Or viii] fakir, yoksul

---

• Türkçe sözcüğün biçim bakımından Rumcadan alındığı muhakkaktır. Buna karşılık Rumca biçimin kökeni açık değildir ve Türkçe çığan < çığañ sözcüğünden aktarılma olasılığı dışlanamaz. Rumca sözcük bugünkü anlamıyla ilk 1378'de kaydedilmiştir.

cingıl [<1987] ~ İng jingle tekerleme, basit şarkı, reklam müziği <

çıngırak <onom [Arg xvi] çıŋğrak küçük çan, zil < Tü çıŋra-/çıngırda- [onom.] " çın

çini [KıpGul xiv] Çin işi çanak ~ Fa çīnī 1. Çin işi, 2. Çin porseleni < öz Çīn " çin

çinko1 [LO xix] ~ İt zinco tutya madeni ~ EAlm zinko 1. zıpkın, diken, çatal dişi, 2. a.a.

• Almanca ad metalin dikenler şeklinde kristalleşme özelliğine işaret eder. İng zinc (a.a.) Almancadan alınmıştır.

çinko2 [SaitFaik 1950] tombalada bir satırdaki beş sayıyı doldurunca kazanılan avantaj ~ İt cinque beş ~ Lat quinque, quint- a.a. " kental

cinnet [Men xvii] ~ Ar cinnat [#cnn msd.] bilinç örtünmesi, delilik < Ar canna gizledi, örttü " cin1

cins [CodC xiii] ~ Ar cins [#cns] tür, ırk, soy, Aristoteles mantığında bir kavram ~ Aram genəsā a.a. ~ EYun génos a.a. " genetik

cinsel YT [CepK 1935] < Ar cins " cins

• -el eki Fr sexuel sözcüğünün etkisini gösterir. Arapça kökenli cins sözcüğünden "Öz Türkçe" kelime türetilmesi ilgi çekicidir.

çip [199+] ~ İng chip yonga, kıymık, mikroelektronik entegre devre " cips

cip/jip [TDK 1955] cip ~ İng jeep II. Dünya Savaşında kullanılan bir askeri araç türü, arazi aracı < İng gp "genel kullanım aracı" deyiminin ilk harflerinden oluşturulan kısaltma < İng general purpose vehicle

çipil <Tü [TS xiv] çepel/çipil kirli, pis (sıfat), pislik (isim) < Tü *çapal/*çıpıl < Tü çap-/çıp- çalmak, çarpmak, alacalı veya kirli hale getirmek " çarp-

çıplak <onom [TS xiv] cavlak/cıbılak/cıbıldak/cıblak giysisiz veya kılsız/saçsız < Tü cıbı/cıbıl [onom.] çıplak cilt sesi " cıbı

• Türkiye Türkçesine özgü bir türevdir. Telaffuzdaki istikrarsızlık onomatope yapısından ileri gelir.

cips/çips [xx/b] ~ İng potato chips patates yongası, çips < İng chip yonga

çipura ~ Yun tsipoúra çipura balığı, coryphaena hippurus ~ EYun (h)íppouros "at kuyruklu", a.a. & EYun (h)íppos at + EYun ourá kuyruk " hip(o)+2

cır, cırıl onom [CodC xiii] çırlak cırcır böceği; [Kıp xiv] çırlak akan suyun sesi; [TS xv] cırılda- kâğıt üzerinde kalem sesi < Tü car gürültülü konuşma veya ötme sesi " car

çıra [CodC xiii] çırak mum, kandil; [Aş, DK xiv] çirağ/çerağ lamba, meşale; [Men] çira ateş yakmaya yarayan reçineli tahta parçası ~ Fa çarāġ/çirāġ/çirāχ kandil, lamba, mum fitili ~ OFa çirāg

çırak [TS xv] çérāğ etmek (tarikat ve loncada) inisiye etmek, meratibin ilk basamağında görevlendirmek; [Men xvii] çerāğ/çirāğ hizmetçi, uşak ~ Fa çarāġ/çirāġ kandil, meşale " çıra

ciranta [xix] ~ İt girante 1. döndüren, çeviren, 2. senedin arkasını imzalayan kişi < İt girare döndürmek, çevirmek " ciro

çırçır1 [EvÇ xvii] çuçurya bir balık türü; [ARasim 1897-99] çurçur ~ ?

çırçır2 <onom [LO xix] pamuk atma makinası < çır çır gıcırdama sesi, çırpma sesi

çiriş [Kıp xiv] şiriç/çiriş ~ Fa sirīş zambakgillerden bir bitki, asphodelus; bu bitkinin kökünden elde edilen hamura benzer tutkal Fa sirīştan hamur yoğurmak ~ OFa srişṭan a.a. (= Ave sraeş- a.a.)

• Karş. Erm çreş (a.a.). Türkçe ve Ermenice biçimler regresif disimilasyon ürünü müdür, yoksa Farsça yazılı biçim analojik bir düzeltme midir?

cirit [passim xvi] cirīd sırık, sırıklarla oynanan bir oyun ~ Ar carīd [#crd sf.] kabuğu soyulmuş hurma dalı, sırık < Ar carada [msd. card] soydu, kabuğunu sıyırdı

• Anlam evrimi için karş. Tü sıyırmak > sırık. • Ses değişimi inisyal c- etkisiyle açıklanabilir.

çirkef [KGunya xiv] çirkāb ~ Fa çirk āb pislik suyu, lağım & Fa çirk pislik + Fa āb su " çirkin, ab

çirkin [CodC xiii] ~ Fa çirkīn 1. pis, kirli, 2. güzel olmayan < Fa çirk pislik, irin

cirm [Men xvii] ~ Ar cirm [#crm msd.] cüsse, hacim, gövde (= İbr gerem kemik = Aram garəmā a.a.) " cürüm

ciro [186+] ~ İt giro 1. dönüş, döngü, 2. ticarette ciro ~ OLat gyrus a.a. ~ EYun gýros dönüş, döngü, tekerlek

çiroz [LO xix] ~ Yun tsýros kurutulmuş uskumru balığı

• EYun ksērós (kuru) sözcüğünden türetilmesi ses bakımından mümkün gözükmemektedir.

çırp[mak <Tü [xiv] 1. kesmek, 2. hafifçe çarpmak; [DK xv] çırpındı < Tü çarp- " çarp-

---

• Yansımalı bir sesin zayıf derecesini belirten a > ı dönüşümüyle.

çırpı <Tü [CodC xiii] çalı çırpı kuru ağaç, talaş; [BK 1799] çırpı yapı ustalarının kullandığı çırpma ipi < Tü çırpmak " çırp-

---

• Çalmak çırpmak ikilemesiyle anlam ilişkisi muğlaktır.

cırt onom [LO] cırtlak tiz sesle kendini öven; [TDK 1955] cırt tiz ve çirkin ses " cart

çiş çoc [xi] çiş çocukların idrar etmesi için söylenen bir söz

cıs onom küçük çocuklara ateşe yaklaşmamaları için söylenen söz = cız " cız

çise[mek <Tü [Kıp xiv] çise-/çisele- hafifçe yağmur yağmak < Tü çi nem, yaşlık " çiğ1

cisim/cism- [Aş, KıpGul xiv] cism ~ Ar cism [#csm msd.] beden, fiziksel varlık, büyüklük = Aram gişəmā [#gşm] insan bedeni, gövde

çit Tü [viii] çıt kamış veya dikenden yapılmış ayıraç Tü çat- katmak, dikmek " çat-

çıt, çıtır onom [LO] hafif vurma veya kırılma sesi " çat

çita [ML xx/c] ~ İng cheetah kedigillerden bir yırtıcı hayvan ~ Hind cītā a.a. < Sans çitrakāyah alacagövde, a.a.

çıta [DK xv] cıda ~ Moğ cıda süngü, kargı, mızrak

çiti [LO xix] < Tü çit- [xix LO] elde çamaşır ovalamak ~ ?

çitlembik <Tü [Kıp xiv] çatlawuk/çetlewük/çetleyik fıstık, fındık, kabuklu yemiş; [TS xvi xvi] çıtlamık/çıtlayık/çatlağuç yaban sakızı ağacının yemişi, terebinthus; [EvÇ xvii] çitlemik < Tü çıt [onom.] " çat

---

• İnisyal ç- etkisiyle sesli incelemesi tipiktir.

civa1 [Kıp, TS xiv] jive ~ Fa jīwa/cīwa sıvı metal, civa ~ OFa jīvag/cīvag 1. canlı, 2. civa ~ EFa jīva- canlı olmak " zinde

• Anlam ilişkisi için karş. Lat argentum vivum (canlı gümüş = civa), İng quicksilver (a.a.) < quick (canlı).

civa2 hava civa deyiminde ~ Ar ciwā’ [#cww çoğ.] havalar, iklim koşulları < Ar caww hava

civan [Yus xiv] cüvan genç, yiğit; [KT] cüvan vulg. civan ~ Fa cawān/cuwān genç, delikanlı ~ OFa yawān/yuwān a.a. (= Ave yavān- genç) ~ HAvr *yuwen- a.a. < HAvr *yeu- genç olma, canlılık

• Aynı kökten Lat iuvēnis, Fr jeun, İng young, Alm jung (genç).

civanmert [Mercimek xv] ; [Men xvii] cüvān merd ~ Fa cuwān mard delikanlı, cömert kimse " civan, mert

civar [Men xvii] civār/cüvār yakınlık, komşuluk; [LO] etraf, dolay ~ Ar ciwār/cuwār [#cwr III msd.] mücavir olma, komşuluk < Ar cawara [msd. cawr] komşu idi

civata [LF xviii] ~ Ven ciavéta [küç.] küçük anahtar, a.a. < Ven ciàve [İt chiave] anahtar ~ Lat clavis a.a. " kilit

civciv <onom [TS xiv] cüje kuş yavrusu; [TS xv] cücük tavuk yavrusu; [Men xvii] civciv/çivçiv serçe kuşu; [LO] henüz çıkmış kuş yavrusu < civ/civil kuş sesi " cıvıl

• Farsça ile etkileşimin yönü ve niteliği muğlaktır. Karş. Fa cūje/cūce (yavru, özellikle kuş yavrusu, piliç). Ayrıca bak. cüce.

civelek [Kan xvi] toprak sahibi olmayan kimse (Güneydoğu ağzı); [EvÇ xvii] eşcinselliğe yatkın delikanlı ~ Fa cuwānak [küç.] oğlancık < Fa cuwān oğlan, delikanlı " civan

çivi Tü [Kaş xi] çij çivi; [Kıp xiv] çuwu sivri uçlu alet, biz, tığ < Tü *çıw

• Aynı kökten çıız- < *çıwz- (sivri bir uçla kertmek). İnisyal ç- etkisiyle w > j dönüşümünün Kaşgarlı’da birkaç örneği mevcuttur.

cıvı[mak [AL 192+] cıvımak sulanmak, bulaşmak (argo) < Tü cıvık sulu, bulaşık " cıvık

cıvık [ARasim 1897-99] sulu ve bulaşık (yumurta, çamur, kişi) = Tü cılk [xvii] a.a. " cılk

• L > v dönüşümü ses bakımından ilgi çekicidir. Belki sıvık/sıvamak etkisiyle.

cıvıl onom [TS xv] civildi kısık sesle söylenme; [Men xvii] çivildemek/çiviltı fısıldamak, kısık sesle söylemek; [LO xix] civirdemek/civildemek/ cıvıldamak ufak kuşların topluca çıkardığı ses <

çivit Tü? [Uy viii+] çüwit Hindistan kökenli indigofera tinctoria bitkisinden elde edilen mavi boya

çiy >> " çiğ1

ciyak onom [Alus 1933] cıyak cıyak bağırma sesi

çiyan Tü [xi] çaδan akrep veya çiyan; [Oğ xi] çayan

cız, cızır onom [TS xvi] cızıldı kebap sesi; [LO] cızlamak/cızırdamak tavada kızarma sesi, cam çizme sesi < " caz2

çiz[mek Tü [Uy viii+] çız-/çiz- sivri bir uçla çentmek veya kazımak, çizgi çizmek < Tü *çıw çivi, sivri uçlu alet " çivi

---

• Karş. Moğ cıru- (a.a.). İnisyal ç- etkisiyle sesli incelmesi görülür.

çizburger [198+] ~ İng cheeseburger peynirli hamburger & İng cheese peynir + İng hamburger " hamburger

çizelge YT [CepK 1935] liste, cetvel < Tü çiz- " çiz-

• Türkçede mevcut olmayan -elge eki, Moğolca fiil adı yapan -lge ekinden esinlenmiş olmalıdır. Karş. Tuva ülelge (bölme işlemi) < Moğ.

çizgi Tü [Uy viii+] çızığ < Tü çız- (= Moğ cırug çizgi, resim) " çiz-

çiziktir[mek <Tü [LO xix] cızıktır- hızlı ve kararsız bir şekilde yazmak veya çizmek < Tü çiz- " çiz-

---

• -iştir- ekiyle eş işlevli olan -iktir- biçimi muhtemelen dissimilasyon ürünüdür.

cızlam [LG 188+] cızlam çekmek ölmek (argo); [OC Kaygılı 1938] cızdam/cızlam kaçma, sıvışma (argo) ~ ?

çizme <Tü [Kan xv] uzun konçlu ayakkabı; [BK xviii] çizme tabir olunan ayakkabı... ki İran Türkisinde çekme derler Tü çiz- " çiz-

---

• Semantik evrimi açık değildir.

cizvit [185+] ~ İt gesuita Katolik kilisesi bünyesinde 16. yy'da kurulan bir cemiyet, bu cemiyetin mensubu / Fr jesuite "İsa'cı", a.a. < öz Gesù/Jésus İsa

cizye [xiv] ~ Ar cizyat [#czy msd.] haraç, İslam hukukunda gayrımüslim halktan alınan vergi ~ Aram gazītā bir tür vergi < Aram #gzy ödeme " ceza

• Arapça sözcük Ar #czy (ceza, tazmin etme) kökünden türetilemez.

çoban [Aş, DK xiv] ~ Fa çōbān/çubān/şubān/şiwān davar güden ~ OFa şubān 1. çoban, 2. reis, öncü, köy yöneticisi (=? Ave *fşupān mal-güden) " +ban

çocuk <çoc [Kaş xi] çocuk domuz yavrusu, her şeyin küçüğü; [CodC xiii] çocuk/çoçka domuz yavrusu; [Çağ xv+] çuçak cüce; [Çağ xv+] çoçğa domuz yavrusu < " küçük

• Çocuk dilinden alınmış ekspresif bir deyimdir. Karş. ETü çıçamuk (küçük parmak), çıpçık/çıpçuk (serçe kuşu). Ayrıca cücük, cıcık, küçücük.

çoğal[mak <Tü [MŞ xiv] çoğal- < Tü çok " çok

çöğen/çöven Tü? [İMüh, Kıp xiii] çoğan/çuğan çöven bitkisi, saponaria

coğrafya ~ Ar cuġrāfiyā "tarif-i arz ilmi" ~ EYun gēografia yeryüzünün tasviri, haritacılık, coğrafya " je(o)+, +grafi

çok Tü [Kaş xi] çōk kalabalık, gürültü, kaynaşma (isim); [DK, MŞ xiv] çoχ/çoğ/çok kalabalık, sayıca çok (sıfat) < Tü *çowık < Tü *çağ-/*çaw- bağırmak, çağırmak, gürültü etmek " çağır-

• Karş. Tü çoğı (münakaşa - xi), çoğla- (bağırmak, çağırmak - xi), çoχ- (üşüşmek - xi), çoğrama (fokurdama, kaynaşma -xi). • Sıfat olarak 14. yy'dan sonra kop (miktarca çok) sözcüğünün yerini almıştır.

çök[mek Tü [Kaş xi] çok-/çök- dibe inmek, oturmak; [passim xiv-xv] çok- < Tü *çō/*çoğ- a.a.

• Nihai kök çok- olup, inisyal ç- etkisiyle sesli incelmesi görülür. -k- pekiştirme ekidir. Aynı kökten *çöŋğ- > çöm- (dibe çökmek), çöp (tortu), belki çürü- (tortulaşmak).

çökelek <Tü [Kenz xviii] süt pıhtısından yapılan peynir < Tü çök- " çök-

çökertme <Tü [TDK 1955] deniz dibine indirilerek balık geldiğinde dört köşesinden çekerek kaldırılan ağ (halk) < Tü çökert- indirmek " çök-

çöl [TS xvi] ~ Moğ çöl bozkır, tarım yapılmayan yer

çolak Tü [Uy viii+] çoluk sakat; [TS xv-xvi] çalık bir organı kesik veya kopuk, bedeninde yara izi olan < Tü çal- vurmak, kesmek, koparmak " çal-

çolpa [LO xix] ~ Fa çūlpā sakar, beceriksiz & Fa çūl eğri + Fa pā ayak, bacak " pa

çoluk Tü [Uy viii+] çoluk sakat " çolak

çöm[mek Tü [Uy, Kaş viii+] çom-/çöm- batmak, dibe inmek < Tü *çoŋ-/*çöŋ- < Tü *çoğ- inmek " çök-

---

• Çök- fiilinin varyant biçimi olarak kabul edilmelidir. Final -m- sesi içeren Türkçe üç fiil kökünden biridir (diğerleri em- ve göm-).

çomak Tü? [Kaş xi] çomak asa, gürz, özellikle savaşta düşmana vurup atından devirmek için kullanılan kalın ve uzun sopa ; [Kıp xiv] çomak/çomuk/çokmar ; [TS xiv] çomak/çokmar/çomar (= Moğ çoqımaq çekiç, tokmak < Moğ çoqı- çakmak, vurmak, darbe indirmek)

çomar Tü? [EvÇ xvii] çoban köpeği (Anadolu ağızlarında) Tü çokmar 1. iri başlı topuz, lobut, 2. iri başlı hayvan " çomak

çömçe [CodC xiii] çömiş ; [Kıp xiv] çömçe/çömçü/çömiç tahta kepçe ~ Fa çamça [küç.] a.a. < Fa çam tahta kadeh, kâse, kepçe

---

• Karş. Kürd çemık (kepçe).

çömel[mek <Tü [idr xiv] diz üstüne çökmek < Tü çöm- " çöm-

cömert [CodC xiii] cevmerd ~ Fa cawmard/cômard eli açık, cimri olmayan < Fa cawān mard genç adam, delikanlı " civan, mert

çömez <Tü [LO xix] medresede talebenin hizmetçisi < Tü çöm- " çöm-

---

• Muhtemelen "oturan, çömelen" anlamında. Ancak -ez ekinin işlevi açık değildir.

çömlek Tü [xi] çöŋğek içinde yemek pişirilen taş veya kilden kap; [Kan xv] çölmek ; [Men xvii] çölmek vulg. çömlek

conta [xx/a] iki mekanik aksamın eklem yeri, eklem arasına konan yalıtıcı tabaka ~ Ven zonta [İt giunto] eklem, kenet ~ Lat iuncta < Lat iungere, iunc- kenetlemek, birleştirmek, birbirine bağlamak ~ HAvr *yeug- çift koşmak, iki şeyi birleştirmek " çift

cop [Men xvii] çob/çop değnek, sopa; [ARasim 1897-99] cop zabıta sopası ~ Fa/OFa çūb/çob dal, sopa, değnek

çöp1 Tü [xi] çöp tortu, çökelti, telve < Tü *çö(ğ)- dibe inmek, çökmek " çök-

---

• Karş. Tü çökek, çöl, çöp, çör, çörüntü (tortu - TS xiv-xvi).

çöp2 [xi] çöp çıta, kebap şişi ~ Fa/OFa çob dal, sopa " cop

çopur [EvÇ, Men xvii] çapar/çopur çiçek bozuğu, lekeli < Tü çap- çarpmak, alacalı hale getirmek " çarp-

---

• a > o dönüşümü muhtemelen bir *çawp- veya *çalp- ara biçimine işaret eder. • Karş. Moğ çoğur (alaca, benekli) = Tü çakır/çağır.

çorak [Kıp, SN xiv] çorak tuzlu ve verimsiz yer; [Çağ xv] şorak tuzlu alan ~ OFa çōrag/şōrag tuzla, tuz gölü, tuz çölü < OFa çōr/şōr tuz ~ HAvr *sū-ro- tuzlu, ekşi, acı " çorba

---

• Ar şūrac (a.a.) Orta Farsçadan alınmıştır.

çorap [Kıp xiv] cirāb torba, kese; [Men xvii] cūrāb ayak kılıfı ~ Ar cirāb/cūrāb deri veya bez torba, yumuşak deriden iç ayak kılıfı ~ Aram gurbā/gərābā a.a. = Akad gurābu torba, kılıf, zarf

---

• Erm kulba < EErm gulbā (çorap) Aramcadan alıntıdır.

çorba [Yus xiv] şorbā ; [TS xiv-xviii] şorva ; [Arg xvi] çorba ~ Fa şōrbā a.a. & Fa şōr 1. tuz, tuzlu, 2. bulanık, karışık + Fa bā yemek, aş (~ OFa bāg a.a.)

çörek Tü [xi] çörek yuvarlak ekmek < Tü *çewrek yuvarlak, halka, kangal < Tü çewür- " çevir-

çöreklen[mek <Tü [LO xix] kıvrılıp kangal haline gelmek < Tü çörek/çevrek halka, daire, kangal " çörek

çorman >> " karman çorman

coş[mak [DK xv] cūşa gelmek kaynamak, galeyan etmek; [Men] cūşmek ~ Fa cōşīdan kaynamak, galeyan etmek, ajite olmak, (hayvan) azmak, köpürmek < Fa cōş kaynama, kabarma, galeyan (= Ave yaoşti- a.a. = Sans yūşán- a.a.) ~ HAvr *yeuə-s- a.a. < HAvr *yeuə- kaynamak, mayalanmak

---

• Aynı kökten EYun zéō (kaynamaki kabarmak), zýmē (maya). • Dil Devrimi sırasında yanlışlıkla Türkçe sanılarak türevleri yaratılmıştır.

coşku YT [TDK 1944] teheyyüç, enthousiasme < Fa cōşīdan coşmak, galeyana gelmek " coş-

çöven >> " çöğen

covino [LG 188+] süslü, şık genç (argo) ~ İt giovino genç adam ~ Lat iuvenis a.a. " jön

çöz[mek Tü [xi] çöj- iplik gibi bir şeyi çekip sökmek, bir bağı açmak; [CodC xiii] çöz-

---

• Kaşgarlı'daki çöjmek biçimi ilgi çekicidir. Karş. çiz-

çözelti YT [TDK 1974] kimyada analiz sonuçu ortaya çıkan madde < Tü çöz- " çöz-

cübbe/cüppe [DK, Gül xiv] ~ Ar cubbat 1. göz yuvası, kaşın altındaki kemik, 2. külahlı ve kolsuz entari (= İbr gaboh kaş ~ İbr #gbh yüksek, çıkıntı) " cephe

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar cubba : cübbe, jüpon

çubuk [Uy viii+] çıbık ; [CodC xiii] çıbuk ~ OFa çobag değnek, çıta, ince dal < OFa çob dal, değnek " cop

cüce [TS xiv] cūje yavru, özellikle tavuk yavrusu; [BK 1799] cüce tavuk pilici; [KT] pek kısa boylu insan vesaire ~ Fa cūja/cūca yavru, özellikle kuş yavrusu, civciv

---

• Karş. küçük.

cücük [TS xv] civciv, kuş yavrusu ~ Fa cūcak [küç.] yavru, civciv

---

• Karş. küçük.

çuha [DK xiv] çuka/çuχa ~ Fa çūχa bir tür yünlü kumaş

• Nihai kökeni belki bir Hint veya Doğu Asya dilinden.

cühela [Men xvii] ~ Ar cuhalā' [#chl çoğ.] cahiller < Ar cāhil " cehalet

çük [Kaş xi] çübek çocuk penisi; [Kıp xiv] çük erkeklik organı, penis ~ Fa çūbak [küç.] küçük değnek, sopacık < Fa çūb değnek, sopa " cop

---

• Yuvarlak ünlüden sonra -b- erimesi ve ç- etkisiyle ünlü incelmesi tipiktir.

cuk <onom [xix] cuk oturmak aşık kemiği oyununda kemiğin düz düşmesi < cuk/cup düşme sesi

cukka <onom [xx/b] talihli olay, denk gelme (argo) < Tü cuk aşık kemiğinin düz oturması " cuk

çukur <Tü [Kıp xiv] çuğur/çukur/şukur derin veya alçak yer, çöküntü, mezar < Tü çok-/çoku- [xi, xv+ Çağ] dibe inmek, çökmek " çök-

çul [İdr xiv] çul ; [Men] cüll vulg. çul ~ Ar cull [#cll] atları soğuktan korumak için örtülen örtü

çulha [Tuhf, KGunya xiv] ~ Fa culahā

çullan[mak [CodC xiii] çulğan- çulla sarınmak, örtünmek; [LG 188+] hücum etmek (argo) < Tü çul " çul

çulluk Tü [xi] çulık eti yenen bir kuş

cülus [Neş xv] ~ Ar culūs [#cls msd.] oturma, özellikle tahta oturma < Ar calasa oturdu

cuma [İrşad, KGunya xiv] ~ Ar cumcat^ [#cmc msd.] toplanma günü, Cuma < Ar camaca topladı " cem

cumba [LO 187+] ~ İt gibbo çıkıntı, binalarda üst kat çıkıntısı

• İtalyanca sözcüğün etimolojisi belirsizdir.

cumbul/cumbur onom [LO] cumbur/cumbul/cumbadak suya düşme sesi < " cup

cümbür [cemaat >> " cumhur

• Belki cümbüş sözcüğünün etkisiyle.

cumburlop onom [LO] şumburlop ; [TDK 1955] cumburlop düşme ve yuvarlanma sesi < cup/cumbur düşme sesi " cup

cümbüş [Aş xiv] cünbiş hareket ~ Fa cunbīş oynama, oynaşma (< Fa cunbīdan kımıldamak, hareket etmek) ~ OFa cumbişn hareket

cumhur [Ferec xv] sıradan halk; [Men] 1. halk topluluğu, 2. halk idaresi (république karşılığı) ~ Ar cumhūr [#cmhr] halk topluluğu, umum, herkes " cem

cumhuriyet [179+] halk idaresi (Fr république karşılığı) < Ar cumhūr " cumhur

---

• İsviçre, ABD gibi ülkelerin yönetim biçimine önceleri cümhūr adı verilirken, Fransız Devrimi yıllarında cümhūriyet sözcüğü yaygınlık kazandı. • Arapça masdar olan cumhūr sözcüğüne masdar yapan -iyyet eki eklenmesi kural dışıdır.

cümle [passim xiv] bütün, tüm (isim ve sıfat) ~ Ar cumlat [#cml msd.] 1. bir şeyin tümü, bütün, bütünlük, tamlık, 2. gramerde önerme " cemal

cümleten [Men xvii] ~ Ar cumlatan [zrf.] bütün olarak, tümüyle " cümle

çünkü [passim xiv] çün ki 1. ne zaman ki, 2. madem ki, 3. öyle ki ~ Fa çun ki açıklama bağlacı & Fa çun böyle, şunun gibi + Fa ki ilgi edatı

cunta [Hay 1959 195+] junta ~ İng junta ihtilal komitesi ~ İsp junta 1. birlik, ittifak, 2. ihtilal komitesi ~ Lat iuncta [f.] " conta

---

• İspanyolca sözcük İspanya Bağımsızlık Savaşı (1808-1814) sırasında kurulan Devrimci Komiteler (juntas revolucionarias) nedeniyle siyasi anlam kazanmış, 20. yüzyılda ise Latin Amerika'nın çeşitli ülkelerinde kurulan askeri ve sivil devrim komiteleri için kullanılmıştır.

cünüp [İrşad, KGunya xiv] ~ Ar cunūb/cunub [#cnb2 msd.] cenabet olma, dinen kirli olma " cenabet

cup onom [TDK 1955] cuk/cup suya düşme sesi < " cuk

cüppe >> " cübbe

cura [TS xvii] ~ Fa cūra/curra tanbura benzer müzik aleti

curcuna [TS xv] cürcüni kalçasını oynatarak yapılan raks; [EvÇ xvii] cürcüne/curcuna yaygara, şamata ~ ?

cüret [Ferec xv] ~ Ar cur'at [#cr' msd.] cesaret < Ar caru'a cesaret etti, risk aldı

cürmümeşhut ~ Ar curmu-l-maşhūd görgü tanığı olan suç & Ar curm suç + Ar maşhūd [mef.] şahit olunan " cürüm, şehadet

çürü[mek <Tü [CodC xiii] çüyri-/çüri- ; [Kıp xiv] çürü-/şürü- Tü *çöwrü- Tü çöb/çöp tortu, telve " çöp1

cüruf [Aş xiv] curūf ~ Ar curf/curūf [#crf] akıntıyla sürüklenen şey, alüvyon, maden posası < Ar carafa (su) sürükledi, (sel) alıp götürdü

cürüm/cürm- [xiv] cürm ~ Ar curm [#crm msd.] suç < Ar carama 1. eti kemiğinden ayırdı, kemik kırdı, 2. suç işledi (= Aram garəmā kemik)

çüş ünl eşeği durdurmak için kullanılan ünlem

• Eski kaynaklarda tesbit edilemedi.

cuş u huruş [Neş xv] ~ Fa cōş u χurōş kargaşa, herkesin öfke veya heyecanla birbirine girdiği durum & Fa cōş galeyan + Fa χurōş haykırış, yüksek sesle bağırış " coş-

cüsse [Men xvii] cüsset ~ Ar cuθθat [#cθθ msd.] beden, gövde, ceset = Aram gttā a.a.

• Karş. ceset.

çuval [DK xiv] ~ Fa cuwāl kaba kumaştan yapılmış torba

çuvaldız [CodC xiii] çuvāldūz ~ Fa cuwāl dūz çul iğnesi & Fa cuwāl çul + Fa dūz dikiş iğnesi (< Fa dūχtan, dūz- dikmek) " çuval

cüz [xiv] ~ Ar cuz' [#cz'] bir bütünün küçük parçası, birim, ünite, kitap forması, fasikül

cüzdan [Men xvii] kitap veya evrak çantası, portföy ~ Fa cuz'dān cüz kesesi, rulolar şeklinde bir kitabın her bir rulosunu taşımaya mahsus torba & Ar cuz' birim, unsur, kitap fasikülü + Fa -dān1 kap " cüz, +dan1

cüzi [xiv] ~ Ar cuz'ī [#cz' nsb.] çok küçük (miktar), az " cüz

cüzzam/cüzam [TS* xv] cüδām ~ Ar cuδām [#cδm msd.] cüzam hastalığı, lepra < Ar caδama [msd. caδm] vücudun bir parçasını kopardı (= Aram #gdm vücuttan bir uzuv veya kemik koparma, kesme)

dadaizm [xx/a] ~ Fr dadaisme modern sanatta bir akım ☼ 1919 Hans Arp ve Tristan Tzara, Paris'li sanatçılar < Fr dada anlamsız bir sözcük

dadan[mak Tü [xi] tatğan- tat almak, tadını beğenmek; [Men xvii] dada-/dadan- < Tü tat " tat

dadaş <çoc [DS] erkek kardeş, ağabey, delikanlı (Erzurum ağzı ve Azerice)

dadı [DK xiv] ~ Fa dādū halayık, dadı

dağ[lamak [Kut xi] ~ Fa/OFa dağ kızgın demirle hayvanlara vurulan damga (= Ave daχa- yakmak) ~ HAvr *dhegh- a.a.

• Farsçaya Türkçeden alındığına ilişkin Mahmud Kaşgari'nin görüşü yanlıştır. Karş. Sogd dağ- (yakmak).

dağ Tü [Or viii] tağ (= Moğ tağ a.a.)

dağar [Uy viii+] tağar torba; [İMüh, İdr xii] tağarcuk

dağdağa [Men xvii] ~ Ar dağdağat [#dġdġ msd.] 1. gıdıklama, gıcıklama, 2. anlaşılmaz şekilde konuşma, 3. kargaşa, teşviş < Ar dağdağa [onom.] gıdıkladı, anlaşılmaz şekilde konuştu vb.

dağıl[mak <Tü [xiv] tağıl-/dağıl- < Tü *tağ-

• Aynı kökten Tü tar-/tara- (dağıtmak, saçmak), tarı- (tohum saçmak).

daha Tü [Uy viii+] takı/dakı de, dahi (bağlaç), daha (zarf) ~ Tü takı/dakı de, dahi (bağlaç), daha (zarf)

EŞKÖKENLİLER:
Tü takı : daha, dahi1, de

dahi1 Tü [Or viii] takı ve (bağlaç), daha (zarf) " daha

dahi2 [Men xvii] ~ Ar dāhin [#dhy fa.] akıllı, kurnaz " deha

dahil1/dahl- [Kıp xiv] daχl getiri, verim ~ Ar daχl [#dχl msd.] 1. girme, araya girme, 2. getiri, gelir, kazanç, mahsul < Ar daχala girdi

dahil2 [Kıp xiv] ~ Ar dāχil [#dχl fa.] giren, içeride olan, iç " dahil1

daim [Aş, Yus xiv] ~ Ar dā'im [#dwm fa.] devam eden, devamlı < Ar dāma devam etti " devam

daima [Yus xiv] ~ Ar dā'imā [#dwm zrf.] devamlı " daim

dair [Ali xvi] ~ Ar dā'ir [#dwr fa.] (bir şey etrafında) dönen, deveran eden < Ar dāra döndü, deveran etti " devir

daire [Ferec xv] halka; [Ali xvi] muhit, çevre; [LO xix] yönetim mekânı, büro, ofis; [KT xix] bir konak veya büyük bina içinde birkaç odadan oluşan müstakil birim, suit ~ Ar dā'irat [#dwr fa. f.] döngü, dönüş, çember, halka, teker < Ar dāra döndü " devir

dakik [Gül xv] ; [TDK 1974] 1. ince (iş), 2. zamanı kullanmada çok dikkatli olan ~ Ar daqīq [#dqq sf.] ince, rafine, narin < Ar daqqa ufaladı, inceltti " dikkat

---

• Güncel anlamı dakika sözcüğünden etkilenmiş olup 1960'lardan itibaren kaydedilmiştir.

dakika [KıpGul xiv] incelik ~ Ar daqīqat [#dqq sf. f.] 1. partikül, ince ayrıntı, nüans, 2. derecenin ve saatin altmışta biri " dikkat

---

• Karş. Akad daqqiqu (çok küçük, ince).

daktilo [Bah 1924] daktilograf ~ Fr dactylo < Fr dactylographe parmakla yazma aygıtı & EYun dáktylos parmak + EYun grafē yazı " +graf

dal[mak Tü [Uy, Kaş viii+] tal- bayılmak, bilinci kararmak, yorulmak ; [Kıp xiv] dal- suya dalmak

dal1 Tü [Uy viii+] tal ağaç dalı

dal2 [EvÇ xvii] Tāl yalın, çıplak ~ ?

dala[mak Tü [Uy viii+] tala- saldırmak, talan etmek, yağmalamak; [DK xiv] dala- ısırmak; [Çağ xv+] tala- saldırmak, ısırmak

dalak Tü [Uy viii+] tal ; [Kaş xi] talak a.a.

dalalet [Men xvii] ~ Ar Dalālat [#Dll msd.] yoldan çıkma, sapma, azma < Ar Dalla saptı, yanlış yola gitti

dalavere [Cumh 1929] ~ ?

• Alavere dalavere ikilemesinden ayrışmıştır.

dalga Tü? [Kıp xiv] dalğa ; [Çağ xv+] dalğa (= Moğ dolğıya a.a. < Moğ dolğı- dalgalanmak, sıçramak, fışkırmak, rahat durmamak, koşuşturmak)

dalgıç <Tü [Çağ xv+] dalğıci su altına dalan kimse; [Men xvii] dalğıç < Tü dal- " dal-

dalkavuk + [Men xvii] sarıksız külah giyen, müdahin " dal2, kavuk

daltonizm [xx/b] ~ Fr daltonisme renk körlüğü / İng daltonism a.a. < öz John Dalton İngiliz fizikçi (1766-1844)

dalya1 [KT xix] bazı oyunlarda sayı ~ İt taglio kesik, çentik < İt tagliare kesmek ~ OLat taliare çelik aşısı yapmak, kesmek

---

• İng tally (oyunda sayı) biçimi İtalyancadan alınmıştır.

dalya2 [LO xix] ~ YLat dahlia bir süs çiçeği ☼ 1791 Antonio Jose Cavanilles, İsp. botanikçi < öz Anders Dahl İsveçli botanikçi ve Linnaeus'un öğrencisi (1751-1789)

dalyan1 [Kan xv] balık ağlamak için kurulan sabit ağ düzeneği ~ ?

• Yun alieúō (balık tutmak) fiilinden *aliáni biçimi tesbit edilememiştir.

dalyan2 [EvÇ xvii] bir tür uzun namlulu tüfek ~ Italiàn İtalyan < Italia " italik

---

• Dalyan boylu deyiminde muhafaza edilen bu sözcüğün dalyan1 (bir tür balık tutma düzeneği) ile ilişkisi kurulamaz.

dam1 [Uy viii+] tam duvar; [TS xiii, CodC xiii] dam/tam ev, evin çatısı; [Çağ xv+] tam evi çatısı olan ev = Sogd damān ev = Ave dāman a.a. = Sans dam/dama a.a. ~ HAvr *dem- a.a.

• Tam olarak belirlenemeyen bir İran dilinden alıntı olduğu muhakkaktır.

dam2 [188+] ~ Fr dame hanımefendi, bayan ~ Lat domina [f.] ev sahibesi < Lat domus ev ~ HAvr *domos a.a. < HAvr *dem- a.a. " dam1

dama [İM582 187+] ~ İt dama 1. hanımefendi, soylu kadın, 2. "kraliçe oyunu", dama ~ Fr dame hanımefendi " dam2

damacana [Kieffer-Bia 1835] ~ İt damigiana büyük ve enli su şişesi ~ Fr dame-jeanne a.a. / Prov damajana a.a.

• İlk kez 16. yy sonlarında kaydedilen Fransızca sözcüğün etimolojisi belirsizdir; Dame Jeanne ("bayan Jeanne") biçiminin yakıştırma olduğu açıktır. İng demijohn (a.a.) Fransızcadan alınmıştır.

damak Tü [Uy viii+] tamak/tamğak gırtlak, boğaz, geniz; [LL 1732] küçük dil ve etrafı; [LO xix] ağzın damı < Tü tam- damlamak " damla-

---

• Karş. Lat guttur (gırtlak, geniz) < gutta (damla). Sözcüğün orijinal anlamı damak tadı deyiminde korunmuştur. "Ağzın damı" anlamı dam sözcüğünden kontaminasyon yoluyla oluşmuş olmalıdır.

damar Tü [Uy viii+] tamar/tamır sinir veya damar ; [Kaş xi] tamır/tamur (= Moğ tamır beden gücü, kas gücü, damar)

damask/damasko [LO xix] damasko ~ İt damasco Suriye kökenli bir tür kumaş, dımışkî / Fr damasque a.a. < öz Damasco Dımışk, Şam kenti

damat [Ferec xv] dāmād ~ Fa/OFa dāmād güvey, damat ~ EFa *dāmātar- düğün sahibi (= Ave zāmātar- a.a. = Sans cāmātr a.a.) < HAvr *gemə- düğün, evlenmek " gamet

damen [Ferec xv] ~ Fa dāman etek

• Karş. tiz-i reftar olanın payına damen dolaşır (hızlı gidenin ayağına etek dolaşır).

damga Tü [Or viii] tamğa (= Moğ tamağa(n) mühür, arma, amblem)

damıt[mak YT [CepK 1935] distile etmek ~ Tü tamıt- [viii+ Uy] damlatmak < Tü tam- damlamak " damla-

damızlık <Tü [xv] yoğurt mayası; [EvÇ, Men xvii] döl alınacak hayvan < Tü tamuz-/damız- [viii+ Uy] damlatmak < Tü tam- damlamak " damla-

---

• Karş. damzur- (damlatmak ? xvii Men), damzurma (mühür mumu ? xvii Men).

damla <Tü [Kıp xiv] tamla a.a. < Tü tam- [xi] damlamak

damper [xx/b] ~ İng dumper dökücü, kaldıraçlı yük kamyonu < İng to dump [onom.] kabaca dökmek

damping [xx/b] ~ İng dumping dökme, fiyat ucuzlatarak bir malı piyasaya sürme " damper

dan onom rezonanslı darbe sesi < Tü tak sert darbe sesi " tak2

• Rezonans belirten -n sesi etkisiyle inisyal t yumuşamıştır. Bazı türevlerde d'li ve t'li biçimler bir arada görülür; ör. dandun/tantun, dangır dungur/tangır tungur.

dana Tü? [Kıp xiv] tana bir yaşında sığır yavrusu

dandik [AL 192+] ince, nazik (argo); [xx/b] uyduruk ~ ?

dandini <çoc [EvÇ xvii] oynama, raks; [LL 1732] çocuğu dizinde oynatma

---

• Karş. Fr dandiner, İng dandle, İt dondolare (çocuğu dizinde oynatma).

dangalak <onom [Men xvii] dangel/dıngıl ebleh, bi-endam kişi, deyyus; [LO xix] dangalak dangıl dungul konuşan kimse, kaba adam < dangıl [onom.] boş bir nesneye vurma sesi " dangıl

dangıl/dangır onom boş kutu veya teneke sesi " dan

danış[mak Tü [Kaş xi] tanuş- karşılıklı konuşmak, söyleşmek; [xiv] konuşmak, müşavere etmek < Tü tanu- konuşmak, söz söylemek

danışık <Tü [Tz xiv] söz, konuşma (Azerbaycan'da) < Tü danış- " danış-

daniska [EvÇ xvii] Almanya'dan gelen kaliteli kürk; [xix] bir şeyin en iyisi < öz Daniska Danzig/Gdansk, Baltık denizinde bir liman kenti

---

• Karş. lepiska.

danışman YT [CepK 1935] müşavir Tü danış- " danış-, +men2

• Fa dānişmand (bilen, bilgili) sözcüğünden esinlenmiş olduğu açıktır.

dans [NKemal 1873] ~ Fr danse a.a. < Ger *dintjan sallanmak, koşuşmak

dansite [xx/b] ~ Fr densité yoğunluk ~ Lat densitas a.a. < Lat densus yoğun ~ HAvr *dens-2 a.a.

dantel/dantela [ARasim 1897-99] dantela ~ Fr dentelle [küç.] iğne oyası < Fr dent diş ~ Lat dens, dent- a.a. " aldente

---

• Sözcük Fransızcadan alındığı halde erken örneklerde İtalyanca biçim tercih edilmiştir.

dar1 Tü [Uy viii+] tar geniş olmayan, sıkı, bunaltıcı

EŞKÖKENLİLER:
Tü dar : dar1, darıl-

dar2 [xiv] ~ Ar dār [#dwr] ev, konut, konak, yurt (= Aram dwārā/dūrā konut, konaklama yeri = Akad dāru göçebe ve çobanların konakladığı yer, oba) < Ar dāra döndü, dolandı " devir

---

• Aslı muhtemelen "etrafı çitle çevrili yer" anlamında. Karş. Tü ev =? evir-

dar3[ağacı [Ferec xv] ~ Fa/OFa dār 1. ağaç, 2. çarmıh, haç, idam ağacı (= Ave dāru- ağaç = Sans dáru a.a.) ~ HAvr *deru-2/doru- ağaç, özellikle meşe ağacı

• Aynı kökten EYun dóry/déndron, İng tree (ağaç).

dara [LO xix] ~ İt tara tartıda brüt ağırlıktan çıkarılan kap payı ~ Ar TarH çıkarma, atma " tarh

darbe [Aş xiv] Darbet ~ Ar Darbat [#Drb msd.] vuruş, vurgu < Ar daraba vurdu " darp

darbımesel [Men xvii] ~ Fa Darb-i maθal hikâyenin bitirme cümlesi, kıssadan hisse & Ar Darb vuruş, vurgu, şiirde beytin son ayağı + Ar maθal masal, kıssa " darp, mesel

darbuka [TDK 1955] ~ Ar darabukka [onom.] bir tür küçük davul (Mıs.)

darı Tü [Uy viii+] tarığ ekin, her tür hububat, özellikle arpa ve buğday; [Kıp xiv] tarığ/tarı/darı ekin, özellikle darı, panicum viliaceum < Tü tarı- ekin ekmek, tohum saçmak " dağıl-

---

• Aynı kökten Tü tar- (dağıtmak, yaymak, saçmak) = Moğ tara-/tark?a- (dağılmak, saçılmak). Anlam ilişkisi için karş. EYun spérma/sporá (tohum) < speírō (saçmak, dağıtmak), diasporá (dağılma); Ar δarrat (tohum) < δarra (saçmak). Ayrıca karş. ETü tarım (nehrin dallara ayrıldığı yer, delta).

darıl[mak Tü [Uy viii+] tarık- içi sıkılmak, müteessir olmak, bunalmak; [xi] tarılğan- a.a.; [Men xvii] darla-/darıl- kızmak, küsmek < Tü tar/dar " dar1

darma dağın ikil [Kıp xiv] dardağan ; [Mercimek xv] dardağan ; [Neş xv] dardağan tamamen dağılmış < Tü tār- [viii+ Uy, xi] dağıtmak, saçmak < Tü *tağ- dağılmak " dağıl-

darp [Kut, Aş xi] Darb ~ Ar Darb [#Drb msd.] vurma, çarpma, para basma < Ar Daraba vurdu

darphane + [Selaniki xvi] ; [Men xvii] zarbhane/darabhane para basma yeri & Ar Darb çarpma, vurma, para basma + Fa χāna ev " darp, hane

darülfülfül [Men xvii] dār-i fülfül ~ Ar dāru-al-fulful biber ağacı ~ Fa dār-i pilpil & Fa dār ağaç + Fa pilpil biber ~ Sans pippalī meyvecik, biber " dar3, el3, biber

data [xx/c] ~ İng data veri ~ Lat data [n. çoğ.] verilmiş şeyler < Lat datus verilmiş < Lat dare, dat- vermek ~ HAvr *də- < HAvr *dō- a.a.

• Aynı kökten Lat donum (hediye), EYun dídōmi, do-, Fa dādan, Erm da-, Rus daty (vermek).

dativ [DTC 1943]

daüssıla ~ Ar dāu-S-Silat sıla hastalığı, sıla hasreti & Ar dā hastalık + Ar Silat sıla " sıla

dava [Kut, Yun xi] ~ Ar dacwā’ [#dcw msd.] iddia, hukuki tez, mahkemeye çağırma " davet

davar Tü [Uy viii+] taβar mal, mülk, servet, büyükbaş hayvan < Tü taβ-/tap-2 bulmak, elde etmek

---

• Erm tavar (a.a.) sözcüğü 5. yy’dan itibaren kaydedilmiştir. İki dil arasındaki ilişkinin mahiyeti açık değildir. • Moğ tavar ve Rus tovar/tovarış (mal, servet) biçimleri Türkçeden alıntıdır.

davet [Aş xiv] ~ Ar dacwat^ [#dcw msd.] çağırma, çağrı < Ar dacawa çağırdı

davlumbaz [TS xiv] davulbāz/davlunbāz ata giydirilen göğüs zırhı; [DK xiv] davul; [xix] yandan çarklı gemilerde pervaneyi örten yarım daire şeklinde kapak < Tü davul " davul

---

• -baz ekinin anlamı açık değildir.

davran1[mak Tü [Uy viii+] taβran- acele etmek, hızlı hareket etmek; [Men xvii] canlanmak, (bir hastalıktan sonra) ayağa kalkmak; [KT xix] ayağa sıçramak, hamle etmek, teşebbüs etmek < Tü taβra- [viii+ Uy] hızlı ve aceleci olmak Tü *taβ- hareket etmek? kımıldamak?

• Karş. Tü tawış/tawuş (kımıldanma - xi), tawışğan (tavşan).

davran2[mak [LO xix] bir tarzda hareket etmek, tavır almak
< Ar Tawr tavır " tavır

• Türkçe kökenli olan davran-1 fiili ile anlam bakımından ilgisi kurulamaz. Dil Devrimi döneminde bu husus göz önüne alınmadan türevlerin yapılması dikkatsizlik eseridir.

davudi [Kıp xiv] ~ Ar dāwūdī [nsb.] Davut peygamberin sesi gibi gür ve kalın ses < öz Dāwūd Davut, Kur'anda peygamber olarak zikredilen Yahudi kralı (MÖ 11. yy) ~ İbr dāwīd sevilen, Davut < İbr #dwd sevme

---

• İbr Dawid adının Arapça karşılığı wadūd (Vedut) veya wadād (Vedat)'dır.

davul [Kaş xi] tavıl ; [passim. xiii-xix xiii] Tabl ~ Ar Tabl davul, özellikle savaş davulu ~ OFa *tabil a.a.

• Fa tabal ???, Ar Tabl ???, Erm daviġ biçimleri Orta Farsça kökenlidir. Arapçadan Batı dillerine aktarılmıştır; karş. İsp atabal, İt taballo, EFr tabour (a.a.).

daya[mak Tü [Kaş xi] taya- destek ağacı koymak, diremek

dayak Tü [Uy viii+] tayak direk, destek, değnek; [Men xvii] dayak değnek, sopa < Tü taya- dayamak " daya-

dayanak YT [CepK 1935] mesnet < Tü dayan- " daya-

dayanışma YT [CepK 1935] tesanüt < Tü dayan- " daya-

dayı Tü [Uy viii+] tağay annenin erkek kardeşi, dayı; [Kıp xiv] tay/tayı ; [DK xiv] dayı

dazlak <Tü [Kıp xiv] Tazluk ; [Mercimek xv] Tazlak < Tü taz [viii+ Uy] kel

de Tü [Uy viii+] takı bağlaç; [Kıp xiv] de/da " dahi1

de fakto [xx/b] ~ Lat de facto fiilen & Lat de -den, ile (edat) + Lat factum fiil, edim " faktör

de jure [xx/b] ~ Lat de iure hukuken & Lat de -den, ile (edat) + Lat ius, iur- kanun, hukuk " jüri

de+ ~ Lat de bir şeyden ayrılma veya uzaklaşma, eksilme, yüksek bir yerden aşağı inme, gitme, kaybolma, sona erme bildiren edat ve fiil öneki

---

• Fransızcada de-, dé- ve (seslilerden önce) dés- biçimleri görülür. Modern türevlerde daha çok "olumsuzluk" anlamı ağır basmıştır. Ör: bloke/debloke, şarj/deşarj, avantaj/dezavantaj.

EŞKÖKENLİLER:

Lat de- : debi, debloke, debriyaj, dedüksiyon, defans, defi, defile, deflasyon, defo, deforme, defrost, degaj, degrade, degüstasyon, dejenere, dekadan, dekafeine, deklanşör, deklare, dekoder, dekolte, dekont, dekupe, dekuple, delege, demarke, demarş, demode, d

de[mek Tü [Or viii] té- a.a.

debdebe [Men xvii] davul gürültüsü; [LO xix] haşmet, saltanat ~ Ar dabdabat [#dbdb msd.] 1. kısa adımlarla ve ayağını vurarak yürüme, 2. at nalı sesi, 3. davul sesi < Ar dabdaba [onom.]

• Farsça ve Türkçede "maiyetiyle yürüyen hükümdarın gürültüsü" anlamında kullanılmıştır.

debelen[mek <Tü [Kıp xiv] sağa sola yuvarlanmak < Tü tep- " tep-

---

• Sürekli ve zayıf eylem bildiren -ele- ekiyle.

debi [xx/b] ~ Fr débit 1. dilimleme, perakende satma, azar azar verme, 2. belli bir sürede akan sıvı hacmi < Fr débiter tomruğu kereste haline getirmek, perakende satmak & Fr de- + Frk *bitte tomruk " de+

debloke [etm [xx/b] ~ Fr débloquer tıkanmış bir şeyi açmak < Fr bloquer tıkamak " de+, bloke

debelen[mek <Tü [Kıp xiv] sağa sola yuvarlanmak < Tü tep- " tep-

---

• Sürekli ve zayıf eylem bildiren -ele- ekiyle.

debi [xx/b] ~ Fr débit 1. dilimleme, perakende satma, azar azar verme, 2. belli bir sürede akan sıvı hacmi < Fr débiter tomruğu kereste haline getirmek, perakende satmak & Fr de- + Frk *bitte tomruk " de+

debloke [etm [xx/b] ~ Fr débloquer tıkanmış bir şeyi açmak < Fr bloquer tıkamak " de+, bloke

debriyaj [xx/b] ~ Fr débrayage makine milini dişlilerden ayırma, dekuple etme, debriyaj & Fr de- ayırma edatı + Fr braie mil, değirmen mili " de+

deccal [xiv] ~ Ar daccāl [#dcl im.] Kuran'a göre kıyametten önce yeryüzüne gelecek olan sahte peygamber ~ Aram daggalā kandırıcı, sahteci < Aram #dgl kandırma, görünme (= Akad dagālu bakma, görme)

dede çoc [Oğ xi] baba; [DK xiv] büyükbaba, yaşlı kişi

dedüksiyon [xx/b] ~ Fr déduction çıkarsama, tümdengelim ~ Lat deductio a.a. < Lat deducere, deduct- sevketmek, -den götürmek, sonuç çıkartmak & Lat de- bir şeyden + Lat ducere, duct- sevketmek " de+, dük

def1 [Aş xiv] defc itme, tepme, dışarı çıkarma ~ Ar dafc [#dfc msd.] tepme, geri çevirme, geri verme, ödeme < Ar dafaca itti, tepti, geri çevirdi

def2/tef [xiv] ~ Ar/Fa daf/daff tek yüzlü davul, def, çalpara ~ Aram dappā tabla, tepsi ~ Akad dappu a.a. ~ Sumer

defa [Ferec xv] ~ Ar dafcat^ [#dfc msd.] 1. itiş, darbe, 2. bir kerede ödeme " def1

• Kelimenin Türkçedeki anlam evrimi için karş. Fr dans un coup (bir vuruşta, bir defada).

defaat [Ali xvi] ~ Ar dafcāt [#dfc çoğ.] defalar < Ar dafcat^ " defa

defans [xx/b] ~ Fr défense savunma < Lat defendere, defens- saldırıyı püskürtmek, savunmak & Lat de- uzağa + Lat fendere, fens- tepmek, tepelemek ~ HAvr *gwhen-do < HAvr *gwhen- a.a. " de+

• Aynı kökten Ger *gund- (savaş).

defaten [Ali xvi] ~ Ar dafcatan [zrf.] bir defada, bir ödemede < Ar dafcat^ itme, darbe, ödeme " defa

defi [xx/c] ~ Fr défi meydan okuma < Fr défier meydan okumak, kendine güvenip ortaya çıkmak ~ Lat defidere a.a. < Lat fīdere güvenmek ~ HAvr *bheidh- a.a. " de+, federasyon

defihacet ihtiyaç giderme & Ar dafc defetme, giderme + Ar Hācat ihtiyaç " def1, hacet

defile [TDK 1955] moda geçit resmi ~ Fr défilé her çeşit geçit resmi < Fr défiler tek sıra halinde geçmek & Lat de- + Lat filare tek sıra halinde dizilmek < Lat fila iplik, dizi " de+, filament

defin/defn- [Env xiv] ~ Ar dafn [#dfn msd.] gömme < Ar dafana gömdü

EŞKÖKENLİLER:
Ar #dfn : defin, define

define [Ferec xv] ~ Ar dafīnat [#dfn sf. f.] gömülü şey, gömü " defin

deflasyon [TDK 1955] ~ Fr déflation şişmiş olan para arzının daraltılması ~ İng deflation (şişmiş bir şey) inme, havası kaçma, a.a. < İng deflate (şişmiş bir şey) sönmek, söndürmek & Lat de- eksilme ve inme edatı + Lat flare, flat- üflemek, şişirmek ~ HAvr *bhlē- üflemek " de+

defne [MŞ xiv] defnī ~ Yun/EYun dafnē defne bitkisi, laurus nobilis

---

• Aram dapnā (a.a.) biçimi muhtemelen Yunancadan alınmıştır. Nihai kökeni muhtemelen bir Anadolu veya Akdeniz dilidir.

defo [xx/a] ~ Fr défaut hata, kusur ~ Lat defectus a.a. < Lat deficere, defect- bozmak, eksik ve kusurlu yapmak & Lat de- + Lat facere, fact- yapmak " de+, faktör

---

• Karş. İng defect (defo, kusur).

deforme [etm [xx/a] ~ Fr déformer biçimini bozmak, deforme etmek ~ Lat deformare " de+, form

defrost [xx/c] ~ İng defrost buz çözmek < İng frost buzlanma, don " de+, antifriz

---

• Latince olmayan bir köke de- önekinin getirilmesi kuraldışıdır.

defter [Yus xiv] ~ Ar daftar yazı tableti ~ Aram dipterā a.a. ~ EYun difthéra 1. tabaklanmış deri, 2. yazı tableti olarak kullanılan kesilip perdahlanmış deri tabakası

• ETü tepter (a.a. - Uyg) Aramca veya Orta Farsçadan erken bir alıntı olarak değerlendirilmelidir.

defterdar [Ali xvi] ~ Fa daftardār defter emini, baş maliyeci < Ar daftar " defter, +dar

değ[mek Tü [Or viii] teg- ulaşmak, erişmek, bitişmek, bitişik olmak, aynı hizada olmak; [xi] denk olmak, bedel olmak, eşit olmak

---

• Aynı kökten Tü tek/teg (kadar, gibi, eş), teŋğ (denk, eşitlik), teŋğe- (kıyaslamak, ölçüştürmek).

degaj [xx/b] degajman ~ Fr dégagement rehin verilen şeyi geri alma, bağlı bir şeyi çözme, kurtarma, salma < Fr dégager rehin çözmek & Fr de- + Fr gage rehin " de+, angaje

değer Tü [Kaş xi] tegir paha, kıymet < Tü teğ- eşit olmak, bedel olmak " değ-

değil Tü [Oğ xi] degül olumsuzluk bildiren sözcük; [Çağ xv] değül a.a.

değin Tü [Kaş xi] tegin kadar, gibi (edat) < Tü tek eşit, denk " dek

değin[mek YT [TDK 1955] değin- bir konuya temas etmek < Tü değ- " değ-

değirmen Tü [Uy viii+] tégirmen değirmen, değirmen taşı < Tü *teğirğen dönen şey < Tü teğir-/tewir- döndürmek, çevirmek " devir-

---

• -men eki büyük olasılıkla -ğen ekinin dissimile biçimidir.

değirmi Tü [Uy viii+] tégirmi halka, çevre; [xi] téğirme daire şeklinde olan şey, değirmen taşı, yuvarlak para < Tü teğir-/tewir- " değirmen

değiş[mek Tü [Uy viii+] tegiş- rastlaşmak, denk gelmek; [Kıp xiv] değiş- mübadele etmek, takas etmek; [TS xiv xiv] tebeddül etmek, dönüşmek < Tü teğ-/değ- eşit olmak, bedel olmak " değ-

---

• Anadolu ağızlarında deŋiş- biçimi yaygındır.

değme Tü [Kaş xi] tégme her, her bir, herhangi bir

• Değ- fiiliyle ilişkisi belirsizdir.

değnek <Tü [DK, Men xiv] degenek baston, asa < Tü değ- " değ-

---

• Yun dekaníki (a.a.) < Lat decanus (onbaşı) etimolojisi için yeterli delil yoktur.

degrade [etm [xx/c] ~ Fr dégrader kademe kademe azaltmak & Fr de- + Fr grader kademelendirmek, derecelendirmek < Lat gradus adım, kademe, derece " de+, grado

degüstasyon [xx/b] ~ Fr dégustation tadını çıkarma, tadına bakma < Lat degustare tadına bakmak & Lat de- bir şeyden + Lat gustare tad almak, tadına bakmak " de+, gusto

deha [Men xvii] kurnazlık; [LO, KT xix] olağanüstü zekâ (Fr génie karşılığı) ~ Ar dahā’ [#dhy msd.] kurnazlık, beceriklilik < Ar dahiya kurnaz idi

---

• Türkçedeki modern anlamı 19. yy’da ortaya çıkmıştır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #dhy : deha, dahi2

dehen [Ömer b. Mezid xv] ~ Fa/OFa dahān/dahan ağız (= Ave zathan- a.a.)

dehliz [KıpGul xiv] dihliz ~ Fa dihlīz koridor, geçit, sofa ~ OFa dahrīz revak, kapı girişindeki sütunlu eşik, propylon

dehşet [Ferec xv] ~ Ar dahşat [#dhş msd.] şaşkınlık, hayret, ani ve şiddetli korku < Ar dahişa şaşkınlık ve hayrete kapıldı, korktu

dehşetengiz [LO xix] " dehşet, +engiz

deizm [Bah 1924] deizma ~ Fr déisme müesses dinlerden bağımsız tanrı inancı, teizm < Lat deus tanrı

• Karş. teizm.

dejenere [etm [Bah 1924] ~ Fr dégénérer soysuzlaşmak, soysuzlaştırmak ~ Lat degenerare a.a. & Lat de- eksik, ayrı + Lat genus soy " de+, jenerasyon

dek Tü [viii] tek gibi (benzetme edatı); [Uy viii+] kadar (kıyas edatı) < Tü *te- varmak, denk olmak " değ-

deka+ ~ Fr déca- / İng deca- on (sadece bileşiklerde) ~ EYun déka on ~ HAvr *dekm a.a.

• Aynı kökten Lat decem, Fr dix, İng ten, Alm zehn, Fa dah, Sans dása, Erm das (on).

dekadan [ARasim 1897-99] ~ Fr décadent 1. yoz, sefih, 2. bohem ~ OLat decadens < OLat decadere bozulmak, geri düşmek, yozlaşmak & Lat de- bir şeyden + Lat cadēre düşmek " de+, kadans

dekafeine [xx/c] ~ Fr décaféiné kafeini alınmış < Fr décaféiner kafeinini almak " de+, kafein

dekan [ResmiG 1934] ~ Alm dekan üniversitede bölüm başkanı ~ OLat decanus kilise hiyerarşisinde bir rütbe ~ EYun dekanós onbaşı, on kişinin yöneticisi < EYun déka on " deka+

• Türkçeye 1933'te Alman akademik sisteminden aktarılmıştır.

dekatlon [xx/b] ~ Fr décathlon on dalda spor müsabakası & EYun déka on + EYun áthlon yarış " deka+, atlet

• İlk kez 1911'de İsveç'te tanımlanmış ve 1912 Stockholm Olimpiyatlarında uluslararası kullanıma girmiştir. KArş. pentatlon.

deklanşör [xx/b] ~ Fr déclencheur tetikleyici < Fr déclencher mandalını çekmek, tetiklemek & Fr de- + Fr clenche mandal ~ Frk *klinka mandal, çengel " de+

deklare [etm [xx/a] ~ Fr déclarer ilan etmek, beyan etmek ~ Lat declarare yüksek sesle ilan etmek & Lat de- bir yerden veya bir şey hakkında + Lat clarare bağırmak < Lat clarus yüksek sesli, açık, parlak, temiz " de+, klarnet

deklase [xx/b] ~ Fr déclassé sınıf düşmüş, değer kaybetmiş (kimse) < Fr déclasser sınıf düşürmek & Fr dé+ ayrılma, uzaklaşma bildiren önek + Fr classe sınıf " de+, klas

dekoder [xx/c] ~ İng decoder kod çözücü < İng code kod " de+, kod

dekolte [ARasim 1897-99] ~ Fr décolleté kadın giyiminde gerdan ve üst göğüs açıklığı & Fr de- + Fr collet [küç.] gerdan < Fr col boyun ~ Lat collum a.a. " de+, koli1

dekont [xx/b] ~ Fr décompte hesap dökümü & Fr dé- bir şeyden + Fr compter hesaplamak " de+, kompüter

dekor [Bah 1924] ~ Fr décor ziynet, süs ~ Lat decus, decor- 1. zerafet, terbiye, uygun davranış, 2. ziynet, süs ~ HAvr *dek-es- < HAvr *dek- (öğreti, terbiye, adap) benimsemek " disiplin

dekovil [xx/b] ~ Fr decauville dar demiryolu hattı ☼ 1889 Paris Sergisi'nde < öz Paul Decauville Fransız mühendis (1846-1922)

dekupe [etm [xx/b] ~ Fr découper keserek çıkarmak, testere ile ince ağaç işçiliği yapmak & Lat de- bir şeyden + Fr couper kesmek " de+, kup

dekuple [etm [ML xx/c] dekuplaj ~ Fr découpler çift olan bir şeyi ayırmak & Fr de- ayrı + Fr couple çift " de+, akuple

del[mek Tü [Uy viii+] tel- a.a.

delalet [Kıp xiv] ~ Ar dalālat [#dll msd.] yol gösterme, işaret etme, delil olma < Ar dalla gösterdi, işaret etti

delege [Bah 1924] ~ Fr délegué murahhas, birini veya bir şeyi temsil etmek üzere gönderilen kimse < Fr déleguer görev vermek, görevli olarak göndermek ~ Lat delegare a.a. & Lat de- bir şeyden + Lat legare, legat- bir sorumluluk veya yükümlülük vermek, görevlendirmek (< Lat lex, leg- kanun, yükümlülük) " de+, legal

delgi YT [CepK 1935] matkap < Tü del- " del-

deli Tü [Uy viii+] télβe/télfe a.a.; [xi] telü ; [DK xiv] delü

delik Tü [Kaş xi] telik a.a. < Tü tel- " del-

delil [Aş xiv] yol gösteren ~ Ar dalīl [#dll sf.] a.a. " delalet

delişmen <Tü [LO xix] deli gibi, biraz deli < Tü deli " deli, +men1

• -işmen ekinin işlevi açık değildir.

delta [KT xix] ~ EYun délta 1. Yunan alfabesinin dördüncü harfi, D$, 2. Nil nehrinin delta harfine benzeyen ağzı ~ Fen dlt kapı, Fenike alfabesinin dördüncü harfi (= Aram dālet kapı, Arami/İbrani alfabesinin dördüncü harfi, d3; = Akad daltu kapı)

dem(o)+ ~ Fr dém(o)- / İng dem(o)- halk (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun dēmos 1. ilçe, memleket, ülke, 2. taşra halkı, memleketli, 3. halk,

ahali < EYun daíō bölmek, pay etmek, kısımlara ayırmak ~ HAvr *dā- bölmek, kısımlara ayırmak

dem1 [Aş xiv] vakit ~ Fa/OFa dam 1. nefes, 2. vakit, zaman (= Sans dhámi/dhamáni nefes, soluk, üfleme)

• Farsça ikinci anlamın "soluklanmak, es vermek" anlamında dam χōrdan ve dam zadan deyimlerinden türediği düşünülebilir.

dem2 [Yus xiv] ; [xx/b] çay kıvamı ~ Ar dam [#dm] kan (= Aram dəmā a.a. = İbr dām a.a. = Akad dāmu a.a.)

demagog [Bah 1924] ~ Fr démagogue halkı galeyana getirme ~ EYun dēmagōgós "halk güden", a.a. & EYun dēmos halk, ahali, özellikle aşağı tabakadan halk + EYun agōgós önder, öncü (< EYun ágō gütmek, sürmek, sevketmek) " dem(o)+, aksiyon

demarke [etm [ML xx/c] ~ Fr démarquer işaretleyerek ayırmak, sınır çizmek " de+, marke

demarş [xx/b] diplomatik girişim ~ Fr démarche girişim, gidiş, süreç < EFr démarcher yürüyüp gitmek " de+, marş

demeç YT [TDK 1944] beyanat < Tü de- " de-

• Fiil köküne eklenen -meç ekinin işlevi belirsizdir. Türkçe araç isimleri yapan -eç ekiyle benzerlik yüzeyseldir.

demet [Kan xvi] demed ~ Yun demáti deste < EYun déma, demat- bağ, deste, bohça, çıkın < EYun déō bağlamak, sarmak

demin Tü [Uy viii+] témin hemen (önce veya sonra)

demir Tü [Or viii] témür a.a.; [Uy viii+] témir

• Moğ temür (a.a.) Türkçeden alıntı olmalıdır.

demirhindi ~ Ar tamr-i hindī Hint hurması, tropik ülkelerde yetişen bir ağaç, tamarind < Ar tamr hurma (= İbr tamar hurma ağacı)

• Lat tamarindus, İng tamarind biçimleri Arapçadan alınmıştır. Batı dillerinde kadın adı olarak kullanılan Tamar/Thamar biçimi İbraniceden alınmıştır.

demode [ARasim 1897-99] ~ Fr démodé modası geçmiş < Fr mode moda " de+, moda

demografi [xx/b] ~ Fr démographie nüfus kayıtları, nüfus olgularını inceleyen uzmanlık dalı ~ EYun dēmografía a.a. & EYun dēmos halk + EYun grafē yazı, kayıt " dem(o)+, +grafi

demokrasi [187+] ~ Fr démocratie halk iktidarı ~ EYun dēmokrateía a.a. & EYun dēmos halk, ahali + EYun krátēs güçlü, iktidar sahibi " dem(o)+, +krasi

demon [DTC 1943] ~ Fr démon mitolojide bir tür kötü ruh, iblis ~ Lat daemon ~ EYun daimon

demonte [etm [xx/b] ~ Fr démonter sökmek, parçalarına ayırmak " de+, monte

demoralize [etm [xx/b] ~ Fr démoraliser moralini bozmak " de+, moral

demotik [ML xx/c] demotikos ~ Fr démotique avam tabakasına ait, avam dili ~ EYun dēmotikós a.a. < EYun dēmos halk, avam " dem(o)+

denden [xx/a] dendan yazıda tekrar işareti, >> ~ Fa dandān [çoğ.] 1. dişler, 2. Arap alfabesinde be, te, sin, ye gibi harflerin dişe benzeyen çıkıntıları < Fa dand diş ~ HAvr *dent- a.a. " aldente

dene[mek <Tü [DK xiv] deŋe- eşleştirmek, kıyaslamak, sınamak, tartmak < Tü deŋğ eş, eşdeğer " denk

denek YT [Fel 1942] üzerinde deneme yapılan < Tü dene- " dene-

---

• Fiil köküne eklenen -k ekinin işlevi belirsizdir.

denet YT [TDK 1955] kontrol < Tü dene- " dene-

• Fiil köküne eklenen -t ekinin işlevi belirsizdir.

denetim YT [TDK 1955] murakabe, kontrol < Tü denet " dene-

• Ada eklenen -im ekinin işlevi belirsizdir.

deney YT [Fel 1942] tecrübe < Tü dene- " dene-

• Fiil köküne eklenen -y ekinin işlevi belirsizdir.

deneyim YT [Fel 1942] deney yapma; [TDK 1983] tecrübe, deneyle kazanılan bilgilerin tümü < Tü dene- " dene-

dengbej [YaşarK 1976] Kürt saz şairi ~ dengbêj şarkıcı & deng ses + bêj söyleyen, ses veren (< bêjın söylemek

denge YT [CepK 1935] muvazene < Tü denk " denk

• Ada eklenen -e ekinin işlevi belirsizdir.

deniz Tü [Kaş xi] teŋiz (= Moğ teŋis göl, deniz)

denk Tü [Or viii] teŋ denk, eşit, eşdeğer (sıfat); [Uy viii+] denge, eşitlik, eşdeğerlik (isim), tartı, yük < Tü *ten- denk olmak, eşit olmak < Tü teğ- a.a. " değ-

denklem YT [CepK 1935] eşitlik < Tü denkle- " denk

denli <Tü [DK xiv] deŋlü kadar (kıyas edatı) < Tü deŋg eşitlik, eşit " denk

denomine [etm [xx/c] ~ Fr dénominer belirlemek, ad vermek ~ Lat denominare bir şeyi başka bir şeyin adıyla adlandırmak & Lat de- bir şeyden + Lat nominare ad vermek (< Lat nomen, nomin- isim) " de+, nominal

densiz <Tü [Men xvii] deŋgsiz ölçüsüz, saygısız < Tü deŋg denge, tartı " denk

denyo [ARasim 1897-99] ; [AL 192+] zıpır, kaçık, dejenere, serseri (argo) < öz Denyo orta oyununda bir karakter

deodoran [xx/c] ~ Fr déodorant ~ İng deodorant koku giderici ☼ 1869 İng. & Lat de- olumsuzluk öneki + Lat odor koku ~ HAvr *od-os- < HAvr *od- kokmak " de+, osmiyum

deontoloji [ML xx/c] ~ Fr déontologie ahlaki görevler kuramı / İng deontology a.a. < EYun deon, -t- görev, ödev (~ HAvr *deu- yapmak, ifa etmek, bir görevi yerine getirmek) " +loji

depar [xx/b] ~ Fr départ ayrılma, uzaklaşma, harekete geçme < Fr départir vazgeçmek, ayrılmak, uzaklaşmak & Lat de- bir şeyden + Lat partiri ayrılmak " de+, parsel

departman [xx/a] ~ Fr département bölüm, kısım < Fr départir bölmek, bölümlere ayırmak & Lat de- bir şeyden + Lat partire bölmek " de+, parsel

deplase [etm [xx/b] ~ Fr déplacer yerinden çıkarmak, yer değiştirmek, başka yere gitmek veya götürmek " de+, plase

---

• Karş. İng displace (a.a.).

depo [LO xix] debboy ~ Fr depôt 1. bir yana koyma, saklama, biriktirme, 2. saklanan veya biriken şey, 3. biriktirme yeri, depo ~ Lat depositum a.a. < Lat deponere, deposit- bir yana koymak, saklamak, biriktirmek & Lat de- bir şeyden ayrı + Lat ponere, posit- koymak " de+, post2

depozit/depozito [Tarik 1884] depozito ~ Fr déposite / İt deposito 1. bir yana koyma, saklama, 2. saklanan veya biriken şey ~ Lat depositum a.a. " depo

depre[mek Tü [Uy viii+] tepre- yerinden oynamak, kımıldamak, hareket etmek < Tü tep- " tep-

deprem YT [CepK 1935] zelzele < Tü depre- " depre-

depresyon [xx/b] ~ Fr dépression 1. çukur, çöküntü, 2. ruhsal veya ekonomik çöküntü ~ Lat depressio çukur < Lat deprimere, depress- bastırmak, çökertmek & Lat de- aşağı + Lat premere, press- basmak " de+, pres

der+ ~ Fa dar/andar -de, içte, içinde, içeride olma bildiren edat ~ EFa/Ave antar- a.a. ~ HAvr *en-ter- a.a. " inter+

• Aynı kökten Sans antar/antara (iç, içeri), Lat inter, Ger *under (iki şey arası).

der[mek Tü [viii] tér- derlemek, toplamak

EŞKÖKENLİLER:
Tü tér- : der-, dergi, deriş-, derle-, dernek, terki

der1 [Ferec xv] ~ Fa dar kapı ~ EFa dvara- a.a. (= Ave dvara- a.a. = Sans dvāra a.a.) ~ HAvr *dhwer- a.a.

• Aynı kökten EYun thýra, Alm tür, İng door (kapı), Lat forās (kapı dışına), forum (dış avlu).

derbeder [Ömer b. Mezid xv] ~ Fa dar ba dar kapı kapı (dolaşmak, dilenmek), evsiz barksız, dilenci < Fa dar kapı " der1, be+

derbent [Aş xiv] ~ Fa dar band kapı bağı, geçit " der+, bent

derbi [xx/b] ~ İng derby önemli spor karşılaşması < öz Derby 1778'de 12. Derby Kontu Edward Smith-Stanley tarafından tesis edilen at yarışları

derdest ~ Fa dar dast elde, yakalanmış, tutuklu " der+, dest

dere [Yus xiv] ~ Fa dara/darra vadi, iki dağ arasındaki yarık (= Ave darenā- vadi)

derece [xiv] ~ Ar daracat [#drc msd.] basamak, adım < Ar daraca [msd. durūc] yürüdü, adım attı, adım adım ilerledi (= Aram darəgā [#drg] yürüme, adım = Akad daraggu patika, yürüme yolu)

• Ar darakat (merdivenin en dip basamağı) biçimi muhtemelen Aramca kökün ikincil biçiminden alıntıdır. Karş. dereke.

dereke [xiv] ~ Ar darakat [#drk msd.] merdivenin en alt basamağı, bir şeyin en dip noktası ~? Aram dərākā basamak, yol < Aram #drk ayağıyla basma = Aram #drg yürüme, gitme " derece

dereotu + [Men xvii] tere otı roka veya tere veya ısırgan otu; [LO xix] tere otu tarhun veya roka; [xx/a] tere veya dereotu (anethum graveolens) < Tü tere taze yenen her türlü sebze " tere, ot

dergâh [Aş, Yus xiv] ~ Fa dargāh kapı mahalli, eşik " der+, +gâh

dergi YT [Mercimek xv] açılıp dürülen sofra; [CepK 1935] mecmua < Tü der- " der-

derhal [xiv] ~ Fa dar Hāl şimdiki zamanda, hemen & Fa dar + Ar Hāl şimdiki zaman " der+, hal1

deri Tü [Uy viii+] teri a.a.

• Karş. Ave deretō- (yüzülmüş deri) < HAvr *der- (derisini yüzmek). Aynı kökten EYun dérō (derisini yüzmek), dorós (yüzülmüş deri).

derin Tü [Uy viii+] teriŋğ a.a.

deriş[mek YT [TDK 1944] temerküz etmek, konsantre olmak < Tü der- " der-

derive [etm [ML xx/c] derivasyon ~ Fr dériver 1. (nehir) yönünü değiştirmek, başka yöne çevirmek, 2. türetmek < Lat derivare akarsu yatağını değiştirmek & Lat de- ayrı + Lat rivus akarsu, ırmak ~ HAvr *reiwo- vadi, dere yatağı < HAvr *rei- yarmak " de+

derkenar [Ali xvi] ~ Fa dar kanār kenarda olan, sayfa kenarı, marj " der+, kenar

derle[mek Tü [Uy viii+] térle- < Tü tér- " der-

• Modern dönemde sadece derleyip toplamak deyiminde rastlanan bir biçim iken Dil Devriminden sonra bağımsız bir fiil olarak değerlendirilmiştir.

derma(to)+ ~ Fr/İng dermat(o)- deri (sadece bileşik isimlerde) < EYun dérma, -t- deri, cilt < EYun derō soymak, deri yüzmek ~ HAvr *der-2 a.a.

derman [Aş, Yus xiv] ~ Fa/OFa darmān ilaç, tedavi, sağaltım (= Ave drva- sağlık) ~ HAvr *dher-2 sağlam olmak, sağlamak, sağalmak

---

• Aynı kökten Sans dharma (sağlam şey, yasa).

dernek Tü [Kaş xi] térnek toplantı < Tü tér-in- [xi] derinmek, toplanmak < Tü tér- [xi Ha] dermek, toplamak " der-

derogasyon [xx/c] ~ Fr dérogation özel bir durumda yasa veya hukuk ilkesinin uygulamasından vazgeçme < Lat derogare bir yasayı tadil ya da

değiştirmeyi önermek ya da kapsamını daraltmak & Lat de- + Lat rogare önermek, yasa tasarısı sunmak ~ HAvr *rog-ā- " de+, rast

derpiş [etm [Men xvii] ~ Fa dar pīş önceden, önden & Fa dar + Fa pēş/pīş ön " der+, peşin

ders [Ferec xv] ~ Ar dars [#drs msd.] bir metni (özellikle Kur'anı) cümle cümle yorumlayarak öğretme, ders verme, vaaz verme ~ Aram dərāş yorum, Tevrat'ı cümle cümle yorumlayarak öğretme yöntemi < Aram #drş yorumlama, tefsir etme

---

• Arapça sözcüğün özel anlamı Aramiceden alınmıştır. Karş. Ar #drs1 [msd. dars] (tepme, dövme, üstüne basma).

dert [Aş, Yus xiv] derd ~ Fa/OFa dard elem, keder

deruhte [Men xvii] der cuhde ~ Fa dar cuhdat^ giriftan sorumluluğu altına almak & Fa dar + Ar cuhdat^ sorumluluk " der+, uhde

derun [xiv] ~ Fa darūn iç, iç taraf, içyüzü, gönül " der+

derviş [passim xiv] ~ Fa darwīş/darwēş 1. fakir, yoksul, 2. tarikat uğruna dünya mülkünden vazgeçen kimse, zahit ~ OFa daryōş yoksul

derya [Aş, Yus xiv] ~ Fa daryā deniz ~ EFa draya- a.a. (= Ave zraya- a.a.)

derz [xiv] ~ Fa/OFa darz dikiş (= Ave dareza- dikme, bağlama, sağlam kılma) ~ HAvr *dheregh- pekiştirmek, dikmek

deş[mek Tü [xi] teş- < Tü *tel- delmek " del-

• Del- fiilinin varyant biçimidir. Karş. delik deşik. L/Ş eşdeğerliği Türk dillerinde tipiktir.

deşarj [xx/b] ~ Fr décharge yük boşaltma < Fr décharger yük boşaltmak < Fr charge yük " de+, şarj

desen [ResCGaz 1911] ~ Fr dessin çizim, tasarım < Fr dessiner taslağını çizmek, işaretlemek, betimlemek ~ Lat designare a.a. & Lat de- ayrı + Lat signare işaretlemek, damgalamak, belirtmek " de+, sinyal

deser [xx/a] ~ Fr dessert yemek sonunda yenen tatlı veya meyve < Fr desservir sofra servisini kaldırma & Fr de- olumsuzluk öneki + Fr servir hizmet etmek, sofra kurmak < Fr service hizmet, sofra servisi " de+, servis

desi+ ~ Fr déci- / İng deci- onda bir (sadece bileşiklerde) < Lat decimus onuncu, onda bir < Lat decem on ~ HAvr *dekm a.a. " deka+

desibel [xx/b] ~ Fr décibel fizikte ses yoğunluğu birimi ~ İng decibel a.a. ☼ 1928 ABD. & Fr deci- onda bir + öz Alexander Graham Bell Amerikalı fizikçi (1847-1922) " desi+

deşifre [etm [DTC 1943] ~ Fr déchiffrer şifresini çözmek < Fr chiffre rakam, şifre " de+, şifre

desimal [xx/b] ~ Fr décimal ondalık ~ Lat decimalis < Lat decimus onuncu, onda bir < Lat decem on " desi+

desinatör [xx/b] ~ Fr dessinateur tasarımcı < Fr dessiner tasarlamak " desen

desise [Men xvii] desīs ~ Ar dasīs/dasīsat [#dss sf.] gizli amaçlar gütme, entrika < Ar dassa [msd. dass] sakladı, gizledi, bir şeyin altına koydu

desperado [xx/c] ~ İsp desperado umudu tükenmiş, çaresiz, haydut < İsp desperar ümidi kesmek ~ Lat desperare a.a. & Lat de- olumsuzluk eki + Lat sperare ummak, ümidi olmak < Lat spes, sper- ümit ~ HAvr *spē-1 bereket, talih " de+

• Karş. İng despair (ümitsiz olmak).

despot [Env xv] yerel Rum hükümdarı, üst düzey Rum rahibi; [Bah 1924] diktatör, müstebit ~ Yun despótēs efendi, egemen, hükümdar ~ EYun despótēs ev sahibi ~ HAvr *dems-poti- & HAvr *dem- ev + HAvr *poti- güçlü, muktedir " dam2, potansiyel

---

• Türkçe modern kullanımı Batı dillerinden alınmıştır.

dest [Yus xiv] ~ Fa/OFa dast el ~ EFa dasta- a.a. (= Ave zasta- a.a. = Sans hásta a.a.) ~ HAvr *ghes-to- < HAvr *ghes- a.a.

destan [Aş xiv] dāsitān ~ Fa dastān/dāsitān anlatı, epos, hikaye (= Ave dasta- bilgi) " +dan2

deste [xiv] ~ Fa dasta tutam, avuç, bir elin tutacağı miktar < Fa dast el " dest

destek [Men xvii] elcik; [LL 1732] duvar ve ağacı sağlamlaştırmak için eklenen nesne ~ Fa dastak [küç.] "elcik", tutamak, alkış < Fa dast el " dest

destinasyon [xx/c] ~ Fr destination bir şeyin ulaşacağı hedef, gidilen yer < Lat destinăre belirlemek, tayin etmek, kaderini çizmek & Lat de- ayrı + Lat *stenăre durdurmak, dikmek, mukavim kılmak ~ HAvr *stə-nā- < HAvr *stā- durmak " de+, istasyon

destmal [xiv] ~ Fa dast māl mendil & Fa dast el + Fa māl silen " dest, mala

destroyer [xx/b] ~ İng destroyer 1. yıkan, tahrip eden, 2. bir tür savaş gemisi ☼ İkinci anlamda 1882 ABD. < İng destroy yıkmak, tahrip etmek ~ EFr

destruir [mod. détruir] a.a. ~ Lat destruere, destruct- a.a. & Lat de- + Lat struere, struct- dikmek, inşa etmek " de+, strüktür

---

• Türkçede 20. yy ilk yıllarından itibaren İngilizce sözcüğün çevirisi olan muhrip biçimi kullanılmıştır.

destur [Aş, Yus xiv] izin, müsaade ~ Fa dastūr 1. "el almış", bilge, bilgin, vezir, 2. "el alma", ruhsat, izin, müsaade ~ OFa dastwar a.a. & OFa dast el + OFa (ā)war sahip " dest, +ber

detant [1972] ~ İng détente Soğuk Savaş döneminde bloklararası yumuşama politikasına verilen ad ~ Fr détente gevşeme, gerilim düşmesi < Fr détendre gevşemek, gevşetmek ~ Lat detendere a.a. & Lat de- + Lat tendere, tens- germek " de+, tansiyon

detantör [xx/c] ~ Fr détenteur basınç veya gerilim düşürücü < Fr détendre gerilim azaltmak " detant

detay [Bovary (Akyüz) 1942] ~ Fr détail 1. perakende (satış), 2. ayrıntı < Fr détailler kesip ayırmak, perakende satmak & Fr de- bir şeyden ayırarak + Fr taille kesim " de+, dalya1

detektif [Bah 1924] ~ İng detective kriminel araştırma görevlisi < İng to detect ortaya çıkarmak, keşfetmek ~ Lat detegere, detect- örtüsünü kaldırmak, açmak, açığa vurmak & Lat de- + Lat tegere, tect- örtmek " de+, tuğla

detektör [Bah 1924] elektromanyetik dalgaları tesbit etmeye yarayan alet ~ Fr détecteur ~ İng detector ortaya çıkaran, keşfeden, a.a. < İng to detect ortaya çıkarmak, keşfetmek " detektif

deterjan [195+] ~ Fr détergent bir tür kimyasal temizleyici / İng detergent a.a. ☼ 1938 Procter & Gamble Co., Amer. kimya şirketi. < Lat detergere, deters- silmek, temizlemek & Lat de- bir şeyden + Lat tergere, ters- temizlemek " de+

determinizm [Bah 1924] determinizma ~ Fr déterminisme/prédéterminisme insan kaderinin önceden belirlenmiş olduğunu ve özgür iradenin varolmadığını savunan felsefi görüş < Fr déterminer belirlemek < Lat determinare a.a. & Lat de- bir şeyden + Lat terminare sınırlamak " de+, terminal

detonatör [xx/c] ~ Fr détonateur patlatıcı, fünye < Fr détonner patlamak < Lat tonare gümbürdemek, gürlemek ~ HAvr *(s)tenə- gök gürlemek " de+

detone [xx/b] ~ Fr détoné sesi yanlış perdeden olan " de+, ton1

dev [Aş xiv] dīv ~ Fa dīw/dēw Fars mitolojisinde kötü ruhlu efsanevi yaratık, cin ~ EFa daiva- a.a. ~ Ave daēva- Zerdüşt inancında kötülük tanrısı, şeytan, cin ~ HAvr *deiwo- tanrı < HAvr *dyeu- gün, güneş, güneş tanrısı " jurnal

• Aynı kökten Sans dēva-, Lat deus (tanrı), EYun Zeus (güneş tanrısı). Zerdüşt inancında eski devir tanrıları olan daēva'lar yenilip Ehrimen'in yönettiği kötülük tanrılarına dönüşmüştür.

deva [Aş, Veled xiv] ~ Ar dawā' [#dwy msd.] ilaç

devalüe [etm [xx/b] ~ Fr dévaluer ~ İng devaluate değer yitirmek, paranın değerini düşürmek ☼ 1914 İng. & İng de- ayrılma ve eksilme edatı + İng value değer " de+, valör

devam [Men xvii] ~ Ar dawām [#dwm msd.] sürme < Ar dāma sürdü, kaldı, devam etti

devasa [xx/a] dev gibi (Fr gigantesque karşılığı) & Fa dīw/dēw + Fa āsā benzer, gibi " dev

• 20. yy başlarında üretilmiş bir bileşik olmalıdır; Farsçada örneğine rastlanmamıştır.

deve Tü [viii] tebe/tewe ; [Uy viii+] teβey (= Moğ temege(n) a.a.)

develope [etm [xx/b] ~ Fr développer 1. kabuktan veya torbadan çıkarmak, açmak [esk.], 2. geliştirmek, ortaya çıkarmak, 3. fotoğraf filmini banyo etmek < EFr voloppe tahıl kepeği, kabuk, torba " de+

• Karş. Fr/İng envelope (zarf).

deveran [Tz xvi] ~ Ar dawarān [#dwr msd.] dönüş, döngü, dönüp durma " devir

devin[mek YT [194+] hareket etmek Tü *dev- " devir-

• Devir- fiilinin kökü olduğu keyfi olarak varsayılan *dev- kökünden türetilmiştir.

devir/devr- [Env xiv] ~ Ar dawr [#dwr msd.] 1. dönüş, döngü, 2. zaman, çağ < Ar dāra döndü

devir[mek Tü [Uy, Kaş viii+] tegür-/tewür- çevirmek, döndürmek

• Nihai biçim muhtemelen *teğir- olup, ğ > w dönüşümü ve w sesi etkisiyle ünlü yuvarlaklaşması görülür. • Ar dawr (devir, dönüş) biçimiyle ses benzerliği ilgi çekicidir. Karş. çevir-, evir-.

deviyasyon [xx/c] ~ Fr déviation yoldan ayrılma / İng deviation a.a. ~ OLat deviatio a.a. & Lat de- ayrılma edatı + Lat via yol " de+, viyadük

devlet [Kut, İdr xi] ~ Ar dawlat [#dwl msd.] 1. iktidar, kudret, siyasi egemenlik, 2. (mec.) zenginlik, mülk ~ Aram dawlā iktidar, egemenlik (= Akad dālu/dualu 1. dönmek, deveran etmek, 2. teftiş etmek, denetlemek, idari görevle dolaşmak)

• Anlam bakımından Ar #dwl (dönme, deveran etme, sırayla birbirini izleme) kökünden türetilemez.

devran [Yus xiv] ~ Ar dawarān [#dwr msd.] dönüp durma, özellikle zamanın geçişi " deveran

devre [Ömer b. Mezid xv] ~ Ar dawrat [#dwr msd.] dönüş, döngü, dönem " devir

devrim YT [CepK 1935] inkılap, ihtilal < Tü devir- " devir-

devriye bir alanı dolaşarak yapılan nöbet < Ar dawrī [nsb.] dönmeyle ilgili " devir

devşir[mek <Tü [DK xiv] değşür-/devşür- değiştirmek, tebdil etmek, mübadele etmek < Tü değiş- " değiş-

---

• Kullanımda Tü derşür- (toplamak, derlemek - xiii TS) < der- fiiliyle birleşmiştir. Osmanlı devletine özgü devşirme kurumunun adındaki anlam ikiliği ilgi çekicidir.

deyim YT [CepK 1935] tabir < Tü de- " de-

deyyus ~ Ar dayyūθ [#dyθ im.] karısını satan veya karısı tarafından aldatılan erkek

dezavantaj [xx/b] ~ Fr désavantage avantajın zıddı " de+, avantaj

dezenfekte [etm [Bah 1924] ~ Fr désinfecter iltihap gidermek " de+, enfekte

dezenformasyon [xx/c] ~ Fr désinformation "bilgilendirmeme", yanlış bilgilendirme < Fr information bilgi, bilgilendirme " de+, enforme

dezentegre [etm [xx/b] ~ Fr désintegrer çözmek, çözülmek " de+, entegre

di+ ~ EYun dúo, di- iki ~ HAvr *dwo- a.a. " dü

dia >> " diyapozitif

dia+ ~ EYun diá içinden geçme, içine işleme, bir şeyi baştan başa katetme, bir köşeden diğerine çapraz gitme, enlemesine gitme bildiren edat ve fiil öneki

---

• Anlamca İng through, Alm durch ve Fr par < Lat per edatlarının eşdeğeridir.

dibace [Ali xvi] ~ Fa dibāça [küç.] 1. küçük ipek parçası, 2. rulo şeklinde kitaba sarılan ve üzerinde kitabın konusu yazılan ipek şerit, önsözden önceki kısa sunuş yazısı ~ OFa dibāçag başlangıç duası

dibek [Men xvii] havan Tü dep-/tep- dövmek, ayakla vurmak " tep-

---

• Karş. Tü depek (tekme atan - xiv Kıp). İlk hecedeki sesli değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

didaktik [DTC 1943] ~ Fr didactique öğretici, eğitici ~ EYun didaktikós < EYun didáskō, didak- öğretmek ~ HAvr *didnsko- düşündürmek < HAvr *dens-1 düşünmek " +dan1

dide [Ferec, TS* xv] ~ Fa dīda 1. görülen, görülmüş, 2. gören, görmüş, 3. göz < Fa dīdan, bīn- görmek ~ OFa dītan, wēn- a.a. (= EFa didiy gördü = Ave dāi-, didaiti bakmak, görmek, düşünmek) ~ HAvr *dhiā- < HAvr *dheiə- görmek, bakmak

---

• Aynı kökten Sans dhyāti (düşünmek), Erm tid- < EErm dit- (seyretmek). Farsça fiilin kuraldışı geniş zaman kökü olan bīn sözcüğünün etimolojisi ayrıdır. Bak. bedbin.

didik didik <Tü [TS xv] didim didim parça parça < Tü dit- parçalamak " dit-

didin[mek Tü [Kaş xi] *tıtın- kendini parçalamak < Tü tıt- paramparça etmek " dit-

didiş[mek Tü [Kaş xi] tıtış- birbirini parçalamak < Tü tıt- parçalamak " dit-

didon >> bisiklet dümeni " gidon

diferansiyel [xx/b] ~ Fr différentiel 1. diferansiyel hesap, 2. bir hareketi ayrı hızda dönen iki aksa taşıyan mekanizma < Fr différence fark, farklılaşma < Lat differre, dilat- ayırmak, dağıtmak, farklı kılmak & Lat di(s)- + Lat ferre, lat- taşımak ~ HAvr *bher-1 taşımak, getirmek " dis+, +ber

---

• Latince fiilin perfekt kökü kuraldışıdır. Karş. dilate.

difteri [191+] ~ Fr diphtérie bulaşıcı bir hastalık, kuşpalazı ☼ 1857 Pierre Bretonneau, Fr. tabip ~ EYun difthéra tabaklanmış deri " defter

---

• Hastalığın seyri esnasında boğazda oluşan köselemsi dokudan ötürü.

difüzyon [xx/b] ~ Fr diffusion (dökülmüş bir sıvı gibi) yayılma, bir noktadan etrafa saçılma < Lat diffundere, diffus- döküp saçmak & Lat dis- + Lat fundere, fus- dökmek " dis+, fondan

diğer [Ferec xiv] ~ Fa dīgar/dadīgar başka, öbür ~ OFa datīgar

diğerkâm [TDK 1955] başkalarını seven, özgecil (Fr altruiste karşılığı) & Fa dīgar başka(sı) + Fa kām seven, sevgi, arzu (= Ave kāma- sevmek ~ HAvr *kā-mo- < HAvr *kā- a.a.) " diğer, şeri3

• Muhtemelen 20. yy başlarında üretilmiş edebi bir deyimdir. Farsça sözlüklerde yoktur.

dijestif [xx/b] ~ Fr digestif hazmettirici, yemekten sonra içilen likör < Lat digerere, digest- çözmek, ayırmak, hazmetmek & Lat di(s)- ayrı + Lat gerere, gest- kılmak " dis+, jest

dijital [xx/c] ~ Fr/İng digital tamsayılara ilişkin, sayısal < İng digit tamsayı, rakam ~ Lat digitus parmak, özellikle işaret parmağı ~ HAvr *dik- < HAvr *deik- işaret etmek, belirtmek, göstermek

---

• Aynı kökten Lat index (işaret parmağı), dīcere (söylemek), dictare (bildirmek), EYun deíknymi, deig- (işaret etmek), dikē (yargı), İng teach (öğretmek).

dik Tü [Uy viii+] tik 1. sert, dirençli, canlı, 2. eğik olmayan, vertikal < Tü *ti- sert olmak, dik durmak, direnmek

dik1[mek Tü [viii] tik- delmek, saplamak, sokmak

dik2[mek Tü [xi] tik- dik duruma getirmek, ağaç dikmek < Tü *ti- dik durmak, direnmek " dik

diken Tü [Uy viii+] tiken saplanan şey, diken < Tü tik- saplamak, sokmak " dik-1

dikey YT [Geom 193+] şakuli < Tü dik " dik

dikit YT [TDK 1944] stalagmit < Tü dik- " dik

• -it eki için bak. anıt.

dikiz [LG 188+] bakış, özellikle belli etmeden bakma (argo) ~ Çing dikés bak! Çing dikáva bakmak

dikkat [Ferec xv] ~ Ar diqqat [#dqq msd.] incelik, ince olma, rafine olma, detaylı olma, kılı kırk yarma, ince eleyip sık dokuma < Ar daqqa ufaladı, inceltti

diksiyon [xx/b] ~ Fr diction söyleyiş biçimi, ifade ~ Lat dictio < Lat dicere, dict- " dikte

dikta [xx/b] diktatörlük idaresi ~ Fr diktat dikte edilen şey, zorla kabul ettirilen görüş ~ Alm diktat ~ Lat dictatum bildiri, buyrultu < Lat dictare bildirmek " dikte

---

• Türkçe anlamı Fr dictature (diktatörlük) kelimesinden etkilenmiştir.

diktafon [xx/b] dikte etme cihazı ~ marka Dictaphone ☼ 1907 Columbia Phonograph Co. < İng dictation microphone dikte etme mikrofonu " dikte, fon(o)+

diktatör [Tarik 1885] zorba yönetici ~ Fr dictateur 1. demokrasilerde geçici bir süre için olağanüstü yetkilerle donatılan yönetici, 2. her türlü zorba yönetici ~ Lat dictator Roma cumhuriyetinde belli bir süre için olağanüstü yetkilerle donatılan yönetici < Lat dictare bildirmek, buyurmak " dikte

dikte [etm [Bah 1924] ~ Fr dicter 1. kelimeleri tane tane söyleyerek yazdırmak, 2. zorla kabul ettirmek ~ Lat dictare bildirmek, buyurmak, işaret etmek < Lat dicere, dict- söylemek, bildirmek ~ HAvr *deik- işaret etmek, belirtmek, belirlemek, adını koymak " dijital

dil[mek Tü [Kaş xi] til- uzunlamasına kesmek, dilim yapmak

dil1 Tü [Or viii] tıl dil (organ), lisan, söz < Tü *tı-2 ses vermek

---

• Aynı kökten Tü tın- (ses vermek, konuşmak), tıŋğ (ses).

dil2 [Yus xiv] yürek ~ Fa dil 1. yürek, gönül, 2. cesaret ~ OFa dil/dilēr kalp

dilate [etm [xx/c] ~ Fr dilater yumuşatarak yaymak, yassıltmak ~ Lat dilatare a.a. & Lat di(s)- + Lat latus geniş, enli, yayvan " dis+

dilaver [Men xvii] ~ Fa dil āwar yürekli, cesur " dil2, +aver

dilber [xiv] ~ Fa dilbar gönül çelen, gönül götüren " dil2, +ber

dildo [Hürr 1997] yapay penis ~ İng dildo 1. kayığın küreklerinin bağlandığı çubuk, ıskarmoz, 2. yapay penis, zıbık ~ ?

dile[mek Tü [Or viii] tile- istemek, beklemek, talep etmek

dilek Tü [Uy viii+] tilek a.a. < Tü tile- " dile-

dilekçe YT [CepK 1935] arzuhal, istida < Tü dilek " dile-

• -çe ekinin Farsça küçültme eki olan -çe ile ilişkisi açık değildir.

dilenci <Tü [xiv] < Tü dile- " dile-

dilhun ~ Fa dil χūn yüreği kanayan & Fa dil yürek + Fa χūn kan " dil2, hunhar

dilim Tü [xi] tilim a.a. < Tü til- " dil-

dilmaç Tü? [Kıp xiv] dilmaç/tılmaç/tilmaç/tolmaç tercüman

• Dil sözcüğüyle ilişkisi açık değildir.

dimağ [xiv] ~ Ar dimāġ [#dmġ] beyin, kafa ~? Fa damāġ burun, nefes

din [Kut xi] ~ Ar dīn [#dyn1] inanç ve ibadet kuralları sistemi ~ OFa dēn a.a. ~ Ave daena a.a., özellikle Ahuramazd veya Zerdüşt dini

---

• İrani sözcüğün Elamca vasıtasıyla eski Babil Akadcasından alıntı olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Karş. Akad dīnu (yasa, yargı) > İbr/Aram dīn (a.a.). Karş. düyun.

din[mek Tü [Uy, Kaş viii+] tın- nefes almak, durmak, dinmek, dinlenmek

---

• Aynı kökten ETü tın (ruh, soluk, nefes).

dinamik [xx/b] ~ Fr dynamique 1. güce ilişkin, 2. güçlü, atak ~ EYun dynamikós < EYun dynámis güç < EYun dýnamai muktedir olmak, gücü yetmek ~ HAvr *deu- yapmak, etmek, hayırlı olmak

---

EŞKÖKENLİLER:
EYun dynamai : aerodinamik, dinamik, dinamit, dinamo, termodinamik

dinamit [Bah 1924] ~ marka Dynamite patlayıcı madde adı ☼ 1867 Alfred Nobel, İsv. sanayici < EYun dynámis güç " dinamik

dinamo [Bah 1924] ~ Fr/İng dynamo elektrik akımını güce dönüştüren motor ~ Alm dynamoelektrische maschine a.a. ☼ 1867 Werner Siemens, Alm. mühendis (1816-92) < EYun dynámis güç " dinamik

dinar [xiv] ~ Ar dīnār altın para birimi ~ Aram dīnārā gümüş Roma parası ~ Lat denarius on as değerinde gümüş Roma parası < Lat deni onar, onlu < Lat decem on " desi+

• Roma denarius'u ilk kez MÖ 211'de basılmış ve MS y. 275'e dek tedavülde kalmıştır. Kuran'da dinar bir altın tartı birimi olarak zikredilir.

dinç <Tü [Kıp xiv] tiniş ; [TS xiv xiv] tınç dinmiş, dinlenmiş; [EvÇ, Men xvii] dinç < Tü *tın(ı)ş < Tü tın-/din- dinmek, dinlenmek, nefes almak " din-

---

• -n- sesi etkisiyle ş > ç dönüşümü tipiktir.

dingil <Tü [TS xv] deŋil/diŋgil araba tekerleklerini tutan mil, aks < Tü deŋg denge, eşlik " denk

---

• Karş. Moğ teŋgelig (dingil) < teŋg (denge, eşitlik). -il eki Moğolcadan bir alıntıyı akla getirir.

dingil <Tü [TS xv] deŋil/diŋgil araba tekerleklerini tutan mil, aks < Tü deŋg denge, eşlik " denk

---

• Karş. Moğ teŋgelig (dingil) < teŋg (denge, eşitlik). -il eki Moğolcadan bir alıntıyı akla getirir.

dıngıl/dıngır onom rezonanslı ve ekolu hafif darbe sesi " dangıl

dingo[nun ahırı ~ öz Dingo Walt Disney'in çizgi karakteri Goofy'nin Fransızca ve Türkçe adı ~ İng dingo Avustralya'ya özgü vahşi köpek türü ~ dingo a.a.

dinle[mek Tü [Or, Uy viii] tıŋğla- sesi algılamak < Tü tıŋ sada, ses < Tü tın- ses vermek " tın-

---

• Aynı fiilin hem "ses algılamak" hem "ses çıkarmak" anlamını taşıması açıklanmaya muhtaçtır.

dinlen[mek <Tü [Kıp xiv] tıŋğlan-/tinlen-/dinlen- soluklanmak, istirahat etmek < Tü tın/tin nefes, soluk " din-

dinozor [xx/b] ~ İng dinosaur tarihöncesi sürüngen türü ☼ 1841 Sir Richard Owen, İng. doğabilimci & EYun deinós korkunç, müthiş + EYun saûros kertenkele

dip1 Tü [Uy viii+] tüp en aşağı uç, son, kök, dip, temel < Tü *tüü- bitmek, kökten bitmek

---

• Aynı kökten türe- (bir kökten bitmek), tüke- (bitmek), belki Türk (bir kökten gelen) ve tüğ (biten şey).

EŞKÖKENLİLER:
Tü tüp : dip1
Tü Türk : alaturka, Türk, türkuaz, türkü
Tü tüke- : tükel, tüken-
Tü tür : tür, türe-, türedi, türev, türlü
Tü tüğ : tülü, tüy

dip2 [xx/c] ~ İng dip ekmek banılarak yenen sos < İng to dip batırmak, daldırmak, banmak < Ger *deupjan- daldırmak < Ger *deupa derin ~ HAvr *dheub- derin

---

• Aynı kökten İng deep (derin), dive (dalmak).

dipfriz [xx/c] derin dondurucu ~ marka Deep Freeze bir buzdolabı markası ☼ 1941 ABD. & İng deep derin + İng freeze dondurma " dip2, antifriz

diploma [LO xix] ~ Fr diplôme her türlü resmi evrak [esk.], berat, ruhsat ~ EYun díplōma, -t- 1. ikiye katlanmış parşömen tabakası, 2. defter şeklinde katlanmış evrak, dosya, berat < EYun diplóō ikiye katlamak & EYun di- iki + EYun ploō katlamak < HAvr *pel- a.a. " di+

diplomat [LO xix] ~ Fr diplomate resmen atanmış görevli, elçi < YLat diplomaticus "resmi evraklı", berat veya tasdikname sahibi < Lat diploma berat, tasdikname " diploma

dirayet [xiv] ~ Ar dirāyat [#dry msd.] bilme, tanıma, farkında olma < Ar darā bildi, bilincinde idi

dire[mek Tü [Uy viii+] tire- dik tutmak, diretmek, direnç göstermek < Tü *ti- dik durmak, direnmek " dik

direk Tü [xi] tirek/tiregü destek, dayanak < Tü tire- " dire-

direksiyon [xx/b] ~ Fr (volant de) direction yönlendirme tekeri < Fr direction yön, yönelme, yönlendirme ~ Lat directio < Lat dirigere, direct- yöneltmek, yönlendirmek < Lat regere, rect- yöneltmek, yol göstermek " ray

direkt [xx/b] ~ Fr direct düz, dolaysız ~ Lat directus " direksiyon

direktif [Bah 1924] ~ Fr directif yönerge, yönlendirici < Lat dirigere, direct- yönetmek, yönlendirmek " direksiyon

direktör [186+] ~ Fr directeur yönetmen ~ Lat director " direksiyon

direnç YT [CepK 1935] inat < Tü diren- " dire-, +inç

dirgen [Barkan xvi] digren harmanda saman atmaya yarayan iki uçlu çatal; [EvÇ xvii] digren ~ Yun dikráni iki uçlu çatal ~ EYun dikrânon a.a. & EYun di- iki + EYun kránon boynuz (= EYun kraníon kafatası) " di+, kraniyum

---

• Metatez belki dermek/dirmek fiilinin etkisini gösterir.

dirhem [Yus xiv] ~ Fa dirham 1. küçük bir ağırlık birimi, 2. gümüş para birimi ~ OFa drahm/dram ~ EYun draχmē 1. tutam, avuç, bir el dolusu, 2. bir ağırlık birimi, 3. eski Atina'da gümüş para birimi < EYun drássomai, draχ- avuçlamak, elle tutmak ~ HAvr *dergh- a.a.

diri Tü [viii] tiriğ canlı, dirençli, dik < Tü tire- dik durmak, direnç göstermek < Tü *ti- a.a. " dik

---

• Anlam bağı için karş. Lat vigere (dik ve güçlü olmak) > vegetus (canlı, diri) > İng vigor, vegetable.

diriğ [xiv] ~ Fa dirīğ esirgeme, koruma

diril[mek Tü [xi] tiril- canlanmak " diri

dirim YT [CepK 1935] hayat < Tü diri " diri

• Sıfata eklenen -(i)m ekinin işlevi belirsizdir; *dirimek fiili mevcut değildir.

dirlik <Tü [Kıp xiv] tirlik düzen; [DK xiv] dirlik < Tü *tir-/tiz- dizmek, düzenlemek " diz-

dirsek Tü [xi] tirsgek a.a. < Tü *tir diz " diz

dış Tü [viii] taş1 a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Tü taş1 : dış, dışarı, dışkı
Tü taş-/taşı- : taş-, taşak, taşı-, taşıt, taşra

diş Tü [Uy viii+] tış a.a. < Tü *tı-1 parçalamak, diş geçirmek " dit-

dis+ ~ Lat di(s)- bölünme ve ayrılma bildiren fiil öneki Lat de ex

dışarı Tü [Uy viii+] taşğaru dışa doğru; [xiv] taşra/taşarı/daşğarı a.a. < Tü taş dış " dış, +ri

dişbudak + [Mü xvi] bir ağaç, fraxinus " diş, budak

dişi Tü [Uy viii+] tışı/tişi a.a.

disiplin [Bah 1924] ~ Fr discipline talim, terbiye, eğitim, öğrenim dalı ~ Lat disciplina < Lat discipulus öğrenci < Lat discere öğrenmek ~ HAvr *didk-ske- < HAvr *dek- öğreti veya terbiye veya adap benimsemek

• Aynı kökten Lat decere (adaba uygun olmak), Lat docere (öğretmek), EYun dokéō (bir öğretiyi benimsemek, mezhep sahibi olmak)

disk [xx/a] ~ Fr disque yassı daire şeklinde nesne ~ Lat discus a.a. ~ EYun dískos yarışma amacıyla fırlatılan genellikle yassı ve yuvarlak nesne < EYun dikéō atmak, fırlatmak

diskalifiye [etm [xx/b] ~ Fr disqualifier yetkisini elinden almak, elemek < İng disqualify " de+, kalifiye

• İng dis- öneki burada Fr dés- < Lat de- karşılığıdır.

disket [198+] ~ Fr disquette [küç.] küçük disk " disk

dışkı YT [TDK 1944] gaita < Tü dış " dış

• Anadolu ağızlarındaki fışkı < Yun foúski sözcüğünden esinlenmiş olduğu açıktır. Sıfata eklenen -kı ekinin işlevi belirsizdir.

diskotek [xx/b] ; [197+] plak çalınan gece kulübü ~ Fr discothèque gramofon plakları kütüphanesi & Fr disque disk + EYun thēkē kap, depo, koyma yeri " disk, tez2

• Fransızca biçim Bibliothèque (kitaplık) sözcüğünden benzetme yoluyla 1920'lerde türetilmiştir.

diskur [Nutuk 1927] ~ Fr discours 1. nutuk, söylev, 2. söylem ~ Lat discursus 1. koşuşma, 2. münakaşa, 3. tartışmalı bir konuda verilen söylev < Lat discurrere, discurs- zıt yönlere koşmak, münakaşa etmek & Lat dis- ayrı, zıt + Lat currere, curs- koşmak " dis+, kur

dişlek <Tü [LO xix] gedik, dişlenmiş yer; [xx/a] dişi eksik olan kimse < Tü dişle- " diş

• Esasen "dişlenmiş" demek iken 20. yy'da anlam değiştirmiştir.

disleksi [xx/c] ~ Fr dyslexie harfleri bilip kelime okuyamamaya yol açan patolojik okuma güçlüğü ~ YLat dyslexia & EYun dys zor + EYun léksis okuma, söyleme < EYun legō2, log- okumak, söylemek " dys+, leksikon

dispanser [Markop 1946] sağlık ocağı ~ Fr dispensaire (ilaç) dağıtma yeri < Fr dispenser tartarak dağıtmak, ödemek, parça parça harcamak ~ Lat dispensare a.a. & Lat dis- ayrı + Lat pensare tartmak " dis+, pandantif

dispersiyon [ML xx/c] ~ Fr dispersion saçılma, dağılım < Fr disperser saçmak, dağıtmak ~ Lat dispergere, dispers- a.a. & Lat dis- ayrı + Lat pergo, pers- uzamak, yayılmak " dis+

disponibl [xx/c] bir bankacılık terimi ~ Fr/İng disponible harcanabilir, kullanmaya hazır < Lat disponere, disposit- harcamak & Lat dis- ayrı + Lat ponere, posit- koymak " dis+, post2

disprosyum [xx/b] ~ YLat dysprosium kimyada bir element < EYun dysprostikós güç bulunan & EYun dys zor, kötü + EYun prosíēmi, prost- rast gitmek, bulmak (& EYun prós denk + EYun eîmi gitmek) " dys+, pro+1, iyon

distribüsyon [xx/b] ~ Fr distribution dağılım, dağıtım, birkaç kişi arasında bölüştürme < Lat distribuere dağıtmak, bölüştürmek & Lat dis- ayrı + Lat tribuere, tribut- tahsis etmek, payını vermek < Lat tribus " dis+, tri+

dit[mek Tü [xi] tıt- paramparça etmek, yün veya pamuk atmak < Tü *tı-1 parçalamak, diş geçirmek " diş

divan [Kut, Aş xi] defter; [DK xiv] kurultay, meclis ~ Ar/Fa dīwān 1. defter, özellikle resmi karar ve hesapların yazıldığı defter, şiir koleksiyonu, 2. yazmanlar heyeti, büro, sekretarya, mahkeme, 3. makam sahibinin oturduğu minder, sedir ~ OFa dēwān defter, arşiv

---

• İt dogana, Fr douane, İsp aduana (gümrük) sözcükleri Arapçadan alınmıştır.

divane [Gül xiv] ~ Fa dīwāna deli, cin çarpmış " dev

divit [Aş xiv] devāt ; [Men xvii] devāt vulg. divit ~ Ar dawāt mürekkep şişesi (= Aram diwotā mürekkep = İbr dīwo a.a.) ~ Mıs

diyabet [xx/a] ~ Fr diabète şeker hastalığı ~ EYun diabétēs 1. akıtan, musluk, 2. idrar-süren hastalığı < EYun diabaínō sürmek, içinden geçirmek, çıkarmak & EYun diá içinden geçerek + EYun baínō, bat- gitmek " dia+, baz

---

• Şeker hastalarının aşırı idrar etmesinden ötürü.

diyafram/diyafragma [186+] diafragma ~ Fr diaphragme iki boşluğu ayıran zar ~ EYun diáfragma, t- ara duvarı, kıkırdak & EYun diá enlemesine + EYun frássō, frag- kapatmak, önlemek, duvar veya çitle bloke etmek ~ HAvr *bhrkw-yo- < HAvr *bhrekw- tıkmak, sıkmak, daraltmak " dia+, fars

diyagnoz [xx/b] ~ Fr diagnose teşhis ~ EYun diágnōsis ayırdetme, anlama, teşhis < EYun diagignōskō ayırdetmek, farketmek, teşhis etmek & EYun diá + EYun gignōskō, gnō- bilmek, anlamak, yargılamak " dia+, gnostik

diyagonal [xx/b] ~ Fr diagonal çapraz < EYun diagónios köşe çaprazı & EYun diá çapraz + EYun goný köşe " dia+, gönye

diyagram [xx/b] ~ Fr diagramme şematik çizim, taslak ~ EYun diágramma, -t- a.a. < EYun diagráfō üstünü çizmek, kaba taslak çizmek & EYun diá + EYun gráfō " dia+, gram

diyakoz [LO xix] ~ Yun diákos/diákonos papaz yardımcısı, kilisede ayine yardımcı olan kişi ~ EYun diákonos yardımcı, hizmetkâr < EYun diakonéō hizmet etmek

---

• Karş. İng deacon (a.a.).

diyakronik [ML xx/c] ~ Fr diachronique zaman içinde gelişen, statik olmayan ~ EYun diaχronikós a.a. & EYun diá boyunca + EYun χrónos zaman " dia+, kron(o)+

diyalekt [xx/a] ~ Fr dialecte lehçe ~ EYun diálektos lehçe, ağız, özellikle taşra ağzı & EYun diá çapraz + EYun légō2, log- söylemek " diyalog

diyalektik [P Safa 1949] ~ Fr dialectique tez ve antitezle akıl yürütme yöntemi, münazara ~ EYun dialektikē (teχnē) a.a. ☼ Elea'lı Zeno, Yun filozof (MÖ y. 490-y. 430) < EYun diálégō sohbet etmek, söyleşmek & EYun diá karşılıklı + EYun légō2, log- söylemek " diyalog

diyaliz [xx/b] ~ Fr dialyse, dialyt- ayrıştırma ~ EYun diálysis içinden geçerek ayrışma & EYun diá içinden geçerek + EYun lúō, lys- çözmek " dia+, analiz

diyalog [xx/a] ~ Fr dialogue karşılıklı konuşma, diyalog ~ EYun diálogos söyleşme, karşılıklı konuşma < EYun diálegō 1. söyleşmek, karşılıklı konuşmak, 2. taşra ağzı konuşmak & EYun diá çapraz + EYun légō2, log- söylemek " dia+, +log

---

• Yunanca fiilin her iki anlamında "farklı söylemek" fikri mevcuttur - "karşılıklı çeşitli şeyler söylemek" veya "farklı biçimde söylemek". Karş. diyalektik, diyalekt.

diyanet [Men xvii] ~ Ar diyānat [#dyn1 msd.] din, dindarlık, din işleri < Ar dīn " din

diyapazon [Bah 1924] ~ Fr diapason 1. bir çalgının seslendirebileceği tüm tınıların dizisi, 2. tını kontrol aracı ~ EYun dia pasōn (χordōn) baştan başa tüm perdeler & EYun diá baştan başa + EYun pâs, pan(t)- tüm " dia+, pan(to)+

diyapozitif [xx/b] ~ Fr diapositif şeffaf pozitif film ~ İng diapositive a.a. & İng diaphanous şeffaf (< EYun diafaínō içinden öbür yanını göstermek) + İng positive " pozitif

diyar [Env xiv] ~ Ar diyār [#dwr çoğ.] 1. evler, obalar, 2. bir aşiretin sahip olduğu ülke, memleket < Ar dār ev, oba " dar2

diyare [xx/b] ~ Fr diarrhée ishal ~ EYun diárrhoia ishal, akıntı < EYun diarrhéō akıp gitmek, içinden akmak & EYun diá içinden + EYun rhéō akmak " dia+, ritm

diyaspora [xx/c] ~ Fr/İng diaspora bir ulusun ve özellikle Yahudilerin dünyaya dağılması < EYun diaspōrá saçılma, tamamen yayılma & EYun diá baştan başa + EYun speírō, spor- saçma, tohum ekme " dia+, sperm

diyatonik [xx/c] ~ Fr diatonique müzikte bir ses dizisi < EYun dia tónon tüm ses perdeleri boyunca & EYun diá baştan başa + EYun tónos ses " dia+, ton1

diyet1 [xx/b] ~ Fr diète beslenme rejimi, perhiz ~ EYun díaita beslenme veya yaşam tarzı < EYun diaitáō belli bir tarzda beslemek, belli bir yaşam tarzı gütmek & EYun diá + EYun aitía amaç, sebep, kasıt " dia+, etiyoloji

diyet2 [xx/b] ~ Ar diyat [#wdy msd.] kan bedeli < Ar wadā kan bedeli ödedi

diyez [ARasim 1897-99] ~ Fr diése müzikte inceltme işareti ~ EYun diaísis araya sokma, aralık, enterval & EYun diá + EYun (h)íēmi, et- atmak, sokmak ~ HAvr *yē- atmak, itmek, yollamak, harekete geçirmek " dia+, jet

diyoptri [Bah 1924] ~ Fr dioptrie göz bozulması birimi ~ EYun dioptrikós bir araçla görmeye ilişkin < EYun dioráō, diop- bir şey içinden veya vasıtasıyla görmek & EYun diá içinden + EYun oráō, op- görmek " dia+, optik

diz Tü [Or viii] tiz bacak eklemi < Tü *tir

diz[mek Tü [Uy viii+] tiz- < Tü *tir-/tür- sıraya sokmak, düzeltmek, düzenlemek

---

• Tü *tir- ve *tür-/tör- (sıraya koymak) biçimleri eş anlamlıdır. Moğ/Tü törü (düzen, yasa) sözcüğünün aynı kökten türediği varsayılabilir. Anlam yelpazesi için karş. HAvr *reg-1 (düz, düzen, yasa, yönetim). Bak. rast.

dizanteri [ARasim 1897-99] dizanterya ~ Fr dysenterie kanlı ishal ~ EYun dysentería bağırsak bozukluğu & EYun dys zor, kötü + EYun énteron bağırsak " dys+, enter(o)+

dizayn [xx/c] ~ İng design tasarım ~ Fr dessin " desen

dizdar [xvi] ~ Fa dizdār kale muhafızı & Fa diz kale (= Ave daēza- duvar, sur) + Fa -dār tutan, sahip, -li " +dar

dize YT [TDK 1969] mısra < Tü diz- " diz-

dizel [Bah 1924] ~ Fr/İng diesel bir tür içten yanmalı motor, bu motorlarda kullanılan yakıt < öz Rudolf Diesel Alman mühendis (1858-1913)

dizge YT [CepK 1935] nazım < Tü diz- " diz-

• TTü dizge (diz bağı - xvii) sözcüğü ile ilgisi kurulamaz.

dizgin Tü [xi] tizgin a.a. < Tü tiz- " diz-

dizi Tü [xi] tizig sıra, saf, dizi < Tü tiz- " diz-

dizin YT [TDK 1955] indeks < Tü diz- " diz-

dizyem [xx/b] ~ Fr dixième onuncu, onda bir < Fr dix on ~ Lat decem on " desi+

dobra [xx/b] açık sözlü, güzel konuşan ~ Bul dobro iyi

doçent [ResmiG 1933] ~ Alm dozent üniversitede öğretim görevlisi ~ Lat docens, t- öğreten < Lat docere, doct- öğretmek " disiplin

---

• Türkçeye 1933'te Alman akademik sisteminden aktarılmıştır.

doğ[mak Tü [Uy viii+] toğ-/tuğ- doğmak, belirmek, kabarmak, meydana çıkmak

doğ[mak Tü [Uy viii+] toğ-/tuğ- doğmak, belirmek, kabarmak, meydana çıkmak

döğ[mek >> " döv-

doğa YT [CepK 1935] mizaç < Tü doğ- " doğ-

• Fr nature (tabiat) < Lat nasci (doğmak) sözcüğüne kıyasla türetilmiştir.

doğaç YT [CepK 1935] ilham < Tü doğ- " doğ-

• -aç ekinin işlevi ve Türkçe araç isimleri yapan -eç ekiyle ilişkisi belirsizdir.

doğal YT [Fel 194+] tabii < Tü doğa " doğa

• -(a)l eki Fr naturel sözcüğünden esinlenmiştir.

doğan Tü [xi] toğan bir tür yırtıcı kuş.

dogmatik [DTC 1943] ~ Fr dogmatique bir öğretiye katı katıya bağlı olan, dar görüşlü < EYun dógma, t- öğreti, felsefi ilke, mezhep < EYun dokéō doğru kabul etmek, bir öğretiyi benimsemek ~ HAvr *dok- < HAvr *dek- benimsemek, kabul etmek, öğrenmek " disiplin

doğra[mak Tü [xi] toğra- dilimlere ayırmak, ufalamak

• Etimolojisi açık değildir.

doğru Tü [Uy viii+] toğru/toğrı 1. -e yönelme edatı, 2. düz, eğri olmayan, yanlış olmayan (sıfat)

doğrultu YT [TDK 1944] yön < Tü doğru " doğru

• -ultu ekinin Türkçede sadece ses yansımalı sözcüklerde kullanılan -ilti ekiyle ilişkisi açık değildir. Karş. dırıltı, fısıltı, gürültü, inilti, şarıltı, uğultu, vızıltı, vb.

doğu Tü [Or viii] kün toğusı ; [Men xvii] doğu güneşin doğduğu yön < Tü doğ- " doğ-

dok [ResCGaz 1912] ~ İng dock gemi havuzu ~ Hol docke

dök[mek Tü [Uy viii+] tök- saçmak

doksan Tü [Uy viii+] tokson a.a. < Tü tokuz on " dokuz

doktor [LO xix] tabip ~ Fr docteur 1. üniversitede hocalık beratına sahip kimse, doktora sahibi, 2. diplomalı tabip [esk.], genelde tabip ~ Lat doctor öğretmen, hoca < Lat docere, doct- öğretmek " disiplin

doktora [Bah 1924] ~ Fr doctorat doktorluk rütbesi ~ OLat doctoratus "doktor edilmiş", üniversitelerde öğretmenlik yapma ruhsatı < Lat doctor öğretmen " doktor

doktrin [DTC 1944] ~ Fr doctrine öğreti ~ Lat doctrina a.a. " doktor

doku YT [CepK 1935] nesc < Tü doku- " doku-

• Önceleri Fr tissu karşılığı iken yakın dönemde texture anlamını kazanmıştır. Fiil kökünün ad olarak kullanılması ilgi çekicidir.

doku[mak Tü [Uy viii+] tokı-/toku- 1. dövmek, vurmak, dokunmak, el değdirmek, 2. kumaş dokumak

---

• Tak/tok (vurma sesi) onomatopesiyle alakası düşünülebilir. • Anlam gelişmesi için karş. Lat tangere, tax- (dokunmak) > texere (dokumak).

doküman [DTC 1943] ~ Fr document belge ~ Lat documentum ders kitabı, kanıt, belge < Lat docere, doct- öğretmek " doktor

dokun[mak Tü [Uy viii+] tokın- (kendi eliyle) değmek, temas etmek < Tü tokı- dövmek, vurmak, el değdirmek " doku-

dokuz Tü [viii] tokuz/tokkuz a.a.

döl Tü [Uy viii+] töl birinin soyundan gelenler, zürriyet

dol[mak Tü [xi] tol- dolmak, dolu olmak < Tü to- [viii] doldurmak, yuvarlak hale getirmek

---

• Aynı kökten Tü toδ/tot (tam, dolu), tok (dolu), toδ- (doldurmak), top (yuvarlak), toŋğ (yuvarlak), belki ton- (su katılaşmak).

dola[mak Tü [Uy, Kaş viii+] tolğa-/tola- sarmak, döndürmek

dolambaç <Tü [Kıp, DK xiv] dolamaç dolanan, direkt olmayan < Tü dola- " dola-

dolap [Aş xiv] 1. su çarkı, kuyudan su çekmeye yarayan düzenek; [Men xvii] 2. düzen, kumpas, dolandırıcılık, 3. içine eşya konulan mahfaza ~ Fa dōl āb 1. su çarkı, 2. her türlü mekanik çark, hile, dolandırıcılık, 3. kiler, erzak deposu & Fa dōl kova (~ Aram dūlā a.a. = Akad dūlu a.a.) + Fa āb su " ab

---

• Anlam çeşitliliği için karş. dönme dolap, dolap beygiri, dolap çevirmek.

dolar [xix] ~ İng dollar Amerikan para birimi ~ Alm thaler/taler < Alm joachimsthaler 1519'dan itibaren kullanılan bir gümüş para birimi < öz Joachimsthal Joachim Vadisi, Bohemya'da gümüş madenleri olan bir yer

---

• Joachimsthal'da rotatif makinayla basılan ilk gümüş paraların adından.

EŞKÖKENLİLER:
Alm thal : dolar, talveg

dolay <Tü [Men xvii] etraf, havali < Tü dola- " dola-

dolayı <Tü [Men xvii] nedensellik belirten edat < Tü dolay " dola-

dolaysız YT [TDK 1944] vasıtasız < Tü dolayı " dola-

• Anlamca dolay adı ile değil dolayı edatı ile bağlantılıdır. Edata -lı/-sız ad ekleri eklenmesi ilgi çekicidir.

dolikosefal [xx/b] ~ Fr dolichocéphale uzun kafalı & EYun doliχós uzun (~ HAvr *dləgho- uzun) + EYun kefalē kafa " longa, +sefal

dolmen [xx/b] ~ Fr dolmen megalitik mezar anıtı ☼ Théophile Corret de la Tour d'Auvergne, Fr. asker ve arkeolog (1743-1800) & taol masa + men taş

dolomit [ML xx/c] ~ Fr dolomite bir tür çökelti kayası ☼ 1791 Fr. < öz Déodat de Dolomieu Fransız jeolog (1750-1801)

dolu1 Tü [Uy viii+] tolu dolgun, bol, çok miktarda < Tü tol- " dol-

dolu2 Tü [xi] tolı buz parçalarından oluşan yağış < Tü tol- donmak? < Tü to- dolmak, doymak, sıkışmak " dol-

dolun[ay Tü [Uy viii+] tolun 1. dopdolu, tüm, 2. dolunay < Tü tol- " dol-

dölüt YT [TDK 1955] cenin < Tü döl " döl

• Ada eklenen -üt ekinin işlevi belirsizdir.

domal[mak <Tü [Kıp xiv] tomal- tümsek veya yuvarlak hale gelmek, kızın memesi dolgun hale gelmek; [Men xvii] domal- eğilip arkasını yuvarlak hale getirmek < Tü *tom/toŋ dolgun veya şişkin şey, yuvarlak, top < Tü to- dolmak, yuvarlak hale gelmek " dol-

---

• Karş. tomruk, tomurcuk < Moğ. Moğolca tomura- (şişmek, kabarmak) biçimi ile Türkçe olduğu anlaşılan *tom (şişkin şey, top) arasındaki ilişki muğlaktır.

domalan <Tü [MŞ, Amr xiv] yeraltında yetişen bir tür mantar, trüf < Tü tomal-/domal- yuvarlak olmak " domal-

domates [LO 187+] Frenk patlıcanı ~ Yun tomátes [çoğ.] Frenk patlıcanı ~ Fr tomate a.a. ~ İsp tomata a.a. ~ Nahuatl tomatl a.a.

• Meksika kökenli bitki 1528'de Hernan Cortés tarafından Avrupa'ya getirilmiş, ancak 18. yy ikinci yarısında yaygınlık kazanmıştır.

dombili [199+] bir hakaret sözü ~ ?

• Tombul sözcüğüyle bağdaştırılması muhtemelen yakıştırmadır. Kürtlerde bir aşiret/ulus adı olan Dımbili ile ilişkisi araştırılmalıdır.

domestik [xx/c] evcil, evcimen, hane halkından olan kimse ~ Fr domestique a.a., yatılı hizmetçi ~ Lat domesticus a.a. < Lat domus ev " dam2

dömi+ [xx/a] ~ Fr/İng demi- yarı < Lat dimidius ortadan ikiye bölünmüş, yarım & Lat di(s)- ayrı + Lat medius orta " dis+, midi+

dömi+ [xx/a] ~ Fr/İng demi- yarı < Lat dimidius ortadan ikiye bölünmüş, yarım & Lat di(s)- ayrı + Lat medius orta " dis+, midi+

dominan/dominant [DTC 1943] dominant ~ Fr dominant/dominante hükmedici, egemen < Fr dominer hükmetmek, egemen olmak ~ Lat dominare < Lat dominus ev sahibi, efendi " dam2

domino [188+] ~ Fr domino 1. siyah renkli rahip başlığı, kukuletalı pelerin, 2. bir oyun ~ İt domino ~ Lat dominus efendi, rahip " dam2

dominyon [190+] ~ İng dominion 1. mülk, sahiplik, egemenlik, hükümet, devlet, 2. İngiltere'nin iç işlerinde bağımsız kolonilerine verilen ad ~ OLat dominion a.a. < Lat dominare hükümran olmak < Lat dominus " dam2

domuz Tü [Uy viii+] toŋuz a.a.

don[mak Tü [xi] ton- suyun katılaşması < Tü to- dolmak, doymak, tıkışmak " dol-

dön[mek Tü [Oğ xi] tön- a.a.; [CodC xiii] < Tü *tewün- devrilmek, dönmek = Tü teğür-/tewür- devirmek, döndürmek " devir-

---

• Kaşgarlı'ya göre Oğuzcaya özgü bir fiildir. Buna karşılık Kırg döŋğölök (tekerlek), töŋğkör- (devirmek, altını üstüne getirmek), töŋğkörüş (devrim), töŋğkölük (halka, yüzük).

don1 Tü [viii] ton giysi, kıyafet; [KT xix] şalvar, pantolon

• 19. yy'a dek "1. her türlü giysi, özellikle tören giysisi, 2. at rengi" anlamında.

don2 Tü [xi] toŋğ donma veya donmuş şey < Tü to- dolmak, doymak " doy-

donan[mak Tü [Uy viii+] tonan- giyinmek < Tü tona- [viii+ Uy] giydirmek " don1

donanma <Tü [Men xvii] 1. tören alayı, resmigeçit, 2. savaş gemilerinden oluşan filo < Tü donan- " don1

done [xx/b] ~ Fr donnée veri < Fr donner vermek ~ Lat donare sunmak, armağan etmek < Lat donum verilen şey, hediye, sunu < Lat dare, dat- " data

dönem YT [TDK 1955] devre, periyod < Tü dön- " dön-

• Ar dawr (dönmek) > dawrat (periyod) karşılığı olarak türetilmiştir. -em ekinin işlevi açık değildir.

dönemeç YT [TDK 1955] viraj < Tü dönmek " dön-

• -emeç ekinin işlevi belirsizdir. Türkçe araç isimleri yapan -eç ekiyle benzerlik yüzeyseldir.

dönence YT [TDK 1944] tropik < Tü dön- " dön-

• EYun trepō (dönmek) > tropikós karşılığı olarak türetilmiştir.

döner <Tü [194+] döner kebap < Tü dön- " dön-

• 1944'ten eski örneğine rastlanmadı.

döngel [xiv] yuvarlak şey, kozalak; [Amr xv] elmaya benzer bir meyve, muşmula < Tü dön- " dön-

döngü YT [TDK 1955] daire, devir < Tü dön- " dön-

dönüm <Tü [Kan xv] bir çift öküzle bir günde sürülebilen arazi büyüklüğü < Tü dön- " dön-

dönüş[mek YT [Fel 194+] tebdil, istihale < Tü dön- " dön-

doping [xx/b] spor müsabakasında uyarıcı ilaç alma ~ İng doping ilaçlama, uyuştrurucu alma < İng dope ilaç, uyuşturucu < Hol doopen daldırmak, bulamak, sos katmak ~ Ger *deup- " dip2

döpiyes [Hay 1959 195+] ~ Fr deux pièces 1. iki parça, 2. iki parçalı kadın giysisi & Fr deux iki (~ Lat duo) + Lat pièce parça " düo, piyes

dore [xx/b] ~ Fr doré altın kaplamalı, altın rengi < Fr dorer altınlamak, altın kaplamak ~ OLat deaurare a.a. & Lat de- bir şeyden + Lat aurum altın ~ HAvr *aus-2 a.a. " de+

dört Tü [viii] tört a.a.

dörtgen YT [Geom 193+] " dört, +gen

• Atatürk tarafından bulunan sözcüklerdendir.

doru Tü [viii] toruğ koyu kahve at rengi

doruk Tü? [CodC xiii] torağı zirve, kale; [Kıp xiv] toruk ; [TS xvi xvi] toru (= Moğ torug/turug yükseklik < Moğ toruy- yükselmek, çıkmak, baş kaldırmak)

döş Tü [Uy viii+] töş göğüs, özellikle göğsün alt kısmı; [Kıp, Çağ xiv] döş

• Fa dōş, Ave daoşa- (sırt) < HAvr *dous- (omuz, kolun üst kısmı) sözcüğüyle benzerliği tesadüf olmalıdır.

döşe[mek Tü [Uy viii+] töşe- sermek, yatak yaymak

döşek Tü [Uy viii+] töşek yatak, yaygı < Tü töşe- " döşe-

dost [Kut, Aş xi] ~ Fa dōst arkadaş, yar ~ EFa dauştā, dauştar- a.a.

dosya [Tanin 1910] dosye ~ Fr dossier 1. sırtlık, evrak üzerine geçirilen kılıf, 2. bir muameleye ait evrakın tümü < Fr dos sırt ~ Lat dorsum

---

• Aynı konuya ait evrakları ayırmak için takılan sırt kartonundan.

döteryum [ML xx/c] ~ YLat deuterium atom ağırlığı 2 olan hidrojen izotopu ☼ 1933 Harold C. Urey, Amer. kimyacı < EYun déuteros ikinci " di+

döv[mek Tü [xi] töğ- havanda dövmek, ezmek, inceltmek

döviz [xx/b] yabancı devletlere ait kâğıt para ~ Fr devise 1. hanedan arması, 2. üzerinde kraliyet arması bulunan menkul değer, banknot ~ OLat divisa hanedan arması < Lat dividere, divis- ikiye bölmek & Lat di(s)- ayrılma edatı + Lat *videre, vis- ~ HAvr *weidh- bölmek, ayırmak " dis+

• Hanedan armaları ailenin çeşitli kollarını belirten bölmelere ayrıldığı için.

dövme <Tü [TS xiv] döğün yakı, dağlamakla açılan yara < Tü tögne- aletle veya kızgın şişle dağlamak Tü tög- " döv-

doy[mak Tü [viii] toδ-/tot- doldurmak, özellikle mideyi doldurmak < Tü to- [viii] doldurmak " dol-

doz [xx/a] ~ Fr dose verilen ilaç miktarı ~ EYun dōsis verilen şey, hediye, bir ölçek ilaç < EYun dídōmi, do- vermek ~ HAvr *dō- vermek " data

dozer >> [xx/b] " buldozer

dragoman ~ Fr/İng dragoman (resmi görüşmelerde taraflara eşlik eden) tercüman ~ İt dragomano a.a. ~ OYun dragómanos a.a. ~ Ar tarcumān a.a. " tercüman

dragon [xx/b] 1. ejderha, 2. bir tür yarış yelkenlisi ~ Fr dragon ejderha ~ Lat dracon a.a. ~ EYun drákōn a.a.

drahoma ~ Yun tráχōma 1. düğünde saçılan para veya pirinç, 2. çeyiz < Yun *traχōno para saçmak Yun traχí gümüş para EYun draχmē gümüş para " dirhem

---

• Yunanca sözcüğün etimolojisi tartışılmıştır.

draje [xx/b] ~ Fr dragée badem şekeri ~ Lat tragema ~ EYun tragēma, t- çerez, şekerleme, kuruyemiş < EYun trōgō kemirmek, yemek, özellikle ufak tefek şeyler yemek

dram [188+] ~ Fr drame tiyatro oyunu ~ EYun dráma, t- eylem, oyun, trajedi < EYun dráō eylemek, icra etmek ~ HAvr *derə- eylemek

---

• Osmanlı Dram Kumpanyası 1882'de kurulmuştur.

dramatürji [xx/b] ~ Fr dramaturgie tiyatro oyunu sahneleme < EYun dramatourgós & EYun dráma, t- tiyatro oyunu + EYun érgō yapmak, işlemek " dram, erg

drape [Hayat 1959] ~ Fr drapé bol kumaşla sarılmış, giydirilmiş < Fr draper bol kumaşla sarmak < Fr drap kumaş ~ OLat drappus a.a. ~? Kelt

dren [xx/b] ~ İng drain tıpta biriken sıvıyı boşaltmak için kullanılan cihaz < İng to drain kurutmak, suyunu akıtmak ~ Ger *draug- kurutmak < HAvr *dreug- kuru

drenaj [xx/b] ~ Fr/İng drainage fazla suyunu akıtarak kurutma < İng to drain " dren

dretnot [190+] ~ İng dreadnought "hiç korkmaz", İngiltere'de 1906'dan itibaren imal edilen bir tür savaş gemisi & İng dread kork(mak) + İng nought hiç

dribling [xx/c] ~ İng dribbling 1. damlayarak akma, 2. basketbol terimi < İng to dribble [onom.] damlamak

dril [xx/c] ~ İng drill matkap, döner delgi < İng to drill

dü [Yus xiv] ~ Fa du/dū iki ~ HAvr *dwo- a.a.

• Aynı kökten EYun dúo, Lat duo, Fr deux, İng two, Ave/Sans dvá (iki). Karş. bi-3, di-.

dua [Kut, Aş xi] ~ Ar ducā’ [#dcw msd.] çağrı, yardıma çağırma, tanrıya yakarma " davet

duahan ~ Fa ducāχw^ān dua okuyan, makamla dua söyleyen & Ar ducā + Fa χwandan, χw^ān okumak, şarkı söylemek " dua, hanende

düalizm [Bah 1924] dualizma ~ Fr dualisme ikilik, ikicilik < Lat dualis ikili < Lat duo iki " düo

duayen [xx/b] ~ Fr doyen 1. dekan, 2. bir topluluğun en yaşlı ve deneyimli üyesi ~ Lat decanus ~ EYun dekanós " dekan

duba [LO xix] 1. altı düz ve geniş tekne, 2. yüzer köprü yapmakta kullanılan içi boş nesne ~ ?

dubara ~ Fa du bāra iki kez & Fa du iki + Fa bār kere, defa " dü

dübel [199+] ~ Alm dübel takoz ~ Ger (= İng dowel a.a.)

• Karş. İng dowel (a.a.).

dublaj [xx/b] ~ Fr doublage ikileme, yeniden giydirme, bir filmi ikinci kez seslendirme < Fr doubler ikilemek, iki kat yapmak ~ Lat duplicare ikiye katlamak < Lat duplex, duplic- " dupleks

duble [xx/b] ~ Fr doublé iki kat < Fr doubler ikilemek, iki kat yapmak " düo

dübür [xiv] dübr ~ Ar dubr [#dbr msd.] arka taraf, kıç, makat, kuyruk

duçar [Men xvii] yolda rast gelme ~ Fa duçār/dūçār 1. iki dört, 2. yüzyüze gelme, karşılaşma & Fa du iki + Fa çār dört " dü, çehar

dudak <Tü [İMüh xiii] tutak gaga; [TS xiii, CodC xiii] dotak/dudak/tudak/tutak dudak < Tü tut- " tut-

---

• T > d değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

düden Tü? [TS xiv] girdap, suyu yer altına çeken delik; [Kıp xiv] derin

dudu1 [xiv] tuti ~ Fa tūtī papağan, dudu kuşu

dudu2 [xvii] gayrımüslim yaşlı kadın, özellikle Ermeni kadın ~ Erm dudu yaşlı kadın, dadı = Fa dādū a.a. " dadı

düdük Tü [xi] tütek ağızlık, emzik; [Kıp, DK xiv] düdük kavalın küçüğü < Tü düt/tüt [onom.] üfleme sesi, düdük sesi " düt

düello [AMithat 1877] ~ İt duello ikili çatışma ~ Lat duellum/bellum savaş

• İtalyanca/Fransızca sözcük Lat dualis (ikili) sözcüğünden kontaminasyon yoluyla "ikili çarpışma" anlamını kazanmıştır.

düet [ARasim 1897-99] düetto ~ Fr duette müzikte ikili ~ İt duetto " düo

düğme Tü [xi] tüğme a.a. < Tü tüğ- bağlamak, düğümlemek

düğüm Tü [xi] tügüm bağ < Tü tüg- bağlamak " düğme

düğün Tü [Uy, Kaş viii+] tügün bağ, düğüm, akit, özellikle evlenme akdi < Tü tüg- bağlamak " düğme

duhul [Env xiv] ~ Ar duχūl [#dχl msd.] girme, içine girme " dahil1

dük [EvÇ xvii] duka ~ Fr duc yönetici, önder, Avrupa'da bir soyluluk unvanı ~ Lat dux, duc- önder, lider, Roma imparatorluğunda bir rütbe < Lat dūcere, duct- yöneltmek, yönetmek, önderlik etmek ~ HAvr *deuk- öncülük etmek

düka [altını ~ İt ducato ilk kez 1274'te Venedik Dükası Lorenzo Tiepolo tarafından bastırılan ve 17. yy'a dek yaygın olarak kullanılan altın para birimi < İt duca dük " dük

---

• Bazı kaynaklarda ilk düka altını Apulia Dükü II Ruggiero'ya (y. 1140) atfedilse de kullanımda para birimi her zaman Venedik'le birlikte anılmıştır.

dükkân [Aş xiv] satış tezgâhı ~ Ar dukkān/dukān [#dkn] platform, seki, tezgâh, özellikle çarşı içinde satış yeri ~ Aram dūkanā platform, seki, kerevet ~ Akad dakkannu seki, üzerine bir şey konulan yükselti ~ Sumer dagana bir tür tezgâh veya platform

dul Tü [Or viii] tul eşi ölmüş kadın

düldül [DK xiv] Hz. Ali'nin katırı; [xx/b] külüstür otomobil ~ Ar duldul [#dldl] 1. oklu kirpi, 2. Hz. Ali'nin katırının adı

dülger [Mercimek xv] dürger ~ Fa durgar/durūdgar marangoz, biçici & Fa durūd 1. biçilmiş, yontulmuş, 2. biçilmiş ağaç, kereste (< Fa durūdan biçmek, yontmak) + Fa gar/kar yapan " kâr

duman Tü [xi] tuman sis, bulut, karanlık; [Men xvii] yanan nesnelerden çıkan gaz

---

• 17. yy'dan itibaren anlam değiştiren tütün sözcüğünün yerini almıştır.

dümbelek <Tü [TS, EvÇ, Men xv-xvii] tebelek/deplek/debelek/dübelek/tenbelek küçük davul < Tü tebele-/debele- [küç.] zayıf ve sürekli şekilde vurmak " tep-

---

• Rezonans bildiren onomatopelere özgü -n- sesi sonradan türemiştir.

dumdum [191+] ~ İng dumdum bullet bir tür kurşun ☼ 1897 İng. Hind. < öz Dumdum Hindistan'ın Bengal bölgesinde bir müstahkem yer ve cephane fabrikası ~ Bengali damdama toprak kale, burç, tabya ~ Fa damdama a.a.

dümen [MMem xvi] ~ Ven timón [İt timone] a.a. ~ Lat temon a.a.

dumur ~ Ar Dumr/Dumūr [#Dmr msd.] zayıflık, zayıflama < Ar Damura zayıfladı, çöktü, iğne ipliğe döndü

dün Tü [viii] tün gece (= Moğ tüne karanlık)

dünür Tü [Uy viii+] tüŋgür sıhriyet, evlilik yoluyla akrabalık, hısım

dünya [Kut xi] ~ Ar dunyā' [#dnw sf. f.] beri taraf, daha yakın yer, yeryüzü < Ar danā [msd. dunūw/danāwat] yakın idi, yanaştı

• "Öte taraf" ile bir karşıtlığı ima etmesi bakımından İslam dini kökenli bir kavramdır.

düo [xx/b] ~ İt duo ikili ~ Lat duo iki ~ HAvr *dwo- iki " di+

duodenum [ML xx/c] ~ OLat duodenum onikiparmak bağırsağı ☼ Gerardo di Cremona, İtal. hekim (ö. 1187) < Lat duodecim oniki & Lat duo iki + Lat decem on " düo, desi+

• Yunanlı hekim Herophilos'un (MÖ 353-280) kullandığı dodekadáktylon (onikiparmak bağırsağı) teriminin Latince çevirisidir.

dupleks [xx/c] ~ İng duplex 1. iki katlı olan her şey, 2. iki katlı konut ~ Lat duplex, duplic- iki katlı, çift & Lat du- iki + EYun pláks, plak- tabaka, katman " düo, pli

düplikasyon [xx/b] ~ Fr duplication ikiye katlama, ikileme, kopyalama ~ Lat duplicatio < Lat duplicare ikiye katlamak < Lat duplex, duplic- iki kat " dupleks

duplikat [Bah 1924] duplikata ~ İt duplicato bir evrakın ikinci kopyası " düo

dur[mak Tü [viii] tur- a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Tü dur- : dur-, durgun, duru, durum1, duruşma

dür[mek Tü [Uy viii+] tür- dermek, toplamak, bohça etmek

dürbün [KâtipÇ, Men xvii] durbin 1. uzak görüşlü kimse, 2. dürbün (Fr téléscope çevirisi) & Fa dūr uzak (~ EFa/Ave dūra a.a.) + Fa bīn gören " bedbin

durgun Tü [xi] turkun a.a. < Tü tur- " dur-

dürt[mek Tü? [DK xiv] 1. sokmak, batırmak, 2. ilaç ve merhem gibi şeyleri eliyle sürmek, cildini ovalamak

dürtü YT [Fel 194+] muharrik < Tü dürt- " dürt-

durum1 YT [CepK 1935] vaziyet, hal < Tü dur- " dur-

durum2 [buğdayı [xx/c] ~ Lat durum [n.] 1. sert, katı, 2. bir buğday türü ~ HAvr *drū-ro- < HAvr *deru-1 pek ve sağlam olma " dürüst

duruşma YT [CepK 1935] muhakeme < Tü dur- " dur-

• Duruşmak fiili mevcut değildir.

dürüst [CodC xiii] drust ~ Fa/OFa drust doğru, düz, düzgün, sağ, sağlıklı ~ EFa duruva- a.a. ~ HAvr *deru-1 düz, sağlam

---

• Aynı kökten İng true (doğru), trust (güven) < Ger *treuwaz (düz, doğru, sağlam); Lat durus (sert, katı).

dürzü ~ Ar durzī [nsb.] Suriye ve Lübnan'da yaşayan bir dini topluluğun mensubu < öz MuHammad İsmāil al-Darzī Dürzi dininin kurucusu (ö. 1019) < Fa darzī terzi

düş Tü [Uy, Kaş viii+] tül/tüş rüya, hayal

EŞKÖKENLİLER:
Tü tüş : düş, düşün, düşün-

duş [xix] ~ Fr douche a.a. ~ İt doccia su borusu < OLat *ductiare iletmek, nakletmek, sevketmek < Lat ductare yol göstermek, götürmek, sevketmek < Lat ducere, duct- " dük

düş[mek Tü [viii] tüş- düşmek, inmek, konmak, ölmek

düşes [Bah 1924] ~ Fr duchesse dükün eşi, bir tür ipekli kumaş ~ OLat ducissa [f.] < Lat dux, duc- dük " dük

düşey YT [Geom 193+] vertikal < Tü düş- " düş-

• Fiil köküne eklenen -ey ekinin işlevi belirsizdir.

düşman [Kut xi] ~ Fa/OFa duşmān/duşman a.a. = Ave duşmainyu- kötülük düşünen, a.a. & Ave duş/duj- kötü, uğursuz (~ HAvr *dus- kötü, bozuk) + Ave mainyu- düşünce, akıl, öğüt (~ HAvr *mn-yo- < HAvr *men-1 düşünmek) " dys+, mantalite

---

• Karş. Fa duj (çirkin, murdar), duşt (çirkin), duşnām (sövme), duşvār (müşkül).

düşün YT [CepK 1935] mülahaza < Tü düşün- " düşün-

• Fiil kökünün ad olarak kullanılması ilgi çekicidir.

düşün[mek Tü [Uy viii+] tüşe- rüya görmek, hayale dalmak < Tü tüş rüya, hayal " düş

dut [Men xvii] ~ Ar/Fa tūt a.a. ~ Aram tūtā a.a.

düt onom düdük sesi

duvak <Tü [DK xiv] Tuwak gelinin yüz örtüsü, kırmızı tül; [TS xv xv] Tuğak < Tü tuğ " tuğ

duvar [CodC xiii] divar ~ Fa dīwār/diwār a.a. ~ OFa dēwār a.a.

• v/w sesi etkisiyle ilk hece kapanmıştır.

düvel ~ Ar duwal [#dwl çoğ.] devletler ~ Ar dawlat [#dwl çoğ.] " devlet

düven [Mü xvi] dögen ~ Yun doukáni ekini kabuğundan ayırmak için kullanılan cihaz, düven ~ EYun tykánē a.a.

duy [xx/b] ~ Fr douille her türlü mekanik aracın çukur kısmı, ampul takılan çukur

duy[mak Tü [viii] tuy- duyumsamak, hissetmek

duyarga YT [TDK 1944] böceklerde anten < Tü duy- " duy-

• -arga ekinin yapısı ve işlevi belirsizdir.

duyarlık YT [CepK 1935] hassasiyet < Tü duy- " duy-

duygu YT [CepK 1935] his < Tü duy- " duy-

duyu YT [CepK 1935] hassa < Tü duy- " duy-

duyum YT [CepK 1935] his; [TDK 1983] istihbarat < Tü duy- " duy-

düyun ~ Ar duyūn [#dyn2 çoğ.] borçlar < Ar dayn borç < Ar dāna 1. borç aldı, borç verdi, 2. yargıladı, hükmü altında aldı (= İbr/Aram #dyn yargılama, hüküm verme, yasama = Akad dīnu yargı, yasa)

• Aynı kökten Aram mədīnā = Ar madīnat (yargı çevresi, kent, il).

düz Tü [Or viii] tüz doğru, dizili, düzenli < Tü *tür- dizmek, sıraya koymak " düz-

düz[mek Tü [Uy viii+] tüz- = Tü *tür-/*tör- sıraya koymak, dizmek, düzeltmek, düzenlemek " diz-

---

• Dizmek fiilinin varyant biçimidir.

düzen <Tü [Ferec xv] düzen/düzenlik tertip, intizam < Tü düz- " düz-

düzenek YT [TDK 1944] plan < Tü düz- " düz-

düzey YT [CepK 1935] seviye < Tü düz " düz-

düzgün <Tü [Kıp xiv] tüzgün dizgin; [Men xvii] düzgün tertipli, muntazam < Tü düz- düzeltmek " düz-

duziko [xx/a] ~ Yun doúziko katkısız rakı < Tü düz " düz

düzine [LO xix] duzina ~ Fr douzaine onikilik birim < Fr douze oniki ~ Lat duodecim a.a. & Lat duo iki + Lat decem on " düo, desi+

• İt dozzina (a.a.) biçiminden alıntı, fonetik açıdan mümkün görünmemektedir. İng dozen (a.a.) Fransızcadan alınmıştır.

düzlem YT [Geom 193+] < Tü düzle- " düz-

düzmece <Tü [xv] sahte < Tü düz- " düz-

düztaban2 hakaret deyimi ~ Fa duzda bān hırsız, dolandırıcı < Fa duzdīdan hırsızlık etmek < OFa dujd/dujdīhā hırsız (= Ave duş/duj- kötü, uğursuz) " düşman

dys+ ~ EYun dys- kötülük, bozukluk, zorluk bildiren fiil öneki ~ HAvr *dus- kötü

• Aynı kökten Ave/Fa duş/duj- (kötü, uğursuz).

EŞKÖKENLİLER:
EYun dys- : disleksi, disprosyum, dizanteri
Fa duş- : düşman, düztaban2

ebat ~ Ar abcād [#bcd çoğ.] boyutlar < Ar bucd " buut

ebced ~ Ar abcad Arap alfabesinin ilk dört ana harfinden oluşan sözcük, harflere rakamsal değer verilmesine dayanan sayı sistemi < Ar alīf bā cīm dāl " elif, beta, cim, delta

ebe çoc [Or viii] aba ata, dede, saygıdeğer kimse; [Oğ xi] ebe ana; [TS xiv, Kıp xiv] büyükanne, nine, saygı gören kadın, abla; [Men xvii] doğuma yardımcı olan kadın

---

• Lehçelerde "teyze" ve "sütanne" anlamlarına da rastlanır.

ebed [Aş, KıpGul, DK xiv] ~ Ar abad [#’bd msd.] kalıcılık, sonsuzluk < Ar abada [msd. ubūd] kaldı, kalıcı oldu

ebegümeci + [MŞ xiv] ebem gömeci yaprakları yenen bir bitki, malva sylvestris & Tü ebe + Tü gömeç/gümeç 1. çörek, börek, 2. arı peteği " ebe

ebegümeci + [MŞ xiv] ebem gömeci yaprakları yenen bir bitki, malva sylvestris & Tü ebe + Tü gömeç/gümeç 1. çörek, börek, 2. arı peteği " ebe

ebeveyn ~ Ar abawayn [#’bw dual.] iki babalar, ana baba < Ar abū baba " ebu

---

• İsmin Arapçaya özgü ikil (dual) halidir.

ebleh [KıpGul xiv] ~ Ar ablah [#blh sf.] aptal < Ar baliha [msd. balāhat] aptal idi

---

• Kusur ve renk sıfatları yapan af cal vezninde.

ebonit [xx/b] ~ Fr ébonite doğal rengi siyah olan bir tür sentetik polimer ~ İng ebonite < İng ebony değerli siyah tahtasıyla tanınan ağaç, abanoz ~ EYun ébenos a.a. " abanoz

ebru ~ Fa abrī bulut renginde, hareli, dalgalı < Fa abr bulut ~ EFa abra- a.a. (= Ave avra- a.a. = Sans abhrá- a.a.)

ebu [xiv] ~ Ar abū/bū [#’bw] baba

EŞKÖKENLİLER:
Ar #'bw : abullabut, baobab, bukalemun, ebeveyn, ebu

ecdat [MMem xvi] ~ Ar acdād [#cdd1 çoğ.] cedler, atalar < Ar cadd dede, ata " cet

ece Tü [viii] eçe baba, ağabey; [xi] eçe/eke büyük kızkardeş, abla ; [Çağ xv] eçe yaşlı kadın; [CepK 1935] ece saygıdeğer veya bilge kadın, kraliçe

---

• Türkiye Türkçesinde 13. yy’dan 1930’lara dek "ulu kişi, yaşlı adam, ağabey" anlamında kullanılmış iken 1935’ten sonra Çağatayca örneklere istinaden anlam değişikliğine uğratılmıştır.

ecel [Kut, Aş xi] ~ Ar acal [#’cl msd.] 1. biçilmiş süre, bekleme süresi, 2. ölüm < Ar acila bekledi, duraksadı

ecinni ~ Ar acinnī [#cnn] cin " cin1

ecir/ecr- [xiv] ecr ~ Ar acr [#’cr msd.] ücret, emeğe karşılık ödenen şey ~ Aram agrā a.a. ~ Akad agru/igru a.a.

ecnebi [Neş xv] ~ Ar acnabī [#cnb1 nsb.] yabancı < Ar acnab [kıy.] (bir şeyin merkezine oranla) kenar, daha dış taraf < Ar canb yan " canip

ecrimisil ~ Fa acri miθl eşdeğer ücret & Ar acr ücret, parasal karşılık + Ar miθl benzer, eş " ecir, misil

ecza [xiv] ~ Ar aczā’ [#cz’ çoğ.] birimler, unsurlar, kimyasal maddeler < Ar cuz’ birim, unsur " cüz

eczane/eczahane + [KT xix] eczahane eczacı dükkânı & Ar aczā’ + Fa χāna " ecza, hane

eda [xiv] ~ Ar adā’ [#’dy msd.] 1. yapma, kılma, ödeme, görevi yerine getirme, 2. söyleyiş tarzı, şive

edat ~ Ar adāt [#’dw] araç, gereç, dilbilgisinde edat

EŞKÖKENLİLER:

Ar #'dw : edat, edevat

edebiyat ~ Ar adabiyyāt [#’db çoğ.] "dini veya bilimsel nitelikte olmayan yazın etkinliklerinin tümü," belles-lettres < Ar adab 1. görgü, terbiye, konuk ağırlama adabı, 2. yaşam tarzına ilişkin hikaye ve gözlemlerden oluşan ve Arapçada 8. yy’dan itibaren yaygınlaşan yazın biçimi " edep

edep [Kut xi] ~ Ar adab [#’db msd.] terbiye, incelik, düzgün davranış ve yazı < Ar adaba konuk ağırladı, terbiyeli ve kültürlü davrandı

edevat ~ Ar adawāt [#’dw çoğ.] < Ar adāt araç, gereç " edat

edik Tü [Uy viii+] étük ayakkabı, çizme < Tü ēt- hazırlamak, imal etmek " et-

---

• Anlam ilişkisi için karş. sahtiyan < Fa sāχtan (imal etmek), kundura < İt condurre (imal etmek).

edip [xiv] edepli ~ Ar adīb [#’db sf.] edep sahibi, edebiyatçı " edep

edisyon [xx/b] ~ Fr édition yayınlama, yayın ~ Lat editio a.a. < Lat edere, edit- dışarı vermek, çıkarmak, yaymak, yayınlamak & Lat e(x)- dışa + Lat dare, dat- vermek " ex+, data

editör [xx/b] ~ Fr éditeur yayınlayan, yayıncı ~ Lat editor a.a. < Lat edere, edit- " edisyon

edyan ~ Ar adyān [#dyn1 çoğ.] dinler < Ar dīn " din

efe Ege bölgesine özgü erkek birliklerine mensup kişi; [LG 188+] kabadayı, yiğit (argo) ~? Yun/EYun efēbos büluğ yaşını geçmiş genç erkek, delikanlı & EYun epí üzeri + EYun (h)ēbē büluğ yaşı " epi+

• Sözcüğün kökenine ilişkin zengin literatürün tamamına yakını bilimsel değerden yoksundur.

efekt [ML xx/c] ~ İng sound effect ses efekti < İng effect bir eylemin sonucu, etki ~ Lat effectus icraat, işin sonucu < Lat efficere, effect- icra etmek, bir şeyi yapıp ortaya çıkarmak & Lat ex- dışa + Lat facere, fact- yapmak " ex+, faktör

efektif [Bah 1924] ~ Fr effectif, -ive fiili, etkili, elle tutulur ~ Lat effectivus < Lat efficere, effect- icra etmek " efekt

efemera [xx/c] broşür, dergi, bilet, kartpostal gibi kalıcı olmayan yayınlar (antikacılık terimi) ~ İng ephemera [çoğ.] kısa ömürlü şeyler, kalıcı olmayan yayınlar < EYun efēmerón [n.] bir gün ömrü olan Mayıs böceği < EYun efēmerós günlük & EYun epi- üzeri, üzere + EYun (h)ēméros gün " epi+, kalimera

efemine [xx/a] ~ Fr efféminé kadınlaşmış, kadınsı < Fr efféminer kadınlaştırmak ~ Lat effeminare a.a. < Lat femina kadın " ex+, feminen

efendi [Gül xv] egemen kimse, bey; okuryazar kişiler için mevla/molla karşılığı olarak kullanılan saygı deyimi ~ OYun authéntēs bey, sahip, mevla ~ EYun authéntēs reşit ve mümeyyiz kişi, vekil olmayan, asil < EYun authéntō sorumluluk ve yetki sahibi olmak

efervesan [xx/b] su katıldığında kaynayan tablet ~ Fr effervescent kabaran, kaynayan < Lat effervescere kaynayıp taşmak, galeyana gelmek < Lat fervere kaynamak " ex+, fermante

efkâr1 ~ Fa figār/afgār yara, incinme, acı

• Efkâr dağıtmak deyiminde. Türkçe anlamı Ar fikr çoğulu olan efkâr2 sözcüğünden etkilenmiş olabilir.

efkâr2 ~ Ar afkār [#fkr çoğ.] düşünceler < Ar fikr düşünce " fikir

---

• Efkâr-ı umumiye deyiminde.

eflatun/eflatuni [Men xvii] eflātūnī filozof Eflatun'a ilişkin, Platonik; [LO] eflātūnī hurma zamkı rengi, koyu leylaki; [KT] eflātūnī leylaki ile erguvan arası, mora çalan renk < Aflātūn Yunan filozofu Platon'un (MÖ 429-347) Arapça adı ~ Platōn " platonik

---

• Renk adının filozof Eflatun ile ilişkisi açık değildir. • Adın Arapça biçimi inisyal çift sessize bir ön sesli eklenmesi ve Arapçada varolmayan p ve o seslerinin eşdeğer seslere çevrilmesiyle elde edilmiştir.

efor [xx/b] ~ Fr effort çaba, gayret < Fr efforcer kuvvet harcamak, çaba göstermek < Fr force kuvvet " ex+, fors

efrat ~ Ar afrād [#frd çoğ.] bireyler < Ar fard birey " fert

efsane [Gül xv] ~ Fa afsāna büyü, masal < Fa/OFa afsūdan, afsāy- büyülemek " efsun

efsun/afsun [Kaş, Kut xi] afsun ~ Fa/OFa afsūn/fisūn büyü, sihir < Fa/OFa afsūdan, afsāy- büyülemek

eğ[mek Tü [Uy viii+] eğ- eğmek, bükmek

egale [etm [xx/b] ~ Fr égaler eşitlemek < Fr égal eşit ~ Lat aequalis < Lat aequus a.a.

eğe <Tü [Kıp xiv] eğe/eğew a.a. < Tü *éğeğ < Tü éğe- [xi] metal bir nesneyi rendelemek, diş gıcırdatmak

egemen YT [CepK 1935] hakim ~ EYun (h)ēgemōn önder, lider, hüküm sahibi " hegemonya, +men2

• Fr hégémonie (egemenlik) sözcüğünden esinlendiği açıktır. 1935'ten eski örneği bulunmayan *ege (veli?) sözcüğünden türetilmesi fantezidir.

eğer [Kut xi] ~ Fa/OFa agar/gar şart edatı ~ EFa hakaram- bir kez

eğilim YT [CepK 1935] temayül < Tü eğil- " eğ-

eğin/eğn- Tü [Uy viii+] egin omuz; [TS xiii xiii] sırt, arka

eğir[mek Tü [viii] ewür- çevirmek, döndürmek; [Uy viii+] eğir- kuşatmak, sarmak, burmak, bükmek, yün eğirmek " evir-

---

• Evir- fiilinin anlam ayrışmasına uğramış varyantıdır.

eğit[mek YT [CepK 1935] terbiye etmek ~ Tü égit-/égiδ- [Or viii, Kaş xi] hayvan veya köle beslemek, yetiştirmek, terbiye etmek

---

• Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bir fiil iken Dil Devrimi döneminde yazı diline ithal edilmiştir.

eğlen[mek Tü? [Kıp, DK xiv] eğlen- beklemek, oyalanmak, boşa vakit geçirmek < Tü eğle- [xiv Kıp] meşgul etmek, oyalamak

---

• Türkiye Türkçesine özgü olan fiilin, yine Türkiye Türkçesine özgü olan aylan- (dolanmak, boşa vakit geçirmek) ve oyalan- fiilleriyle ilişkisi belirsizdir.

ego [xx/b] bencillik ~ ego ben (birinci tekil şahıs zamiri) ~ HAvr *eg a.a.

egoizm [ResCGaz 1912] ~ Fr égoïsme bencillik ~ İng egoism ☼ Joseph Addison, İng. şair (1672-1719), "hep kendinden sözeden" anlamında < ego ben " ego

egosantrik [xx/b] ~ Fr égocentrique benmerkezci & Fr ego ben + Fr centre merkez " ego, santra

eğrelti <Tü [Men xvii] eğir otu bataklık otu; [LO xix] eğrelti otu a.a. < Tü eğir/eğrek bataklık = Tü eğrik/eğrim [viii+ Uy, xi Ha] düden, anafor < Tü eğir- çevirmek, döndürmek " eğir-

eğreti/iğreti [Gül xv] cāriyetī ödünç, geçici, asıl olmayan < Ar cāriyyat^ ödünç, eğreti " ariyet

eğri Tü [Uy viii+] eğri dönük, bükük, burulmuş < Tü eğir-/ewir- çevirmek, döndürmek, bükmek " eğir-

egzersiz [Bah 1924] ~ Fr exercice talim, alıştırma ~ Lat exercitium a.a. < Lat exercere, exercit- talim etmek, askeri eğitim yapmak, iş uygulamak < Lat arcere, arct- yasaklamak, uzak tutmak ~ HAvr *ark- menetmek " ex+

egzistansiyalizm [P Safa 1949] ~ Fr existentialisme varoluşçuluk, varoluşçu felsefe veya yaşam tarzı ~ Fr existence varoluş, mevcudiyet ~ Lat exsistentia a.a. < Lat exsistere ortaya çıkmak, zuhur etmek, olmak & Lat ex- dışa + Lat sistere, stat- durmak, dikilmek, sıkı durmak, kavi olmak " ex+, asistan

egzos/egzost [xx/b] ~ İng exhaust 1. boşalma, boşaltma, 2. motorlu taşıtlarda gaz boşaltma işlemi ve bu işi yapan boru < Lat exhaurire, exhaust- suyunu akıtıp boşaltmak, tüketmek < Lat haurire, haust- suyunu boşaltmak ~ HAvr *aus-3 boşaltmak " ex+

egzotik [xx/b] ~ Fr exotique yabancı, tuhaf ~ EYun eksōtikós yabancı < EYun eksō dışarı, dış " ek+

ehemmiyet < Ar ahamm [#hmm kıy.] daha önemli, çok ilginç < Ar hamma [msd. hamm] merak etti, önemsedi, ilgilendi

---

• Arapça sıfattan -iyyet ekiyle yapılmış geç dönem türevidir.

ehil/ehl- [Kut, Aş xi] ehl ~ Ar ahl [#'hl] 1. bir yerde oturan kişilerin tümü, hane halkı, eş(ler), yerli halk, 2. uygun, layık, kalifiye < Ar ahala [msd. uhūl] evlendi, bir yere yerleşti, iskân etti

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #'hl : ahali, ehil, ehlî, ehliyet

ehli [Men xvii] ~ Ar ahlī [nsb.] evcil " ehil

ehliyet [Aş xiv] ehillik, liyakat; [TDK 1955] ehliyetname ehliyet belgesi ~ Ar ahliyyat [#'hl msd.] ehillik, liyakat, kifayet " ehil

---

• Modern kullanımda ehliyetname sözcüğünden kısaltmadır.

ehram1 [Men xvii] ~ Ar ahrām [#hrm çoğ.] Mısır piramidi < Ar haram a.a.

ehram2 >> Erzurum ve Bayburt yöresine özgü kadın giysisi " ihram

ehven [Men xvii] ~ Ar ahwan [#hwn kıy.] kolay, daha kolay, en kolay < Ar hāna [msd. hawn] kolay idi, önemsiz idi, değersiz idi

eis+ ~ EYun eis içeri girme, içe doğru yönelme, içte olma bildiren edat ve fiil öneki

ejder [Ali xvi] ~ Fa ajdar dragon, efsanevi yılan < Fa ajdahā " ejderha

---

• Orijinal biçim ajdahā olup, -hā hecesi Farsça çoğul eki sayılarak düşürülmüştür. Final -r sonradan türemiştir.

ejderha [Aş xiv] ejdeha ; [DK xv] ejderha ~ Fa ajdahāk/ajdahā İran mitolojisinde efsanevi yılan, dragon ~ OFa aj dahāk efsanevi yılan, yılan kıral, Dahak < OFa aj yılan ~ HAvr *angwhi- a.a.

• -r- ara sesi Türkçede türemiştir.

ek Tü [Uy viii+] ekü mafsal, eklem, birleşme yeri; [Men xvii] ek ilave edilen parça, yama

ek+ ~ EYun e(k) dışarıya çıkma, dışarıda olma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *eghs a.a.

• Aynı kökten Lat ex, Fa az, Alm aus (dış, dışarı).

ek[mek Tü [Uy viii+] ek- tohum ekmek

EŞKÖKENLİLER:
Tü ek- : ek-, ekim, ekin

ekâbir [Env xiv] ~ Ar akābir [#kbr çoğ.] büyükler, önde gelenler < Ar akbar [kıy.] daha büyük, en büyük " ekber

ekalliyet [xx/a] dini veya etnik azınlık (Fr minorité karşılığı) < Ar aqall [#qll kıy.] daha az, çok az < Ar qalla [msd. qillat] az idi, azaldı

ekarte [etm [188+] ~ Fr écarter (iskambilde) kâğıt kaçmak, devre dışı bırakmak ~ İt scartare a.a. ~ OLat *excartare " ex+, kart2

ekber [Env xiv] ~ Ar akbar [#kbr kıy.] çok büyük, en büyük " kibir

ekim YT [194+] 10 Ocak 1945 tarihli yasayla Birinci Teşrin ayına verilen ad; [TDK 1955] ekme eylemi < Tü ek- " ek-

ekin Tü [Uy viii+] ekin ekilen şey, tahıl; [TDK 1974] kültür < Tü ek- " ek-

---

• İkinci anlamı Ziya Gökalp'in ortaya attığı hars < Ar Harθ (tarım) sözcüğünün yeni dile uyarlaması olup, her iki biçim Fr culture < Lat colere (ekin ekmek, tarım yapmak) çevirisidir.

ekinoks [xx/b] ~ Fr équinox gündönümü, gündüz ve gecenin eşit olduğu tarih ~ Lat aequinoctium & Lat aequus eşit + Lat nox, noct- gece " egale, noktürn

ekip [xx/b] ~ Fr équipe 1. gemi mürettebatı, 2. herhangi bir iş için derlenen kadro ve donanım < Fr équiper gemi donatmak [esk.], genel anlamda donatmak < Nor skip gemi ~ Ger *skipam a.a.

• Karş. İng ship (gemi) < Ger *skipam. Ayrıca İng skipper (bir tür gemi) < Hol < Ger *skipam.

ekipman [xx/b] ~ Fr équipement donanım, alet edevat < Fr équiper donatmak " ekip

eklektik [xx/a] ~ Fr eclectique seçmeci, karışık < EYun eklektós seçilmiş, seçmeci < EYun eklégō seçip ayırmak & EYun ék dışa + EYun légō1, log- seçmek, derlemek " ek+, +log

eklem YT [TDK 1944] mafsal < Tü ekle- " ek

ekler [xx/b] ~ Fr éclair 1. şimşek, kıvılcım, 2. bir tür pasta < Fr éclairer aydınlatmak ~ Lat exclarare a.a. < Lat clarus açık, aydınlık " ex+, klarnet

ekliptik [xx/b] ~ Fr écliptique astronomide burçlar çemberi < EYun ékleipsis 1. bırakıp gitme, kaybolma, 2. güneş tutulması & EYun ék dışa + EYun leípō, lip- bırakmak, terketmek, ayrılmak, eksik kalmak " ek+, lipsos

---

• Ay ekliptik hattına yakınken güneş tutulduğu için.

ekmek Tü [Uy viii+] ötmek a.a.; [xi] etmek ; [Men xvii] etmek vulg. ekmek (= Moğ ide- yemek)

ekmel ~ Ar akmal [#kml kıy.] daha mükemmel, en mükemmel " kemal

eko [xx/b] ~ Fr écho yankı ~ EYun ēχō ses, yankı (ad) < EYun ēχō seslenmek, yankılanmak (fiil) ~ HAvr *(s)wāgh- a.a.

ekol [xx/b] ~ Fr école okul, sanat veya düşünce akımı ~ Lat schola okul ~ EYun sχolē 1. dinlenme, işten geri durma, çalışmak zorunda olmama, 2. sohbet, 3. okul ~ HAvr *sgh- < HAvr *segh- geri durma, dinme

---

• Karş. İng school, YT okul.

ekolayzer [xx/c] ~ İng equaliser eşitleyici, ses dengeleme aygıtı < İng to equal eşitlemek < Lat aequalis eşit < Lat aequus eşit " egale

ekoloji [ML xx/c] ~ Fr écologie çevrebilim / İng ecology a.a. < EYun oíkos ev, yakın çevre ~ HAvr *woik-o- < HAvr *weik-1 klan, kabile, oba " +loji

---

• Aynı kökten Lat villa (çiftlik, mezra), vicus (mahalle), vicinus (yakın çevre).

ekonomi [187+] ~ Fr économie 1. iktisat bilimi, 2. tutumluluk ~ EYun oikonomía ev idaresi < EYun oikonómos ev idare eden, kâhya, vekilharç & EYun oíkos ev + EYun nomós yönetim, düzen " ekoloji, +nomi

ekose [xx/b] ~ Fr écossais 1. İskoç, 2. İskoç tipi tartan kumaş < öz Ecosse İskoçya

ekran [xx/b] ~ Fr écran perde (~ Hol skerm kalkan) ~ Ger *skermaz koruyan şey, siper

---

• Aynı kökten İng screen, Alm schirm (kalkan, perde).

EŞKÖKENLİLER:
Ger *skerm- : ekran, eskrim

ekrem [Men xvii] ~ Ar akram [#krm kıy.] daha soylu, daha yüce, en cömert " kerem

ekrü [ML xx/c] ~ Fr écru ketenin beyazlatılmadan önceki rengi, açık bej < Fr cru çiğ ~ Lat crudus çiğ ~ HAvr *krū-do- < HAvr *kreuə- çiğ et " kreozot

eks [xx/c] ~ İng X 1. iks harfi, çarpı işareti, 2. (tıp argosunda) ölü

eks(o)+/egzo+ ~ Fr/İng ex(o)- dış (sadece bileşik isimlerde) < EYun eksō- dış, dışarı " ek+

eksantrik [ARasim 1897-99] hoppa, züppe; [xx/a] dönüş aksı merkezde olmayan (teker) ~ Fr excentrique kuraldışı, tuhaf ~ OLat excentricus merkezkaç (kuvvet) & Lat ex- dışa doğru + Lat centrum merkez " ex+, santra

eksantrik [ARasim 1897-99] hoppa, züppe; [xx/a] dönüş aksı merkezde olmayan (teker) ~ Fr excentrique kuraldışı, tuhaf ~ OLat excentricus merkezkaç (kuvvet) & Lat ex- dışa doğru + Lat centrum merkez " ex+, santra

ekselans [xix] ~ Fr excellence üstün ve yetkin olma, bir saygı deyimi ~ Lat excellentia üstünlük, seçkinlik < Lat excellere, excels- kalabalıktan ayrı durmak, sivrilmek & Lat ex- dışa + Lat cellere, cels- yükselmek, öne çıkmak ~ HAvr *kel-4 yüksek olmak, öne çıkmak, yükselti, tepe " ex+

• Aynı HAvr kökten Lat columna (sütun), culmen (zirve), İng hill (tepe)

eksen YT [TarD 193+] ~ Yun áksōn/áksonas mihver, dingil ~ EYun áksōn a.a. " aks

---

• Tarama Dergisi’ne göre "Seyitgazi, Çal, Eğirdir, Kütahya" ağızlarından derlenmiştir.

ekser [xiv] ~ Ar akθar [#kθr kıy.] daha çok, en çok < Ar kaθīr çok " kesret

eksfoliant [xx/c] ~ İng exfoliant cildin ölü katmanını soymak için kullanılan madde veya yöntem < Lat *exfoliare yaprak döktürmek < Lat folium yaprak " ex+, folyo

ekşi Tü [Uy viii+] ékşiğ a.a. < Tü *ékşi- ekşimek " ekşi-

eksi YT [Geom 193+] zait < Tü eksil- " eksik

ekşi[mek Tü [TS xv, Çağ xv] ékşi- (= Moğ nigsi- ekşimek, çürümek, kokuşmak)

• Sıfat biçimi ékşiğ 9. yy'dan itibaren kullanıldığı halde, fiil biçimine 15. yy'dan önce rastlanmaz.

eksik Tü [Uy viii+] egsük a.a. < Tü egsü- eksik olmak

eksil[mek <Tü [İMüh xiii] egsül- < Tü egsü- eksik olmak, eksik kalmak " eksik

ekskavatör [xx/b] ~ Fr excavateur toprak kazma makinası / İng excavator a.a. < Lat excavare oyup boşaltmak & Lat ex- dışa + Lat cavare oymak, kazmak " ex+, kav2

eksper [Bah 1924] ~ Fr expert uzman ~ Lat expertus denenmiş, tecrübeli, uzman < Lat experiri, expert- denemek, sınamak, deneyerek öğrenmek < Lat *periri denemek ~ HAvr *peryo- < HAvr *per-3 denemek, sınamak, riske girmek " ex+, ampirik

eksperiman [ARasim 1897-99] ~ Fr experiment deney, tecrübe ~ Lat experimentum deneyle elde edilen sonuç, kanıt " eksper

ekspertiz [DTC 1943] ~ Fr expertise uzmanlık " eksper

ekspoze [etm [xx/b] ~ Fr exposer sergilemek, açığa çıkarmak ~ Lat exponere, exposit- a.a. & Lat ex- dışa + Lat ponere, posit- koymak " ex+, post2

ekspres [Bah 1924] ~ Fr expresse hızlı, direkt, özellikle hızlı tren ~ İng express a.a. ~ Lat expressus açık, net, belli bir amaca yönelik < Lat exprimere, express- (sıkıp) özünü çıkarmak, dışa vurmak, ifade etmek & Lat ex- dışa + Lat premere, press- basmak, sıkmak " ex+, pres

---

• "Hızlı tren" anlamı İngilizceden Fransızcaya geçmiştir.

ekspresyon [ARasim 1897-99] ~ Fr expression ifade, deyim " ekspres

ekstaz [xx/c] ~ Fr ecstase kendinden geçme, vecd, trans ~ EYun ékstasis 1. yer veya durum değiştirme, 2. a.a. < EYun eksístēmi, eksta- 1. yer veya durum değiştirmek, 2. bilincini yitirmek & EYun ék dışa + EYun (h)istēmi, stā- durmak " ek+, statik

ekstra [Bah 1924] ~ Fr/İng extra sıradışı, olağandışı < Fr/İng extraordinaire /extraordinary a.a. & Lat extra dışarı, dışarıda, dışında (~ HAvr *eghs-ter- dış) + Lat ordo, ordin- düzen " ex+

ekstre [xx/b] ; [ML xx/c] ticari hesap özeti ~ Fr extrait damıtılmış bitki özü < Fr extraire özünü çıkarmak, sıkarak suyunu almak ~ Lat extrahere, extract- sökmek, çıkarmak & Lat ex- dışa + Lat trahere, tract- çekmek, sürmek, sürüklemek " ex+, traktör

ekstrem [xx/a] ~ Fr extrême aşırı, uç ~ Lat extremus [sup.] en dış, en dışarıda < Lat extra " ekstra

ekt(o)+ ~ Fr/İng ect(o)- dış < EYun ektós bir şeye nispetle dışta olan < EYun ék dış " ek+

ekümenik [ML xx/c] ~ Fr écumenique evrensel, tüm alemi kapsayan, Hıristiyan aleminin tümünü kapsayan ~ EYun oikomenikós < EYun oikoménē meskûn dünya, uygar alem < EYun oikéō iskân etmek, ikamet etmek < EYun oíkos ev, konut " ekoloji

eküri [xx/b] ~ Fr écurie bir kişiye ait yarış atlarının tümü, bir ekibin mensupları < Fr écuyer bir soylunun kalkanını taşıyan süvari yamağı ~ Lat scutarius 1. kalkancı, kalkan taşıyan, 2. imparatorun özel muhafız birliğine mensup kişi < Lat scūtum büyük dikdörtgen beden kalkanı ~ HAvr *skoit- tabla, tahta < HAvr *skei- (tahta) yarmak

ekvator [xix] ~ Fr équateur eşitleyici, a.a. ~ Lat aequator eşitleyici < Lat aequare, aequat- eşitlemek, tesviye etmek < Lat aequus eşit " egale

ekzema [Bah 1924] ~ Fr eczéma bir cilt hastalığı ~ EYun ékzema, t- ciltte çıkan kabartı, isilik, döküntü < EYun ekzéō kabarıp taşmak, isilik dökmek & EYun ék dışa + EYun zéō kabarmak, kaynamak ~ HAvr *yes- kabarmak, kaynamak, mayalanmak " ek+

el1 Tü [Or viii] elig a.a.

el2 Tü [viii] él ülke, memleket ; [TS xiv xiv] ulus, kavim

EŞKÖKENLİLER:
Tü él : el2, ele güne, elçi, il

el3 ~ Ar al harf-i tarif, definite article

• d, n, r, s, ş, t, z sesleriyle başlayan kelimelerden önce assimile edilir. Ör: esselam, ennevm. İsim tamlamalarında sesli genellikle -ü- olarak telaffuz edilir. Ör: şeyh-ül-islam, dar-üs-selam.

elâ [Men xvii] ala gözlü sarı-yeşil gözlü; [Men] gök ala gözlü mavi gözlü; [LO, KT, Bah, Göv] ela göz çakır göz, açık mavi; [TDK 1955] ela sarıya çalar kestane rengi = Tü ala renkli, alaca " ala

---

• Tü ala sözcüğünün varyant telaffuzudur. Türkçeden Farsçaya alınmış ve belki şiirde Farsça-benzeri telaffuz etkisiyle ses değişimine uğramıştır.

elan [Neş xv] ~ Ar al-ān halen, şimdi, şu anda " el3, an

elastik [xix] ~ Fr élastique esnek ~ EYun elastikós ittirici < EYun elaúnō itmek, sürmek

elbette [CodC xiii] elbet ~ Ar al-batt / al-battat [#btt] kesin karar < Ar batt [msd.] kesin, nihai < Ar batta kesti, bitirdi, kararlaştırdı " el3

elbise ~ Ar albisat [#lbs çoğ.] giysiler < Ar libās giysi " libas

elçi Tü [viii] élçi devlet görevlisi, yönetici ~ Moğ elçi(n) yabancı bir hükümdara mesaj götüren görevli [xiii] < Tü él1 ülke " el2

• Türkçe bir sözcük olmakla birlikte özel anlamı ve fonetiği Moğolca kullanımdan alınmıştır. Orijinal Türkçe biçimin Türkiye Türkçesinde *ilci veya *elci olması gerekir.

eldiven [Men xvii] eldüven & Tü el + Fa (das)tuwān eldiven & Fa dast el + Fa wān tutan, koruyan " el1

• Fa dastuwān (eldiven) sözcüğünden uyarlanmıştır.

ele güne [karşı Tü [Uy viii+] él kün ülke halkı, millet, budun < Tü él ülke, memleket " el2

• -kün ekinin işlevi açık değildir.

ele[mek Tü [Uy viii+] élge- iki şeyin arasına sokmak, kalburdan geçirmek; [TS xiv, Kıp xiv] éle-

elebaşı ~ ?

elegan [xx/b] ~ Fr élégant seçkin, zarif ~ Lat elegans, t- titiz, seçici < Lat eligere seçip ayırmak & Lat e(x)- dışa + Lat legere1, lect- seçmek " ex+, lejyon

eleğimsağma [TS, Kıp xiv] eleğimsağma(l)/eneğimsağma(l) < Ar *calā’imu-s-samā’i alaimsema, gökkuşağı " alaimsema

elek <Tü [Kıp xiv] elemeye mahsus alet < Tü ele- " ele-

elektr(o)+ ~ Fr électr(o)- / İng electr(o)- elektriğe ilişkin (bileşik isimlerde) " elektrik

elektrik [Müh375 180+] ~ Fr électrique / İng electric a.a. ~ YLat vis electrica "kehribar gücü", a.a. ☼ 1600 William Gilbert "De Magnete" adlı eserinde < EYun ēlektron kehribar

---

• Kehribarın yünle ovulduğunda elektriklenme özelliğinden ötürü.

elektrod [Bah 1924] ~ Fr électrode anod ve katod & Fr électr(o)- + EYun (h)ódos yol " elektrik, od(o)+

elektrokardiyograf [ML xx/c] ~ Fr électrocardiographe kalp elektriğini kaydeden cihaz / İng electrocardiograph a.a. " elektrik, kardiy(o)+, +graf

elektroliz [xx/b] ~ Fr électrolyse kimyasal bir maddeyi elektrikle ayrıştırma < EYun lýsis çözme < EYun lúō, lys- çözmek " elektrik, analiz

elektron [Bah 1924] ~ İng electron elektrik yükü taşıyan atomik zerre ☼ 1891 J.D.Stoney, İng. fizikçi < İng electric " elektrik

---

• Karş. EYun ēlektron (kehribar).

elektronik [Hürr 1948] ~ İng electronic 1. elektrona ilişkin (1902), 2. gaz veya yarıiletken ortamda elektron akımı yoluyla aygıtların yönetimine ilişkin (y. 1930) < İng electron " elektron

elem [Mercimek xv] ~ Ar alam [#'lm msd.] acı, ağrı (özellikle fiziksel anlamda) < Ar alima acı çekti, ağrıdı

• Türkçe kullanımda "ruhsal acı" anlamı ağır basmıştır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #'lm : elem, elim

eleman [Bah 1924] öge, unsur; [Yücel 1938] bir ekibin üyesi olan kişi, personel; [200+] (argo) kişi ~ Fr élément bir bütünün içinde yer alan basit öge, unsur, yapı taşı, kimyada element ~ Lat elementum temel ilke, ilk öğrenilen şey

---

• Latince sözcüğün etimolojisi belirsizdir. Latin alfabesi veya onun kaynağındaki bir Sami alfabesi öğrenilirken ezberlenen 'LMN' hecelerinden türediği rivayet edilir.

element [xx/b] kimyada bileşimlerin yapı taşını oluşturan basit maddelerin her biri ~ Alm element öge, unsur, kimyada element ~ Lat elementum " eleman

---

• Türkçe biçim 1933'ten sonra İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesine egemen olan Alman etkisini yansıtır.

eleştir[mek YT [Fel 194+] tenkit etmek < Tü ele- " ele-

eleştirmen YT [Fel 194+] münekkit < Tü eleştir- " eleştir-, +men2

elhak ~ Ar al-Haqq doğrusu " el3, hak1

elhamdülillah [DK xiv] şükran ifadesi ~ Ar al-Hamdu li-llāhi Allaha hamd (olsun) " el3, hamd, allah

elif [xiv] ~ Ar alīf Arap alfabesinin ilk harfi ~ Aram āleph Arami/İbrani alfabesinin ilk harfi = Fen alep öküz, Fenike alfabesinin ilk harfi " alfa

elifba ~ Ar alīf bā Arap alfabesinin ilk iki harfi, alfabe " elif, beta

elim [Kıp, Gül xiv] ~ Ar alīm [#’lm sf.] acı veren, ağrıtan " elem

elimine [etm [xx/b] ~ Fr eliminer dışlamak, dışarıda bırakmak ~ OLat eliminare kapı dışarı etmek & Lat e(x)- dışarı + Lat limen, limin- kapı eşiği " ex+, liman

elips [xx/b] ~ Fr ellipse, ellipt- oval ~ EYun élleipsis 1. eksiklik, tam olmama 2. elips (dairenin eksik hali) < EYun elleípō, ellip- eksik bırakmak & EYun én + EYun leípō, lip- eksik kalmak " en+, lipsos

---

• Geometrideki anlamı ilk kez MÖ 2. yy’da Perge’li Apollonios tarafından kullanılmıştır.

elit [xx/b] ~ Fr élite seçkin < Fr élire seçmek ~ Lat eligere, elect- seçmek, teker teker ayırarak toplamak " elegan

elli Tü [viii] ellig a.a.

elma Tü [xi] almıla a.a.; [Oğ xi] alma

elmas [xiv] ~ Ar/Fa almās değerli bir taş ~ OFa almās a.a. ~ EYun adámas, adamant- 1. sert, yenilmez, bükülmez, 2. elmas

---

• Fr diamant, İng diamond (elmas) Latince yoluyla Eski Yunancadan alınmıştır.

elti Tü? [İMüh, Kıp xiii] élti hanım, yüksek mevki sahibi birinin eşi; [xix] elti/ilti iki kardeşle evli kadınlardan her biri

---

• İkinci anlamı Türkiye Türkçesi ve Azericeye özgüdür.

elvan [xiv] ~ Ar alwān [#lwn çoğ.] 1. renkler, 2. çok renkli, alacalı < Ar lawn [msd.] renk, parıltı

elveda ~ Ar al-wadāc [#wdc] allaha ısmarlama " el3, veda

elyaf ~ Ar alyāf [#lyf çoğ.] lifler < Ar līf " lif

elzem [xiv] ~ Ar alzam [#lzm kıy.] daha gerekli, en gerekli < Ar lāzim " lüzum

em Tü [Uy viii+] em ilaç, derman

em[mek Tü [xi] em- a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Tü em- : em-, emzir-

emanet [Kut xi] ~ Ar amānat [#’mn msd.] 1. güvenme, güvenilirlik, 2. güvene dayalı olarak verilen şey < Ar amuna güvenilir idi, sağlam idi (= İbr #’mn güvenilir olma, sağlam olma)

emansipe [etm [xx/b] ~ Fr émanciper azat etmek, serbest bırakmak ~ Lat emancipare bir malı satmak veya devretmek, köleyi azat etmek < Lat manceps, mancip- satın alan, mal sahibi (& Lat manus el + Lat capere almak) " ex+, manüel

emare [Men xvii] emaret belirti, alamet ~ Ar amārat [#’mr msd.] belirti, bazı kişiler arasında özel bir anlamı olan işaret, belirlenmiş olan zaman, randevu < Ar amara belirledi, buyurdu " emir1

emaye [TercHak 1907] emay metal üzerine uygulanan sır ~ Fr émaillé [sıfat] sırlı, sırlanmış < Fr émail [ad] sır ~ EFr esmail < Ger *smelt- metal eritmek ~ HAvr *(s)meld- eritmek, metal eritmek

---

• Aynı kökten İng smelt (metal dökmek), melt (eritmek), mold (kalıba dökmek).

embesil [ML xx/c] ~ Fr imbécile zekâ özürlü ~ Lat imbecillus sakat, topal

emboli/amboli [P Safa 1949] amboli ~ Fr embolie pihtı veya başka bir maddenin damarı tıkayarak kan dolaşımını kesmesi < EYun embolē araya girme, kesinti & EYun en- içe veya araya + EYun bállō, bol- atmak " en+, balistik

embriyon/embriyo [xx/a] ambriyon ~ Fr embryon cenin ~ EYun émbryon yavru, hamile olunan şey < EYun brýō şişmek, kabarmak, gebe olmak " en+

• 1970’lerden sonra Türkçe telaffuzu İngilizceye göre düzeltilmiştir.

emek Tü [Or viii] emgek çaba, zahmet, eziyet; [DK xv] emekdar < Tü emge- zahmet ve sıkıntı çekmek

emekle[mek Tü [Uy viii+] emgekle-/ömgekle- dört ayak üstünde sürünmek < Tü emgek " emek

emekli YT [CepK 1935] mütekâit < Tü emek " emek

• Karş. Tü emekli (zahmetli, zor - viii+ Uy, xvii Men, xx/a). Yeni Türkçe anlamı Tü emektar sözcüğünden esinlenmiştir.

emel [xiv] ~ Ar amal [#’ml msd.] umut, beklenti < Ar amala umdu, bekledi

emetik [xx/b] ~ Fr émétique kusturucu ~ EYun emetikós < EYun eméō kusmak ~ HAvr *wemə- kusmak

---

• Karş. İng vomit (kusmak) < Ger.

emin [Kut xi] ~ Ar amīn [#'mn sf.] güvenli, güvenilir " emanet

emir1/emr- [Kut, Aş xi] emr ~ Ar amr [#'mr msd.] 1. buyruk, 2. iş, maslahat, olgu, şey < Ar amara belirledi, buyurdu (= Aram #'mr söyleme = Akad amāru görmek, farkına varmak)

• Arapça kökün nihai anlamı "gösterme" olmalıdır. Karş. emare.

emir2 [Kut xi] ~ Ar amīr [#'mr sf.] emreden, komutan " emir1

emisyon [xx/b] 1. gaz çıkarma, 2. tedavüle para çıkarma ~ Fr émission / İng emission çıkarma, salma, serbest bırakma < Lat emittere, emiss- dışarı çıkarmak & Lat e(x)- dışa + Lat mittere, miss- göndermek " ex+, mesaj

emlak [xiv] ~ Ar amlāk [#mlk çoğ.] mülkler < Ar mulk " mülk

emmi [Env xiv] ammi/ammü amca ~? Ar cammī amcam < Ar camm amca = İbr/Aram camm akraba " umum

---

• Yakın akrabalık teriminin Arapçadan alınması kuraldışıdır.

emniyet [Men xvii] güvenlik < Ar amn [#'mn msd.] güvenlik, emniyet " emanet

---

• "Zaten masdar olan emn'e edat-ı masdariyet ilhakıyla hasıl olmuş yanlış bir lugat olup Arabi değildir." Kamus-ı Türki.

empas [xx/b] iskambilde açmaz ~ Fr impasse geçmez, çıkmaz sokak " in+2, pas2

empati [ML xx/c] ~ İng empathy içinde duyma & EYun én iç + EYun páthos his, duygu < EYun pásχō, path- hissetme, acı duyma " en+, pat(o)+

• İngilizce sözcük Alm Einfühlung çevirisi olarak 1930'larda türetilmiştir.

empedans [ML xx/c] ~ Fr impédence 1. engel olma, direnme, 2. elektrik akımında direnç < Lat impedire engel olmak, tekerine çomak somak, ayak koymak & Lat in- + Lat pes, ped- ayak " in+1, ped(i)+1

empermeabl [Bah 1924] su geçirmeyen yağmurluk ~ Fr imperméable (sıvı veya gaz) geçirmeyen, nüfuz edilemeyen < Lat permeare nüfuz etmek, içine geçmek < Lat meare geçmek, işlemek ~ HAvr *mei-1 geçmek " in+2, per+2

• Karş. İng permeate (içine geçmek, nüfuz etmek).

emperyal [187+] ~ Fr impérial imparatorluğa ilişkin < Lat imperium imparatorluk " imparator

empotans [xx/c] ~ Fr impotence güçsüzlük, cinsel iktidarsızlık ~ Lat impotentia a.a. & Lat in- olumsuzluk öneki + Lat potentia güç, iktidar " in+2, potansiyel

empoze [etm [Bah 1924] ~ Fr imposer yüklemek, üstüne atmak ~ Lat imponere, imposit- a.a. & Lat in- + Lat ponere, posit- koymak " in+1, post2

emprenye [etm [ML xx/c] ~ Fr imprégner 1. hamile bırakmak, 2. doldurmak, dolgu yapmak, içine işlemek < OLat impraegnare hamile bırakmak & Lat in- + Lat praegnans, t- hamile " in+1

empresaryo [xx/a] ~ Fr imprésario tiyatro veya gösteri organizatörü ~ İt impresario her çeşit girişimci, müteşebbis < İt impresa marka, şirket, girişim ~ Lat impressum damga, mühür < Lat impremere, impress- " empresyon

empresyon [xix] ~ Fr impression vurup iz bırakma, baskı, izlenim ~ Lat impressio a.a. < Lat imprimere, impress- iz bırakmak, damga ve mühür basmak, hakketmek & Lat in- + Lat premere, press- basmak, sıkmak " in+1, pres

emprime [Hay 1959 195+] ~ Fr imprimé basılı, basma (kumaş) < Fr imprimer basmak, damga vurmak " pres

emprovize [ML xx/c] emprovizasyon ~ Fr improvisé hazırlıksız, doğaçlama & Fr in- değil + Fr provisé öngörülmüş, hazırlıklı < Lat providere, provis- " in+2, video

emrihak [Men xvii] Allahın emri; [LO] vefat & Ar amr buyruk + Ar Haqq hak, Allah " emir1, hak1

emrivaki olup bitmiş şey & Ar amr olgu + Ar wāqin olmuş " emir1, vaki

emsal [Kut, Aş xi] ~ Ar amθāl [#mθl çoğ.] örnekler, nümuneler < Ar maθal örnek " mesel

emtia [Barkan xvi] ~ Ar amticat^ [#mtc çoğ.] ticari mallar < Ar matāc " meta

emülsiyon [Cumh 1928] ~ Fr émulsion bir sıvıyı (çalkalayarak) başka bir sıvıya karıştırma, bu şekilde elde edilen karışım ~ YLat emulsion a.a.

< Lat emulgere, emuls- (süt veya başka sıvıyı) kovadan aktarmak < Lat mulgere, muls- süt sağmak ~ HAvr *mlg- < HAvr *melg- a.a. " ex+

• Karş. İng milk (süt).

emval [Neş xv] ~ Ar amwāl [#mwl çoğ.] mallar < Ar māl " mal

emzir[mek <Tü [İMüh xiii] emzür- emdirmek < Tü emiz-/emzi- [viii+ Uy] emmek " em-

---

• Fiil kökü em- ve emiz- olmak üzere iki varyanta sahiptir.

en+ ~ EYun en iç, içeri, içte olma veya içe yönelme bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *en a.a. " in+1

en1 Tü [viii] eŋ mübalağa edatı

en2 Tü [xi] en genişlik

enayi [Men, EvÇ xvii] enā'ī kendini bir şey sanan, hep ben diyen, mağrur ve cahil kimse < Ar anā ben (birinci tekil şahıs zamiri)

enbiya [Aş, Yus xiv] ~ Ar anbiyā' [#nbw çoğ.] peygamberler < Ar nabīy " nebi

encam ~ Fa ancām son, bitim, nihayet ~ OFa hancām a.a. < OFa hancāftan, hancām- sona erdirmek

---

EŞKÖKENLİLER:
Fa ancam : encam, serencam

encümen ~ Fa ancuman toplantı, meclis, cemaat ~ OFa hancaman a.a. & OFa han bir, beraber, birlikte (önek) + OFa *camān(ag) bir şeyin iç tarafı, öz, orta " hem

end(o)+ ~ Fr/İng end(o)- iç, içerisi ~ EYun entós içeri " en+

endam [Kut xi] ~ Fa andām 1. uzuv, kol ve bacak, 2. beden, boy-pos, biçim ~ OFa handām a.a. (= Sogd andamē a.a. = Ave handāma a.a.) ~ İr *ham-dāman birbirine bağlama, eklemleme, artikülasyon < İr *dāman bağlama " hem

endaze [Aş xiv] ölçü, miktar ~ Fa andāza 1. ölçü, oran, 2. bir adımlık uzunluk ölçüsü ~ OFa handāzag a.a. < OFa handāχtan, handāz- ölçmek, kestirmek, tahmin ve takdir etmek

---

• Ar handasat biçimi Orta Farsçadan alınmıştır. Karş. Yeni Farsça andāχtan, andāz- (atmak).

endeks [xx/a] ~ Fr index gösterge, dizin ~ Lat index, indic- işaret parmağı & Lat in- + Lat *dex, dig- parmak " in+1, dijital

endemik [xx/c] ~ İng endemic bir ırka veya hayvan türüne veya bir bölgeye özgü olan (hastalık) ~ EYun endēmikós yerli < EYun endēméō bir yerin yerlisi olma & EYun én + EYun dēmos 1. ilçe, memleket, 2. bir yerin halkı " en+, dem(o)+

ender ~ Ar andar [#ndr kıy.] daha nadir, en nadir " nadir

enderun ~ Fa/OFa andarūn bir şeyin içi, iç taraf, içyüzü, bağır < Fa/OFa andar iç, içinde (= Sans antara a.a.) " inter+

• Karş. Lat internus (iç yüz), EYun énteron (iç organlar).

endike [etm [xx/b] ~ Fr indiquer belirtmek < Lat indicare belirtmek, işaret etmek, ifşa etmek < Lat index, indic- işaret parmağı " dijital

endirekt [Cumh 1932]

endişe [Yun, Yus xiv] ~ Fa andīşa düşünce, kaygı ~ OFa handēşag düşünce < OFa handēşīdan düşünmek

endogami [xx/b] ~ Fr endogamie aile veya aşiret içi evlilik " end(o)+, +gami

endokrin [ML xx/c] ~ İng endocrine iç salgılara ilişkin, tıpta hormonların genel adı & EYun endós iç, dahili + EYun krínō salgılamak

endoskop [KT xix] ~ Fr endoscope iç organları gözleme aygıtı " end(o)+, +skop

endüksiyon/indüksiyon [Bah 1924] ~ Fr induction çıkarsama, tümevarım ~ Lat inductio < Lat inducere, induct- sevketmek, -e götürmek, yol açmak & Lat in- + Lat ducere, duct- sevketmek " in+1, dük

endüstri [DTC 1943] ~ Fr industrie 1. çalışkanlık, çalışarak ortaya konan şeyler, 2. sanayi ~ Lat industria gayret, çalışkanlık < Lat industrius çalışkan ~ ALat endo-struus ~ HAvr *sterə- yaymak, sermek, ortaya çıkarmak

ene[mek Tü [xi] éne- iğdiş etmek < Tü ének [xiv Kıp] haya, taşak < Tü én- inmek, sarkmak " in-

enerji [Bah 1924] iş yapma gücü; [DTC 1944] sanayide muharrik güç ~ Fr énérgie iş yapma gücü ~ EYun enérgeia çalışkanlık, etkinlik < EYun energós çalışkan, faal < EYun érgon iş, çalışma " en+, erg

enfantil [xx/c] ~ Fr infantil çocukça, çocuksu ~ Lat infantilis a.a. < Lat infans, t- henüz konuşamayan çocuk, bebek & Lat in- değil + Lat fans, fant- konuşan < Lat fari, fat- söylemek " in+2, fabl

enfarktüs [xx/b] ~ YLat infarctus tıkanma, kalp krizi & Lat in- + Lat farcire, farct- tıkmak " in+1, fars

enfeksiyon [xx/a] ~ Fr infection iltihap ~ Lat infectio " enfekte

enfekte [etm [xx/a] ~ Fr infecter bulaşmak, iltihaplanmak < Lat infectus bulaşık, iltihaplı < Lat inficere, infect- batırmak, bulaştırmak & Lat in- + Lat facere, fact- yapmak " in+1, faktör

enfes ~ Ar anfas [#nfs kıy.] daha nefis, en nefis < Ar nafīs " nefis1

enfiye [Bia xix] burun otu, toz tütün < Ar anf [#'nf] burun (= İbr/Aram ap a.a. = Akad appu a.a.)

enflasyon [Bah 1924] ~ Fr inflation 1. şişme, şişirme, 2. piyasadaki para arzını şişirme, enflasyon ~ İng inflation < İng to inflate şişmek, şişirmek ~ Lat inflare a.a. & Lat in- içine doğru + Lat flare, flat- üflemek " in+1, deflasyon

---

• Ekonomik anlamı 1890'larda İngilizcede ortaya çıkmıştır.

enforme [etm [xx/b] ~ Fr informer fikir vermek, bilgilendirmek ~ Lat informare zihninde canlandırmak & Lat in- içinde + Lat formare biçimlendirmek " in+1, form

enformel/informel [xx/b] ~ Fr informel gayrıresmi " in+2, form

enfraruj/infraruj [xx/b] ~ Fr infrarouge kırmızı-altı, kızıl-ötesi " infra+, ruj

engebe [Kıp xiv] ingebe çukur ~ Yun engopē engel, arıza ~ EYun enkopē a.a. < EYun kóptō, kop- kesmek, kırmak, yarmak ~ HAvr *kop- a.a. " en+, köfte

engel ~ Fa angal düğme iliği, tuzak, tutan şey

engerek [EvÇ, Men xvii] angirek bir tür yılan ~ Yun *angiráki [küç.] küçük yılan

---

• Yunanca sözcüğün yazılı örneğine rastlanmamıştır. Ancak karş. Lat anguila, Yun enχéli (yılan veya yılan balığı), her ikisi HAvr *angwhi- kökünden.

engin <Tü [MMem xvi] 1. derin, 2. deniz < Tü én derin, dip, iniş

enginar [Arg xvi] enginara ~ Yun ankinára bir sebze, cynara scolymus ~ EYun kinára/kynára a.a.

• Karş. Fa kangar (yaban enginarı). Eski Yunanca ve Farsça biçimler bilinmeyen bir ortak kaynaktan alınmış olmalıdır.

EŞKÖKENLİLER:
EYun kinára : enginar
Fa kangar : kenger

engizisyon [xx/a] ~ Fr inquisition 1. soruşturma, 2. Katolik kilisesinde soruşturma kurumu ~ Lat inquisitio a.a. < Lat inquirere, inquaest- soruşturmak, sorgulamak & Lat in- + Lat quaerere, quaest- sormak " in+1, anket

enik/encik Tü [Uy viii+] enük hayvan yavrusu

enişte [Çağ xv+] yakın akrabanın kocası; [Men xvii] kızkardeşin veya kadın akrabanın kocası ~? Fa angişta zengin çiftçi, kodaman

---

• Anlam bakımından açıklanmaya muhtaçtır.

enjekte [etm [xx/b] ~ Fr injecter zerketmek ~ Lat iniectere "içine atmak", a.a. & Lat in- + Lat iactare atmak " in+1, jet

enkaz ~ Ar anqāD [#nqD çoğ.] yıkıntılar, harabat < Ar nuqD yıkım, yıkıntı " nakz

enmüzeç ~ Ar unmūδac nümune, örnek < OFa nmūdag a.a. < OFa nmūdan göstermek " nümayiş

ensar [Ferec xv] ~ Ar anSār [#nSr çoğ.] yardımcılar, izleyiciler, özellikle Hz. Muhammed'e Medine'de yardımcı olanlar < Ar nāSir yardımcı < Ar naSara yardım etti

ense Tü? [Kıp, DK xiv] eŋğse boynun arka tarafı

ensest [xx/c] aile içi cinsel ilişki ~ Fr inceste gayrımeşru cinsel ilişki (özellikle aile içi) ~ Lat incestus yasak, haram, sınırı aşan & Lat in- değil + Lat castus temiz, mahrem " in+2, kast

enstale [etm [xx/b] ~ Fr installer yerleştirmek ~ OLat installare (bir göreve) atamak, paye vermek < Ger *stalljan koymak, dikmek ~ HAvr *stol-no- < HAvr *stel- koymak, dikmek

enstantane [Bah 1924] ~ Fr instantané anlık, göz açıp kapayıncaya kadar olan < Fr instant an ~ Lat instans, t- elde olan, hazır, şimdiki < Lat instāre durmak, varolmak, hazır olmak & Lat in- + Lat stāre, stāt- durmak " in+1, istasyon

enstitü [Bah 1924] ~ Fr institut araştırma kurumu ~ Lat institutus kurulmuş olan şey, kurum < Lat instituere, institut- dikmek, kurmak < Lat statuere, statut- durdurmak, dikmek, kurmak < Lat status durum, duruş " statü

enstrüman [xx/b] ~ Fr instrument araç, gereç, donanım, teçhizat, müzikte çalgı ~ Lat instrumentum a.a. < Lat instruere, struct- kurmak, oluşturmak, donatmak, teçhiz etmek & Lat in- + Lat struere, struct- yığmak, dikmek, inşa etmek " in+1, strüktür

ensülin/insülin [xx/b] ~ Fr insuline pankreasta Langerhans adacıkları tarafından salgılanan hormon < Lat insula ada

entansif/intensif [xx/c] ~ Fr intensif, -ive yoğun < Lat intendere, intens- germek, zorlamak, abartmak " tansiyon

entari (~ Ar antarī [nsb.] iç çamaşırı, iç etek, sutyen) ~ Fa andarī içe ait < Fa andar iç " enderun

entbent [LO, KT xix] endbend ~ Fa andwand tarümar, darmadağın, paramparça " bent

entegral/integral [ML xx/c] integral ~ Fr intégral 1. bütünsel, tümel, 2. matematikte entegral ~ Lat integralis bütünsel " entegre

entegre [etm [xx/b] ~ Fr intégrer bütünlemek, bir bütüne eklemek ~ Lat integrare bütünlemek, onarmak < Lat integer, integr- dokunulmamış, tam, bütün & Lat in- + Lat tangere, tact- dokunmak ~ HAvr *tag- a.a. " in+1, takt

entelektüel [xx/b] ~ Fr intellectuel aydın, kültürlü kişi < Fr intellect akıl, anlayış < Lat intellectus a.a. < Lat intelligere anlamak, idrak etmek, ayırdetmek & Lat inter iki şey arasında + Lat legere1, lect- seçmek " inter+, lejyon

entelijensiya/intelijensiya [CMeriç 1963] ~ Fr intelligentsia aydınlar zümresi ~ Rus inteligentsiya < Fr intelligent akıllı, zeki ~ Lat intelligens, t- anlayan, idrak eden " entelektüel

enter(o)+ ~ Fr entér(o)- / İng enter(o)- ince bağırsak < EYun énteron bağırsak, genelde iç organları ~ HAvr *en-ter- iç " inter+

enteresan [Bah 1924] ~ Fr intéressant ilgi çekici " enterese

enterese [etm [xx/b] ~ Fr intéresser ilgilenmek, ilgilendirmek ~ Lat interesse farkında olmak, bir konunun "içinde olmak", ilgilenmek & Lat inter içinde + Lat esse olmak " inter+, esans

enterkonekte [195+] ~ İng interconnected birbirine bağlı & İng inter arasını + İng connect bağlamak, bağ kurmak " inter+, aneks

---

• Türkçede Fransızca telaffuzla benimsendiği halde Fransızcada mevcut bir sözcük değildir.

enternasyonal [187+] ~ Fr international uluslararası " inter+, nasyonal

enterne [etm [xx/b] ~ Fr interner bir müesseseye kapatmak, zorunlu ikamet ettirmek < Lat internus iç, dahili " antre

enterne [etm [xx/b] ~ Fr interner bir müesseseye kapatmak, zorunlu ikamet ettirmek < Lat internus iç, dahili " antre

entim [xx/b] ~ Fr intime mahrem ~ Lat intimus [sup.] en dahili, en içerideki < Lat inter iç, dahili " inter+

entipüf[ten [LO xix] entipüf boş, saçma, önemsiz ~ ?

• Belki Arapça gramer öğreniminde kullanılan ena, ente (ben, sen...) kalıplarından.

entomoloji [ML xx/c] ~ Fr entomologie böcekbilim < EYun éntomon kesilmiş olan şey, eklembacaklı, böcek < EYun témnō, tom- kesmek " en+, tom(o)+

entonasyon [xx/b] ~ Fr intonation makamla söyleme, söyleyiş makamı < OLat intonare makamla söylemek & Lat in- + Lat tonare ses vermek < Lat tonus ses, vurgu " in+1, ton1

entrika [185+] ~ İt intrigo (tiyatroda) dolambaçlı hikaye / Fr intrigue a.a. < İt intrigare karıştırmak, aklını çelmek ~ Lat intricare a.a. & Lat in- + Lat tricae dolanıklık, hile, aldatma " in+1

entropi [ML xx/c] ~ İng entropy kapalı bir sistemin enerji kaybı sonucu belirsizlik veya durağanlığa doğru evrilmesi ~ Alm entropie a.a. ☼ 1850 Rudolf Clausius, Alm. fizikçi. & EYun en- içe doğru (edat) + EYun trópē dönüş " en+, tropik

enva [xiv] ~ Ar anwāc [#nwc çoğ.] çeşitler < Ar nawc çeşit, nevi " nevi

envanter [Bah 1924] ~ Fr inventaire ayrıntılı mal listesi, döküm ~ OLat inventarium < Lat invenire, invent- rast gelmek, bulmak & Lat in- + Lat venire, vent- gelmek " in+1, avantür

enzim [ML xx/c] ~ İng enzyme canlı organizmalarda katalizör rolü oynayan bazı kimyasal maddelerin genel adı ~ Alm enzym a.a. ☼ 1878 Wilhelm Kühne, Alm. fizyolojist < EYun enzéō içten kabarmak, mayalanmak & EYun én içten + EYun zéō kabarmak, kaynamak, mayalanmak ~ HAvr *yeuə- a.a. " en+, coş-

epe [xx/b] ~ Fr épée eskrimde bir tür kılıç ~ Lat spatha ~ EYun spáthē kürek, enli kılıç, pala " apolet

epeyi <Tü [Men xvii] epeyi < Tü eyi " iyi

• Eδğü > eyü > iyi dönüşümüne karşılık pekiştirme hecesinde e- sesinin korunması dikkat çekicidir.

epi+ ~ EYun épi üzerinde olma, üstüne gelme, öne çıkma, karşıya çıkma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *epi- karşı

• Aynı kökten Lat ob (karşı, üst, üzeri), İng upon (üzeri).

epidemi [xx/b] ~ Fr épidémie salgın hastalık ~ EYun epidēmía halk arasında (yayılan) şey, salgın & EYun epí + EYun dēmos halk " epi+, dem(o)+

epiderm [xx/b] ~ Fr épiderme üst deri ~ EYun epidermís a.a. " epi+, derma(to)+

epididim [xx/b] ~ Fr épididyme husyelerin üst kısmında bulunan büklümlü kanal ~ EYun epidídymis "ikizlerin üstü", a.a. & EYun epí + EYun dídymos ikiz < EYun dýo iki " epi+, di+

epifani [xx/c] ~ Fr épiphanie ani ve beklenmedik manevi aydınlanma / İng epiphany 1. İsa'nın tanrısal kimliğiyle üç krallara görünmesi hadisesi ve bu hadiseyi kutlayan yortu, 2. a.a. ~ EYun epifaneia zuhur, aydınlanma, özellikle bir tanrının insanlara görünmesi < EYun epifaínō birden görünme, aydınlanma, zuhur etme & EYun epí + EYun faínō ışımak, aydınlanmak " epi+

epigrafi [xx/b] ~ Fr épigraphie yazıtlara ilişkin uzmanlık dalı ~ EYun epigrafē son-yazı, mezar yazıtı " epi+, +graf

epik [DTC 1942] ~ Fr épique destansı, destan tarzında ~ EYun epikós < EYun épos destan " epos

epilepsi [xx/b] ~ Fr epilepsie sara hastalığı ~ EYun epilepsía a.a. < EYun epilambanō, epilep- tutulmak, kriz basmak & EYun epí üstüne + EYun lambánō, lep- almak, tutmak " epi+, lemma

epilog [xx/b] ~ Fr épilogue son söz ~ EYun epílogos a.a. & EYun epí üst, sonra + EYun lógos söz " epi+, +log

episod/epizot [xx/b] ~ Fr épisode tiyatroda iki perde arasında oynananan kısa oyun [esk.], oyunda kısa bölüm, sahne ~ EYun epeisódion araya giren şey & EYun epí + EYun eísodos giriş " epi+, eis+, od(o)+

epistemoloji [ML xx/c] ~ Fr épistemologie bilginin anlam ve özelliklerini inceleyen felsefe dalı < EYun epistēmē zihinsel hakimiyet, bilgi < EYun epístāmai bir şeye veya konuya hakim olmak, bilmek & EYun epí üzeri + EYun (h)ístēmi, stā- durmak " epi+, statik, +loji

epitel [xx/b] ~ Fr epithélium 1. meme başı dokusu, 2. iç organları ve ağız iç yüzeyini örten doku, zar ~ EYun epithēlion meme başı üstü & EYun epí üzeri + EYun thēlē meme başı (< EYun tháō süt emmek) " epi+

epoksi [ML xx/c] bir kimya terimi; [xx/c] bir tür boya ~ Fr époxy bir oksijen ve iki karbon içeren bir molekül grubu ve bu grubu içeren

organik moleküllerin ortak adı / İng epoxy a.a. & EYun epí + Fr/İng oxygène/oxygen " epi+, oksijen

epope [DTC 1943] ~ Fr épopée destan ~ EYun epopoiía destan okuma & EYun épos destan + EYun poiéō yapmak, inşa etmek " epos, poem

epos [xx/c] ~ EYun épos destan, anlatı

epri[mek Tü [xi] opra- (giysi) eskimek, dökülmek, yıpranmak; [EvÇ xvii] epri- a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Tü epri-/oprı- : epri-, yıpran-

epsilon ~ EYun épsilon Yunan alfabesinin beşinci harfi, kısa E < EYun psilós kısa

er Tü [viii] er adam

er[mek Tü [viii] ér- olmak, olgunlaşmak, varolmak, imek (yardımcı fiil)

• Türkçe -imek ek fiili érmek biçiminden türemiştir. • Tü ét- (varetmek, oldurmak) fiiliyle ilişkisi yapı bakımından açıklanmaya muhtaçtır. Karş. et-.

erat Tü [Uy viii+] erat insanlar, kalabalık, topluluk [çoğ.] < Tü er " er

---

• Karş. Moğ arad (adamlar, çoğ.) < aran (adam). Arapça -āt dişil çoğul ekiyle ilişki kurulması halk etimolojisidir.

erbab [xiv] ~ Ar arbāb [#rbb çoğ.] büyükler, ulu kişiler, ustalar < Ar rabb " rab

erbain [Ali xvi] ~ Ar arbacīn [#rbc] kırk, kışın 22 Aralıkta başlayan en soğuk kırk günü, zemherir < Ar arbacat^ dört " rubai

erdem [Or viii] erdem ; [Kaş xi] ; [DK xv] ; [Mercimek xv] marifet, fazilet, hüner < Tü er " er

---

• Türkiye Türkçesinde unutulmuş bir kelime iken Dil Devrimi döneminde canlandırılmıştır. -dem eki belki "benzer, gibi" anlamındadır. Karş. ETü kündem (güneş gibi, parlak). Karş. Lat virtus (erdem) < vir (erkek).

erek YT [CepK 1935] gaye, amaç < Tü er- " er-

ereksiyon [xx/c] ~ Fr érection dikme, dikilme, dikleşme ~ Lat erectio a.a. < Lat erigere, erect- dikmek & Lat e(x)- dışa + Lat regere, rect- doğrultmak " ex+, reji

eren Tü [viii] eren er, adam, erkek; [TS xiii xiii] derviş Tü er (= Moğ aran er, adam, erkek) " er

---

• -en ekinin işlevi belirsizdir; arkaik bir çoğul eki olduğuna ilişkin Clauson'un tezi kanıta muhtaçtır. Moğ aran biçimi tekildir.

erg [ML xx/c] ~ Fr/İng erg fizikte iş birimi < EYun érgon iş, çalışma ~ HAvr *werg- çalışmak

---

• Aynı kökten İng work, Alm werk (iş, çalışma), Frk *warkjo > Fr garçon (işçi, hizmetçi).

EŞKÖKENLİLER:
EYun érgon : alerji, argon, bucurgat, enerji, erg, ergonomi, ırgat, kadırga, letarji, metalürji, org, organ, organik, organize, organizma, siderürji, sinerji, şirürji
EYun órgia : orji
Alm werk : bulvar
Fr garçon : alagarson, garson, garsoniyer

ergen Tü [Uy viii+] érŋgen büluğ çağına ermiş genç; [Men] ergen bekâr; [LO] ergenlik yüzde çıkan sivilce < Tü er- " er-

ergi[mek YT [TDK 1944] katı durumdan sıvı duruma geçmek, zeveban etmek ~ Tü ergü- [viii+ Uy] erimek " eri-

---

• ETü ergü- Türkiye Türkçesinde eri- biçimini almışken, Dil Devrimi esnasında Eski Türkçe biçim bir fizik terimi olarak canlandırılmıştır.

ergonomi [ML xx/c] ~ Fr ergonomie işyerinde çalışma koşullarını inceleyen uzmanlık dalı / İng ergonomy "iş düzeni", a.a. " erg, +nomi

erguvan [Kut xi] ~ Fa/OFa argawān kızılımsı mor çiçekler açan bir ağaç, kızılımsı mor renk ~ Aram argəwānā a.a. ~ Akad argamannu erguvan rengi, kızıl mor

---

• Ar urcuwān (a.a.) Aramcadan alınmıştır.

eri[mek Tü [Uy viii+] erğü- a.a.

erik Tü [Uy, Kaş viii+] érük bir meyve; [CodC xiii] irik

• Ermek fiilinden "olmuş, olgun" anlamı düşünülebilir.

eril YT [TDK 1944] müzekker < Tü er " er

• Ada eklenen -il ekinin işlevi belirsizdir.

erin[mek Tü [Uy viii+] erin- üşenmek, tembelleşmek

erişte [Yus xiv] rişte şerit şeklinde kesilmiş hamur ~ Fa rişta ip, iplik, şerit < Fa/OFa riştan, rēş- eğirmek, bükmek = Ave *rēş- a.a.

eritr(o)+ ~ Fr/İng erythr(o)- kırmızı (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun erythrós kırmızı ~ HAvr *rudh-ro- < HAvr *reudh- a.a.

• Aynı kökten Sans rudhira, ESlav rudu, Lith raudas, Lat ruber, İng red < Ger *raudaz (kırmızı), İng ruddy (kızıl), rust (demir pası).

eritrosit [ML xx/c] ~ Fr erythrocyte kırmızı kan hücresi, alyuvar & EYun erythrós kırmızı + EYun kýtos hücre " eritr(o)+, sit(o)+

erk YT [Or viii] güç, kuvvet, iktidar; [CodC xiii] a.a.; [CepK 1935] < Tü ér- olmak, tam olmak, ermek " er-

---

• Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bir kelime iken Dil Devrimi döneminde dolaşıma sokulmuştur. Karş. Moğ erke (a.a.).

erkân [xiv] ~ Ar arkān [#rkn çoğ.] direkler, destekler, önemli kişiler < Ar rukn direk, payanda < Ar rakana [msd. rukūn] dayandı, yaslandı

erkek Tü [Uy viii+] érkek a.a.

erken Tü [Uy viii+] érteken/érte kün ertesi gün, sabah; [DK xiv] ırken sabah < Tü érte " erte

erkete [LG 188+] herkete geliyor! (argo); [AL 192+] erkete polis geliyor anlamında deyim (argo) ~ Yun érχetai "geliyor!" < Yun/EYun érχomai gelmek, varmak

ermin [xx/b] ~ Fr hermine kürkü kullanılan bir küçük memeli ~ Lat (mūs) armenius Ermenistan faresi < öz Armenia Doğu Anadolu'da bir ülke

eroin [xx/a] ~ Fr heroine morfinden elde edilen uyuşturucu madde ~ Alm heroin a.a. ☼ 1898 Bayer Gmbh, Alm. < EYun (h)éros kahraman, yarı-tanrı

eros [xx/b] ~ EYun éros, erot- cinsel sevi, cinsellik tanrısı

erotik [xx/b] ~ Fr érotique cinselliğe ilişkin ~ EYun erotikós a.a. < EYun éros " eros

erozyon [xx/b] ~ Fr érosion aşınma < Lat erodere, eros- çürüyerek tükenmek, tüketmek < Lat rodere, ros- paslanmak, çürümek " ex+, rodaj

erte Tü [UyB, Kaş viii+] érte sabah, tan vakti, yarın; [TS xv] erken < Tü ért- [viii+ Uy] (süre, hastalık) geçmek, bir yerden başka yere geçmek < Tü ér- olmak " er-

ervah [Aş xiv] ~ Ar arwāH [#rwH çoğ.] ruhlar < Ar rūH " ruh

erzak [Kıp xiv] ~ Ar arzāq [#rzq çoğ.] rızklar < Ar rizq " rızk

eş Tü [Uy viii+] éş arkadaş, dost, ahbap

es [geçmek ~ Fa as müzikte durak işareti

es[mek Tü [xi] es-1 esmek, havaya savurmak

eş[mek Tü? [Çağ xv] kazmak; [Men xvii] ayaklarıyla yeri kazmak

---

• Karş. Kırg eş- (deşmek, yarmak). 15. yy'dan eski örneğinin bulunmaması şaşırtıcıdır.

esami [MMem xvi] ~ Ar asāmin [#smy çoğ.] isimler < Ar ism " isim

esans [Bah 1924] ~ Fr essence bir şeyin özü, bitkisel öz, parfüm ~ OLat essentia öz, ana madde < Lat esse olmak ~ HAvr *es- olmak

eşantiyon [xx/b] ~ Fr échantillon nümune ~ OLat *scandaculum [küç.] ölçü, ölçek < Lat scandere basamak çıkmak, tırmanmak " iskele

esaret ~ Ar isārat [#'sr msd.] tutsaklık < Ar asīr tutsak " esir

eşarp [Hay 1959 195+] ~ Fr écharpe başörtüsü, atkı ~ Ger *skerpā torba

---

• Karş. İng scarf (a.a.).

esas [xiv] ~ Ar asās [#'ss çoğ.] temeller, kaideler < Ar uss " üs

esatir ~ Ar asāTir [#sTr çoğ.] efsaneler, mitler, mitoloji < Ar usTūrat efsane, masal < EYun sátyros 1. keçi ayaklı ve insan gövdeli efsane yaratığı, 2. Yunan edebiyatında mitolojik öykülerin parodisi niteliğinde anlatı veya oyun " satir

esbak ~ Ar asbaq [#sbq kıy.] önceki, eski, geçmiş " sabık

esbap [Kut, DK xi] esbab ~ Ar asbāb [#sbb çoğ.] sebepler < Ar sabab " sebep

eşek Tü [Uy viii+] eşgek a.a.

• 5. yy'dan itibaren örnekleri bulunan Erm éş, işak (a.a.) sözcüğü ile muhtemel etimolojik ilişkisi 200 yıldan beri geniş çaplı olarak tartışılmıştır. Ermenice sözcük muhtemelen HAvr *ekwos (at) kökünün türevidir.

eşel mobil [xx/c] bir maaş hesaplama sistemi ~ Fr échelle mobile hareketli merdiven & Fr échelle basamak, merdiven (~ Lat scala a.a.) + Lat mobile hareketli " iskele, mobil

esen [Uy viii+] esen sağ, salim, sağlıklı ~ Fa/OFa āsān rahat, dingin, kolay < Fa/OFa āsūdan, āsāy- dinlenmek, istirahat etmek " asayiş

eser [Aş xiv] ~ Ar aθar [#'θr msd.] 1. ayak izi, iz, nişan, ipucu, 2. sanat eseri < Ar aθara aktardı

eşik Tü [Uy viii+] eşük örtü; [xi] eşik kapı < Tü eşü- kapamak, örtmek

esin YT [CepK 1935] vahiy, ilham < Tü es- " es-

• Daha önce ender olarak "rüzgâr, esinti" anlamında kullanılan bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde yeni bir anlamla tedavüle sokulmuştur.

esir [Kut, Aş xi] ~ Ar asīr [#'sr sf.] tutsak = Akad asīru savaşta alınan tutsak < Akad esēru ödeme talep etmek, haraç almak

esirge[mek Tü [Uy viii+] ésirge- acımak, merhamet etmek

eşit YT [CepK 1935] müsavi < Tü eş " eş

• Ada eklenen -it ekinin işlevi belirsizdir.

eşkâl [Men xvii] biçimler; [191+] hüviyet ve polis belgelerinde kişinin görünüşüne ilişkin kayıtlar ~ Ar aşkāl [#şkl çoğ.] biçimler < Ar şakl biçim " şekil

eskale [etm [xx/c] < İng to escalate tırmanmak, tırmandırmak < İng escalade bir duvar veya kaleye merdiven dayayarak tırmanma ~ İt scalata a.a. < İt scala merdiven, basamak " iskele

---

• Fransızca *escaler biçimi mevcut değildir.

eskalop [xx/b] ~ Fr escalope ince et dilimi < EFr escale pul, kabuk ~ Frk *skala deniz kabuğu

---

• Karş. İng scale (balık pulu), shell (deniz kabuğu).

eskatoloji [ML xx/c] ~ Fr eschatologie kıyamete dair söylem / İng eschatology a.a. < EYun ésχatos son, nihayet " +loji

eskaza >> " ezkaza

eski Tü [Uy viii+] eski a.a. " eski-

eski[mek Tü [Uy viii+] eski-/eskir- a.a.; [Kıp xiv] eski-/eskir- ; [TS xvi xvi] eskil-

• Nihai kökün sıfat mı fiil mi olduğu açık değildir.

eşkin Tü [xi] eşkin yürük at < Tü eş-1 hızlı ve geniş adımlarla yürümek

eşkiya [Kıp xiv] bedbahtlar; [Men xvii] fakirler, zavallılar, usit. haydutlar, krimineller ~ Ar aşqiyā’ [#şqw çoğ.] bedbahtlar, garipler, zavallılar < Ar şāqin " şaki

eskiz [ResCGaz 1911] ~ Fr esquisse taslak, müsvedde ~ İt schizzo a.a. ~ Lat schedius a.a. ~ EYun sχédios geçici, önemsiz, rastgele " çetele

eskort [xx/c] ~ Fr escorte kılavuz, eşlikçi / İng escort a.a. ~ İt scorta a.a. < İt scorgere yol göstermek ~ OLat *excorrigere (yanlış olan bir şeyi) düzeltmek < Lat corrigere, correct- düzeltmek " ex+, korekt

eskrim [xix] ~ Fr escrime kılıçla vuruşma sanatı < EFr eskermir kılıç darbelerinden kendini korumak ~ Ger *skirmjan korumak, savunmak " ekran

esma [Ali xvi] ~ Ar asmā’ [#sm çoğ.] Allahın isimleri < Ar ism " isim

• Karş. esami.

esmer [xiv] ~ Ar asmar [#smr] siyaha yakın koyu kahverengi (sıfat) < Ar sumrat koyu kahve rengi

esna [MMem xvi] ~ Ar aθnā’ [#θny] iki şeyin aynı zamanda olduğunu ifade etmek için kullanılan edat " sani

esnaf [Ferec xvi] sınıflar, özellikle halk sınıfları ~ Ar aSnāf [#Snf çoğ.] loncalar, sınıflar, meslek grupları < Ar Sinf " sınıf

esne[mek Tü [xi] esne- gerinmek < Tü es-2 [xi] germek, uzatmak

eşofman [xx/b] ısınma giysisi ~ Fr échauffement ısınma, ısıtma, sporda ısınma hareketleri < Fr échauffer ısınmak, ısıtmak < Fr chauffer ısıtmak " ex+, şofben

esoterik/ezoterik [xx/c] ~ Fr ésotérique batıni, gizli ilimlere ait / İng esoteric a.a. ~ EYun esōterikós içsel, batıni < EYun esōtéron içeride olan < EYun ésō iç, içeri " eis+

espadril [ML xx/c] espadriy üstü bez, hafif tabanlı ayakkabı ~ Fr espadrille Rousillon bölgesine özgü hasır tabanlı ayakkabı ~ Katalan

espardillo a.a. < Katalan spart ip yapmakta kullanılan bir ot, hasır ~ EYun spárton bükülmüş ip, sicim

espas [xx/b] ~ Fr espace alan, uzay ~ Lat spatium yer, açık alan, boşluk

---

• Karş. İng space (alan, uzay).

espiyonaj [xx/b] ~ Fr espionnage casusluk < Fr espion casus, gözetçi " ispiyon

espri [REkrem <1887] ~ Fr esprit 1. ruh, 2. zekâ, nükte ~ Lat spiritus nefes, ruh < Lat spirare solumak, nefes almak/vermek

eşraf [Barkan xvi] ~ Ar aşrāf [#şrf çoğ.] seçkinler < Ar şarīf seçkin, soylu " şerif1

esrar [Yus xiv] sırlar, gizler; [Men xvii] hint keneviri bitkisinden elde edilen uyuşturucu madde ~ Ar asrār [#srr çoğ.] gizlenen şeyler, sırlar < Ar sirr " sır1

• İkinci anlamı Türkçeye özgüdür.

esrarengiz " esrar, +engiz

eşref ~ Ar aşraf [#şrf kıy.] daha şerefli, en şerefli < Ar şarīf " şeref

esri[mek Tü [Uy viii+] esğür-/esür- sarhoş olmak < Tü es- esmek, savurmak " es-

estağfirullah [xiv] affetme deyimi ~ Ar astaġfiru-llāhi Allahtan merhamet dilerim < Ar istaġfara [#ġfr X] merhamet diledi " mağfiret

estamp [Aİhsan 1891] estampa ~ Fr estampe 1. ıstampa, mühür, 2. oyma tahta veya bakır baskıyla elde edilen resim ~ İt stampa " ıstampa

ester [xx/b] ~ Fr ester kimyada bir bileşik ☼ Gmelin, Alm. kimyacı (19. yy) " eter

estetik [ARasim 1897-99] güzellik duyusu veya teorisi; [Hay 1959 195+] güzelleştirici tıbbi müdahale ~ Fr ésthetique güzelliğe ilişkin [sıf.], güzellik teorisi [ad] ~ YLat aesthetica a.a. ☼ A. T. Baumgarten Aesthetica (1750) < EYun aisthētá [n. çoğ.] duyu organlarıyla algılanabilen şeyler, görülenler < EYun aisthánō algılamak, duymak, duyumsamak ~ HAvr *awis-dhyo- duyu-verme, kulak koyma < HAvr *au-4 duymak

---

• Aynı kökten Lat audire (duymak), Ave āviş (algılanan, belli).

esvap [xiv] ~ Ar aθwāb [#θwb çoğ.] giysiler < Ar θawb giysi " sevap

eşya [xiv] ~ Ar aşyā’ [#şy’ çoğ.] şeyler, nesneler < Ar şay’ " şey

et Tü [Uy viii+] et a.a.

et[mek Tü [viii] ēt- düzenlemek, hazırlamak, imal etmek, süslemek; [Oğ xi] yardımcı fiil < Tü *éδ(i)t- < Tü éδ varlık, varoluş

etajer [KT xix] ~ Fr étagère raflı dolap < Fr étage 1. durma yeri, durak, menzil, 2. bina katı, dolap rafı ~ OLat *stāticum a.a. < Lat stāre, stāt- durmak " istasyon

etamin [Bah 1924] ~ Fr étamine seyrek dokuma ~ Lat stamina [çoğ.] < Lat stamen iplik, lif

etan [xx/b] ~ Fr éthane kimyada bir bileşik " eter

etap [xx/b] ~ Fr étape konak, merhale ~ Hol stapel durak

etatizm [Bah 1924] etatizma ~ Fr étatisme devletçilik < Fr état devlet ~ EFr estat ~ İt stato 1. statü, itibar, hükümdarlık payesi, 2. devlet ~ Lat status " statü

• İt stato 16. yüzyıldan itibaren "devlet" anlamında kullanılmıştır.

etek Tü [xi] etek giysi eteği

• "Dağ eteği" anlamı sonradan türemiştir.

eter [KT xix] ~ Fr éther 1. atmosferin en üst tabakası, 2. uçucu bir madde ~ EYun aithēr gökyüzünün en üst tabakası < EYun aíthō parlamak, yanmak ~ HAvr *ai-2 yanmak

etfal ~ Ar aTfāl [#Tfl çoğ.] çocuklar < Ar Tifl çocuk " tıfıl

etik [xx/b] ~ Fr éthique ahlak, ahlaki ~ EYun ethikós ahlaka ilişkin < EYun éthos örf, adap, ahlak, töre < EYun eíōtha alışkanlık edinmek, alışmak

etiket [Bah 1924] ~ Fr étiquette [küç.] yafta < EFr estiquier iliştirmek, yapıştırmak ~ Ger *stikan delmek, saplamak ~ HAvr *steig- sivri bir şey batırmak, saplamak, delmek

---

• Aynı kökten EYun stízō (batırmak, saplamak), Ave taeġa- (mızrak).

etil [xx/b] ~ Fr éthyle kimyada bir bileşik " eter

etimoloji [xx/b] ~ Fr étymologie sözcüklerin kökeni ve evrimini inceleyen bilim ~ EYun etymología a.a. < EYun étymon bir şeyin aslı, doğrusu < EYun étymos gerçek, asıl " +loji

etiyoloji [xx/b] ~ Fr étiologie tıpta bir hastalığın nedenlerinin incelenmesi < EYun aitiá sebep, sorumluluk (~ HAvr *ai-t-ya- < HAvr *ai-1 tayin etmek) " +loji

etken YT [CepK 1935] muharrik, faktör < Tü et- " et-

etki YT [CepK 1935] nüfuz, tesir < Tü et- " et-

etkin YT [CepK 1935] müessir < Tü et- " et-

etmen YT [Fel 194+] amil < Tü et- " et-

• -men ekinin işlevi ve Yeni Türkçe meslek isimleri üreten -men ekiyle alakası açık değildir. Karş. -men1, -men2.

etn(o)+ ~ Fr éthn(o)- / İng ethn(o)- ulus, kavim (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun éthnos ulus, kavim

etnik [DTC 1943] ~ Fr éthnique ulusal, kavimsel ~ EYun ethnikós a.a. < EYun éthnos ulus, kavim " etn(o)+

etol [Hay 1959 195+] ~ Fr étole 1. katolik kilisesinde ayin yöneten rahibin taşıdığı göğse sarkan atkı, 2. kürkten yapılmış atkı ~ Lat stola uzun cübbe ~ EYun stolē a.a.

etraf [Yus xiv] ~ Ar aTrāf [#Trf çoğ.] taraflar, yöre, dört yön < Ar Taraf " taraf

etriye [xx/c] ~ Fr étriller kaşağı, tel fırça ~ Lat strigilis a.a.

etüd [ResCGaz 1911] ~ Fr étude (bilimsel veya eğitsel) çalışma, inceleme ~ Lat studium gayret, çalışma < Lat studēre gayret etmek, çaba göstermek ~ HAvr *stud-ē- < HAvr *(s)teu-1 bastırmak, ileri atılmak

---

• Karş. İng study (a.a.).

etüv [Bah 1924] ~ Fr étuve ısıtma kabini ~ EAlm stuba ev hamamı, sıcak oda ~ OLat *extufa baca, ocak < OLat *extufare duman çıkarmak < Lat tufare tütmek ~ EYun týfō a.a. ~ HAvr *dheubh- a.a. " ex+

• İng stove (a.a.) Eski Fransızcadan alınmıştır.

euzubillah [xiv] merhamet dileme sözü ~ Ar acūδu bi-llāhi Allaha sığınırım < Ar cāδa [#cwδ msd. cawδ/mac^āδ] sığındı " Allah

ev Tü [viii] eβ konut, çadır

evanjelik [xx/c] ~ Fr évangelique Hıristiyanlığı yayma ve benimsetme çabasında olan / İng evangelic(al) 1. İncile ait, 2. a.a. ~ EYun euangelikós a.a. < EYun euángelos 1. müjde, iyi haber, 2. İncil " incil

evaze [xx/b] ~ Fr évasé ağzı genişletilmiş, vazo şeklide < Fr vase vazo " ex+, vazo

evcil YT [CepK 1935] ehli < Tü ev " ev

• Karş. Ar ahlī < ahl (ev halkı); Fr domestique < Lat domus (ev).

evcimen <Tü [TS xv] evine bağlı Tü ev " ev

• -cimen ekinin işlevi açık değildir.

evele[mek <ikil evelemek gevelemek lafı ağzında dolaştırmak " gevele-

evelik

ever[mek <Tü [DK xiv] evlendirmek < Tü ev " ev

evet Tü [xi] yemet a.a.; [Oğ xi] emet/evet teyit sözü

evham ~ Ar awhām [#whm çoğ.] vehimler, korkular < Ar wahm " vehim

evir[mek Tü [viii] ewür- çevirmek, döndürmek

• Karş. çevir-, devir-, eğir-

evkaf [Neş xv] ~ Ar awqāf [#wqf çoğ.] vakıflar < Ar waqf " vakıf1

evla [Env xiv] ~ Ar awlā’ [#wly kıy.] daha uygun, daha değerli, yakışan, yeğ < Ar waliya yakın idi, yanında idi " velayet

evlat [Yus xiv] evlad ~ Ar awlād [#wld çoğ.] çocuklar < Ar walad çocuk " velet

evlek [Kan xvi] ~ Yun auláki ark, yarık, tarlada sabanla açılan yol ~ EYun aúlaks a.a.

evlen[mek Tü [xi] ewlen- eve kavuşmak, yerleşmek; [Kıp xiv] izdivaç etmek < Tü eβ " ev

evliya [Aş xiv] ~ Ar awliyā’ [#wly çoğ.] veliler < Ar walīy " veli

evolüsyon [Bah 1924] ~ Fr evolution evrim, gelişme ~ Lat evolutio < Lat evoluere (tomar veya katlı bir şey) açmak, çözmek, salmak, (kitap) okumak & Lat e- + Lat voluere dönmek, döndürmek, yuvarlanmak, yuvarlamak " ex-, volta

evrak [Ömer b. Mezid xv] ~ Ar awrāq [#wrq çoğ.] kâğıtlar < Ar waraq " varak

evreka [P Safa 1949] Yunanlı fizikçi Arkhimedes'in (MÖ 290-212) bir keşfi üzerine bağırarak söylediği söz ~ EYun (h)eurēka buldum! < EYun (h)euriskō bulmak, keşfetmek ~ HAvr *we-wrē- < HAvr *werə-2 bulmak

evren YT [CepK 1935] kâinat, alem ~ Tü evren gök kubbe, kubbe şeklinde fırın [Kaş], feleğin çarkı [İMüh], ejderha [DK] < Tü evür- evirmek, döndürmek " evir-

---

• Türkiye Türkçesinde 15. yy'dan sonra örneği bulunmayan bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde canlandırılmış ve yeni anlam yüklenmiştir.

evrensel YT [193+] umumi Tü evren " evren

• Fr universel (a.a.) sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetildiği açıktır. İlk kez bu sözcükte kullanılan YT -sel eki daha sonra çeşitli başka türevler yapımında kullanılmıştır.

evrim YT [CepK 1935] tekâmül < Tü evir- " evir-

• Evir- ve devir- fiilleri eş anlamlı olduğu halde, YTü evrim ve devrim biçimleri arasında anlam ayrışması öngörülmüştür.

evsaf [Env xiv] ~ Ar awSāf [#wSf çoğ.] vasıflar < Ar waSf " vasıf

evvel [Yus, DK, Gül xiv] ~ Ar awwal [#'wl kıy.] birinci, ilk, en önce gelen < Ar āla geri gitti, döndü " alet

ex+ ~ Lat e(x) dışa ve uzağa doğru hareket, çıkma, ayrılma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *eghs a.a. " ek+

• Latince bazı ünsüzlerden önce e-, diğer hallerde ex- şeklini alır; f ile başlayan fiillerde asimile edilir. Ör: efficere < ex-facere. Fransızca biçimlerde é-, İtalyanca biçimlerde s- şeklini alır. Ör: İt sbandito < Lat *exbanditus.

eyalet [xvi] Osmanlı devletinde 1590'lardan itibaren en büyük idari birim, vilayet, beylerbeyilik ~? Ar *iyālat [#wly IV msd.] yönetim, idare " vilayet

---

• Ar #wly fiilinin if cāl masdarı olduğu genellikle kabul edilirse de Arapçada bu sözcük mevcut değildir ve biçim olarak da yanlıştır. Eş anlamlı olan vilayet sözcüğünün (belki Tü il/el etkisiyle) bozulmuş şekli olduğu düşünülebilir.

eye Tü [Uy viii+] eyegü yan, taraf; [xi] kaburga

eyer Tü [xi] eder hayvan sırtlığı

eyle[mek Tü [Uy viii+] édle- var etmek, oldurmak, işe yarar hale getirmek; [Kıp, DK xiv] eyle- yapmak, etmek < Tü éδ varlık, madde " et-

eylem YT [CepK 1935] muamele; [Fel 194+] fiil < Tü eyle- " eyle-

eylül ~ Ar ’aylūl şemsi takvimin yedinci ayı ~ Aram ’elūl Arami takviminin altıncı ayı ~ Akad elūlu hasat, bağbozumu

eytişim YT [Fel 194+] diyalektik < Tü *eytiş- [YT] karşılıklı söylemek < Tü eyit-/ayıt- [xi Oğ] konuşmak, söylemek < Tü ay- [xi] a.a.

• EYun dialektikē teriminin Türkçe tam çevirisidir.

eyvah [Kıp xiv] ~ Fa aywāh/āwāh teessüf ünlemi

eyvallah ~ Ar ay wallāhi yeminle evet, evet & Ar ay evet + Ar wallāhi

eyvan ~ Fa aywān köşk, büyük sofa, kemer

eyyam [Kıp, DK xiv] ~ Ar ayyām [#ywm çoğ.] günler < Ar yawm gün " yevm

ez+ ~ Fa az uzaklaşma ve dışarı çıkma bildiren edat, -den ~ HAvr *eghs a.a. " ek+

ez[mek Tü [xi] ez- sivri bir aletle çizmek, kazımak, sıyırmak

eza [Ali xvi] ~ Ar aδā’ [#’δy msd.] incitme, eziyet

ezan [Ferec xv] ~ Ar aδān [#’δn IV msd.] ilan etme, duyurma, çağrı, namaza çağrı " izin

ezber [Kıp xiv] ezber dutmak ~ Fa az bar/az barm hafızadan & Fa az -den + Fa barm hafıza, akılda tutma " ez+

ezcümle ~ Fa az cumlat bütünüyle, toplu olarak & Fa az + Ar cumlat bütün " ez+, cümle

ezel [Kut xi] ~ Ar azal [#’zl msd.] sonsuz eskilik

ezgi [Mercimek xv] bir tür hızlı beste; [LO 1876] bir nevi köylü bestesi; [CepK 1935] nağme ~ ?

• Ezmek fiiliyle anlam ilişkisi kurulamaz.

eziyet [Kıp xiv] ~ Ar aδiyyat [#’δy msd.] incitme, eza verme " eza

ezkaza/eskaza ~ Fa az qaDā’ kazara & Fa az + Ar qaDā’ " ez+, kaza

ezoterik >> " esoterik

faal ~ Ar facc^āl [#fcl im.] çok etkin, eylemli " fiil

fabl [xx/b] ~ Fr fable masal, mesel ~ Lat fabula [küç.] küçük anlatı, masal < Lat fari, fat- söylemek, anlatmak ~ HAvr *bhā-2 a.a. " fon(o)+

fabrika [183+] ~ İt fabbrica işlik, imalathane ~ Lat fabrica a.a. < Lat fabricari imal etmek < Lat faber sanatkâr, özellikle demirci ~ HAvr *dhabhro- < HAvr *dhabh- el becerisiyle yapmak, uydurmak, imal etmek

fabrikasyon [xx/b] ~ Fr fabrication imalat < Fr fabriquer imal etmek " fabrika

fabrikatör [187+] ~ Fr fabricateur imalatçı ~ Lat fabricator " fabrika

faça [AL 192+] yüz, surat, sima, çehre (argo) ~ İt faccia yüz, cephe, görünüm ~ Lat facies suret, yüz

facia [Men xvii] fācicat ~ Ar fācicat^ [fa. f.] / Ar facīcat^ [#fcc sf. f.] acı veren talihsizlik, trajedi < Ar facaca [msd. facc] acı ve üzüntü verdi, kahretti

fağfur [Yus xiv] ~ Ar faġfūr 1. Çin hükümdarı, 2. Çin porseleni ~ Sans bhágaputra Güneşin oğlu, Çin hükümdarlarının sıfatı & Sans bhága baht, bereket, güneş, tanrı + Sans putrá oğul " bahş

fagot [xx/b] ~ Fr fagotte nefesli bir çalgı ~ İt fagotto 1. demet, başak veya kamış destesi, 2. a.a. ~ OLat facus başak veya kamış destesi < EYun fákelos a.a.

fahiş [Kıp xiv] ~ Ar fāHiş [#fHş fa.] kabul edilmiş sınırları aşan, azgın, utanmaz " fuhuş

fahişe ~ Ar fāHişat [#fHş fa. f.] azgın, utanmaz (şey veya kadın) " fahiş

fahrenhayt ~ Fr/İng fahrenheit bir hararet birimi < öz Gabriel Fahrenheit Hollandalı fizikçi (1686-1736)

fahri ~ Ar faχrī [#fχr nsb.] onursal < Ar faχr [msd.] onur, gurur < Ar faχara mağrur oldu, gurur duydu

faik ~ Ar fā'iq [#fwq fa.] üstün olan " fevk

fail [Aş xiv] ~ Ar fācil [#fcl fa.] yapan, eden " fiil

faiz ~ Ar fā'iD [#fyD fa.] artan, fazla, bir borca karşılık ödenen artık para " feyiz

fak ; [LG 188+] faka basmak tuzağa düşmek (argo) ~ Ar faχχ [#fχχ msd.] tuzak ~ Aram paχχā a.a.

fakat ~ Ar faqaT ancak, yalnız, mutlak olarak

fakih [CodC xiii] ~ Ar faqīh [#fqh sf.] bilgin, bilge, islam hukuku bilgini " fıkıh

fakir [Kıp, Yus xiv] ~ Ar faqīr [#fqr sf.] yoksul (= Aram #pqr deli, delirmek)

EŞKÖKENLİLER:
Ar #fqr : fakir, fakr, fukara

fakr [Kıp xiv] ~ Ar faqr [#fqr msd.] fakirlik, fakir olma < Ar faqīr

faks [198+] ~ İng fax "belgegeçer" < İng facsimile & Lat fac yap (< Lat facere, fact- yapmak) + Lat similis benzer, tıpkı " faktör, simüle

faktör [DTC 1943] ~ Fr facteur 1. yapan, eden, etken, imal eden, imalatçı, 2. matematikte çarpan ~ Lat factor yapan, eden < Lat facere, fact- yapmak, etmek, eylemek, icra etmek

---

• Fr faire, İt fare (yapmak) biçimleri Lat facere'den türemiştir.

faktoring [199+] ~ İng factoring ticarette alacakların idaresi < İng to factor " faktör

fakülte [Aİhsan 1891] üniversite bölümü ~ Fr faculté 1. yetenek, beceri, 2. üniversite bölümü ~ Lat facultas yapabilirlik, el becerisi < Lat facilis yapılabilir olan, kolay < Lat facere, fact- yapmak " faktör

fal [Kut xi] ~ Ar fa'l [#f'l] iyiye tabir edilen alamet

falaka ~ Ar falaqat [#flq] dayak atmaya yarayan değnek ~ EYun fálanks, falang- 1. kütük, kalın sopa, 2. Eski Yunan'da bir ordu birliği < HAvr *bhelg- kütük, kalın ağaç gövdesi

---

• Aynı kökten Ger *balkan (kütük).

falan [CodC xiii] felān/fülān ~ Ar fulān a.a. ~ İbr/Aram pəlān 've saire' anlamında kullanılan bir sözcük, falan

---

• OYun peloní elmoní, Erm eğmoni peğmoni (falan filan) biçimleri Aramiceden alınmıştır.

falanjist [xx/b] ~ Fr phalangiste İspanya'da 1933'te kurulan sağcı parti mensubu < İsp Falange İspanya'da bir parti ~ EYun fálanks, falang- Eski Yunan'da sıkı düzenli piyade birliği " falaka

falçata/falçeta [xix] bir tür bıçak ~ İt falcietto [küç.] orak < Lat falx, falc- orak, tırpan

falez [xx/b] ~ Fr falaise dik kayalık sahil ~ Frk *falisa kaya (= Alm fels a.a.)

fallus [xx/c] ~ YLat phallus erkek cinsel organı ~ EYun fállos ereksiyon halinde erkek cinsel organı ~ HAvr *bhl-n-os < HAvr *bhel-2 şişmek, kabarmak " balya

falso [KT xix] 1. müzikte yanlış nota, 2. hata, beceriksizlik ~ İt falso hata, yanlış ~ Lat falsus a.a. < Lat fallere, fals- yanılmak, hatalı olmak

---

• İng fail (yanılmak), false (yanlış) biçimleri Latinceden alınmıştır.

familya [186+] ~ İt famiglia aile ~ Lat familia 1. aynı çatı altında yaşayan hizmetliler zümresi [esk.], 2. hane halkı < Lat famulus hizmetçi

fan [xx/c] ~ İng fan 1. harman savurma aleti [esk.], 2. vantilatör ~ Lat vannus harman savurma aleti

fanatik [Bah 1924] ~ Fr fanatique asabi, din ve parti gayretiyle gözü dönmüş ~ Lat fanaticus tapınağa ait olan, "tanrı çarpmış", cezbeye tutulmuş < Lat fanum tapınak

fanfar [xx/b] ~ Fr fanfare gürültülü bando müziği < Fr fanfaronnade şatafat, pahalı ve gürültülü gösteriş < İsp fanfarrón şatafat meraklısı, gösterişçi kimse Ar farfarat [msd.] (hayvan, özellikle tavus kuşu) tüylerini kabartma < Ar farfara tüylerini kabarttı

fani [Kut, Aş xi] ~ Ar fānin [#fny fa.] ölen, ölümlü < Ar faniya öldü, yok oldu " fena

fanila [Bia 185+] flanela ; [LO] fanela/flanela ~ İt flanella bir tür yünlü kumaş ~ İng flannel < Gal gwlân yün ~ HAvr *welə-na yün

---

• Aynı kökten Lat lana < *wlana, Lat vellus, İng wool (yün).

fantastik [xx/b] ~ Fr fantastique görüntüsel, hayali, düşsel ~ EYun fantastikós " fantezi

fantazma [ML xx/c] fantasma/fantazma ~ Fr fantasme hayal ~ EYun fántasma, t- " fantezi

fantezi [LO xix] fantazya süs, gösteriş, debdebe ~ İt fantasia / Fr fantaisie görüntü, hayal, düş ~ EYun fantasía görüntü, hayal < EYun faínō, fan- 1. aydınlanmak, görünmek, 2. aydınlatmak, görünür kılmak ~ HAvr *bhā-n-yo- < HAvr *bhā-1 parlamak, ışımak, aydınlanmak

---

• Aynı kökten EYun fôs (ışık), fáō (ışımak).

EŞKÖKENLİLER:
EYun faíno : epifani, fantastik, fantazma, fantezi, fanus, faz, fener, fenol, fenomen, trifaze
EYun fôs : fosfor, fot(o)+1, fot(o)+2, fotoğraf, fotokopi, foton, fotosel

fanus [MMem xvi] ~ Ar fānūs lamba, fener ~ EYun fanós a.a. < EYun faínō, fan- aydınlanmak, aydınlatmak " fantezi

far1 [xx/b] ~ Fr phare 1. deniz feneri, 2. otomobil ışığı ~ EYun fáros deniz feneri < öz Pháros İskenderiye açığında deniz feneriyle ünlü ada

far2 [xx/b] ~ Fr fard gözkapağı boyası < Fr farder makiyaj yapmak, yüzünü boyamak ~ Frk *farwidhon boyamak

---

• Karş. Alm farben (boyamak).

faraş [Men xvii] 1. gece kelebeği, pervane, 2. her tür pervane kanadı, 3. kafatasının yan kemikleri; [KT xix] süpürüntüleri toplamaya yarayan kürek ~ Ar farāş [#frş çoğ.] < Ar farāşat gece kelebeği, pervane < Ar faraşa yaydı, açıp serdi " mefruşat

---

• Modern anlamı biçiminden türetilmiş olmalıdır. Aynı kökten karş. Akad parāşu (uçmak, kanat açmak).

faraza [Men xvii] farDā ; [LO, KT] faraDā varsayalım ki < Ar farD varsayım " farz

---

• İkinci ’a’ sesi 19. yy’dan önce Türkçede türemiş gibidir.

faraziye [KT xix] faraziyat varsayım üzerine kurulmuş şeyler, Fr utopie karşılığı; [Göv xvii] faraziye < Ar farD [#frD nsb.] varsayım " farz

---

• Türkçeye özgü modern bir türevdir.

farbala [xx/a] falbala ~ Fr falbala süsleme amacıyla kullanılan geniş kurdele ~ Prov farbella bordür, bezeme

fare ~ Ar fa'rat [#f'r] a.a.

farenjit [xx/b] ~ Fr pharyngite boğaz enfeksiyonu < EYun fárynks, faryng- boğaz ~ HAvr *bher-2 delik

farfara [Men xvii] ~ İt farfalla geveze ve akılsız kimse

• Oy Farfara şarkısında kullanılan sözcük muhtemelen Yun Várvara β??β??? özel adıdır.

farika ~ Ar fāriqat [#frq fa. f.] ayırdedici şey " fark

fariza [Kut, Aş xi] ~ Ar farīDat [#frD sf. f.] yasayla zorunlu kılınmış şey, dini ödev " farz

fark [Kut xi] ~ Ar farq [#frq msd.] ayırdetme, ayrım < Ar faraqa ayırdı, ayırdetti, böldü (= Aram #prq ayırma, uzaklaştırma, olduğu yerden kurtarma)

farmakoloji [xx/b] ~ Fr pharmacologie ilaç bilimi < EYun fármakon ilaç " +loji

farmason [187+] franmason ~ Fr franc maçon mason & Fr franc1 serbest, özgür + Fr maçon duvarcı " mason

fars [xx/a] ~ Fr farce 1. Ortaçağda dini oyunların sahne aralarına eklenen halk tipi diyalog, 2. kaba güldürü < Fr farcir doldurmak, dolma yapmak ~ Lat farcire, farct- tıkmak, doldurmak ~ HAvr *bhrkw-yo- < HAvr *bhrekw- tıkmak, sıkmak, boğmak, kalabalık etmek

---

• Aynı kökten Lat frequens (sık, sıkışık), EYun frássō, frag- (daraltmak, sıkmak, çitle çevirmek).

farz [Aş xiv] ~ Ar farD [#frD msd.] 1. çentik, işaret, 2. din veya yasa kuralı, ödev, 3. bir akılyürütmede tartışılmaz veri olarak alınan şey, varsayım < Ar faraDa 1. çentti, 2. belirledi, tayin etti, kural koydu, zorunlu kıldı

faş [Aş xiv] ~ Fa fāş aşikâr, açığa çıkmış ~? Ar faşw [#fşw msd.] (sır) açığa çıkma, yayılma < Ar faşā açığa çıktı, yayıldı, dağıldı

fas [ResCGaz 1912] ~ Fr face yüz, cephe ~ Lat facies a.a. " faça

fasad [xx/b] ~ Fr façade bina cephesi ~ İt facciata yüz, cephe " faça

fasafiso [AL 192+] kıvırzıvır, önemsiz, yüreksiz adam, sudan iş (argo) ~ Ar fasāfis [#fsfs çoğ.] haşerat < Ar fisfisat [onom.] haşere, böcek, özellikle tahta kurusu

fasarya ~ Yun fasaría keşmekeş, kargaşa Ven fasàr [İt fasciare] bağlamak ~ Lat fasciare < Lat fascis bağ, demet " fasikül

fasih [Aş xiv] ~ Ar fasīH [#fsH sf.] açık, geniş, ferah < Ar fasaHa [msd. fasH] yer açtı, genişletti

fasık [xi] ~ Ar fāSiq [#fsq fa.] doğru yoldan sapan, ahlaksız " fısk

fasikül [Hürr 1948] ~ Fr fascicule kitapçık, fasikül ~ Lat fasciculus [küç.] küçük demet < Lat fascis demet, iple bağlı küme ~ HAvr *bhasko- demet

fasıl/fasl- [Kut xi] fasl ~ Ar faSl [#fSl msd.] bölme, bölüm, dönem, aralık, bir eserin veya müzik dinletisinin her bölümü < Ar faSala ayırdı, böldü, araya girdi, görevden aldı

fasıla ~ Ar fāSilat [#fSl fa. f.] ara, aralık " fasıl

fasilite [xx/c] ~ İng facility 1. kolaylık, 2. müşteriye veya kamuya kolaylık sağlamak için yapılan düzenleme ~ Lat facilitas < Lat facilis yapılabilir olan, kolay < Lat facere, fact- yapmak " faktör

fasit [Kıp xiv] fasid ~ Ar fāsid [#fsd fa.] fesat eden, bozan, bozuk < Ar fasada bozuldu, ziyan oldu " fesat

faşizan [xx/c] ~ Fr fascisant Faşizme eğilimli " faşizm

faşizm [192+] faşizma ~ Fr fascisme İtalya'da Mussolini tarafından kurulan siyasi hareket / İt fascismo a.a. ☼ 1919 İt. < İt fascio demet, sıkıca birbirine bağlı grup, çete ~ Lat fascis 1. demet, 2. eski Roma'da otorite simgesi olarak taşınan çubuk demetine sarılı balta " fasikül

fason [Tarik 1885] işletme dışına ihale edilen imalat işi ~ Fr façon 1. yapım, imalat, 2. yapış şekli, usul ~ Lat factio < Lat facere, fact- yapmak " faktör

fasulye [xix] ~ Yun fasoúlia [çoğ.] malum sebze, phaseolus vulgaris < Yun fasoúli a.a. ~ EYun fásēlos baklagillerden ufak taneli bir bitki, fiğ, vicia sativa

fatal [xx/b] ~ Fr fatal ölümcül ~ Lat fatalis mukadder, nasip olan, kaçınılmaz, ölümcül < Lat fatum "konuşulmuş olan", yazgı, kader, ecel < Lat fari, fat- konuşmak " fabl

fatih ~ Ar fātiH [#ftH fa.] açan, fetheden " fetih

fatiha [Aş xiv] ~ Ar fātiHat [#ftH fa. f.] 1. açan şey, başlangıç, 2. Kuran'ın ilk suresi " fetih

fatura [LO xix] nümune, örnek; [KT] satılan mal için çıkarılan ayrıntılı döküm; [xx/c] tornacılıkta silindirik parçaların iç yüzüne açılan yiv ~ İt fattura 1. imalat, yapım, 2. imalatçının yapılan işin ayrıntısını gösterdiği belge ~ Lat factura imalat < Lat facere, fact- yapmak " faktör

---

• Tornacılık terimi olarak kullanımının kaynağı belirsizdir.

faul [Cumh 1929] ~ İng foul 1. çirkin, iğrenç, 2. futbolda kuraldışı hareket ~ Ger *ful- pis, bozuk, kokmuş ~ HAvr *pūlo- < HAvr *pū-2 çürümek, kokuşmak

---

• İngilizce sözcüğün ikinci anlamı fault (hata) sözcüğünden etkilenmiştir.

fauna [xx/b] ~ YLat fauna hayvanlar alemi < öz Fauna Roma mitolojisinde hayvanlar tanrıçası, Faunus'un kızkardeşi

fava ~ Yun fába bakla ~ Lat faba a.a. ~ HAvr *bhabhā- a.a.

favori [AMithat 1877] yanak sakalı; [Hay 1959] kazanması beklenen yarışmacı ~ Fr favori 1. tercih edilen, 2. yanak sakalı, 3. kazanması beklenen yarışmacı ~ İt favorito tercih edilen < OLat favorare tercih etmek, alkışlamak < Lat favere, faut- tarafını tutmak, desteklemek ~ HAvr *ghowē- saymak, saygı göstermek, onurlandırmak

---

• Fransızca sözcüğün "yanak sakalı" anlamı 1830'larda dolaşıma giren bir moda deyimidir.

fay [DTC 1943] ~ Fr faille kırık, çatlak < Fr faillir eksik kalmak, hatalı olmak, yetmemek ~ Lat fallere, fals- hatalı olmak " falso

fayans [Bah 1924] ~ Fr faïence çömlek üzerine işlenen bir tür sır ve bu yöntemle imal edilen eşya < öz Faenza İtalya'da bir kent

---

• Endülüs müslümanlarınca geliştirilen fayans tekniği 15. yy'da Faenza'daki atölyeler tarafından benimsenmişti.

fayda [Aş xiv] faide ~ Ar fā'idat [#fyd fa. f.] yarar, kazanç < Ar fāda yararlandı, kazanç sağladı

EŞKÖKENLİLER:
Ar #fyd : fayda, ifade, istifade, müstefit

fayrap [AMithat 1885] ~ İng fire-up ateşi artır!, buharlı gemilerde "tam hız" emri & İng fire ateş (~ Eİng fýr a.a. ~ Ger *fūri- a.a. ~ HAvr *paəwr a.a.) + İng up yukarı hareket bildiren edat " pir(o)+, hip(o)+1

fayton [186+] faeton/fayton ; [Basirt 1873] payton ~ Fr phaéton kiralık at arabası < öz Phaëton mitolojide Helios'un at arabasını ödünç alıp deviren oğlu

faz [ML xx/c] ~ Fr phase evre, özellikle ayın evreleri ~ YLat phasis ayın evresi ~ EYun fásis ışıma < EYun faínō, fa- ışımak, aydınlanmak " fantezi

fazilet [Kut xi] ~ Ar faDīlat [#fDl sf. f.] üstünlük, seçkinlik, erdem " fazla

fazla [Kıp xiv] ~ Ar faDlat [#fDl msd.] ölçünün üzerinde olma, artık, ekstra < Ar faDala [msd. faDl] arttı, aştı, çok oldu, çok geldi, üstün idi

fe+ ~ Ar fa için, uğruna (edat)

fecaat [Men xvii] fecīcat ~ Ar facīcat^ [#fcc sf. f.] / Ar facīcāt^ [çoğ.] acı veren olay, musibet, trajedi " facia

feçes [xx/c] ~ İng faeces tıpta dışkı ~ Lat faeces [çoğ.] < Lat faex tortu, özellikle şarap tortusu, posa

---

• Türkçe telaffuz Latince bilmemekten kaynaklanır.

feci ~ Ar facīc [#fcc sf.] trajik, üzücü " facia

fecir/fecr- [Kıp xiv] fecr ~ Ar facr [#fcr msd.] gün doğumundan önceki aydınlık < Ar facara deldi, yardı

feda [Kut, Aş xi] fida ~ Ar fidā' [#fdy msd.] 1. kurtulmalık, fidye, bedel, 2. (bir şey uğruna) bedel ödeme, feda etme < Ar fadā feda etti, bedel ödedi (= Akad padū a.a.)

EŞKÖKENLİLER:
Ar #fdy : feda, fidye

federasyon [185+] ; [Cumh 1929] futbol federasyonu ~ Fr fédération özerk bölgelerin birleşmesiyle oluşan devlet ~ Lat foederatio ittifak, birleşme < Lat foedus, foeder- ittifak, sözleşme, ant ~ HAvr *bhoidhes- < HAvr *bheidh- güvenmek

fehim/fehm- [Kıp xiv] fehm ~ Ar fahm [#fhm msd.] anlama, kavrama < Ar fahama anladı, kavradı

fek/fekk- ~ Ar fakk [#fkk msd.] kırma, keserek açma < Ar fakka kırdı, keserek açtı (= Aram #pkk a.a.)

felah [Aş xiv] ~ Ar falāH [#flH msd.] refah, başarı, mutluluk, güvenlik, huzur, kurtuluş

• Arapça sözcüğün falaHa (yardı, toprağı sürdü, tarımla uğraştı) fiiliyle semantik ilişkisi belirsizdir.

felaket [Bia xix] bela, afet, feleğin sillesi ~ Ar *falākat [#flk msd.] < Ar falak " felek

feldmareşal [KT xix] ~ Alm feld-marschall Alman ordusunda bir rütbe & Alm feld düz arazi, savaş meydanı (~ Ger *felthu- düzlük, alan ~ HAvr *pelətu- < HAvr *pelə-2 yayılmak) + Alm marschall mareşal " plato, mareşal

feldspat [DTC 1943] ~ Alm feldspath bir tür kayaç & Alm feld düz arazi, alan + Alm spath alçıtaşı " feldmareşal

felek [Kut, Aş xi] ~ Ar falak [#flk msd.] 1. çıkrık, çark, 2. yıldızların döner küresi, 3. talih, baht ~ Aram pelekā çark, çıkrık (= Fen pelekum yün eğirme çıkrığı = Akad palāku dönme, çevirme)

• Feleğin çarkı deyimi ilgi çekicidir.

fellah ~ Ar fallāH [#flH im.] çiftçi, toprak işçisi < Ar falaHa [msd. falH] yardı, toprağı sürdü " felah

fellik fellik [KT xix] filenk filenk telaşla arama belirten bir deyim ~ ?

felsefe ~ Ar falsafat [#flsf msd.] ~ EYun filosofía "bilgelik-sevgisi", felsefe & EYun fílos seven + EYun sofía bilgelik, bilgi " fil(o)+, sofist

feminen [xx/c] ~ Fr féminin dişil, kadınsı ~ Lat femininus a.a. < Lat femina kadın ~ HAvr *dhēmnā- emziren < HAvr *dhē- emzirmek, süt vermek

---

• Aynı kökten Lat fellatio (emme, emzirme), fētus (hamilelik).

feminist [Bah 1924] ~ İng feminist kadın hakları taraftarı < Lat femina kadın " feminen

fen/fenn- [Aş, Gül xiv] hüner, sanat; [xix] Avrupa'dan alınan teknik bilimlere verilen ad ~ Ar fann [#fnn msd.] beceri, hüner, ustalık < Ar fanna becerdi, zor bir işin üstesinden geldi

---

• Avrupai bilimleri "medrese öğretisi" anlamında cilm'den ayırdetmek için kullanılan yumuşatıcı deyimdir.

fena [Kut xi] yokolma, zail olma; [Aş xiv] ölüm, ölümlü dünya; [Men xvii] vulg. kötü, yaramaz ~ Ar fanā' [#fny msd.] yokolma, zail olma, kararma = Aram pənāy gün dönümü, akşam < Aram #pny dönme, geri dönme

fenafillah ~ Ar fanā fī-llāh Tanrı içinde yokolma " fena, fi, allah

fener [CodC xiii] fanar deniz feneri, gemi feneri ~ Yun/EYun fanári(on) [küç.] küçük lamba < EYun fanós fener, lamba " fanus

fenol [xx/b] ~ Fr phénole yanıcı bir kimyasal madde < EYun faínō ışımak, aydınlanmak " fantezi

fenomen [Bah 1924] ~ Fr phénomene görünen şey, olgu, görüngü ~ EYun fainómenon görünen şey, görüntü < EYun faínō aydınlanmak, görünmek " fantezi

fent [Men xvii] fend vulgò pro fenn, hile, beceri, kurnazlık ~ Ar fann beceri, hüner " fen

feodal [xx/a] ~ Fr féodal vassalaj ilişkilerine dayalı siyasi düzen < OLat feudum/feodum Ortaçağ hukukunda belli kişisel yükümlülükler karşılığında tasarruf edilen mülk biçimi ~ Ger

fer [Aş xiv] ~ Fa far nur, ışık, gün ışığı, parıltı, ihtişam, güzellik ~ OFa farn/χwarrah a.a. (= Ave hvarənah- a.a. < Ave hvarə- güneş) ~ HAvr *saəwel- güneş

• Karş. Sans súvar (güneş, gen. sūrah) > súrya (güneş), svárn?ara- (nur, parıltı, ihtişam).

fer+ ~ Fa far- ~ fra- öne, ileriye, öteye hareket belirten fiil öneki = Ave frā- a.a. ~ HAvr *pro-/prō- ~ HAvr *per-1 ön " per+1

• Modern Farsçada işlek olmayan bu önek, Orta ve Eski Farsçadan alınan kelimelerde görülür. Aynı kökten Lat prō, Alm vor, İng fore.

ferace [Kan xv] ; [xviii] kadınların giydiği bir tür üst giysi, manto ~ Ar farūc/furūc [#frc] ulema sınıfından olanların giydiği bol cübbe Ar faraca [msd. farc] açtı, yardı, rahatlattı " ferç

ferağ ~ Ar farāġ [#frġ msd.] 1. boşluk, vakum, 2. boşaltma < Ar faraġa boşalttı, tüketti, bitirdi

feragat [Yus xiv] ~ Ar farāġat [#frġ msd.] bir mülkü veya makamı bedelsiz olarak terketme " ferağ

ferah ~ Fa farāχ geniş, açık ~ OFa frāh a.a. (= Ave frātha a.a. = Sans prāthu a.a.) " fer+

feraset [Kut xi] firaset ~ Ar firāsat [#frs msd.] (göz veya kavrayışta) keskin olma ~ Aram pərāşā ayırt etme < Aram #prş ayırma, ayırt etme

ferç [xiv] ferc ~ Ar farc [#frc msd.] yarık, ağız, dişilik organı < Ar faraca açtı, yarık açtı

ferda ~ Fa fardā yarın, sabah ~ OFa fradāg a.a. (= Sans prātár erken, sabah) " fer+

ferforje [xx/b] ~ Fr fer forgé dövme demir & Fr fer demir (~ Lat ferrum demir) + Lat forger demiri döverek şekil vermek

feri/fer'i ~ Ar farcī [#frc nsb.] ikincil < Ar faraca dallandı, alt kollara ayrıldı " füru

feribot [192+] tren vapuru ~ İng ferryboat feribot & İng ferry taşıma (< Ger *fārjan götürmek, taşımak ~ HAvr *poreyo- geçirmek < HAvr *per-2 geçmek) + İng boat gemi " portal, bot2

ferik [Men xvii] bölük, güruh, takım; [xix] bir fırkaya kumanda eden subay, tümen komutanı ~ Ar farīq [#frq sf.] askeri birlik, müfreze, bölük " fark

feriştah/ferişte [Kut, CodC xi] ferişte ~ Fa firişta 1. birinci, öncü, 2. meleklerin önde geleni ~ OFa frahişt a.a. (= Ave fraēşta- [sup.] en önde < Ave frā- ön, önce) " fer+

• Karş. İng first (birinci).

ferman [Aş, Yus xiv] ~ Fa farmān buyruk, hüküm, hükümdar iradesi ~ OFa framān a.a. ~ EFa framānā a.a. & EFa fra- ön, ileri + EFa māna- düşünce, akıl " fer+, düşman

---

• Lat praemonere (uyarmak, yol göstermek) fiili eş yapıdadır. Erm hraman (buyruk) Eski Farsçadan alıntıdır.

fermante [etm [xx/b] ~ Fr fermenter mayalanmak, mayalandırmak < Lat fermentum maya < Lat fervere kaynamak, mayalanmak ~ HAvr *bhreuə- kaynamak, pişmek

---

• Aynı Hint Avrupa kökünden karş. İng brew (mayalanmış içki), bread (ekmek), broth (haşlama).

fermene bir tür yelek ~ İt paramano

fermiyum [ML xx/c] ~ YLat fermium bir element < öz Enrico Fermi İtalyan fizikçi (1901-1954)

fermuar [xx/b] ~ Fr fermoire "kapatıcı", a.a. < Fr fermer kapatmak < Lat firmare pekiştirmek < Lat firmus sağlam, pek, emin ~ HAvr *dhermo- sağlam, sıkı < HAvr *dher- sıkıca tutmak

fersah [xiv] ~ Ar farsaχ 4 mile eşit bir mesafe ölçüsü ~ OFa frasang a.a. ~ EFa parasang- a.a. " fer+

fersude ~ Fa farsūda geçmiş, eskimiş < Fa farsūdan, farsā- geçmek = OFa frasawand geçici " fer+

fert [Yus xiv] ferd ~ Ar fard [#frd] tek, yalnız ☼ 1 < Ar farada [msd. furūd] yalnız idi, tekil idi, yalındı, topluluktan ayrı durdu

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #frd : efrat, fert, infirat, müfredat, münferit

fertilite [xx/c] ~ Fr fertilité doğurganlık < Lat fertilis doğurgan (= Lat ferre getirmek, ürün vermek, doğurmak) ~ HAvr *bhrə-ti- doğurgan ~ HAvr *bher-1 getirmek, ürün vermek, doğurmak " +ber

feryat [Aş, Yus xiv] ~ Fa faryād çağrı, çığlık ~ OFa frayād yardım (= Ave frā-dhāta- a.a.) " fer+

fes [Men xvii] Fas ülkesi ve bu ülkeye özgü kırmızı keçeden gece külahı < öz Fes Fas

---

• Mağrip'e özgü bir başlık iken 1829 kıyafet kanunuyla Osmanlı devletinde resmi başlık olarak benimsenmiştir.

fesat [Kut xi] fesad ~ Ar fasād [#fsd msd.] bozulma, ziyan olma < Ar fasada bozuldu, ziyan oldu

fesih/fesh- ~ Ar fasχ [#fsχ msd.] 1. kol veya bacağını çıkarma, sakatlama 2. hukuken geçersiz kılma, bir borcu veya yükümlülüğü ortadan kaldırma < Ar fasaχa sakatladı, hukuken geçersiz kıldı (= İbr/Aram #psχ sakat, topal = Akad pissū a.a.)

fesleğen [MŞ xiv] fesliğen ~ Yun basilikón [n.] "kral otu", güzel kokulu bir bitki, ocimum basilicum < Yun basilikós krala ait, kralî < EYun basileús kral " bazilika

feşmekân ~ ?

festival [Hürr 1948] ~ Fr festival bayram, belirli tarihte yapılan toplu eğlence ~ OLat (dies) festivalis bayram günü < Lat festus yortu, bayram < ALat fēsia belli bir tanrıya adanmış olan gün, yortu ~ HAvr *dhēs- tanrı

fesuphanallah ~ Ar fa subhānallah yüce Allah adına " fe+, süphan, allah

fetih/feth- [Aş, Yus xiv] ~ Ar fatH [#ftH msd.] 1. açma, 2. bir ülkeyi İslam egemenliğine açma < Ar fataHa açtı

fetiş [xx/a] ~ Fr fétiche doğaüstü güçler atfedilen nesne ☼ 1760 C. de Brosses Le Culte des Dieux Fétiches'de ~ Port feitiço 1. el yapımı, mamul, 2. Afrika'nın Gine sahiline özgü tılsım heykelciği ~ Lat facticius el yapımı, mamul < Lat facere, fact- yapmak " faktör

fetret ~ Ar fatrat [#ftr msd.] gevşeme, çözülme, eylem haline ara verme < Ar fatara gevşedi, çözüldü, eridi, (su) ılındı

• Ar #ftr kökü İbr/Aram #pşr (1. çözülme, erime, gevşeme, 2. rüya veya bilmece çözme) kökü ile eşdeğerdir. Ar fassara > tafsīr biçimleri Süryaniceden alınmıştır.

fettan [xiv] ~ Ar fattān [#ftn im.] fitne eden " fitne

fetüs [xx/c] ~ YLat fetus cenin ~ Lat fetus yavrulama, yavru ~ HAvr *dhē(i)- emmek, emzirmek " feminen

fetva [Aş xiv] ~ Ar fatwā' [#ftw/fty msd.] hukuki görüş

• Arapça sözcüğün kökeni belirsizdir. İftā [IV msd.] fiili isimden türemiştir. Fatā < #fty/ftw (genç olma) köküyle anlam ilişkisi kurulamaz.

feveran ~ Ar fawarān [#fwr msd.] kaynama, patlama, fışkırma < Ar fāra kaynadı

fevk [Aş xiv] ~ Ar fawq [#fwq msd.] üstünlük, üstün olma < Ar fāqa aştı, üstün geldi

fevkalade ~ Ar fawqa-l-ādat olağan üstü, sıra dışı " fevk, adet2

fevri ~ Ar fawrī [#fwr nsb.] kaynayarak, ani, patlama şeklinde < Ar fawr [msd.] kaynama, patlama " feveran

fevt [xiv] ölüm ~ Ar fawt [#fwt msd.] geçip gitme, kaçma, (mecazen) ölüm < Ar fāta geçip gitti, kayboldu, kaçtı

feyiz/feyz- [Aş xiv] ~ Ar fayD [#fyD msd.] taşma, artma, bolluk, bereket < Ar fāDa (nehir) taştı, bolluk ve bereket geldi

feylezof >> " filozof

feza ~ Ar faDā' [#fDw msd.] boşluk, uzay < Ar faDā boş idi

fezleke ~ Ar faδlakat gerekçe yazısı < Ar fa δālika "şunun için" " fe+

fi ~ Ar fī -de, içinde (edat)

fi tarihi < Ar fī ta'rīχi-l ... filan tarihinde " fi

• İsim tamlaması olarak kullanımı Türkçeye özgüdür.

fiber [ML xx/c] ~ İng fiber lif, iplik, elyaf ~ Fr fibre ~ Lat fibra a.a.

fiberglas [ML xx/c] cam elyafı ~ marka Fiberglas cam elyafının tescilli adı ☼ 1937 ABD & İng fiber lif, elyaf + İng glass cam " fiber, glase

fıçı [Kan xv] fuçī/fuçı ~ Yun boutsí a.a. = OLat butta/buttis a.a.

• Nihai kökeni belirsizdir.

fidan [Amr xv] fidon/fiton bitki ~ Yun fytón bitki ~ EYun fytón a.a. < EYun fýō doğmak, bitmek, büyümek, maddi varlığa kavuşmak ~ HAvr *bheuə- olmak, oluşmak, yetişmek " fiziy(o)+

fide [LO xix] körpe fidan ~ Yun fytiá [çoğ.] < Yun/EYun fytón bitki " fidan

fidye [xiv] ~ Ar fidyat [#fdy msd.] bir yükümlülükten kurtulmak için ödenen bedel, kurtulmalık " feda

fiesta [xx/c] ~ İsp fiesta İspanya tarzı bayram ~ Lat festus a.a. " festival

fiğ [Kan xvi] ~ Yun bikí(on) baklagillerden hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki, vicia sativa = EYun afákē a.a.

• Karş. Lat vicia, Süry bīqā, Erm vikn, İng vetch, Rus vika (a.a.). Nihai kökeni belirsizdir.

figân [Yus xiv] ~ Fa figān/afgān acıyla bağırma, ağlama, feryat

figür [DTC 1943] ~ Fr figure şekil, özellikle insan gövdesinin şekli ~ Lat figura a.a. < Lat fi(n)gere, fict- biçimlendirmek, elle şekil vermek ~ HAvr *dhi(n)gh- < HAvr *dheigh- hamur yoğurmak

figüran [Bah 1924] ~ Fr figurant tiyatroda sözsüz rol oynayan aktör < Fr figurer şekil vermek, gözükmek, boy göstermek " figür

figüre [xx/b] ~ Fr figuré işlenip şekil verilmiş < Fr figurer şekil vermek " figür

fihrist [xi] ~ Fa fihrist katalog, liste, kitabın içindekiler listesi

fiil [Aş, Yus xiv] fi'l ~ Ar ficl [#fcl msd.] edim, eylem, iş < Ar facala yaptı, etti, işledi = İbr/Aram #pcl a.a.

fıkıh/fıkh- [xiv] fıkh ~ Ar fiqh [#fqh msd.] 1. anlayış, kavrayış, ilim, 2. islami hukuk ilmi

fikir/fikr- [Aş, Yus xiv] fikr ~ Ar fikr [#fkr msd.] düşünce < Ar fakara [msd. fakr] düşündü, akıl yürüttü

fıkır onom [LO xix] fıkır fıkır, fıkırdamak kaynama sesi <

fıkra ~ Ar fiqrat [#fqr msd.] 1. omur, vertebra, 2. bir yazıda madde, paragraf < Ar faqara [msd. faqr] deldi

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #fqr2 : fıkra, zülfikar

fiks [xx/b] ~ Fr fixe sabit ~ Lat fixus < Lat figere, fix- yapıştırmak, tutturmak, sabitlemek ~ HAvr *dhīgw- iliştirmek, tutturmak

fikstür [Bah 1924] muayyen bir müsabaka grubunun programı ~ İng fixture 1. sabitlenmiş şey, 2. (sporda) duvara asılan karşılaşmalar listesi < İng to fix saptamak, sabitlemek ~ Fr fixe sabit " fiks

fiktif [xx/c] ~ Fr fictif hayal mahsulü / İng fictive a.a. < Lat fingere, fict- biçimlendirmek " figür

fil [CodC xiii] ~ Ar fīl a.a. ~ OFa/Aram pīl a.a. ~ Sans pīlu- fildişi

---

• Ayrıca Akad pilu. Güney Hindistan dillerinde "fildişi" anlamına gelen bir sözcükten Sanskritçeye ve Yakındoğu dillerine alınmıştır. Batı dillerinde kullanılan EYun eléfas (fil, fildişi) sözcüğü Mısır kökenlidir.

fil(o)+ ~ Fr/İng phil(o)- seven (sadece bileşiklerde) ~ EYun fílos seven < EYun filéō sevmek

filament [ML xx/c] filaman ~ İng filament ince çekilmiş tel, elyaf ~ OLat filamentum a.a. < Lat filum iplik ~ HAvr *gwhīslo- < HAvr *gwhī- a.a.

filan [Aş xiv] fülān ~ Ar fulān ’ve saire’ anlamında kullanılan sözcük " falan

filarmoni [xx/b] ~ Fr philharmonie müzikseverlik (derneği) ~ İng philharmony a.a. " fil(o)+, armoni

---

• İlk kez 1813’te Londra’da kurulan bir cemiyetin adından.

filateli [xx/b] ~ Fr philatélie pul koleksiyonculuğu ☼ 1864 Georges Herpin, Fr. pul koleksiyoncusu & EYun filéō sevmek + EYun átelos vergisiz, harçtan muaf olan (< EYun télos harç, vergi ~ HAvr *telə- kaldırmak, tartmak) " fil(o)+, tolere

---

• Posta pulu, posta harcının önceden ödenmiş olduğunu gösterdiği için.

fıldır onom [KT xix] fıldır fıldır hızlı ve telaşla dönme sesi < " fır

---

• Muhtemelen *fırdıl biçiminden metatez yoluyla.

file [LO xix] ~ Fr filée her çeşit ağ, ağ şeklinde örme torba < Fr fil iplik, lif ~ Lat filum a.a. " filament

fileto [ARasim 1897-99] ~ İt filetto [küç.] örgü, dokuma şerit, bir et kesimi < İt filo tel, iplik, lif " filament

filhakika ~ Ar fī-l-Haqīqat hakikatte " fi, hakikat

filibit [xx/b] flebit ~ Fr phlébite damar enfeksiyonu < EYun fleps, fleb- damar

filigran [İM601 184+] şeffaf kâğıt markası ~ Fr filigrane 1. kuyumculukta telkâri işi, 2. şeffaf kâğıt markası ~ İt filigrano telkâri & İt filo tel + İt grano tane, nokta büyüklüğünde nesne " filament, granit

filika [EvÇ xvii] feluka ~ İt feluca bir tür küçük tekne ~ Ar fulk/falūkat a.a. ~? EYun efólkion römork, halatla çekilen sandal < EYun efélkō sürüklemek, peşisıra götürmek & EYun epi- ön + EYun (h)élkō çekmek " epi+

filinkot [xx/c] bir izolasyon maddesi ~ İng film coat ince kaplama tabakası " film

filinta [Bia xix] ince uzun tüfek ~ Alm flinte 1. çakmak taşı, 2. çakmaklı tüfek < Ger *flī- kıymık, taş kırığı

• Aynı kökten İng flint/flintstone (çakmaktaşı).

Filistin [xix] ~ Ar Falistīn 1918'de İngiliz yönetimi altında kurulan bir ülkenin adı ~ İng Palestine a.a. ~ OLat Palestina Bugünkü İsrail'in kıyı kesimine verilen ad < İbr pəliştīm Tevrat'a göre Kenan ülkesinin kıyı kesiminde yaşayan bir kavim

filiz [Men xvii] filis bitki piçi, bitkinin kökünden veya gövdesinden çıkan taze dal ~ Yun fýlisa [küç.] yaprakçık, küçük taze dal < Yun fýlo yaprak, taze dal ~ EYun fýllon a.a. < EYun fléō bitmek, yeşermek ~ HAvr *bhl-e- < HAvr *bhel-3 bitmek, (bitki) açmak, çiçek açmak, tomurcuklanmak

---

• Aynı kökten Lat folium (yaprak).

film [Bah 1924] (~ Fr filme 1. fotoğrafçılıkta ve sinemada kullanılan ışığa duyarlı tabaka, 2. sinema gösterisi) ~ İng film 1. ince zar, 2. fotoğraf veya sinema filmi ~ Ger *fellam deri ~ HAvr *pelno- deri < HAvr *pel-4 deri yüzmek

filo [182+] gemi katarı ~ İt filo 1. iplik, tel, 2. dizi, sıra, katar " filament

---

• Karş. İng file (dizi, sıra). Türkçe anlamı filotila < İt flottiglia (donanma grubu) sözcüğünden etkilenmiş olabilir.

filoksera [xix] ~ YLat phylloxera bir bitki hastalığı ☼ 1868 Planchon, Fr. biyolog. & EYun fýllon yaprak + EYun ksērós kuru " filiz, serander

filoloji [Bah 189+] ~ Fr philologie dil ve edebiyat incelemeleri disiplini ~ Lat philologia dil ve edebiyat sevgisi ~ EYun filología lafseverlik, münazara ve konuşma sevgisi & EYun filéō sevmek + EYun lógos konuşma, söz " fil(o)+, +loji

---

• Darülfünun-ı Şahane Filoloji Şubesi 1900 yılında açılmıştır. Sözcüğün modern anlamı 1810'larda Alman düşünür Wilhelm von Schlegel tarafından yaygınlaştırılmıştır.

filotila ~ İt flottiglia donanma grubu

filozof/feylesof [Kut xi] feylesuf ~ Ar faylasūf/fīlasūf felsefe ile uğraşan ~ EYun filósofos bilgelik seven, a.a. ☼ Pythagoras, Yun. filozof (MÖ 5. yy) & EYun filéō sevmek + EYun sofós bilge, bilgin, usta " fil(o)+, sofist

---

• Sofós sıfatını tevazudan uzak bulduğu için Pythagoras'ın tercih ettiği deyim olduğu rivayet edilir. Ar fīlasūf terimi Ebu Yusuf el-Kindî (796-873) tarafından yaygınlaştırılmıştır.

filtre [xx/a] süzgü ~ Fr filtre süzgü olarak kullanılan keçe, her çeşit süzgü ~ OLat filtrum keçe ~ Ger *filtir keçe < Ger *feltjan dövmek ~ HAvr *pelde- < HAvr *pel-6 dövmek

---

• Aynı kökten Lat pellere (itmek, kakmak), pellare (uyarmak, çağırmak).

final [xx/b] ~ Fr final son, nihai ~ Lat finalis < Lat finis son, uç

finans [xx/b] ~ Fr finance maliye < EFr finer ceza kesmek, (ceza veya vergi) ödemek < OLat finis2 ödeme ~? Lat finis1 son, uç

• Lat finis sözcüğünün iki anlamı arasındaki ilişki açık değildir.

fincan ~ Ar fincān kâse, tas ~ Fa pingān a.a.

fındık [MŞ xiv] fınduk ~ Ar bunduq/funduq a.a. ~ OYun pontikón (kárion) "Karadeniz cevizi", fındık < öz Póntos Euksēnios "Konuksever Deniz", Karadeniz < EYun póntos deniz

---

• Karş. Lat mus ponticus (fındık sıçanı = Karadeniz sıçanı).

finiş [xx/b] sporda yarış sonu ~ İng finish 1. bitirme, bitim, son, 2. cila < Fr finisser bitirmek, sona erdirmek < Lat finire a.a. < Lat finis son, uç " final

fink, fingir onom oynaşma sesi, kaynama sesi " fıkır

fino [LO xix] fino köpeği bir tür küçük kucak köpeği ~ İt fino kaba olmayan, ince, kıymetli, bir köpek türü ~ OLat *finus bitirilmiş, cilalı, ayrıntısıyla işlenmiş, kaba olmayan < Lat finis son, uç " final

fır, fırıl onom [xiv] fır fırlama ve uçma sesi; [LO xix] fırıl fırıl telaş sesi, deli ifadesi " pır

---

• Daha eski biçim pır olmalıdır.

firak [Kut, Aş xi] ~ Ar firāq [#frq msd.] ayrılık, ayrı kalma " fark

firar [MMem xvi] ~ Ar firār [#frr msd.] kaçış < Ar farra kaçtı

firavun [xiv] ~ Ar firā'ūn eski Mısır hükümdarı ~ İbr/Aram para'ōh a.a. ~ Mıs par'ō "büyük hane", hanedan

fırça [Men xvii] furça ~ Yun boúrtsa a.a. ~ OLat bruscia sert ve dikenli çalılık, fırça < Lat bruscus bir tür çalı ~ Kelt

---

• Aynı kökten Fr brosse, İng brush, Alm bürste (fırça).

firdevs [Aş xiv] ~ Ar firdaws cennet bahçesi < Ar farādīs [çoğ.] cennet bahçeleri ~ EYun parádeisos 1. Pers krallarının bahçeleri, 2. (İncilde) cennet bahçesi ~ EFa *paridēz avlu, etrafı çevrili bahçe (= Ave pairidaēza a.a. & Ave pairi- çepeçevre + Ave daēza- duvar)

• Ar firdaws, çoğul kabul edilen farādīs biçiminden geri-türetilmiş yapay bir tekil addır. Fr paradis, İng paradise (cennet bahçesi) biçimleri Yunancadan alınmıştır. Erm bardéz, İbr pardēs (bahçe) Orta veya Eski Farsçadan alınmıştır.

fire [xix] ticarette öngörülmeyen masraf ve değer kaybı ~ Fr frais 1. ticarette hasar payı, 2. masraf, gider ~ Lat fractum kırık < Lat frangere, frac- kırmak " fragman

firik [EvÇ xvii] ~ Ar farīk [#frk sf.] kurutulmuş yeşil buğday tanesi < Ar faraka ufaladı = Aram #prk ufalama, ovalama, tahılı ovarak kepeğini ayırma

fırıldak <onom [LO xix] bir çocuk oyuncağı, rüzgâr gülü; [LG 188+] menfaat, kâr, entrika (argo) < Tü fırıl [onom.] dönme sesi " fır

fırın [Kıp, MŞ xiv] furūn ~ Ar furn ekmek veya yemek pişirilen fırın (~ OYun foúrnos a.a.) ~ Lat furnus a.a. ~ HAvr *gwhorno- < HAvr *gwher- (ateş veya közle) ısıtmak " term(o)+

• Fr four, fournaise, İng furnace (fırın) biçimleri Latinceden alınmıştır.

fırka [Men xvii] hizip; [KT xix] yedi alaydan oluşan askeri birlik (Fr division karşılığı) ~ Ar firqat [#frq msd.] hizip, bölük, insan grubu, fraksiyon, parti " fark

firkat [Yus xiv] fürkat ~ Ar furqat [#frq msd.] ayrılık " fark

fırkateyn [KT xix] ~ İng frigatine bir tür küçük ve hızlı savaş gemisi ~ İt fregatina [küç.] < İt fregata bir tür üç direkli ve hızlı savaş gemisi, firkete

firkete [LO xix] çatal şeklinde saç iğnesi ~ İt forchetta [küç] sofrada kullanılan çatal < İt forca tarlada kullanılan çatal, bel ~ Lat furca

---

• Karş. İng fork, Fr fourchette (çatal).

fırla[mak <onom [DK xiv] ; [Men] fırlanmak/fırlatmak < Tü pır/fır [onom.] uçma veya fırlama sesi " fır

firma [Bah 1924] bir ticarethanenin isim ve unvanı ~ İt firma imza, ticari unvan, bir unvan altında iş yapan işletme < Lat firmare pekiştirmek, takviye etmek, imza atmak " fermuar

fırsat [Yus, DK xiv] fursat ~ Ar furSat [#frS msd.] kısa rahatlama anı, tatil ~ Aram pīrSā delik, gedik (özellikle duvarda) < İbr #prS delme, gedik açma

fırtına [LF xvi] fortuna/furtuna fırtına ~ İt fortuna 1. talih, kader, kısmet, baht, 2. denizde şiddetli hava, kasırga ~ Lat fortuna talih, kader ~ HAvr *bhr-tu- < HAvr *bher-1 taşımak, getirmek " +ber

firuze [xiv] feyruzec ~ Ar fīrūza/fayrūzac gök rengi bir süs taşı, türkuaz ~ Fa pīrōza a.a. ~ OFa pērōçag a.a. (= Ave *paiti-raoçah- gün gibi) " ruz

fiş [Cumh 1932] ~ Fr fiche 1. etiket, not yazılan kâğıt veya karton parçası, 2. elektrik fişi < Fr ficher saplamak, sabitlemek ~ Lat figere, fix- tutturmak, sabitlemek " fiks

fıs, fısıl, fısır onom [DK xiv] fısıl fısıl alçak sesle nefes alma veya konuşma sesi; [LO] fısır fısır alçak konuşma sesi, çubuk sesi <

EŞKÖKENLİLER:
Tü fıs : fıs, fiskos1, fosur

fış, fışır onom [xiv] köpüren su sesi; [LO xix] fışıl/fışır su feveranı sesi, ipek kumaş sesi <

fişek [xvi] fişek/fişenk Fa fişān saçma, saçan < Fa fişāndan/afşāndan saçmak, serpmek (= Ave (aivi)fşāna- a.a.)

• -ek/-enk takısı açıklanmaya muhtaçtır.

fisk [Kut, Aş xi] fisk u fücur deyiminde ~ Ar fisq [#fsq msd.] doğru yoldan sapma, ahlaksızlık < Ar fasaqa doğru yoldan saptı

fiske [Men xvii] orta parmağı baş parmakla birleştirerek vurulan darbe ~ ?

fıskiye <onom [LO xix] < fıs/fış su püskürme sesi " fış

• Modern Arapça fisqiyyat (a.a.) Türkçeden alıntı olmalıdır.

fiskos1 <onom [ARasim 1897-99] fısıldaşma

fiskos2 yuvarlak masa ~ ?

fistan [TS*, Kan xv] fustan/fistan/fiston ~ Ar fustān geniş dökümlü kadın etekliği ~ Aram *peşətā a.a. = İbr peşet keten kumaş = Akad piştu keten

---

• Yun foustáni, İt fustagno biçimleri Arapçadan alınmıştır. Mısır'daki Fustat kent adıyla birleştirilmesi halk etimolojisidir.

fıstık [CodC xiii] pistak ; [Gül xv] fıstuk ~ Ar fustuq şam fıstığı ~ OFa *pistag a.a.

• OYun pistákion, Erm bisdag (a.a.) biçimleri (Orta) Farsçadan alınmıştır. Batı dillerine Yunancadan geçmiştir. Karş. Fr pistache, İng pistachio.

fistül [Bah 1924] ~ Fr fistule tıpta akıntılı kanal ~ Lat fistula boru, tüp

fit1 [LO xix] ('fit olmak' deyiminde) razı olma, anlaşma; [xx/c] bedenen zinde ~ İng fit 1. uyum, uyma, 2. bedenen zinde

fit2 [xx/a] ~ İng feet [çoğ.] bir uzunluk birimi, kadem < İng foot 1. ayak, 2. 31 cm eşdeğeri bir uzunluk birimi ~ Ger *fōt- ayak ~ HAvr *pōd- < HAvr *ped-1 a.a. " pa

fıtık [TS* xiv] fıtq ~ Ar fitq [#ftq msd.] yırtık, sökük, yarılma < Ar fataqa dikiş söküldü, yarıldı

fitil [Aş xiv] fetil ~ Ar fatīl [#ftl sf.] burma suretiyle yapılan ip < Ar fatala [msd. fatl] burma, ip örme (= İbr pātīl örme ip = Akad patālu kıvırma, ip örme)

• Sami dillerinde ortak olan sözcüğün nihai kökü muhtemelen Mıs ptr (ip) biçimine dayanır.

fiting [xx/c] ~ İng fittings boru tesisatı ara birimleri < İng to fit uymak, uydurmak " fit1

fitne [Kut xi] ~ Ar fitan [#ftn] baştan çıkarma, entrika, kargaşa < Ar fatana [msd. fatn/futūn] baştan çıkardı, aklını başından aldı

fitnes [xx/c] ~ İng fitness bedensel zindelik " fit1

fitoloji [ML xx/c] ~ Fr phytologie bitki bilimi < EYun fytón bitki " fidan, +loJi

fıtrat [xiv] ~ Ar fiTrat [#fTr msd.] yaratılış, doğa < Ar faTara [msd. faTr/fuTūr] 1. açtı, yarıp çıkardı, 2. oruç açtı, 3. doğurdu, yarattı = İbr/Aram #pTr açma, çözme, serbest kılma

fitre < Ar fiTr [#fTr msd.] 1. oruç açma, iftar, 2. Ramazan bayramında verilen sadaka " fıtrat

fıttır[mak <onom [xx/c] fırttır- delirmek < Tü fırt [onom.]

fiyaka [ARasim 1897-99] bir tür lüks at arabası; [xx/a] caka, çalım ~ Fr fiacre bir tür at arabası < öz Hôtel de St Fiacre 17. yy’da Paris’te fiacre türü kira arabalarının durduğu terminalin adı < öz Fiacre/Fiachra 7. yy’da yaşamış bir İrlandalı aziz

fiyasko [188+] ~ İt fare fiasco "şişe yapmak", bir tiyatro oyununun "gümlemesi" < İt fiasco şişe ~ EAlm flaska a.a. " palaska

---

• İtalyanca deyimin kaynağı belirsizdir.

fiyat ~ Ar fi’at [#wfy msd.] karşılık olarak ödenen, ödeme " vefa

fiyonk/fiyonga [ARasim 1897-99] fiyonga giysi ve ayakkabıya takılan süslü düğüm ~ İt fiocco püskül, ponpon, büyük ve gösterişli düğüm ~ Lat floccus yün kırpıntısı, püskül

fiyord [xx/b] ~ Fr fjord Norveç kıyılarına özgü derin körfez ~ Norv fjord liman, körfez ~ Ger *furduz ~ HAvr *prtu- liman < HAvr *per-2 geçmek, geçirmek " portal

---

• Karş. İng ford (geçit, körfez), Lat portus (liman).

fizibl [xx/c] ~ İng feasible yapılabilir ~ Fr faisible [esk.] a.a. < Fr faire yapmak ~ Lat facere, fact- a.a. " faktör

fizik [Müh374 180+] fizika tabiiyyat ~ Fr physique 1. doğa bilimlerine verilen genel ad [esk.], 2. maddenin özelliklerini inceleyen bilim dalı [xvii] ~ Lat physica doğa bilimi ~ EYun fysikē teχnē a.a. < EYun fýsis doğa " fiziy(o)+

• Modern anlamı Aristoteles'in maddi varoluşun özelliklerini incelediği Ta Fysiká adlı eserinden türemiştir.

fiziy(o)+/fizyo+ ~ Fr/İng physi(o)- bedensel, fiziksel (sadece bileşik isimlerde) < EYun fýsis doğa < EYun fýō büyümek, kabarmak, yer kaplamak, (canlı varlıklar) yetişmek, neşvü nema bulmak ~ HAvr *bheuə- kabarmak, şişmek, büyümek

fizyoloji [LO xix] ; [ARasim 1897-99] fizyolojik ~ Fr physiologie bedenin yapı ve işlevlerine ilişkin uzmanlık " fiziy(o)+, +loji

fizyonomi [Bah 1924] ~ Fr physionomie bedensel özelliklerden karakter tahlili yapma ~ EYun fysiognomía & EYun fýsis maddi varlık, beden + EYun gignōskō, gnō- bilmek " not

fizyoterapi [xx/b] ~ Fr physiothérapie fizik tedavi " fiziy(o)+, terapi

flama [LF xviii] ~ Ven fláma [İt fiamma] 1. alev, meşale, 2. dar uzun şerit şeklinde gemi bayrağı (= OLat flammula gemi bayrağı) ~ Lat flamma alev ~ ALat flagma ~ HAvr *bhlg-ma- < HAvr *bhel-1 yanmak, parlamak

---

• Aynı kökten EYun flégō, flog- (yanmak).

flambe [xx/c] ~ Fr flambé alevli < Fr flamber alevlenmek, tutuşmak ~ Lat flammare < Lat flamma alev " flama

flamenko [xx/b] ~ İsp flamenco 1. çingene, 2. Güney İspanya'da 1760'lardan itibaren duyulan bir tür çingene müziği =? öz Flamenco Felemenkli

flamingo [xx/c] ~ İng flamingo bir tür su kuşu ~ Port flamengo ateş kuşu, flamingo < Port flama alev " flama

flanel [xx/b] ~ İng flannel bir tür yünlü veya pamuklu kumaş " fanila

flaş [Hay 1959 195+] ~ İng flash [onom.] 1. ani parlama, kuvvetli ışık, 2. fotoğraf ışığı

• Senkronize flaşlı fotoğraf makineleri dünyada 1949'dan itibaren yaygınlık kazanmıştır.

fleksibl [xx/c] ~ Fr/İng flexible esnek, bükülebilir < Lat flectere, flex- bükmek

flit [Cumh 1929] sinek öldürücü sprey ~ marka Flit sinek öldürücü sprey markası ☼ 1928 Standard Oil Company. < İng to flit kovmak, kışkışlamak

flor/flüor [xx/b] ~ YLat fluor kimyada bir element ☼ 1556 Georgius Agricola, Alm. kimyacı. ~ Lat fluor akım, akış < Lat fluere, flux- akmak ~ HAvr *bhleu- taşmak, akmak

---

• Karş. İng fluid (sıvı), fluent (akıcı) < Lat fluere.

flora [xx/a] ~ YLat flora bitkiler alemi < öz Flora Roma mitolojisinde çiçekler tanrıçası < Lat flōs, flōr- çiçek ~ HAvr *bhl-o- < HAvr *bhel-3 şişmek, kabarmak, çiçek açmak

floresan [xx/b] ~ Fr/İng fluorescent gaz ışıması ilkesine göre çalışan elektrik ampulü ☼ 1934 General Electric Co. < İng fluorescence fluor gazı gibi elektrik akımı verildiğinde ışıma özelliği ☼ 1852 George Gabriel Stokes, İng. fizikçi < YLat fluor bir element " flor

flört [Bah 1924] ~ İng flirt işve, oynaş ~ Fr fleureter a.a. < Fr fleurette [küç.] 1. küçük çiçek, buket, 2. kompliman, hoş söz < Fr fleur çiçek ~ Lat flōs, flōr- a.a. " flora

---

• İng flower (çiçek), flourish (çiçeklenmek) biçimleri Fransızcadan alınmıştır.

florya/flurya [Redh 1890] ~ Yun flōria [çoğ.] < Yun flōri/χlōri bir tür ötücü kuş, oriolus ~ OYun flóros a.a. (= OLat oriolus a.a.)

• Karş. Fr loriot (a.a.) < oriolus.

floş1 [xx/a] ~ Fr floche bir tür ipekli kumaş

floş2 [xx/a] ~ İng flush 1. ağzına kadar dolu, 2. pokerde aynı renkte beş kart

flotör [xx/c] ~ Fr flotteur suda yüzen şey, şamandıra < Fr flotter/float yüzmek, su üstünde durmak ~ Lat fluctuare < Lat fluere, flux- akmak " flor

flu [xx/b] ~ Fr flou soluk, berraklığını yitirmiş, net olmayan görüntü ~ Lat flavus sarı, sararmış

flüt [xix] flavta ~ İt flauta bir tür nefesli çalgı / Fr flute a.a. ~ Prov flaut a.a.

• 20. yy başlarında Fransızca telaffuza uygun olarak düzeltilmiştir.

fob [Bah 1924] ~ İng f.o.b. < İng free on board nakliye hariç net fiyat ~ İt francobordo

fobi [xx/b] ~ Fr phobie patolojik korku < EYun fóbos korku < EYun fobéō korkmak, korkutmak ~ HAvr *bhegw- kaçmak

fodul [Aş xiv] kendini beğenmiş, fazla konuşan ~? Ar fuDūl [#fDl msd.] fazlalık, kendini beğenmişlik " fazla

fok [xx/a] ~ Yun/EYun fōkē bir deniz memelisi

fokstrot [Bah 191+] ~ İng foxtrot "tilki adımı", 1914'ten sonra popüler olan bir dans & İng fox tilki + İng trot adım (< İng to tread adım atmak, yürümek ~ Ger *tredan a.a.) " trotuar

fokur onom [LO xix] fokur fokur şiddetli kaynama sesi; [LO] fokurdamak ; [LO] fokurtu < " fıkır

fokus [xx/c] ~ YLat focus odak ☼ 1604 Johannes Kepler, Alm. astronom ve matematikçi ~ Lat focus ocak, ateş

fol [BK 1799] folluk kuş ve tavukların kuluçkaya yattığı yer ~ Yun fōli kuluçka eylemi veya kuluçka yeri < EYun fōleós in, hayvan yuvası, kümes

folk [xx/c] köylü (geleneği veya sanatı) ~ İng folk halk ~ Ger *folkam halk, güruh, ordu, kalabalık ~ HAvr *pelə-1 dolu, çok " poli+

folklor [Bah 1924] köylü töre ve gelenekleri ~ İng folklore halk töre ve gelenekleri ☼ 1846 William John Thomas, İng. yazar & İng folk halk + İng lore öğreti, geleneksel bilgiler (~ EİIng lār a.a. = Alm lehre öğreti) " folk

---

• Sözcüğün Türkçe ve İngilizce anlamları arasındaki fark ilgi çekicidir.

folyo [xx/c] büyük boy kâğıt yaprağı ~ İng folio a.a., bir tabaka kâğıdın ikiye bölünmesiyle elde edilen kitap boyutu ~ İt foglio a.a. ~ Lat folium yaprak ~ HAvr *bhol-yo- < HAvr *bhel-3 (bitki) bitmek, filizlenmek " filiz

fön [xx/c] ~ Alm föhn 1. Alplerde sıcak güney rüzgârı, 2. saç kurutma makinesi ~ Lat favonis sıcak güney rüzgârı < Lat fovere ısıtmak

fon(o)+ ~ Fr/İng phon(o)- ses (sadece bileşiklerde) ~ EYun fōnē ses ~ HAvr *bhō-nā- < HAvr *bhā-2 söylemek, konuşmak

---

• Aynı kökten EYun fēmí, fa-, Lat fari (söylemek), EYun fōnē (ses), Lat fama (ün).

fon1 [ResCGaz 1911] resimde arka plan ~ Fr fond zemin, dip, a.a. ~ Lat fundus 1. dip, yer, toprak, 2. çiftlik, gelir getiren mülk ~ HAvr *bhudh- dip

---

• Aynı kökten İng bottom, Alm boden (yer, zemin).

fon2 [LO xix] fondo ~ İt fondo akar, sermaye / Fr fonds [çoğ.] 1. çiftlik, gelir getiren mülk, 2. a.a. < Fr fond a.a. " fon1

fondan [Bah 1924] ~ Fr fondant "ağızda eriyen" şekerleme < Fr fondre 1. dökmek, 2. erimek, eritmek ~ Lat fundere, fus- 1. (bir sıvıyı)

dökmek, özellikle metal eritmek veya erimiş metal dökmek, 2. saçmak, yaymak, dağıtmak, girift hale getirmek ~ HAvr *ghu-nd- < HAvr *gheu- bir sıvıyı dökmek

---

• Latince fiil kullanımda geniş anlam yelpazesi kazanmıştır. Karş. confundere/confusio (darmadağın etmek), diffundere/diffusio (saçmak, yaymak), refundere/refusio (kaptaki sıvıyı geri dökmek, mec. reddetmek). • Aynı HAvr kökten EYun χéō (sıvı dökmek), χýma (sıvı), χoanē (dökme aygıtı), Ger *gausjan (a.a.) > İng gush (bolca dökmek).

fondip [xx/c] ~ ?

• Fr fond (dip) dözcüğünden türetilmiş gözükmesine karşılık -dip ekinin mahiyeti anlaşılamamıştır.

fondöten [xx/b] ~ Fr fond de teint boya zemini, astar " fon1, tentürdiyot

fondü [ML xx/c] ~ Fr fondu eritilmiş (peynir) < Fr fondre eritmek " fondan

fonem [DTC 1943] ~ Fr phonème bir kelimeyi oluşturan seslerin her biri " fon(o)+

fonetik [xx/a] ~ Fr phonétique sese ilişkin ~ EYun fōnētikós a.a. " fon(o)+

fonksiyon [xx/a] ~ Fr fonction 1. işlev, 2. matematikte fonksiyon ☼ Bu anlamda 1692 Leibnitz, Alm. filozof ~ Lat functio < Lat fungi, funct- (bir şeyle) meşgul olmak, icra etmek, yapmak ~ HAvr *bhu(n)g- < HAvr *bheug-2 isteyerek yapmak

fonograf [ARasim 1897-99] ~ Fr phonographe ses kayıt cihazı, gramofon / İng phonograph a.a. ☼ 1877 Thomas A. Edison, Amer. mucit " fon(o)+, +graf

font [xx/c] ~ İng font hurufat ~ Fr fonte 1. döküm, 2. metalden dökülen hurufat < Fr fondre dökmek " fondan

fora [LF xvi] ~ Ven fora! [İt fuori!] dışarı!, yelken açma emri ~ Lat forās [akk. çoğ.] kapı dışına doğru, kapı dışarı < Lat foris ev kapısı ~ HAvr *dhwer- kapı " der1

• Karş. İng foreign (yabancı) < Lat forās.

forklift [xx/c] ~ İng forklift çatal kaldıraç & İng fork çatal + İng lift kaldıraç " firkete

form [xx/a] şekil, biçim; [xx/b] sporda kondisyon ~ Fr forme biçim, şekil, görünüm ~ Lat forma a.a. (~? Etr *morfa ~? EYun morfē a.a.) " morf(o)+

forma1 [186+] ~ Fr format matbaacılıkta bir tabaka kâğıdın katlanmasıyla elde edilen basım birimi ~ İt formato a.a. ~ Lat formatus " form

forma2 [xx/b] üniforma < Tü üniforma " üniforma

formaldehid ~ Alm formaldehyd kimyasal bir madde ☼ 1872 Justus von Liebig, Alm. kimyacı " formik, aldehid

formalite [Bah 1924] ~ Fr formalité 1. biçimsellik, 2. bir işin resmileşmesi için uyulması gereken biçim şartları < Fr formel biçimsel " form

format [xx/c] ~ İng format 1. matbaacılıkta bir tabaka kâğıdın katlanmasıyla elde edilen basım birimi, forma, 2. bilgisayarda verilerin düzenleniş biçimi ~ İt formato matbaacılıkta forma " form

formen [Bah 1924] ~ İng foreman fabrikada ustabaşı & İng fore ön (~ Ger *fura a.a. ~ HAvr *per1 a.a.) + İng man adam " per+1, manken

formik [xx/b] ~ Fr (acide) formique karıncalarda ve arı zehirinde bulunan bir organik bileşik ☼ 1671 John Ray, İng. kimyacı < Lat formica karınca ~ HAvr *morwi- a.a.

formika [xx/b] ~ marka Formica bir tür kompozit malzeme ☼ 1913 Daniel J. O'Conor ve Herbert A. Faber, İng. mucitler < İng for mica "mika yerine" " mika

formol ~ Fr formol % 40 formaldehid eriyiği, formalin " formik

formül [Bah 1924] ~ Fr formule bir törende kullanılan kalıplaşmış sözler, hazır düşünce veya işlem kalıbı ~ Lat formula [küç.] kalıpçık " form

fors [Bah 1924] 1. güç, kuvvet, nüfuz, 2. komutan flaması ~ Fr force güç, kuvvet, nüfuz ~ OLat fortia a.a. < Lat fortis güçlü, kuvvetli ~? HAvr *bhrgh-to-

---

• "Komutan flaması" anlamı sözcüğün İngilizce donanma tabiri olarak kullanımından alınmıştır.

forsa [LF xvi] ~ Ven (vogatór per) forza [İt forzato] kadırga kölesi, kürek mahkûmu < Ven forzar zorlamak < OLat fortia zor, kaba kuvvet " fors

forseps [xx/b] cerrahide maşa ~ Lat forceps, forcip- maşa b$ Lat formus ateş, köz + Lat capere almak, tutmak " fırın, kapasite

forsmajör [187+] ~ Fr force majeure daha büyük güç, bir sözleşmenin yürürlüğünü engelleyen beklenmedik durum " fors, majör

forum [Bah 1924] kamuya açık toplantı ~ Lat forum 1. evin dış avlusu [esk.], 2. pazar yeri, çarşı, kamuya açık alan < Lat foris dış kapı " fora

forvet [xx/b] forvert futbolda ileri oyuncu ~ İng forward ileri & İng fore ön (~ HAvr *per1 ileri, ön) + İng ward yön belirten takı " per+1, gerdan

fos [Redh 1890] 1. evlendiğinde bakire çıkmayan kadın, 2. kadınlara özgü bir hakaret deyimi; [AL 192+] çürük, bozuk (argo) ~ ?

• Fr fausse (yanlış) < Lat falsus (a.a.) ile anlam benzerliği ilgi çekicidir.

foş, foşur onom [LO xix] foşur şiddetli su fışkırması sesi < " fış

foseptik/fosseptik [xx/b] ~ Fr fosse séptique lağım çukuru & Fr fosse çukur, hendek (~ Lat fossa a.a.) + Fr séptique lağım " fosil, septik1

fosfat [Cumh 1928] ~ Fr phosphate bir fosfor bileşiği ☼ 1787 Antoine de Lavoisier, Fr. kimyacı < Fr phosphore " fosfor

fosfor [LO 187+] ~ Fr phosphore karanlıkta ışıma özelliğine sahip yanıcı bir element ~ YLat phosphorus a.a. ☼ 1669 Brandt, Alm. simyacı ~ EYun fōsfóros 1. ışık getiren, ışık veren, 2. sabah yıldızı & EYun fôs, fōt- ışık + EYun férō, for- taşımak, getirmek " fot(o)+1, +ber

fosil [xx/b] ~ Fr fossile 1. kazılarak çıkarılan şey [esk.], 2. jeolojik hayvan veya bitki kalıntısı ~ Lat fossilis kazılarak çıkarılan < Lat fodere, foss- kazmak ~ HAvr *bhodh- < HAvr *bhedh- kazmak

fosur onom [ARasim 1897-99] fosur fosur nefes veya duman çıkarma sesi < " fıs

fot(o)+1 ~ Fr/İng phot(o)- ışık (sadece bileşiklerde) < EYun fôs, fōt- ışık < EYun fáō ışımak, parlamak ~ HAvr *bhā-1 a.a. " fantezi

fot(o)+2 ~ Fr/İng photo fotoğraf < Fr/İng photographe/photograph " fotoğraf

fotin >> [xix] botin/fotin yarım bot " potin

fotoğraf [NKemal 1873] ~ Fr photographe görüntü kaydetme cihazı ve işlemi ~ İng photograph a.a. ☼ 1839 Sir John Herschel, İng. fizikçi & EYun fôs, fōt- ışık + EYun grafē yazı, kayıt " fot(o)+1, +graf

fotojenik [Hay 1959 195+] ~ İng photogenic iyi fotoğraf veren

fotokopi [xx/b] ~ Fr photocopie kopya cihazı ve kopya işlemi ~ İng photocopy a.a. ~ marka Photocopy fotografik kopya cihazı markası ☼ 1911 Commercial Camera Company, ABD " fot(o)+2, kopya

foton [ML xx/c] ~ YLat photon ışık enerjisi taşıyan kuantum birimi ☼ 1926 Gilbert N. Lewis, Amer. fizikçi < EYun fôs, fot- ışık " fot(o)+1

fotosel [ML xx/c] ~ İng photocell ışıktan elektrik üreten hücre & EYun fôs, föt- ışık + Lat cella hücre " fot(o)+1, kiler

fötr [Hay 1959 195+] ~ Fr feutre keçe ~ EFr feltre ~ OLat filtrum " filtre

fovizm [xx/a] ~ Fr fauvisme modern sanatta bir akım ☼ 1905 Louis Vauxcelles, Fr. eleştirmen < Fr fauve vahşi hayvan ~ Frk *falw

föy [xx/a] ~ Fr feuille yaprak, kâğıt yaprağı ~ Lat folium yaprak " folyo

foya [LO xix] ~ Ven fòia [İt foglia] 1. yaprak, 2. yaprak şeklinde altın kaplama " folyo

---

• Foyası dökülmek veya foyası çıkmak deyimi "altın yaldızı dökülmek, som altın olmadığı meydana çıkmak" anlamındadır.

fragman [xx/b] film parçası ~ Fr fragment kırık şey, parça ~ Lat fragmentum < Lat frangere, fract- kırmak ~ HAvr *bhr(n)g- < HAvr *bhreg- kırmak

---

• Aynı kökten İng break < Ger *brekan (kırmak).

frajil [xx/c] ~ Fr fragile kırılabilir ~ Lat fragilis < Lat frangere, fract- kırmak " fragman

frak [ARasim 1897-99] ~ Fr frac kuyruklu tören giysisi ~ İng frock uzun etekli, kolsuz giysi ~ EFr froc ~ Ger *hrok etek

fraksiyon [xx/b] hizip ~ Fr fraction kesir, bir bütünün küçük parçası ~ Lat fractio kırıntı < Lat frangere, fract- kırmak " fragman

frambuaz [xx/a] ~ Fr framboise ahududu ~ Frk *brambasia olgun (meyve)

francala [EvÇ, Men xvii] frencille/françile bir tür beyaz ekmek ~ İt frangella Padova kentine özgü bir tür ekmek, Fransız ekmeği?

• İt frangia (kenar süsü, fırfır) veya franca (Fransız) sözcüğünden.

frank [xix] ~ Fr franc2 Fransız para birimi < Lat francorum rex "Fransızların kralı", eski Fransız paraları üzerindeki ibare < öz Francus Frank, Fransız

frankofon [xx/b] ~ Fr francophone Fransızca konuşan < Fr franc Frank, Fransız " frank, fon(o)+

Fransız ~ Ven franzès [İt francese] Fransız ~ OLat franciscus a.a. < OLat Francia Paris yöresine ve bu bölgede kurulan krallığa 7. yy'dan itibaren verilen ad < Ger Frank bir Cermen kavminin adı " frank

frapan [xx/b] ~ Fr frappant çarpıcı < Fr frapper çarpmak ~ Frk *hrappan

frekans [DTC 1943] ~ Fr fréquence 1. tekrarlanma sıklığı, 2. elektromanyetik dalga sıklığı ~ Lat frequentia < Lat frequens, t- sık, sıkışık, kalabalık < HAvr *bhrekw- tıkmak, sıkmak " fars

fren [Bah 1924] ~ Fr frein 1. gem, 2. otomobilde durdurma mekanizması ~ Lat frenum gem

frengi [CodC xiii] Fransız, Batı Avrupalı; [xvi] illet-i frengi 1490'lardan itibaren Batı Avrupa'dan dünyaya yayılan bulaşıcı bir hastalık, sifilis < Tü Frenk Fransız ~ İt Franco a.a. " frank

frer [xx/a] ~ Fr frère 1. erkek kardeş, 2. Katolik keşiş veya tarikat mensubu ~ Lat frater erkek kardeş ~ HAvr *bhrāter erkek kardeş " birader

fresk [DTC 1943] fresko ~ Fr fresque taze sıvaya boya tatbikine dayalı resim tekniği ~ İt fresco 1. taze, canlı, 2. a.a. ~ Ger *frisk- taze, keskin, canlı

• Karş. İng fresh (taze), fresco (fresk).

freze [Müh385 181+] bir metal işleme tezgâhı ~ Fr fraiser freze makinası ile metal işlemek < Fr fraise 16. yy'da kullanılan fırfırlı dantel boyunluk

---

• Freze makinasının çıkardığı metal kıymıkların şeklinden ötürü.

frigorifik [Bah 1924] ~ Fr frigorifique soğutma cihazı, soğutucu & Lat frigus, frigor- buz gibi soğuk (~ HAvr *srīg- soğuk) + Lat facere, fact- yapmak, etmek " faktör

frijit [xx/c] ~ Fr frigide soğuk, cinsel açıdan isteksiz ~ Lat frigidus " frigorifik

frikik [xx/b] ; [199+] magazin argosunda uygunsuz fotoğraf verme ~ İng free kick serbest tekme, futbolda serbest vuruş & İng free serbest, özgür (~ Ger *frījaz) + İng kick tekme

---

EŞKÖKENLİLER:
İng free : fob, frikik, gasfri

friksiyon [Bah 1924] vücudu el veya fırça ile ovma ~ Fr friction sürtünme ~ Lat frictio < Lat fricare ovmak

fritöz [xx/c] ~ Fr friteuse [f.] kızartma makinası < Fr friter kızartmak, ateşte pişirmek ~ Lat frigere, frict- a.a. ~ HAvr *bhrīg- a.a. < HAvr *bher-4 a.a.

• Aynı kökten Fa birīşten, birīy-, İng fry (kızartmak).

friz [xx/b] ~ Fr frise mimaride dekoratif şerit ~ OLat frisium/frigium "Frigya işi", giyside kenar süslemesi < öz Phrygia Frigya, İçbatı Anadolu'da bir bölge

fruktoz [ML xx/c] früktoz ~ Fr fructose meyve şekeri < Lat fructus meyve, verim, mahsul < Lat frui, fruct- hoşnut olmak, ürün elde etmek ~ HAvr *bhrūg- mahsul almak, hoşnut olmak

fuar [xx/b] ticari panayır ~ Fr foire panayır, fuar ~ Lat feria festival, yortu, bayram ~ ALat fesia a.a. " festival

---

• s > r dönüşümü (rhotacism) Latincede tipiktir.

fuaye [ARasim 1897-99] ~ Fr foyer 1. ocak, aile ocağı, 2. tiyatroda sigara içme salonu ~ OLat focarium < Lat focus ocak, ateş " fokus

fücceten ~ Ar fucā'atan [#fc' zrf.] aniden < Ar faca'a aniden geldi, bastı, baskın yaptı

fücur [Aş xiv] ~ Ar fucūr [#fcr msd.] ahlâksızlık, yırtıklık, fuhuş < Ar facara yırttı, yardı " fecir

fueloil [xx/c] ~ İng fuel oil "yakıt yağı", kalorifer kazanlarında kullanılan bir yakıt (< İng fuel yakıt ~ EFr fouaille a.a. ~ OLat focalia "ocaklık", a.a. < Lat focus ocak, ateş) + İng oil yağ (~ Lat oleum a.a.) " fokus, petrol

füg [xx/b] ~ Fr fugue müzikte bir form ~ İt fuga 1. kaçış, kaçma, 2. a.a. ~ Lat fuga

fuga1 [xx/c] seramik karoların arasına doldurulan yapıştırıcı madde ~ Alm fuge eklem, derz < Alm fügen eklemek, uydurmak ~ Ger *fōgjan ~ HAvr *pag-/pak- sıkıca bağlamak, katmak, sıkmak " pakt

fuga2 müzikte bir form ~ İt fuga müzikte bir form " füg

fuhuş/fuhş [MMem xvi] ~ Ar fuHş [#fHş msd.] ahlaki sınırları aşma, taşkınlık, rezalet < Ar faHuşa aşırı ve utanç verici idi

fukara [xiv] ~ Ar fuqarat [#fqr çoğ.] fakirler < Ar faqīr " fakir

ful1 [xx/c] ~ İng full dolu ~ Ger *full- ~ HAvr *pelə-1 dolu, çok " poli+

ful2 ~ Fa fūl güzel kokulu bir çiçek

fular [xx/a] ~ Fr foulard atkı, boyunbağı < Fr fouler bastırmak

fultaym [xx/c] ~ İng full time tam süre (çalışma) " full, tayming

fulya [LO xix] soğanlı bir çiçek öz Puglia Güney İtalya'da bir bölge

---

• Otranto (Pulia) fatihi Gedik Ahmet Paşa tarafından İstanbul'a getirildiği rivayet edilir.

füme [xx/b] ~ Fr fumé 1. dumanla terbiye edilmiş, 2. duman rengi < Fr fumer duman tütmek, tütsülemek ~ Lat fumare a.a. < HAvr *dhū-mo- duman < HAvr *dheu-1 tütmek

funda1 [Men xvii] süpürge yapımında kullanılan bir tür çalı, erica ~ Yun foúnta püskül, tepelik, sorguç, (kabarık şey), çalı < Yun foúntōnō sık ve girift şekilde büyümek, dal budak sarmak ~ Lat fundere, fus- 1. dökmek, saçmak, dağıtmak, 2. (bitki) bolca üretmek, dal budak sarmak " fondan

funda2 [MMem xvi] funda etmek denizcilikte demir atmak ~ Ven fonda! dibe! (emir) < Ven fondar diplemek, dibe atmak, dibi bulmak < İt/Ven fondo dip ~ Lat fundus a.a. " fon1

fundamentalizm/fondamantalizm [xx/c] köktendincilik ~ İng fundamentalism köktencilik < İng fundamental temele ilişkin < Lat fundamentum temel, esas, dayanak " fon1

fungal [xx/b] ~ İng fungal mantara ilişkin < Lat fungus mantar

fungisid [xx/c] ~ İng fungicide mantar öldüren " fungal, +sid

füniküler [ML xx/c] ~ Fr funiculaire telle işleyen şey, kablolu tren, teleferik < Lat funiculus [küç.] ince ip, tel < Lat funis ip, halat, kablo

fünun ~ Ar funūn [#fnn çoğ.] fenler < Ar fann " fen

fünye [KT xix] fonya topu ateşlemekte kullanılan yanıcı kapsül ~? İt fogna lağım, çirkef

---

• Muhtemelen falya (toplarda ateşleme deliği < İt folla delik, yarık) sözcüğü ile anlam ve ses bakımından karışmıştır.

furgon [Bah 1924] ~ Fr fourgon eşya ve hayvan taşımaya mahsus dar uzun araba veya vagon ~ OLat furico

furnisto [xx/a] fırında pişmiş et ~ Yun furnistós fırınlanmış < Yun furnízo fırınlamak " fırın

füru ~ Ar furūc [#frc çoğ.] bir atadan gelen çocuk ve torunlar < Ar farc [msd.] dallanma, alt kollara ayrılma < Ar faraca dallandı, budaklandı

furya [xx/a] ~ İt furia kudurma, çılgınlık, gazap ~ Lat furia < Lat furere gazaba gelmek, çıldırmak

fuşya [xx/c] ~ YLat fuchsia bir süs bitkisi < öz Leonhard Fuchs Alman botanikçi (ö. 1566)

• Türkçe telaffuzu okuma hatasından kaynaklanır.

futbol [Bah 1924] ~ İng football ayaktopu & İng foot ayak + İng ball top (~ Fr balle top) " fit2, balya

fütuhat [Neş xv] fetihler < Ar futūH [#ftH çoğ.] fetihler < Ar fatH " fetih

fütur ~ Ar futūr [#ftr msd.] tembellik, gevşeme < Ar fatara gevşedi, dindi, eylem haline ara verdi, (su) ılındı " fetret

fütürizm [xx/b] ~ Fr futurisme modern sanatta bir akım ☼ 1909 Marinetti, İt. şair < Fr future gelecek, istikbal ~ Lat futurus olacak olan ~ HAvr *bhu-tu- olacak < HAvr *bheuə- olmak, oluşmak, yetişmek

fütüvvet [xiv] ~ Ar futuwwat [#ftw/fty msd.] 1. gençlik, 2. İslam ülkelerinde 12. yy'dan itibaren yayılan gençlik ve dayanışma teşkilatı < Ar fatan genç, delikanlı

füze [xx/b] ~ Fr fusée havai fişek, uzaya fırlatılan roket < EFr fus [mod. fuseau] mekik ~ Lat fusus a.a.

fuzuli [xiv] ~ Ar fuDūlī [#fDl nsb.] haddini aşan, fazlalık, gereksiz şey < Ar fuDūl [msd.] lüzümsuz, artık, fazla şey veya söz " fazla

füzyon [196+] ; [199+] çeşitli ulusal mutfakları birleştiren yemek tarzı ~ Fr/İng fusion 1. metal erimesi, erimiş metal dökme, kaynak yapma, 2. atom çekirdeğinin yüksek ısıda kaynaşması ~ Lat fusio döküm < Lat fundere, fus- dökmek " fondan

gabardin [Bah 1924] ~ Fr gabardine bir tür yünlü kumaş ~ EFr gauvardine/gallevardine eskiden hac yolcularının giydiği bir tür bol pelerin < EAlm wallevart [mod. wallfahrt] hac yolculuğu & EAlm wallen gezmek, dolanmak + EAlm vart gidiş, yolculuk

gabari [ML xx/c] ~ Fr gabarit ölçme kalıbı < Ger *garwian kalıplamak, donatmak

gabavet ~ Ar ġabāwat [#ġbw/ġby msd.] bilgisizlik, anlayışsızlık < Ar ġabīy bilgisiz, anlayışsız " gabi

gabi ~ Ar ġabīy [#ġbw/ġby sf.] bilgisiz, anlayışsız, ahmak (= Aram #cby kalın)

gacır onom sürtünerek ötme sesi <

gaco [LO xix] Çingene argosunda kadın ~ Çing

gaddar [Yus xiv] ~ Ar ġaddār [#ġdr im.] zalim, kıyıcı " gadir

gadir/gadr- [Yus xiv] gadr ~ Ar ġadr [#ġdr msd.] haksızlık, zulüm < Ar ġadara haksızlık etti, acımasız davrandı

gadolinyum [xx/b] ~ YLat gadolinium bir element ☼ 1886 Paul Émile Lecoq de Boisbaudran, Fr. kimyacı < öz Johan Gadolin Finlandiyalı mineralojist (1760-1852)

gaf [Bah 1924] ~ Fr gaffe 1. ucu çengelli sopa, 2. pot kırma ~ Prov gaf ucu çengelli sopa

gaffar ~ Ar ġaffār [#ġfr im.] çok bağışlayıcı " mağfiret

gafil [xi] ; [DK, Gül xv] ~ Ar ġāfil [#ġfl fa.] habersiz, unutkan, umursamaz, bilinçsiz " gaflet

gaflet [Kut, Aş xi] ~ Ar ġaflat [#ġfl msd.] önemsemezlik, dikkatsizlik, boş bulunma < Ar ġafala önemsemedi, boş verdi

gag [ML xx/c] ~ İng gag [onom.] 1. ağız tıkacı, gülmekten tıkanma, 2. tiyatroda irticalen yapılan espri

gaga <onom [Men xvii] bir tür kuş sesi; [LO xix] kuş gagası

gaile ~ Ar ġā'ilat [#ġwl fa. f.] aniden gelen bela < Ar ġāla aniden saldırdı, üşüştü[msd. g$awl] < Ar ġūl gulyabani, aniden insana saldırıp parçalayan efsane yaratığı " gulyabani

gaip [Kut, DK xi] ~ Ar ġā'ib [#ġyb fa.] burada olmayan, kayıp " gıyap

gaita [Men xvii] gāiT tuvalet, insan dışkısı; [xix] mevadd-ı gāiTa tuvalet maddeleri, dışkı (tıp terimi) ~ Ar ġā'iT [#ġwT fa. f.] 1. yerde bulunan çukur, göden, hela çukuru, 2. tuvalette yapılan şey, dışkı < Ar ġāTa battı, çukura girdi

---

• "Gait ... sıfat olmadığı içün mevadd-ı gaita dememeli, gaitiyye demeli" (M Bahaeddin, Yeni Türkçe Lugat, 1924).

gala [Bah 1924] ~ Fr gala şenlik, festival ~ İt gala a.a. ~ EFr gale dans, raks ~ Ger *waljan yuvarlanmak, dansetmek ~ HAvr *wel-3 " vals

galaksi [P Safa 1949] ~ Fr galaxie, galact- Samanyolu, samanyoluna benzer diğer yıldız kümesi ~ EYun galaksías "süt yolu", a.a. < EYun gála, galak- süt ~ HAvr *glak-t- süt " lakt(o)+

galat [xiv] ~ Ar ġalaT [#ġlT msd.] hata, yanlış, özellikle mantık veya gramer hatası

galebe [Neş xv] ~ Ar ġalabat [#ġlb msd.] sayı veya güç bakımından üstün olma, yenme < Ar ġalaba üstün idi, üstün geldi

galen [xx/b] ~ Fr galène kurşun içeren bir mineral ~ EYun galenē kurşun

galeri [ResCGaz 1912] sanat eserlerinin sergilendiği yer; [Bah 1924] koridor, madenlerde yeraltı tüneli, tiyatroda seyircilere mahsus balkon ~ Fr gallerie revak, kemerli koridor, a.a. ~ İt galleria a.a. / OLat galeria a.a.

———————

• Sözcüğün nihai kökeni belirsizdir.

galeta [LO xix] Frenk peksimedi ~ İt galetta / Fr galette [küç.] küçük yassı peksimet < Fr galet yuvarlak dere taşı ~ Kelt *galos taş

galeyan ~ Ar ġalayān [#ġly msd.] kaynama < Ar ġalā kaynadı

galiba [xiv] ~ Ar ġālibā [#ġlb zrf.] galip ihtimal ile, üstün olasılıkla " galip

galip [Yus, Gül xiv] ~ Ar ġālib [#ġlb fa.] yenen, üstün " galebe

galiz [xiv] ~ Ar ġalīZ [#ġlZ sf.] kalın, koyu, kaba < Ar ġaluZa [msd. ġilZat] kabalaştı, koyulaştı

galon [Tarik 1884] ~ İng gallon sıvı hacim ölçüsü ~ EFr galon/jalon ~? Kelt

galop [xx/b] ~ Fr galop atın dörtnala gidişi < Fr galoper dörtnala gitmek ~ Frk walah laupan hızlı koşmak (= Alm wohl laufen)

galoş [AMithat 1882] potinleri çamurdan korumak için giyilen üst ayakkabı; [199+] ayakkabı üzerine geçirilen plastik poşet ~ Fr galoche takunya, tahta tabanlı ayakkabı ~ OLat gallicula (solea) Galyalılara özgü takunya, sabo < öz Gallia Galya, Fransa

galvanize [etm [KT 189+] ~ Fr galvaniser sacı çinko ile kaplamak < öz Luigi Galvani İtalyan fizikçi (1737-1798)

galyum [xx/b] ~ YLat gallium bir element < Lat gallus horoz < öz Lecoq de Boisbaudran Fransız fizikçi (1838-1912)

———————

• Lecoq adı Fransızca "horoz" anlamına geldiği için.

gam1 [Kut, Aş xi] ~ Ar ġamm [#ġmm msd.] sıkıntı, keder, karamsarlık < Ar ġamma kararttı, gizledi, kalbi karamsarlık ve kederle doldu (= Aram #cmm kararma, karanlık olma)

gam2 [ARasim 1897-99] ~ Fr gamme müzikte do’dan do’ya nota dizisi ~ OLat gamma 1. müzikte do sesi, 2. a.a. ☼ Guido d’Arezzo, İtal. müzik kuramcısı (ö. 1050). ~ EYun gámma Yunan alfabesinin üçüncü harfi " gamma

gama [xx/b] ('gamalı haç' deyiminde) ~ Yun gámma Yunan alfabesinin üçüncü harfi, Đ " gamma

———————

• Dört tane gamma harfinden oluştuğu için.

gambit [xx/c] ~ Fr/İng gambit satrançta feda hamlesi ~ İt gambetto çalım, çelme takma < İt gamba bacak " jambon

gambot [LO 187+] ~ İng gunboat bir tür savaş teknesi & İng gun silah (~ Nor gunnr savaş ~ Ger *gund- a.a. ~ HAvr *gwhn-tyā- vuruşma < HAvr *gwhen- vurmak, öldürmek) + İng boat gemi " defans, bot2

gamet [ML xx/c] ~ Fr gamète dişi veya erkek üreme hücresi / Alm gamet a.a. ☼ Gregor Mendel (1822-84) Avst. biyolog ~ EYun gametē evlenen kız, gelin < EYun gámos düğün ~ HAvr *gmə-o- < HAvr *gemə- düğün, evlenmek

---

• Aynı kökten Ave zāmātar/EFa dāmātar (düğün sahibi). HAvr g- > Ave z- > Fa d- dönüşümü tipiktir.

gamma [xx/b] ~ İng gamma ray bir tür radyoaktif ışın ☼ 1903 Ernest Rutherford, Yeni Zelanda kökenli Kanadalı fizikçi. ~ EYun gámma Yunan alfabesinin üçüncü harfi ~ Fen gmel deve, Fenike alfabesinin üçüncü harfi = Aram gīmel Arami/İbrani alfabesinin üçüncü harfi " cim1

gammaz [KıpGul xiv] biri aleyhine kötü söz söyleyen ~ Ar ġammāz [#ġmz im.] 1. göz kırpan, 2. biri aleyhine kötü söz söyleyen < Ar ġamaza 1. sıktı, çimdikledi, göz kırptı, 2. biri aleyhine kötü söz söyledi " gamze

gamze [KıpGul xiv] göz kırpma, işve, göz süzerek bakma; [Men] a.a.; [LO] a.a.; [KT] a.a.; [TDK 1955] çenede veya yanaklarda gülümserken beliren çukurluk ~ Ar ġamzat [#ġmz] göz kırpma, işve < Ar ġamaza [msd. ġamz] 1. sıktı, çimdikledi, (göz vb.) kırptı, 2. biri aleyhine kötü söz söyledi

---

• Modern anlamı 20. yy'dan önce kaydedilmemiştir.

gangster [xx/b] ~ İng gangster çeteci, haydut ☼ y. 1890 ABD < İng gang yolcu grubu, kafile [esk.], çete ~ Nor gangr yolculuk ~ Ger *gangan gitmek, yolculuk etmek ~ HAvr *ghengh- yürümek, gitmek

gani [Aş, Yus xiv] ~ Ar ġanīy [#ġny sf.] zengin, bol " gına

ganimet [Aş xiv] ~ Ar ġanīmat [#ġnm sf. f.] savaşta ele geçirilen mal, yağma < Ar ġanam 1. koyun, 2. mal, mülk " ağnam

ganyan [xx/b] ~ Fr gagnant 1. kazanan, 2. at yarışlarında bir tür bahis < Fr gagner kazanmak ~ Ger *wainjan ~ HAvr *woiə- < HAvr *weiə- kazanmak, elde etmek, yağmalamak

---

• Karş. İng to gain (kazanmak) < Fr; İng to win (kazanmak) < Ger.

gar1 [Aİhsan 1891] ~ Fr gare büyük demiryolu durağı < EFr garer korumak, güvenceye almak ~ Ger *waran/*weran bakmak, gözetmek, korumak ~ HAvr *wer-4 a.a.

• Aynı kökten Alm wahren (gözetmek, korumak), wehr (savunma), İng aware, wary (uyanık, nöbette). Aynı fiilin varyantı olan Ger *wardōn (gözetmek, beklemek) kökünden Alm warten (beklemek), Fr garde, İng guard/ward (nöbetçi), Fr regarde (bakmak).

gar2 [xiv] ~ Ar ġār [#ġwr] defne bitkisi, laurus nobilis

garabet ~ Ar ġarābat [#ġrb msd.] gariplik, yabancılık < Ar ġaruba [msd. ġarābat] yabancı idi, tuhaf idi = Ar ġaraba [msd. ġarb/ġurūb] uzaklaştı, ayrıldı, (güneş) battı " garp

garaj [Cumh 1932] ~ Fr garage a.a. < Fr g(u)arer korumak, güvenli bir yere almak " gar1

garanti [İkd 1907] ~ Fr garantie güvence < Fr garantir güvence vermek < Fr garant koruyan, güvence veren < Fr g(u)arer korumak, güvenceye almak " gar1

garaz [Aş xiv] ~ Ar ġaraD [#ġrD msd.] amaç, kasıt, özellikle şahsi ve gizli kasıt, önyargı

gard [xx/b] korunma ~ Fr garde koruma, korunma, gözkulak olma, bekçi < Fr garder bakmak, gözetmek, korumak ~ Ger *ward- a.a. ~ HAvr *wor-to- < HAvr *wer-4 a.a. " gar1

garden parti [Bah 1924] ~ İng garden party bahçede verilen parti & İng garden bahçe (~ EFr gardin a.a. ~ OLat hortus gardinus etrafı duvarla çevrili bahçe ~ Ger *wardon korunaklı, çevrili) + İng party " gard, parti1

gardenya [ML xx/c] ~ YLat gardenia bir çiçek cinsi < öz Alexander Garden İskoçyalı doğabilimci (ö. 1791)

gardiyan [EvÇ xvii] vardiyan ~ İt guardiano gemide bekçi, nöbetçi / Fr gardien a.a. < İt/Fr guardare/g(u)arder korumak, gözetmek, nöbet beklemek " gard

---

• Türkçe yazım 19. yy'da Fransızca telaffuza göre düzeltilmiştir.

gardrop [Bah 1924] ~ Fr garde-robe giysi dolabı & Fr garde koru + Fr robe giysi " gard, roba

gargara [xiv] ~ Ar ġarġarat [#ġrġr msd.] a.a. < Ar ġarġara [onom.]

• Karş. EYun gargarízō, Lat gargarizare, Fr gargariser (gargara etmek). Tüm dillerde onomatopedir.

garip [Uy, Aş viii+] ~ Ar ġarīb [#ġrb sf.] yabancı, yolcu, egzotik, ayrıksı < Ar ġaruba yabancı ve ayrıksı olma " garp

---

• "Fakir" anlamı 17. yy’dan sonraki bir dönemde "yabancı, vatanından uzak olan kimse" anlamından türemiştir.

gark [Aş xiv] ~ Ar ġarq [#ġrq msd.] 1. suya dalma, boğulma, 2. kendinden habersiz hale gelecek derecede dalma < Ar ġariqa daldı, suya battı

garnitür [1920] alafranga yemekte tabak donatma unsurları ~ Fr garniture donatım, armatür [esk.], süsleme < Fr garnir tahkim etmek, donatmak ~ Ger *warnjan korunmak " garnizon

garnizon [Bah 1924] ~ Fr garnison savunma amaçlı olarak bir kente veya kaleye yerleştirilen askeri birlik < Fr garnir tahkim etmek, korumaya almak ~ Ger *warnjan kendini korumak, savunmak < Ger *waran gözetmek, korumak " gar1

• İng warn (uyarmak) fiili, köken itibariyle warn thee! veya be warned! (kendini koru) uyarı cümlesinden kaynaklanır.

garp [Aş xiv] garb ~ Ar ġarb [#ġrb msd.] 1. güneş batımı, 2. Batı < Ar ġaraba ayrıldı, uzaklaştı, (gün) battı (= Aram cərēbā gün batımı = Akad erēbu a.a.)

• Arapça fiilin ikinci anlamı (yabancı olma, tuhaf olma) türevseldir. EYun Europē (Batı ülkesi) muhtemelen bir Sami dilinden alıntıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #grb : garabet, garip, garp, gurbet, gurup, kurabiye, mağrip
EYun Europe : avrupa

garson [AMithat 1877] restoran hizmetçisi ~ Fr garçon 1. oğlan, erkek çocuk, 2. hizmetçi, uşak, çırak ~ Frk *warkjo işçi, hizmetkâr, vale ~ HAvr *werg- çalışmak, işlemek " erg

garsoniyer [xx/b] ~ Fr garçonnière 1. hizmetçi dairesi, 2. evlilik dışı ilişkiler için tutulan daire < Fr garçon oğlan çocuğu, çırak, uşak " garson

gasfri [xx/c] ~ İng gas-free gazı boşaltılmış, gazsız & İng gas + İng free serbest, boş " gaz1, frikik

gasil/gasl- ~ Ar ġasl [#ġsl msd.] bedeni yıkama < Ar ġasala yıkadı

gasıp ~ Ar ġāSib [#ġSb fa.] gaspeden, zorla alan " gasp

gasp [xiv] ~ Ar ġaSb [#ġSb msd.] bir şeyi zorla ve yasadışı yollarla alma < Ar ġaSaba zorla aldı, el koydu, zaptetti

gastr(o)+ ~ Fr/İng gastr(o)- mide ~ EYun gástron mide

gastrik [xx/c] ~ Fr gastrique mideye ilişkin ~ EYun gastrikós " gastr(o)+

gastrit [xx/b] ~ Fr gastrite mide iltihabı " gastr(o)+

gastroenteroloji [xx/b] ~ Fr gastro-entérologie mide ve bağırsak hastalıkları uzmanlığı " gastr(o)+, enter(o)+

gastroentestinal [xx/b] ~ Fr gastro-intestinal mide ve bağırsağa ilişkin & EYun gástron mide + Lat intestinum bağırsak " gastr(o)+

gastronomi [ML xx/c] ~ Fr gastronomie damak zevki uzmanı, lokantacı " gastr(o)+, +nomi

gavat/kavat [CodC, DK xiii] kavvad hakaret terimi ~ Ar qawwād [#qwd im.] muhabbet tellalı, fuhuşa aracılık eden < Ar qāda [msd. qawd/qiyādat] önayak oldu, iş bitirdi

gâvur >> " kâfir

gay [199+] ~ İng gay 1. neşeli, 2. eşcinsel erkek ~ Fr gai neşeli

gayda [LO xix] ~ Bul gayda Bulgarlara özgü tulumlu çalgı

gaye [Kut, Aş, Kıp xiv] gayet son ~ Ar ġāyat [#ġy msd.] hedef, amaç, son nokta

gayet ~ Ar bi-ġāyat son olarak, son derece " gaye

gayret [Aş, Yus xiv] haysiyetine dokunma, kıskançlık yüzünden hırslanma ~ Ar ġayrat [#ġyr msd.] kıskançlık, fanatizm, bir şey uğruna büyük hırs gösterme < Ar ġāra kıskandı, gayret gösterdi

gayrı [DK xiv] ~ Fa ġayri -den başka, -değil (sadece tamlamalarda) < Ar ġayr [#ġyr] başka, diğer

---

• Geç Osmanlıcada Batı dillerinden alınan in- ve a(n)- önekli bileşiklere karşılık üretmek için kullanılmıştır. Karş. irrationel > gayrıaklî, immeuble > gayrımenkul. Bağımsız ad olarak kullanımı halk diline özgüdür.

gayser/gayzer [xx/b] ~ İng geyser yer altından fışkıran su ~ İzl geisir fışkıran, dökülen < Nor geisan akıtmak, (sıvı) dökmek, fışkırmak ~ Ger *gausjan ~ HAvr *gheus- < HAvr *gheu- sıvı bir şeyi dökmek " fondan

gayya ~ Ar ġayyat [#ġwy msd.] baştan çıkma, kötü yola düşme, cehennemde bulunan bir kuyunun adı < Ar ġāwa baştan çıktı, kötü yola düştü " gabi

gaz1 [LO 187+] fizikte maddenin uçucu hali; [İM665 187+] havagazı, havagazı lambası ~ Fr gaz a.a. ~ Hol gaz maddenin uçucu hali ☼ J. B. van Helmont (1577-1644) Holl. kimyacı ~ EYun χáos dünya yaratılmadan önce varolan şekilsiz varlık " kaos

---

• Holandaca sözcüğün telaffuzu Yunanca χáos ile eşdeğerdir.

gaz2 [Bah 1924] gaz/gazyağı petrolden elde edilen lamba ve otomobil yakıtı, petrol lambası; [Cumh 1929] otomobilde benzin pedalı ~ İng gasoline [Amer.] rafine edilmiş petrol, benzin & İng gas1 uçucu madde, lamba gazı + Lat oleum yağ " gaz1

• Türkçede önceleri hem lamba hem otomobil yakıtı için gaz(yağı) kullanılırken, daha sonra otomobil yakıtı için benzin sözcüğü tercih edilmiştir.

gaz3 [LO xix] ince tülbent ~ Fr gaze cerrahide kullanılan bir tür gevşek dokunmuş bez ~ Ar ġazzī [nsb.] Gazze'ye ait, a.a. < öz ġazzat Filistin'de bir kent

---

• İng gauze (a.a.) Fransızcadan alınmıştır.

gaza [Kut, DK xi] din uğruna savaş ~ Ar ġazāt/ġazwat^ [#ġzw msd.] akın, yağma, saldırı < Ar ġazā 1. çabaladı, gayret etti, 2. akın yaptı, istila etti

gazap [CodC, DK, Gül8 xiii] ~ Ar ġaDab [#ġDb msd.] kızgınlık, öfke < Ar ġadiba kızdı, öfkelendi

gazel [xiv] ~ Ar ġazal [#ġzl msd.] flört etme, aşk sözleri, aşk şiiri Ar ġazala yün eğirdi

gazete [179+] gazeta ~ Fr gazette parayla satılan haber bülteni ~ Ven gazéta [İt gazzetta] 1. Venedik devletinde bozuk para birimi, metelik, 2. a.a. [xvi]

• Venedik cumhuriyetine özgü bir kavram iken 1630'larda Almanya ve Hollanda, daha sonra Fransa ve İngiltere'de benimsenmiştir.

gazi [Kut, DK xi] gaza eden ~ Ar ġāzin [#ġzw fa.] dini veya dünyevi amaçla akın eden, baskıncı, istilacı " gaza

gazino [KT xix] kazino müzikli lokanta ~ İt casino [küç.] 1. kulübe, evcik, 2. müzikli lokanta < İt casa ev ~ Lat casa baraka, kulübe

gazoz [ARasim 1897-99] gazöz ; [Cumh 1929] gazoz ~ Fr eau gaseuse gazlı su, limonata ve sodyum bikarbonattan yapılan içecek < Fr gazeux gazlı < Fr gaz " gaz1

ge(o)+ >> " je(o)+

gebe <Tü [Kıp xiv] kebe şişik, şişkin; [Men xvii] gebe hamile < Tü *keβ-2 şişmek, kabarmak, içi boşalmak

---

• Karş. Trkm gebe (balon). • Final β/w etkisiyle türevlerde ünlü yuvarlaklaşması görülür. Karş. Tü küwen- (şişinmek), köwtüŋğ, küwre (şişmiş ceset), köwrüğ/küwrüğ (davul), küwij (içi koflaşan ağaç).

geber[mek <Tü [Kıp xiv] keber- şişmek, hamile olmak; [Çağ xv] geber- şişmek; [Arg xvi] (hayvan) ölmek < Tü *keβ-2 şişmek, içi boşalmak " gebe

gebere/kapari [Men xvii] gebere/kebere ~ Yun kápari çiçeklerinden turşu yapılan bir bitki, capparis spinosa ~ EYun kápparis a.a. ~ Aram qapar a.a.

• İng caper, Fr capre biçimleri Yunancadan alınmıştır. Türkçe gebere biçimi 20. yy başına dek yaygınken bu tarihten sonra kapari biçiminin yayılması Yunancadan ikincil bir alıntıyı akla getirir.

gebeş [xviii] koç, pehlivan; [LG 188+] avanak (argo) ~ Ar kabş teke, koç (= İbr kebes kuzu)

geç Tü [Uy viii+] kéç sonraki, gerideki, arkada olan < Tü ké/kéδ arka, geri, son " geri

---

• Eski Türkçe uzun kapalı e ile k??ç- (gecikmek, geç) ve kısa açık e ile keç- (geçmek) fiilleri muhtemelen birleştirilemez.

geç[mek Tü [viii] keç- aşmak, öte yana gitmek

gece Tü [Uy viii+] kéçe gece, geç vakit, dün < Tü kéç- [Kaş] gecikmek " geç

gecik[mek <Tü [Kıp xiv] kecik- geç olmak < Tü keç- [xi] " geç

• Güçlendirici -ik- ekiyle.

geçim <Tü [Bah 1924] 1. birlikte yaşama, uzlaşma, 2. maişet < Tü geç- " geç-

---

• Karş. geçim (bir tür zırh, cevşen - xvii Men, xix LO). Sözcüğün bugünkü anlamlarına 20. yy'dan önce rastlanmaz.

gedik <Tü [DK xiv] gedük çentilmiş, delik, oyuk; [xvi] safta bir askerin yeri, çarşı ve pazarda bir kişiye tahsis edilen yer < Tü ked-/ged- [xiv Kıp] delmek, yarık açmak, çentmek

geğir[mek Tü [xi] kekir- < Tü kek [onom.] geğirme sesi " +kir-

geko [xx/c] ~ İng gecko bir tür kertenkele ~ Malay keko

gel[mek Tü [viii] kel- a.a.

gelenek YT [Fel 194+] anane < Tü gel- " gel-

• TTü görenek sözcüğüne nisbetle türetilmiştir.

gelin Tü [Uy viii+] kelin a.a.

• Gelmek fiiliyle ilişkisi muğlaktır.

gelincik1 <Tü [MŞ xiv] kırmızı çiçek açan bir otsu bitki, şakayık-ı numan, papaver < Tü gelin " gelin

• Kırmızı çiçeği gelin başlığına benzetildiği için.

gelincik2 <Tü bir tür küçük yırtıcı hayvan, mustela < Tü gelin " gelin

• Muhtemelen Ar cirsat veya ibnu-l-cirs (a.a.) < cirs (gelin) çevirisidir.

geliş[mek <Tü [LO, KT xix] büyümek, boy atmak < Tü gel- " gel-

gem [Mü xvi] ~ Yun/EYun kēmós atların ağzına vurulan demir parçası

gemi Tü [Uy viii+] kémi tekne, sandal, suda taşıt aracı

gen [DTC 1943] ~ Alm gen canlılarda kalıtımı düzenleyen hücre birimi ☼ 1866 Gregor Mendel, Avst. biyolog < Lat genus / EYun génos soy, ırk " genetik

• Karş. İng gene (/cīn/), Fr gène (/jen/).

genç Tü [Uy viii+] kenç çocuk, yavru, her hayvanın küçüğü

gene >> " yine

genel YT [CepK 1935] umumi Tü geŋğ geniş, bol " geniş

• Fr général (a.a.) sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetildiği açıktır.

genelge YT [CepK 1935] tamim < Tü genel " genel

• Sıfata eklenen -ge ekinin işlevi belirsizdir.

general [LF xvi] ; [KatipÇ, EvÇ xvii] ceneral Venedik donanma komutanının ünvanı; [xix] jeneral/ceneral Avrupa ordularında bir rütbe; [ResmiG 1934] general Türk ordusunda bir rütbe ~ Fr générale [f.] ordu kumandanı < Fr capitaine général genel kumandan < Fr général genel ~ Lat generalis soya ait, genel < Lat genus, gener- soy, ırk " genetik

• Türk ordusunda 26/11/1934 tarihli kanunla kullanıma girmiştir. Telaffuzu Almancaya uygun olarak düzeltilmiştir.

genetik/jenetik [DTC 1942] jenetik ~ Fr génétique soya ilişkin, kalıtımsal, ırsi ~ EYun genētikós a.a. < EYun génos soy, ırk < EYun gígnomai, gen- doğurmak ~ HAvr *genə- a.a.

• Aynı kökten Lat gignere, gen- (doğurmak, babası olmak), genus (soy, ırk), generare (doğurmak, üremek), nasci < gnasci (doğmak), gens (soy, kavim), genius (doğurgan ruh). Ar cins Yunancadan alıntıdır.

geniş <Tü [LL 1732] geŋiş yaygın, vasi, bol < Tü kéŋ/géŋ [viii-xix] geniş, yaygın, uzak < Tü *ke- yaymak, uzatmak veya yayılmak, uzamak

---

• Geçişsiz fiil eki -n- ve isim eki -ğ ile. • Geŋ biçimi Türkiye Türkçesinin ilk dönemlerinden 19. yy'a dek yaygın olarak kullanılmıştır. 18. yy'da türeyen -iş ekinin kaynağı belirsizdir.

genitiv/genitif [DTC 1943]

geniz/genz- Tü? [MŞ xiv] geŋiz ağzın arka kısmı

genleş[mek YT [TDK 1944] < Tü geŋğ geniş " geniş

geometri [Göv 192+] jeometri ~ Fr géometrie hendese ~ EYun geōmetría yer ölçümü, a.a. " je(o)+, +metre

---

• Türkçede önceleri Fransızca jeometri biçimi kullanılırken, 1930'lardan sonra muhtemelen Almanca etkisiyle geometri tercih edilmiştir.

ger[mek Tü [Uy viii+] ker- çekerek uzatmak, yaymak < Tü *ke- yaymak/yayılmak, uzatmak/uzamak " geniş

• Geçişli fiil eki -r- ile.

gerçek <Tü [TS xiii] gérçek inanılır, güvenilir; [Kıp xiv] kérşek/kérçek < Tü kértü [viii+ Uy] doğru, güvenilir, inanılır, sadık

gerçi [Yus xiv] ~ Fa agar çī/gar çī eğer ki, her ne kadar " eğer

gerdan [Aş xiv] dönen ~ Fa gardan/gardān 1. dönen, 2. eksen, boyun < Fa gaştan, gard- dönmek ~ OFa waştan, ward- a.a. (= Ave vart- a.a. = Sans vrt- a.a.) ~ HAvr *wer-t- dönmek, döndürmek

---

• Aynı kökten Lat vertere/versare (dönmek, döndürmek), Alm werden (dönüşmek), İng -ward (bir şeye veya yöne dönme bildiren takı). OLat virare (döndürmek) biçiminin dolaysız kaynağı belli değildir.

gerdek [İdr, Yus, DK xiv] zifaf çadırı; [BK 1799] girdek oba tabir edilen büyük çadırdır ... ki zifafhanedir, gerdek evi tabir olunur; [Redh] girdik küçük bir değirmi çadır, otağ, düğün sırasında gelin için hazırlanmış bir çadır veya gelin odası ~ Fa girdak kral çadırı, otağ, gelin odası < Fa gird yuvarlak nesne, daire, küme, çadır " gerdan

gerdel [Mü xvi] kerdel/kerder su kovası ~ Yun kaldári [mod. kardári] kazan, su ısıtma kabı ~ Lat caldaria a.a. < Lat calere ısıtmak " kalori

---

• Karş. İng cauldron, Fr chaudron (büyük su kabı) < Lat caldaria.

gereç YT [CepK 1935] levazım < Tü *gere- " gerek

• Geremek fiili kaydedilmemiştir.

gerek Tü [Or viii] kergek eksik, noksan < Tü kerge- eksik olmak

gerek[mek <Tü [Kıp xiv] kerek- ; [DK xiv] gerek- < Tü kerek bol- gerek olmak " gerek

---

• Sıfat kökünden fiil üretilmesi dikkat çekicidir.

gerekçe YT [193+] gerektiren sebep, lazıme < Tü gerek " gerek

gergedan [MMem xvi] kergeden ~ Fa kargadan gergedan ~ Sans kaDgadhenu dişi gergedan < Sans kaDgá 1. kılıç, 2. gergedan " korna

gergef [LO xix] küçük el tezgâhı ~ Fa kārgāh çalışma yeri, tezgâh, özellikle dokuma tezgâhı " kâr, +gâh

geri Tü [viii] kérü arkaya ve sona doğru < Tü ké/kéd [viii+ Uy] arka, geri, son " +ri

gerilim YT [Fel 194+] tansiyon < Tü ger- " ger-

gerilla [ML xx/c] ~ İng guerrilla 1. düzensiz savaş, 2. gerilla savaşçısı ~ İsp guerrilla [küç.] "küçük savaş", İspanya'da 1806-1812 Napoleon harbi sırasında kullanılan düzensiz savaş yöntemlerine verilen ad < İsp guerra savaş ~ Ger *werra- kavga, karmaşa, savaş ~ HAvr *wers-1 kargaşa

---

• Aynı Germence kökten İng war (savaş), Alm wirre (kavga, kargaşa).

geriyatri/jeriyatri [ML xx/c] jeriatri ~ Fr gériatrie yaşlı hastalıkları uzmanlığı ~ İng geriatry a.a. ☼ 1909 I. L. Nascher, Avusturya kökenli Amer. tabip (1863-1944). & EYun géron ihtiyar (~ HAvr *gerə-1 a.a.) + EYun iatrós tabip " +iyatri

geriz [xiv] ~ Fa kārēz lağım & Fa kāw çukur + Fa rēz akıntı, döküntü, pislik (< Fa rēχtan, rēz- akıtmak, dökmek) " kavak, rıht

germanyum [ML xx/c] ~ YLat germanium bir element < Germania Almanya

---

• Lat Germanus (Alman) sıfatı Galyalıların Alman aşiretlerine verdiği isimden alınmış olup muhtemelen Keltçe "komşu" anlamına gelen bir sözcükten türemiştir.

gerzek + [197+] < Tü geri zekâlı " geri, zekâ

gestapo [xx/b] ~ Alm gestapo Nazi döneminde gizli polis örgütü < Alm geheime staatspolizei gizli devlet polisi

getir[mek Tü [Uy viii+] keltür-/kétür- a.a.; [TS xiv xiv] gelür-/getür- a.a. < Tü kel- " gel-

---

• Biçim bakımından két-/git- fiilinin geçişli türeviyle birleşmiştir - kel(t)ür- = két(t)ür-.

getto [ML xx/c] ~ İt ghetto bir kentte azınlıkların yaşadığı semt < öz Ghetto Venedik kentinin Yahudi mahallesi

gevele[mek <Tü [LO xix] ağzında yumuşatarak çiğnemek < Tü gevmek [Men, Bur, LO, KT, MBah] diş etleriyle çiğnemek, geviş getirmek = Tü kevmek [Kaş] a.a. " geviş

• Sürekli ve zayıf eylem bildiren -ele- ekiyle.

geven Tü? [Kıp, MŞ xiv] keven bir tür dikenli bitki, tragacanthus

geveze [Kıp xiv] gevzen/gebzen ~ Fa gapzan çok konuşan, dedikoducu, lafazan, çene çalan & Fa gap lakırdı, boş laf + Fa zan çalan " +zen

---

• Tü gevmek (ağzında çiğnemek, gevelemek) fiilinden türetilmesi zorlamadır; -eze eki Türkçe ile açıklanamaz.

geviş Tü [Kaş xi] keviş ağzında yumuşatarak çiğneme, geveleme < Tü kevmek [Kaş] diş etleriyle çiğnemek, geviş getirmek

---

• Karş. Tü *keβ-2 (şişmek). İki ayrı fiil olup olmadığı tartışılabilir. Karş. kaβ- (1. oymak, içini boşaltmak, 2. şişirmek, kabartmak).

gevre[mek Tü [xi] kewre- yumuşamak, gevşemek < Tü keβ-1 [xi] çiğneyip yumuşatmak, gevşetmek, zayıflatmak " geviş

geriz [xiv] ~ Fa kārēz lağım & Fa kāw çukur + Fa rēz akıntı, döküntü, pislik (< Fa rēχtan, rēz- akıtmak, dökmek) " kavak, rıht

germanyum [ML xx/c] ~ YLat germanium bir element < Germania Almanya

---

• Lat Germanus (Alman) sıfatı Galyalıların Alman aşiretlerine verdiği isimden alınmış olup muhtemelen Keltçe "komşu" anlamına gelen bir sözcükten türemiştir.

gerzek + [197+] < Tü geri zekâlı " geri, zekâ

gestapo [xx/b] ~ Alm gestapo Nazi döneminde gizli polis örgütü < Alm geheime staatspolizei gizli devlet polisi

getir[mek Tü [Uy viii+] keltür-/kétür- a.a.; [TS xiv xiv] gelür-/getür- a.a. < Tü kel- " gel-

---

• Biçim bakımından két-/git- fiilinin geçişli türeviyle birleşmiştir - kel(t)ür- = két(t)ür-.

getto [ML xx/c] ~ İt ghetto bir kentte azınlıkların yaşadığı semt < öz Ghetto Venedik kentinin Yahudi mahallesi

gevele[mek <Tü [LO xix] ağzında yumuşatarak çiğnemek < Tü gevmek [Men, Bur, LO, KT, MBah] diş etleriyle çiğnemek, geviş getirmek = Tü kevmek [Kaş] a.a. " geviş

• Sürekli ve zayıf eylem bildiren -ele- ekiyle.

geven Tü? [Kıp, MŞ xiv] keven bir tür dikenli bitki, tragacanthus

geveze [Kıp xiv] gevzen/gebzen ~ Fa gapzan çok konuşan, dedikoducu, lafazan, çene çalan & Fa gap lakırdı, boş laf + Fa zan çalan " +zen

---

• Tü gevmek (ağzında çiğnemek, gevelemek) fiilinden türetilmesi zorlamadır; -eze eki Türkçe ile açıklanamaz.

geviş Tü [Kaş xi] keviş ağzında yumuşatarak çiğneme, geveleme < Tü kevmek [Kaş] diş etleriyle çiğnemek, geviş getirmek

---

• Karş. Tü *keβ-2 (şişmek). İki ayrı fiil olup olmadığı tartışılabilir. Karş. kaβ- (1. oymak, içini boşaltmak, 2. şişirmek, kabartmak).

gevre[mek Tü [xi] kewre- yumuşamak, gevşemek < Tü keβ-1 [xi] çiğneyip yumuşatmak, gevşetmek, zayıflatmak " geviş

gevrek Tü [xi] kewrek yumuşak, gevşek; [EvÇ, Men xvii] gevrek bir tür kuru ekmek < Tü keβre- yumuşamak, gevşemek " gevre-

gevşe[mek Tü [xi] kewşe- 1. geviş getirmek, 2. yumuşamak, gevremek < Tü keβiş geviş, yumuşayış " geviş

geyik Tü [viii] kéyik 1. her çeşit av hayvanı, 2. geyik

geyşa [ML xx/c] Japon hayat kadını ~ Jap geişa sanatçı & Jap gei sanat + Jap sha kişi

gez Tü [xi] kez ok için kiriş üzerinde açılan çentik

gez[mek Tü [viii] kez- yürümek, dolaşmak

EŞKÖKENLİLER:
Tü gez- : gez-, gezegen

gezegen YT [TDK 1944] seyyare < Tü gez- " gez-

• Karş. seyyare < Ar sayr (gezmek) ve Fr planète < EYun planân (gezmek).

gibi Tü [Oğ xi] kibi a.a. < Tü kīp [xi] kalıp, model, benzerlik

gıcık Tü [Uy viii+] kıçık kaşıntı, tahriş; [TS xiv] gicik < Tü kıcı-/gici- [onom.] tahriş etmek, tırmalamak

gıcır onom [İdr, DK xiv] kıcırdı araba tekerleği sesi; [LO] gıcır libas yeni, pek cilalı (argo) < " gacır

gıda [Aş, Yus xiv] ~ Ar ġiδā’ [#ġδw msd.] besin < Ar ġaδā [msd. ġaδw] besledi

gider[mek Tü [xi] kéter- < Tü két- gitmek " git-

gıdı gerdan ~ ?

gidi [Mercimek xv] deyyus; [LO] a.a. ~ Fa gīdī deyyus, ahlaksız, pezevenk

---

• Gitmek fiiliyle ilişkisi yoktur.

gıdık <onom parmak ucuyla dokunma sesi " gıcık

gıdım gıdım Tü kadem kadem adım adım ~ Ar qadam ayak, adım " kadem

gidişat < Tü gidiş " git-

• Ar -āt çoğul ekiyle

gidon [Bah 1924] ~ Fr guidon bisikletin yön çubuğu, dümen < Fr guider yönetmek, yönlendirmek ~ Ger *wītan bildirmek, göstermek, yol göstermek ~ HAvr *weid- görmek " ide

giga+ ~ Fr/İng giga- aşırı büyük ~ EYun gigás, gigant- dev

• "Bir birimin milyar katı" anlamında kullanımı yenidir.

gık onom [xiv] gırtlak açıp kapama sesi

gıllıgış ~ Ar ġill u ġişş kin ve dalavere

gılman [Aş, Yus xiv] Kuran'a göre cennette bulunan genç erkekler ~ Ar ġilmān [#ġlm çoğ.] oğlanlar < Ar ġulām " gulam

gılman [Aş, Yus xiv] Kuran'a göre cennette bulunan genç erkekler ~ Ar ġilmān [#ġlm çoğ.] oğlanlar < Ar ġulām " gulam

gına [xiv] ~ Ar ġinan [#ġny msd.] zenginlik, bolluk, fazlalık < Ar ġaniya [msd. ġanā] ihtiyacı yoktu, bolluk içinde idi

gıpta ~ Ar ġibTat [#ġbT msd.] haset, kıskançlık < Ar ġabaTa [msd. ġabT] kıskandı

gipür [xix] ~ Fr guipure bir tür dantel < Fr guiper ipekle işlemek ~ Ger *wīpan

gır onom [xix] gırlamak makara sesi, bağırsak sesi <

gir[mek Tü [viii] kir- a.a.

gırç onom [ARasim 1897-99] " gır

girdap [Gül xv] ~ Fa gird āb su döngüsü & Fa gard/gird dönen + Fa āb su " gerdan, ab

gırgır <onom [xix] makara sesi; [DTC 1944] makinalı balık ağı; [197+] gırgır geçmek alay etmek, şamata yapmak (argo) < Tü gır [onom.] " gır

---

• Argo kullanımı muhtemelen makaraya almak deyiminden benzetme yoluyla.

girift [xiv] giriftar tutulmuş; [ARasim 1897-99] ~ Fa girifta/giriftār tutulmuş < Fa giriftan, gīr- tutmak " +gir

gırıl onom " gır

girizgâh [Men, LO, KT, Bah xvii] kaçacak yer, sığınak, melce; [195+] söze giriş ~ Fa gurēzgāh 1. kaçacak yer, kaçma kapısı, 2. kasidelerde birinci bölümü izleyen beyit < Fa gurēz kaçış < Fa gurēχtan, gurēz- kaçmak, sığınmak ~ OFa wirēχtan, wirēz- a.a. " gü+, +gâh

---

• Modern anlamı giriş kelimesinden kontaminasyon yoluyla türemiş olmalıdır.

gırla [LG 188+] çok (argo) ~ ? [onom.]

gırnata [EvÇ xvii] kraneta/krenete ~ İt clarinetta " klarnet

gırtlak <onom [TS xv] kekirdek/kekirdak 1. gırtlak, 2. kıkırdak < Tü gırt/kırt [onom.] kıkırdak veya öğürme sesi

gişe [ARasim 1897-99] ~ Fr guichet [küç.] 1. küçük kapı, parmaklık, 2. bilet veya banka veznesi Nor wik kapı

git[mek Tü [Uy viii+] két- a.a.

• Türkiye Türkçesinde é > i dönüşümü tipiktir. Uzun sesliden ötürü türevlerde t > d değişimi görülür.

EŞKÖKENLİLER:
Tü git- : gider-, gidişat, git-

gitar [AMithat 1875] gitara ~ Fr guitare bir tür telli çalgı ~ İsp guitara a.a. ~ Lat cithara a.a. ~ EYun kithára a.a. ~? EFa

---

• Yunanca sözcük bilinmeyen bir şark dilinden alıntıdır. Karş. Fa sihtār (üç telli çalgı), dutār (iki telli çalgı) < tār (tel).

giy[mek Tü [Uy viii+] kéδ- (= Moğ kedür- örtünmek, giysi giymek)

• Türkiye Türkçesinde é > i dönüşümü tipiktir.

gıyap [xiv] ~ Ar ġiyāb [#ġyb msd.] kayıp olma, hazır olmama, yokluk < Ar ġāba kayboldu

giyotin [AMithat 1877] ~ Fr guillotine mekanik kafa kesme cihazı < öz Joseph-Ignace Guillotin adı geçen cihazı icat eden Fransız tabip (1738-1814)

giysi <Tü [İdr xiv] keyesi ; [DK, Gül xv] geyesi ; [LL 1732] giysi < Tü giy- " giy-

giz YT [CepK 1935] esrar, sır < Tü gizle-/gizli " gizle-

gizem YT [CepK 1935] esrar, sır < Tü giz " gizle-

• Ada eklenen -em ekinin işlevi belirsizdir.

gizil YT [Fel 194+] virtüel, potansiyel < Tü giz " giz

• Ada eklenen -il ekinin işlevi belirsizdir.

gizle[mek Tü [Uy viii+] kizle- saklamak < Tü kiz bir tür kutu veya kap, giysi sandığı

gladyatör [Aİhsan 1891] ~ Fr gladiateur Eski Roma'da gösteri için savaşan kişi ~ Lat gladiator kılıççı < Lat gladius Galyalılara özgü enli kılıç ~ Kelt ~ HAvr *klad-yo- < HAvr *kel-1 kesmek, bıçak vurmak " kup

glase [ARasim 1897-99] bir tür parlak cila; [190+] kristalleşmiş şekerleme ~ Fr glacé 1. buzlu, donuk, 2. cam gibi < Fr glacer dondurmak, camlaştırmak < Lat glaciēs buz ~? HAvr *gl-k- < HAvr *gel-2 soğuk, donmak " jel

---

• İng glass (cam) Fransızcadan alınmıştır.

glaukoma/glokom [xx/b] ~ YLat glaucoma göz bebeğinin matlaşmasına yol açan bir göz hastalığı < EYun glaukós yeşilimsi mavi

---

• Hastalık sonucunda gözbebeğinin aldığı renkten ötürü.

glayöl [xx/b] ~ Fr glaïeul kılıç çiçeği ~ Lat gladiolus [küç.] a.a. ☼ Plinius, Romalı doğabilimci (24-79) < Lat gladius kılıç " gladyatör

glazür [xx/c] ~ Fr glaçure camla kaplama, emaye, şeffaf ve sert cila < Fr glacer dondurmak, camlaştırmak " glase

glikojen [xx/b] ~ Fr glycogène karaciğerde glikoz deposu işlevini gören bir kimyasal madde " glikoz, +jen1

glikoz/glükoz [Bah 1924] glükoz/glikoz ~ Fr glucose bir tür şeker < EYun glykýs tatlı ~ HAvr *dlku- tatlı

gliserin [xix] ~ Fr glycérine kokusu şekere benzeyen bir kimyasal madde ☼ Michel-Eugene Chévreul, Fr. kimyacı (1786-1889) < EYun glykerós tatlı, şekersi < EYun glykýs tatlı " glikoz

glob [xx/b] ~ Fr globe küre ~ Lat globus a.a. ~ HAvr *glebh- < HAvr *gel-1 topak yapmak, yuvarlamak

global [xx/b] ; [199+] küresel ~ Fr/İng global toptan, genel, bütünsel < Fr/İng globe top, küre " glob

globülin [ML xx/c] ~ Fr globuline kanda bulunan bir protein / İng globulin a.a. < İng globule [küç.] kürecik " glob

glokom [ML xx/c] ~ Fr glaucome " glaukoma

glüten [xx/a] ~ Fr gluten tahılllarda bulunan yapışkan nitelikte azotlu madde ☼ 1787 Guyton de Morveau, Fr. kimyacı. ~ Lat gluten, glutin- zamk, tutkal ~ HAvr *glei-/*gleu- balçık

---

EŞKÖKENLİLER:
Lat gluten : aglütine, glüten

gnays [DTC 1943] ~ Alm gneis bir tür kaya EAlm gneisto kıvılcım

gnostik [ML xx/c] gnostizm ~ Fr gnostique antik çağda bir felsefe ekolü ve bu ekole mensup kimse / İng gnostic a.a. ~ EYun gnōstikós bilen, bilgili, a.a. < EYun gignōskō, gnō- bilmek ~ HAvr *gnō- a.a. " not

göbek Tü? [İMüh xiii] köbek

goblen [xx/a] ~ Fr gobelin bir tür resimli duvar halısı < öz Gilles ve Jehan Gobelin 14. yy Fransız tekstil üreticisi kardeşler

göç Tü [Uy viii+] köç taşınma < Tü *kö- kalkmak, yükselmek, yük taşımak " göç-

---

• Fiil adı yapan -(i)ş > -ç ekiyle.

göç[mek Tü [Uy viii+] köç- taşınmak < Tü *kö-ş- < Tü *kö- kalkmak, yükselmek, yük taşımak

---

• Geçişsiz ve dönüşlü fiil yapan -ş- > -ç- ekiyle.

göçebe + [TS xiv-xviii] göçer evli/göçer oba göçer aşiret halkı, yörük; [LO, KT xix] göçebe göçer evli & Tü göç + Tü oba çadırlardan oluşan yerleşim " göç, oba

---

• -ç- sesinin etkisiyle sesli incelmesi görülür.

göçmen YT [CepK 1935] muhacir < Tü göç- " göç-, +men2

• 14. ve 15. yy metinlerinde göçmel (a.a.) biçimine rastlanır.

gocuk [ARasim 1897-99] ~ Bul kojuχ kürk, post, kürk palto

gocun[mak Tü? [Kıp, Kıp, İdrH, DK xiv] koçun- rahatsız olup kaçınmak, sakınmak

---

• Gücen- fiiliyle alakası belirsizdir.

gofre [xx/b] ~ Fr gaufré kabartma baskılı kâğıt veya kumaş < Fr gaufre arı peteği, kâğıt helva ~ Frk *wafel petek

---

• Aynı kökten İng waffle < Hol waffel.

gofret [196+] ~ Fr gaufrette [küç.] a.a. < Fr gaufre arı peteği, kâğıt helva " gofre

göğüs/göğs- Tü [Uy viii+] köğüz a.a. < Tü *köβüz şişen şey, körük " gebe

gök Tü [viii] kök gökyüzü, gök rengi

göl Tü [viii] köl a.a.

gol [190+] ~ İng goal 1. amaç, hedef, 2. futbolda kale, gol

• Nihai kökeni belirsizdir.

gölet <Tü [ML xx/c] gölek/gölet küçük suni göl veya havuz (halk) < Tü göl " göl

---

• -et ekinin işlevi açık değildir.

golf [Bah 1924] ~ İng golf 1. bir oyun, 2. bu oyuna mahsus pantalon ~ İt golfo körfez, çukur ~ Lat colpus/colphus koy, körfez, derin kaya çukuru, çöküntü " körfez

gölge Tü [Uy viii+] kölige a.a. < Tü kölü- gölgelenmek, kararmak

göm[mek Tü [Uy viii+] köm- a.a. < Tü *köŋ- < Tü *kö- içte olmak, derin olmak " kök

gomalak [LO xix] ~ Fr gomme à laque sakız-cila, rhus vernicifera ağacının reçinesinden elde edilen mobilya cilası & Fr gomme sakız, lastik (~ Lat gummi acacia nilotica ağacından elde edilen yapışkan sakız ~ EYun kómmi a.a. ~ Mıs kmj-t a.a.) + Fr laque cila " lake

gömlek Tü [xi] köŋlek göğüslük < Tü köŋül [viii+ Uy] göğüs " gönül

gön Tü [xi] kön tabaklanmış deri

gonad [ML xx/c] ~ Fr gonade üreme hücrelerini üreten organ, husye veya yumurtalık / İng gonad a.a. < EYun gónos/gonē soy, yavru, doğurma < EYun gígnomai, gen- doğurmak " genetik

gonca ~ Fa ġunca tomurcuk < Fa ġuncīdan toparlamak, top haline getirmek, bohça etmek

gönder [DK xiv] mızrak, kargı, sırık; [xviii] gemicilerin gemiden karaya dayadıkları uzun kalın sırık ~ Yun kontári [küç.] mızrak, kargı, sırık < EYun kontós a.a. < EYun kentéō saplamak " santra

gönder[mek Tü [xi] köndğer-/köndğür- yola çıkartmak, yöneltmek, göndermek < Tü kön- yola çıkmak, yola gelmek, doğrulmak < Tü *kö- kalkmak, yükselmek, yük taşımak " göç-

gondol [xx/a] ~ Fr gondole ~ Ven gondola Venedik’e özgü bir tür kayık ~ OYun kontoúra Bizans’ta bir tür gemi

gönen[mek <Tü [CodC xiii] könen- memnun olmak < Tü kön [xiii] gönül, ruh " gönül

gong [xx/a] ~ Fr/İng gong Doğu Asya'ya özgü metal vurmalı çalgı, zil ~ Malay gong-gong a.a.

gönül Tü [Or viii] köŋül < Tü *kön göğüs, yürek, insanın iç yüzü " kök

gönye [Müh375 180+] ~ Yun gōniá 1. köşe, açı, 2. bir marangoz aleti ~ EYun gōnía a.a. ~ HAvr *gōnu-ya- < HAvr *genu- 1. diz, 2. çene, 3. köşe, açı

• Aynı kökten EYun goný, İng knee, Alm knie, Fr genou (diz), EYun genýs, Alm kinn (çene).

gör[mek Tü [viii] kör- a.a.

• Türevlerde r > z dönüşümü yaygındır.

EŞKÖKENLİLER:
Tü kör-/köz : gör-, göre, görece, görev, görkem, görsel, görümce, göster-, gösterge, gösteri, gözet-, gözük-, göz

göre Tü [xi] körü uygunluk ve izafet bildiren edat ; [Kıp xiv] köre < Tü kör- " gör-

görece YT [Hay 1959 195+] izafi < Tü göre " göre

• Göre edatına -ce isim/sıfat eki eklenmesi ilgi çekicidir.

göreli YT [Fel 194+] izafi < Tü göre " göre

• Göre edatına -li isim/sıfat eki eklenmesi ilgi çekicidir.

görev YT [Fel 194+] fonksiyon, işlev < Tü gör- ("iş görmek" anlamında) " gör-, +ev

---

• Türkçede örneği bulunmayan -(e)v eki, bazı Kıpçakça örneklere nisbetle Öz Türkçe kelimeler üretmekte kullanılmıştır.

goril [LO xix] ~ Fr gorille ~ YLat gorilla Afrika'ya özgü bir tür büyük maymun ☼ 1847 Thomas Savage, İng. doğabilimci ~ EYun gorilla Eskiçağ yazarlarına göre Afrika'da yaşayan orman adamı ~ Fen ~ Afr

---

• MÖ 5. yy'da Kartaca'lı gemici Hanno'nun eserinde bir Afrika dilinden alıntı olarak gösterilmiştir.

görkem YT [CepK 1935] haşmet, debdebe < Tü görk [Kaş, İMüh, Abuş, İdr] güzellik, biçimlilik " gör-

görsel YT [TDK 1944] vizüel < Tü gör- " gör-

• Fiil köküne eklenen -sel ekinin işlevi açık değildir.

görümce Tü [Uy viii+] körümçi görücü, ayrıca falcı, müneccim < Tü körüm " gör-

---

• Türkiye Türkçesine has olan "kocanın kız kardeşi" anlamı açıklanmaya muhtaçtır.

görüngü YT [CepK 1935] tezahür; [Fel 194+] olay, fenomen < Tü görün- " gör-

goşizm [197+] ~ Fr gauchisme aşırı solculuk < Fr gauche 1. yamuk, bozuk, 2. sol < Fr gauchir bozulmak, yamulmak, (doğru yoldan) sapmak ~ Frk *wankjan sapmak

göster[mek <Tü [DK xiv] gördürmek < Tü közde- [xiii İM] bakmak, gözetlemek < Tü köz " gör-

gösterge YT [TDK 1944] işaret eden, endikatör < Tü göster- " göster-

gösteri YT [CepK 1935] tezahürat < Tü göster- " göster-

göt Tü [Uy viii+] köt 1. yüksek, 2. sırt, özellikle hayvan sırtı; [Kaş, İdr xi] kıç < Tü *kö- kalkmak, yükselmek, yük taşımak " göç-

---

• Sözcüğün orijinal anlamı "sırt, arka" olup güncel anlamı hüsnü tabirdir. Karş kötki (tepe - xi), kölük (sırt, yük yüklenen hayvan - xi), kötermek (yükseltmek, beylik vermek - xv+ Çağ).

gotik [xx/a] geç Ortaçağ sanatına ait ~ Fr gothique barbarca, ilkel [xv], geç Ortaçağ sanatına ait [xix] < öz Goth Got, eski bir Cermen kavmi

götür[mek Tü [viii] kötür- özellikle yukarı taşımak, yükseltmek; [Uy viii+] taşımak, götürmek < Tü köt [viii+ Uy] yüksek, sırt, özellikle hayvan sırtı < Tü *kö- kalkmak, yükselmek, yük taşımak " göt

gövde Tü [Uy viii+] köwtüŋ ceset, insan veya ağaç gövdesi; [Kıp xiv] kevde/kövde ; [DK xv] gevde < Tü *köβtün- içi boşaltılmak, şişirilmek < Tü *köβüt- şişirmek < Tü *keβ-2 şişmek " gebe

goygoy onom kötü müzik sesi

göz Tü [Or, Uy, Kaş viii] köz a.a. < Tü kör- " gör-

gözde [KT xix] 1. tercihe şayan, 2. haremde padişahın seçtiği cariye ~ Fa guzīda seçilmiş " güzide

---

• Göz sözcüğüyle birleştirilmesi halk etimolojisidir.

göze <Tü [xviii] pınar, kaynak; [TarD 193+] hücre (YT) < Tü göz " göz

• Birinci anlamı çeşme < Fa çaşm (göz) sözcüğünden uyarlamadır. Yeni anlamı bir göz oda deyiminden esinlenmiş olmalıdır.

gözenek YT [CepK 1935] mesame < Tü göz " göz

gözet[mek Tü [viii] közed- gözlemek, bakmak < Tü kör- görmek " gör-

• r > z dönüşümü Türk dillerinde tipiktir.

gözetle[mek YT [192+] < Tü göz tarassut etmek " göz

• Piyade Talimname Komisyonu tarafından 1928'de önerilen ilk Öz Türkçe kelimelerdendir. -etle- ekinin niteliği belirsizdir.

gözlem YT [Fel 194+] müşahede < Tü gözle- " göz

gözleme <Tü [Mü xvii] közleme közde pişirme < Tü köz " köz

gözlük <Tü [Men xvii] < Tü göz " göz

• 1280 dolayında İtalya'da icat edildi. Türkiye'ye giriş tarihi tesbit edilemedi.

gözük[mek Tü [Uy, Kıp viii+] közün- görünmek; [DK xiv] gözük- < Tü gör- " gör-

• r > z dönüşümü Türk dillerinde tipiktir. -ük- ekinin işlevi açık değildir.

grado [xx/a] kalite ~ İt grado basamak, kademe, derece ~ Lat gradus adım, basamak ~ HAvr *ghrd-yo- < HAvr *ghredh- yürümek, adım atmak

graffiti [xx/c] ~ İng graffiti 1. özellikle İtalya'da tarihi eserler üzerine turistlerin kazıdığı anı yazıları [esk.], 2. kamu yapıları üzerine kişilerin yazdığı kirletici yazı ve çizimler ~ İt graffito kazınmış (yazı veya çizim) < İt graffiare kazımak, hakketmek, sivri bir uçla çizmek ~ Ger *graban kazmak, kazımak, oymak ~ HAvr *gerbh- a.a. " +graf

grafik [Bah 1924] ~ Fr graphique çizime ilişkin, çizim sanatı ~ EYun grafikós " +graf

grafit [xix] (~ Fr graphite) ~ Alm grafit kristalize saf karbon ☼ 1789 Abraham Gottlob Werner, Alm. mineralojist < EYun gráfō yazmak, çizmek " +graf

• Kalem ucu yapımında kullanıldığı için.

gram [187+] ~ Fr gramme ağırlık ölçü birimi ~ EYun grámma, t- 1. harf, yazı, yazı yazma işlemi, 2. küçük ağırlık birimi < EYun gráfō yazmak " +graf

---

• "Küçük ağırlık birimi" anlamı Lat scripulum (1. harf, 2. küçük ağırlık birimi) sözcüğünün Yunanca karşılığıdır. 1793'te Fransa Meclisince standart ağırlık ölçü birimi olarak tanımlanmıştır. 1870'te Osmanlı Devletinde resmi ölçü birimi olarak kabul edilmiştir.

gramaj [xx/c] ~ Fr grammage " gram

gramer [183+] ~ Fr grammaire dilbilgisi ~ Lat grammatica a.a. ~ EYun grammatikē doğru yazı yazma bilgisi < EYun grámma, t- harf, yazı " gram

gramofon [Bah 1924] ~ marka Gramophon ses kayıt cihazı ☼ 1887 Emil Berliner, Amerikalı mucit & EYun grámma, t- yazı, kayıt + EYun fonē ses " gram, fon(o)+

gran [186+] ~ Fr grand büyük ~ Lat grandis yetişkin, güçlü, yüce, büyük

grandük [183+] grandüka ~ Fr grand duc büyük düka, Rusya'ya özgü bir soyluluk unvanı " gran, dük

granit [187+] ~ Fr granit a.a. ~ İt granito taneli, grenli < İt grano tohum, tane, zerre ~ Lat granum a.a. ~ HAvr *grə-nom tahıl tanesi

---

• Aynı kökten İng corn (tahıl tanesi).

granül [xx/b] ~ Fr granule tanecik ~ Lat granulum [küç.] < Lat granum tohum, tane " granit

grappa [xx/c] ~ İt grappa üzüm posasından elde edilen bir içki ~ Fr grappe üzüm salkımı ~ Frk *krōppa çengel

gravür [REkrem <1887] ~ Fr gravure oymabaskı < Fr graver hakketmek, oyarak çizmek ~ Ger *graban " graffiti

gravyer/grüyer [Aİhsan 1891] grüyer ~ Fr gruyère bir tür peynir < öz Gruyère İsviçre'nin Fribourg kantonunda bir köy

---

• Türkçe telaffuz ve yazım belki havyar sözcüğünün baskısıyla değişmiştir.

gregoryen1 ~ Fr (église) grégorienne1 Ermeni mezhebi < öz Grigor Lusavoriç Ermeni kilisesinin kurucusu olarak kabul edilen din adamı (4. yy)

gregoryen2 ~ Fr (rite) grégorien2 eski tip Katolik ilahisi < öz Gregorius I Katolik kilise ayinini düzenleyen papa (6. yy)

gregoryen3 ~ Fr (calendrier) grégorien3 1538'den beri geçerli olan takvim sistemi < öz Gregorius XIII takvim reformuna önayak olan papa (16. yy)

gren [ML xx/c] fotoğrafta noktacık ~ Fr grain tane, tohum, partikül ~ Lat granum " granit

grenadin [ML xx/c] ~ Fr grenadine nar şurubu < Fr grenade nar ~ Lat granatus "taneli", nar < Lat granum tane " granit

gres [xx/b] ~ Fr graisse katı yağ ~ Lat crassus kalın, kaba, koyu, yağlı, şişman ~ HAvr *gwres- yağlı, şişman

grev [190+] ~ Fr grève2 iş bırakma eylemi < öz Grève Paris'te bir meydan < Fr grève1 çakıllı dere kumu, mil

---

• Fransız ihtilali yıllarında Paris'te işi bırakan eylemciler belediye binasının bulunduğu Grève meydanında toplanığı için.

greyder/grayder [xx/b] ~ İng grater kazıyıcı < İng to grate kazımak, tırmalamak, rendelemek ~ Fr gratter ~ Frk *krattōn

greypfurt/greypfrut [xx/b] ~ İng grapefruit a.a. & İng grape üzüm, salkım (~ Fr grappe salkım) + Fr fruit meyva (~ Fr fruit) ~ Lat fructus " grappa, fruktoz

---

• 17. yy'da Jamaika'da yetiştirilmiş ve salkım şeklinde yetişen meyvesine atfen adlandırılmıştır.

gri [xx/a] ~ Fr gris kır renk ~ Frk *gris ~ Ger *grisja-

gringo [xx/c] ~ İsp gringo Meksika'da yabancılara ve özellikle Amerikalılara verilen aşağılayıcı ad < öz griego Yunanlı < Graecus Romalıların Yunanlılara verdiği ad

grip [xx/a] ~ Fr grippe < Fr gripper tutmak, pençesine almak ~ Frk *grippan tutmak, kapmak ~ HAvr *ghrebh-/ghreib- tutmak, yakalamak " +gir

grizu [xx/b] kömür madenlerinde çıkan yanıcı metan gazı ~ Fr grisou a.a. (Belçika diyalekti) < Fr (feu) grégeois Rum ateşi, kendiliğinden yanıcı bir kükürt karışımı < öz Grec Rum, Yunanlı " gringo

grog [xx/b] ~ İng grog brendi ve limonatadan yapılan sıcak içki < Old Grog 1740'ta bu içkiyi İngiliz donanmasında tayın olarak verdiren Amiral Vernon'un lakabı < İng grogram bir tür kaba kumaş, bu kumaştan yapılan pelerin ~ Fr gros grain kaba dokuma " gros, gren

gros+ ~ Fr grosse büyük / İng gross büyük, iri ~ OLat grossus a.a. ~ Lat crassus semiz, yağlı, kalın " gres

grosa [xx/a] ~ İt grossa 12 düzinelik ölçü birimi < İt grosso büyük, kaba, kalın ~ OLat grossus " gres

grotesk [xx/b] ~ Fr grotesque fantastik, ürpertici, çok çirkin ~ İt grottesca mağaramsı, eski Roma binalarının yeraltı dehlizleri gibi < İt grotta mağara, dehliz ~ Lat crypta dehliz, mahzen ~ EYun kryptē gizli, saklı, gömülü " kripton

grup [DTC 1943] ~ Fr groupe takım, küme, grup ~ İt gruppo ~ Ger *kribjon toplanmak

gü+ ~ Fa gu- ~ OFa wi- ayrılma, öte yanda olma, karşı karşıya olma belirten önek = Ave vī- a.a. ~ HAvr *wi- a.a.

• Modern Farsçada işlek olmayan bu önek, Orta ve Eski Farsçadan alınan kelimelerde görülür. Aynı kökten Alm wider, İng with- (withhold, withdraw, withstand gibi kelimelerde - ayrılma, zıt olma).

guano [xx/a] ~ İsp guano kuş gübresi ~ Quech huanu dışkı

guaş [xx/b] ~ Fr gouache bir tür suluboya ~ İt guazzo/aquazzo a.a. ~ OLat *aquation sulandırma < Lat aqua su " akua+

guatr [xx/a] ~ Fr goitre gırtlakta tiroid bezi büyümesi ~ Lat guttur gırtlak

gübre [Men xvii] ~ Yun kopriá dışkı ~ EYun kópros a.a. ~ HAvr *kekw- a.a.

• Karş. İng coprophilia, coprophagy.

güç Tü [Or viii] küç (= Moğ küçü(n) kuvvet, sertlik, zor)

gücen[mek <Tü [Men xvii] darılmak < Tü gücüne git- " güç

• ETü küçen- (güçlenmek, kuvvetlenmek) biçimi ile birleştirilemez.

gudde ~ Ar ġuddat [#ġdd msd.] salgı bezi

güderi [Bia xix] köselenin çok incesi ~ Yun kōdári [küç.] yumuşak meşin, tavşan derisi < EYun kōdion koyun postu

güdü YT [CepK 1935] garaz, niyet; [Fel 194+] saik < Tü güt- " güt-

gudubet [xx/b] yüzüne bakılmayacak kadar sevimsiz ve çirkin (kadın) ~ Ar *ġaDūbat [#ġDb f.] sürekli veya aşırı öfkelenen kadın < Ar ġaDūb [#ġDb im.] sürekli veya aşırı öfkelenen < Ar ġaDiba öfkelendi, gazap gösterdi " gazap

---

• 20. yy ikinci yarısından önce tesbit edilemeyen bu kelimenin Arapçadan alınış biçimi açıklanmaya muhtaçtır.

güdük [BK 1799] boyu kısa, küçük ~? Fa kūdak küçük, yavru, genç hizmetkâr, uşak ~ OFa kōtag a.a. " küçük

• Tü gütmek fiiliyle ilgisi kurulamaz.

güdüm YT [TDK 1944] sevk < Tü güt- " güt-

gufran [xiv] ~ Ar ġufrān [#ġfr msd.] merhamet, bağışlama " mağfiret

güfte [xiv] güftar söz ~ Fa gufta/guftār söz < Fa/OFa guftan, gū- söylemek (= Ave gaub- a.a.)

guguk <onom [LO xix] kargaya benzer bir tür kuş < Tü guguk [onom.] kuş sesi"

güğüm [Men xvii] gügüm ~ Yun koukoúmi su taşımaya ve kaynatmaya yarayan kap, kazan ~ Lat cucuma a.a. =? Lat cucumis su kabağı veya hıyar

güherçile [Neş xv] ~ Fa gūharçila potasyum nitrat, kayatuzu < Fa gūhar cevher, mineral " cevher

gül [passim xiv] ~ Fa gul çiçek, özellikle gül ~ OFa gul çiçek

gül[mek Tü [viii] kül- a.a.

gulam [Kıp xiv] ~ Ar ġulām [#ġlm] erkek çocuk, oğlan, uşak, hizmetkâr

gulaş [xx/a] Macaristana özgü bir yemek ~ Mac gulyás etli tencere yemeği

• Kökeninin Türkçe olduğu rivayet edilir. Karş. Tü kul aşı (yeniçeri yemeği) veya kulak aşı (mantı).

gülbank ~ Fa gul bāng 1. bülbülün güle yakarışı, 2. "Allah Allah" nidası, topluca söylenen dua veya ilahi & Fa gul gül + Fa bāng nida, bağırış " gül

gulden ~ Hol gulden 1. altın, 2. Hollanda para birimi ~ Ger *gultham altın ~ HAvr *ghol-to- altın < HAvr *ghel-2 parlamak " klor

• Karş. İng gold (altın).

güldür onom yanma sesi, su akma sesi

gulet [xx/b] golet ~ Ven goléta [İt goletta] bir tür yelkenli tekne ~ Fr goélette a.a. < Fr goéland balıkçıl kuşu ~ gwelan

güllaç ~ Fa gulāc gül yemeği " gül

• Yemek adları yapan -āc ekiyle.

gülle ~ Fa gūla top, top mermisi, yuvarlak ve ağır şey (= Sans gōla/gōlaka top, küre)

gülşen ~ Fa gulşan gül veya çiçek bahçesi & Fa gul çiçek + Fa -şan yer ismi teşkil eden ek " gül

gülümse[mek Tü [xi] külümsin- güler görünmek, tebessüm etmek < Tü kül- " gül-

gülünç Tü [xi] külünç maskaralık (isim); [TS xvi xvi] gülünç/gülüncek 1. maskaralık, 2. maskara, kendisine gülünen kişi; [KT xix] gülmeyi mucip olan (sıfat) " gül-, +inç

• Esasen isim olduğu halde sıfat anlamı kazanması muhtemelen korkunç sözcüğünün etkisiyledir.

gulyabani gul-i yabani ~ Fa ġūl-i biyābān aniden insana saldırıp parçalayan efsane yaratığı, kurt adam & Ar ġūl [#ġwl] a.a. + Fa biyābān ıssız yer, sahra, yaban " yaban

güm, gümbür onom [DK xv] gümbür gümbür davul sesi; [Env xv] güm at nalı sesi

gümrah [Yus xiv] ~ Fa gumrāh yoldan sapmış, dağınık & Fa gum kayıp + Fa rāh/rah yol " rahvan

gümrük [Kan xv] ~ OYun kommérki(on) ticaret, Bizans'ta ticareti denetlemekle görevli memur, ticaretten alınan vergi ~ Lat commercium ticaret < Lat commercari ticaret yapmak & Lat con- karşılıklı + Lat mercari alışveriş etmek " kon+, market

gümüş Tü [viii] kümüş (= Tü künük [viii+ Uy] a.a.)

gün Tü [viii] kün gün, güneş, gündüz

günah [Aş, Yus xiv] ~ Fa gunāh suç, tazminat gerektiren eylem ~ OFa wināh/winās a.a. < OFa wināhīdan/wināsīdan bozmak, zarar vermek, suç işlemek ~ EFa vinath- a.a. " gü+

• Erm vnas (zarar, ziyan) biçimi Orta Farsçadan alınmıştır.

günce YT [TDK 1974] günlük < Tü gün " gün

güncel YT [TDK 1955] güncül günün konusu olan, aktüel; [TDK 1969] güncel < Tü gün " gün

---

• -cel ekinin yapısı ve işlevi belirsizdir.

gündelik <Tü [Men xvii] bir arazi ölçüsü; [LL 1732] yevmiye < Tü gün " gün

gündem YT [TDK 1944] ruzname < Tü gün " gün

• Lat agendum (gündem) sözcüğünden esinlendiği açıktır; -dem ekinin işlevi belirsizdir.

gündüz Tü [viii] küntüz a.a. < Tü künit- aydınlatmak, ışıtmak < Tü kün " gün

güneş Tü [xi] küneş gün ışığı < Tü küne- ışımak < Tü kün gün " gün

güney <Tü [BK 1799] dağın güneş tarafı < Tü gün " gün

günlük2 [MŞ, Men xiv] günlük bir tür güzel kokulu reçine ~ Fa kundurak bir tür güzel kokulu reçine, boswellia thurifera ağacı ve zamkı ~ Sans kunduruka/kundarikā a.a.

gür1 Tü [xi] kür cesur, yiğit, bahadır; [xiv] gür sağlam (kişi), sık, gür

gür2 onom [DK xiv] gürleme sesi, su akma sesi <

gurbet [Aş xiv] ~ Ar ġurbat [#ġrb msd.] vatandan ayrı ve uzak olma, yabancı ülkede olma, sürgün " garp

gürbüz [Aş xiv] güçlü kuvvetli ~ Fa gurbuz hilekâr, dolandırıcı, kıvrak zekâlı, becerikli, cüretli

---

• Farsça sözcüğün anlamı genellikle olumsuzdur.

güreş <Tü [Kıp xiv] küreş, küreççi ; [DK xv] güreş tutmak ~ Tü *küre- " güreş-

---

• Fiil adı yapan -(i)ş ekiyle.

güreş[mek Tü [Kaş xi] küreş- savaşmak, güreşmek < Tü *küre- kabadayılanmak < Tü kür [xi] yiğit, bahadır, kabadayı " gür1

gürgen [xviii] bir ağaç, carpinus ~ ?

• Karş. EErm garbeni, Yun gábros, Lat carpinus (a.a.). Öte yandan TTü gürgen (toprağı açarak ölüleri yiyen masal yaratığı ? xvii).

gurme [xx/c] ~ Fr gourmet yemeye ve içmeye meraklı kişi ~ EFr grom(m)et

---

• Nihai kökeni belirsizdir.

guru [ML xx/c] ~ İng guru Hindu dervişi, manevi danışman ~ Sans gurú 1. ağır, 2. değerli, muhterem, 3. hoca, öğretmen, mürşit ~ HAvr *gwrə-u- < HAvr *gwerə-2 ağır " bar(o)+

güruh [Aş xiv] ~ Fa/OFa gurōh kalabalık, küme, insan topluluğu (= Fa gurōha top, küre, her türlü yuvarlak nesne)

gurul onom [LO xix] gurlamak/gurgur/guruldamak bağırsak sesi; [ÖSeyf 1920] gurultu < " gır

gurup ~ Ar ġurūb [#ġrb msd.] gün batımı < Ar ġaraba güneş battı " garp

gurur [xiv] ~ Ar ġurūr [#ġrr msd.] aldatma, aldanma < Ar ġarra aldattı, boş görüntüyle kandırdı

• Arapça fiil geçişli olduğu halde masdarı geçişsiz fiillere özgü fucūl veznindedir. Türkçe anlamın bu çelişkiden türediği düşünülebilir. Karş. Mā ġarraka birabbaka? (Kuran 82.6) "sizi rabbinize karşı kim kandırdı?"

gürz [Yus, DK xiv] ~ Fa gurz ağır topuz, tokmak ~ OFa warz/wazr a.a. (= Ave vazra- a.a.)

gusto [ARasim 1897-99] ~ İt gusto zevk, tad alma duyusu ~ Lat gustus tad ~ HAvr *geus- tadına bakmak, seçmek " çeşit

gusül [xiv] gusl ~ Ar ġusl [#ġsl msd.] yıkama, boy abdesti alma < Ar ġasala [msd. ġasl] yıkadı " gasil

gut [xx/b] ~ Fr goutte 1. damla, 2. damla hastalığı ~ Lat gutta damla

güt[mek Tü [Uy viii+] küδ-/küt- gözetmek, beklemek, bekçilik etmek

güve Tü [xi] küye a.a.

güveç Tü? [TS, Kıp xiv] güveç topraktan yapılan yemek kabı

• ETü küveç (at koşumuna ait bir parça) sözcüğüyle birleştirilemez.

güven YT [CepK 1935] itimat < Tü güven- " güven-

• İnanmak > inan örneğine paralel olarak türetilmiştir.

güven[mek Tü [Uy viii+] köwen- şişinmek, böbürlenmek; [xi] küwen- < Tü *küβen- < Tü *keβ-2 şişmek " gebe

---

• 19. yy'a dek anlamı ağırlıkla olumsuzdur.

güvence YT [CepK 1935] garanti < Tü güven " güven

güvenlik YT [CepK 1935] asayiş < Tü güven " güven

güvercin Tü [Uy, Kaş viii+] kögürçgen/kögürçgün a.a.; [Kıp xiv] köğercin ; [MŞ xiv] göğercin < Tü *köğer-ç- mavimtraklaşmak, göğerişmek < Tü köker- mavileşmek, göğermek < Tü kök mavi " gök

---

• Karş. Fa kabūtar (güvercin) < kabūd (mavi). Türkçe biçim Farsça sözcüğün literal çevirisidir.

guvernör [xx/b] ~ Fr gouverneur yönetici < Fr gouverner yönetmek ~ Lat gubernare dümen tutmak, yönetmek ~ EYun kybernáō a.a.

güverte [EvÇ xvii] ~ Ven covèrta [İt coperta] örtü, kaplama, gemilerde ambar üstü tabanı < Ven covèrzer [İt coprire] kaplamak, örtmek ~ Lat cooperire a.a. & Lat co(n)- bastırarak + Lat operire kapamak " kon+, aperitif

---

• Aynı kökten İng cover, Fr couvert (örtü).

güvey Tü [Uy viii+] küdegü bir kimsenin kızıyla evlenen erkek, damat; [TS xiv-xv, Men xiv] güyegü < Tü *küde- misafir gelmek, iç güveysi gelmek, bir aşirete katılmak?

• Öte yandan karş. Moğ kübeğün (erkek evlat).

güya ~ Fa gūyā söz, laf, söyleyiş, söyleyen < Fa guftan, gū- söylemek, demek " güfte

---

• Belki Fa gû yā ("söz işte").

güz Tü [viii] küz sonbahar

güzaf [xiv] ~ Fa guzāf boş konuşma

güzel Tü? [DK xiv] gözel ; [Çağ xv] küzel ; [Arg xvi] güzel ; [Kırg] közöl a.a. < Tü gör- " gör-

---

• Karş. ETü körk/körük (güzellik, görünüş), TTü görklü, gökçek (güzel). -el ekinin işlevi açık değildir.

güzergâh ~ Fa guδargāh geçiş yeri, geçit, yol < Fa guδaştan, guδar- geçmek ~ OFa widardan, widār- a.a. = Ave vītarəm öte, ileri ~ HAvr *wi-tero < HAvr *wi ayrı " gü+, +gâh

---

• Aynı Hintavrupa kökünden Sans vitarám, Alm weiter (öte, ileri).

güzide [xiv] ~ Fa guzīda seçilmiş, seçkin < Fa guzīdan, guzīn- seçmek ~ OFa wizīdan, wizīn- a.a. " gü+

habaset ~ Ar χabāθat [#χbθ msd.] kötülük, habislik < Ar χabuθa kötülük yaptı " habis

habbe [xiv] ~ Ar Habbat [#Hbb1 msd.] kabarcık, tane, tohum < Ar Habb a.a. " hap1

haber [Kut, Aş xi] ~ Ar χabar [#χbr msd.] bilgi, birinci elden bilinen şey < Ar χabara denedi, sınadı, tanıdı, bizzat yaşayarak öğrendi

habip [Kut xi] ~ Ar Habīb [#Hbb2 sf.] sevgili, dost < Ar Habba [msd. Hubb] sevdi

habire ünl [LO xix] ha bre/de bre < Tü ha bre teşvik ünlemi (Rumeli ağzı) " hay, bre

habis [Aş xiv] ~ Ar χabīθ [#χbθ sf.] kötü niyetli, kötü huylu

habitat [xx/c] ~ İng habitat yaşanılan yer, çevre < Lat habitare ikamet etmek, yaşamak, oturmak < Lat habēre sahip olmak ~ HAvr *ghabh-ē- < HAvr *ghabh- a.a.

hac/hacc- [Kut xi] ~ Ar Hacc [#Hcc msd.] İslam öncesinden kalan Arap töresi uyarınca yılın belli bir döneminde Mekke'ye seyahat etme = Aram #χgg/χgy bayram yapma, törenle kutlama

---

• Ar #Hcc (tartışmada üstün gelme, kanıtlama) fiiliyle ilgisi gösterilemez.

haç [Aş, DK xiv] (~ Fa χaç a.a.) ~ Erm χaç' 1. direk, kazık, 2. çarmıh

hacamat [xiv] hıcamat/hacamat ; [AL 192+] birini ölümcül olmayacak bir şekilde bıçakla vurmak (argo) ~ Ar Hicāmat [#Hcm msd.] kan aldırma < Ar Hacama bardakla kan çekti < Ar Hacm kabartı, tümsek, hacim " hacim

hacer [xiv] ~ Ar Hacar [#Hcr msd.] taş

hacet [Kut, Aş xi] ~ Ar Hācat [#Hwc msd.] gereksinme, ihtiyaç < Ar Hāca gerekti

hacı [DK xiv] ~ Ar Haccī [#Hcc nsb.] " hac

hacim/hacm- ~ Ar Hacm [#Hcm msd.] çıkıntı, tümsek, kabartı, kapsam, boyut, kalibre

hacir/hacr- ~ Ar Hacr [#Hcr msd.] kısıtlama, tutuklama, kapatma, yasal kısıt < Ar Hacara kısıtladı, yasakladı, köstek vurdu (= Aram #χgr tuttu, bağladı, ayağına köstek vurdu)

haciz/hacz- ~ Ar Hacz [#Hcz msd.] engelleme, el koyma, kapatma, haciz < Ar Hacaza engelledi, el koydu, kapattı, haczetti

had/hadd- [Kut, Aş xi] hadd ~ Ar Hadd [#Hdd msd.] 1. bıçağın keskin ağzı, 2. sınırlama, sınır, limit < Ar Hadda 1. biledi, keskinleştirdi, 2. sınırladı, sınır koydu, 3. son derece öfkelendi, hiddet gösterdi (= Akad eddu keskin, sivri (bıçak, kılıç))

hadde [xiv] erimiş madeni tel yapmak için kullanılan delikli maden levha < Ar Hādd [#Hdd fa.] keskin, bilenmiş, kızgın " had

haddizatında ~ Ar fī Haddu-l-δāt kendi sınırları içinde " had, zat

hademe ~ Ar χadamat [#χdm çoğ.] hizmetçiler < Ar χādim hizmetçi " hadım

hadi >> " haydi

hadım [Men xvii] χādim 1. ev hizmetçisi, 2. iğdiş edilmiş harem hizmetçisi ~ Ar χādim [#χdm fa.] hizmetçi " hadim

---

• Hadım (iğdiş) ve hadim (hizmetçi) biçimlerinin yazım yönünden ayrılması yakın dönemin eseridir.

hadim [Yus xiv] ~ Ar χādim [#χdm fa.] hizmetçi " hizmet

hadis [xiv] ~ Ar Hadīθ [#Hdθ sf.] 1. olay, vaka, 2. Peygamber hakkında anlatılan anekdot < Ar Hadaθa [msd. Hudūθ] oldu, vuku buldu (= İbr #χdş yeni olma = Aram #χdt a.a.)

EŞKÖKENLİLER:
Ar #h?d? : hadis, hadise, havadis, ihdas

hadise [MMem xvi] ~ Ar Hadīθat [#Hdθ sf. f.] olmuş şey, olay " hadis

haf [xx/b] ~ İng halfback futbolda orta oyuncusu < İng half yarım ~ Ger *halbaz

hafakan/afakan ~ Ar χafaqān [#χfq msd.] kalbin hızlı atması, palpitasyon, titreme < Ar χafaqa titredi, kalbi hızlı attı

hafi [xiv] ~ Ar χafīy [#χfy sf.] gizli < Ar χafiya gizlendi, saklandı (= Aram #χpy örtünme)

hafid [xiv] ~ Ar Hafīd [#Hfd sf.] torun

hafif [xiv] ~ Ar χafīf [#χff sf.] ağır olmayan < Ar χaffa [msd. χiffat] hafif idi, hafifledi

hafiye [Men xvii] χafiyet gizli şey, sır; [190+] teşkilat-ı hafiye gizli teşkilat, gizli polis örgütü; [191+] hafiye gizli polis ajanı < Ar χafīyat [#χfy sf. f.] gizli kapaklı şey, sır, insan yiyen bir tür cin " hafi

hafız ~ Ar HāfiZ [#HfZ fa.] koruyan, saklayan, akılda tutan, ezberleyen " hıfz

hafıza [Men xvii] kuvvet-i hafıza usit. hafıza saklama yeteneği, bellek ~ Ar HāfiZat [#HfZ sf. f.] saklayan, muhafaza eden (şey veya kadın) " hıfz

hafniyum [xx/b] ~ YLat hafnium bir element ☼ 1923 Dirk Coster ve Georg von Hevesy, Dan. kimyacılar < öz Hafnia Kopenhag kentinin Latince adı

• Kopenhag'da keşfedildiği için.

hafriyat [KT xix] kazı işleri (özellikle maden ve arkeoloji ile ilgili) < Ar Hafr [#Hfr msd.] kazı < Ar Hafara kazdı

hafta [Aş, Yus xiv] hefte ~ Fa hafta yedili şey, yedi günlük süre < Fa/OFa haft yedi (= Ave hapta- a.a.) ~ HAvr *septm a.a.

• Aynı kökten Sans saptá(n), EYun heptá, Lat septem, Ger *sebun, İng seven, Alm sieben (yedi).

haftaym [Cumh 1932] futbolda devre arası ~ İng half-time bir sürenin yarısı & İng half yarım + İng time zaman, süre " haf, tayming

haham [xvi] Musevi hocası ~ İbr χākām hakim, hikmet sahibi, bilge < İbr/Aram #χkm bilme, bilge olma " hikmet

hain [Yus xiv] ~ Ar χā'in [#χwn fa.] hıyanet eden " hıyanet

haiz ~ Ar Hā'iz [#Hwz fa.] sahip olan, elde tutan " havza

hak1/hakk- [Kut, DK xi] ~ Ar Haqq [#Hqq msd.] doğruluk, hakikat < Ar Haqqa 1. doğru idi, gerçek idi, haklı idi, 2. uygun ve yerinde idi, 3. doğruladı

hak2 [MMem xvi] ~ Fa χāk toprak ~ OFa χāk a.a.

hakan [Kut xi] ~ Ar/Fa χaqan Türk hükümdarı ~ Tü χağan " kağan

---

• Tü xağan sözcüğünün Farsça ve Arapçadan ödünç alınmış biçimidir.

hakaret [xiv] 1. hor ve hakir olma, 2. tahkir etme, aşağılama ~ Ar Haqārat [#Hqr msd.] hakir olma, adi ve itibarsız olma < Ar Haqara [msd. Haqr] aşağıladı

• İkinci anlamı Türkçeye özgüdür.

hakaretamiz & Ar Haqārat + Fa āmēz karışan, karıştıran (< Fa/OFa āmēχtan, āmēz- karışmak, karıştırmak) & Fa/OFa ā- yönelme, katılma, eklenme bildiren önek + HAvr *meik-/meig- karışmak, karıştırmak " miks

hakem [Aş xiv] ~ Ar Hakam [#Hkm sf.] yargıç " hüküm

hakeza ~ Ar Hā kaδā tıpkı bunun gibi " keza

haki [Men xvii] toprağa ait ~ Fa χākī toprak rengi < Fa χāk toprak " hak2

• İng khaki (a.a.) Hintçe yoluyla Farsçadan alınmıştır.

hakikat [Kut, Aş xi] ~ Ar Haqīqat [#Hqq sf. f.] gerçeklik, doğruluk " hak1

hakim [Kut, Aş xi] ~ Ar Hākim [#Hkm fa.] yargılayan, yargıç " hüküm

hakipay ~ Fa χāk-i pāy ayak toprağı, bir kimsenin ayağını bastığı toprak " hak2, pa

hakir [Yus xiv] ~ Ar Haqīr [#Hqr sf.] aşağı, aşağılık " hakaret

hakk [etm ~ Ar Hakk [#Hkk msd.] oyma, kazıma, kalemkâri < Ar Hakka (metal veya ağacı) oydu, kazıdı (= Akad ekēku kazımak, kaşımak)

• Aynı kökün Aramice biçimi qop ile #χqq 'dir. Ar Huqqa (hokka) sözcüğü Aramiceden alıntı olmalıdır.

hakkâk ~ Ar Hakkāk [#Hkk im.] hakkedici, oymacı, kalemkâr " hakk

hakkaniyet < Fa Haqqānī [nsb.] adil, doğru, hukuka uygun < Ar Haqq " hak1

hakla[mak [DK xiv] yenmek, perişan etmek < Tü hakkından gel- " hak1

hal1/hâl [Kut, Aş xi] Hāl ~ Ar Hāl [#Hwl msd.] 1. durum, 2. görünüm, varoluş evresi, 3. şimdiki zaman < Ar Hāla döndü, dönüştü, evrildi, yöneldi, bir hale geldi, bir hal aldı, bir hale büründü, bir görüntü edindi

---

• Ar Hāla2 (engel oldu, araya girdi) fiiliyle anlam ve köken ilişkisi açık değildir.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #h?wl : ahval, arzuhal, derhal, hal1, halâ, halet, halihazır, hasbıhal, havale, havali, havil, hile, ihale, ilmihal, istihale, lahavle, mütehavvil, tahavvül, tahvil
Ar #h?wl2 : muhal

hal2/hall- [Aş xiv] hall ~ Ar Hall [#Hll msd.] çözme, çözüm < Ar Halla [msd. Hall] 1. çözdü, bağlı olan bir şeyi açtı, gevşetti, saldı, 2. binek hayvanından indi, yolculuğu sona erdirdi, kondu, durdu

hal3/hal'- ~ Ar χalc [#χlc msd.] 1. giysisini çıkarma, soyma, 2. hükümdarı tahttan indirme < Ar χalaca soydu, giysi çıkardı

hal4 [Aİhsan 1891] ~ Fr halle meyve ve sebze pazarı < öz Les Halles Paris'te meyve ve sebze pazarının bulunduğu binalar < EFr halle salon ~ Ger *hallō büyük kapalı mekân, salon, oylum < HAvr *kol- < HAvr *kel-2 kapatmak, örtmek, gizlemek " kiler

hala [TS xiii] babanın kızkardeşi ~ Ar χālat [#χwl] teyze, annenin kızkardeşi < Ar χāl dayı

• "Hala" anlamı Türkçeye özgüdür.

halâ [MMem xvi] haliya ~ Ar Hālā [#Hwl zrf.] şimdiki zamanda, şimdi < Ar Hāl şimdiki zaman, varolan durum " hal1

halas [Yus, DK xiv] ~ Ar χalāS [#χlS msd.] kurtuluş, azat edilme < Ar χalaSa arı, temiz, berrak idi, arındı, kurtuldu, serbest kaldı

halaskâr [190+] kurtarıcı, Fr libérateur karşılığı & Ar χalāS kurtuluş, kurtarma + Fa kār eden " halas, kâr

halat [LF xvi] ~ OYun kalódio kalın ip < EYun kálōs, kalod- kablo, halat

halay [xx/b] Anadolu'da düğün ve törenlerde oynanan toplu dans Tü alay geçit resmi, merasim " alay1

• Muhtemelen alay sözcüğünün bir Anadolu ağzındaki biçiminden, 1940'lardan sonra edebi dile aktarılmıştır.

halayık [Kut, Aş xi] canlı varlıklar, mahlukat; [Neş xv] halk, ahali, hane halkı, hizmetçiler; [Men xvii] (vulg.) cariye, dişi köle ~ Ar χalā'iq [#χlq çoğ.] canlı varlıklar, mahlukat < Ar χalīqat yaratılmış alem, yaratı " halk2

halbuki hal bu ki < Ar Hāl durum

haldır onom çalışma sesi " har2

hale ~ Ar hālat [#hwl msd.] ayla ~ EYun (h)álos daire, çember, ay ve güneşin yüzü, aziz tasvirlerinde görülen hale

halef [xiv] ~ Ar χalaf [#χlf] birinin ardından gelen veya yerine geçen, ardıl < Ar χalafa 1. ardından geldi, geri kaldı, 2. (yemek) arttı, bayatladı, bozuldu

halel [xiv] ~ Ar χalal [#χll msd.] bozukluk, hasar, yırtık < Ar χalla bozdu, yırttı, deldi

halet [xiv] ~ Ar Hālat [#Hwl msd.] hal, durum " hal1

halhal [xiv] ~ Ar χalχal [#χlχl] ayak bileziği < Ar χalχala [onom.] şangır şungur etti

hali [Kut, Aş xi] ~ Ar χālin [#χlw fa.] boş, serbest < Ar χalā boş idi " hela

halı [DK xv] kalī ; [DK xv] χalice/χalıça ~ Fa qālī a.a.

• Nihai kökeni belirsizdir. Yākūt (ö.1229) zamanında etimolojisi tartışma konusu idi. Qālīqalca (= Erzurum) şehir adıyla birleştirilmesi fantezidir.

haliç ~ Ar χalīc [#χlc sf.] körfez, koy

halife [Kut xi] ~ Ar χalīfat [#χlf sf. f.] birinin yerine geçen, halef " halef

halihazır ~ Ar Hāla-l-HāDir varolan durum " hal1, hazır

halik [Kut xi] ~ Ar χāliq [#χlq fa.] yaratan, Allahın sıfatlarından biri " halk2

halim [xiv] ~ Ar Halīm [#Hlm sf.] yumuşak huylu < Ar Hilm yumuşaklık, tatlılık, sabır

halis [Yus xiv] ~ Ar χāliS [#χlS fa.] arı, saf, temiz " halas

halk1 [Kut xi] ~ Ar χalq [#χlq] herhangi bir insan topluluğu, ahali (= Aram χelqā pay, bölük, kısım < Aram #χlq pay etme, bölme) " halk2

• #χlq kökünün "pay etme" anlamı Arapçada mevcut değildir. Aramice sözcük EYun dēmos (1. pay, bir yana ayrılan kısım, 2. halk) deyiminin tam karşılığıdır.

halk2 [etm [xiv] ~ Ar χalq [#χlq msd.] yaratma, yaratış < Ar χalaqa yarattı (= Aram #χlq 1. pay etme, 2. ölçme, biçim verme)

halka [xiv] ~ Ar Halqat [#Hlq msd.] çember, halka, zincir baklası, ring

hallaç ~ Ar Hallāc [#Hlc im.] pamuk atıcı < Ar Halaca [msd. Halc] pamuk attı

halojen [xx/b] ~ Fr halogène 1. kimyada klor ve benzeri elementler grubu, 2. bu gruptan gazları kullanan lamba ☼ Jakob Berzelius, İsv. kimyacı (1779-1848), & EYun (h)áls, halo- tuz (~ HAvr *sal-d- a.a.) + EYun genēs, genēt- doğuran " salam, +jen1

• Kimyasal tuzların bileşiminde yer aldıkları için.

halt [xiv] ~ Ar χalT [#χlT msd.] karışım, karıştırma < Ar χalaTa karıştırdı

halter [xx/b] ~ İng halter tutamak, silah kabzası [esk.], halter < Ger *haldan tutmak

halüsinasyon [xx/b] ~ Fr hallucination hezeyan ~ OLat (h)allucination bunalım, sayıklama < EYun (h)alýssō bunalmak

halvet [Yus, DK xiv] ~ Ar χalwat [#χlw msd.] yalnız kalma, boş ve ıssız olma " hela

ham1 [Aş, Yus xiv] ~ Fa χām pişmemiş, işlenmemiş, tecrübesiz kimse

ham2 onom yeme veya yutma sesi

hamak [Bah 1924] ~ Fr hamac iki ağaç arasına gerilen salıncaklı yatak ~ İsp hamaca/hamaque a.a. ☼ 1526 Gonzalo Fernández de Oviedo, İsp. tarihçi. ~ Taino hamaka a.a.

• Orta Amerika yerli dillerinden.

hamakat ~ Ar Hamāqat [#Hmq msd.] ahmaklık, aptallık < Ar Hamuqa aptal idi

hamal [CodC xiii] hammal ~ Ar Hammāl [#Hml im.] yük taşıyıcı " haml

hamam [Yus xiv] ~ Ar Hammām [#Hmm im.] "çok ısıtan", ılıca, kaplıca " humma

hamarat [KT xix] becerikli, elinden iş gelir ~ Erm hamarod sıkı, derli toplu, titiz

hamaset ~ Ar Hamāsat [#Hms msd.] coşku, aşırı cesaret, fanatizm < Ar Hamisa coşkulu idi

hamburger [ML xx/c] ~ İng hamburger bir tür ekmek arası köfte < öz Hamburg Almanya'da bir kent

---

• Modern anlamı 1885 ile 1900 yılları arasında ABD'de doğmuştur.

hamd [Kut xi] ~ Ar Hamd [#Hmd msd.] övme, yüceltme < Ar Hamada övdü, yüceltti

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #h?md : elhamdülillah, hamd, hamdüsena, Muhammed

hamdüsena ~ Ar Hamd wa sanā' övme ve yüceltme " hamd, sena

hami ~ Ar Hāmin [#Hmy fa.] himaye eden " himaye

hamil ~ Ar Hāmil [#Hml fa.] taşıyan, yüklü " haml

hamile [DK xiv] gebe < Ar Hāmil [#Hml fa.] taşıyan, yüklü " hamil

---

• Arapçada aynı sözcük "taşıma aracı, evrak çantası, uçak gemisi" anlamlarıyla kullanılır.

haminne >> " hanım, nine

hamiş ~ Ar hāmiş [#hmş fa.] 1. ısıran, 2. sayfa kenarına eklenen not < Ar hamaşa ısırdı

hamiyet [Kut, Aş xi] ateşli gayret; [KT xix] vatan uğruna mücadele hırsı ~ Ar Hamiyyat [#Hmw msd.] ateşli gayret < Ar Hamā çok sıcak idi, akkor oldu, çok öfkelendi " humma

haml [etm [xiv] ~ Ar Haml [#Hml msd.] taşıma, yükleme < Ar Hamala taşıdı, yüklendi

hamle [Yus xiv] ~ Ar Hamlat [#Hml msd.] yüklenme, atılma, hücum " haml

hamsi [Amr xv] χamsi ; [EvÇ xvii] χapsi a.a. ~ Yun χámpsi Karadeniz’e özgü bir balık

---

• Nihai kökeni belki eski bir Karadeniz dilinden.

hamsin ~ Ar χamsīn [#χms] 1. elli, 2. kışın erbain adı verilen en soğuk kırk gününden sonra gelen elli günlük süre < Ar χamsat beş

EŞKÖKENLİLER:
Ar #?ms : hamsin, tahmis

hamster [ML xx/c] ~ İng hamster bir tür küçük kemirgen ~ Alm hamster a.a. ~ EAlm hamustro ~ Slav χomestorb a.a.

hamule ~ Ar Hamūlat [#Hml sf. f.] taşınan yük " haml

hamur [CodC xiii] χamır ~ Ar χamīr [#χmr sf.] kabarmış hamur, maya, mayalı hamurdan yapılan ekmek < Ar χamara kabardı, mayalandı

• Aynı kökten Ar χamr (mayalı içki, şarap).

hamut [LO xix] ~? Bul hamút / Sırp homut at koşumu, boyunduruk

---

• Karş. Alm hamen, İng hame (boyunduruk). Nihai kökeni tesbit edilemedi.

han1 [Yus, DK xiv] ~ Fa/OFa χān hane, konak, konak yeri, kervansaray

han1 [Yus, DK xiv] ~ Fa/OFa χān hane, konak, konak yeri, kervansaray

han2 Tü [Uy viii+] χan/kan = Tü χağan/kağan hükümdar " kağan

hançer [DK, Env xiv] ~ Ar Hancar kısa savunma bıçağı ~ Aram χangərā a.a.

hançere [Gül xv] ~ Ar Hancarat [#Hncr msd.] boğazın üst kısmı, gırtlak, veya boğazı kapatan kas (= İbr gargeret a.a. = Akad gangaritu a.a.)

handikap [xx/b] ~ İng handicap oyunda karşı tarafa peşinen verilen puan, dezavantaj < İng hand i’ cap "el şapkada", eski bir oyun & İng hand el + İng cap şapka " kep

hane/+hane [Yus xiv] ~ Fa χāna ev, konut, konak, yer, Arap rakamlarında basamak ~ OFa χānag a.a. " han1

EŞKÖKENLİLER:
Fa ?ana : berhane, cephane, darphane, eczane, hanedan, hapishane, kerhane, kütüphane, mahpushane, memişhane, meyhane, salhane, şeşhane, tımarhane, umumhane

hane

hanedan ~ Fa χānadān "hane tutan", sülale " hane, +dan1

hanende ~ Fa χwānanda okuyan, şarkı söyleyen < Fa/OFa χwāndan/χanīdan okumak, şarkı söylemek (= Ave hvan- a.a.) ~ HAvr *kan- şarkı söylemek " kanto

hangar [Bah 1924] ~ Fr hangar korunak, çardak [esk.], uçak deposu ~ Ger *haimgard-

hangi Tü [Kaş xi] kaŋu/kayu a.a.; [Oğ xi] χaŋı ; [DK xv] kangı

hani2 ~ Yun χanní bir balık türü, serranus hepatus ~ EYun χannē a.a.

hanif ~ Ar Hanīf [#Hnf sf.] 1. Kuran'da Hz. İbrahim'in dini inancını tanımlamak için kullanılan bir sıfat, 2. tek tanrıcı = Ar Hanafī [nsb.] pagan, putperest, kitabi dinlerden önceki dinlere mensup ~ Aram χanəpā [#χnp] a.a. = İbr χanēp kâfir, dinsiz

---

• Kur'anda kullanılan deyimin anlamı muğlak olup, tefsirde çeşitli şekillerde yorumlanmıştır.

hanım <Tü [Çağ xv] χanum hükümdar eşi, kraliçe, prenses; [xvi] soylu kadın (Moğol ve Tatarlarda) < Tü χan hükümdar " han2

• -um/-ım dişil ekinin kaynağı belirsizdir. χan/χanum ve beg/begüm biçimlerinin bilinmeyen bir Asya dilinden devralındığı düşünülebilir.

hantal [Amr, Men xv] ebucehil karpuzu; [LO xix] iri, kaba, biçimsiz (vulg.) ~ Ar HanTal/χanTal acı meyvesi müshil ve çocuk düşürücü olarak kullanılan bir bitki, ebucehil karpuzu, adem inciri, colocynthus

hanut [xx/b] çarşıda müşterileri belirli bir dükkâna yönlendirme işi ve bu işten alınan komisyon ~ Erm χanut' dükkân ~ Aram χanūTā kemerli taş oda, hücre, depo, dükkân < Aram #χnt bükme, kavisli hale getirme, kemer yapma

---

• Ar Hanūt, İbr χanūt (dükkân) biçimleri Aramiceden alınmıştır. Sözcüğün nihai anlamı Yun kámara (1. kemer, 2. kemerli taş oda) ile paralellik gösterir.

hanzo [197+] kaba ve aptal adam (argo) < öz Hanzo Kemal Sunal'ın aynı adlı filminde bir karakter öz Hans Alman erkek adı

hap1 [Mercimek xv] tıpta tane haline getirilmiş ilaç ~ Ar Habb [#Hbb1] tohum, tane, tıpta hap

hap2, hapır onom yeme sesi

hapaz[lamak [xvi] hapaz tokat ~ ?

hapis/haps- [DK, Env xiv] ~ Ar Habs [#Hbs msd.] 1. tutsak etme, kapatma, 2. tutsaklık yeri < Ar Habasa kıstı, kısıtladı, kapattı, hapsetti (= Aram #χbş bağlama - özellikle sarık veya baş örtüsü, kuşak, at koşumu = Akad abāşu bağlama)

• Karş. Akad abşu (kuşak, kemer).

hapishane + [KT xix] mahbes & Ar Habs + Fa χāna " hapis, hane

hapşır[mak <onom < Tü hapş [onom.] hapşırık sesi

har1 ~ Ar Harr [#Hrr1 msd.] sıcaklık, ateş < Ar Harra ısındı, sıcak idi

har2, harıl onom [BK 1799] harıl harıl nefes nefese yürüme sesi

hara [1924] ~ Fr haras at neslini ıslah için kurulan çiftlik < Nor harra bir at rengi

harabe ~ Ar χarābat [#χrb msd.] harap şey, yıkıntı, virane " harap

haraç [Aş, Yus xiv] ~ Ar χarāc [#χrc msd.] vergi, İslam hukukunda gayrımüslimlerin ödediği toprak vergisi " harç

harakiri [187+] ~ Jap harakiri karın deşme yoluyla intihar & Jap hara karın + Jap kiri deşme

haram [Kut xi] ~ Ar Harām [#Hrm msd.] yasak, tabu, dokunulması yasak olan " harem

harami [Aş xiv] ~ Ar Harāmī [#Hrm nsb.] haramcı, haram yiyem " haram

harap [Kut, Aş xi] yıkım (isim); [DK, Env, Men xv] harab yıkılmış, yıkık (sıfat) ~ Ar χarāb [#χrb msd.] viran etme, yıkım, yıkıntı < Ar χaraba viran etti, yıktı (= İbr/Aram #χrb a.a.)

• Sıfat olarak kullanımı Türkçeye özgüdür.

harar ~ Ar ġirār/ġirārat [#ġrr] çuval, özellikle saman çuvalı ~ ?

hararet [Aş xiv] ~ Ar Harārat [#Hrr1 msd.] ısınma, ısı " har1

harbi [xiv] ~ Ar Harbī [#Hrb nsb.] harple ilgili, savaşçı, askeri sınıfa mensup kişi " harp1

harç [CodC xiii] 1. sarf, masraf; [Men xvii] 2. dolaylı vergi, resmi işlemler için ödenen para; [KT xix] 3. bir şeyin üretiminde kullanılan hammadde, 4. duvar örmede kullanılan kum ve kireç karışımı ~ Ar χarc [#χrc msd.] 1. çıkma, harcama, masraf, 2. gereken şeyler, gereç, malzeme < Ar χaraca [msd. Hurūc] çıktı, dışarı çıktı, çıkış yaptı, çıkıntı yaptı, yoldan çıktı

harca[mak [Aş, DK xiv] < Ar χarc masraf " harç

harcıalem ~ Fa χarc-i cālam herkesin harcı, sıra malı, banal & Ar χarc uygun olan şey, gereç + Ar cālam dünya, herkes " harç, alem2

harcırah ~ Fa χarc-i rāh yol için gereken şeyler, yolluk & Ar χarc gerekli şeyler, gereç + Fa rāh/rah yol " harç, rahvan

hardal ~ Ar χardal hardal bitkisi ve tanesi ~ Aram χardalā a.a.

• Nihai kökeni eski bir Akdeniz dili olmalıdır.

hare ~ Fa χāra/χārā dalgalı kumaş

harekât [xiv] ~ Ar Harakāt [#Hrk çoğ.] hareketler < Ar Harakat " hareket

hareket [Aş xiv] ~ Ar Harakat [#Hrk msd.] devinim < Ar Haraka hareket etti, devindi

harem [xiv] Mekke civarındaki belli bölge ki Hac esnasında ihramla girilir ~ Ar Haram [#Hrm msd.] yasak, tabu, kutsal, dokunulmaz < Ar Harama [msd. Hirm/Hirmān] yasakladı, dışladı, dokunulmaz kıldı (= İbr/Aram #χrm yasaklama, dinen yasak sayma)

• Türkçe kullanımda Ar Harīm (dokunulmazlığı olan yer, evde kadınlara ayrılmış olan kısım, haremlik) ile birleşmiştir.

harf [Kut, Aş xi] ~ Ar Harf [#Hrf msd.] 1. mızrak veya kılıcın keskin ağzı, 2. yazı birimi, harf (= Aram #χrp bileme, keskin veya sivri olma)

• "Yazı" anlamı muhtemelen eski çivi yazısının şeklinden veya "sıvri bir uçla kazıma" eyleminden ötürüdür. Karş. Tü çizmek, Yun gráfō, Lat scribere (1. sivri bir uçla çizmek, 2.

yazı yazmak). Sam #χrb (kılıç, kesici alet) sözcüğüyle ilişkili olduğu varsayılabilir. Karş. harp1.

hariç [xiv] ~ Ar χāric [#χrc fa.] dış, dışarı, dışarı çıkan " harç

hariciye (umur-u) hariciyye 1836'da kurulan dış işleri bakanlığına verilen ad < Ar χāric [#χrc] dış " hariç

harika [KT xix] harikulade şey < Ar χāriqu-l-cādat^ " harikulade

harikulade ~ Ar χāriqu-l-cādat^ "adet yırtan", olağan dışı, doğaüstü & Ar χāriq [#χrq] yırtan (< Ar χaraqa yırttı, yardı, delip dışarı çıktı) + Ar cādat^ alışkanlık, rutin " adet2

harikzede + [KT xix] yangın vurmuş, yangın afetine uğramış & Ar Harīq [#Hrq] yangın + Fa zada vurmuş " mahrukat, +zede

haris [Kut xi] ~ Ar HāriS [#HrS fa.] hırslı " hırs

harita [MMem xvi] χarti ~ Ar χarīTat harita, özellikle deniz haritası ~ Aram χartā a.a. ~ EYun χártēs 1. kâğıt, 2. harita " kart2

harman [xiv] χırmen ekin savurma; [Men] χırmen vulg. harman a.a.; [KT] ciltlenecek kitabın formalarını dizme, tütün karma ~ Fa χirman ekini kepeğinden ayırmak için savurma

harmandalı Ege bölgesinde eşekçilere özgü oyun havası < Tü harbende/harmanda [xvii-xix] eşekçi, katırcı ~ Fa χarbanda a.a. & Fa χar eşek + Fa banda hizmetçi, uşak " harpuşta, bende

harmani [TDK 1955] bütün vücudu saran kolsuz üst giysi, pelerin Tü harman " harman

---

• Anlam ilişkisi açık değildir.

harmoni >> " armoni

harnup >> " harup

harp1 [Aş xiv] harb ~ Ar Harb [#Hrb msd.] savaş (= Aram χarbā kılıç veya mızrak = İbr χəreb a.a. = Akad χarbu bir tür kesici alet)

harp2 [xx/b] ~ Fr harpe bir müzik aleti " arp

harpuşta [Men xvii] χarpüşte omurgalı çatı; [LO] balıksırtı makaslı dam ~ Fa χar puşta eşek sırtı & Fa χar eşek + Fa puşta sırt " puşt

---

• Fa χarpuşt ("diken sırt" = kirpi) ayrı kelimedir.

hars [Men xvii] ekip biçme, tarım; [191+] eğitim yoluyla aktarılan hasletler (Fr culture karşılığı) ~ Ar Harθ [#Hrθ msd.] kültivasyon, tarla sürme, tarım < Ar Haraθa toprağı sürdü, ekip biçti (= Aram #χrt/χrS yarma, kazma, özellikle hendek kazma)

• Ziya Gökalp tarafından Fr culture karşılığı olarak kullanılmıştır. Karş. KÜLTÜR, EKİN.

harup/harnup ~ Ar χarrūb/χarnūb keçiboynuzu (= Aram χarrūb = Akad χarūpu a.a.)

has [Kut, Aş xi] ~ Ar χāSS [#χSS fa.] 1. ayrı, ayrılan, özel, seçkin, 2. toplumsal anlamda seçkin, elit " husus

haşa [Yus xiv] ~ Ar Hāşā-llāhi Allah göstermesin < Ar Hāşā [#Hşw] uzak etsin! < Ar Haşā [msd. Haşw] araya bir şey soktu, doldurdu

hasar [xiv] ~ Ar χasār [#χsr msd.] kayıp, zarar < Ar χasira hasar gördü, zarara uğradı

haşarı [xiv] haşeri haşere gibi veya haşerata ait, terbiyesiz, yaramaz adam ~ Ar Haşarī [#Hşr nsb.] haşerata ait < Ar Haşarat " haşere

haşat [ML xx/c] yorgun, perişan ~ ?

hasat ~ Ar HaSad [#HSd msd.] ekin biçme < Ar HaSada ekin biçti (= Akad eSādu a.a.)

hasbelkader ~ Ar Hasba-l-qadar kaderin gereği < Ar Hasb hesap, akıl yürütme, değerlendirme " haseb, kader

hasbıhal ~ Ar Hasba-l-Hāl durum değerlendirmesi " haseb, hal1

haseb[iyle ~ Ar Hasab [#Hsb msd.] ölçme, hesaplama " hesap

haseki [Aş xiv] ~ Fa χāSagī "seçilmiş olan", hükümdarın yakını < Ar χāSS " has

haşema [Hürr 1998] bir tür mayo ~ Ar Haşamat [#Hşm msd.] hicap, dini kurallar uyarınca erkeğin dizden bele kadar olan kısmını örten giysi < Ar Haşama utandı " haşmet

haşere ~ Ar Haşarat [#Hşr çoğ.] börtüböcek, her türlü zararlı veya rahatsız edici küçük yaratık " haşır1

haset [Aş, Yus xiv] ~ Ar Hasad [#Hsd msd.] kıskançlık < Ar Hasada kıskandı

haşhaş ~ Ar χaşχāş afyon bitkisi, papaver somniferum ~ Sans khaskhasa a.a.

hasıl [Aş, Yus xiv] ~ Ar HāSil [#HSl fa.] 1. ürün, gelir, 2. işin veya konuşmanın özü " husul

hasıla ~ Ar HāSilat [#HSl fa. f.] üreyen şey, gelir " hasıl

hasılat ~ Ar HāSilāt [#HSl çoğ.] gelirler < Ar HāSilat " hasıla

hasım/hasm- [Kut xi] hasm ~ Ar χaSm [#χSm] düşman, muhalif, hukuki bir işlemde karşı taraf

haşin [xiv] ~ Ar χaşīn [#χşn sf.] sert, kaba < Ar χaşuna [msd. χuşūnat] kaba ve saygısız idi

hasır [CodC xiii] hasir ~ Ar HaSīr [#HSr sf.] her türlü örgü, paravan, özellikle ot veya kamıştan örülü yaygı " hasr

haşır1 [Yus xiv] haşr ~ Ar Haşr [#Hşr msd.] 1. toplanma, kalabalık etme, 2. mahşer, kıyamet < Ar Haşara (kalabalık) toplandı, kaynaştı

EŞKÖKENLİLER:
Ar #h?şr : haşır1, haşarı, haşere, mahşer

haşır2 onom yaprak veya kâğıt sesi

hasis [xiv] hakir; [KT xix] 1. nekes, cimri, 2. alçak, adi, kıymetsiz ~ Ar χasīs [#χss sf.] aşağılık, hakir, değersiz, ucuz, yücelikten yoksun < Ar χassa [msd. χissat] aşağılık ve hakir idi

---

• "Cimri" anlamı 20. yy’da ağır basmıştır.

haşiye ~ Ar Haşiyyat [#Hşw msd.] dolgu, kumaşın kenar süsü, sayfanın kenarına eklenen yorum, dip notu " haşa

hasiyet [Aş xiv] " has

haşla[mak <Tü [MŞ xiv] sulu yemek pişirmek < Tü *aşla- " aş

• Erm χaş- (suda kaynatarak pişirmek, haşlamak) fiiliyle benzerliği tesadüfi olmalıdır.

haslet [Aş xiv] ~ Ar χaSlat [#χSl msd.] huy, tabiat, mizaç " husul

haşmet [Kut xi] maiyet ve hizmetçi sahibi olma, debdebe; [KT xix] ecnebi hükümdarlar için kullanılan saygı deyimi < Ar Haşam [#Hşm] maiyet, hizmetçiler, taallukat

• Arapça #Hşm (utanma, hicap duyma) fiili Aram #χşm (susma, tereddüt etme) ile eşkökenlidir. Karş. Ar Hişmat (utanma, hicap). Türkçe türevler bambaşka bir anlam kazanmıştır.

haşmetmeap [xix] ecnebi hükümdarlara mahsus bir unvan
& Ar Haşmat + Ar ma'āb [#'wb iz/m.] geri dönülecek yer, sığınılan yer, melce (< Ar a'āba geri döndü) " haşmet

haspa [Bah 1924] sevimli yaramaz, külhani ~ ?

hasr[etm [MMem xvi] ~ Ar HaSr [#HSr msd.] etrafını çitle çevirme, sınırlama < Ar HaSara etrafını çevirdi, bloke etti, sınırladı, içerdi

hasret [Aş, Yus xiv] ~ Ar Hasrat [#Hsr msd.] bir şeyin yokluğundan ötürü acı çekme (= Aram #χsr eksik veya yoksun olma) " hasar

hassa [Yus xiv] ~ Ar χāSSat [#χSS fa. f.] özel olan şey, özellik, ayrıcalık, seçkin kimse, elit " has

hassas [Mercimek xv] ~ Ar Hassās [#Hss im.] çok hisseden, duyarlı " his

hasta [Yus, Gül xiv] sayrı, sağlığı bozuk ~ Fa χasta yaralı < Fa χastan yaralamak, yaralanmak

hat/hatt- [Kut xi] ~ Ar χaTT [#χTT msd.] çizgi, çizim sanatı < Ar χaTTa çizdi, yazdı (= Aram #χTT kazıma, çentme, taş üzerine yazma = Akad χaTāTu a.a.)

hata [Kut xi] ~ Ar χaTā' [#χTy msd.] yanılgı, yanlış < Ar χaTā yanıldı, yanlış yaptı

hatıl [LL 1732] HaTl taş duvarı berkitmek için araya konan yatay ağaç ~ ?

• Ar *HaTīl veya *HaTl biçimine rastlanmamıştır.

hatim/hatm- [Yus xiv] χatm ~ Ar χatm [#χtm msd.] 1. mühürleme, kapatma, 2. ezberleme, özellikle Kuran'ı ezbere okuma ~ Aram χətīm/χātəmā mühür, damga ~ Mıs χtm a.a.

hatip [xiv] hutbe okuyan ~ Ar χāTib [#χTb fa.] hitap eden " hitap

hatır/hatr- [Kut xi] ~ Ar χāTir [#χTr fa.] düşünce, akıl, bellek < Ar χaTara [msd. χuTūr] aklına geldi, anımsadı

• Ayrıca Ar χaTura (önemli idi, ciddi ve tehlikeli idi). • Hatırlı/hatırsız sıfatları hatrı sayılır (düşüncesi önemsenir) deyiminden türemiştir.

hatıra [MMem xvi] ~ Ar χāTirat [#χTr fa. f.] akılda kalan şey, anı " hatır

hatmi [xiv] χıtmi ~ Ar χiTmī hatmi bitkisi, athaea officinalis

hatta [xiv] ~ Ar Hattā ta ki (edat)

hattat ~ Ar χaTTāT [#χTT im.] çizimci " hat

hatun [Or, Uy viii] χatun/katun kraliçe; [passim. xiii] yasal eş, zevce ~ Sogd χwatēn [f.] kraliçe (= Sogd *χwatāw-ni) < Sogd χwatāw kral, hükümdar & Sogd χwa kendi + Sogd tāw güç, güçlü " hodbehod

---

• Sogd χwatāw, MÖ 3. yy'da Baktria krallarının ünvanı olan EYun autokrátōr sözcüğünün tam çevirisidir; -ni Sogdca dişil ekidir. Türkçe sözcük 13. yy'dan önce sadece "kraliçe" anlamında kullanılmıştır.

hav1 [Men xvii] Hāv kumaşın yüzünde oluşan pürüz, kadife veya havlu havı, ince ve yumuşak kıl ~ ?

hav2 onom [Env xv] hav hav ötme sesi; [DK xv] vaf vaf köpek sesi

hava [CodC, Aş xiii] ~ Fa hawā a.a.

havadis [MMem xvi] ~ Ar Hawādiθ [#Hdθ çoğ.] olaylar, hadiseler < Ar Hadīθat " hadise

havale [Aş xiv] yöneltme, yönlendirme ~ Ar Hawālat [#Hwl msd.] aktarma, transfer, bir borcu başkasına devretme " hal1

havali [Gül xiv] ~ Ar Hawālin [#Hwl çoğ.] etraf, çevre < Ar Hawl çevre < Ar hāla döndü, dönüştü " hal1

havan [xiv] ~ Fa/OFa hāwan a.a.

havari ~ Ar Hawārī [#Hwr nsb.] İsa'nın 12 müridinden her biri ~ Eth χawār yolcu, elçi, haberci < Eth [#xwr] gitmek

---

• Nöldeke, Beiträge 1910. Ar #Hwr2 veya İbr/Aram #χwr (beyaz olma) kökleriyle alakalı olmadığı açıktır.

havas [Yus xiv] ~ Ar χawāSS [#χSS çoğ.] özel olanlar, seçkinler, elit < Ar χāSSat " hassa

havf [Yus xiv] ~ Ar χawf [#χwf msd.] korku < Ar χāfa korktu

havi ~ Ar Hāwin [#Hwy fa.] içeren < Ar Hawā kapsadı, topladı, içerdi

havil/havl- ~ Ar Hawl [#Hwl] güç, mecal " hal1

havlıcan ~ Fa χāwlincān havlıcan bitkisi, alpinia galanga ~ Sans kulaŋgcana a.a.

havlu [Men xvii] havlı/havlu makreme tüylü peşkir < Tü hav1 " hav1

havra ~ İbr χebrah [msd.] cemaat, içtima < İbr #χbr bir araya gelme, birlikte olma, birleşme

---

• Karş. Aram χibru (aşiret), Akad χubūru (cemaat, cemiyet).

havsala ~ Ar HawSalat [#HSl] kuş kursağı, mide " husul

havuç [MŞ xiv] hevic ; [Men xvii] hevc vulg. hauc ~ Fa hawic a.a.

havuz [xiv] havz ~ Ar HawD [#HwD msd.] su biriktirmek amacıyla açılan çukur, havuz, sarnıç " havza

havya [Men xvii] hāviye cehennem; [KT xix] kalaycıların erimiş metali tutmak için kullandıkları çekice benzer alet ~ Ar hāwiyyat [#hwy] uçurum, dipsiz kuyu, cehennem < Ar hawā düştü, uçtu

havyar [Kan xv] Hazar Denizine özgü bir tür mersin balığı yumurtası ~? Fa *χāwiyār lezzetsever, gurme? & Fa χāwī lezzet (< Fa χā'idan tadına bakmak, tatmak) + Fa yār seven, dost

---

• Kökeni çok tartışılmıştır. Batı dillerine İtalyanca yoluyla Türkçeden geçmiştir. Karş. İt caviale, İng caviar (a.a.).

havza ~ Ar Hawzat [#Hwz/Hyz msd.] 1. mülk, varlık, 2. bir şeyin sınırları içinde olan < Ar Hāza elde etti, tuttu, sahip oldu

hay ünl [Kut, DK xi] ilgi, kaygı, dilek, üzüntü belirten ünlem

haya1 [Aş, Yus xiv] ~ Ar Hayā' [#Hyy/Hyw msd.] utanma, utangaçlık

haya2 [xiv] ~ Fa χāya 1. yumurta, 2. testis, husye ~ OFa χāyag yumurta

hayal [Yus xiv] ~ Ar χayāl [#χyl msd.] imgelem, zihinsel görüntü, gövdeden ayrılmış ruh < Ar χāla hayal etti

hayalet ~ Ar χayālat [#χyl] doğaüstü görüntü, hayalet, fantom " hayal

hayat1 [Aş, Yus xiv] ~ Ar Hayā'at [#Hyy/Hyw msd.] canlı olma, yaşama < Ar Hayya canlı idi, yaşar idi

---

• "Yaşam süresi, ömür" anlamında kullanımı Türkçeye özgüdür.

hayat2 ~ Ar HayāT [#HwT çoğ.] duvarlar, avlu < Ar Hā'it çevre duvarı, çit < Ar HāTa [msd. HayT/HīTat] etrafını çevirdi, korudu, savundu, sakındı

haybe [AL 192+] habe yemek (argo); [İAr 193+] habeden bedavadan, parasız (argo); [AL 192+] habeden bedava ele geçirilen mal veya eşya (argo) ~ Çing habe yemek

haydari [xi] Haydar'a ilişkin; [xv] Kalenderi ve Bektaşiliğe yakın bir tarikat, alevilerin giydiği kızıl başlık, dervişlerin giydiği kolsuz yelek; [198+] kalender sofrasına mahsus bir yoğurtlu meze < öz Haydar Erdebil şeyhi, Cüneyd'in oğlu ve Şah İsmail'in babası (ö. 1488) < Ar χaydār arslan

haydi ünl [xvi] hayde/hay de/haydi/de hayde " hay

haydut [Men, Peç xvii] Macar piyade askeri; [xviii] eşkiya, başıbozuk ~ Mac hajdúk [çoğ.] < Mac hajdú başıbozuk piyade, akıncı

• Karş. Sırp/Arn hajduk, Rom haiduc, Bul haidut (eşkiya, başıbozuk). Macarca sözcüğün nihai kökeni belirsizdir.

hayhay ünl [KT xix] onaylama deyimi " hay

hayhuy [Neş xv] hāy u hūy ~ Fa hāy hūy şamata, kalabalık sesi

hayıf[lanmak [Yus, DK xiv] ~ Ar Hayf eyvah! yazık! (ünlem)

hayır1 [Men xvii] χayr olumsuz cevabı nazik dille ifade eden söz ~ Ar χayr iyilik " hayır2

• Olumsuz cevabı dolaylı olarak ifade eden bir hüsnü tabir olarak kullanılmıştır.

hayır2/hayr- [Kut xi] ~ Ar χayr [#χyr msd.] 1. en iyi, seçkin, 2. iyilik, iyi davranış < Ar χāra (iyi olanı) seçti, tercih etti

hayırhah & Ar χayr iyilik + Fa χwāh isteyen (< Fa χwāstan, χw^āh- istemek, dilemek) " hayır2

hayıt [BK 1799] ayıd bir bitki, vitex agnus-castus; [LO xix] ayīd/hayit ~ ?

haykır[mak Tü [Uy viii+] aykır- bağırmak; [DK xv] haykır- < Tü ay/hay [onom.] bağırma sesi " +kir-

haylaz Tü? [xix] haylamaz aldırmaz, umursamaz < Tü hayla- [xvi-xix] aldırmak, umursamak < Tü hay ilgi ve kaygı ünlemi " hay

hayli [MŞ xiv] χaylī çok < Ar χayl at sürüsü, süvari takımı, güruh, ordu (= Aram χeylā ordu = Akad ellatu a.a.)

• Türkçe sıfat hayl-i filan (filan sürüsü) tamlamasından türemiştir.

haymatloz [xx/b] ~ Alm heimatlos hiçbir ülke vatandaşı olmayan kişi, yurtsuz & Alm heimat yurt, vatan + Alm -los -siz, yoksunluk eki " hangar

hayran [Aş, Yus xiv] ~ Ar Hayarān [#Hyr msd.] şaşırma, şaşkınlık " hayret

---

• Sıfat olarak kullanımı Türkçeye özgüdür.

hayrat [Aş xiv] ~ Ar χayrāt [#χyr çoğ.] hayır işleri, iyilikler < Ar χayr iyilik " hayır2

hayret [xiv] ~ Ar Hayrat [#Hyr msd.] şaşma, şaşkınlık < Ar Hāra şaştı

haysiyet ~ Ar Hayθiyyat [#Hyθ msd.] konum, sosyal konum, statü < Ar Hayθ nerede

hayta [xix] haydut, eşkiya, at hırsızı ~ ?

hayvan [Aş, Yus, DK xiv] ~ Ar Hayawān [#Hyy/Hyw] 1. yaşama, canlı olma, 2. her çeşit canlı varlık, canavar < Ar Hayya yaşadı, canlı idi " hayat1

haz/hazz- [Aş xiv] ~ Ar HaZZ [#HZZ msd.] pay, kısmet, zenginlik, keyif < Ar HaZZa talihli idi

hazan1 [xi] ~ Fa χazān sonbahar

hazan2 ~ İbr χazzān 1. tapınak görevlisi, 2. sinagogda ilahi okumakla görevli kişi, kantor ~ Akad χazānu kent yöneticisi " hazine

hazer [Kut xi] ~ Ar HaDar [#HDr msd.] meskûn ve ekilip biçilen yer " huzur

hazeran ~ Ar χayzurān tropik ülkelerde yetişen bir cins kamış, ruscus aculatus (= Aram χəzīrā a.a.)

hazım/hazm- [Aş xiv] ~ Ar haDm [#hDm msd.] sindirim < Ar haDama sindirdi

hazin [Yus xiv] ~ Ar Hazīn [#Hzn sf.] hüzünlü " hüzün

hazine [Kut, Aş xi] ~ Ar χazīnat [#χzn sf. f.] kıymetli eşya veya para konulan yer, depo, kasa, saklama yeri < Ar χazana sakladı, depoladı

• Akad χazānu (kent yöneticisi) > İbr/Aram χazzān (tapınak bakıcısı) biçimleri Sami kökünün nihai anlamının "bakma, gözkulak olmak" olduğunu düşündürür. Arapça sözcüğün anlamı OFa ganz/ganzīnag (hazine, kasa) ’dan etkilenmiştir.

hazır [Aş, Yus xiv] ~ Ar HāDir [#HDr fa.] hazır olan, huzurda bulunan " huzur

haziran ~ Ar Hazīrān Rum takviminin dördüncü ayı ~ ?

hazire [xiv] mezarlık ~ Ar HaZīrat [#HZr sf. f.] çitle çevrili yer, mezarlık < Ar HaZara [msd. HaZr] çitle kapattı

hazne [xiv] ~ Ar χaznat [#χzn msd.] kıymetli eşya veya para konulan yer, depo, hazine " hazine

---

• Kamus-ı Türki’ye göre hazine sözcüğünün Türkçe zebanzedidir. Oysa gerek Tacül Arus, gerek Lane, Arapça biçimi χazīnat varyantı olarak zikrederler.

hazret [Aş, Yus xiv] ~ Ar HaDrat [#HDr msd.] 1. huzur, mevcudiyet, prezans, 2. bir saygı deyimi " huzur

---

• Huzura çıkma deyiminde sözü edilen eylemin soyut kişilik kazanmış halidir. Anlam gelişmesi için karş. yan, nezd.

he ünl [DK xiv] olumlama bildiren ünlem

heba [Yus xiv] ~ Ar habā’ [#hbw msd.] toz, özellikle havada uçuşan toz zerresi

hece [DK xiv] tempoyla okuma ~ Ar hacā’ [#hcw msd.] 1. tempoyla manzume okuma, 2. alfabedeki harflerin sırası ~ Aram hegā [#hgy] düşünme, heceleyerek okuma

hecin [xiv] tek hörgüçlü deve ~ Ar hacīn [#hcn sf.] 1. nesli bozuk, melez, soysuz, 2. tek hörgüçlü sürek devesi

hedef [Mercimek xv] ~ Ar hadaf [#hdf msd.] a.a. < Ar hadafa [msd. hadf] hedefledi, nişan aldı

heder ~ Ar hadar [#hdr msd.] 1. bir cinayetin intikamsız ve kısassız kalması, "kanın yerde kalması", 2. boşa harcanan şey < Ar hadara yok yere ya da cezasız kan döküldü, boşa gitti

hediye [xiv] armağan ~ Ar hadiyyat [#hdy msd.] yola çıkmadan kesilen kurban, uğurluk, yol armağanı, her çeşit armağan " hidayet

hedonizm [xx/b] ~ Fr hédonisme zevk ve sefa düşkünlüğü < EYun (h)ēdonē zevk, keyif ~ HAvr *swād-onā- < HAvr *swād- tatlı, hoş

• Aynı kökten İng sweet, Lat suavis (tatlı, hoş).

hegemonya [xx/a] ~ Lat hegemonia hüküm sahibi olma, tahakküm < EYun (h)ēgemōn önder, lider, komutan < EYun (h)ēgéomai öncü olmak, önderlik etmek ~ HAvr *sāgeyo- < HAvr *sāg- aramak, iz sürmek

hekim [DK xiv] ~ Ar Hakīm [#Hkm sf.] hikmet sahibi, bilge, filozof, tabip ~ Aram χakīm a.a. < Aram #χkm bilme " hikmet

heksa+ ~ Fr héxa- / İng hexa- altı ~ EYun (h)eks a.a. ~ HAvr *s(w)eks- a.a.

• Aynı kökten Lat sex, Fr six, İt sei, İng six, Alm sechs, Gal chwech, Fa şaş (altı).

hekt(o)+ ~ Fr/İng hect(o)- yüz (100) ~ EYun (h)ekatón a.a. ~ HAvr *dekm-tom- a.a.

• Aynı kökten Lat centum (yüz).

EŞKÖKENLİLER:
EYun (h)ekatón : hekt(o)+, hektar
Lat centum : kantar, santi+, santim1, santim2

hektar [Aİhsan 1891] ~ Fr hectare 100 ardan oluşan yüzey ölçü birimi " hekt(o)+, ar2

hela [Men xvii] 1. boşluk, vakum, 2. abdesthane ~ Ar χalā’ [#χlw] boşluk, boş yer, tenha < Ar χalā boş idi, tenha idi, tenha bir yere çekildi, insanlardan uzaklaştı

helak [Aş, Yus xiv] ~ Ar halāk [#hlk msd.] tükenme, bitme, mahv < Ar halaka tükendi (= Aram #hlk gitme, yürüme = Akad alāku a.a.)

helal [Kut, Aş xi] ~ Ar Halāl [#Hll msd.] izinli olan, dinen yasak olmayan < Ar Halla çözdü, izin verdi " hal2

hele [Yus, DK xiv] ~ Fa hala uyarı ifade eden bir söz

helecan ~ Ar χalacān [#χlc msd.] titreme, sarsılma < Ar χalaca titredi, sarsıldı

helezon ~ Ar halazūn spiral, salyangoz ~ EYun (h)elissón helezon < EYun (h)elíssō (asma filizi gibi) sarılmak, helezon şeklinde olmak

helikopter [Hayat 1961] yatay pervaneli uçak ~ Fr hélicoptère ☼ 1861 Gustave de Ponton d'Amécourt, Fr. mucit. & EYun (h)éliks helezon + EYun pterón kanat " helezon

helis [xx/b] ~ Fr hélice helezon ~ EYun (h)éliks a.a. " helezon

hellim ~ Ar Halūm/Hallām [#Hlm im.] bir tür yumuşak peynir < Ar Haluma yumuşak idi " halim

helva [Kut xi] ~ Ar Halwā' [#Hlw] tatlı yiyecek, şekerleme < Ar Hulw tatlı (= Aram #χly tatlı olma, tatlılık = İbr #χlh a.a.)

helyum [Bah 1924] ~ YLat helium bir element ☼ 1868 J. N. Lockyer ve E. Frankland, İng. Kimyacı < EYun (h)élios güneş ~ HAvr *saəwel- a.a.

• İlk kez 1868'de bir güneş tutulması esnasında güneş tayfında tesbit edildiği için. • Aynı kökten Lat sōl, Sans súvar > súrya, Ave hvarə-, İng sun (güneş), İng south (güneş yanı, güney).

hem [Kut, Aş xi] ~ Fa/OFa ham de, dahi (edat), bir, beraber, aynı (önek) ~ EFa/Ave ham(a)- bir, beraber, aynı ~ HAvr *sem-1 bir, beraber, aynı

• Aynı kökten EYun (h)omós, Lat simul, Ger *sama-, İng same, Sans sam(a)- (bir, beraber, aynı).

hem(o)+/hemat(o)+ ~ Fr hém(o)- / İng haem(o)- kan (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun (h)aíma, t- kan ~ HAvr *sai-mn- < HAvr *sai-3 yoğun sıvı, kan

hematit [xx/b] ~ Fr hématite kan taşı ~ EYun (h)aimatítes kan gibi " hem(o)+

hematoloji [ML xx/c] ~ Fr hématologie kan bilimi " hem(o)+, +loji

hemcins [Mercimek xv] ~ Fa hamcins aynı cinsten olan & Fa ham + Ar cins " hem, cins

hemen [Aş, Yus xiv] hemāndem aynı anda ~ Fa ham ān (dam) onunla bir (zamanda), beraber, aynı anda, simültane, vakit geçmeden & Fa ham bir, beraber + Fa ān o + Fa dam zaman, an " hem

hemfikir + ~ Fa ham fikr aynı düşüncede olan & Fa ham aynı + Ar fikr düşünce " hem, fikir

hemofili [xx/b] ~ Fr hémophilie kolay kanama hastalığı & EYun (h)aíma, t- kan + EYun filéō sevmek " hem(o)+, fil(o)+

hemoglobin [xx/b] ~ Fr hémoglobine alyuvarlara kızıl rengi veren madde ~ Alm haemoglobin a.a. < Alm haematoglobulin ☼ H. F. I. Hoppe-Seyler, Alm. kimyacı (1825-95) & EYun (h)aíma, t- kan + Lat globus küre, yuvar " hem(o)+, glob

hemoraji [Bah 1924] emoraji ~ Fr hémorragie damar yırtılması sonunda oluşan ani ve şiddetli kanama ~ EYun (h)aimorrhagía a.a. & EYun (h)aíma, t- kan + EYun rhágē püskürme, fışkırma (< EYun rhēgnymi yırtıp çıkmak, püskürmek) " hem(o)+

hemoroid [xx/b] ~ Fr hémorrhoïde basur ~ EYun (h)aimorrhoís, -d- kanayan, kan akıtan & EYun (h)aíma, t- kan + EYun rhéō akmak " hem(o)+, ritm

hempa [xiv] ~ Fa ham pā yoldaş, ayakdaş, ayak uyduran & Fa ham aynı + Fa pā ayak " hem, pa

hemşehri ~ Fa ham şahrī aynı memleketli " hem, şehir

hemşire [xv] kız kardeş; [xix] hastabakıcı kadın ~ Fa ham şīra 1. süttaş, kardeş, 2. özellikle kız kardeş & Fa ham aynı + Fa şīr süt " hem, şıra

hemzemin [TDK 1998] hemzemin geçit karayoluyla aynı düzlemde olan demiryolu kavşağı & Fa ham eş, beraber + Fa zamīn taban, yer, düzlem " hem, zemin

---

• Muhtemelen Fa hamzamān (eşzamanlı) deyimine benzetilerek türetilmiş Türkçe bir terkiptir.

hendbol [xx/b] ~ İng handball el topu & İng hand + İng ball top " balya

hendek [Env xv] ~ Ar χandaq ark, kanal ~ Fa/OFa kandag kazılmış şey, a.a. < Fa/OFa kandan kazmak

hendese [Kut xi] ~ Ar handasat [#hnds msd.] geometri ~ Fa andāza ölçü, oran " endaze

hengâme [Neş xv] ~ Fa hangāma toplantı, kalabalık, gaile < EFa *ham-gāma- bir araya gelmek

henüz [CodC xiii] ~ Fa hanōz şimdi, hala ~ OFa ahanūz

hep Tü [viii] kop/köp çok, pek, hep; [DK xiv] hep bütün, daima

---

• Ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

hepatit [xx/b] ~ Fr hépatite karaciğer enfeksiyonu < EYun (h)ēpar, t- karaciğer ~ HAvr *yēkwr- a.a. " ciğer

her [Yus, DK xiv] ~ Fa har tüm, bütün, her (= Ave haurva- a.a.)

herbisid [xx/c] ~ Fr/İng herbicide ot öldüren kimyasal madde & Lat herba ot, odunsu olmayan bitki + Lat -cidus öldüren " +sid

hercai [Gül xv] ~ Fa har cāyī her yerde (yetişen), bir yerde durmayan, sebatsız & Fa har her + Fa cāy yer " her, becayiş

hercümerç ~ Fa harc u marc karışıklık

hergele [BK 1799] χar gele yaban eşeği ~ Fa χari gala a.a. < Fa/OFa χar eşek (= Ave χara- a.a.) " harpuşta

herif [Kut xi] harif meslekdaş, yoldaş; [Aş, DK xiv] arkadaş; [Gül xv] (olumsuz bağlamda) adam ~ Ar Harīf [#Hrf sf.] sanatkâr, bir meslek örgütü veya loncaya mensup olan kimse, meslekdaş, yoldaş " harf

---

• Ar #Hrf/Sam #Hrp köküyle anlam ilişkisi açık değildir. Nihai anlamının "demirci" veya "kılıç ve bıçak imal eden" olduğu düşünülebilir.

herkes [Kut xi] ~ Fa har kas a.a. & Fa har her + Fa kas birisi, kimse (= Ave kas- a.a.) " her

hermafrodit [xx/b] ~ Fr hérmaphrodite çift cinsiyetli < öz Hermaphrodite mitolojide Hermes ile Afrodit'in çift cinsiyetli çocuğu & Hermes + Afrodite

hermetik [ML xx/c] hermetizm ~ Fr hérmetique gizli ilimlere ilişkin, batıl / İng hermetic a.a. < öz Hermes Trismegistos Yeni-Platoncu felsefede Mısır tanrısı Toth'un adı

herpes [xx/c] ~ YLat herpes, t- ciltte çıkan uçuk ~ EYun (h)érpēs "sürünen", zona hastalığı, ciltte çıkan ağrılı leke < EYun (h)érpō sürünmek ~ HAvr *serp-2 sürünmek

herpetoloji [xx/c] ~ Fr herpétologie sürüngenler bilimi / İng herpetology a.a. < EYun (h)érpeton yerde sürünen şey, sürüngen < EYun (h)érpō sürünmek " herpes, +loJi

herru ya merru & Kürt herrō git + Kürt merrō gitme

hertz [ML xx/c] ~ hertz fizikte frekans birimi ☼ 1930 International Electrical Congress. < öz Heinrich R. Hertz Alman fizikçi (1857-1894)

herze [Kıp, MantT xiv] ~ Fa harza münasebetsiz söz < Fa harz münasebetsiz, beyhude, faydasız

hesap [Kut, Yun, Aş, Yus, Gül xi] hisab ~ Ar Hisāb [#Hsb msd.] aritmetik < Ar Hasaba hesapladı, saydı (= Aram #χşb sayma, .. olarak görme)

heter(o)+ ~ Fr hétér(o)- / İng heter(o)- başka, ayrı, farklı, diğer (sadece bileşiklerde) ~ EYun (h)éteros başka, ayrı

heterodoks [ML xx/c] ~ Fr hétérodoxe resmi öğretiden farklı olan görüş & EYun (h)éteros başka, ayrı + EYun dóksa görüş, doktrin, mezhep " heter(o)+, dogma

heterojen [DTC 1943] ~ Fr hétérogène farklı cinsten " heter(o)+, +jen2

heteroseksüel [xx/c] ~ Fr hétérosexuel diğer cinse eğilimli olan & EYun (h)éteros başka, ayrı + Lat sexus cinsiyet " heter(o)+, seks

hevenk [Men xvii] aveng ~ Fa āwang asılı şey, sarkık, salkım < Fa āwīχtan, āwīz- asılı olma, sarkma " avize

heves [Aş xv] ~ Ar hawas [#hws msd.] 1. delilik, cinnet, fantezi, 2. boş şeylerle gönül eğleme

hey ünl [DK xiv] hitap ünlemi

heybe [Arg, Men xiv] hegbe ~ Ar Haqībat [#Hqb sf. f.] çanta, yol torbası, dağar

heybet [CodC xiii] ~ Ar haybat [#hyb msd.] korku ve huşu duyma veya duyurma < Ar hāba korktu, huşu ve saygı duydu

heyecan ~ Ar hayacān [#hyc msd.] telaş, çırpınma < Ar hāca telaş etti, çırpındı

heyelan ~ Ar hayalān [#hyl msd.] kum yığını veya yığılması < Ar hāla kum döküldü, yığıldı

heyet ~ Ar hay'at [#hy' msd.] 1. biçim, görünüş, suret, kompozisyon, 2. parçalardan oluşmuş bütün, kurul, organizma, organizasyon < Ar hā'a derli toplu ve biçimli idi

heyhat [xiv] ~ Ar hayhāt eyvah!, yazık! (ünlem)

heykel [xiv] ~ Ar haykal [#hykl] muazzam yapı, abide, anıt ~ İbr/Aram hēkāl saray, tapınak ~ Akad ēkallu saray ~ Sumer e-gal büyük ev

heykeltraş & Ar haykal + Fa tarāş yontan " heykel, traş

heyula [Mercimek, SinanP xv] ~ Ar hayūlā' şekilsiz madde, felsefede materia ~ EYun (h)ylē 1. tahta, ağaç, 2. hammadde, Aristoteles felsefesinde şekillenmemiş madde, materia

---

EŞKÖKENLİLER:
EYun (h)yle : heyula, metil

hezarfen [xvii] bin hüneri olan, marifetli & Fa hazār bin + Ar fann beceri, hüner, sanat " fen

hezeyan [Gül xv] ~ Ar haδayān [#hδy msd.] sayıklama, boş ve anlamsız konuşma < Ar haδā sayıkladı

hezimet [Neş xv] ~ Ar hazīmat [#hzm sf. f.] ağır yenilgi < Ar hazama ağır yenilgiye uğrattı

hibe [xiv] ~ Ar hibat [#whb msd.] ihsan, bağış, hediye < Ar wahaba bahşetti, cömertçe ve karşılıksız verdi

---

• Aynı kökten kişi adları Vahap (wahhāb, sc. cabdu-l-wahhāb), Vehip (wahīb), Vehbi (wahbī) ve Mevhibe (mawhībat).

hibrid [ML xx/c] ~ Fr hybride melez / İng hybrid a.a. ~ Lat hybrida a.a. ~ EYun (h)ýbris ölçüyü aşma, küstahlık, azgınlık < EYun (h)ybrízō azmak, ölçüyü aşmak

hiç [Kut, DK xi] ~ Fa/OFa hīç/hēç herhangi bir, hiç bir

hicap [Aş xiv] perde, kadın örtüsü; [Men xvii] utanma, utangaçlık ~ Ar Hicāb [#Hcb msd.] perde, kadın örtüsü < Ar Hacaba sakladı, gizledi, örttü

• Sözcüğün Türkçe ikinci anlamı mahcub (yüzünü örten, perde ardına gizlenen) biçiminden geri türetme olmalıdır.

hiciv/hicv- ~ Ar hacw [#hcw msd.] yergi, satir, alay, aşağılayıcı şarkı < Ar hacā alay etti, biri hakkında gülünç bir manzume veya yergi okudu, satirize etti " hece

hıçkır[mak <onom [EvÇ xiv] ınçkır- < Tü ıç/hıç [onom.] hıçkırık sesi " +kir-

hicran ~ Ar hicrān [#hcr msd.] göçme, ayrılma, uzaklaşma, ayrılık " hicret

hicret [Yus xiv] ~ Ar hicrat [#hcr msd.] göç < Ar hacara bir yerden ayrıldı, terketti, göçtü

EŞKÖKENLİLER:
Ar #hcr : hicret, hicran, hicri, muhaceret, muhacir, tehcir

hicri [xiv] ~ Ar hicrī [#hcr nsb.] hicrete ait " hicret

hidayet [xiv] ~ Ar hidāyat [#hdy msd.] yol gösterme, kılavuz olma, tanrı yoluna yönelme veya yöneltme < Ar hadā yol gösterdi, kılavuz oldu

hiddet [Aş xiv] öfke ~ Ar Hiddat [#Hdd msd.] keskinlik, öfke " had

hıdiv [Env xv] hükümdar ~ Fa χidēw hükümdar, padişah, vezir ~ Hwar χwadēw hükümdar " hüda

• Eski devirde Doğu İran'da Harezm hükümdarlarının unvanı iken 1866'da (muhtemelen Keçecizade Fuad Paşa tarafından) Mısır yöneticilerinin sıfatı olarak yeniden ihya edilmiştir.

hidr(o)+1 ~ Fr/İng hydr(o)-1 su (sadece bileşiklerde) ~ EYun (h)ýdōr, (h)ydr- su ~ HAvr *ud-ōr- a.a. < HAvr *wed-1 sulu, ıslak

• Aynı kökten İng wet (ıslak), water (su), Hit watar, Rus voda (su), Lat unda (deniz, dalga).

hidr(o)+2 ~ Fr/İng hydr(o)-2 hidrojene ilişkin " hidrojen

hidra [ML xx/c] ~ YLat hydra polip < (H)ydra mitolojide Herakles'in öldürdüğü çok başlı su yılanı < EYun (h)ýdōr su " hidr(o)+1

hıdrellez 6 Mayıs (Eski takvimde 19 Mayıs) gecesi kutlanan bir halk bayramı < öz Hıdır İlyas Ortadoğu halk inançlarında bereket getirici olarak bilinen iki kutsal kişilik & χiDr Kuranda adı geçen kutsal kişilik, Hızır + ilyās İbrani peygamberlerinden biri, Eliyahu " hızır

• Ar χiDr adı Farsça üzerinden Türkçeye Hızır olarak aktarılırken, Arapçadan direkt alımlarda Hıdır biçimi tercih edilmiştir.

hidrofil [Bah 1924] idrofil ~ Fr hydrophile su emen & EYun (h)ydōr su + EYun fílos seven " hidr(o)+1, fil(o)+

hidrofobi [ML xx/c] kuduz hastalığı ~ Fr hydrophobie "su korkusu", kuduz hastalığının bilimsel adı ~ OLat hydrophobia ☼ y. 420 Cælius Aurelianus & EYun (h)ydōr su + EYun fóbos korku " hidr(o)+1, fobi

hidrofor [xx/c] ~ Fr hydrophore 1. su kaynağı, 2. bir tür pompa & EYun (h)ydōr su + EYun fóros taşıyan " hidr(o)+1, +ber

hidrografi [ARasim 1897-99] hidrografya ~ Fr hydrographie deniz haritacılığı & EYun (h)ydōr su + EYun grafē yazı " hidr(o)+1, +grafi

hidrojen [Bah 1924] idrojen ~ Fr hydrogène a.a. ☼ 1787 Lavoisier, Fr. kimyacı & EYun (h)ydōr su + EYun genēs doğuran " hidr(o)+1, +jen1

hidroklorik [xx/b] ~ Fr hydrochlorique kimyada bir asit & Fr hydrogène + Fr chlore " hidr(o)+2, klor

hidrolik [Müh381 181+] ~ Fr hydraulique su basıncı ile çalışan mekanizma, fizikte sıvılar mekaniği ~ EYun (h)ydraulikós órganon su basıncı ile çalışan bir tür müzik makinası & EYun (h)ýdōr su + EYun aulós boru " hidr(o)+1

hidroloji [xx/b] ~ Fr hydrologie deniz bilimi " hidr(o)+1, +loji

hıfz [xiv] ~ Ar HifZ [#HfZ msd.] koruma, saklama, sakınma, akılda tutma < Ar HafaZa korudu, sakladı

hıfzısıhha [Mercimek xv] ~ Ar HifZa-l-SiHHat sağlığı koruma " hıfz, sıhhat

higr(o)+ ~ Fr/İng hygr(o)- nem (sadece bileşiklerde) ~ EYun (h)ygrós nemli ~ HAvr *ugw-ro- < HAvr *wegw- nem, ıslak olmak

hijyen [xx/b] ijiyen ~ Fr hygiène sağlığa uygunluk ~ EYun (h)ygieinós sağlığa yararlı < EYun (h)ygiēs sağ, sağlıklı

• Yakın dönemde İngilizce telaffuz etkisiyle başa h sesi eklenmiştir.

hikâye [Aş, Yus, DK, Gül xiv] hikâyet ~ Ar Hikāyat [#Hky msd.] anlatı < Ar Hakā anlattı, hikâye etti, taklit etti

hikmet [Kut, Aş xi] ~ Ar Hikmat [#Hkm msd.] bilgi, bilgelik ~ Aram χekəmā a.a. = İbr χikmah a.a. < İbr/Aram #χkm bilme, bilge olma " hüküm

---

• Ar #Hkm kökünün "bilme" anlamı Arapçaya Aramca veya İbranice yoluyla Kuzeybatı Sami dillerinden alınmıştır.

hilaf [Gül xiv] ~ Ar χilāf [#χlf III msd.] zıtlık, karşıtlık < Ar χālafa [III] aksi veya tersi idi, karşı geldi (< Ar χalafa ardından geldi) " halef

---

• Karş. İbr/Aram #χlp (değişme, değiştirme). Arapça kökün nihai anlamı bu olmalıdır.

hilafet [MMem xvi] ~ Ar χilāfat [#χlf msd.] halifelik < Ar χalīfat halife " halife

hilal [Aş, Yus xiv] ~ Ar hilāl [#hll msd.] yeni ay, hilal (= İbr #hll ışıma, parlama = Akad ellu a.a.)

hılat [Kut, Aş xi] ~ Ar χilcat^ [#χlc msd.] makam ve ayrıcalık gösteren giysi, hırka " hal3

hile [Kut, Aş xi] ~ Ar Hīlat [#Hwl msd.] görüntü, aldatma < Ar Hāla dönüştü, bir hale büründü " hal1

hilkat [xiv] ~ Ar χilqat [#χlq msd.] 1. yaratılış, 2. yaradılış, tabiat " halk2

hım onom [xix] hımhım burundan konuşma sesi <

himaye [xiv] himayet ~ Ar Himāyat [#Hmw msd.] koruma < Ar Hamā korudu

hımbıl <onom [LG 188+] izansız, andavallı (argo) < Tü hım/hımhım [onom.] anlamsız ses " hım

himen [ML xx/c] ~ Fr hymen kızlık zarı ~ EYun (h)ymēn a.a. ~ HAvr *syu-men- dikiş < HAvr *syū- dikiş dikmek " suzeni

himmet [Kut, Aş xi] ~ Ar himmat [#hmm msd.] ilgi, kaygı, manen yönelme " ehemmiyet

hin1 [xx/b] kurnaz ~ ?

• Karş. OFa hēn (1. talancı, haydut, düşman, 2. şeytan). Bu sözcüğün Yeni Farsça karşılığı olması gereken *hīn biçimine yazılı kaynaklarda rastlanmamıştır.

hin2 [Yus xiv] ('hin-i hacet' deyiminde) ~ Ar Hīn an, zaman

hınç ~ Fa χanc şiddetle soluma, geniz temizleme, öfke

hıncahınç ~ Fa χanc ā χanc tıklım tıklım

hindi [xi] Hintli; [xviii] Amerika kökenli bir kümes hayvanı, meleagrus ~ Ar/Fa hindī Hintli < öz Hind " Hint

---

• 16. yy'da "Batı Hint Adaları" olarak adlandırılan Amerika'daki Antil Adalarından ithal edilmiştir.

hindiba [xiv] ~ Ar hindibā' yaprakları salata olarak yenen bir bitki, chicorium endivia ~? Mıs

---

• Lat intubus, EYun éntybon (a.a.) biçimleri muhtemelen bir Akdeniz veya Sami dilinden alıntıdır. İng/Fr endive, Alm endivien (a.a.) biçimleri Latinceden alınmıştır.

Hint [Yus, DK xiv] hindu ~ Ar/Fa hind Hint ülkesi, Hindistan'a ait ~ EFa hind- Hindistan'ın kuzeyinde bir ülke, Pencap ~ Sans sindhu nehir, özellikle İndus nehri

---

• Eski Farsça sözcük en erken MÖ 518 tarihli bir yazıtta kaydedilmiştir. EYun Indos biçimi Farsçadan alıntıdır. Batı dillerine Yunancadan geçmiştir.

hinterland [xx/b] ~ Alm hinterland sahilin gerisinde kalan ülke & Alm hinter geri, arka + Alm land ülke, arazi

hınzır [xiv] ~ Ar χinzīr domuz ~ Aram χənzīrā (sadece etinin yenmesi dinen yasak olması bağlamında) domuz = Akad χuzīru domuz

hip(o)+1 ~ Fr/İng hypo- alçak, alt (sadece bileşik sözcüklerde) ~ EYun (h)ýpo alçak, alt, aşağı, az, eksik (edat ve fiil öneki) ~ HAvr *upo alt

---

• Aynı kökten Lat sub, Fr sous, Sans upa- (alt, alttan), İng up, Alm auf (aşağıdan yukarıya doğru hareket bildiren edat).

hip(o)+2 ~ Fr/İng hipp(o)- at (sadece bileşiklerde) ~ EYun (h)íppos at ~ HAvr *ekwo- a.a.

EŞKÖKENLİLER:
EYun (h)íppos : baytar?, çipura, hipodrom, hipopotam, konkurhipik

hiper+ ~ Fr/İng hyper- üst, yüksek, aşırı (önek) ~ EYun (h)ýper a.a. ~ HAvr *uper üst " ber+

hiperaktif [xx/c] ~ Fr hyperactif, -ive aşırı aktif " hiper+, aktif

hiperbol [xx/b] ~ Fr hyperbole geometride bir tür konik kesit ~ EYun (h)yperbolē a.a. ☼ MÖ 2. yy Perge'li Apollonios, Yun. matematikçi < EYun (h)yperbállō yukarı atmak, havaya atmak & EYun (h)yper yukarı, yüksek + EYun bállō, bol- atmak " hiper+, balistik

hipermetrop [xx/b] bir göz bozukluğu ~ Fr hypermétrope "yüksek göz numarası" & EYun (h)yper yukarı, yüksek + EYun métron ölçü + EYun ops, opt- göz " hiper+, +metre, optik

hipertansiyon [xx/b] ~ Fr hypertension yüksek tansiyon " hiper+, tansiyon

---

• Latince sözcüğe Yunanca önek getirilmesi kural dışıdır.

hipermetrop [xx/b] bir göz bozukluğu ~ Fr hypermétrope "yüksek göz numarası" & EYun (h)yper yukarı, yüksek + EYun métron ölçü + EYun ops, opt- göz " hiper+, +metre, optik

hipertansiyon [xx/b] ~ Fr hypertension yüksek tansiyon " hiper+, tansiyon

---

• Latince sözcüğe Yunanca önek getirilmesi kural dışıdır.

hipertrofi [xx/b] ~ Fr hypertrophie aşırı büyüme ~ EYun (h)ypertrofeía a.a. & EYun (h)yper- + EYun tréfō, trof- yetişmek, yetiştirmek, beslemek, büyütmek " hiper+, atrofi

hipnotize >> " ipnotize

hipodermik [xx/b] ~ Fr hypodérmique deri altı (şırınga) " hip(o)+1, derma(to)+

hipodrom [Aİhsan 1891] ~ Fr hippodrome at yarışı yapılan yer & EYun (h)íppos at + EYun drómos koşu " hip(o)+2, bodrum

hipofiz [xx/b] ~ Fr hypophyse bir hormon bezi & EYun (h)ypo aşağı, alt + EYun fýsis kabartı, şişme " hip(o)+1, fiziy(o)+

• Eskiden "maddi bedenin altındaki gizli gücün merkezi" olduğuna inanıldığı için.

hipokondri [ML xx/c] ~ Fr hypochondrie hastalık hastalığı, semptomu olmayan hastalık duygusu ~ EYun (h)ypoχóndrion [n.] göğüs kemiğinin altı ile mide arasındaki bölge, bu bölgede yoğunlaşan kaynağı belirsiz sancı, dalak ağrısı & EYun (h)ýpo alt + EYun χóndros kıkırdak, göğüs kemiğinin alt ucu " hip(o)+1

hipopotam [Bah 1924] ipopotam ~ Fr hippopotame su aygırı & EYun (h)íppos at + EYun potamós nehir, özellikle Nil nehri " hip(o)+2

hipotenüs [xx/b] ~ Fr hypoténuse dik üçgende dik açının karşısındaki kenar ~ EYun (h)ypoteínousa "altta gerili olan", a.a. < EYun (h)ypoteínō "altına gerili olmak" & EYun (h)ypo aşağı, alt + EYun teínō, ton- germek " hip(o)+1, ton1

hipotez [DTC 1943] ipotez/hipotez ~ Fr hypothèse, hypothet- varsayım ~ EYun (h)ypothésis temel, zemin & EYun (h)ypo aşağı, alt + EYun títhēmi, the- koymak " hip(o)+1, tez2

hipopotam [Bah 1924] ipopotam ~ Fr hippopotame su aygırı & EYun (h)íppos at + EYun potamós nehir, özellikle Nil nehri " hip(o)+2

hipotenüs [xx/b] ~ Fr hypoténuse dik üçgende dik açının karşısındaki kenar ~ EYun (h)ypoteínousa "altta gerili olan", a.a. < EYun (h)ypoteínō "altına gerili olmak" & EYun (h)ypo aşağı, alt + EYun teínō, ton- germek " hip(o)+1, ton1

hipotez [DTC 1943] ipotez/hipotez ~ Fr hypothèse, hypothet- varsayım ~ EYun (h)ypothésis temel, zemin & EYun (h)ypo aşağı, alt + EYun títhēmi, the- koymak " hip(o)+1, tez2

hippi [196+] ~ İng hippie/hippy modaya uyan kimse, 1960’larda yaygınlaşan bir yaşam tarzına uyan kimse ☼ 1965 ABD < İng hip son moda, gözde

hır onom [DK xiv] χırlamak gırtlak sesi, tehdit ve kavga sesi; [LG 188+] χır kavga (argo) <

hırbo [LG 188+] irikıyım (argo) ~ ?

hırçın <onom [LO xix] kavgacı < Tü hır [onom.] hırlama ve tehdit sesi " hır

hırdavat [Kan xv] hurdevāt hurdalar, ıvır zıvır < Fa χwurda yenmiş şey, yemek artığı, kırıntı-döküntü " hurda1

• Farsça sözcükten Arapça -āt çoğul ekiyle.

hırıl onom [DK, Men xv] χırıldamak, χırıldı gırtlak sesi, köpek sesi; [Men] χırıldı kütürdı kavga gürültü " hır

Hıristiyan ~ Yun χristianós İsa dinine mensup ~ Yun/EYun χrīstós (kutsal yağla) meshedilmiş olan, Mesih < EYun χrīō yağla ovmak, meshetmek ~ HAvr *ghrīs- < HAvr *ghrēi- ovmak

---

• İbr māsiaχ (meshedilmiş, yağla kutsanmış) karşılığıdır. Bak. mesih.

hırka [Gül xiv] ~ Ar χirqat [#χrq msd.] 1. ince veya baklava dikişli kumaştan üstlük, 2. yırtık derviş giysisi < Ar χaraqa yırttı, deldi " harikulade

hırpa[lamak [xx/b] Tü hırpani perişan kılıklı " hırpani

hırpani [xx/a] Ar χarbān/χirbān [#χrb] perişan, yıkıma uğramış " harap

hırs [Aş xiv] ~ Ar HirS [#HrS msd.] şiddetli istek < Ar HaraSa şiddetli istek duydu

hırsız [Yus, DK xiv] χırsuz Tü χayırsız hayırsız, uğursuz " hayır2

• Karş. TTü χırlı (hayırlı, uğurlu - xv).

hırt ~ ?

his/hiss- [Aş xiv] hiss ~ Ar Hiss [#Hss msd.] duygu < Ar Hassa duydu, hissetti

hış onom hışırtı sesi

hisar [Kut, DK xi] ~ Ar HiSār [#HSr msd.] etrafı çevrili yer, müstahkem yer " hasr

hısım [Aş, KıpGul, Yus, DK, Gül xiv] χıSm yakın kimse, akraba ~? Ar χaSm hasım, rakip, bir hukuki işlemde karşı taraf " hasım

---

• "Yakın kişi, akraba" anlamına sadece Türkçede rastlanmıştır.

hışım/hışm- [Yus, Gül xiv] ~ Fa χişm öfke ~ OFa χēşm a.a. (= Ave aeşma- a.a.)

hisse [Aş xiv] HıSSa ~ Ar HiSSat [#HSS msd.] pay < Ar HaSSa payına düştü " husus

hist(o)+ ~ Fr/İng hist(o)- doku (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun (h)istós (ayakta) duran, kıvamlı, mukavim < EYun (h)ístēmi, stā- durmak ~ HAvr *si-stā- < HAvr *stā- a.a. " istasyon

histamin [ML xx/c] ~ Fr histamine " hist(o)+, amin2

hister(o)+ ~ Fr hystér(o)- / İng hyster(o)- rahim (sadece bileşiklerde) ~ EYun (h)ystéra rahim ~ HAvr *udero- karın

---

• Aynı kökten Lat uterus (rahim), venter (karın).

histerektomi [xx/c] ~ Fr hystérectomie rahmin cerrahi müdahale ile kesilmesi & EYun (h)ystera rahim + EYun ektémnō, ektom- kesip çıkarmak " hister(o)+, ek+, tom(o)+

histeri >> " isteri

histoloji [xx/b] ~ Fr histologie dokubilim " hist(o)+, +loji

hit [xx/c] ~ İng hit 1. vuruş, vurma, 2. parlak başarı, sükse, popüler müzikte başarılı parça < İng to hit vurmak

hitam ~ Ar χitām [#χtm msd.] sonuç, kapanış " hatim

hitan [xiv] ~ Ar χitān [#χtn msd.] sünnet töreni < Ar χatana sünnet etti (= Aram #χtn düğün yapma, aileye damat olma = Akad χatānu damat, evlilik yoluyla akraba)

hitap [Aş, Yus xiv] ~ Ar χiTāb [#χTb msd.] nutuk, birine yönelik olarak yapılan formel konuşma < Ar χaTaba nutuk söyledi (= Aram #χTb 1. renklendirme, alacalı yapma, 2. övme, medhetme)

hıyanet [Kut xi] ~ Ar χiyānat [#χwn msd.] hainlik etme, hainlik < Ar χāna ihanet etti

hıyar [xiv] ~ Fa χiyār salatalık, cucumis sativus

hiyer(o)+ ~ Fr hiér(o)- / İng hier(o)- kutsal, aziz ~ EYun (h)ierós a.a.

hiyerarşi [xx/a] ~ Fr hiérarchie 1. ruhban sınıfı, dini mertebeler, 2. emir-komuta zinciri, rütbe düzeni < EYun (h)ierárχēs baş rahip & EYun (h)ierós kutsal, aziz + EYun arχō baş olmak, yönetmek " hiyer(o)+, +arşi

hiyeroglif [ARasim 1897-99] ~ Fr hiéroglyphe Eski Mısır yazısı ~ EYun (h)ieroglyfē kutsal yazı, a.a. & EYun (h)ierós kutsal + EYun glyfē yazı " hiyer(o)+

hız [LO, KT xix] χız hamle, hücum, hiddet, şiddet, sürat ~ Fa χīz sıçrama, hücum, hamle < Fa χāstan, χīz- kalkmak, sıçramak

---

• "Sürat" anlamı 20. yy'da egemen olmuştur.

hiza ~ Ar Hiδā'a [#Hδw] karşı karşıya, yüz yüze (edat) = Ar Hiδā' bir çift ayakkabı

hızar [LO xix] χızar ~ Erm χzar/χzarar testere < Erm χiz, χz- kesmek

hizip/hizb- ~ Ar Hizb [#Hzb msd.] parti, bölük, bölüm

hızır [Yus xiv] ~ χiDr Kur'anda ölümsüz olduğu belirtilen bir şahsiyet < Ar χiDr [#χDr] yeşillik, yaş meyve ve sebze = Ar aχDar yeşil

hızma ~ Ar χizāmat [#χzm msd.] develere takılan burun halkası < Ar χazama deldi, özellikle devenin burnunu delerek halka geçirdi, ipe incik boncuk dizdi (= İbr/Aram #χzm delme = Akad χazāmu a.a.)

hizmet [Aş, Env xiv] χidmet ; [DK xv] χiδmetkâr ; [Men] χıdmet vulg. hızmet ~ Ar χidmat [#χdm msd.] kulluk < Ar χadama hizmet etti, (biri için) çalıştı

• d > δ > z değişimi Farsçada tipik olup, kelimenin telaffuzu Türkçeye Farsça vasıtasıyla alındığını düşündürür.

hobi [ML xx/c] ~ İng hobby < İng hobby-horse oyuncak at, çocuk oyuncağı

hoca [Yus, DK xiv] hoca/hace bir saygı hitabı ~ Fa χwāca efendi, ağa, ulu ve saygıdeğer kimse, evin büyüğü, mal sahibi

---

• Karş. koca.

hodbehod ~ Fa χōd ba χōd kendi kendine < Fa χwad/χōd kendi (= Ave hva-to kendinin < Ave hva- kendi) < HAvr *s(w)e- a.a. " solo, be+

• Karş. Sogd χwēt, EFa huva, Sans svá- (kendi).

hodbin [Gül xv] ~ Fa χōd bīn kendini-gören, bencil & Fa χōd kendi + Fa bīn gören (< Fa dīdan, bīn- görmek) " hodbehod, bedbin

hodri ünl hayde bre teşvik ünlemi (Rumeli ağzı) " haydi, bre

hödük [LO xix] köylü, taşralı, kaba, ahmak ~ ?

hokey [Bah 1924] ~ İng hockey ucu kıvrık çomaklarla oynanan bir top oyunu ~ Efr hoquet ucu kıvrık çomak, bu tür çomaklarla oynanan top oyunu < EFr hoc çengel ~ Ger

---

• Aynı kökten İng hook, Alm haken (çengel).

hokka [Yus xiv] ~ Ar Huqqat ağaç veya fildişi veya mermerden oyma küçük kap veya şişe < Aram #χqq oyma, kazıma " hakk-

hokkabaz [Men xvii] hokka ile oynayan, jonglör & Ar Huqqat + Fa bāz oynayan " hokka, +baz

hokus pokus [xx/b] ~ İng hocus pocus sihirbazlık sözü ☼ 1624 İng. ~ Lat hoc est corpus kilise ayininde ekmeğin kutsanması için söylenen söz

hol [DTC 1944] sofa ~ İng hall büyük kapalı mekân, salon < Ger *hallō büyük kapalı mekân, salon, oylum " hal4

hol(o)+ ~ Fr/İng hol(o)- tüm, bütün ~ EYun (h)ólos a.a. ~ HAvr *sol- tam, bütün, eksiksiz, sağlam, kusursuz

---

• Aynı kökten Lat solidus, İng/Alm all (tüm, bütün). HAvr *solə- varyant biçiminden Lat salvus (sağ), salūs (sağlık).

holding [196+] ~ İng holding company başka şirketlerin hisselerini tutan şirket < İng to hold tutmak ~ Nor haldan " halter

holigan [199+] serserilik yapan futbol taraftarı ~ İng hooligan her çeşit serseri

---

• Nihai kökeni belirsizdir.

holistik [Hürr 1999] ~ İng holistic holizme ilişkin < İng holism doğanın bütünsel dengelerini gözeten bir sağlık teorisi ☼ 1926 Jan Smuts, G. Afr. devlet adamı ve düşünür < EYun (h)ólos bütün, tüm " hol(o)+

holmiyum [xx/b] ~ YLat holmium bir element ☼ 1878 Per Teodor Cleve, İsv. kimyacı < öz Stockholm İsveç'te bir kent < İsv holm ada, tepe ~ Nor holmr a.a.

hologram [ML xx/c] ~ İng hologram üç boyutlu görüntü kayıt sistemi ☼ 1947 Dennis Gabor, Macar-İng. fizikçi " hol(o)+, gram

hom(o)+ ~ Fr/İng hom(o)- bir, beraber, aynı (sadece bileşik isimlerde) < EYun (h)omós ~ HAvr *som- < HAvr *sem-1 bir, beraber, aynı " hem

hominid [xx/c] ~ İng hominid insan benzeri yaratık ~ YLat hominidae zoolojide insanın mensup olduğu familya < Lat homo, homin- insan " hümanist

homojen [DTC 1943] homogen ~ Fr homogène aynı cinsten olan, mütecanis ~ EYun (h)omogenēs aynı ırk veya soydan olan, akraba " hom(o)+, +jen2

homolog [ML xx/c] ~ Fr homologue eş anlamlı sözcük ~ EYun (h)omólogos aynı şeyi söyleyen, a.a. " hom(o)+, +log

homoseksüel [Bah 1924] omoseksüel ~ Fr homosexuel eşcinsel ~ İng homosexual a.a. ☼ 1892 Krafft-Ebing, "Psychopathia Sexualis"in İng. çevirisinde & EYun (h)omós aynı, eş + Lat sexus cinsiyet " hom(o)+, seks

homur onom [KT xix] homurdan- öfke ile söylenmek < " hım

hop onom sıçrama sesi

hoparlör [Cumh 1932] ~ Fr haut-parleur ses yükseltici & Fr haut yüksek (~ Lat altus) + Lat parleur konuşan " alto, parola

---

• İng loudspeaker sözcüğünün Fransızca çevirisidir.

hoppa <onom [AMithat 1875] şımarık, züppe < Tü hop/hoppa [onom.] hoplama sesi " hop

höpür onom gürültüyle içme sesi " hap2

hor1 [Aş, Yus xiv] χor hakir; [DK xv] χorlamak aşağılamak; [Men] χor görmek ~ Fa χwur hakir, aşağı, sefil ~ OFa χwār a.a.

hor2, horul onom [LO] χor bol akan su sesi, gırtlak sesi < " hır

hora [LO xix] bir tür halk oyunu ~ Yun χoró [mod. χorós] dans, oyun, koro ~ EYun χorós 1. etrafı çevrili yer, avlu, 2. oyun yeri, dans alanı, 3. tiyatroda koro ~ HAvr *ghor-o- duvarla çevrili alan, avlu < HAvr *gher-1 kapatmak, etrafını çevirmek

---

• Aynı kökten Lat hortus (etrafı duvarla çevrili bahçe) ve buradan OLat curt > Fr/İng court (avlu).

hörgüç Tü [xi] örküç deve hörgücü, dağ doruğu, dalga < Tü ör-1 yükselmek, çıkmak, belirmek

---

• Karş. Tü öri/örki (yüksek - viii+ Uy), örüş (yükselme).

hormon [Cumh 1932] ~ Fr/İng hormone canlılarda cinsel ve diğer işlevleri düzenleyen kimyasal salgı ☼ 1902 William Bayliss ve Ernest Starling, İng. tabipler < EYun (h)ormáō azdırmak, galeyana getirmek

horon [TS xv] horos el ele tutuşarak yapılan toplu dans ~ Yun χorós her tür dans " hora

---

• -on eki (Yunanca nötr -o? veya genitif çoğul eki -??) açıklanmaya muhtaçtır.

horoskop [xx/b] ~ Fr/İng horoscope bir kimsenin doğum gününe göre bakılan fal & EYun (h)ōra zaman, devre, çağ (~ HAvr *yēr-) + EYun skopéō gözetlemek, seyretmek " +skop

horoz [CodC xiii] ~ Fa χurōs a.a. ~ OFa χrōs a.a. (= Ave χraos- bağırmak, çağırmak, ağıt)

horozbina [LO xix] horuspina bir tür balık ~ ?

• Tü horoz sözcüğüyle ilgili olamayacağı açıktır.

hortla[mak <onom [LO xix] mezardan geri gelmek < hort aniden çıkma sesi " hır

hortum [Men xvii] fil burnu; [Bia xix] tulumbalara takılan meşin veya bez su borusu ~ Ar χurtūm 1. burun, gaga, yaban domuzu dişi, 2. fil hortumu ~ Aram χūrTamā burun, özellikle hayvan burnu, kuş gagası (= İbr χarTūm [#χTm] burun)

• "Su borusu" anlamı Türkçeye özgüdür.

horul onom [LO] horla- uyurken boğazdan kalın ses etmek; [LO] horul horul < " hor2

hoş [Kut, Aş xi] ~ Fa/OFa χwuş tatlı, güzel, memnun edici (= Ave χşnu- hoşnut olmak, hoşuna gitmek)

hoşaf [Mercimek xv] meyve kompostosu ~ Fa χwuş āb tatlı su, şerbet " hoş, ab

hoşbeş < Tü hoş geldin beş geldin " hoş

hoşmerim [EvÇ xvii] sütle yapılan bir tatlı ~ Fa χwuş maram kaymakla yapılan bir tür tatlı & Fa χwuş tatlı + Fa maram süt kaymağı, krema (~ Ar malham a.a.) " hoş, merhem

hoşnut [Aş, Yus xiv] ~ Fa/OFa χwuşnūd memnun (= Ave χşnūta a.a. < Ave χşnāvaya- memnun etmek)

hostes [xx/b] uçakta hizmet görevlisi ~ İng hostess [f.] misafir ağırlayan kadın < İng host evsahibi, konuk ağırlayan ~ Lat hospes, hospit- konuk kabul eden ~ HAvr *ghos-pot- "konuk-sahibi" < HAvr *ghos- yabancı, konuk

hötöröf [xx/c] eşcinsel (argo) ~ ?

hotoz [DK xiv] hotaz sorguç, at başına takılan püskül ~ ?

hovarda ~ Fa χwār dād yedirip içiren, içki sofrası kuran & Fa χwār yiyecek ve içecek + Fa dād veren < Fa dādan vermek " +hor, data

hoverkraft [xx/c] ~ İng hovercraft & İng hover havada asılı durmak + İng craft araç

hoyrat [Aş xiv] ; [İdr xiv] ; [DK xv] χoryād köylü, özellikle Rum veya gayrımüslim köylü ~ Yun χōriátis köylü < Yun χōrió köy ~ EYun χōros kır, taşra, kent dışı

höyük Tü [Oğ xi] öyük yığma tepe

hububat habbeler < Ar Hubūb [#Hbb1 çoğ.] taneler < Ar Habbat tane " habbe

hücre [Aş xiv] oda; [KT xix] biyolojide hücre (Fr cellule karşılığı) ~ Ar Hucrat [#Hcr msd.] oda < Ar Hacara kapattı, kısıtladı " hacir

hücum [Env xv] ~ Ar hucūm [#hcm msd.] saldırı < Ar hacama üstüne vardı, saldırdı

hüda [Aş, Yus xiv] ~ Fa χudā tanrı, hükümdar, sahip ~ OFa χwadāy/χw^atāy a.a. " hodbehod

---

• Karş. Ave hvadāta (tanrı), Sogd χwatāw, Hwar χwadēw (hükümdar). Ancak Avestaca biçim ile Sogdca ve Harezmce biçimin etimolojileri hakkında kaynaklar çelişkilidir. Nihai anlam muhtemelen "kendi-güçlü" (Yun autokratōr) olmalıdır. Karş. hatun, hıdiv, kodaman.

hudut [xiv] hudud ~ Ar Hudūd [#Hdd çoğ.] sınırlar < Ar Hadd sınır " had

hukuk ~ Ar Huqūq [#Hqq çoğ.] haklar < Ar Haqq " hak1

hüküm/hükm- [Kut, Aş xi] ~ Ar Hukm [#Hkm msd.] yargı, karar, emir, kanun < Ar Hakama yargıladı, hükmetti, egemenlik kullandı

• Ar #Hkm kökünün ifade ettiği anlam gruplarından "1. yargılama" muhtemelen Arapçada özgündür. "2. Güçlendirme, tahkim etme" aynı anlamın özel bir uzantısı olarak kabul edilebilir. "3. bilme, bilge olma" türevleri Aramiceden alıntıdır. Bak. hekim.

hükümdar ~ Fa Hukmdār egemenlik ve yargı gücüne sahip olan, devlet sahibi " hüküm, +dar

hükümet [MMem xvi] hükümet itmek ~ Ar Hukūmat [#Hkm msd.] yönetim, egemenlik < Ar Hakama yargıladı, egemenlik erki kullandı " hüküm

hükümran ~ Fa Hukm rān hüküm süren & Ar Hukm egemenlik + Fa rān süren (< Fa rāndan, rān- götürmek, sürmek < Fa raftan, raw- gitmek) " hüküm, reva

hülasa [Aş xiv] ~ Ar χulāSat [#χlS msd.] öz, özet, posa < Ar χalaSa arındı, kurtuldu, serbest kaldı " halas

hülle ~ Ar Hullat [#Hll msd.] 1. giysi, özellikle cennette giyilecek bir giysi, 2. İslam hukukunda üç talakla boşanmış eşle tekrar nikâh kıyabilmek için kadının geçici bir süre için başka bir kişi ile nikâh kıyması < Ar Halla çözdü " hal2

hulul ~ Ar Hulūl [#Hll msd.] 1. konma, durma, varma, yetişme, 2. ruhun bedene girmesi < Ar Halla (binek hayvanından) indi, kondu, durdu, yetişti " hal2

hulus ~ Ar χulūS [#χlS msd.] 1. temizlik, dürüstlük, 2. dürüstlük gösterisi " halas

hülya [Men xvii] malihulya ; [LO xix] hulya ~ Ar māliχūliyā kara safra, kara sevda, eski tıbba göre insanı oluşturan dört maddeden biri ~ EYun melanχolía a.a. & EYun mélas, -n- kara + EYun χolē safra " melan(o)+, klor

hümanist [xx/a] ümanist ~ Fr humaniste 1. antik Yunan ve Latin kültürüne vakıf kimse, 2. insancıl ~ İt umanista a.a. ☼ Lodovicio Ariosto (1474-1533), İt. şair < Lat humanus insani < Lat homo, homin- "toprağa ait", insan " humus1

hümayun [xv] ~ Fa humāyūn kutsal, mübarek, padişaha ait < Fa/OFa humāy devlet kuşu (= Ave haomaya- kutlu, adil, kutsal & Ave hao iyi + Ave māyā kut, baht, bereket)

humbara [xvi] demirden yapılarak içine patlayıcı maddeler doldurulan mermi ~ Fa χumbara küçük küp < Fa χum/χumb küp, çömlek (= Ave χumba- a.a.)

humma [Yus xiv] ~ Ar Hummā’ [#Hmm] 1. genel anlamda ateş, 2. hastalık ateşi < Ar Hamma ısındı, sıcak oldu (= Aram #χmm a.a. = Akad emēmu a.a.)

humor [xx/a] hümur ; [DTC 1942] humor ~ Fr humour 1. ruh hali, özellikle neşeli ruh hali, 2. espri, mizah ~ Lat (h)umor 1. nem, sıvı, 2. eski tıbba göre insanı oluşturan dört sıvının her biri

humus1 [ML xx/c] organik toprak ~ Lat humus toprak ~ HAvr *(dh)ghom-o- < HAvr *dhghem- a.a.

humus2 [xiv] hummus ~ Ar HummuS nohut ~ Aram χumS a.a.

hüner [Kut, Aş xi] ~ Fa/OFa hunar sanat, marifet, erdem ~ EFa hūnara- erdem & EFa hu iyi (= Ave hao a.a.) + EFa hnar- er, erkek " hümayun

hüngür onom [DK xv] ögür ögür ağlama sesi

hunhar ~ Fa χūn χwār kan içici & Fa χūn kan + Fa χwār içen " +hor

huni [Mü xvii] ~ Yun χōní külah şeklinde sıvı akıtma aracı ~ EYun χoanē/χōnē akıtma yeri, ibriğin ağız kısmı, huni < EYun χéō dökmek, akıtmak ~ HAvr *gheu- a.a. " fondan

hünkâr [AşZ xv] < Tü hüdavendgâr Osmanlı hükümdarlarına verilen bir sıfat ~ Fa χudāwand gār "hükümdar yapan", Sasani padişahlarının sıfatı & OFa χwadāy hükümdar + OFa awant taht, yüksek makam " hüda

---

• Karş. Fa χunkār (kan dökücü). Türkçe sözcüğün 15. yy'dan itibaren deforme edilmesinin nedeni açık değildir.

hünnap [xiv] unnab ~ Ar cunnāb [#cnb] hünnap ağacı ve meyvesi, zizyphus vulgaris = Ar cinąb üzüm (= Akad inbu meyve)

hünsa [xiv] ~ Ar χunθā' [#χnθ sf. f.] hermafrodit, çift cinsiyetli

hür [xiv] ~ Ar Hurr [#Hrr2] azat, salınmış, serbest, köle olmayan (= Aram #χrr serbest olma, salınma, kurtulma)

• "Azat edilme" ve "redakte etme, yazı yazma" anlamlarını içeren Ar #Hrr2 kökü ile "ısı, sıcaklık" anlamına gelen #Hrr1 kökü arasında anlam ilişkisi kurulamaz. Karş. har1.

hurafe ~ Ar χurāfat [#χrf msd.] boş inanç, masal < Ar χarafa bunadı, abuk sabuk konuştu

hurda1 [Aş xiv] χurde ~ Fa χwurda yenmiş şey, artık, kırıntı ~ OFa χwurdag a.a. " +hor

hurda2 [MMem xvi] hile ve χud'a ; hile hurda ~ Ar χudcat^ [#χdc] aldatma, hile < Ar χadaca sakladı, kandırdı

hurdahaş [DK xiv] χurd u χaş ~ Fa χwurd u χāş kırık dökük & Fa χwurda artık, kırıntı + Fa χāş yonga, kırpıntı " hurda1

huri [Yun, Aş, Yus xiv] ~ Ar Hūriyat [#Hwr] eski Arap mitolojisinde ak peri, İslam inancında cennet perisi = Aram #χwr ışıltılı ve beyaz olma

---

• Aynı kökten karş. Ar Hawar (akçaağaç), Hawwārat (kireç taşı, tebeşir), maHār (sedef).

hurma [xiv] a.a. ~ Fa χurmā yemiş, özellikle hurma ~ OFa χōrmag a.a.

hürmet [Kut, Aş xi] ~ Ar Hurmat [#Hrm msd.] kutsallık, dokunulmazlık, saygı < Ar Harama yasakladı " harem

hurra [Tarik 1884] ~ Fr hourra tezahürat bağırışı

hürriyet [183+] serbesti (Fr liberté karşılığı); [Bia xix] köle olmama ~ Ar Hurriyyat [#Hrr2 msd.] köle olmama < Ar Hurr köle olmayan, köle olarak doğmamış " hür

---

• İkinci anlamı Sadık Rıfat Paşa tarafından 1830'larda popülerleştirilmiştir.

huruç ~ Ar χurūc [#χrc msd.] çıkış, çıkma " harç

hurufat [KT xix] metal dökme matbaa harfleri (Fr type karşılığı) < Ar Hurūf [#Hrf çoğ.] harfler < Ar Harf " harf

huş [Men xvii] ğuş ; [KT xix] huş ~ Fa ģūş akça ağaç veya kayın, betula

---

• Karş. Moğ kusu (a.a.). Alıntı yönü açık değildir.

hüsn [Yus xiv] ~ Ar Husn [#Hsn msd.] güzellik < Ar Hasuna güzel idi

hüsnükabul ~ Ar Husnu-l-qabūl konukseverlik & Ar Husn güzellik + Ar qabūl misafir kabul etme " hüsn, kabul

hüsnüniyet ~ Ar Husnu-n-niyyat niyet güzelliği " hüsn, niyet

hüsran [xiv] ~ Ar χusrān [#χsr msd.] kayıp, hasar, zarar " hasar

huşu [xiv] ~ Ar χuşūc [#χşc msd.] tevazu, alçak gönüllülük < Ar χaşaca tevazu ve saygı gösterdi

---

• "Yüce bir varlık karşısında duyulan korku ile karışık saygı" anlamı (İng awe karşılığı) Türkçeye özgü olup 20. yy ikinci yarısında türemiştir.

husul ~ Ar HuSūl [#HSl msd.] olma, oluşma, üreme, (sonuç veya başarı) elde etme < Ar HaSala oldu, oluştu, üredi, elde etti

husumet [xiv] ~ Ar χuSūmat [#χSm msd.] düşmanlık, hukuki bir işlemde karşı karşıya gelme < Ar χaSama düşmanlık etti, karşı geldi

husus [DK xiv] ~ Ar χuSūS [#χSS msd.] ayrı olma, ayrıcalık, ayırıcı özellik, özel şey, özel durum < Ar χaSSa ayırdı, ayırdetti, özel saydı

husye [xiv] ~ Ar χuSyat [#χSy msd.] testis

hutbe [DK xiv] ~ Ar χuTbat [#χTb msd.] formel konuşma, söylev, Cuma günü camide yapılan söylev " hitap

hüthüt

hüvelbaki ~ Ar huwa al-bāqin O (Allah) kalıcıdır & Ar huwa o (üçüncü tekil şahıs) + Ar bāqin kalıcı " baki

hüviyet ~ Ar huwiyyat [msd.] kimlik, nelik, nitelik < Ar huwa o (üçüncü tekil şahıs) " hüvelbaki

huy [Aş xiv] ~ Fa χūy/χōy adet, huy, üslup ~ OFa χōg a.a.

huzme [xiv] ~ Ar Huzmat [#Hzm msd.] demet < Ar Hazama [msd. Hazm] deste yapma

hüzün/hüzn- [Yus xiv] hüzn ~ Ar Huzn [#Hzn msd.] üzüntü < Ar Hazana üzdü

huzur [Yus xiv] ~ Ar HuDūr [#HDr msd.] 1. mevcudiyet, hazır olma, şimdi ve burada olma, 2. rahat, asayiş < Ar HaDara 1. hazır bulundu, bir yerde bulundu, 2. yerleşik olarak yaşadı (göçebelik zıddı)

hüzzam [xviii] hüzām/hüzzām musıkide bir makam < Ar hazam (#hzm) gıcırtı, gümbürtü, tıngırtı

iade ~ Ar icādat^ [#cwd IV msd.] geri verme " avdet

iane ~ Ar icānat^ [#cwn IV msd.] yardım, bağış " avane

iaşe ~ Ar icāşat^ [#cyş IV msd.] yaşatma, geçimini temin etme, yiyecek ve içecek maddeleri " maişet

ibadet [Aş xiv] ~ Ar cibādat^ [#cbd msd.] kulluk, tapma < Ar cabada hizmet etti, ibadet etti, yüceltti (= İbr/Aram #cbd hizmet etme, birinin yanında çalışma)

• Aynı kökten Ar cabd (köle), c^abdu-llāh (Allahın kulu).

EŞKÖKENLİLER:
Ar #cbd : ibadet, ibadullah, mabet, mabut

ibadullah ~ Ar cibādu-llāh Allahın kulları < Ar cibād [#cbd çoğ.] kullar < Ar cabd kul, köle " ibadet

ibare [xiv] ibaret ~ Ar cibārat^ [#cbr msd.] 1. söyleyiş, ifade, 2. gramerde yan cümle " ibret

ibaret [Yus xiv] ~ Ar cibārat^ c^an "söylenen şudur" anlamında deyim < Ar cibārat^ açıklama, ifade, açıklayıcı cümle " ibare

ibibik Tü [xi] üpgük hüthüt kuşu, ibibik; [Bahş xv] ibik a.a.

ibik Tü [xi] üpgük ibibik kuşu; [TS xv, Çağ xv] ibik/übük ibibik kuşunun tacı; [Arg xvi] iblik horozun tacı " ibibik

ibiş [xx/a] orta oyununda bir karakter adı; [xx/b] sevimli budala, alık < öz İbrahim

ibis [ML xx/c] ~ Fr ibis bir kuş türü ~ Lat ibis a.a.

ibka ~ Ar ibqā’ [#bqy IV msd.] yerinde bırakma " beka

iblağ ~ Ar iblāġ [#blġ IV msd.] ulaştırma, erdirme, toplam bir rakama ulaşma " büluğ

iblis [Aş, Yus xiv] ~ Ar iblīs şeytan ~ EYun epíboulos "yoldan çıkaran", İncil’de şeytanın sıfatlarından biri < EYun epibouleúō kötü yola düşürmek, yanıltmak & EYun epi- karşı + EYun bouleúō fikir vermek, danışmak " epi+

ibne pasif eşcinsel < Ar ibn oğul, oğlan " bin2

• Muhtemelen Arapça -e dişil ekiyle oluşturulmuş Türkçe bir türevdir. Karş. zenne. Ar ubnat (oğlancılık) masdarıyla birleştirilemez.

ibra ~ Ar ibrā’ [#br’ IV msd.] aklama, borcunu ödenmiş sayma " beraat

ibraz ~ Ar ibrāz [#brz IV msd.] ortaya çıkarma " bariz

ibre ~ Ar ibrat [#’br msd.] iğne, iğne şeklinde gösterge

ibret [Kut, Aş xi] ~ Ar cibrat^ [#cbr msd.] öğüt, örnek, ders, ders alınması gereken şey Ar cabara [msd. cubūr] karşıya veya öbür yana geçti, (nehir) aştı

• Ar #cbr fiilinin çeşitli anlamları arasındaki ilişki açık değildir. Karş. c^ibārat (ifade, açıklama), tac^abīr (rüya yorumlama).

ibrik [Mercimek xv] ~ Ar ibrīq sürahi ~ OFa *ābrēg "su döken" & OFa āb su + OFa rēχtan, rēz- akıtmak, dökmek " ab, rıht

ibrişim [Aş xiv] ebrīşüm ~ Fa abrīşum ipek, özellikle bükme ipekten yapılan ip ~ OFa abrēşōm a.a. ~ Ave *upa-rēşma a.a. < Ave *rēş- bükmek, eğirmek " erişte

iç Tü [viii] iç a.a.

iç[mek Tü [Uy viii+] iç- a.a.

icabet [xiv] ~ Ar icābat [#cwb IV msd.] cevap verme, özellikle olumlu cevap verme < Ar acāba [IV] cevap verdi " cevap

icap ~ Ar īcāb [#wcb IV msd.] gerek, zorunluluk, vacip kılınan şey " vecibe

icar [xiv] ~ Ar īcār [#’cr IV msd.] kiralama, ücret karşılığında tutma " ecir

icat ~ Ar īcād [#wcd IV msd.] yaratma, var etme, arayıp bulma " vücut

icazet [DK xiv] izin ~ Ar icāzat [#cwz IV msd.] geçit verme, geçmesi için yol verme, izin verme < Ar cāza geçti " cevaz

icbar ~ Ar icbār [#cbr IV msd.] zorlama " cebir

içer[mek Tü [Uy viii+] içger- içinde olmak, tabi olmak; [194+] içer- içine almak, kapsamak < Tü iç " iç

içeri Tü [Uy viii+] içgerü içe doğru ~ Tü içge içe < Tü iç " iç, +ri

içerle[mek <Tü [LG 188+] kızmak (argo) " içeri

için Tü [Or, Kaş viii] üçün nedensellik edatı

içki Tü [Uy viii+] içkü < Tü iç- " iç-

içkin YT [Fel 194+] immanent < Tü iç " iç

• Sıfata eklenen -kin ekinin işlevi belirsizdir.

icma [xiv] ~ Ar icmāc [#cmc IV msd.] bir araya toplama, oybirliğiyle anlaşmaya varma " cem

icmal ~ Ar icmāl [#cml IV msd.] bütünleme, tamamlama " cemal

icra [MMem xvi] ~ Ar icrā' [#cry IV msd.] cereyan ettirme, uygulama " cereyan

içtihat [xiv] ~ Ar ictihād [#chd VIII msd.] çalışıp çabalama, gayret gösterme " cihat

içtima [Yus xiv] ~ Ar ictimāc [#cmc VIII msd.] topluluk halinde olma " cem

içtimaiyat [191+] sosyoloji < Ar ictimāc [#cmc nsb.] " içtima

içtinap ~ Ar ictināb [#cnb1 VIII msd.] yanından geçme, dışından dolaşma, kaçınma < Ar canb yan " canip

id [xx/c] ~ YLat id psikanalizde bilinçaltı ☼ 1927 Joan Riviere, İng. çevirmen. ~ Lat id o şey (nötr üçüncü tekil şahıs zamiri)

• Sigmund Freud'un önerdiği Alm es (a.a.) sözcüğüne karşılık olarak İngilizce çeviride kullanılan Latince terimdir. İng it yerine tercih edilmesi "bilimsel görünme" kaygısına bağlanabilir.

idadi [xix] mekteb-i i'dadî hazırlık okulu, Osmanlı devletinde 1873'ten itibaren kurulan darülfünun hazırlık okullarının adı < Ar icdād [#cdd IV msd.] hazırlama " add

idam ~ Ar icdām [#cdm IV msd.] yok etme " adem

idame ~ Ar idāmat [#dwm IV msd.] (bir şeyi) devam ettirme " devam

idare ~ Ar idārat [#dwr IV msd.] döndürme, çevirme, yönetme " devir

iddet [Gül xv] ~ Ar ciddat^ [#cdd] 1. belirli bir süre, sayılı günler, 2. İslam hukununda boşanmadan sonra kadının tekrar evlenmesi için gereken süre < Ar cadda saydı " add

iddia ~ Ar iddicā' [#dcw VIII msd.] dava etme, bir dava ileri sürme " davet

ide [ARasim 1897-99] ~ Fr idée fikir, kavram, düşünce ~ Lat idea a.a. ~ EYun eidéa/idéa göz önüne getirme, kavram, biçim < EYun eidō, id- (*weidō) görmek ~ HAvr *weid- a.a.

• Platon felsefesinin etkisiyle "soyut kavram, düşünce" anlamını kazanmıştır. Aynı kökten EYun eîdos (görüntü), Lat vīdere (görmek); Fr guider < Ger wītan (yol göstermek).

ideal [Bah 1924] ~ Fr idéal 1. düşünsel, düşüncede varolan 2. bir şeyin zihinsel modeline uygun, mükemmel ~ OLat idealis düşünsel " ide

idealizm [AMithat 1877] ~ Fr idéalisme " ide

idefiks [xx/b] ~ Fr idée fixe sabit fikir " ide, fiks

ideogram [ML xx/c] ~ Fr idéogramme simge-yazı, sembol & EYun eîdos şekil, görüntü + EYun grámma, t- yazı " ide, gram

ideoloji [Bah 1924] ~ Fr idéologie 1. fikir akımlarının bilimsel tahlili ☼ 1796 Destutt de Tracy, Fr. düşünür 2. siyasi inançlar sistemi (xix) " ide, +loji

idil [Bah 1924] ~ Fr idylle huzurlu kır sahnesi ~ Lat idyllium kır sahneleri anlatan kısa şiir ~ EYun eidýllion [küç.] tablocuk, minyatür resim < EYun eîdos şekil, görüntü " ide

idiyo/idiyot [xx/b] budala ~ Fr/İng idiot budala ~ Lat idiota cahil, dünyadan habersiz ~ EYun idiótēs sivil, avam, yönetici zümreye mensup olmayan < EYun ídios kendi < EYun hwidios ~ HAvr *s(w)ed- < HAvr *s(w)e- kendi " solo

---

• Türkçe telaffuzu yakın dönemde İngilizceye göre düzeltilmiştir.

idman [TS* xv] gayret, çaba; [Men xvii] egzersiz, bir işi sebat ve düzenle yapma ~ Ar idmān [#dmn IV msd.] bir işi sürekli ve düzenli biçimde yapma < Ar damana toprağı işleyip hazırladı, kalbinde (öfke) besledi

idol [xx/a] ~ Fr idole yalancı tanrı, tapınılan şey ~ Lat idolum biçim, görüntü ~ EYun eídolon < EYun eîdos şekil, görüntü " ide

idrak [xiv] ~ Ar idrāk [#drk IV msd.] ulaşma, erme, en dibine inme, kavrama, anlama, < Ar darak ulaşım, varma, bir şeyin en dip noktası, dereke " dereke

idrar [Aş xiv] ~ Ar idrār [#drr IV msd.] işeme < Ar darra şarıltıyla aktı

ifa ~ Ar i'fā' [#wfy IV msd.] borcunu tam olarak ödeme " vefa

ifade ~ Ar ifādat [#fyd IV msd.] 1. fayda, yararlılık, 2. (özellikle mahkemede) tanıklık, beyan, bir şey veya bir kimse lehine görüş bildirme " fayda

iffet [xiv] ~ Ar ciffat^ [#cff msd.] utangaçlık, erdem < Ar caffa kaçındı, utandı

iflah [Gül xiv] ~ Ar iflāH [#flH IV msd.] iyi duruma gelme, rahata erme, düzelme, kurtulma < Ar falāH refah, huzur, kurtuluş " felah

iflas [Kut xi] ~ Ar iflās [#fls IV msd.] a.a. < Ar fils/fals en küçük bakır para birimi, pul, metelik ~ Lat follis 1. torba, kese, 2. Geç Roma imparatorluğu döneminde en küçük para birimi, pul < HAvr *bhel-2 şişmek, kabarmak

---

• Karş. İng follicle (saçların dibindeki yağ keseciği) < Lat folliculus (kesecik).

ifrağ ~ Ar ifrāġ [#frġ IV msd.] feragat ettirme " ferağ

ifrat [xiv] ~ Ar ifrāT [#frT IV msd.] makul olan sınırı aşma, azma, abartma < Ar faraTa öncü idi, ileri gitti

ifraz [Neş xv] ~ Ar ifrāz [#frz IV msd.] 1. ayırma, ayrıştırma, özellikle hukukta bir malı hisselere ayırma, 2. salgılama < Ar faraza a.a.

• Arapça sözcüğün ikinci anlamı Türkçede sadece çoğul formda kullanılır.

ifrazat ~ Ar ifrāzāt [#frz çoğ.] salgılar < Ar ifrāz [IV msd.] salgı, salgılama " ifraz

ifrit [Aş xiv] ~ Ar cifrit bir tür zararlı cin ~ OFa āfrīta yaratık, mahluk < OFa āfrītan yaratmak " aferin

ifşa ~ Ar ifşā' [#fşw IV msd.] açığa vurma " faş

ifsat ~ Ar ifsād [#fsd IV msd.] fesat sokma " fesat

iftar ~ Ar ifTār [#fTr IV msd.] oruç açma, kahvaltı etme " fıtrat

iftihar ~ Ar iftiχār [#fχr VIII msd.] övünme, gurur duyma " fahri

iftira ~ Ar iftirā’ [#fry VIII msd.] birine yalan isnatta bulunma < Ar farā [msd. firyat] uydurdu, yalan söyledi

iğ Tü ig a.a.

iğde Tü [Uy viii+] yigde iğde, çeşitli küçük boy yemişlerin adı

iğdiş Tü [xi] égdiş besleme, ehli hayvan veya hizmetçi; [Oğ xi] hadım edilmiş köle veya hayvan < Tü éğit- hayvan veya köle beslemek, terbiye etmek " eğit-

iğfal ~ Ar iġfāl [#ġfl IV msd.] aldatma " gaflet

• "Evlenme vaadiyle cinsel ilişkide bulunma" anlamı Türkçeye özgüdür.

iglu [xx/b] ~ İng igloo buzdan eskimo evi ~ İnuit iglu ev

iğne Tü [Uy viii+] yiŋne/yigne " iğ

ignore [etm [Mill 2002] ~ İng to ignore bilmezden veya tanımazdan gelmek ~ Fr ignorer bilmemek ~ Lat ignorare a.a. ~ HAvr *ne-gnō-rō- < HAvr *gnō- bilmek " not

iğren[mek Tü [Kaş xi] yigren-

• Karş. Moğ cigir-/cigsi- (a.a.).

iğreti >> " eğreti

ığrıp [LF xvi] bir tür büyük balık ağı ~ Yun grípos balık ağı ~ EYun grîpos/grîfos balık ağı veya çubuklardan örülmüş balık avlama sepeti ~ HAvr *ghrebh- yakalamak, tutmak " +gir

iguana [ML xx/c] ~ İsp iguana Güney Amerika’ya özgü büyük kertenkele ~ Karib iwana a.a.

• Orta Amerika yerli dillerinden.

iğva ~ Ar iġwā’ [#ġwy IV msd.] kandırma, yoldan çıkarma < Ar ġāwa [msd. ġayy] kandı, kötü yola girdi, baştan çıktı " gayya

ihale ~ Ar iHālat [#Hwl IV msd.] havale etme, bir işi birine devretme, ciro etme " hal1

ihanet ~ Ar iχānat [#χwn IV msd.] hainlik etme " hıyanet

ihata [MMem xvi] ~ Ar iHāTat [#HwT IV msd.] etrafını duvarla çevirme " hayat2

ihbar ~ Ar iχbār [#χbr IV msd.] haber verme, haberdar etme " haber

ihdas ~ Ar iHdāθ [#Hdθ IV msd.] meydana getirme, oluşturma < Ar Hadaθa oldu, vuku buldu " hadis

ihkak ~ Ar iHqāq [#Hqq IV msd.] hak kılma, hak olanı yerine getirme " hak1

ihlal ~ Ar iχlāl [#χll IV msd.] bozma " halel

ıhlamur [Kan xv] ıflamur ; [LO] fılamur/ıhlamur ~ Yun flamoúri [küç.] çiçekleri tıpta kullanılan bir ağaç, tilia ~? Lat flammula flamacık < Lat flamma 1. alev, 2. dar uzun bayrak, flama " flama

---

• Karş. EYun filúra (ıhlamur). Yeni Yunanca kelime, Eski Yunanca adla "flamacık" kavramının bileşimi gibidir. Lat flammula sözcüğünün bitki adı olarak kullanımına 18. yy'dan önce rastlanmamıştır.

ihlas [xiv] ~ Ar iχlāS [#χlS IV msd.] 1. kurtarma, kurtuluş, 2. samimiyet, doğruluk " halas

ihmal ~ Ar ihmāl [#hml IV msd.] kendi haline bırakma, boş verme < Ar hamal kendi başına bırakılmış (deve veya davar)

ihraç [xiv] ~ Ar iχrāc [#χrc IV msd.] dışarı çıkarma " hariç

ihram [xiv] ~ Ar iHrām [#Hrm IV msd.] 1. yasaklama, hacca ilişkin yasaklara uyma, 2. hacda giyilen giysi " harem

ihsan [Aş, Yus xiv] ~ Ar iHsān [#Hsn IV msd.] güzellik yapma, karşılıksız hediye verme, hediye < Ar Hasuna güzel idi " hüsn

ihsas ~ Ar iHsās [#Hss IV msd.] hissettirme " his

ihtar ~ Ar iχTār [#χTr IV msd.] hatırlatma " hatır

ihtida ~ Ar ihtidā' [#hdy VIII msd.] doğru yola gelme, İslamı kabul etme " hidayet

ihtikâr [xiv] ~ Ar iHtikār [#Hkr VIII msd.] istifçilik yapma, piyasada tekelleşme, haksız kazanç sağlama < Ar Hikr hava parası, bir mülkü terketmek için talep edilen ücret ~ İbr/Aram #χkr kiralama

ihtilaç [xiv] ~ Ar iχtilāc [#χlc VIII msd.] kıvranma " helecan

ihtilaf [Env xiv] ~ Ar iχtilāf [#χlf VIII msd.] 1. zıtlık, uyumsuzluk, 2. (gün ve gece gibi) zıt şeylerin ardarda gelmesi, alternasyon < Ar χalafa ardından geldi, yerine geçti " halef

ihtilal [MMem xvi] ~ Ar iχtilāl [#χll VIII msd.] karışıklık, fesat, bozgun " halel

ihtimal [xiv] olabilirlik ~ Ar iHtimāl [#Hml VIII msd.] tahammül etme, tolere etme, taşıma, olasılık olarak tanıma, mümkün görme " haml

ihtimam [Env xv] ~ Ar ihtimām [#hmm VIII msd.] önemseme, ilgi ve kaygı gösterme " ehemmiyet

ihtira ~ Ar iχtirāc [#χrc VIII msd.] icat etme, keşfetme

ihtiram ~ Ar iHtirām [#Hrm VIII msd.] hürmet gösterme, yasağa uyma " harem

ihtiras ~ Ar iHtirāS [#HrS VIII msd.] hırslı olma " hırs

ihtişam [Men xvii] haşmet sahibi olma, maiyet ve hizmetçileri olma, debdebe ~ Ar *iHtişām [#Hşm VIII msd.] < Ar Haşam maiyet, hizmetçiler " haşmet

---

• Karş. Ar iHtişām (utangaç olma, hicap duyma).

ihtisas ~ Ar iχtiSāS [#χSS VIII msd.] ayrılmış olma, özellik kazanma, uzmanlaşma " husus

ihtiva ~ Ar iHtiwā’ [#Hwy VIII msd.] kapsama, içerme " havi

ihtiyaç [Yus xiv] ~ Ar iHtiyāc [#Hwc VIII msd.] gereksinme < Ar Hāca gerekti " hacet

ihtiyar1 [Aş, DK, Gül xiv] seçme, tercih etme ~ Ar iχtiyār [#χyr VIII msd.] 1. seçme, tercih etme, 2. seçme yeteneği, özgür irade " hayır2

• İhtiyar heyeti deyimi "seçim kurulu" anlamındadır.

ihtiyar2 [Men xvii] yaşlı < Ar SāHibu-l iχtiyār seçme hakkı olan, reşit ve yetişkin < Ar iχtiyār [VIII msd.] seçme " ihtiyar1

ihtiyat [xiv] ~ Ar iHtiyāT [#HwT VIII msd.] tedbirli olma " hayat2

ihvan [xiv] ~ Ar iχwān [#'χw çoğ.] kardeşler < Ar aχ kardeş " ahi

ihya [xiv] ~ Ar ihyā' [#hyy IV msd.] can verme " hayat1

ihzar ~ Ar iHDār [#HDr IV msd.] huzura getirme, çağrı, "hazır bulun!" emri " huzur

ikame [KT xix] koyma, kondurma, oturma, iskân etme, ortaya koyma ~ Ar iqāmat [#qwm/qym IV msd.] 1. kurma, dikme, ayağa kaldırma, 2. konma, konaklama " kamet

ikamet [xix] konma, konaklama ~ Ar iqāmat [#qwm/qym IV msd.] " ikame

---

• Arapça ikame ile aynı sözcük olduğu halde Türkçede anlamı en geç 19. yy'da ayrışmıştır.

ikaz ~ Ar īqāZ [#yqZ IV msd.] uyandırma, uyarma, uyarı < Ar yaqiza [msd. yaqaZ] uyanık idi, uyumadı

ikbal [Kut, Aş xi] ~ Ar iqbāl [#qbl IV msd.] kabul görme " kabul

ikebana [ML xx/c] ~ Jap ikebana Japonlara özgü çiçek düzenleme sanatı & Jap ike tanzim, düzenlem + Jap bana çiçek

iki Tü [viii] éki/ékki a.a.

ikilem YT [TDK 1944] < Tü iki " iki

• İşlevi belirsiz olan -lem ekinin Fr dilemme (ikilem) sözcüğünden esinlendiği düşünülebilir.

ıkın[mak <onom < Tü ık/ıh [onom.] ıkınma sesi

ikindi Tü [viii] ikindi ikinci; [xi] günün ikinci yarısı < Tü iki " iki

ikircik/ikircim Tü [Uy viii+] ikirçgü kuşku, kararsızlık < Tü iki " iki

ikiz Tü [Uy viii+] ikiz a.a. < Tü iki (= Moğ ikere ikiz) " iki

---

• -z ekinin işlevi belirsizdir.

iklim [Kut, Aş xi] ~ Ar iqlīm Batlamyus coğrafyasına göre yeryüzünün böldüğü yedi kuşağın her biri, coğrafi bölge ~ EYun klíma, t- 1. eğim, 2. güneş

ışınlarının eğimi, iklim kuşağı ☼ Ptolemaios (MS 90-168) < EYun klínō eğimli olmak, yatık olmak ~ HAvr *kli-n-yo- < HAvr *klei-

---

• Aynı kökten EYun klinē (yatak).

ikmal ~ Ar ikmāl [#kml IV msd.] bütünleme, tamamlama " kemal

ikna ~ Ar iqnāc [#qnc IV msd.] kani kılma, kanaat getirtme " kanaat

ikon [xx/b] ~ Fr icone simge, gösterge ~ EYun eikōn resim, görüntü, tasvir ~ HAvr *weik-on- < HAvr *weik-3 benzemek, benzer olmak

ikona [xx/a] ~ Yun eikóna kiliselerde bulunan kutsal resim ~ EYun eikōn resim, tasvir " ikon

ikrah [Men xvii] 1. zorla yaptırma, 2. nefret etme, iğrenme, tiksinme ~ Ar ikrāh [#krh IV msd.] zorla ve rızası hilafına bir iş yaptırma " kerh

---

• İkinci anlamı Türkçeye özgüdür.

ikram [Yus xiv] ~ Ar ikrām [#krm IV msd.] cömertlik gösterme, onurlandırma, ağırlama " kerem

ikrar [CodC xiii] ~ Ar iqrār [#qrr IV msd.] kararlaştırma, konfirme etme < Ar qarra durdu, yerleşti, karar kıldı " karar

iksir [Aş xiv] ~ Ar iksīr öz suyu, damıtılarak elde edilmiş sıvı ~ EYun eksaíresis (özünü) çıkarma, damıtma < EYun eksairéō (içinden) çıkarmak, süzmek

ikta ~ Ar iqTāc [#qTc IV msd.] kesip ayırma, pay verme, tımar olarak arazi verme " kat2

iktibas ~ Ar iqtibās [#qbs VIII msd.] ödünç alma, benimseme, kendine maletme < Ar qabasa [msd. qabs] ödünç aldı

iktidar [MMem xvi] ~ Ar iqtidār [#qdr VIII msd.] kudretli olma, gücü yeter olma " kadir1

iktifa ~ Ar iktifā’ [#kfw VIII msd.] yetinme " kifayet

iktisap ~ Ar iktisāb [#ksb VIII msd.] edinme " kesp

iktisat ~ Ar iqtiSād [#qSd VIII msd.] tasarruf etme, harcamadan kaçınma, taşkınlık yapmama " kasıt

iktiza ~ Ar iqtiDā’ [#qDy VIII msd.] zorunlu olma, gerekli kılma " kaza

il YT [CepK 1935] bir idari birim, vilayet ~ Tü il [viii+ Uy, xiv TS] ülke, memleket, el " el2

• Türkiye Türkçesinde el şeklinde kullanılagelen sözcük, Dil Devrimi bünyesinde arkaik biçimiyle yeniden canladırılmıştır.

ila1 ~ Ar ilā ...e kadar (bağlaç)

ilâ2 ~ Ar iclā’ [#clw IV msd.] yüceltme " ali

ilaç [Aş xiv] ~ Ar cilāc [#clc msd.] ilaç, derman

ilah [Kut, Aş xi] ~ Ar ilāh [#’lh] tanrı = İbr elōah a.a.

• Tüm Sami dillerinde rastlanan ?? biçimine karşılık ??? ??? biçimi 7. yy’a dek sadece İbranicede kaydedilmiştir.

ilahi [MMem xvi] Allahım!; [Men xvii] makamla okunan dini şiir ~ Ar ilāhī tanrım " ilah

ilam [Env xiv] ~ Ar iclām [#clm IV msd.] bildirme < Ar calama bildi " ilim

ilan ~ Ar iclān [#cln IV msd.] duyurma, açığa çıkarma " alenî

ilanihaye ~ Ar ilā nihāyat sonuna kadar " ila1, nihayet

ilave ~ Ar cilāwat^ [#clw msd.] yükseltme, artırma, katma " ali

ile Tü [Uy viii+] bile/birle ile, beraber (bağlaç), bile (zarf); [DK xv] ile " bile

ilelebet ~ Ar ilā-al-abad sonsuza kadar " ila1, el3, ebed

ilen[mek Tü [Kaş xi] ilen- kınamak, ayıplamak, çıkışmak, beddua etmek < Tü il- ilişmek, değmek, takılmak " iliş-

---

• Orijinal anlamın "üstüne varmak, taciz etmek" olduğu anlaşılıyor. Karş. Tü iletiş- (1. yaklaşmak, ilişmek, 2. kavga etmek - xiv Kıp).

ileri Tü [Or viii] ilgerü ileriye doğru < Tü ilge öne, ileriye < Tü il ön, ileri " +ri

ilet[mek Tü [viii] ilt-/ilét- göndermek, sevketmek, vardırmak < Tü il- varmak, bitişmek " iliş-

ileti YT [Karş 1972] mesaj < Tü ilet- " ilet-

iletişim YT [Karş 1972] komünikasyon < Tü *iletiş- karşılıklı iletmek " ilet-

---

• Karş. Tü iletiş- (1. yaklaşmak, ilişmek, 2. kavga etmek - xiv Kıp).

iletken YT [TDK 1944] iletici < Tü ilet- " ilet-

ilga ~ Ar ilġā’ [#lġw IV msd.] boş ve geçersiz kılma, lağvetme < Ar laġā boş ve geçersiz idi " lağv

ılgar [CodC, DK xiii] ılgar akın, çapul, doludizgin atlılarca yapılan saldırı; [Çağ xiii] akın için ayrılan birlik, müfreze Moğ ılgara- seçilmek, ayrılmak

ilgi YT [CepK 1935] alaka < Tü il- bitişmek, ilişmek " iliş-

• Ar calāqa (asılma, bağlı olma, ilişkili olma) sözcüğünden esinlendiği açıktır.

ılgın Tü [xi] yılğun ılgın ağacı, tamarisk

ilginç YT [TDK 1966] ilgi çekici < Tü ilgi " ilgi, +inç

• Ada eklenen -nç ekinin işlevi meçhuldür.

ilhak [xiv] ~ Ar ilHāq [#lHq IV msd.] katma, ulama, ekleme " lahika

ilham [Yus, DK xiv] esin ~ Ar ilhām [#lhm IV msd.] 1. yutma, yiyip bitirme, 2. insan ruhunu ele geçiren tanrısal güç, esin < Ar lahima [msd. lahm] yuttu, tüketti, (yangın) yakıp bitirdi

ılı[mak Tü [xi] yılı- ılımak, ısınmak

ılıca <Tü [LO xix] < Tü ılığ ılık, sıcak " ılık

ılık Tü [Uy viii+] yılığ a.a. < Tü yılı- " ılı-

ilik1 Tü [Uy, Kaş viii+] yilik kemik içindeki yumuşak doku; [Oğ xi] ilik

ilik2 Tü [Uy viii+] ilig ilişik; [xi] bağ, tutamak < Tü il- ilişmek, bitişmek, tutunmak " iliş-

ilim/ilm- [Kut, DK xi] ~ Ar cilm [#clm msd.] bilgi, özellikle teorik bilgi, bilim < Ar calama bildi, anladı, iz ve işaretleri yorumlayarak bilgiye ulaştı

ılıman <Tü [CepK 1935] mutedil < Tü ılı- " ılı-

• Halk dilinde kullanılan bir deyim iken Dil Devrimi döneminde yazı diline aktarılmıştır. -man ekinin işlevi açık değildir.

ılımlı YT [Fel 194+] mutedil < Tü ılım [1935 YT] itidal < Tü ılı- " ılı-

ilin[mek Tü [Uy viii+] ilin- < Tü il- ilişmek, asılmak, takılmak " iliş-

iliş[mek Tü [xi] iliş- < Tü il- [viii+ Uy, xi] 1. dokunmak, temas etmek, takılmak, 2. saldırmak, tecavüz etmek

---

• Dönüşlü ve geçişsiz fiil yapan -iş- ekiyle.

ilişki YT [Fel 194+] alaka, münasebet, temas < Tü iliş- " iliş-

ilişkin YT [CepK 1935] müteallik, temas eden < Tü iliş- " iliş-

ilk Tü [Or viii] ilki a.a.; [Uy viii+] ilk/ilki < Tü il ön, ileri " ileri

ilke YT [CepK 1935] unsur; [Fel 194+] prensip < Tü ilk " ilk

• Sıfata eklenen -e ekinin işlevi belirsizdir.

ilkel YT [CepK 1935] iptidai < Tü ilk " ilk

illa [Aş, Yus xiv] < Ar mā -- illā --den başka olmaz < Ar illā hariç, --den başka (bağlaç) & Ar in ilgi edatı, ki + Ar lā değil " la+

illallah [DK xiv] ~ Ar illā-llāh Allah'tan başka (kimse müdahale edemez) " illa, allah

illegal [xx/b] ~ Fr illégal yasa dışı " in+2, legal

illet [Aş xiv] ~ Ar cillat^ [#cll msd.] kusur, hastalık < Ar calla kusurlu idi

ilmek/ilmik <Tü [LO xix] ilmik bağ, düğüm < Tü il- ilişmek, bitişmek, takılmak, denk gelmek " iliş-

ilmihal ilm-i hal temel dini bilgileri çocuklara öğretmeye mahsus kitap & Ar cilm bilim + Ar Hāl şimdiki zaman, güncel durum " ilim, hal1

ilmühaber ~ Ar cilm wa χabar "bilgi ve bildirme", bir durum veya işlemi belgeleyen resmi evrak " ilim, haber

iltica [xiv] ~ Ar ilticā’ [#lc’ VIII msd.] sığınma " melce

iltifat [DK xiv] ~ Ar iltifāt [#lft VIII msd.] dikkat ve ilgi gösterme, ilgilenme, kayırma, yüz çevirip bakma < Ar lafata döndü, eğildi, yüzünü veya dikkatini bir şeye yöneltti

iltihak ~ Ar iltiHāq [#lHq VIII msd.] katılma, eklenme " lahika

iltihap ~ Ar iltihāb [#lhb VIII msd.] yanma, tutuşma, tıpta enfeksiyon < Ar lahab alev, ateş

iltimas [Neş xv] rica ~ Ar iltimās [#lms VIII msd.] birinin elini veya eteğini tutarak rica etme, başvuru, dilekçe < Ar lamasa [msd. lams] dokundu, elledi

iltizam ~ Ar iltizām [#lzm VIII msd.] 1. yapışma, benimseme, zorunlu olma, gerektirme, 2. ticari tekel " lüzum

ilümine [etm [xx/b] ~ Fr illuminer aydınlatmak ~ Lat illuminare & Lat in- + Lat luminare aydınlatmak < Lat lumen, lumin- ışık " in+1, lümen

ilüstre [etm [xx/b] ~ Fr illustrer 1. aydınlatmak, ışıtmak, 2. bir kitabı resim veya renklerle süslemek ~ Lat illustrare aydınlatmak & Lat in- + Lat lustrare aydınlatmak, parlatmak < Lat lustrum parıltı " in+1, lostra

ilüzyon/illüzyon [P Safa 1949] ~ Fr illusion aldatıcı görüntü, hayal ~ Lat illusio < Lat illudere, illus- alay etmek, oyun oynamak, aldatmak & Lat in- + Lat ludere, lus- oynamak ~ HAvr *loid-o- < HAvr *leid- oynamak " in+1

ilzam ~ Ar ilzām [#lzm IV msd.] gerektirme " lüzum

im YT [CepK 1935] işaret ~ Tü im [xiv TS] parola, işaret, mülkiyet işareti, damga

---

• 16. yy’dan sonra Türkçe örneği olmayan bir sözcük iken Dil Devrimi bünyesinde Arapça kökenli mim yerine kollanıma sokulmuştur.

ima ~ Ar īmā’ [#wm’ IV msd.] işaretle anlatma, mimik

imaj [REkrem <1887] ~ Fr image resim, suret, görüntü ~ Lat imago, imagin- a.a. ~ HAvr *əim- < HAvr *aim- kopya, suret

imajine [etm [xx/b] ~ Fr imaginer hayal etmek ~ Lat imaginari zihninde canlandırmak, hayal etmek " imaj

imal ~ Ar icmāl [#cml IV msd.] işletme, işe koşma, işler hale getirme < Ar acmala [IV] iş yaptırdı " amel

imam [Aş, Yus xiv] ~ Ar imām [#’mm] önde duran, önder, namazda öncülük eden < Ar amma [msd. amm] gitti, vardı, önden gitti

---

• Ar #’mm1 (ümm, ana) ile etimolojik ilişkisi muğlaktır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #'mm2 : imam, imame

imame [xiv] sarık; [Men xvii] tesbihin koni şeklindeki birinci parçası, nargile ağızlığı ~ Ar imāmat [#’mm IV msd.] 1. öncelik, önderlik, imamlık, 2. tesbihin birinci parçası < Ar imām " imam

iman [Kut, Aş xi] ~ Ar īmān [#’mn IV msd.] inanç " emanet

imar ~ Ar icmār [#cmr IV msd.] canlandırma, şenlendirme, mamur ve bayındır kılma, inşa etme " umran

imaret [DK xiv] her türlü kamuya yararlı bina ~ Ar cimārat^ [#cmr msd.] bayındırlık eseri, büyük yapı, bina " umran

imbat [LF xvi] ~ İt imbatto yazları kuzeyden esen deniz rüzgârı < İt imbattere çarpmak, çırpınmak & Lat in- + İt battere " in+1, batarya

imbik ~ Ar inbīk/anbīk damıtma şişesi ~ EYun ámbiks ağızlı kadeh, damıtma şişesi

imdat ~ Ar imdād [#mdd IV msd.] el uzatma, yardım " medet

imdi Tü [viii] amtı şimdi; [Uy viii+] émti

imece [TS xv] ammece/emece köylüye topluca yaptırılan iş < Ar cāmmat^ amme, kamu " amme

imge YT [CepK 1935] emare, remiz; [Fel 194+] hayal < Tü im " im

---

• Fr image < Lat imago (imge) sözcüğünden esinlendiği açıktır. İsme eklenen -ge ekinin işlevi meçhuldür.

imha ~ Ar imHā’ [#mHw IV msd.] yok etme " mahv

imik Tü? [TS xvi-xix, LO xvi] imik çocukların kafatasındaki yumuşak yer, bıngıldak; [xx/b] imik/ümük gırtlak, boğaz

---

• Modern anlamı halk dilinden edebi bir derleme olup, muhtemelen yanlış anlamaya dayalıdır.

imitasyon [xx/b] ~ Fr imitation taklit ~ Lat imitatio < Lat imitare taklit etmek ~ HAvr *əim-eto- < HAvr *aim- kopya, suret " imaj

imkân [Aş xiv] ~ Ar imkān [#mkn IV msd.] güç, potansiyel, olanak < Ar amkana [IV] imkân verdi, mümkün idi " temkin

imla ~ Ar imlā’ [#ml’ IV msd.] doğru yazım ~ Aram məlē 1. dolu, 2. herekeli yani sesli harfleri bildiren noktaları doldurulmuş yazı < Aram #mly doldurma

imleç YT [TDK 1944] işaretleyen aygıt; [199+] cursor < Tü imle- [1935 YT] işaretlemek " im

immoral [xx/b] ~ Fr immoral gayrı ahlaki " in+2, moral

immün [xx/b] ~ Fr immune muaf, bağışık ~ Lat immūnis vergiden veya kamu hizmetinden muaf olan & Lat in- değil + Lat mūnus kamu hizmeti, imece " in+2, komün

impala [xx/c] ~ İng impala bir tür antilop

imparator [Men xvii] imperator Avusturya hükümdarının unvanı ~ Lat imperator ordu kumandanı, serdar, Roma’nın askeri hakimi olan Augustus’un MÖ 30 yılında benimsediği unvan < Lat imperare buyurmak, komuta etmek & Lat in- + Lat parare tedarik etmek, donatmak " in+1

• Avusturya hükümdarlarının sıfatı olarak 17. yy’dan itibaren Türkçede kullanılmıştır. Türkçeye Latinceden dolaysız olarak giren ender sözcüklerdendir. Karş. İt imperatore, Fr empereur, İng emperor.

imparatoriçe [AResmi 1757] imparator eşi veya kadın imparator & Tü imparator + Sırp -itsa dişil eki " imparator

---

• Sırp kralitsa modeline göre üretilmiş Türkçe bir sözcüktür. Karş. çariçe, tanrıça.

imrahor [DK xiv] emirahur ~ Fa amīr-i āχwur at bakıcısı, kraliyet ahırları yöneticisi & Ar amīr bey + Fa āχwur ahır " emir2, ahır

imren[mek Tü [Uy viii+] amran-/emren- sevmek; [DK xiv] imren- özenmek, çok istemek < Tü amra-/emre- sevmek

imsak ~ Ar imsāk [#msk IV msd.] tutma, tutum, kendini tutma, oruç tutma < Ar masaka [msd. mask] tuttu

imtihan [Kut xi] ~ Ar imtiHān [#mHn VIII msd.] sınav " mihnet

imtina [xiv] ~ Ar imtināc [#mnc VIII msd.] kendini tutma, güzel bir şeyi reddetme, nefsini men etme " men

imtiyaz [MMem xvi] ~ Ar imtiyāz [#myz VIII msd.] ayrıcalık tanıma " temyiz

imza ~ Ar imDā’ [#mDy IV msd.] bitirme, imza etme " mazi

in+1 ~ Lat in içte olma, içeri girme, içe yönelme bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *en iç

• Fransızcaya 16. yydan önce geçmiş örneklerde en-/em- biçimi görülür. Bunlar Türkçede an-/am- olarak yazılırken, Latince biçimler Türkçeye Fr telaffuzla en-/em- şeklinde alınmıştır. Ör: empire > ampir, impérial > emperyal. • Aynı kökten EYun en-, İng in, Alm in/ein (iç, içeri), EYun entós, énteron (iç - isim), Fa andar/dar (iç, içeri), Lat inter/intra, Fr entre, Alm unter (bir şeyin içi, iki şeyin arası), Lat intrare (içeri girmek).

in+2 ~ Lat in-2 olumsuzluk ve yoksunluk bildiren önek ~ HAvr *n- olumsuzluk öneki < HAvr *ne olumsuzluk edatı, değil " na+

• Bazı ünsüzlerle başlayan fiillerde asimile edilir. Karş. in-rationalis > irrationalis.

in[mek Tü [viii] in- aşağı doğru hareket etmek, sarkmak, düşmek, azalmak; [Uy viii+] én-/*yin- a.a.

in1 Tü [xi] én/yin 1. çukur, iniş, oyuk, 2. yırtıcı hayvan barınağı " in-

in2 [xx/c] moda olan şey ~ İng in 1. iç, içeri, içeride, 2. moda olan şey " in+1

inak YT [Fel 194+] inak dogma ~ Tü ınak/inak [viii+ Uy, xix LO] güvenilen kimse, mutemet < Tü *ına- güvenmek " inan-

---

• Türkçede 19. yy’a dek "güvenilen kimse" anlamıyla kullanılan bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde anlamı değiştirilmiştir.

inam [Yus xiv] ~ Ar incām [#ncm IV msd.] nimet sunma, ihsan etme " nimet

inan <Tü [Men xvii] inanç, itimat Tü inan- " inan-

• Tü *ına- fiilinden türev düşünülebilir ise de daha erken örneklerin yokluğu düşündürücüdür. Belki Ar icmān etkisiyle.

inan[mak Tü [Uy viii+] ınan- < Tü *ına- güvenmek, sığınmak, umut bağlamak (= Moğ üne-n gerçeklik, doğruluk, hakikat, güven)

inanç Tü [Uy, Kaş viii+] ınanç inanış veya inanılan kimse, mutemet; [Kıp xiv] güvenme, itimat < Tü ınan- güvenmek (= Moğ ünen-çi güvenilen kimse) " inan-, +inç

inat [Neş, SinanP xv] cinād ~ Ar cinād [#cnd msd.] inat etme, keyfi veya sübjektif olma < Ar canada kapris yaptı, söz dinlemedi < Ar cinda taraf, sübjektif görüş " ind

inayet [Kut, Aş xi] ~ Ar cināyat^ [#cny msd.] iyiliğini düşünme, kalbini ve aklını bir kimseye yöneltme, dikkat ve ihtimam etme, hastaya bakma < Ar canā 1. [msd. c^any] kasdetti, anlam ifade etti, 2. [msd. c^ina$yat^] ilgi ve ihtimam gösterdi, düşündü (= Aram #cany muhatap olma, cevap verme, konuşma)

inbisat [Ferec xv] ~ Ar inbisāT [#bsT VII msd.] yayılma, genleşme < Ar basaTa yaydı, açtı " basit

inç [xx/a] ~ İng inch bir uzunluk birimi, fitin onikide biri ~ EİNg ynce ~ Lat uncia birim, onikide bir < Lat unus bir " üni+

ince Tü [Uy viii+] yinçge ince, zayıf, yufka < Tü *yinç iniş, azalış, daralma, incelme < Tü in- inmek, azalmak " in-

---

• Yapı olarak *inişke ("inişik") eşdeğeridir. Burunsuldan sonra ş > ç dönüşümü tipiktir.

incele[mek YT [CepK 1935] tedkik etmek < Tü ince " ince

• 17. yy'da "inceltmek" anlamıyla kaydedilen fiil, Ar tedkik (1. inceltmek, 2. ince eleyip sık dokumak) sözcüğünün ikinci anlamı doğrultusunda 1930'larda tekrar dolaşıma sokulmuştur.

inci [Or viii] yinçü a.a. ~ Çin chên-chu inci

incik <Tü [İMüh xiii] yincik bacağın alt kısmı, paça; [Aş, Kıp xiv] incük/yinçük/yinçik bacak < Tü *yinç iniş " ince

---

• Karş. ETü yini (uzuv, özellikle hayvan bacağı). Yini > yincik bağlantısı, Fa pa > bacak ilişkisine paraleldir.

incil [xiv] ~ Ar incīl Kuran'a göre Hıristiyan dininin kutsal kitabı ~ Aram engīlā Yeni Ahit'in ilk dört kitabına verilen ad ~ EYun euangēlion 1. iyi haberci, müjdeci, 2. a.a. & EYun eû iyi + EYun ángēlos haberci " ö+

• Fr evangile, İng evangel- (Yeni Ahit'in dört kitabı) biçimleri Latince yoluyla Yunancadan alınmıştır.

incin[mek <Tü [Kıp xiv] yinçil- azalmak, küçülmek, küçük düşürülmek ; [DK xiv] incin- kırılmak, gücenmek < Tü yinçe- incelmek " ince

incir [CodC xiii] ~ Fa ancīr 1. delik, oyuk, 2. malum meyve ~ OFa ancīr incir

ind[inde ~ Ar cinda [#cnd] yan, nezd, taraf, -e göre, sübjektif olarak (edat)

indeks [DTC 1942] dizin ~ index gösterge, dizin " endeks

• Aynı sözcük Türkçede Fransızca ve Almanca/İngilizce telaffuzla iki ayrı anlamda kullanılmaktadır.

indi ~ Ar cindī [#cnd nsb.] birinin görüşüne göre, sübjektif, keyfi " ind

indifa ~ Ar indifā' [#dfc VII msd.] püskürme, fırlama, şiddetle taşma, (yanardağ) patlama " defl

indigo [xx/b] endigo ~ Fr/İng indigo çivit bitkisi ve boyası ve rengi ~ İsp indigo Hint'e ait olan şey, çivit ~ Lat indicus a.a. ~ EYun indikós a.a. < Indos Hint ~ EFa hind- a.a. " Hint

---

• 1980 dolayında İngilizce telaffuza uygun olarak düzeltilmiştir.

indirge[mek YT [Fel 194+] irca etmek < Tü indir- " in-

• Fiile eklenen -ge- ekinin işlevi açık değildir.

individüel/endividüel [DTC 1944] individual ~ Fr individuel bireysel < Fr individu a.a. ~ Lat individuus bölünmez olan, atom, birey & Lat in- değil + Lat dividuus bölünür < Lat dividere, divis- bölmek " in+2, döviz

---

• Karş. İng individual (1. birey, 2. bireysel). Türkçe yazım 1980'lerden sonra İngilizce telaffuza göre düzeltilmiştir.

indüksiyon >> " endüksiyon

inek Tü [viii] iŋek (= Moğ ünige(n) a.a.)

infaz ~ Ar infāδ [#nfδ IV msd.] saplama, sokma, bıçak veya kılıçla öldürme " nüfuz

infial ~ Ar inficāl [#fcl VII msd.] 1. felsefede ruhun her türlü dış etkenden etkilenme hali, (EYun páthos karşılığı), 2. gücenme " fiil

infilak ~ Ar infilāq [#flq VII msd.] patlama, kırıp çıkma < Ar falaqa yardı, çatlattı

infirat [Neş xv] ~ Ar infirād [#frd VII msd.] yalnızlaşma, izolasyon, aşırıya gitme < Ar farada yalnız idi " fert

infisah ~ Ar infisāχ [#fsχ VII msd.] kendini feshetme, fesh olunma " fesih

infisal ~ Ar infiSāl [#fSl VII msd.] ayrılma, bölünme, görevden ayrılma " fasıl

infra+/enfra- ~ Fr/İng infra- alt, aşağı ~ Lat infra ~ HAvr *ndher- aşağı

İngiltere [xvi] ~ İt Inglaterra Avrupa'da bir ülke & İt Ingla Angl halkı, 5. yy'da Britanya'yı istila eden bir Cermen kavmi + İt terra toprak, ülke " taraça

inha ~ Ar inhā' [#nhw/nhy IV msd.] sonuca vardırma, kesinleştirme " nihayet

inhidam ~ Ar inhidām [#hdm VII msd.] yıkılma < Ar hadama [msd. hadm] yıktı

inhisar ~ Ar inHiSār [#HSr VII msd.] sınırlandırılmış olma, tekelinde olma " hasr

inisiyatif [Bah 1924] ~ Fr initiative girişim, öncülük < Fr initier başlamak, önayak olmak " inisiye

inisiye [Bah 1924] ~ Fr initié 1. başlatılmış, 2. bir sürece veya yola veya tarikate girmesi sağlanmış kimse < Fr initier (özellikle bir yola veya yolculuğa) başlatmak, önayak olmak ~ Lat initiare a.a. < Lat initium başlangıç & Lat in- girme bildiren önek + Lat itus/iter yol < Lat ire, it- gitmek, yol almak " in+1, iyon

inkâr [Aş, Yus xiv] ~ Ar inkār [#nkr IV msd.] yalanlama, yadsıma < Ar nakira [msd. nakr/nukūr] bilmedi, tanımadı (= Akad nakru yabancı, yad)

inkılap [xiv] ~ Ar inqilāb [#qlb VII msd.] altüst olma, tersine dönme, tepetaklak olma " kalp2

inkıraz [Neş xv] ~ Ar inqirāD [#qrD VII msd.] aşınma, tükenme < Ar qaraDa [msd. qarD] 1. kemirdi, kenarından kırptı, paslandı, 2. faizle borç aldı

inkişaf ~ Ar inkişāf [#kşf VII msd.] açılma, ortaya çıkma " keşif

inkıta [xiv] ~ Ar inqiTāc [#qTc VII msd.] kesinti " kat2

inle[mek <Tü [TS xiv] iŋle-/iŋile-/iŋilde- < Tü iŋ [onom.] inleme sesi

innovasyon [xx/c] ~ Fr/İng innovation yenilik, icat < Lat innovare yenilemek & Lat in- + Lat novare a.a. < Lat novus yeni < HAvr *newo- a.a. " in+1, neo+

inşa ~ Ar inşā' [#nş' IV msd.] çıkarma, ortaya çıkarma, yaratma, inşa etme " neşet

insaf [Aş, Yus xiv] ~ Ar inSāf [#nSf IV msd.] ılımlılık, merhamet < Ar niSf yarım " nısıf

inşallah [Aş, Yus xiv] dilek deyimi ~ Ar in şā'a-llāhu Allah istesin & Ar in ki, dilek kipi edatı + Ar şā'a [#şy'] istedi, istesin + Ar allāh " şey, allah

insan [DK xiv] ~ Ar insān [#'ns] kişi < Ar ins insanlık, tüm insanlar (= Aram 'ināş/'anāşā a.a. = İbr 'enūş a.a. = Akad nişu halk, kavim)

• Arapça ismin Ar #'ns (iyi huylu ve yumuşak başlı olma, evcilleşme) = İbr #'nş, Aram #nş, Akad enēşu (güçsüz olma, halsiz olma) fiil kökü ile anlam ilişkisi açık değildir.

insektisid [xx/c] ~ Fr/İng insecticide böcek öldüren & Lat insectum eklembacaklı (& Lat in- + Lat secari kesmek, bölmek) + Lat -cidus öldüren " in+1, segman, +sid

insicam ~ Ar insicām [#scm VII msd.] akışkanlık, uyum içinde birbirini izleme < Ar sacama [msd. sacm/sucūm] (musluk veya gözyaşı) aktı, akıttı

insiyak [xx/a] içgüdü (Fr instincte karşılığı) ~ Ar insiyāq [#swq VII msd.] sürüklenme, iradesi dışında hareket etme " sevk

intaç ~ Ar intāc [#ntc IV msd.] sonuç doğurma " netice

intaniye [xix] mikrobiyoloji < Ar intān [#ntn IV msd.] kokuşma, çürüme " netameli

inter+ ~ Lat inter bir şeyin içinde veya iki şeyin arasında olma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *en-ter- iç < HAvr *en- a.a. " in+1

• Fr entre (a.a.) biçimini alır. Aynı kökten Fa andar/dar (iç), EYun entos (iç), énteron (iç organlar, bağırsak); Lat intrare, Fr entrer (içeri girmek).

internet [199+] ~ İng internet bilgisayarlar arası ağ < İng intercomputer network " inter+, net2

• İngilizce sözcük 1970'lerden itibaren kullanıldığı halde bugünkü anlamı 1984'te yerleşmiştir.

intiba [Men xvii] damgalanma, iz edinme; [xix] izlenim (Fr impression çevirisi) ~ Ar inTibāc [#Tbc VII msd.] damgalanma " tab

---

• Osmanlıca ikinci anlamı Fr impression (izlenim) < presse (basım) sözcüğünün literal çevirisidir.

intibah ~ Ar intibāh [#nbh VIII msd.] uyanık olma " tenbih

intibak ~ Ar inTibāq [#Tbq VII msd.] örtüşme, uyma, üstüste binme < Ar Tabaq kapak " tabak1

intifa [xiv] ~ Ar intifāc [#nfc VII msd.] faydalanma " nafia

intihal ~ Ar intiHāl [#nHl VIII msd.] başkasının fikir veya eserini kendine maletme < Ar naHala hediye etme, bir şiiri yanlış şaire atfetme

intihap ~ Ar intiχāb [#nχb VII msd.] seçme, tercih, seçim < Ar naχaba [msd. naχb] seçti

intihar ~ Ar intiHār [#nHr VII msd.] kendini öldürme < Ar naHara [msd. naHr] (hayvanı) boğazını keserek öldürdü, boğazladı < Ar naHr boğazın alt kısmındaki çukur

intikal [Env xiv] ~ Ar intiqāl [#nql VIII msd.] taşınma, başka bir yere gitme " nakil

intikam [Aş xiv] ~ Ar intiqām [#nqm VII msd.] öç alma, öç < Ar naqama [msd. naqam] öç aldı, hınç duydu

intisap [xiv] ~ Ar intisāb [#nsb VII msd.] bağımlı hale gelme " nesep

intişar [xiv] ayrılma, üreme, yayılma; [xix] yayımlanma ~ Ar intişār [#nşr VIII msd.] yayılma " neşir

intizam ~ Ar intiZām [#nZm VIII msd.] düzenli olma, düzen " nazım1

intizar [Aş xiv] ~ Ar intiZār [#nZr VIII msd.] bekleme, yolunu gözleme < Ar naZara baktı " nazar

---

• "Kem göze maruz kılma" anlamı Türkçeye özgüdür.

inzal ~ Ar inzāl [#nzl IV msd.] 1. indirme, 2. sperm akıtma, ejakülasyon " nüzul

inzibat ~ Ar inDibāT [#DbT VII msd.] durdurulma, zaptedilme, disiplin altına alma " zabıt

inziva ~ Ar inziwā’ [#zwy VII msd.] köşeye çekilme, yalnızlaşma " zaviye

ip Tü [Uy viii+] yip ip, iplik

ipek <Tü [İMüh, CodC xiii] yipek a.a. Tü yip ip " ip

iplik <Tü [MŞ xiv] iplik ; [Kıp xiv] iblik/iplik/yiblik/yiplik < Tü yip " ip

---

• -lik ekinin işlevi açık değildir.

ipnotize/hipnotize [etm [Bah 1924] ~ Fr hypnotiser psikolojik telkin yoluyla derin uyku haline sokma ~ İng to hypnotise a.a. ☼ 1847 Dr. James Braid, İng. tabip < EYun (h)ýpnos, -t- uyku ~ HAvr *sup-no- < HAvr *swep- uyumak

ipotek [Cumh 1932] ~ Fr hypothèque ~ EYun (h)ypothēkē önerilen şey, ortaya atılan şey, bir borca karşılık rehin verilen şey & EYun (h)ypo aşağı, alt + EYun títhēmi, the- koymak " hip(o)+1, tez2

iptal ~ Ar ibTāl [#bTl IV msd.] geçersiz kılma " butlan

iptida [xiv] ~ Ar ibtidā' [#bd' VIII msd.] temel, başlangıç " bidayet

iptila [Aş xiv] ~ Ar ibtilā' [#blw VIII msd.] belaya tutulma < Ar balā sınadı, sıkıntı ve mihnet verdi " bela

irade [Aş xiv] iradet ~ Ar irādat [#rwd IV msd.] isteme, istenç < Ar rāda [msd. rawd] av peşinde dolaştı, aradı

ırak Tü [Or viii] ırak uzak; [Uy viii+] yırak < Tü ıra-/yıra- [xi] uzaklaşmak

irat ~ Ar īrād [#wrd IV msd.] 1. getirme, gelir getirme, bir konuyu gündeme getirme, 2. gelir < Ar warada vardı, geldi " vürut

irca ~ Ar ircāc [#rcc IV msd.] geri döndürme " rücu

irdele[mek YT [CepK 1935] tedkik etmek < Tü irte- aramak, araştırmak

irfan ~ Ar cirfān [#crf msd.] bilgi, özellikle pratik bilgi, usul ve örf bilgisi < Ar carafa bildi, öğrendi, tanıdı, ayırt etti

ırgala[mak <Tü [EvÇ xvii] ırgala- < Tü ırğa- [xi] sallamak, sarsmak

---

• Sürekli ve kararsız eylem belirten -ele- ekiyle.

ırgat [Aş xiv] ırğad ~ Yun/EYun ergátēs işçi, amele, özellikle toprak işçisi < EYun ergázomai çalışmak " erg

iri Tü [Uy viii+] iriğ büyük, olgun < Tü ér- olmak, olgunlaşmak " er-

iridyum [xx/b] ~ YLat iridium bir element ☼ Smithson Tennant, İng. kimyacı (1761-1815) < EYun íris, irid- gökkuşağı " iris

---

• Değişken renkli alaşımlarından ötürü.

irin Tü [Uy viii+] iriŋ/yiriŋ cerahat < Tü iri-/yirü- çürümek, kokuşmak

iris [xx/b] ~ Fr iris 1. gözün renkli kısmı, 2. süsen bitkisi ~ EYun íris, irid- 1. gökkuşağı, 2. gökkuşağı renklerinde olan her şey, gözün renkli kısmı, süsen çiçeği ~ HAvr *wī-ri- kavis, kuşak < HAvr *wei-1 kıvırmak

---

• Rizomlu bir bitki olan süsene "çiçeklerinin renk zenginliğinden ötürü" iris adı verildiği tezi doğrulanmaya muhtaçtır. Karş. EYun (h)ríza (kök).

irite [etm [xx/b] ~ Fr irriter taciz etmek, rahatsız etmek ~ Lat irritare taciz etmek & Lat in- + Lat ritare kaşımak " in+1

ırk ~ Ar cirq [#crq msd.] 1. bitkilerde kök, 2. köken, soy, asıl

irkil[mek Tü [Kaş, xiv-xix passim xi] irkil- toplanmak, birikmek; [xx/a] ürkerek geri çekilmek < Tü irk- toplamak, biriktirmek

---

• 20. yy başlarında ortaya çıkan ikinci anlamın ürk- fiilinden kontaminasyon yoluyla türediği düşünülebilir. Karş. birik-.

ırmak <Tü [Kıp, DK xiv] yırmak/ırmak akarsu < Tü yır-/yar- kesmek, yarmak " yar-

---

• Anlam ilişkisi için karş. Ar wādin (yağmur suyunun açtığı yarık, ırmak).

irmik <Tü [Kıp xiv] iri öğütülmüş buğday unu < Tü *irimik " iri

iroko [ML xx/c] ~ İng iroko tropik Afrika'ya özgü bir ağaç, chlorophora excelsa ~ uloko a.a.

• Güney Nijerya yerli dillerinden.

ironi [xx/c] ~ Fr ironie kinaye, alaylı anlatım / İng irony a.a. ~ EYun eirōneía bilmezden gelme, ikiyüzlülük etme, asıl maksadını gizleme EYun eírō söyletmek ~ HAvr *wer-yo- < HAvr *werə-3 söylemek

irrasyonel [DTC 1944] ~ Fr irrationel aklî olmayan " in+2, rasyonel

irredantizm [191+] ~ Fr irrédentisme yabancı ülke yönetimindeki soydaşları gerekçe ederek yayılma siyaseti ~ İt irredentismo a.a. < İt terra irredenta kurtarılmamış topraklar ~ Lat irredemptus geri alınmamış & Lat in- değil + Lat redemptus geri alınmış & Lat red- geri + Lat emere, empt- almak ~ HAvr *em- almak " in+2, re+, prim

---

• İtalya’nın uluslaşma sürecinde "henüz kurtarılmamış" İtalyan topraklarını talep etme siyasetinden. Karş. İng redeem, unredeemed.

irs/ırs ~ Ar irθ [#wrθ msd.] miras < Ar wariθa varis idi, miras kaldı (= Aram #yrt a.a.)

ırs >> " irs

irsaliye ~ Ar irsāliyyat [#rsl nsb. f.] gönderi < Ar irsāl [IV msd.] gönderme " resul

irşat ~ Ar irşād [#rşd IV msd.] doğru yolu gösterme " rüşt

irtibat ~ Ar irtibāT [#rbT VIII msd.] bağlantı kurma " rapt

irtica [İkdam 1908 190+] gericilik (Fr réaction karşılığı) ~ Ar *irticāc [#rcc VIII msd.] < Ar racaca geri döndü, geri gitti " rücu

---

• İlk kez Ekim 1908’de "Meşrutiyet devrimine karşı olanlar, eski rejime dönmeyi savunanlar" anlamında kullanılmış görünüyor. Arapçada ender olarak "bayatlama" anlamına rastlanır.

irtical ~ Ar irticāl [#rcl VIII msd.] doğaçlama şiir okuma, hazırlıksız şiir söyleme < Ar ricl 1. ayak, 2. şiirde vezin birimi, ayak " rical

irtidat [MMem xvi] ~ Ar itidād [#rdd VIII msd.] islamiyeti reddetme " red

irtifa [xiv] ~ Ar irtifāc [#rfc VIII msd.] yüksekte olma, yükseklik " ref

irtifak ~ Ar irtifāq [#rfq VIII msd.] 1. kullanışlılık, 2. mülkiyeti kendine ait olmayan bir malı kullanma hakkı " refakat

irtihal [Env xv] ~ Ar irtiHāl [#rHl VIII msd.] 1. yolculuğa çıkma, 2. ölme < Ar raHala göçtü, yola çıktı " rahle

irtikâp ~ Ar irtikāb [#rkb VIII msd.] (ağır bir şeyi) üstüne alma, (suç veya günah) işleme " merkep

irtişa ~ Ar irtişā’ [#rşw VIII msd.] rüşvet alma " rüşvet

ırz [DK xv] şeref, itibar ~ Ar cirD [#crD msd.] şeref, itibar, "ona sahip olan kişileri diğer insanlardan ayıran bölme" < Ar caraDa öne çıktı, belirdi " arz1

• Türkçe ırza tasallut yerine ırza geçme deyimi 20. yy’ın ikinci yarısında yaygınlık kazanmıştır.

is Tü [xi] ış is, duman lekesi

iş Tü [Or viii] ış a.a.

isabet [xiv] ~ Ar iSābat [#Swb IV msd.] yerini bulma, rast gelme " tasvip

isale ~ Ar isālat [#syl IV msd.] akıtma " sel

işaret [Kut, Aş xi] nişan, alamet ~ Ar işārat [#şwr IV msd.] sinyal verme, göz kırparak onay verme, böyle verilen sinyal, alamet, ipucu " şura2

isbat/ispat [xiv] ~ Ar iθbāt [#θbt IV msd.] sabitleştirme, kesinleştirme, saptama, kanıtlama " sebat

işe[mek <Tü [MŞ xiv] Tü çişe- idrar etmek " çiş

• ç- sesi edep kaygısıyla düşürülmüş olabilir.

işgal [Men xvii] bir işle uğraştırma, oyalama, işten alıkoyma; [KT xix] işgal-i askeriye yabancı bir toprağı askeri denetim altına alma (Fr occupation militaire çevirisi) ~ Ar işġāl [#şġl IV msd.] bir işle uğraştırma, oyalama " meşgale

---

• Türkçe ikinci anlamı Fr occupation sözcüğünün çevirisinden türemiştir.

işgüzar + & Tü iş + Fa guδār geçiren, eda eden " iş, güzergâh

---

• Fa kârguzār veya maSlahatguzār sözcüğünden tercümedir.

ishal ~ Ar ishāl [#shl IV msd.] 1. rahatlatma, gevşetme, akışkan kılma, 2. diyare " suhulet

ısı Tü [Uy viii+] isiğ sıcaklık, hararet < Tü isi- ısıtmak " ısın-

ışı[mak Tü [xi] yaşu-/yaşı- yanmak, parlamak; [Kıp xiv] yışı- < Tü *ya-/yal- yanmak, parlamak (= Moğ cula ışık) " yan-

---

• Kısmen onomatope özellikleri gösteren bir fiildir. Yışı- biçiminin, yaşı- kökünden zayıf biçim olduğu düşünülebilir.

ışık <Tü [DK xiv] aydınlık, parıltı < Tü yışı- " ışı-

ışıldak YT projektör < Tü ışılda- " ışı-

isilik Tü [Uy viii+] isiglig sıcaklık, sıtma; [MŞ xiv] issilik sıcaklık; [LO xix] ciltte terden dolayı oluşan kızartı < Tü isig sıcak " ısı

isim/ism- [Yus xiv] ~ Ar ism [#sm/#smy msd.] ad (= İbr şem a.a. = Akad şumu a.a.)

EŞKÖKENLİLER:
Ar ism : besmele, bismillah, esami, esma, isim, müsemma, tesmiye

ışın YT [CepK 1935] kıvılcım; [TDK 1944] şua < Tü ışı- " ışı-

ısın[mak Tü [Uy viii+] isin- a.a. < Tü isi- ısınmak, sıcak olmak

ısır[mak Tü [Uy viii+] ısır-/ısur- a.a.

ısırgan Tü [xi] ısırğan çok ısıran; [MŞ xiv] yaprakları yakıcı bitki, urtica < Tü ısır- " ısır-

işit[mek Tü [viii] éşid-/éşit- duymak

işitsel YT [TDK 1955] işitimle ilgili < Tü işit- " işit-

• Fiil köküne -sel eklenmesi kural dışıdır.

ıska [AL 192+] futbolda topa vuramama (argo) ~ ?

iskambil [LO 187+] kâğıt oyunlarının genel adı ~ Fr brusquembille bir kâğıt oyunu

iskân ~ Ar iskān [#skn IV msd.] oturtma, yerleştirme " sükûn

iskandil [LF xv] ~ İt scandaglio deniz derinliğini ölçmeye mahsus düğümlü ip, ölçek ~ OLat *scandaculum ölçek " eşantiyon

ıskarmoz [LO xix] ~ Yun skalmós sandalda küreğin bağlandığı çubuk ~ EYun skalmós a.a.

• Karş. İt scalmo, Fr escaume/escarme (ıskarmoz).

iskarpela ~ Ven scarpèlo [İt scalpello] ağaç yontma bıçağı, kalemtraş ~ Lat scalpellum/scalprum a.a. < Lat scalpere/sculpere yontmak

---

• Karş. İng scalpel (cerrah bıçağı). Dissimilasyon Venedikçeden alınmıştır.

iskarpin [ARasim 1897-99] Avrupa tarzı ayakkabı ~ Ven scarpìn / İt scarpino hafif ayakkabı < İt scarpa ayakkabı, özellikle tahtadan yontulmuş pabuç, sabo

ıskarta [KT xix] ~ İt scarto atılmış, elenmiş, ekarte edilmiş < İt scartare (iskambilde) kâğıt kaçmak, devre dışı bırakmak ~ OLat *excartare " ex+, kart2

iskat [xiv] ~ Ar isqāT [#sqT IV msd.] düşürme < Ar saqaTa düştü " sukut

iskele [Neş, Kan xv] rıhtım ~ İt scala basamak, merdiven, gemilerin yanaştığı rıhtım ~ Lat scālae (*scand-sla) merdiven < Lat scandere basamak çıkmak, tırmanmak ~ HAvr *skand- basmak, tırmanmak

iskelet [188+] ~ Fr squelette a.a. ~ EYun skeletón 1. kuruyup büzüşmüş şey, mumya, 2. iskelet < EYun skéllō kurumak, kuruyup büzüşmek ~ HAvr *skelə- kurumak

işkembe [xiv] şikembe ~ Fa işkanba/şikanba hayvan midesi < Fa şikam/şikanb karın, mide ~ OFa aşkamb a.a.

iskemi [ML xx/c] ~ Fr ischémie kan dolaşımında duraklama ~ EYun isχaimía a.a. & EYun ísχō durdurmak, tutmak + EYun (h)aíma, t- kan " hem(o)+

iskemle [Arg xvi] skemli banko, oturak ~ Yun skamní tabure, sırtsız sandalye ~ Lat scabellum/scabillum a.a. < Lat scabere yontmak

işkence [Gül xiv] ~ Fa işkanca/şikanca eziyet, işkence, ciltçi presi < Fa şikastan, şikan- kırmak, ezmek, bükmek, eziyet etmek ~ OFa şkastan, skēn- a.a.

iskender [xx/c] yoğurtlu döner yemeği < öz İskender Bursa'da bir kebapçı dükkânı adı ~ al-iskandar bir erkek adı, özellikle Büyük İskender ~ aléksandros "er savan", a.a. & EYun aleksō defetmek, kovmak, savmak + EYun anēr, andr- erkek, adam, er

iskete [Arg xvi] skete ~ Yun skathí bir tür ötücü kuş, carduelis spinus ~ EYun skánthos a.a.

işkil [Men xvii] eşkâl şüpheli ve muğlak şey; [LO, KT 187+] işkil şüphe, vesvese ~ Ar işkāl/aşkāl [#şkl çoğ.] karışık ve muğlak şeyler, müşkilat < Ar şakl2 [msd.] engel, belirsizlik, anlaşılmazlık, zorluk < Ar şakala ket vurdu

---

• Arapça sözcük biçim bakımından #şkl kökünün ifcāl masdarı ise de çoğul ad olarak kullanılır. • İ. Z. Eyüboğlu'nun sözcüğü Karadeniz Rumcası'ndan türetme çabası orijinaldir.

işkolik [200+] iptila derecesinde işe düşkün kimse & Tü iş + Tü (al)kolik " iş, alkol

---

• İng workaholic (work + alcoholic, a.a.) sözcüğünden adapte edilmiştir.

iskonto [xix] iskonta/iskonto ~ İt sconto indirim, hesaptan düşme < İt scontare indirim yapmak ~ OLat excomputare a.a. + Lat computare hesaplamak & Lat ex- dışa " ex+, kompüter

---

• Karş. İng discount (iskonto) < İt discontare.

iskorpit [EvÇ xvii] ~ Yun skorpídi zehirli dikenleri olan bir balık < Yun/EYun skorpíos akrep < Sam [#cqrb] a.a. " akrep

ısla[mak <Tü [Kıp xiv] ısıl-/ısla- < Tü *sıw-la- nemlendirmek, su katmak " su

---

• Karş. Moğ usula- (sulamak, özellikle hayvana su vermek) < usu (su).

ıslah [Mercimek xv] < Ar SalaHa iyi veya uygun idi ~ Ar iSlāH [#SlH IV msd.] düzeltme, sağaltma, uyum sağlama " sulh

islam [Kut xi] ~ Ar islām [#slm IV msd.] 1. teslim olma, boyun eğme, 2. bir din " selam

işlem YT [Fel 194+] ameliye < Tü işle- " iş

işlev YT [Fel 1942] fonksiyon < Tü işle- " iş, +ev

• Türkçede örneği bulunmayan -(e)v eki, bazı Kıpçakça örneklere nisbetle Öz Türkçe kelimeler üretmekte kullanılmıştır.

ıslık Tü? [Kıp xiv] sığlık a.a.; [TS xv xv] sıklık

islim >> [186+] buhar = Tü istim " istim

işmar [LG 188+] göz ucuyla beyan-ı hal, işaret (argo) ~ Erm nşmar işaret, simge, alamet ~? OFa *nişmār a.a. < OFa oşmūrdan, oşmār- saymak, sanmak, anlamak, farketmek

---

• Aynı kökten Fa şimār (sayı), şumurdan (saymak).

ısmarla[mak [Har xii] osparla- ; [DK, Env xiv] ısmarla- a.a. ~ OFa ābespurdan, ābespār- tevdi etmek, emanet etmek " sipariş

• Erm absbar- (güvenceye almak, ısmarlamak) biçimi Orta Farsçadan alınmıştır.

ismet [xiv] ~ Ar ciSmat^ [#cSm msd.] leke ve günahtan korunmuşluk, saflık, günahsızlık < Ar caSama koruma, sakınma, esirgeme

isnat [MMem xvi] ~ Ar isnād [#snd IV msd.] dayandırma " senet

isot + [Kan xv] ıssı ot her türlü baharat; [Men xvii] zencefil; [LO xix] acı biber & Tü ıssı sıcak + Tü ot " ısı, ot

ıspanak [MŞ xiv] isfanāχ ~ Fa ispanāχ/ispānac bir sebze, spinacia oleracea ~ OFa spanāk a.a.

• Orta Farsçadan Yunanca yoluyla Batı dillerine geçmiştir. Karş. OYun spanáki(on) > OLat spinaceum > İng spinach.

ispanyolet [Bah 1924] ~ Fr espagnolette [küç.] bir tür pencere kilit mekanizması < öz espagnol İspanyol

ispari [xvii] ~ Yun spároi [çoğ.] < Yun spáros karagöze benzer bir balık

ıspatula [xx/a] ~ İt spatula küçük ve enli bıçak ~ Lat spathula < Lat spatha kürek, enli bıçak " apolet

ıspazmoz/ispazmoz [xix] ~ Yun spasmós kasılma, spazm ~ EYun spasmós, -d- a.a. " spazm

ispazmoz >> " ıspazmoz

ispençiyar [EvÇ xvii] attar, eczacı ~ İt speziale attar, baharatçı < İt spezie baharat, şifalı ot ~ Lat species 1. görünüm, biçim, 2. çeşit, tür, 3. ticari eşya çeşidi, özellikle kimyasal madde veya ot türü " spesiyal

---

• İng spice < Fr épice (baharat) biçimleri Latinceden alınmıştır.

ispermeçet [LO xix] ~ YLat spermaceti ispermeçet balinasından elde edilen güzel kokulu beyaz muma benzer madde & Lat sperma sperm + Lat cetus balina " sperm

ispinoz [Arg xvi] ~ Yun spínos bir tür ötücü kuş, fringilla ~ EYun spínos/spíza a.a. ~ HAvr *(s)ping- a.a.

• Aynı kökten İng finch (a.a.).

ispiritizma [KT 189+] ~ Fr spiritisme medyum aracılığıyla ruh çağırma ~ İng spiritism a.a. ☼ 1854. < İng spirit ruh ~ Lat spiritus a.a. " espri

ispiyon [Bah 1924] hafiye ~ Fr espion casus ~ İt spione a.a. ~ Ger *spehōn gözetleyen, gözcü < Ger *spehjan gözetlemek, seyretmek ~ HAvr *spek- gözetlemek

---

• Aynı kökten Lat specere, EYun skopéō (bakmak, gözlemek), sképtomai (gözden geçirmek, incelemek).

işporta [LO 1876] ışporta iki kulplu yayvan sepet ~ İt sporta ince tahta yongasından örülen yayvan ve iki kulplu sepet ~ Lat sporta a.a. ~ EYun spýris, spyrida- a.a.

• İşportacı "sepetçi, sepetle dolaşan satıcı" anlamında. • Yunanca sözcük muhtemelen eski bir Akdeniz dilinden alınmıştır.

israf [Kıp xiv] ; [Gül xv] boşa harcama ~ Ar isrāf [#srf IV msd.] azıtma, taşırma, ölçüyü kaçırma, boşa harcama < Ar sarifa [msd. saraf] gözardı etti, ihmal etti, gözden kaçırdı

ısrar ~ Ar iSrār [#Srr IV msd.] a.a. < Ar Sarra gıcırdadı, cırcır böceği gibi öttü

işret [Aş, Yus xiv] ~ Ar cişrat^ [#cşr msd.] birliktelik, yoldaşlık, birlikte yeyip içme < Ar caşara birlik oldu " aşiret

ıssız <Tü [DK xiv] issüz sahipsiz, metruk < Tü iss [xiv DK] sahip, malik =? Tü iδi/iğe/iye [viii+ Uy] a.a. " iye

iştah >> [Aş xiv] işteh " iştiha

istaka/ıstaka [xx/b] bilardo sopası ~ İt stecca sopa, değnek ~ Ger *stakōn sopa " atak2

• Karş. İng stick, stake (sopa).

istakoz/ıstakoz [Men xvii] ~ Yun astakós a.a. ~ EYun astakós a.a. = EYun ostéon kemik " oste(o)+

ıstampa [xix] ~ İt stampa damga ~ Ger *stampaz havan, baskı aleti < Ger *stap-/*step- basmak, ayak basmak, adım ~ HAvr *stebh- a.a.

İstanbul [xiv] stambol/istambol ~ Yun stēn póli < Yun eis tēn póli şehir içi, iç şehir, Galata'ya kıyasla İstanbul'un sur içi bölümüne verilen ad & Yun eís iç + Yun ē pólis şehir, özellikle Konstantin kenti, İstanbul " eis+, politik

---

• Türkçeye Yunancadan alınmış kent adlarında rastlanan eis öneki, Osmanlıca nefs-i filan tamlamasıyla ifade edilen, vilayet merkezi olan yerleşimi anlatır. Karş. eis Nikaían > İznik (iç İznik, nefs-i İznik), eis Ámison > Samsun vb.

istasyon [xix] ~ Fr station 1. durma, duruş, 2. durma yeri, durak ~ Lat stātio a.a. < Lat stāre, stāt- durmak ~ HAvr *stā- a.a.

• HAvr *stā- kökünden > EYun (h)ístēmi, stā-, Lat stāre, stāt-, Alm stehen (durmak), EFa/Ave stāya- (durdurmak, dikmek). HAvr stə-n(ā)- şimdiki zaman kökünden > Lat stenare (durdurmak), Lat stāns (duran), İng stand (durmak, durum). HAvr si-stā- reduplikatif kökünden > Lat sistere (durdurmak). HAvr stā-na- fiil adından > Ave stāna- (durak, konak). HAvr stōu- pekiştirme biçiminden > EYun staurós, EYun stōís, Ave stūna- (direk), Lat *staurare (dikmek, kaldırmak).

istatistik [NKemal 1871] ~ Fr statistique ~ Alm statistik devlet idaresi sanatı, idari amaçla toplanan sayısal bilgiler [xvii], uygulamalı matematik [xviii] < Alm staat devlet ~ İt stato " statü

istavrit [xvii] bir balık türü, trachurus ~? Yun staurídi haç gibi olan < Yun staurós haç " istavroz, +oid

---

• Aynı balığın Yunanca adı savrídi muhtemelen EYun saûros/saúra (1. kertenkele, 2. bir tür dev deniz yaratığı, Lat lacerta) ile alakalıdır. Ancak Bulgarca, Romence, Rusça stavrid/stravrida biçimleri, Yun stavridís yan-biçiminin de mevcut olması gerektiğini düşündürür. • İt saurella, Fr saurelle (istavrit balığı) Yunancadan alınmıştır. Türkçe istavrit cinslerini ifade eden sarı balığı/sarıkuyruk/sarıkanat biçimleri muhtemelen Yun savrí/savrídi'den alıntıdır.

istavroz [Men xvii] ~ Yun staurós haç ~ EYun staurós direk, kazık ~ HAvr *stau-ro- dikmek, durdurmak < HAvr *stā- durmak " sütun

işte <Tü [TS xiv] uşda/üşte & Tü uş işte (işaret zarfı) + Tü da/ta ? " şu

iste[mek Tü [Uy viii+] izde-/iste- izlemek, takip etmek, aramak < Tü iz " iz

istem YT [Fel 194+] isteme yetisi, irade < Tü iste- " iste-

istenç YT [196+] irade < Tü iste- " iste-, +inç

isteri/histeri [xix] ~ Fr hystérie psikiyatride bir ruh hastalığı < Fr hystérique kadınlara özgü olduğu varsayılan aşırı duyarlık hali ~ EYun (h)ysterikós rahime ait < EYun (h)ystéra rahim " hister(o)+

• Eskiden isteriye rahim salgılarının düzensizliğinin yol açtığına inanıldığı için.

istiap ~ Ar isti'āb [#syb VIII msd.] su tutma, (bir sıvıyı) içine alma, hacim < Ar sāba [msd. sayb] (su) aktı

istibdat ~ Ar istibdād [#bdd X msd.] başına buyrukluk, kural tanımazlık, keyfi ve mutlak yönetim < Ar badda [msd. badd] saçtı, dağıttı

istical ~ Ar isticcāl [#ccl X msd.] acele etme, aceleci olma " acele

isticvap ~ Ar isticwāb [#cwb X msd.] cevap isteme, sorgulama " cevap

istida ~ Ar istidcā' [#dcw X msd.] çağırma, davet etme, çağrı, başvuru " davet

istidat [Aş xiv] ~ Ar isticdād [#cdd X msd.] bir şeye hazır olma, eğilim, yetenek " add

istif [MMem xvi] istifa ambara yığmak; [Men] istif ~ İt stiva 1. istif, istiflemek, 2. gemi ambarı < İt stivare istiflemek (= Yun stoíba/stoibázō a.a.) ~ Lat stipare sıkıştırmak, tıkmak

istifa [Mercimek xv] af dileme ~ Ar isticfā’ [#cfw X msd.] af dileme " af

istifade ~ Ar istifādat [#fyd X msd.] yararlanma " fayda

istifham [xiv] ~ Ar istifhām [#fhm X msd.] sorma, sorgulama " fehim

istifra ~ Ar istifrāġ [#frġ X msd.] içini boşaltma, kusma " ferağ

iştigal [xiv] ~ Ar iştiġāl [#şġl VIII msd.] uğraşma " meşgale

istiğfar [Gül xiv] ~ Ar istiġfār [#ġfr X msd.] merhamet dileme < Ar ġafara merhamet etti " mağfiret

istiğna ~ Ar istiġnā’ [#ġny X msd.] gına getirmek, zenginliği reddetmek " gına

iştiha ~ Ar iştihā’ [#şhw VIII msd.] arzulama, arzu " şehvet

istihale ~ Ar istiHālat [#Hwl X msd.] (bir süreç içinde) dönüşme, evrilme, (böcek) hal değiştirme " hal1

istihare [xiv] ~ Ar istiχārat [#χyr X msd.] hayır dileme, bir işin hayırlı olup olmayacağını anlamak için dua ile uykuya dalma < Ar χayr hayır " hayır2

istihbar ~ Ar istiχbār [#χbr X msd.] haber sorma, haber toplama " haber

istihdam ~ Ar istiχdām [#χdm X msd.] hizmete koşma, hizmetçi olarak çalıştırma " hizmet

istihfaf [xiv] ~ Ar istihfāf [#χff X msd.] hafifseme " hafif

istihkak [Neş xv] ~ Ar istiHqāq [#Hqq X msd.] hak etme, hakediş < Ar Haqqa hak idi " hak1

istihkâm ~ Ar istiHkām [#Hkm X msd.] pekiştirme, tahkim etme " hüküm

istihlak ~ Ar istihlāk [#hlk X msd.] tüketme " helak

istihsal ~ Ar istiHSāl [#HSl X msd.] çaba ile elde etme, üretme " husul

istihza ~ Ar istihzā’ [#hz’ X msd.] alay, aşağılama < Ar haza’a [msd. haz&rsquo] alay etti, aşağıladı

iştikak ~ Ar iştiqāq [#şqq VIII msd.] 1. bir şeyi ikiye bölme, yarma, 2. bir kelimeyi diğerinden türetme, etimoloji < Ar şaqqa yardı, böldü " şık1

istikamet ~ Ar istiqāmat [#qwm/qym X msd.] dimdik durma, dümdüz gitme, doğruluk < Ar qāma durdu " kamet

---

• "Doğrultu, yön" anlamı Türkçeye özgüdür.

istikbal [Neş xv] ağırlama ~ Ar istiqbāl [#qbl X msd.] 1. yönelme, yönseme, 2. misafir kabul etme " kabul

istiklal [Neş xv] ~ Ar istiqlāl [#qll X msd.] 1. küçümseme, saymama, hiçe sayma, 2. özellikle bir hükümdarı hiçe sayarak itaati reddetme, isyan etme, bağını koparma, 3. başka hükümdar tanımaksızın hüküm sürme, hükümranlık " ekalliyet

---

• Klasik kullanımda olumsuz bir kavram iken en geç 15. yy’dan itibaren kısmen olumlu anlam kazanmıştır. "İsyan, istibdat" anlamında kullanımına 19. yy sonlarına dek rastlanır.

istikrah ~ Ar istikrāh [#krh X msd.] aşırı derecede iğrenme " kerh

istikrar ~ Ar istiqrār [#qrr X msd.] son derece kararlı olma " karar

istikraz ~ Ar istiqrāD [#qrD X msd.] faiz ile borçlanma " inkıraz

istila ~ Ar istīlā’ [#wly X msd.] egemen olma, özellikle zorla egemenliği üstlenme < Ar walā başında durdu, yönetti " velayet

ıstılah ~ Ar iStilāH [#SlH VIII msd.] 1. düzenleme, 2. konvansiyon, teknik terim " sulh

istilzam ~ Ar istilzām [#lzm X msd.] gerek sayma, gerektirme " lüzum

istim [xix] (buhar makinasında) buhar ~ İng steam buhar ~ Ger *staum- buhar

istimal [xiv] ~ Ar isticmāl [#cml X msd.] işe koşma, işletme " amel

istimbot [Tarik 1885] ~ İng steamboat buharlı gemi " istim, bot2

istimlak ~ Ar istimlāk [#mlk X msd.] mülk edinme, mülke el koyma " mülk

istimna ~ Ar istimnā’ [#mnw/mny X msd.] meni çekme, mastürbasyon " meni

istinat ~ Ar istinād [#snd VIII msd.] dayanma, dayanak olarak alma " senet

istinkâf ~ Ar istinkāf [#nkf X msd.] küçümseyerek reddetme, gurur göstererek bir şeyden kaçınma < Ar nakafa küçümsedi, reddetti

istinsah ~ Ar istinsāχ [#nsχ X msd.] yazıya dökme, kopya etme < Ar nusχat kitabın temize çekilmiş hali, kopya " nüsha

istintak ~ Ar istinTāq [#nTq X msd.] (sanığı) konuşturma, soruşturma " nutuk

iştira ~ Ar iştirā’ [#şry VIII msd.] satın alma < Ar şarā [msd. şirā’] satın aldı

istirahat [xiv] istirahe ~ Ar istirāHat [#rwH X msd.] soluk alma, dinlenme " rahat

iştirak [Env xiv] ~ Ar iştirāq [#şrq VIII msd.] ortak olma, ortak alma < Ar şariqa paylaştı, ortak oldu " şirk

ıstırap >> " ıztırap

istirdat ~ Ar istirdād [#rdd X msd.] geri isteme, geri alma " red

istirham ~ Ar istirHām [#rHm X msd.] merhamet dileme, rica etme " rahmet1

istiridye [Men xvii] istiridya ~ Yun streídia [çoğ.] bir deniz kabuklusu < Yun streídi(on) a.a. ~ EYun óstreion a.a. HAvr *ost- kemik veya kemiğe benzer kabuk " oste(o)+

• Karş. İng oyster, Fr huître < Lat ostreum (a.a.) < EYun.

istişare ~ Ar istişārat [#şwr X msd.] danışma, görüş sorma < Ar şūrā danışma " şura2

istiskal ~ Ar istiθqāl [#θql X msd.] 1. ağır bulma, ağırsama, 2. birinden rahatsız olma, tahammül edememe " sıklet

---

• "Aşağılama" anlamı Türkçeye özgüdür.

istismar ~ Ar istiθmār [#θmr X msd.] ürününden yararlanma, sömürme " semere

istisna ~ Ar istiθnā’ [#θny X msd.] 1. bir yemin veya sözleşmeyi hukuken geçersiz kılacak şekilde (kötü niyetle) bir şart ileri sürme, 2. dışlama, hariç tutma = Ar θunyā’ ikircik, a.a. < Ar iθnān iki " sani

iştiyak [Yus xiv] ~ Ar iştiyāq [#şwq VIII msd.] şevk duyma " şevk

istizah ~ Ar istīDāH [#wDH X msd.] açıklama isteme, soruşturma " vuzuh

istrongilos [LO, KT xix] istrongilo ~ Yun strongýlo izmarite benzer bir balık, spicara flexuosa < Yun/EYun strongýlos yuvarlak

---

• İzmarite oranla daha yuvarlak şekilli olduğu için.

işve ~ Fa işwa/şīwa naz, eda, tarz " şive

isyan [xiv] ~ Ar ciSyān [#cSy msd.] asi olma < Ar caSā isyan etti, baş kaldırdı

it Tü [Or viii] ıt köpek

• Adı geçen hayvanın özgün Türkçe adıdır. Köpek sözcüğü 14. yy’da "iri bir tür köpek cinsi" anlamında kullanıma girmiştir.

it[mek Tü [Kaş xi] it- a.a.

ita ~ Ar icTā [#cTw IV msd.] ödül verme, bağışlama, ödeme " atiye

itaat [Env xv] ~ Ar iTācat^ [#Twc IV msd.] boyun eğme, tav olma < Ar Tāca boyun eğdi " tav1

italik [xx/b] ~ Fr italique 1. İtalya’ya ait, İtalyan tarzı, 2. eğimli matbaa yazısı < öz İtalie İtalya

---

• Venedikli yayıncı Aldus Manutius (1449-1515) tarafından geliştirildiği için.

itfa [Men xvii] söndürme; [xix] itfa-i düyun borcun faiziyle beraber eşit taksitlerle ödenmesi ~ Ar iTfā’ [#Tf’ IV msd.] söndürme < Ar Tafa’a [msd. Tufū’] söndü

itfaiye 1872'de İstanbul'da kurulan yangın söndürme teşkilatına verilen ad < Ar iTfā’ [IV msd.] söndürme " itfa

ithaf ~ Ar itHāf [#tHf IV msd.] hediye etme < Ar tuHfat hediye " tuhaf

ithal ~ Ar idχāl [#dχl IV msd.] içeri sokma " dahil1

itham [TS* xv] ~ Ar ittihām [#whm VIII msd.] töhmet altında bırakma, suç kuşkusu isnat etme < Ar wahama yanlış kuşkuya kapıldı " vehim

---

• Arapçada varolmayan #thm kökünün IV masdarı olduğu zannıyla Osmanlıcada da bazen ithām yazılmıştır.

itibar [xiv] ~ Ar ictibār [#cbr VIII msd.] 1. sayma, sayı sayma, saygı gösterme, 2. saygı, saygınlık < Ar cibrat^ öğüt, ders " ibret

itidal [xiv] ~ Ar ictidāl [#cdl VIII msd.] dengeli olma, orta yolu izleme " adl

itikat [Aş xiv] ~ Ar ictiqād [#cqd VIII msd.] sözleşmeyle bağlanma, bir dine veya mezhebe bağlanma, bağlı olunan din veya mezheb " akit1

itilaf ~ Ar i'tilāf [#'lf VIII msd.] uyum sağlama, anlaşma " ülfet

itimat [Gül xiv] ~ Ar ictimād [#cmd VIII msd.] güvenme, dayanak kabul etme < Ar camada dikti, diredi " amut

itina ~ Ar ictinā' [#cny VIII msd.] ilgi ve özen gösterme " inayet

ıtır/ıtr- ~ Ar ciTr [#cTr msd.] güzel koku, parfüm

itiraf [xiv] ~ Ar ictirāf [#crf VIII msd.] bildiğini kabul etme " irfan

itiraz [Env xiv] ~ Ar ictirāD [#crD VIII msd.] 1. yolunu kesme, önüne çıkma, 2. söz veya görüşle karşı çıkma " arz1

itiyat ~ Ar ictiyād [#cwd VIII msd.] adet edinme, alışma " adet2

itlaf ~ Ar itlāf [#tlf IV msd.] telef etme, hayvan öldürme " telef

ıtlak [xiv] salıverme ~ Ar iTlāq [#Tlq IV msd.] 1. salıverme, bırakma, boşama, azat etme, kapsamını genişletme, genelleme, 2. ad verme " talak

itriyum [xx/b] ~ YLat yttrium bir element < öz Ytterby İsveç'te bir kasaba

ittifak [Kut, Aş xi] 1. uzlaşma, 2. denk gelme, kısmet, şans ~ Ar ittifāq [#wfq VIII msd.] uyma, denk gelme, uyuşma, uzlaşma < Ar wafiqa uydu, denk geldi " muvaffak

ittihat ~ Ar ittiHād [#wHd VIII msd.] birlik, birleşme " vahdet

ittila ~ Ar iTTilāc [#Tlc VIII msd.] tanıma, tanışık olma " talih

ittisal ~ Ar ittiSāl [#wSl VIII msd.] bağlantılı olma, bitişik olma " vasıl

ivaz [Neş xv] ~ Ar ciwaD [#cwD msd.] karşılık, bedel, tazminat < Ar cāDa yerine koydu, bedel verdi

ivedi YT [TS xv] ivedi acele; [TDK 1944] a.a. < Tü év- acele etmek

ıvır zıvır ikil [TS xv] apur sapur darmadağınık; [LO xix] abur cubur karma karışık; [xx/b] ıvır zıvır değersiz şeyler " abuk sabuk

ivme YT [TDK 1944] fizikte akselerasyon < Tü év- acele etmek " ivedi

iyal/ayal [Kut, Aş xi] ~ Ar ciyāl [#cwl çoğ.] bakmakla yükümlü olunanlar, çoluk çocuk < Ar ciyyal bağımlı aile fertlerinin her biri " aile

iye Tü [viii] idi sahip, malik, efendi; [Uy viii+] iğe/iye ; [TS xiv, Kıp xiv] iye

---

• Türkiye Türkçesinde16. yy'dan sonra ender rastlanan bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde canlandırılmıştır.

iyi Tü [Uy viii+] édgü iyilik (isim), iyi (sıfat); [İMüh xiii] éygü ; [DK xiv] éyü ; [Men] eyü vulg. eyi < Tü éd varlık, servet, elde edilen şey, başarı, iyilik " et-

iyimser YT [Fel 194+] nikbin < Tü iyimse- [1942 YT] iyiye yormak < Tü iyi " iyi

iyon [xx/b] ~ YLat ion artı veya eksi elektrik yüklü atom ~ EYun iōn giden < EYun eîmi, i- gitmek, yol almak ~ HAvr *ei- a.a.

• İyonlaşmış parçacıklar anot ve katoda doğru gittikleri için. • Aynı kökten Lat ire/itare (gitmek), iter (yol)

EŞKÖKENLİLER:
EYun (h)íemi : disprosyum, iyon
Lat ire : ambiyans, ambülans, inisiyatif, inisiye, koitus, komite, kont, primitif, transit

iyot [1891] ~ Fr iode bir element ☼ 1812 Gay-Lussac, Fr. kimyacı ~ EYun iodē menekşe rengi < EYun íon, iod- menekşe

• Menekşe rengi buharından ötürü. Lat viola ve EYun íon < wíon biçimleri muhtemelen eski bir Akdeniz dilinden alınmıştır.

iz Tü [Uy viii+] iz ayak izi, toprakta saban izi

iz(o)+ ~ Fr/İng is(o)- eş, aynı (sadece bileşiklerde) ~ EYun īsos eşit, aynı

izabe ~ Ar iδābat [#δwb IV msd.] (metal veya buz) eritme < Ar δāba [msd. δawabān] eridi

izafe [xiv] izafet ilgi ~ Ar iDāfat [#Dyf IV msd.] 1. eklenme, ilinme, aslen bir şeye ait olmayıp sonradan katılma, 2. gramerde bağıl cümle veya isim tamlaması, 3. felsefede görecelik " ziyafet

izah ~ Ar īDāH [#wDH IV msd.] aydınlatma, netleştirme, berrak ve anlaşılır kılma " vuzuh

izale [xiv] ~ Ar izālat [#zwl IV msd.] giderme, yoketme " zeval

izan ~ Ar iδcān [#δcn IV msd.] boyun eğme, akıl yoluna gelme < Ar δacana boyun eğdi, birinin üstünlüğünü kabul etti

izaz [Yus xiv] ~ Ar iczāz [#czz IV msd.] ağırlama " izzet

izbandut/ızbandut [EvÇ xvii] izbandīd korsan, haydut ~ İt sbandito sürgüne veya ağır cezaya mahkûm edilmiş kimse, forsa, hükümlü < İt sbandire (bir hüküm veya ferman) ilan etmek, mahkûm etmek, sürgün etmek ~ OLat *exbandire a.a. < Ger *bandan yüksek sesle ilan etmek " ex+, banal

• Karş. İng bandit < İt bandito (haydut, eşkiya). -ut ile telaffuzu Güney İtalya lehçelerine özgü sbanduto biçimine işaret eder.

ızbandut >> " izbandut

izbe ~ Ar cizbat^ [#czb msd.] kır evi, çiftlik, villa < Ar cazaba [msd. cuzbat] uzak idi, uzaklaştı

izdiham [Env xiv] ~ Ar izdiHām [#zHm VIII msd.] sıkma, sıkışma, kalabalık etme, zahmet < Ar zaHama sıktı, sıkıştırdı, kalabalık etti " zahmet

• Arapça ifticāl vezninde z'den sonra t > d ötümlüleşmesi görülür.

izdivaç ~ Ar izdiwāc [#zwc VIII msd.] evlenme < Ar zawc eş " zevç

• Arapça ifticāl vezninde z'den sonra t > d ötümlüleşmesi görülür.

ızgara [Arg xvi] skara/skere ~ Yun skará et kızartmak için kullanılan demir hasır ~ EYun esχárā ocak, ateş yakılan yer, tanrılara adak olarak et kızartmak

izin/izn- [Yus, DK xiv] ~ Ar iδn [#'δn msd.] kulak verme, bir dileği kabul etme < Ar aδina dinledi, kulak verdi < Ar uδn kulak (= Aram 'ednā a.a. = Akad uznu a.a.)

izlenim YT [Fel 194+] intiba < Tü izlen- " iz

• İntiba < Ar Tabc (damga basma, iz bırakma) sözcüğüne kıyasla üretilmiştir. Osmanlıca sözcük ise Fr impression < presse çevirisidir.

izmarit1 [LG 188+] yarısından çoğu yanıp söndürülmüş sigara (argo) ~ İt smarrito 1. kayıp, ziyan, 2. şaşkın < İt smarrire 1. kaybetmek, 2. şaşırmak ~ Ger *marrjan şaşırmak, kuşkuya düşmek ~ HAvr *mors-eyo- < HAvr *mers- şaşmak, kuşkuya düşmek

izmarit2 [xix] ~ Yun smarída bir tür balık, spicara smaris ~ EYun smarís, smarid- a.a.

izmihlal [Men xvii] ~ Ar iDmiHlāl [#DHl msd.] kaybolup gitme, kuruma, dağılma < Ar iDmaHalla kaybolup gitti, kurudu < Ar DaHala (su) kurudu

---

• Arapça sözcüğün gramatik formu benzersiz olup klasik dönem gramercileri arasında tartışma konusu olmuştur.

izobar [ML xx/c] ~ Fr isobar eş basınç çizgisi & EYun ísos eşit + EYun báros ağırlık " iz(o)+, bar(o)+

izole [etm [DTC 1943] izole etmek/izolasyon ~ Fr isoler yalıtmak, yalnızlaştırmak < İt isolare kanal açarak bir yeri karadan koparmak, ada yapmak ~ OLat insulare a.a. < Lat insula ada " ensülin

izomorf [xx/b] kimyada eş biçimli (molekül) ~ Fr isomorphe eş biçimli " iz(o)+, morf(o)+

izoterm [xx/b] ~ Fr isothèrme eş sıcaklık çizgisi " iz(o)+, term(o)+

izotop [ML xx/c] ~ Fr/İng isotope periyodik tablodaki yeri aynı olan elementler ☼ 1913 İng Frederick Soddy & EYun ísos eşit + EYun tópos yer " iz(o)+, top(o)+

ıztırap/ıstırap [MMem xvi] ~ Ar iDtirāb [#Drb VIII msd.] sarsılma, şaşkın ve sarsılmış olma " darp

izzet [Kut, Aş xi] ~ Ar cizzat^ [#czz msd.] kudret, güç, onur, itibar, saygınlık < Ar cazza güçlendi, değer buldu

jaguar [xx/b] ~ Fr jaguar kedigillerden bir vahşi hayvan, felis onca ☼ Georges-Louis L. Buffon, Fr. doğabilimci (1707-88) ~ Port ~ Tupi yaguara her tür büyük yırtıcı hayvan

jakar [xx/b] ~ Fr jacquard bir dokuma türü ~ öz François J. M. Jacquard Fransız tekstilci (1752-1834)

jaketatay [xx/a] ~ Fr jacquette à taille bir tür uzun kesimli ceket & Fr jacquette ceket + Fr taille kesim, boy " ceket, tay2

jakoben [Birikim 1978] siyasette devrimci yöntemleri savunan kimse ~ Fr jacobin Fransız ihtilali esnasında (1791) Paris'te St Honoré sokağındaki eski St Jacques manastırında toplanan radikal cumhuriyetçi hizip mensuplarına verilen ad < Jacobus St Jacques de Compostelle, bir hıristiyan azizi < yacqōb Yakup, Tevrat'a göre İshak'ın oğlu ve İsrailoğullarının atası

jakuzi [xx/c] püskürtmeli banyo küveti ~ marka Jacuzzi püskürtmeli küvet markası ☼ 1948 Jacuzzi Bros., Amer. pompa imalatçısı.

jaluzi [xx/b] ~ Fr jalousie 1. kıskançlık, 2. bir tür perde < Fr jaloux kıskanç ~ OLat zelosus < EYun zēlos öfke, hırs, aşırı gayret ~ HAvr *yeə- < HAvr *yā- istemek, arzu etmek

jambon [xx/a] ~ Fr jambon tütsülenmiş domuz budu < Fr jambe but ~ OLat gamba a.a. ~ Ger *hamma- ~ HAvr *konə-mo- a.a.

jandarma [1879] ~ Fr gendarme [xvii] 1. silahlı birlik, 2. kırsal polis teşkilatı < Fr gens d'arme silahlı adamlar & Fr gens (bir miktar) adam (~ Lat gens, gent- soy, kavim) + Lat arme silah " janti, arma

---

• Osmanlı Devletinde jandarma teşkilatı (bu isimle) 20 Kasım 1879'da kurulmuştur.

janjan >> " şanjan

janr [xx/a] tarz, uslup ~ Fr genre tür, cins ~ Lat genus, gener- soy, ırk " genetik

jant [xx/b] ~ Fr jante teker çerçevesi ~ OLat cambito tekerlek, halka ~ Kelt ~ HAvr *kambto- tekerlek < HAvr *kemb- halka şeklinde bükmek, kıvırmak

janti [xx/c] ~ Fr gentil zarif, kibar, efendi ~ Lat gentilis "ailesi belli olan", soylu, asil < Lat gens, gent- soy, kavim, aşiret, aile ~ HAvr *gnəti- < HAvr *genə- doğurmak " genetik

jargon [DTC 1944] ~ Fr jargon bir meslek zümresine ait özel dil, argo

---

• Nihai kökeni belirsizdir.

jarse >> " jerse

jartiyer [192+] jaretyer ~ Fr jarretière çorabı kemere bağlayan düzenek < Fr jarret bacağın iç tarafı ~ Kelt

je(o)+/ge(o)+ ~ Fr gé(o)- / İng ge(o)- yer, zemin, toprak, yeryüzü ~ EYun gē/gaía a.a.

• Almancadan alınan geometri haricindeki türevlerde Türkçe jeo- yazımı tercih edilmektedir. Coğrafya biçimi Arapça aracılığıyla Yunancadan alınmıştır.

EŞKÖKENLİLER:
EYun ge : coğrafya, geometri, jeodezi, jeoloji

jel [ML xx/c] ~ İng jel jöle veya jelatin kıvamında olan madde < İng jelly jöle ~ Fr gelée a.a. ~ Lat gelata < Lat gelare dondurmak, katılaştırmak ~ HAvr *gel-2 soğuk, donmak

---

• Aynı kökten Lat glacies (buz), İng cold, cool (soğuk). Fr glace/İng glass (cam) sözcüğü Lat glacies'ten türemiştir.

jelatin [Bah 1924] ~ Fr gelatine a.a. ~ İt gelatina < İt gelato donmuş, jöle " jel

jenealoji [ML 1969] ~ Fr généalogie soyağacı

jenerasyon [192+] nesil ~ Fr génération 1. doğuş, doğurma, 2. aynı dönemde doğanlar ~ Lat generatio < Lat generare doğurmak, yavrulamak, üremek, üretmek < Lat genus, gener- soy, ırk " genetik

jeneratör [Bah 1924] elektrik üreten motor ~ Fr générateur 1. üretici, 2. a.a. ~ Lat generator doğuran, üreten " jenerasyon

jenerik [xx/b] filmin başlangıç bölümü; [199+] süpermarketlerde satılan markasız ürün ~ Fr générique 1. genele ait, alelumum, 2. filmin başlangıç bölümü < Lat genus, gener- " general

---

• Fransızca sözcüğün ikinci anlamı eskiden sinema filminin bilet almadan da seyredilebilen tanıtıcı bölümü için kullanılmıştır. "Markasız ürün" anlamı çağdaş İngilizce kullanımdan alınmıştır.

jenetik >> " genetik

jenital/genital [xx/b] ~ Fr génital üreme organına ait ~ Lat genitalis a.a. < Lat gignere, genit- üretmek, doğurtmak ~ HAvr *gi-gnə- < HAvr *genə- doğurmak " genetik

jenosid [xx/c] ~ Fr génocide soykırım / İng genocide a.a. ☼ 1944 Raphael Lemkin, Amer. hukukçu & EYun génos soy, ırk + Lat -cidus öldüren " genetik, +sid

---

• Aktif partisip olan Lat -cidus ekinin eylem adı olarak kullanımı kuraldışıdır. Karş. insektisit, fungisit.

jeodezi [Bah 1924] ~ Fr géodésie arazi ölçümü & EYun gē toprak + EYun daíō, dais- bölmek, pay etmek " je(o)+

jeoloji [Bah 1924] ~ Fr géologie yerbilim " je(o)+, +loji

jeriyatri >> " geriyatri

jerse/jarse [Hay 1959 195+] ~ Fr jersey bir tür yünlü kumaş < öz Jersey İngiltere'de bir ada

jest [ÖSeyf 1919] anlamlı davranış ~ Fr geste davranış, eylem ~ Lat gestum yapılan şey < Lat gerere, gest- kılmak, eylemek

jet [xx/b] ~ İng jet 1. fıskiye, fışkırtılan şey, 2. hava püskürtme esasına dayalı uçak motoru < İng to jet püskürtme, su fışkırtma ~ Fr jeter atmak ~ Lat iactare a.a. < Lat iacere, iact- a.a. ~ HAvr *yək- a.a. < HAvr *yē- atmak

---

• İngilizce sözcüğün ikinci anlamı 1941'de kullanıma girmiştir. Aynı kökten EYun (h)iēmi (atmak).

jeton [xx/b] ~ Fr jeton (kutuya) atılan şey, mekanik ödeme cihazlarında kullanılan metal bilet < Fr jeter atmak " jet

jigolo [xx/b] ~ Fr gigolo dansçı [esk.], para veya hizmet karşılığı bir kadına eşlik eden erkek < Fr gigue 1. hoplama, zıplama, 2. bir tür dans " jikle

jikle [ML xx/c] jiklör ~ Fr gicleur otomobil motorunun soğukken kolay çalışmasını sağlayan aygıt < Fr gicler sıçramak, aniden harekete geçmek ~ *cisculare a.a.

jile [ARasim 1897-99] ~ Fr gilet yelek ~ İsp jileco Türk usulü kolsuz yelek [xvi] ~ Tü yelek " yelek

jilet [Cumh 1929] traş bıçağı ~ marka Gillette traş bıçağı markası < öz King Camp Gillette Amerikalı sanayici (1855-1932)

jimnastik/cimnastik [187+] jimnastik ; [ARasim 1897-99] cimnastik ~ Fr gymnastique ~ EYun gymnastikós atletizm, beden eğitimi < EYun gymnós çıplak

---

• Eski Yunan dünyasında spor karşılaşmaları çoğunlukla çıplak olarak yapıldığı için.

EŞKÖKENLİLER:
EYun gymnós : cim2, jimnastik, jimnazyum

jimnazyum [xx/b] ~ İng gymnasium beden eğitimi salonu ~ Lat gymnasium büluğ çağına gelmiş erkek çocukların devam ettiği eğitim ve spor kurumu ~ EYun gymnásion a.a. " jimnastik

jinekoloji [xx/b] ~ Fr gynécologie kadın hastalıkları uzmanlığı < EYun gýn/gynaíkē kadın (~ HAvr *gwnā- < HAvr *gwen- a.a.) " +loji

---

• Aynı kökten Fa zan, EErm knig, Sogd kanig (kadın), İng queen (kraliçe) < Eİng cwen (kadın).

jip >> " cip

jiroskop [xx/b] ~ Fr gyroscope ekseni etrafında dönerek dengeyi sağlayan bir alet & EYun gýros dönme + EYun sképō, skop- gözlemek, gözetmek " ciro, +skop

jogging [198+] ~ İng jogging idman amaçlı koşu < İng to jog ittirmek, koşmak

joker [ML xx/c] ~ İng joker 1. şakacı, 2. iskambilde bir kâğıt < İng to joke şaka yapmak ~ Lat iocus şaka, söz oyunu ~ HAvr *yok- < HAvr *yek- söz

jokey [Bah 190+] cokey yarış atı binicisi ~ İng jockey 1. köylü uşak [esk.], at uşağı [esk.], yamak, 2. yarış atı binicisi < öz Jock Jack adının Kuzey İngiltere şivesinde söylenişi ~ OLat Jacobus bir erkek adı ~ İbr yacqōb "(Allah) esirgedi", bir erkek adı, Yakup < İbr #cqb koruma, esirgeme

---

• Osmanlı Jokey Klübü 1909’da kurulmuştur.

jöle [xx/b] jele ~ Fr gelée 1. donmuş şey, 2. jelatinli madde < Fr geler donmak " jel

jön [186+] sinemada genç ve yakışıklı erkek oyuncu ~ Fr jeun genç ~ Lat iuvenis ~ HAvr *yuwen- genç " civan

jönprömiye [xx/a] ~ Fr jeun premier birinci jön, esas oğlan & Fr jeun genç + Fr premier birinci " jön, prömiyer

jübile [DTC 1943] ~ Fr jubilé yaşamda bir kere yapılan kutlama, özellikle ellinci yıl kutlaması ~ OLat iubilaeus a.a. ~ EYun iōbēlaíos a.a. ~ İbr şenāt ha-yōbēl Musevi dininde elli yılda bir yapılan ve borularla ilan edilen bir kutlama < İbr yōbēl kutlama borusu, törensel boynuz

judo ~ Jap judo 1880'lerde Jigoro Kano tarafından geliştirilen beden eğitimi yöntemi & Jap jū yumuşak, zarif + Jap dō yöntem

jul [xx/b] ~ Fr joule fizikte enerji birimi < öz J.-P. Joule İngiliz fizikçi (1818-1889)

jumbo [197+] ~ İng jumbo battal boy < öz Jumbo 1865'te Londra Hayvanat Bahçesinde gösterilen, daha sonra Barnum sirkine satılan büyük Afrika fili ~ Swa jumbe şef, reis

---

• 1970'te kullanıma giren Boeing 747 "jumbo jet" uçakları sayesinde Türkçede yaygınlaşmıştır.

jüpon [ARasim 1897-99] ~ Fr jupon iç etek ~ İt giuppone [büy.] bol kadın elbisesi < İt giuppa etekli cübbe ~ Ar cubbat a.a. " cübbe

jüri [186+] ~ İng jury ~ EFr jurée yemin, yeminli ifade < Fr jurer yemin etmek ~ Lat iurare kanunu ilan etmek, yemin etmek < Lat ius, iur- yasa ~ HAvr *yewes- yasa, töre, yasak

jüristokrasi [EkşiS 2007] ~ İng juristocracy yargıçlar iktidarı & İng jurist yargıç (< Lat ius, iur- hukuk) + İng -cracy (< EYun krátos güç, iktidar) " jüri, +krasi

---

• İngilizce sözcük 2004 dolayında Kanadalı hukukçu Ran Hirschl tarafından popülerleştirilmiş, Türkçede 2007'den itibaren kaydedilmiştir.

jurnal [183+] curnal ~ Fr journal günlük, günce, günlük gazete ~ Lat diurnalis günlük < Lat dies, diu gün ~ HAvr *dyeu- gün, güneş

• Sans dēva, Lat deus (tanrı) ve Ave daiva- (tanrıların yenilmiş olan eski kuşağı) sözcükleri aynı Hint Avrupa kökünden türemiştir.

jüt [xx/b] ~ İng jute Kalküta kenevirinden elde edilen kaba elyaf ~ Bengali jhuTo burma ip

kaale almak >> " kal

kaba Tü [Kaş xi] kāpa şişkin, iri < Tü *kaβ- şişirmek " kof

kabadayı [LG 188+] yiğit (argo)

kabahat [xiv] ~ Ar qabāHat [#qbH msd.] yanlış veya çirkin davranış < Ar qabuHa çirkin idi, yanlış veya çirkin davrandı

kabak Tü [Uy viii+] kābak malum sebze, cucurbita pepo; [Arg xvi] kel < Tü *kaw(ı)pak şişkin nesne < Tü *kaβ- şişirmek " kof

kabala [ML xx/c] ~ İng cabbala Tevrat'ın mistik yorumlarına ilişkin Musevi gelenekleri ~ İbr qabbālāh alınmış olan şeyler, gelenek < İbr qıbbēl alma, kabul etme " kabul

kaban [ML xx/c] ~ Fr caban gemici paltosu ~ cabbano a.a. / İsp gaban a.a. ~ Ar qabān kalın yünden külahlı cübbe, palto " aba

kabar[mak Tü [xi] kābar- şişmek < Tü kāpa/kaba şişkin, iri " kaba

kabara <Tü [LO 187+] ayakkabı altına çakılan iri başlı mıh Tü kabar- " kabar-

---

• Kabar- fiiliyle anlam ve yapı ilişkisi açık değildir.

kabarcık <Tü [Kıp xiv] kabarçuk sivilce; [Men xvii] su yüzeyinde oluşan köpük küresi < Tü kabar- " kabar-

kabare [xx/b] ~ Fr cabaret küçük tiyatro, müzikli lokanta ~ Hol cabret odacık

kâbe [xiv] ~ Ar kacbat^ [#kcb msd.] Mekke'de hacer-i esved adlı taşı barındıran kutsal makamın adı ~ ?

• Tapınak adı olarak MS 3. yy'dan itibaren kaydedilmiştir. Ar #kcb (memeleri şişmek, yuvarlak ve dolgun olmak) köküyle ilişkisi kurulamaz. EYun kúbos (oyun zarı, geometride küp) sözcüğü bir Sami dilinden alınmıştır.

kabil1 [xiv] kabul eden, uyan; [Men xvii] usit. olabilir, mümkün ~ Ar qābil [#qbl fa.] kabul eden, alan, uyan " kabul

---

• Kabil-i filan şeklinde terkipler dışında bağımsız bir sıfat olarak "mümkün" anlamında kullanımı Türkçeye özgüdür.

kabil2 [xiv] ~ Ar qabīl [#qbl sf.] cins, tür, zümre, soy " kabul

kabile [Yus, DK xiv] ~ Ar qabīlat [#qbl sf. f.] bir soydan olanlar, aşiret, boy, oymak " kabil2

kabiliyet [MMem xvi] ~ Ar qābiliyyat [#qbl msd.] yapılabilirlik veya yapabilirlik, kapasite, yetenek " kabil1

kabin [xx/a] ~ Fr cabine küçük oda, gemi odası ~ İng caban (xiv), cabin (xvi) ~ OLat capanna/cavanna kulübe, tek odalı ilkel konut

kabine [186+] kabineto bakanlar kurulu ~ İt cabinetto / Fr cabinet [küç.] 1. oda, özellikle mahrem oda, özel daire, büro 2. kralın özel dairesinde toplanan danışmanları [esk.], bakanlar kurulu < Fr cabine " kabin

kabir/kabr- [Env xiv] ~ Ar qabr [#qbr msd.] çukur, mezar < Ar qabara gömdü (= Akad qabru/qubūru kabir)

kabız [Aş xiv] kabz olunmak peklik, sıkıntı ~ Ar qabD [#qbD msd.] kavrama, tutma " kabz

kablo [xix] ~ Fr câble/câbleau a.a. ~ OLat capulum kalın ip, sicim (vii) ~ Sam (= Aram χablā a.a. = İbr χebel a.a.)

• Aynı Sami kökünden Ar Habl (ip, halat).

kabotaj [Bah 1924] ~ Fr cabotage 1. geminin burunları kerterizleyerek kıyıdan gitmesi, 2. kıyı denizciliği < İsp cabo baş, coğrafyada burun ~ OLat *capo a.a. ~ Lat caput baş, kafa " kapital

kabristan ~ Fa qabristān mezarlık & Ar qabr + Fa -istān " kabir, +istan

kabuk Tü [xi] kaβık 1. içi boş şey, kovuk, 2. darı kepeği; [CodC xiii] kabık/kabuk ağaç kabuğu < Tü *kaβ- içini boşaltmak " kof

kabul [Kut, Aş xi] ~ Ar qabūl [#qbl msd.] alma, benimseme < Ar qabila 1. yüz yüze geldi, yüzünü döndü, yüzleşti, 2. aldı, benimsedi, direnmedi, misafir etti, konukseverlik gösterdi

---

• Aynı kökten Ar qabl (ön, önce), qibla (namazda dönülen yön), qabīl (tür, cins). Aynı Sami kökünden İbr qibēl (kabul etme).

EŞKÖKENLİLER:
Ar #qbl : ikbal, istikbal, kabil1, kabil2, kabile, kabiliyet, kabul, kıble, makabl, makbul, mukabele, mukabil, müstakbel, mütekabil, tekabül
İbr qibel : kabala

kaburga1 [Kıp, DK xiv] kabırğa/kapurğa göğüs kafesini oluşturan kemikler ~ Moğ qabırğa(n) yan, yamaç, göğüs kafesi < Moğ qabırğa- sıkıştırmak, yanaşmak < Moğ qabır- sürtmek, değmek, sıkışmak < Moğ qabı yan " kavra-

kaburga2 <Tü [Kıp xiv] kawurğa kızartma, kavrulmuş buğday veya et yemeği < Tü *kağurğa < Tü kağur- " kavur-

kâbus ~ Ar kābūs gece gelen sıkıntı ~ Aram kəbāşā basınç, baskı < Aram #kbş basma, bastırma, sıkma, bunaltma

kabz[etm [xiv] ~ Ar qabD [#qbD msd.] eliyle tutma, kavrama < Ar qabaDa 1. eliyle sıkıca tuttu, kavradı, tutukladı, 2. sıktı, peklik çekti

---

• Aynı kökten karş. İbr #qbS (toplama, bir araya getirme), qibbutz (birlik, bir araya gelme).

kabza [DK xiv] kılıcın sapı ~ Ar qabDat [#qbD msd.] 1. tutuş, kavrayış, avuç, 2. bir şeyin sapı " kabz

kabzımal ~ Fa qābiD-i māl malı teslim alan & Ar qābiD [#qbD fa.] elde eden, tutan + Ar māl " kabz, mal

kaç Tü [viii] kaç soru sıfatı

kaç[mak Tü [viii] kaç- a.a.

kaçak <Tü [TS xvii] kaçacak yer, kaçış; [KT xix] kaçmış kişi veya kaçan şey < Tü kaç- " kaç-

kacak >> " kap kacak

kaçakçı <Tü [Mesail 3.20 186+] " kaçak

kaçık Tü [Uy viii+] kaçığ kaçan şey < Tü kaç- " kaç-

kaçkın Tü [xi] kaçğın kaçan, firari < Tü kaç- " kaç-

kadans [xx/b] ~ Fr cadence müzikte gerilim düşmesi ~ İt cadenza düşüş < İt cadere düşmek < Lat cadere, cas- 1. düşmek, 2. ölmek ~ HAvr *kad- düşmek

kadar [Yus, DK xiv] ~ Ar qadr [#qdr msd.] değer, kıymet, nicelik, ölçü " kadir1

kadastro [Bah 1924] ~ Fr cadastre gayrımenkul ölçüm çizelgesi ~ İt catastico a.a. ~ EYun katástiχon sıralama, cetvel, çizelge & EYun katá + EYun stíχos satır, sıra, mısra (< EYun steíχō dizmek, dizilmek, sıra halinde gitmek ~ HAvr *steigh- dizmek, dizilmek) " kata+

kadavra [Bah 1924] ~ İt cadavere tıbbi amaçla kullanılan ceset / Fr cadavre ceset ~ Lat cadaver a.a. < Lat cadere, cas- düşmek, ölmek " kadans

kadayıf [Men xvii] kaTaif ince hamur tellerinden yapılan tatlı ~ Ar qaTā'if [#qTf çoğ.] çok ince hamurdan yapılmış tatlı, baklava < Ar qaTīfat [sf.] hav, kırpıntı, sütün yüzeyinden alınan kaymak " kadife

kadeh [CodC, DK xiii] ~ Ar qadaH [#qdH msd.] içki tası, bardak

kadem [Aş, Yus xiv] ayak ~ Ar qadam [#qdm msd.] 1. ön, öncelik, 2. adım, ayak " kıdem

kademe ~ Ar qadamat [#qdm] adım, basamak < Ar qadam adım " kadem

kader [Yus, DK xiv] alın yazısı ~ Ar qadar [#qdr msd.] 1. ölçme, değer biçme, 2. ilahi kudret, alın yazısı " kadir1

kadı [Kut xi] ~ Ar qāDin [#qDy fa.] yargıç " kaza

kadid[i çıkmak ~ Ar qadīd [#qdd sf.] ince şerit şeklinde kesilip kurutulmuş et < Ar qadda şerit şeklinde kesti, dildi

kadife [MMem xvi] ~ Ar qaTīfat [#qTf sf. f.] hav, havlı kumaş, kadife < Ar qaTafa [msd. qaTf] bir şeyin yüzeyini sıyırdı, traşladı, sütün kaymağını aldı

kadim [Aş, Yus xiv] ~ Ar qadīm [#qdm sf.] eski " kıdem

kadın [viii] χatun/katun kraliçe; [DK xiv] kadun/kadın soylu sınıfa mensup kadın ~ Sogd χwatēn kraliçe " hatun

• Hatun sözcüğünün varyant biçimidir.

kadir1/kadr- [xi] değer ~ Ar qadr [#qdr msd.] 1. değer, kıymet, nicelik, ölçü, kapasite, 2. Ramazan ayının 26cı gecesine verilen ad < Ar qadara/qadira 1. gücü olma, boy ölçüşme, gücü yetme, -ebilme, 2. (Allah) emretme, buyurma

kadir2 [DK xiv] ~ Ar qadīr [#qdr sf.] kudret sahibi (sadece tanrı için) " kadir1

kadir3 [Yus xiv] ~ Ar qādir [#qdr fa.] gücü olan, güçlü " kadir1

kadırga [CodC xiii] ~ OYun kátergon Bizans donanmasında kullanılan kürekli gemi, kadırga < EYun katergázomai emek sarfetmek, uğraşmak & EYun katá + EYun ergázomai çalışmak < EYun érgon iş, emek " kata+, erg

kadirşinas ~ Fa qadr şinās değerbilir & Ar qadr değer + Fa şinās bilen, tanıyan (< Fa şināχtan, şinās- bilmek, tanımak) " kadir1, +şinas

kadmiyum [xx/b] ~ YLat cadmium bir element ☼ 1817 Friedrich Strohmeyer, Alm. kimyacı ~ EYun kadmeîa Thebai kenti yakınında çıkan bir kurşun minerali, kalamin < öz Kadmos Thebai kentinin kurucusu olan efsanevi Fenikeli önder ~ Fen *qadmōn eski, kadim < Fen qdm ön, önce, önde olma " kıdem

kadraj [xx/c] ~ Fr cadrage çerçeveleme < Fr cadrer çerçevelemek ~ Lat quadrare kare yapmak, dörtlemek < Lat quatuor, quadr- dört " kare

kadran [xx/b] ~ Fr cadran pusula yüzü, üzerinde ibrenin döndüğü bölümlere ayrılmış yüzey ~ Lat quadrans, t- dörde bölen, dört ana yönü gösteren yön yıldızı < Lat quadrare dörtlemek " kare

kadril [KT 189+] ~ Fr quadrille dört kişilik gruplarla yapılan bir dans türü ~ İsp cuadrilla a.a. < İsp cuadro dörtlü, dörtgen, kare ~ Lat quadrum a.a. " kare

kadro [Tanin 1910] personel çizelgesi ~ Fr cadre 1. çerçeve, armatür, 2. personel çizelgesi, 3. idari personel ~ İt quadro 1. çerçeve, 2. dikey ve yatay çizgilerle dörtgenlere bölünmüş çizelge ~ Lat quadrum kare, dörtgen " kare

kadük [xx/b] ~ Fr caduc hukuki geçerliliğini yitirmiş olan (belge, tüzel kişilik vb.) ~ Lat caducus 1. düşük, düşmüş, 2. varisi olmayan mülk < Lat cadere, cas- düşmek " kadans

kafa [Aş xiv] ~ Ar qafan [#qfw] baş, özellikle başın üst ve arka tarafı

• EYun kefalē ve Lat caput (baş) sözcükleriyle ilişkisi açık değildir. Karş. kefal, kabotaj.

kafe [187+] ~ Fr café 1. kahve, 2. kahvehane ~ Tü kahve " kahve

---

• Batı dillerine 16. yy sonlarında Türkçeden alınmıştır.

kafein [Bah 1924] ~ Fr caféine kahvede bulunan uyarıcı madde ~ Alm kaffein a.a. ☼ F.F. Runge, Alm. kimyacı (1795-1867) " kahve

kafes [Aş xiv] kafaS ~ Ar qafaS [#qfS] hasır örgü sepet veya hayvan kafesi ~ Aram qapsā sepet ~ Lat capsa sandık, kasa " kasa

kafeterya [195+] ~ İng cafeteria kahvehane, ayaküstü yemek yenen yer ~ İsp cafeteria kahve dükkânı < İsp café kahve ~ Tü kahve " kahve

---

• 19. yy ortalarında Meksika İspanyolcasından Amerikan İngilizcesine alınmıştır.

kâffe ~ Ar kāffat [#kff fa. f.] tümü, hepsi < Sam [#kpp] bükerek yuvarlak hale getirme, avuç " kefe

---

• Anlam bağı için karş. Tü top (1. yuvarlak şey, 2. tüm, hep).

kâfi ~ Ar kāfin [#kfw fa.] yeten, yeterli " kifayet

kafile [Yus, Gül xiv] ~ Ar qāfilat [#qfl fa. f.] kervan, konvoy

kâfir [Kut, Aş xi] kāfir ; [xiv] ġavr/gâvr ; [İdr xiv] gevür ~ Ar kāfir [#kfr fa.] tanrı tanımayan veya Müslüman olmayan ~ İbr kapərān tanrı tanımayan, dinsiz Aram kapərā / İbr kəpār köy " küfür

---

• İbranice sözcüğe ilk kez Mişna'da (MS 2. yy) rastlanır. Lat paganus (1. köylü, 2. tanrısız, dinsiz) ile anlam benzerliği çarpıcıdır. • Ayrıca karş. Fa/OFa gabr/gavr (ateşe tapan, Zerdüştçü). Türkçe telaffuzdaki istikrarsızlık kısmen Farsça etkisine dayanır.

kafiye ~ Ar qāfiyyat [#qfw fa. f.] beyit, şiirde kafiye < Ar qafā [msd. qafw] peşinden gitti, izledi

kafkaesk [199+] ~ İng kafkaesque Kafkavari, kâbus gibi < öz Franz Kafka Bohemyalı Alman yazar (1883-1924)

kaftan [DK, Gül xiv] (= Fa χaftān önü açık cübbe, ağır üst giysi) ~ ?

• Alıntı yönü açık değildir.

kâfuru [Kut, Aş xi] ~ Ar/Fa kāfūr laurus camphora bitkisinden elde edilen Güney Asya kökenli reçine (= OFa kāpūr a.a.) ~ Prakrit kappūra a.a. ~ Sans karpūra a.a.

• Fr camphre, İng camphor < Lat camphora biçimleri Arapçadan alınmıştır.

kağan Tü? [iv] kağan/χağan hükümdar, büyük han, imparator

• İlk kez 4. yy'da Hsien-pi devletinin hükümdarlarının sıfatı olarak kaydedilmiştir; bilinmeyen bir eski Asya dilinden alıntı olasılığı güçlüdür.

kâgir >> " kârgir

kâğıt [Uy viii+] kağda/keğd/keğed ~ Sogd kāġədā/qāġədā a.a. ~? Çin

---

• İlk kez 751 Talas Harbinden sonra Semerkand'a getirilen Çinli esirler tarafından imali kaydedilmiştir. Fa kāġad/kāġað (a.a.) Semerkand'da kullanılan Sogdca biçimden alınmıştır.

kağnı Tü [Uy, Kaş viii+] kaŋlı bir tür yük arabası, özellikle tekerleksiz kızak

kağşa[mak Tü [Uy viii+] koğşa- koflaşmak; [TS xiv-xvi xiv] kağşa- çürümek, boşalmak, dağılmaya yüz tutmak < Tü *kowşa- < Tü *kaβ- içini boşaltmak, koflaştırmak " kof

kâh [Aş, DK xiv] gâh ... gâh ~ Fa kāh/gāh 1. yer, makam, durak, 2. kez, defa " +gâh

kah onom gülme sesi

kahhar [DK xv] ~ Ar qahhār [#qhr im.] çok kahreden " kahır

kâhin ~ Ar kāhin [#khn fa.] gaipten haber veren ~ Aram kāhənā kâhin, peygamber = İbr kōhen kâhin, rahip < İbr #kwn durma, ayağa kalkma " kâinat

---

• Ar kahana (kehanet etti) fiili isimden türetilmiştir.

kahır/kahr- [Aş, Yus xiv] qahr ~ Ar qahr [#qhr msd.] gücü yetme, yenme, zorla yaptırma < Ar qahara yendi, ezdi, zorla egemen oldu

---

• "Sıkıntı, eziklik" anlamı Türkçeye özgüdür.

kahir [xiv] ~ Ar qāhir [#qhr fa.] gücü yeten, kahreden " kahır

kahkaha [Yus xiv] ~ Ar qahqahat [#qhqh msd.] yüksek sesle gülme < Ar qahqaha [onom.] yüksek sesle güldü

kahpe ~ Ar qaHbat [#qHb f.] fahişe

kahraman [MMem xvi] ~ Fa Qahramān İran mitolojisinde Şah Tahmasp'ın Qahtarasp tarafından tahtından mahrum edilen oğlu ~? OFa kārframān iş buyuran

kahvaltı + [LL 1732] kahve altı aç karına kahve içmemek için yenen şey, çerez, tadımlık; [LO 1876] kahve altı a.a. " kahve, alt

kahve [xvi] ~ Ar qahwat [#qhw msd.] 1. koyu şey, özsuyu [esk.], 2. coffea arabica bitkisinin tohumlarından elde edilen içecek

---

• İlk kez 15. yy ortalarında Yemen'de kaydedilmiş, 16. yy başında Yemen'den İstanbul'a ve daha sonra Avrupa'ya götürülmüştür. Arapça sözcüğün etimolojisi tartışmalıdır.

kâhya [TS xv] kehāya/kehiyā ~? Fa kad χudā ev ve çiftlik yöneticisi, kethüda " kethüda

---

• Ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

kaide [DK xiv] ~ Ar qācidat^ [#qcd fa. f.] taban, temel, esas, ilke < Ar qacada [msd. qucūd] oturdu

kaim [Aş, Yus xiv] ~ Ar qā'im [#qwm/qym fa.] duran, varolan, birinin yerinde duran " kamet

kâinat [Yus xiv] ~ Ar kā'ināt [#kwn çoğ.] varolanlar, tüm varlıkar, evren < Ar kā'in [fa.] varolan, varlık < Ar kāna [msd. kawn] var idi, mevcut idi, oldu (= İbr/Aram #kwn durma, ayağa kalkma)

kak Tü [xi] kak kurutulmuş meyve

kak[mak Tü [Kaş xi] kak- vurmak

kaka çoc [xix] dışkı, pislik, pis

• Karş. Fa kak, Yun kaká, Erm kak, Lat caca, Fr caca (dışkı).

kakala[mak <Tü < Tü kak- " kak-

• Sürekli ve kararsız eylem bildiren -ala- ekiyle.

kakao [LO 187+] ~ Fr cacao Orta Amerika'a özgü bir bitki ve çikolata yapımında kullanılan tohumu ~ İsp cacao a.a. ~ Nahuatl cacauatl uatl ağacı

• Meksika Azteklerinin dilinden.

kakavan [İstArgo 193+] yaşlı, kart, çirkin (argo) ~ ?

kakım [Aş xiv] ~ Fa kākum sansar cinsinden bir hayvan ~ OFa kākōm a.a.

kakır onom şiddetli titreme veya katılma sesi, gülmekten katılma sesi

kaknem [AL 192+] çirkin kadın (argo) ~ Erm kaknem sıçayım (şimdiki zaman birinci tekil şahıs dilek kipi) < Erm kakn- sıçmak

---

• Karş. kaka.

kakofoni [xx/b] ~ Fr cacophonie ses uyumsuzluğu, gürültü ~ EYun kakofonía & EYun kakós kötü + EYun fonē ses " fon(o)+

kaktüs [xx/b] ~ Fr cactus a.a. ~ YLat cactus a.a. ☼ Linnaeus, İsv. botanist (1707-1778) ~ EYun káktos devedikeni

---

• Yunanca aslından farklı bir bitki sınıfını adlandırmak için kullanılmıştır.

kâkül [xiv] kekel ~ Fa kākul Moğolların ve bazı Türklerin başın büyük kısmını traş ederek bıraktıkları uzun saç tutamı, perçem ~ Moğ kökül/kökel at yelesi, kuş ibiği, uzun saç tutamı

kakule [xiv] ~ Ar qāqullat sıcak ülkelerde yetişen bir baharat, elettaria cardamomum ~ Aram qāqūlā ~ Akad qāqullu a.a.

kal[e almak kale almak sözden saymak, sözünü etmek ~ Ar qāl [#qwl] söyledi, dedi " kavil

kal[mak Tü [viii] kal- a.a.

kalabalık [DK xiv] ğalabalık/kalabalık çokluk, izdiham; [Men xvii] ğalebelik vulg. kalabalık < Ar ġalabat sayıca çok veya üstün olma, üstün gelme " galebe

kalafat [MMem xvi] ~ OYun kalafátizō gemi tahtaları arasına paçavra sıkıştırarak ziftlemek (vi) ~ Ar qalfaTa/calfaTa [#qlfT/clfT] a.a. (= Aram qəlāptā/qəlaptā kabuk, zarf, tahılın kepeği = Aram qəlāpā soymuk, meyve kabuğu, balık pulu) " kılıf

---

• Arapça sözcük yapı itibariyle bir Batı Sami dilinden, belki Fenike dilinden alıntıdır.

kalamar [LO 187+] ~ Yun kalamár a.a. < OLat calamarium kalemlik < Lat calamus ~ EYun kálamos kamış, kalem " kalem

kalamata [xx/a] bir tür zeytin ~ öz Kalamáta Yunanistan’da bir kent

kalantor [AL 192+] kalanton/kalantom/kalantor zengin adam (argo) ~ İt galantuomo centilmen, kibar beyefendi & İt galante zarif, şık (~ Fr galant a.a. < Fr galer hoşça vakit geçirmek, iyi halde olmak ~ Ger *wala iyi, hoşnut) + İt uomo adam (~ Lat homo a.a.) " hümanist

kalas [187+] kalas/ğalas Romanya'nın Kalas limanından ihraç edilen 5 cm enli biçilmiş kereste ~ öz Kalas Romanya’da bir liman kenti, Galati

kalaşnikov [xx/c] ~ marka Kalaşnikov AK-47 taarruz silahına verilen ad < öz Mikhail Kalaşnikov Rus silah mühendisi (d. 1919) < Rus kalaşnik kurabiyeci

kalay [CodC xiii] ~ Ar qalācī/qalc^ī a.a. < Ar raSāSu-l-qalācī Güneydoğu Asya'dan gelen iyi bir cins kalay < öz Kuala Malaya'da Asya'nın başlıca kalay yataklarına sahip olan kent, Kuala Lumpur

kalbur [xiv] ğırbal ; [Men xvii] ğırbil/ğılbar/qalbır
~ Ar ġirbāl/ġirbīl [#ġrbl] elek ~ Lat cribrum a.a.

kalça [xix] bacağın üst kısmı (~ Yun káltsa uzun çorap, külot) ~ İt calza çizme [esk.], uzun çorap, külot < Lat calceus pabuç

kalçın [LO xix] yumuşak meşinden uzun çizme ~ İt calzoni [büy. çoğ.] uzun çorap veya iç don, eskiden erkeklerin giydiği bacağı sıkıca saran pantalon veya çizme, tayt < İt calza ayakkabı veya çorap ~ OLat *calcea < Lat calceus ayakkabı, çizme < Lat calx, calc- topuk " kalker

---

• Karş. Fr chausses (eskiden erkeklerin giydiği uzun çorap veya yumuşak çizme), chaussure (her türlü ayak giysisi).

kaldera [ML xx/c] ~ İng caldera volkanik çöküntü ~ Port caldeira kazan, sıvı metal kazanı ~ Lat caldaria < Lat calidus sıcak " kalori

kaldır[mak Tü [Uy, Kaş viii+] kalıt- a.a.; [İMüh xiii] kaltır- a.a.
< Tü kalı- kalkmak, yükselmek " kalk-

kaldıraç YT [TDK 1944] < Tü kaldır- " kaldır-

• Araç isimleri yapan -aç ekiyle.

kaldırım [Arg xvi] taş döşeli yol ~ Yun *kalodrómos düzgün yol, döşeli yol & Yun/EYun kalós iyi, güzel (~ HAvr *kal-wo- a.a.) + EYun drómos yol " bodrum

kale [Uy viii+] kala ~ Ar qalcat^ [#qlc msd.] hisar, kale, müstahkem yer (= OFa *kalak a.a.) ~ Akad kalakku a.a.

kalebent ~ Fa qalca band kale hapsinde olan & Ar qalcat^ + Fa band bağ, bukağı, kilit " kale, bent

kaleidoskop [xx/b] ~ Fr kaléidoscope mercek, ayna ve renkli kırpıntılar yardımıyla güzel şekiller oluşturan bir düzenek ~ İng kaleidoscope a.a. ☼ 1817 Brewster, İng. mucit & EYun kalós güzel + EYun eîdos şekil, görüntü + EYun skópos gösteren " kaldırım, ide, ispiyon

kalem [Kut, Aş xi] ~ Ar qalam [#qlm] kamıştan yapılmış yazı aracı, kalem ~ EYun kálamos kamış, kamış kalem

---

• Aynı kökten Lat culmus (bitki sapı). Buna karşılık Lat calamus (kamış, kalem) Yunancadan alıntıdır. Sans kalama (a.a.) MÖ 1. ila MS 6. yy arasına tarihlenir ve bir Batı dilinden alıntı olduğu kabul edilebilir.

kalemkâr ~ Fa qalam kār 1. yazar, 2. metal üzerine kalem işi hapan, hakkak & Ar qalam + Fa kār " kalem, kâr

kalemşor + [191+] kalemini silah gibi kullanan partizan yazar & Tü kalem + Fa şōr iyi kullanan " kalem, silahşor

---

• Fa silāHşor deyiminden benzetme yoluyla türetilmiştir.

kalemtraş ~ Fa qalam tarāş kalem yontan & Ar qalam + Fa tarāş " kalem, traş

kalender [xiv] Kalenderiye tarikati mensubu, dünyadan vazgeçen derviş < öz Kalenderīye 11. yüzyılda Doğu İran’da ortaya çıkan tarikat

---

• Tarikat adının nihai kökeni bilinmemektedir.

kalfa [Men xvii] vekil, mal sahibinin yerine iş gören ~ Ar χalīfat [#χlf sf. f.] birinin yerine geçen, vekil, halife " halife

---

• Halife sözcüğünün özel anlamından ötürü telaffuz farklılaşmasına gidilmiş olmalıdır.

kalibre [xix] mermi çapı ~ İt calibro kalıp, çap / Fr calibre a.a. ~ Ar qālib kalıp, özellikle metal döküm kalıbı " kalıp

kalifiye [xx/b] ~ Fr qualifié nitelikli, yetkili < Fr qualifier nitelendirmek, nitelikli hale getirmek ~ OLat qualificare & Lat qualis nitelik + Lat facere, fact- yapmak " kalite, faktör

kaligrafi [Cumh 1929] ~ Fr calligraphie güzel yazı & EYun kalli- güzel, önek (< EYun kalós güzel (sıfat)) + EYun grafeía yazım " kaldırım, +grafi

kalimera [xix] Rumca selam sözü ~ Yun kalē méra günaydın, iyi günler & Yun kalós, kalē iyi, güzel + Yun méra gün (~ EYun (h)ēméra a.a. ~ HAvr *āmer- a.a.)

kalın Tü [viii] kalın kalabalık, kesif, yoğun, çok

kalıp [CodC xiii] ~ Ar qālib/qālab kalıp, özellikle metal döküm kalıbı ve ayakkabı kalıbı ~ Aram qalbīd/qalbūt a.a. ~ EYun kalopódion tahtadan yapılan ayakkabı kalıbı & EYun kâlon tahta, odun + EYun pous, pod- ayak

kalipso [195+] ~ İng calypso bir tür dans < Kalypsō Homeros’un Odysseia destanında adı geçen kadın büyücü < EYun kalýptō saklamak, gizlemek, örtmek " kiler

kalıt YT [CepK 1935] ebedi; [TDK 1944] miras < Tü kal- " kal-

kalita [LF xvii] ~ İt galiotta [küç.] çektiri cinsinden bir tür kürekli savaş gemisi < İt galea bir tür tekne " kalyon

kalite [192+] ~ Fr qualité nitelik, özellikle iyi nitelik ~ OLat qualitas "nasıllık", nitelik < Lat qualis nasıl (soru sözcüğü) ~ HAvr *kwi- ne?

• Latince sözcük Aristoteles felsefesindeki EYun poiótēs < poîos terimine karşılık olarak 12. yy'da türetilmiştir.

kalıtım YT [Fel 194+] soyaçekim, irs < Tü kalıt " kalıt

kalk(o)+ ~ Fr/İng chalco- bakıra ilişkin (sadece bileşiklerde) ~ EYun χalkós bakır

kalk[mak Tü [Uy, Kaş viii+] kalı- şaha kalkmak, sıçramak, yükselmek; [İMüh xiii] kalğı- a.a.; [TS xiv, Kıp xiv] kalk-

---

• Aynı kökten ETü kalığ/kalık (gök, sema).

kalkan Tü [Uy viii+] kalkan (= Moğ qalqa siper, korunma aracı)

kalker [xx/b] ~ Fr calcaire kireçli, kireçtaşı ~ OLat calcarium a.a. < Lat calx, calc- 1. taş, 2. topuk, topuk kemiği ~ EYun χáliks a.a.

kalkın[mak <Tü [LO xix] güçlenmek, yükselmek, refaha kavuşmak < Tü kalk- " kalk-

kalkülatör [xx/c] ~ İng calculator hesap makinası < İng to calculate hesaplamak < Lat calculus [küç.] çakıltaşı, hesap için kullanılan taş < Lat calx, calc- taş " kalker

kallavi [xvi] kallāvī/kullāvi bir tür yüksek sarık; [AL xx/a] büyük, okkalı (argo) ~ ?

• Karş. Ar qallānis (eskiden giyilen yüksek başlık, külah), Fa kulāh (soylulara özgü yüksek başlık).

kalleş [Men xvii] içkici, berduş; [KT xix] batakçı, sahtekâr, derbeder ~ Ar qallāş [#qlş im.] dolandırıcı, sarhoş, ahlaksız kimse

kalori [Bah 1924] ~ Fr calorie ısı ölçüm birimi < Lat calor ısı < Lat calere ısınmak, ısıtmak ~ HAvr *klə-ē- < HAvr *kelə-1 sıcak, ılık

kalorifer [xix] ~ Fr calorifère ısıtıcı & Lat calor ısı + Lat ferre, lat- taşımak, getirmek " kalori, +ber

kalp1 [Aş xiv] kalb ~ Ar qalb1 [#qlb] yürek (= Akad qablu a.a.)

kalp2 [Aş xiv] kalb 1. dönme, döndürme (isim), 2. tağşiş edilmiş (para) ~ Ar qalb2 [#qlb msd.] değişme, dönme, tersine çevirme < Ar qalaba değiştirdi, tersine çevirdi, döndürdü, evirdi

---

• Sıfat olarak kullanımı Türkçeye özgüdür.

kalpak Tü? [Kıp xiv] kabalak/kalabak keçe külah; [Men xvii] kalabak/kalpak

kalpazan [Kan xv] kalbzen ~ Fa qalbzan bozuk (tağşiş edilmiş) para basan & Ar qalb bozuk + Fa zan vuran, darp eden " kalp2, +zen

kalsifiye [etm [xx/c] ~ Fr calcifier kireçlenmek, taşlaşmak < Lat calx, calc- taş " kalker

kalsiyum [KT 189+] ~ YLat calcium bir element ☼ 1808 Sir Humphrey Davy, İng. kimyacı < Lat calx, calc- taş " kalker

kaltaban [Env xv] ~ Fa kaltabān pezevenk, deyyus

kaltak Tü? [TS xiv-xix] eğerin ahşap olan kısmı, eğer yatağı; [Çağ xv] a.a.; [LO xix] ahlâksız kadın

---

• İkinci anlamı belki "üstüne oturulan kadın" iması içermektedir.

kalyon [LF xv] galyon ~ Ven galión 1570 dolayında geliştirilen büyük yelkenli gemi tipi / İsp galeón [büy.] a.a. < İsp galea bir tür tekne ~ OYun galéa a.a. < EYun galéos köpek balığı

kam [şaft [xx/c] ~ İng cam shaft dişli motor aksı ~ Hol kam rad dişli teker < Hol kam tarak ~ Ger *kamb a.a. ~ HAvr *gembh- diş, tırnak

kama <Tü [Men xvii] kama büyük çivi, ağaç takoz Tü kama- [xi, xv] köreltmek, kamaştırmak " kamaş-

---

• Belki "ucu sivri olmayan çivi" anlamında.

kamara [Mmem xvi] gemi odası; [xix] parlamentonun toplantı odası ~ Ven cámara [İt camera] oda ~ Lat camera a.a. ~ EYun kamára 1. kemer, tonoz, 2. tonozlu veya kubbeli taş oda ~ EFa kamara- mimaride kemer, tonoz " kemer

kamarot [LO 187+] gemilerde oda hizmetçisi ~ İt camerotto odacı < İt camera oda

kamaş[mak Tü [xi] kamaş- göz veya diş kamaşmak < Tü kama- [viii+ Uy, xi] kamaşmak, körelmek

kambiyo [1842] bir para türünü başkasına değiştirme işlemi ~ İt cambio her tür değişim, değiştirme, a.a. < Lat cambiare değiştirmek ~ Kelt *kamb-i-

kambur [Men xvii] ~ Yun kampýlos sırtı eğri ~ EYun kámpylos eğik, bükük, kambur (< EYun kámptō eğmek, bükmek) ~ HAvr *kamp- a.a.

kamçı Tü [Uy viii+] kamçı a.a. < Tü kam- [xi] öldüresiye dövmek, kırbaçlamak

kamelya1 [ARasim 1897-99] bir çiçek ~ YLat camellia bir çiçek cinsi ☼ 1753 Linnaeus, İsv. botanikçi < öz Josef Kamel Filipinlerin bitki örtüsünü inceleyen Alman asıllı Cizvit rahibi (1661-1706)

kamelya2 >> pergola " kameriye

kamer [xiv] ~ Ar qamar [#qmr] ay

kamera [xx/b] ~ İng camera fotoğraf makinası < Lat camera obscura "karanlık oda", bir delik ve mercek yardımıyla nesnelerin görüntüsünü yansıtan cihaz < Lat camera oda ~ EYun kámara a.a. " kamara

kameriye [xix] üstü kapalı etrafı açık köşk, paviyon ~ İt camerilla [küç.] odacık < Lat camera oda " kamara

---

• Arapça kamer'den türetilmesi yakıştırmadır.

kamet [Yus, DK xiv] ~ Ar qāmat [#qwm/qym msd.] 1. duruş, boy, boy gösterme, 2. namaz için ayakta durma < Ar qāma 1. ayağa kalktı, durdu, dikildi, 2. karşı koydu, direndi, 3. başında durdu, yönetti, 4. kıymet arzetti, değerli idi

---

• Arapça fiilin bazı türevlerinde İbr/Aram #qym (yeminli sözleşme, ant) varyantının etkisi görülür.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #qwm/qym : ikame, ikamet, istikamet, kaim, kamet, kavim, kaymakam, kayme, kıvam, kıyam, kıymet, makam, mukavemet, mukavim, mukim, müstakim, takvim
Ar/Aram #qym : kayyım, kayyum1, kıyamet

kamikaze [194+] Japon intihar uçağı ~ Jap kamikaze 1. kutsal rüzgâr, Ortaçağda istilacı Moğol ordularını dağıtan mucizevi fırtına, 2. İkinci Dünya Savaşında Japon intihar uçağı

kâmil [Aş xiv] ~ Ar kāmil [#kml fa.] olgun, kemale ermiş " kemal

kamineto [xix] ~ İt caminetto [küç.] küçük ocak < İt camino ocak ~ Lat caminus a.a.

kamış Tü [Uy, Kaş viii+] kamış a.a.

• Yun kálamos > Tü kalamış (a.a.) ile ilişkisi üzerinde durulmaya değer.

kamp [xx/a] ~ İng camp çadır alanı, geçici konaklama alanı ~ İt campo alan, düzlük, savaş alanı, ordugâh ~ Lat campus a.a.

kampana [LF xix] gemi çanı ~ İt campana çan

kampanya [xx/b] ~ Fr campagne 1. açık arazi, açık havada kurulan ordugâh, 2. askeri operasyon, sefer (xvi) ~ Lat campania ova, savaş alanı < Lat campus meydan " kamp

---

• Ordunun "seferî" olması anlamında askeri bir deyim iken ilk kez ABD'de 1808 seçim kampanyası esnasında mecazi anlamda kullanılmıştır.

kamping [xx/b] ~ İng camping çadır kurarak tatil yapma < İng camp çadır alanı " kamp

kampüs [xx/c] ~ İng campus 1. garnizon, açık alanda kurulan askeri kışla (ABD), 2. askeri garnizon tarzında üniversite alanı ~ Lat campus ordugâh " kamp

---

• İkinci anlamda sadece ABD'de Princeton üniversitesi için kullanılan bir deyim iken 1945'ten sonra yaygınlık kazanmıştır.

kamu Tü [Or viii] kamağ tüm, bütün, hep (sıfat); [Uy viii+] kamuğ (= Moğ qamuğ hep, bütün, tüm < Moğ qamu- toplamak, biriktirmek, yığmak)

• Türkçede umum karşılığı sıfat iken Dil Devriminden sonra amme karşılığı ad olarak kullanılmıştır.

kamufle [etm [xx/b] ~ Fr camoufler gizlemek ~ İt camuffare

• Fransızcaya hırsız argosu yoluyla girmiştir. Nihai kökeni belirsizdir.

kamus [Men xvii] okyanus, sözlük ~ Ar qāmūs 1. dünyayı çevreleyen engin deniz, okyanus, 2. Firuzabadi'nin ünlü Arapça sözlüğünün adı [xv], sözlük = EYun ōkeanós a.a. " okyanus

---

• Yunanca sözcüğün kökeni belirsizdir.

kamutay YT [CepK 1935] meclis < Tü kamu " kamu

• -tay eki Moğ k?urulday kelimesinden esinlenmiştir.

kamyon [Bah 1924] motorlu yük aracı ~ Fr camion bir tür at arabası [xiv], motorlu yük aracı [xx]

• Nihai kökeni belirsizdir.

kamyonet [xx/b] ~ Fr camionette [küç.] küçük kamyon " kamyon

kan Tü [Or, Uy, Kaş viii] kan a.a.

kan[mak Tü [Uy viii+] kan- (= Moğ qanu- doymak, tatmin olmak, inanmak)

kanaat [Kut, Aş xi] ~ Ar qanācat^ [#qnc msd.] 1. yetinme, razı olma, kanma, 2. kanı, görüş < Ar qanica 1. yetindi, kandı, 2. inandı, kani oldu

kanal [LF xvii] ~ Fr canal su arkı, su borusu, su ulaşımı için yapay nehir / Ven canál su yolu, ark, kanal ~ Lat canalis su borusu

kanalizasyon [Bah 1924] ~ Fr canalisation lağım " kanalize

kanalize [etm [xx/b] ~ Fr canaliser boruyla su akıtmak, herhangi bir şeyi yönlendirmek < Fr canal " kanal

kanape [LO 1876] alafranga sedir; [xx/a] sedir şeklinde sandviç ~ Fr canapé sırtlıklı yatak ~ Lat conopeum/canopeum cibinlik, cibinlikli veya perdeli yatak ~ EYun kōnōpeîon cibinlik < EYun kōnōps tatarcık

• Karş. İng canopy (cibinlik).

kanara [TS xiv] mezbaha, salhane

kanarya [xix] ~ canario Kanarya adalarına özgü bir kuş < öz Canaria Atlantik'te bir takımada < Lat insula Canaria "Köpek Adası", a.a. < Lat canis köpek ~ HAvr *kwon- a.a. " sinik

kanasta [xx/b] ~ İsp cañasta 1. hasır sepet, 2. bir iskambil oyunu ~ EYun kánastron hasır sepet < EYun kánna kamış, kargı ~ Aram qanyā a.a. (= Akad qanū a.a. = İbr qāne a.a.)

• EYun kanōn (çıta, cetvel) ve Lat cancellus (parmaklık) muhtemelen aynı Sami kökünden alınmıştır.

kanat Tü [Uy viii+] kanat a.a.

kanaviçe [Arg xvi] keneviç/kaneviçe ~ İt canavaccio/canevaccio kenevir dokuma, çuval bezi < İt canava [mod. canapa] kenevir ~ Lat cannabis a.a. ~ EYun kánnabis a.a. " kenevir

• Karş. İng canvas, Fr canevasse (kenevir bezi, tuval).

kanca1 [LF xvi] ~ İt gancio kıvrık uç, çengel ~? Katalan gancho kanca [xiv] ~? Kelt

kanca2 Tü [Uy viii+] kança nereye? " hangi

• Anca beraber kanca beraber deyiminde.

kancık [xi] kançık dişi köpek, kadınlara sövme sözü ~ Sogd kançīk genç kız (= Fa kanīza a.a. ~ OFa kanīzag a.a.) < Sogd kanīg kadın ~ HAvr *gwnē- a.a. < HAvr *gwen- a.a. " jinekoloji

---

• Lat canis, EYun kýon < HAvr *kwon- (köpek) biçimleriyle ilişki kurulması fantezidir. Karş. EErm knig (kadın).

kançılarya [Düs I.2Z.192 186+] ~ İt cancelleria mabeyn, sekretarya < Lat cancellarius 1. mahkemede hakimleri halktan ayıran parmaklığın önünde duran görevli, 2. kapı bekçisi, kapıcı < Lat cancellī kafes şeklinde örülü parmaklık, çit Lat canna ince çubuk, kargı, kamış " kanasta

kandil [Aş xiv] ~ Ar qandīl mum ~ Aram qandīlā a.a. ~ Lat candēla a.a. < Lat candēre yanmak, kuvvetli ışıkla ışımak

---

• İng candle, Fr chandelle (a.a.) biçimleri Latinceden alıntıdır.

kangal1 [LF xvi] ~ Yun kanχáli ip halkası, kıvrılmış küme ~ EYun kánχalos halka, halka şeklinde kapı tokmağı

kangal2 [xx/c] bir köpek cinsi < öz Kangal Sivas'ın bir ilçesi öz Kaŋlı bir Türk aşireti

kangren [xix] gangren ~ Fr gangrène doku çürümesi ~ EYun gángraina a.a., buruşma, posaya dönme

kanguru [xx/a] ~ İng kangaroo ☼ 1770 kaptan James Cook, İng. kâşif ~? Avustral

---

• Bir Avustralya yerli dilinde muhtemelen "anlamadım" anlamına gelen bir sözcükten.

kani [Aş xiv] ~ Ar qānic [#qnc fa.] kanan, yetinen, kanaat getiren " kanaat

kanı YT [TDK 1955] kanaat < Tü kan- " kan-

• Karş. kanaat, kani olmak < Ar #qnc.

kanıksa[mak <Tü [LO xix] alışmak < Tü kanık kanmış " kan-

kanırt[mak Tü [xi] koŋur- ağaç veya dalı eğmek, bükmek, sökmek; [TS xv xv] kaŋğrı- a.a.

kaniş [xx/b] ~ Fr caniche bir köpek cinsi < Fr cane ördek

• Suda iyi yüzdüğü için.

kanıt YT [CepK 1935] delil, bürhan < Tü kan- " kan-

kanka [xx/c] ~ Çing konka yakın arkadaş, yoldaş

kano [Bah 1924] ~ Fr canot ağaç kabuğundan oyulmuş kayık ~ İsp canoa a.a. ~ Karib

---

• Batı dillerine Kristof Kolomb tarafından taşınmıştır.

kanon [xx/b] ~ Fr canon 1. kilise yasası, 2. ilahilere özgü bir koro tekniği ~ OLat canon yasa, özellikle kilise yasası ~ EYun kanōn 1. kargı, çıta, cetvel, 2. kural, yasa = EYun kánna kamış, kargı (= Aram qanyā a.a.) " kanasta

kanser [xx/a] ~ Lat cancer 1. yengeç, 2. ur, tümör ~ ALat *carcr-os yengeç ~ HAvr *kar-kr-o- a.a. < HAvr *kar- sert, kabuk? " karsinoma

---

• Latince sözcüğün tıbbi kullanımı EYun karkínos (1. yengeç, 2. ur, tümör, kanser) çevirisidir.

kanserojen [xx/c] ~ Fr cancerogène kansere yol açan (madde) " kanser, +jen1

kantar [xiv] ~ Ar qantār bir tartı birimi, büyük terazi ~ OYun kentēnárion a.a. ~ Lat centenarium yüz librelik tartı birimi (yaklaşık 31 kg) < Lat centum yüz " santi+

kantarma ~ Moğ qantarğa atın dilini bastırmak suretiyle zaptetmeye yarayan demir araç < Moğ qantar- gemlemek, atın dizginlerini sıkıca çekmek

kantaron [MŞ xiv] kantariyun ~ Yun/EYun kentaúreion şifalı bir bitki, centaurium < öz Kentaúros at gövdeli mitolojik varlık

---

• Mitolojide şifalı otların piri sayılan kentaur Khiron'a atfen. Karş. İng centaury (a.a.).

kantat [xx/b] ~ Fr cantate şarkılı kilise dramı ~ İt cantata şarkılı < İt cantare şarkı söylemek ~ Lat canere, cant- şarkı söylemek " kanto

kantin [Bah 1924] ~ Fr cantine kışla, hastane ve okul gibi yerlerde öteberi satan dükkân ~ İt cantina kiler < OLat canto köşe, bucak, bir iş için ayrılmış yer, depo

kantite [xx/b] ~ Fr quantité nicelik ~ OLat quantitas < Lat quantus ne kadar? ~ HAvr *kwi- ne?

kanto [ARasim 1897-99] alafranga bir tür şarkı ~ İt canto şarkı ~ Lat cantus a.a. < Lat canere, cant- şarkı söylemek ~ HAvr *kan- a.a.

• Latince fiilin canere ve cantare olmak üzere iki biçimi mevcuttur. Fr chanter biçimi Latinceden türemiştir. Aynı kökten Fa χwāndan/χanīdan (şarkı söylemek).

kanton [xx/b] ~ Fr canton küçük idari birim, ilçe ~ OLat canton köşe, bucak, uç " kantin

kanun1 ~ Ar qānūn1 yasa ~ EYun kanōn a.a. " kanon

kanun2 [MMem xvi] ~ Ar qānūn2/arqānūn tabla şeklinde telli müzik aleti, erganun ~ EYun órganon alet, araç, her çeşit müzik aleti " org

kanyon [xx/b] ~ İng canyon ~ İsp cañon büyük su borusu, boğaz, su kanalı < İsp caña kamış ~ Lat canna " kanasta

kaolen [xx/b] ~ Fr kaolin porselen yapımında kullanılan kil ~ Çin gao ling yüksek dağ

• Çin'de Jiangsi eyaletindeki bir dağdan elde edildiği için bu ad verilmiştir. Batı dillerine 1712'de d'Entrecolles tarafından yazılan porselen üretimine ilişkin bir eser aracılığıyla girmiştir.

kaos [xx/a] ~ Fr chaos, chaot- mutlak düzensizlik hali ~ EYun χáos, χaot- büyük boşluk, uçurum, yeryüzü yaratılmadan önce varolan boşluk ~ HAvr *ghau- < HAvr *ghēu- boşluk

kap Tü [Uy viii+] kāp deriden yapılan torba, tulum, bir hacim ölçeği; [Kıp xiv] oyuk nesne, tas, kâse < Tü *kaβ- 1. oymak, içini boşaltmak, 2. şişirmek, kabartmak " kof

---

• -p eki, Tü -k isim ekinin varyantı veya dissimile biçimidir. Kāp, kawuk ve kowuk sözcükleri eş anlamlıdır. • Hintavrupa ve Sami dilleri ile paralellikler ilgi çekicidir. Karş. İbr qab, Ar qabb > OYun kábos (torba, kese, 4 litreye eşdeğer kuru erzak ölçüsü), Lat capsa (kap, kutu), cupa (fıçı), cuppa (kadeh), Ar qabcat (meyve kabuğu), Akad qabūtu (kadeh).

kap kacak ikil [xi] ka kaça çanak çömlek; [TS xvi xvi] kab kac Tü *kawp kawşak < *kaβ- oymak, içini boşaltmak " kap

kap[mak Tü [Or, Uy viii] kap-1 tutmak, yakalamak < Tü *kaβ- bitişmek, ulaşmak, kavuşmak " kavra-

---

• Pekiştirici -p- ekiyle. • Tü kap-2 (kapatmak) fiiliyle anlam ilişkisi muğlaktır. Bak. kapa- • Karş. Lat capere/captare (yakalamak, kapmak), İng have < Ger *χaban (almak, tutmak) < HAvr kap- (tutmak). Türkçe ve Hintavrupaca kökler arasındaki benzerlik ilgi çekicidir.

kapa[mak <Tü [DK xiv] < Tü kap-2 [viii+ Uy] örtmek

• Tü kap-2 kökünün Türkiye Türkçesine özgü varyantı veya -a ekiyle türevidir.

kapak Tü [Uy viii+] kapak/kabak göz kapağı; [xi] kapğak kapatan şey, örtü < Tü kap-2 örtmek, kapamak " kapa-

kapalı <Tü [TS xiii] kapaklı/kapağlı örtülü < Tü kapak örtü " kapa-

kapan1 <Tü [Kıp xiv] tuzak < Tü kap-1 tutmak, yakalamak " kap-

kapan2 ~ Fa kapān kamuya açık büyük terazi ~ OYun kampanón a.a. ~ Lat campāna a.a. Lat campus alan, meydan " kamp

kapari >> [xx/a] ~ Yun kápari çiçeklerinden turşu yapılan bir bitki, capparis spinosa " gebere

kaparo [xix] kaparro ~ İt caparra alışverişe mahsuben yapılan ön ödeme & İt capo baş, ön (~ Lat caput baş) + İt arrabo kaparo (~ EYun arrhabōn a.a. ~ İbr/Aram cərābōn güvence, pey, kaparo) " kapital

---

• Ar carbana (kaparo vermek), c^arabūn (kaparo) Aramiceden alıntıdır.

kapasite [Hürr 1948] ~ Fr capacité sığa ~ OLat capacitas a.a. < Lat capax, capac- içine alabilen, hacimli, kapsayıcı < Lat capere, capt- almak, tutmak, kapsamak ~ HAvr *kap- a.a.

• Aynı kökten Lat capsa (kap, kutu).

kapı Tü [viii] kapıg/kapuğ a.a.; [TS xiii, CodC xiii] kapu < Tü kap-2 örtmek, kapamak " kapa-

kapital [xx/a] ~ Fr capital 1. başa ilişkin, başkent, başlık, 2. baş para, sermaye ~ Lat capitalis a.a. < Lat caput, capit- baş ~ HAvr *kaput- a.a.

• Aynı kökten İng head, Alm haupt < Ger *haubud < HAvr *kaput-. Ayrıca karş. kafa, kefal.

kapitalist [Bah 1924] ~ Fr capitaliste sermayedar < Fr capital " kapital

---

• Fransızca sözcük ilk kez 1791’de siyasi bir aşağılama terimi olarak kaydedilmiştir.

kapitone [Bah 1924] ~ Fr capitonné kabarık topak şeklinde bir dikiş tarzı < Fr capiton yün veya ipek topağı ~ İt capitone [büy.] büyük baş < Lat caput, capit- baş " kapital

kapitülasyon [184+] Osmanlı devlerinin Avrupalı devletlerle yaptığı ticaret antlaşması ~ Fr capitulation maddeler halinde yazılı anlaşma, şartname ~ OLat capitulation < Lat capitulum [küç.] sözleşme maddesi, bölüm başlığı < Lat caput, capit- baş " kapital

kapla[mak <Tü [Kıp xiv] kapla- içine almak < Tü kap " kap

kaplan Tü [Uy viii+] kaplan bir tür yırtıcı hayvan < Tü kap-1 tutmak, yakalamak " kap-, +lan

kaplıca <Tü [Men xvii] üstü çatıyla örtülü termal banyo < Tü kaplı örtülü, kapalı < Tü kap-2 örtmek " kapa-

kaplumbağa + [MŞ xiv] kaplu bağa & Tü kaplı kapalı, örtülü + Tü bağa kurbağa " kapa-, kurbağa

kaporta1 [xix] ambar ağzı ~ İt boccaporta [mod. boccaporto] gemilerde ambar ağzı & İt bocca ağız (~ Lat bucca a.a.) + Lat porta kapı " bijon, portal

kaporta2 [xx/b] kapota ~ Fr capote otomobil gövde kaplaması " kaput

---

• -r- sesi kaporta1 sözcüğünün etkisiyle türemiş olmalıdır.

kapris [xx/b] ~ Fr caprice fantezi, sorumsuz davranış ~ İt capriccio a.a. capra keçi ~ HAvr *kap-ro- a.a.

kapsa[mak YT [CepK 1935] tazammun etmek, kucaklamak ~ Tü kapsa- [xi, xiv Kıp] kaplamak, içine almak < Tü kap-2 örtmek " kapa-

kapsül [KO 187+] kapsüllü ilaç, kapsüllü tüfek ~ Fr capsule kapçık, koza ~ Lat capsula [küç.] a.a. < Lat capsa kap, kutu, sandık " kasa

kaptan [Env xv] kapudan ~ Ven capitán [İt capitano] kumandan, özellikle gemi kumandanı ~ OLat capitanus/capitaneus şef, önder, kaptan < Lat caput, capit- baş " kapital

kapuçino [199+] ~ İt capuccino 1. kahverengi külahlı cübbe giyen bir Katolik tarikatı, 2. üzerine çırpılmış krema eklenmiş kahve < İt cappuccio külahlı keşiş cübbesi " kapüşon

kapuska [Arg xvi] kapusta lahana; [xix] kapuska etli lahana yemeği ~ Sırp kapusta lahana ~ EAlm kapuz 1. baş, kafa, 2. lahana ~ Lat caput, capit- baş " kapital

kapüşon [xx/a] ~ Fr capuchon külahlı cübbe veya giysiye bağlı külah ~ İt cappuccio külahlı cübbe < İt cappa a.a. " kaput

kaput [Men xvii] kapot külahlı palto; [Cumh 1932] otomobil motor kapağı ~ Fr capote 1. cübbe, palto, asker kaputu, 2. at arabası örtüsü [esk.], otomobilin dış örtüsü < Fr cape cübbe ~ OLat cappa Kuzey Afrikalılara özgü külahlı cübbe, külah ☼ 7. yy Sevilla'lı İsidore, Etymologia 'da ~ Sam " aba

---

• Karş. Ar qabā'/Aram qəbāy (aba, külahlı cübbe). İlk kez 7. yy'da Sevilla'lı Isidore tarafından kaydedilmiş olan Latince sözcük belki Batı Akdeniz'in geç Fenike dillerinden alınmıştır.

kâr/+kâr [DK xiv] ~ Fa kār 1. eden, eder, 2. 1. edilen şey, iş, eylem, eder, 2. kazanç < Fa/OFa kardan, kār- yapmak, etmek (= Ave kërëta- a.a.) ~ HAvr *kərt- < HAvr *kwer- a.a.

• Bileşiklerde meslek ve itiyat adları yapar; Fa -kār, -kar, -gār ve -gar biçimlerine rastlanır.

kar Tü [viii] kar a.a.

kar[mak Tü [Uy viii+] kar- karşı karşıya veya üstüste getirmek, katmak, eklemek < Tü *ka- karşı karşıya veya üstüste olmak? getirmek?

• Aynı kökten -t- geçişlilik ekiyle kat- (a.a.).

kara1 Tü [viii] kara siyah

kara2 [xiv] ~ Ar qārrat [#qrr f.] kıta, anakara < Ar qārr [fa.] yerleşik , göçebe olmayan, sabit, kalıcı " karar

karabet [xiv] ~ Ar qarābat [#qrb msd.] yakınlık " kurbet

karabina [EvÇ xvii] ~ İt carabina bir tür mekanik tüfek, arkebüz / Fr carabine a.a. < Fr carabin [xvi] Fransız ordusunda bir hafif süvari birliği < Fr Calabrin Kalabriya'lı < öz Calabria Güney İtalya'da bir bölge

karaca <Tü [DK xiv] karaca bir tür geyik; [TS xiv xiv] karucu Tü kara " kara1

karaf [xx/a] ~ Fr carafe şarap veya su maşrabası ~ İt caraffa a.a. ~ Ar ġirāf [#ġrf] kepçe

---

EŞKÖKENLİLER:
İt caraffa : karaf, karafaki

karafaki [xx/a] ~ Yun karafáki [küç.] karafçık < Yun karáfi şarap veya su maşrapası " karaf

karakancaloz [EvÇ, Men xvii] ~ Yun kalikántsaros bir tür kötü ruh, cin

karakol [TS, Kıp xiv] karağul/karawul gözcü, nöbetçi; [xix] karakolhane nöbetçi kulübesi, zaptiye şube evi ~ Moğ qarağul gözcü, nöbetçi < Moğ qara- bakmak, gözlemek

---

• Türkçe *kara- fiili kaydedilmemiştir. Ancak ETü karawaş (hizmetçi kız) ve karak (göz bebeği) biçimleri, benzer bir kökün Türkçede de mevcut olabileceğini gösterir.

karakter [Bah 1924] ~ Fr caractère 1. huy, tabiat, kişilik, 2. romanda şahsiyet ~ EYun χaraktēr metale kazılmış damga, mühür, kimlik < EYun χarássō oymak, hakketmek ~ HAvr *gherək- < HAvr *gher-4 kazmak, oymak, çizmek

karakuşi keyfi hüküm veya yönetim biçimi < öz Bahaeddin Karakuş Mısır'da Eyyubi hanedanı döneminde vezir olan köle kökenli Türk (ö. 1202).

karaltı <Tü [Kıp xiv] karaldu ; [TS xvi xvi] karaltı/karantı < Tü karar- " kara1

• -l- sesi dissimilasyon ürünüdür.

karambol [ARasim 1897-99] bilardo oyunu; 1. bilardoda kırmızı top, kırmızı topu sektirerek birkaç topa değdirme, 2. üstüste darbelere uğrama ~ Fr carambole bilardoda bir oyun ~ İsp carambola Hindistan kökenli kırmızı top biçimli bir meyve

karamela [xx/a] ~ İt caramello 1. şeker kamışı şurubu, kaynatılmış şekerli su, 2. yakılmış şeker ~ İsp caramillo [küç.] şeker kamışı < İsp caramo kamış ~ Lat calamus kamış " kalem

karamsar YT [TDK 1955] bedbin, pesimist < Tü kara " kara1

• *Karamsamak fiili mevcut değildir.

karanfil [xi] ~ Ar/Fa qaranful 1. Doğu Hint adalarına özgü bir baharat bitkisi, syzygium aromaticum, 2. kokusu ve dişil organı bu baharatı andıran çiçek, dianthus caryophyllus ~ Hind

---

• EYun karyófyllon (baharat karanfil) biçimi Doğu dillerinden alınmıştır. Çiçek karanfil Avrupa'ya 1270'ten sonra Arap ülkelerinden aktarılmış ve birçok dilde baharat karanfil adıyla adlandırılmıştır. Karş. Alm nelken, Erm meχag (1. baharat, 2. çiçek karanfil).

karanlık <Tü [TS xiii] karaŋğuluk (isim) < Tü karaŋğı/karaŋğu [xi Ha] karanlık (sıfat) (= Moğ qaraŋğ-uy a.a. < Moğ qara kara, siyah) " kara1

karantina [LF xvii] ~ Ven cuarantína [İt quarantena] Venedik'e gemiyle gelen yolculara uygulanan kırk günlük karaya çıkma yasağı < Ven cuaranta kırk ~ Lat quadraginta a.a. " kare

karaoke [199+] ~ Jap karaōke şarkıcılara orkestra eşliği sağlayan bir cihaz & Jap karano boş, sanal + Jap ōkesutora orkestra (~ İng orchestra) " orkestra

karar [Yus xiv] ~ Ar qarār [#qrr msd.] durma, sabit olma, istikrar, kesin görüş veya tercih < Ar qarra durdu, yerleşti, kaldı, karar kıldı, karar verdi

karargâh [Men xvii] istirahat yeri, konak; [KT xix] orduda sevk ve idare merkezi (Fr quartier général çevirisi) ~ Fa qarārgāh konak & Ar qarār durma + Fa gāh yer, makam " karar, +gâh

karat [xx/b] ~ Fr carat kuyumculukta tartı birimi ~ Ar qirāt keçiboynuzu çekirdeği " kırat

karate [ML xx/c] ~ Jap kara te "boş el", silahsız yapılan bir dövüş sanatı

karavan [ML xx/c] motorlu araçla çekilen portatif barınak ~ İng caravan 1. kervan, 2. römork, katar, 3. motorlu araçla çekilen portatif barınak ~ Tü kervan " kervan

karavana [EvÇ xvii] asker yemeğinin konulduğu büyük kazan; [xx] hedefi vurmayan atış ~ ?

______

• İkinci anlamı muhtemelen "karavanaya atmak" deyiminden gelir. Yun karabána/karibána biçimi Türkçeden alınmıştır.

karavaş [Uy, Kaş, İdr viii+] karaβaş ~ Sogd pəraġāş cariye, köle kız

karavel [LF xvi] karavela ~ İt caravella bir tür yelkenli gemi / Fr caravelle a.a. ~ Port caravela a.a. < OLat carabus bir tür küçük tekne ~ EYun kárabos 1. kabuklu böcek, 2. bir tür küçük tekne " kerevit

karbon [Düs I.4.494 187+] ~ Fr carbone bir element, saf kömür ~ Lat carbo, carbon- odun kömürü ~ HAvr *kr- < HAvr *ker-4 ateş, yakma

______

• Aynı kökten EYun kéramos (pişmiş toprak), Lat cremare (yakmak), İng hearth (ocak).

______

EŞKÖKENLİLER:
Lat carbo : bikarbonat, karbon, karbonat, karbondiyoksit, karbonhidrat, karbüratör, karpit, şarbon
Lat cremare : krematoryum
EYun kéramos : kiremit, seramik

karbonat [Bah 1924] ~ Fr carbonate de soude sodyum karbonat " karbon

karbondiyoksit [xx/a] ~ Fr dioxide kimyada CO_2 bileşiği & Fr carbon + Fr dioxide iki oksijen atomu " karbon, di+, oksit

karbonhidrat [xx/b] ~ İng carbohydrate kimyada CH_n genel biçimine sahip bileşiklerin genel adı ~ Fr hydrocarbure a.a. ☼ y. 1800 Joseph-Louis Preust, Fr. kimyacı " karbon, hidr(o)+2

______

• Karş. Fr hydrocarbure (karbonhidrat).

karbüratör [Bah 1924] ~ Fr carburateur 1. yakıcı, kömürleştirici cihaz, 2. benzin motorlu makinalarda karbüratör < Fr carburer karbonize etmek, kömürleştirmek " karbon

kardeş Tü [Uy viii+] kādaş/kağadaş/karındaş ; [xi] kādaş/karındaş ; [TS xiv, Kıp xiv] kardaş/karındaş Tü karın " karın

______

• Belki "aynı karından doğma" anlamında. Ancak karındaş biçimi halk etimolojisi etkisiyle oluşmuş bir varyant olabilir. • İkinci hecedeki ses incelmesi, "halk ağzı" sayılan kardaş biçiminden ayrışarak 20. yy'dan önce İstanbul ağzında ortaya çıkmıştır.

kardiy(o)+ ~ Fr/İng cardi(o)- kalbe ilişkin ~ EYun kardía kalp ~ HAvr *kerd- a.a.

• Aynı kökten Lat cor, cord-, İng heart, Alm herz, Erm sird, Hit karts (kalp).

kardiyak [Bah 1924] ~ Fr cardiaque kalbe ilişkin ~ EYun kardiakós a.a. " kardiy(o)+

kare [Bah 1924] ~ Fr carré kare ~ Lat quadratus dörtgen < Lat quadrare dörtköşe yapmak, dörtlemek < Lat quatuor, quadr- dört ~ HAvr *kwetwer a.a. " çehar

---

• Karş. Lat quadraginta (kırk), quadrum (kare), quartus (dörtte bir). Fr quatre (dört) sözcüğü Lat quatuor (a.a.) karşılığıdır.

karga1 Tü [Uy viii+] karğa kara kuş

karga2 tulumba ~ Ven carga la tromba! yelken indirip toplama emri < Ven cargar [İt carricare] kumaş veya yatağı sarıp toplamak, bohça etmek, eşek şakası yapmak " karikatür

kargaşa <Tü [DK xiv] karğaşa kavga, arbede, çatışma Tü karu -e karşı, -e doğru (edat) " karşı

• Karş. Moğ k?arğuça- (çatışmak, çarpışmak) < k?arğu- (karşılaşmak, çatışmak, yüzleşmek). Moğolcadan alıntı ihtimali üzerinde durulabilir.

kargı Tü? [Kıp, DK xiv] karğı/karğu kamış, mızrak

kârgir [Men xvii] kâhgil samanlı balçık; [LO xix] kârgir kerpiç yahut taş bina ~ Fa kāhgil saman ve çamurla yapılan harç & Fa kāh/kah saman + Fa gil çamur " kehribar, kil

---

• Şemseddin Sami'deki *kârgil ("çamurla inşa edilmiş") veya *kâhgir ("samanla tutulmuş") açıklamaları doğru değildir. İstanbul kullanımında "ahşap olmayan her tür yapı" anlamını kazanmıştır.

kargış Tü [Kaş xi] karğış lanet, beddua < Tü karğa- [viii+ Uy] lanetlemek, aleyhine dua etmek Tü karu -e karşı, -e doğru (edat) " karşı

kargo [Bah 1924] gemi yükü; [xx/c] posta ile gönderilen ticari eşya ~ İng cargo ticari yük, özellikle gemi yükü ~ İsp cargo yük ~ OLat *carricum a.a. < Lat carrus Galyalılara mahsus iki tekerlekli ağır yük arabası, kağnı ~ Kelt karros a.a.

• İng car (araba), charge (yük), to carry (yük taşımak) biçimleri Fransızca yoluyla Latinceden alınmıştır.

kari ~ Ar qārin [#qr’ fa.] okur " kıraat

karı Tü [Or viii] karı yaşlı kişi, ihtiyar; [TS xiv] yaşlı kadın, eş, zevce < Tü *kar-ığ < Tü karı- yaşlanmak

karibu [ML xx/c] ~ Fr/İng caribou Kanada’ya özgü bir geyik türü ~ calipu a.a.

• Kanada yerli dillerinden.

karides ~ Yun karídes/garídes [çoğ.] ~ Yun karída/garída küçük deniz kabuklusu, a.a. < EYun kārís, kārid- a.a. < EYun kārabos büyük deniz kabuklusu, istakoz " kerevit

karikatür [Diyojen 1870] karikatura hiciv amaçlı resim ~ Fr caricature abartılı tasvir, hiciv ~ İt caricatura a.a. < İt caricare (yelken, yatak vb.) sarıp toplamak, bohçalamak, eşek şakası yapmak ~ OLat carricare a.a.

• Aynı kökten Fr carguer, İsp carregar (karga tulumba etmek). Sözcüğün nihai kökeni belirsizdir. Karş. kargo.

karın/karn- Tü [Uy viii+] karın a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Tü karın : kardeş?, karın

karınca1 Tü [Oğ xi] karınçak/karınça a.a.

karınca2 [Ali xvi] atlı karaça bir eksen etrafında dönen mekanik atlardan oluşan düzenek; [ARasim 1897-99] atlı karaca ~ İt carrozza at arabası " karoseri

karine1 ~ Ar qarīnat [#qrn sf. f.] 1. eş, zevce, 2. iki şey arasındaki bağlantı, akuplman, mantıki birliktelik, delil < Ar qarana [msd. qarn] çift koştu, eşleştirdi < Ar qarn boynuz (= İbr qeren boynuz = Aram qarənā a.a. = Akad qarnu a.a.)

karine2 [EvÇ xvii] karina ~ İt carina gemi gövdesi ~ Lat carina 1. kabuk, ceviz kabuğu, 2. gemi gövdesi ~ HAvr *kar- sert " kanser

karış Tü [Uy viii+] karıç ölçek, uzunluk ölçüsü; [xi] karı/karış 1. ön kol, 2. dirsekten bileğe kadar olan uzunluk, arşın, 3. baş parmakla serçe parmağı arasındaki açıklık

---

• Dirsek içinden bileğe kadar olan uzunluk genellikle bir karışa eşittir.

kariyer1 [Bah 1924] ~ Fr carriére güzergâh, tutulan yol, meslek ~ İt carriera araba yolu < İt carro araba ~ Lat carrus yük arabası " kargo

kariyer2 [xx/c] ~ İng personnel carrier personel taşıyıcı (bir tür askeri araç) < İng to carry taşımak ~ Fr charrier ~ OLat carricare araba ile taşımak " kargo

karizma [xx/c] ~ İng charisma sevgi ve hayranlık kazanma yeteneği ~ Alm charisma ☼ 1922 Max Weber, Alm. sosyolog ~ EYun χárisma, t- zarafet, lütuf, güzel davranış < EYun χairō sevinmek, sevinç duymak ~ HAvr *gher- sevmek

karkas [Bah 1924] iskelet ~ Fr carcasse ölü hayvanın kalıntısı, leş, iskelet ~ OLat carcasium ~ ?

karman çorman ikil karışık, bulaşım (= Moğ qarman çırman acele ile, çarçabuk) < Tü karma- [xiii Kıp] elle tutmak, yapışmak, karışmak " kar-

karmaşa YT [Fel 194+] kompleks (isim) < Tü karmaş- [1935 YT] ihtilat etmek Tü karma- [xiii Kıp, xv TS] kurcalamak, ellemek, elle tutmak Tü kar- " kar-

• Eski Anadolu Türkçesinde rastlanan karma- biçiminin, kavra- fiilindem varyant bir yazım olması muhtemeldir. Yeni Türkçe biçimin daha ziyade Tü kargaşa sözcüğünden çağrışım yoluyla türetildiği düşünülebilir.

karmaşık YT [Fel 194+] kompleks (sıfat) < Tü karmaş- [YT] " karmaşa

karnabahar [xix] çiçek lahanası, karnabit ~ Fa *karamb-i bahār ilkbahar lahanası & Ar/Fa karamb lahana (= EYun krámbē a.a.) + Fa bahār ilkbahar " bahar1

• Klasik Arap kaynaklarında karamb nabaTī (mod. qarnabīT, karnabahar veya kohlrabi) ve karamb baHrī (deniz lahanası?) ayrıştırılır. Modern Türkçe biçimin bunların ikincisinden türemiş olması ihtimali üzerinde durulabilir.

karnaval [186+] ~ Fr carnaval Katoliklerde 40 günlük perhizden önceki Salı günü, o gün yapılan taşkınlıklar ~ Lat carnevale "ete veda" & Lat caro, carn- et + Lat vale elveda

• Büyük perhizde et yemek yasak olduğu için.

karne [xx/a] okullarda değerlendirme defteri ~ Fr carnet defter < EFr caern a.a. ~ Lat quaterni 1. dörtlü, dörder, 2. bir tabaka kâğıdın ikiye katlanmasıyla oluşturulan dört yüzlü defter < Lat quatuor dört " kare

karo [xx/b] ~ Fr carreau 1. kare şeklinde kesilmiş döşeme taşı, 2. iskambilde bir renk ~ OLat *quadrellum [küç.] karecik, küçük dörtgen nesne < Lat quadrum dörtgen, kare " kare

karo [xx/b] ~ Fr carreau 1. kare şeklinde kesilmiş döşeme taşı, 2. iskambilde bir renk ~ OLat *quadrellum [küç.] karecik, küçük dörtgen nesne < Lat quadrum dörtgen, kare " kare

karoseri [Hürr 1948] ~ Fr carroserie 1. at arabası imalathanesi, 2. otomobil veya at arabasının dış kasası < Fr carrosse bir tür at arabası ~ İt carrozza a.a. < İt carro araba " kargo

karpit [xx/b] kömür madenlerinde kullanılan bir tür lamba ~ marka Union Carbide kimyasal madde üreticisi firma ☼ 1917 ABD < İng carbon kömür " karbon

karpuz [xiv] karbus ~ Fa χarbūza/χarbuza karpuz ~ OFa χarbūzag a.a.

• MÖ 2. binyılda Mısır'dan Ortadoğu ve Asya'ya yayılmıştır. Farsça sözcüğün χar + būza ("eşek hıyarı") şeklinde analizi muhtemelen halk etimolojisidir. Buna karşılık EYun karpós (her çeşit meyve) ile birleştirmek de güçtür. • Sans kharbūja ve tarambuja (karpuz) biçimleri Farsçadan alıntıdır.

karşı Tü [Uy viii+] karşı/karşu zıt, hasım, düşman (sıfat), kavga, çatışma (isim) < Tü karu [xi] -e karşı, -e doğru anlamında edat < Tü ka [xi] yüzyüze olma ve yönelme bildiren edat

---

• Karş. Moğ k?arığu (karşılık, cevap, reaksiyon), k?arğu- (karşılaşmak, çatışmak, yüzleşmek). Muhtemelen aynı kökten Tü k?arğa- (lanet etmek). Tü k?arğaşa yapıca muğlaktır.

karşın YT [CepK 1935] rağmen < Tü karşı " karşı

• -n ekinin işlevi belirsizdir.

karsinoma [ML xx/c] karsinom ~ YLat carcinoma çeşitli kanser türlerini içeren genel ad ~ EYun karkínōma, t- a.a. ☼ Theophrastos, Yun. filozof ve tabip, MÖ iv < EYun karkínos 1. yengeç, 2. ur, tümör (yengeç şeklindeki uzantılarından dolayı) ~ HAvr *kar-kr-o- yengeç < HAvr *kar- sert, kabuk?

• Aynı kökten EYun karúon (ceviz), Lat carina (ceviz kabuğu).

karşıt YT [CepK 1935] zıt < Tü karşı " karşı

• -t ekinin işlevi belirsizdir.

karst [ML xx/c] ~ karst bir tür kireçli yer oluşumu < öz Karst Slovenya'da bir bölge

kart1 Tü [Uy viii+] kart ihtiyar; [CodC xiii] kart/kartay yaşlı, eski < Tü *kar(ı)t < Tü karı- [viii+ Uy] yaşlanmak " karı

kart2 [xix] dikdörtgen kesilmiş karton parçası ~ Fr carte a.a., pafta, harita ~ İt carta kâğıt ~ Lat charta ~ EYun χártēs papirüs tabakası ~? Mıs

kartal Tü? [İMüh xiii] bir tür yırtıcı kuş ~ ?

kartel [xx/b] ~ İng cartel ticari işbirliği anlaşması ~ İt cartello [küç.] kâğıt pusula, belge, protokol < İt carta kâğıt " kart2

karter [xx/b] ~ Fr carter bir aygıtı çarpmadan koruyan metal kılıf < öz J. H. Carter Amerikalı mucit

---

• Sözcüğün İngilizce biçimine rastlanmamıştır.

kartezyen [xx/b] ~ Fr cartésien Descartes'in geliştirdiği koordinat sistemine ilişkin < öz René Descartes Fransız filozof ve matematikçi (1596-1650)

kartograf [Bah 1924] ~ Fr cartographe haritacı < Fr carte 1. kâğıt, 2. harita " kart2, +graf

karton [Bah 1924] ~ Fr carton kalın kâğıt, mukavva ~ İt cartone [büy.] kaba kâğıt, büyük kâğıt < İt carta kâğıt " kart2

kartonpiyer [Bah 1924] ~ Fr carton-pierre karton kalıpların alçıyla kaplanmasıyla yapılan tavan süslemesi & Fr carton + Fr pierre taş " karton, peron

kartpostal [ARasim 1897-99] ~ Fr carte postale posta kartı " kart2, posta

kartuş [xix] ~ Fr cartouche 1. içine barut doldurulan mermi kapsülü, 2. dolmakalemde mürekkep kapsülü ~ İt cartoccio kâğıt veya kartondan mahfaza " kart2

kartvizit [AMithat 1877] kartdövizit ~ Fr carte de visite ziyaret kartı " kart2, vizite

karye ~ Ar qaryat [#qry] köy = Aram qəryāh/qərīytā köy, kent = Fen qrt a.a.

• Kartaca kentinin adı Fen qart Hadast (yeni kent) biçiminden türemiştir.

karyola [NKemal 1872] ~ Ven cariòla [İt carriolo] 1. arabacık, el arabası, 2. portatif yatak < Ven caro/carro araba " kargo

kaş Tü [viii] kaş 1. tepe, 2. gözlerin üstündeki çıkıntı

kas YT [CepK 1935] kası ; [TDK 1944] kas adale < Tü kas- sıkmak, germek " kas-

kas[mak <Tü [Kıp, DK xiv] (= Moğ qasu- kısaltmak, kısmak, germek, sıkmak)

• Tü kas-1 (ürpertmek, titretmek - xi) fiiliyle ilişkisi gösterilemez. Kıs- fiilinin varyant biçimi olması düşünülebilir.

kasa [187+] ~ İt cassa sandık, kutu, kap, mahfaza ~ Lat capsa a.a. < Lat capere içine almak, tutmak, saklamak " kapasite

kasaba [MMem xvi] ~ Ar qaSabat [#qSb msd.] surla çevrili yerleşim, kasaba < Ar qaSaba [msd. qaSb] kesti

---

• "Giriş çıkışı kesilmiş yer" anlamında Lat castrum karşılığıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #qs?b : kasaba, kasap

kaşağı <Tü [Kıp xiv] kaşak/kaşağu at kaşıma aleti < Tü kaşı- " kaşı-

kaşalot [xx/a] ~ Fr cachalot sperm balinası ~ İsp cachalote kocabaş

kâşane ~ Fa kāşāna camlı oda, sırça saray

kasap [Gül xv] ~ Ar qaSSāb [#qSb im.] kesici, kesimci, et kesip satan kimse " kasaba

kaşar [xix] Edirne'ye özgü kabuklu peynir; [ML xx/c] bir işte eski ve tecrübeli kimse (argo) ~ Ar qişr [#qşr] kabuk

---

• İkinci anlamı eski kaşar deyiminden türemiştir.

kasara [182+] ~ Ven cássaro geminin en üst güvertesi, kaptan köşkü ~ Lat castrum "giriş çıkışı kesilmiş yer", müstahkem yer, hisar, kale ~ HAvr *kas-tro- < HAvr *kes- kesmek, ayırmak

---

• Aynı kökten Lat castus (ayrık, saf, temiz), castrare (iğdiş etmek).

kasatura [Bah 1924] tüfeğe takılan bir tür kısa bıçak, süngü ~ İt incassatura tüfeğin kundağı, kın, yuva < İt incassare yuvasına veya kınına sokma, oturtma & Lat in- + İt cassa kasa, kutu, mahfaza " in+1, kasa

kâse [xiv] ~ Fa kāsa çanak, büyük ve yassı bardak ~ Aram kāsā a.a. ~ Akad kāsu bardak, kupa

kaşe [192+] 1. ilaç kapsülü, 2. resmi mühür ~ Fr cachet metal baskı, mühür, damga < Fr cacher bastırmak [esk.] ~ Lat coactare a.a. & Lat co(n)- yerle bir + Lat agere, act- yapmak " kon+, aksiyon

kaşer [xix] ~ İbr kāşar Musevi dininde yenmesi caiz olan şey < İbr #kşr uygun olma, caiz olma

kaset [197+] ~ marka Compact Cassette Philips firması tarafından geliştirilen teyp formatı ☼ 1963 Phillips. ~ Fr cassette [küç.] kutucuk ~ İt cassetta a.a. < İt cassa kutu " kasa

kaşı[mak Tü [xi] kaşı- yontmak, kazımak, kaşımak

• Belki ses yansımalı *kaş kökünden. Karş. haşır, hışır.

kaside [xiv] bir şiir formu ~ Ar qaSīdat [#qSd sf. f.] İslam öncesinden kalan bir Arap şiir formu < Ar qaSīd [sf.] hedefe ulaşan, direkt, kusursuz " kasıt

kâşif ~ Ar kāşif [#kşf fa.] keşfeden, bulan, saklı bir şeyi ortaya çıkaran " keşif

kasık Tü [Uy, Kaş viii+] kasık ; [Kıp xiv] baldırın iç tarafı, testis yanakların iç tarafı

• Karş. ETü kasna- (titreşmek), kasuk (deriden yapılan tulum).

kaşık Tü [Uy viii+] kaşuk tahtadan yontulmuş şey, kaşık < Tü kaşı- [xi] yontmak, kazımak " kaşı-

kasım [Men xvii] 1. kışın ilk günü sayılan 11 Kasım günü, 2. kasım gününden hıdrelleze kadar olan 6 aylık süre; [194+] 10 Ocak 1945 tarihli yasayla İkinci Teşrin ayına verilen ad < Ar qāsim [#qsm fa.] bölen, taksim eden " kısım

kasır/kasr- [Aş xiv] kasr ~ Ar qaSr köşk, saray (~ Aram qaSrā a.a.) ~ OYun kástron müstahkem yer, kale, askeri kamp ~ Lat castrum a.a. " kasara

kasırga Tü [xi] kasırku fırtına

kasis [xx/b] ~ Fr cassis yol kırığı, yolda hız kesmek amacıyla yapılan enine keski < Fr casser kırmak ~ OLat quassare ~ Lat quatere, quass- darbe vurmak, çarpmak, kırmak ~ HAvr *kwət- < HAvr *kwēt- sarsmak, çarpmak, kırmak

kasıt/kast- [Aş, Yus xiv] qaSd ~ Ar qaSd [#qSd msd.] amaç, maksat < Ar qaSada kestirme yoldan gitti, en kısa yoldan hedefe yöneldi, hedefe kilitlendi, amaçladı

kask [xx/b] ~ Fr casque miğfer ~ İsp casco 1. saksı, 2. kafatası, miğfer < İsp cascar kırmak

kaşkariko [ARasim 1897-99] hile, dolap (argo) ~ Yun kaskaríka eşek şakası, kaba komedi < İt cascare düşmek " kasko

kaşkaval [EvÇ xvii] ~ İt caciocavallo "at peyniri", bir tür peynir & İt cacio peynir + İt cavallo at " kavalye

kasket [ARasim 1897-99] kasketa ~ Fr casquette [küç.] "küçük miğfer", siperlikli şapka < Fr casque miğfer " kask

kasko [ML xx/c] kaza sigortası ~ İt casco 1. düşme, düşüş, 2. rast gelme, kaderine çıkma, kaza < İt cascare düşmek < OLat *casicare < Lat cadere, cas- a.a. " kadans

kaşkol [xx/a] ~ Fr cache-col boyunluk & Fr cache sakla + Fr col boyun " kaşe, koli1

kaşmir [KT 189+] ~ Fr cachemire Keşmir şalı taklidi bir tür ince yünlü kumaş ~ İng cashmere a.a. < öz Keşmir Kuzey Hindistan'da bir ülke

kasnak <Tü [LO xix] gergef gergisi < Tü kas- " kas-

kast [xx/a] ~ Fr caste Hint toplumunu oluşturan dört sınıfın her biri, sınıf, zümre ~ Port casta [f.] saf, ayrı ~ Lat castus ~ HAvr *kes- ayırmak, ayrıştırmak, koparmak " kasara

---

• Hint toplumunda kastların birbiriyle temas yasağından ötürü.

kastanyet [Bah 1924] ~ Fr castagnette [küç.] İspanyol müziğinde avuç içinde tutularak şakırtı sesi üreten ritm aleti ~ İsp castañeta kestanecik < İsp castaña kestane " kestane

kasting [xx/c] ~ İng casting (tiyatroda) rol dağılımı yapma < İng to cast atmak, dökmek, kalıba dökmek, tasarlamak, rol dağıtmak ~ Nor kasta atış

kasvet [Men xvii] kasavet 1. katılık, acımasızlık, 2. keder, hüzün ~ Ar qaswat/qasāwat^ [#qsw msd.] 1. katılık, acımasızlık, gaddarlık, 2. keder, hüzün < Ar qasā sert idi, acımasız davrandı (= Aram #qşy sert olma, katı olma, katılaşma)

• "Keder" anlamı Arapçada enderdir.

kat'i [xiv] ~ Ar qaTcī [#qTc nsb.] kesin < Ar qaTc kesme " kat2

kat Tü [Uy, Kaş viii+] kat-/kad- 1. karmak, üstüne eklemek, tabakalaştırmak, 2. sertleşmek, 3. zahmet ve sıkıntı çekmek < Tü *ka- karşı karşıya veya üstüste gelmek " kar-

---

• Fiilin asli anlamı "sertçe karşı karşıya gelmek veya getirmek" olmalıdır. İkincil anlamlarda hem geçişli hem geçişsiz biçimlerin bulunması düşündürücüdür.

kat1 Tü [Uy viii+] kat tabaka < Tü *ka- karşı karşıya veya üstüste gelmek " kat-

kat2 [etm [xiv] kesme ~ Ar qaTc [#qTc msd.] kesme, (nehir) geçme, yol alma < Ar qaTaca kesti

kata+ ~ EYun katá altta ve aşağıda olma, yukarıdan aşağı doğru hareket, kapsama, içerme, bir şeye göre veya bir şeyle ilgili olma, bir şey hakkında olma bildiren edat ve fiil öneki

katafalk [xx/b] ~ Fr catafalque üzerinde tabutun sergilendiği platform ~ İt catafalco iskele, platform ~ OLat catafalicum & EYun katá + Lat falicus bir tür muhasara makinası " kata+

katakomb [Aİhsan 1891] ~ Fr catacombes yeraltı mahzeni, mağara kilisesi ~ OLat catacumba 5. yy'dan itibaren Roma yakınında Aziz Sebastian'a atfedilen yeraltı mezarının adı; her türlü yeraltı mezarı & EYun katá + Lat tumba mezar " kata+

katakulli [xix] hile, fesat, hokkabazlık ~ ?

• 19. yy'da diplomatik bir yazışmada Fr fait accompli sözcüğünün Osmanlıca yanlış (tek noktalı fe yerine iki noktalı kaf ile) okunuşundan türediği rivayeti muhtemelen yanlıştır.

katalitik [xx/c] ~ Fr catalytique katalize ilişkin, katalizle çalışan " kataliz

kataliz [xx/b] ~ Fr catalyse, catalyt- ayrışma, çözünme ~ EYun katálysis a.a. < EYun katalýō birimlerine ayrıştırmak & EYun katá + EYun lúō, lys- çözmek " kata+, analiz

katalog [AMithat 1885] ~ Fr catalogue liste, bir dizinin ögelerini madde madde sıralayan yazı ~ EYun katálogos sicil, defter, liste < EYun katalégō kaydetmek, listeye yazmak, zabıt tutmak & EYun katá aşağı + EYun légō1, log- zaptetmek, kaydetmek " kata+, +log

katalpa [xx/a] ~ YLat catalpa bir ağaç türü ~ Amer

• Güney Amerika yerli dillerinden.

katamaran [ML xx/c] ~ İng catamaran ~ Tamil kattumaram iki yanında denge çubukları bulunan kayık & Tamil kattu bağlamak + Tamil maram tahta, çubuk

katana [Peç xvii] iri Macar atı ~ Mac katonaló süvari atı & Mac katona asker + Mac ló at

katar [Yus, DK xiv] dizi ~ Ar qaTār [#qTr msd.] 1. damlalar dizisi, 2. birbiri ardısıra dizili şeyler, kervan < Ar qaTara [msd. qaTr/qaTarān] damladı < Ar qaTrat damla " katre

katarakt [xx/b] ~ Fr cataracte 1. şelale, 2. göz perdesi ~ EYun katarráktēs şelale, dikey kapanan kale kapısı & EYun katá aşağı + EYun arássō, arag- çarparak düşmek " kata+

katarsis [ML xx/c] ~ İng catharsis günah veya suçtan arınma ~ EYun kátharsis a.a. < EYun kathaírō indirmek, alaşağı etmek & EYun katá aşağı + EYun aíreō almak " kata+

katatoni [ML xx/c] ~ Fr catatonie bazı psikozlarda görülen aşırı gergin veya aşırı durgun hal ~ Alm katatonie a.a. < EYun katatónos aşırı gergin < EYun katateinō aşırı gerilmek < EYun teinō germek, gerilmek " kata+, ton1

katbekat + & Tü kat + Fa ba ile, beraber " kat1, be+

katedral [xix] büyük kilise ~ Fr cathedrale piskoposluk makamı olan kilise ~ OLat cathedralis (ecclesia) a.a. < EYun kathédra 1. koltuk, 2. her çeşit makam, piskoposluk makamı & EYun katá aşağı + EYun (h)édra oturma yeri, sandalye, koltuk ~ HAvr *sed-rā- < HAvr *sed-1 oturmak " kata+, sedye

kategori [xx/a] ~ Fr catégorie ~ OLat categoria ~ EYun katēgoría 1. itham, 2. Aristoteles mantığında bir özneye atfedilen özelliklerin her biri < EYun katēgoreúō biri veya bir şey hakkında konuşmak, iddia etmek, itham etmek & EYun katá hakkında + EYun agoreúō konuşmak " kata+

kateşizm [ML xx/c] ~ Fr catéchisme resmi bir öğretiyi soru-cevap şeklinde öğreten el kitabı ~ OLat catechismus a.a. ~ EYun katēχismos hocanın söylediğini sesli olarak tekrarlamak yoluyla öğretim, heca & EYun kata- + EYun ēχō seslenmek " kata+, eko

kateter [xx/c] ~ Fr cathéter vücuttan bir sıvı boşaltmak için sokulan boru, şırınga / İng catheter a.a. ~ EYun kathētēr daldırılan şey < EYun kathiēmi batırmak, daldırmak, sokmak & EYun katá + EYun (h)iēmi, et- atmak " kata+, diyez

katgut [xx/c] ~ İng catgut kedi bağırsağı, ameliyatlarda dikiş için kullanılan bağırsaktan yapılmış iplik & İng cat kedi (~ Ger *kattuz a.a.) + İng gut bağırsak " kedi

katı Tü [Uy viii+] katığ/kaδığ 1. sert, sağlam, haşin, 2. karışık, katışık < Tü kat- eklemek, sertleşmek, katılaşmak " kat-

katık Tü [Uy viii+] katık ekmeğe katılan şey < Tü kat- eklemek, katmak " kat-

katil1/katl- [Aş xiv] katl ~ Ar qatl [#qtl msd.] öldürme < Ar qatala öldürdü

katil2 [xiv] ~ Ar qātil [#qtl fa.] öldüren " katil1

kâtip [xiv] kâtib ~ Ar kātib [#ktb fa.] yazan, yazıcı " kitap

katır Tü [Uy viii+] kağatır ; [xi] katır at ile eşeğin birleşmesinden doğan hayvan

---

• Kat- fiiliyle ilişkisi biçim ve anlam bakımından problemlidir.

katkı YT [TDK 1944] < Tü kat- " kat-

katla[mak <Tü [TS xiv] kat kat yapmak < Tü kat " kat1

katlan[mak <Tü [TS, Kıp xiv] sabır ve tahammül etmek, dayanmak
Tü katın- mihnet ve sıkıntı çekmek < Tü kat- sertleşmek, zahmet çekmek " kat-

---

• Katla- fiilinden anlamca bağımsız olduğuna dikkat edilmelidir.

katliam ~ Fa qatl-i cāmm a.a. & Ar qatl öldürme + Ar cāmm genel, umumi " katil1, amme

katman YT [CepK 1935] tabaka < Tü kat " kat1

• -man ekinin işlevi açık değildir.

katmer <Tü [TS, Kıp xiv] tabakalar şeklinde dizilen yufka yemeği
Tü kat " kat1

• -mer ekinin işlevi ve ses uyumsuzluğunun nedeni açık değildir.

katod [Bah 1924] ~ Fr cathode negatif elektrot ~ EYun káthodos aşağıya giden yol & EYun katá aşağı + EYun (h)odós yol " kata+, od(o)+

• Elektriğin geliş yolu anlamında.

katolik [xviii] ~ Fr catholique 1. kapsayıcı, evrensel, 2. Roma mezhebine bağlı olan ~ Lat catholica (ecclesia) tümel, genel, evrensel, ekümenik (kilise) ~ EYun katholikē (ekklēsia) a.a. & EYun katá kapsama edatı + EYun (h)ólos tüm, her şey " kata+, hol(o)+

katran1 ~ Ar qaTrān/qiTrān [#qTr] zift ~ Aram qiTrān a.a. < Aram #qTr duman çıkarma, tütsüleme, buhur yakma

katran2 ~ Yun kédron katran ağacı, sedir ~ EYun kédros a.a. ~ İbr/Aram qiTer buhur, günnük, tütsü amacıyla yakılan ağaç özü < İbr/Aram #qTr duman tütmek, tütsülemek " katran1

• Lat cedrus > Fr cèdre, İng cedar (sedir ağacı) Yunancadan alınmıştır.

katre [Aş xiv] ~ Ar qaTrat [#qTr msd.] damla ~ Aram qiTer buhur, tütsü amacıyla yakılan bitkisel öz < İbr/Aram #qTr duman tütme, tütsüleme, buhur yakma " katran1

katrilyon [xx/b] ~ Fr quatrillion bin çarpı bin üssü dört sayısı, 1.000.000.000.000.000 & Fr quatre dört + Fr million " kare, milyon

kauçuk [186+] ~ Fr caoutchouc kauçuk bitkisi, ficus elastica, bu bitkinin zamkından elde edilen elastik madde ☼ 1745 La Condamine, Fr. seyyah ~ Tupi caucho a.a.

• Güney Amerika yerli dillerinden.

kav1 Tü [xi] kaw ateş, tutuşturucu olarak kullanılan kuru dal veya ağaç kabuğu = Tü *kā-/*kağ- yanmak, kavrulmak

---

• Aynu kökten *kağurı- > kūrı- (kurumak).

EŞKÖKENLİLER:
Tü kağ-/kaw- : kaburga2, kav1, kavur-
Tü kuru- : kurak, kuru, kuru-, kurum1, kurut

kav2 [xx/c] ~ Fr cave mağara, şarap mahzeni ~ Lat cavus çukur, oyuk, boşluk, mağara ~ HAvr *kaw- < HAvr *keuə- içi boşalmak veya boşaltmak

---

• Aynı kökten Fa kāv (çukur, oyuk, kofluk), kāwīdan (oymak, kazmak), Sans khá (çukur, oyuk, boşluk).

kavaf ~ Ar χaffāf [#χff im.] ayakkabıcı < Ar χuff ince deriden yapılan hafif topuksuz terlik < Ar χaffa hafif idi " hafif

kavak [CodC xiii] kavak veya söğüt ağacı; [Çağ xv] yaşlanan ağaçların gövdesi içinde oluşan boşluk ~ Fa kāwak kof, içi boş < Fa kāw çukur, oyuk ~ HAvr *kaw- a.a. < HAvr *keuə- içi boşalmak " kav2

kaval ~ Ar qawwāl [#qwl im.] gezgin şarkıcı, dini merasimlerde davul ve flüt eşliğinde ilahi okuyan kimse " kavil

kavalye [187+] kavalyer ~ Fr cavalier 1. süvari, 2. dans partneri ~ İt cavaliere süvari, şövalye < İt cavallo at ~ Lat caballus

kavanoz [Bahş, Kenz xv] kavanos ~ Yun kabános/gabáno bir tür testi, küçük çömlek ~ OYun kabaína a.a. Lat cavare oymak, içini boşaltmak " kav2

kavas [xvi] yabancı elçilerin muhafazasıyla görevli kimse, yasakçı ~ Ar qawwās [#qws im.] 1. yay çeken, okçu, 2. ok ve yay taşıyan muhafız < Ar qaws yay " kavis

kavata [LO xix] ~ Yun gabátha/kabatha oyma ağaçtan kap, çömlek ~ Lat cavatus oyuk, oyulmuş < Lat cavare oymak, içini boşaltmak " kav2

kavga [Aş, DK xiv] ġawġā ~ Fa ġawġā gürültü patırtı, bağırış çağırış < Fa ġaw feryat, nara

kavi [Kut, Aş xi] ~ Ar qawīy [#qwy sf.] güçlü " kuvvet

kavil/kavl- [Kut, Aş xi] kavl ~ Ar qawl [#qwl msd.] söz < Ar qāla söyledi, dedi

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #qwl : kal, kavil, kilükal, makale, makule, mukavele

kavilya [LF xix] ~ İt caviglia bilek kemiği, kalın çivi ~ Lat claviculus [küç.] < Lat clavus çivi " kilit

kavim [CodC, Aş xiii] kavm ulus ~ Ar qawm [#qwm/qym msd.] bir yerde yerleşik olan halk, ulus, kavim " kamet

kavis [Aş xiv] ~ Ar qaws [#qws msd.] yay, kavis < Ar qāsa büktü, yay haline getirdi

kavra[mak Tü [Uy viii+] kaβır- basmak, tazyik etmek; [xi] kaβra- sıkmak < Tü *kaβ- bitişmek, varmak, yanında veya yakınında olmak

---

• Karş. Moğ k?abı (yan, yakın, bitişik), k?abıra- (sürtmek, sürtünmek, sıkışık durmak), k?absı- (sıkmak, sıkıştırmak).

kavram YT [CepK 1935] mefhum < Tü kavra- " kavra-

kavşak <Tü [xix] kavuşturan, karıştıran, iki nehrin kavuştuğu yer < Tü kavış- " kavuş-

kavuk Tü [Uy viii+] kaβuk sidik torbası, mesane; [TS xiv-xix xiv] 1. a.a., 2. içi boş şey, kovuk, kof, 3. üzerine sarık sarılan içi boş külah < Tü *kaβ- boşaltmak, şişirmek " kof

kavun Tü [Uy viii+] kawun a.a. < Tü *kaβ- içini boşaltmak, şişirmek " kof

kavur[mak Tü [Uy, Kaş viii+] kağur- kızartmak, ateşte pişirmek veya kurutmak; [DK xv] kavurma kızartılmış et < Tü *kağ- yanmak, kavrulmak " kav1

kavuş[mak Tü [Uy viii+] kaβşa- ulaşmak, yaklaşmak; [xi] kawış- < Tü *kaβ- bitişmek, varmak, yanında veya yakınında olmak " kavra-

kay[mak Tü [xi] kaδ-2/kay- (bir şeye veya bir yana) dönmek, sapmak, bükülmek, eğilmek; [CodC xiii] kay- aniden ve sert bir hareketle dönmek, ayağı kaymak, düşecek gibi olmak; [Arg, Men xvi] kayp- a.a.

• Türkiye Türkçesinde fiilin kazandığı anlam, kayp-/kayk- pekiştirici biçiminden türemiş olmalıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Tü ka?-2 : kay-, kayak1, kaygı?, kayır-?, kaykıl-, kaypak, kaytar-

kaya Tü [Uy viii+] kaya a.a. < Tü *kaδağ < Tü *kaδ-1/kat- katılaşmak, sert olmak " kat-

---

• Karş. Moğ kada(n) (uçurum, sarp kayalık).

kayaç YT " kaya

kayak1 YT [192+] kayma aracı < Tü kay- " kay-

• Piyade Talimname Komisyonu tarafından 1928’de önerilen ilk Öz Türkçe kelimelerdendir.

kayak2 [xx/c] ~ İng kayak Eskimo kayığı ~ İnuit kayak "erkek aracı", erkeklere özgü kayık < İnuit ka erkek

---

• Karş. İnuit umiak (kadın kayığı). Tü kayık veya kayak ile etimolojik ilişkisi sözkonusu değildir.

kaydıhayat ~ Ar bi qaydu-l-Hayāt hayatta kalma koşuluyla, yaşam boyu & Ar qayd bağ, koşul + Ar Hayāat hayat " kayıt, hayat1

kaygana [MŞ xiv] kayğana ~ Fa χāygīna sahanda yumurta veya omlet & Fa χāya yumurta + Fa gīn dolu, -li " haya2

kaygı/kaygu Tü [Uy viii+] kadğu üzüntü, tasa, pişmanlık Tü kaδ-2 dönmek " kay-

---

• Karş. Tü kaδın- (pişman olmak, nedamet getirmek - ix Uy).

kayık Tü [xi] kayğuk küçük sandal

• Belki "ağaç gövdesinden oyulmuş kano" anlamında. Karş. Tü kaδık (ağaçtan oyulmuş nesne - xi "Arguca") = kaz-/kazı- (oymak). Ancak z > y eşitliği problemlidir.

kayın1 Tü [xi] kaδın (= Moğ qadum evlilik yoluyla hısım)

kayın2 Tü [xi] kaδıŋğ kayın ağacı, betula

• Karş. Moğ k?adu- (kesmek, biçmek).

kayınço <Tü kayınbirader < Tü *kayın eçe & Tü kayın evlilik yoluyla akraba + Tü eçe ağabey " kayın1, ece

kayıntı <Tü [ML xx/c] yiyecek (argo) < Tü kayın- kaynamak, haşlanmak " kayna-

kayıp/kayb- [Aş, Yus xiv] ġayb ~ Ar ġā’ib [#ġyb fa.] a.a. " gaip

kayır[mak Tü [Uy viii+] kadğur- kaygılanmak, tasalanmak; [xix] kayğır- birini himaye etmek, esirgemek < Tü kaδğu endişe, tasa, kaygı " kaygı

kayış Tü [xi] kadış kösele, sertleştirilmiş deri < Tü kaδ-1 sertleşmek " kat-

kayısı [Arg xvi] ~ ?

• Fa qaysī (kayısı kurusu) Türkçeden alıntıdır.

kayıt/kayd- [Aş xiv] kayd ayağa vurulan zincir, pranga, bağ, bağlama ~ Ar qayd [#qyd msd.] 1. ayak bağı, köstek, bağ, bağlantı, 2. koşul, 3. yazıya bağlama, zabıt

kayıtsız [KT xix] lakayıt, umursamaz; [xx/a] koşulsuz < Ar qayd " kayıt

kaykıl[mak <Tü < Tü kayık- [xiii TS, DK] eğilmek, sapmak, dönmek < Tü kaδ-2 dönmek, bükülmek " kay-

kaymak Tü [xi] kayak/kayñak (= Moğ qaylmağ kaynayan sütün yüzeyinde biriken yağlı madde < Moğ qayl- erimek, metal dökmek) " kayna-

kaymakam [Kıp, Aş xiv] bir işi vekâleten yürüten kimse; [xix] 1862 idare reformuyla kazalara tayin edilen vali vekili ~ Ar qā’im maqām vekil, başka birinin yerinde duran kimse " kaim, makam

kayme [xix] sehim kaimesi hazine tahvili, 1830'da tedavüle çıkan ilk Osmanlı kâğıt paralarına verilen ad ~ Ar qā’imat [#qwm/qym fa. f.] bir şeyin yerine geçen, kaim olan şey " kamet

• "Para yerine geçen" anlamında.

kayna[mak Tü [xi] kayın-/kayna- 1. galeyan etmek, 2. (kemik veya metal) yapışmak (= Moğ qayl- metal veya buz erimek, metal dökmek)

• Ayrıca karş. Moğ k?añda (özsuyu, usare, kaynatıp yoğunlaştırarak elde edilen esans).

kaynak <Tü [Men xvii] 1. suyun kaynadığı yer, 2. metali eritme yoluyla yapıştırma işlemi, 3. kaba et, kalça < Tü kayna- " kayna-

kaypak <Tü [TS xvi xvi] kaygan < Tü kayıp- [xiv Kıp, TS] aniden ve şiddetle bir yana dönmek, ayağı kaymak, düşecek olmak < Tü kaδ-2/kay- [xi] bir yana dönmek, sapmak " kay-

kayrak <Tü [Men xvii] yassı ve düzgün taş, disk < Tü kayır sert, katı = Tü kaδır [viii+ Uy] < Tü kaδ-1 [viii+ Uy] sertleşmek

• Karş. Moğ k?ayr/k?ayrmag/k?ayrk?ag (taş parçası).

kayser [xi] ~ OYun kaîsar Bizans hükümdarı ~ Lat caesar imparatorluk sıfatlarından biri < öz C. Julius Caesar Romalı devlet adamı, Sezar (MÖ 100-44) < Lat caedere, caes- kesmek, biçmek " +sid

• Sezaryen yöntemiyle doğduğu için Caesar (kesilmiş) lakabını almıştır. Karş. sezaryen.

kaytan [Men xvii] burma ipek veya pamuk kordon ~ ?

• Yun gaïtáni, Ar qayTān (a.a.) muhtemelen Türkçeden alıntıdır. İtalya'daki Gaeta kent adıyla birleştirilmesi dayanaktan yoksundur.

kaytar[mak Tü [Oğ xi] döndürmek; [CodC, TS xiv-xvi xiii] geri vermek, iade etmek, yüz çevirmek, reddetmek; [xx/b] 1. iade etmek, reddetmek, 2. işten kaçmak < Tü kayt- [xiii Kıp] dönmek, geri dönmek < Tü kaδ-2 dönmek, bükülmek " kay-

---

• 16. yy'dan sonra Anadolu ağızlarında yaşayan bir fiil iken Dil Devrimi döneminde "iade etmek, reddetmek" karşılığı olarak yazı diline ithal edilmiştir. "İşten kaçmak" anlamının kaynağı tesbit edilemedi.

kayyım/kayyum2 ~ Ar qayyim [#qwm/qym] yönetici, bekçi, bir şeyi vekâleten idare eden " kamet

kayyum [xiv] ~ Ar qayyūm [#qwm/qym] ebedi, kalıcı, Allahın bir sıfatı " kamet

---

• Kur'anda kullanılan Arapça sözcüğün anlamı açık değildir. Ar qiyāmat/Aram qiyāmā (kıyamet) veya Aram #qym (ant, yeminli sözleşme) sözcükleriyle ilgisi düşünülebilir.

kayzer [xix] Alman hükümdarı ~ Alm kaiser imparator ~ Lat caesar " kayser

kaz Tü? [Uy viii+] kaz ~? HAvr *ghans- a.a.

• Muhtemelen bir Hintavrupa dilinden. Karş. Fa ġāz, ESlav gosy, Eİzl gās, Alm gans, İng goose (a.a.). Öte yandan Yak χaas (a.a.).

kaz[mak Tü [Uy viii+] kaz- oymak

• Karş. Moğ qaru- (kazımak, sıyırmak, rendelemek).

kaza [xiv] ~ Ar qaDā' [#qDy msd.] 1. yargı, 2. yargı çevresi, kadılık makamı, 3. tanrısal yargı, kader, kısmet, ölüm, özellikle beklenmedik ölüm < Ar qaDā yargıladı, hüküm verdi

kazak1 <Tü [Kıp xiv] bekâr, başıboş, çapulcu, akıncı; [xvii] asker; [195+] karısına sözünü geçiren erkek = Tü kazak saçı kazınmış kimse, yülük < Tü kaz- " kaz-

---

• Saçını kazıtmak veya saçını kazıtıp bir at kuyruğu bırakmak en eski zamanlardan beri Orta Asya uluslarında belirli yasalardan muaf tutulan bir askeri zümrenin işareti olmuştur.

kazak2 [xx/a] düğmesiz yün giysi ~ Fr casaque [xv] Ruslara özgü düğmesiz kısa yün giysi ~ İt casacca a.a. < öz Casacco Kazak, Güney Rusya akıncıları < Tü kazak saçı kazınmış kimse, asker, akıncı " kazak1

kazan Tü [xi] kazğan kazılmış yer, çukur; [TS xiii xiii] büyük bakır kap < Tü kaz- oymak, çukurlaştırmak " kaz-

kazan[mak Tü [viii] kazğan- ücret veya kâr elde etmek

kazanç Tü [Uy viii+] kazğanç kazanış veya kazanılan şey, servet, hazine < Tü kazğan- " kazan-, +inç

kazaska [xx/a] ~ Rus kazáska Kazak kızı, Kazak dansı < öz Kazak Güney Rusya akıncılarına verilen ad " kazak1

kazasker [Neş xv] kaDi asker ~ Ar qāDi-l-caskar ordu yargıcı " kadı, asker

kazı[mak Tü [xi] kazı- eşmek, kazmak " kaz-

• Kaz- fiilinin varyant biçimi olarak kabul edilebilir.

kazık Tü [xi] kazğuk/kazŋuk direk, kazık Tü kaz- " kaz-

• Kazmak fiiliyle semantik ilişkisi açıklanmaya muhtaçtır. Karş. Moğ gaçuğu (kazık, direk) < gaçu- (katılaşmak, direnmek).

kâzip ~ Ar kāδib [#kδb fa.] yalancı, sahte < Ar kaδaba [msd. kiδb] yalan söyledi, aldattı

kaziye [xiv] ~ Ar qaDiyyat [#qDy msd.] yargı, tez, mantıkta önerme " kaza

kazulet >> " kazurat

kazurat ~ Ar qaδūrāt [#qδr çoğ.] < Ar qaδūrat [sf. f.] pislik, kir, abdesti bozan şey < Ar qaδura [msd. qaδar] pis idi, kirlendi

kebap [Yus, Gül xiv] ~ Ar kabāb [#kbb msd.] kızartma, kızartılmış et ~ Aram kəbabā a.a. (= Akad kabābu kızartmak, yakmak)

kebir [xiv] ~ Ar kabīr [#kbr sf.] büyük " kibir

keçe Tü? [Oğ xi] keçe ; [Çağ xv] kiçā ~

• Karş. EErm kaç/kayç (ıslatılarak dövülmüş yün doku, yapınca - viii). Ermenice sözcüğün ilk kayıt tarihi Türkçe en eski örneklerden 300 yıl kadar daha eskidir. Ancak Ön Asya dilleri ile Orta Asya Türkçesi arasında 11. yy öncesi etkileşimin yönü ve biçimi spekülasyona açıktır. Her iki dile bilinmeyen bir üçüncü kaynaktan alınmış olabilir.

keçi Tü [Uy, Kaş viii+] eçkü a.a.; [Oğ xi] keçi ; [Çağ xv] üçkü

• Güneybatı Oğuz grubu dışındaki tüm Türk dillerinde eçkü biçiminin türevleri kullanılır.

keder ~ Ar kadar [#kdr msd.] sıkıntı, bunalma < Ar kadara sıkıldı, bunaldı

kedi [DK xv] ; [Çağ xv] ~? Yun kátta/gátta a.a.

• Karş. Lat cattus/catta, EErm katu, İng cat, Alm kater/katze, Lit kate, Rus kot/koşka, Ar qiTT/qiTTat (a.a.). MS 1. yy'dan itibaren Kuzey Afrika'dan Akdeniz dillerine yayılan bu kelimenin nihai kökeni muammadır. Tü çetük/çetik (a.a. - xi Oğ), Aram/İbr χatūl (a.a.) biçimleri aynı kökle alakalı olmalıdır.

kef kahvenin üstündeki köpük ~ Fa/OFa kaf köpük (= Ave kafa a.a. = Sans kapha a.a.)

• Keyif sözcüğüyle karıştırılması yanlıştır.

EŞKÖKENLİLER:
Fa kaf : kef, kepçe, kevgir, köpük?

kefal [Arg xvi] ~ Yun/EYun kéfalos bir tür balık, mugil cephalus EYun kefalē kafa, baş

• Yun kéfalos ve kefalē biçimleri arasındaki ilişki anlaşılamadı.

kefalet ~ Ar kafālat [#kfl msd.] kefil olma, garanti, güvence < Ar kafala kefil oldu, garanti etti, güvence verdi (= İbr/Aram #kpl ikiye katlama, ikileme, yedekleme, çift olma = Akad kapālu ikiye bükmek)

kefaret [Kut xi] ~ Ar kafārat [#kfr msd.] suçunu silme, suç veya günaha karşılık ödenen bedel < Ar kafara örttü, gizledi ~ İbr/Aram #kpr silme, temizleme, günahtan veya bir yükümlülükten kurtarma (= Akad kapāru a.a.)

kefe [Yus xiv] terazi gözü ~ Ar kaffat [#kff] 1. el ayası, avuç, 2. kâse, terazi gözü (= Aram kappā a.a. < İbr/Aram #kpp bükme, içbükey hale getirme)

• Yun káppa < İbr/Fen kappā (k harfinin adı) bu harfin Fenike/İbrani alfabesindeki şeklini ? ifade eder. Latince C harfi Yunan alfabesinin erken bir biçiminden alınmıştır.

kefen [CodC, DK, Gül xiv] ~ Ar kafan [#kfn] cenazeyi örten dikişsiz bez ~ EYun kófinos hasır veya çubuktan örülen büyük sepet, küfe

---

• Arapça sözcüğün nihai anlamının "hasır sepet, eski Mısır'da alt tabakadan insanların cenazeleri için kullanılan hasır sandık" olduğu anlaşılıyor. Lat cophinus (küfe) > İng coffin (sepet, sandık [esk.], ölü defnetmek için kullanılan sanduka) Yunancadan alınmıştır. Aram kəpūn/kəpptā (küfe) belki Yunancadan alınmıştır. Yunanca kelimenin nihai kökeni belirsiz olup, bir Sami dilinden alıntı olma ihtimali düşünülebilir. Karş. küfe.

kefere [Neş xv] ~ Ar kafarat [#kfr çoğ.] kâfirler < Ar kāfir " kâfir

kefil [xiv] ~ Ar kafīl [#kfl sf.] bir borcu üstlenen " kefalet

kefiye ~ Ar qāfiyyat [nsb. f.] Araplara özgü baş örtüsü < Ar qafan baş, kafa " kafa

kehanet ~ Ar kahānat [#khn msd.] gaipten haber verme < Ar kāhin " kâhin

kehkeşan [Men xvii] ~ Fa kahkaşān samanyolu & Fa kah saman + Fa kaşān yuvarlak çadır, kubbe " kehribar

kehribar [Men xvii] kehrübā vulg. kehrübar ~ Fa kahrubā "samankapan", fosilleşmiş reçineden oluşan ve yüne sürtününce elektriklenme özelliğine sahip olan sarı madde & Fa kāh/kah saman + Fa rubā kapan (< Fa rubūdan, rubā kapmak, çalmak, zorla almak = OFa rōp zoralım, soygun < Havr *reup- kapmak, çalmak)

• Kehribarın yüne sürtününce elektriklenme özelliğinden ötürü. Karş. elektrik. • Aynı Hintavrupa kökünden Alm rauben, İng rob (çalmak, soygun yapmak), İng rover (hırsız, talancı).

EŞKÖKENLİLER:
Fa kah/kah : kârgir, kehribar

kek [xx/b] ~ İng cake hamur pastası < Ger *kak-/*kok- pişirmek " kuzine

kekâ

kekeme <Tü [Kıp xiv] kekeğü kekeleyen, pepe; [Men xvii] kekeği ; [LO xix] kekeme < Tü kekek [onom.] kısa ve tutuk ses, kekeleme sesi

---

• -me eki muhtemelen dissimilasyon ürünü olup, fiil adı yapan -me eki olmadığı açıktır.

kekik [Men xvii] yaban nanesi, yarpuz; [xviii] yabani zahter, tyhmus vulgaris ~? Fa kākul/kākūti yabani zahter (=? Sans kukuTa yenebilen bir ot (marsilea quadrifolia?))

• Karş. Fa kakij (roka).

keklik Tü [Kaş xi] keklik/kekelik a.a.

keko [xx/a] aptal, bön ~ Kürt keko ağabey, dayı

kekre Tü [Uy, Kaş viii+] kekre acı bir tür ot; [Men xvii] ekşi, keskin (tad)

kel [xiv] saçsız baş, çorak arazi ~ Fa kal saçsız baş ~ HAvr *gal-1 kel, kafatası

• Aynı kökten Lat calvus, Rus golyı (kel, kafatası).

kelam [Aş, Yus xiv] söz ~ Ar kalām [#klm msd.] 1. söz, konuşma, 2. İslami teoloji ilmi < Ar kalama konuştu, söyledi

---

• Arapça sözcüğün ikinci anlamı M. 10. yy'ın ilk yıllarında Basra'da al-Aşcarī çevresi tarafından benimsenmiştir.

kelebek Tü [xi] kepeli ; [CodC xiii] köbelek/kelebek

kelek1 ~ Fa kālak ham meyve, özellikle kavun

kelek2 [xiv] ~ Ar kalak Dicle nehrine özgü sal ~ Akad kalakku a.a.

kelepçe [Yus xiv] kelepçük ~ Fa kalabça [küç.] bukağı < Fa kalab ip kangalı

kelepir [EvÇ xvii] kelepür ganimet malı ~ ?

• Yun kalo emporió (iyi ticaret?) deyiminden türetilmesi zorlamadır.

keler Tü? bir balık türü ~? Tü keler kertenkele

keleş [TS xvii] yiğit, bahadır, yakışıklı ~ ?

kelime [DK xiv] ~ Ar kalīmat [#klm sf. f.] söylenen şey, sözcük " kelam

kelle [Men xvii] ~ Fa kalla kafanın üst kısmı, kuru kafa " kel

kelter ~ Yun kalathários [küç.] bir tür büyük sepet < EYun kálathos alt kısmı dar olan hasır sepet

kem Tü [Uy viii+] kem 1. hastalık, ağrı, ıztırap, 2. eksik, noksan, kusurlu

kem küm onom anlamsız konuşma sesi

kemal [Kut, DK xi] ~ Ar kamāl [#kml msd.] tam ve olgun olma, mükemmellik < Ar kamala bütünleşti, olgunlaştı, erdi

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #kml : ekmel, ikmal, kâmil, kemal, mükemmel, mütekâmil, tekâmül, tekemmül, tekmil

keman [Yus xiv] yay, kavis; [KT xix] yayla çalınan bir çalgı ~ Fa/OFa kamān yay, kavis

keme ~ Ar kam'at toprak altında yetişen bir tür mantar, trüf ~ Akad kam'atum keme

kemençe ~ Fa kamānça [küç.] 1. kısa yay, 2. yayla çalınan bir çalgı " keman

kement [xiv] ~ Fa kamand çekince daralan düğüm, ilmik < Fa kamīdan küçülmek < Fa kam küçük

kemer [Aş, Yus xiv] kuşak ~ Fa/OFa kamar 1. bel, 2. bele sarılan şey, kuşak, 3. mimaride kemer veya kubbe, tonoz ~ EFa kamarā- a.a. = Ave kamāra- kavis, kuşak

kemik <Tü [MŞ xiv] kemük a.a.; [Çağ xv] kemizdek kıkırdak < Tü kemür- kemirmek ('kırt' sesi çıkarmak?) " kemir-

kemir[mek Tü [xi] kemür- sert bir şeye diş geçirmek, kıtırdatmak?

kemiyet ~ Ar kammiyyat [#kmm msd.] miktar, nicelik < Ar kamm ne kadar

kemoterapi [xx/c] ~ İng chemotherapy kimyasal tedavi ☼ 1907 Paul Ehrlich, Alm. biyokimyacı & EYun χēmía kimya + EYun therapeía tedavi " kimya, terapi

---

• Karş. Fr chimiothérapie (a.a.).

kenar [Aş xiv] ~ Fa kanār kıyı, çevre ~ OFa kanār/karān a.a. (= Ave karana- a.a.)

kendi Tü [Or viii] kentü a.a.

kendir [Uy viii+] kendir/kentir kenevir bitkisi ~? Sans gāndhāra 1. Hindistan'da bir ülke, bugün Afganistan'da Kandahar bölgesi, 2. kenevir bitkisinin uçları < Sans gandh- sivri, diken, batmak

kene [Kıp xiv] kene/köne ~ Fa kana kan emici bir parazit

• Farsça sözcüğün kökeni belirsizdir.

kenef [Men xvii] kenif helâ ~ Ar kanīf [#knf sf.] korunak, sığınak, helâ < Ar kanafa [msd. kanf] kanadı altına aldı, kucakladı, saklayarak korudu < Ar kanaf kanat (= İbr kanap a.a. = Aram kanəpā a.a.)

kenet [EvÇ, Men xvii] kined/kinet büyük taşları birbirine bağlamakta kullanılan demir raptiye, perçin ~ ?

kenevir [MŞ xiv] kenevür kenevir bitkisi ~ Yun kannaboúri kenevir tohumu < Yun kannábi kenevir bitkisi, cannabis sativa ~ EYun kánnabis a.a. ~ HAvr *kannabis a.a.

• Aynı kökten Lat cannabis, İng hemp, Alm hanf, Fa kanab, Rus konoplya (a.a.). Ar qinnab (a.a.) Farsçadan alıntıdır.

kenger [EvÇ xvii] ~ Fa/OFa kangar yabani enginar " enginar

kent [xi] kend ~ Sogd kand/kant kasaba, kale (= Saka kanthā a.a.)

kental [xx/b] ~ Fr quintal beşyüz kiloluk ağırlık birimi < Lat quinque, quint- beş ~ HAvr *penkwe a.a. " penç

kentet [xx/b] ~ Fr quintette beşli çalgı grubu " kental

kep [xx/b] ~ İng cap kasket ~ Lat cappa külah, külahlı cübbe " kaput

kepaze [Men xvii] kepaze gevşek talim yayı; [LO xix] hamiyetsiz, rezil ~ Fa kabāda gevşek talim yayı

• d > δ > z dönüşümü Farsça alıntılarda tipiktir. Karş. hizmet.

kepçe ~ Fa kafça kazan üstünden köpük almaya yarayan büyük kaşık ~ OFa kafiç a.a. < OFa kaf köpük " kef

kepek Tü [Uy viii+] kebek saç kepeği; [xi] kepek tahıl kepeği

kepenek [İMüh, DK xiii] = Moğ kebenek çoban keçesi, aba üstlük

---

• Ar qabān ve OLat cappan biçimleriyle benzerliği ilgi çekicidir. Bak. kaban.

kepenk [Men xvii] pencere ya da kapının dışına takılan ahşap gölgelik ~ ?

• Muhtemelen Tü kapa- fiilinden. Erm gğbank (kilit) sözcüğüyle birleştirilmesi gerek ses gerek anlam bakımından mümkün gözükmemektedir.

kerahat [xiv] kerahiyet mekruh olan bir şeyi yapma ~ Ar karāhat [#krh msd.] 1. istemeyerek veya iğrenerek yapma, 2. mekruh olanı yapma, mecazen içki içme " kerh

keramet [Aş, Yus xiv] ~ Ar karāmat [#krm msd.] 1. yüce davranış, soyluluk belirtisi, cömertlik, 2. evliya tarafından icra edilen mucize " kerem

kerata1 [xix] yaramaz, haşarı çocuk ~ Yun keratás boynuzlu, şeytanın lakabı < Yun kérato boynuz " kerata2

kerata2 [188+] ayakkabı çekeceği ~ Yun kérato boynuz ~ EYun kéras, kerat- a.a. ~ HAvr *kerə-s- < HAvr *ker-1 a.a. " korna

---

• Karş. İng shoe horn (ayakkabı çekeceği).

keratin [xx/b] ~ Fr kératine boynuz ve tırnak hammaddesi < EYun kéras, kerat- boynuz " kerata2

kere [DK xiv] kerre ~ Ar karrat [#krr msd.] tekrar, defa < Ar karra [msd. karr/takrār] geri geldi, tekrar etti

kerem [Aş, Yus xiv] ~ Ar karam [#krm msd.] soyluluk, yüce gönüllülük, cömertlik < Ar karuma soylu idi, yüce gönüllülük gösterdi

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #krm : ekrem, ikram, keramet, kerem, kerim, kerime, mükrim

kereste [Men xvii] kerāste/kireste biçilmiş ağaç ~? Fa karastūn büyük yükler için ağırlık ölçüsü, çeki

kerevet [xiv] kirevet kürsü şeklinde yatak ~ Yun krebáti yatak ~ EYun krabbátos a.a.

• Lat grabatus (yatak) Eski Yunancadan alıntıdır.

kerevit [Men xvii] ~ Yun karabída küçük istakoz veya büyük karides ~ EYun kārabís, karabid- [küç.] a.a. < EYun kārabos 1. istakoz, deniz böceği, 2. bir tür boynuzlu böcek

---

• Yunanca sözcük bilinmeyen bir dilden alıntıdır. İng crab < Nor krebit (yengeç) ile etimolojik ilişkisi meçhuldür.

kereviz [MŞ xiv] kerefes ; [xviii] kerevīz ~ Ar/Fa karafs kökü yenen bir sebze, apium graveolens = OFa karafs a.a. = Aram kərepsā a.a.

kerh [xiv] ~ Ar karh [#krh msd.] iğrenme, nefret < Ar kariha iğrendi, nefret etti

kerim [Kut, Aş xi] ~ Ar karīm [#krm sf.] cömert, soylu, değerli " kerem

kerime [MMem xvi] yüksek rütbeli birinin kız evladı ~ Ar karīmat [#krm sf. f.] cömert hanımefendi, soylu hanım < Ar karīm cömert, soylu " kerim

---

• "Kız evlat" anlamı Osmanlı Türkçesine özgüdür.

keriz [xix] köçek havası (argo); [ARasim 1897-99] ; [xx/a] pasif eşcinsel ~? Fa kārēz su yolu, lağım " geriz

kerkenez [Men xvii] kerkenz doğangillerden küçük yırtıcı kuş ~? Fa karkās/karkas akbaba (= Ave kahrka- kuş, tavuk)

• Karş. Fa karkār (bir tür güvercin), karkamā (kuyruksallayan kuşu), karkarak (saksağan). Ancak *karkanz biçimine Farsçada rastlanmadı.

kerli ferli < Fa kar u far güç ve kuvvet & Fa kar kuvvet, celadet + Fa far parıltı, ihtişam " fer

kermes [xx/b] hayır için yapılan satış ~ Fr kermesse Kilisede Pazar ayininden sonra hayır için yapılan satış ~ Hol kerkmisse kilise ayini & Hol kerk kilise (~ Ger ~ EYun kyrikón "tanrı evi", kilise < EYun kýrios rab, tanrı) + EYun misse Pazar ayini (~ Lat missa < Lat mittere, miss- göndermek) " mesaj

kerpeten [xiv] kelbeteyn ; [Men] kelbetīn vulg. kelpetin ~ Fa kalbatīn / Ar kalbatān kerpeten, kıskaç, pense

kerpiç Tü? [Uy viii+] kerpiç pişmemiş topraktan yapılan tuğla

kerrake [Men xvii] kereke ; [KT xix] kerrāke eskiden ilmiye mensuplarının giydiği bir tür cübbe ~ Ar karakat Araplara özgü bir tür cübbe ~ Aram kərākā a.a. < Aram #krk sarma, sarınma

• Vehbi'nin kerrakesi deyimi anlaşılamamıştır. Belki kürrekî (eşcinsel sevgili, oynaş ? xvii). • Suriye kökenli olan Roma imparatoru Caracalla'nın (hd. 211-217) lakabı, Roma'da ilgi çeken şark tipi cübbesinden ötürü takılmıştır.

kerrat [xiv] ~ Ar karrāt [#krr çoğ.] defalar, matematikte çarpımlar < Ar karrat " kere

kert[mek Tü [xi] kert- gedik açmak, çentik yapmak

kerte [LF xvi] ~ Yun kárta pusula kadranının 1/16'lık dilimi ~ İt quarta (parte) 1. çeyrek, 2. pusula kadranının dörtte bir veya 4x4'te bir dilimi ~ Lat quartus çeyrek < Lat quatuor, quatr- dört " kare

kertenkele [MŞ, Amr xiv] Nil nehrinde yaşayan bir tür büyük sürüngen, varan, lacerta nilotica ~ ?

• Tü keler (kertenkele) ile benzerliği muhtemelen yakıştırmadır. Yun krokódilos veya lakérta (a.a.) ile ilişkisi üzerinde durulabilir.

kerteriz [LF xvi] ~ Yun kartárizo pusulanın 32'de bir bölümlerine göre yön tayin etmek ~ Ven *quartarisàr a.a. < Ven quarta kerte " kerte

kervan [Aş, Yus, DK, Gül xiv] kârbān/kârvān ~ Fa kārbān/kārwān kafile, katar ~? Akad χarrānu yol, yolculuk, özellikle ticari yolculuk, kervan

kes [196+] basketbol ayakkabısı ~ ?

kes[mek Tü [Uy viii+] kes- a.a.

keş1 uyuşturucu kullanan kimse ~ Fa kaş çeken < Fa/OFa kaşīdan çekmek (= Ave karş- a.a.)

keş2 [xx/c] nakit ~ İng cash para kasası [esk.], nakit para ~ İt cassa " kasa

kesafet ~ Ar kaθāfat [#kθf msd.] yoğunluk < Ar kaθufa yoğun idi

kesat [Aş, Yus xiv] ~ Ar kasād [#ksd msd.] (satışta) durgunluk < Ar kasada (satışlar) durgun idi

---

• Sıfat olarak kullanımı Türkçeye özgüdür.

kese [Gül xiv] ~ Fa kīsa büzük, torba, özellikle para torbası ~ OFa *kīsag a.a. (= Aram kīsā a.a. = Akad kīsu a.a.)

• Ar kīs (a.a.) muhtemelen Farsçadan alınmıştır. Erm ksag (a.a.) Orta Farsçadan alınmıştır.

keşide ~ Fa kaşīda çekilmiş, çekilen < Fa kaşīdan çekmek " keş1

kesif ~ Ar kaθīf [#kθf sf.] yoğun " kesafet

keşif/keşf- [Aş xiv] keşf ~ Ar kaşf [#kşf msd.] ortaya çıkarma, örtüsünü kaldırma, keşfetme < Ar kaşafa ortaya çıkardı

kesim YT [CepK 1935] mukataa; [TDK 1955] bölük, bölge, kısım < Tü kes- " kes-

---

• Kısım < Ar qism kelimesinden esinlenme yoluyla türetildiği açıktır.

kesin YT [CepK 1935] < Tü kesinkes [xix LO] katiyen < Tü kes- " kes-

kesir/kesr- [Yus xiv] ~ Ar kasr [#ksr msd.] 1. kırık, kırıntı, 2. aritmetikte tam sayıdan küçük birim < Ar kasara kırdı

keşiş [DK xiv] ~ Ar kaşīş Hıristiyan rahibi ~ Aram qəşīşā 1. yaşlı kimse, şeyh, 2. kilise hiyerarşisinde bir sınıf rahip < Aram #qşş yaşlanma, yaşlı olma

keşişleme [LF xvi] güney rüzgârı < öz Keşiş Dağı İstanbul’un güneyinde bir dağ, Uludağ " keşiş

kesit YT [Geom 193+] < Tü kes- " kes-

• -it eki için karş. anıt.

keşke/keşki [CodC xiii] ~ Fa kāş ki temenni bağlacı

keşkek [Men xvii] keşk/keşkek 1. kurutulmuş yoğurt, kurut, 2. buğday veya arpayla yapılan bir yemek < Fa kaşk a.a. her iki anlamda

---

• -ek eki açıklanmaya muhtaçtır. Karş. Fa kaşkāb (arpa suyu), kaşkīna (arpa ekmeği). Ar kaşk (arpa suyu) Farsçadan alıntıdır.

keşkül [LO xix] keşkûl-i fukara fakir kâsesi, bir tür karışık süt tatlısı < Tü keşkûl [xiv-xix] dilencilerin ve kalenderi dervişlerin taşıdığı kâse ~ Fa kaçkūl/kaşkūl dilenci

keşmekeş [Men xvii] ~ Fa kaş mikaş "çek-çekme", çekişme < Fa kaşīdan çekmek " keş1

keson [xx/c] ~ Fr caisson büyük kasa, çekmeceli komodin < Fr caisse [büy.] kasa ~ İt cassa " kasa

kesp [etm [Aş xiv] kesb ~ Ar kasb [#ksb msd.] elde etme, kazanma < Ar kasaba elde etti, kazandı

kesret ~ Ar kaθrat [#kθr msd.] çokluk < Ar kaθura sayıca çok idi

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #k?r : ekser, kesret, teksir

kestane [MŞ xiv] kasdana ~ Yun kástano [n.] a.a. ~ EYun kástana [f.] a.a.

• Karş. İng chestnut, Alm kastanie < Lat castanea < EYun.

ket [vurmak [xx/a] ked çentik, oyuk, rahne ~ ?

ketçap [ML xx/c] ~ İng ketchup ~ Malay keçup balık sosu

kete külde pişmiş çörek (halk)

keten [Aş xiv] ketan/kettan ~ Ar kattān a.a. ~ Aram kettānā/ktūnā a.a. ~ Akad kitūm a.a. ~ Sumer

ketenpere ~? Yun katapéras aşağı taraf, bir şeyin alt ucu & EYun katá aşağı + EYun péras taraf, uç " kata+

kethüda [Aş, Yus xiv] ~ Fa kad χudā 1. evsahibi, 2. ev işlerini idare eden kişi, Sasani devletinde köy yöneticisi & Fa kad/kada ev (~ OFa kadag a.a. = Ave kata- oda, hücre) + Fa χudā efendi, yönetici " hüda

ketum ~ Ar katūm [#ktm im.] sır tutan, az konuşan < Ar katama [msd. katm] sakladı, sesini kıstı

kevaşe [Men xvii] kavvāde fuhşa aracılık eden kadın; [xx/c] kevāşe fahişe (argo) ~? Ar qawwādat a.a. " gavat

---

• -ş- ile yazımına 20. yy'ın ikinci yarısından önce rastlanmamaktadır. Ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

kevgir ~ Fa kafgīr büyük süzgeç & Fa kaf köpük + Fa gīr tutan " kef, +gir

keyfiyet [xiv] ~ Ar kayfiyyat [#kyf msd.] nasıllık, nitelik < Ar kayfa nasıl < Ar kayf durum " keyif

---

• Arapça sözcük Aristoteles'in kullandığı EYun poiótēs < poîos karşılığı bir felsefe terimi olarak M. 9. yy'da türetilmiştir. Karş. kalite.

keyif/keyf- ~ Ar kayf [#kyf] durum, ruh hali, özellikle iyi ruh hali, hoşnutluk

kez <Tü [TS xiii] kez/gez kere, defa < Tü ké/kéδ arka, geri " geri

---

• "Geri gelme" anlamında

keza ~ Ar kaδā onun gibi, öyle & Ar ka gibi + Ar δā o

kezalik [MMem xvi] ~ Ar ka δālika bunun gibi, böyle < Ar δālika bu " keza

kezzap ~ Fa tēz āb keskin su, asit " tiz, ab

• Ses değişimi Ar kaδδāb (yalancı, dolandırıcı) sözcüğünden kaynaklanmış olabilir.

ki [passim xiii] ~ Fa/OFa ki ilgi edatı

kibar [Yus xiv] büyükler; [LO, KT xix] seçkin sınıfa mensup kimse, zarif ~ Ar kibār [#kbr çoğ.] büyükler, ekâbir < Ar kabīr büyük " kebir

---

• Türkçede tekil sıfat olarak kullanımı 'kibardan biri kimse' deyiminden türemiştir.

kibir [Aş xiv] kibr ~ Ar kibr [#kbr msd.] büyüklük, azamet < Ar kabura [msd. kabr/kubr/kabārat] büyük idi

kıble [xiv] ~ Ar qiblat [#qbl msd.] namazda Mekke'ye dönme, namazda dönülen yön < Ar qabila kabul etti, boyun eğdi " kabul

kibrit [xiv] ~ Ar kibrīt [#kbrt] kükürt ~ Aram kebrītā/kubritā a.a. ~ Akad kibrītu a.a.

kıç Tü? [Kıp xiv] baldır, bacağın arka tarafı

• Batı Oğuz ve Kıpçak dillerine özgü bir sözcük olup Azerbaycan Türkçesinde "arka ayak" anlamındadır.

kıdem [MMem xvi] ~ Ar qidam [#qdm msd.] daha eski olma, çok eski olma < Ar qadama [msd. qadm/qudūm] bir adım önden gitti, önceledi < Ar qadam ayak (= Fen/İbr/Aram #qdm 1. ayak, 2. önce gelme, eski olma)

kifayet [Aş xiv] ~ Ar kifāyat [#kfw msd.] yetme, yetişme, yardıma yetişme < Ar kafā yetti

kıh onom kısık gülme sesi " kah

kik [xx/b] ~ İng gig dar ve uzun kayık

kıkır/kikir onom [xiv] hafifi gülme sesi " kakır

kıkırdak <onom [TS xv] kekirdek/kekirdak 1. gırtlak, 2. kıkırdak < Tü kırt/kıkırt [onom.] kıkırdak sesi " gırtlak

kıl Tü [Uy viii+] kıl a.a. (= Moğ qılğasu(n) atın kuyruk kılı)

kil [Aş xiv] gil çömlek yapımında kullanılan balçık ~ Fa/OFa gil çamur, özellikle çömlek yapımında kullanılan balçık

---

• Karş. Akad qīru (zift, katran).

kil(o)+ ~ Fr/İng kilo- bin (sadece bileşiklerde) < EYun χílios bin

kıl[mak Tü [viii] kıl- yapmak, etmek, eylemek

kılaptan [Men xvii] kılabudan çok ince altın veya gümüş iplik Ar qallāb [#qlb im.] çıkrık, iplik eğirme çarkı < Ar qalaba çevirdi, döndürdü " kalp2

kılavuz Tü? [Kaş xi] kulaβuz yol gösteren, rehber

kılcal YT [TDK 1944] < Tü *kılca küçük kıl " kıl

• Fr capillaire (kılcal < Lat capillum kılcık) çevirisidir.

kılçık Tü [xi] kıltık tahıl kılçığı, balık kılçığı < Tü kıl " kıl

kiler [Arg xvi] kilar ~ Yun kellári erzak odası, hücre ~ Lat cellarium mahzen, kiler < Lat cella hücre, mahzen, oda ~ HAvr *kel-nā- < HAvr *kel-2 kapatmak, örtmek, gizlemek

---

• Aynı kökten İng cellar, Alm keller (kiler), İng cell, Fr cellule (hücre). Ayrıca aynı kökten Ger *hallō (kapalı yer), EYun kalýptō, Lat celare, occulere (saklamak).

kılıbık [Bah 1924] karısının emrinden çıkmayan erkek
~ ?

kılıç Tü [Uy viii+] kılıç a.a.

kılıf ~ Ar qilf [#qlf msd.] bir şeyi örten zar, derinin dış tabakası, örtü (= Aram qəlāpā a.a. = Akad qilpu a.a.)

kılık Tü [Uy viii+] kılık karakter, huy, davranış, hal ve hareket, töre, adap; [Men xvii] kıyafet < Tü kıl- " kıl-

---

• Türkçe sözcüğün anlam gelişmesi Ar qiyāfat sözcüğünün Türkçe anlamındaki evrime paraleldir. Bak. kıyafet.

kilim [Gül xv] ; [Arg] keçi yününden yapılmış örtü ~ Fa gilīm battaniye, yatak örtüsü, keçi yününden yaygı = Aram galīmā örtü, yaygı

• Farsça sözcüğün nihai kökeni belirsizdir. Aramice biçim en erken MÖ 6. yy'da tesbit edilmiştir. EYun kálymma (a.a.) bir Yakındoğu dilinden alıntı olmalıdır.

kilise [DK xiv] ~ Yun ekklēsía Hıristiyan tapınağı ~ EYun ekklēsía toplantı, kurultay, meclis < EYun ekkaléō yüksek sesle çağırmak, ilan etmek & EYun ék dışa + EYun kaléō bağırmak ~ HAvr *kelə-2 bağırmak, yüksek sesle çağırmak " ek+, klarnet

---

• Karş. Ar kanīsat (kilise) < Aram. Türkçe kilise biçimi, yazı dilinde tercih edilen kenīse'nin yerine geçmiştir.

kilit [Kaş xi] iklid ; [İdr, DK xiv] kilid ~ Fa kilīd anahtar ~ OYun kleidí a.a. = EYun kleïs, kleid- a.a. < EYun kleíō kapatmak, kapalı olmak, örtmek ~ HAvr *klāu- a.a.

• Aynı kökten Lat claudere, claus- (kapatmak), clavis (kilit), belki clavus (çivi, civata). Lat clavus ve clavis biçimleri arasındaki biçimsel ilişki açık değildir.

EŞKÖKENLİLER:
EYun kleío : kilit, klitoris
Lat claudere : eksklüsif, klostrofobi, kloz, klozet, oklüzyon
Lat clavis : klavsen, klavye, kle
Lat clavus : civata, kavilya

kilo/kilogram [Düs I.4.491 187+] kilogram ~ Fr kilo/kilogramme bin gramlık tartı birimi " kil(o)+, gram

kilometre [Düs I.4.499 187+] kilometro ; [ARasim 1897-99]
~ Fr kilomètre bin metrelik ölçü birimi " kil(o)+, metre

kilükal [Aş xiv] ~ Ar qīl u qāl [#qwl] "denildi ve dedi", dedikodu " kavil

kim Tü [viii] kim soru zamiri; [passim xiii xiii] ilgi edatı

• İlgi edatı olarak kullanımı muhtemelen Farsça ilgi edatı ki etkisi gösterir.

kımıl1 onom [Arg xvi] kısa erimli ve sürekli hareket ifade eden ses

---

• Karş. KIPIR, KIVIR.

kımıl2 zararlı bir böcek ~ Ar qaml bit (= Akad qamlu a.a.)

kımız Tü [xi] kımız mayalanmış at sütü

kimlik YT [TDK 1944] hüviyet < Tü kim " kim

• Karş. hüviyet < Ar huwa (kim).

kimono [Hay 1959 195+] ~ Fr/İng kimono Japon biçimi entari ~ Jap kimono giysi, entari

kimse <Tü [TS, Kıp xiv] kimerse/kimesne/kimesne/kimse kişi < Tü kim ise " kim

kimya [Kut xi] ~ Ar kīmiyā’ kara büyü ilmi ~ OYun khēmeía simya, kara büyü, metalleri dönüştürme ilmi < EYun χēmía "Kara ülke", Mısır ~ Mıs khem kara

---

EŞKÖKENLİLER:
Yun khemeía : kemoterapi, kimya, kimyager

kimyager & Ar kīmiyā’ + Fa -gar yapan, meslek edinen, -cı " kimya, kâr

kimyon [MŞ xiv] kimnun ~ Yun/EYun kýminon baharat olarak yenen bir tohum, cuminus ~ Aram kamūnā a.a. ~ Akad kamūnu a.a.

• Ar kammūn/kamnūn (a.a.) biçimi Aramca veya başka bir Sami dilinden alınmıştır.

kin [Aş, Yus xiv] ~ Fa kīn garez, düşmanlık ~ OFa kēn kan davası (= Ave kaenā- kan bedeli) ~ HAvr *kwoi-nā- < HAvr *kwei- kan bedeli ödemek, kan davası gütmek

---

• Aynı kökten EYun poinā (kan bedeli, kısas, cereme).

kın Tü [xi] kın kılıç veya bıçak kılıfı

kına [CodC xiii] hınna ; [DK xv] kına ~ Ar Hinnā' kına, lawsonia inermis bitkisinden elde edilen boyar madde

kına[mak Tü [Uy viii+] kına- cezalandırmak; [LO xix] alay etmek, hicvetmek, aşağılamak; [xx/c] ayıplamak, takbih etmek < Tü kın/kıyn [viii] ceza, eziyet Tü kıy- " kıy-

kınakına [186+] ~ İsp quinaquina cinchona ağacı kabuğundan elde edilen ateş düşürücü ilaç, kinin ~ Quech kina kabuk " kinin

kinaye [xiv] kinayet ~ Ar kināyat [#knw/kny msd.] dolaylı anlatım, bir şeyi adını vermeden anma < Ar kanā dolaylı anlattı < Ar kunyat lakap " künye

kinetik [DTC 1944] ~ Fr kinétique harekete ilişkin ~ EYun kinētikós a.a. < EYun kinēsis hareket < EYun kinéō hareket etmek ~ HAvr *kiə-neu- < HAvr *keiə- harekete geçirmek

king [xx/c] bir iskambil oyunu ~ İng king 1. kral, 2. iskambilde papaz ~ Eİng cyning soylu kişi, beyzade ~ Ger *kunjiŋgaz & Ger *kunjam soy, hanedan (~ Ger *kinjan doğurmak, soyunu sürdürmek ~ HAvr *genə- doğurmak) + HAvr *iŋg- oğlu " genetik

kinik >> " sinik

kinin [Bah 1924] ~ Fr quinine Peru'da yetişen cinchona ağacının kabuğundan elde edilen ateş düşürücü ilaç < İsp quina cinchona ağacı kabuğu ~ Quech kina kabuk

kınnap ~ Ar qinnab/qunnab [#qnb] kenevir, kenevirden yapılan ip ~ OFa kanab a.a. " kenevir

kip YT [CepK 1935] ~ Tü kīb/kīp [xi] kalıp, model " gibi

kıpır onom kısa erimli ve sürekli hareket ifade eden ses

kıpti ~ Ar qibtī [nsb.] Mısır'ın islamiyet öncesi yerli halkı ~ EYun aigýptios Mısırlı < öz Aigyptos Mısır ~ Mıs

kir Tü [Uy viii+] kir kir, pislik

kır[mak Tü [xi] kır- kökünü kazımak, kesmek, kırmak; [TS xiii xiii] kökünü kazımak, öldürmek, yoketmek, katliam etmek < Tü *kı- kesmek, kısmak, kısaltmak, büzmek

---

• Aynı kökten kıs- (a.a.), kığır- (burmak), kıt (kısık), kış (kısılma dönemi), belki kıy- (kesmek) ve kına- (işkence etmek). *Kı-/*kığ- kökü ve türevlerinin semantik alanı boğ- köküyle büyük ölçüde örtüşür. Karş. boğ-.

kır1 Tü [xi] kır deşt, bozkır, ıssız yer

kır2 Tü [xi] kır2 gri renk, özellikle at rengi

kira [Neş xv] ~ Ar kirā’ [#kry msd.] a.a.

kıraat [xiv] ~ Ar qirā’at [#qr’ msd.] okuma < Ar qara’a okudu ~ Aram #qr’ çağırma, yüksek sesle söyleme, okuma

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #qr' : kari, kıraat, kur'an

kıraç <Tü [Kan xvi] kurak yer, bozkır < Tü kır " kır1

kırağı Tü [xi] kırağu a.a. " kır2

kıran <Tü [DK xiv] salgın hastalık < Tü kır- kökünü kazımak, katliam etmek " kır-

kıranta [LO 1876] kır?; [AMithat 1885] saçına kır düşmüş? ~ İt grande büyük, yüce, gösterişli ~ Lat grandis büyük " gran

---

• Asıl anlamı muhtemelen "yaşlıca iyi giyimli erkek" olup, kır sözcüğüyle bağdaştırılması halk etimolojisidir.

kırat [xiv] bir tartı birimi ~ Ar qirāt 1. keçiboynuzu, ceratonia siliqua, 2. keçiboynuzu çekirdeği, bir tartı birimi ~ EYun kerátion [küç.] "küçük boynuz", a.a. < EYun kéras, -t- boynuz " kerata2

kiraz [TS xiv-xviii] kirās ~ Yun kerási a.a. ~ EYun kerasós kuş kirazı ~ HAvr *ker-5 kiraz veya benzeri kırmızı meyve

---

• Batı dillerine Yunancadan geçmiştir. Karş. Fr cerise, İng cherries < Lat cerasus (a.a.). Sözcüğün kökenini Lucullus ve Giresun kenti ile birleştiren rivayet doğru değildir. Yunanca biçimin Trakça veya başka bir Anadolu dilinden alıntı olduğu kabul edilir.

kırba [xiv] ~ Ar qirbat [#qrb msd.] su tulumu

kırbaç [Men xvii] a.a. ~ ?

• Alm karbatsch, Fr cravache biçimleri Rusça yoluyla Türk dillerinden alınmıştır.

kırçıl + [xviii] kırla karışık (sakal rengi) & Tü kır gri + Tü çal/çil karışık renkli, alaca, çil " kır2, çil1

kireç [CodC xiii] gireç ~ Fa girac a.a. = Aram gīr a.a. = Akad gīru a.a. ~ Sumer gir a.a.

kiremit [MŞ xiv] kiremüd ~ Yun kerameídi pişmiş topraktan yapılan çömlek, tuğla < EYun kéramos a.a. ~ HAvr *kerə-mo- < HAvr *ker-4 ateş, yakma " karbon

kiriş Tü [Uy, Kaş viii+] kiriş yay gergisi Tü ker- germek " ger-

kırış[mak <Tü [xx/b] 1. buruşmak, özellikle cildin buruşması, 2. argoda bir şeyi bölüşmek < Tü kır- " kır-

---

• Her iki anlamda 1940'lardan önce kaydedilmemiştir.

kırıt[mak <Tü [LO xix] gerdan kırmak, cilve yapmak < Tü kır- " kır-

---

• -ıt- ekinin işlevi açık değildir.

kirizma [xix] toprağı saban veya kürekle altüst etme ~ Yun/EYun gýrisma, t- döndürme, çevirme < Yun/EYun gýrō döndürmek " ciro

kırk Tü [viii] kırk a.a.

kırk[mak Tü [Uy viii+] kırk- makasla kesmek, özellikle koyun veya keçi yünü kesmek < Tü kır- kesmek " kır-

---

• Kırk- ve kırp- biçimleri, pekiştirici -k/-p sesiyle yapılmış eşdeğer türevlerdir.

kırlangıç Tü [Uy viii+] karlığaç/kargılaç kırlangıç kuşu; [Amr xv] ğarlağuc

---

• Kırlangıç balığı (chelidonichthys lucernus), Yun χelidonás (kırlanıç kuşu > kırlangıç balığı) adının çevirisidir.

kırlent [xx/a] kırlanta (~ İt ghirlanda) ~ Fr guirlande çelenk ~ Frk *wiara- tel

kırmızı [CodC xiii] ~ Ar kirmizī [#krmz nsb.] a.a. < Fa kirmiz kırmızı boya veren bir böcek, koşnil ~ Sans krmi kurtçuk, larva, böcek ~ HAvr *kwrmis kurtçuk

---

• Batı dillerine Arapçadan geçmiştir. Karş. İng crimson (koşnil kırmızısı).

kıro [xx/b] köylü ve kaba saba kimse ~ Kürt kuro erkek çocuk, delikanlı

kırp1[mak <Tü [Kıp xiv] kırk-/kırp- kısaltmak, makasla kesmek (özellikle koyun veya keçi yünü) < Tü kır- " kır-

kırp2[mak <Tü [CodC xiii] kıp- makasla kesmek; [TS xiv-xvii, Kıp, Çağ xiv] kıp- göz kapağını kapamak; [LO xix] kırp- a.a. < Tü *kı- kesmek, kısmak " kır-

---

• -r- sesi belki kırp-1 etkisiyle sonradan türemiştir.

kirpi Tü [Uy viii+] kirpi gövdesi dikenli küçük hayvan " kirpik

kirpik Tü [Uy viii+] kirpik göz kapağındaki kıllar " kirpi

• Kırp- fiilinin her iki anlamıyla (yün kırpmak, göz kırpmak) ilişkisi düşünülebilir. Karş. Çağ kırbık (külahın kenarına işlenen kürk şerit - xv+), kırbıktiken (kirpi).

kırt onom = Tü kırç kesme sesi, kaşıma veya kazıma sesi

kırtasiye [KT xix] resmi dairelerde kâğıt ve yazı malzemesi için tahsis edilen ödenek; [Göv 192+] kırtasiyeci kâğıt ve yazı levazımı satan kişi, yazışmayı artırarak işi zorlaştıran memur < Ar qirTās papirüs [esk.], kâğıt ~ Aram qarTīsā papirüs ~ EYun χártēs a.a. " kart2

kırtipil [AL 192+] zavallı, biçare, değersiz, ehemmiyetsiz, fakir (argo) ~ ?

kirve (Doğu Anadolu'da) çocuğu sünnet ettiren ve yaşam boyu sahip çıkan kişi Fa kirfa sevap, hayırlı iş

kıs[mak Tü [viii] kıs-/kız- kısaltmak, azaltmak, daraltmak < Tü *kı- kesmek, kısmak, kısaltmak " kır-

kış1 Tü [viii] kış kapanma mevsimi, a.a. < Tü *kı- kısmak, kırmak, büzmek " kır-

---

• Karş. yaz < yay- (açılma mevsimi).

kış2, kışt onom kovma sesi

kısa Tü [viii] kısğa a.a. < Tü kıs- " kıs-

kısas1 [xiv] ~ Ar qiSāS [#qSS msd.] ödeşme, hesaplaşma, göze göz dişe diş ilkesine göre verilen ceza < Ar qaSSa 1. kesti, kırptı, 2. hikâye anlattı

kısas2 [Yus xiv] (kısa a ile) ~ Ar qiSaS [#qSS çoğ.] hikâyeler < Ar qiSSat " kıssa

kişi Tü [Or viii] kişi insan, kimse

kısım/kısm- [xiv] kısm ~ Ar qism [#qsm msd.] bölüm, pay, hisse < Ar qasama [msd. qasm] böldü, paylaştırdı

kısır1 Tü [xi] kısır doğurmayan insan veya hayvan = Tü kız 1. hasis, kıt, 2. evlenmemiş dişi " kız

kısır2 [197+] bir bulgur yemeği ~ ?

kısıt YT [TDK 1944] hacir < Tü kıs- " kıs-

kıskaç Tü [Uy viii+] kısğaç kısma aracı, maşa < Tü kıs- " kıs-

kıskan[mak Tü [Uy viii+] kısğan- cimrilik etmek, esirgemek, sakınmak < Tü kız/kıs [viii+ Uy] hasis, eli sıkı " kıt

kışkırt[mak Tü [Uy viii+] kişkir- öfkelenmek; [TS xiv, Kıp xiv xiv] kışğır-/ğıjğır- hırlamak, haykırarak saldırmak, çığlık atmak < Tü gıj/kış [onom.] gıcırtı ve hırıltı sesi " +kir-

kışla Tü [Uy viii+] kışlağ kışlama yeri < Tü kışla- < Tü kış " kış1

• Osmanlı kullanımında "yazın sefere çıkan askerin kışın yerleşik olduğu yer" anlamında.

kısmet [Kut, Aş xi] pay ~ Ar qismat [#qsm msd.] pay, bölüştürülen bir şeyden birinin payına düşen " kısım

kişne[mek Tü? [xi] kişne- at sesi çıkarmak

• Karş. Fa guşn (hayvanların erkeği), guşnī (çiftleşmek, dişiye varmak). Farsçadan erken bir alıntı düşünülebilir.

kişniş1 [Amr xv] kişnīc ~ Fa kişnīc/kişnīz baharat olarak kullanılan otsu bitki, coriandrum sativum ~ OFa gişnīz a.a.

kişniş2 ~ Fa kişmiş/kaşmaş kuş üzümü

kispet [xiv] kisvet kıyafet, giysi; [Men xvii] kisbet (vulg.) ~ Ar kiswat [#ksw msd.] kıyafet, giysi " kisve

kısrak Tü [xi] kısrak henüz doğurmamış dişi at; [Oğ xi] dişi at =? Tü kız 1. hasis, kıt, 2. evlenmemiş dişi " kız

kıssa [Kut xi] ~ Ar qiSSat [#qSS msd.] hikâye < Ar qaSSa [msd. qaSaS] (kısaca ve özetle) anlatma " kısas1

kist [xx/a] ~ Fr kyste irinli torbacık ~ EYun kýstis sidik torbası, mesane

kıstak YT [CepK 1935] berzah < Tü kıs- " kıs-

• -tak ekinin işlevi açık değildir.

kıstas ~ Ar qisTās [#qsTs] ölçek, terazi ~ Aram qəsTā bir tartı ölçüsü ~ EYun ksestēs a.a.

kisve [xiv] ~ Ar kiswat [#ksw msd.] giyim, giysi, kıyafet < Ar kasā giydirme, örtme

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #ksw : kispet, kisve

kıt Tü [Uy viii+] kıs/kız hasis, eli kıt; [xi] kız az bulunan, pahalı, kıt; [Kıp xiv] kıt/kız a.a. < Tü *kıı- kesmek, kısmak, azaltmak " kır-

kıta [MMem xvi] ~ Ar qiTcat^ [#qTc msd.] parça, bucak, kısım, kesim, coğrafyada kıta, şiirde kıta, paragraf " kat2

kitakse [192+] bak! (argo) ~ Yun koítakse bak! < Yun koitázo bakmak

kıtal [Env xv] ~ Ar qitāl [#qtl III msd.] mukatele, öldürüşme " katil1

kitap [Kut, Aş xi] ~ Ar kitāb [#ktb msd.] yazılı şey, belge, kitap < Ar kataba [msd. katb/kitābat] yazı yazdı (= Aram #ktb [msd. kitābā] 1. dikiş dikti, bağladı, raptetti, 2. yazı yazdı)

• Sam #ktb kökünün nihai anlamı "dikiş dikmek, bağlamak, raptetmek" olup, "yazı yazma" anlamı en erken Aramcada kaydedilmiştir. Arapça sözcük muhtemelen Aramcadan alıntıdır.

kıtık Tü? [Uy viii+] kıtık pamuk; [LO xix] minder dolgusu, kaba keten, kendir =? Ar quTn pamuk

---

• Bir İran dili aracılığıyla erken bir alıntı düşünülebilir. Ayrıca karş. Aram qaTaw (keten).

kıtıpiyos [LG 188+] önemsiz, değersiz (argo) ~ Yun katō pión düşük nitelikli, değersiz & Yun katō aşağı, alçak, düşük + Yun pión nitelik, kimlik (< Yun piós kim)

kıtır1 onom [LO xix] kıtırdamak gevrek nesne sesi; [LO] kıtır atmak yalan söylemek, dolandırmak <

• İkinci anlamı belki Ar hitr (yalan, kumpas) sözcüğünden.

kitle YT [TDK 1944] ~ Ar kutlat a.a. " kütle

• Arapça kutlat sözcüğünün Türkçe kökenli olduğuna ilişkin Güneş Dil Teorisi çerçevesinde geliştirilen bir görüşe dayanarak Türkçeleştirilmiştir.

kıtlık <Tü [TS xiii, Gül xiii] kızlık kıtlık, pahalılık, kuraklık < Tü kız kıt, az " kıt

kıvam ~ Ar qiwām [#qwm/qym msd.] duruş, direnç, konsistans " kamet

kıvan[mak <Tü [DK xiv] iftihar etmek, sevinmek < Tü kıw [viii+ Uy] kut, saadet " kut

kivi [199+] ~ İng kiwi fruit actinidia deliciosa bitkisinin meyvesi ☼ 1959 Turners and Growers, Yeni Zelanda meyve şirketi < İng kiwi Yeni Zelanda'nın simgesi olan bir kuş ~ Maori

---

• İngilizce eski adı chinaberry (Çin meyvesi) iken, Soğuk Savaş döneminde ticari kaygılarla adı değiştirilmiştir.

kıvılcım <Tü [Kıp xiv] kığılçım < Tü kığ/koğ [xiv TS] kıvılcım, şerare

kıvır[mak Tü [Uy viii+] kığır- hasislik etmek, kısmak; [DK xiv] kıvur- kırmak, bükmek, burmak, buruşturmak < Tü *kı- kısmak, kırmak, büzmek " kır-

kıvırcık <Tü [Men xvii] kıvrıcık/kıvırcık < Tü kıvrış- kırışmak, buruşmak " kıvır-

---

• Küçültme eki olan -cik sözkonusu değildir.

kıvrak1 <Tü [TS xvi xvi] ince kadın başörtüsü; [xviii] buruşuk; [LO xix] bükülüp kıvrılan, nazik, zarif < Tü kıvır- " kıvır-

kıvrak2 <Tü [Men xvii] ('kıs kıvrak' deyiminde) sımsıkı < Tü kawrak sıkı < Tü kawra- sıkmak " kavra-

kıvran[mak <Tü [Kıp xiv] bükülmek, burulmak < Tü kıvır- bükmek, burmak " kıvır-

kıy[mak Tü [xi] kıδ-/kıt- kesmek; [TS xv xv] eziyet etmek, öldürmek Tü *kıı- kesmek, kısmak, kırmak " kır-

kıyafet ~ Ar qiyāfat [#qyf msd.] 1. iz sürme, takip etme, 2. bir kişinin görüntüsünden hangi aile veya aşirete mensup olduğunu anlama ilmi, 3. bir kavim veya aşirete özgü giyim tarzı

kıyak <Tü [TS xv] kıyıcı, gaddar; [LG 188+] güzel, yakışıklı (argo) < Tü kıy- " kıy-

kıyam [Kut, Aş xi] ~ Ar qiyām [#qwm/qym msd.] ayağa kalkma, ayaklanma < Ar qāma karşı koydu, direndi " kamet

kıyamet [Kut, Aş xi] ~ Ar qiyāmat [#qwm/qym msd.] 1. ayağa kalkma, dikilme, 2. son yargı gününde ölülerin ayaklanması " kamet

---

• Arapça sözcüğün ikinci anlamı muhtemelen Aram qiyāmā (a.a., Yun anástasis çevirisi) biçiminden alıntıdır.

kıyas [Kut, Aş xi] ~ Ar qiyās [#qys msd.] ölçü, ölçme, oranlama, kıyaslama yoluyla akıl yürütme < Ar qāsa ölçtü, karşılaştırdı

kıyı Tü [Uy viii+] kıδığ herhangi bir şeyin kenarı < Tü kıδ- kesmek " kıy-

---

• Karş. Tü kırı/kırağ (a.a. - xiv Kıp) < kır-. Karş. İng shore (deniz kıyısı) < shear (kırpma, kesme); Fr bord (kıyı) < HAvr *bherdh- (kesmek).

kıyma <Tü [DK xiv] kıyılmış et < Tü kıy- " kıy-

kıymet [Kut, Aş xi] ~ Ar qīmat [#qwm/qym msd.] değer, nicelik < Ar qāma durdu, kıvamlı idi, değerli idi " kamet

kıytırık <Tü [xx/c] çok küçük şey, değersiz (argo) Tü kıy- " kıy-

---

• -tır- eki açıklanmaya muhtaçtır.

kız Tü [Uy viii+] kız kız çocuğu, bakire

• Karş. Tü kıs/kız (hasis, eli sıkı, az, kıt - viii+ Uy, xi, xiv Kıp). Bak. kıt. Sözcüğün iki anlamı arasındaki ilişki muğlaktır. "Henüz doğurmayan, verimsiz" anlamı düşünülebilir.

kız[mak Tü [xi] kız- ateşte ısınmak, kızarmak, kırmızı olmak; [CodC xiii] öfkelenmek

kızak Tü? [Kıp xiv] kızak buz üstünde kayma aracı; [DK xiv] kızağu

---

• Etimolojisi açık değildir.

kızamık Tü [Uy viii+] kızamuk bir hastalık; [xi] kızlamuk a.a. < Tü kız- " kız-

kızan <Tü [DK xiv] erkek çocuk; [xvii] delikanlı

• Etimolojisi açık değildir.

kızıl Tü [Uy viii+] kızıl/kızğıl kırmızı < Tü kız- " kız-

kızılcık <Tü [DK xv] kızılçuk meyvesi yenen bir ağaç, cornus mas < Tü kızıl " kızıl

klakson [xx/a] otomobil kornası ~ marka Klaxon otomobil kornası markası ☼ 1908 Lovell-McConnell Manufacturing Co., Amer. firması. < EYun klazō bağırmak

klan [Tarih 1932] ~ Fr/İng clan aşiret ~ Gael clann aile, aşiret, soy

klapa [xx/b] ~ Fr clapet sıvı veya buharı tek yönlü olarak geçiren kapak < Fr clapoter [onom.] "klap" sesi çıkarmak

klarnet/klarnet [ARasim 1897-99] ~ Fr clarinette bir nefesli çalgı ~ İt clarinetto [küç.] a.a. ☼ y. 1700 J.C. Denner, Nürnberg'li çalgı yapımcısı < İt clarino borazan, av borusu < Lat clarus 1. yüksek (ses), 2. açık, berrak, aydınlık ~ HAvr *klə-ro- < HAvr *kelə-2 bağırmak, yüksek sesle çağırmak

---

• Aynı kökten Lat clamare (bağırmak), Lat calare, ALat cladere (çağırmak), EYun kaléō, İng call (çağırmak), claim (iddia etmek, dava etmek).

klas [xx/b] ~ Fr classe 1. sınıf, derece, 2. özellikle üstün sınıf ~ Lat classis Roma yurttaşlarının bölündüğü altı askeri sınıftan her biri, tertip, askeri sınıf < ALat clad- (askere) çağırmak ~ HAvr *klə-d- < HAvr *kelə-2 bağırmak " klarnet

klasik [Bah 1924] ~ Fr classique 1. üst sınıfa ait [esk.], 2. seçkin, antik çağ yazarlarına özgü ~ Lat classicus 1. sınıf sistemine ait, 2. birinci sınıf, seçkin " klas

klasman [192+] ~ Fr classement sınıflandırma < Fr classer sınıflandırmak, tasnif etmek " klas

klasör [Bah 1924] ~ Fr classeur 1. tasnif edici, 2. büyük dosya < Fr classer sınıflandırmak " klas

klavsen [xx/a] ~ Fr clavecin klavyeli bir çalgı ~ İt clavicembalo "tuşlu çembalo", klavsen & Lat clavis tuş, anahtar + Lat cymbalum bir tür vurmalı çalgı, zil " kle, çembalo

klavye [Cumh 1928] klaviyer ~ Fr clavier anahtar takımı, piyano ve org gibi çalgıların tuş takımı, daktilo tuş takımı ~ OLat clavarium " kle

kle [xx/b] ~ Fr clé 1. kilit, 2. güreşte bir oyun ~ Lat clavis kilit, anahtar " kilit

klemantin [xx/c] ~ Fr clementine şeftali-erik melezi olan bir meyva ☼ 1902 < öz Clément Rodier Cezayir'li Fransız din adamı ve botanikçi

kleptoman [192+] ~ Fr kleptomane hırsızlık hastası & EYun kléptēs hırsız (~ HAvr *klep- çalmak) + EYun manía delilik " mani3

klerikal [xx/b] ~ Fr clérical papazlara ilişkin, memurlara ilişkin < OLat clericus din adamı, memur, okuryazar kimse ~ EYun klērikós 1. seçilmiş, bir göreve adanmış kişi, 2. rahip < EYun klēróō kurayla seçmek, bir göreve atamak

klik [Bah 1924] ~ Fr clique 1. gürültücü kalabalık [esk.], 2. küçük kapalı grup, hizip < EFr cliquer gürültü yapmak, ses çıkarmak

klima [ML xx/c] klima cihazı ~ Fr climatiseur havalandırma cihazı < Fr climat iklim ~ EYun klíma, t- a.a. " iklim

klinik [Bah 1924] ~ Fr clinique yataklı tedavi yeri, hastane ~ Alm klinik a.a. ~ EYun klinikós yatağa veya yatakta tedaviye ilişkin < EYun klínē yatak < EYun klínō yatık olmak, eğilmek " iklim

klip [xx/c] ~ İng video clip bir video filmden alınmış kısa parça, fragman, müzik parçası için yapılan kısa tanıtım filmi < İng to clip1 [onom.] kırpmak

klips [xx/b] ~ İng clips [çoğ.] mandal, yaylı raptiye < İng to clip2 çengelle tutmak, iliklemek

kliring [xx/b] dış ticarette bir sistem ~ İng clearing temizleme, hesap kapatma, a.a < İng to clear temizlemek < İng clear temiz, berrak, saf ~ Lat clarus " klarnet

klişe [ResCGaz 1911] ~ Fr cliché matbaacılıkta resim kalıbı, kalıplaşmış söz veya düşünce < Fr clicher [onom.] kalıba dökmek

klitoris [ML xx/c] ~ YLat clitoris bızır ☼ Mateo Renaldo Colombo, İtal. anatomist (1516-1559) ~ EYun kleítoris [küç.] küçük kapalı yer < EYun kleíō kapatmak, kapalı olmak, örtmek " kilit

klon [199+] ~ İng clone 1. daldırma yöntemiyle çoğaltılan bitki, 2. bir canlının genetik kopyası ~ EYun klôn bitki piçi, sürgün (dal)

klor [1891] ~ Fr chlore açık yeşil renkli bir gaz ~ İng chlorine ☼ 1810 Humphrey Davy, İng. kimyacı < EYun χlōrós 1. altın sarısı [esk.], 2. açık yeşil, filiz rengi ~ HAvr *ghlō-ro- sarı, parlak, altın < HAvr *ghel-2 parlamak

---

• Aynı kökten EYun χolē, İng gall (safra), İng yellow < Ger *gelwa (sarı); İng gold, Rus zlaty (altın); İng glitter, gleam, glisten, glow (parlamak).

klorofil [192+] ~ Fr chlorophyle bitkilere yeşil rengini veren madde ☼ 1818 Pelletier ve Caventou, Fr. kimyacı & Fr chlore yeşil + Fr phýllon yaprak " klor, filiz

kloroform [xix] ~ Fr chloroforme kimyada bir bileşim ☼ 1834 Jean-Baptiste Dumas, Fr. kimyacı & Fr chlore + Fr formyl metil grubunun eski adı " klor, formik

kloş [192+] ~ Fr cloche 1. çan, kampana, 2. çan şeklinde etek ~ OLat clocca ~ Kelt

klostrofobi [xx/c] ~ Fr claustrophobie kapalı yer korkusu ~ YLat claustrophobia ☼ 1879 B. Ball, İng. hekim & Lat claustrum kapalı yer (< Lat claudere, claus- kapatmak) + EYun fóbos korku " kloz, fobi

kloz [xx/c] sigorta sözleşmelerinde madde ~ İng clause alt tümce, sözleşme maddesi ~ Lat clausula [küç.] retorikte cümlenin kapanış bölümü, sözleşmenin son maddesi < Lat claudere, claus- kapatmak ~ HAvr *klāu- kapatmak " kilit

klozet [xx/c] ~ Fr closette [küç.] küçük kapalı yer < Fr clos kapalı ~ Lat clausus " kloz

ko[mak Tü [viii] ko- indirmek, koymak, bırakmak

• Asya Türkçesinde ko- kökü 9. yy'dan itibaren yerini koδ- > koy- biçimine bırakırken, Oğuzcada her iki biçim yanyana korunmuştur. • Aynı kökten kon- (kendini komak, inmek), koş- (karşılıklı komak), koδ-/kot- = kuδ-/kut- (indirmek, bırakmak, dökmek), belki kuz (gölge, karanlık).

koalisyon [xx/b] ~ Fr coalition siyasi ittifak, güç birliği ~ Lat coalitio a.a. < Lat coalescere, coalit- birlikte büyümek, (ağaç dalı) birbiri içine geçerek kaynaşmak & Lat co(n)- beraber + Lat alescere yetişmek, boy atmak < Lat alere büyütmek ~ HAvr *al-3 yetişmek, büyümek " kon+, alto

---

• Siyasi anlamda ilk kez 1715'te çeşitli Avrupa devletlerinin Fransa'ya karşı kurduğu ittifak. İç siyasette ilk kez 1783'te İngiltere'de Portland Dükü başbakanlığında kurulan Whig-Tory ittifakı.

kobalt [xix] ~ Fr cobalte metalik bir element ~ EAlm kobolt [mod. kobold] maden ocaklarında yaşadığına inanılan cin

kobay [Bah 1924] ~ Fr cobaye bilimsel deneylerde kullanılan bir tür kemirgen memeli ~ Karib kobaya

kobra [xx/b] ~ Fr cobra ~ Port cobra de capello külahlı yılan < Lat colubra yılan

koç1 Tü [Uy viii+] koç/koçkar/koçŋar ; [Oğ xi] koç erkek koyun

---

• Karş. Erm oç'χar (koyun). Ermenice sözcük 5. yy'dan daha eskidir. Her iki biçimin bilinmeyen bir eski dilden alıntı olması güçlü olasılıktır.

koç2 [xx/c] ~ İng coach 1. bir tür büyük araba, 2. sporda antrenör ~ Alm kotsche bir tür büyük araba ~ Mac kocsi (széker) a.a.

• İngilizce sözcüğün ikinci anlamı 1830'larda Oxford Üniversitesi öğrenci argosunda "öğrenciyi sınava 'taşıyan' okutman" anlamından türemiştir.

koca Tü? [TS xiii] yaşlı ve ulu kişi; [TS xiv xiv] yaşlı erkek

---

• Eski bir Doğu İran dilinden alıntı olasılığı yüksektir. Eş anlamlı olan Fa χwāca ve χodā (efendi, ulu kişi) biçimlerine karşılık olarak Oğuz lehçelerinde koca/koda ve kocaman/kodaman sözcüklerine rastlanır. Karş. hoca, hüda.

koçak <Tü [TS xiv] 1.koç, 2. yiğit, yürekli, kabadayı, cömert Tü koç " koç1

• -ak ekinin işlevi belirsizdir.

kocaman <Tü [Men xvii] ihtiyar adam < Tü koca ihtiyar " koca, +men1

koçan [LO xix] ~ Bul/Sırp koçan meyvenin ve özellikle mısırın iç sapı

köçek 1. yavru, genç, civelek, 2. dans eden genç erkek ~ Fa kūçak küçük, çocuk, uşak, ufaklık " küçük

kod [xx/b] ~ Fr code kurallar sistemi ~ Lat cōdex, cōdic- 1. ağaç kütüğü, 2. büyük defter, yasa külliyatı " kütük

kodaman [Çağ xv] dünür, evlilik yoluyla akraba; [LO xix] halk dilinde aşiret ululari < Tü koda [xi Oğ] saygıdeğer ve yaşlı kimse, koca ~? Sogd χwatāw / Hwar χwadēw kral, efendi " hatun, +men1

• Karş. koca, kocaman.

kodein [Bah 1924] ~ Fr codéine afyondan elde edilen yatıştırıcı madde < EYun kōdeía gelincik, afyon bitkisi

kodeks [192+] ~ YLat codex, codic- tıp fakültesince onaylanan ilaçlar katalogu ~ Lat codex, codic- büyük defter, yasa külliyatı " kütük

kodes [LO 187+] kümes, hapishane ~ Yun kotétsi kümes, tavuk barınağı < Yun kóta tavuk

kodifiye [etm [xx/b] ~ Fr codifier kuralları sistemli olarak belirlemek ~ OLat codificare ~ Lat codicem facere " kod, faktör

kodoş [LL 1732] deyyus, gidi ~ Erm godoş boynuz

kof Tü [xi] kowı içi boş, çürük < Tü *koβığ < Tü *kaβ- 1. içini boşaltmak, oymak, 2. şişirmek, kabartmak

---

• Nihai kök *kaβ- olup, b > w etkisiyle bazı türevlerde sesli yuvarlaklaşması görülür. • Final -wığ hecesi dissimilasyon yoluyla -wık veya w > f biçimini almıştır: kowuk = kof. • Türkçe ve Hintavrupa köklerinin benzerliği şaşırtıcıdır. Karş. EYun koûfos (içi boş, kof), Lat cavus, Fa kāw (oyuk, boşluk), kāwak (kof) < HAvr *keuə-. Karş. kav2.

kofana [LO xix] ~ Yun goúfaina lüferin büyüğü " lüfer

kofre [xx/b] ~ Fr coffret [küç.] 1. küçük kasa veya sandık, 2. elektrik bağlantı kutucuğu < Fr coffre sandık, kasa ~ Lat cophinus a.a.

köfte ~ Fa kōfta (havanda) dövülmüş, çiğnenmiş < Fa kōftan, kōs- dövmek, tokmakla vurmak, ezmek ~ HAvr *kop- vurmak, kesmek, yarmak

köftehor [Neş, Kan xv] zina eden karısını affeden adam, hakaret deyimi ~ Fa kōfta χwur çiğnenmiş olanı yiyen " köfte, +hor

köfter ~ Fa kōftar üzüm veya erik suyundan yapılan bir yiyecek

kofti [LG 188+] yalan (argo) ~? Yun kófte kes! < Yun kóbō ~ EYun koptō kesmek, yarmak " engebe

koful YT [TDK 1955] hücre içi boşluğu < Tü kof " kof

• Sıfata eklenen -ul ekinin işlevi belirsizdir.

koğuş Tü [xi] koğuş su oluğu ; [İMüh xiii] içi boş şey veya yer, kovuk (= Moğ qoğusun vakum, boşluk)

köhne [DK xiv] ~ Fa kuhna eski, yaşlı

koitus [xx/c] ~ Lat coitus cinsel birleşme < Lat coire, coit- birlikte gitmek & Lat co(n)- birlikte, karşılıklı + Lat ire, it- gitmek " kon+, iyon

kök Tü [Uy viii+] kök2 çok derin şey, kök, asıl < Tü *kö- derin olmak, içte olmak

kok [ARasim 1897-99] kok kömürü ~ İng coke gazı alınmış taş kömürü

• Yorkshire lehçesinden alınmış kökeni bilinmeyen bir sözcüktür.

kok[mak Tü [xi] kok- koku vermek; [TS xiv] koku almak, koku vermek

---

EŞKÖKENLİLER:
Tü kok- : kok-, kokla-

kokain [Bah 1924] ~ Fr cocaïne koka bitkisinden elde edilen uyarıcı madde ~ Alm Kokain a.a. ☼ 1856 Albert Niemann, Alm. kimyacı < İsp coca Güney Amerika'ya özgü bir bitki ~ Quech coca a.a.

kokart [185+] kokarda ~ Fr cocarde bükülmüş kâğıttan yapılan rozet ~ EFr coquart horoz, horoz ibiği " koket

köken YT [CepK 1935] menşe, asl < Tü kök " kök

• Ada eklenen -en ekinin işlevi belirsizdir. TTü köken (bazı bitkilerin ikincil kök salan dalları ? xvii) ile birleştirilemez.

koket [Bah 1924] ~ Fr coquette [küç.] "küçük dişi horoz", işveli kadın < Fr coq horoz

kokina [xx/a] ~ Yun kókkino 1. kırmızı, 2. kırmızı tane şeklinde meyveleri olan bir bitki, dikenli mersin, ruscus aculatus < EYun kókkinos kabuğundan kırmızı boya elde edilen böcek, koşnil kırmızısı < EYun kókkos tane, tohum, koza

kokla[mak <Tü [TS xv, Men, LO xv] kokula- ; [KT xix] kokla- < Tü kok- " kok-

köknar [Amr xv] kukinar bir tür iğne yapraklı ağaç, abies; [EvÇ xvii] koknar ~ Yun koukounariá her çeşit kozalaklı ağaç, çam < Yun koukounára kozalak

kokona [EvÇ xvii] = Yun kokóna hanımefendi, orta yaşlı kadın

• Nihai kökeni belirsizdir. Romenceden alındığına ilişkin yaygın kanının esası tesbit edilememiştir.

kokoreç [ÖSeyf 1920] kokoroç ince bağırsaktan yapılan bir Yunan yemeği ~ Yun kokorótsi mısır koçanı (Arnavut ağzı, argo) ~? Arn kokërroz mısır, mısır koçanı

• Belki şeklinden ötürü. • Ömer Seyfettin "Lokanta Esrarı" adlı hikâyesinde, Atina’lı bir Rum’un lokantasında ilk kez kokoroç ile tanışmasını anlatır.

kokoroz [LO xix] mısır < Arn kokërr tane, tahıl " kokina

kokoz [LG 188+] parasız ~ ?

kokpit [xx/c] ~ İng cockpit 1. horoz döğüşü ringi, 2. uçağın kumanda kabini & İng cock horoz + İng pit çukur " koket

köktenci YT [Fel 194+] radikal < Tü kökten " kök

kokteyl [Hay 1959 195+] ~ İng cocktail "kuyruk kaldıran", alkollü içki karışımı & İng to cock horozlanmak, kuyruk kaldırmak + İng tail kuyruk " koket

kol Tü [Uy viii+] kol 1. ön uzuv, el, 2. sağ ve sol taraf, ordunun sağ ve sol kanadı

kola1 [xx/b] bir tür meşrubat ~ marka Coca-Cola bir karbonatlı içecek markası ☼ 1887 ABD. ~ İng cola kafein bakımından zengin Afrika kökenli fındık türü ~ Afr

---

• Batı Afrika yerli dillerinden.

kola2 [xix] ~ Yun/EYun kólla nişasta, tutkal, yapıştırıcı

• Fr colle, İng glue (kola) biçimleri Yunancadan alınmıştır.

kolaçan <Tü [LO xix] gezip dolaşma < Tü kola- dolanmak < Tü kol etraf, her iki yön " kol

kolaj [xx/b] ~ Fr collage yapıştırma < Fr coller yapıştırmak < Fr colle tutkal ~ Lat colla ~ EYun kólla " kola2

kolan <Tü [CodC xiii] kolan/kolaŋ eyer kuşağı < Tü kola- dolanmak, etrafını gezmek < Tü kol etraf, taraf

kolay <Tü [TS, Kıp xiv] kolay 1. istek, dilek, 2. isteğe uygun olan şey, şans, fırsat < Tü kol- [viii+ Uy] istemek, dilemek

---

• -ay eki, fiil adı ve edilgen sıfat yapan -ağ/-aw ekinin -l- sesi etkisiyle dissimile edilmiş biçimidir.

kolçak Tü [Uy viii+] kolıçak kolcuk; [TS xv xv] kola geçirilen kılıf < Tü kol " kol

---

• -çak ekinin işlevi açık değildir.

köle [Men xvii] köle esir, hizmetçi; [TS xvii] kölemen a.a. ~ ?

• Karş. Tü kölük (yük hayvanı - xi, xiv Kıp). Diğer yandan Moğ kölüsün (ücret, maaş, icar) biçimi belki "paralı asker" kavramını çağrıştırır.

kolej [186+] ~ Fr collège 1. bir üniversiteyi oluşturan loncaların her biri [esk.], 2. yüksek okul ~ Lat collegium tüzel kişilik, lonca, ortaklık < Lat collēgāre ortak yükümlülük yüklenmek & Lat con- birlikte + Lat lēgāre yükümlülük yüklemek " kon+, delege

koleksiyon [AMithat 1885] ~ Fr collection toplama, biriktirme ~ Lat collectio a.a. < Lat colligere, collect- toplamak & Lat con- bir yere + Lat legere1, lect- seçmek, ayırmak " kon+, lejyon

kolektif [Bah 1924] ~ Fr collectif, -ive toplu, ortak < Lat colligere, collect- " koleksiyon

kolektör [Bah 1924] ~ Fr collecteur toplayıcı < Lat colligere, collect- toplamak " koleksiyon

kolera [İM90 187+] ~ Fr choléra bulaşıcı bir hastalık, safralı ishal ~ EYun χoléra safra çıkarma, sarı ishal < EYun χolē safra " hülya

kolesterol [xx/b] ~ Fr cholésterol "öd yağı", vücutta bulunan bir yağ ☼ 1784 & EYun χolē safra + EYun steár katı yağ " hülya, stearin

koli1 [xx/b] ~ Fr colis paketlenmiş mal veya eşya ~ İt colli [çoğ.] < İt collo 1. boyun, 2. hamal boyunduruğu ile taşınan yük < Lat collum boyun ~ HAvr *kwol- a.a. < HAvr *kwel-1 dönmek

---

• Aynı kökten EYun pólos (eksen, tekerlek mili).

koli2 [basili [xx/b] ~ YLat escherichia coli kalın bağırsakta yaşayan bir tür bakteri < EYun kólon kalın bağırsak " kolon2

kolibri [xx/b] ~ Fr colibri arıkuşu ~ Karib

• Orta Amerika yerli dillerinden.

kolit [xx/b] ~ Fr colite kalın bağırsak enfeksiyonu < Fr colon kalın bağırsak " kolon2

kolla[mak <Tü [LO xix] araştırmak, yoklamak < Tü kol dolaş- devriye gezmek < Tü kol etraf, taraf " kol

koloid [xx/b] ~ Fr colloïde tutkal kıvamında < Fr colle tutkal " kola2, +oid

kolokyum [ML xx/c] bir konuyu tartışmak için yapılan yarı-resmi toplantı ~ Lat colloquium görüşme, müzakere < Lat colloqui görüşmek, müzakere etmek & Lat con- karşılıklı + Lat loqui, locut- konuşmak ~ HAvr *tlokw-/*tolkw^- a.a. " kon+

kolon1 [Bah 1924] ~ Fr colonne sütun ~ Lat columna direk, yüksek nesne, sütun ~ HAvr *kol-umnā- < HAvr *kel-4 yüksek olmak " ekselans

kolon2 [xx/b] ~ Fr colon kalın bağırsak ~ EYun kólon/kōlon a.a. ~? HAvr *kōl-o- kıvrık şey < HAvr *(s)kel-3 kıvrılmak, kıvrım kıvrım olmak

koloni [Bah 1924] ~ Fr colonie a.a. ~ Lat colonia tarım işletmesi, işlenmek üzere açılan arazi, koloni < Lat colere, cult- toprağı işlemek, ekip biçmek ~ HAvr *kwel- toprağı işlemek, ekip biçmek, iskân etmek

kolonya [ARasim 1897-99] ~ Fr eau de cologne "Köln suyu", Köln kentinde 1709'dan itibaren Johann Maria Farina ve varisleri tarafından üretilen alkollü esans < öz Cologne Almanya'da bir kent, Köln ~ Lat Colonia Agrippinensis a.a. < Lat colonia koloni " koloni

koloratura [xx/b] ~ İt coloratura 1. renklendirme, 2. operada bir söyleyiş tarzı, bu tarza uygun soprano sesi < İt colore renk ~ Lat color

kolostrum [ML xx/c] ~ Lat colostrum doğumdan sonra ilk gelen süt

koltuk Tü [Uy viii+] koltuk kolun üst kısmı; [LO xix] kollu sandalye Tü kol " kol

---

• -tuk ekinin işlevi belirsizdir. İkinci anlamı muhtemelen "koltuklu sandalye" deyiminden.

kolye [ML xx/c] ~ Fr collier tasma [esk.], boyunluk ~ Lat collare boyun halkası, tasma < Lat collum boyun " koli1

• Karş. İng collar (tasma)

kolyoz [xix] ~ Yun koliós bir tür uskumru ~ EYun koloiós saksağan kuşu

kolza [xix] ~ Fr/İng colza lahanagillerden, tohumundan yağ elde edilen bir bitki ~ Hol koolzaad lahana tohumu & Hol kool lahana + Hol zaad tohum

kom [xx/b] mezra (halk) ~ Erm kom ahır, yayla barınağı, mezra ~ HAvr *gho-mo- ahır, hayvan barınağı

koma [KT xix] ~ YLat coma bitkisel hayat ~ EYun kōma, t- derin uyku

komandit [Bah 1924] ~ Fr commandite sermayedarlarla görevlilerin ortak olduğu bir tür şirket ~ İt accomandita < İt accommmandare emanet etmek " kumanda

komando [xx/b] ~ İng commando özel eğitim görmüş savaş birliği ~ Boer kommando emir, kumanda, askeri birlik " manda2

• 1898-1900 Boer Savaşında Boer "özel kuvvetler komutanlığının" adından İngilizceye geçmiş ve 1. Dünya Harbinde (1914-1918) genel kullanıma girmiştir.

kombi [xx/c] < Fr combiné ikili takım " kombine

kombinasyon [xx/c] ~ İng combination ikili bileşim < İng to combine " kombine

---

• İngilizce sözcük Fransızca uydurma telaffuzla Türkçeleştirilmiştir.

kombine [etm [xx/b] ~ Fr combiner ikişer ikişer birleştirmek < OLat con bini ikişerli & Lat con + Lat bini çift, ikişer " kon+, bi+3

kombinezon [Bah 1924] ~ Fr combinaison 1. ikili bileşim, 2. bir tür kadın iç çamaşırı " kombine

komedi/komedya [28M 1720] komedya ~ İt commedia gülünçlü oyun / Fr comèdie a.a. ~ EYun kōmoidía a.a. & EYun kōmos köy eğlencesi, festival, her çeşit kaba ve gürültülü eğlence (< EYun kōmē köy) + EYun oidía şarkı söyleme " odeon

---

EŞKÖKENLİLER:
EYun komos : komedi, komik

komi [xx/b] ~ Fr commis 1. bir işle görevlendirilen kimse, 2. otel hizmetçisi < Fr commettre, commis- görevlendirmek, emanet etmek ~ Lat committere, commiss- a.a. & Lat con- ile + Lat mittere, miss- göndermek " kon+, mesaj

komik [ARasim 1897-99] 1. eğlenceli, gülünç; [190+] 2. komedi artisti ~ Fr comique gülünç ~ EYun kōmikós a.a. < EYun kōmos kaba eğlence " komedi

komilfo [xx/a] usul ve adaba uygun ~ Fr comme il faut olması gerektiği gibi ~ Lat quomodo factus (est)

komiser [Düs I.2.341 186+] demiryolu güvenlik görevlisi ~ Fr commissaire demiryolu güvenlik görevlisi ~ OLat commissarius görevli < Lat committere görevlendirmek " komi

komisyon [İM31 186+] heyet; [Tarik 1885] aracılık ücreti ~ Fr commission 1. bir işle görevlendirilmiş heyet, 2. bir işi yerine getirmek için alınan ücret < Fr commettre, commis- bir işi veya görevi yerine getirmek " komi

komita [İM72 187+] silahlı gizli topluluk ~ Bul komita heyet, dernek ~ Fr committé a.a. " komite

---

• 19. yy sonu ve 20. yy başında Batı Rumeli ve Makedonya'nın bağımsızlığı için mücadele eden Bulgar terör örgütleri için kullanılmıştır.

komite [186+] ~ Fr comité az sayıda üyeden oluşan heyet, encümen ~ Lat comitatus maiyet, kafile < Lat comitare yoldaş olmak, eşlik etmek & Lat con beraber + Lat itare yürümek, yol almak " kon+, iyon

komodin [192+] ~ Ven comodìn [İt commodino] dirsek yüksekliğinde olan dolap, büfe < Ven còmodo ölçülü, kullanışlı, pratik ~ Lat commodus a.a. < Lat commodare aynı ölçüde olmak, birbirine uymak & Lat con- karşılıklı + Lat modus ölçü " kon+, moda

komodor [Bah 1924] ~ İng commodore denizcilikte filo kumandanı ~ Hol kommandeur kumandan ~ Fr commandeur " kumanda

kompakt [ML xx/c] ~ Fr compacte bir araya getirilip sıkıştırılmış ~ Lat compactus a.a. < Lat compangere, compact- sıkıştırmak & Lat con- bir araya + Lat pangere, pact- sıkmak, kakmak, tepmek " kon+, pakt

kompartıman [xx/a] ~ Fr compartiment bölüm ~ İt compartimento a.a. < OLat compartire paylaşmak & Lat con- beraber + Lat partire bölmek " kon+, parsel

kompetan [xx/a] ~ Fr compétent muktedir, yapabilen ~ Lat competens, t- yarışa katılan < Lat competere yarışmak & Lat con- beraber + Lat petere koşmak, bir şeyin başına üşüşmek ~ HAvr *pet- üşüşmek " kon+

kompilasyon [xx/c] ~ Fr compilation 1. içeriği başka eserlerden çalıntı olan kitap [esk.], 2. derleme ~ Lat compilatio yağma, talan < Lat compilare yağmalamak, ganimet almak & Lat con- bir yere + Lat pilare yığmak " kon+

komple [Bah 1924] ~ Fr complet tam, tamam ~ Lat completus a.a. < Lat complere, complet- doldurmak, tamamlamak, bitirmek & Lat con- bir yere + Lat plere doldurmak ~ HAvr *plē- < HAvr *pelə-1 a.a. " kon+, poli+

kompleks [xx/b] ~ Fr complexe 1. karmaşık (sıfat), 2. karmaşa, psikolojide bastırılmış düşünce ve duygular sistemi (isim) / İng complex a.a. ☼ İkinci anlamda 1907 Carl Gustav Jung, Alm. psikolog ~ Lat complexus içiçe geçmiş, sarmaşık, kucaklama & Lat con- bir araya + Lat plegere, plex- katlamak, bükmek, burmak, sarmak " kon+, pli

komplike [xx/b] ~ Fr compliqué karmaşık < Fr compliquer karmaşık hale getirmek ~ Lat complicare ip bükmek, örmek, sarmak, katlamak, rulo haline getirmek & Lat con- bir araya + Lat plicare katlamak " kon+, pli

kompliman [28M 1720] komplimento ~ İt complimento kadınlara yönelik zarif övgü / Fr compliment a.a. ~ İsp cumplimiento nezaket veya görgü gereği yapılan şey < İsp cumplir gereğini yapmak, görevi yerine getirmek, nezaket göstermek < Lat complere, complet- " komple

komplo [Bah 1924] ~ Fr complot küçük entrika ~ ?

komponent [xx/c] ~ Alm komponent bileşen < Lat componere, composit- birbirine katmak, bir araya getirmek, tertip etmek " kompoze

komposto [ARasim 1897-99] komposto ; [Bah 1924] kompot ~ İt composto 1. bileşim, karışım, 2. meyve veya sebze karışımı, karışık reçel, hoşaf ~ Lat compositus [f.] " kompoze

kompoze [etm [ResCGaz 1912] kompozisyon ~ Fr composer bir araya koymak, birleştirmek, inşa etmek, bestelemek ~ Lat componere, composit- a.a. & Lat con- bir araya + Lat ponere, posit- koymak " kon+, post2

kompozitör [Bah 1924] ~ Fr compositeur besteci < Fr composer " kompoze

komprador [196+] Marksist teoride emperyalistlerle işbirliği yapan yerli kapitalist ~ Port comprador satın alıcı, Çin'deki Portekiz ticari

kolonilerinde üreticilerden mal satın alan yerli aracı < Port comprar satın almak ~ Lat comparāre düzenlemek, hazırlamak, tedarik etmek, edinmek & Lat co(n)- + Lat parāre hazırlamak " kon+, parite

---

• Marksist teoride bir terim olarak 1920'lerde Mao tarafından popülerleştirilmiştir.

kompres [Bah 1924] ~ Fr compresse bastırma, sıkıştırma ~ Lat compressum a.a. < Lat comprimere bastırmak, sıkıştırmak & Lat con- + Lat premere, press- basmak, sıkmak " kon+, pres

kompresör [xx/b] ~ Fr compresseur hava sıkıştırma aygıtı < Fr compresser sıkıştırmak " kompres

komprime [Düs II.6.1289 1873] sıkıştırılmış ürün; [Cumh 1928] eczacılıkta sıkıştırılarak imal edilmiş hap ~ Fr comprimé sıkıştırılmış < Fr comprimer sıkıştırmak, bastırmak ~ Lat comprimere " kompres

kompüter [198+] ~ İng computer hesap makinası, bilgisayar < İng compute hesaplamak ~ Lat computare a.a. & Lat con- + Lat putare saymak " kon+, ampüte

komşu Tü [Uy viii+] konşı aynı yerde oturan kimse < Tü konış- karşılıklı konaklamak < Tü kon- konaklamak, ikamet etmek " kon-

komün [NKemal 1871] ~ Fr commune 1. halk meclisi, belediye, 2. mülkü ortaklaşa kullanan topluluk ~ Lat commūnis [n.] kamuya ait olan şey, orta malı & Lat con- beraber + Lat mūnus kamu hizmeti, imece (~ HAvr *moin-es- a.a.) " kon+

• Aynı kökten Lat municipium (kent yönetimi), Alm gemein (müşterek), gemeinde (komün).

komünikasyon [xx/c] ~ Fr communication 1. bir bilgi veya yazıyı birine iletme, 2. iletişim < Fr communiquer bilgi veya yazıyı birine iletmek, paylaşmak < OLat communicare birlikte iş yapmak, yardımlaşmak, alışveriş etmek < Lat commūnis ortak, umumi, paylaşılan " komün

komünist [Bah 191+] ~ Fr communiste mülkün ortaklaşa kullanımını savunan < Fr commune " komün

kömür Tü [xi] kömür odun kömürü

• Ortadoğu kültürleriyle çok eski bir etkileşim düşünülebilir. Karş. Akad gumāru, Aram gumərā (odun kömürü) > Ar camrat.

komutan YT [CepK 1935] kumandan Tü komıt- [xi] heyecan ve şevk vermek

---

• Kumandan < Fr commandant sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetilip eski bir Türkçe köke atfedilmiştir.

komütatör [Bah 1924] ~ Fr commutateur 1. değiştokuş eden, 2. iki yönlü elektrik anahtarı ~ Lat commutator a.a. < Lat commutare başkasıyla değiştirmek & Lat con- karşılıklı + Lat mutare değiştirmek " kon+, mütasyon

kon+/kom- ~ Lat co(n) beraber veya karşılıklı yapma, bir ve eşit olma, yerle bir olma, sıkışma ve yığışma, sıkma, ezme bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *kom a.a.

• Dudak sessizlerinden önce com- biçimini alır; bazı sessizlerden önce düşer. • Latince edatın anlam alanı Türkçe -iş- ekiyle tamamen örtüşür.

kon[mak Tü [viii] kon- kendini komak, bir yerde durmak, yerleşmek, konaklamak, ikamet etmek; [xx/b] koyulmak < Tü ko- koymak, bırakmak (= Moğ qonu- a.a.) " ko-

---

• Dönüşlü (refleksif) yapıdaki asıl fiil ile daha yakın dönemde kullanıma giren ko-/koy- fiilinin edilgen (pasif) biçimi ayırt edilmelidir. Karş. kuş kondu, kural kondu (= koyuldu).

konak Tü [Uy viii+] konuk 2. konaklama yeri, mesken, menzil < Tü kon- ikamet etmek, gecelemek " kon-

---

• Moğ qonug (a.a.) Türkçeden alıntı olmalıdır.

konç Tü? [DK xiv] kunç/konç ayak topuğu (= Moğ qançuy ayakkabı konçu, elbise yeni)

konçerto [188+] ~ İt concerto 1. birlikte müzik yapma, 2. 18. yy'da popülerlik kazanan bir enstrümantal müzik formu Lat *concentare birlikte şarkı söylemek & Lat con- birlikte + Lat cantare şarkı söylemek " kon+, kanto

---

• İtalyanca sözcüğün etimolojisi tartışmalıdır. Lat concertare (çarpışmak, tartışmak) fiiliyle anlam ilişkisi kurulamaz.

kondansatör [192+] ~ Fr condensateur yoğunlaştırıcı, bir elektrik aksamı < Fr condenser yoğunlaştırmak ~ Lat condensare a.a. & Lat con- + Lat densus yoğun " kon+, dansite

kondisyon [ML xx/c] takat, sporcunun durumu ~ Fr condition 1. koşul, şart, 2. mevcut şartların tümü, durum, hal ~ Lat condicio üzerinde anlaşmaya varılan şey, sözleşmenin hükümleri < Lat condicere sözleşmek & Lat con- beraber + Lat dicere, dict- söylemek " kon+, dikte

kondüit [xx/c] ~ İng conduit sıvı taşıyan boru, kanal ~ Fr conduit a.a. < Fr conduire taşımak, bir yere götürmek, yönetmek ~ Lat conducere, conduct- a.a. & Lat con- bir araya + Lat ducere, duct- sevketmek " kon+, dük

kondüktör [Düs I.4.487 187+] şimendifer memuru; [xx/a] orkestra yöneticisi ~ Fr conducteur yönetici, özellikle tren veya orkestra yöneticisi ~ Lat conductor yöneten, yönlendiren " dük

konektör [ML xx/c] ~ Fr connecteur bağlayıcı < Fr connecter iki şeyi birbirine bağlamak ~ Lat connectere a.a. & Lat con- birbirine + Lat nectere, nex- bağlamak " kon+, aneks

konfederasyon [185+] ~ Fr confédération unsurları daha özerk olan federasyon ~ OLat confoederatio ittifak, özellikle İsviçre kantonları arasında kurulan ittifak & Lat con- birlikte + Lat foederari ittifak etmek " kon+, federasyon

konfeksiyon [xx/b] hazır giyim ~ Fr confection 1. hazırlama, kotarma, hazır şey, hazır giyim, 2. şekerleme ~ Lat confectio hazır şey < Lat conficere, confect- değişik şeyleri bir araya getirerek hazırlamak, kotarmak, pişirmek & Lat con- bir arada + Lat facere, fact- yapmak " kon+, faktör

konferans [xix] ~ Fr conférence danışma toplantısı, kamuya açık bilgilendirme konuşması ~ OLat conferentia (fikirleri) bir araya getirme, müşavere < Lat conferre, collat- bir araya getirmek & Lat con- bir araya + Lat ferre, lat- getirmek " kon+, diferansiyel

konfeti [Bah 1924] ~ İng confetti 1. İtalyan düğünlerinde ziyaretçilere saçılan badem şekeri, 2. kutlama amacıyla saçılan renkli kâğıt ~ İt confetti [çoğ.] < İt confetto her tür şekerleme, özellikle badem şekeri ~ Lat confectum pişirerek hazırlanmış şey, şekerleme " konfeksiyon

konfigüre [etm [xx/c] ~ Fr configurer birkaç şeyi birbirine bağlı olarak şekillendirmek ~ Lat configurare a.a. & Lat con- beraber + Lat figurare şekillendirmek " kon+, figür

konfirme [etm [xx/c] ~ Fr confirmer onaylamak, doğrulamak ~ Lat confirmare pekiştirmek, takviye etmek, onaylamak & Lat con- + Lat firmus pek " kon+, fermuar

konfor [Bah 1924] ~ Fr confort 1. teselli, 2. rahatlatma, rahatlık < Fr conforter teselli etmek, rahatlatmak ~ OLat confortare güç vermek & Lat con- + Lat fortis güçlü " kon+, fors

konformizm [CMeriç 1963] konformist ~ Fr conformisme genel kurala uyma eğilimi < Fr se conformer aynı biçimi almak < Lat conformare a.a. & Lat con- beraber + Lat formare biçimlemek " kon+, form

konglomera [DTC 1943] ; [DTC 1943] ~ Fr conglomerat

kongre [185+] ~ Fr congrès meclis, toplantı ~ Lat congressum toplantı, buluşma, cinsel birleşme < Lat congredi, congress- bir araya gelmek & Lat con- bir araya + Lat gradi, gress- gelmek " kon+, grado

koni [xx/b] ~ Fr cône geometride bir şekil ~ Lat conus a.a. ~ EYun kōnos 1. çam kozalağı, 2. bir ucu sivri nesne, koni

---

• -i ekinin kaynağı açık değildir. Huni sözcüğünün etkisi düşünülebilir.

konjenital [xx/b] ~ Fr congénital doğuştan gelen < OLat congenitus birlikte doğmuş & Lat con- beraber + Lat genitus doğmuş, doğan " kon+, jenital

konjestiyon [xx/b] ~ Fr congestion tıkanma, sıkışma < Lat congerere, congest- aynı yere toplamak, birikmek & Lat con- birlikte + Lat gerere, gest- kılmak " kon+, jest

konjonktivit [xx/b] ~ Fr conjonctivite bağ doku enfeksiyonu < Lat membrana conjunctiva bağ doku < Lat coniungere, coniunct- birbirine bağlamak, denk getirme & Lat con- bir araya + Lat iungere, iunct- bağlamak " kon+, conta

konjonktür [xx/b] ~ Fr conjoncture denk gelme, rastlaşma ~ Lat coniunctura < Lat coniungere, coniunct- " konjonktivit

konkasör [xx/b] ~ Fr concasseur taş kırıcı < Fr concasser (taş) kırmak ~ Lat conquassare kırmak, parçalamak & Lat con- + Lat quatere, quass- vurmak, çarpmak, kırmak " kon+, kasis

konkav [xx/b] ~ Fr concave içbükey, çukur ~ Lat concavus a.a. < Lat concavare oymak, içe doğru bükmek, çukurlaştırmak & Lat con- + Lat cavare oymak, içini boşaltmak " kon+, kav2

konken [xx/b] kumkam ; [196+] konken ~ İng conquian/cooncan (ABD) bir iskambil oyunu, remi ~ İsp conquian a.a. İsp con quién kimle?

• Meksika kökenli oyun 1850 dolayında Teksas'tan başlayarak ABD'ne yayılmıştır. İspanyolca sözcüğün aslının "hangi kartı hangisiyle eşleştirmeli" gibi bir anlam taşıdığı düşünülebilir. İt conchino biçimi İngilizce veya İspanyolcadan alıntıdır.

konkordato [185+] iflas hukukunda bir işlem ~ İt concordato uyuşma, anlaşma ~ Lat concordatum a.a. < Lat concordare anlaşmak, duygu ve düşünce birliğine varmak & Lat con- beraber + Lat cor, cord- yürek, akıl, gönül " kon+, kör2

konkre [xx/a] ~ Fr concret somut ~ Lat concretus yoğun, yığışmış < Lat concrescere yığışmak, içiçe geçmek, (ağaç) birbiri içine geçmek, balta girmez olmak & Lat con- bir arada + Lat crescere, cret- büyümek " kon+, kruasan

konkur [192+] ~ Fr concours yarış ~ Lat concursus a.a. < Lat concurrere birlikte koşmak, yarışmak & Lat con- beraber + Lat currere, curs- koşmak " kon+, kur

konkurhipik [xx/b] ~ Fr concours hippique at yarışı " konkur, hip(o)+2

konsantre [etm [xx/b] ~ Fr concentrer yoğunlaştırmak, bir yere toplamak & Fr con- beraber + Fr centre merkez " kon+, santra

konsensus [xx/c] ~ Lat consensus ittifak, görüş birliği, mutabakat < Lat consentire, consens- mutabık olmak, razı olmak & Lat con- beraber + Lat sentire, sens- duymak, hissetmek " kon+, sansasyon

konsept [xx/b] ~ Fr concept kavram ~ Lat conceptus a.a. < Lat concipere, concept- içine almak, kavramak, hamile kalmak & Lat con- bir araya + Lat capere, capt- almak, tutmak " kon+, kapasite

konser [AMithat 1882] konserto ~ Fr concert 1. birlikte müzik çalma veya şarkı söyleme [esk.], 2. müzik dinletisi ~ İt concerto a.a. " konçerto

konservatuar [Bah 1924] ~ Fr conservatoire 1. koruma yeri, 2. müzik okulu < Fr conserver korumak, muhafaza etmek ~ Lat conservare a.a. & Lat con- + Lat servare korumak, gözkulak olmak, hizmet etmek " kon+, serf

---

• Paris'te 1792'de kurulan Conservatoire National de Musique (Ulusal Müzik Arşivi ve Okulu) adından. • İstanbul Konservatuarı 1914'te kurulmuş, ancak adı Ali Ekrem (Bolayır) Bey'in teklifiyle Darülbedayi olarak düzeltilmiştir.

konserve [xix] konserva ~ İt conserva 1. muhafaza edilmiş, korunmuş, 2. muhafaza edilmiş yiyecek < İt conservare korumak, muhafaza etmek " konservatuar

konsey [xx/b] ~ Fr conseil danışma, danışma meclisi ~ Lat consilium danışma, fikir sorma

konsil [xx/a] ~ Fr concile din işleri konuşulan meclis ~ Lat concilium 1. bir araya çağırma, toplama, 2. genel toplantı, meclis & Lat con- bir araya + Lat calare çağırmak ~ HAvr *kal-yo- < HAvr *kelə- a.a. " kon+, klarnet

konşimento [Bah 1924] ~ İt conoscimento tanıma, teyit, deniz ticaretinde teyit belgesi < İt conoscere tanımak, teyit etmek, bilmek ~ Lat cognoscere, cognit- a.a. & Lat con- birbirini + Lat (g)noscere, not- bilmek " kon+, not

konsinye [xx/c] ~ Fr consigné emanet < Fr consigner emanet etmek, devretmek ~ Lat consignare 1. bir belgeyi mühürlemek, tasdik etmek, 2. mühür ve imzayla bir hakkı veya yetkiyi devretmek & Lat con- + Lat signum mühür " kon+, sinyal

konsol [AMithat 1877] duvara dayalı yarım masa ~ Fr console mimaride balkon desteği < Fr consolateur destek olan < Lat consolari 1. teselli etmek, 2. desteklemek, destek olmak " kon+

konsolide [186+] ~ Fr consolider sağlamlaştırmak & Lat con- sıkarak + Lat solidare pekiştirmek, sağlamlaştırmak < Lat solidus " kon+, solidarite

konsolos [xvi] Batılı ülkelerin Osmanlı ülkesindeki ticari temsilcilerine verilen unvan ~ OYun kónsolos Bizans ülkesindeki Ceneviz kolonilerinin yöneticilerine verilen unvan [xiii] ~ İt cònsole a.a. ~ Lat consul danışman, kent başkanı, Roma Cumhuriyetinin yöneticilerine verilen unvan " konsül

---

• Bugünkü anlamıyla ilk kez 1528'de I. Süleyman'ın Fransa'ya tanıdığı ticaret hükümnamesinde kullanılmıştır.

konsomasyon [Bah 1924] ~ Fr consommation 1. tüketme, tüketim, 2. kafe veya restoranda tüketilen içki < Fr consommer tüketmek ~ Lat consumere, consumpt- yiyip bitirmek, yutmak, tüketmek & Lat con- sıkarak + Lat sumere, sumpt- yutmak, içmek (& Lat sub- + Lat emere, empt- almak) " kon+, sub+, prim

konsomatris [xx/b] ~ Fr consommatrice [f.] 1. tüketici (kadın), 2. bar müşterilerine içki içiren kadın < Fr consommer tüketmek " konsomasyon

---

• "Müşterilerle birlikte içki tüketen" anlamında.

konsonant [DTC 1944] ~ İng consonant 1. birlikte ses veren, uyumlu, 2. dilbilgisinde ünsüz harf ~ Lat consonans, -t- a.a. < Lat consonare birlikte ses vermek, uyumlu olmak & Lat con- beraber + Lat sonare ses vermek < Lat sonus ses " kon+

konsorsiyum [Bah 1924] ~ Fr consortium bağımsız tüzel kişiliğini koruyan şirketlerin sınırlı bir amaç için kurduğu ortaklık ~ Lat consortium şirket, tüzel kişilik < Lat consors, t- ortaklaşa bir mala sahip olan, aynı kısmeti paylaşan & Lat con- beraber + Lat sors, sort- kura, talih " kon+, asorti

---

• Fransızca sözcüğün özel anlamı I. Dünya Savaşını izleyen düzenlemeler döneminde yaygınlık kazanmıştır.

konstelasyon [xx/b] ~ Fr constellation takımyıldız, yıldız grubu ~ OLat constellatio a.a. & OLat con- beraber + OLat stellare yıldızlanmak < Lat stella yıldız " kon+, atölye

konstrüksiyon [xx/b] yapım ~ Fr construction yapım, yapı, inşaat ~ Lat constructio a.a. < Lat construere, construct- inşa etmek & Lat con- bir araya + Lat struere, struct- yığmak, dikmek " kon+, strüktür

konsül [xx/a] ~ Lat consul "danışman", Roma Cumhuriyetinde en üst siyasi yönetici " konsey

konsültasyon [xix] konsolto tıbbi görüş alma ~ İt consolto / Fr consultation danışma, görüş alma < Lat consulere, consult- tetkik etmek, danışmak, müzakere etmek " konsey

kont [xix] ~ Fr comte bir soyluluk unvanı ~ Lat comes, comit- hükümdarın maiyetinden olan kimse < Lat comitare birlikte yürümek " komite

kontak [Bah 1924] iki elektrik telinin teması ~ Fr contacte temas ~ Lat contactus a.a. < Lat contingere, contact- temas etmek, bitişmek, dokunuşmak & Lat con- birbirine + Lat tangere, tact- dokunmak " kon+, takt

kontekst [xx/c] ~ Fr contexte bir olayı çevreleyen koşulların bütünü / İng context a.a. ~ Lat contextus bağlantı, irtibat, teselsül < Lat contexere, context- bir araya örmek & Lat con- beraber + Lat texere, text- dokumak " kon+, tekst

kontenjan [Cumh 1932] katılım payı, kota ~ Fr contingent kısmet, pay, vergide ya da asker alımında bir şehir veya zümreye düşen pay ~ Lat contingens, t- "rast gelen", şans talih, kısmet & Lat con- karşılıklı + Lat tangere, tact- dokunmak, denk gelmek " kon+, takt

konteyner [ML xx/c] ~ İng container kazan, depo, ambar < İng to contain tutmak, içine almak, kapsamak ~ Lat continere, content- bir arada tutmak & Lat con- bir arada + Lat tenere, tent- tutmak " kon+, tenor

kontinü [xx/c] sürekli devreden fabrika üretim hattı ~ Fr continu sürekli ~ Lat continuus tutarlı, sürekli, zincirleme < Lat continere, content- birbirini tutmak " konteyner

kontör [xx/a] ~ Fr compteur sayaç < Fr compter saymak, hesaplamak ~ Lat computare " kompüter

kontra/kontr [xix] ~ İt contra karşı, zıt, ters / Fr contre a.a. ~ Lat contra karşı, zıt (edat ve önek)

kontrabas [xx/b] kontrbas ~ Fr contrebasse bir müzik aleti ~ İt contrabasso 1. nota dizisinin en pes perdesi, 2. herhangi bir enstrüman ailesinin en pes üyesi " kontra, bas1

kontrafile [xx/b] kontrfile ~ Fr contre-filet "fileto karşısı", bir et kesimi " kontra, fileto

kontrapiye [xx/b] kontrpiye ~ Fr contre-pied ters ayak & Fr contre karşı + Fr pied ayak ~ Lat pes, ped- " kontra, ped(i)+1

kontraplak [192+] kontrplak ~ Fr contre-plaque zıt yönde tabakaların birbirine yapıştırılmasıyla elde edilen ahşap malzeme " kontra, plak

kontrapuan [xx/b] kontrpuvan ~ Fr contrepoint çok sesli müzikte bir yöntem ~ OLat contrapunctus " kontra, puan

kontrast [xx/b] ~ Fr contraste karşıtlık ~ İt contrasto a.a. < OLat contra-stāre karşı durmak, zıt olmak & Lat contra karşı + Lat stāre, stāt- durmak " kontra, istasyon

kontrat/kontrato [LO 187+] kontrato mukavelename ~ İt contratto sözleşme ~ OLat contractus a.a. < OLat contractare birlikte yapmak, ortaklık kurmak & Lat con- beraber + Lat tractare gütmek, sürdürmek < Lat trahere, tract- çekmek, sürmek " kon+, traktör

kontratak [ML xx/c] ~ Fr contre-attaque / İng counter attack karşı-hücum, özellikle futbolda " kontra, atak2

kontrol [İM581 187+] ~ Fr contrôle denetleme < Fr contrôler denetlemek ~ OLat contra rotulare iki defteri kıyaslayarak tahkik etmek < Lat rotulus kâğıt rulosu, resmi belge, defter " kontra, rulo

kontuar [xx/b] ~ Fr comptoir gişe ~ Lat computatorium para sayma yeri < Lat computare hesaplamak " kompüter

kontur [Bah 1924] ~ Fr contours çevre, kenar hattı ~ İt contorno a.a. < İt contornare çevresini dönmek < Lat/İt tornare dönmek, döndürmek " kon+, torna

konu YT [CepK 1935] mevzu < Tü kon- " kon-

• Ar mawd?uc(mevzu) < wad?aca (koymak) çevirisidir. Karş. Fr thèse < EYun títhēmi (koymak).

konuk Tü [Uy viii+] konuk 1. konaklayan kimse, misafir < Tü kon- ikamet etmek, gecelemek " kon-

konum YT [CepK 1935] mevduat, tevdiat; [TDK 1944] mevzi < Tü kon- " kon-

---

• Ar mawd?ic (mevzi) < wad?aca (koymak) çevirisidir.

konuş[mak <Tü [Kıp xiv] konış- bir arada oturmak, komşu olmak, dost ve yakın olmak; [TS xvi xvi] mükaleme etmek, konuşmak < Tü kon- " kon-

---

• Kon- fiilinden -iş- işteşlik ekiyle "karşılıklı veya birlikte ikamet etmek" anlamındayken sadece Türkiye Türkçesinin Batı lehçesinde 16. yy’dan sonra danış- fiilinin yerini almıştır.

konuşlan[mak YT [198+] (askeri birlik) yerleştirilme < Tü konuş konma, yerleşme < Tü kon- " kon-

konut YT [CepK 1935] mesken < Tü kon- " kon-

konvansiyon [Bah 1924] ~ Fr convention 1. buluşma, toplantı, 2. üzerinde anlaşılan şey ~ Lat conventio a.a. < Lat convenire, convent- bir araya gelmek, buluşmak, uygun bulmak & Lat con- bir araya + Lat venire, vent- gelmek " kon+, avantür

konveks [xx/b] dışbükey ~ Fr convexe, convect- kubbeli, kemerli, dışbükey ~ Lat convexus a.a. < Lat convectere, convex- yığmak, tümsek yapmak & Lat con- bir araya + Lat vectare taşımak < Lat vehere, vect- sürmek, taşımak " kon+, vektör

konvektör [ML xx/c] ~ Fr convecteur konveksiyon sistemiyle çalışan ısıtıcı < Fr convection ısının hava veya bir sıvıyla birlikte yayılması < Lat convehere, convect- yanısıra sürmek, birlikte götürmek " vektör

konvertibl [ML 1969] üstü açılabilen kapalı araba; [198+] başka para birimine serbestçe çevirilebilen para birimi ~ Fr/İng convertible dönüşebilen < Fr converter çevirmek, dönüştürmek ~ Lat convertere, convers- a.a. & Lat con- + Lat vertere, vers- dönmek " kon+, versiyon

konveyör [ML xx/c] ~ İng conveyor aktarıcı, sürekli dönen bir bant üzerinde yük taşıyan düzenek < İng to convey eşlik etmek, yanısıra gitmek [esk.], taşımak, aktarmak ~ OLat conviare a.a. & OLat con- beraber + OLat viare yol almak < Lat via yol " kon+, viyadük

konvoy [LF xvii] konboy gemi kervanı ~ İt convoio [mod. convoglio] aynı yola gidenler, kervan < OLat conviare eşlik etmek, aynı yola gitmek " konveyör

konyak [AMithat 1882] damıtılmış şaraptan elde edilen bir içki ~ Fr cognac Cognac bölgesine özgü alkollü içki < öz Cognac Fransa'da bir kent

kooperatif [Bah 1924] ~ Fr coopératif birlikte çalışan işçilerin kurduğu dayanışma şirketi < Fr coopérer birlikte çalışmak, işbirliği yapmak & Lat co(n)- beraber + Lat operari işlemek " kon+, opus

koordinasyon [DTC 1943] ~ Fr coordination (birkaç şeyi) birbirine bağlı olarak düzenleme ~ İng coordination a.a. " koordinat

---

• Koordine etmek biçimi Türkçeye özgüdür. Karş. Fr coordonner.

koordinat [xx/b] ~ Alm koordinat matematikte bir noktayı tanımlayan iki veya daha çok sayıdan her biri / İng coordinate a.a. ~ YLat coordinatus a.a. ☼ 1656 René Descartes, Fr. matematikçi ve filozof & Lat co(n)- beraber + Lat ordinare, ordinat- düzenlemek, tanzim etmek, sıraya koymak " kon+, ordinaryüs

---

• Latince sözcük ilk kez Descartes'ın Discours sur le Méthode'unun Latince baskısında Fr coordonné karşılığı olarak kullanılmıştır.

kop[mak Tü [Uy viii+] kop- kopmak, gelmek, başlamak, çıkmak

kopça Tü? [MMem xvi] kopça ; [EvÇ xvii] kopçak düğme, kulp =? Tü topçak [xv+ Çağ] topçuk, düğme, kulp (= Moğ tobçı düğme, meme ucu, mermi) " top1

• T > k dönüşümü açıklanmaya muhtaçtır. Bul/Sırp kopça (a.a.) Türkçeden alınmış olmalıdır.

köpek Tü [Kaş, İdr xi] köpek a.a., özellikle iri köpek; [xiv] köbük/köfük/köpük iri ve tüylü köpek cinsi < Tü köp- şişmek, kabarmak " köpük

---

• 14. yy'dan önce ender rastlanır; Tü ıt sözcüğünün yerini almıştır.

kopil [xix] kaba ve yaramaz oğlan çocuğu ~ Yun kopéli oğlan, çırak

---

• Karş. Sırp kopil, Arn kopil (a.a.)

köprü Tü [Uy viii+] köprüğ a.a. Tü köpür- " köpür-

• Köpür- fiiliyle anlam ilişkisini kurmak zordur. Sözcüğün orijinal anlamının "dereden yürüyerek karşıya geçilebilen yer" olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Karş. Lat pōns (köprü) < HAvr *pent- (yürümek).

köpük Tü [Uy viii+] köpüg a.a. < Tü *köp- şişmek, kabarmak < Tü *köβ-/keβ-2 a.a. " gebe

---

• Pekiştirme eki olan -p- ile. Karş. ETü köp (iri, şişik, kabarık - viii+ Uy).

köpür[mek Tü [xi] köpür- < Tü köp iri, şişik, kabarık < Tü *kö- şişmek, kabarmak " köpük

kopuz Tü [Uy viii+] kopuz (= Moğ quğur saz şairlerinin kullandığı çalgı)

kopya [AMithat 1877] ~ İt copia çoğaltma, nüsha ~ Lat copia bolluk < Lat *co-opia ~ HAvr *op-1 emek vermek, mahsul elde etmek " opus

kor Tü? [Kıp xiv] yanıp kızarmış kömür, köz

kör1 [Gül xiv] ~ Fa/OFa kūr/kōr gözü görmeyen (= Sogd kōr a.a.)

kör2 [xx/b] ~ Fr coeur 1. kalp, 2. iskambilde kalp işareti ~ Lat cor, cord- 1. kalp, 2. akıl, gönül ~ HAvr *kord- < HAvr *kerd- kalp " kardiy(o)+

kordiplomatik [xx/b] ~ Fr corps diplomatique diplomatik zümre < Fr corps vücut, beden (~ Lat corpus, corpor- vücut, bünye) " korpus, diplomat

kordon [İM69 187+] ; [LO 187+] gayet enli kalın kordela ~ Fr cordon 1. kalın örme ip, 2. tecrit hattı ~ İt cordone a.a. < Lat chorda sicim, ip, çalgı teli ~ EYun χordē 1. bağırsak, bağırsaktan hapılan sicim, 2. çalgı teli ~ HAvr *ghorə-d- < HAvr *gherə- bağırsak

kordonblö [xx/a] bazı yemek adlarında kullanılan bir deyim ~ Fr cordon bleu "mavi kurdele", 1. seçkin adam, soylu [esk.], 2. usta aşçı " kordon

---

• Esasen Saint-Esprit şövalyelerinin rütbe simgesi iken 17. yy’dan sonra aristokrat sınıfına hizmet eden aşçıları tarif etmek için kullanılmıştır.

korekt [xx/b] ~ Fr correcte doğru, düzgün < Lat corrigere, correct- düzeltmek < Lat rectus düz, doğru " kon+, rektör

korelasyon [DTC 1943] ~ Fr corrélation birbirini etkileyen iki şey arasındaki ilişki ~ OLat correlatio a.a. & Lat con- birbirine + Lat referre, relat- geri götürmek, ilişkilendirmek " kon+, relatif

koreograf/koregraf [Cumh 1929] koreografi ~ Fr chorégraphe/choréographe dans tasarımcısı ☼ 1701 Raoul Auger Feuillet, Fr. dans tasarımcısı & EYun χoreía dans (< EYun χorós koro, gösteriye dans ve şarkı ile eşlik eden topluluk) + EYun grafē yazı, kayıt " hora, +graf

körfez [AşZ xv] körfuz/körfüz ~ Yun kórfos koy ~ EYun kólpos kucak, koy ~ HAvr *kwelp- kucak

---

• Lat colpus > İt golfo, İng gulf (koy, körfez) biçimleri Yunancadan alınmıştır.

köri [xx/c] ~ İng curry Hint mutfağına özgü baharat karışımı ~ Tamil kari baharatlı pilav

koridor [AMithat 1875] ~ Fr corridor dar uzun alan, geçit ~ İsp corridor yarış güzergâhı ~ OLat curritorium < Lat currere, curs- koşmak " kur

kork[mak Tü [viii] kork- a.a. Tü *kor(ı)-k- korunmak istemek? " koru-

---

• Karş. Moğ qorğuda- (sığınmak, saklanmak) < qorı- (kuşatmak, kapamak, hapsetmek).

korkunç Tü [Uy viii+] korkınçığ/korkınçlığ/korkınç korkulacak nitelikte, korkulan şey (sıfat) < Tü korkınç [viii+ Uy] korkunuş, korku (isim) < Tü kork- " kork-, +inç

• -in- ekli refleksif fiillerden fiil adı üreten -inç ekinin sıfat yapması açıklanmaya muhtaçtır.

korna [xx/a] ~ İt corno boynuz, boynuz şeklinde üflemeli çalgı ~ Lat cornu boynuz, boynuz şeklinde olan şey, borazan ~ HAvr *kr-no- < HAvr *ker-1 kafatası, boynuz " ser

kornea [ML xx/c] ~ YLat cornea gözün ön bölümündeki sert saydam tabaka < Lat materia cornea boynuzsu madde < Lat corneus boynuzsu < Lat cornu boynuz " korna

korner [Cumh 1929] ~ İng corner shot futbolda köşe atışı < İng corner köşe ~ EFr cornier sivri uç, açı, köşe < Fr corne boynuz " korna

kornet [xx/b] ~ Fr cornette [küç.] "küçük boynuz", 1. huni, 2. bir nefesli çalgı < Fr corne boynuz " korna

korniş [xix] ~ Fr corniche mimaride çatı çıkıntısı, alınlık ~ İt cornice a.a. ~ EYun korōnís taç " kuron

kornişon [xx/b] ~ Fr cornichon bir tür salatalık < Fr corne boynuz " korna

korno [xix] ~ İt corno 1. boynuz, boru, 2. bir orkestra çalgısı " korna

koro [xix] ~ İt coro şarkı topluluğu ~ Lat chorus a.a. ~ EYun χorós 1. dans, dans topluluğu, 2. antik trajediye dans ve şarkıyla eşlik eden topluluk " hora

koroner [xx/b] ~ Fr coronaire 1. taca ilişkin, 2. kalbi besleyen ana atardamara ilişkin < Lat corona taç " kuron

körpe Tü [xi] ikinci mahsul, yaz ürünü; [Kıp xiv] her şeyin tazesi

korporasyon [192+] ~ Fr/İng corporation tüzel kişilik ~ Lat corporatio vücut verme, ete kemiğe büründürme < Lat corpus, corpor- vücut " korpus

korporatizm ~ Fr corporatisme toplumun meslek teşkilatları bazında örgütlenmesini savunan siyasi öğreti < Fr corporation tüzel kişilik, özellikle meslek örgütü veya sendika " korporasyon

korpus [xx/c] ~ İng corpus bir konudaki literatürün bütünü ~ Lat corpus, corpor- gövde, beden ~ HAvr *kwrep- gövde, beden, görünüm

korsan [MMem xvi] korsar/korsan ~ İt corsaro deniz akıncısı < İt corso akın, saldırı ~ Lat cursus a.a. " kur

korse [ARasim 1897-99] ~ Fr corset [küç.] gövde şeklinde kadın iç çamaşırı < Fr corps vücut, beden " korpus

kort [xx/b] ~ İng court 1. avlu, kapalı alan, saray, 2. tenis alanı ~ OLat curt ~ Lat cohors, cohort- iç avlu, hayat & Lat co(n)- sıkma ve bastırma edatı + Lat hortus etrafı duvarla çevrili bahçe ~ HAvr *ghor-to- avlu < HAvr *gher-1 etrafını çevirmek, çitle kapatmak " hora

kortej [xx/b] ~ Fr cortége ~ İt corteggio hükümdarın maiyeti, saray erkânı < İt corte avlu, saray " kort

korteks [ML xx/c] ~ YLat cortex, cortic- bir organın dış zarı, beyin zarı ~ Lat cortex, cortic- ağaç veya meyve kabuğu ~ HAvr *kort- < HAvr *(s)ker-1 kesmek

---

• Aynı kökten Lat curtus (kısa), Ger *skeran (kesmek, çentmek), İng shear (kesmek), score (kesik), scar (yara, kesik), short ("kesilmiş", kısa), shirt (gömlek).

kortizon [195+] ~ İng cortisone böbreküstü korteksi tarafından salgılanan hormon ☼ 1936 Edward Kendall & Philip Hench, Amer. biyokimyacılar < İng cortical steroid hormone " korteks

koru Tü [xi] korığ çitle çevrili arazi, hükümdara ait av sahası < Tü korı- " koru-

koru[mak Tü [viii] korı- çitle çevirerek güvenceye almak (= Moğ qorı- çitle çevirmek, kuşatmak, hapsetmek, engellemek)

• Muhtemelen aynı kökten Tü kor(ı)k- (korunmak istemek?).

körük Tü [xi] körük demirci körüğü < Tü *köwrük < Tü *keβ-2 şişmek " gebe

---

• Karş. Moğ kögerge (körük, akciğer) < köge- (kabarmak, şişmek, köpürmek).

koruk [xiv] ~ Fa ġūra olgunlaşmamış üzüm

korvet [183+] ~ Fr corvette [küç.] bir tür gemi < Hol korf bir tür gemi

kös [DK xv] ~ Fa kūs/kōs tokmakla vurma, büyük davul < Fa kōftan, kōs- dövmek, tokmakla vurmak, ezmek, öğütmek " köfte

koş[mak Tü [xi] koş- karşılıklı komak, eşlemek, çiftlemek, mısra düzmek; [LL 1732] seğirtmek, çabuk gitmek; [Men xvii] at koşumlamak, at sürmek (= Moğ qolbu- birleştirmek, katmak, bağlamak) " ko-

---

• "Seğirtmek, hızlı gitmek" anlamı sadece Türkiye Türkçesinde 18. yy'dan itibaren kaydedilmiştir.

köşe [Yus xiv] gûşe ; [Men] kûşe vulg. köşe ~ Fa gōşa a.a. ~ OFa gōşag a.a. (= Ave gaoşa- a.a.) < HAvr *geu- bükmek, kırmak

köse [xiv] ~ Fa kōsa seyrek sakallı veya sakalsız

köşebent ~ Fa gōşa band köşe bağı " köşe, bent

köşegen YT [Geom 193+] diagonal " köşe, +gen

kösele ~ Fa gāw sāla bir yaşını geçmiş sığır, dana & Fa gāw inek + Fa sāla yıllık " camız, salname

köşk [İdr, Aş, Yus, DK xiv] ~ Fa kūşk/kōşk çardak şeklinde yüksek bina, cihannüma, kasr

---

• Tü kölige (gölge) sözcüğünden türetilmesi fantezidir.

köşker ~ Fa kawş gār kunduracı, ayakkabı yapan & Fa kawş ayakkabı, yemeni + Fa kār yapan " kâr

koşnil [xx/b] ~ Fr cochenil kabuğundan kırmızı boya elde edilen bir böcek, kirmis ~ İsp cochinilla a.a. ~ OLat coccinella [küç.] a.a. < Lat coccinus a.a. ~ EYun kókkinos a.a. " kokina

kösnü YT [CepK 1935] şehvet < Tü kösnü- [xiv-xix TS] (dişi hayvan) azmak, kızışmak =? Tü köse- [viii+ Uy] istemek, iştahlı olmak

kostak [xx/b] zarif, kibar, çalımlı, gösterişli, mağrur < ?

köstebek Tü [xi] kösürge/kösürgen a.a.; [CodC xiii] kösüz temek

köstek Tü [xi] kösrük at ayağına vurulan bağ; [DK xiv] köstek a.a. < Tü kösür- [xi] hayvanın ön ayaklarını bağlamak, köstek vurmak

kostik [xix] ~ Fr soude caustique sodanın yakılmasıyla elde edilen bir kimyasal madde, sodyum hidroksit < Fr caustique yanma ile ilgili, yanık ~ EYun kaustikós a.a. < EYun kaíō, kaus- yakmak " koter

kostüm [ARasim 1897-99] ~ Fr costume bir topluluğa özgü giyim tarzı, resmi giysi ~ İt costume adet, töre, adap, alışkanlık ~ Lat consuetudo a.a. < Lat consuescere alışmak & Lat co(n)- beraber + Lat suescere, suet- benimsemek, almak, kendine mal etmek (< Lat se/sue kendi < HAvr *s(w)e- kendi, ben) " kon+, solo

---

• Lat suescere > consuescere ilişkisi Tü al- > alış- ilişkisine paraleldir.

koşuk [CepK 1935] şiir ~ Tü koşuğ [xi] kafiyeli beyit, kafiye < Tü koş- " koş-

koşul YT [TDK 1955] şart < Tü şart koş- " koş-

koşut YT [TDK 1944] paralel < Tü koş- " koş-

kot1 [xx/b] haritacılıkta eş yükselti eğrisi ~ Fr côte 1. kaburga, 2. haritacılıkta eş yükselti eğrisi ~ Lat costa kaburga kemiği, eye ~ HAvr *kost- a.a.

kot2 ~ marka Kot Türkiye'nin ilk blucin üreticilerinden olan firma < öz Muhteşem Kot tekstil üreticisi (ö. 1958)

kota [xx/b] ~ Fr quota sınırlı bir miktar ~ OLat quota ne kadar? < Lat quot kaç? ne kadar? ~ HAvr *kwi- ne?

kotar[mak <Tü [Kıp xiv] kotar- tencereden tabağa yemek boşaltmak < Tü koδ-/kot- indirmek, koymak " koy-

kote [etm [xx/b] ~ Fr quoter sayı veya miktar tayin etmek ~ OLat quotare a.a. < Lat quot kaç? ne kadar? " kota

kötek [Arg xvi] sopa, dayak ~ Fa kōtang çırpıcı tokmağı, ağır sopa

---

• Farsça sözcüğün kökeni belirsizdir. Karş. künde, kütük.

koter [Bah 1924] ~ Fr cautère yarayı ateş veya kimyasal bir madde ile dağlama ~ Lat cauterium a.a. ~ EYun kautēr yakan, dağlayan < EYun kaíō yakmak ~ HAvr *kəw-yo- < HAvr *kāu- a.a.

kotlet [ARasim 1897-99] ~ Fr côtelette [küç.] pirzola < Fr côte kaburga " kot1

koton [Bah 1924] ~ Fr coton pamuk ~ Ar quTn/quTun/quTTan a.a. ~? Akad kitum keten " keten

---

• Keten ipliği Ortadoğu ve Mısır'da en eski devirden beri üretilirken, pamuk MÖ 3. binyılda Hindistan'dan ithal edilmiştir.

kotra [183+] kotr ~ Fr cotre küçük yelkenli tekne ~ İng cutter a.a. < İng to cut kesmek

kötü Tü [xi] köti fena

kötümser YT [Fel 1942] bedbin < Tü kötümse- [1935 YT] kötüye yormak " kötü

kötürüm Tü [xi] kötrüm üzerinde oturulan kerevet, seki; [MŞ xiv] yatalak < Tü kötür- yükseltmek " götür-

kov[mak Tü [Uy viii+] koğ-2 kovalamak, izini sürmek, takip etmek

---

• Karş Tü koğ-1/kow- (boşaltmak, oymak). İki anlam arasında ilişki kurmak güçtür.

kova Tü [xi] kowğa su taşıma aracı < Tü *kaβ-/*koβ- oymak, içini boşaltmak " kof

kovan <Tü [Kıp xiv] kowan arı kovanı < Tü *kaβ-/*koβ- oymak, içini boşaltmak " kof

kovboy [Cumh 1928] ~ İng cowboy 1. Amerikan sığır çobanı, 2. başıbozuk, kural tanımayan & İng cow inek, sığır (~ Ger *kō(u)- ~ HAvr *gwou- inek, sığır) + İng boy oğlan " biftek, belboy

kovuk Tü [xi] kowuk içi boşaltılmış yer, oyuk < Tü *kaβ-/*koβ- içini boşaltmak " kof

kovuştur[mak YT [TDK 1955] kovalamak, takip etmek < Tü kov- " kov-

---

• Atıştır-, koşuştur-, tıkıştır- fiillerinde rastlanan frequentatif -iştir- ekiyle.

koy Tü [Uy viii+] koy1 1. kucak, koyun, 2. dere koyağı, çukur, dip < Tü *koyñ

köy [Aş, Yus xiv] köy/küy ; [TS xv xv] köğ ~ Fa küy a.a.

• Karş. Erm küğ/köğ (a.a.). Anadolu lehçelerinde rastlanan köğ telaffuzu Ermeniceden bir alıntıyı da düşündürür. Farsça ve Ermenice biçimlerin nihai kaynağı belirsizdir.

koy[mak Tü [Uy viii+] koδ-/kot- < Tü ko- indirmek, koymak, bırakmak, terketmek " ko-

---

• Geçişli (transitif) fiil yapan δ/t > y ekiyle. Türkçede açık heceli fiil köklerinin büyük çoğunluğu 8. yy'dan itibaren kaybolurken, Türkiye Türkçesinde ko- biçimi de korunmuştur.

koyu Tü [Uy viii+] kodı/kodığ aşağı, derin < Tü koδ- koymak, indirmek, bırakmak " koy-

---

• Anlam ilişkisi için karş. Lat ponere (koymak) < po (aşağı); Ar wad?aca (koymak) = d?acat (aşağı olma).

koyun1 Tü [viii] koy/koyñ1 a.a. (küçükbaş hayvan)

koyun2 Tü [Uy viii+] koyñ2 koltuk altı, kucak " koy

koz [Kut xi] ceviz; [KT 187+] kâğıd vesaire oyunlarında alıcı kâğıd (ceviz oyunundan ma'huzdur) ~ Fa gawz/gōz ceviz ~ OFa gōz a.a. (= Aram gawzā a.a.) " ceviz

köz Tü [xi] köz2 yanan kömür, kor < Tü köy- yanmak, göyünmek

koza [xiv] kozak pamuk veya ceviz kozası ~ Fa ġōza/ġōzak pamuk kozası, ipek böceği kozası ~ Sans kóśa meyve veya ceviz kabuğu, pamuk kozası < Sans kuś- kucaklamak, içine almak

kozalak [xvi] kozak pamuk kozası, çam kozalağı ~ Fa ġōzak pamuk kozası " koza

kozmetik [188+] ~ Fr cosmetique görüntü güzelleştirmeye ilişkin [sıf.], güzellik müstahzarı [ad] ~ EYun kosmetikós < EYun kosméō düzenlemek, çeki düzen vermek, donatmak, güzelleştirmek " kozmos

kozmografi/kozmografya [AMithat 1885] kozmografya ~ Fr cosmographie yerküre ve yıldızların yapısını inceleyen bilim dalı & EYun kósmos evren + EYun grafé yazım, çizim " kozmos, +graf

kozmonot [196+] (~ İng cosmonaut) ~ Rus kosmonávt Sovyet uzay gemileri mürettebatına verilen ad & EYun kósmos evren + EYun naútēs gemici, denizci " kozmos, navigasyon

kozmopolit [Aİhsan 1891] ~ Fr cosmopolite çokuluslu veya uluslarüstü ~ EYun kosmopolítēs dünya vatandaşı ☼ Philon, İskenderiyeli Yahudi filozof (MÖ y. 15- MS y. 45) & EYun kósmos evren + EYun polítēs vatandaş, hemşehri " kozmos, politik

kozmos [DTC 1943] alem ~ EYun kósmos 1. düzen, donanım, 2. alem, dünya < EYun kosméō düzenlemek, çeki düzen vermek, güzelleştirmek

---

• Yunanca sözcüğün ikinci anlamı Pythagoras'ın felsefe ekolü (MÖ 6. yy) etkisiyle yaygınlaşmıştır.

kraker [xx/c] ~ İng cracker çıtır < İng to crack [onom.] çıtırdamak, çatlamak

kral [Env xv] Balkan hükümdarlarının ünvanı ~ Sırp kral hükümdar < öz Carolus Frank kralı Karl, Şarlman (hd. 768-814) < Ger karlaz adam, erkek

kramp [xx/b] ~ Fr crampe ani sancı, sancı ile katılma ~ Frk *kramp bükme, kıvırma ~ Ger *kri(m)pjan bükme / Ger *kra(m)paz çengel, kıvrık şey

krampon [Bah 1924] ~ Fr crampon kabara, yuvarlak kafalı çivi ~ Frk *krampo bükük, kırık " kramp

kraniyum [xx/c] ~ Lat cranium kafa, kafatası ~ EYun kránion a.a. ~ HAvr *krəs-no- < HAvr *ker-1 kafatası, boynuz " ser

krank şaft [ML xx/c] ~ İng crank shaft mekanikte dik açılı aks < Eİng crincan bükmek, kırmak " kramp

krater [192+] ~ Fr cratère ~ Lat crater kâse, yanardağ çukuru ~ EYun kratēr kâse

kravat [ARasim 1897-99] ~ Fr cravate boyunbağı < öz Croate Hırvat

---

• 30 Yıl Savaşları (1618-1648) döneminde Fransız ordusundaki Hırvat paralı askerlerin giydiği boyunbağından.

kravl [xx/b] ~ İng crawl sürünme, bir yüzme stili

kreasyon [Hay 1959 195+] modada tasarım ~ Fr création yaratma, yaratış < Lat creare, creat- doğurmak, meydana getirmek

kreatif [xx/c] ~ Fr créatif yaratıcı ~ Lat creativus a.a. < Lat creare, creat- yaratmak " kreasyon

kredi [xix] kredito/kredi borç verme; [ARasim 1897-99] ~ İt credito / Fr crédit 1. inanç, güven, itibar, 2. (güvene dayanarak) borç verme ~ Lat creditum emanet < Lat credere, credit- emanet etmek, güvenmek, inanmak

---

• 19. yy sonlarında Fransızca telaffuza göre düzeltilmiştir.

kredibilite [xx/b] ~ Fr credibilité inanılırlık, güvenilirlik " kredi

krem [ARasim 1897-99] ; [xx/a] cildi yumuşatmak için kullanılan merhem, pomat ~ Fr crème 1. kaymak, 2. açık bej rengi ~ OLat crama ~ Kelt

---

• Türkçe kullanımda Fransızcadan alınan krem (merhem, pomat) ve İtalyancadan alınan krema (süt kaymağı) biçimleri ayrışmıştır.

krema [xix] ~ İt crema süt kaymağı ~ Fr crème a.a. " krem

krematoryum [Bah 1924] ~ İng crematorium ölü yakma fırını ~ Lat crematorium yakma yeri < Lat cremare yakmak ~ HAvr *krem- a.a. < HAvr *ker-4 ateş " karbon

kreozot [xix] ~ Fr créosote çürümeye karşı kullanılan bir kimyasal madde ~ Alm kreosot ☼ 1832 Carl Ludwig v. Reichenbach, Alm. doğa bilimci & EYun kréas, t- et (~ HAvr *kreuə- çiğ et) + EYun sōzō, sot- korumak, esirgemek

---

• Aynı Hintavrupa kökünden Lat crudus, Fr cru, İng crude (çiğ).

krep [ARasim 1897-99] ; [xx/a] saçta kızartılmış ince hamur ~ Fr crêpe bir tür buruşuk kumaş veya kâğıt ~ Lat crispus kıvırcık, buruşuk

---

• Karş. İng crisp (kıtır).

krepdöşin [Bah 1924] ~ Fr crêpe de Chine Çin krepi, bir tür kumaş " krep

krepon [xx/b] ~ Fr crépon bir tür gofre kâğıt " krep

kreş [xx/b] ~ Fr crèche 1. beşik, hayvan yemliği, 2. çocuk bakımevi ~ Frk *kripja beşik ~ Ger *kri(m)pja " kramp

kreşendo [xx/a] ~ İt crescendo müzikte yükselen volüm < İt crescere büyümek, artmak, yükselmek ~ Lat crescere, cret- a.a. " kruasan

kretuar [xx/b] gratuvar yazı silme çakısı ~ Fr grattoir kazıyıcı < Fr gratter kazımak " greyder

kriket [xx/a] ~ İng cricket sopalarla oynanan bir oyun ~ Hol kricke ucu çengelli sopa, değnek

krikkrak [xx/b] ~ Fr cric-crac [onom.] çubuk şeklinde galeta, kraker " kraker

kriko [xx/b] ~ İt cricco mekanik kaldıraç ~ EYun kríkos zincir baklası

kriminel [DTC 1943] ~ Fr criminel 1. suça ilişkin, 2. cürüm işleyen, mücrim < Lat crimen, crimin- suçlama, itham, cürüm ~ HAvr *krei- iyiyi kötüden ayırmak, yargılamak " kritik

kripto [ML xx/c] ~ Fr crypto şifreli yazı < Fr cryptogramme a.a. & EYun kryptós gizli + EYun grámma yazı " kripton, gram

kripton [xx/b] ~ YLat crypton/krypton kimyada bir element ☼ 1898 Sir William Ramsay ve Morris Travers, İng. kimyacılar < EYun kryptós gizli, saklı < EYun krýptō gizlemek, saklamak ~ HAvr *krup-yo- < HAvr *krāu- saklamak

kristal [AMithat 1882] Beyoğlu'nda bir kafe adı ~ Fr cristal billur ~ EYun krýstallos buz (< EYun krýos don, kırağı) ~ HAvr *krus-to- kabuk, buz, çıtırdayan şey < HAvr *kreus- kabuk bağlamak

---

• Karş. Lat crusta (çıtır kabuk).

EŞKÖKENLİLER:
EYun kryos : kristal
Lat crusta : krut

kriter [Ulus 1936] kriteryom ~ Fr critère değerlendirme ölçütü ~ Lat criterium a.a. ~ EYun kritērion a.a. < EYun krínō hüküm vermek, yargılamak ~ HAvr *kri-n-yo- < HAvr *krei- iyiyi kötüden ayırmak, elemek, sınamak

---

• Aynı kökten Lat cernere (ayırdetmek, yargılamak), Lat crimen > İng crime (suçlama, itham).

kritik [ARasim 1897-99] tenkit, muaheze, itiraz ; [ARasim 1897-99] eleştirmen ~ Fr critique eleştiri ~ EYun kritikē yargılama, hüküm verme " kriter

kriz [Bah 1924] ~ Fr crise buhran ~ EYun krísis, krit- karar, hüküm, hastalığın dönüm noktası " kriter

krizalit [ML xx/c] ~ Fr chrysalide kelebeklerin orta yaşam evresi ~ EYun χrysállis, χrysallid- "altın kabuk", a.a. < EYun χrýsos altın ~ Akad χurasu(m) a.a.

krizantem [Bah 1924] ~ Fr chrysanthème kasımpatı ~ Lat chrysanthemum & EYun χrýsos altın + EYun ánthos çiçek " krizalit, antoloji

krokan [xx/c] ~ Fr croquant çıtır < Fr croquer [onom.] çıtırdamak, çatlamak, çiğnemek " kraker

kroket [ML 1969] galeta ununa batırılarak kızartılan hamur topu ~ Fr croquette

kroki [ResCGaz 1911] ~ Fr croquis derme çatma şey, kaba çizim, taslak " kraker

krokodil [192+] timsah derisi ~ Fr crocodile timsah ~ EYun krokódilos büyük kertenkele, varan veya timsah

krom [DK 189+] ~ Fr chrome bir element ☼ 1797 Nicolas-Louis Vauquelin, Fr. kimyacı (1763-1829) ~ EYun χrōma, t- renk " krom(o)+

• Çok renkli bileşimlerinden ötürü.

krom(o)+ ~ Fr/İng chrom(o)- renge ilişkin (bileşiklerde) ~ EYun χrōma, t- renk

kromatik [xx/b] ~ Fr chromatique renkli, renge ait ~ EYun χrōmatikós a.a. < EYun χrōma, t- renk " krom(o)+

kromozom [xx/b] ~ Fr chromosome genetik kodu taşıyan DNA makromolekülü ~ Alm chromosom "renkli madde", a.a. ☼ 1888 von Waldeyer-Hartz, Alm. anatomist (1836-1921) & EYun χrōma renk + EYun sóma madde " krom(o)+

• Renk özümseme özelliğinden ötürü.

kron(o)+ ~ Fr/İng chron(o)- zaman ~ EYun χrónos zaman, süre

kronik [REkrem <1887] ~ Fr chronique 1. süreli, 2. tarihçe ~ EYun χronikós zamana ilişkin, süreli " kron(o)+

kronoloji [ResCGaz 1912] ~ Fr chronologie

kronometre [İM62 187+] ~ Fr chronomètre zaman ölçme aleti " kron(o)+, +metre

kros [xx/b] ~ İng cross-country açık arazi koşusu < İng to cross çapraz gitmek, aşmak ~ Fr croiser " kruvaze

kroşe [xx/a] 1. tığ, 2. boksta bir vuruş ~ Fr crochet [küç.] 1. çengel, 2. ucu çengelli nakış iğnesi, 3. boksta kolu kıvırarak vuruş < Fr croc çengel ~ Frk *krōk- a.a. " kramp

kruasan [xx/b] ~ Fr croissant 1. büyüyen, 2. hilal (büyüyen ay), 3. ay çöreği < Fr croître büyümek, artmak, gelişmek ~ Lat crescere, cret- a.a. ~ HAvr *krē-sko- < HAvr *ker-3 a.a.

krupiye [xx/a] ~ Fr croupier "arkacı, artçı", kumarhane görevlisi < Fr croupe arka, sağrı, kıç ~ Frk *kruppa- sağrı

• Aslı "oyuncuların arkasında duran yardımcı" anlamında.

krut [xx/b] ekmek kabuğu ~ Fr croûte kabuk ~ Lat crusta çıtırdayan şey ~ HAvr *kru-sto- çıtır < HAvr *kreus- kabuk bağlamak " kristal

---

• Karş. İng crust (kabuk).

kruvaze [187+] çapraz kesimli ceket ~ Fr croisé çapraz < Fr croiser1 çapraz gitmek, karşıya geçmek < Fr croix çapraz, çarmıh ~ Lat crux, cruc-

kruvazör [ARasim 1897-99] ~ Fr croiseur bir tür savaş gemisi < Fr croiser2 denizcilikte sahil boyu gitmek ~ Hol kruisen a.a. < Hol kruis çapraz, çarmıh ~ Lat crux, cruc- a.a. " kruvaze

ksenofobi [ML xx/c] ~ Fr xénophobie yabancı korkusu, yabancı düşmanlığı / İng xenophobia a.a. ☼ 1919 ABD & EYun ksenós yabancı + EYun fóbos korku " fobi

ksenon [xx/b] ~ YLat xenon kimyada bir gaz ☼ 1898 Sir William Ramsay ve Morris Travers, İng. kimyacılar < EYun ksenós yabancı " ksenofobi

ksilofon [xx/b] ~ Fr/İng xylophone tahta çubuklardan oluşan bir müzik aleti ☼ 1866 & EYun ksýlon tahta + EYun fonē ses " fon(o)+

kuaför [Hay 1959 195+] kadın berberi ~ Fr coiffeur kadın ve erkek berberi < Fr coiffe saç kesimi ~ OLat cofea kask, başlık ~ Ger

kuantum [DTC 1943] ~ YLat quantum modern fizikte bir kavram ☼ 1900 Max Planck, Alm. fizikçi < Lat quantus ne kadar? nice? " kantite

kuartet [Hay 1959 195+] ~ Fr quartette dört çalgıdan oluşan müzik grubu ~ İt quartetto a.a. < Lat quartus dörtlü, dörtte bir < Lat quatuor, quatr- dört " kare

kubbe [Aş, Yus xiv] ~ Ar qubbat [#qbb msd.] mimaride kubbe ~ Aram qubbətā a.a. = İbr qubbah a.a. < İbr/Aram #qbb kavis veya kemer şeklinde olma, bükülme

kübik [xx/a] ~ Fr cubique 1. küp şeklinde olan, 2. kübizm akımına ait < Fr cube geometride küp " küp2

kübra [MMem xvi] ~ Ar kubrā’ [#kbr sf. f.] büyük (şey veya kadın) < Ar kabīr [sf.] büyük " kebir

---

• Kebir sıfatının dişil halidir.

kubur ~ Ar qubūr [#qbr çoğ.] çukurlar, mezarlar < Ar qabr " kabir

kucak Tü [xi] kuçak a.a.; [TS xviii] kuçak < Tü kuç- [viii+ Uy] kucaklamak, sevişmek

kuçu kuçu <Tü köpek çağırma nidası < Tü kuç- kucaklaşmak, sevişmek

küçük Tü [Or viii] kiçig ufak, küçük, genç; [Kaş xi] kiçik/kiçük a.a.; [CodC xiii] kiççi/kiçig a.a.; [Kıp xiv] küçük köpek yavrusu

---

• Tü çocuk, küçük, güdük ve Fa cūcak, kūçak, kūşak, kūdak (küçük, yavru, cüce) sözcükleri arasındaki köken ilişkisi belirsizdir. Çocuk diline ait ekspresif deyimler oldukları düşünülebilir.

küçümen <Tü [Bah 1924] küçümencik küçücük ve sevimli şey
" küçük, +men1

• -men ekinin işlevi açık değildir.

küçümse[mek YT [Fel 194+] küçükse- hakir görmek; [TDK 1944] küçümse- < Tü kiçi/kiçü küçük

kudret [Kut, Aş xi] ~ Ar qudrat [#qdr msd.] güç, iktidar " kadir1

kudsi/kutsi ~ Ar qudsī [#qds nsb.] kutsal, aziz < Ar quds 1. kutsallık, aziz olma, 2. kutsal yer, tanrıya adanmış veya törensiz girilmeyen mekân, Kudüs kenti < Ar qadusa arınmış idi (= İbr/Aram #qdş kutsal olma, arınma = Akad qadāşu ritüel arınma)

kudüm resmi kişilerin önüsıra çalınan davul ~ Ar qudūm [#qdm msd.] önden gitme, öncü olma, takaddüm etme " kıdem

kudur[mak Tü [Uy viii+] kūtur- delirmek < Tü kūt rahmet, bereket " kut

---

• Belki "kutsallığa kavuşmak, tanrılar dokunmak" anlamında.

kuduz Tü [xi] kutuz < Tü kūtur- delilik veya deli " kudur-

küf Tü [xi] küwij içi kof ağaç, çürüyen nesne; [MŞ xiv] küv çürüme
< Tü *küβ- şişme, içi boşalma, gevşeme " gebe

küfe ~ Ar quffat hasırdan veya ince tahtadan yapılmış büyük sepet ~ Aram qūppā/qūppətā a.a. ~ Akad quppu/quppatu (sebze, meyve, et vb. için) hasır veya tahtadan yapılmış sandık

---

• Yun kófa ve Ven còfa (a.a.) biçimleri muhtemelen Türkçe veya Arapçadan alınmıştır. EYun kófinos (sepet) biçiminin bir Sami dilinden alınmış olma ihtimali yüksektir.

küfeki [TS xvi xvi] küfek/küfeke/küfeki ~ Yun koufáki [küç.] ponza taşı veya talk ~ EYun koûfolithos bir tür hafif ve süngersi taş, talk? < EYun koûfos kof, hafif

küffar [Neş xv] ~ Ar kuffār [#kfr çoğ.] kâfirler < Ar kāfir " kâfir

kûfi ~ Ar kūfī [nsb.] bir hat uslubu < öz Kūfat Irak'ta bir kent, Kûfe

küfür/küfr- [Aş, Yus xiv] küfr ~ Ar kufr [#kfr msd.] dinsizlik, dine sövme, nankörlük < Ar kafara [msd. kufrān] dinsiz idi, (tanrıya) sövdü, nankörlük etti

---

• Arapça sözcüğün kafārat < #kfr1^ (örtme, gizleme, suçunu silme) köküyle ilişkisi belirsizdir. Bak. kefaret. Ar kafr < Aram kaprā (köy) sözcüğüyle muhtemel ilişki üzerinde durulmuştur. Karş. Lat paganus (1. köylü, 2. Hıristiyan olmayan kimse, kâfir).

küfürbaz + & Ar kufr + Fa bāz oynayan " küfür, +baz

• Muhtemelen kumarbaz sözcüğünden benzetme yoluyla.

kuğu Tü [viii] kuğu a.a.

küheylan ~ Ar kuHaylān [#kHl] soylu Arap atı < Ar kuHayl [küç.] siyaha boyanmış, sürmeli < Ar kuHl antimon, siyah boya, sürme " alkol

kuka1 [LO xix] kukulya ipek kozası, iplik yumağı; [xx/b] kuka bir çocuk oynu ~ Yun koukoúli koza, küçük top şeklinde nesne ~ Lat *cocculus [küç.] a.a. < Lat coccus tane, bilye, koza ~ EYun kókkos a.a. " kokina

kuka2 [187+] hindistan cevizinin tesbih yapımında kullanılan sert ve siyah tahtası ~ Port coco hindistan cevizi

---

• Fr cocos, İng coconut (hindistan cevizi) biçimleri Portekizceden alıntıdır.

kukla [Men xvii] pupla ~ Yun koúkla ~? Lat pupula oyuncak bebek

kükre[mek Tü [Uy viii+] kökre- arslan sesi çıkarmak, böğürmek

kukuleta [187+] papaz başlığı ~ İt cuculetta [küç.] < Lat cuculla kukuleta, sivri başlık ~ Kelt

kukumav [LO xix] ~ Yun koukoubágia [onom.] bir tür gece kuşu

kükürt [Gül xiv] ~ Fa gūgird yanıcı bir madde, sulphur ~ OFa gōgird a.a.

• Farsça sözcüğün kökeni belirsizdir. Karş. kibrit.

kul Tü [viii] kul köle, esir, hizmetçi

kül1 Tü [Uy viii+] kül ateş artığı

kül2/küll- [Aş, Yus xiv] ~ Ar kull [#kll msd.] tam, bütün, tamlık, bütünlük, bütünsellik (= İbr/Aram #kll tam olma, bütün olma, mükemmel olma = Akad kalālu a.a.)

• Karş. şekil.

kula Tü [xi] kula (= Moğ qula sarıya çalan at rengi)

kulaç Tü [Uy viii+] kulaç kol açımı mesafesi

• Mahmud Kaşgari'nin kol aç etimolojisi ihtiyatla karşılanmalıdır. Diğer yandan karş. TTü kula- (açmak, yaymak - xiv). Ancak bu fiile daha eski kaynaklarda rastlanmamıştır.

külah [Yus xiv] taç ~ Fa kulāh 1. soylulara mahsus yüksek başlık, taç, 2. her çeşit başlık ~ OFa kulāw (= Aram kulwā yüksek başlık, taç)

kulak Tü [viii] kulkak/kulğak a.a.

kulampara [LL 1732] kulampara aktif eşcinsel ~ Fa ġulām parast oğlansever " gulam, +perest

külçe [Yus xiv] ~ Fa kulīça/kulça yassı ve yuvarlak nesne, bir tür hamur işi, yuvarlak ve yassı çörek ~ OFa kulāçag a.a.

kule [Men xvii] kulle 1. zirve, 2. (usit.) kule ~ Ar qullat [#qll msd.] zirve, doruk < Ar qalla [msd. qall] yükseltti, kaldırdı

külfet [xiv] ~ Ar kulfat [#klf msd.] yük, yükümlülük

külhan [Aş xiv] ~ Fa gulχān hamam ocağı & Fa gul2 ateş + Fa χān yer, mekân " han1

• Karş. külhani (ocak işçisi > proleter, sefil, ayak takımından kimse > kaba davranışlı ve tehditkâr kimse).

kulis [Bah 1924] ~ Fr coulisse asansör boşluğu, tiyatroda dekorun hızla indirilmesini sağlayan şaft, tiyatroda perde arkası < Fr coulis akışkan, akıntı < Fr couler akmak ~ Lat colare (bir delikten) akmak, elekten geçmek < Lat colum elek

kullan[mak <Tü [Kıp xiv] kul edinmek, hizmetine koşmak < Tü kul " kul

kullukçu <Tü [xvi] kollukçu/kullukçu yeniçerilerde zaptiye görevlisi < Tü kolla- [viii+ Uy] devriye dolaşmak " kolla-

külot [Bah 1924] ~ Fr culotte kısa pantalon, don < Fr cul kıç ~ Lat culus

kulp [DK xiv] ~ Ar qulb [#qlb] halka, bilezik < Ar qalaba döndürdü, çevirdi, eğirdi " kalp2

kült [Bah 1924] ~ Fr culte mezhep ve ibadet usulü, dini töre ve törenler ~ Lat cultus işleme, ekip biçme < Lat colere, cult- toprağı işlemek, ekip biçmek " koloni

---

• "Mezhep, tarikat" anlamı güncel İngilizce kullanımdan alınmıştır.

kültive [etm [xx/b] ~ Fr cultiver terbiye etmek, yetiştirmek ~ OLat cultivare toprağı işlemek " kült

kültür [Bah 1924] ~ Fr culture 1. toprağı ekip biçme, tarım, 2. terbiye, eğitim ~ Lat cultura a.a. " kült

kulübe [Men xvii] ~ Fa kulba/kurba dar ve küçük oda, hücre, dükkân = EYun kalýbē kulübe, kabin, hücre

---

• Yunanca ve Farsçaya bilinmeyen bir başka dilden alınmış olmalıdır.

kuluçka [Men xvii] koloçka/kolaçka ~ Sırp kloçka a.a.

kulunç [xiv] ~ Ar qūlanc/qūlinc bağırsak ağrısı, kolik ~ EYun kōlikos a.a. < EYun kólon kalın bağırsak " kolon2

külünk [xiv] ~ Fa kulunk taş kırmaya yarayan kazma

kulüp [KT 189+] klüp eğlenerek vakıt geçirmek ve mübahese ve mütalaa etmek üzere abonelere mahsus hususi kıraathane ~ İng club 1. kalın sopa, topuz, 2. belli bir yerde toplanan sıkı ve kapalı grup, cemiyet ~ Nor klubba topak, topuz ~ Ger *klumbon

---

• Türkçe sözcüğün telaffuzu Fransızcaya uyarlanmıştır.

külüstür ~ Yun kýlistra cambazhane, oyun yeri, ahırın bir bölümü ~ EYun kylistērion/kýlistra "yuvarlanma yeri", hayvanların toz ve çamurda debelendiği yer < EYun kylíndō yuvarlanmak " silindir

kulvar [Bah 1924] ~ Fr couloir akıntı yatağı, koşu yolu, mecra < Fr couler akmak " kulis

kum Tü [Uy viii+] kum (= Moğ qumaq a.a.)

kuma [TS xiv] ; [Çağ xv] kuma/guma a.a. ~ Moğ quma erkeğin ikinci karısı

kumanda [183+] ~ İt commando emir, bir askeri birliğin yönetimi < Lat commandare kumanda etmek, emretmek & Lat con- + Lat mandare emanet etmek, tevdi etmek, görevlendirmek " kon+, manda2

kumandan [xviii] ~ Fr commandant amir, bir askeri birliği yöneten < Fr commander emretmek " kumanda

kumanya [LF xvi] komanya ~ İt compagna 1. gemi erzakının saklandığı depo, 2. gemi erzakı ~? Lat compania "birlikte ekmek yeme" " kumpanya

kumar [xiv] ~ Ar qimār/qumār [#qmr msd.] talih oyunu

kumarbaz ~ Fa qimār bāz kumar oynayan & Ar qimār + Fa bāz " kumar, +baz

kumaş [Yus, DK, Gül xiv] ~ Ar qumāş [#qmş msd.] dokuma, bez ~ Aram qūmīsā [#qms] gömlek

kumbara [MMem xvi] kumbār humbara, içi barut ve metal parçalarıyla doldurulmuş demir top ~ Fa χumbara küçük küp " humbara

kümbet [DK, Env xiv] ~ Fa/OFa gunbad kubbe, tümsek, höyük ~ Aram qubbətā [#qbb] kubbe " kubbe

küme [BK 1799] buğday veya diğer nesne yığını ~ Ar kūmat yığın ~ EYun kýma, t- a.a. < EYun *kýō şişmek, kabarmak, top gibi olmak ~ HAvr *keuə- içi boşalmak

---

EŞKÖKENLİLER:
EYun kyma : küme
Lat cumulus : akü, akümüle, kümülatif, kümüle, kümülüs

kümes [DK xv] tavuk kümesi ~ Yun *koimási uyuma yeri, tavuk barınağı < Yun koimoúmai uyumak ~ EYun koimáō a.a.

• Karş. İng cemetery (mezarlık) < EYun koimetērion (uyuma yeri). Anlam ilişkisi için karş. Tü tünek (geceleme yeri).

kumkuma1 ~ Ar qumqumat [#qmqm msd.] sızlayan ve şikayet eden kimse < Ar qamqama [onom.] sızladı

kumkuma2 ~ Ar qumqum/qumqumat bir tür su kabı, testi ~ Aram qumqumā a.a. ~ Lat cucuma su kabı " güğüm

kumpanya [LO 187+] kompanya şirket manasına, istimali abestir ~ İt compagnia şirket ~ OLat compania yoldaşlık, lonca < Lat companio "ekmeğini paylaşan", yoldaş & Lat con- beraber + Lat panis ekmek " kon+, pane

kumpas [xix] kompas 1. pergel, 2. tertip, tezgâh ~ İt compasso pergel & Lat con- beraber + Lat passo adım " kon+, pas2

kumpir [198+] fırında pişirilerek çeşitli katkı maddeleriyle yenen patates ~ Bul/Sırp krumpír patates ~ Alm grundbirne "yer armudu", a.a. & Alm grund yer + Alm birne armut

---

• Sokak yiyeceği olarak katkılı patates Türkiye’ye 1980’lerde Bulgaristan göçmenleri tarafından tanıtıldı. Balkan ülkelerine patates 19. yy başlarında Avusturyalılar tarafından getirildi. Karş. Fr pomme de terre ("yer elması", patates).

kumral <Tü [xiv] açık kahverengi saç rengi Tü koŋur kestane rengi (= Moğ qoŋğur deve tüyü rengi, doru)

kumru [Men xvii] ~ Ar qumrīy [#qmr nsb.] bir tür beyaz güvercin, kumru < Ar qamar ay " kamer

kumsal <Tü [Men xvii] kumluk yer < Tü kum " kum

• Dil Devrimi öncesinde -sel/-sal ekiyle yapılmış olduğu sanılan Türkçe iki kelimeden biridir. Karş. UYSAL.

kumul YT [TDK 1944] kum yığını < Tü kum " kum

• Ada eklenen -ul ekinin işlevi muammadır.

kümülatif [ML xx/c] ~ Fr cumulatif biriken < Fr cumuler yığmak, biriktirmek " kümüle

kümüle [etm [xx/c] ~ Fr cumuler yığmak, biriktirmek ~ Lat cumulare " kümülüs

kümülüs [196+] bir bulut cinsi ~ Lat cumulus küme, yığın ~ HAvr *ku-m-o küme, kabarmış şey < HAvr *keuə- şişmek, kabarmak " küme

kundak1 [Kıp, Çağ xiv] bebek sargısı ~ Fa gundak [küç.] küçük top ~ Fa/OFa gund/kund küre, top

kundak2 [Men xvii] kondak dipçik ~ Yun kontáki 1. sopa, sap, dipçik, 2. rulo şeklinde evrak ~ OYun kóntaks a.a. ~ EYun kontós sırık, kargı

kundak3 [xviii] kav ve kükürtlü maddelerden oluşan patlayıcı cihaz, bomba ~ Fa gandak kükürt, barut ~ Sans gandhaka "kokan", kükürt < Sans gandhá koku

künde ~ Fa kunda iri ve kalın ağaç, tomruk ~ OFa kundag tomruk < OFa kund/gund yuvarlak nesne, top " kundak1

kündekâri ~ Fa kanda kārī ağaç üstüne oyma işi & Fa kanda kazılmış, oyulmuş (< Fa kandan kazmak, oymak) + Fa kārī işçilik " hendek, kâr

kundura [Arg xvi] kondura ev ayakkabısı ~ İt condura imalat, fabrikasyon [esk.] < Lat condere, condit- kurmak, inşa etmek

kunduz [Uy viii+] kunduz = Fa qunduz akarsularda yaşayan bir memeli, kunduz ~ Sans kanTakaśrenī kirpi & Sans kanTaka diken + Sans śreni dizi, sürü, çokluk

---

• Ar qunfuδ (kirpi) Hint dillerinden alınmış olmalıdır.

künefe [ML 1969] künafe ~ Ar kunāfat [#knf msd.] tel kadayıfı < Ar kanafa kanadı altına aldı, kucakladı " kenef

kungfu [197+] bir Uzakdoğu dövüş sanatı ~ İng kung fu Çin döğüş sanatlarının genel adı ~ Çin gōngfu beceri kazanma, eğitme

---

• Sözcük David Carradine'ın başrolü oynadığı Amerikan TV dizisi Kung Fu (1972-75) sayesinde popülerlik kazandı.

künk [Env xv] toprak boru, lağım ~ İt cunicolo istihkâm amaçlı dar tünel, lağım ~ Lat cuniculus 1. tavşan, 2. tavşan deliği, yeraltı geçidi

kunt [DK xiv] ~ Fa kund keskin olmayan, kör (bıçak), kaba saba, kalın, sağlam

künye [xiv] künyet ~ Ar kunyat [#knw/kny msd.] lakap, san, soyadı

kup [xx/b] ~ Fr coupe kesim < Fr couper kesmek < OLat colpus darbe, kılıç vuruşu (= EYun kólafos darbe) ~ HAvr *kolə-bho- < HAvr *kel-1 kırmak, kesmek

---

• Aynı kökten Lat gladius (kılıç), EYun kláō (kırmak, koparmak).

küp1 [Uy viii+] küb sıvı şeyleri saklamak için toprak kap, çömlek ~ Fa kūp sarnıç, toprağa gömülen su veya şarap küpü = Aram gubb a.a. ~ Akad gubbu a.a.

• Diğer yandan karş. Sans kumbhá (a.a.). Ar cubb (a.a.) Aramcadan alıntıdır.

küp2/küb [xx/b] ~ Fr cube kare prizması ~ Lat cubus a.a. ~ EYun kýbos oyun zarı, kare prizması ~ Sam " kâbe

kupa [Men xvii] kopa büyük bardak; [ARasim 1897-99] iskambilde bir renk; [Cumh 1932] sporda ödül olarak verilen bardak ~ İt coppa 1. saplı büyük bardak, 2. iskambilde bir renk ~ OLat cuppa saplı büyük bardak

---

• Lat cupa (varil, fıçı) ile ilişkisi belirsizdir. İng cup (büyük bardak) Fransızca yoluyla Latinceden alınmıştır.

küpe Tü [xi] küpe kulağa tekılan ziynet

küpeşte [LF xvi] güvertenin kenarındaki tahta siperlik ~ Yun koupastí kürek dayama yeri < Yun koupí kürek ~ EYun kōpē a.a.

kupon [ARasim 1897-99] tahvilin temettü almak için kesilen bölümü; [xx/b] kesilmiş kumaş parçası ~ Fr coupon kesilen sey < Fr couper kesmek " kup

kupür [192+] 1. gazeteden kesilen parça, 2. kâğıt para birimi ~ Fr coupure kesim, kesme < Fr couper kesmek " kup

kur [AMithat 1877] kur etmek 1. kadına ilgisini belirtecek şekilde davranmak; [xx/b] 2. eğitim programı, 3. döviz fiyatı ~ Fr cours 1. akım, seyir, rota, gidiş, süreç, 2.a.a. ~ Lat cursus koşu < Lat currere, curs- koşmak ~ HAvr *krs- < HAvr *kers- a.a.

• İng course biçimi Fransızcadan alınmıştır.

kür [xx/a] ~ Fr cure tedavi ~ Lat cura dikkat, kaygı, ilgilenme, gözkulak olma

kur'an [Kut xi] ~ Ar qur'ān [#qr' msd.] 1. (yüksek sele) okuma, 2. islamın kutsal kitabı < Ar qara'a okudu " kıraat

kur[mak Tü [Uy viii+] kur- germek, çadır kurmak, düzenlemek

kura [xiv] ~ Ar qurcat^ [#qrc msd.] bir kabın içinden işaretli nesneleri çekmek suretiyle oynanan talih oynu < Ar qarc su kabağı

kurabiye [xvi] ğurabiye 1. ufak şey, 2. kurabiye ~ Ar ġuraybat [#ġrb f.] un, şeker ve yağla yapılan ve fırında pişirilen tatlı < Ar ġurayb [küç.] küçük garip şey < Ar ġarīb [sf.] yabancı, tuhaf, egzotik " garip

kurak Tü [Uy viii+] kurğak toprak; [xi] kurğak kuru şey, kuru yer < Tü kurığ kuru " kuru-

kural YT [193+] meclis, kurultay; [CepK 1935] kaide < Tü kur- " kur-

---

• Dil Devriminin ilk yıllarında benimsenen birinci anlam için bak. kurul. -al ekinin işlevi açık değildir.

kuram YT [CepK 1935] bünye; [Fel 194+] nazariye < Tü kur- " kur-

kurander [xx/a] ~ Fr courant d'air hava akımı & Fr courant koşan şey, akım (< Fr courir koşmak ~ Lat currere, curs- koşmak) + Lat air hava " kur, arya

kürar [ML xx/c] ~ Fr curare Güney Amerika yerlilerinin ok uçlarında kullandığı zehir ~ İsp curaré a.a. ~ Karib

---

• Orta Amerika yerli dillerinden.

küratör [xx/c] ~ Fr curateur sergi yöneticisi / İng curator a.a. ~ Lat curator bir işe gözkulak olan kimse < Lat curare bakmak, özen göstermek, gözkulak olmak " kür

kurbağa Tü [Oğ xi] kurbaka a.a. < Tü baka [xi] kurbağa

• Kur- önekinin anlamı belirsizdir. *Kurubağa (kara kurbağası) ihtimali üzerinde durulmuştur.

kurban [CodC xiii] ~ Ar qurbān [#qrb msd.] tanrıya sunulan adak ~ İbr/Aram qurbān a.a. < İbr/Aram #qrb 1. yakın olma, yaklaşma, 2. hediye verme, adak sunma " kurbet

---

• #qrb kökü Sami dillerinde ortak olmakla birlikte, "adak, hediye" anlamı İbraniceye mahsustur.

kurbet [xiv] ~ Ar qurbat [#qrb msd.] yakınlık, akrabalık < Ar qariba yakın idi, yaklaştı, yanaştı (= Aram qərēb a.a. = Akad qerēbu yaklaşmak, yakın olmak, ittifak etmek)

kurcala[mak <onom [TS xvi xvi] kurca- kaşımak, karıştırmak, tahriş etmek < Tü kurç/kırç [onom.] kaşıma sesi " kırt

kürdan [ARasim 1897-99] ~ Fr cure-dent "diş temizler", diş temizleme çıtası & Fr curer ihtimam göstermek, temizlemek (~ Lat curare a.a.) + Lat dent diş " kür

kurdele [ARasim 1897-99] kordela ~ İt cordola dar kumaş şeridi < İt corda ip, şerit " kordon

kurdeşen <onom *kurdaşan < Tü kurda- [xiv-xvi TS] kaşımak, kurcalamak < Tü kurt/kırt [onom.] kaşıma sesi " kırt

küre[mek Tü [xi] küri- toprağı kazmak

küre1 [xiv] kürre ~ Ar kurrat [#krw msd.] top

küre2 [CodC xiii] maden ocağı, özellikle demir madeni ~ Ar kūrat [#kwr msd.] körük, demir eritme düzeneği, demir fırını

kürek Tü [xi] kürgek 1. toprak küreği, 2. kayık küreği < Tü *kürge- = Tü küri- [xi Ha] " küre-

kurgan Tü? [Uy viii+] kurğan kale, hisar = Moğ qorğa(n) kale, hisar, sığınak (< Moğ qorı- kuşatmak, kapamak, hapsetmek, yasaklamak, engellemek) " koru-

kurgu YT [CepK 1935] taammüd; [Fel 194+] spekülasyon < Tü kur- " kur-

küriyum [xx/b] ~ YLat curium radyoaktif bir element ☼ 1944 Glenn T. Seaborg, Ralph A. James, Albert Ghiorso, Amer. fizikçiler < öz Marie Curie Polonya asıllı Fransız kimyacı (1867-1934)

kürk Tü [xi] kürk hayvan postu

• Fa gurk (kurt) sözcüğüyle ilişkisi açık değildir.

kurmay YT [CepK 1935] erkânı harbiye < Tü kur [1935 YT] divan, heyet " kurul

---

• Karş. Fr corps (heyet), cour (divan, avlu). Tü kurmak fiiliyle ilişkilendirilmesi keyfidir.

kurna [Men xvii] kurnā hamam yalağı ~ Yun krouniá yalak ~ EYun krouneíon a.a. ~ EYun krounós çeşme, musluk

---

• Aram gūrnā, Erm ku?n (hamam kurnası) biçimleri muhtemelen Yunancadan alınmıştır. Ar curnat (a.a.) Aramca kökenlidir. Ar qurnat (dışbükey köşe, mimaride kemerin sivri ucu) ile birleştirilemez.

kurnaz <Tü [Men xvii] < Tü kurun- kendi kendine kurmak " kur-

---

• -az ekinin mahiyeti açık değildir.

kuron [xx/a] taç şeklinde diş protezi ~ Fr couronne taç ~ Lat corona a.a. ~ EYun korōnís a.a. ~ HAvr *kor-ōno- halka, çember < HAvr *(s)ker-3 kıvırmak, halka yapmak " ring

kurs1 [192+] ~ İng course 1. akım, seyir, rota, süreç, 2. eğitim ve öğrenim programı ~ Lat cursus koşu " kur

kurs2 [xiv] ~ Ar qurS [#qrS msd.] daire, tepsi, disk

kursak Tü [Uy viii+] koğursak kuş kursağı, mide; [xi] kuruğsak

kürsü [Kut, Aş xi] kürsi ~ Ar kursī taht, makam sandalyesi ~ Aram kursīyā taht ~ Akad kussū a.a.

kurşun Tü? [Kaş xi] koruğjın a.a.; [Oğ xi] korşun/koşun ; [EvÇ xvii] kurğuşum/kurşum ~

• Karş. Moğ qorğuljın (a.a.). Bilinmeyen bir Asya dilinden alıntı olması güçlü ihtimaldir.

kurt Tü [Uy, Kaş, Oğ viii+] kurt tırtıl, larva; [Oğ xi] köpekgillerden yırtıcı hayvan

---

• Oğuzcaya özgü olan ikinci anlamın, böri (kurt) sözcüğüne ilişkin bir tabudan kaynaklanmış olması muhtemeldir.

kürtaj [xx/b] çocuk aldırma ~ Fr curetage bıçakla kazıyarak temizleme şeklinde cerrahi müdahale < Fr curetter cerrahide yara temizleme bıçağı < Fr curer tedavi etmek, temizlemek " kür

kurtar[mak Tü [Uy viii+] kutğar-/kurtğar- a.a.; [Kıp xiv] kutğar-/kurtar- < Tü kūt baht, uğur, kıvanç " kut

---

• -r- sesinin türeyişi açıklanmaya muhtaçtır.

kurtul[mak Tü [Uy viii+] kurtul-/kutrul- a.a. < Tü kut baht, uğur " kut

kuru Tü [xi] kurığ a.a. < Tü kurı- " kuru-

kuru[mak Tü [Uy viii+] kūrı- a.a. Tü *kağurı- < Tü *kā-/*kağ- yanmak, kavrulmak " kav1

• Karş. Moğ k?ağurayda- (kurumak) < k?ağuray (kuru) < k?ağur- (kavurmak).

kurul YT [CepK 1935] kongre, meclis ~ Moğ qural toplantı, kongre, meclis < Moğ qura- toplanmak, birikmek, bir araya gelmek (= Tü kura- [viii+ Uy] a.a.)

• k?ura- fiili Uygurca ve Moğolcada mevcut ise de k?ural biçimi Moğolcadır.

kurultay YT [1910] kurıltay büyük meclis; [CepK 1935] kurultay ~ Moğ quralta toplantı, meclis < Moğ qura- toplanmak " kurul

---

• Türk Derneği bünyesinde 1908-1910'da ortaya atılan ilk Yeni Türkçe kelimelerdendir.

kurum1 Tü [Kaş xi] kurum/kurun baca tortusu, is < Tü kurı- " kuru-

kurum2 YT [CepK 1935] tesis, müessese < Tü kur- " kur-

kuruş [Men xvii] ğroş/ğoroş gümüş Avusturya thaler'i veya altın florine Osmanlı ülkesinde verilen ad; [LO] ğuruş 120 akçelik gümüş sikke ~ Alm grosch bir altın solidus'a (ve 12 gümüş denarius'a) eşdeğer olan kalın gümüş sikke ~ OLat (denarius) grossus "kalın denarius" " gres

kurus 'tahta kurusu' deyiminde ~ Yun koriós tahta kurusu ~ EYun kóris a.a.

• Türkçe kuru ile ilgisi yoktur. Karş. EYun koríannon ("tahtakurusu otu", kişniş) > İng coriander.

kurut Tü [Uy viii+] kur(ı)t süzülerek kurutulmuş yoğurt veya çökelek < Tü kurı- " kuru-

kurye [LO xix] kuriyer ~ İt corriere koşucu, ulak, posta tatarı / Fr courrier a.a. < Fr courir koşmak " kur

kuş Tü [viii] kuş a.a.

kus[mak Tü [Uy viii+] kus- a.a.

küs[mek Tü [Oğ xi] küs- darılmak

kuşak Tü [xi] kurşağ kemer, yünden dokunan çadır kuşağı; [İdr, DK xiv] kurşak/kuşak < Tü kurşa- kemer bağlamak, kuşanmak " kuşan-

kuşan[mak Tü [Uy viii+] kurşan- < Tü kurşa- [viii+ Uy] kuşak bağlamak, sarınmak < Tü kur [viii+ Uy] kuşak, kemer

EŞKÖKENLİLER:
Tü kur : kuşak, kuşan-, uçkur

küşayiş ~ Fa guşāyiş açıklık < Fa guşādan, guşā- açmak ~ OFa wişādan, wişā- a.a. " gü+

kuşe [xx/a] ~ Fr (papier) couché "tabakalı kâğıt", cila tabakasıyla kaplı kâğıt < Fr couche yatak, tabaka < Fr coucher yatırmak, yatmak ~ Lat collocare yere yatırmak & Lat con- + Lat locare yatırmak " kon+, lokal

kuşet [xx/b] tren yatağı ~ Fr couchette [küç.] küçük yatak < Fr couche yatak, tabaka " kuşe

kuşku <Tü [TS xiv-xix] tedirginlik, vesvese, ürküntü; [194+] şüphe
Tü kuş " kuş

• İsme eklenen -ku ekinin işlevi belirsizdir. Türkçe sözcük "kuş gibi ürkek olma" anlamında iken 1940'lardan sonra "şüphe" anlamında kullanımı teşvik edilmiştir.

küskü Tü [xi] közegü maşa < Tü köze- köz karıştırmak < Tü köz " köz

kuşku <Tü [TS xiv-xix] tedirginlik, vesvese, ürküntü; [194+] şüphe
Tü kuş " kuş

• İsme eklenen -ku ekinin işlevi belirsizdir. Türkçe sözcük "kuş gibi ürkek olma" anlamında iken 1940'lardan sonra "şüphe" anlamında kullanımı teşvik edilmiştir.

küskü Tü [xi] közegü maşa < Tü köze- köz karıştırmak < Tü köz " köz

kuskus [LO xix] ~ Ar quSqūS [#qSqS] Mağrip ülkelerine özgü, kırpık hamurdan yapılan bir yemek < Ar qaSqaSa [onom.] kırptı

• Türkçeye 19. yy’da Fransızca üzerinden veya doğrudan Tunus-Cezayir’den alınmış olabilir.

kuşluk Tü [Oğ xi] kuşluk öğleden önceki zaman

• Kuş sözcüğüyle ilişkisi açık değildir.

küspe ~ Fa kusba susamın yağı çıkarıldıktan sonra kalan posası ~ Aram kuspā a.a. ~ Akad kuspu susam, üzüm, zeytin vb. posası

küstah [Aş xiv] güstāχluk ~ Fa gustāχ kendinden emin, cesur, edepsiz ~ OFa wistāχ kendinden emin, cesur (= Ave *vī-stāχa- ayrı duran, direnen) " gü+

• Erm vstah (kendinden emin, cesur) Orta Farsçadan alınmıştır.

kusur [Aş xiv] ~ Ar quSūr [#qSr msd.] eksiklik < Ar qaSara kıstı, kısalttı, yetersiz kaldı, eksik idi

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #qs?r : kusur, taksir

küsur ~ Ar kusūr [#ksr çoğ.] kırıklar, kesirler < Ar kasr kesir " kesir

kut Tü [Or viii] kūt rahmet, bereket, baht, talih; [Uy viii+] kūt/kawut/kıwut < Tü kıw kut, saadet

---

• Karş. Moğ k?utuğ (a.a.).

küt1 [Men xvii] kötürüm, yatalak; [LO xix] sivri olmayan ~ ?

küt2, kütür onom [DK xv] küt küt kalp çarpması sesi; [LO] kütür gevrek katı şey sesi < " kıtır

kutsal YT [Fel 194+] aziz < Tü kūt bereket, talih " kut

• Ar quds > qudsī sözcüğünden çağrışşım yoluyla türetildiği açıktır.

kutu [MŞ xiv] kutı ~ Yun koutí a.a. ~ EYun kýtos 1. kovuk, kap, tas, 2. arı peteğinin her hücresi " sit(o)+

kütük [Men xvii] kötük tomruk; [LO xix] büyük defter ~ Yun kōdikos 1. kalın ağaç gövdesi, tomruk, 2. büyük defter, yasa külliyatı ~ Lat caudex/cōdex, cōdic- a.a.

kutup/kutb- ~ Ar quTb [#qTb msd.] 1. eksen, aks, kutup, 2. tasavvufta en yüksek mertebeye erişmiş kişi < Ar qaTaba [msd. qaTb] 1. kaşlarını çattı, 2. bir noktaya topladı, konsantre etti

kütüphane ~ Fa kutub χāna kitabevi & Ar kutub [#ktb çoğ.] kitaplar (< Ar kitāb) + Fa χāna ev " kitap, hane

kutur/kutr- ~ Ar quTr [#qTr msd.] 1. bölge, yeryüzünün kısımlarından her biri, 2. daire veya kürenin çapı

• Ar qaTr (damlama, dizi halinde gitme) masdarıyla ilişkisi belirsizdir.

kuva ~ Ar quwan [#qwy çoğ.] kuvvetler < Ar quwwat " kuvvet

kuvars [xx/b] (~ Fr/İng quartz bir silisyum kristali) ~ Alm quarz a.a. ~? Slav kvardy sert

kuver [192+] ~ Fr couvert 1. örtü, masa örtüsü, 2. lokantada "örtü parası" < Fr couvrir örtmek ~ Lat cooperire a.a. " aperitif

küvet [xx/a] banyo teknesi ~ Fr cuvette [küç.] leğen, yıkama veya yıkanma teknesi < Fr cuve varil, fıçı ~ Lat cupa varil, fıçı

kuvöz [xx/b] ~ Fr couveuse 1. folluk, kuluçka yeri, 2. yeni doğmuş bebeklerin konulduğu korunak < Fr couver kuluçkaya yatmak ~ Lat cubare a.a.

kuvvet [Aş, Yus xiv] ~ Ar quwwat [#qwy msd.] güç

kuymak Tü [xi] kuyma bir çeşit yağlı ekmek (= Moğ qoymag katmer, gözleme)

kuyruk Tü [Uy viii+] kudruk 1. kıç, dip; [xiii] kuyruk hayvan kuyruğu; [Aİhsan 1891] 2. kamuya açık bir hizmet için oluşturulan sıra < Tü kodğur- dibe inmek, oturmak, konmak, dökülmek < Tü kod-/kot- indirmek, aşağı koymak " koy-

---

• Karş. Moğ k?udurğa (atın sağrısı). • "Bir hizmet için oluşturulan sıra" anlamı Fr queue çevirisidir.

kuytu <Tü [Kıp xiv] çukur yer, güneş almayan yer, gölge < Tü kuδ- indirmek " ko-

---

• Karş. Moğ k?oytu (art, arka, geri, kuzey). Ayrıca karş. kuz (güneş almayan yer).

kuyu Tü [Uy viii+] kuδuğ (= Moğ qudug su çukuru, kuyu = Moğ qotuğur çukur) " kuyruk

kuyum <Tü [Kıp xiv] kuyumçı/kuyunçı ziynet eşyası yapan ve satan < Tü kuyum döküm < Tü kuδ- dökmek " kuyruk

kuyut ~ Ar quyūd [#qyd çoğ.] koşullar, bağlar < Ar qayd " kayıt

kuzen [Bah 1924] ~ Fr cousin amca, hala, dayı veya teyze oğlu ~ Lat consobrinus hala veya teyze oğlu & Lat con- karşılıklılık edatı + Lat sobrinus kızkardeşin ailesi, kızkardeş çocuğu ~ HAvr *swesr-īno- < HAvr *swesor- kızkardeş " kon+, sör1

kuzey <Tü [BK 1799] < Tü kuz güneş almayan yer, gölge, dağın kuzey cephesi < Tü kuδ- indirmek, çukur yapmak " kuytu

kuzgun Tü [Uy viii+] kuzğun kuzgun, kara kuş < Tü kuz [xi] güneş almayan yer, gölge, karanlık " kuzey

kuzin [xx/b] ~ Fr cousine [f.] amca, hala, dayı veya teyze kızı ~ Lat consobrina " kuzen

kuzine [LF xix] kuzina/kuçina mutfak ocağı ~ Ven cusìna [İt cucina] mutfak ~ Lat *cocina/coquina a.a. < Lat cocere/coquere yemek pişirmek ~ HAvr *kwekw^-/*pekw^- pişirmek

---

• Fr cuisine, İng kitchen (mutfak) biçimleri Latinceden alınmıştır. Aynı kökten İng cook < Ger *kokjan, EYun péptō (pişirmek).

kuzu Tü [Uy viii+] kozı ; [xi] kuzı (= Moğ qurağa(n) koyun yavrusu)

la+ ~ Ar lā değil

labada [MŞ xiv] lebede ~ Yun lápato yaprakları salata olarak kullanılan bir sebze, rumex patientia ~ EYun lápathon a.a.

labirent [xx/a] ~ Fr labyrinth mağara ve dehlizlerden oluşan karmaşık yapı ~ EYun labyrínthos a.a., özellikle Girit kralı Minos’un yaptırdığı dehliz

---

• Antik Çağ yazarı Ploutarkhos’a göre Lidya dilinde "balta" anlamına gelen labrys sözcüğünden alınmıştır.

labne [198+] ~ Ar labnat [#lbn] süt pıhtısı, bir tür taze peynir < Ar laban süt

---

• Karş. Ar lubān, Fen lbnt, Aram #lbn (çeşitli bitkilerden elde edilen aromatik zamk, günnük).

EŞKÖKENLİLER:
Ar #lbn : benzen, benzin, labne

laborant [xx/b] ~ Alm laborant laboratuarda çalışan kişi ~ Lat laborans, t- işçi, emek veren " laboratuar

laboratuar [ToplumsalT 1896] kimya veya tıp işliği ~ Fr laboratoire işlik, atölye ~ OLat laboratorium a.a. < Lat laborare çalışmak

labrador [ML xx/c] ~ Fr/İng labrador bir köpek cinsi < öz Labrador Kanada’da bir yarımada < öz Joao Fernandes Lavrador 1498’de bu bölgeyi keşfeden Portekizli kâşif

laçin Tü? [Uy viii+] laçın (= Moğ naçı(n) şahin)

lacivert [xvi] laciverdî koyu mavi renk ~ Fa lāciward Afganistan’da çıkan koyu mavi renkli süs taşı, lapis lazuli ~ Sans rācāvarta a.a. & Sans rācā kral + Sans varta tayın, rızk, pay

---

• Batı dillerine Arapça aracılığıyla Farsçadan geçmiştir. Karş. Lat lapis lazuli, İng lazurite.

laçka [LF xvi] laşka gemi halatını gevşetip boşa bırakma; [xx/b] laçka gevşeyerek niteliğini kaybetmiş ~ Ven lasca bırak! gevşet! < Ven lascar [İt lasciare] bırakmak, gevşetmek ~ Lat laxare a.a. < Lat languēre, lax- gevşemek

laço [xx/c] genç adam, aktif eşcinsel (argo) ~ Çing laço iyi, emin

lades ~ Fa yād ast hatırımda! " yad2

ladin 1. cistus creticus bitkisinden elde edilen aromatik zamk, 2. çam cinsinden bir ağaç, picea ~ Ar lādan cistus creticus bitkisinden elde edilen aromatik zamk ~ Aram ladənā a.a. ~ Akad ladinnu, ladunu a.a.

• Lat ladanum, EYun ládanon biçimleri bir Sami dilinden alınmıştır. "Bir çam türü" anlamı Türkçeye özgü olup açıklanmaya muhtaçtır.

laedri ~ Ar lā adrī "bilmemci", kuşkucu, skeptik & Ar lā değil + Ar adrā [#dry] bilirim, biliyorum (geniş zaman eril 1ci tekil şahıs) " la+, dirayet

laf [DK xiv] ~ Fa lāf anlamsız söz

lafazan ~ Fa lāfzan laf çalan, laf döven " laf, +zen

lafız/lafz- [Kut, Aş xi] ~ Ar lafZ [#lfZ msd.] ağızdan çıkan anlamlı ses, söz < Ar lafaZa artiküle etti, telaffuz etti

laga luga

lagar ~ Fa lāġar cılız, zayıf

lağım [Kan xvi] ~ Ar laġam yeraltı tüneli, istihkâm tüneli ~ EYun laχōma, t- kazı, hendek, tünel < EYun laχaínō kazmak

---

• Fa naġm (istihkâm tüneli) biçimi muhtemelen Türkçeden alıntıdır.

lagos ~ Yun lagós 1. tavşan, 2. tavşan balığı, lepus marinus ~ EYun lagōs a.a.

lagün [xx/b] ~ Fr lagune deniz kıyısında kum birikmesiyle oluşan göl ~ Ven laguna Venedik lagünü < Lat lacus göl ~ HAvr *laku- a.a.

lağv [xiv] ~ Ar laġw [#lġw msd.] boş, geçersiz, yok hükmünde olan şey, dilbilgisi açısından geçersiz söz < Ar laġā 1. söz söyledi, lakırdı etti, 2. boş ve geçersiz idi < Ar luġat söz, lakırdı

lahana [MŞ xiv] ~ Yun láχano malum sebze ~ EYun láχanon yeşillik, her türlü sebze

lahavle [xiv] üzüntü ve kızgınlık anında okunan duanın il sözleri ~ Ar lā Hawla wa lā quwwata illā-llāhi "Allahtan başka güç ve kuvvet yoktur" & Ar lā değil, yok + Ar Hawl güç, kuvvet, hal " la+, havil

lahika ~ Ar lāHiqat [#lHq fa. f.] eklenen şey, ilave, zeyl < Ar laHiqa [msd. laHq/laHāq] yetişti, vardı, katıldı, eklendi

EŞKÖKENLİLER:
Ar #lh?q : ilhak, iltihak, lahika, mülhak

lahit/lahd- [Men xvii] ölü gömme, eski Roma tarzında ölü gömme; [KT xix] kapaklı taş sanduka şeklinde antik kabir ~ Ar laHd [#lHd msd.] mezar, kabir, özellikle eski Roma tarzında nişleri olan mezar odası ve bu tarzda ölü gömme

lahmacun [TDK 1955] kıymalı pide ~ Ar laHm cacīn [#lHm] et ve hamur & Ar laHm et + Ar cacīn [#ccn] hamur " macun

---

• Muhtemelen Güneydoğu bölgesi ağızlarından.

lahza [Aş, Yus xiv] ~ Ar lāHZat [#lHZ msd.] göz atış süresi, an < Ar laHaZa göz attı, baktı

laik [Bah 1924] dine ilişkin olmayan, dindışı ~ Fr laïque kilisenin devlet yönetiminden uzaklaştırılmasını savunan kişi veya görüş = Fr laïc rahip sınıfına mensup olmayan kimse ~ OLat laicus a.a. ~ EYun laïkós halka ilişkin, halktan < EYun láos halk

---

• Fransızcada sözcüğün siyasi anlamı 19. yy ortalarından itibaren yaygınlık kazanmış, 1880'lerden itibaren sözcüğün iki anlamını iki ayrı imla ile yazma usulü benimsenmiştir.

lak1 [LO xix] lak/laka ~ İt lacca Hindistan'dan gelen parlak bir tür bitkisel cila / Fr laque a.a. ~ Port laca a.a. ~ Hind lakh a.a. ~ Sans lakśa a.a.

lak2, laklak onom dil şaklatma sesi

lakap [Kut xi] ~ Ar laqab [#lqb msd.] künye, soyadı

lakayt ~ Ar lā qayd kayıtsız " la+, kayıt

lake [Cumh 1929] ~ Fr laqué lak cilası ile cilalanmış < Fr laquer cilalamak < Fr laque " lak1

lakerda [Kan xvi] ~ Yun lakérda tuzlanmış orkinos balığı ~ Lat lacerta uskumruya benzer bir tür deniz balığı

lakin [xiv] ~ Ar lākin amma (bağlaç)

lakırdı <Tü [DK xiv] boş söz < Tü lakırda- [xvi] lak lak sesi çıkarmak < Tü lakır [onom.] " lak2

lakonik [xx/b] ~ Fr laconique az konuşan ~ EYun lakōnikós < öz Lakōnia Sparta kenti

---

• Sparta'lıların az konuşmalarıyla ünlü olmasından ötürü.

lakrimal [xx/c] ~ Fr lachrymal gözyaşına ilişkin, ağlamaklı ~ Lat lacrimalis a.a. < Lat lacrima gözyaşı ~ ALat dakruma a.a. ~ HAvr *dakru- a.a.

laksatif [Bah 1924] ~ Fr laxatif gevşetici, müshil ~ OLat laxativus a.a. < Lat laxare gevşetmek < Lat languere, lax- gevşemek " laçka

lakt(o)+ ~ Fr/İng lact(o)- süt (sadece bileşik isimlerde) ~ Lat lac, lact- süt ~ HAvr *glak-t- süt

---

• Aynı kökten EYun gála, galakt- (süt).

laktik [xx/b] ~ Fr lactique süte ilişkin " lakt(o)+

laktoz [xx/b] ~ Fr lactose süt şekeri ☼ Berthelot (1827-1907), Fr. kimyacı " lakt(o)+

lal [Yus, Gül xiv] ~ Fa lāl kırmızı renkli süs taşı, yakut

lala ~ Fa lālā çocuk bakıcısı, mürebbi

lale [Yus xiv] lale gelincik; [xvii] lale-i frengî soğangillerden malum bitki, tulipa ~ Fa lāla gelincik, anemon ve benzeri kırmızı renkli çiçeklere verilen ad ~ OFa alālag anemon

---

• "Soğangillerden malum bitki" anlamı Türkçede 18. yy başından itibaren egemen olmuştur.

lalettayin ~ Ar lā cala-t-tac^yīn tayin edilmemiş, muayyen olmayan, belirsiz " la+, ale+, tayin

lalezar ~ Fa lāla zār lale veya gelincik tarlası & Fa lāla gelincik + Fa -zār yer isimleri teşkil eden ek " lale

lam/lama3 [Bah 1924] lama ~ Fr lame ince tabaka, levha ~ Lat lamina/lama dövülerek tabaka haline getirilmiş metal, bıçak veya kılıç ağzı

lam cim [LG 188+] lam cim itiraz (argo) & Ar lām Arap alfabesinde L harfi, &#fedd; (~ Aram lamed baston, değnek, Arami/İbrani alfabesinin 12ci harfi, □dc; = Fen lmd a.a.) + Ar cīm Arap alfabesinde C harfi " cim1

• EYun lambda (Yunan alfabesinde L harfi ?) Fenike veya bir başka Kuzeybatı Sami alfabesinden alınmıştır. • Lamı cimi yok deyiminin kökeni anlaşılamadı.

lama1 [xx/b] ~ İsp llama Güney Amerika’ya özgü bir memeli hayvan ~ Quech

lama2 [Bah 1924] ~ Fr/İng lama Tibet rahibi ~ Tib (b)lama şef, başrahip

lamba1 [xix] ~ Yun lampá aydınlatma aracı ~ EYun lampás, lampad- meşale, fener < EYun lámpō ışımak ~ HAvr *la(m)p-/*lap- a.a.

• Batı dillerine Yunancadan geçmiştir. Karş. İng lamp, Fr lampe, Alm lampe, İt lampa.

lamba2 [xix] korniş ~ İt lembo korniş, raf, duvarda çıkıntı

lambada [199+] bir dans türü ~ Port lambada kalça dansı < Port lambo kalça ~ Lat lumbus a.a. ~ HAvr *lendh- a.a.

lambri [xx/b] ~ Fr lambris ahşap kaplama < OLat lambruscare sarmaşık kaplama < Lat lambrusca sarmaşık

lame [Hay 1959 195+] ~ Fr lamé ince metal şeritlerle işlenmiş şey, simli yün iplik < Fr lame ince tabaka " lam

lamel [xx/b] ~ Fr lamelle ince tabaka, levhacık ~ Lat lamella [küç.] < Lat lama " lam

laminat [xx/c] ~ İng laminate ince bir tabakayla kaplanmış şey ~ Lat laminatus a.a. < Lat lamina tabaka " lam

lança [TS* xiv] leğençe kuş avında kullanılan tas şeklinde kap; [DS xx] lanca zeytinyağı koymaya yarayan silindir şeklinde metal kap (Ege ağzı) ~ Fa lagança [küç.] küçük leğen, çanak " leğen

lanet [Aş xiv] ~ Ar lacnat^ [#lcn msd.] beddua < Ar lacana beddua etti, lanetledi

langır onom [ARasim 1897-99] çalkalama sesi

langırt <onom [xx/b] tahta futbolcu figürleriyle oynanan bir salon oyunu < Tü langır [onom.] içi boş kutu veya teneke sesi

lanolin [Bah 1924] ~ Fr lanoline yünden elde edilen bir yağ ~ Alm lanolin ☼ Oscar Liebreich (1838-1908), Alm. kimyacı & Lat lana yün (~ ALat *wlana ~ HAvr *welə-na- yün) + Lat oleum yağ " fanila, ole(o)+

lanse [etm [Hayat 1961] ~ Fr lancer öne atmak, öne sürmek ~ OLat lanceare mızrakla öne atılmak, süvari akınına öncülük etmek < Lat lancea mızrak ~? Kelt

---

• Karş. İng launch (a.a.) < Fr.

lantan [xx/b] ~ Fr lanthane nadir metallerden bir element / Alm lanthan a.a. ☼ 1839 Carl Gustav Mosander, İsv. kimyacı (1797-1858) < EYun lanthánō, lath- gözden ırak olmak, gizlenmek ~ HAvr *la(n)dh- gizlenmek

---

• Aynı kökten EYun lēthē (unutma), Lat latere (saklanmak).

lap onom yalama ve yutma sesi, yumuşak bir nesnenin düşme sesi

lapa <onom [DK xiv] yapa yapa lapa lapa (kar); [Kenz xviii] lapa yağsız pirinç yemeği < lap sulu ve gevşek nesne sesi " lap

lapin/lapina [xvii] lapina ~ Yun lapína alaca renkli bir balık, labrus tinca

laptop [199+] ~ İng laptop kucaküstü (bilgisayar) & İng lap kucak + İng top üst

larenjit [xx/b] ~ Fr laryngite boğaz enfeksiyonu < EYun lárynks, laryng- boğaz

larj [xx/c] esnek, müsamahalı, bol ~ Fr large enli, geniş ~ Lat largus a.a.

larva [ML xx/c] ~ YLat larva kurtçuk, eklembacaklılarda yaşamın ilk evresi ☼ 1762 Linnaeus, İsv. doğabilimci ~ Lat larva maske

---

• Kurtçuk halinde böcek "gerçek" yüzünü gizlediği için.

lastik [xix] gomelastik ; [ARasim 1897-99] lastik ~ Fr gomme élastique kauçuk reçinesi ☼ 1931 Adamson Bros Co., ABD " elastik

lastikotin [192+] ~ İng lasting coating ceketlik kumaşa kalıcı parlaklık veren perdah & İng to last devam etmek, kalıcı olmak + İng coating kaplama, perdah (< İng coat dış giysi, örtü, bir şeyin dış yüzü ~ EFr cote kaba yünden üst giysi ~ Frk *kotta a.a.)

lata [LO xix] ~ İt latta dar uzun tahta veya metal parçası ~ OLat latta a.a. ~ Frk

---

• Fr latte, İng ledge (a.a.) eşdeğer biçimlerdir.

latan [xx/c] ~ Fr latent gizil, potansiyel ~ Lat latens, t- a.a. < Lat latere gizli kalmak, saklanmak ~ HAvr *lādh- saklı olmak " lantan

lateks [xx/c] ~ YLat latex Hevea brasiliensis ağacının özsuyundan elde edilen kauçuk hammaddesi ☼ 1730 La Condamine ve Fresneau, Fr. bilim adamları ~ Lat latex su, sıvı, özsuyu

laterna [ARasim 1897-99] latern/laterna mekanik müzik aygıtı ~ Lat laterna magica mekanik görüntü aygıtı (daha sonra müzikli çeşitleri de üretildi) ☼ 1671 Athanasius Kircher, Alm. yazar. ~ Lat lanterna/lanterna fener, lamba ~ EYun lamptēr a.a. < EYun lámpō ışımak " lamba1

latif [Aş, Yus xiv] ~ Ar laTīf [#lTf sf.] ince, zarif, hoş, kibar, nazik " lütuf

latife [Yus, Gül xiv] ~ Ar laTīfat [#lTf sf. f.] latif şey, hoşluk, espri < Ar laTīf " latif

laubali ~ Ar lā ubālī önemsenmeye değmez & Ar lā değil + Ar ubālī [#byl] önemsenir, dikkate alınır < Ar bāla düşündü, önemsedi, dikkate altı " la+

lav [ARasim 1897-99] ~ Fr lave yanardağ akıntısı ☼ 1739 de Brosses, Fr. coğrafyacı ~ lava Vezüv yanardağının akıntısı İt lavare yıkamak " lavabo

lavabo [ARasim 1897-99] el yıkama leğeni ~ Fr lavabo 1. Kutsal Perşembe ayininde rahibin ellerini yıkadığı kâse [xvi], 2. el yıkama leğeni [xix] ~ Lat lavabo yıkayacağım < Lat lavare, laut- yıkamak ~ HAvr *law-ā- < HAvr *leuə- a.a.

• Pontius Pilatus'a atfedilen lavabo inter innocentes manus meas ("ellerimi günahtan yıkayacağım") deyiminden. Vulg. Matth. xxvii.24.

lavaj [192+] iç organların veya vücut girintilerinin yıkanması ~ Fr lavage her çeşit yıkama < Fr laver yıkamak ~ Lat lavare a.a. " lavabo

lavanta [LO xix] ~ İt lavanda 1. yıkama gereci, sabun, 2. çiçekleri kozmetik sanayiinde kullanılan bir bitki, lavandula angustifolia < İt lavare yıkamak " lavabo

---

• Sabun yapımında koku verici olarak kullanıldığı için.

lavaş [TS xiii] ~ Fa lawāş yassı ekmek, yufka (= Fa lāwuk 1. hamur yoğurma teknesi, 2. lavaş)

lavta [Men xvii] lavt ~ İt lauta bir tür telli çalgı, ud ~ Ar al-ūd a.a. " ut

lavuk [199+] argoda herif ~ Kürt lawik [küç.] oğlan çocuğu < Kürt law oğlan, oğul

layemut ~ Ar lā yamūt ölmez, ölümsüz & Ar lā değil + Ar yamūt [#mwt/myt] ölür (geniş zaman eril üçüncü tekil şahıs) < Ar māta öldü " la+, mat2

layiha nota, memorandum ~ Ar lāyiHat [#lwH fa. f.] açıklayıcı şey, not < Ar lāHa [msd. lawH] açığa çıkma, görünür olma, belirme " levha

layık [Aş, Yus xiv] ~ Ar lāyiq [#lyq fa.] yakışan " liyakat

layüsel ~ Ar lā yus'al [#s'l] "sorulmaz", sorumsuz & Ar lā değil + Ar yus'al sorulur (şimdiki zaman edilgen eril 3. tekil şahıs) < Ar sa'ala sordu " la+, sual

lazanya [xx/c] ~ İt lasagna 1. kapçık, 2. bir tür mantı ~ Lat lasanum kap, kavanoz

lazer [ML xx/c] laser bir tür ışın ~ İng laser ☼ 1959 Gordon Gould, Amr. fizikçi < İng light amplification by stimulated emission of radiation "uyarılmış ışıma yoluyla ışık yükseltimi"

lazım [Aş xiv] ~ Ar lāzim [#lzm fa.] gereken " lüzum

lebalep ~ Fa lab ā lab dudak dudağa, ağzına kadar < Fa/OFa lab dudak ~ HAvr *leb- a.a.

• Aynı HAvr kökten Lat labium/labrum, İng lip (dudak).

lebbeyk [xiv] ~ Ar labbayka [#lby] "sana geldim, çağrına uydum," hac sırasında Arafat'ta söylenen bir söz < Ar labbā icabet etti, davete uydu

lebiderya ~ Fa lab-i daryā "deniz dudağı", deniz kenarı " lebalep, derya

leblebi [Kıp xiv] kavrulmuş bezelye < Ar lablāb [#lblb] fasulyegillerden tohumu yenen bir bitki, mor bezelye, dolichos lablab < Ar lubb [#lbb] 1. kalp, yürek, 2. çekirdek, tane, kabuğun içindeki şey, ağaç gövdesinin en iç halkası (= Aram lebbā kalp = İbr lēb a.a. = Akad libbu a.a.)

• Aynı kökten Ar lūbiya < Aram lūbiyā(fasulye, fasulyegillerden çeşitli bitkilerin adı) Türkçe yerel ağızlarda "fasulye" anlamında kullanılır.

legal [xx/b] ~ Fr légal yasal ~ Lat legalis a.a. < Lat lēx, lēg- yasa, yükümlülük

leğen [CodC xiii] lahan ; [Kıp xiv] legen ~ Fa lagan yayvan tas, leğen, içki tası (= Ar laqan a.a. = EYun lekáni a.a.) ~ Akad lakannu içki tası

• Lat lanx, lanc- (kefe, tas) ve EYun lekáni (tas) biçimleri muhtemelen Sami dillerinden alınmıştır.

lego [xx/c] plastik yapı birimlerin den oluşan oyuncak ~ marka Lego oyuncak markası ☼ 1934 Ole Kirk Christiansen, Dan. sanayici ~ leg godt "iyi oyna"

lehçe [xiv] lehce dil (konuşulan şey) ~ Ar lahcat [#lhc msd.] 1. dil (organ) 2. dil (konuşulan şey)

lehim ~ Ar laHm [#lHm msd.] 1. et, 2. lehim, özellikle altın ve gümüşü yamamak için kullanılan metal alaşım " lahmacun

lejand [192+] efsane; [xx/c] altyazı ~ Fr légende 1. destan, 2. açıklayıcı yazı, tarifname, resim veya harita altyazısı ~ Lat legenda [çoğ.] okunacak şeyler < Lat legendum okunacak şey < Lat legere2, lect- okumak " lejyon

lejitim [xx/a] ~ Fr légitime meşru, hukuka uygun ~ Lat legitimus < Lat lex, leg- kanun " legal

lejyon [xx/b] ~ Fr légion özel ordu birliği ~ Lat legio alay, seçme askeri birlik < Lat legere1, lect- seçmek, seçerek toplamak ~ HAvr *leg-1 seçmek

---

• Karş. Lat legere2 (okumak). Aynı şekilde EYun légō1 (seçmek, saymak), légō2 (söylemek, şiir okumak, anlatmak). Diğer türevler için bak. -loji.

leke ~ Fa lakā 1. ince deri, zar, 2. giyside leke

leksikon [xx/c] ~ İng lexicon sözlük ~ EYun leksikón a.a. < EYun léksis kelime, söz < EYun légō2, log- söylemek " +log

lektör [xx/b] sınav okuma görevlisi ~ Fr lecteur okuyucu, okuyan ~ Lat lector yüksek sesle okuyan < Lat legere2, lect- okumak " lejyon

lemma [xx/c] ~ YLat lémmat matematikte varsayım ~ EYun lémma, t- tutulan, varsayılan (şey)) < EYun lambánō, lab- tutmak ~ HAvr *la(m)gw- /*(s)lagw^- a.a.

lemur [ML xx/c] ~ YLat lemur bir tür memeli hayvan < Lat lemures ölmüşlerin ruhları

lenduha [LO xix] çok iri ve acayip şey ~ ?

• Fa land-i χar (eşek çükü) ile birleştirilmesi latife sayılmalıdır.

lenf [xix] lenfa ~ Fr lymphe lenfatik sistemde dolaşan şeffaf vücut sıvısı, akkan ~ Lat lympha su, her çeşit sıvı

lenger [CodC xiii] gemi demiri ~ Fa langar 1. gemi demiri, çapa, 2. fakirlere yemek verilen yer, imaret ~? EYun ánkyra 1. bükülmüş şey, çengel, 2. gemi demiri, çapa

---

• Farsça sözcüğün iki anlamı arasındaki ilişki açık değildir.

lengüist/linguist [xx/a] ~ Fr linguiste dilbilimci < Lat lingua dil ~ ALat dingua ~ HAvr *dnghū- a.a.

lens [xx/c] ~ İng contact lens göze yapışık mercek < İng lens mercek ☼ 1691 Isaac Newton, Optics ~ Lat lens, lent- mercimek

leopar [xx/b] ~ Fr léopard kedigillerden bir vahşi hayvan, panthera pardus ~ Lat leopardus ~ EYun leópardos & EYun léōn aslan + EYun párdos pars " pars

---

• EYun léon bir Sami dilinden, párdos bir İran dilinden alıntıdır.

lepiska [EvÇ xvii] ipek benzeri bir tür kumaş < öz Lipiska Leipzig, Almanya'da bir kent

---

• Karş. daniska.

lepra [xx/b] ~ Lat lepra cüzzam ~ EYun leprós kabuklu, pul pul olan < EYun lépos, lepor- balık pulu ~ HAvr *lep-1 deri soymak

leş [DK xiv] lāşe ; [Neş xv] leş ~ Fa lāşa cansız beden

leşker [DK xiv] ~ Fa/OFa laşkar ordu, asker

• Ar caskar sözcüğü muhtemelen Farsçadan alıntıdır.

letafet [xiv] ~ Ar laTāfat [#lTf msd.] güzellik, zarafet " lütuf

letarji [xx/a] ~ Fr léthargie uyuşukluk ~ EYun lēthárgia her şeyi unutarak yatma & EYun lēthē unutuş + EYun argeía tembellik, çalışmama < EYun argós tembel, çalışmaz & EYun a(n)- değil + EYun érgon iş " lantan, erg

levanten/lövanten [Bah 1924] Osmanlı ülkesinde yaşayan Avrupalılara verilen bir ad ~ Fr levantin Doğulu, Doğu ülkelerine ait < Fr levant doğu, özellikle Doğu Akdeniz ülkeleri < Fr lever kalkmak, kaldırmak, (güneş) doğmak ~ Lat levare kaldırmak ~ HAvr *legwh- hafif olmak, yukarı kalkmak

levazım [xiv] ~ Ar lawāzim [#lzm çoğ.] gerekenler < Ar lazīmat gereken " lazım

levent [MMem xvi] bahriye eri ~ Fa lawand serbest kişi, işsiz güçsüz, boş gezen, başıbozuk

---

• Farsça sözcüğün kökeni açık değildir.

levha [Aş xiv] levh ~ Ar lawH/lawHat [#lwH msd.] tabela, tabla, tablo (= Aram lūχā a.a. = İbr lūχa a.a.)

levrek [Arg xvi] ~ Yun labráki [küç.] bir balık türü, dicentrarchus labrax ~ EYun lábraks yırtıcı bir balık türü, muhtemelen a.a. < EYun lábros yırtıcı, aç gözlü

• Fr loup de mer, Alm seewolf ("deniz kurdu", levrek) biçimleri levreğin yırtıcı tabiatını vurgular. Lat labrax (a.a.) Yunancadan alıntıdır.

levye/lövye [xx/b] kaldıraç olarak kullanılan demir çubuk ~ Fr levier kaldıraç < Fr lever kalkmak, kaldırmak " levanten

leydi [ARasim 1897-99] ~ İng lady hanımefendi

leylak ~ Ar/Fa līlak/nīlak 1. çivit, çivit rengi, 2. leylak çiçeği ve ağacı ~ Hind/Sans nīlaka a.a. < Hind/Sans nīla koyu mavi, çivit rengi " anilin

leylek [xiv] leklek a.a. ~ Ar laqlaq/laklak [#lqlq] < Ar laqlaqa [onom.] laklak etti (= Akad laqlaqqu leylek)

leyli ~ Ar laylī [#lyl nsb.] gececi, yatılı < Ar layl gece

lezbiyen [xx/c] ~ Fr lésbienne / İng lesbian 1. Lesbos'lu, Lesbos'lu kadın şair Sappho (MÖ 6. yy) tarzında, 2. eşcinsel kadın < Lesbos Midilli adası

leziz [Gül xv] ~ Ar laδīδ [#lδδ sf.] tadı güzel olan, lezzetli " lezzet

lezyon [xx/b] ~ Fr lésion tıpta doku hasarı ~ Lat laesio hasar, yara < Lat laedere, laes- yaralamak, hasar vermek

lezzet [Aş xiv] ~ Ar laδδat [#lδδ msd.] tad, özellikle güzel tad < Ar laδδa tatlı idi, lezzetli idi

libas [KıpGul xiv] ~ Ar libās [#lbs msd.] giysi < Ar labisa [msd. lubs] giyindi

liberal [ARasim 1897-99] ~ Fr libéral 1. cömert [esk.], 2. özgürlükçü, serbest ticaretten yana olan [xix] < Fr libre özgür ~ Lat līber köle olmayan, özgür

---

• Batı dillerinde siyasi anlamı 1815'ten itibaren kullanılmıştır.

libere [etm [xx/b] ~ Fr libérer serbest bırakmak, özgür kılmak ~ Lat liberere (köleyi) azat etmek " liberal

libero [197+] futbolda serbest oyuncu ~ İt libero özgür, serbest ~ Lat līber " liberal

libido [ML xx/c] ~ Lat libido cinsel istek < Lat libēre hoşuna gitmek ~ HAvr *leubh- cinsel istek duymak, hoşlanmak

---

• Aynı kökten İng love < Ger *lubō (sevgi).

libor [198+] ~ İng libor [1986] bankacılıkta bir kredi faiz oranı ölçütü < İng London inter-bank offered rate Londra bankalararası satış kuru

liboş [198+] 'liberal' anlamında aşağılayıcı sözcük < Tü liberal " liberal, nonoş

• Muhtemelen "eşcinsel" anlamında kullanılan nonoş sözcüğüne benzeterek.

libre [187+] ~ İt libra bir tartı birimi ~ Lat libra 310 gram dolayında bir tartı birimi, terazi

---

• Lat libra ve EYun litra biçimleri muhtemelen eski bir Sicilya yerli dilinden alınmıştır.

libretto [xx/b] ~ İt libretto kitapçık, opera güftesi < İt libro kitap ~ Lat liber a.a.

lider [Bah 1924] ~ İng leader önder < İng to lead önderlik etmek, önden gitmek ~ Ger *laidjan ~ HAvr *leit-2 önden gitmek

lif ~ Ar līf [#lyf] lif, özellikle hurma yaprağının lifi

lig [1909] spor takımları arasında kurulan birlik veya dernek ~ Fr ligue ittifak, bağdaşma ~ OLat/İt liga < Lat ligare bağlamak ~ HAvr *leig-1 a.a.

• İstanbul Futbol Ligi 1909'da, Milli Lig 1959'da kurulmuştur.

lığ/liğ ~ Fa lī/lay alüvyon, ince çamur

ligament [xx/b] ~ İng ligament kas ucunu kemiğe bağlayan doku, lif ~ Lat ligamentum bağ, bağlantı < Lat ligare " lig

lık onom içme sesi

liken [ML xx/c] ~ Fr lichen 1. ciltte ve bitkilerde bir tür mantar hastalığı, 2. ağaç gövdelerinde ve kayalarda oluşan yosun ~ EYun leiχēn yalayış, yalama izi < EYun leíχō yalamak

---

• Karş. İng lick (yalamak).

likide [etm [ARasim 1897-99] ~ Fr liquider (borç veya mal) tasfiye etmek ~ İt liquidare 1. sıvılaştırmak, 2. tasfiye etmek < Lat liquidus sıvı " likit

likit [Bah 1924] ~ Fr liquide sıvı, akışkan ~ Lat liquidus a.a. < Lat liquere akmak, sıvılaşmak ~ HAvr *wlik-wē- < HAvr *wleik- akmak

---

EŞKÖKENLİLER:
Lat liquere : likide, likit, likör

likör [ÖSeyf 1920] ~ Fr liqueur 1. her tür içki, 2. bir tür alkollü içki ~ Lat liquor sıvı < Lat liquere akmak " likit

likorinoz [LO xix] tütsülenmiş kefal balığı ~? Yun likourínos Batı Akdeniz'e özgü bir tür küçük balık, derinsu gümüşü, argentina sphyraena < öz Liguria Kuzeybatı İtalya kıyı bölgesine verilen ad

---

• Anlam değişikliği açıklanmaya muhtaçtır.

likra [xx/c] ~ marka Lycra sentetik elyaf markası ☼ 1958 DuPont Corp. ABD

lila [xx/b] leylak rengi ~ Fr lilas/lilac leylak bitkisi ve rengi ~ Ar līlak " leylak

lime [Men xvii] 1. her türlü kir, pislik, 2. kaba deriden köylü çarığı; [LO xix] dilim, şerit ~ ?

• Farsça değildir.

limit [xx/b] ~ Fr limite sınır ~ Lat limes, limit- sınır, hudut, mülkün sınırı " liman

limited [xx/a] sınırlı sorumlu şirket ~ İng limited sınırlı < İng to limit sınırlamak ~ Fr limite " limit

limon [CodC xiii] ~ Ar/Fa līmūn/līmōn a.a. ~ Sans nimbū a.a.

• Antik çağdan beri bilinen acı limonun (citron) değişik türü olarak Avrupa ülkelerine 12. yy'da Arap ülkelerinden getirilmiş ve adı Arapçadan alınmıştır. Karş. İng lemon, Fr limon, İt limone vs.

limonata [LO xix] ~ İt limonada < İt limone limon ~ Ar līmūn " limon

limonçello [Mill 2001] ~ İt limoncello Napoli bölgesine özgü limon likörü < İt limone " limon

limuzin [Cumh 1928] ~ İng limousine uzun binek otomobili ~ Fr limousine açık şoför mahalli olan bir tür binek arabası ☼ Fr. 1902 < öz Limousin Fransa'da bir bölge

---

• Limousin bölgesine kullanılan bir tür geleneksel başlığa benzerliğinden ötürü.

linç [192+] ~ İng lynch yargısız infaz < İng Lynch's law Lynch kanunu, a.a. < öz William Lynch Virginia eyaletinde kurulan yasadışı halk mahkemelerine önayak olan Amerikalı yüzbaşı (1810 dolayı)

lineer [xx/b] ~ Fr linéaire çizgisel < Lat linea sicim, çizgi, hat < Lat linum keten, iplik, sicim ~ HAvr *līno- keten

linguist >> " lengüist

link [xx/c] bir bilgisayar deyimi ~ İng link zincir baklası, eklem, bağlantı ~ Ger *hlink- a.a.

linotip [Bah 1924] ~ marka Linotype hurufat satırı döken makinanın tescilli adı ☼ 1889 Ottmar Mergenthaler, ABD matbaacı ~ İng line of type hurufat satırı " lineer, tip

linyit [xx/a] ~ Fr lignite yarı fosilleşmiş ağaç gövdesinden oluşan taş kömürü ~ YLat lithanthrax lignium odunsu taşkömürü ☼ 1775 Wallerius < Lat lignum tahta, ağaç

lip(o)+ ~ Fr/İng lip(o)- yağ (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun lípos yağ ~ HAvr *lip- < HAvr *leip- yapışmak, yağlı ve vıcık olmak

lipit [xx/b] ~ Fr lipide yağlı madde " lip(o)+

lipsos [LO xix] iskorpit balığının ufak cinsi ~ Yun leipsós 1. eksik, sakat, yarım akıllı, 2. işe yaramadığı için tutulduktan sonra denize atılan balık < EYun leípō, lip- bırakmak, eksik olmak, yetersiz olmak ~ HAvr *leikw- bırakmak

---

• Aynı kökten Lat linquere, lict-, İng leave (bırakmak).

lir [xx/b] ~ Fr lyre telli bir çalgı ~ EYun lýra

EŞKÖKENLİLER:
EYun lyra : lir, lirik

lira [184+] Osmanlı devletinde 1844'te tedavüle giren altın para birimi ~ İt lira gümüş para birimi ~ Fr livre 1. bir tartı birimi, 2. bir libre gümüş değerinde para birimi ~ Lat libra " libre

lirik [ARasim 1897-99] ~ Fr lyrique aşk şiiri tarzında ~ EYun lyrikós lir eşliğinde söylenmek üzere yazılan şiir " lir

lisan [xiv] ~ Ar lisān [#lsn msd.] dil (organ ve konuşulan şey) (= Aram leşānā a.a. = İbr laşon a.a. = Akad lişānu a.a.)

lisans [Bah 1924] ~ Fr licence 1. icazet, serbestlik, özel olarak tanınmış hak, 2. ruhsat ~ Lat licentia a.a. < Lat licere, licit- caiz olmak, yasak olmamak

lise [ResCGaz 1911] ~ Fr lycée Napoleon tarafından 1801'de kurulan üniversite hazırlık okullarına verilen ad ~ Lat lyceum Aristoteles okulu < Lýkeion 1. Atina'da Apollon Lykeios tapınağına bağlı olan bir koruluk, 2. Aristoteles'in MÖ 336'da burada kurduğu okul < Lýkeios "Kurtların Efendisi", Apollon'un bir sıfatı EYun lýkos kurt ~ HAvr *lukwo- a.a.

• Türkiye'de tüm idadi ve sultani mekteplerinin adı Temmuz 1923'te toplanan Heyeti İlmiye kararı uyarınca lise olarak değiştirilmiştir. • Apollon Lykeios unvanı bazı yazarlarca "Lykia'lı Apollon" olarak yorumlanırsa da klasik dönem kaynaklarında "Kurtların Efendisi" olarak kabul edilir.

liste [AMithat 1882] özellikle yemek listesi, menü ~ İt lista 1. kâğıt şeridi, 2. şerit halinde yazılı dizi ~ Ger *līstōn şerit, kenar ~ HAvr *leizd- a.a.

lit(o)+ ~ Fr/İng lith(o)- taş (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun líthos taş

literatür [xx/a] ~ Fr littérature 1. edebiyat, 2. bir konuyla ilgili yazılı kaynakların tümü ~ Lat litteratura yazılı evrak, belgeler < Lat littera harf, yazı ~ Etr

litmus [xx/c] ~ İng litmus mantardan elde edilen bir tür boya ~ Nor litmosi damla mantarı

litografi/litografya [Düs 187+] litografya ~ İt litografia taşbaskı / Fr lithographie a.a. ~ Alm lithographie a.a. ☼ 1796 Alois Senefelder, Alm. matbaacı " lit(o)+, +grafi

litosfer [xx/b] ~ Fr lithosphère yerkabuğu, taş küre ☼ Fr. 1907 " lit(o)+, sfer

litre [İM89 187+] ~ Fr litre hacim ölçü birimi ☼ Fr. 1793 < Fr litron eski bir hacim ölçüsü < EYun litra eski bir ağırlık ve para birimi " libre

lityum [xx/b] ~ YLat lithium metalik bir element ☼ 1808 Berzelius İsv. kimyacı < Lat lithia lityum oksit minerali < EYun líthos taş " lit(o)+

livar [xix] ~ Yun bibári/libári balık havuzu ~ Lat vivarium a.a. < Lat vivus canlı, sağ, diri ~ HAvr *gwi-wo- < HAvr *gweiə-1 yaşamak " biy(o)+

livata [xiv] ~ Ar liwāTat [#lwT msd.] eşcinsel ilişki ~ Aram lewāTā lanet, beddua < öz LūT [#lwT] Tevrat'ta eşcinsel olan oğullarını lanetleyen peygamber

liyakat ~ Ar liyāqat [#lyq msd.] yakışma, layık olma < Ar lāqa yakıştı

lob >> " lop1

lobelya [ML xx/c] ~ YLat lobelia bir çiçek cinsi < öz Matthias de Lobel Alman botanikçi (1538-1616)

lobi [xx/b] ~ İng to lobby milletvekillerini etkilemek amacıyla çalışmak < İng lobby koridor, sofa, özellikle İngiltere Avam Kamarasının sofası [xvii] ~ OLat lobium/lobia revak ~ Ger *laubja çatı, barınak

lobotomi [ML 1969]

lobut [LO xix] lobūt kısa ve kalın sopa ~? Ar nabbūt [#nbt] 1. düz ve uzun dal, ağaç gövdesi, 2. kalın ve kısa sopa, cop < Ar nabata (bitki) bitti " nebat

---

• Ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

loca [LO 1876] hücre, esnaf loncası; [AMithat 1882] tiyatroda özel bölme ~ İt loggia 1. oda, barınak, 2. tiyatroda özel bölme, 3. esnaf loncası ~ Ger *laubja- barınak " lobi

---

• Karş. İng lodge (loca), lodging (barınak).

lodos [Arg xvi] notos ; [BK 1799] lodos ~ Yun nótos güney rüzgarı ~ EYun nótos a.a.

loğ [xiv] ~ Erm loġ damları düzeltmek için kullanılan silindir < Erm loġ- yuvarlanmak

logaritm/logaritma [Müh374 180+] logaritma ~ Fr logarithme ~ YLat logarithmus ☼ 1614 Napier, İskoç matematikçi. & EYun lógos oran + EYun arithmós sayı " +log, aritmetik

logo [xx/c] ~ İng logo < İng logotype içiçe geçmiş harflerden oluşan özel hurufat kalıbı [esk.], marka & EYun lógos kelime + EYun týpos damga, baskı " +log, tip

loğusa [MŞ xiv] loHusa ~ Yun loχoúsa yeni doğurmuş kadın < EYun loχeúō çocuk doğurmak, doğum yatağına yatmak < EYun léχomai yatmak ~ HAvr *legh- a.a.

• Karş. EYun loχeíos (doğum yatağı), leχō (yeni doğurmuş kadın).

lojik [xx/a] ~ Fr logique mantık ~ EYun logikē (teχnē) akıl yürütme sanatı, mantık < EYun lógos 1. söz, 2. akla uygunluk, oran, tutarlılık " +log

lojistik [xx/b] ~ Fr logistique askeri birliklerin iaşe ve barındırılması < Fr loger geçici olarak barındırmak < Fr loge barınak, yazlık kulübe, loca " loca

lojman [xx/b] ~ Fr logement barınak < Fr loger geçici olarak barındırmak " loca

lök [xiv] bir tür deve ~ Fa lōk bir tür kılsız yük devesi, aptal ve hakir kimse

lokal [192+] ; [xx/b] bir dernek veya topluluğun toplantı yeri (isim) ~ Fr local yerel (sıfat) < Lat locus yer

lokanta [xix] lokanda ~ İt locanda konaklama odaları da bulunan aşçı dükkânı, han < İt locare (ev veya yatak) kiralamak ~ Lat locare yerleştirmek, para yatırmak, kiraya vermek " lokal

lokavt [Bah 1924] işverenin işçileri topluca işyeri dışına çıkarması ~ İng lockout kilitleyip dışarıda bırakma < İng lock kilit < Ger *luk-/lūk- kapatmak

lokma [Aş xiv] ~ Ar luqmat [#lqm msd.] yudum, bir defada yutulan yemek < Ar laqima [msd. laqm] yuttu

lokomotif [Düs I.2.343 186+] ~ Fr locomotif "hareket ettiren", treni çeken makina < Lat loco moveri yer değiştirmek, hareket etmek " lokal, mobil

lökosit [xx/b] ~ Fr leucocyte akyuvar & EYun leukós 1. aydınlık, parlak, ışıklı, 2. beyaz (~ HAvr *leuk- ışımak, aydınlık olmak) + EYun kýtos hücre " ruz, sit(o)+

• Yun leúka ("akağaç", kavak) > lefka sözcüğü Türkiye'de yer adı olarak yaygındır.

lokum [Kan xvi] hamurla yapılan bir tür şekerleme < Ar luqmat [#lqm msd.] " lokma

---

• 19. yy'da yaygın olarak kabul edilen rahat lokum < Ar rāHatu-l-Hulqūm ("boğaz dinlendiren") etimolojisi muhtemelen ticari kökenli bir yakıştırmadır.

lolita [xx/c] ~ İng lolita cinsel cazibesi olan küçük kız < Lolita [küç.] 1. bir kadın ismi, 2. Vladimir Nabokov'un aynı adlı romanının kahramanı < Lola bir kadın ismi < İsp dolores [çoğ.] 1. acılar, 2. bir kadın ismi < Lat dolor acı < Lat dolēre acı çekmek

lollipop [xx/c] ~ İng lollipop saplı şeker İng lolly Kuzey İngiltere lehçesinde dil

lolo/lololo [LG 188+] lololo yalan (argo) ~ ?

• Bize de mi lolo/lololo deyiminde.

lombar [EvÇ xvii] lombar ~ Yun rombári [küç.] gemi penceresi " lomboz

lomboz [LF xix] ~ Yun rómbos gemi penceresi, küpeştede top atış deliği ~ EYun rhómbos baklava şekli, öreke, fırıldak

lonca [EvÇ, Men xvii] 1. loca, revaklı köşk, 2. esnaf birliği ~ İt loggia loca " loca

longa [190+] alaturka musikide bir oyun havası ~ İt longo uzun ~ Lat longus a.a. ~ HAvr *del-on-gho- a.a.

• Aynı kökten EYun doliχós, İng long, Alm lang (uzun).

lop1/lob [xx/b] ~ Fr lobe yuvarlak ve yumuşak nesne ~ EYun lobós kulak memesi, karaciğer lobu

lop2, lopur onom yalama ve yutma sesi " lap

lor [Kan xv] ~ Fa lōr taze peynir, çökelek

lord [185+] İngiliz soylusu ~ İng lord efendi, hakim, bey ~ EİIng hlāford/hlāfweard hane reisi & Ger *hlaib ekmek + Ger *ward- gözetme, temin etme " gard

---

• Karş. İng loaf (ekmek), guard (gözeten).

loş [TS xiv] yoş (göz) kamaşık, ışıksız, yarı karanlık ~ ?

lös [xx/b] ~ Alm loess gevşek dere toprağı < Alm loesch gevşek (İsviçre Almancası) < Ger *lausjan çözmek, gevşetmek ~ HAvr *leus- < HAvr *leu-1 çözmek, gevşetmek

---

• Aynı kökten EYun lýō, Lat soluere, İng loosen (çözmek, gevşetmek)

lösemi [xx/b] ~ Fr leucémie kan kanseri ~ Alm leukaemie ☼ 1848 Virchow, Alm. tabip & EYun leukós beyaz + EYun (h)aima, t- kan " lökosit, hem(o)+

• Kan renginin açılmasına yol açtığı için.

lostra [187+] cila, ayakkabı boyası ~ İt lustro parıltı, parlaklık, cila ~ Lat lustrum a.a. < Lat *luc-strum < Lat lucere ışımak, parlamak, aydın olmak ~ HAvr *luk- < HAvr *leuk- a.a. " ruz

---

• Aynı kökten Lat lumen < *luc-men (ışık) vb.

lostromo [LF xix] ~ İt nostromo gemilerde baş tayfa, elebaşı, şef & İt nostro bizim + İt uomo adam (~ Lat homo, homin- adam) " hümanist

losyon [Bah 1924] ~ Fr lotion ~ Lat lotio/lautio banyo suyu < Lat lavare, laut- yıkamak " lavabo

lot [xx/c] pay ~ İng lot kader, kısmet, pay ~ Ger *hlot- a.a.

lotarya [179+] ~ Fr loterie şans oyunu ~ Hol loterij a.a. ~ Ger *hlot- " lot

loto [xx/c] şans oyunu ~ İt lotto kader, kısmet, pay ~ Ger *hlot- " lot

lotus [ML xx/c] ~ Lat lotus nilüfer çiçeği ~ EYun lōtós a.a. ~ Aram lōtā a.a.

löve [xx/b] ~ Fr levée 1. kaldırma, toplama, 2. iskambilde el < Fr lever kalkmak, kadırmak " levanten

lüfer [BK 1799] ~ Yun gofári/goufári lüfer balığı, pomatomus saltator ~ EYun gómfarion [küç.] küçük lüfer < EYun gómfos lüfer

lugat [Aş xiv] 1. dil, söz, 2. sözlük ~ Ar luġat [#lġw msd.] lakırdı, söz, sözcük, dil (language) (= Aram luwcā çene, boğaz, ses üretme aygıtı = Akad luχχu boğaz, gırtlak)

• Türkçe ikinci anlamı kitabu-l luġat (sözcükler kitabı) deyiminden türemiştir. Karş. kitābu-l luġati-t Türk ("Türk Dili Kitabı"). Arapça sözcük esasen dilin, anlamdan bağımsız olan salt fonetik yönünü ifade eder. Dolayısıyla laġā fiili "boş lakırdı etme, anlamsız ve geçersiz olma" yönüne evrilmiştir.

lüks1 [Bah 1924] ~ Fr luxe ~ Lat luxus, luxur- aşırılık, israf, tantana, debdebe

lüks2 [lambası [xx/b] ~ marka Lux bir tür geliştirilmiş gaz lambası ☼ 1901 AB Lux, İsveç firması. ~ Lat lux, luc- ışık " lostra

lüle [xiv] emzik ~ Fa lūla bürülmüş şey, saç lülesi, su borusu ağzı, emzik

lumbago [Cumh 1928] ~ Lat lumbago kalça ağrısı & Lat lumbus kalça + Lat ago acı, ağrı " lambada

lümen [xx/b] ~ YLat lūmen fizikte ışıma birimi ~ Lat lūmen, lūmin- ışık < Lat *luc-men < Lat lucere ışımak, aydınlık olmak " lostra

lumpen [Birikim 1978] lumpenproletarya ~ Alm lumpenproletär Marx'a göre proletaryanın alt sınıfı, serseri < Alm lumpe kaba, hımbıl, yumru " proleter

lunapark [xx/b] eğlence parkı ~ Luna Park 1902'de New York yakınlarındaki Coney Island'da kurulan eğlence parkının ticari adı < Luna ilk kez 1901'de Buffalo Dünya Sergisinde sergilendikten sonra Coney Island'a taşınan kanatlı uzay gemisinin adı ~ Lat luna ay ~ HAvr *leuk-sna- < HAvr *leuk- ışıma, aydınlatma " ruz

lup [xx/b] ~ Fr loupe 1. yumru, ur, 2. büyülteç olarak kullanılan mercek ~ Frk *luppa yumru

lüp, lüpür onom yutma sesi; [LG 188+] bedava (argo) " lap

lütesyum [xx/b] ~ YLat lutetium bir element ☼ 1908 Georges Urbain, Fr. kimyacı < öz Lutetia Paris kentinin antik çağdaki adı

lütfen ~ Ar luTfan [zrf.] lütuf olarak, nezaketen < Ar luTf " lütuf

lütuf/lütf- [Aş, Yus xiv] ~ Ar luTf [#lTf msd.] zarif ve dostça davranış, incelik, iyilik < Ar laTafa hoşa gider şekilde davrandı

lüzum ~ Ar luzūm [#lzm msd.] gereklilik < Ar lazima yapıştı, bitişti, gerekti

maa+ ~ Ar maca ile, beraber, birlikte (edat)

maada ~ Ar mā cadā -den başka < Ar cadā [#cdw] hariç

maaile ~ Ar maca c^ā'ila aile ile birlikte " maa+, aile

maalesef ~ Ar maca-l-asaf esef ile " maa+, esef

maamafih ~ Ar maca mā fihi bununla birlikte " maa+

maarif ~ Ar macārif [#crf çoğ.] beceriler < Ar macrifat^ bilgi, beceri " marifet

---

• Modern Türkçe anlamı 1838'de kurulan maarif-i umumiye ("genel bilgi/beceri") mektepleri ve nezaretinden türemiştir.

maaş [Yus xiv] ~ Ar macāş [#cyş msd.] yaşam, geçinme, geçim, birine geçinmesi için ödenen para " maişet

maazallah ~ Ar macāδa-llāh Allah korusun < Ar macāδ [#cwδ] sığınak, korunak " euzubillah

mabat ~ Ar mā bacd arkada olan, sonraki, kıç < Ar bacd sonra, arka " badehu

mabet ~ Ar macbad [#cbd iz/m.] ibadet etme yeri, tapınak " ibadet

mabeyn [MMem xvi] iki şeyin arası, padişah sarayının halka açık ksımı ~ Ar mā bayn 1. arada olan, ara, orta, 2. ara oda, vestibül " beyn+

mabut [Aş xiv] ~ Ar macbūd [#cbd mef.] kendisine ibadet edilen, ilah " ibadet

maç [Bah 1924] ~ İng match karşılaşma, eşleşme, özellikle spor karşılaşması < Ger *makjan birbirine uydurmak, eşleştirmek

---

EŞKÖKENLİLER:
Ger *makjan : maç, makiyaj

maça [ARasim 1897-99] ~ İt mazza tokmak, iskambilde bir renk ~ Lat *matea

• Karş. İng mace (tokmak).

macenta [xx/c] ~ Fr magenta bir tür kırmızı anilin boya < öz Magenta İtalya’da bir kent

• 1859 Magenta muharebesinden kısa bir süre sonra keşfedildiği ve kan rengine benzediği için.

macera [Yus xiv] ; [Neş xv] cereyan eden şey, baştan geçen; [Bah 1924] heyecanlı olay, sergüzeşt ~ Ar mā carā [#cry] cereyan eden şey, olup biten, vaka, olay " cereyan

maço [xx/c] ~ İng macho "İspanyol erkeği gibi", kabadayılık taslayan erkek ~ İsp macho erkek ~ Lat masculus a.a. < Lat mas, mar- erkeklik organı, erkek kişi

macun [Kut xi] ~ Ar maccūn [#ccn mef.] hamur, macun < Ar cacana [msd. cacn] yoğurdu

maçuna [LF xviii] ~ İt mancina gemi vinçi ~ Lat machina makine, mancınık " makine

madalya [AMithat 1877] ~ İt medaglia özel amaçla basılan metal para, metal para şeklinde süs ~ OLat metallea metal para " metal

madalyon [xx/a] ~ İt medaglione [büy.] büyük madalya " metal

madam [xviii] ~ Fr madame hanımım, hanımefendi & Fr ma birinci tekil kişi iyelik eki + Fr dame hanımefendi " dam2

madara [LG 188+] adi, fena, sevimsiz (argo) ~ Yun madára çıplak, kel ~ EYun madarós a.a. < EYun madáō saçı dökülmek, kel olmak

madde [xiv] ~ Ar māddat [#mdd msd.] yer kaplayan şey < Ar madda uzadı, yayıldı, yer kapladı " med

madem [xiv] ma dame (ki) ~ Ar mā dāma [#dwm] devam ettikçe " devam

maden [Aş xiv] macdin topraktan çıkan cevher ~ Ar macdin [#cdn iz/m.] topraktan cevher çıkarılan yer ve topraktan çıkan cevher

mader ~ Fa mādar ana (= Ave mātar-) ~ HAvr *māter- a.a.

• Aynı kökten EYun mētér, Lat mater, İng mother, Alm mutter, Rus maty, Erm mayr (ana), Lat matrix (rahim).

madik [LG 188+] desise, hile (argo) ~ Erm madig [küç.] parmak < Erm madn a.a.

madımak ~ Erm madudag tatlı kökleri yenen bir bitki, meyan, glycirrhiza

madlen [xx/b] ~ Fr madeleine madalyon şeklinde bisküvi Fr médaillon madalyon " metal

---

• Bazı kaynaklara göre Fransız pastacı Madeleine Paulmier'nin adından.

madonna [xx/b] Meryemana ~ İt madonna hanımım, hanımefendi & İt ma [mod. mia] birinci tekil kişi iyelik eki + İt donna hanımefendi " dam2

madrabaz + [Mercimek xv] ; [Kan xvi] maTrabāz/medrebāz satıcı, perakendeci; [KT xix] mādrabāz hayvanat ve saireyi üreticiden alıp piyasaya satan kimse, 2. hilekâr & Tü madra/mandıra ağıl, hayvan yetiştirilen çiftlik (~ Yun mándra a.a.) + Fa bāz oynayan, meslek edinen " mandıra, +baz

---

• Karş. canbaz (a.a.). Çeşitli kaynaklarda tekrarlanan *matrakbaz hipotezi temelsizdir.

maestro [xx/b] orkestra şefi ~ İt maestro üstad ~ Lat magister " master

mafiş ~ Ar mā fihi şay' hiçbir şey yok, bir şey kalmadı " fi, şey

mafsal ~ Ar mafSal [#fSl iz/m.] bölüntü, eklem " fasıl

mafya [xx/b] ~ mafia yasadışı bir örgüt

• Nihai kökeni belirsizdir. Morte alla Francia, Italia anela (Fransa'ya ölüm, İtalya'nın umudu) sloganından kısaltma yoluyla türetildiği inancı yanlıştır.

maganda [198+] görgüsüz kimse (argo) ~ ?

mağara [DK, Gül xiv] ~ Ar maġārat [#ġwr iz/m.] a.a. < Ar ġāra [msd. ġawr] çöktü, çukur oldu

mağaza [xix] ~ Ven magazín [İt magazzino] ambar, depo, mağaza ~ Ar maχāzin [#χzn çoğ.] mahzenler < Ar maχzan " mahzen

magazin [xx/b] ~ İng magazine 1. ambar, depo, 2. dergi, mecmua ~ Fr magasin ambar, depo, mağaza, büyük dükkân ~ İt magazzino gemi ambarı ~ Ar maχāzin [#χzn çoğ.] < Ar maχzan mahzen, ambar " mahzen

mağdur ~ Ar maġdūr [#ġdr mef.] haksızlığa uğramış " gadir

mağfiret [xiv] ~ Ar maġfirat [#ġfr msd.] merhamet, bağışlama < Ar ġafara merhamet etti, bağışladı

mağlup [xiv] ~ Ar maġlūb [#ġlb mef.] yenilmiş " galebe

magma [DTC 1943] ~ YLat magma ~ EYun mágma, t- koyu macun, hamur < EYun mássō, mag- hamur yoğurmak, şekil vermek ~ HAvr *mag-yo- < HAvr *mag- yoğurmak, şekil vermek, yapmak " mason

magnezyum [1891] ~ YLat magnesium bir element ☼ 1755 Joseph Black, İng. kimyacı < OLat magnesia magnezyum oksit minerali < EYun magnētēs mıknatıs " mıknatıs

mağrip [Yus xiv] mağrib ~ Ar maġrib [#ġrb iz/m.] batı < Ar ġaraba (güneş) battı " garp

mağrur [xiv] gurura kapılmış, şişingen ~ Ar maġrūr [#ġrr mef.] aldatılmış, kandırılmış " gurur

mahal [DK xiv] mahall yer ~ Ar maHall [#Hll iz/m.] durma veya konaklama yeri, konak, durak " hal2

mahalle [xiv] kent bölümü ~ Ar maHallat [#Hll iz/m.] konaklama yeri, konak, durak " mahal

maharet ~ Ar mahārat [#mhr msd.] beceri, beceriklilik < Ar mahara becerikli idi

mahcup [xiv] mahcub ~ Ar maHcūb [#Hcb mef.] hicap eden, örtülü, perdelenmiş " hicap

mahcur ~ Ar maHcūr [#Hcr mef.] hacir altında olan " hacir

mahcuz ~ Ar maHcūz [#Hcz mef.] haczedilmiş " haciz

mahdum [Aş xiv] kendisine hizmet edilen kimse, efendi; [Men xvii] oğul, erkek evlat ~ Ar maχdūm [#χdm mef.] kendisine hizmet edilen kimse " hizmet

---

• "Önemli bir kimsenin oğlu" anlamı Türkçeye özgüdür.

mahdut ~ Ar maHdūd [#Hdd mef.] sınırlanmış, sınırlı " had

mahfaza ~ Ar maHfaZat [#HfZ iz/m.] saklama yeri, korunak " hıfz

mahfel [Aş xiv] ~ Ar maHfal [#Hfl iz/m.] toplantı yeri < Ar Hafala toplantı yaptı, topluca kutladı

mahfuz [xiv] ~ Ar maHfūZ [#HfZ mef.] korunan, saklı " hıfz

mahir [xiv] ~ Ar māhir [#mhr fa.] becerikli, yetenekli " maharet

mahiyet [xiv] ~ Ar māhiyyat [msd.] nitelik < Ar mā huwa o nedir? " hüvelbaki

mahkeme ~ Ar maHkamat [#Hkm iz/m.] yargı eylemi veya yargı yeri " hüküm

mahkûm [Aş xiv] ~ Ar maHkūm [#Hkm mef.] yargılanıp hüküm giymiş olan < Ar Hakama yargıladı " hüküm

mahlas ~ Ar maχlaS [#χlS iz/m.] 1. kurtuluş yeri, sığınak, 2. şiirde takma ad " halas

mahlep ~ Ar maHlab [#Hlb] vişneye benzer meyveleri olan bir meyve ağacı, prunus mahaleb Ar Halab süt

mahluk [Aş xiv] ~ Ar maχlūq [#χlq mef.] yaratılmış olan, yaratık < Ar χalaqa yarattı " halk2

mahlul ~ Ar maHlūl [#Hll mef.] çözülmüş, çözelti " hal2

mahmur [Mercimek xv] ~ Ar maχmūr [#χmr mef.] içkili, sarhoş < Ar χamr mayalanmış içki, şarap (= Aram χamrā şarap) " hamur

mahmuz [DK xiv] mihmaz ~ Ar mihmaz/mihmāz [#hmz ia.] dürtme aracı, hayvanı dürtmek için çizmeye takılan sivri nesne < Ar hamaza [msd. hamz] dürttü, mahmuzladı

mahpus [Aş xiv] mahbūs hapsedilmiş; [KT] mahbes manasiyle kullanılmamalı ~ Ar maHbūs [#Hbs mef.] hapsedilmiş < Ar Habasa hapsetti " hapis

---

• "Hapishane" anlamında kullanımı mahbes biçiminden türemiştir.

mahpushane + [Bah 1924] mahbûshane & Ar maHbas [iz/m.] hapis yeri, zindan + Fa χāna ev " hapis, hane

---

• "Hapishane" anlamına gelen mahbes sözcüğüne -hane eklenmesi kuraldışıdır.

mahreç [xiv] mahrec ~ Ar maχrac [#χrc iz/m.] çıkış yeri, kaynak " harç

mahrem [xiv] ~ Ar maHram [#Hrm msd.] yasak, tabu, kutsal, özel alana veya hareme ait olan " harem

mahrukat ~ Ar maHrūqāt [#Hrq çoğ.] yakılan şeyler, yakıtlar < Ar maHrūq [mef.] 1. yanmış, yakılmış, 2. yakılan şey < Ar Haraqa [msd. Harq] yaktı

mahrum [Aş, Yus xiv] ~ Ar maHrūm [#Hrm mef.] yoksun < Ar Harama yasakladı, dışladı " harem

mahşer [xiv] ~ Ar maHşar [#Hşr iz/m.] kalabalık yer, kıyamet, kıyamette ölülerin toplanacağı yer " haşır1

mahsul [xiv] ~ Ar maHSūl [#HSl mef.] hasıl edilen, ürün, sonuç " husul

mahsup [xiv] mahsub ~ Ar maHsūb [#Hsb mef.] hesaplanan, hesaplanmış " hesap

mahsur ~ Ar maHSūr [#HSr mef.] etrafı çevrilmiş, abluka altında " hasr

mahsus [xiv] ~ Ar maχSūS [#χSS mef.] ayırdedilmiş, ayırdedilen, özel sayılan " husus

mahur Türk musikisinde bir makam ~ Ar māχūr içki meclisi, meyhane, genelev ~ Fa may χwur şarap içen " mey, +hor

mahut [Neş xv] ~ Ar machūd [#chd mef.] tanınan, bildik " ahit

mahv [Aş xiv] ~ Ar maHw [#mHw msd.] yok olma < Ar maHā yok etti

mahya māhiyya 1. aylık, maaş, 2. Ramazan ayında camilere asılan kandil < Fa māh/mah ay ~ EFa/Ave māh- a.a. ~ HAvr *mē-2 a.a.

• Farsça sözüğe Arapça -iyya takısı eklenerek yapılmış Türkçe bir türevdir. Aynı kökten Sans mās, EYun mēn, Lat mēns, Lith mēnu-/menesis, İng moon/month, Alm mond/monat (ay).

mahzen [Mercimek xv] ~ Ar maχzan [#χzn iz/m.] saklama yeri, depo " hazine

mahzun [Aş, Yus xiv] ~ Ar maHzūn [#Hzn mef.] üzülen, üzgün < Ar Hazana üzdü " hüzün

mahzur ~ Ar maHZūr [#HZr mef.] 1. engelli, sakıncalı, yasak, 2. engel, sakınca " hazire

mail ~ Ar māʼil [#myl fa.] meyleden " meyil

maişet [Gül xiv] ~ Ar macīşat^ [#cyş msd.] yaşam, geçim < Ar cāşa yaşadı, geçindi

maiyet ~ Ar maciyyat^ [msd.] beraberinde olma < Ar maca ile, birlikte " maa+

majeste [xx/a] ~ Fr majesté 1. yücelik, haşmet, 2. krallara hitap sözü ~ Lat maiestas, t- büyüklük, azamet < Lat maius [kıy.] daha büyük < Lat *mag-ios " maksi+

maji [xx/b] ~ Fr magie büyü, sihir ~ EYun mageía < EYun mágos Zerdüşt rahibi, sihirbaz ~ EFa maguş 1. büyük, yüce, 2. din büyüğü, rahip

majör [ARasim 1897-99] müzikte bir dizi ~ Fr majeur 1. büyük, daha büyük, 2. müzikte büyük beşli aralışa dayanan dizi < Lat maior [kıy.] daha büyük, çok büyük " majeste

majüskül [xx/b] ~ Fr majuscule büyük harf ~ Lat maiusculus [küç.] büyükçe " majeste

makabl ~ Ar mā qabl önce olan şey < Ar qabl önce " kabul

makadam [xix] ~ İng macadam yol kaplaması olarak kullanılan mıcır < öz John L. MacAdam kendi adıyla anılan yol kaplama tekniğini geliştiren İskoçyalı mühendis (1756-1836)

makak [xx/b] ~ Fr macaque bir maymun türü ~ Port macaco

makale [Mercimek xv] bir konu hakkında söylenen söz, nutuk; [KT] bir konu hakkında söylenen söz veya yazı ~ Ar maqālat [#qwl msd.] söz, nutuk, anlatı, vecize < Ar qāla konuştu, söyledi " kavil

---

• Modern anlamı 19. yy sonlarına doğru gazete kullanımından doğdu.

makam [Aş xiv] ~ Ar maqām [#qwm/qym iz/m.] 1. durma yeri, mevki, konak, istasyon, konut, 2. müzikte dizinin son perdesi, melodik dizi " kamet

---

• Müzikteki kullanımı Fa gāh (makam, konak, müzikte mod) sözcüğünün Arapça çevirisidir.

makara [xvi] bakara/makara ; [LG 188+] makara koyuvermek gülmek (argo) ~ Ar bakrat [#bkr] 1. deve yavrusu, 2. makara

---

• Arapça sözcüğün iki anlamı arasındaki ilişki açık değildir. Karş. bikir.

makarna [Kenz xviii] ~ İt macaroni [çoğ.] bir tür yuvarlak erişte = İt macarone badem ezmesiyle yapılan yuvarlak kurabiye ~ OYun makári badem ezmesi, badem suyu

makas ~ Ar maqāSS [#qSS çoğ.] < Ar miqaSS [ia.] koyun kırpma aleti, makas " kısas1

makat [xiv] makad ~ Ar maqcad [#qcd iz/m.] oturma yeri, oturak, sandalye < Ar qacada oturdu " kaide

makber ~ Ar maqbar [#qbr iz/m.] kabir, mezar " kabir

makbul [Yus, DK xiv] ~ Ar maqbūl [#qbl mef.] kabul gören, benimsenmiş " kabul

makbuz ~ Ar maqbūD [#qbD mef.] teslim alınan şey, alındı belgesi " kabz

makes ~ Ar *mackas [#cks iz/m.] yansıma yeri, ayna < Ar cakasa yansıdı " akis

maket [DTC 1943] ~ Fr maquette ~ İt macchietta [küç.] küçük çizim, taslak < İt macchia leke, benek, küçük şey ~ Lat macula leke

maki [xx/b] ~ Fr maquis Akdeniz tipi çalılık

• Korsika İtalyancasından.

makine/makina [LO xix] ~ İt macchina a.a. ~ Lat machina a.a. ~ EYun mēχanē aygıt, mekanizma, özellikle makaralı kaldıraç < EYun mêχos araç, aygıt ~ HAvr *magh-1 yapma, yarama, yapabilme, gücü olma

makr(o)+ ~ Fr/İng macr(o)- büyük (sadece bileşiklerde) ~ EYun makrós uzun, büyük ~ HAvr *mak-ro < HAvr *māk- uzun, büyük

makrame ~ Fr macramé örgülü ipten yapılmış bir tür elişi ~ Ar muχarramat [#χrm II mef.] dantel, filigran, oya < Ar χarrama [II] delerek ağ haline getirdi, dantel veya ağ ördü (= Aram χarmā / İbr χaram balık ağı)

makrokozm/makokozmos [ML xx/c] makrokozmos ~ Fr macrocosme ~ EYun makrokósmos " makr(o)+, kozmos

maksat [CodC xiii] ~ Ar maqSad [#qSd msd.] kasıt, amaç, hedef " kasıt

maksi+ ~ Fr/İng maxi- en büyük < Lat maximus (*mag-simus) a.a. = Lat magnus büyük ~ HAvr *mag-no- < HAvr *meg- a.a.

• Aynı kökten Lat magnus (büyük) maius/maior (daha büyük), maximus (en büyük), magister (büyük kimse). Ayrıca EYun megás/megálos, Sans maha, Fa mēh (büyük).

maksimum [xx/b] azami ~ Lat maximum [sup. n.] en büyük nicelik < Lat maximus en büyük " maksi+

maksut [Yus, DK xiv] maksud ~ Ar maqSūd [#qSd mef.] amaçlanan, amaç < Ar qaSada hedefledi " kasıt

maktu ~ Ar maqTūc [#qTc mef.] kesilmiş, kesilen " kat2

maktul [Neş xv] ~ Ar maqtūl [#qtl mef.] katledilmiş, öldürülmüş < Ar qatala öldürdü " katil1

makul [Yus xiv] ~ Ar macqūl [#cql mef.] akla uygun " akıl

makule ~ Ar maqūlat [#qwl mef. f.] 1. (bir nesne hakkında) söylenen şey, 2. felsefede kategori, cins < Ar qāla söyledi " kavil

---

• Aristoteles mantığında EYun katēgoría sözcüğünün çevirisidir. Karş. kategori.

makus ~ Ar mackūs [#cks mef.] karşıt, ters " akis

makyaj [Bah 1924] makiyaj ~ Fr maquillage < Fr maquiller boyama, boyayarak kandırma < Hol maken yapmak, başka şekle sokmak " maç

• Karş. Tü yapmacık, yapıncak.

mal [Kut, Aş xi] ~ Ar māl [#mwl] menkul varlık, davar, zenginlik, servet < Ar mawālin [#wly çoğ.] sahip olunanlar, gözetilenler " velayet

---

• Çoğul olan mawālin biçiminden türetilmiş ikincil tekil form olup Arapçada bağımsız bir kök konumunu kazanmıştır.

mala [xiv] sıvama aleti ~ Fa māla ekincilerin tarla düzledikleri sürgü, cila fırçası, mala < Fa/OFa mālīdan, māl- sürmek, oğmak, silmek

malafat [xx/b] malafa/malafat freze tezgahında kılıfın içine girip çıkan parça, mil; [xx/c] malafat erkek cinsel organı ~ ?

malak [KT xix] manda yavrusu ~ ?

malakit [ML xx/c] ~ Fr malachite yeşil renkli bir tür yarı değerli taş ~ Lat molochitis < EYun moloχē ebegümeci

malarya [Bah 1924] ~ İt malaria sıtma & İt mala [f.] kötü, bozuk (~ Lat malus kötü) + Lat aria hava " arya

---

• Çürümüş bataklık havasının sıtmaya yol açtığı inancından dolayı.

malayani ~ Ar mā lā yacnī anlamı olmayan & Ar mā ne + Ar lā değil + Ar yacnī anlamı var, ... demektir " la+, yani

maldon [Bah 1924] ~ Fr maldonne iskambilde yanlış kâğıt dağıtma & Fr mal kötü, bozuk (~ Lat malus kötü) + Lat donner vermek " malarya, data

mali ~ Ar mālī [#mwl nsb.] mala veya paraya ilişkin " mal

malihülya [Gül xv] ~ Ar māliχūliyā 1. tıpta melankoli, kara sevda, 2. karanlık düşünce, endişe ~ EYun melanχolía a.a. " melankoli

malik [Yus, Gül xiv] ~ Ar mālik [#mlk fa.] sahip olan " mülk

malikâne [Neş xv] ~ Fa mālikāna " mülk

maliye [xix] (daire-i) maliye devletin gelir ve giderleri yönetimi < Ar mālī [#mwl] beytülmale yani devlet hazinesine ilişkin " mali

maliyet [xx/a] ~ Ar *māliyyāt [çoğ.] bir şeyin parasal yönü, "parasal konular" < Ar mālī " mali

malt [xx/b] ~ Fr malte bira yapımında kullanılan darı ~ Ger *malz- çürüme, gevşeme, yumuşama ~ HAvr *mel-1 gevşemek, yumuşamak " merhem

---

• Karş. İng malt, Alm malz (malt), İng melt, Alm melzen (erimek).

malta [xix] 1. avlu ve bahçelerin zemin kaplamasında kullanılan bir tür yumuşak doğal taş, 2. taşla kaplı avlu, taşlık < öz Malta Akdeniz'de bir ada

---

• Malta eriği (yenidünya, eriobotrya japonica) "taşlık ağacı" anlamındadır. Japonya kökenli olan ağaç Türkiye'ye 19. yy'ın ikinci yarısında Amerika'dan ithal edilmiş ve rüzgârdan kolay etkilendiği için genellikle avlulara dikilmiştir.

maltız [xvii] Maltalı; [xx/a] bir tür portatif soba ~ İt maltese Maltalı < öz Malta Akdeniz'de bir ada

maltoz [ML xx/c] ~ Fr maltose mayalanmış darıdan elde edilen bir şeker < Fr malte " malt

malul [xiv] ~ Ar maclūl [#cll mef.] hasta, illetli " illet

malum [Kut, Aş xi] ~ Ar maclūm [#clm mef.] bilinen " ilim

malumatfüruş & Ar maclūmāt bilinen şeyler + Fa furūş satan < Fa furūχtan, furūş- satmak " malum

malzeme [KT xix] mālezime ~ Ar mā lazima [#lzm] gereken şey(ler), gereç " lüzum

mama çoc [Men xvii] mam anne; [KT xix] mama çocuk dilinde anne veya yiyecek

mambo [195+] ~ İng mambo Küba kökenli bir dans ~ İsp mambo a.a. ☼ 1938, Cachao López, Kübalı müzisyen ~ Haiti mambo Vudu dininde bir rahibe

mamelek ~ Ar mā malaka [#mlk] sahip olunan şey " mülk

mamul ~ Ar macmūl [#cml mef.] imal edilmiş, işlenmiş, yapılmış " amel

mamur [Aş xiv] ~ Ar macmūr [#cmr mef.] imar edilmiş, bayındır, şen < Ar camara şenlendirdi, imar etti " umran

mamut ~ Fr mammouth fosil şeklinde bulunan bir tür soyu tükenmiş büyük fil ~ Rus mamot a.a. ~ Ostyak mamot yeraltında olan

---

• Kuzeybatı Sibiya yerli dillerinden Rusçaya alınmıştır.

mana [Kut, CodC, Aş xi] ~ Ar macnan^ [#cny mef.] kastedilen şey, anlam, içyüz " inayet

manastır [xv] ~ Yun monastēri münzevihane, ibadet amaçlı bir Hıristiyan kurumu < EYun monázō inzivaya çekilmek, yalnız yaşamak < EYun mónos tek, yalnız " mon(o)+

manav [LL 1732] meyve satan, bostancı ~ ?

manca [LF xvi] yemek, özellikle asker veya gemici yemeği ~ İt mangia yiyecek, yemek < İt mangiare yemek yemek ~ Lat manducare çiğnemek ~ HAvr *mendh-2 a.a.

• Aynı kökten EYun masáomai (çiğnemek).

mancınık [Aş xiv] ~ Ar mancanīq bir savaş aracı, katapult ~ OYun *manganikós < EYun mánganon 1. sihir, büyü, iksir, 2. makaralar yardımıyla kurulan aldatma düzeneği

manda1 [LO xix] su sığırı ~ Fa mānda kalmış, bırakmış < Fa māndan kalmak, bırakmak, yorulmak

---

• Halk dilindeki komeş/komış (a.a.) biçiminin Osmanlıca ’kibar’ karşılığı olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Komış sözcüğünün komak (bırakmak, kalmak) fiili ile ilişkilendirilmesi keyfidir. Karş. Fa gōmēş, Erm komēş (su sığırı).

manda2 [192+] ~ Fr mandat 1. vekâlet verme, bir görevi emanet etme, 2. I. Dünya Savaşı ertesinde Milletler Cemiyeti bünyesinde oluşturulan bir yönetim biçimi ~ Lat mandatum görev, emanet < Lat mandare "eline vermek", emanet etmek, tevdi etmek, görevlendirmek & Lat manus el + Lat dare vermek " manüel, data

mandal ~ Ar mindāl [#ndl ia.] kapı veya pencere kanadını kapamaya mahsus döner tahta parçası < Ar nadala [msd. nadl] kaptı, yakaladı

mandalina [LO xix] ~ İt mandarina turunçgillerden Çin kökenli bir meyve / Fr mandarine a.a. < Fr mandarin Çinli yönetici sınıfına mensup kişi < Hind mantri danışman, müsteşar < Sans mantrá öğüt " mantra

---

• Eski Çin yönetici sınıfı üyelerinin giydiği portakal rengi giysiden ötürü adlandırılmıştır. Güney Çin kökenli meyve Avrupa'da 1770 dolayında tanınmış ve 1805'ten itibaren yetiştirilmiştir.

mandepsi [ARasim 1897-99] mandepse tuzak, kandırmaca (argo) ~? Yun mántepse "tahmin et" < Yun/EYun manteúō tahmin etmek, kehanet etmek, gaipten haber vermek " mantis

---

• Türkçe argo sözcüğün semantik gelişimi açık değildir.

mandıra [EvÇ xvii] ~ Yun/EYun mándra ağıl, hayvanların kapatıldığı yer

mandolin [ARasim 1897-99] ~ İt mandolino [küç.] < İt mandola eski bir çalgı

manej [xx/b] ~ Fr manège at terbiyesi, at eğitilen yer ~ İt maneggio at eğitme & İt mano el (~ Lat manus) + Lat agire, act- eylemek, çalışmak, iş yapmak " manüel, aksiyon

manen ~ Ar macnan [#cny zrf.] anlam bakımından, iç yüzü yönünden < Ar macnan^ anlam, içyüzü " mana

manevi ~ Ar macnawī [#cny nsb.] anlama ilişkin, içyüze ait < Ar macnan^ anlam, içyüzü " mana

manevra [EvÇ xvii] manovra ; [xix] manovra (makina) elle idare etmek ~ İt manovra (gemide) dümen tutmak / Fr manoeuvre a.a. < OLat manuoperare & Lat manu el ile + Lat operari çalıştırmak " manüel, opus

---

• Türkçeye önce İtalyancadan gemicilik terimi olarak, 19. yy'da (muhtemelen Fransızcadan) askeri terim olarak girmiştir.

manga [Men xvii] ~ Yun mánkos 1. eski gemilerde kürekçilerin oturduğu sıra, 2. donanmada kürekçi takımı ~ İt banco sıra, bank, oturma yeri " bank

mangal ~ Ar manqal [#nql msd.] mangal, taşıma soba < Ar naqala taşıdı " nakil

manganez [xix] bir metalik element ~ Fr manganèse 1. kara magnezyum [xvi], 2. Alman kimyacı Scheele tarafından keşfedilen metalik element [xviii] ~ İt manganese kara magnezyum ~ OLat magnesia " magnezyum

mangır [Men xvii] mankur/mankır ~ Ar *manqūr [#nqr mef.] bakır para birimi < Ar naqara [msd. naqr] (sivri bir uçla) oyma, hakketme, bakıra gravür işleme = Ar naqada [msd. naqd] a.a. " nakit

---

• Osmanlı devletinde ilk mangır II. Süleyman (1687-1691) döneminde çıkarıldı.

mango [xx/c] ~ İng mango bir tür tropik meyve ~ Malay mangga

mani1 ~ Ar mānic [#mnc fa.] engel olan, engelleyen " men

mani2 [LO, KT xix] mānī genellikle anlamsız sözlerle teganni olunan kısa şarkı; [xx/b] hece vezinli ve kafiyeli ve çoğu zaman örtülü bir anlam ifade eden halk şiiri ~ Ar mucannan^ [#cny II mef.] "anlamlandırılmış", kafiyeli fakat vezinsiz bir manzume türü < Ar canā anlam ifade etti " mana

mani3 [xx/b] ~ Fr manie delilik, saplantı, tutku ~ EYun mánia delilik, cinnet ~ HAvr *mn-yo- düşünce < HAvr *men-1 düşünmek " mantalite

mania ~ Ar mānicat^ [#mnc fa. f.] engelleyen şey " men

manidar ~ Fa macnīdār anlamlı < Ar macnan^/mac^nī anlam " mana, +dar

manifatura [LO xix] ~ İt manifattura el işi, imalat < OLat manufacturare elişi yapmak, imal etmek & Lat manu el ile (< Lat manus el) + Lat facere, fact- yapmak " manüel, faktör

manifesto [LO 187+] gemi kargosunu gümrüğe bildiren belge; [Bah 1924] siyasi bildiri ~ İt manifesto / Fr manifeste yeminli ifade [esk.], imzalı bildiri ~ Lat manifestum "el basılmış şey" & Lat manus el + Lat fendere, fest- basmak, vurmak " manüel

---

• Türkçeye önce İtalyancadan ticaret terimi olarak, 19. yy’da Fransızcadan siyaset terimi olarak girmiştir.

manifold [ML xx/c] ~ İng manifold 1. çok katlı, çoklu, 2. gemi veya otomotivde içinden yakıt veya su boruları geçen kutu & İng many çok + İng fold kat, büklüm (< Ger *falthan katlamak ~ HAvr *pol-t- < HAvr *pel-3 katlamak) " pli

manika ~ İt manica gemilerde ambar veya makina dairesinden güverteye açılan temiz hava bacası

manikür [Bah 1924] ~ Fr manicure el bakımı " manüel, kür

manipüle [etm [Bah 1924] ~ Fr manipuler elle düzenlemek, ayarlamak < Lat manipulus [küç.] ele sığan şey, avuç " manüel

manita [AMithat 1882] mantinota metres, sürekli görülen hayat kadını ~ İt mantenuta [f.] besleme (kadın), metres < İt mantenere bakmak, beslemek, korumak, elinde tutmak ~ OLat *manutenēre & Lat manu [abl.] elde + Lat tenere tutmak " manüel, tansiyon

---

• Karş. Fr maintenir > İng maintain (bakmak, beslemek).

manivela [LF xvii] manavela/manivela ~ İt manovela kabza, elle çalıştırılan makara ~ Lat manualis elle yapılan, el aleti " manüel

mankafa [CodC xiii] mankakak aptal, uyuşuk; [Mercimek xv] mank (baş hakkında) kof? basık?; [EvÇ xvii] mank kafa aptal ~ ?

manken [Bah 1924] ; [Hay 1959 195+] giysi tanıtan model ~ Fr mannequin terzi korkuluğu ~ Hol mannekin [küç.] adamcık < Hol man adam, insan ~ Ger *manniz a.a. ~ HAvr *man-1 a.a.

• Fransızca sözcük önceleri "vitrin korkuluğu" anlamında iken, 1950'lerden itibaren giysi tanıtan canlı kimseler için kullanılmıştır.

manolya [LO, KT xix] mağnolya/manolya ~ YLat magnolia iri beyaz çiçekli bir ağaç < öz Pierre Magnol Fransız botanikçi (1638-1715)

manometre [192+] ~ Fr manomètre gaz basıncı ölçen araç ☼ 1705 Varignon, Fr. bilim adamı & EYun manós düşük yoğunluklu, seyrek + EYun métron ölçü " +metre

manşet [xx/a] ~ Fr manchette [küç.] 1. yen, kolluk, 2. matbaacılıkta hurufatın dizildiği matris, 3. gazete manşeti < Fr manche yen ~ Lat manica < Lat manus el " manüel

mansıp [Aş, Yus xiv] mansıb ~ Ar manSib [#nSb iz/m.] atanılan makam, yağmadan alınan pay " nasip1

mansiyon [xx/b] bir yarışmada ödül alamayanlara verilen belge ~ Fr mention sözünü etme, anma ~ Lat mentio a.a. < Lat mens, ment- akıl, zihin, anımsama yeteneği " mantalite

manşon [Bah 1924] ; [ML xx/c] iki boruyu birbirine bağlayan kısa silindir şeklinde parça ~ Fr manchon [büy.] "büyük yen", el ısıtmak için kullanılan silindir şeklinde kürk, < Fr manche yen " manşet

mantalite [192+] ~ Fr mentalité düşünce tarzı < Lat mentalis akla ilişkin < Lat mens, ment- akıl, zihin, düşünce yeteneği ~ HAvr *mn-ti- < HAvr *men-1 düşünmek

---

• Aynı kökten İng mind, EFa māna-/Ave mainyu- (akıl, düşünce), EYun mnēsis (anma, hafıza), EYun mátos (düşünce, irade). Ayrıca Lat monere (akıl vermek), Sans mantra (öğüt, düşünce), Ave mazda (bilge), EYun mántis (kâhin), mániā (delilik).

mantar [MŞ, Amr xiv] manitar ~ Yun manitári [küç.] a.a. < EYun amānitēs a.a.

mantı ~ Moğ mantu bohça biçiminde hamur parçalarıyla yapılan yemek ~ ?

• Karş. Çin mántou, Kore mandu (a.a.). 13. yy'dan itibaren İç Asya'dan komşu kültürlere yayılan adın kaynağı açık değildir. Çince mán tóu ("barbar kellesi") etimolojisi muhtemelen yakıştırmadır.

mantık ~ Ar manTiq [#nTq msd.] (tutarlı) söz söyleme, mantık < Ar naTaqa söz söyledi, konuştu " nutuk

---

• EYun logikē < l?gos sözcüğünün çevirisidir.

mantis1 ~ Fr mantisse logaritmanın ondalık kısmı ~ Lat mantissa

mantis2 [xx/c] ~ YLat mantis peygamber devesi (böcek) ~ EYun mántis 1. gaipten ses alan, kâhin, peygamber, 2. a.a. " mantalite

manto [Tarik 1884] ~ Fr manteau ~ Lat mantellum [küç.] pelerin, cübbe < Lat mantele " mendil

mantra [ML xx/c] ~ İng mantra Hinduizm ve Budizmde kutsal sözcük ~ Sans mantrá dua, öğüt ~ HAvr *men-ti- < HAvr *men-1 düşünmek " mantalite

manüel [192+] ~ Fr manuel 1. ele ilişkin, elle yapılan, 2. el kitabı ~ Lat manualis < Lat manus el ~ HAvr *man-2 a.a.

• Aynı kökten Lat mandare ("eline vermek", görev vermek).

manüskri [192+] ~ Fr manuscrit elyazması ~ Lat manuscriptus & Lat manus el + Lat scribere, script- yazmak " manüel

manyak [Bah 1924] ~ Fr maniaque saplantılı, deli ~ EYun maniakós < EYun mánia delilik " mani3

manyel [xx/c] iskambilde kaş gözle verilen işaret ~ Fr manière jest, mimik, davranış ~ OLat manuarius el hareketi < Lat manus el " manüel

manyetik [ÖSeyf 1911] manyetize hipnotize ~ Fr magnétique mıknatıssal ~ EYun magnētikós a.a. < EYun magnētēs mıknatıs " mıknatıs

manyeto [Bah 1924] elektromanyetik devre kapatıcı ~ Fr magnéto ~ İng magneto < İng magnetoelectric machine "elektrikli mıknatıs makinesi" " manyetik

manyezit [Bah 1924] ~ Fr magnésite magnezyum silikat minerali " magnezyum

manzara [Men xvii] ~ Ar manZarat [#nZr iz/m.] görüntülü yer, bakanak, cihannüma < Ar naZara baktı " nazar

manzum [xiv] ~ Ar manZūm [#nZm mef.] düzenlenmiş, dizili, mısralar şeklinde tanzim edilmiş " nazım1

maraba [Men xvii] mürābi' başkasının toprağını işleyen çiftçi, ortakçı; [DTC 1943] marabacı a.a. ~ Ar murābic [#rbc III fa.] İslam hukukunda kâr ve zararın dörtte birini üstlenen ortak (özellikle tarımda) < Ar rubc çeyrek, dörtte bir " rubai

maral (~ Fa marāl dişi geyik) ~ Moğ maral a.a.

• Türkçede Farsçadan alınmış meral biçimi yaygın iken, modern kullanımda Moğolca aslına göre düzeltilmiştir.

marangoz [EvÇ xvii] marankoz ; [Men xvii] maranko/marankon/marangon ~ Yun marangón gemide ahşap işleri yapan sanatkâr ~ Ven marangón 1. karabatak, 2. a.a. [xiii] " marina

maraton [xx/b] ~ Fr marathon 42,195 km parkur üzerinde koşulan uzun mesafe koşusu ☼ 1896 Michel Bréal ve Pierre de Coubertin, Fr. Olimpiyat yöneticileri. < öz Marathón Atina yakınında bir ova < EYun márathon rezene bitkisi

---

• MÖ 490'da Marathon'da Pers ordusunun yenilgisi haberini koşarak kente ulaştıran haberci Pheippides anısına ilk kez 1896 olimpiyatında koşulmuştur.

maraz [xiv] ~ Ar maraD [#mrD msd.] hastalık < Ar mariDa hasta oldu (= Akad marāSu hasta olmak)

maraza mu'araza ~ Ar mucaraDat^

mareşal [28M 1720] ~ Fr maréchal süvari komutanı [esk.], en üst düzey askeri komutan < Ger markhaskalk at hizmetkârı & Ger markh- at + Ger skalkh hizmetçi

margarin [Bah 1924] ~ Fr oléomargarine/margarine margarik asitten elde edilen yapay tereyağı ☼ 1869 Hippolyte Mège-Mouriés, Fr. kimyacı < Fr acide margarique inci şeklindeki kristalleri olan bir yağ asidi ☼ 1813 Michel Eugène Chevreul, Fr. kimyacı < EYun margarítēs inci ~ Aram margānītā a.a. " mercan

margarit [xx/b] ~ Fr marguerite papatya ~ EYun margarítēs inci " margarin

marifet [Aş, Yus xiv] ~ Ar macrifat^ [#crf msd.] pratik bilgi, beceri, hüner, irfan < Ar carafa bildi, öğrendi " irfan

marihuana [xx/c] ~ İsp marihuana Hint keneviri, cannabis sativa ~ ?

• İspanyolca sözcüğün kökeni belirsizdir.

marina [ML xx/c] ~ İng marina yat limanı ~ İt marina plaj, deniz banyosu < Lat mare deniz ~ HAvr *mori- deniz

marine [etm [xx/b] ~ Fr mariner salamura yapmak, eti sosta bekletmek < Fr marin denize ilişkin, tuzlu suya ilişkin ~ Lat marinus a.a. " marina

mariz [xiv] hasta; [LG 188+] dövmek, darbetmek (argo) ~ Ar marīD [#mrD sf.] hasta, yaralı " maraz

marj [192+] ~ Fr marge, margin- kenar, sınır ~ Lat margo, margin- a.a. ~ HAvr *merg- işaret, sınır, sınır işareti

marjinal [ML xx/c] ~ Fr marginal 1. kenara ait, asıl konuya dahil olmayan, bir kitabın dış kenarına yazılan notlar veya süsleme, 2. toplum düzeninin dışında kalan ~ Lat marginalis a.a. < Lat margo, margin- kenar " marj

mark [xix] ~ Alm mark Alman para birimi < Alm marke 1. işaret, damga, 2. damgalı gümüş para [esk.] ~ Ger *markō sınır işareti, im, sınır ~ HAvr *merg- işaret, sınır " marj

marka [LO 1876] nişan, pusula, ticari alamet; [AMithat 1882] para yerine geçen pul veya jeton ~ İt marca işaret, damga, ticari marka ~ Ger *markō a.a. " mark

marke [etm [xx/b] ~ Fr marquer işaretlemek, mim koymak ~ Ger *markjan a.a. " mark

market [xx/c] büyük bakkal dükkânı ~ İng market çarşı, pazar ~ Lat mercatus ticaret, çarşı < Lat mercari satmak < Lat merx, merc- ticari mal, meta

marki [xix] ~ Fr marquis bir soyluluk ünvanı ~ OLat marchese sınır komutanı, uçbeyi < Lat marca sınır ~ Ger *markō " mark

markiz [xix] ~ Fr marquise [f.] marki eşi veya kadın marki < Fr marquis " marki

marley [xx/b] esnek yer karosu ~ marka Marley Floors Ltd. esnek yer karoları üreticisi İngiliz firma ☼ 1948

marmelat [Bah 1924] ~ Fr marmelade reçel ~ Port marmelada ayva reçeli < Port marmelo ayva ~ EYun melímēlon ayva veya muşmula & EYun melí bal + EYun mēlon her çeşit meyve, özellikle elma " melas, melon

maroken [ARasim 1897-99] ~ Fr maroquin Fas'a özgü bir tür güderi < öz Maroc Fas ülkesinin Fransızca adı < öz Marakeş Fas'ta bir kent

maron [xx/b] ~ Fr marron 1. kestane, 2. kestane rengi ~ Kelt

marpuç [LO xix] marpic nargile hortumu ~ Fa mār pēç yılankavi, yılan gibi kıvrımlı nesne & Fa mār yılan + Fa pēç büklüm, kıvrım " şahmaran, piç

mars [LO xix] oyunda iki kat kazanma ~ Ar mars [#mrs msd.] 1. suya daldırma, 2. bir oyunda tüm sayıları alarak galip gelme < Ar marasa suya daldırdı

marş [xix] yürüyüş şarkısı; [xx/a] otomobili harekete geçiren mekanizma ~ Fr marche 1. yürüyüş, yürüme, 2. yürü! (emir), 3. yürüyüş şarkısı, 4. otomobili harekete geçiren mekanizma < Fr marcher yürümek, basmak ~ OLat marcare ayaklarını sertçe yere basma Ger

marşandiz [Bah 1924] ~ Fr marchandise ticari eşya, kargo < Fr marchand tüccar ~ Lat mercans, t- < Lat mercari alıp satmak " market

marsık [LO xix] kötü yanmış kömür ~ ?

marşpiye [xx/b] ~ Fr marchepied her türlü basamak, otomobilde kapı basamağı & Fr marche bas + Fr pied ayak (~ Lat pes, ped- a.a.) " marş, ped(i)+1

mart ~ Yun Mártios mart ayı ~ Lat Martius a.a. < öz Mars, Mart- Roma savaş tanrısının adı

martaval [LO xix] palavra (argo) ~ ?

martı [EvÇ xvii] marti/martin bir deniz kuşu ~ İt martin pescatore balıkçıl kuşu ~? Lat maritimus denize ait, denizci " marina

---

• Karş. İng/Fr martin, Alm martinus, Rus martı (balıkçıl kuşu). Türkçede farklı bir kuş türünün adıdır.

martin [xix] bir tür tüfek ~ marka Martini-Henry İngiliz ordusunda 1871'den itibaren kullanılan tek atışlı piyade tüfeği < öz Friedrich von Martini İsviçre asıllı mühendis ve sanayici (1822-1897)

martini [ML xx/c] ~ İng martini sek vermutla yapılan bir kokteyl < marka Martini & Rossi bir vermut markası < öz Alessandro Martini İtalyan içki imalatçısı (1812-1905)

maruf [Kut, Aş xi] ~ Ar macrūf [#crf mef.] tanınmış, bilinen " irfan

marul [CodC, Amr xiii] ~ Yun maroúli yaprakları salata olarak yenilen bir bitki, lactuca sativa ~ Lat amarulla [küç.] acı ot, a.a. < Lat amarus acı

maruz ~ Ar macrūD [#crD mef.] bir şeyle karşılaşan, yoluna bir şey çıkan, bir şeyle muhatap kalan < Ar caraDa yoluna çıktı, belirdi " arz1

maruzat ~ Ar macrūDāt [#crD çoğ.] arzedilen şeyler, dilekçeler < Ar macrūD [mef.] arzedilen " maruz

maşa [Mü xvii] ~ Fa māşarz/māşa kıskaç, pense

masa [LO, KT xix] ~ Yun mesá sofra, yemek masası ~ Lat mensa a.a.

masaj [Bah 1924] ~ Fr massage a.a. < Fr masser masaj yapmak ☼ 1770 Le Gentil, Fr. seyyah ~ Ar masH [#msH] yağla ovma " mesh

masal [Men xvii] mesel vulg. masal ~ Ar maθal mesel, öğretici hikâye " mesel

maşallah [xiv] ~ Ar mā şā’allah "Allah ne isterse" & Ar mā ne + Ar şā’a ister, istedi + Ar allāh " inşallah

masat [LO xix] maSād bıçak bileme aleti ~ ?

• Ar mişχāδ (mişhaz, a.a.) biçiminden türetilmesi zordur.

maşatlık [LO xix] yahudi mezarlığı < Ar maşhad [#şhd iz/m.] şehitlik, mezar < Ar şahida şehadet etti, şehit oldu " şehit

masdar/mastar1 ~ Ar maSdar [#Sdr iz/m.] bir şeyin çıktığı yer, kaynak, köken, model, fiil mastarı < Ar Sadara çıktı, türedi, bir kaynaktan kaynadı " sudur

masif [xx/b] ~ Fr massif, -ive kütle, kütlevî < Fr masse kütle ~ Lat massa yığın, öbek, kütle

mask [xx/b] ~ Fr masque a.a. ~ İt maschera a.a. ~ Ar masχarat [#sχr] şaklabanlık, kepazelik, karnaval " maskara

maskara [CodC xiii] masχara soytarı ~ Ar masχarat [#sχr msd.] 1. şaklabanlık, kepazelik, karnaval, 2. gülünç, soytarı, kepaze < Ar saχira güldü, alay etti

maske [Men xvii] maska (~ Yun máska) ~ İt masca 1. cadı, 2. maske " mask

maskot [xx/b] ~ Fr mascotte a.a. < Prov masco cadı, büyücü

maskülen [xx/b] ~ Fr masculin eril, erkeksi ~ Lat masculinus a.a. " maço

maslahat [DK xiv] ~ Ar maSlaHat [#SlH msd.] iş, işlem, idari işler " sulh

maslahatgüzar ~ Fa maSlaHāt guδār işleri yürüten & Ar maSlaHāt işler + Fa guδār geçiren, eda eden " maslahat, güzergâh

maslak ~ Ar maslaχ [#slχ iz/m.] mezbaha < Ar salaχa hayvan öldürüp derisi yüzme " salhane

mason [xix] spekülatif masonluk mesleğine mensup kimse ~ Fr maçon duvarcı ~ OLat machion < Ger *maken yapmak, harç karmak ~ HAvr *mag- yoğurmak, şekil vermek, yapmak " magma

masör [Bah 1924] ~ Fr masseur masaj yapan < Fr masser masaj yapmak " masaj

masraf ~ Ar maSraf [#Srf msd.] harcama, gider " sarf

maşrapa [MŞ, DK xiv] meşrebe içme kabı, su tası; [Men xvii] vulg. maşrapa a.a. ~? Ar maşrabat [#şrb iz/m.] su veya içki içilen yer, çeşme, meyhane " şarap

---

• Türkçe sözcüğün gerek ses gerek anlam bakımından evrimi açıklanmaya muhtaçtır.

maşrık [xiv] ~ Ar maşriq [#şrq iz/m.] güneşin doğduğu yer, doğu " şark

---

• Fr orient karşılığı olarak kullanılmıştır.

mass [etm ~ Ar maSS [#mSS msd.] emme, soğurma < Ar maSSa emdi

mastar2 ~ Ar misTar [#sTr ia.] düz çizgi çizme cetveli < Ar saTr düz çizgi " satır1

master [xx/c] 1. akademik bir rütbe, 2. (müzikte) kendisinden kopya çıkarılan asıl kayıt ~ İng master 1. egemen, usta, efendi, 2. akademik bir rütbe, 3. kopyası çıkartılan asıl ~ EFr maistre rütbece üstün kimse, efendi, usta ~ Lat magister [kıy.] "daha büyük", a.a. < Lat magnus büyük " maksi+

mastı [Men xvii] mastī ~ İt mastino kısa bacaklı av köpeği ~ OLat mansuetinus evcil, alıştırılmış < Lat mansuescere evcilleştirmek & Lat manus el + Lat suescere, suet- alışmak " manüel, kostüm

---

• Karş. İng mastiff, Fr mâtin (mastı).

mastika [Kıp xiv] mastaki sakız; [LO xix] sakızlı rakı ~ Yun mastíχa sakız, sakız bitkisi ~ EYun mastiχē a.a. < EYun masáomai çiğnemek ~ HAvr *mendh-2 çiğnemek " manca

mastor [KatipÇ xvii] Frenklerde üstad, özellikle Rodos şövalyelerinin bütük üstadı; [xx/a] meyhaneci başı ~ Yun mastōr usta, üstad ~ Lat magister a.a. " master

mastürbasyon [xx/c] ~ Fr/İng masturbation ~ Lat masturbatio < Lat masturbare istimna etmek & Lat mas, mar- erkeklik + Lat turbare karıştırmak, topaç gibi çevirerek oynamak " maço, türbin

maşuk [Aş xiv] sevilen kimse, sevgili ~ Ar macşūq [#cşq mef.] sevilen kimse, sevgili < Ar caşiqa sevdi " aşk1

masum [Aş, Yus xiv] suçsuz ~ Ar macSūm [#cSm mef.] 1. aşireti tarafından korunan, dokunulmazlık sahibi, 2. suçlanamaz, suçsuz, günahsız < Ar caSama korudu, savundu " ismet

masun ~ Ar maSūn [#Swn mef.] sakınılan, esirgenen < Ar Sāna [msd. Siyānat] sakındı, esirgedi

mat1 [xx/b] ~ Fr mat boğuk, zayıf, parıltısız, parlak olmayan renk ~ Lat mattus a.a.

mat2 [Aş xiv] ölüm, yok olma; [MMem xvi] şah mat satrançta bir deyim ~ Ar māta [#mwt/myt msd. mawt] öldü (= İbr/Aram #mwt/myt ölme, ölüm = Akad mātu a.a.)

• Batı dillerine satranç terimi olarak Arapçadan geçmiştir.

matador [xx/b] ~ İsp matador 1. öldüren, 2. boğa güreşinde hayvana son darbeyi vuran kişi < İsp matar öldürmek ~ Ar māt ölüm " mat2

matah değerli eşya ~ Ar matāc ticari eşya " meta

matara [Men xvii] maTra meşin su torbası ~? Ar maTrat sağanak, şiddetli yağmur < Ar maTar yağmur

---

• Ar *miTharat (temizlik aracı?) biçiminden türetilmesi gerek anlam gerek biçim bakımından imkânsızdır.

matbaa [172+] basımevi ~ Ar *maTbacat^ [iz/m.] < Ar Tabaca [#Tbc] damga bastı " tab

---

• İbrahim Müteferrika'nın kurduğu matbaa önceleri basma kârhanesi ve yapılan iş basmacılık olarak anıldığı halde daha sonra (muhtemelen Müteferrika tarafından seçilen) daha "entelektüel" bir ad tercih edilmiştir.

matbu [xix] basılı ~ Ar maTbūc [#Tbc mef.] damga basılmış " tab

matem [xiv] yas, bir ölümün ardından uygulanan saygı ve üzüntü davranışları ~ Ar ma'tam [#'tm msd.] cenaze töreni, cenazede ağıt yakan kadınlar topluluğu

matematik [xx/a] ~ Fr mathématique ~ EYun mathēmatikē bilim, öğreti < EYun manthánō, math- öğrenmek, ilim sahibi olmak ~ HAvr *mendh- öğretmek

materyalizm [Bah 1924] materyalizma ~ Fr matérialisme maddecilik ~ İng materialism a.a. ☼ 1674 Robert Boyle, İng. filozof. < Lat materia 1. ağaç gövdesi, 2. madde, hammadde " materyel

---

• Lat materia 12. yy'dan itibaren Aristotelesçi felsefede EYun hylé (1. ağaç maddesi, 2. şekil almamış madde) karşılığı olarak kullanılmıştır.

materyel [xx/a] ~ Fr matériel malzeme, gereç, özellikle inşaat malzemesi < Lat materia 1. ağaç gövdesi, 2. madde, hammadde < Lat mater ana ~ HAvr *māter- a.a. " mader

matine [Bah 1924] ~ Fr matinée sabah vakti, gündüz gösterisi < Fr matin sabah ~ Lat matutinum sabahleyin, gün doğumunda < Lat matuta şafak ~ HAvr *mā-tu- < HAvr *mā- iyi, hayırlı

• Karş. Lat maturus (olgun).

matiz [xix] matis ~ Yun máthysos [mod. méthystos] sarhoş ~ EYun methystēs a.a. < EYun methý mayalanmış içki, şarap ~ HAvr *medhu- mayalanmış içki " mey

matkap ~ Ar miθqab [#θqb ia.] delgeç, matkap < Ar θaqaba [msd. θaqb] deldi

matlup [xiv] matlub ~ Ar maTlūb [#Tlb mef.] istenen, talep edilen, dilek " talep

matmazel [28M 1720] ~ Fr mademoiselle genç hanımefendi < Fr demoiselle genç kız ~ OLat dominicella [küç.] bayancık < Lat domina ev sahibesi, hanım " dam2

matrah [xx/b] vergi tarhına esas olan rakam, kendisinden vergi kesilen tutar ~ Ar maTraH [#TrH msd.] kendisinden eksiltme yapılan veya vergi kesilen şey < Ar TarH [#TrH] atma, eksiltme " tarh

---

• Yakın dönemde türetilmiş bir sözcük olup Arapça gramere göre açıklanması zordur. Karş. Ar maTraH (bir şey atılan yer, çöplük [iz/m.]).

matrak [xiv] değnek, sopa; [xx] gülünç ~ Ar miTraq [#Trq ia.] davul tokmağı, hallaç değneği < Ar Taraqa dövdü, davul çaldı " tarik

---

• İki anlam arasındaki ilişki açıklanmaya muhtaçtır.

matriarkal [DTC 1944] ~ Fr matriarcal anaerkil < Lat mater ana " mader, +arşi

matriks [ML xx/c] ~ YLat matrix, matric- içi boş kalıp, matematikte matriks ~ Lat matrix, matric- rahim " mader

matris [xx/b] ~ Fr matrice ~ YLat matrix rahim " matriks

matruş [ARasim 1897-99] traş edilmiş < Fa trāş " traş

• Fa traş sözcüğünden Arapça mefcūl vezninde türetilmiş Türkçe türevdir.

matruşka [xx/c] ~ Rus matryoşka [küç.] içiçe geçen Rus bebekleri < Rus matryoşa anacık, köylü kadın < Rus maty anne ~ HAvr *māter- a.a. " mader

matuf ~ Ar macTūf [#cTf mef.] atfedilen, isnat edilen " atıf

maun [KT xix] magun/mahun/ma'un ~ Fr mahoni [esk.] tropik ülkelere özgü bir ağaç / İt mahogon a.a. ~ İsp magon/mahagon a.a. ~ Karib maga

maval [LG 188+] yalan, özellikle lafı uzatarak söylenen yalan (argo) ~ Ar mawwāl [#mwl im.] şarkı söyleyerek dolaşan dilenci, dilenci şarkısı, yanık sesle söylenen şarkı

mavera ~ Ar mā warā’ öte yanda olan < Ar warā’ [#wry] öte, geri, ard (edat)

mavi [Men xvii] mā’ī/māwī suya ait, su gibi, su rengi, mavi ~ Ar mā’ī/māwī [#mwh nsb.] a.a. < Ar mā’ su " mayi

mavna [Kan xv] mavona/mavuna = Ar macūnat^ Mısır'a özgü bir tür kayık < ?

• Nihai kökeni belirsizdir.

mavra [LG 188+] mavro kara derili, arap (argo); [xx/b] eğlence, alay etme (argo) ~ Yun maúros kara, koyu renk, esmer ~ EYun amaurós karanlık

---

• Güncel argo anlamı muhtemelen "birinin esmerliğiyle alay ederek eğlenmek" eyleminden türemiştir. İng moor (kara derili, Arap) Orta Latince yoluyla Yunancadan alınmıştır.

mavzer [189+] ilk kez 1897 Yunan harbinde kullanılan tüfek türü ~ marka Mauser silah markası < öz Paul von Mauser Alman mucit ve sanayici (1838-1914)

maya [xiv] peynir ve hamur mayası ~ Fa māya öz, hammadde, maya ~ OFa mādag madde, hammadde

mayasıl ~ Ar mā yasīl [#syl] akan şey, akıntı < Ar sāla aktı " sel

maydanoz [xiv] mağdenos ~ Ar maqdanus/macdanus a.a. ~ OYun makedonēsi makedonya otu, maydanoz < öz Makedonía Makedonya

mayhoş ~ Fa māya χwuş tatlı maya " maya, hoş

mayi ~ Ar mā'ī [#mwh nsb.] su gibi, suya ait, sıvı, su rengi < Ar mā' su (= Aram mayyā a.a.)

mayın [xx/a] ~ İng mine maden ocağı, lağım, yeraltına gömülen patlayıcı ~ OLat mina maden ocağı ~ Kelt

mayıs [Aş xiv] ~ Yun Máios ay adı ~ Lat Maius a.a. < öz Maia Büyük Hanım, Mayıs başında bayramı kutlanan Roma tanrıçası < Lat *mag-ia " maksi+

mayış[mak [xx/c] alkolden veya sıcaktan gevşemek (argo) < Tü mayhoş olmak " mayhoş

maymun [CodC xiii] ~ Ar mīmūn a.a. ~ OYun mîmō(n) taklitçi, maymun < EYun mîméomai taklit etmek " mim2

mayna [LF xvi] (yelkenleri) indir! ~ Ven maina! indir! < Ven mainàr [İt ammainare] yelken indirmek

mayo [188+] ~ Fr maillot kundak, vücudu saran giysi, yüzme giysisi < Fr maille örgü

mayonez [AMithat 1875] ~ Fr mayonnaise yumurta ve zeytinyağı ile yapılan bir sos Fr *mahonnaise < öz Port-Mahon Menorca adasında bir liman

---

• 1656'da Port-Mahon limanının Richelieu tarafından fethi onuruna adlandırıldığı ileri sürülür.

maytap [xix] 1. ay ışığı, 2. ay ışığına benzer ışık saçan havai fişek ~ Fa māhtāb/mahtāb ay ışığı " mehtap

---

• Karş. Fa māh tābi ātaşīn (bir tür havai fişek).

mazarrat ~ Ar maDarrat [#Drr msd.] zarar, ziyan " zarar

mazbata ~ Ar maDbaTat [#DbT msd.] zabıt, tutanak " zabıt

mazbut ~ Ar maDbūT [#DbT mef.] zaptedilmiş, kaydedilmiş, mahfuz, korunaklı, kontrollü " zabıt

mazeret ~ Ar macδirat^ [#cδr msd.] özür, bağışlama " özür

mazgal [EvÇ xvii] ~ Yun/EYun masχálē 1. koltukaltı, 2. oyuk, koy, kovuk

mazhar [MMem xvi] ~ Ar maZhar [#Zhr iz/m.] 1. görüntü, fenomen, belirti, semptom, 2. bir özelliğin kendisinde zuhur ettiği nesne < Ar Zahara göründü, aydınlandı " zuhur

---

• Felsefede EYun epifaneía ve fainómenon karşılığıdır.

mazi [Aş xiv] geçmiş ~ Ar māDin [#mDy fa.] bitmiş olan, geçmiş zaman < Ar maDā [msd. muDin] bitti, geçti

mazı [xiv] mazu ~ Fa māzū servigillerden kozası sepicilikte kullanılan bir ağaç, thuya (= Sans māyū-phala a.a.)

mazlum [Aş, Yus xiv] ~ Ar maZlūm [#Zlm mef.] zulmedilen, zulme uğrayan " zulüm

mazmun ~ Ar maDmūn [#Dmn mef.] zımni anlam, meal, şiirde kelime oyunu " zımn

maznun ~ Ar maZnūn [#Znn mef.] sanık, zannedilen " zan

mazoşizm/mazohizm [xx/a] ~ Fr masochisme acıdan haz alma eğilimi < öz Leopold von Sacher-Masoch Avusturyalı romancı (ö. 1895)

mazot [Bah 1924] ~ Fr mazout ~ Rus

• İlk kez 1905 dolayında Bakü'de imal edilmiştir.

mazruf [KT xix] zarf içinde olan, içerik ~ Ar *maZrūf [#Zrf mef.] < Ar Zarf " zarf

mazur [Yus xiv] ~ Ar macδūr [#cδr mef.] özürlü, affedilen " özür

me onom koyun veya kuzu sesi

meal ~ Ar ma'āl [#'wl msd.] çeviri, yorum < Ar āla döndü " alet

mebde ~ Ar mabda' [#bd' iz/m.] başlama yeri, orijin, köken " bidayet

meblağ [MMem xvi] ~ Ar mablaġ [#blġ msd.] varılan tutar, toplam " büluğ

mebus [186+] Meclis-i Mebusan üyesi (Fr député karşılığı) ~ Ar mabcūθ [#bcθ mef.] görevle gönderilmiş kişi, delege, elçi < Ar bacaθa [msd. bacθ] 1. kaldırdı, diriltti, 2. gönderdi, delege etti

---

• Aynı kökten Ar bacθ (diriliş, Baas, bir parti adı).

mebzul ~ Ar mabδūl [#bδl mef.] bol sarf olunan < Ar baδala [msd. baδl] cömertçe harcadı, kurban etti

meç [xx/b] meş fitil şeklinde boyanan saç tutamı ~ Fr mèche fitil, saç tutamı ~ OLat micca lamba fitili

mecal [Aş, Yus, Gül xiv] 1. idman alanı, 2. güç, kuvvet, kapasite ~ Ar macāl [#cwl iz/m.] dolaşım alanı, at idman etme alanı, arena, sirk < Ar cāla döndü, dolaştı " cevelan

---

• Arapça kullanımda "dolaşım payı, hareket alanı" anlamı mevcut ise de "hareket etme gücü" anlamı Türkçeye özgüdür.

mecaz [Kut, Aş xi] söz oyunu ~ Ar macāz [#cwz iz/m.] 1. geçit, yol, köprü, 2. edebiyatta bir kelimenin asıl anlamından başka anlamda kullanımı, metafor < Ar cāza geçti " cevaz

mecbur ~ Ar macbūr [#cbr mef.] zorlanmış olan, zorunlu " cebir

meccan[en ~ Ar maccān [#mcn] bedava, karşılıksız ~ Aram məggān a.a. (= Akad magānnu a.a.)

mecelle dergi, fasikül, özellikle Cevdet Paşa tarafından derlenen fıkıh külliyatı (1872-80) ~ Ar macallat [#cll msd.] rulo şeklinde kitap, dergi, fasikül ~ Aram magallatā yazı rulosu < Aram #gll yuvarlamak, rulo yapmak

---

• Akad magallatu (kitap) biçimi Aramcadan alıntıdır.

meçhul ~ Ar machūl [#chl mef.] bilinmeyen " cehalet

mecidiye [xix] Padişah Abdülmecid zamanında bastırılan 20 kuruş değerinde sikke < öz Abdülmecid Osmanlı padişahı (h. 1839-1861) < Ar macīd [#mcd sf.] yüce, şanlı, övülen < Ar macada şanlı idi, yüceldi

meclis [Aş, Yus xiv] ~ Ar maclis [#cls iz/m.] oturum veya oturma yeri, sohbet toplantısı " cülus

mecmua [xiv] ~ Ar macmūcat^ [#cmc mef. f.] derleme, dergi, koleksiyon " cem

mecnun [Aş xiv] ~ Ar macnūn [#cnn mef.] deli, cinlere uğramış < Ar canna örttü, kapattı, kararttı " cin1

mecra ~ Ar macran [#cry iz/m.] akış, akıntı, veya akım yeri, akarsu yatağı " cereyan

mecruh [Env xiv] ~ Ar macrūH [#crH mef.] yaralı < Ar caraHa yaraladı " cerh

mecusi [xiv] ~ Ar macūsī [nsb.] Zerdüşt dinine ait < Aram māgūs / EYun mágos Zerdüşt rahibi ~ EFa maguş muhterem kimse, din büyüğü " maji

meczup ~ Ar macδūb [#cδb mef.] cezbeye kapılmış, tutkun, deli " cezb

med/medd- [xiv] medd ~ Ar madd [#mdd msd.] 1. uzama, genleşme, yayılma, 2. denizin yükselmesi < Ar madda 1. yayıldı, genleşti, uzadı, yer kapladı, 2. deniz yükseldi

medar [Mercimek xv] ~ Ar madār [#dwr msd.] 1. döngü, yörünge, 2. etrafında dönülen şey, eksen, merkez, bahis konusu olan şey, 3. dönülen yer, göz çukuru " devir

meddah [Yus xiv] ~ Ar maddāh [#mdh im.] övgücü, övgü düzen " medh

medeni [xiv] şehirli, politik; [xix] uygar, sivil, sivilize (Fr civilisé karşılığı) ~ Ar madanī [nsb.] şehirli < Ar madīnat kent, devlet " medine

---

• İkinci anlamı Fr civilisé (uygar) < Lat civile (kentli, kentsel) < civis (kent, devlet) karşılığıdır. Ayrıca karş. EYun politikós < pólis (kent, devlet) ve karşılığı olarak kullanılmıştır.

medet [CodC xiii] meded ~ Ar madad [#mdd msd.] el uzatma, yardım < Ar madda uzadı " med

medh [etm [Yus xiv] ~ Ar madh [#mdh msd.] övme, övgü < Ar madaha övdü

medhal ~ Ar madχal [#dχl iz/m.] giriş yeri, kapı " dahil1

medikal [xx/c] ~ Fr médical tıbba ilişkin < Lat medicus hekim < Lat mederi ilgilenmek, kaygılanmak, tedavi etmek ~ HAvr *med- gerekeni yapmak " moda

medine [xiv] kent ~ Ar madīnat [iz/m.] 1. yargı çevresi, hüküm alanı, 2. kent, kent devleti, Yun pólis karşılığı = Aram mədīnā/mədīnatā a.a. < Aram #dyn yargılama, hükmetme " düyun

meditasyon [xx/c] ~ Fr méditation tefekkür, derin düşünce ~ Lat meditatio < Lat meditari derin düşünmek, kaygılanmak < Lat mederi ilgilenmek " medikal

medrese [Aş xiv] ~ Ar madrasat [#drs iz/m.] ders yeri, okul < Ar darasa ders verdi " ders

medüz [xx/b] ~ Fr méduse denizanası ~ EYun Medoúsa mitolojide yılan saçlı tanrıça < EYun médō gözkulak olmak, yol göstermek, vesayet etmek, kayırmak

medya [xx/c] ~ İng media araçlar, basın ve yayın araçları ~ Lat media [çoğ.] araçlar, aracılar < Lat medium araç " midi+

medyum [xx/a] ~ YLat medium ruh çağırmada aracı olan kimse ☼ Swedenborg (1688-1772) İsv. teosofist ~ Lat medium [n.] aradaki şey, araç, aracı < Lat medius orta, ara " midi+

medyun ~ Ar madyūn [#dyn2 mef.] borçlanan, borçlu " düyun

mefhum [Yus xiv] ~ Ar mafhūm [#fhm mef.] yorum yoluyla anlaşılan, anlam " fehim

mefkûre [191+] ideal, ülkü (Fr idéal karşılığı) ~ Ar *mafkūrat [#fkr mef. f.] düşünülen veya düşüncede varolan şey < Ar fakara düşündü, fikir yürüttü " fikir

---

• Ziya Gökalp tarafından türetilmiş bir sözcüktür.

mefluç ~ Ar maflūc [#flc mef.] felç geçiren, felçli < Ar fulica felç oldu " felç

mefruşat ~ Ar mafrūşāt [#frş çoğ.] < Ar mafrūş yayılmış ya da serilmiş şey, yaygı, kilim, döşek < Ar faraşa [msd. firāş] yaydı, (örtü veya yatak) serdi < Ar firāş/farşat yatak, döşek, yaygı ~ Aram pərāsā a.a.

mefruz ~ Ar mafrūD [#frD mef.] farzedilen " farz

meftun ~ Ar maftūn [#ftn mef.] baştan çıkarılmış olan " fitne

meful ~ Ar mafcūl [#fcl mef.] edilen, edilgen, pasif " fiil

mega(lo)+ ~ Fr méga(lo)- / İng mega(lo)- büyük (sadece bileşiklerde) ~ EYun mégas/megálos büyük ~ HAvr *meg- a.a. " maksi+

megafon [xx/a] ~ Fr mégaphone ses yükseltici " mega(lo)+, fon(o)+

megaloman [xx/a] ~ Fr mégalomane büyüklük hastası " mega(lo)+, mani3

megapol [xx/c] ~ Fr mégapole büyük kent & EYun mégas büyük + EYun pólis kent " mega(lo)+, politik

megaron ~ EYun mégaron saray, büyük salon " mega(lo)+

meğer [Kut, Aş xi] ~ Fa magar eğer değil ise, yeter ki olmasın (bağlaç) < Fa ma agar " eğer

mehdi ~ Ar mahdīy [#hdy mef.] 1. yol gösterilmiş olan, doğru yolu izleyen, 2. İslam inancında kıyametten önce gelecek olan önder < Ar hadā yol gösterdi, kılavuz oldu " hidayet

mehil [Mercimek xv] ~ Ar mahl [#mhl msd.] yavaştan alma, erteleme < Ar mahala yavaştan aldı, acele etmedi

mehtap ~ Fa māhtāb/mahtāb ay ışığı & Fa māh/mah ay + Fa tāb ışık " mahya, tav2

mehter [xiv] üst düzey hizmetkâr; [xv] Osmanlı saltanat bandosu ~ Fa mihtar [kıy.] en büyük, üstün, üst düzey görevli < Fa/OFa mih/mēh büyük ~ EFa magh- a.a. ~ HAvr *megh/*meg- a.a. " maksi+

mekân [Yus xiv] yer, konum ~ Ar makān [#kwn iz/m.] yer, pozisyon, uzam, uzay, varoluş < Ar kāna var idi " kâinat

mekanik [183+] ~ Fr mécanique makineye ilişkin ~ Lat mecanicus ~ EYun mēχanikós < EYun mēχanē makine " makine

meke [xx/b] bir kuş türü ~ ?

mekik [xiv] mekûk ~ Fa makūk 1. kayık, kano, 2. dokuma tezgâhının hareketli parçası ~ OFa makōg kayık

mekruh [xiv] ~ Ar makrūh [#krh mef.] iğrenç, İslam hukukunda haram olmadığı halde çirkinliğinden ötürü kaçınılması gereken şey " kerh

mektep [Aş xiv] mekteb ~ Ar maktab [#ktb iz/m.] yazma yeri, yazıhane < Ar kataba yazdı " kitap

---

• "Okul" anlamı Türkçeye özgüdür.

mektup [xiv] ~ Ar maktūb [#ktb mef.] yazılı şey, yazı " kitap

melaike [Yus xiv] ~ Ar malā'ikat [#mlk çoğ.] melekler < Ar malak " melek

melal [Aş, Yus xiv] ~ Ar malāl [#mll1 msd.] bezginlik, yorguluk < Ar malla bezdi, bir şeyi yapmaktan yoruldu

melami [xiv] ~ Ar malāmī/malāmatī [#lwm nsb.] 9. yy'da Horasan'da doğan bir sufi hareketi ve bunun mensubu < Ar malāmat [msd.] ayıplama, azarlama, takbih < Ar lāma ayıpladı, takbih etti

---

• Dış görünüş ve toplumsal kuralları hiçe saymak yoluyla nefis terbiyesi yolunu seçtikleri için.

melamin [ML xx/c] bir tür sentetik reçine ~ Fr mélamine / İng melamine plastik yapımında kullanılan bir kimyasal madde (C3H6N6) " melan(o)+, amin2

melan(o)+ ~ Fr mélan(o)- / İng melan(o)- siyah (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun mélas, melan- a.a. ~ HAvr *mel-2 a.a.

melanet ~ Ar malcanat^ [#lcn msd.] lanetli olma " lanet

melankoli [192+] ~ Fr mélancholie ~ EYun melanχolía kara sevda ~ EYun melanχolē kara safra, eski tıpta insan vücudunu yönettiği düşünülen dört maddeden biri & EYun mélas, melan- kara + EYun χolē safra " melan(o)+, hülya

---

• Eski tıpta çeşitli ruh durumlarına yol açtığı varsayılan dört maddeden biri.

melanoma [ML xx/c] melanom ~ YLat melanoma deride siyah renkli ur, bu urun yol açtığı kanser türü < EYun mélas, melan- kara " melan(o)+

melanurya ~ Yun melanoúria [çoğ.] < Yun melanoúri karakuyruk, karagöz cinsinden kuyruğu kara lekeli bir balık & EYun mélas, melan- kara + EYun ourá kuyruk " melan(o)+, çipura

melas [ML xx/c] ~ Fr mélasse pekmez ~ Port melaço < Lat mel bal ~ HAvr *meld- < HAvr *melit- bal

---

• Karş. EYun melí (bal).

melbusat ~ Ar malbūsāt [#lbs çoğ.] giysiler < Ar malbūs [mef.] giyilen şey, giysi " libas

melce ~ Ar malca' [#lc' iz/m.] sığınma yeri < Ar laca'a [msd. lucū'] sığındı

melek [Aş, Yus xiv] ~ Ar malak [#mlk] elçi, haberci ~ İbr məlāk a.a. < İbr #l'k gönderme

---

• Ar #mlk (hükmetme) kökü ile ilgisi yoktur. EYun ángelos (1. haberci, elçi, 2. melek) sözcüğünün ikinci anlamı İbraniceden çeviridir.

meleke ~ Ar malakat [#mlk çoğ.] sahip olunanlar, haslet, karakter özelliği, yetenek " mülk

melez [Men xvii] meles iki ayrı ırktan doğan hayvan veya insan ~ ?

melik [Kut, DK xi] ~ Ar malik/malīk [#mlk] kral, hükümdar (= Aram maləkā a.a. = İbr melek a.a. = Akad maliku a.a.) " mülk

melisa/melise [xix] ~ Yun/EYun mélissa hoş kokulu bir bitki, oğulotu < Yun/EYun melí bal ~ HAvr *meld- < HAvr *melit- bal " melas

melodi [Bah 1924] ~ Fr mélodie ~ EYun meloidía şarkı söyleme & EYun mélos şarkı + EYun oidía (şarkı) söyleme " odeon

melodram [ARasim 1897-99] ~ Fr mélodrame şarkılı tiyatro, müzikal oyun ☼ 1770 Fr. & EYun mélos şarkı + EYun dráma, t- tiyatro " melodi, dram

melon [189+] ~ Fr chapeau melon 1880'li yıllardan itibaren moda olan kavun şeklinde şapka < Fr melon kavun (~ EYun mēlopépon kavun) ~ EYun mēlon her çeşit meyve, özellikle elma

meltem [Men xvii] yazın belli saatlerde esen deniz rüzgârı ~ ?

• Yun meltémi biçimi Türkçeden alınmıştır.

melul [Yus, DK xiv] ~ Ar malūl [#mll1 sf.] bıkkın, usanmış " melal

melun [DK xiv] ~ Ar malcūn [#lcn mef.] lanetli " lanet

memat [Aş xiv] ~ Ar mamāt [#mwt/myt msd.] ölüm, ölme " mat2

membran [xx/c] ~ İng membrane zar ~ Lat membrana deri < Lat membrum

meme çoc [MŞ, DK xiv] kadın göğsü

• Lat mamma (a.a.) aynı şekilde çocuk dilinden alınmıştır.

memişhane + [Men xvii] memşī ayakyolu, tuvalet; [xix] memşihane & Ar mamşā [#mşw/mşy iz/m.] gidilen yer, koridor, geçit (< Ar maşā [msd. maşy] yürüdü, ayakla gitti) + Fa χāna ev, mekân " hane

---

• Zaten ayakyolu anlamına gelen memşi sözcüğüne yer ifade eden hane eklenmesi galattır.

memlaha [xiv] ~ Ar mamlaHat [#mlH iz/m.] tuzla < Ar milH tuz

memleket [Kut xi] ~ Ar mamlakat [#mlk iz/m.] egemen olunan yer, krallık, ülke, devlet " mülk

memluk ~ Ar mamlūk [#mlk mef.] sahibi bulunan, sahipli, köle " mülk

memnu [xiv] ~ Ar mamnūc [#mnc mef.] yasaklanmış " men

memnun ~ Ar mamnūn [#mnn mef.] ihsan ve lütuf görmüş " minnet

memorandum [186+] ~ Lat memorandum [n.] hatırlanacak şey, not, muhtıra < Lat memorare anmak, hatırlamak ~ HAvr *(s)mer-1 anmak

memur ~ Ar ma'mūr [#'mr mef.] emredilen, emir kulu " emir1

men [etm [Aş xiv] ~ Ar manc [#mnc msd.] engel, yasak < Ar manaca durdurdu, engelledi, yasakladı

menacer/menajer [Cumh 1932] menecer spor takımı yöneticisi ~ İng manager at terbiyecisi [esk.], yönetici, idareci < İng to manage at terbiye etmek [esk.], idare etmek < İt maneggio at eğitme " manej

---

• İngilizce sözcüğün anlamı Fr ménage (ev idaresi) kelimesinden etkilenmiştir.

menba [xiv] ~ Ar manbac [#nbc iz/m.] kaynak < Ar nabaca [msd. nubūc] (su) kaynayarak yeryüzüne çıktı, fışkırarak aktı (= Aram #nbc a.a.)

mendebur [LO xix] uğursuz ~ Fa mandbūr müflis, perişan & Fa mand ev, bark + Fa būr perişan

menderes [LO xix] ~ Yun/EYun maíandros dolambaç, kıvrılarak akan su < öz Maíandros Büyük Menderes nehri

mendil [xiv] ~ Ar mandil peçete, peşkir ~ Aram mandīlā a.a. ~ EYun mantēlē a.a. ~ Lat mantele a.a.

mendirek [LF xvi] dalgakıran ~ Yun mandráki [küç.] "ağılcık", dalyan, dalgakıran, tekne barınağı < Yun mándra ağıl, kapalı yer " mandıra

menekşe [MŞ xiv] menevşe ~ Fa banafşa a.a. ~ OFa wanawşag a.a.

• Ar banafşac/manafşac, Süry mənīşkā, Erm manişag biçimleri Farsçadan alınmıştır. B > m dönüşümünün Farsçada mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

menemen [TDK 1974] yumurtayla yapılan bir yemek öz Menemen İzmir'e yakın bir kasaba

---

• Anlam ilişkisi meçhuldür.

menend [Aş, Yus xiv] mānend ~ Fa mānand benzer < Fa/OFa māndan/mānīdan kalmak, benzemek

menenjit [xx/a] ~ Fr méningite beyin zarı enfeksiyonu < EYun méninks, mening- zar, kılıf ~ HAvr *mēms- et, yumuşak doku

meneviş ~ Fa minā waş mine gibi, cam veya sırça gibi parlayan & Fa minā mine + Fa waş benzer, gibi " mine

menfa ~ Ar manfan [#nfw/nfy iz/m.] sürgün, sürgün yeri " nefiy

menfaat [Gül xv] ~ Ar manfacat^ [#nfc msd.] fayda, çıkar < Ar nafaca yararlı idi " nafia

menfez ~ Ar manfaδ [#nfδ iz/m.] girinti, oyuk " nüfuz

menfi ~ Ar manfīy [#nfw/nfy mef.] 1. dışlanan, sürgün edilen, 2. gramerde olumsuz " nefiy

menfur ~ Ar manfūr [#nfr mef.] nefret edilen " nefret

mengene [EvÇ xvii] ~ Yun mángano makaranın çevirme kolu, mancınık ~ EYun mánganon makaralı düzenek " mancınık

menhus ~ Ar manHūs [#nHs mef.] uğursuz < Ar naHasa [msd. naHs] uğursuzluk getirdi

meni [Kut xi] ~ Ar minā/minan [#mnw/mny] semen, sperm

• Ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır. Arapça kökün farklı anlamları arasındaki ilişki açık değildir.

meniskus [xx/c] ~ YLat meniscus 1. hilal şeklinde nesne, bir yüzü içbükey öbür yüzü dışbükey olan mercek, 2. diz ekleminde bulunan hilal şeklinde kıkırdak doku ~ EYun mēniskos [küç.] aycık, hilal < EYun mēn ay ~ HAvr *mēn(s)- a.a. < HAvr *mē-2 a.a. " mahya

menkıbe [TS xv] menkabe, çoğ. menakıb epos, epope < Ar manāqib [#nqb çoğ.] 1. yollar, geçitler, 2. bir kimsenin erdem ve kahramanlıklarını anlatan hikâye, epos < Ar manqabat [iz/m.] dar yol, dağ geçidi < Ar naqaba deldi, delip geçti, yol aştı, dağ aştı " nakip

---

• Arapça sözcüğün sadece çoğulu "epos" anlamında kullanılır. Tekil sözcüğün aynı anlamda kullanımı Türkçeye özgüdür.

menkul [xiv] ~ Ar manqūl [#nql mef.] taşınan, taşınmış < Ar naqala taşıdı " nakil

menopoz [ML xx/c] ~ Fr ménopause kadınlarda adet görme döneminin sonu / İng menopause a.a. & EYun mēn ay + EYun paúsis durma, sona erme " meniskus, poz

menşe ~ Ar manşa’ [#nş’ iz/m.] suyun kaynadığı yer, kaynak " neşet

menstrual [xx/c] ~ İng menstrual kadınların ay haline ilişkin < Lat menstruus ay hali < Lat mens ay ~ HAvr *mēn(s)- a.a. " mahya

mensucat ~ Ar mansūcāt [#nsc mef. çoğ.] dokunmuş şeyler, tekstil < Ar nasaca [msd. nasc] ördü, dokudu

mensup [xiv] mensub ~ Ar mansūb [#nsb mef.] ilişkili olan, ait olan " nesep

mensur ~ Ar manθūr [#nθr mef.] düzyazı " nesir

menşur [Yus xiv] ~ Ar manşūr [#nşr mef.] ferman, genelge " neşir

menta [xx/a] ~ İt menta nane ~ Lat mentha ~ EYun míntha/mínthē a.a.

• Batı dillerine Latinceden geçmiştir. Karş. İng mint, Fr menthe (nane).

menteşe [Mercimek xv] bendgüşā eklem; [Arg xvi] bendeşe kapı eklemi ~ Fa bandguşā eklem & Fa band bağ, mafsal, ligament + Fa guşādan, guşā- açmak " bent, küşayiş

mentol [195+] ~ İng menthol nane yağı & Lat mentha nane + Lat oleum yağ " menta, ole(o)+

menü [ARasim 1897-99] ~ Fr menu 1. küçük şey, önemsiz, ayrıntı, 2. ayrıntılı yemek listesi ~ Lat minutus küçük, önemsiz < Lat minuere, minut- küçültmek " mini1

mera ~ Ar marcan^ [#rcy iz/m.] davar güdülen yer " riayet

merak ~ Ar maraqq [#rqq msd.] incelik, duyarlık " rikkat

• "Tecessüs" anlamı Türkçeye özgüdür.

meram ~ Ar marām [#rwm msd.] dilek, istek, arzu < Ar rāma diledi, arzuladı

merasim ~ Ar marāsim [#rsm çoğ.] resmi işlemler < Ar rasm " resim

meratip ~ Ar marātib [#rtb çoğ.] mertebeler, rütbeler < Ar martabat " mertebe

mercan [Aş, Yus xiv] ~ Ar marcān a.a. ~ Aram margunā/margānītā inci, inci istiridyesi

---

EŞKÖKENLİLER:
Aram #mrgn : margarin, margarit, mercan

mercanköşk [Amr xiv] marzangūş/marzancūş ~ Fa marzangōş kekiğe benzer bir ot, farekulağı (& Fa marzan fare + Fa gōş kulak) ~ OFa marzangōş a.a.

• OLat marjoranum, Yun matsurána biçimleri Arapça veya Türkçeden alınmıştır. Fr marjolaine, İng marjoram Latinceden türemiştir.

mercek YT [TDK 1944] adese < Tü mercimek " mercimek

• Fr lentille ve Ar cadasat (mercimek, mercek) sözcüklerine karşılık olarak türetilmiştir.

merci ~ Ar marcic [#rcc iz/m.] kendisine geri dönülen yer, başvuru makamı < Ar racaca geri döndü " rücu

mercimek [xiv] mercümek ; [Arg xvi] mirdümük/mercümek ~ Fa marcumak baklagillerden küçük taneli bir bitki < Fa marcū mercimek tanesi

merdane1 [Men xvii] verdāne/verdene hamur açmakta kullanılan silindir şeklinde çubuk, oklava; [LO] merdāne ~ Fa wardāna/wardana a.a. ~ OFa wardanag mil, şiş, eksen < OFa waştan, ward- dönmek, döndürmek " gerdan

---

• Şaşırtıcı ses değişimi belki merdane2 etkisiyle açıklanabilir.

merdane2 [Mercimek xv] ~ Fa mardāna erkekçe, erkek gibi " mert

merdiven [Aş, Env, MMem xiv] nerdübān ; [Men] nerdübān vulg. merdüven ~ Fa nardibān/nardubān a.a.

meret ~ Ar marad [#mrd] inatçı, asi, şeytan < Ar marada [msd. murūd] inat etti

merhaba ~ Ar marHabā [#rHb zrf.] "ferahlıkla" (karşılama sözü) < Ar raHiba [msd. raHab] ferah ve geniş idi

merhale [xiv] ~ Ar marHalat [#rHl iz/m.] bir günlük yolculuk mesafesi < Ar raHala yolculuk yaptı, göçtü " rahle

merhamet [Env xv] ~ Ar marHamat [#rHm msd.] acıma, şefkat < Ar raHima merhamet etti, kucakladı, şefkat gösterdi " rahim1

merhem [Aş, Yus xiv] melhem/merhem ~ Fa marham / Ar malġam/malham alaşım, bulamaç, krem ~ EYun málagma, t- a.a., özellikle sepicilikte kullanılan yumuşatıcı bileşim < EYun malássō, malag- yumuşatmak ~ HAvr *mel-ag- a.a. < HAvr *mel-1 gevşemek, yumuşamak

---

• Arapça sözcük en erken Binbir Gece Masallarında (9. yy) kaydedilmiştir.

merhum [MMem xvi] ~ Ar marHūm [#rHm mef.] rahmet edilen, rahmete kavuşmuş olan " rahmet1

meri ~ Ar marcīy [#rcy mef.] riayet edilen, gözetilen " riayet

meridyen [xx/b] ~ Fr méridien boylam, güneşin öğle vakti ulaştığı açı < Lat meridies öğle vakti < Lat *medidies & Lat medius orta + Lat dies gün " midi+, jurnal

merinos [183+] ~ İsp merinos bir koyun türü < öz Merinos Merinîler, 13.-15. yy'da Kuzey Afrika'da hüküm süren Berberi hanedanı

merkantilizm [xx/b] ~ Fr mercantilisme tüccar zihniyeti, eski bir ekonomik öğreti ~ İt mercantilismo < İt mercante tüccar, pazarcı " market

merkep [Aş, Yus xiv] merkeb binek hayvanı ~ Ar markab [#rkb iz/m.] binek, taşıt aracı < Ar rakiba [msd. rukūb] (ata veya bir vasıtaya) bindi (= Akad markabtu araba < Akad rakābu binmek)

merkez ~ Ar markaz [#rkz iz/m.] dairenin merkezi, orta nokta < Ar rakaza [msd. rakz] direk dikti, mızrak sapladı

• Anlam bağı için karş. EYun kéntron (merkez) < kéntein (saplama, dikme).

mermer [Aş xv] ~ Yun mármaro a.a. ~ EYun mármaros a.a. < EYun marmaírō parlamak, parıldamak

mermi ~ Ar marmīy [#rmy mef.] fırlatılan < Ar ramā [msd. ramy] attı, fırlattı, tüfekle ateş etti

merru >> 'ya herru ya merru' deyiminde " herru ya merru

merserize [Hay 1959 195+] ~ Fr mercerisé soda ile işlenerek parlatılmış yün < İng to mercerise yünü soda ile parlatmak < öz John Mercer İngiliz boya sanayicisi (19. yy)

mersi [186+] ~ Fr merci teşekkür sözü ~ OLat merces, merced- rahmet, bereket ~ Lat merces, merced- ödül, bedel, ücret " market

---

• Fransızca sözcük "Allah bereket versin" veya "Allah karşılığını versin" anlamında Dieu merci deyiminden kısaltmadır.

mersin1 [Amr xv] mersin Akdeniz bölgesine özgü bir bitki, myrtus communis ~ Yun myrsíni mersin ~ EYun mýrton/myrsínē a.a.

• Lat myrtus, Fa murd, Rus myrt (a.a.) Yunancadan alınmıştır. Karş. İng myrtle, Fr myrtille (a.a.) < Lat myrtillus (mersin meyvesi).

mersin2 [Kan xvi] balık türü ~ Yun smýrina 1. yılan balığı, 2. mersin (acipenser sturio), özellikle havyar mersini (huso) ~ EYun mýraina yılan balığı " müren

mersiye ~ Ar marθiyyat [#rθw msd.] ağıt < Ar raθā [msd. raθw] ağladı, ağıt düzdü

mert [Aş xiv] ~ Fa/OFa mard adam, insan, erkek ~ EFa martiya ölümlü varlık, insan (= Sans mārtyá a.a.) ~ HAvr *mór-to- a.a. < HAvr *mer-2 ölmek " mort

---

• Karş. EYun mortōs, İng mortal (ölümlü). Aynı kökten Fa/OFa murdan, Sans marati/mriyatē, Kürt mırın, Erm me?an-, Lat mori (ölmek), Fa marg (ölüm), Fa/OFa murd, Lat mortuus (ölü), İng murder (öldürmek).

mertebe [Aş xiv] ~ Ar martabat [#rtb msd.] sıra, basamak, derece, rütbe " rütbe

mertek [Arg xvi] ~ Erm martag çatı kirişi, tavanı tutan ana direk

mesabe

mesafe [MMem xvi] ~ Ar masāfat [#swf msd.] iki yer arasındaki uzaklık, aralık

mesağ ~ Ar masāġ [#swġ msd.] kolaylık, açık kapı, izin < Ar sāġa (lokma) yutması kolay idi, kabul edilebilir idi, izinli idi

mesaha [xi] ~ Ar misāHat [#swH] arazi ölçümü, yüzölçümü, topografi < Ar sāHat saha, alan " saha

mesai ~ Ar masācin^ [#scy çoğ.] emekler, gayretler < Ar mascā’ [msd.] emek, gayret " say

mesaj [xx/b] ~ Fr message rahatlatmak amacıyla elle sığama ~ OLat missaticum gönderi, gönderilen şey < Lat mittere, miss- göndermek

meşakkat [Aş xiv] ~ Ar maşaqqat [#şqq msd.] zahmet yükleme, sıkıntıya sokma " şık1

meşale [Gül xiv] ~ Ar maşcalat^ [#şcl msd.] ışıma, ışık kaynağı, çıra " şule

mesane ~ Ar maθānat [#θwn iz/m] sidik torbası (= Aram #twn işeme = İbr #şyn a.a.)

mescit [Kut, Aş xi] ~ Ar mascid [#scd iz/m.] secde yeri, cami " secde

meşe [DK xiv] mişe orman; [Men xvii] funda çalısı ~ Fa bīşa fundalık, orman ~ OFa wēşag a.a.

mesel [Kut, Aş xi] ~ Ar maθal [#mθl] simge, kıssa, ahlaki öykü < Ar maθala benzedi, gibi idi, örnek oldu " misil

mesela [xiv] ~ Ar maθalā [#mθl zrf.] misal olarak " mesel

mesele [xiv] ~ Ar mas’alat [#s’l msd.] soru " sual

mesen [xx/a] ~ Fr mécène sanatçıları destekleyen kişi, sponsor < öz Maecenas Romalı devlet adamı (MS 1. yy)

meserret ~ Ar masarrat [#srr msd.] neşe, sevinç < Ar sarra neşelendirdi, gıdıkladı " sır1

meşgale [xiv] ~ Ar maşġalat [#şġl msd.] uğraşı, iş güç < Ar şaġala [msd. şuġl] meşgul oldu, uğraştı, bir boşluğu veya alanı veya makamı işgal etti

meşgul [Kut, Aş xi] ~ Ar maşġūl [#şġl mef.] (bir işle) uğraşan, boşta olmayan < Ar şaġala meşgul oldu, uğraştı " meşgale

mesh [etm [xiv] ~ Ar masH [#msH msd.] 1. elle sığama, yağla ovma, ovarak temizleme, 2. abdestte azaya el sürme < Ar masaHa ovdu

meşhur [Aş xiv] ~ Ar maşhūr [#şhr mef.] ünlü, tanınmış " şöhret

meşhut ~ Ar maşhūd [#şhd mef.] tanık olunan, şahitli " şehadet

mesih ~ Ar masīH [#msH sf.] yağla ovulmuş olan, İsa (= İbr māşiyaχ 1. yağla ovulmuş, 2. kıyametten önce gelmesi beklenen peygamber, mesih < İbr #mşχ yağla ovma) " mesh

---

• Yun χristos (yağla ovulmuş) biçimi İbraniceden çeviridir.

meşihat [Men xvii] şeyhler, yüksek din görevlileri sınıfı; [KT xix] şeyhulislamlık makamı ve şeyhulislamın görev yeri ~ Ar maşīχat [#şyχ çoğ.] yaşlılar, şeyhler < Ar şayχ " şeyh

meşin [Kan xv] ~ Fa mēşīn koyun derisi < Fa/OFa mēş koyun, koç (= Sans meşá, miş- a.a.)

mesir ~ Ar masīr [#syr mef.] gezilen yer, mesire < Ar sayara gezdi, dolaştı " seyir

---

• Mesir macunu deyimi Manisa yakınındaki bir mesire yerinin adından türemiştir.

mesire ~ Ar masīrat [#syr mef. f.] gezilen yer, seyirlik " seyir

---

• Arapça sözcük yā'lı ecvef fiilin mef'ulüdür.

meşk [MMem xvi] (özellikle yazı veya müzikte) prova, idman ~ Ar maşq [#mşq] hızlı ve güzel yazma

mesken [Aş xiv] ~ Ar maskan [#skn iz/m.] oturma yeri, konut (= Akad maşkanu konut < Akad şakānu koyma, yerleştirme) " sükûn

meskûkat ~ Ar maskūkāt [#skk çoğ.] genel olarak madeni paralar, nümizmatik < Ar maskūk [mef.] darbedilmiş (sikke) < Ar sakka [msd. sakk] sikke bastı " sikke

meskûn [MMem xvi] ~ Ar maskūn [#skn mef.] oturulan, ikamet edilen " sükûn

meslek ~ Ar maslak [#slk msd.] 1. yol, rota, 2. yöntem, fikir akımı, hayatta tutulan yol < Ar salaka [msd. sulūk] bir yolu izledi, yol aldı, seyahat etti

mesnet [xiv] mesned ~ Ar masnad [#snd iz/m.] dayanılan yer veya şey, dayanak " senet

mesnevi ~ Ar maθnawī [#θny nsb.] her iki mısraı birbiriyle kafiyeli beyitlerden oluşan manzume < Ar maθnū [mef.] ikilenmiş, ikili < Ar θanā ikiledi, ikiye katladı " sani

meşrep ~ Ar maşrab [#şrb iz/m.] 1. içme yeri, dere boyunda su içilen yer, 2. [mec.] bir görüş veya eğilimde olanların toplandığı yer, 3. eğilim, mezhep, ekol, fikir akımı " şarap

meşru [xiv] ~ Ar maşrūc [#şrc mef.] yasaya uygun, hukuki " şer2

meşrubat [Men xvii] ~ Ar *maşrūbāt [#şrb çoğ.] içilen şeyler, içecekler < Ar *maşrūbat [mef.] içilen şey " şarap

---

• Gerek tekil gerek çoğul biçime klasik Arapça sözlüklerde rastlanmaz.

meşruhat ~ Ar maşrūHāt [#şrH mef. çoğ.] açıklanan şeyler, açıklamalar " şerh

mesrur [MMem xvi] ~ Ar masrūr [#srr mef.] neşeli, sevinçli " sır1

meşrut ~ Ar maşrūT [#şrT mef.] koşula bağlanmış, şartlı " şart1

mest1 [Aş, Yus xiv] ~ Fa mast sarhoş < Fa *mayasta " mey

mest2 [Mü xvii] mesh kabul eden yumuşak ve bağcıksız ayakkabı ~ Ar masH [#msH] mesh " mesh

mesul [Men xvii] mes'ul sorulan şey veya kendisinden soru sorulan kimse; [Men xvii] mes'ul olmak kendisinden soru sorulmak, sorgulanmak ~ Ar mas’ūl [#s’l mef.] sorulan şey, soru, sorgu < Ar sa’ala sordu " sual

meşum ~ Ar maş’ūm [#şcm mef.] uğursuz " şeamet

mesut [xiv] mesud ~ Ar mascūd [#scd mef.] mutlu " saadet

meşveret [xiv] ~ Ar maşwarat [#şwr msd.] danışma, konsültasyon, görüş alışverişinde bulunma < Ar şūrā danışma " şura2

meta [Aş, Yus xiv] ~ Ar matāc [#mtc] nesne, kullanılabilen eşya, ticari mal < Ar mataca [msd. matc] alıp götürmek, kullanmak

meta+ ~ EYun metá başka olma, öteye gitme, sonra olma bildiren edat ve fiil öneki

---

EŞKÖKENLİLER:
EYun metá : metabolizma, metafizik, metafor, metamorfoz, metastaz, metatez, meteor, meteoroloji, metod

metabolizma [DTC 1944] ~ Fr métabolisme besinlerin organizma tarafından özümsenmesi süreci < EYun metabolē değişme, alıp verme, mübadele < EYun metabállō çevirmek, değiştirmek, değişmek & EYun metá başka, öte + EYun bállō, bol- atmak " meta+, balistik

metafizik [Bah 1924] ~ Fr métaphysique fizik ötesi ~ EYun metafysiká Aristoteles'in bir kitabının adı, a.a. < EYun metá ta fysiká Fizik'ten sonraki " meta+, fizik

---

• Aristoteles külliyatında Fysika (Fizik) kitabından sonra gelen bölümler anlamında, muhtemelen Theophrastos tarafından adlandırılmıştır.

metafor [xx/c] ~ Fr métaphore simgesel anlatım / İng metaphor a.a. ~ EYun metaforá 1. transfer, başkalaşım, 2. retorikte bir sözcüğü doğal anlamı dışında kullanma, anlam kaydırması < EYun metaférō değiştirme, taşıma, başkalaştırma & EYun metá başka + EYun férō, for- taşımak, götürmek " meta+, +ber

metal [192+] ~ Fr métal maden ~ Lat metallum a.a. ~ EYun métallon a.a. < EYun metalláō aramak, araştırmak

metalürji [192+] ~ Fr metallurgie maden eritme ve arıtma işlemleri " metal, +ürji

metamorfoz [192+] ~ Fr métamorphose başka şekle girme, dönüşme ~ EYun metamórfosis a.a. & EYun metá başka + EYun morféō biçim almak " meta+, morf(o)+

metan [xx/b] ~ Fr méthane kimyada bir gaz < Fr méthyle " metil

metanet ~ Ar matānat [#mtn msd.] sağlam olma, dayanıklılık < Ar matn sağlam " metin1

metastaz [xx/b] ~ Fr métastase kanserin vücutta başka bir yere sıçraması ~ EYun metastásis durum değiştirme & EYun metá başka + EYun (h)ístēmi, stā- durmak " meta+, statik

metatez [xx/c] ~ Fr métathèse iki şeyin karşılıklı yer değiştirmesi, dilbilimde göçüşme (bir kelimede iki sesin telaffuz zorluğundan ötürü yer değiştirmesi) ~ EYun metáthesis karşılıklı yer değiştirme " meta+, tez2

metazori [AL 192+] zoraki, mecburi (argo) ~ Yun me to zóri zor ile < Tü zor " zor

metbu [xiv] ~ Ar matbūc [#tbc mef.] kendisine tabi olunan " tabi

metelik [xix] metalik madeni para ~ Yun metallikó [n.] madeni şey < Yun metallikós madeni " metal

meteor [192+] ~ Fr météore göktaşı ~ EYun metéōron [n.] yüksekte olan şey & EYun metá öte + Lat aeírō, aer- kaldırmak " meta+, aort

meteoroloji [KT xix] ~ Fr météorologie gök olayları bilimi " meteor, +loji

metil [xx/b] ~ Fr méthyle kimyada bir molekül, CH3 < Fr méthylene metil alkol, metanol ☼ 1834, Jean-Baptiste Dumas ve Eugene Peligot, Fr. kimyacı & EYun methý şarap + EYun (h)ýlē ağaç, tahta " matiz, heyula

---

• Metil alkol tahtanın distilasyonundan elde edildiği için.

metin1/metn- [xiv] metn ~ Ar matn [#mtn msd.] 1. hayvanın sırtı, omurganın iki yanı, gövde, torso, 2. bir yazının gövde kısmı, edebi metin (= Akad matnu kas, kiriş)

metin2 ~ Ar matīn [#mtn sf.] sağlam, dayanıklı < Ar matuna sağlam ve dayanıklı idi < Ar matn " metin1

metis [xx/b] ~ Fr métis melez, karışık soylu ~ OLat *mixticius a.a. < Lat mixtus karışık " miks

---

• Karş. İsp mestizo (melez) < OLat *mixticius.

metod/metot [192+] ~ Fr méthode yöntem ~ EYun méthodos "öteye giden yol", ilim yolu, araştırma yöntemi & EYun metá öte + EYun (h)odós yol " meta+, od(o)+

metr [192+] iskambilde büyük kâğıt ~ Fr maître usta, efendi, amir ~ Lat magister rütbece üstün olan kişi, ağabey, hoca, üstad " master

metrdotel [REkrem <1887] ~ Fr maître d’hôtel 1. baş kâhya [esk.], 2. restoran yöneticisi " metr, otel

metre [İM89 187+] metro ~ İt/Yun metro uzunluk ölçü birimi ~ Fr mètre a.a. ~ EYun métron ölçü " +metre

---

• 1795’te Fransa Meclisince uzunluk ölçü birimi olarak tanımlanmıştır. 1870 dolayında Osmanlı Devletinde resmi ölçü birimi olarak benimsenmiştir.

metres [AMithat 1875] kapatma ~ Fr maîtresse [f.] 1. hanımefendi, 2. evlilik dışı sürekli sevgili < Fr maître efendi, amir " metr

metris [Env xv] siper, tabya ~? Ar matāris [#trs çoğ.] siper, hendek, tabya < Ar mitras siper = Ar turs daire şeklinde kalkan, disk

metro [Bah 1924] metropoliten ~ Fr métro < Fr métropolitain < Fr chemin de fer métropolitain şehir içi demiryolu " metropol

metronom [192+] ~ Fr métronome "ölçü düzenleyen", müzikte tempo ölçüm cihazı & EYun métron ölçü + EYun nómos kural, yasa, usul, adet " metre, +nomi

metropol [Bah 1924] ~ Fr métropole kent, büyük kent ~ EYun mētrópolis anakent, bir koloniyi kuran kent & EYun mētér ana (~ HAvr *māter- ana) + EYun pólis kent " mader, politik

metruk [xiv] ~ Ar matrūk [#trk mef.] bırakılmış, terk edilmiş " terk

mevcut [Aş xiv] mevcūd ~ Ar mawcūd [#wcd mef.] bulunan, var olan < Ar wacada buldu, bulundu, varoldu " vücut

mevduat ~ Ar mawdūcāt [#wdc mef. çoğ.] emanet edilmiş şeyler " veda

mevhum ~ Ar mawhūm [#whm mef.] vehmedilen, boşuna korkulan " vehim

mevki ~ Ar mawqic [#wqc iz/m.] düşüm yeri, vaka yeri " vuku

mevkuf [xiv] ~ Ar mawqūf [#wqf mef.] durdurulmuş, tutulmuş, tutuklu " vakıf1

mevkute [KT xix] süreli yayın (Fr périodique karşılığı) < Ar mawqūt [#wqt mef.] süreli, belirli süresi olan " vakit

mevla [Yun, Aş xiii] ~ Ar mawlan [#wly] veli, egemen, efendi, yönetici < Ar waliya gözetti, yönetti " velayet

mevlana [xiii] ~ Ar mawlānā efendimiz " mevla

• Arapça üçüncü çoğul şahıs iyelik eki -nā ilavesiyle.

mevlit [Kut xi] doğum; [xiv] Peygamberin doğumu, bu vesile ile okunan ilahi ~ Ar mawlid [#wld msd.] doğum < Ar walada doğurdu " velet

mevsim [Aş xiv] ; [MMem xvi] yılın yolculuk yapılabilen dönemi, Muson ~ Ar mawsim [#wsm iz/m.] 1. panayır, bayram, festival, 2. yolculuk mevsimi, hac mevsimi < Ar wasama dağladı, damga bastı " sima

---

• Orijinal anlamı muhtemelen "hayvanlara damga basma zamanı"dır.

mevsuk ~ Ar mawθūq [#wθq mef.] belgelenmiş, vesikalı " vesika

mevta ~ Ar mawtā' [#mwt/myt çoğ.] ölüler < Ar mayyit ölü " mat2

mevut ~ Ar mawcūd [#wcd mef.] vaad edilmiş " vaat

mevzi [xiv] ~ Ar mawDic [#wDc iz/m.] konma yeri, konum " vaz2

mevzu [xiv] ~ Ar mawDūc [#wDc mef.] ortaya konan, konmuş olan, müzakerenin konusu < Ar waDaca koydu, vazetti " vaz2

mevzuat [xx/a] vazedilmiş olan kural ve yasalar ~ Ar mawDūcāt [#wDc mef. çoğ.] tartışılan konular, tezler " mevzu

---

• "Konulmuş olan kanun ve kurallar" anlamı Türkçeye Farsçadan alınmıştır.

mevzubahis ~ Fa mawDū-i baHθ bahis konusu & Ar mawDū' konu + Ar baHθ bahis " mevzu, bahis

mevzun [xiv] ~ Ar mawzūn [#wzn mef.] dengeli, ölçülü " vezin

mey [Aş xiv] ~ Fa may mayalanmış içki, şarap ~ OFa may a.a. (= Sogd maδu a.a. = Ave maδa baldan yapılan bir tür mayalanmış içki) ~ HAvr *medhu- 1. bal, 2. baldan yapılan içki

---

• Aynı kökten EYun methý, İng mead (mayalanmış içki)

meyan1 [CodC xiii] buyan kökü yenen bir bitki, glycirrhiza; [Amr xv] biyan ~ ?

• Burunsul etkisiyle inisyal b > m dönüşümü şaşırtıcı değildir.

meyan2 ~ Fa miyān bel, orta, ortalık yer, ara, aralık ~ OFa miδyān/mayān a.a. (= Ave maiδyā-na a.a. = Sans mádhya a.a.) ~ HAvr *medhyo- orta " mez(o)+

meydan [Aş xiv] ~ Ar maydān [#myd] geniş açık alan ~ OFa miδyān/mayān orta, ortalık yer " meyan2

meyhane [DK xiv] ~ Fa may χāna şarapevi " mey, hane

meyil/meyl- [Aş xiv] meyl ~ Ar mayl [#myl msd.] eğim < Ar māla eğimli idi, eğildi

meymenet ~ Ar maymanat [#ymn msd.] uğur, kutluluk < Ar yamīn sağ el " yemin

meyus [MMem xvi] ~ Ar may'ūs [#y's mef.] 1. kendisinden umut kesilen şey, 2. yeis eden, umutsuz " yeis

meyve [Aş xiv] mīve ~ Fa mīwa a.a. ~ OFa mēvag a.a. (= Sogd məgdē a.a. < İr *migda-ka)

meyyal ~ Ar mayyāl [#myl im.] eğimli, eğilimli " meyil

mez(o)+ ~ Fr/İng mes(o)- orta (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun mésos orta ~ HAvr *medhyo- a.a.

• Aynı kökten Lat medius, İng mid/middle, Alm mitte, Ave maiδya, Sans mádhya (orta). Ar maidān Orta Farsçadan alınmıştır.

mezalim [Kut xi] ~ Ar maZālim [#Zlm çoğ.] zulümler < Ar Zulm " zulüm

mezar [MMem xvi] türbe, ziyaret edilen kabir ~ Ar mazār [#zyr iz/m.] ziyaret edilen yer, ziyaretgâh " ziyaret

mezat [Yus xiv] ~ Ar mazād [#zyd msd.] arttırma, açık arttırma < Ar zāda arttı, çoğaldı " ziyade

mezbaha ~ Ar maδbaHat [#δbH iz/m.] hayvan kesilen yer < Ar δabaHa [msd. δabH] hayvan kesti, öldürdü

mezbele ~ Ar mazbalat [#zbl iz/m.] çöplük, gübre kulübesi < Ar zibl çöp, dışkı (= İbr/Aram #zbl a.a. = Akad ziblu a.a.)

• Karş. Akad ziblu (çöp, pislik), İbr zabal (dışkı).

mezc [etm ~ Ar mazc [#mzc msd.] karıştırma < Ar mazaca karıştırdı

mezdeke ~ Yun mastíχa sakız " mastika

meze [Men xvii] tadım, lezzet; [LO xix] tadımlık çerez ~ Fa maza tad, lezzet ~ OFa mazag a.a. (< Fa/OFa mazīdan tadını almak, emmek)

mezgit [Men xvii] mezīt yağlı, özellikle yağda pişirilmiş soğan; [LO, KT xix] mezīt/mezyit eti yağlı ve lezzetli bir tür balık, gadus merlangus ~ Ar mazīt/muzayyat [#zyt II mef.] yağlı < Ar zayt zeytinyağı " zeytin

---

• -g- ile yazılışı 20. yy ikinci yarısına aittir.

mezhep [Yus xiv] mezheb ~ Ar maδhab [#δhb1 msd.] 1. gidiş, yol, rota, 2. kanı, görüş, İslam hukukundaki ekollerden her biri < Ar δahaba gitti, bir yol izledi " zehap

meziyet [xiv] ~ Ar maziyyat [#mzy msd.] avantaj, üstünlük, erdem

mezkûr [xiv] ~ Ar maδkūr [#δkr mef.] zikredilen, anılan < Ar δakara andı " zikir

mezmur [xiv] ~ Ar mazmūr [#zmr] Kuran'a göre Hz. Davud'un kitabı ~ İbr mizmōr şarkı, özellikle Eski Ahit'te Hz. Davud'a atfedilen şarkılara verilen ad < İbr #zmr şarkı söyleme

mezolitik [DTC 1944] ~ Fr mesolithique Orta Taş Devri " mez(o)+, lit(o)+

mezra ~ Ar mazracat^ [#zrc iz/m.] tarım yapılan yer, çiftlik " ziraat

mezun [xiv] ~ Ar ma'δūn [#'δn mef.] izin almış, izinli, icazetli < Ar aδina kulak verdi, dinledi, izin verdi " izin

mezür [xx/a] müzikte tempo birimi ~ Fr mesure ölçü ~ Lat mensura a.a. " mezura

mezura [xix] şerit metre ~ Ven mezùra [İt misura] ölçü ~ Lat mensura a.a. ~ HAvr *mēn(s)- < HAvr *mē-2 ölçmek " +metre

mezzosoprano [xx/b] ~ İt mezzo-soprano orta-yüksek, müzikte kadın sesinin orta perdesi & İt mezzo orta (~ Lat medius) + Lat soprano " midi+, soprano

miat ~ Ar mīcād [#wcd ia.] vaad edilen zaman " vaat

mibzer ~ Ar mibzar [#bzr ia.] tohum ekme aracı " bezir

mıcır [LO xix] mucur demir cürufu, her şeyin kırıntısı ~ Erm mcir taş veya kömür kırıntısı, çakıl

miço [Men xvii] muço ~ Yun moútso gemi yamağı ~ İt mozzo a.a. ~ İsp mozo oğlan, çırak

mide [Aş xiv] ~ Ar micdat^ [#mcd msd.] sindirim organı

midi+ ~ Fr/İng midi- orta < Lat medius orta, ara ~ HAvr *medhyo- orta " mez(o)+

midibüs + [197+] orta boy otobüs " midi+, otobüs

midilli [Men xvii] Midilli adasına özgü cüce at türü < öz Midilli Ege'de bir ada, Lesbos ~ Mitylēnē Lesbos adasının baş kenti

---

• At cinsi ile Midilli adası arasındaki ilişki açık değildir.

midye [Men xvii] midya ~ Yun mýdia [çoğ.] bir deniz kabuklusu < Yun mýdi a.a. < EYun mýs, myd- a.a. ~ HAvr *mūs- a.a.

• •Aynı kökten İng mussel, Fr moule < Lat mūsculus (a.a.).

miftah [xiv] ~ Ar miftāH [#ftH ia.] açkı, anahtar < Ar fataHa açtı " fetih

miğfer ~ Ar miġfar [#ġfr ia.] zırhlı başlık, tolga < Ar ġafara bağışladı, esirgedi " mağfiret

migren [Bah 1924] ~ Fr migraine yarım baş ağrısı ~ OLat hemicrania a.a. & EYun (h)ēmi- yarım + EYun kraníon kafa, kafatası " semi+, kraniyum

mıh [Gül xiv] ~ Fa/OFa mīχ/mēχ çivi, özellikle tahta çivi (= Sans mayūkha büyük tahta çivi)

mihenk [xiv] mehekk ~ Ar miHakk [#Hkk ia.] sürtüldüğünde altının saflığını gösteren taş < Ar Hakka kazıdı, sürttü " hakk

mıhlama Doğu Karadeniz'e özgü eritme peynir yemeği ~ ?

• Ar muqla (göz) ile ilgisi olmadığı açıktır. Belki < Erm muχ (duman).

mihmandar ~ Fa mihmāndār ev sahibi, konuk ağırlayan kimse < Fa mihmān konuk ~ OFa mēhmān a.a. " +dar

mihnet [Kut, Aş xi] ~ Ar miHnat [#mHn msd.] zorluk, zahmet, sınav < Ar maHana sınadı, imtihan etti (= Aram #mχn deneme, sınama)

mihrace [xix] ~ Fa mih rāca Hint kralı ~ Hind maharāca & Hind maha büyük (~ HAvr *meg- büyük) + Hind rāca kral " maksi+, raca

mihrak [LO 187+] pertavsız; [Göv 192+] mercekten geçen ışınların toplandığı yer, odak (Fr focale karşılığı) ~ Ar *miHraq [#Hrq ia.] yakma aracı < Ar Haraqa yaktı " mahrukat

---

• Modern fizik terimi olarak 19. yy'da türetilmiştir. Karş. Lat focus (ocak, ateş yanma yeri) > İng focus (odak).

mihrap [Aş xiv] mihrab ~ Ar miHrāb [#Hrb ia.] camide ibadet yönünü belirten girinti < Ar mHrb Sabai (İslamiyet-öncesi Yemen) tapınaklarında bir bölmenin adı < Ar Harb 1. savaşma, 2. Sabai dininde bir tür ibadet " harp1

• Eski bir Güney Arap diyalektinden alınmıştır.

mihver ~ Ar miHwar [#Hwr ia.] etrafında dönülen şey, eksen < Ar Hāra döndü

EŞKÖKENLİLER:
Ar #h?wr1 : mihver, muhavere

mika [Bah 1924] ~ YLat mica pırıltılı tanecikler içeren bir mineral ~ Lat mica kırıntı, tane ~ HAvr *smīk- küçük " mikr(o)+

mikado [Bah 1924] ecnebilerin Japon imparatoruna verdiği ad; [xx/b] çıtalarla oynanan bir oyun ~ Jap mikado "yüce kapı", hükümdar & Jap mi yüce, soylu + Jap kado kapı

mikâp ~ Ar mukacc^ab [#kcb II mef.] zar şeklinde olan, matematikte bir sayının kübü < Ar kacc^aba [II] zar şekline getirdi, kübünü aldı < Ar kacbat^ Mekke'de bulunan zar şeklinde tapınak, Kâbe " kâbe

mıknatıs ~ Ar miğnaTīs ~ EYun líthos magnētēs Magnésia taşı < öz Magnēsia Tesalya'da bir kent

---

• Gediz üzerindeki Magnésia (Manisa) Tesalya'daki kentin kolonisi ve adaşıdır.

mikoloji [ML xx/c] ~ Fr mycologie mantar hastalıkları uzmanlığı < EYun mýkēs mantar ~ HAvr *mug- < HAvr *meug- vıcık, nemli, küf " +loji

mikr(o)+ ~ Fr/İng micr(o)- küçük (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun mikrós küçük ~ HAvr *smikro- < HAvr *smīk- a.a.

mikroçip [xx/c] ~ İng microchip " mikr(o)+, çip

mikrofon [Bah 1924] ~ Fr microphone " mikr(o)+, fon(o)+

mikrokozm [Bah 1924] mikrokozmo ~ Fr microcosme küçük alem, büyük bir bütünün özelliklerini örnekleyen küçük alem ~ EYun mikrókosmos a.a. " mikr(o)+, kozmos

mikron [xx/b] ~ Fr micron milimetrenin binde biri ~ EYun mikrón [n.] küçük şey " mikr(o)+

mikrop [ARasim 1897-99] ~ Fr microbe mikroorganizma ~ EYun mikrobíos "küçük canlı" " mikr(o)+, biy(o)+

mikrosefal [192+] ~ Fr microcéphale küçük kafalı " mikr(o)+, +sefal

mikroskop [187+] ~ Fr microscope küçük şeyleri gösteren aygıt " mikr(o)+, +skop

miks [xx/c] ~ İng mix karıştırma, karışım ~ Fr mixte karışık ~ Lat mixtus a.a. < Lat miscere, mixt- karışmak, karıştırmak ~ HAvr *mik-sko- < HAvr *meik-/meig- a.a.

• Aynı kökten EYun mígnymi, misgō, Fa ā-mēχtan, ā-mēz (karışmak, karıştırmak).

mikser [ML xx/c] ~ İng mixer karıştırıcı < İng to mix karıştırmak " miks

miktar [Gül xiv] ~ Ar miqdār [#qdr ia.] ölçü, nicelik " kadir1

mikyas ~ Ar miqyas [#qys ia.] ölçek " kıyas

mil1 [xix] ~ Fr mille y. 1600 metreye eşit mesafe ölçüsü ~ Lat mille (passus) bin adım, y. 1480 metreye eşit uzunluk ölçüsü < Lat mille bin " mili+

• Ar mīl < Aram mīl (4000 zira'ya eşit uzunluk ölçüsü) Latinceden alınmıştır. Çağdaş Türkçe kullanımdaki sözcüğün Osm mīl'den çok Batı kaynaklı bir alıntı olduğu muhakkaktır.

mil2 [xiv] şiş ~ Ar mīl iğne, şiş, dikilitaş, tekerlek ekseni

mil3 selin sürüklediği ince kum ve toprak karışımı, alüvyon ~? Yun ámylo [n.] ince un, nişasta ~ EYun ámylos öğütülmüş < EYun mýlē değirmen ~ HAvr *melə- öğütmek

---

• Aynı kökten İng meal (ince öğütülmüş un). Ayrıca karş. İng mill, Fr moulin, Alm mühle (değirmen).

milat ~ Ar mīlād [#wld iz/m.] doğum yeri veya doğum günü, özellikle İsa'nın doğum günü " velet

mildiyö/mildiyu [ARasim 1897-99] ~ İng mildew bitkilerde görülen bir mantar hastalığı

milenyum [199+] ~ Lat millennium binyıl & Lat mille bin + Lat annus yıl " mili+

milföy [xx/b] ~ Fr mille feuilles bin yaprak, bir tür pasta " mili+, föy

mili+ ~ Fr/İng milli- binde bir < Lat mille

milis [192+] ~ Fr milice yedek veya düzensiz askeri birlik ~ Lat militia sivil halktan toplama asker < Lat miles, milit- asker

militan [xx/b] ~ Fr militant savaşçı [esk.], siyasi veya sosyal bir dava uğruna savaşan < Fr militer askerlik yapmak [esk.], saldırgan bir tavır almak ~ Lat militare askerlik yapmak " milis

militer [192+] ~ Fr militaire, militar- askeri ~ Lat militaris " milis

millet [Kut, Men, KT xi] din, mezhep, bir din veya mezhebe mensup cemaat; [xx/a] bir tür siyasi topluluk (Fr nation karşılığı) ~ Ar millat [#mll2 msd.] din, mezhep, bir din veya mezhebe mensup cemaat

---

• Arapça sözcüğün nihai anlamı "bir töreye tabi olma, belli geleneklere uyma" olmalıdır. Tamamen ayrı bir anlam ifade ettiği halde aynı kökten karş. Ar malāl (bezme, sıkılma, aynı işi yapmaktan usanma). Türkçede 20. yy başlarında "İslam milleti" deyiminin dini içerikten arındırılmasıyla millet, Fr nation karşılığı olarak kullanım kazanmıştır. Modern Arap kullanımında sözcüğün anlamı Türkçeden aktarılmıştır.

milliyet [KT xix] millet, kavmiyet < Ar millat " millet

• 19. yy sonlarında Fr nation/nationalité kavramının karşılığını millet sözcüğünün geleneksel anlamından ayırd etmek için türetilmiş bir sözcüktür. Kamus-u Türki'ye göre kelimenin kendisi müvelled olup "kavmiyet" anlamında kullanımı galattır.

milyar [LO xix] ~ Fr milliard bin milyon sayısı ☼ Jacques Peletier, Fr. hümanist ve matematikçi (1517-1582). < Lat mille bin " mili+

milyon [EvÇ xvii] ~ Ven milliòn [İt millione] 1.000.000 sayısı / Fr million a.a. ~ İt millione [büy.] a.a. & İt mille bin + İt -one büyütme eki " mili+

milyoner [Bah 1924] ~ Fr millionnaire çok zengin kişi " milyon

mim1 [İAr 193+] mimlemek nişan koymak, bellemek, işaret etmek, kin tutmak (argo) ~ Ar mīm Arap alfabesinde M harfi, □ ~ Aram mēm Arami/İbrani alfabesinde M harfi □de; = İbr mayim su " mayi

---

• Aramice/Fenikece harfin orijinal biçimi su dalgaları şeklindedir. • Mim koymak deyimi Osmanlıca bürokratik yazışmalarda kullanılan mühim sözcüğünün ilk harfinden.

mim2 [xx/c] ~ Fr mime oyuncu, soytarı, taklit sanatı ve sanatçısı ~ Lat mimus taklitçi ~ EYun mîmos a.a. < EYun mîméomai taklit etmek, temsil etmek

mimar [Aş xiv] ~ Ar micmār [#cmr] imar eden, bina inşa eden < Ar camara mamur ve bayındır etti, inşa etti " umran

mimetik [xx/b] ~ Fr mimétique taklide ilişkin ~ EYun mimetikós a.a. < EYun mîméomai taklit etmek " mim2

mimik [Bah 1924] ~ Fr mimique soytarıca davranış, taklit ~ EYun mimikós a.a. < EYun mîmos taklitçi, soytarı " mim2

mimoza [192+] ~ YLat mimosa pudica "utangaç taklitçi", dokununca yapraklarını kapatan bir bitki, mimosa pudica < Lat mimosus taklitçi < Lat mimus taklit " mim2

• Hayvansal hareketi taklit ettiği için.

minare [DK xv] menare ~ Fa manāra ezan okunan kule ~ Ar minārat [#nwr ia.] fener, deniz feneri < Ar nāra ışıdı " nur

---

• "Ezan okunan kule" anlamı Arapçada mevcut değildir.

minber [xiv] ~ Ar minbar [#nbr ia.] kürsü, platform < Ar nabara kaldırdı, yükseltti

---

• Karş. Eth menbār (taht). İslami kullanım muhtemelen Habeşçeden aktarılmıştır.

mıncık [LO xix] kedi gibi ufak hayvanların pençesi ~ ?

minder [Men xvii] döşek, oturma şiltesi ~ ?

mine [xi] ~ Fa minā madenlere işlenen renkli cam tabakası, mine

mineral [xx/b] ~ Fr minéral < OLat minera maden, mineral < Lat mina maden ocağı " mayın

mini1 ~ Fr/İng mini- küçük ~ Lat minus daha küçük, daha az < Lat minuere azaltmak, küçültmek ~ HAvr *mi-nu- < HAvr *mei-2 küçük

---

• Mini etek deyimi 1960'larda Türkçeye girmiştir.

mini2 çoc [ARasim 1897-99] küçük

• Ayrıca minik, minimini, minnacık, minnoş.

minibüs [197+] ~ Fr/İng minibus küçük otobüs & Fr/İng mini küçük + Fr/İng autobus otobüs " mini1, otobüs

• Batı dillerinde 1966 dolayında kullanıma girmiştir.

minimize [etm [xx/c] ~ Fr minimiser küçültmek, asgariye indirmek ~ İng to minimize a.a. < İng minimum en küçük, asgari

minimum [Bah 1924] minimom ~ Lat minimum [n.] en küçük şey, en küçük sayı < Lat minimus [sup.] en küçük < Lat minuere " mini1

mink [xx/c] ~ İng mink Amerikan samuru (mustela vison) ve bunun postundan yapılan kürk

minnet [Kut, Aş xi] ~ Ar minnat [#mnn msd.] ihsan, lütuf < Ar manna ihsan etti, lütfetti

minör [ARasim 1897-99] müzikte bir dizi ~ Fr mineur 1. küçük, daha küçük, 2. müzikte küçük beşli aralığa dayanan akor ve dizi ~ Lat minor [kıy.] daha küçük " mini1

mintan [MMem xvi] nīmten ~ Fa nīm tan yarım-beden, bir tür kısa ceket & Fa nīm yarım (= Ave naēma- a.a.) + Fa tan beden " ten

mıntıka ~ Ar minTaqat [#ntq ia.] kuşak, zon, bölge, alan < Ar niTāq kuşatma, kordon, kuşak

• Arapça sözcük biçim bakımından ism-i alet olduğu halde ism-i mekân anlamı kazanmıştır.

minüskül [192+] ~ Fr minuscule çok küçük ~ Lat minusculus [küç.] küçükçe " mini1

minval [MMem xvi] ~ Ar minwāl [#nwl ia.] işleyiş, usul, biçim, yöntem " nevale

minyatür [ResCGaz 1911] ~ Fr miniature 1. eskiden kitaplarda kullanılan resim ve süslemeler, 2. küçük boyda olan her şey ~ OLat miniatura kırmızı mürekkeple yazma, yazı süsleme < Lat minium kırmızı mürekkep yapımında kullanılan bir mineral, kurşun oksit

• Modern anlamı Lat minus, mini- (küçük) kelimesinden etkilenmiştir.

minyon [ARasim 1897-99] ~ Fr mignon küçük ve sevimli " mini1

mır, mırıl onom [DK xv] mırlamak alçak sesle konuşmak

mir ~ Fa mīr bey, prens, hükümdar

miraç [Aş xiv] ~ Ar micrāc [#crc ia.] 1. merdiven, 2. Hz Muhammed’in Receb ayının 27ci gecesi gökyüzüne tırmanması < Ar caraca [msd. curūc] tırmandı

miras [Kut xi] ~ Ar mīrāθ [#wrθ ia.] kalıt, varis olunan şey < Ar wariθa varis oldu " irs

mirat [MMem xvi] ~ Ar mir’āt [#r’y ia.] ayna < Ar ra’ā gördü " rey

mırlan [xix] merlanos ~ Yun marlános bir tür balık, merlangus merlangus

mırmır2 ~ Yun mourmoúri bir tür mercan balığı, lithognathus mormyrus

---

• İt mormora/murmura/marmora, Fr marbré (a.a.) biçimleri muhtemelen Yunancadan alınmıştır. İng seabream (karagöz) biçimi Fransızca sözcüğün yanlış tercümesinden ibarettir.

mırra [xiv] öd; [xx] Güneydoğu'ya özgü acı koyu kahve ~ Ar mirrat [#mrr msd.] öd (< Ar marra acı idi) (= Aram mərīrtā acı, öd = Akad martu a.a.)

mis >> güzel kokan nesne " misk

misafir [Kut xi] müsafir yolcu ~ Ar musāfir [#sfr III fa.] sefer eden, yolcu, seyyah, konuk < Ar sāfara [III] seyahat etti < Ar safar seyahat " sefer

misak [xiv] ~ Ar mīθaq [#wθq ia.] belgeye bağlanmış ant, sözleşme, protokol " vesika

misil/misl- [Aş, Yus xiv] misl ~ Ar miθl [#mθl msd.] benzer, eş, gibi, örnek, eşdeğer < Ar maθala [msd. muθūl] benzedi, gibi idi, örnek oldu, temsil etti, simgeledi (= Aram #mtl 1. gibi olma, benzeme, 2. simge ve örnekle anlatma = Akad maşālu benzeme)

mışıl onom [xiv] muşul uyuma sesi

misina [LF xix] mesina olta sicimi < öz Messina Sicilya’da bir kent

---

• Messina’ya özgü ipek olta siciminden.

mısır [Men xvi] Mısır buğdayı Amerika kökenli bir tahıl, zea mais < öz Mısır ülke adı < Ar miSr 1. büyük şehir, metropol, başkent, 2. Kahire kentinin diğer adı

• Amerika kökenli bir bitki olduğu halde böyle adlandırılması yeterince açıklanamamıştır. Karş. Alm türkisches Korn, İt frumento indiano (a.a.).

misk [Yus xiv] ~ Ar misk [#msk] bir cins yaban keçisinin yağ bezesinden elde edilen güzel kokulu madde (~ Fa/OFa muşk a.a.) ~ Sans muśka testis, haya

---

• Misk bezesinin şeklinden ötürü. Yun mósχos > Lat muscus biçimleri Orta Farsçadan alınmıştır.

miskal [xiv] ~ Ar miθqāl [#θql ia.] 24 kıratlık ağırlık birimi < Ar θaqala tarttı " sıklet

misket1 [xx/b] ~ Fr muscat güzel kokulu bir üzüm türü < Prov musc misk ~ Ar misk [#msk] " misk

misket2 [xix] 1. misket tüfeği, 2. misket mermisi, genelde bilye ~ İng musket [xviii] bilye şeklinde mermi atan bir tür tüfek ~ Fr mousquet [xvi] mekanik ok atma aygıtı, arbalet ~ İt moschetto [küç.] mekanik ok atma aygıtına mahsus kısa ok < İt mosca sinek ~ Lat musca a.a.

miskin [Aş xiv] ~ Ar miskīn [#mskn] çok fakir, zavallı, acınacak halde olan ~ Aram meskēnā fakir ~ Akad muşkēnu sarayın kapı ahalisinden olan kimse, fakir

mısra [xiv] ~ Ar miSrāc [#Src ia.] 1. kapının iki kanadından her biri, 2. bir beytin iki kısmından her biri < Ar Saraca [msd. Sarc/maSrac^] yere indirdi, düşürdü " sara

mistik [192+] ~ Fr mystique tasavvufa ait, esoterik ~ EYun mystikós gizli tarikatlara ait < EYun mýstēs gizli tarikata mensup kimse, inisiye < EYun mýéō öğretmek, inisiye etmek " mitos

misvak [xiv] ~ Ar miswāk [#swk ia.] diş temizleme aracı < Ar sāka [msd. sawk] fırçaladı, sürterek sildi

misyon [Bah 1924] ~ Fr mission 1. görevle bir yere gönderme veya gönderilme, görev, 2. özellikle Hıristiyanlığı yayma amacıyla üstlenilen görev ve bu görevin yeri ~ Lat missio gönderme, gönderilme < Lat mittere, miss- göndermek " mesaj

misyoner [xix] ~ Fr missionnaire Hıristiyan dinini yaymak amacıyla gönderilen kimse ~ OLat missionarius a.a. < Lat missio görevle bir yere gönderme " misyon

mit [Bah 1924] ~ Fr mythe efsane ~ EYun mýthos anlatı, hikâye " mitos

miting [İM656 187+] siyasi amaçlı gösteri ~ İng meeting her çeşit toplantı, buluşma < İng to meet buluşmak, karşılaşmak ~ Ger *motjan a.a. ~ HAvr *mōd- a.a.

mititey [xx/c] küçük kokteyl köftesi için kullanılan bir sıfat ~ Fr midi-taille orta boy " midi+, tay2

mitoloji [Bah 1924] ; [DTC 1943] mitologya ~ Fr mythologie efsaneler külliyatı ~ EYun mythologia a.a. " mit, +loji

mitos [xx/c] efsane ~ EYun mýthos anlatı, hikâye, öğreti < EYun myéō öğretmek, (gizli bilgileri) anlatmak

mitoz [xx/c] ~ Fr mitose hücrenin bölünme yoluyla çoğalması, karyokinez < EYun mítos iplik, sicim

mitral [xx/b] ~ Fr mitral kalpte bir kapakçık < EYun mítra sargı, sarık, başa bağlanan şey

---

• Biçiminden ötürü.

mitralyöz [187+] ~ Fr mitrailleuse makinalı tüfek < Fr mitraille bozuk para, saçma < EFr mite Felemenk bakır para birimi ~ Hol mite ufak şey, pire, bozuk para

miyar [Men xvii] ~ Ar micyār [#cyr2 ia.] standart, altın ve gümüşün saflık ölçüsü " ayar

miyav onom kedi sesi

mıymıntı <onom < Tü mıy/mız [onom.] yakınma sesi " mız

miyokard [xx/c] ~ Fr myocarde yürek kası / İng myocard a.a. & EYun mys kas (< EYun mýō kısmak) + EYun kardía kalp " miyop, kardiy(o)+

miyop [Bah 1924] ~ Fr myope uzağı göremeyen ~ EYun myôps kısık gözlü & EYun mýō kasmak, kısmak + EYun ops, opt- göz " optik

mız onom < Tü mıy/mız şikâyet sesi

EŞKÖKENLİLER:
Tü mıy/mız : mıymıntı, mız, mızık

mizaç [Gül xiv] ~ Ar mizāc [#mzc msd.] 1. karışım, kompozisyon, 2. eski tıpta insan bünyesini oluşturan dört ögenin karışımı, karakter < Ar mazaca karıştırdı " mezc

mizah [Mercimek xv] ~ Ar mizāH [#mzH msd.] şaka, şaka yapma < Ar mazaHa [msd. mazH] şaka yaptı, eğlendi

mizan [Kıp xiv] ~ Ar mīzān [#wzn ia.] terazi " vezin

mizanpaj [xx/b] ~ Fr mise en page "sayfaya koyma", gazetede sayfa düzeni & Fr mise koyma (< Fr mettre, mis- koymak ~ Lat mittere, miss- göndermek) + Lat page sayfa " mesaj

mizanpli [xx/b] saç kıvırma ~ Fr mise en pli kıvırma, katlama & Fr mise koyma + Fr pli kat " mizanpaj, pli

mizansen [xx/a] ~ Fr mise en scéne sahneye koyma & Fr mise koyma + Fr scéne sahne " mizanpaj, sahne

mızık[çı <onom < Tü mıy/mız [onom.] şikâyet sesi " mız

mızıka [183+] ~ İt musica müzik sanatı ~ EYun mousikē " musiki

mızrak [SN xiv] ~ Ar mizraq [#zrq ia.] saplama ve batırma aracı, kargı, süngü " zerk

mızrap ~ Ar miDrab [#Drb ia.] darbe aracı, telli çalgıları çalmakta kullanılan alet " darp

mobil [xx/c] ~ Fr mobil hareketli, hareket eden ~ Lat mobilis a.a. < Lat *mouibilis < Lat mouēre, mot- hareket etmek, hareket ettirmek ~ HAvr *meuə-1 itmek, harekete geçirmek

---

• Karş. Lat motus (hareket), motivus (hareket ettiren), mouimentum (hareketlilik), mobilis (hareketli).

EŞKÖKENLİLER:
Lat mouere : eşel mobil, lokomotif, mobil, mobilet, mobilya, moment, motel, motif, motive, motor, motosiklet, möble, otomobil, otomotiv, promosyon

mobilet [xx/c] hafif motorlu bisiklet ~ marka Mobylette hafif motorlu bisiklet markası ☼ 1949 Charles Benoît, Fr. motor imalatçısı < İng automobile bicyclette " mobil

mobilya [xx/a] ~ İt mobilia [çoğ.] taşınabilir şeyler, menkul eşya < İt mobile taşınabilir, hareket eden, menkul ~ Lat mobilis a.a. " mobil

möble [192+] mobilyalı (sıfat); [Hayat 1961 xx/c] mobilya (isim) ~ Fr meublé mobilyalı < Fr meuble mobilya ~ İt mobilia " mobilya

moda [NKemal 1873] ~ İt (la) moda güncel olan usul veya davranış biçimi ~ Fr (la) mode a.a. < Fr (le) mode usul, yöntem, tarz ~ Lat modus ölçü, vezin, usul, makam ~ HAvr *mod-o- < HAvr *med- uygun olanı yapmak

---

• Dişil la mode (moda) biçimi 15. yy'da Fransızcada ortaya çıkmıştır. Karş. İt modo, Fr le mode (usul, yöntem, tarz).

model [NKemal 1872] nümune; [1928] yıllık ürün tasarımı ~ Fr modèle örnek, bir şeyin küçük boyutta nümunesi ~ İt modello a.a. ~ OLat modellus [küç.] ölçek, müzikte ölçü, şiirde vezin birimi < Lat modus ölçü " moda

modem [198+] ~ İng modem sesi elektronik sinyallere ve elektronik sinyalleri sese çeviren aygıt < İng modulator demodulator < İng to modulate modüle etmek " modüle

modere [etm [xx/c] ~ Fr modérer yatıştırmak, ılımlılaştırmak, yumuşatmak, yönetmek ~ Lat moderari a.a. < Lat modus ölçü " moda

modern [xx/a] ~ Fr moderne şimdiki zamana ait ~ OLat modernus adaba ve usule uygun, ölçülü, zamana göre < Lat modus ölçü " moda

modifiye [etm [xx/c] ~ Fr modifier kısmen değiştirmek, tarzını belirlemek ~ OLat modificare " moda

modül [xx/b] ~ Fr module tekrarlanan bir şeyin en küçük birimi, müzikte ölçü ~ Lat modulus [küç.] ölçek < Lat modus ölçü " moda

modüle [etm [Bah 1924] modülasyon ~ Fr moduler 1. müzikte ses perdesini değiştirmek, 2. bir elektromanyetik sinyali dalgalandırmak ~ Lat modulari < Lat modulus müzikte ölçü " modül

moher [xx/b] ~ İng mohair Ankara keçisi yünü ~ Tü muhayyer seçkin, seçilmiş, özellikle Ankara keçisi yününün en iyi çeşidi " muhayyer

moka [xx/b] ~ Fr moka bir tür kahve / İng mocha a.a. < Mūχa Yemen'da bir liman kenti

mokasen [xx/b] ~ Fr mocassin bağcıksız ayakkabı ~ Algonquin

• Kuzey Amerika yerli dillerinden.

moket [xx/b] ~ Fr moquette bir tür halı ~ İt mochato a.a.

mola [LF xvi] kürek veya ipi salma emri; [LG 188+] durmak, dinlenmek (argo) ~ Ven mola sal! bırak! < Ven molàr [İt mollare] salmak, hız kesmek < Lat mollis yumuşak, gevşek

molekül [Bah 1924] ~ Fr molecule belli sayıda atomdan oluşan yığın ~ Lat moleculus [küç.] küçük yığın, molozcuk < Lat moles yığın " moloz

molibden [xx/b] ~ Fr molybdène bir element ~ EYun molýbdainon kurşun içeren bir mineral, mürdeseng, galena < EYun mólybdos kurşun

molla [MMem xvi] monla hoca, öğretmen, saygıdeğer kimse
~ Ar mawlan mevla, veli, hoca " mevla

molotof [kokteyli [196+] ~ İng molotov cocktail bir tür patlayıcı karışım < öz Vyaçeslav Molotov SSCB Dışişleri bakanı (1890-1986)

• 1939'da Sovyet işgaline karşı savaşan Finli direniş gruplarınca adlandırılmıştır.

moloz [EvÇ, Men xvii] molos/molaz/moloz duvar yapımında kullanılan kırık ve düzensiz taş; [İM583 187+] inşaat artığı, süprüntü ~ Yun mólos 1. yığıntı, 2. denize taş yığarak yapılan dalgakıran, mendirek ~ Lat moles kütle, yığın, mendirek

---

• Karş. İng mole (dalgakıran), demolish (yıkmak) < Lat moles.

molüsk [xx/b] ~ Fr mollusque yumuşakça (hayvan ailesi) ~ Lat molluscus yumuşakça < Lat mollis yumuşak " mola

moment [xx/b] ~ Alm moment hareket (gücü) ~ Lat momentum < Lat mouimentum < Lat mouēre, mot- hareket etmek, hareket ettirmek " mobil

mon(o)+ ~ Fr/İng mon(o)- tek (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun mónos bir, tek ~ HAvr *mon-wo- < HAvr *men-4 küçük, az, tek

monarşi [Bah 1924] ~ Fr monarchie kraliyet ~ EYun monarχeía iktidarın tek kişiye ait olduğu düzen, krallık " mon(o)+, +arşi

monden [Bah 1924] ~ Fr mondain dünyevi < Fr monde dünya ~ Lat mundus a.a

moneter [xx/c] ~ Fr monétaire parasal / İng monetary a.a. < Lat moneta 1. yol gösteren, akıl veren, tanrıça Iuno'nun sıfatı 2. Roma darphanesi, darphane < Lat monere yol göstermek, akıl vermek " monitör

---

• Roma kentinin darphanesi Capitolinus tepesindeki Iuno tapınağı içinde bulunduğu için, bu tanrıçanın adıyla anılmıştır. Karş. Fr monnaie (metal para) > İng money (her çeşit para) biçimleri Lat moneta'dan alınmıştır.

mongoloid [xx/c] ~ İng mongoloid mongolizm hastası, geri zekâlı < öz Mongol Moğol

---

• Hastanın çekik gözlü görünümünden dolayı.

monitör [197+] ; [198+] bilgisayar ekranı ~ Fr moniteur yol gösteren, gözlemci, tıbbi gözlem aygıtı ~ Lat monitor < Lat monere, monit- uyarmak, akıl vermek, yol göstermek ~ HAvr *mon-eyo- düşündürme < HAvr *men-1 düşünmek " mantalite

monizm [Bah 1924] monizma ~ Fr monisme bir felsefi akım, tekçilik " mon(o)+

monogami [Bah 1924] ~ Fr monogamie tek eşlilik ~ EYun monogameía a.a. " mon(o)+, +gami

monografi [xx/a] ~ Fr monographie tek konu hakkında akademik çalışma " mon(o)+, +grafi

monokl [Bah 1924] ~ Fr monocle tek gözlük & EYun mónos tek + Lat oculus göz " mon(o)+, oküler

monoksit [xx/b] ~ Fr monoxyde tek oksijen atomu olan molekül " mon(o)+, oksit

monolog [Bah 1924] ~ Fr monologue tek kişilik konuşma " mon(o)+, +log

monopol [Bah 1924] ~ Fr monopole tekel, tek satıcı ~ EYun monopolíon a.a. & EYun mónos tek + EYun pōléō satmak ~ HAvr *pel-5 satmak " mon(o)+

monoteizm [xx/b] ~ Fr monothéisme tek tanrılılık " mon(o)+, te(o)+

monoton [Bah 1924] ~ Fr monotone tek sesli, tekdüze " mon(o)+, ton1

monsenyör [Bah 1924] ~ Fr monseigneur yüksek rütbeli kilise mensuplarına hitap şekli, piskopos & Fr mon birinci tekil şahıs eril iyelik sıfatı, benim + Fr seigneur bey, efendi " senyör

---

• Karş. Fr ma birinci tekil şahıs iyelik sıfatı (dişil), İt mio/mia, Alm mein, İng my.

monşer [AMithat 1875] bir hitap deyimi; [xx/b] Avrupai olmaya özenen kimse ~ Fr mon chère azizim, sevgilim & Fr mon birinci tekil şahıs iyelik sıfatı + Fr cher değerli, sevilen " monsenyör, şeri3

mont [xx/c] montgomeri ~ İng montgomery bir tür kısa deri ceket < öz Alexander Montgomery 2. Dünya savaşında İngiliz generali (1887-1976)

• General Montgomery'nin 2. Dünya Savaşı cephelerinde giydiği ceketten.

monte [etm [Bah 1924] montaj ~ Fr monter 1. tırmanmak, çıkmak, 2. kaldırmak, dikmek, kurmak, üstüne eklemek ~ OLat montare tırmanmak, çıkmak < Lat mons, mont- dağ ~ HAvr *mon-ti- < HAvr *men-2 çıkmak, çıkıntı yapmak, tümsek olmak

mor [MŞ xiv] böğürtlen rengi ~ Erm mor karadut veya böğürtlen ~ HAvr *moro- a.a.

• Karş. EYun móron (karadut, böğürtlen), Lat morum (böğürtlen), buna karşılık Fa mūrd (mersin).

moral [ARasim 1897-99] ~ Fr morale [f.] ahlak gücü, zorluklara direnme gücü < Fr moral ahlaki, ahlaka ilişkin ~ Lat moralis < Lat mos, mor- mizaç, terbiye, ahlak ~ HAvr *mō-s- < HAvr *mē-1 ruhen eğilimi olmak

---

EŞKÖKENLİLER:
Lat mos : demoralize, immoral, moral
Ger *modh- : mud

moratoryum [Bah 1924] ~ YLat moratorium borçlarını tehir etme belgesi < Lat morator geciktiren, tehir eden < Lat morari, morat- geciktirmek, tehir etmek ~ HAvr *merə- a.a.

moren [xx/b] ~ Fr moraine buzul taşı

• Savoie lehçesinden.

morf(o)+ ~ Fr/İng morph(o)- biçim (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun morfē biçim

---

• Lat forma (biçim) muhtemelen Etrüskçe yoluyla EYun morfē'den alınmıştır.

morfin [Bah 1924] ~ Fr morphine afyondan elde edilen bir alkaloid ~ Alm morphin a.a. ☼ 1804 Friedrich Wilhelm Adam Sertürner, Alm. kimyacı. < öz Morpheus mitolojide rüya ve hayal tanrısı < EYun morfē şekil, biçim " morf(o)+

morfoloji [xx/a] ~ Fr morphologie (tıp ve dilbilimde) şekil bilimi " morf(o)+, +loji

morg [xx/a] cesetlerin kaldırıldığı yer ~ Fr morgue Paris'te adli tıp kurumunun bulunduğu binanın adı ~ ?

morina [Kan xv] ~ Yun mouroúna morina balığı, gadus morrhua = Lat morrhua a.a.

moron [xx/c] ~ İng moron budala, geri zekâlı ~ EYun mōrós a.a.

mors1 [xx/c] ~ Fr/İng morse deniz ayısı ~ Lap morssa

mors2 [xx/b] < İng morse code telgraf kodu < öz Samuel Morse Amerikalı mucit (1791-1872)

mort [sezon [xx/b] ~ Fr morte ölü ~ Lat mortuus < Lat mori, mort- ölmek ~ HAvr *mr-yo- < HAvr *mer-2 ölmek " mert

mortadela [xx/b] ~ İt mortadella [küç.] bir tür salam < OLat murtata mersinli, mersin özü katılmış < Lat myrtus/murtus mersin ~ EYun mýrton a.a. " mersin1

morto [LG 188+] cenaze, mevta (argo) ~ İt morto ölü ~ Lat mortuus ölü < Lat mori, mort- ölmek " mort

moruk [LG 188+] peder (argo) ~ Erm moruk sakal

mostra [EvÇ xvii] örnek, nümune ~ İt mostra gösterme, gösteri, nümune < İt mostrare göstermek ~ Lat monstrare belirtmek, yol göstermek, uyarmak < Lat monere, monit- uyarmak, akıl vermek, yol göstermek " monitör

mösyö [28M 1720] monsiyö bir hitap deyimi ~ Fr monsieur beyefendi & Fr mon birinci tekil şahıs iyelik sıfatı + Fr sieur bey, efendi, senyör (~ Lat senior [kıy.]) " monsenyör, senyör

motamo [xx/a] ~ Fr mot à mot kelimesi kelimesine < Fr mot kelime ~ Lat muttum ağızdan çıkan ses, lakırdı " motet

motel [xx/b] orta boy konaklama tesisi ~ İng motel karayolu oteli < İng motor hotel " motor, otel

motet [xx/b] ~ Fr motette [küç.] kilise müziğinde bir ilahi türü < Fr mot kelime ~ Lat muttum ağızdan çıkan ses, lakırdı < Lat muttire söylenmek, ses çıkarmak

motif/motiv [Bah 1924] ~ Fr motif 1. itki, harekete geçiren şey, 2. bir resmin konusu, 3. desen ~ OLat motivum bir eylemin veya davranışın nedeni, itki ~ Lat motivus harekete geçiren < Lat mouēre, mot- hareket etmek, hareket ettirmek " mobil

motive [etm [xx/c] ~ Fr motiver harekete geçirmek < Fr motif itki " motif

motor [Düs II.6.66 191+] ~ Fr moteur 1. hareket ettiren, 2. hareket üreten aygıt ~ Lat motor hareket ettiren, saik < Lat mouēre, mot- hareket ettirmek " motif

motosiklet [TercHak 1908] ~ Fr motocyclette [küç.] motorlu bisiklet ☼ 1897 Michel & Eugène Werner, Fr. bisiklet yapımcıları & Fr moteur motor + Fr bicyclette bisiklet " motor, bisiklet

motto [xx/c] ~ İng motto şiar, slogan ~ İt motto kelime ~ Lat muttum lakırdı " motet

mozaik [Aİhsan 1891] ~ Fr mosaïque renkli taş parçacıklarından yapılan resim ~ İt mosaico a.a. < OLat opus musaicus a.a. < EYun mousíon a.a. < EYun Moúsa sanat tanrıçası " musiki

mozole [xx/b] ~ Fr mausolée anıt mezar ~ EYun mausōléion eski dünyanın Yedi Harikasından biri sayılan Halikarnassos'taki Mausolos anıt mezarı < öz Mausōlos Karya hükümdarı (ö. MÖ 353)

muaccel ~ Ar mucaccal [#ccl II mef.] aciliyet kazanmış < Ar caccala [II] acele etti, acele ettirdi " acele

muadelet ~ Ar mucādalat^ [#cdl III msd.] birbirini dengeleme, eşdeğer olma " adl

muadil [MMem xvi] ~ Ar mucādil [#cdl III fa.] eşdeğer olan < Ar cādala [III] eşdeğer idi, dengelendi " adl

muaf ~ Ar mucāf [#cfw IV mef.] affa uğramış, bağışıklı " af

muahaze ~ Ar mu'āχaδat [#'χδ III msd.] alınma, ayıplama " ahz

muahede ~ Ar mucāhadat^ [#chd III msd.] karşılıklı kabullenme, antlaşma, sözleşme " ahit

muallak [Aş xiv] ~ Ar mucallaq [#clq II mef.] asılı, belirsiz < Ar callaqa astı, belirsiz bıraktı " alaka

muallim [Aş xiv] ~ Ar mucallim [#clm II fa.] talim eden, öğretmen < Ar callama [II] ilim öğretti " ilim

muamele [xiv] ~ Ar mucāmalat^ [#cml III msd.] işlem < Ar cāmala (bir şey üzerinde) işlem yaptı, uyguladı " amel

muamma ~ Ar mucamman^ [#cmy II mef.] karanlık, esrarlı < Ar cammama [II] köreltti " ama2

muannit ~ Ar mucannid [#cnd II fa.] inat eden < Ar cannada [II] inat etti " inat

muare [Hay 1959 195+] ~ Fr moiré yanar döner (kumaş) < Fr moire Ankara keçisi yünü [esk.] ~ İng mohair " moher

muarız [MMem xvi] ~ Ar mucariD [#crD III fa.] karşı gelen, yol kesen < Ar cāraDa [III] yoluna çıktı, engel koydu, karşı geldi " arz1

muaşeret [Mercimek xv] ~ Ar mucāşarat^ [#cşr III msd.] birliktelik, yakınlık, toplu halde olma " aşiret

muasır ~ Ar mucāSir [#cSr III fa.] aynı zamanda yaşayan, senkronik, çağdaş < Ar cāSara [III] zamandaş idi < Ar caSr çağ, zaman " asır

muavenet [xiv] ~ Ar mucāwanat^ [#cwn III msd.] yardım, destek, arka çıkma < Ar cāwana [III] yardım etti " avane

muavin [Neş xv] ~ Ar mucāwin [#cwn III fa.] yardım eden, yardımcı < Ar cāwana [III] yardım etti " avane

muayene [Neş xv] ~ Ar mucāyanat^ [#cyn III msd.] gözüyle görme, belirleme < Ar cayn göz " ayn

muayyen [Gül xiv] ~ Ar mucayyan [#cyn II mef.] belirlenmiş, belirgin, atanmış < Ar cayyana [II] belirledi, tayin etti " ayn

muazzam [MMem xvi] ~ Ar mucaZZam [#cZm II mef.] yüceltilmiş, azametli < Ar caZZama [II] yüceltti " azamet

muazzep ~ Ar mucaδδab [#cδb II mef.] eziyet edilmiş < Ar caδδaba [II] eziyet etti " azap

muazzez [xiv] ~ Ar mucazzaz [#czz II mef.] saygı duyulan, yüceltilen < Ar cazzaza [II] saygı gösterdi, yüceltti " izzet

mübadele ~ Ar mubādalat [#bdl III msd.] değiş tokuş etme, bedeliyle değiştirme " bedel

mübadil ~ Ar mubādil [#bdl III fa.] mübadele eden veya edilen < Ar bādala [III] eşdeğeri ile değiştirdi, takas etti " bedel

mübah [xiv] ~ Ar mubāH [#bwH IV mef.] izinli, yasak olmayan < Ar abāHa [IV] izin verdi, serbest bıraktı < Ar bāHa [msd. bawH] açık ve düz idi

mübalağa [xiv] 1. abartma (ad), 2. abartılı, çok (sıfat) ~ Ar mubālaġat [#blġ III msd.] belagat gösterme, abartma, retorik " belagat

mübarek [Aş xiv] ~ Ar mubārak [#brk III mef.] kutlu, kutsanmış < Ar bāraka [III] kutsadı, bereket duası etti " bereket

mübareze [xiv] ~ Ar mubārazat [#brz III msd.] karşılıklı meydana çıkma, çarpışma, düello " bariz

mübaşir [Neş xv] müjdeci; [xvi] Divanı hümayun emirlerini ait olduğu kişilere tebliğ eden görevli ~ Ar mubāşir [#bşr III fa.] iyi haber veren, müjdeci < Ar bāşara [III] müjdeledi, ilan etti " büşra

mübayaa ~ Ar mubāyacat^ [#byc III msd.] satma, satışa çıkarma " bayi

mübin ~ Ar mubīn [#byn IV fa.] hayır ve şerri ayırt eden, aşikâr < Ar abāna [IV] iyiyi kötüden ayırdı, açıklığa kavuşturdu " beyan

mücadele ~ Ar mucādalat [#cdl III msd.] tartışma, cedelleşme " cidal

mücahede [xiv] ~ Ar mucāhadat [#chd III msd.] cihat etme, gayret ve çaba gösterme " cihat

mücahit [xiv] mücahid ~ Ar mucāhid [#chd III fa.] cihat eden < Ar cāhada [III] gayret etti, çabaladı, özellikle din uğruna çaba gösterdi " cihat

mücavir [Aş xiv] ~ Ar mucāwir [#cwr III fa.] komşu, civarda olan < Ar cāwara [III] komşu oldu, civarında idi " civar

mücazat ~ Ar mucāzāt [#czy III msd.] bir suçun bedelini ödeme " ceza

mücbir ~ Ar mucbir [#cbr IV fa.] icbar eden, zorlayıcı < Ar acbara [IV] zorladı " cebir

mücehhez ~ Ar mucahhaz [#chz II mef.] techiz edilmiş, donanımlı < Ar cahhaza [II] donattı " cihaz

mücellit ~ Ar mucallid [#cld II fa.] kitap ciltleyen < Ar callada [II] kitabı deri ile kapladı < Ar cild " cilt

mücerret ~ Ar mucarrad [#crd II mef.] 1. tecrit edilmiş, yalın, yalnız, 2. soyut < Ar carrada [II] soydu " cirit

mücessem [Aş xiv] ~ Ar mucassam [#csm II mef.] cisimleşmiş < Ar cassama [II] hacimli idi, yer kapladı " cisim

mücevher ~ Ar mucawhar [#cwhr II mef.] cevherleşmiş " cevher

mucip [xiv] mucib ~ Ar mu'cib [#wcb IV fa.] icap eden < Ar a'caba gerektirdi " vecibe

mucit ~ Ar mu'cid [#wcd IV fa.] icat eden < Ar ācada [IV] buldu, icat etti " vücut

mucize [Aş, Yus xiv] ~ Ar muccizat^ [#ccz IV fa. f.] aciz bırakan şey < Ar accaza [IV] aciz bıraktı, aklını çeldi " acz

mücrim ~ Ar mucrim [#crm IV fa.] suçlu < Ar acrama [IV] suç işledi " cürüm

müçtehit [xiv] müctehid ~ Ar muctahid [#chd VIII fa.] içtihat eden < Ar ictahada [VIII] gayret etti, içtihat etti " cihat

mud [xx/c] ~ İng mood ruh hali ~ Ger *modh- şiddetli duygu, öfke ~ HAvr *mō-to- < HAvr *mē-1 ruhen eğilimli olmak " moral

müdafaa [xiv] ~ Ar mudāfacat^ [#dfc III msd.] direnme, karşı koyma, saldırıya karşı savunma " def1

müdafi ~ Ar mudāfic [#dfc III fa.] müdafaa eden < Ar dāfaca [III] savundu, düşman savdı " def1

müdahale [Mercimek xv] ~ Ar mudāχalat [#dχl III msd.] araya girme, girişme < Ar daχala girdi " dahil1

müdahene ~ Ar mudāhanat [#dhn III msd.] birini yüzüne karşı övme, dalkavukluk < Ar dahana yağladı, yağ sürdü

müdahil ~ Ar mudāχil [#dχl III fa.] müdahale eden < Ar dāχala [III] araya girdi, dahil oldu " dahil1

müdana [TDK 1955] müdana etm-, müdanası olm- minnet etmek ~ ?

• Osmanlıca veya Arapçada mevcut olmayan bir kelimedir. Belki müdahane (yağcılık, dalkavukluk) sözcüğünden halk ağzı yoluyla.

müdavim ~ Ar mudāwim [#dwm III fa.] bir şeye devam eden < Ar dāwama [III] bir şeye sebatla devam etti " devam

müddeiumumi + [Düs 1870] müddei-i umumi kamu davacısı, savcı (Fr prosécuteur publique karşılığı) & Ar muddacin^ [#dcw VIII fa.] iddia eden, dava eden + Ar cumūmī " iddia, umum

---

• 1870 tarihli Mehakim Nizamnamesi ile Türk hukukuna girmiştir.

müddet [DK xiv] ~ Ar muddat [#mdd msd.] zaman veya mekânda uzunluk, yayılım, süre < Ar madda uzadı, yayıldı " med

müdebbir [xiv] ~ Ar mudabbir [#dbr II fa.] tedbir alan < Ar dabbara [II] arkasını düşündü, planladı " dübür

müdellel [LO 1876] delilli, ispatlanmış < Ar dalīl [#dll] delil " delil

---

• Türkçe hukuk dilinde türetilmiştir; Arapçası mevcut değildir.

müderris [xiv] ~ Ar mudarris [#drs II fa.] tedris eden < Ar darrasa [II] ders verdi " ders

müdevver [xiv] daire şeklinde olan; [KT xix] devredilen ~ Ar mudawwar [#dwr II mef.] daire şekline konmuş < Ar dawwara [II] yuvarladı, döndürdü, dolaştırdı " devir

mudi ~ Ar mūdic [#wdc IV fa.] tevdi eden " veda

müdrik ~ Ar mudrik [#drk IV fa.] idrak eden < Ar adraka [IV] konunun en dibine kadar indi, derinlemesine kavradı " dereke

müdür ~ Ar mudīr [#dwr IV fa.] idare eden < Ar adāra [IV] çevirdi, çekip çevirdi " devir

müebbet ~ Ar mu'abbad [#'bd II mef.] kalıcı kılınan, sonsuza dek süren < Ar abbada [II] kalıcı kıldı " ebed

müeddep ~ Ar mu'addab [#'db II mef.] eğitilmiş, edepli < Ar addaba [II] edep verdi " edep

müellif ~ Ar mu'allif [#'lf II fa.] telif eden, yazar < Ar allafa [II] birbirine uydurdu, artiküle etti, eser yazdı " ülfet

müesses ~ Ar mu'assas [#'ss II mef.] tesis edilmiş < Ar assasa [II] kurdu, temellendirdi " esas

müessese ~ Ar mu'assasat [#'ss II mef. f.] kurulmuş şey, kurum " müesses

müessif [KT xix] üzen, esef veren ~ Ar *mu'assif [#'sf II fa.] < Ar *assafa [II] üzüntü verdi " esef

---

• Arapçada mevcut olmayan bir form olup teessüf [V msd.] biçiminden geri türetilmiştir.

müessir [Mercimek xv] ~ Ar mu'aθθir [#'θr II fa.] tesir eden, eser bırakan < Ar aθθara [II] iz bıraktı " eser

müezzin [Gül xiv] ~ Ar mu'aδδin [#'δn II fa.] ezan okuyan < Ar aδδana [II] çağırdı, duyurdu, özellikle ezan okudu " ezan

mufassal [xiv] ~ Ar mufaSSal [#fSl II mef.] ayrıntılı < Ar faSSala [II] bölümlendirdi, ayrıntılandırdı " fasıl

müfessir [xiv] ~ Ar mufassir [#fsr II fa.] tefsir eden < Ar fassara [II] yorumladı " tefsir

müfettiş ~ Ar mufattiş [#ftş II fa.] teftiş eden < Ar fattaşa denetledi " teftiş

müflis [Kut xi] ~ Ar muflis [#fls IV fa.] iflas eden < Ar aflasa [IV] iflas etti " iflas

muflon [Cumh 1932] koyun postundan yapılmış giysi astarı ~ Fr mouflon bir tür yaban koyunu, bu koyunun kürkü ~ İt muflone a.a. ~ OLat mufro a.a.

müfredat ~ Ar mufradāt [#frd çoğ.] birim halinde olan şeyler < Ar mufrad [IV mef.] ayrışmış, birim haline getirilmiş < Ar afrada [IV] ayırdetti, ayrıştırdı " fert

müfreze ~ Ar mufrazat [#frz IV mef. f.] ayrılmış birlik, bölük < Ar afraza ifraz etti, ayırdı " ifraz

müfrit [xiv] ~ Ar mufriT [#frT IV fa.] azan, abartan < Ar faraTa ileri gitti " ifrat

müfsit [Kut xi] müfsid ~ Ar mufsid [#fsd IV fa.] fesat sokan < Ar afsada [IV] fesat soktu " fesat

müftehir ~ Ar muftaχir [#fχr VIII fa.] iftihar eden < Ar iftaχara [VIII] övündü " fahri

müfteri ~ Ar muftarin [#fry VIII fa.] iftira eden < Ar iftarā [VIII] yalan isnatta bulundu " iftira

müftü [xiv] müfti ~ Ar muftin [#ftw/fty IV fa.] fetva veren < Ar aftā [IV] fetva verdi, hukuki görüş bildirdi < Ar fatwā’ " fetva

mugalata ~ Ar muġālaTat [#ġlT III msd.] kandırma, safsata, yalan ve yanlışlarla akıl yürütme < Ar ġalaT yanlış " galat

muganni [Yus xiv] ~ Ar muġannin [#ġny II fa.] şarkıcı < Ar ġannā [II] şarkı söyledi < Ar ġinā’ şarkı, melodi

mugayir ~ Ar muġāyir [#ġyr III fa.] karşıt < Ar ġāyara [III] başka idi, karşıt idi, zıtlaştı " gayrı

müge [xx/b] ~ Fr muguet güzel kokulu bir çiçek < EFr mugue/musc misk " misk

muğlak ~ Ar muġlaq [#ġlq IV mef.] kapalı, anlaşılmaz, hermetik < Ar aġlaqa [IV] kapattı, kilitledi < Ar ġalaqa [msd. ġalq] a.a.

muhabbet [Aş, Yus xiv] mahabbet ~ Ar maHabbat [#Hbb2 msd.] dost olma, sevgi, ahbaplık < Ar Habba sevdi, dost idi " habip

muhabere ~ Ar muχābarat [#χbr III msd.] haberleşme " haber

muhabir ~ Ar muχābir [#χbr III fa.] haberleşen, karşılıklı haber aktaran < Ar χābara [III] haberleşti " haber

muhaceret ~ Ar muhācarat [#hcr III msd.] göçme " hicret

muhacim ~ Ar muhācim [#hcm III fa.] hücum eden < Ar hācama [III] hücum etti " hücum

muhacir [xiv] ~ Ar muhācir [#hcr III fa.] hicret eden < Ar hācara [III] göçtü " hicret

muhafaza ~ Ar muHāfaZat [#HfZ III msd.] koruma, saklama " hıfz

muhafazakâr + [Tanin 1911] yenilikçiliğe karşı olan siyasi görüş (Fr conservatif veya İng conservative karşılığı) & Ar muHafaDat + Fa -kār " muhafaza, kâr

---

• Nisan 1911'de İttihat ve Terakki'den ayrılan Hizb-i Cedid olayı münasebetiyle muhtemelen Abdülaziz Mecdi Ef. tarafından ortaya atılan sözcüktür. İ-T muhalifleri için 1909'dan beri kullanılan irtica/mürteci terimlerine karşılık pozitif bir anlamda kullanılmıştır.

muhafız ~ Ar muHāfiZ [#HfZ III fa.] muhafaza eden, korucu < Ar HāfaZa [III] korudu " hıfz

muhakeme ~ Ar muHākamat [#Hkm III msd.] (hukukta veya mantıkta) yargılama " hüküm

muhakkak [xiv] ~ Ar muHaqqaq [#Hqq II mef.] doğrulanmış, sağlanmış < Ar Haqqaqa [II] doğruladı, tahkik etti " hak1

muhal [Kut, Aş xi] ~ Ar muHāl [#Hwl IV mef.] mümkün olmayan, düşünmesi abes olan, anlamsız < Ar Hāla engelledi, araya girdi, direndi " hal1

muhalefet [DK xiv] ~ Ar muχālafat [#χlf III msd.] zıtlık, karşıtlık < Ar χālafa [III] aksi veya tersi idi, karşı geldi " hilaf

muhalif [Yus xiv] ~ Ar muχālif [#χlf III fa.] muhalefet eden, zıt, karşıt < Ar χālafa [III] aksi idi " hilaf

muhallebi ~ Ar maHlabiyyat [#Hlb] sütten yapılan tatlı < Ar Halab süt

Muhammed [Kut xi] İslam peygamberi ~ Ar muHammad [#Hmd II mef.] övülmüş < Ar Hammada [II] hamd etti, övdü " hamd

muhammen ~ Ar muχamman [#χmn II mef.] tahmin edilen < Ar χammana [II] tahmin etti " tahmin

muharebe [xiv] ~ Ar muHārabat [#Hrb III msd.] savaşma < Ar Hāraba [III] savaştı " harp1

muharip [MMem xvi] ~ Ar muHārib [#Hrb III fa.] muharebe eden, savaşçı < Ar Hāraba [III] savaştı " harp1

muharref [xiv] ~ Ar muHarraf [#Hrf II mef.] tahrif edilmiş < Ar Harrafa [II] tahrif etti, bozdu " harf

muharrik ~ Ar muHarrik [#Hrk II fa.] hareket ettiren, motör < Ar Harraka [II] hareket ettirdi " hareket

muharrir ~ Ar muHarrir [#Hrr2 II fa.] tahrir eden, kitap neşreden < Ar Harrara saldı, azat etti, yayımladı, (yayımlanmak üzere) yazdı " hür

muhasara [Neş xv] ~ Ar muHāSarat [#HSr III msd.] etrafını çevirme, abluka etme < Ar HāSara [III] etrafını çevirdi " hasr

muhasebe [Gül xiv] ~ Ar muHāsabat [#Hsb III msd.] 1. hesaplaşma, 2. hesap ilmi " hesap

muhasım ~ Ar muχāSim [#χSm III fa.] düşman, rakip, hasım < Ar χāSama [III] tartıştı, çatıştı, hukuki bir işlemde karşı karşıya geldi " hasım

muhasip [MMem xvi] ~ Ar muHāsib [#Hsb III fa.] muhasebeci < Ar Hāsaba [III] hesaplaştı " hesap

muhatap ~ Ar muχāTab [#χTb III mef.] kendisine hitap edilen < Ar Hātaba [III] hitap etti " hitap

muhatara [xiv] ~ Ar muχāTarat [#χTr III msd.] tehlikeye sokma, risk alma " hatır

muhavere ~ Ar muHāwarat [#Hwr III msd.] sohbet, karşılıklı konuşma, diyalektik " mihver

muhayyel ~ Ar muχayyal [#χyl II mef.] hayal edilmiş < Ar χayyala [II] hayal etti " hayal

muhayyer [xiv] ~ Ar muχayyar [#χyr II mef.] seçme, seçilmiş, tercih edilen < Ar χayyara [II] tercih etti " hayır2

muhayyile kuvve-i muhayyile hayal etme yeteneği (Fr imagination karşılığı) ~ Ar muχayyil [#χyl II fa.] hayal eden < Ar χayyala [II] hayal etti " hayal

---

• Muhayyele yazılması yanlıştır.

muhbir ~ Ar muχbir [#χbr IV fa.] ihbar eden < Ar aχbara [IV] haber verdi " haber

mühendis [Neş xv] ~ Ar muhandis [#hnds fa.] arazi ölçen < Ar handasa arazi ölçtü, geometri ile uğraştı " hendese

müheyya [xiv] ~ Ar muhayyan [#hy’ II mef.] hazır, hazır edilmiş < Ar hayya’a [II] hazırladı, düzenledi, organize etti " heyet

muhik ~ Ar muHiqq [#Hqq IV fa.] haklı < Ar aHaqqa [IV] hak verdi " hak1

mühim [xiv] ~ Ar muhimm [#hmm IV fa.] önemli < Ar ahamma [IV] ilgilendirdi, önemsendi, önem taşıdı " ehemmiyet

mühimmat mühimmat-ı harbiye savaş araç gereci ~ Ar muhimmāt [#hmm çoğ.] araç ve gereç, malzeme, ihtiyaç maddeleri < Ar muhimmat önemli şey veya konu " mühim

muhip [DK xiv] muhibb ~ Ar muHibb [#Hbb2 IV fa.] seven < Ar aHabba [IV] sevdi " habip

muhit [Yus xiv] ~ Ar muHīT [#HwT IV fa.] kuşatan, etraf, çevre < Ar aHāTa [IV] kuşattı, etrafını çevirdi " hayat2

muhkem [Aş, Yus xiv] ~ Ar muHkam [#Hkm IV mef.] güçlendirilmiş, pek, berk < Ar aHkama [IV] berkitti, pekiştirdi " hüküm

mühlet [DK xiv] ~ Ar muhlat [#mhl msd.] bekleme süresi " mehil

muhlis [MMem xvi] ~ Ar muχliS [#χlS mef.] hulus sahibi, riyadan arınmış, temiz < Ar χalaSa arındı " halas

muhrip [Men xvii] yıkan, tahrip eden; [xx/a] bir tür harp gemisi (İng destroyer karşılığı) ~ Ar muχrib [#χrb IV fa.] tahrip eden < Ar aχraba [IV] yıktı " harap

muhtaç [CodC xiii] muhtac ~ Ar muHtāc [#Hwc VIII fa.] ihtiyaç duyan < Ar iHtāca [VIII] gereksindi, hacet duydu " hacet

muhtar [xiv] seçilmiş, seçkin ~ Ar muχtār [#χyr VIII mef.] 1. seçilmiş, 2. kendi iradesiyle iş yapan, otonom < Ar iχtāra [VIII] seçti, tercih etti " hayır2

muhtasar [Aş, Yus xiv] ~ Ar muχtaSar [#χSr VIII mef.] kısaltılmış, kısa, özet < Ar iχtaSara [VIII] kısalttı, özetledi (= Aram χeSrā serçe parmağı)

mühtedi ~ Ar muhtadin [#hdy VIII fa.] ihtida eden < Ar ihtadā [VIII] hidayete erdi, müslüman oldu " hidayet

muhtekir ~ Ar muHtakir [#Hkr VIII fa.] ihtikâr eden, istifçi < Ar iHtakara [VIII] mal stokladı " ihtikâr

muhtelif [Aş, Yus xiv] ~ Ar muχtalif [#χlf VIII fa.] ihtilaf eden, (gün ve gece gibi) birbirine zıt olup ardarda gelen < Ar iχtalafa [VIII] karşıt idi " halef

muhtelit ~ Ar muχtalit [#χlT VIII fa.] ihtilat eden, karışık < Ar iχtalata [VIII] karışık idi, karıştı " halt

muhtemel [xiv] ~ Ar muHtamal [#Hml VIII mef.] ihtimal edilen < Ar iHtamala [VIII] taşıdı, kaldırabildi, olasılık olarak tanıdı, mümkün gördü " haml

muhterem [Yus xiv] ~ Ar muHtaram [#Hrm VIII mef.] hürmet edilen < Ar iHtarama [vIII] hürmet etti " hürmet

muhteris ~ Ar muHtariS [#HrS VIII fa.] ihtiraslı < Ar iHtarasa [VIII] hırs gösterdi " hırs

muhteşem [Yus xiv] haşmetli, maiyet ve hizmetçi sahibi ~ Ar *muHtaşam [#Hşm VIII mef.] < Ar Haşam maiyet, hizmetçiler " ihtişam

muhteva ~ Ar muHtawan [#hwy VIII mef.] ihtiva edilen, içerik < Ar iHtawā [VIII] içerdi " havi

muhtevi ~ Ar muHtawin [#Hwy VIII fa.] ihtiva eden < Ar iHtawā [VIII] kapsadı, içerdi " havi

muhtıra ~ Ar muχTirat [#χTr IV fa. f.] ihtar eden şey, nota, memorandum < Ar aχTara [IV] hatırlattı " hatır

mühür [Yus, DK xiv] mühr ~ Fa muhr damga ~ OFa mudrag a.a. (= Sans mudrā a.a.)

müilhid ~ Ar mulHīd [#lHd IV fa.] pagan, dinsiz, dinden çıkan < Ar alHada [IV] dinden çıktı < Ar laHd eski Roma tarzında mezar veya ölü gömme " lahit

müjde [xiv] ~ Fa mujda iyi haber, müjde = Fa mujd Jüpiter gezegeni, iyi haber

---

• Karş. Kürt mızgin (a.a.).

EŞKÖKENLİLER:
Fa mujda : muştu, müjde

mujik [EvÇ xvii] Rus ve Ukrayna köylüsü ~ Rus mujik adamcık, köylü < Rus muj adam, erkek

mukabele [Kut xi] ~ Ar muqābalat [#qbl III msd.] yüz yüze gelme, yüzleşme, karşılaşma " kabul

mukabil [Aş, Yus xiv] ~ Ar muqābil [#qbl III fa.] mukabele eden, karşı gelen, karşılıklı duran < Ar qābala [III] karşılık verdi " kabul

mukadder [Env xv] ~ Ar muqaddar [#qdr II mef.] takdir edilmiş, kaderde olan < Ar qaddara [II] değer biçti, kaderini belirledi " kadir1

mukaddes [Men xvii] ~ Ar muqaddas [#qds II mef.] kutsanmış < Ar qaddasa [II] takdis etti, kutsadı " kudsi

mukaddime [xiv] ~ Ar muqaddimat [#qdm II fa. f.] takdim eden şey, önsöz < Ar qaddama önceledi, söze giriş yaptı " kıdem

mükâfat ~ Ar mukāfāt [#kfw III msd.] bedelini verme, yeterli karşılığını ödeme, ödül verme " kifayet

mükâleme [xiv] ~ Ar mukālamat [#klm III msd.] söyleşme, karşılıklı konuşma " kelam

mukallit [xiv] ~ Ar muqallid [#qld II fa.] taklit eden < Ar qallada [II] taklit etti " taklit

mukarnas [xiv] ~ Ar muqarnas [#qrns] İslam mimarisinde bir tür geometrik motif ~ Aram #qrns çekiç, çekiçle vurmak

mukarrer [MMem xvi] ~ Ar muqarrar [#qrr II mef.] kararlaştırılmış < Ar qarrara [II] kararlaştırdı " karar

mukataa [Neş xv] vergi; [Men xvii] 1. ayrışma, yabancılaşma, kopuşma, 2. kamu gelirinin bir kısmını bir kimseye ayırma, vergi tahsisi, vergi, vergi dairesi ~ Ar muqāTacat^ [#qTc III msd.] ayrılma, ayrışma, yabancılaşma " kat2

mukatele [Men xvii] ~ Ar muqātalat [#qtl III msd.] öldürüşme " katil1

mukavele [Men xvii] ~ Ar muqāwalat [#qwl III msd.] karşılıklı konuşma, söyleşme, sözleşme " kavil

mukavemet [Men xvii] ~ Ar muqāwamat [#qwm/qym III msd.] karşı durma, direniş " kamet

mukavim [Men xvii] ~ Ar muqāwim [#qwm/qym III fa.] mukavemet eden, direnen, dirençli < Ar qāwama [III] karşı durdu, direndi " kamet

mukavva [xiv] takviye edilmiş, güçlendirilmiş; [LO xix] bir tür kalın kâğıt ~ Ar muqawwan [#qwy II mef.] güçlendirilmiş < Ar qawwā [II] kuvvetlendirdi, takviye etti " kuvvet

mukayese [Men xvii] mukayeset yarışma ~ Ar muqāyasat [#qys III msd.] ölçüşme, karşılaştırma, yarışma " kıyas

mukayyet [xiv] mukayyed ~ Ar muqayyad [#qyd II mef.] bağlı < Ar qayyada [II] bağladı < Ar qayd bağ " kayıt

mükellef [xiv] ~ Ar mukallaf [#klf II mef.] yüklenen, yüklenmiş, yükümlü, yüklü < Ar kallafa [II] külfet yükledi, görev veya zahmet verdi " külfet

mükemmel [TS* xvi] ~ Ar mukammal [#kml II mef.] kemale erdirilmiş olan, eksiksiz < Ar kamala bütünleşti, olgunlaştı, erdi " kemal

mükerrer [xiv] ~ Ar mukarrar [#krr II mef.] tekrar edilmiş < Ar karrara [II] yineledi, geri getirdi " kere

mukim [Aş, Yus xiv] ~ Ar mu’qim [#qwm/qym IV fa.] ikamet eden < Ar aqāma [IV] kondu, konakladı " ikamet

mukoza [xx/b] ~ Lat materia mucosa sümüksü madde < Lat mucus sümük

mükrim ~ Ar mukrim [#krm IV fa.] ikram eden < Ar akrama [IV] cömertlik gösterdi, ikram etti " kerem

muktedir [Men xvii] ~ Ar muqtadīr [#qdr VIII fa.] iktidar sahibi, kudretli " iktidar

müktesep ~ Ar muktasab [#ksb VIII mef.] edinilmiş < Ar iktasaba [VIII] edindi " kesp

mukteza [xiv] ~ Ar muqtaDan [#qDy VIII mef.] mantıken zorunlu olan, gereklik, gerekçe < Ar iqtaDā [VIII] iktiza etti, gerekti " kaza

mülahaza [Neş xv] ~ Ar mulāHaZat [#lHZ III msd.] gözden geçirme, dikkatle bakma < Ar laHaZa göz attı " lahza

mulaj [xx/b] ~ Fr moulage kalıptan dökme < Fr moule kalıp ~ Lat modulus " moda

mülakat [Mercimek xv] ~ Ar mulāqāt [#lqy III msd.] buluşma, karşılaşma < Ar laqā [msd. liqā’] buluştu, bir araya geldi

mulatto [xx/b] ~ İsp mulato melez, beyaz biri ile zenci (köle)den doğma çocuk ~ Ar muwallad [#wld II mef.] doğmuş, doğurulmuş, piç, nesebi belli olmayan çocuk < Ar wallada [II] doğurttu, doğmasına neden oldu " velet

mülayim [MMem xvi] ~ Ar mulā’im [#l’m III fa.] uyumlu, yumuşak başlı < Ar lā’ama [III] uydu, uzlaştı < Ar la’ama [msd. la’m] onardı, tedavi etti

mülazım [xiv] ; [xix] Osmanlı ordusunda teğmen ~ Ar mulāzim [#lzm III fa.] 1. bitişik, yapışık, ekli, 2. birine bağlı olarak hizmet eden < Ar lāzama [III] eşlik etti, yanından ayrılmadı, hizmet etti " lüzum

mülevves ~ Ar mulawwaθ [#lwθ II mef.] pis, bulaşık < Ar lawwaθa [II] pislik bulaştırdı < Ar lawθ kir, pislik

mülga ~ Ar mulġan [#lġw IV mef.] ilga edilmiş < Ar alġā [IV] lağvetti, boş ve geçersiz kıldı " lağv

mülhak ~ Ar mulHaq [#lHq IV mef.] ilhak edilmiş < Ar alHaqa [IV] kattı, ekledi " lahika

mülhem ~ Ar mulham [#lhm IV mef.] ilham edilmiş < Ar alhama [IV] yutturdu, ilham verdi " ilham

mülk [Kut xi] ~ Ar milk/mulk [#mlk msd.] 1. sahip ve egemen olma, sahiplik, egemenlik, hükümdarlık, krallık, 2. sahip olunan şey, egemenlik alanı < Ar malaka sahip idi, egemen idi

---

• "Malik olma" ve "hükümran olma" anlamları arasındaki ayrım Arapçada mevcut değildir.

mülkiye (umur-u) mülkiyye sivil yönetime ilişkin, idari < Ar mulkī mülkiyete ilişkin, mülke veya memlekete ilişkin " mülk

mülteci ~ Ar multacin [#lcc VIII fa.] iltica eden < Ar iltacā [VIII] sığındı " iltica

mültefit [xiv] ~ Ar multafit [#lft VIII fa.] iltifat eden < Ar iltafata [VIII] ilgilendi, kayırdı, kaygı gösterdi " iltifat

mültezim [xiv] ~ Ar multazim [#lzm VIII fa.] bir işi üstlenen < Ar iltazama [VIII] yapıştı, takıldı, görev aldı, üstlendi " lüzum

mülti+ ~ Fr/İng multi- çok (sadece önek) < Lat multus çok ~ HAvr *ml-to- < HAvr *mel-4 güçlü, büyük, çok

---

EŞKÖKENLİLER:
Lat multus : mülti+, mültipl

mültipl [xx/c] ~ Fr/İng multiple çoklu, çoğul ~ OLat multiplum a.a. < Lat multus çok " mülti+

mum [Aş, Yus xiv] ~ Fa/OFa mūm/mōm balmumu, mum maddesi

• "Aydınlatma için yakılan mum çubuğu" anlamı Türkçeye özgüdür.

mümbit ~ Ar munbit [#nbt IV fa.] bitki yetiştiren, verimli < Ar anbata [IV] bitki yetiştirdi, verimli kıldı " nebat

mümessil ~ Ar mumaθθil [#mθl II fa.] temsil eden < Ar maθθala [II] benzetti, benzerini yaptı, temsil etti " misil

mümeyyiz ~ Ar mumayyiz [#myz II fa.] seçici, iyiyi kötüden ayırma yeteneği olan < Ar mayyaza [II] iyiyi kötüden ayırdı " temyiz

mümin [Kut, Aş xi] ~ Ar mu’min [#’mn IV fa.] iman eden < Ar āmana [IV] iman etti, inandı " emanet

mümkün [xiv] mümkin ~ Ar mumkin [#mkn IV fa.] imkânlı < Ar amkana [IV] imkân verdi, mümkün idi " imkân

mümtaz ~ Ar mumtāz [#myz VIII mef.] imtiyazlı, seçkin < Ar imtāza [VIII] ayrıcalık tanıdı, ayrı tuttu " temyiz

mumya [Men xvii] mūmiya ~ Fa mūmiyā 1. bitüm, zift, 2. bu madde ile tahnit edilmiş ceset = Fa mūm " mum

---

• Farsçadan Arapça ve Yunancaya geçmiştir. Fr momie, İng mummy (a.a.) biçimleri Arapçadan alınmıştır.

münadi [Yus xiv] ~ Ar munādin [#ndw III fa.] tellal, çığırtkan < Ar nādā [III] bağırdı, çağırdı " nida

münafık [Kut, Aş xi] ~ Ar munāfiq [#nfq III fa.] yalancı, ikiyüzlü < Ar nāfaqa [III] ikiyüzlülük etti, nifak çıkardı " nifak

münakaşa ~ Ar munāqaşat [#nqş III msd.] "karşılıklı boyama", tartışma " nakış

münasebet [Gül xiv] ~ Ar munāsabat [#nsb III msd.] ilişki, ilgi " nesep

münasip [Aş xiv] münasib ~ Ar munāsib [#nsb III fa.] uyumlu " nesep

münavebe ~ Ar munāwabat [#nwb III msd.] nöbetleşme " nöbet

münazara [Kut xi] ~ Ar munāZarat [#nZr III msd.] rekabet etme, tartışma " nazar

mundar >> " murdar

• Dissimilasyon 19. yy’dan itibaren kaydedilmiştir.

mündemiç ~ Ar mundamic [#dmc VII fa.] bir şeyin içine sıkı sıkıya sarılmış olan < Ar indamaca [VII] < Ar damaca [msd. dumūc] içine girme, sokulma

müneccim [Kut xi] ~ Ar munaccim [#ncm II fa.] yıldız ilmiyle uğraşan kişi, astrolog < Ar naccama [II] yıldız ilmiyle uğraştı " nücum

münevver [Aş, Yus xiv] ışıklı, aydınlatılmış; [Bah 1924] modern eğitim görmüş, aydın, entelektüel ~ Ar munawwar [#nwr II mef.] aydınlatılmış, ışıklı < Ar nawwara [II] aydınlattı " nur

---

• Fr illuminé karşılığı olan ikinci anlamı 1910 dolayında kullanıma girmiştir.

münferit [Mercimek xv] ~ Ar munfarid [#frd VII fa.] tekil, bireysel < Ar infarada [VII] ayrıştı, yalnızlaştı " infirat

münfesih ~ Ar munfasiχ [#fsχ VII fa.] infisah eden < Ar infasaχa [VII] fesh olundu " fesih

münhal ~ Ar munHall [#Hll VII fa.] çözülmüş, dağınık, sahipsiz, serbest < Ar inHalla [VII] çözüldü, gevşedi, dağıldı, bir yükümlülükten kurtuldu " hal2

münhasır ~ Ar munHaSir [#HSr VII fa.] inhisar eden " inhisar

munis [Aş xiv] ~ Ar mu'nis [#'ns IV fa.] dost, yoldaş, yumuşak başlı, evcil < Ar anisa dostça ve tatlılıkla davrandı, alıştı, evcilleşti " ünsiyet

münkir [Aş xiv] ~ Ar munkir [#nkr IV fa.] inkâr eden, özellikle Allahı inkâr eden < Ar nakira tanımadı " inkâr

muntazam [Men xvii] muntazım ~ Ar muntaZam [#nZm VIII fa.] dizili, düzenli, intizamlı < Ar intaZama [VIII] düzenledi " nizam

muntazır [xiv] ~ Ar muntaZir [#nZr VIII fa.] bekleyen, gözeten < Ar intaZara [VIII] bekledi, yolunu gözledi " nazar

müntesip ~ Ar muntasib [#nsb VIII fa.] intisap eden " nesep

münteşir [Mercimek xv] ~ Ar muntaşir [#nşr VIII fa.] intişar eden < Ar intaşara [VIII] yayınlandı " neşir

münzevi ~ Ar munzawin [#zwy VII fa.] inzivaya çekilen < Ar inzawā [VII] bir köşeye çekildi " inziva

müphem ~ Ar mubham [#bhm IV mef.] anlaşılmaz, belirsiz, anlayıştan yoksun < Ar abhama [IV] anlaşılmaz kıldı, aptallaştırdı " behimiyet

müptela [Aş, Yus xiv] mübtela ~ Ar mubtalan [#blw VIII mef.] iptilaya kapılmış < Ar ibtalā [VIII] belaya kapıldı " bela

müptezel [Env xv] ~ Ar mubtaδal [#bδl VIII mef.] sıradan, bayağı, adi, seçkin olmayan, rezil < Ar ibtaδala [VIII] avama ait ve bayağı idi, ucuz ve bol bulunurdu " mebzul

murabba [xiv] ~ Ar murabbac [#rbc II mef.] dörtlü, dört köşe, kare < Ar rabbaca [II] dörtledi " rubai

müracaat [xiv] ~ Ar murācacat^ [#rcc III msd.] başvurma " rücu

mürafaa ~ Ar murāfacat^ [#rfc III msd.] mahkemede savunma yapma " ref

murahhas [Men xvii] ~ Ar muraχχaS [#rχS II mef.] ruhsatlı, izinli, belgeli < Ar raχχaSa [II] ruhsat verdi < Ar ruχSat " ruhsat

mürai ~ Ar murā'in [#r'y III fa.] ikiyüzlü, aslı ile gösüntüsü bir olmayan < Ar rā'ā ikiyüzlülük etti, riya gösterdi " riya

murakabe [xiv] ~ Ar murāqabat [#rqb III msd.] denetleme, kontrol etme " rekabet

murakıp [Men xvii] ~ Ar murāqib [#rqb III fa.] gözetleyen, denetleyen < Ar rāqaba [III] denetledi " rekabet

murassa [Yus xiv] ~ Ar muraSSac [#rSc II mef.] değerli taşlarla bezeli < Ar raSaca [msd. rasc] değerli taşlar veya altınla bezedi

murat [Aş, Yus xiv] murad ~ Ar murād [#rwd IV mef.] istenen şey, dilek < Ar arāda [IV] istedi, arzuladı " irade

murç [TDK 1974] beton delmekte kullanılan ağır darbeli matkap ~ Erm murc çekiç

murdar [CodC xiii] ~ Fa murdār İslami kurallara göre kesilmemiş hayvan cesedi, dinen kirli sayılan her şey ~ OFa murdār leş, ceset < OFa murdan, mīr- ölmek ~ EFa/Ave mar- a.a. " mert

mürdüm [LO xix] bir tür küçük ve kokulu erik ~ Fa mardum 1. adam, insan, 2. gözbebeği " mert

---

• Karş. Fr prunelle/İt prunella (1. küçük erik, erikçik, 2. gözbebeği).

mürebbiye [Mercimek xv] mürebbi ; [LO 1876] mürebbiye ~ Ar murabbiyyat [#rby II fa. f.] terbiye eden kadın < Ar rabbā [II] yetiştirdi, eğitti " rab

müreffeh [Neş xv] ~ Ar muraffah [#rfh II mef.] refaha kavuşturulmuş < Ar raffaha [II] refaha kavuşturdu " refah

mürekkep [Aş xiv] 1. bileşik, bileşim, 2. yazı mürekkebi ~ Ar murakkab [#rkb II mef.] terkip edilmiş, bileşik, bileşim, kompozit < Ar rakkaba [II] bindirdi " merkep

müren ~ Fr murène yılan balığı ~ Lat muraena ~ EYun mýraina a.a.

mürettebat [KT xix] 1. tahsisat, maaş bordrosu, 2. donanmada gemi personeli < Ar murattab [#rtb II mef.] tertip edilmiş, düzenlenmiş " mürettep

mürettep [TS* xvi] ~ Ar murattab [#rtb II mef.] tertiplenmiş, düzenli < Ar rataba dizdi " rütbe

mürettip ~ Ar murattib [#rtb II fa.] tertip eden, dizgici < Ar rattaba [II] dizdi, düzenledi, sıraya koydu " rütbe

muris [Men xvii] ~ Ar mu'riθ [#wrθ IV fa.] (birini) mirasçı kılan < Ar a'raθa [IV] miras bıraktı " irs

mürit [Kut, Aş xi] mürid ~ Ar murīd [#rwd IV fa.] murat eden, dileyen < Ar arāda [IV] diledi " irade

mürsel [Yus xiv] ~ Ar mursal [#rsl IV mef.] 1. gönderilmiş, aktarılmış, 2. kaynağı ikinci derecede rivayete dayanan hadis < Ar arsala [IV] gönderdi " resul

mürşit [xiv] mürşid ~ Ar murşid [#rşd IV fa.] yol gösteren < Ar arşada [IV] yol gösterdi, kılavuzluk etti " rüşt

mürteci [190+] gerici (Fr réactionnaire karşılığı) ~ Ar *murtacic [#rcc VIII fa.] irtica eden < Ar racaca geri döndü " rücu

mürted [xiv] ~ Ar murtadd [#rdd VIII fa.] İslamiyetten dönen kişi < Ar irtadda [VIII] islamiyetten döndü " red

mürur [MMem xvi] ~ Ar murūr [#mrr msd.] geçme, transit, özellikle zamanın geçmesi < Ar marra geçti

mürüvvet [Kut, Aş xi] ~ Ar muruwwat [#mrw msd.] erkeklik, erdem, soylu ve seçkin davranış ~ Aram mārawātā soyluluk, efendilik, beylik < Aram mār [#mrw/mry] bey, efendi, saygın kişi (= Ar imra' [#mr'] erkek)

mürver [Men xvii] çiçekleri tıbbi amaçla kullanılan bir bitki, sambucus nigra ~? Fa *murdbar mersin-veren & Fa murd mersin + Fa -bar getiren, taşıyan " mersin1, +ber

---

• Belki mürver bitkisinin mersine benzeyen koyu mor renkli meyvelerinden ötürü.

mus [xx/b] ~ Fr mousse köpük, çırpılmış yumurta akından yapılan bir tür tatlı ~ Lat mulsum ballı şey, tatlı < Lat mel bal " melas

müsaade [MMem xvi] ~ Ar musācadat^ [#scd III msd.] yardım etme, kolaylaştırma, teşvik, onay " saadet

müsabaka ~ Ar musābaqat [#sbq III msd.] öne geçişme, yarışma " sabık

müsabık ~ Ar musābiq [#sbq III fa.] müsabaka eden < Ar sābaqa [III] öne geçişti, yarıştı " sabık

müsademe ~ Ar muSādamat [#Sdm III msd.] çarpışma " sadme

müsadere [xiv] ~ Ar muSādarat [#Sdr III msd.] ferman çıkarma, padişah emriyle birinin malına el koyma < Ar Sadara çıktı, öne veya ileriye çıktı " sudur

musahabe [xiv] ~ Ar muSāHabat [#SHb III msd.] dostluk etme, sohbet " sohbet

müşahede [Neş xv] ~ Ar muşāhadat [#şhd III msd.] gözüyle görme, tanık olma < Ar şahida tanık oldu " şehadet

müşahhas ~ Ar muşaχχaS [#şχS II mef.] teşhis edilmiş, somutlaştırılmış < Ar şaχχaSa [II] şahıslaştırdı " teşhis

musahhih [Men xvii] ~ Ar muSaHHiH [#SHH II fa.] tashih eden < Ar SaHHaHa [II] düzeltti, onardı, tedavi etti " sıhhat

musahip [DK xiv] dost, arkadaş, özellikle padişahın yakın hizmetinde bulunan kimse ~ Ar muSāHib [#SHb III fa.] yakın kişi, arkadaş < Ar SāHaba [III] arkadaşlık etti, sohbet etti " sohbet

müşahit ~ Ar muşāhid [#şhd III fa.] müşahede eden, gözlemci, tanık < Ar şāhada [III] tanıklık etti " şehadet

müsait ~ Ar musācid [#scd III fa.] müsaade eden < Ar sācada [III] yardım etti, kolaylaştırdı, teşvik etti, uğurladı " saadet

---

• "Uygun" anlamı Türkçeye özgüdür.

musakka [LO xix] üzerine et suyu gezdirilerek pişirilen sebze yemeği ~ Ar musaqqan [#sqy II mef.] sulandırılmış, su verilmiş, sulu yemek " saki

musalaha [xiv] ~ Ar muSālaHat [#SlH III msd.] barışma, barış antlaşması yapma " sulh

musalla [xiv] ~ Ar muSallan [#Slw II mef.] açık havada namaz kılmaya mahsus yer < Ar Sallā [II] namaz kıldı " salâ

musallat [Kut xi] ~ Ar musallaT [#slT II mef.] zorbalık eden, saldırgan < Ar sallaTa [II] zorbalık etti " sulta

müsamaha [xiv] müsamahat ~ Ar musāmaHat [#smH III msd.] cömertlik etme, hoşgörme, affedicilik < Ar samaHa [msd. samāHat] cömertçe verdi

muşamba [Men xvii] ~ Ar muşammac [#şmc II mef.] mumlanmış, özellikle mumlu bez < Ar şammaca [II] mumladı < Ar şamc mum " şamdan

müsamere [Men xvii] gece sohbeti, gece toplantısı; [AMithat 1877] alafranga gece eğlentisi (Fr soirée karşılığı) ~ Ar musāmarat [#smr III msd.] akşam sohbeti, akşam vakti toplanıp konuşma < Ar samar akşam karanlığı = Ar sumrat siyaha yakın koyu kahverengi " esmer

musandıra [Men xvii] muSandere ~ Yun mesándēro seki, ara kat, eski evlerde yatak dolabı & Yun mésos orta + Yun ándēro seki, balkon " mez(o)+

müşavere [Neş xv] ~ Ar muşāwarat [#şwr III msd.] (karşılıklı) danışma, görüşme, görüş alışverişi yapma " şura2

müsavi [xiv] ~ Ar musāwin [#swy III fa.] eşit, denk < Ar sāwā [III] eşitlendi, dengelendi " seviye

müşavir ~ Ar muşāwir [#şwr III fa.] müşavere eden, danışman < Ar şāwara [III] danıştı " şura2

müsbet ~ Ar muθbat [#θbt IV mef.] isbat edilmiş < Ar aθbata [IV] sabit kıldı, kesinleştirdi, kanıtladı " sebat

müsebbip ~ Ar musabbib [#sbb II fa.] sebep veren < Ar sabbaba [II] sebep oldu " sebep

müseccel ~ Ar musaccal [#scl II mef.] tescil edilmiş < Ar saccala [II] sicile işledi " sicil

müsekkin ~ Ar musakkin [#skn II fa.] teskin eden < Ar sakkana [II] sakinleştirdi " sükûn

müsellah [Neş xv] ~ Ar musallaH [#slH II mef.] silahlanmış, silahlı < Ar sallaHa [II] silahlandırdı " silah

müselles [xiv] ~ Ar muθallaθ [#θlθ II mef.] üçlü, üçleme, üçgen < Ar θallaθa [II] üçledi " sülüs

müsemma [Neş xv] ~ Ar musamman [#smy II mef.] adlandırılmış < Ar sammā [II] adlandırdı < Ar ism " isim

müşerref [xiv] ~ Ar muşarraf [#şrf II mef.] teşrif edilmiş, şereflendirilmiş < Ar şarrafa [II] şereflendirdi " şeref

Musevi [Men xvii] ~ Ar mūsawī [nsb.] Musa dininden olan, Yahudi < öz Mūsā bir İbrani peygamberi ~ Mōşeh a.a.

müşevvik ~ Ar muşawwiq [#şwq II fa.] teşvik eden, şevk veren < Ar şawwaqa [II] şevk verdi " şevk

müşfik [xiv] ~ Ar muşfiq [#şfq IV fa.] şefkatl gösteren < Ar aşfaqa [IV] şefkat gösterdi " şefkat

mushaf [Aş xiv] ~ Ar muSHaf [#SHf IV mef.] kitap, özellikle Kuran < Ar SaHīfat yazılı kâğıt, sayfa " sahife

müshil ~ Ar mushil [#shl IV fa.] akışkan kılan, ishal eden < Ar ashala [IV] akışkan oldu " suhulet

musibet [Gül xiv] ~ Ar muSībat [#Swb IV fa. f.] isabet eden şey, bela, kaza < Ar aSāba [IV] isabet etti, hedefi buldu, uğradı " tasvip

musiki [xiv] ~ Ar mūsīqī [nsb.] müzik < Ar mūsīqā' müzik sanatı ~ EYun mousikē (teχnē) Mousa'lara ait dokuz sanatın her biri, özellikle müzik ve lirik şiir < öz Moûsa mitolojide sanat tanrıçası, ilham perisi, Müz

müşir [MMem xvi] danışman, yol gösteren; [LO, KT xix] Osmanlı ordusunda vezaret karşılığı olan en yüksek rütbe ~ Ar muşīr [#şwr IV fa.] işaret eden, yol gösteren, gösterge < Ar aşāra [IV] işaret etti " şura2

muska [xix] el yazısıyla yazılmış dua veya Kuran sayfası ~ Ar nusχat el yazması " nüsha

müskirat ~ Ar muskirāt [#skr çoğ.] alkollü içecekler < Ar muskir [IV fa.] alkol katılmış, alkollü < Ar sakar alkollü içki, şarap (= Akad şikaru alkollü içki, bira)

müşkül [Aş, Yus xiv] ~ Ar muşkil [#şkl IV fa.] belirsiz, zor, zahmetli, muğlak < Ar aşkala [IV] bulanık ve zor idi < Ar şakala ayaklarına ket vurdu " işkil

müşküle < Fa muşk misk " misk

müşkülpesent & Ar muşkīl zor + Fa pasand beğenen < Fa pasandīdan beğenmek " müşkül

müslim [Kut xi] ~ Ar muslim [#slm IV fa.] teslim olan, islam olan < Ar aslama [IV] teslim oldu, direnmeyi bıraktı, islam oldu " selam

muslin [xx/a] ~ Fr mousseline a.a. ~ İt mussolina [xvi] Musullu, Musul'dan gelen, Orta Doğudan ithal edilen bir tür ince pamuklu kumaş < öz Mussolo Kuzey Irak'ta bir kent, Musul ~ al-MawSil a.a.

• Mussolini soyadı "muslin ticaretiyle uğraşan" anlamındadır.

musluk [Men xvii] muSluq çeşme ~? Ar maslūk [#slk mef.] işlek yol " meslek

---

• Anlam ilişkisini tesbit etmek güçtür.

müslüman [Kut xi] müsülman/müselman ~ Fa muslimān [çoğ.] < Ar muslim " müslim

---

• Fa -ān çoğul takısıyla.

müsmir ~ Ar muθmir [#θmr IV fa.] ürün veren, semereli < Ar aθmara [IV] ürün verdi " semere

muşmula [Kan xv] muşmula/muşpula ; [LG 188+] buruşuk, bitkin, ihtiyar (argo) ~ Yun moúsmoulo elmaya benzer bir meyve, crataegus orientalis ~ EYun mespílē a.a.

müsnet ~ Ar musnad [#snd IV mef.] isnat edilen < Ar asnada [IV] dayandırdı, dayanak kıldı " senet

muson [xx/b] ~ Fr mouson tropik bölgelerde esen mevsim rüzgârı ~ Port mouçao a.a. ~ Ar mawsīm " mevsim

müsrif ~ Ar muSrif [#Srf IV fa.] israf eden < Ar aSrafa [IV] çok harcadı " sarf

müşrik [xiv] ~ Ar muşrik [#şrk IV fa.] tanrıya şirk koşan, çoktanrıcı < Ar aşraka [IV] ortak etti, tanrıya şirk koştu " şirk

muşta [EvÇ xvii] bir kunduracı aleti ~ Fa muşta kabza, bıçak sapı, hallaç tokmağı < Fa muşt sıkılmış el, yumruk ~ OFa muşt a.a.

müstacel ~ Ar mustaccal [#ccl X mef.] acil olan, acele ettirilen < Ar istaccala [X] acele etti " acele

müstafi ~ Ar mustacfin^ [#cfw X fa.] af dileyen, istifa eden < Ar istacfā [X] af diledi, istifa etti " istifa

müstağni [xiv] ~ Ar mustaġnin [#ġny X fa.] istiğna eden, fazla sayan < Ar istaġnā [X] gına getirdi " gına

müstahdem ~ Ar mustaχdam [#χdm X mef.] istihdam edilmiş < Ar istaχdama hizmete koştu, hizmetçi tuttu " hizmet

müstahkem ~ Ar mustaHkam [#Hkm X mef.] istihkâm edilmiş < Ar istaHkama [X] sağlamlaştırdı, pekiştirdi, berkitti " istihkâm

müstahsil ~ Ar mustaHSil [#HSl X fa.] istihsal eden, üretici < Ar istaHSala [X] üretti " husul

müstahzar ~ Ar mustaHDar [#HDr X mef.] hazırlanmış şey, tıbbi preparat < Ar istaHDara [X] hazırladı, tedarik etti " huzur

müstakbel [Aş xiv] gelecek ~ Ar mustaqbal [#qbl X mef.] kendisine yönelinen < Ar istaqbala [X] yöneldi " kabul

müstakil ~ Ar mustaqill [#qll X fa.] istiklal ilan eden < Ar istaqalla küçümsedi, saymadı, umursamadı, bir hükümdarı hiçe sayarak boyun eğmedi " istiklal

müstakim [xiv] ~ Ar mustaqīm [#qwm/qym X fa.] dik, doğru < Ar istaqāma dimdik durdu, dümdüz gitti " kamet

müstantik ~ Ar mustanTiq [#nTq X fa.] sorgu hakimi < Ar istanTaqa konuşturdu " nutuk

müstear [Mercimek xv] eğretileme, mecazlı konuşma ~ Ar mustacār [#cwr X mef.] eğreti, ödünç alınmış < Ar istacāra [X] ödünç aldı " avret

müstebit ~ Ar mustabidd [#bdd X fa.] başına buyruk yönetici, despot, tiran < Ar istabadda [X] başına buyruk oldu, keyfince yönetti " istibdat

müstecir ~ Ar musta'cir [#'cr X fa.] kiracı < Ar ista'cara [X] kiraladı, gelir elde etme amacıyla işletti " ecir

müstefit ~ Ar mustafīd [#fyd X fa.] istifade eden < Ar istafāda [X] yararlandı " fayda

müstehak [xiv] müsteHıkk ~ Ar mustaHiqq [#Hqq X fa.] haklı, hak eden < Ar istaHaqqa [X] hak kazandı, hak iddia etti " hak1

müstehcen ~ Ar mustahcan [#hcn X mef.] çirkin sayılan, ayıplanan < Ar istahcana [X] çirkin saydı, ayıpladı " hecin

müstehlik ~ Ar mustahlik [#hlk X fa.] istihlak eden, tüketici < Ar istahlaka [X] tüketti, yoketti " helak

müstehzi ~ Ar mustahzin [#hz' X fa.] alay eden, alaycı < Ar istahza'a [X] alay etti " istihza

müşteki ~ Ar muştakin [#şkw VIII fa.] şikâyet eden < Ar iştakā [VIII] şikâyet etti " şikâyet

müştemilat ~ Ar muştamalāt [#şml çoğ.] bir mülke dahil olan teferruat < Ar muştamal [VIII mef.] içerilen, kapsanan, dahil olan < Ar iştamala [VIII] içerdi, kapsadı " şümul

---

• Aslı müştemelat olup, 19. yy sonunda Kamus-u Türki müştemilat telaffuzuna karşı uyarmaktadır.

müstemleke [xx/a] istimlak edilmiş şey veya ülke (Fr colonie karşılığı) < Ar mulk " istimlak

müstenit ~ Ar mustanid [#snd VIII fa.] istinat eden < Ar istanada [VIII] dayandı, dayanak olarak kullandı " senet

müşterek ~ Ar muştarak [#şrk VIII mef.] iştirak edilen < Ar iştaraka [VIII] ortak oldu " şirk

müşteri [Yus xiv] ~ Ar muştarin [#şry VIII fa.] iştira eden, alıcı < Ar iştarā [VIII] satın aldı " iştira

müsterih ~ Ar mustarīH [#rwH X fa.] dinlenen, rahat eden < Ar istarāHa [X] dinlendi " rahat

müsteşar ~ Ar mustaşār [#şwr X mef.] istişare edilen kimse, danışman < Ar istaşāra [X] danıştı, görüş sordu " şura2

müstesna ~ Ar mustaθnan [#θny X mef.] istisna edilmiş < Ar istaθnā [X] ikircikli davrandı, koşul ileri sürdü, istisna etti " istisna

müsteşrik [Bah 1924] doğubilimci (Fr orientaliste karşılığı) ~ Ar *mustaşriq [#şrq X fa.] < Ar şarq doğu " şark

müstevli [Ferec, Env xv] ~ Ar mustawlin [#wly X fa.] istila eden < Ar istālā [X] zor ve zulümle egemen oldu, egemenlik tasladı " velayet

muştu [Yus, DK, Gül xiv] muştılamak/muştılık ; [Men] müjde vulg. muştuluk ~ Fa mujda müjde " müjde

---

• 17. yy'dan sonra dolaşımdan kalkmış bir sözcük iken Dil Devrimi esnasında Öz Türkçe olduğu varsayımıyla yazı diline ithal edilmiştir.

müsvedde ~ Ar musawaddat [#swd1 II mef. f.] karalanmış şey, taslak < Ar sawwada [II] karaladı " sevda

muta ~ Ar mutcat^ [#mtc msd.] 1. kullanma, tadını çıkarma, 2. Şii fıkhında sadece cinsel ilişki amacıyla kıyılan geçici nikâh " meta

mutaassıp ~ Ar mutacaSSib [#cSb V fa.] taassup eden, fanatik < Ar tacaSSaba [V] asabiyet gösterdi, aşiretçilik veya fanatiklik yaptı " asap

mutabakat ~ Ar muTābaqat [#Tbq III msd.] örtüşme, üstüste binme, birbiriyle uyum içinde olma " tabak1

mutabık ~ Ar muTābiq [#Tbq III fa.] mutabakat sağlayan, uygun < Ar Tābaqa [III] tamamen örtüştü, uydu " tabak1

mutaf [Kan xv] mutaf/muytab ~ Fa mūytāb 1. keçi kılından örülmüş çul vb., 2. bunu yapan kimse & Fa mūy kıl + Fa tāb ören, örgü < Fa tāftan, tāb- iplik bükmek, eğirmek, örmek " tafta

mütalaa [xiv] ~ Ar muTālacat^ [#Tlc III msd.] inceleme, gözden geçirme, açıklama " talih

mütareke ~ Ar mutārakat [#trk III msd.] bırakışma " terk

mutasarrıf [xix] Osmanlı yönetim sisteminde vilayetten küçük birim olan liva yöneticisi ~ Ar mutaSarrif [#Srf V fa.] tasarruf eden < Ar taSarrafa [V] harcama veya yönetme hakkını kullandı " sarf

mutasavver [xiv] ~ Ar mutaSawwar [#Swr V mef.] tasavvur edilen < Ar taSawwara [V] düşledi, zihninde resimledi " suret

mutasavvıf ~ Ar mutaSawwif [#Swf V fa.] tasavvuf eden, sufi < Ar taSawwafa [V] tasavvuf ile uğraştı " sufi

mütasyon [DTC 1943] ~ Fr mutation değişim, başka bir hale girme ~ Lat mutatio < Lat mutari değişmek, dönüşmek ~ HAvr *moi-to- < HAvr *mei-1 geçmek, değişmek

---

• Aynı kökten EYun ameíbō (değişmek).

mutat [Men xvii] ~ Ar muctād [#cwd VIII mef.] alışılmış, adet olmuş < Ar actāda [VIII] alıştı, adet edindi " adet2

müteaddit [MMem xvi] ~ Ar mutacaddid [#cdd V fa.] çok sayıda < Ar tacaddada [V] çoğaldı, çoğullaştı " adet1

müteahhit ~ Ar mutacahhid [#chd V fa.] taahhüt eden < Ar tacahhada [V] sözleşme ile bir yükümlülük aldı " ahit

müteakip ~ Ar mutacāqib [#cqb VI fa.] birbirini izleyen, dizi halinde ardarda gelen < Ar tacāqaba [VI] birbirini izledi " akab

müteal ~ Ar mutacāl [#clw VI fa.] yüce, yücelmiş < Ar tacālā [VI] yüceldi " ali

müteallik [xiv] ~ Ar mutacalliq [#clq V fa.] taalluk eden < Ar callaqa [V] alaka kurdu, ilgilendi " alaka

mütebaki ~ Ar mutabāqin [#bqy VI fa.] artan, kalan < Ar tabāqā [VI] arta kaldı " beka

muteber [Aş, Yus xiv] ~ Ar muctabār [#cbr VIII mef.] itibar edilen, saygı gören " itibar

mütebessim ~ Ar mutabassim [#bsm V fa.] tebessüm eden < Ar tabassama [V] gülümsedi " tebessüm

mütecanis ~ Ar mutacānis [#cns VI fa.] tecanüs eden, türdeş < Ar tacānasa [VI] aynı cinsten idi " cins

mütecaviz ~ Ar mutacāwiz [#cwz VI fa.] tecavüz eden < Ar tacāwaza [VI] haddini veya ölçüsünü aştı, tecavüz etti " cevaz

mütecessis ~ Ar mutacassis [#css V fa.] tecessüs eden < Ar tacassasa [V] merak etti, yokladı " casus

mütedeyyin [MMem xvi] ~ Ar mutadayyin [#dyn1 V fa.] dindar < Ar tadayyana [V] bir dine mensup idi " din

mutedil [Aş xiv] ~ Ar muctadil [#cdl VIII fa.] itidal gösteren < Ar ictadala [VIII] orta yolu izledi, denge ile davrandı " adl

müteessif ~ Ar muta'assif [#'sf V fa.] teessüf eden, üzgün < Ar ta'assafa [V] üzüldü, kederlendi, esef etti " esef

• "Esef edilen, üzücü" anlamı yakın döneme özgü ve galattır.

müteessir ~ Ar muta'aθθir [#'θr V fa.] teessür gösteren < Ar ta'aθθara [V] etkilendi " eser

mütefekkir [Mercimek xv] ~ Ar mutafakkir [#fkr V fa.] tefekkür eden < Ar tafakkar [V] derin düşündü " fikir

müteferrik ~ Ar mutafarriq [#frq V fa.] ayrışmış < Ar tafarraqa [V] (birbirinden) ayrıldı, ayrıştı " fark

mütegallibe [Neş xv] ~ Ar mutaġallib [#ġlb V fa.] tagallüp eden, zorba < Ar taġallaba [V] güç gösterdi, üstünlük kurdu, kaba kuvvetle egemen oldu " galebe

müteharrik ~ Ar mutaHarrik [#Hrk V fa.] hareket eden, hareket halinde olan, mobil < Ar taHarraka [V] harekete geçti, hareket etti " hareket

mütehassıs ~ Ar mutaχaSSiS [#χSS V fa.] özel olarak ayrılmış olan, uzman < Ar taχaSSaSa [V] bir konuya yoğunlaştı, uzmanlaştı " husus

mütehassis ~ Ar mutaHassis [#Hss V fa.] duygulanmış < Ar taHassasa [V] duygulandı, hassaslaştı " his

mütehavvil ~ Ar mutaHawwil [#Hwl V fa.] tahavvül eden, tahvil edilen < Ar taHawwala [V] değişti " hal1

mütekabil ~ Ar mutaqābil [#qbl VI fa.] tekabül eden < Ar taqābala [VI] karşılık idi " kabul

mütekait ~ Ar mutaqācid [#qcd VI fa.] tekâüt eden < Ar taqācada [VI] aktif hayattan uzaklaştı, inzivaya çekildi " kaide

mütekâmil ~ Ar mutakāmil [#kml VI fa.] tekâmül eden < Ar takāmala [VI] bütünlendi, kemale erdi " kemal

mütemadi ~ Ar mutamādin [#mdy VI fa.] temadi eden < Ar tamādā [VI] uzayıp gitti, süreklileşti " med

mütemayil ~ Ar mutamāyil [#myl VI fa.] temayül gösteren < Ar tamāla [VI] eğimli veya eğilimli idi " meyil

mütemayiz ~ Ar mutamāyiz [#myz VI fa.] temayüz eden < Ar tamāza ayrıştı, seçkinleşti " temyiz

mutemet [xiv] mutemed ~ Ar muctamad [#cmd VIII mef.] güvenilen, itimat edilen < Ar ictamada [VIII] güvendi, dayandı, destek aldı " amut

mütemmim ~ Ar mutammim [#tmm II fa.] tamam eden, bütünleyici < Ar tammama [II] bitirdi, bütünledi " tamam

mutena ~ Ar muctanan^ [#cny VIII mef.] özen gösterilmiş, itinalı < Ar ictanā [VIII] özen gösterdi " inayet

mütenasip ~ Ar mutanāsib [#nsb VI fa.] tenasüp eden < Ar tanāsaba [VI] orantılı idi " nesep

müteradif ~ Ar mutarādif [#rdf VI fa.] ardarda gelen, birbirini izleyen < Ar tarādafa [VI] ardarda geldi " redif

mütercim [Mercimek xv] ~ Ar mutarcim [#trcm fa.] tercüme eden < Ar tarcama başka dile çevirdi " tercüme

mütereddit [xiv] mütereddid ~ Ar mutaraddid [#rdd V fa.] tereddüt eden < Ar taraddada [V] sürekli gidip geldi, yankılandı, kararsız kaldı " red

müteşebbis ~ Ar mutaşabbiθ [#şbθ V fa.] teşebbüs eden < Ar taşabbaθa [V] azimle sarıldı, yapıştı, girişti " teşebbüs

müteşekkil ~ Ar mutaşakkil [#şkl V fa.] teşekkül eden < Ar taşakkala oluştu, şekillendi " şekil

müteşekkir ~ Ar mutaşakkir [#şkr V fa.] teşekkür eden < Ar taşakkara [V] şükran duydu " şükran

müteselsil ~ Ar mutasalsil [#slsl fa.] silsile halinde olan < Ar tasalsala zincirlendi " silsile

mütevazı ~ Ar mutawāDic [#wDc VI fa.] tevazu gösteren < Ar tawāDaca [VI] alçak gönüllülük etti " vaz2

müteveffa [Neş xv] ~ Ar mutawaffan [#wfy V fa.] vefat etmiş olan < Ar tawaffā [V] borcunu ödedi, görevini yerine getirdi, öldü " vefat

mütevekkil [Mercimek xv] ~ Ar mutawakkil [#wkl V fa.] tevekkül eden < Ar tawakkala [V] tanrıya güvendi " vekalet

mütevelli [xiv] ~ Ar mutawallin [#wly V fa.] sorumluluk yüklenen, veli kılınan < Ar tawallā [V] birinin velayetini üstlendi " velayet

mütevellit [xiv] mütevellid ~ Ar mutawallid [#wld V fa.] tevellüt eden < Ar tawallada [V] doğdu " velet

müteyakkız ~ Ar mutayaqqiZ [#yqZ V fa.] teyakkuz eden < Ar tayaqqaZa [V] uyanık durdu " ikaz

mutfak [DK, Env xiv] matbah ~ Ar maTbaχ [#Tbχ iz/m.] pişirme yeri, mutfak < Ar Tabaχa [msd. Tabχ] pişirdi

müthiş ~ Ar mudhiş [#dhş IV fa.] dehşet veren < Ar adhaşa [IV] korkuttu " dehşet

muti [Kut, Aş xi] ~ Ar muTic [#Twc IV fa.] itaat eden, sadık < Ar aTāca [IV] boyun eğdi " itaat

mutlak [Aş xiv] ~ Ar muTlaq [#Tlq IV mef.] salıverilmiş, her türlü kayıt ve şarttan bağımsız kılınmış, salt < Ar aTlaqa [IV] saldı, bıraktı " talak

mutlu [TS xv] bahtiyar, mesut ~ ?

• Türkiye Türkçesi dışında örneği olmayan bir sözcüktür. İnisyal m- sesine Türkçe kökenli kelimelerde rastlanmaz.

mutmain [xiv] ~ Ar muTmā'in [IX fa.] tatmin olan, içi rahat < Ar Tamān huzur, sükûn " tatmin

muttali [Yus xiv] ~ Ar muTTalic [#Tlc VIII fa.] tanışık, tanıyan < Ar iTTalaca [VIII] tanıdı, tanışık idi " talih

muttasıl [MMem xvi] ~ Ar muttaSil [#wSl VIII fa.] bitişik, aralıksız < Ar ittaSala [VIII] bitişik idi " vasıl

müttefik [xiv] ~ Ar muttafiq [#wfq VIII fa.] ittifak eden < Ar ittafaqa [VIII] uzlaştı " ittifak

müttehit ~ Ar muttaHid [#wHd VIII fa.] ittihat eden < Ar ittaHada birlik oldu, birleşti " vahdet

muvacehe [xiv] ~ Ar muwācahat [#wch III msd.] yüzyüze gelme, karşılaşma, açık konuşma, direnme < Ar wach yüz " cihet

muvafakat [xiv] ~ Ar muwāfaqat [#wfq III msd.] uyuşma, uzlaşma, karşılıklı rıza " muvaffak

muvaffak ~ Ar muwaffaq [#wfq II mef.] talihli, kısmetli, şansı yaver giden < Ar waffaqa [II] şansı yaver gitti < Ar wafiqa [msd. wafq] uydu, denk geldi

muvafık [xiv] ~ Ar muwāfiq [#wfq III fa.] muvafakat eden < Ar wāfaqa [III] uzlaştı, rıza gösterdi " muvaffak

muvakkat ~ Ar muwaqqat [#wqt II mef.] süreye bağlı, geçici < Ar waqqata [II] zaman belirledi " vakit

muvakkit ~ Ar muwaqqit [#wqt II fa.] kronograf, zaman ölçen < Ar waqqata [II] vakti belirledi veya ölçtü " vakit

muvasalat ~ Ar muwāSalat [#wSl III msd.] buluşma " vasıl

muvazaa [Neş xv] ~ Ar muwāDacat^ [#wDc III msd.] karşılıklı anlaşarak aslı olmayan bir şeyi ortaya atmak " vaz2

muvazene ~ Ar muwāzanat [#wzn III msd.] dengede olma " vezin

muvazzaf ~ Ar muwaZZaf [#wZf II mef.] belli bir işle görevlendirilmiş kimse, vazifeli < Ar waZZafa [II] bir işle görevlendirdi " vazife

müvekkil ~ Ar muwakkil [#wkl II fa.] tevkil eden, vekil tayin eden < Ar wakkala [II] yetkili kıldı, vekil etti " vekâlet

müvezzi ~ Ar muwazzic [#wzc II fa.] tevzi eden < Ar wazzaca [II] dağıttı, dağıtım yaptı " tevzi

müyesser [Aş xiv] ~ Ar muyassar [#ysr II mef.] işi rast giden, talihli, yolu açık < Ar yassara [II] kolaylaştırdı, rast getirdi < Ar yasira [msd. yasar] kolay idi, kolaylaştı

muz ~ Ar/Fa mūz a.a. ~ OFa mōz a.a. ~ Sans moça a.a.

muzaffer [xiv] ~ Ar muZaffar [#Zfr II mef.] zafer bahşedilmiş < Ar Zaffara [II] zafer bahşetti " zafer

müzaheret ~ Ar muZāharat [#Zhr III msd.] biri lehine tavır koyma, öne çıkma, destekleme " zuhur

müzakere ~ Ar muδākarat [#δkr III msd.] karşılıklı zikretme, fikir alışverişi, görüşme " zikir

müzayaka [Neş xv] ~ Ar muDāyaqat [#Dyq III msd.] darlık, sıkışıklık < Ar Dāqa daraldı " tazyik

müzayede ~ Ar muzāyadat [#zyd III msd.] karşılıklı artırma, açık artırma " ziyade

müze [LO xix] ~ Fr musée ~ EYun mouseîon Mousa'lar tapınağı, Mousa'lara adanmış yer < EYun Moûsa sanat tanrıçası " musiki

---

• Eski Atina'daki Mousa'lar tapınağına atfen İskenderiye'de II. Ptolemaios Philadelphos'un (MÖ 285-246) kurduğu kütüphane ve sanat koleksiyonuna verilen addan.

müzehhep [xiv] müzehheb ~ Ar muδahhab [#δhb2 II mef.] altınla işlenmiş, altın yaldızlı < Ar δahhaba [II] altın kapladı, altın işledi " tezhip

müzekkere ~ Ar muδakkarat [#δkr II mef. f.] andıç, memorandum, not < Ar δakkara [II] hatırlattı " zikir

müzevvir ~ Ar muzawwir [#zwr II fa.] tezvir eden, yalancı < Ar zawwara [II] sahtecilik yaptı " tezvirat

müzeyyen [Aş xiv] ~ Ar muzayyan [#zyn II mef.] bezenmiş < Ar zayyana [II] bezedi " ziynet

müzik [192+] ~ Fr musique ~ EYun mousikē " musiki

muzip ~ Ar mucδib [#cδb IV fa.] azap veren < Ar acδaba [IV] azap verdi " azap

muzır ~ Ar muDirr [#Drr IV fa.] zarar veren < Ar aDarra [IV] zarar verdi " zarar

müzmin ~ Ar muzmin [#zmn IV fa.] süreğen, kronik < Ar azmana [IV] süreğenleşti, kalıcı hale geldi " zaman

muztarip [MMem xvi] ~ Ar muDDarib [#Drb VIII fa.] ıztırap çeken, şaşkın < Ar iDDaraba [VIII] sarsıldı, sendeledi " darp

na+ ~ Fa nā- değil (olumsuzluk bildiren edat ve önek) ~ HAvr *ne olumsuzluk edatı

• Karş. Fa na/nē, Lat ne/non, Fr ne/non, İng not/no vs. (olumsuzluk bildiren edat ve bağlaçlar). Aynı kökten Fa/Ave/Sans a(n)-, EYun a(n)-, Erm an-, Lat in-, Ger un- (olumsuzluk ve yoksunluk bildiren önek).

naaş [Men xvii] ~ Ar nacş [#ncş msd.] sedye, tahtırevan, üzerinde cenaze taşınan teskere, cenazenin kendisi

nabız/nabz- [Mercimek xv] ~ Ar nabD [#nbD msd.] kalp atışı < Ar nabaDa kalp attı

nacak [Kıp xiv] ; [Env xv] ~ Fa nāçaχ/nacaχ balta, ucu çatallı mızrak

naçar [Yus xiv] ~ Fa nāçār çaresiz & Fa nā değil + Fa çār çare " na+, çare

naçiz [Men xvii] ~ Fa nāçīz hiçbir şey & Fa nā değil + Fa çīz şey " na+

nadan [xiv] ~ Fa nādān cahil, bilmez & Fa nā- olumsuzluk öneki + Fa dān2 bilen " na+, +dan2

nadas [Mercimek xv] natas ; [Kan xv] natas/nadas ~ Yun neatós tarlanın yenilenmek üzere bir yıl boş bırakılması < EYun neáō (nadastaki tarlayı) yeniden sürmek < EYun néos yeni " neo+

• Karş. Lat agros novare (a.a.)

nadide [Men xvii] görmemiş, gözü görmeyen; [LO xix] görülmemiş, emsalsiz ~ Fa nādīda görmemiş, görgüsüz & Fa nā değil + Fa dīda görmüş, görülmüş " na+, dide

---

• Edilgen anlamda kullanımı Türkçeye özgüdür.

nadir [xiv] ~ Ar nādir [#ndr fa.] az bulunan " nedret

nafaka [Gül xiv] ~ Ar nafaqat [#nfq msd.] 1. masraf, harcama, iaşe, 2. islam hukukunda eşin geçimi için harcanması gereken tutar < Ar nafaqa [msd. nafaq] tüketti, harcadı, bitirdi = Aram #npq çıkma, çıkarma, tüketme

---

• Ar #nfq2 (nifak, ikiyüzlülük) kökü ile anlam ilişkisi açık değildir.

nafia ~ Ar nāficat^ [#nfc fa. f.] faydalı şey, bina, iş vb. < Ar nafaca [msd. nafc] yaradı, yararlı idi

nafile [xiv] ~ Ar nāfilat [#nfl fa. f.] gerekenden fazlasını yapma, gereksiz şey < Ar nafl fazladan yapılan şey

naftalin [Bah 1924] ~ Fr/İng naphtaline petrolden elde edilen kokulu bir madde ☼ John Kidd, İng. kimyacı < EYun náftha neft, ham petrol ~ Aram nepTā a.a. " neft

nağme [Aş xiv] nağmet ~ Ar naġmat [#nġm msd.] melodi < Ar naġama [msd. naġm/naġam] alçak sesle ritm tuttu, mırıltıyla şarkı söyledi (= Aram #ncm şarkı söyleme)

nahak ~ Fa nāHaqq haksız & Fa nā değil + Ar Haqq " na+, hak1

nahif [Aş, Yus xiv] ~ Ar naHīf [#nHf sf.] zayıf, çelimsiz

nahıl [xiv] naχl hurma ağacı; [EvÇ xvii] bayram ve resmigeçitlerde kullanılan süslü direk ~ Ar naχl [#nχl] hurma ağacı

nahiye [Men xvii] 1. yön, taraf, çevre, 2. bir kasaba ve birkaç köyden oluşan bölge (usit.) ~ Ar nāHiyyat [#nHw] yön, taraf, yöre < Ar naHā [msd. naHw] yöneldi

nahoş [xiv] ~ Fa nāχwuş hoş olmayan " na+, hoş

naif/naiv [xx/c] ~ Fr naïf saf, sade, doğal / İng naive a.a. ~ Lat nativus doğuştan, doğma büyüme, doğal < Lat nasci, nat- doğmak ~ HAvr *gnə-sko- < HAvr *genə- doğurmak " genetik

---

• Karş. Lat natura (doğa), natio (ırk, soy).

nail [Men xvii] ~ Ar nā’il [#nyl fa.] kazanan < Ar nāla [msd. nayl/manāl] kazandı, elde etti

naip [Aş xiv] naib ~ Ar nā’ib [#nwb fa.] vekil, temsilci, birinin yerinde duran " nöbet

nakarat ~ Ar naqarāt [#nqr çoğ.] şarkının tekrarlanan kısmı < Ar naqara [msd. naqr] çekiç veya kazmayla vurdu, bir müzik aleti ve özellikle davul çaldı, parmak şıklattı

nakavt [Yedigün 1936] nak-aut ~ İng knock-out < İng knock vurmak, yumruk atmak ~ Ger *knuk- boğum, budak

nakil/nakl- [Kut, Aş xi] nakl ~ Ar naql [#nql msd.] taşıma, aktarma < Ar naqala taşıdı, aktardı

nakip ~ Ar naqīb [#nqb sf.] önder, lider < Ar naqaba [msd. naqb] deldi, delip geçti, yol aştı, dağ geçidi aştı (= Aram #nqb delme)

nakıs ~ Ar nāqiS [#nqS fa.] noksan olan " noksan

nakış/nakş- [Aş, Yus xiv] nakş ~ Ar naqş [#nqş msd.] alacalı renlerle boyama, resim yapma, resim < Ar naqaşa alacalı renklere boyadı

nakise ~ Ar naqīsat [#nqs sf. f.] eksik olan şey, eksiklik " noksan

nakit/nakd- [Aş xiv] nakd ~ Ar naqd [#nqd msd.] metal para, akçe < Ar naqada 1. gagaladı, 2. eleştirdi, eleştirel yorumlarda bulundu (= İbr/Aram #nqd noktalama, sivri bir nesneyle tıklama)

• Arapça sözcüğün ilk anlamı "nokta, çentik" veya "noktalı (sikke)" olmalıdır. Karş. İbr naqəd (noktalı, benekli). Ar #nkd, #nqT ve #nqr kökleri anlamdaştır.

nakkaş [Aş xiv] ~ Ar naqqāş [#nqş im.] nakışçı, ressam " nakış

nakz [etm ~ Ar naqD [#nqD msd.] yıkma, tahrip etme, geçersiz kılma, veto etme < Ar naqaDa yıktı

nalbant [Gül xv] ~ Fa nacl band nal yapan ve takan kişi & Ar nacl nal + Fa band bağlayan " nal, bent

nalbur ~ Fa naclbar nalcı, demir eşya ve hırdavat satan & Ar nacl + Fa -bar getiren, satan " nal, +ber

nalın [SinanP xv] na'leyn ~ Ar naclayn [#ncl dual.] bir çift ayakkabı < Ar nacl üstü açık ayakkabı, sandal " nal

nam [Yus xiv] ~ Fa nām ad, ün, san (= Ave nāman isim) ~ HAvr *nōmn a.a.

• Aynı kökten Sans nāman, EYun ónyma, Lat nomen, Fr nom, İng name/noun, Alm name, Erm anun (a.a.).

namahrem ~ Fa nā maHram hareme girmesine izin verilmeyen kimse, yabancı & Fa nā değil + Ar maHram " na+, mahrem

namaz [Kut xi] islami ibadet biçimi ~ Fa namāz boyun eğme, birine boyun eğerek veya diz çökerek saygı gösterme, namaz ~ OFa namāz- a.a. = Ave nemah- boyun eğme, temennah, saygı

EŞKÖKENLİLER:
Fa namaz : beynamaz, namaz

namdar [Yus xiv] ~ Fa nāmdār isim sahibi, namlı " nam, +dar

name/+name [xiv] ~ Fa nāma birine hitaben yazılan yazı, mektup ~ OFa nāmag a.a.

namert [DK xiv] namerd ~ Fa nāmard adam olmayan, mert olmayan " na+, mert

namlu [İdrH xiv] namli ~ Yun lamní kılıç veya bıçak demiri, okun temreni ~ Lat lamina " lam

namus [Aş, Yus xiv] ~ Ar nāmūs yasa, töre, onur (~ Aram nəmūs/nūmūsā yasa) ~ EYun nómos yasa, töre " +nomi

namütenahi ~ Fa nā mutanāhi sonsuz & Fa nā değil + Ar mutanāhin [#nhw/nhy VI fa.] sona eren " na+, nihayet

namzet ~ Fa nāmzad 1. sözlü, nişanlı, 2. bir göreve atanan kimse & Fa nām ad + Fa zad vuran, vurma " nam, +zede

nanay [LG 188+] Çingenecede yok (argo) ~ Çing nanay yoktur & Çing nan değil + Çing ay -dir

---

• Karş. Lat non est (değil, yok).

nane [xiv] ~ Ar nacnāc^ [#ncnc^] nane bitkisi, mentha = Aram nāncā a.a.

nanik [xx/b] baş parmağı buruna değdirerek yapılan alay hareketi ~ ?

nankör ~ Fa nān kūr a.a. & Fa nān ekmek + Fa kūr görmez " kör1

napalm [197+] ~ İng napalm < İng natrium palmitate yanıcı bir madde, sodyum palmitat & YLat natrium sodyum + YLat palmiticum palmitik asit (< Lat palma palmiye ağacı) " nitr(o)+, palmiye

napoliten [xx/b] Napoli tarzında şarkı ~ Fr napolitain Napoli'li, Napoli'ye ait < Napoli İtalya'da bir kent ~ EYun neápolis yeni kent, İtalya'da bir kent

nar1 [xiv] ~ Fa nār/anār nar ağacı ve meyvası ~ OFa anār a.a.

• Muhtemelen bir Hint dilinden alıntıdır.

nar2 [xiv] ~ Ar nār [#nwr msd.] ateş " nur

nara [Yus xiv] ~ Ar nacrat^ [#ncr msd.] böğürtü, kükreme < Ar nacara böğürdü, kükredi

narenciye < Ar nāranc [#nrχ] portakal ~ Fa nārang a.a. ~ Sans nāgaranga/nāranga ejder ağacı, a.a.

nargile ~ Fa nārgīla/nārgīl 1. hindistan cevizi, 2. tütün içmekte kullanılan içi su dolu kap ~ OFa anārgēl hindistan cevizi ağacı ve meyvesi ~ Sans nārikēra a.a. " nar1

• Eskiden hindistan cevizi kabuğundan yapıldığı için.

narh [Gül xv] ~ Ar narχ [#nrχ] fiyat, özellikle kamu otoritesi tarafından belirlenen fiyat

narıbeyza ~ Ar nāru-l-bayDā' akkor & Ar nār ateş + Ar bayDā' [f.] beyaz " nar2, beyaz

narin ~ Fa nārīn ince, zarif ~ Moğ narın ince, zayıf, sıkı, dar, tiz

narkotik [Bah 1924] ~ Fr narkotique uyuşturucu maddelere ilişkin ~ EYun narkōtikós uyuşturucu (madde) < EYun narkē uyuşma, sersemleme

---

EŞKÖKENLİLER:
EYun narke : narkotik, narsisizm, nergis

narsisizm [xx/c] ~ Fr narcissisme kendini sevme hastalığı / İng narcissism a.a. ~ Alm narzissismus a.a. ☼ Sigmund Freud, Avst. hekim (1856-1939) < öz Nárkissos Eski Yunan mitolojisinde kendi yansımasına aşık olan genç ~ EYun nárkissos nergis " nergis

nas/nass- [xiv] nass ~ Ar naSS [#nSS msd.] 1. kesin ve nihai olma, 2. Kuran veya hadiste kesin önerme < Ar naSSa yükseltti, kaldırdı, sonuna kadar götürdü, kanıtladı,nihai otoriteye dayandırdı

nasihat [Kut, DK xi] ~ Ar nasīHat [#nSH msd.] öğüt verme, öğüt < Ar naSaHa öğüt verdi " nush

nasıl + [Men xvii] ne aSl vulg. naSıl & Tü ne + Ar aSl kök, köken " ne1, asıl

nasip1/nasb- [xiv] nasb ~ Ar naSb [#nSb msd.] 1. dikme, kaldırma, kurma, çadır kurma, nişan alma, 2. bir makama yerleştirme, tayin etme, atama, ganimetten pay verme < Ar naSaba dikti, kaldırdı

nasip2 [Aş, Yus xiv] nasib ~ Ar naSīb [#nSb sf.] kısmet, pay " nasip1

nasyonal [ARasim 1897-99] ~ Fr national ulusal ~ Lat nationalis < Lat natio kavim, soy, aynı kökten gelen insanlar topluluğu < Lat nasci, nat- doğmak " naif

nataşa [199+] Rus kökenli fahişe ~ Nataşa [küç.] bir kadın adı < Anastasia [f.] a.a. < EYun anástāsis kalkma, dirilme, özellikle İsa'nın çarmıha gerildikten sonra dirilişi & EYun aná yukarı + EYun (h)ístēmi, stā- durmak " ana+, statik

natır [Arg xvi] bekçi, özellikle hamam bekçisi ~ Ar nāTir [#nTr fa.] bekçi, koruma görevlisi ~ Aram #nTr bakma, gözetme, bekçilik etme " nazar

---

• Ar nāZir biçiminin Arami kökenli eşdeğeridir.

nato kafa ~ Yun na to kafá işte kafa & Yun na işte, nah + Yun to nötr nominatif belirteci + Tü kafa

natura/natür [188+] ~ İt natura doğa / Fr nature a.a. ~ Lat natura doğuş, yaradılış < Lat nasci, nat- doğmak " naif

natürel [REkrem <1887] ~ Fr naturel doğal ~ Lat naturalis a.a. < Lat natura doğa " natura

natürmort [ARasim 1897-99] ~ Fr nature morte ölü doğa, cansız nesneleri konu alan resim " natura, mort

natüvan [Yus xiv] ~ Fa nā tuwān güzçsüz, zayıf & Fa nā değil + Fa tuwān güç, kuvvet, güçlü, kuvvetli " na+

navigasyon [xx/c] ~ Fr navigation seyrüsefer, gemi yolculuğu < Lat navigare gemi ile yolculuk etmek, gemi yürütmek < Lat navis gemi ~ HAvr *nāu-2 a.a.

• Aynı kökten Sans naú, EFa nav-, EYun naûs, Erm naw (gemi, kayık). İng navy, Fr navire (donanma) biçimleri Latinceden türetilmiştir.

navlun [Kan xv] ~ Ar nawlūn deniz nakliye ücreti ~ EYun naûlon/naûlos gemi yükü, kargo < EYun naûs gemi ~ HAvr *nāu-2 gemi " navigasyon

naylon [Hayat 1960] ~ marka Nylon bir tür plastik madde ☼ 1938 DuPont Corp., Amer. kimya şirketi

naz [Aş, Yus xiv] ~ Fa nāz oynaş, işve ~ OFa *nāç

nazar [Aş, Yus xiv] bakış, iltifat ~ Ar naZar [#nZr msd.] 1. bakma, bakış, 2. uğursuz bakış < Ar naZara baktı

• Ar #nZr = Aram #nTr ???, İbr #nSr ??? köklerinin eşdeğerdir.

nazari [Men xvii] ~ Ar naZarī [#nZr] spekülatif, teorik (görüş veya bilgi) < Ar naZara baktı " nazar

---

• Anlam ilişkisi için karş. EYun théoria < theōréō (bakmak), Lat speculatio < specere (bakmak).

nazenin [Yus, Gül xiv] ~ Fa nāzanīn nazlı " naz

nazi [193+] ~ Alm nazi < Alm nazional-sozialist ulusçu-sosyalist, Ulusal-Sosyalist Alman İşçi Partisi mensubu olan kimse < Lat nationalis ulusal " nasyonal

nazik [xiv] nazük ~ Fa nāzuk ince, latif, nazlı ~ OFa nāzuk " naz

nazım1/nazm- [xiv] nazm ~ Ar naZm [#nZm msd.] 1. düzme, dizme, düzen, intizam, 2. şiir < Ar naZama dizdi, düzdü, mısra dizdi

nazım2 ~ Ar nāZim [#nZm fa.] düzenleyen, dizen, şiir yapan " nazım1

nazır [xiv] ~ Ar nāZir [#nZr fa.] bakan " nazar

nazire [MMem xvi] ~ Ar naZīrat [#nZr sf. f.] 1. bir başkası yerine olan şey, bir başkasına bakarak yapılan şey, 2. bir başka şiire cevaben yazılan şiir < Ar naZīr bakarak, görece, benzer " nazar

ne1 Tü [viii] ne soru zamiri

• Eski Türkçe olup n ile başlayan tek sözcüktür.

ne2 ... ne ~ Fa nē ... nē olumsuz seçenek bağlacı ~ HAvr *ne olumsuzluk edatı " na+

nebat [Aş, Yus xiv] ~ Ar nabāt [#nbt msd.] yerden bitme şey, bitki < Ar nabata [msd. nabt] bitti, yetişti, tohumdan çıktı, filizlendi

nebi [Yus xiv] ~ Ar nabīy [#nbw sf.] peygamber ~ Aram nəbiyā a.a. = İbr nābī a.a. < İbr/Aram #nb’ çağırma, ilan etme, bildirme

---

• Arapça sözcük muhtemelen İbraniceden alıntı olup Ar nabā < #nbw (uzak durma, itici ve asosyal olma) fiiliyle ilişkisi kurulamaz.

nebülöz [Bah 1924] ~ Fr nébuleuse [f.] bulutsu < Fr nébuleux bulutlu ~ Lat nebulosus < Lat nebula bulut ~ HAvr *nebh- bulut

nebze ~ Ar nabδat [#nbδ msd.] çok küçük ve önemsiz parça, ufaklık, kırıntı < Ar nabaδa [msd. nabδ] gereksiz bulup attı, ekarte etti

necaset [xiv] ~ Ar nacāsat [#ncs msd.] pislik, bulaşıklık < Ar nacusa pis ve bulaşık idi

neccar ~ Ar naccār [#ncr im.] marangoz ~ Aram naggārā [#ngr] a.a. ~ Akad nagāru/naggāru a.a. ~ Sumer

necef [KT xix] Irak'ta Necef yöresinden gelen bir cins süs taşı ~ öz Necef Kûfe yakınında Hz. Ali'nin mezarının bulunduğu tepe < Ar nacaf kum tepesi, höyük

necip [Men xvii] ~ Ar nacīb [#ncb sf.] soylu, asil

nedamet [Aş xiv] ~ Ar nadāmat [#ndm msd.] pişmanlık < Ar nadima pişman oldu

neden2 YT [Fel 1942] sebep < Tü neden1 niçin (soru zarfı) " ne1

nedime [xx/b] kadın yoldaş, kraliçenin kadın yardımcısı < Ar nadīm [#ndm sf.] arkadaş, dost, yoldaş, özellikle içki yoldaşı " nedamet

---

• Sözcüğün dişil biçimine 20. yy ortalarından önce rastlanmaz.

nedret ~ Ar nadrat [#ndr msd.] ender olma, az bulunma < Ar nadara ender idi

nef [xx/c] ~ Fr nef 1. gemi, 2. kiliselerin dik dörtgen biçimindeki ana gövdesi ~ Lat navis a.a. " navigasyon

nefaset [Men xvii] ~ Ar nafāsat [#nfs msd.] nefis olma " nefis2

nefer [DK, Env xiv] ~ Ar nafar [#nfr msd.] 1. çete, hayvan güruhu, akıncı birliği, ordu, 2. asker, er < Ar nafara [msd. nufūr/nafar] ürktü, irkildi, (bir hayvan güruhu) ürkerek kaçıştı

EŞKÖKENLİLER:
Ar #nfr1 : menfur, nefer, nefret

nefes [Kut, Aş xi] ~ Ar nafas [#nfs msd.] soluk (= Aram napəşā a.a. = Akad napāşu soluk alma)

nefis1/nefs- [Kut, Aş xi] nefs ~ Ar nafs [#nfs msd.] 1. ruh, benlik, kimlik, can, kişi, 2. felsefede ruhun maddeye yönelen veya hayvani düzeyi (appetitus veya spiritus appetens) " nefes

nefis2 [Aş xiv] ~ Ar nafīs [#nfs sf.] değerli, arzu edilen < Ar nafusa arzu etme, kıskanma, iştah duyma < Ar nafs " nefis1

nefiy/nefy- [xiv] nefy ~ Ar nafy [#nfw/nfy msd.] 1. sürgün etme, dışlama, 2. olumsuzlama, dışlama < Ar nafā sürgün etti, dışladı, reddetti, olumsuzladı

nefret [Gül xiv] ~ Ar nafrat [#nfr msd.] 1. kargaşa, kaçışma, panik, 2. antipati, (birisinden) kaçınma < Ar nafara ürktü, ürküp kaçtı " nefer

---

• Arapça sözcüğün ikinci anlamında Fa nafrīn (< na-afrīn, lanetleme, nefret etme) sözcüğünün etkisi sezilir.

nefrit [xx/a] ~ Fr néphrite böbrek enfeksiyonu < EYun nefrós böbrek ~ HAvr *negwh-ro- a.a.

neft [xiv] ~ Ar nafT petrol ~ Aram nepTā a.a. ~ Akad napTu a.a.

negatif [Bah 1924] menfi, fotoğrafın arabı ~ Fr négatif, -ive a.a. ~ Lat negativus değilleyici, a.a. < Lat negare değillemek, yadsımak < Lat ne/nec değil ~ HAvr *ne a.a. " na+

neglije [Hay 1959 195+]

nehir [Aş xiv] nehr ~ Ar nahr [#nhr msd.] akarsu (= Aram nahrā a.a. = İbr nāhār a.a. = Akad nahru a.a.)

nekahat [Men xvii] ~ Ar naqāhat [#nqh msd.] hastalıktan iyileşme < Ar naqaha iyileşme yoluna girdi, iyileşti

nekes [Aş, DK, Gül xiv] nākes ~ Fa nākas alçak, kişiliksiz, cimri & Fa nā değil + Fa kas kişi " na+

nekkare [CodC, DK xiii] nakara ~ Ar naqqārat [#nqr im.] küçük davul, def < Ar naqara parmak şıklattı, def çaldı " nakarat

nekr(o)+ ~ Fr nécr(o)- / İng necr(o)- ölü < EYun nekrós ölü, ceset ~ HAvr *nek-ro- < HAvr *nek-1 ölüm

nekrofil [xx/c] ~ Fr nécrophile ölü seven " nekr(o)+, fil(o)+

nekropol [Bah 1924] ~ Fr nécropole ölüler kenti, antik mezarlık & EYun nekrós ölü + EYun pólis kent " nekr(o)+, politik

nekroz [xx/c] ~ Fr nécrose doku veya hücre ölümü ~ EYun nekrósis ölüm hali " nekr(o)+

nektar [xx/a] tanrılara özgü ölümsüzlük içkisi; [199+] belli oranda şeker ve glikozla seyreltilmiş meyve özü ~ Fr néctar çok leziz içki, meyve veya bal özü ~ EYun néktar tanrılara özgü ölümsüzlük içkisi ~ İbr/Aram (yayin) niqTar tütsü ile kokulandırılmış şarap < İbr niqTar tütsülenmiş, parfüme < İbr/Aram #qTr tütsüleme " katran1

nem [xiv] ~ Fa nam yaşlık, rutubet (= Ave nab-/namb-) ~ HAvr *nebh- nem, rutubet, ıslaklık

nema [MMem xvi] 1. artış, bereket, 2. faiz sözcüğünün dini sakıncasından ötürü faiz yerine kullanılan bir deyim ~ Ar namā' [#nmw msd.] artış < Ar namā arttı, çoğaldı, bereket buldu

nemfoman [xx/a] ~ Fr nymphomane aşırı erkek isteklisi kadın & EYun nymfē gelin, gerdeğe giren kız, orman perisi (~ HAvr *nu(m)bh- < HAvr *sneubh- evlenmek) + EYun manía delilik " mani3

nemrut gaddar ve yüzü gülmez kimse < Namrūd Kuran'a göre Hz. İbrahim'e zulmeden efsanevi hükümdar ~ İbr Nimrōd Tevrat'a göre Asur veya Babil ülkesi hükümdarı

neo+ ~ Fr/İng neo- yeni (sadece bileşiklerde) ~ EYun néos yeni ~ HAvr *newo- a.a.

• Aynı kökten Sans nava, Fa nav, Lat novus, Fr neuf, İng new, Alm neu (a.a.).

neolitik [DTC 1943] ~ Fr néolithique yeni taş (devri) " neo+, lit(o)+

neon [xx/b] ~ YLat neon asal bir gaz ☼ 1898 William Ramsay ve Morris Travers < EYun néos yeni " neo+

nepotizm [xx/c] ~ Fr népotisme akrabalarını kayırma < Lat nepōs, nepōt- torun, yeğen ~ HAvr *nepōt- a.a.

nere <Tü [xiv] soru zarfı < Tü ne soru sıfatı ve zamiri " ne1, +re

nergis [Yus xiv] ~ Fa/OFa nargis nergis çiçeği = EYun nārkissos a.a. " narkotik

---

• Muhtemelen bir Anadolu veya Ortadoğu dilinden.

nervür [xx/c] ~ Fr nervure bir yüzeyde sinir veya kas kirişine benzeyen hat < Lat nervus kas kirişi, kas, sinir, yay ~? HAvr *(s)nēu- sinir, kas kirişi " nevr(o)+

neşe ~ Ar naşwat [#nşw msd.] sarhoşluk, coşku, vecd

nesep [Kut, Aş xi] neseb ~ Ar nasab [#nsb msd.] soy, aile < Ar nasaba (bir babaya veya bir soya) mensup idi, ait idi

neşet ~ Ar naş'at [#nş' msd.] kaynama, kaynak < Ar naşa'a doğdu, çıktı, (akarsu) kaynadı

nesil/nesl- [DK xiv] ~ Ar nasl [#nsl msd.] soy, döl < Ar nasala doğurttu, (baba) evlat sahibi oldu

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #nsl : nesil, tenasül

nesir/nesr- ~ Ar naθr [#nθr msd.] şiir olmayan yazı, düzyazı < Ar naθara 1. dağıttı, saçtı, döktü, 2. düzyazı yazdı " neşir

neşir/neşr- [xiv] neşr ~ Ar naşr [#nşr msd.] 1. yayma, yayılma, saçılma, 2. yayın < Ar naşara yaydı, açtı, saçtı, yayımladı (= Aram #nşr dökülme)

• Ar #nθr (saçılma, dağılma) aynı kökün varyantıdır.

nesne <Tü [TS xiii] nesne/nesene şey Tü ne ise ne " ne1

• Karş. kimesne > kimse.

nesnel YT [Fel 194+] objektif < Tü nesne " nesne

neşter [xiv] nişter ~ Fa nēştar/naştar cerrah bıçağı < Fa nēş bıçak ve hançerin sivri tarafı, arı sivrisi

---

• Karş. Sans níkshati (delmek, sivri bir şey sokmak).

net1 [xx/b] ~ Fr net temiz, fazlası olmayan, flu olmayan ~ Lat nitidus parlak, şık, yakışıklı < Lat nitere parlamak

net2 [xx/c] ~ İng net2 ağ ~ Ger *nati- ~ HAvr *ned- bağ, düğüm " aneks

netameli [xx/b] belalı, riskli Ar natānat [#ntn msd.] pis koku, çürüme kokusu < Ar natana çürüdü, pis koku yaydı

• Gerek *netane gerek netame biçimlerine 20. yy ikinci yarısından eski kaynaklarda rastlanmaz.

netice ~ Ar natīcat [#ntc sf. f.] sonuç, ürün, çıkan şey < Ar nataca [msd. nitāc] üretti, çıkardı, sonuç verdi

nev [xiv] ~ Fa nav yeni, genç (= Ave nava- yeni = Sans nava a.a.) ~ HAvr *newo- a.a. " neo+

nevale [DK xiv] ~ Ar nawālat [#nwl msd.] ihsan, rızk, harçlık, besin < Ar nawala [msd. nawl] verdi, sundu, ihsan etti

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #nwl : minval, nevale

nevi [Yus xiv] ~ Ar nawc [#nwc] cins, çeşit

nevmid [xiv] nā ümid ~ Fa nawmēd < Fa nā umēd umutsuz " na+, ümit

nevr[i dönmek ~ Yun neúro sinir " nevr(o)+

nevr(o)+/nör(o)+ ~ Fr/İng neur(o)- sinir ~ EYun neúron sinir ~ HAvr *neu-ro- < HAvr *(s)nēu- sinir, kas lifi

---

• Aynı kökten Lat nervus (sinir, kas lifi), İng sinew (kas lifi).

nevralji [Bah 1924] ~ Fr neuralgie sinir ağrısı & EYun néuron sinir + EYun álgos acı " nevr(o)+, analjezi

nevresim [xx/b] torba şeklinde yatak çarşafı ~? Fa nav rasm yeni usul, yeni tip, moda " nev, resim

---

• Yakın dönemde ortaya çıkmış bir kelime olup kaynağı tesbit edilememiştir.

nevroz [Bah 1924] ~ Fr neurose, neurot- sinir hastalığı ~ YLat neurosis a.a. ☼ William Cullen (1710-1790), İskoç hekim " nevr(o)+

nevruz [xiv] ~ Fa/OFa nav rōz eski İran takviminde yılbaşı günü & Fa/OFa nav yeni + Fa/OFa rōz gün " nev, ruz

nevzuhur ~ Fa nav Zuhūr yeni zuhur eden & Fa nav yeni + Ar Zuhūr belirme, ortaya çıkma " nev, zuhur

ney [xiv] nay ~ Fa nāy/nay kamış, kamıştan yapılan çalgı ~ OFa nad kamış, kargı, ok ~ EFa *nada- a.a. (= Sans nāDá/nāDi kamış, kargı)

neyzen ~ Fa nāyzan ney çalan " ney, +zen

nezaket [Men xvii] < Fa nāzuk " nazik

• Farsça sözcükten Arapça sarf kuralına göre türetilmiş Türkçe bir türevdir.

nezaret [Men xvii] bakma, gözetme, idare, yönetim; [183+] bakanlık ~ Ar niZārat [#nZr msd.] 1. seyretme, bakma, 2. bakım, gözetim, denetim " nazar

---

• "Nazırlık" anlamı Osmanlıcaya özgüdür.

nezd[inde [Men xvii] ~ Fa/OFa nazd yan, taraf, kat, ind (= Ave nazda- a.a.)

nezih [LO xix] ~ Ar nazīh [#nzh sf.] temiz, pak < Ar nazuha [msd. nuzhat] temiz idi, ari idi, lekesiz idi

nezle [Men xvii] nüzle ~ Ar nuzlat [#nzl msd.] dört unsurdan birinin azalmasından doğan herhangi hastalık, inme, soğuk algınlığı < Ar nazala indi " nüzul

ni+ ~ Fa ni- aşağı (fiil öneki) (= Ave nī- a.a. = Sans ni- a.a.) ~ HAvr *ni aşağı

• Aynı kökten Ger *ni-dar (aşağı doğru) > Alm nieder.

nice <Tü [Or xiv] néçe ne kadar " ne1

nicelik YT [CepK 1935] kemiyet < Tü nice ne kadar " nice

• Karş. kemiyet < Ar kamm (ne kadar, nice).

niçin + [DK xiv] niçün < Tü ne için " ne1, için

nida [Aş xiv] ~ Ar nidā’ [#ndw msd.] bağırma, haykırış < Ar nadā bağırdı, haykırdı

nifak [Aş xiv] ~ Ar nifāq [#nfq msd.] ikilik, ikiyüzlülük " nafaka

nigâr [DK xiv] ~ Fa nigār görüntü, resim, idol, tablo < Fa nigāştan, nigār- resmetmek (= Ave *ni-kāraya- a.a.)

nihale [Men xvii] nihali bir tür küçük kilim ~ Fa nihālī döşeme, altlık < Fa nihāl döşek, döşeme " ni+

nihan [Yus xiv] ~ Fa nihān saklı, gizli ~ OFa nihānīg a.a. " ni+

nihayet [Kut xi] ~ Ar nihāyat [#nhw/nhy msd.] sona erme < Ar nahā [msd. nahw/nahy] yasakladı, engelledi, sona erdirdi

nihilizm [Bah 1924] nihilizma ~ Fr nihilisme hiçbir şeyin değeri olmadığını öngören siyasi düşünce ☼ Friedrich H. Jacobi, Alm. filozof (1743-1819) < Lat nihil hiç, hiçbir şey & Lat ne- değil + Lat hilum çok küçük şey " negatif

nik [Hürr 2002] ~ İng nick(name) takma isim, mahlâs

nikâh [DK xiv] ~ Ar nikāH [#nkH msd.] evlenme işlemi, nikâh

nikel [ARasim 1897-99] ~ Alm nickel metalik bir element ☼ 1754 Axel von Cronstedt, İsv. madenbilimci < Alm kupfernickel yalancı bakır, bakıra benzeyen bir maden cevheri & Alm kupfer bakır + Alm nickel şeytan

---

• Batı dillerine 18. yy’da Almancadan girmiştir.

nikotin [Bah 1924] ~ Fr nicotine [esk. nicotiane] tütünde bulunan kimyasal madde < öz Jacques Nicot 1560’ta Lizbon büyükelçisi iken Fransa’ya ilk kez tütün ithal edilmesine aracı olan Fransız diplomat

nikris [xiv] ~ Ar niqris [#nqrs] damla hastalığı, gut ~ ?

nilüfer [xiv] ~ Fa nīlufar/nīlūpal/līlūpal wb. ~ OFa nilōpal ~ Sans nīlôtpala mavi lotus çiçeği, nymphaea cyanea & Sans nīla koyu mavi + Sans utpala lotus çiçeği " anilin

nimbus [xx/c] ~ Lat nimbus hale

nimet [Kut, Aş xi] ~ Ar nicmat^ [#ncm msd.] ihsan, refah, bolluk < Ar nacama [msd. nacmat^] refah ve bolluk yaşadı, nimet edindi

nine/nene çoc [Men xvii] nene çocuk dilinde anne, büyükanne veya dadı; [LO, KT xix] nine anne; [KT xix] hanım nine büyükanne

ninni/nenni çoc [LO xix] çocukları uyutmak için söylenen şarkı

nipel [xx/c] ~ İng nipple 1. meme ucu, 2. bir su tesisatı birimi

nirengi [LO xix] nīrengī üçgenlere bölerek harita çıkarma işi; [xx/a] nīrengī noktası haritacılıkta üçgenin tepe noktası < Fa nīrang 1. hile, sihir, tılsım, 2. taslak, bir resmin boyanmadan önceki taslak çizimi

nirvana [xx/c] ~ Sans nirvāna 1. sönme, 2. Budist inançta enkarnasyon döngüsünün sona ermesi, sonsuz huzur & Sans nis-, nir- dışarı, öte, kapanma yönünde hareket bildiren edat + Sans vāti esmek, üflemek

niş [DTC 1944] ~ Fr niche duvarda raf şeklinde küçük girinti, yuva, niş ~ Lat nidus yuva

nisa [xiv] ~ Ar nisā’ [#nsw f. çoğ.] kadınlar = Ar ins [#’ns] insanoğlu, insanlar " insan

---

• Arapça sözcüğün kuraldışı tekili imrā’dır.

nişadır [Uy viii+] ~ Fa nūşādur/nawşādur amonyak tozu ~ OFa anōşādur a.a. & OFa anōş iksir, nektar, ölümsüzlük içkisi (= Ave anaoşa a.a.) + OFa ādur ateş

nisan [Men xvii] ~ Ar nisān şemsi takvimin ikinci ayı ~ İbr/Aram nisān İbrani takviminin birinci ayı ~ Akad nisannu ilk, birinci < Akad nīsu başlamak, açmak

nişan [Kut, Aş xi] ~ Fa/OFa nişān iz, işaret, alamet, simge

• Farsça sözcüğün Sami dillerinden alıntı olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Karş. İbr nēş, Aram nişā (işaret, simge), Akad nīşu (kaldırma, dikme). Erm nşan (simge, özellikle haç) Orta Farsçadan alıntıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Fa nişan : nişan, nişane, nişangâh

nişane [xiv] ~ Fa nişāna işaret yerine geçen şey ~ OFa nişānag " nişan

nişangâh [Men xvii] ~ Fa nişāngāh hedef, nişan alınan yer " nişan, +gâh

nisap [Kıp xiv] niSāb ~ Ar niSāb [#nSb msd.] pay " nasip1

nişasta [Men xvii] nişāste vulg. nişasta ~ Fa nişāsta dibe oturan şey, çökelti, nişasta < Fa nişastan, nişīn- oturmak (= Ave nishidaiti a.a. = Sans nişīdati a.a.) & HAvr *ni- aşağı + HAvr *sed-1 oturmak " sedye

nısıf [xiv] nısf ~ Ar niSf [#nSf msd.] yarı, yarım

nistagmus [xx/c] ~ YLat nystagmus göz seğirmesi ~ EYun nystagmós "gözünden uyku akma" < EYun nystázō uykulu olmak

nisvan [xiv] ~ Ar niswān [#nsw çoğ.] kadınlar < Ar nisā’ " nisa

nisyan [xiv] ~ Ar nisyān [#nsy msd.] unutma < Ar nasiya unuttu

nite YT [CepK 1935] nite nasıl ~ Tü ne teg/ne dek [ix Uy, xi] ne kadar, ne gibi < Tü tek kadar, gibi " ne1, dek

---

• Türkiye Türkçesinde 17. yy’dan sonra raslanmayan bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde canlandırılmıştır.

nitekim [TS, Kıp xiv] nite ki/nite kim nasıl ki < Tü nite " nite, ki

nitelik YT [CepK 1935] keyfiyet < Tü nite ne kadar, ne gibi " nite

---

• Fr qualité < Lat qualis (nasıl) ve Osm keyfiyet < Ar kayfa (nasıl) karşılığı olarak türetilmiştir.

nitr(o)+ ~ Fr/İng nitr(o)- azot ~ EYun nítron sodyum karbonat (soda) veya potasyum nitrat (güherçile) ~ Aram nitrā a.a. ~ Mıs ntr

---

• Nitro- (azot) ve natro- (sodyum) radikallerinin aynı nihai kökten türediğine dikkat edilmelidir.

nitrat [xx/b] ~ Fr nitrate " nitr(o)+

nitrik [xx/b] ~ Fr nitrique " nitr(o)+

nitrogliserin [xx/b] ~ Fr nitroglycérine " nitr(o)+, gliserin

nitrojen [xx/c] ~ Fr nitrogène azot " nitr(o)+, +jen1

niyaz [Aş, Yus xiv] ~ Fa niyāz2 yalvarma, yakarma, dua ~ OFa niyāyişn yakarış, dua " ni+

• Fa niyāz1 (fakirlik) ayrı bir sözcüktür.

niye <Tü [xiv] neye < Tü ne " ne1

niyet [Kut xi] ~ Ar niyyat [#nwy msd.] plan, tasarı < Ar nawā niyet etti, tasarladı

niyobyum [xx/b] ~ YLat niobium bir element ☼ 1864 Heinrich Rose, Alm. kimyacı < öz Niobē Yunan mitolojisinde Tantalus'un kızı

• Kimyasal özellikleri tantal elementine benzediği için.

niza [DK, Env xiv] ~ Ar nizāc [#nzc msd.] kavga < Ar nazaca [msd. nazc] yırttı, kopardı, söktü, soydu

nizam [Kut xi] ~ Ar niZām [#nZm msd.] düzen " nazım1

nöbet [Kut, Aş xi] nevbet ~ Ar nawbat [#nwb msd.] 1. sıra, rotasyon, 2. hastalıkta kriz < Ar nāba 1. birinin yerine geçti, nöbeti devraldı, 2. başına (kötü bir şey) geldi

nobran [LO xix] sert tavırlı, nemrut ~ ?

nodül [xx/c] vücutta veya bir ağ üzerinde düğüm ~ Fr nodule düğümcük ~ Lat nodulus [küç.] < Lat nodus düğüm, bağ ~ HAvr *nōd-o- < HAvr *ned- bağlamak, düğümlemek " aneks

noel [xx/a] ~ Fr noël İsa'nın doğum günü ~ Lat natalis (dies) doğum günü < Lat nasci, nat- doğmak " naif

nohut [CodC xiii] ~ Fa nuχūd a.a. ~ OFa naχōd a.a.

noksan [Gül xiv] ~ Ar nuqSān [#nqS msd.] eksiklik < Ar naqaSa eksildi, eksik idi

---

• Sıfat olarak kullanımı Türkçeye mahsustur.

nokta [CodC xiii] ~ Ar nuqTat [#nqT msd.] nokta, özellikle Arap yazısında kullanılan noktalama işaretleri ~ Aram nūqdətā nokta, özellikle İbrani yazısında kullanılan noktalama işaretleri < İbr/Aram #nqd noktalama, sivri bir uçla işaretleme, gagalama " nakit

noktürn [xx/b] ~ Fr nocturne gece müziği ~ Lat nocturnus geceye ait < Lat nox, noct- gece ~ HAvr *nekw-t- gece

nomenklatür [xx/c] ~ Fr/İng nomenclature 1. bilimsel bir disiplinde adlandırma sistemi, 2. sovyet sisteminde Komünist Partinin devlet görevlerine atama sistemine verilen ad ~ Lat nomenclatura adıyla çağırma < Lat nomenclator yüksek bir görevlinin yanında durarak gelenlerin adını ilan eden hizmetkâr, teşrifatçı, çavuş & Lat nomen ad + Lat c(a)lare çağırmak " nominal, konsil

nominal [DTC 1943] ~ Fr nominal isim bakımından, itibari ~ Lat nominalis < Lat nomen, nomin- isim ~ HAvr *nōmn isim " nam

nonoş <çoc [xx/b] 1. sevgi sözü, 2. eşcinsel erkek <

nordik [xx/b] ~ Fr nordique kuzeyli, kuzeye ait < Fr nord kuzey ~ Ger ~ HAvr *nr-tro- < HAvr *ner-1 alt, sol, kuzey

norm [DTC 1942] normatif ; [DTC 1944] norm ~ Fr norme kural, standart, ölçü ~ Lat norma marangoz gönyesi ~ Etr ~? EYun gnōmon 1. bilen, gösteren, 2. marangoz gönyesi < EYun gignōskō, gnō- bilmek, anlamak, yargılamak, ölçmek " not

normal [xx/a] ~ Fr normale kurala uygun, düzgün ~ Lat normalis a.a. " norm

nöroloji [xx/b] ~ Fr neurologie sinir hastalıkları uzmanlığı ~ İng neurology a.a. ☼ Thomas Willis (1621-75), İng. hekim " nevr(o)+, +loji

nöron [xx/b] ~ YLat neuron sinir hücresi ~ EYun neúron sinir " nevr(o)+

nostalji [xx/b] ~ Fr nostalgie sıla hasreti, eskiye duyulan özlem & EYun nóstos vatana dönme, sıla (~ HAvr *nos-to- < HAvr *nes-1 eve dönme) + EYun álgos acı " analjezi

nosyon [xx/b] ~ Fr notion kavram, fikir ~ Lat notio < Lat (g)noscere, not- bilmek " not

not [xx/a] 1. hatırlatma yazısı, mülahaza, 2. eğitimde başarı düzeyini gösteren numara ~ Fr note [ ] 1. işaret, alamet, iz, "dikkat et" anlamına gelen işaret, hatırlatma yazısı, 2. müzikte nota ~ Lat nota a.a. < Lat (g)noscere, not- bilmek, tanımak ~ HAvr *gnō- bilmek

---

• Aynı kökten EYun gignōskō, gnō-, İng know (bilmek), can (-ebilmek), Alm kennen (bilmek), können (-ebilmek), Ave ?nā- > Fa şinūdan, şināχtan (bilmek), Erm dzanōt (bilinen, tanıdık).

nota [LO xix] müzik işareti; diplomaside bir hükümetin diğerine verdiği hatırlatma yazısı ~ İt nota 1. işaret, alamet, iz, hatırlatma yazısı, 2. müzik işareti ~ Lat nota a.a. " not

noter [Bah 1924] ~ Fr notaire a.a. ~ Lat notārius Roma hukukunda yazman, zabıt kâtibi < Lat notāre yazmak, not etmek, hatırlatıcı işaret koymak " not

nötr [xx/a] ~ Fr neutre iki kutuptan birine ait olmayan, yansız ~ Lat neuter "ikisi de değil", a.a. & Lat ne- değil + Lat uter ikisinden biri " na+

nötron [xx/b] ~ YLat neutron atomik yükü nötr olan parçacık ☼ 1932 James Chadwick, İng. fizikçi. < Lat neuter "ikisi de değil", yansız , cinsiyetsiz " nötr

nü [xx/b] çıplak insan tablosu ~ Fr nu çıplak ~ Lat nudus ~ HAvr *nogw-edo- < HAvr *nogw- çıplak

nua [xx/c] ~ Fr noix 1. ceviz, 2. sokum (bir et kesimi) ~ Lat nux, nuc- ceviz ~ HAvr *kneu-s- a.a.

• Nuar telaffuzu hatalıdır.

nüans [P Safa 1949] ~ Fr nuance hassas renk ayrımı < Fr nue bulut ~ Lat nubes ~ HAvr *sneudh- sis, bulut

---

• 18. yy resim sanatında bulut gibi hassas renk tonlamalarını belirtmek için kullanılmıştır.

nübüvvet [Yus xiv] ~ Ar nubuwwat [#nbw msd.] peygamberlik < Ar nabīy " nebi

nücum [Kut xi] ~ Ar nucūm [#ncm çoğ.] yıldızlar, yıldız ilmi, astroloji < Ar nacm yıldız (= Aram nagəmā a.a.)

nüfus [Men xvii] ~ Ar nufūs [#nfs çoğ.] kişiler < Ar nafs kişi " nefis1

nüfuz [Men xvii] ~ Ar nufūδ [#nfδ msd.] 1. delme, içine girme, içine işleme, 2. sözü geçme, etkili olma < Ar nafaδa deldi, içine girdi, sözünü geçirdi

nuga [Cumh 1929] ~ Fr nougat

nükleer [195+] ~ Fr nucléér çekirdeksel < Lat nucleus çekirdek < Lat nux, nuc- ceviz " nua

nüks [etm [Men xvii] ~ Ar nuks [#nks msd.] geri dönme, özellikle hastalığın geri gelmesi < Ar nakasa geri döndü, hastalık geri geldi

nükte [Yus, Gül xiv] ~ Ar nuktat [#nkt msd.] şaka, espri < Ar nakata dürttü, sivri bir şeyle dokundu " nakit

nüktedan [Men xvii] ~ Fa nukta dān nükte bilen, esprili & Ar nuktat + Fa dān2 bilen " nükte, +dan2

numara [LO xix] numero adet, rakam galatı lüzumsuz alafranga tabir ~ İt numero rakam, sayı / Fr numéro a.a. ~ Lat numerus a.a. ~? HAvr *nom-eso- < HAvr *nem- belirlemek, tayin etmek

nümayiş [Men xvii] ~ Fa numāyiş gösterme, gösteri, gösteriş < Fa numūdan, numā- göstermek, görünmek ~ OFa nmūdan, nmāy- a.a.

nümerik [xx/b] ~ Fr numérique sayısal < Fr numéro rakam, sayı " numara

nümizmatik [DTC 1942] ~ Fr numismatique eski para uzmanlığı, meskûkat < Lat numisma geçer akçe, resmi para ~ EYun nómisma, t- a.a. < EYun nomízō geçerli olmak, cari olmak, kabul görmek < EYun nómos adet, görenek, töre " +nomi

nümune [Men xvii] ~ Fa numūna örnek, görümlük < Fa numūdan, numā- göstermek, görünmek " nümayiş

nur [Kut, Veled, Aş xi] ~ Ar nūr [#nwr msd.] ışık (= Aram nuwrā ateş = Akad nūru/nīru a.a.)

nush [Men xvii] ~ Ar nuSH [#nSH msd.] öğüt, nasihat < Ar naSaHa öğüt verdi

nüsha [Aş xiv] ~ Ar nusχat [#nsχ msd.] (yazıda) kopya, bir kitabın temiz yazılı örneği ~ Aram nusəχā a.a. ~ Akad nusχu a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #ns? : istinsah, muska, nüsha

nutuk [Aş xiv] nutk ~ Ar nuTq [#nTq msd.] söz, söyleyiş, söz söyleme yeteneği < Ar naTaqa konuştu, artiküle etti, telaffuz etti

nüve [191+] nüve/nüvve öz, asıl, kaynak ~? Ar nawan [#nwy msd.] hurma çekirdeği

---

• "Nüvve: leb, kalb, asl, mebde, masdar menba manalarıyla kullanıyorsak da Arapça ve Acemce’de böyle bir kelime yoktur. Belki çekirdek manasına olan Arapça nevā kelimesinden galattır." M Bahaeddin, Yeni Türkçe Lugat (1924).

nüzul [Yus xiv] ~ Ar nuzūl [#nzl msd.] 1. inme, iniş, 2. felç, nezle < Ar nazala indi

o Tü [viii] ol işaret sıfatı; [viii] an işaret zamiri

• Fa ō (üçüncü tekil şahıs zamiri) etkisiyle 16. yy’dan itibaren iki ayrı Eski Türkçe kelimenin yerini almıştır.

ö+ ~ Fr/İng eu- iyi (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun eû iyi, doğru, uygun ~ HAvr *(e)su- iyi

---

• Karş. İng eugenics, euphemism, euphony, euphoria, euthanasia vs. EYun Eukleídēs (Öklit) kişi adı "iyi namlı" anlamındadır.

ob+ ~ Lat ob- karşı olma, karşı durma, karşısına çıkma, bir işi zorlukla ve şiddetle yapma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *epi- karşı " epi+

• Sert sessizlerden önce asimile edilir. Ör: occidere < ob-cidere, oppositus < ob-positus.

oba Tü [Oğ xi] oba kabile, klan, bir arada çadır kuran göçebe oymağı (= Moğ obuğ aile, boy, klan)

• Karş. Moğ obuğan (yığın, küme, öbek) < obuy- (kabarmak, top veya tümsek olmak, toplaşmak).

öbek [LO xix] yığın, küme ~ ?

obelisk [Bah 1924] ~ Fr obélisque dikilitaş ~ EYun obelískos [küç.] 1. küçük şiş, iğne, 2. ucu sivri sütun < EYun obelós şiş

obez [xx/c] ~ Fr obése aşırı şişman / İng obese a.a. < Lat *obedere, obes- aşırı yemek & Lat ob zorlukla ve şiddetle yapma bildiren edat + Lat edere, es- yemek ~ HAvr *ed- a.a. " ob+

obje [Bah 1924] ~ Fr objet nesne ~ OLat obiectum gramerde cümlenin nesnesi < Lat obicere, obiect- karşısına koymak, önüne atmak, sunmak & Lat ob + Lat iacere, iact- atmak " ob+, jet

objektif [Bah 1924] nesnel; [Radyo Haf 1950] fotoğraf makinesinin nesneye dönük merceği ~ Fr objectif nesneye ilişkin, a.a. ~ OLat obiectivus a.a. < Lat obiectus nesne " obje

obruk <Tü [TS xvi] doğal yer çukuru, oyuk < Tü opur-/obur- [xi] oymak, çökertmek, çukur yapmak < Tü *op-/*ob- çukur olmak?

obsesyon [xx/a] ~ Fr obsession 1. kuşatma [esk.], 2. cinler veya şeytanlar tarafından kuşatılmış olma hali [esk.], 3. psikolojide saplantı, insan ruhunu sürekli meşgul eden fikir veya sıkıntı < Lat obsidere, obsess- kuşatmak & Lat ob karşı + Lat sedere, sess- oturmak " ob+, sedye

obsidyen [xx/b] ~ Fr obsidienne bir tür volkanik kayaç ~ Lat obsianus/obsidianus < öz Obsius Plinius'a göre bu taşı Etyopya'da keşfeden kişi

obstrüksiyon [191+] ~ Fr obstruction engelleme < Lat obstruere, obstruct- bir yığın veya duvar örerek önünü kesmek & Lat ob + Lat struere, struct- yığmak, dikmek, inşa etmek " ob+, strüktür

obua [xx/b] ~ Fr hautbois bir çalgı & Fr haut yüksek (~ Lat altus) + Lat bois tahta, tahta çalgı " alto, buke

obur <Tü [LO, KT xix] < Tü ob- [xvi TS] gürültüyle yemek, yalayıp yutmak = Tü op- [xi] a.a.

• -ur eki açıklanmaya muhtaçtır.

öbür <Tü o bir < Tü o bir " o

obüs [Müh381 181+] ~ Fr obus top mermisi ~ Alm haubitze ağır gülle atan bir tür top ~ Çek houfnice taş fırlatan, katapult

---

• Karş. İng howitzer (a.a.).

öç Tü [Uy viii+] öç kin, intikam

ocak Tü [Uy viii+] ōçak ateş yakılan yer; [194+] ocak 10 Ocak 1945 tarihli yasayla İkinci Kânun ayına verilen ad < Tü *ōtç-ak < Tü *ōt-(ı)ş- ateş yanmak, tutuşmak < Tü ōt ateş " od

---

• Ay adı olarak Ar kānūn (ocak) çevirisidir.

öcü çoc [xviii] böcü umacı, öcü

od Tü [viii] ōt ateş

öd Tü [viii] öt safra (= Moğ ötege(n) koyu sıvı)

od(o)+ ~ Fr/İng od(o)- yol ~ EYun (h)odós a.a. ~ HAvr *sod-o- < HAvr *sed-2 gitmek

oda Tü [xi] otağ çadır, göçebe evi; [TS xiii xiii] otağ/odağ çadır, göçebe evi, konut içinde müstakil birim, oda < Tü ōta- ateş yakmak, duman tütmek < Tü ōt ateş " od

---

• Karş. Moğ utuğa(n)/utağa(n) (duman tütme). Tü otağ sözcüğü Türkiye Türkçesinde doğal fonetik evrimle oda biçimini alırken, arkaik biçimin özel bir anlamda korunması ilgi çekicidir.

odak YT [TDK 1944] mihrak < Tü od " od

• "Merceğin ateş yaktığı nokta" anlamında. Karş. mihrak < Ar #Hrq (ateş).

öde[mek Tü [Uy, Kaş viii+] öte- bir borcu ödemek, geri vermek

ödem [Bah 1924] ~ Fr oedème acılı iltihap ~ EYun oîdema, t- şişme, şişik < EYun oidéō şişmek ~ HAvr *oid- a.a.

ödenek YT [CepK 1935] tazminat < Tü öde- " öde-

odeon [Bah 1924] ~ EYun oideîon konser salonu, küçük tiyatro < EYun oidē şarkı < EYun oidéō şarkı söylemek, terennüm etmek ~ HAvr *əweid- söylemek

ödev YT [CepK 1935] vazife < Tü öde- " öde-, +ev

• Türkçede örneği bulunmayan -(e)v eki, bazı Kıpçakça örneklere nisbetle Öz Türkçe kelimeler üretmekte kullanılmıştır.

odise [192+] ~ Fr odyssée uzun ve maceralı yolculuk ~ EYun Odysséa Homeros'un bir destanı < öz Odysseús Odysséa destanının kahramanı olan Ithaka kralı

oditoryum [xx/c] ~ Fr auditorium küçük konser salonu ~ Lat auditorium a.a. < Lat audire dinlemek, işitmek " odiy(o)+

odiy(o)+ ~ Fr/İng audi(o)- işitmeye ilişkin < Lat audire işitmek ~ HAvr *au-dh-yo- duyu-verme, kulak koyma < HAvr *au-4 duymak " estetik

ödlek [KT xix] korkak & Tü öd + Fa lang sakat " öd

• Karş. dişlek, Timurlenk.

odometre [xx/c] ~ Fr odomètre yol ölçer / İng odometre a.a. " od(o)+, +metre

ödül YT [TS xv-xviii] öğdül/öŋdül yarışta kazanana verilen şey; [195+]
ödül ~ Moğ ögtel verilen şey < Moğ ögte- verilmek < Moğ ög- vermek

---

• Türkçede 18. yy'dan sonra kaydedilmemiş olan sözcük Dil Devrimi döneminde canlandırılmıştır. Muhtemelen Türkçe öde- fiiliyle ilişkilendirmek düşüncesiyle yazım ve telaffuzu değiştirilmiştir.

odun Tü [Uy viii+] ōtuŋ yakıt, yakacak tahta < Tü ōt ateş " od

ödün YT [Fel 194+] taviz < Tü öde- " öde-

• Fiil kökü öde- olduğu için -ün ekinin yapısı ve işlevi anlaşılamaz.

odyometri [xx/c] ~ Fr audiomètrie işitme gücü ölçümü " odiy(o)+, +metre

odyovizüel [xx/c] ~ Fr audiovisuel işitsel-görsel / İng audiovisual a.a. " odiy(o)+, vize

of/öf/uf/üf onom üfleme sesi " pof

• Karş. pof/pöf/puf/püf (a.a.). Yuvarlak seslinin istikrarsızlığı inisyal dudak sessizinin etkisiyle açıklanabilir. Dolayısıyla of/öf/uf/üf biçimleri ikincil olmalıdır.

ofis [xx/b] ~ Fr office makam, görev, görev yeri ~ Lat officium < Lat *opificium < Lat opus facere iş yapmak, bir görevi yerine getirmek " opus, faktör

öfke Tü [Uy viii+] öpke 1. akciğer, 2. öfke, kızgınlık; [CodC, TS xiv xiii] öyke a.a. < Tü öf/öp/öw [onom.] soluma sesi " of

---

• Karş. Fa χanc (1. şiddetli soluma, 2. öfke, hınç).

öfori [xx/c] ~ Fr euphorie sağlık ve zindelik duygusu, aşırı iyimserlik ~ EYun euforía hafiflik < EYun eúforos kolay taşınan, hafif & EYun eú iyi, kolay + EYun férō, for- taşımak " ö+, +ber

ofsayt [xx/b] ~ İng off-side yanlış taraf, bir futbol terimi & İng off ayrı, dışarı, yan, yanlış (edat) + İng side taraf " ab+

ofset [195+] ~ İng offset 1. (mimaride) duvarda girinti, çukur, niş, 2. baskı yüzeyindeki oyuklara mürekkep doldurma işlemine dayalı basım tekniği < İng to set off ayırmak, vurgulamak & İng set koymak, oturtmak (~ HAvr *sed-1 oturmak) + İng off bir şeyden ayrılma bildiren edat (~ HAvr *apo a.a.) " ab+, sedye

oftalmoloji [xx/b] ~ Fr ophthalmologie göz hastalıkları uzmanlığı & EYun oftalmós göz (< EYun ops, opt- a.a. ~ HAvr *okw-to- a.a. < HAvr *okw- görmek) + EYun logeía " optik, +loji

öğ[mek >> " öv-

öğe YT [Fel 194+] unsur ~ ?

• ETü öge (yaşlı, tecrübeli, bilge kişi, bir soyluluk ünvanı) ile birleştirilmesi düşünülemez.

oğlak Tü [Uy viii+] oğlak yavrucuk, özellikle keçi yavrusu < Tü oğul " oğul

oğlan Tü [viii] oğlan çocuklar [çoğ.]; [Uy viii+] genç adam, çocuk < Tü oğul " oğul

• Aslında oğul çoğulu iken daha sonra itibaren "erkek çocuk" anlamında kullanılmıştır.

öğle/öğlen Tü [xi] ödlek zaman, felek; [Oğ xi] öyle öğle vakti < Tü öδ [viii] vakıt, zaman, saat

• Karş. Moğ üde (öğle).

EŞKÖKENLİLER:
Tü ö? : öğle, öğün

ograten [xx/b] ~ Fr au gratin rendelenmiş peynirle < Fr gratin rendelenmiş (peynir) < Fr gratter kazımak, rendelemek " greyder

öğren[mek Tü [Uy viii+] öğren- talim etmek, alışmak, öğrenmek < Tü ög1 [viii] akıl, zihin, hatır < Tü ö- [viii] anmak, anlamak, düşünmek

öğrenci YT [CepK 1935] < Tü öğren- " öğren-

• Fiil köküne eklenen -ci ekinin işlevi belirsizdir. Karş. alıcı, bakıcı, satıcı, verici vb.

öğreti YT [Fel 194+] doktrin ~ Tü öğretiğ [viii+ Uy] alışkanlık, adet, bilgi < Tü ögret- " öğren-

öğretmen YT [CepK 1935] < Tü öğret- " öğren-, +men2

oğul/oğl- Tü [viii] oğul çocuk, yavru, erkek çocuk < Tü *oğ-/ow- küçülmek, küçültmek

öğün Tü [Uy viii+] ödün belli bir zamanda; [TS xiv xiv] öyün yemek zamanı, belli bir zamanda yenen yemek < Tü öδ [viii] zaman " öğle

• Zaman belirten -in ekiyle. Karş. yazın, öğleyin, akşam(ley)in.

öğür[mek <onom < Tü ö [onom.] öğürme sesi " +kir-

• Karş. bağır-

öğüt Tü [viii] öğüt nasihat, akıl(lar) [çoğ.] < Tü öğ [viii] akıl < Tü ö- [viii] düşünmek, anlamak " öğren-

öğüt[mek Tü [xi] ögit- öğüttürmek < Tü ögi- öğütmek, toz haline getirmek

oje [xx/b] ~ Fr augée kapçık içinde tutulan şey, müstahzarat, tırnak cilası < Fr auge kap, çanak ~ Lat alveus kap, çanak

ok Tü [viii] ok a.a.

ökaliptüs [xx/b] ~ YLat eucalyptus Avustralya kökenli bir ağaç ~ EYun eukályptos iyi korunmuş & EYun eû iyi + EYun kalyptós saklı, kapalı, korunaklı < EYun kalýptō saklamak, kapatmak " ö+, kiler

• Çiçek tomurcukları bir kapsülle örtülü olduğu için.

okazyon [Bovary (Akyüz) 1942] ~ Fr occasion fırsat, denk gelen şey ~ Lat occāsio < Lat occidere, occās- üstüne veya önüne düşmek, rast gelmek & Lat ob + Lat cadere, cas- düşmek " ob+, kadans

ökçe Tü? [DK xiv] ökçe ayak topuğu; [Kıp xiv] ökşe/ökşem (= Moğ ösügey topuk, ökçe)

• Moğolca sözcük Tü *öşke veya *öçke eşdeğeridir. Her iki dilde etimoloji belirsizdir.

okka [Kıp xiv] ukiyye bir tartı birimi; [Men xvii] y. 1400 gram eşdeğeri tartı birimi; [KT xix] 1283 gram eşdeğeri tartı birimi ~ Ar ūqiyyat Suriye bölgesine özgü bir tartı birimi

• Suriye ukiyyesi 320 gram dolayında olup Roma librası ve Bizans litrası ile eşdeğerdir. OYun oúnkia < Lat uncia (librenin onikide biri, y. 27 gram) ile herhalde birleştirilemez.

oklava <Tü [xvi] oklağı/oklağaç oklava < Tü ok " ok

• Fa tīr-i nān (ekmek oku, oklava) çevirisi olarak kullanılmıştır.

oklüzyon [xx/c] ~ Fr occlusion tıkanma, kapanma ~ Lat occlusio < Lat occludere, occlus- tıkamak, kapatmak & Lat ob + Lat claudere, claus- kapatmak " ob+, kloz

okşa[mak Tü [Uy viii+] oχşa- a.a.

ökse [Arg xvi] ~ Yun iksía 1. asalak bir bitki, viscum album, 2. bu bitkiden elde edilen yapışkan madde ~ EYun iksós a.a.

• Aynı kökten Lat viscum (a.a.). İng viscous (yapışkan), viscosity (yapışkanlık) biçimleri Latince sözcükten alınmıştır.

oksidantal [xx/c] ~ Fr occidental Batıya ait, Batılı < Fr occident Batı < Lat occidere düşmek, batmak, ölmek, telef olmak & Lat ob + Lat cedere, cess- gitmek " ob+, aksesuar

oksijen [xix] ~ Fr oxygène Lavoisier'ye göre asitlerin oluşumuna yol açan kimyasal gaz ☼ 1787 Lavoisier, Fr. kimyacı & EYun oksýs, oksyd- ekşi, asit (~ HAvr *ok-su- < HAvr *ak- keskin, sivri, ekşi) + EYun genēs doğuran " akr(o)+, +jen1

oksit [Bah 1924] ~ Fr oxyde kimyada oksijen içeren bir bileşik " oksijen

öksür[mek <Tü [CodC xiii] a.a. < Tü *öskür- < Tü *ös [onom.] öksürme sesi " +kir-

---

• Karş. Azer öskür- (a.a.).

öksüz Tü [Or viii] ögsüz annesiz < Tü ög2 [viii] anne

okt(o)+ ~ Fr/İng oct(o)- sekiz (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun októ a.a. / Lat octo sekiz ~ HAvr *oktō- a.a.

• Aynı kökten Alm acht, İng eight < Ger *ahto (sekiz). Lat october (Ekim) 1 Martta başlayan Roma takviminin sekizinci ayıdır.

oktan [xx/c] ~ Fr/İng octane sekiz hidrojen atomu olan bir organik bileşik " okt(o)+

oktav [Bah 1924] müzikte sekizli aralık ~ Fr octave sekizli ~ Lat octavus sekizinci " okt(o)+

oku[mak Tü [Uy viii+] okı- seslenmek, çağırmak, yazılı bir metni yüksek sesle telaffuz etmek

---

• Karş. ETü okunç (çağrı, çağırma). Fiilin orijinal anlamları şiir okumak, şarkı okumak, meydan okumak (< meydana okumak) deyimlerinde korunmuştur.

okul YT [CepK 1935] mektep < Tü oku- " oku-

• Fr école (okul) sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetildiği açıktır. Urfa ağzında rastlandığı ileri sürülen *okulağ sözcüğüyle ilişkilendirilmesi keyfidir.

oküler [xx/b] ~ Fr oculaire 1. göze ait, göze ilişkin, 2. mikroskopun göze yakın olan camı < Lat oculus göz ~ HAvr *okw-olo- a.a. < HAvr *okw- görmek " optik

okült [xx/a] ~ Fr occulte büyüye ve doğaüstü güçlere ilişkin ~ Lat occultus gizli, örtülü < Lat occulere, occult- gizlemek, örtmek, kapatmak & Lat ob + Lat cēlare a.a. ~ HAvr *kel-2 a.a. " ob+, kiler

öküz [Uy viii+] öküz ~ Toh okso/okäs sığır, özellikle iğdiş edilmiş sığır ~ HAvr *ukwsō- a.a.

• Aynı kökten Sans uksán/auksá, EYun oksos, Alm ochse, İng ox (öküz). Moğ üker (a.a.) benzer bir kaynaktan veya Türkçeden alıntıdır.

okyanus ~ Ar uqyānūs dünyanın çevresini saran sınırsız deniz ~ EYun ōkeanós a.a.

ol[mak Tü [viii] bol- a.a.; [TS xiii, CodC xiii] ol-

• Bol- biçimine Türkiye Türkçesinde 16. yy sonlarına dek rastlanır.

öl[mek Tü [viii] öl- a.a.

olağan YT [CepK 1935] mümkün; [TDK 1944] sık sık olan < Tü ol- " ol-

olanak YT [Fel 194+] imkân < Tü ol- " ol-

olası YT [CepK 1935] muhtemel < Tü ol- " ol-

olay YT [Fel 194+] vaka < Tü ol- " ol-

ölç[mek <Tü [İMüh, Kıp xiii] ölç- < Tü *öl(e)-ş- karşılıklı tartmak, iki şeyi boy veya ağırlık veya değer bakımından karşılaştırmak < Tü üle- had ve miktar tayin etmek, bölmek, pay etmek (= Moğ üli- a.a.) " üleş-

---

• -ş- > -ç- işteşlik ekiyle. Karş. ETü ülgü/ölgü (1. had, pay, hisse, 2. ölçü, tartı - viii+ Uy).

ölçek <Tü [Kıp xiv] ölçek/ölçük < Tü ölç- " ölç-

ölçü <Tü [Kıp xiv] ölçe/ölçek/ölçük ölçü, ölçek < Tü ölç- " ölç-

ölçüt YT [CepK 1935] kıstas < Tü ölç- " ölç-

ole(o)+ ~ Fr olé(o)- / İng ole(o)- yağ ~ Lat oleum zeytinyağı, sıvı yağ ~ EYun élaion/élaia a.a.

• Yunanca sözcük eski bir Anadolu veya Doğu Akdeniz dilinden alıntıdır. Aynı kökten Erm yeġ (a.a.).

olgu YT [Fel 194+] vakıa < Tü ol- " ol-

olig(o)+ ~ Fr/İng olig(o)- az, azınlık ~ EYun olígos az

oligarşi [Bah 1924] ~ Fr oligarchie azınlık iktidarı, yönetici azınlık ☼ MÖ 4. yy Aristoteles, Yun. filozof. " olig(o)+, +arşi

oligopol [xx/c] ~ Fr/İng oligopole az sayıda şirket tarafından kontrol edilen bir piyasadaki her bir şirket & EYun olígos az + EYun pōlíon satıcı < EYun pōléō satmak " olig(o)+, monopol

---

• Monopol sozcüğüne kıyasla 1970'lerde türetilmiştir.

olimpiyat [ARasim 1897-99] ~ Fr olympiade 1. Eski Yunan'da dört yılda bir yapılan yarışlar, 2. bunlara benzetilerek 1896'da tesis edilen uluslararası oyunlar ~ EYun olympiás, olympiad- Olympia kentinde yapılan spor müsabakaları < öz Olympia Eski Yunanistan'da bir kent

olta [Arg xvi] volta/olta balık tutma aracı ~ İt volta 1. dönüş, dolaşma, gidip gelme, 2. sargı, halka " volta

---

• Türkçe anlamı muhtemelen volta etmek/atmak/sarmak (geminin belli bir rotada düşük hızla gidip gelmesi) deyiminden.

ölü Tü [viii] ölüg a.a. < Tü öl- " öl-

oluk Tü [xi] oluk içi oyulmuş ağaç kütüğü, yalak, hendek

ölüm Tü [Uy viii+] ölüm a.a. < Tü öl- " öl-

olumlu YT [Fel 194+] müspet < Tü olum " ol-

oluş[mak YT [CepK 1935] teşekkül etmek < Tü ol- " ol-

ombudsman [Mill 1999] ~ İng ombudsman kamu kuruluşları ile vatandaşlar arasında arabuluculukla görevlendirilen kamu görevlisi ~ İsv ombudsman a.a. & Nor umbodh görev, yetki + Nor man adam " manken

omega [xx/b] ~ EYun ōméga Yunan alfabesinin son harfi, "büyük o" " mega(lo)+

omlet [ARasim 1897-99] ~ Fr omelette çırpılmış yumurta yemeği ~ ?

omnibüs [Basiret 1873] ~ YLat omnibus kamu taşıt aracı ☼ 1820 Laffitte, Fr. kamu yöneticisi ~ Lat omnibus [dat. çoğ.] herkes için < Lat omnis tüm, hep, herkes

omnibüs [Basiret 1873] ~ YLat omnibus kamu taşıt aracı ☼ 1820 Laffitte, Fr. kamu yöneticisi ~ Lat omnibus [dat. çoğ.] herkes için < Lat omnis tüm, hep, herkes

ömür/ömr- [Aş xiv] comr ~ Ar cumr [#cmr msd.] yaşam (= Aram cūmrā a.a. < Aram #cmr yaşama)

omur YT [TDK 1944] omurgayı oluşturan kemiklerin her biri < Tü omurga " omurga

---

• Omurga sözcüğünden geri türetilmiştir.

omurga <Tü [TS xiv] oŋğurka a.a. < Tü *om/*oŋur kemik başı, yuvarlak kemik

---

• Karş. Moğ omuruğu (köprücük kemiği).

omuz/omz- <Tü [Kıp, Çağ xiv] omuz a.a. (= Tü omaca/omraw [xiv Kıp] köprücük kemiği = Moğ omuruğu a.a.) Tü *om kemik başı, özellikle uyluk kemiğinin yuvarlak ucu

---

• Karş. TTü omaca (uyluk kemiği! - xv TS). Ayrıca Özb omiz, Çuv omor (omuz). EYun ōmos (omuz) sözcüğüyle benzerlik şaşırtıcıdır, ancak etimolojik bir ilişki düşünülemez.

on Tü [viii] on a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Tü on : doksan, on, ondalık, seksen

ön Tü [Uy viii+] öŋ ön, önce

• Tü yön aynı sözcüğün varyant biçimidir.

on[mak Tü [Uy viii+] oŋ- iyileşmek, şifa bulmak, onulmak

ona[mak Tü [Uy viii+] una- memnun olmak, razı olmak, tasvip etmek

onar[mak Tü [Uy viii+] oŋar- iyileştirmek, tamir etmek, tedavi etmek < Tü oŋ- " on-

onay YT [CepK 1935] muvafık < Tü ona- " ona-

öncül YT [Fel 194+] prémisse < Tü ön/önce " ön

• -cül ekinin yapısı ve işlevi açık değildir.

ondalık YT [CepK 1935] komisyon; [Geom 193+] desimal < Tü on " on

önder YT [CepK 1935] lider < Tü ön " ön

• İşlevi belirsiz olan -der ekinin İng leader (önder) sözcüğünden esinlendiği muhakkaktır.

ondüle [xx/a] ~ Fr ondulé dalgalı ~ Lat undulatus a.a. < Lat undulare dalgalanmak < Lat unda dalga ~ HAvr *undā- deniz, dalga < HAvr *wed-1 sulu, ıslak " hidr(o)+1

önem YT [CepK 1935] ehemmiyet < Tü ön " ön

• Sıfata eklenen -em ekinin işlevi belirsizdir.

öner[mek YT [CepK 1935] önerge-/öner- teklif etmek < Tü ön " ön

öneri YT [TDK 1944] önergi teklif; [TDK 1969] öneri < Tü öner- " öner-

oniks [İkd 1907] ~ Fr onyx agat, mermere benzer yarı şeffaf bir taş ~ EYun ónyks 1. tırnak, özellikle kuş ve hayvan tırnağı, 2. a.a.

onkoloji [xx/c] ~ Fr oncologie kanser uzmanlığı / İng oncology a.a. < EYun ónkos ur, tümör " +loji

önle[mek YT [TDK 1944] < Tü önünü al- " ön

önlem YT [CepK 1935] tedbir < Tü önle- " önle-

onomatope [xx/b] ~ Fr onomatopée ses benzetmesiyle yapılan kelime ~ EYun onomatopoieía isim yapma & EYun ónoma, t- isim (~ HAvr *nōmn a.a.) + EYun poiéos yapan, inşa eden (< EYun poiéō yapmak) " nam

onore [xx/b] ~ Fr honorer onurlandırmak ~ Lat honorare a.a. < Lat honos, honor- şeref, haysiyet

ons [xx/a] ~ İng ounce bir ağırlık birimi, librenin onikide biri ~ Lat uncia " üni+

ontoloji [Bah 1924] ~ Fr ontologie varlıkbilim < EYun ón, ont- varlık, varolma " +loji

onur YT [TarD 193+] haysiyet ~? Fr honneur şeref, haysiyet ~ Lat honos, honor- a.a. " onore

• Tarama Dergisi'nde "Kamus-u Türki'de yer aldığı" kaydıyla yer verilen sözcüğe 1934'ten önceki herhangi bir yazılı kaynakta rastlanmamıştır. Fransızca'dan serbest çağrışım yoluyla türetildiği varsayılabilir.

oolit [xx/c] ~ Fr oolithe böbrek taşı, topluiğne başı şeklinde taş & EYun oón yumurta (~ HAvr *ōw-yo- yumurta) + EYun líthos taş " oval, lit(o)+

öp[mek Tü [Uy viii+] öp- a.a.

opak [xx/b] ~ Fr opaque şeffaf olmayan ~ Lat opacus gölgeli, karanlık

opal [xx/b] ~ Fr opale bir tür değerli taş ~ Lat opalus ~ EYun opállios ~ Sans úpala- taş " hip(o)+1

opera [28M 1720] ~ İt opera 1. iş, eser, 2. müzikli dram ☼ İkinci anlamda 1590 Filippo Neri, Floransalı müzik kuramcısı ~ Lat opera [çoğ.] eserler < Lat opus iş, eser " opus

operasyon [xx/a] ~ Fr opération işlem, ameliye, ameliyat ~ Lat operatio < Lat operari " opere

opere [etm [xx/b] ~ Fr opérer işlemek, işlem yapmak, ameliyat etmek ~ Lat operari iş yapmak, emek vermek " opus

operet [188+] ~ Fr opérette hafif opera, müzikal tiyatro ~ İt operetta [küç.] a.a. < İt opera

---

• İstanbul'da ilk operet 1881'de Dikran Çuhaciyan tarafından sahneye konmuştur.

oportünizm [Bah 1924] oportünizma ~ Fr opportunisme fırsatçılık ☼ 1876 Rochefort, Fr. yazar < Fr opportun uygun, elverişli ~ Lat opportunus limana doğru esen (rüzgâr), elverişli & Lat ob + Lat portus liman " ob+, portal

opozisyon [185+] ~ Fr opposition zıtlık, muhalefet ~ Lat oppositio a.a. < Lat opponere, opposit- karşı koymak & Lat ob + Lat ponere, posit- koymak " ob+, pozisyon

opsiyon [Bah 1924] ~ Fr option tercih, seçim ~ Lat optio < Lat optare tercih etmek, seçmek < Lat *opere a.a. ~ HAvr *op-2 a.a.

optik [xx/b] ~ Fr optique göze veya görmeye ilişkin ~ EYun optikós a.a. < EYun ops, opt- göz ~ HAvr *okw-to- göz < HAvr *okw- görmek

---

EŞKÖKENLİLER:
EYun ops : diyoptri, oftalmoloji, optik
Lat oculus : monokl, oküler

optimist [NKemal 1871] optimist ; [Bah 1924] optimizma ~ Fr optimiste iyimser, her şeyin en iyisi olduğuna inanan ☼ Leibniz (1646-1716) Alm. filozof " optimum

optimize [etm [xx/c] ~ Fr optimiser en iyi duruma getirmek < Lat optimus en iyi " optimum

optimum [xx/b] ~ Fr optimum en iyi şey < Lat optimus a.a. < Lat *opere seçmek, tercih etmek " opsiyon

opus [xx/b] ~ YLat opus klasik müzikte eser ~ Lat opus, oper- iş, eser ~ HAvr *op-es- < HAvr *op-1 emek vermek, mahsul elde etmek

---

• Aynı kökten Fr oeuvre < Lat oper- (iş, eser).

ör[mek Tü [xi] ör-2 saç örmek, yün örmek, duvar örmek

• Karş. Tü ör-1 (yükselmek, belirmek). Fiilin iki anlamı arasında ilişki yok gibidir. Duvar örmek deyiminin hangi anlama ait olduğu tartışılabilir.

ora <Tü [xiv] işaret zarfı < Tü ol/o işaret sıfatı " o, +re

orak Tü [Uy viii+] orğak a.a. < Tü or- kesmek = Tü ar-/yar- a.a. " yar-

• Or- kökünü ses bakımından ar-/yar- grubuyla birleştirmek güçtür; ancak anlam birliği barizdir.

oral [xx/b] ~ Fr oral ağza ilişkin ~ Lat oralis < Lat os, or- ağız ~ HAvr *ōs- ağız

oramiral YT < Tü ordu amiral " ordu, amiral

oran <Tü [TS xiv-xvii] ölçü, nispet, had < Tü or- kesmek " orak

orangutan [Bah 1924] ~ Fr orangoutan bir tür maymun ~ Malay orang utan orman adamı

orantı YT [Geom 193+] < Tü oran " oran

• Ada eklenen -tı ekinin işlevi meçhuldür.

oratoryo [Bah 1924] ~ İt oratorio 1. dua yeri, şapel, 2. dini içerikli koral yapıt ~ OLat oratorium dua yeri < Lat orare konuşmak, dil dökmek, dua etmek " oral

ördek Tü [Uy viii+] ödirek a.a.; [xi] ördek

ordinaryüs [ResmiG 1933] bir akademik ünvan ~ YLat professor ordinarius (Alman üniversitelerinde) nizami profesör ~ Lat ordinarius nizami, usule uygun < Lat ordo, ordin- düzen, nizam, tertip, rütbe

• Alman sisteminde professor extraordinarius (dışarıdan atanmış profesör) zıddı olup Türkçeye 1933 üniversite reformu münasebetiyle aktarılmıştır.

ordino [KT xix] ~ Yun órdino gemiye verilen yol emri ~ İt ordine emir ~ Lat ordo, ordin- 1. düzen, nizam, 2. emir " ordinaryüs

• Lat ordo (düzen, nizam) sözcüğü geç Antik dönemden itibaren muhtemelen askeri bir kullanımdan dolayı "emir" anlamını kazanmıştır. Karş. İng order (1. düzen, 2. emir).

ordonat YT < Tü ordu donatım " ordu, donan-

ordövr [ARasim 1897-99] ~ Fr hors d’oeuvre ana yemek harici yenenler & Fr hors dış, dışarı + Fr oeuvre iş, eser (~ Lat opus, oper- a.a.) " opus

ordu Tü [Or viii] ortu/ordu hakan konağı, saray, otağ, ordugâh; [Kaş xi] hakanın oturduğu şehir

---

• Moğ ordu (a.a.) muhtemelen Türkçeden alıntıdır.

ordugâh + & Tü ordu + Fa -gāh makam, taht, yer " ordu, +gâh

• Tü ordu ve Fa gāh eş anlamlıdır.

öreke [EvÇ xvii] ~ Yun róka yün eğirmekte kullanılan ucu çatallı oval tahta, öreke ~ İt rocca a.a. ~ Ger

---

• Karş. Nor rokkr, EAlm rocco > Alm rocken (a.a.).

ören [Oğ xi] ören ~ OFa awērān harabe, virane " viran

örf [xiv] ~ Ar curf [#crf msd.] adap, erkân, pratik usuller, misal ve tecrübe ile öğrenilen şeyler " irfan

orfoz [LO xix] ~ Yun órfos bir balık türü, serranus gigas ~ EYun orfōs a.a.

org [188+] ~ Fr orgue basınçlı havayla çalışan bir tür müzik aleti ~ Lat organum a.a. ~ EYun órganon 1. alet, araç, her çeşit müzik aleti, 2. duyu organı < EYun érgon iş, çalışma " erg

---

• Osm erganun < Ar arganūn (a.a.) biçimi Yunancadan alınmıştır.

organ [Bah 1924] ~ Fr organe organizmanın bir parçası, organ ~ Lat organum a.a. ~ EYun órganon aret, araç " org

organik [Tarih 1932] ~ Fr organique organizmaya ilişkin ~ EYun organikós a.a. " organ

organize [etm [DTC 1943] organizasyon ~ Fr organiser örgütlemek, parçaları birleştirerek işleyen bir mekanizma kurmak < Fr organe " organ

organizma [xx/b] ~ Fr organisme çeşitli işlevlere sahip parçalardan oluşan bütün < Fr organe " organ

organza [xx/a] ~ İt organza bir tür ince muslin ~ Ar urġancī [nsb.] < öz Urġanc Orta Asya’da bir kent, Urgenç

orgazm [xx/c] ~ Fr orgasme cinsel birleşmede zirve / İng orgasm a.a. ~ EYun orgásmos a.a. < EYun orgáō 1. kabarmak, (meyve) olgunlaşmak, 2. (insan) coşmak, taşmak, taşkınlık yapmak

orgeneral YT [193+] < Tü ordu general " ordu, general

örgensel YT [Fel 194+] organik < Tü örgen [YT 1942] uzuv, organ Tü ör- " ör-

---

• Fr organe/organique biçimlerinden serbest çağrışım yoluyla türetilip Güneş Dil Teorisi uyarınca Türkçe örmek fiiliyle irtibatlandırılmıştır.

örgüt YT [CepK 1935] teşkilat Tü örgü " ör-

• Fr organisation sözcüğünden çağrışım yoluyla türetilip Güneş Dil Teorisi uyarınca Tü ör- fiiliyle irtibatlandırılmıştır. -güt ekinin veya ada eklenen -t ekinin işlevi belirsizdir.

origami [xx/a] ~ Jap origami Japonlara özgü kağıt katlama sanatı & Jap ori katlama + Jap kami kağıt

orijin [xx/b] ~ Fr origine köken, asıl ~ Lat origo, origin- < Lat oriri (güneş) doğmak, çıkmak, başlamak

orijinal [REkrem <1887] ~ Fr original 1. kökene ait, asli, sonradan eklenmiş olmayan, 2. tuhaf huylu insan ☼ İkinci anlamda 1670 Mme. de Sévigné, Fr. yazar ~ Lat originalis kökene ait < Lat origo, origin- " orijin

orji [xx/c] ~ Fr orgie grup halinde yapılan taşkınlık, grup seksi / İng orgy a.a. ~ EYun órgia [çoğ.] Eski Yunanda topluca yapılan gizli ayin ~ HAvr *worg- çalışma, iş " erg

---

• Yunanca sözcük İng work (çalışma) ile eş yapıdadır.

orkestra [ARasim 1897-99] ~ İt orchestra müzisyenler grubu / Fr orchéstre 1. tiyatroda müzisyenlere ayrılan yer [esk.], 2. a.a. ~ EYun orχéstra dans alanı, tiyatroda koroya ayrılan yer < EYun orχéomai raksetmek, horon tepmek, tepinmek ~ HAvr *orgh-i- < HAvr *ergh- (cinsel anlamda) azmak, husye

orkid [xx/c] kadın bağı ~ marka Orkid Procter & Gamble firmasına ait bir kadın pedi markası ~ İng orchid orkide " orkide

orkide [192+] ~ Fr orchidé salepgillerden güzel çiçekli bir bitki ~ YLat orchidaea ☼ Linnaeus (1707-1778) İsv. botanist < EYun órχis, orχid- husye

---

• İki zeytin tanesi şeklindeki rizomlarından ötürü. Karş. Ar χusyatu-l kalb (köpek taşağı, a.a.). Karş. salep.

orkinos [LO xix] ~ Yun órkinos ton balığı, torik < Lat orca = EYun óryks, oryg- 1. sivri uçlu bir alet, 2. tek boynuzlu efsanevi deniz yaratığı, bir tür balina

orlon [195+] ~ marka Orlon bir tür sentetik elyaf ☼ 1948 Dupont Corp.

orman Tü? [Kıp xiv] a.a.; [CodC xiii]

• Tü or- (kesmek) fiiliyle birleştirilmesi fantezidir.

örneğin YT [CepK 1935] örneği mesela; [Fel 194+] örneğin < Tü örnek " örnek

---

• -in ekinin işlevi belirsizdir.

örnek [Çağ xv] ; [Bia xix] ~ Erm ōrinag [küç.] model, nümune, göstermelik ~ OFa awδēnak a.a. (= Ave avidayana- göstermek) " ayna

---

• OFa δ > Erm r dönüşümü tipiktir. Ticaret alanında eskiden beri kullanılan bir sözcük iken, Dil Devrimi esnasında Öz Türkçe olduğu varsayımıyla türevleri yapılmıştır.

ornitoloji [xx/b] ~ Fr ornithologie kuşbilim < EYun órnis, ornitho- kuş (~ HAvr *or-nītho- < HAvr *or- büyük bir tür kuş) " +loji

ornitorenk [xx/b] ~ YLat ornithorynchus bir tür gagalı hayvan & EYun órnis, ornitho- kuş + EYun rýnχos gaga " ornitoloji

orospu [Gül xv] ; [Arg xvi] orospi ~ Fa rūspī fahişe ~ OFa rōspīg a.a.

• Fa rū sapīd (yüzü ak) deyiminden türetilmesi halk etimolojisidir.

orostopolluk [Bah 1924] rostopollu/orostopollu hilekâr

örs Tü? [Kıp xiv] üzerinde demir dövülen sehpa

örsele[mek <Tü [Kıp xiv] hırpalamak, yıpratmak Tü örs " örs

• -ele- frequentativ ekiyle.

ort(o)+ ~ Fr/İng orth(o)- düz, doğru ~ EYun orthós a.a. ~ HAvr *erədh- dik, düz

ört[mek Tü [Uy viii+] ört-/ürt- kumaş veya duvarla kapamak; [Kıp xiv] örüt-/ürüt- < Tü ör-2 saç örmek, duvar örmek " ör-

---

• Anlam gelişmesi için karş. Lat texere < teg-s- (dokumak, örmek), teges (örtü), tegere (örtmek); tectum (duvar).

orta Tü [viii] ortu ; [Uy, Kaş viii+] orta a.a. Tü *ort- kesmek, yarmak, pay etmek < Tü or- kesmek " orak

---

• Anlam ilişkisi için karş. yarım < yar-. Aynı şekilde İng half < Ger *skelf- (kesmek).

ortaç YT [CepK 1935] araç, aracı, tavassut eden; [TDK 1955] fiilden yapılan sıfat (Fr participe karşılığı) < Tü orta " orta

---

• Ada eklenen -ç ekinin işlevi belirsizdir.

ortak Tü [Uy, Kaş viii+] ortuk a.a.; [İMüh xiii] ortak < Tü *ort- kesmek, pay etmek " orta

ortam YT [TDK 1955] çevredeki şartlar < Tü orta " orta

• Ada eklenen -m ekinin işlevi belirsizdir.

ortanca2 [xix] ortansiya ~ Fr hortensia bir süs çiçeği ☼ Theodore Commerson, Fr. botanikçi (1727-1773) < öz Hortense Lepaute Commerson'un arkadaşı olan bir kadın

ortay YT [Geom 193+] geometride açının yarısı < Tü orta " orta

---

• Ada eklenen -y ekinin işlevi belirsizdir. 1937'de Atatürk tarafılan önerilen sözcük 1960'lardan sonra dolaşıma girmiştir.

ortodoks [xix] ~ Fr orthodoxe 1. dogmaya bağlı olan, muhafazakâr, 2. Doğu kiliselerine mensup olan Hıristiyan ~ Yun orthódoksos doğru mezhep sahibi, doğru öğretiye uygun & Yun orthós düz, doğru + Yun dóksa görüş, doktrin, mezhep, öğreti " ort(o)+, dogma

---

• Batı Hıristiyanlığının bakış açısını yansıtan yanıltıcı bir deyim olup, Türkçede "Doğu kiliselerine mensup Hıristiyan" anlamıyla 1850'lerden itibaren kullanıma girmiştir.

ortopedi [Bah 1924] ~ Fr orthopédie kemik ve kas deformasyonlarını düzeltme yöntemi (özellikle çocuk ve ergenlerde) & EYun orthós düzgün, doğru + EYun paideía eğitim, çocuk yetiştirme " ort(o)+, ped(o)+2

• Kullanımda Lat ped- (ayak) kelimesinin etkisi sezilir.

örtü Tü [Uy viii+] örtgü/örtkü a.a. < Tü ört- " ört-

oruç [CodC xiii] ~ Sogd *rōçag oruç tutma (= Fa rōza a.a. ~ OFa rōzag a.a.) < Sogd rōç gün (= Fa/OFa rōz a.a.) " ruz

---

• -ç- sesi Türkçe sözcüğün Farsça'dan ziyade bir Doğu İran dil veya diyalektinden alındığını gösterir.

örümcek Tü [xi] örümçek < Tü örümçi örücü, a.a. < Tü ör- " ör-

orun Tü [Uy viii+] orun yer, makam, taht, konak, gâh < Tü or-2 [viii+ Uy] koymak, kondurmak, vazetmek, kaim etmek

oryantal [AMithat 1877] şarka ilişkin ~ Fr danse orientale Doğu dansı, göbek dansı < Fr orient doğu ~ Lat oriens, t- a.a. < Lat oriri (güneş) doğmak " orijin

oryante [etm [xx/c] ~ Fr orienter yönelmek, yön belirlemek < Fr orient " orijin

---

• Asıl anlamı "doğuya yönlendirmek".

osilasyon [xx/c] ~ Fr/İng oscillation dalgalanma, salınma < Lat oscillare a.a. < Lat oscillum [küç.] rüzgârda salınması için ağaç dallarına asılan uğur, salıncak

osmiyum [xx/b] ~ YLat osmium bir element ☼ 1803 Smithson Tennant, İng. kimyacı < EYun osmē pis koku ~ HAvr *od-yo- < HAvr *od- pis kokmak

---

• Osmiyum oksidinin zehirli kokusundan ötürü. Karş. Lat odor (pis koku).

oste(o)+ ~ Fr osté(o)- / İng oste(o)- kemik ~ EYun ostéon a.a. ~ HAvr *ost- a.a.

• Aynı kökten Lat os, Erm osgr, Fa ast/ustuχān, Sans ásthi (kemik).

osteoloji [xx/a] ~ Fr ostéologie kemik uzmanlığı " oste(o)+, +loji

osteoporoz [xx/c] ~ Fr ostéoporose kemik erimesi & EYun ostéon kemik + EYun porósis delikdeşik olma, süngersi olma < EYun póros delik " oste(o)+

östrojen [xx/c] ~ Fr oestrogène dişilerde yumurtlamayı düzenleyen hormon < EYun oïstrós kızma, dişilerde kızışma dönemi (~ HAvr *ois-tro- < HAvr *eis-1 kızma, kızışma) " +jen1

öşür/öşr- [Aş xiv] öşr ~ Ar cuşr [#cşr msd.] onda bir, üründen alınan onda bir vergi, aşar < Ar caşr/c^aşarat^ on " aşiret

---

• Karş. Akad işrucu (mahsulden alından vergi) < eşru/eşertu (on), İbr mac^aşer (Musa kanunları uyarınca Tapınağa ödenen ondalık vergisi) < c^əşer (on).

osur[mak Tü [xi] osur- a.a. < Tü *osğur- < Tü *os [onom.] tıslama sesi " +kir-

---

• Ses yansımalı fiiller yapan -kır/-ğır eki varsayılmalıdır.

ot Tü [Uy viii+] ot kendiliğinden yetişen küçük bitki, özellikle şifalı bitki

---

EŞKÖKENLİLER:

Tü ot : isot, ot, otacı, otla-, otlak

ot(o)+1 ~ Fr/İng aut(o)- kendi (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun autós a.a.

ot(o)+2 ~ Fr/İng ot(o)- kulağa ilişkin (sadece bileşiklerde) ~ EYun oûs, ot- kulak ~ HAvr *ous- a.a.

• Aynı kökten Lat auris (kulak), İng ear < Ger *auzon- (a.a.).

öt[mek Tü [xi] öt-1 ses etmek, (kuş veya hayvan) bağırmak

otacı Tü [Uy viii+] otaçı şifalı otları bilen kişi, hekim < Tü ota- [viii+ Uy, xi] şifalı otlarla tedavi etmek < Tü ot " ot

otağ Tü [xi] otağ çadır; [xvi] otak/otağ komutan veya padişah çadırı " oda

ötanazi [xx/c] ~ Fr euthanasie bir kimseyi acı çekmemesi amacıyla öldürme / İng euthanasia a.a. ~ EYun euthanasía iyi ölüm & EYun eû iyi + EYun thánatos ölüm

otantik [xx/b] ~ Fr authentique aslına uygun ~ EYun authentikós a.a. < EYun authéntēs 1. bir işi kendi yapan kimse, asil, vekil olmayan, 2. soylu kimse, efendi " efendi

otarşi [xx/c] ~ Fr autarchie özyönetim, başına buyruk olma ~ EYun autarχeía a.a. & EYun autós kendi + EYun arχeía egemenlik " ot(o)+1, +arşi

öte <Tü [TS xiv] < Tü öt-2 geçmek, öte yana aşmak

otel [AMithat 1875] ~ Fr hôtel konukevi ~ OLat hospitale yolcular ve kimsesizler için barınak, han < Lat hospes, hospit- konuk kabul eden " hostes

otistik [198+] ~ İng autistic içine dönük, moron ~ Alm autistich a.a. ☼ 1912 Paul Bleuler, İsviçr. psikolog ~ EYun autistikós kendici, bencil < EYun autós kendi " ot(o)+1

• Karş. Fr autique (a.a.).

otit [xx/b] ~ Fr otite kulak iltihabı " ot(o)+2

otla[mak [LG 188+] izinsiz başkasının malından almak (argo) < Tü ot " ot

otlak [Aş, SN xiv] otlak otlanan yer < Tü otla- " ot

oto [Bah 1924] ~ Fr/İng auto otomobil " otomobil

otoban [196+] ~ Alm autobahn otoyol & Alm auto otomobil + Alm bahn yol " oto

otobiyografi [xx/b] ~ Fr autobiographie özyaşamöyküsü " ot(o)+1, biyografi

otobüs [Bah 1924] ~ Fr autobus a.a. ~ İng autobus a.a. ☼ y. 1905 ABD < İng automobile omnibus "kendinden hareketli omnibüs", motorlu kamu taşıt aracı " otomobil, omnibüs

otokrasi [Bah 1924] ~ Fr autocratie tek kişi iktidarı, diktatörlük ~ EYun autokratía a.a. < EYun autokratēs tek başına iktidar kullanan, bağımsız & EYun autós kendi + EYun kratēs güçlü " ot(o)+1, +krat

otokritik [xx/b] ~ Fr autocritique özeleştiri " ot(o)+1, kritik

otoman [xx/b] ~ Fr ottoman bir tür alçak peyke, tabure < öz Ottoman Osmanlı < Ar cuθmān bir erkek adı, Osman

---

• Arapça θ (th) sesi Türkçede s'ye evrilirken Batı dillerinde t olarak korunmuştur.

otomat [Bah 1924] ~ Fr automate canlı bir cismin hareketini taklit eden makina < EYun automatón "kendinden iradeli şey" & EYun autós kendi + EYun -matós düşünce, istem, irade (~ HAvr *mn-to- < HAvr *men-1 düşünmek) " ot(o)+1, mantalite

otomatik [ARasim 1897-99] ~ Fr automatique " otomat

otomobil [ARasim 1897-99] ~ Fr automobile 1. kendinden hareket eden, 2. motorlu nakil aracı & EYun autós kendi + Lat mobilis hareket eden " ot(o)+1, mobil

---

• Fransızca sözcük ilk kez 1865 dolayında elektrikli motorlar için kullanılmış, 1894 dolayında Daimler-Benz ve Peugeot'nun imal ettiği benzin motorlu araçlara uygulanmıştır.

otomotiv [xx/c] ~ Fr/İng automotive otomobile ilişkin < Fr/İng automotion "kendinden hareketlilik", otomobilcilik & EYun autós kendi + Lat motio devinim " ot(o)+1, motif

otonomi [Mesail 3.19 186+] ~ Fr autonomie kendini yönetme (hakkı) ~ EYun autonomía a.a. < EYun autonómos kendini yöneten " ot(o)+1, +nomi

otopsi [192+] ~ Fr autopsie ~ EYun autopsía kendi gözüyle görme & EYun autós kendi + EYun opseía görme " ot(o)+1, optik

otorite [Bah 1924] ~ Fr autorité 1. emir verme yetkisi, 2. amir, önder ~ Lat auctoritas, t- önderlik, hamilik < Lat augere, auct- artırmak, büyütmek, yüceltmek, methetmek ~ HAvr *aug- artırmak

otorize [etm [xx/c] ~ Fr authoriser yetki vermek / İng to authorise a.a. " otorite

otur[mak Tü [Or, Kaş viii] olur- a.a.; [Uy viii+] oltur- a.a.

ötürü Tü [Or viii] ötrü dolayı, sebebiyle, itibaren, neticesinde, sonra;
ötkürü < Tü ötür- geçirmek < Tü öt-2 geçmek " öte, +ri

otuz Tü [viii] otuz/ottuz a.a.

ov[mak Tü [xi] uw-/yuw- hamur açmak, ovalamak, ovuşturmak

öv[mek/öğ[mek Tü [Uy ix] öğ- methetmek

EŞKÖKENLİLER:
Tü öv-/öğ- : öv-, övgü, övünç

ova Tü? [MŞ xiv] çukur yer, vadi

• Sadece Batı Oğuzca (Türkçe, Azerice, Gagauzca) ve modern Uygurcada rastlanan bir sözcüktür.

oval [xx/b] ~ Fr oval yumurta şeklinde, elips ~ Lat ovalis < Lat ovum yumurta ~ HAvr *ōw-yo- yumurta

overlok [xx/c] ~ İng overlock (kesilecek kumaşları) üstüste koyup kilitleme & İng over üst + İng lock kilitlemek " ber+

övgü YT [CepK 1935] medh < Tü öğ-/öv- " öv-

ovuştur[mak <Tü < Tü uv-/uw-/yuw- ovalamak, ufalamak, elleriyle hamur açmak " ov-

oy <onom [CepK 1935] mütalaa, rey < Tü oy/üy vermek [xiv TS, xviii LL] ses vermek, cevap vermek < Tü oy/üy [onom.] ses, ünlem, sesli tepki

oy[mak Tü [Uy viii+] *oδ-/oy- çukur açmak, çukurlaştırmak, içini boşaltmak

oya [LO xix] kadın giysisinin kenarına işlenen süs ~ Yun oúia tığla yapılan işleme ~ EYun ōia giysilerin kenarına tığla işlenen süs, kenar işlemesi

---

• Oymak fiilinden türetilmesi halk etimolojisidir.

oyala[mak <Tü [Kıp xiv] oyalan- sorumsuz davranmak; [Men xvii] oyala- ihmal etmek, oyunla vakit geçirmek < Tü *oy- " oyun

---

• Yineleyici oyala- biçiminin varsaydığı *oy- basit kökü kaydedilmemiştir. Oyun adından geri-türetme de düşünülebilir.

öykü YT [CepK 1935] hikâye, kıssa < Tü öykün- özenmek, taklit etmek " öykün-

---

• Denizli ağzından derlendiği ileri sürülen sözcük Ar Hikāyat < Hakā (1. taklit etmek, 2. hikaye etmek) semantiğine paralel olarak türetilmiştir.

öykün[mek YT [xi] ötkün- taklit etmek, özenmek; [TS, Çağ xiv-xviii] öykün- ; [TDK 1944] a.a.

• Türkiye Türkçesinde 17. yy'dan sonra ender kaydedilmiş bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde yeniden canlandırılmıştır.

öyle Tü [Oğ xi] ayla öyle, o şekilde < Tü *an-layu < Tü an işaret zamiri, o " o

oylum YT [CepK 1935] hacim < Tü oyul- " oy-

oymak [EvÇ xvii] kabile (Tatar ve Çerkeslerde) ~ Moğ aymag aşiretten küçük ve aileden büyük birim, klan, kabile < Moğ ayl aile, hane halkı, oba < Moğ ay sınıf, tabaka, tür

oyna[mak Tü [Uy viii+] oyna- oyun oynamak, çalgı çalmak, dansetmek < Tü oyun " oyun

oynaş Tü [Kaş, İdr xi] oynaş evlilik dışı ilişkide bulunulan kadın veya erkek < Tü oyna- " oyna-

oysa YT [CepK 1935] halbuki, meğer < Tü o ise " o

oyun Tü [Uy viii+] oyun/oyuğ eğlence, çalgı, müzik, raks < Tü *oy- boş vakit geçirmek

öz Tü [Or viii] öz benlik, kendi ; [xi] ruh, cansuyu, bitki özü

ozalit [xx/c] ~ marka Ozalid fotoğraf filminden morötesi ışık yardımıyla kâğıda baskı yapma yöntemi ☼ 1963 Ozalid Ltd., İng. şirketi. < İng diazol iki azot atomundan oluşan ışığa duyarlı kimyasal madde

---

• Diazol sözcüğünün anagramıdır.

ozan [DK xiv] ozan/uzan saz şairi, destan söyleyen = OFa kusan saz şairi

---

• OFa kusan biçimi 3. yy'dan itibaren kaydedilmiştir. Oğuzca sözcük muhtemelen eski bir Doğu İran dilinden alıntıdır.

özdek YT [Fel 194+] madde < Tü öz " öz

• -dek ekinin yapısı ve işlevi açık değildir.

özdeş YT [CepK 1935] mahrem; [Fel 194+] aynı < Tü öz " öz

özek YT [CepK 1935] nüve < Tü öz " öz

özel YT [CepK 1935] zati, hususi, şahsi < Tü öz " öz

özen[mek <Tü [Aş xiv] özen- arzulamak < Tü *öğsen- < Tü öğse- aklına getirmek, özlemek " özle-

özet YT [CepK 1935] hülasa < Tü öz " öz

özge Tü [Uy viii+] özge başka, öteki

• Karş. Moğ örügesün (iki şeyden biri, öteki).

özgü YT [CepK 1935] has, mahsus < Tü öz " öz

• İsme eklenen -gü ekinin işlevi belirsizdir.

özgül YT [CepK 1935] spesifik < Tü öz " öz

özgün YT [CepK 1935] asli, mümtaz; [TDK 1944] orijinal < Tü öz " öz

• Ada eklenen -gün ekinin işlevi meçhuldür.

özgür YT [CepK 1935] serbest, azade < Tü öz " öz

• -gür ekinin anlamı açıklanamamıştır.

özle[mek <Tü [İdrH xiv] özüle- ; [Neş xv] özle- ; [BK 1799] öğse- hatırlamak, aklına gelmek < Tü ög1 akıl, hatır " öğren-

özlük YT [CepK 1935] haysiyet, mahiyet < Tü öz " öz

özne YT [Fel 194+] zat, süje < Tü öz " öz

• Ada eklenen -ne ekinin işlevi belirsizdir.

ozon [Bah 1924] ~ Fr ozone oksijenden elde eilen kötü kokulu gaz ~ Alm ozon a.a. ☼ 1840 Chr. Fr. Schönbein, Alm. kimyacı ~ EYun ozón pis kokan < EYun ózō pis kokmak " osmiyum

özümle[mek YT [Fel 194+] asimile etmek < Tü öz " öz

özür/özr- [Kut xi] ~ Ar cuδr [#cδr msd.] af dileme < Ar caδara affetti, mazur gördü

pa [MMem xvi] ~ Fa/OFa pāy/pā 1. ayak, 2. ayak izi, ard, herhangi bir nesnenin alt veya dip kısmı, baz, temel, kaide, kalıcılık, direnç (= Ave pādha- a.a.) ~ HAvr *ped-1 a.a.

• Aynı kökten Sans pādá, EYun pōs, pod- ve péza, Lat pes, ped- > Fr pied, Ger *pfot- > İng pad, foot (ayak), Fa pāyīdan (durmak). Birçok dilde onomatope özellikleri gösteren bir dizi benzer kök bunlarla birlikte anılabilir: HAvr *pent- (’pat’ sesiyle ayak basmak) > EYun pátos (yürüyerek oluşan patika), Yun pátos (ayak tabanı), patō (yürümek), EFa patha-, İng path, Alm pfad (yol), EYun póntos (geçit), Lat pons, pont- (köprü). Ayrıca Fr patte (ayak).

pabuç [Env xv] ~ Fa pāpōş ayakkabı & Fa pā ayak + Fa pōş örtü " pa, poşi

paça [MŞ xiv] 1. koyun ve keçi ayağı, 2. bunlardan yapılan çorba ~ Fa pāça [küç.] ayakçık, hayvan ayağı, pantalon bacağı ~ OFa pāçag " pa

paçal [xx/b] çeşitli unlardan yapılan karışım, harman ~ Fa pāçāl 1. dokuma tezgâhı pedalı, 2. bakkal, aşçı, ekmekçi vs. esnafın durduğu tezgâh ardındaki çukur alan & Fa pā ayak + Fa çāl çukur " pa

paçanga [198+] pastırma ve peynirli bir tür börek ~? İsp pachanga 1960’larda ün kazanan bir Küba dansı ve müzik türü

• Anlam ilişkisi açıklanmaya muhtaçtır.

paçavra [Men xvii] pāçavre eski bez parçası ~ ? " parça

• Fa *pārça-i awra (kumaş parçası) deyiminden türetilmesi zorlamadır.

paçoz [LO xix] bir tür büyük ve hantal balık; [AL 192+] güzel ve genç oğlan, çocuk (argo); [İAr 193+] uygunsuz kadın, aşifte (argo) ~ ?

padişah [Kut xi] ~ Fa pādişāh hükümdar, iktidar sahibi ~ OFa pātaχşāh a.a., Sasani hükümdarlarının sıfatı ~ EFa pāti-χşāyath- a.a., Eski Fars hükümdarlarının sıfatı & EFa pāti- bey, iktidar sahibi (~ HAvr *poti- güçlü, muktedir) + EFa χşāyath- kral " potansiyel, şah1

• Karş. Sogd pātaχşāwan (hükümdar).

padok [xx/c] ~ İng paddock küçük çayırlık, at egzersiz alanı ~ EİNg parrock " park

pafta [Men xvii] 1. örülmüş, dikilmiş; [xix] 2. süs için dikilen madeni pul veya kabara, 3. vida yivi açma aleti, 4. birbirine dikişle tutturulmuş parçalardan oluşan büyük bir haritanın her bir parçası ~ Fa bāfta dikilmiş < Fa bāftan dikmek, dokumak ~ OFa waftan a.a. (= Ave *vābdan a.a.) ~ HAvr *webh-to- < HAvr *webh- a.a.

• Aynı kökten İng weave (dokumak), web (doku, ağ).

pagan [xx/b] ~ İng pagan çoktanrılı dinlere mensup olan ~ Lat paganus 1. köylü, taşralı, 2. hıristiyan olmayan, kâfir (v) < Lat pagus tarla, mera, kırsal bölge

pagoda [Bah 1924] pagod ~ İng pagoda Budist tapınağı ~ Port pagode a.a. ~ Tamil pagavadi a.a. ~ Sans bhágavatī kutsal, tanrısal, aziz, (özellikle Budistlerde) Buddha'ya ait olan < Sans bhága 1. baht, bereket, 2. güneş, 3. (baht ve bereket bahşeden) tanrı ~ HAvr *bhag- ihsan etmek, bahşetmek " bahş

pah [xx/b] eğik kesilmiş kenar ~ ?

• Yeni bir sözcük olduğu için Fa bāχ (yol) ile birleştirilmesi düşünülemez.

paha [CodC xiii] baha ; [Men] behā vulg. paha ~ Fa bahā değer, kıymet ~ OFa wahāg a.a.

pak [Kut xi] ~ Fa pāk temiz ~ OFa pawāk (= Sans pāvaka saf, temiz) < HAvr *peuə- temizlemek, arıtmak

paket [İM574 187+] ~ İng packet a.a. ~ Fr paquet ~ Frk *pak torba, dağar

pakt [xx/b] ~ Fr pacte anlaşma, bağdaşma, sözleşme ~ Lat pactum a.a. < Lat pacisci, pact- bağlanmak, bağdaşmak = Lat pangere, pact- sıkıca bağlamak, tutturmak, zaptetmek ~ HAvr *pag- 1. sıkıca bağlamak, sertleştirmek, katılaşmak, 2. sınır belirlemek

pala [LF xvi] ~ İt pala 1. kürek, 2. kürek şeklinde enli kılıç ~ Lat pala bahçe küreği

palamar [Neş xv] ~ Yun palamári [küç.] gemiyi iskeleye bağlamak için kullanılan halat < EYun palámē avuç, pençe " palmiye

palamut1 [xvii] ~ Yun palamída bir yaşından küçük ton balığı, palamut balığı ~ EYun pēlamýs, pēlamyd- a.a.

palamut2 [Kıp xiv] ballūT meşe ağacı ve meyvesi; [EvÇ xvii] palamid ~ Ar ballūT meşe ağacı ve meşe palamudu ~ Aram balūTā a.a. " pelit

---

• Ses değişimi belki Yun valanídi β?????δ? (meşe ağacı) etkisiyle açıklanabilir. Erm palud, EYun bálanos (a.a.) biçimleri bir Ortadoğu dilinden alınmıştır.

palan [xiv] ~ Fa pālān çul, semer örtüsü

palanga [Men xvii] ~ İt palanco yük kaydırmak için kullanılan yuvarlak kütük, makara, kaldıraç ~ OLat palanca a.a. ~ EYun fálanks, falang- kısa ve yuvarlak kütük " falaka

palas [Cumh 1929] lüks otel ~ Fr palace saray, görkemli konut ~ Lat palatium saray < Lat Mons Palatinus Roma kentinde Augustus'un sarayının bulunduğu tepenin adı Etr Pales çobanları ve davarı koruyan tanrıçanın adı

• İstanbul'daki Balat semt adı, aynı sözcüğün Yunanca biçiminden alınmıştır.

palas pandıras [xix] acele ve hazırlıksız yola çıkış için kullanılan bir deyim ~ ?

• Karş. İsp/Lad pandero (çalpara, zilli def) < EYun pandoúra (a.a.). Lad palos y panderos ("sopalar ve defler") deyimine rastlanmamıştır.

palaska [Men xvii] içine barut konan matara ~ Mac palack şişe, matara ~ EAlm flaska a.a. ~ ?

• Karş. Alm flasche, İng flask (şişe).

palavra [AL 191+] tuluat kumpanyalarında figüran oynayan oyuncuların yaptığı gürültülü rol; [AL 192+] yüksekten atma, mübalağa, şişirme ~ İsp palabra söz, laf ~ Lat parabola simge, mesel, vecize, anlamlı söz " parola

---

• Yahudi İspanyolcasından • "Palavra" kelimesi matbuata ilk defa bundan altı yedi sene evvel [1925-26] "palavra edebiyatı" şeklinde girmiş ve ondan sonra "palavra edebiyatı", "palavracı muharrir" tabirleri herkesin ağzında klişe haline gelmiştir. (Osman Cemal Kaygılı, Argo Lugatı)

palaz1 <Tü [LO xix] yavru, özellikle kuş yavrusu Tü bala " bala

---

• Karş. Yak balıs (yaşça küçük akraba), Kırg balapan (kuş yavrusu).

palaz2 [Kıp xiv] palās/pelās ; [BK xviii] palaz ~ Fa palās eskiyip yıpranmış kumaş, paçavra, derviş giysisi

---

• Karş. Yun palaiós (eski).

paldır küldür onom [ARasim 1897-99] yuvarlanma sesi " pat1

pale(o)+ ~ Fr paléo- / İng palaeo- eski (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun palaiós eski ~ HAvr *kwl-ai- < HAvr *kwel-2 eski, uzak

paleografi [xx/b] ~ Fr paléographie eski yazıtlar bilimi " pale(o)+, +grafi

paleolitik [xx/b] ~ Fr paléolithique ~ İng paleolithic Eski taş devri ☼ John Lubbock, İng. arkeolog (1834-1913) " pale(o)+, lit(o)+

paleontoloji [DTC 1943] ~ Fr paléontologie eski canlılar bilimi " pale(o)+, ontoloji

paleozoik [xx/b] ~ Fr paléozoïque ~ İng paleozoic eski hayvanlar çağı ☼ Adam Sedgwick, İng. biyolog (1785-1873) " pale(o)+, zo(o)+

palet [ResCGaz 1912] ressamların boya karma küreği ~ Fr palette [küç.] kürekçik, a.a. < Fr pale kürek ~ Lat pala " pala

palikarya [NKemal 1872] ~ Yun palikária [çoğ.] Rum delikanlısı < Yun palikári [küç.] delikanlı, genç erkek çocuk < EYun pallēks, pallēk- a.a.

palladyen [199+] ~ Fr palladien büyük mermer parçalarıyla yapılan bir tür mozaik / İng palladian 1. Rönesans dönemi villa mimarisi tarzında, 2. a.a. < öz Andrea Palladio Rönesans dönemi İtalyan mimarı (1518-1580)

palladyum [xx/b] ~ YLat palladium bir element ☼ 1804 William Hyde Wollaston (1766-1828), İng. kimyacı < öz Pallas 1802'de keşfedilen bir asteroid ~ EYun pallas 1. genç kız, bakire, 2. tanrıça Athena'nın lakabı

palmiye [xx/a] ~ Fr palmier < Lat palma el ayası, palmiye

• Aynı kökten EYun palámē (el ayası, pençe).

palpitasyon

palto [NKemal 1873] ~ Fr paletot ~ Eİng paltock bir tür kısa palto

paluze [Yus xiv] ~ Fa pālūda süzülmüş şey, pelte, jöle (< Fa pālūdan, pālā- süzmek) ~ OFa pālūdag a.a.

palyaço [ARasim 1897-99] ~ İt pagliaccio bostan korkuluğu [esk.], soytarı ~ Lat palliatus pelerinli, cübbeli < Lat pallium eski Roma'da üst giysi, cübbe

palyatif [xx/b] ~ Fr palliatif, -ive yumuşatıcı, örtücü, asıl sorunu gizleyerek geçici çözüm sağlayan < OLat palliare pelerin giydirmek, üstünü örtmek < Lat pallium " palyaço

pampa [xx/c] ~ İsp pampa Güney Amerika'da ağaçsız büyük ova ~ Quech bamba ova

pamuk [Kaş, Kut, DK xi] pamuk/pambuk ~ OFa pambag pamuk kozası = EYun bombýks/bambáks 1. koza, özellikle Ege adalarında ipliğinden kumaş yapılan bir tür böceğin kozası, 2. pamuk kozası

• Hindistan kökenli olan pamuk bitkisi Milat dolayında Doğu İran ve Orta Asya'ya, daha sonra Akdeniz havzasına yayılmıştır. Eski Yunanca sözcüğün nihai kökeni belirsizdir.

pan(to)+ ~ Fr/İng pan(to)- tüm, hep, her (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun pâs, pant- a.a. ~ HAvr *pant- a.a.

panama [Bah 190+] ~ İng panama hat Güney Amerika'da yetişen bir bitkinin lifinden örülmüş hafif şapka < öz Panama Orta Amerika'da bir ülke

---

• Avrupa'da 1840'lardan itibaren popüler olmuş, 20. yy ilk yıllarında yeniden moda olmuştur. Ekvador kaynaklı bir şapka modeli olduğu halde muhtemelen bir yanlış anlama nedeniyle böyle adlandırılır.

panayır [Neş xv] ~ Yun panegýri festival, bayram ~ EYun panēgyris kurultay, büyük toplantı, festival & EYun pâs, pan(t)- tüm + EYun ágyris/agorá toplanma, kalabalık, " pan(to)+, agora

---

• Evliya Çelebi'ye göre Rumeli ağzına özgüdür.

pancar [Men xvii] bir sebze ~ Erm pançar sebze, yeşillik, özellikle pancar veya pazı

pancur >> " panjur

panda [xx/c] ~ Fr/İng panda DoğuAsya'ya özgü iki ayrı memeli türünün adı ~ Nepali

pandantif [Bah 1924] gerdanlık ~ Fr pendentif 1. büyük tek mücevherli gerdanlık, 2. bir kubbeyi destekleyen asılı üçgen şeklinde alan < Fr pendent asılı, sarkan < Lat pendēre sarkmak, sarkıtmak ~ HAvr *(s)pen- germek, çekmek, asmak

---

• Karş. Lat pendēre (sarkmak), péndere, pens- (tartmak), pensare (düşünmek).

pandik elle sarkıntılık (argo) ~ Yun pentíki [küç.] beşli < Yun/EYun pénte beş ~ HAvr *penkwe a.a. " penç

• Argoda muhtemelen "el" anlamında.

pandispanya [AMithat 1877] bir tür hamur işi ~ İt pane di Spagna İspanyol ekmeği < İt pane ekmek ~ Lat panis a.a. ~ HAvr *pās-t-ni besin, yiyecek < HAvr *pā- beslemek " pane

pandomima >> " pantomim

pandül [xx/b] ~ Fr pendule sarkaç ~ Lat pendulus [küç.] a.a. < Lat pendére sarkmak " pandantif

pane [ARasim 1897-99] ~ Fr pané ekmek kırıntısına bulanmış (kızartma) < Fr paner ekmek kırıntısına bulamak < Fr pain ekmek

panel [xx/c] ~ İng panel discussion açık oturum < İng panel 1. jüri üyelerinin adının yazıldığı parşömen veya kumaş rulosu [esk.], 2. jüri ~ OLat pannellus [küç.] kumaş parçası, pano < Lat pannus kumaş ~ HAvr *pan- a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Lat pannus : panel, pano

panik [Bah 1924] ~ Fr panique büyük ve akıldışı korku ~ EYun panikós orman ve ıssız yerlerde aniden duyulan korku < öz Pan keçi ayaklı orman tanrısı

panjur/pancur [KT 187+] pancur tarz-ı cedid üzere pencere kafesi ki açılır kapanır ufkî tahtalardan mürekkeb olur ~? Fr abat-jour ışık kısan, abajur " abajur

---

• Ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır. Ahmet Vefik Paşa’nın abajur ile birleştirmesi, modern sözlüklerde eleştirisiz kabul edilmiştir.

pankart [xx/b] ~ Fr pancarte ~ OLat pancharta genel deniz haritası " pan(to)+, kart2

pankreas1 [xix] ~ Fr pancréas sindirim sisteminde bir organ & EYun pâs, pan(t)- tüm + EYun kréas, t- et " pan(to)+, kreozot

pankreas2 [xx/b] ~ Fr pancrace serbest güreş ~ EYun pankrátion her tür vuruşun serbest olduğu bir döğüş sporu & EYun pâs, pan(t)- tüm + EYun krátos güç, kuvvet " pan(to)+, +krat

pano [xx/a] ~ Fr panneau tabela, yazılı plaka ~ OLat pannellus [küç.] kumaş parçası, rulo " panel

panorama [AMithat 1877] genel görüntü ~ İng panorama 1. bir resmi silindir etrafında döndürerek 360 derece görüntü gösteren aygıt, 2.

genel görüntü ☼ 1788 Robert Barker, İrl. ressam & EYun pâs, pan(t)- tüm + EYun (h)órama görüntü, manzara < EYun (h)oráō bakmak, seyretmek " pan(to)+

pansiyon [Bah 1924] ~ Fr pension 1. ücret, maaş, rant, akar, 2. kiralık oda ~ Lat pensio 1. tartı, 2. ücret, maaş < Lat péndere, pens- terazi ile tartmak, ölçmek " pandantif

pansuman [xx/b] pansman yara bakımı ~ Fr pansement bakım < Fr panser hastaya bakmak ~ Lat pensare 1. tartmak, 2. düşünmek, mütalaa etmek < Lat péndere, pens- tartmak " pandantif

pantalon [187+] ~ Fr pantalon a.a. ~ Pantalone eski Venedik güldürü tiyatrosunda şalvarlı yaşlı adam < öz San Pantalone Venedik kentinin bir semti ~ EYun Pantaleón "tüm arslan", bir erkek adı " pan(to)+, leopar

panteizm [Bah 1924] panteizma ~ Fr panthéisme tanrının her varlıkta olduğunu ileri süren dini görüş ~ İng pantheism a.a. ☼ John Toland (1670-1722), İrl. düşünür " pan(to)+, te(o)+

panteon [Aİhsan 1891] ~ Fr panthéon Roma'da ve Paris'te ünlü iki tapınak; meşhurlara ait tapınak veya anıt kabir ~ EYun panthéon tüm tanrıların (tapınağı) " pan(to)+, te(o)+

panter [xx/b] ~ Fr panthère bir yırtıcı hayvan, pars ~ EYun panthēr ~ Prakrit ~ Sans pundarika kaplan veya kedigillerden bir tür vahşi hayvan

pantograf [xx/b] ~ Fr pantographe bir çizim aleti / İng pantograph a.a. " pan(to)+, +graf

pantomim/pandomima [LO xix] ~ Fr pantomime bir tür sözsüz komedi oyunu ~ EYun pantómimos "hepsi taklit", a.a. & EYun pâs, pan- hepsi, tüm + EYun mîmos taklitçi, soytarı " pan(to)+, mim2

pantufla [ARasim 1897-99] ~ İt pantofola yumuşak terlik ~ EYun pantoféllos "tümü mantardan yapılmış" & EYun pâs, pant- tüm + EYun fellós mantar " pan(to)+

• 15. yy'da İtalya'da türetilmiş Yunanca bir sözcüktür.

panzehir [Men xvii] pādzehr vulg. panzeher ~ Fa pādzahr zehirin etkisinden koruyan madde & Fa pād koruyucu (< Fa/OFa pādan, pāy- korumak, beklemek = Sans pāti a.a.) + Fa zahr zehir " abad, zehir

---

• Karş. Sogd pātzārē (a.a.).

panzer [194+] II Dünya Savaşında Alman zırhlı birliği; [197+] polis tarafından kullanılan lastik tekerlekli tank ~ Alm panzer zırh, zırhlı araç, tank ~ EFr pancier karınlık, böğür zırhı < EFr pance böğür ~ Lat pantex, pantic- a.a.

papa [CodC xiii] ~ İt papa 1. peder, din adamı, 2. Katolik kilisesinin başı ~ EYun papâs, papad- baba, peder, üst düzey din adamlarına hitap biçimi < EYun páppas çocuk dilinde baba

papağan [EvÇ xvii] papağal ~ Ar babaġā’ a.a.

• İt papagallo, Fr papegai biçimleri Arapçadan alınmıştır.

papara ~ Yun papára süte ekmek doğrama

paparazzi [xx/c] ~ İng paparazzi rahatsız edici yöntemler kullanan gazete fotoğrafçısı < öz Paparazzi Fellini’nin Dolce Vita filminde (1959) gazeteci karakteri

papatya [TS, Men xiv-xv] babadya/papadya 1. papaz karısı, 2. bileşikgillerden otsu bitki, chamomilla ~? Yun papadiá papaz karısı < Yun papás " papaz

---

• Anlam ilişkisi açık değildir. Türkçede de kullanılan Fa babūna/babūnac (papatya) sözcüğünden kontaminasyon düşünülebilir.

papaya [xx/c] ~ İng papaya tropik bir meyve ~ Karib papayo

papaz [CodC xiii] Hıristiyan din adamı ~ Yun papás, papad- baba, muhterem kişi, papaz ~ EYun papâs, papad- a.a. " papa

papel [ARasim 1897-99] iskambil kâğıdı (argo); [Bah 1924] bir liralık kâğıt para (argo) ~ İsp papel kâğıt ~ Lat papyrus papirüs " papirüs

---

• Muhtemelen Yahudi İspanyolcasından. Karş. İng paper < Fr papier (kâğıt).

papirüs [Bah 1924] ~ Fr papyrus Mısır’da yetişen bir bitkıden elde edile kâğıt benzeri madde ~ Lat papyrus a.a. ~ EYun papýros a.a. ~ Mıs " papel

papyon [xx/a] kelebek şeklinde boyunbağı ~ Fr papillon kelebek ~ Lat papilio kelebek

par, parıl onom [TS xiv-xv] par par yanma sesi

• Işıma anlatan bir sözcüğün onomatope yapısında olması ilgi çekicidir.

para [TS, Kıp xiv] pāre parça; [xvi] Osmanlı devletinde 16. yy veya daha önce çıkarılan, akçeden büyük gümüş sikke türü ~ Fa pāra parça " pare

para+1 ~ EYun pará yanda veya yanında olma, çapraz olma, yanlış olma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *per-1 ön, ileri " per+1

para+2 ~ para- yardım eden, hazırlayan, koruyan < parer/parare yardım etmek, hazırlamak, tedarik etmek ~ Lat parare a.a. " parite

parabol [xx/b] ~ Fr parabole ~ EYun parabolē 1. yana atış, 2. yatay olarak atılan bir nesnenin izlediği eğriyi ifade eden konik kesit ☼ MÖ 2. yy Perge'li Apollonios, Yun. matematikçi. < EYun parabállō yana atmak & EYun pará yan + EYun bállō, bol- atmak " para+1, balistik

paradi [Bah 1924] ~ Fr paradis 1. cennet, 2. tiyatroda en üst balkon ~ EYun parádeisos cennet bahçesi " firdevs

paradigma [xx/b] ~ Fr paradigme örnek, model ~ EYun parádeigma, t- a.a. < EYun paradeíknymi iki şeyi yanyana koyup kıyaslamak, örnek olarak göstermek, teşhir etmek & EYun pará yan(ında) + EYun deiknými, deig- göstermek ~ HAvr *deik- (parmağıyla) işaret etmek, göstermek, belirtmek " para+1, dijital

paradoks [ÖSeyf 1914] ~ Fr paradoxe ~ EYun parádoksos genel kanıya aykırı olan, garip ve sıradışı & EYun pará + EYun dóksa görüş, kanı < EYun dokéō, doks- düşünmek, sanmak, varsaymak, görüş sahibi olmak " para+1, dogma

paraf [Bah 1924] ~ Fr parafe bir yazının kenarına konan küçük işaret, kısa imza < Fr paragraphe ¶ işareti, derkenar " para+1, +graf

parafin [Bah 1924] ~ Fr paraffine kimyasal bir madde ~ Alm paraffin a.a. ☼ 1830 Reichenbach, Alm. kimyacı. & Lat parum çok az + Lat affinis benzer

---

• Eşdeğeri olan hidrokarbonlara hiç benzemeyen özelliklerinden ötürü adlandırılmıştır.

paragraf [KT xix] ~ Fr paragraphe konu girişini belirtmek için eskiden yazı kenarına konan ¶ işareti [esk.], yazıda birkaç cümleden oluşan birim ~ EYun parágrafē karşı-yazı veya kenar-yazı, kontrapuan " para+1, +graf

parakete1 [LO xix] ~ İt barchetta [küç.] "gemicik", bir ipe bağlı olarak suda yüzen ve geminin hızını ölçmekte kullanılan araç < İt barca gemi

parakete2 ~ İng parakeet küçük papağan ~ Fr perroquet < Fr perrot papağan [esk.]

parala[mak [DK, Gül xiv] pārelemek < Fa pāra pare, parça " pare

paralel [DTC 1943] ~ Fr parallèle ~ EYun parállelos paralel, birbirinin yanısıra & EYun pará yan(ında) + EYun allélon yekdiğer < EYun állos başka ~ HAvr *al-1 öte, başka " para+1, alegori

paraliz [192+] paralizi ~ Fr paralyse, paralyt- felç ~ EYun parálysis a.a. < EYun paralúō 1. gevşemek, salmak, 2. bir yanı tutmamak & EYun pará + EYun lúō, lys- çözmek " para+1, analiz

parametre [xx/c] ~ Fr paramètre bir başka değere bağımlı olarak değişen ölçü ~ EYun paramétron " para+1, +metre

paramiliter [xx/c] ~ Fr paramilitaire yardımcı askeri birlik " para+2, militer

paramparça + [Men xvii] pare parça/para parça & Fa pāra + Fa pārça " pare, parça

parankima [xix] ~ Fr parenchyme ak ve karaciğer, böbrek, dalak gibi organların dolgu dokusu ~ EYun parénchyma a.a. ☼ Erasistratos, Yun. hekim (MÖ y. 330-250) < EYun parenχéō içini (bir sıvı ile) doldurmak < EYun enχéō a.a. < EYun χéō bir sıvı dökmek, akıtmak " para+1, huni

paranoya [xx/b] ~ YLat paranoia idrak yeteneğini yitirme, irrasyonel korku & EYun pará + EYun noía anlama, idrak etme < EYun nóos akıl, izan, idrak " para+1

parantez [xx/b] ~ Fr parenthèse, parenthet- 1. gramerde yan cümle, 2. tipografide ayraç işareti ~ EYun parénthesis yana koyma, kenara koyma & EYun pará yan + EYun énthesis koyma, yerleştirme + EYun thésis koyma " para+1, en+, tez2

parapet [xix] ~ Fr parapet kale burcu korunağı, taraça korkuluğu ~ İt parapetto "göğüs siperi" & İt parare korumak + İt petto göğüs ~ Lat pectus, pector- a.a. ~ HAvr *pek-tos < HAvr *peg- a.a. " para+2

paraşüt [Bah 1924] ~ Fr parachute "düşme yardımcısı", a.a. ☼ 1777 François Blanchard, Fr. mucit & Fr parer yardım etmek + Fr chute düşüş (~ Lat caduta a.a. < Lat cadēre düşmek) " para+2, kadans

paratoner [187+] ~ Fr paratonnerre yıldırım düşmesine karşı düzenek ☼ Barbeu Du Bourg, Fr. çevirmen 1773. & Fr para- "koruma" ve "yardım etme" anlamında önek + Fr tonnerre yıldırım, gök gürlemesi (~ Lat tonitrus gök gürlemesi) " para+2

paravan/paravana [xix] ~ Fr paravent rüzgâr kesen, rüzgârdan koruyan ~ İt paravento a.a. & İt parare korumak + İt vento rüzgâr " para+2

parazit [Bah 1924] ~ Fr parasite asalak ~ EYun parásitos başkasının sofrasında yemek yiyen, asalak & EYun pará yanında + EYun sîtos yemek " para+1

parça ~ Fa pārça [küç.] parçacık < Fa pāra parça " pare

pardon [AMithat 1877] ~ Fr pardon af, özür dileme sözü < Fr pardonner affetmek ~ OLat perdonare a.a. & Lat per- + Lat donare bağışlamak " per+2, data

pardösü [REkrem <1887] pardesü ~ Fr pardessus ceket üstüne giyilen üstlük < Fr par dessus üstten " per+2

pare [Yus xiv] ~ Fa pāra parça ~ OFa pārag ~ HAvr *perə-2 bölmek, pay vermek, paylaşmak

• Aynı kökten Lat pars, part- (pay, parça).

pareo [Hürr 1998] ~ İng pareo eteklik olarak giyilen renkli kumaş örtü ~ Tahiti pareu a.a.

• Polinezya yerli dillerinden.

parfe [xx/b] ~ Fr parfait 1. mükemmel, 2. bir tür dondurma ~ Lat perfectus yapıp bitirilmiş, sonuna gelmiş, mükemmel < Lat perficere, perfect- yapıp bitirmek, kemale erdirmek & Lat per- + Lat facere, fact- yapmak " per+2, faktör

parfüm [Cumh 1928] parfümöri ; [Cumh 1930] parföm ~ Fr parfum güzel koku, rayiha ~ İt perfumo [mod. profumo] a.a. < İt perfumare [mod. profumare] içinden tütmek, rayiha vermek & Lat per- + Lat fumare tütmek " per+2, füme

parite [xx/b] ~ Fr parité denklik ~ Lat paritas, t- a.a. < Lat pār denk, eş, eşit ~ HAvr *prə- < HAvr *perə-1 yanyana getirmek

• Karş. Lat parare (denk getirmek, yaratmak, yarar kılmak, hazırlamak, tedarik etmek), parire (üretmek, yaratmak). Anlam gelişmesi için karş. Tü yara-/yaraş-/yarat- < ya- (yakın etmek, denk getirmek).

park [Bah 1924] ~ Fr parc ~ İng park sınırları belirlenmiş çim alan, park ~ EİNg parrock çayırlık, park ~ Ger

parka [xx/c] ~ İng parka Eskimo ve Aleutlara özgü içi kürklü ve başlıklı ceket, anorak ~ Aleut

parke [LO 187+] ~ Fr parquet [küç.] küçük park [esk.], formel bahçe tasarımına benzetilmiş ahşap zemin [xviii], geçmeli tahtadan zemin döşemesi [xix] " park

parkur [xx/b] ~ Fr parcours koşu güzergâhı ~ Lat percursus a.a. < Lat percurrere, percurs- koşarak geçmek, baştan başa dolaşmak & Lat per- uçtan uca + Lat currere, curs- koşmak " per+2, kur

parla[mak <Tü [DK xiv] < Tü par [onom.] " par

parlamenter [Bah 1924] ~ Fr parlementaire parlamento üyesi < Fr parlement " parlamento

parlamento [28M 1720] parlamento yasama meclisi (~ İt parlamento) ~ Fr parlement "konuşma yeri", meclis < Fr parler konuşmak " parola

• Yirmisekiz Mehmet Çelebi sefaretnamesinde (1722) Fransa’dan alındığı halde dönemin usulü gereği İtalyanca biçim benimsenmiştir.

parmak Tü? [CodC xiii] barmak ; [DK xv] parmak =? Tü erŋğek [viii, viii+ Uy, xi, xv+ Çağ] a.a.

• Tü erŋğek biçimiyle birleştirilmesi fonetik açıdan güçtür.

parmezan [Bah 1924] ~ Fr parmésan İtalya'ya özgü bir tür peynir ~ İt parmiggiano Parma'lı, Parma'ya ait < öz Parma Kuzey İtalya'da bir kent

parodi [xx/b] ~ Fr parodie taklide dayalı güldürü ~ EYun paroidía eski çağda iki oyun arasında sahnelenen kısa güldürü & EYun pará yan + EYun oidē şarkı " para+1, odeon

parola [ARasim 1897-99] gizli anlamı olan söz, özel işaret ~ İt parola söz ~ Lat parabola simge, mesel, vecize, anlamlı söz ~ EYun parabolē karşılaştırma, kıyas, vecize < EYun parabállō 1. yanına atmak, ortaya koymak, 2. yanyana koymak, karşılaştırmak & EYun pará yan + EYun bállō, bol- atmak " para+1, balistik

parpul[lamak [LO, KT xix] okunmuş su serpmek; [xx/c] silkelemek ~ ?

pars [Uy viii+] pars ~ Fa pārs kedigillerden bir vahşi hayvan, panthera pardus

• EYun párdos (a.a.) İrani bir dilden alıntıdır. Karş. Sogd purdank (a.a.).

parsa [EvÇ, Men xvii] bir gösteride seyircilerden toplanan para ~ Fa pārsa dilencilik, dilencinin topladığı sadaka

parsel [xx/b] ~ Fr parcel parça ~ OLat particella [küç. küç.] parçacık < Lat pars, part- parça, pay, kısım, (yeryüzü parçası anlamında) kıta ~ HAvr *perə-2 pay etmek " pare

parşömen [Bah 1924] ~ Fr parchemin inceltilmiş sığır veya koyun derisinden yapılmış kâğıt ~ Lat (charta) pergamena a.a. < öz Pergamum Küçük Asya'da bir kent, Bergama

• Bergama'da icat edildiği veya en iyi cinsi Bergama'da imal edildiği için MÖ 2. yy'da adlandırılmıştır.

partal [MMem xvi] eskimiş giysi ~ Fa partal bohça, bagaj, yolculukta taşınan yük

parter [AMithat 1877] ~ Fr parterre zemin, tiyatroda zemin katı < Fr par terre toprağa yakın, yerden < Fr terre yer, zemin, toprak ~ Lat terra " per+2, taraça

parti1 [ARasim 1897-99] fasıl, kısım, oyunda bölüm; [Bah 1924] kibarane hususi eğlence ~ Fr (la) partie 1. bölüm, bölük, fasıl, 2. eğlence veya

spor amacıyla bir araya toplanan insan grubu ~ OLat partita [f.] bölüm, fasıl < Lat partire bölmek, bölüşmek " parsel

parti2 [188+] siyasi örgüt ~ Fr (le) parti taraftar zümresi, hizip, siyasi parti < Fr partie " parti1

• Sözcüğün siyasi anlamı 16. yy'da İt partisano (taraftar, hizipçi) biçiminden türemiş, daha sonra parti1 sözcüğünden kontaminasyon yoluyla etkilenmiştir. Karş. partizan.

partikül [xx/b] ; [Bah 1924] ~ Fr particule parçacık ~ Lat particulus [küç.] < Lat pars, part- parça, pay, kısım " parsel

partisyon [xx/b] ~ Fr partition 1. bölüm, bölme perdesi, 2. müzikte tüm ses perdelerini altalta gösteren notasyon " parti1

partizan [Bah 1924] ~ Fr partisan taraftar, militan, gerillacı ~ İt partisano [mod. partigiano] Fransız işgaline direnen kimse [xvi], direnişçi < İt parte taraf ~ Lat pars, part- parça, pay, kısım, (yeryüzü parçası anlamında) kıta " parsel

partner [Bah 1924] oyunda ve dansta ortak ~ Fr partenaire her çeşit ortak ~ İng partner ortak, paydaş ~ OLat partionarius hukukta birkaç mirasçıdan her biri, hissedar < Lat partire paylaşmak " parsel

parttaym [xx/c] ~ İng part-time kısmi mesai & İng part pay, kısım, bölüm (~ Lat pars, part- a.a.) + İng time zaman " parsel, tayming

parvenü [Bah 1924] ~ Fr parvenu sonradan görme < Fr parvenir varma, ulaşma ~ Lat pervenire a.a. & Lat per sonuna kadar + Lat venire, vent- gelmek " per+2, avantür

parya [Bah 1924] ~ İng pariah toplumun en alt tabakasına mensup kişi ~ Tamil paraiyar davulcular, Güney Hindistan'da aşağı kastlardan biri < Tamil parai bir tür büyük davul

pas1 Tü [xi] bas çökelti, telve, demir cürufu; [Kıp xiv] demir oksidi

pas2 [Bah 1924] ~ İng pass 1. geçme, geçirme, geçiş, 2. geçiş belgesi < İng to pass geçmek ~ Fr passer a.a. ~ OLat passare adım atmak < Lat pandere, pass- a.a. ~ HAvr *petə- açmak, yaymak

• Aynı kökten Lat patere (açmak, yaymak).

paşa Tü? [passim xiv] başa/paşa bir saygı hitabı ve unvanı; [xiv] Osmanlı devletinde yüksek rütbeli devlet görevlisi ~ ?

• Padşah sözcüğünden türemiş olması zayıf ihtimaldir.

pasaj [ARasim 1897-99] ; bir yazıdan alınan parça ~ Fr passage geçit, içinde dükkanlar bulunan geçit < Fr passer geçmek " pas2

pasak [LO xix] kir pas, pejmürde giysi ~ ?

pasaport [EvÇ xvii] pasaporta ~ İt passaporto liman geçiş belgesi & İt passa "geç!" + İt porto liman " paso, portal

pasif [xx/a] ~ Fr passif, -ive edilgen ~ Lat passivus < Lat pati, pass- katlanmak, tahammül etmek ~ HAvr *pə-to- < HAvr *pē(i)- acı ve sıkıntı çekmek, katlanmak

Pasifik [187+] ~ Fr Pacifique 1. barışçıl, sakin, 2. Büyük Okyanus ~ Lat Mare pacificum "barışçıl deniz" ☼ 1500 Magellan, Port. denizci

pasifizm [xx/c] ~ Fr pacifisme barışçılık, savaş karşıtlığı < Lat pacificus barış yapan, barışçı & Lat pax, pac- barış (~ HAvr *pak- sözleşme yapmak, antlaşmak) + Lat facere yapmak " pakt, faktör

pasiyans [xx/a] ~ Fr patience 1. sabır, 2. tek kişilik kâğıt oyunu ~ Lat patientia sabır, tahammül < Lat pati, pass- katlanmak, tahammül etmek " pasif

paskalya [EvÇ xvii] bir Hıristiyan bayramı ~ Yun pasχália [çoğ.] paskalya kutlamaları < Yun pásχa paskalya, İsa'nın çarmıha gerildikten sonra dirilişini kutlayan yortu ~ Aram pasχā / İbr pesaχ [#psχ] 1. esirgeme, bağışlama, bir borç veya yükümlülüğü affetme, 2. İbrahim'in oğlu İshak'ın esirgenmesi ve bu olayı kutlayan bayramın adı " fesih

---

• EYun pásχō (acı çekmek) sözcüğüyle benzerliği tesadüfidir.

paşmina [xx/c] ~ İng pashmina bir tür ince yünlü kumaş ~ Fa paşmīna her çeşit yünlü < Fa/OFa paşm yün

paso [İkd 1908] öğrencilerin ulaşım araçlarına ücretsiz binmesini sağlayan belge; [AL 192+] benden paso geçti, bitti, yok (argo) ~ İt passa "geç!", geçiş tezkeresi < İt passare geçmek " pas2

paspal ~ Yun paspála tozlu, eski püskü

paspartu [xx/b] ~ Fr passe-partout genel geçer, maymuncuk & Fr passer geçmek + Fr partout her yerde (< Fr tout tüm, her ~ Lat totus tüm) " pas2, total

paspas [EvÇ xvii] paspas/papaz ıslak zeminleri kabaca kurulama işlemi; [xx/a] ayakları silmek için kapı önüne konan yaygı ~? Fr passe-passe "geç-geç" < Fr passer geçmek " pas2

• Türkçedeki özel anlamları Fransızca deyimde mevcut değildir.

pasta [Kan xv] darı lapası; [KT xix] hamurdan yapılan tatlı ekmek ~ İt pasta 1. macun, bulamaç, hamur, 2. her çeşit hamur işi ~ OLat pasta ~

EYun pástē macun < EYun pássō, past- 1. serpmek, özellikle tuz serpmek, 2. macun sürmek, yakı yakmak

pastel [Bah 1924] ~ Fr pastel 1. bulama boya, suluboya, 2. suluboya gibi açık ve şeffaf renk ~ İt pastello bulama boya ~ OLat pastellus [küç.] < Lat pasta bulamaç " pasta

pastil [xx/b] ~ Fr pastille ağızda eriyen tablet ~ İsp pastillo [küç.] küçük hamur işi, kurabiye " pasta

pastırma [Arg, EvÇ, Men xvi] pasdırma/pastırma 1. yulaf macunu, 2. çiğ etin çemen adı verilen macuna bulanmasıyla elde edilen yiyecek ~ Yun pastōma tuzlama, macunlama, sepileme < Yun/EYun pastós macun, yakı, sepi < EYun pássō, past- 1. serpmek, özellikle tuz serpmek, 2. macun sürmek, yakı yakmak " pasta

---

• Tü bastır- fiiliyle bağdaştırılması ne ses ne anlam bakımından mümkün değildir.

pastiş [xx/b] ~ Fr pastiche bulamaç ~ İt pasticcio a.a. " pasta

pastoral [DTC 1943] ~ Fr pastoral çobanlığa ilişkin, kırsal ~ Lat pastoralis < Lat pastor çoban < Lat pascere, past- hayvan beslemek, otlatmak ~ HAvr *pā- beslemek

pastörize [etm [xx/b] ~ Fr pasteuriser yüksek ısı vererek sütteki mikropları öldürmek < öz Louis Pasteur Fransız bilim adamı (1822-1895)

pat(o)+ ~ Fr/İng path(o)- acı çekme, hastalık ~ EYun páthos his, duygu, özellikle acı duygusu, acı çekme < EYun pásχō, path- hissetmek, acı çekmek ~ HAvr *kwnth- < HAvr *kwenth- acı çekmek

pat1, patır onom [LO xix] pat/patadak ayak sesi, tokat sesi, birden zuhur ediş sesi <

pat2/pata [xx/a] ~ Fr pat satrançta beraberlik = İt patta/patto 1. anlaşma, ittifak, 2. oyunda beraberlik ~ Lat pactum anlaşma " pakt

patakla[mak <onom [LO xix] darbetmek < Tü pata küte vurma sesi " pat1

patates [xix] ~ Yun patátes [çoğ.] < Yun patáta kökleri yenen bir bitki, solanum tuberosum ~ İsp patata ~ Taino batata tatlı patates, ipomea batatas

---

• Amerika kökenli ipomea batatas bitkisinin adı 18. yy sonlarında insan besini olarak İngiltere'de geliştirilen patates bitkisi için kullanılmıştır. Türkiye'ye ilk kez 1830'larda Agaton Ef. tarafından Alibeyköy çiftliğinde yetiştirilmiştir.

patavatsız [xx/a] saygısız ~ ?

pate [xx/b] ~ Fr pâté ciğer ezmesi < Fr pâte ezme, bulamaç ~ OLat pasta " pasta

paten [Bah 1924] ~ Fr patin 1. bağcıksız ayakkabı, terlik, 2. buzda kayma ayakkabısı < Fr patte ayak " pa

patent [LO xix] patente/patenta ~ İt patente lisans, berat ~ Lat littera patens, t- açık mektup, genelge < Lat patere açılmak, yayılmak, serilmek ~ HAvr *petə- açmak, yaymak " pas2

pati çoc ayak

• Pat sesiyle yapılan ve "ayak, yürümek" anlamına gelen sözcükler birçok dilde birbirinden bağımsız olarak mevcuttur. Karş. Fr patte (hayvan ayağı, paça), Yun pátos (ayak tabanı), EYun patéō (yürümek). Karş. pa.

patik [xx/b] küçük çocuklara giydirilen altı yumuşak veya ince köseleli ayakkabı ~ Yun patikós hafif pabuç, terlik < Yun pátos ayak tabanı " patika

patika [EvÇ xvii] keçiyolu ~ Yun pátiki [küç.] küçük yol, yolcuk < EYun pátos yürümekle oluşan yol, patika ~ HAvr *p(n)t- a.a. < HAvr *pent- yürümek, ayak basmak " pa

patinaj [xx/a] ~ Fr patinage buz üstünde kayma < Fr patiner buz pateniyle kaymak " paten

patiseri [xx/a] ~ Fr pâtisserie pastacı dükkânı < EFr pastaier hamur işi yapan " pasta

patiska [KT xix] batista ~ İt batista bir tür keten kumaş ~ Fr batiste a.a. ~ öz Bâtiste de Cambrai Felemenkli kumaş imalatçısı (13. yy)

patla[mak <onom [Men xvii] çatırdamak; [LO xix] infilak etmek < Tü pat patlama sesi " pat1

patlangıç/patlangaç <Tü [LO xix] tüfek gibi patlayan çocuk oyuncağı, balonlu sakız; [TDK 1955] yere vurup patlatılan barutlu maytap; parmakla patlatılan meyveleri olan bir bitki, sambucus nigra < Tü patlamak " patla-

patlıcan [MŞ xiv] bādincān/bādilcān ; [xvi] bātlıncan/bātılcan ; [Men xvii] patlıcan ~ Ar bādincān a.a. ~ Fa bādingān a.a. ~ Sans *vaTingana

---

• Hindistan kökenli bir bitkidir. Karş. Hind brincāl, Malay berincāla (a.a.).

patoloji [xix] ~ Fr pathologie hastalıkları inceleyen tıp dalı < EYun páthos his, duygu, özellikle acı duygusu " pat(o)+, +loji

patriarkal [DTC 1944] ~ Fr patriarcal ataerkil < Fr patriarque ata ~ EYun patriárχēs aile veya aşiretin reisi, ata & EYun patēr baba, peder + EYun árχēs ön, ilk, birinci " peder, +arşi

patrik [TS xv] batrik/patrik Ortodoks kilisesi önderi (~ Ar bātrīk Bizans soylusu) ~ OYun patríkios Bizansta soylu sınıfa mensup kişi ~ Lat patricius 1. atadan Romalı olan kimse, 2. soylu, aristokrat < Lat pater baba, ata ~ HAvr *pəter- baba " peder

---

• Türkçe sözcük 15. yy'dan itibaren Yun patriárχēs (baş rahip, Ortodoks kilisesinin başı) karşılığı olarak kullanılmıştır.

patron [EvÇ, Men xvii] patrun/patruna gemi kaptanı ~ Ven patrón [İt padrone] kaptan, gemi sahibi, baş kişi, patron < Ven patre [mod. padre] baba ~ Lat pater baba ~ HAvr *pəter- baba " peder

---

• Standart İtalyancadan alınan patrona biçimi Türkçede 19. yy'a kadar kullanılmıştır.

pavurya [LO xix] pağurya ~ Yun pagoúria [çoğ.] bir tür yengeç < Yun pagoúri a.a. < EYun págouros a.a. & EYun págos katı, sıkı, sert (~ HAvr *pag- sert, katı) + EYun ourá kuyruk " pakt, çipura

---

• Fr pagure (yengeç) biçimi Yunancadan alıntıdır.

pavyon [Bah 1924] müştemilat; bir tür içkili eğlence yeri ~ Fr pavillon çadır, özellikle büyük gösteri çadırı, çadır şeklinde müştemilat ~ Lat papilio 1. kelebek, 2. bir tür çadır (iv) " papyon

---

• Şeklinden ötürü.

pay Tü? [DK xiv] hisse, behre, kısım, kısmet

• Fa pāy (ayak) sözcüğünün geniş anlam yelpazesi içinde "hisse, kısmet" anlamına rastlanmaz. Rus pay (a.a.) Türkçeden alınmış olmalıdır. Kırg pay, Yak paay biçimleri Rusça kaynaklıdır.

payanda [DK, SinanP xiv] pāyende duran, kalıcı ~ Fa pāyanda duran veya durduran şey, sabit, sabitleyici < Fa pāyidan durmak, kalmak " pa

payda YT [Geom 193+] < Tü pay " pay

• Atatürk tarafından bulunan kelimelerdendir.

paydos [LG 188+] geçici olarak tatil etmek (argo) ~ ?

• Karş. Fa pāy (dur!) < pāyīdan. Ancak -dos eki açıklanamamıştır. *Pāy dōst biçimine rastlanmamıştır.

paye [MMem xvi] ~ Fa pāya 1. basamak, platform, heykel kaidesi, 2. statü, rütbe < Fa pāy ayak " pa

payet [Hay 1959 195+] ~ Fr paillette [küç.] kumaş üzerine işlenen madeni pul < Fr paille tahıl kabuğu, kepek ~ Lat palea

payidar [Aş xiv] ~ Fa pāyidār duran, kalıcı < Fa pāyidan durmak, kalmak " payanda, +dar

payitaht ~ Fa pāy-i taht "tahtın ayağı", başkent " pa, taht

payla[mak [LO xix] 1. pay vermek, 2. ağzının payını vermek < Tü pay " pay

paymal [Yus xiv] ~ Fa pāy māl ayak sürülmüş, murdar & Fa pāy ayak + Fa māl süren, sürülmüş " pa, mala

payplayn [xx/b] ~ İng pipeline boru hattı & İng pipe boru + İng line hat " pipo, lineer

payreks [xx/c] ateşe dayanıklı cam ~ marka Pyrex ateşe dayanıklı cam markası ☼ 1915 Corning Glass Works, ABD < EYun pýr ateş " pir(o)+

paytak [TzFahri xiv] baydak ~ Ar bāydaq satrançta piyon, piyade ~ OFa payādag a.a. " piyade

payton >> " fayton

pazar [CodC xiii] bazar 1. pazar yeri, 2. pazar günü ~ Fa bāzār çarşı veya pazar, alışveriş edilen yer ~ OFa wāzār a.a. (= Sogd vāçarn a.a.) ~ EFa vahā-çārana- alışveriş, ticaret

---

• Erm vaca? (ticaret) biçimi Eski Farsçadan alıntıdır.

pazartesi + < Tü pazar ertesi " pazar, erte

pazen [xix] bāzen ~ Fr basin < Fr bonbasin bir tür ince pamuklu kumaş ~ İt bambagine a.a. ~ Lat bombacyna 1. bombyx adı verilen bir tür yaban ipeğinden yapılan kumaş, 2. Hindistan kökenli ince pamuklu kumaş ~ EYun bombýks koza " pamuk

---

• EFr bonbasin sözcüğü halk etimolojisinin etkisiyle bon basin ("iyi pazen") şeklini almıştır.

pazı [Arg xvi] pazi/paju ~ Erm pazug 1. kol, 2. pancarın sebze olarak yenen sapı ~ OFa bāzūg kol " bazu

---

• Fa pājū (pancar sapı, pazı) biçiminden direkt alıntı olasılığı daha zayıftır.

pazu >> " bazu

peçe ~ Fa pīça yüz örtüsü, perde ~ OFa *pēçag < OFa pēçidan burmak, büzmek

peçete [Bah 1924] yemek havlusu ~ İt pezzetto [küç.] küçük kumaş veya kâğıt parçası < İt pezzo parça ~ OLat *pettia ~ Kelt *petssi ~ HAvr *kwezd-i- parça

ped [xx/a] ~ İng pad ayak tabanı, tıkız yatak, dolgu ~ Ger

ped(i)+1 ~ Fr péd(i)- / İng ped(i)- ayağa ilişkin < Lat pes, ped- ayak ~ HAvr *ped-1 ayak " pa

ped(o)+2 ~ Fr péd(o)- / İng paed(o)- çocuğa ilişkin ~ EYun paîs, paid- çocuk ~ HAvr *paw-id- < HAvr *pau-1 küçük

---

• Aynı kökten Lat paucus, parvus (küçük), pullus (hayvan yavrusu), İng foal (at yavrusu).

pedagog [Bah 1924] ~ Fr pédagogue çocuk eğitimi uzmanı ~ EYun paidagōgos çocuk bakıcısı, eğitmen & EYun paîs, paid- çocuk + EYun agōgós yöneten, sevk eden < EYun ágō sürmek, sevketmek " ped(o)+2, aksiyon

pedal [Bah 1924] ayakla çalışan kaldıraç, bisiklet veya piyano pedalı ~ Fr pédale 1. ayağa ilişkin (sıfat), 2. ayaklık (isim) ~ Lat pedalis ayağa ilişkin < Lat pes, ped- ayak " ped(i)+1

peder [Yus xiv] ~ Fa padar/pidar baba ~ EFa/Ave pitar a.a. ~ HAvr *pəter- a.a.

• Aynı kökten EYun patēr, Lat pater, Alm vater, İng father (baba).

pederşahi [xx/a] & Fa pidar ataerkil düzen, patriarşi + Fa şāhī şahlık, hükümdarlık " şah1

• Fr patriarchie karşılığı olarak 20. yy başlarında üretilmiş sosyoloji deyimidir. Sıfat olarak kullanımı yenidir.

pedikür [192+] ~ Fr pédicure ayak bakımı " ped(i)+1, kür

pediyatri [xx/b] çocuk hekimliği ~ Fr pédiatrie a.a " ped(o)+2, +iyatri

pedofil [xx/c] ~ Fr pédophile / İng paedophile çocuklara cinsel ilgi duyan kimse, sübyancı " ped(o)+2, fil(o)+

peh peh ünl [TS xvii] beğenme ünlemi

pehlivan [Yus xiv] ~ Fa pahlawān bahadır, yiğit, savaşçı ~ OFa pahlawīg Part, MÖ 3. yy'da İran'ı istila eden ve 450 yıl yöneten Doğu İran kavmine mensup kişi = Sogd pahlawānī a.a. = EFa parthavan- a.a.

pejmürde [Mercimek xv] ~ Fa pajmurda solmuş, buruşuk, hırpalanmış < Fa pajmurdan solmak, eskimek Fa paj buruşuk, eski

pejoratif [xx/c] ~ Fr péjoratif kötüleyici / İng pejorative kötüleyici, aşağılayıcı ~ Lat peiorativus a.a. < Lat peiorare a.a. < Lat peior [kıy.] daha kötü, beter ~ Lat *ped-ios

pek Tü [Uy viii+] bek sıkı, sağlam, katı, kapalı, korunaklı

peki + < Tü pek iyi " pek, iyi

pekinua [xx/b] ~ Fr pékinois bir köpek cinsi < öz Pékin Çin'de bir kent ~ Çin Bei-jing "Kuzey Başkenti", a.a.

pekmez Tü [Oğ xi] bekmes koyultulmuş üzüm şurubu

peksimet [MŞ xiv] beksimet/beksimāt ~ Yun paksimádi [küç.] iki kez pişmiş asker ekmeği, bisküvi ~ OYun paksamâs/paksamítēs a.a. ~ ?

• Lat buccellatum karşılığı olarak Bizans ordu dilinde MS 1. yy'dan itibaren kullanılmıştır. Sam samīd (buğday unu) ile ilişkisi ihtimal dahilindedir.

pektin [xx/c] ~ Fr pectine pıhtılaştırıcı olarak kullanılan organik madde ☼ Henri Braconnot, Fr. kimyacı (1781-1855) < EYun pēktós pıhtı, süt pıhtısı, çökelek < EYun pēgnymi, pēkt- katılaşmak " pıhtı

pelerin [192+] ~ Fr pèlerine hacı giysisi [esk.], cübbe < Fr pèlerin hacı ~ Lat peregrinus gezgin, göçebe, yabancı

pelesenk ~ Fa palasang pelesenk ağacı, balsam, bu ağaçtan elde edilen sakız = EYun bálsamon a.a. " balsam

pelikan [xx/b] ~ Fr pélican bir tür kuş, pelecanus ~ OLat pelicanus a.a. ~ EYun pelekán "balta gagalı", a.a. < EYun pélekos balta ~ Akad pilakku a.a.

pelin ~ Yun pelínos acı yapraklı bir bitki, artemisia

pelit [xiv] pelīd/bellut ; [Amr xv] ballut meşe, quercus ilex ~ Ar ballūT meşe ağacı, meşe palamudu ~ Aram balūTā a.a.

• Türkçedeki ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

pelte [TS xv] pāluze süzülmüş nişastadan yapılan bir tür tatlı; [Men xvii] pālude ~ Fa palūda süzülmüş şey, süzgü " paluze

peltek Tü? [Kıp xiv] béltek/péltek tıslayarak konuşan, kekeme

pelür [xx/b] ~ Fr pelure meyve kabuğu, zar, soymuk, ince kâğıt < Fr peler derisini soymak ~ OLat pilucare soymak, postunu çıkarmak < Lat pilus kürk ~ HAvr *pilo- kıl

pelüş [ARasim 1897-99] ~ Fr peluche post, kürk ~ OLat *piluca " pelür

pelvis [xx/b] ~ YLat pelvis leğen kemiği ~ Lat pelvis leğen

pembe [LO xix] penbe pamuk rengi; [KT xix] açık kırmızı, gül rengi ~ Fa panba pamuk ~ OFa pambag a.a. " pamuk

---

• Renk anlamı Türkçeye özgüdür.

penaltı [Cumh 1929] ~ İng penalty 1. her çeşit ceza, 2. futbolda ceza atışı ~ Fr pénalité hukuk dilinde ceza ~ OLat poenalitas a.a. < Lat poena bir suça karşılık ödenen cereme, ceza, kan bedeli ~ EYun poinē kan bedeli, kısas, cereme ~ HAvr *kwoi-nā- < HAvr *kwei- kan bedeli ödemek, kan davası gütmek " kin

penç [Aş xiv] penc ~ Fa panc beş ~ OFa panç a.a. ~ HAvr *penkwe a.a.

• Aynı kökten Sans pánca, Ave pança-, Erm hink, EYun pénte, Lat quint-, Ger *finf-, İng five (beş).

pençe [DK, Gül xiv] ~ Fa panca beşli olan her şey, el, özellikle yırtıcı kuş veya vahşi hayvan eli < Fa panc beş " penç

pencere [Aş, Yus xiv] ~ Fa pancara/pancar evin aydınlanma veya hava deliği

penetre [etm [xx/b] ~ Fr pénétrer duhul etmek, içine girmek < Lat penetrare a.a. < Lat penes alt, iç, bir şeyin derin kısmı

penguen [xx/b] ~ Fr pinguin ~ İng penguin 1. Kuzey Denizine özgü nesli tükenmiş bir kuş, auk [esk.], 2. Güney Kutup Denizine özgü büyük bir kuş [xix] & Gal pen baş + Gal gwyn beyaz

peni [Bah 1924] ~ İng penny küçük para birimi, kuruş ~ Ger *panniŋga

penis [xx/c] ~ Lat penis 1. kuyruk, 2. erkeklik organı ~ HAvr *pes-ni- kuyruk

penisilin [xx/b] ~ Fr pénicilline penicillum mantarından elde edilen bir antibiyotik / İng penicillin a.a. ☼ 1928 Alexander Fleming, İng. kimyacı < YLat penicillum fırça biçiminde uzantıları olan bir tür küf mantarı < Lat peniculus [küç.] kuyrukçuk, fırça < Lat penis kuyruk " penis

pense [xx/b] pens ~ Fr pince çimdik, tutup sıkıştırma aleti < Fr pincer çimdiklemek, sıkıştırmak

pentagon [xx/b] ~ İng pentagon 1. beşgen, 2. ABD Savunma Bakanlığının beşgen biçimli karargâhı ~ EYun pentágōnos beşgen & EYun pénte beş + EYun góny, gōn- köşe " penç, gönye

pentatlon [xx/b] ~ Fr pentathlon beş dalda spor müsabakası ~ EYun pentathlón uzun atlama, disk atışı, mızrak, koşu ve güreşten oluşan beşli yarışma & EYun pénte beş (~ HAvr *penkwe a.a.) + EYun áthlon yarış " penç, atlet

---

• İlk kez MÖ 708'de Olympia oyunlarında kaydedilmiştir.

penye [xx/b] ~ Fr peigné taranmış, taranmış yün veya pamuk < Fr peigner taramak < Lat pecten, pectin- tarak ~ HAvr *pek-2 taramak

pepe onom [xix] 1. peltek konuşma sesi, 2. peltek konuşan

pepsin [Bah 1924] ~ Fr pepsine sindirimde rol alan enzim ~ Alm pepsin a.a. ☼ 1835 Theodor Schwann, Alm. doğa bilimci < EYun pépsis pişirme, sindirme < EYun péptō yemek pişirmek, sindirmek ~ HAvr *pekw- pişirmek " kuzine

per+1 ~ Fa par- 1. yan taraf, merkezde olmayan, uzak, 2. etraf, çepeçevre (fiil öneki) ~ EFa para a.a. (= Ave pairi- a.a.) ~ HAvr *per-1 ön, ileri

---

• Karş. EYun para- (yan), peri- (çepçevre), pro- (ön, ileri), Lat per- (içinden öteye), prae- (ön, ileri), pro- (ileri, için), Fr par (içinden öteye), pour (için), İng fore, forth (ileri), for (için), Alm vor (ileri), für (için), Rus pere- (çepçevre), Erm bar- (çepeçevre), Ave frā- > Fa far (ileri), Sans pari- (çepçevre). • Aynı kökten EYun prōtos, Lat primus, Ave fraēşta-, İng first (ilk).

per+2 ~ Lat per içinden geçme, içine işleme, uçtan uca veya sonuna kadar gitme, çapraz olma, yanında olma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *per-1 ön, ileri " per+1

• Fransızca türevlerde genellikle par- biçimini alır. Karş. Fr parfait < Lat perfectus, Fr parcours < Lat percursus.

perakende [xiv] ~ Fa parāganda dağınık, bölük pörçük, parça parça < Fa parāgandan saçmak, dağıtmak (= Ave *pairi-kanti- < Ave kanti- dağıtmak, yıkmak) " per+1

perçem ~ Fa parçam başın büyük bölümünü kazıtarak salınan at kuyruğu şeklindeki saç [esk.], mızrağın ucuna takılan at kuyruğu, tuğ, bayrak, sancak, kâkül < Fa çamīdan salmak " per+1

perçin [DK xiv] ~ Fa parçīn raptiye, kenet, metal tabakaları bağlamaya yarayan başsız çivi < Fa çīdan, çīn- bir araya getirmek, toplamak " per+1

perdah ~ Fa pardaχt cila, bitim, finiş < Fa pardaχtan, pardāz- bitirmek, sona erdirmek < Fa daχtan, dāz- atmak " per+1

perde [Aş, Yus, KıpGul xiv] ~ Fa parda her çeşit örtü, kapı veya çadır örtüsü, yüz örtüsü ~ OFa pardag a.a.

pereme [LF xv] ~ Yun pérama geçit, nehir veya liman geçişinde kullanılan sal < EYun peraióō karşıya geçirmek ~ HAvr *per-eyo- a.a. < HAvr *per-2 " feribot

---

• Yunanca sözcük İng ferry ile köken ve anlam bakımından eşdeğerdir.

perende ~ Fa paranda takla < Fa parandāχtan takla atmak < Fa andāχtan, andāz- atmak " per+1, endaze

perestiş ~ Fa parastiş tapınma, ibadet etme ~ OFa parastişn a.a. " +perest

perfore [etm [xx/b] ~ Fr perforer delmek ~ Lat perforare a.a. < Lat forare delmek, delik açmak ~ HAvr *bhor-ā- < HAvr *bher-2 a.a. " per+2, farenjit

performans [xx/b] ~ Fr performance ~ İng icraat < İng to perform icra etmek, gereğini yerine getirmek ~ EFr parformer usulüne göre yapmak " per+2, form

pergel [CodC xiii] ~ Fa parkār/pargār (& Ave pairi etraf, çevre + Ave kar- daire) " per+1

pergola [xx/b] ~ İt pergola çardak ~ Lat pergula [küç.] çatı saçağı, çardak, balkon, sundurma < Lat pergere, perrect- ileri çıkmak, devam etmek

perhiz [Kut, Aş xi] ~ Fa parhēz sakınma, kaçınma, yemekten veya diğer zevklerden uzak durma < Fa parhēχtan, parhēz- sakınmak ~ OFa pahrēχtan, pahrēz- a.a.

peri [Kut, Aş xi] ~ Fa parī a.a. ~ OFa parīg a.a. ~ Ave pairikā- "yanında duran", Zerdüşt inancında iyi ruh, peri < Ave pairi yan, etraf " per+1

peri+ ~ EYun péri çepeçevre, etraf (edat ve fiil öneki) ~ HAvr *per-1 ön, ileri " per+1

peridot [xx/b] ~ Fr péridot bir tür yarı değerli taş ~ ?

periferi [xx/c] ~ Fr périphérie çevre, etraf, dış kenar / İng periphery a.a. ~ EYun periféreia a.a. & EYun peri çevre, etraf + EYun férō, for- getirmek " peri+, +ber

perikard [xx/c] ~ Fr péricarde kalbi çevreleyen zar " peri+, kardiy(o)+

perişan [Yus xiv] ~ Fa parēşān dağınık, dağıtmış < Fa parēşīdan, parēş- dağıtmak, saçmak " per+1

periskop [Bah 1924] ~ Fr périscope denizaltından çevre gözetleme aracı ☼ 1854 E. H. Marié-Davy, Fr. mühendis & EYun péri etraf + EYun skópos seyreden " peri+, +skop

periton [xx/b] ~ Fr péritone karın zarı ~ EYun peritónaios çepeçevre gerilmiş olan & EYun péri etraf + EYun teínō, ton- germek " peri+, ton1

periyod [xx/b] ~ Fr période dönem, devre ~ EYun períodos bir şeyin etrafını dolanma, çember, döngü, dönüm, (mec.) zaman döngüsü, dönem & EYun péri etraf + EYun (h)odós yol " peri+, od(o)+

periyodontal [xx/c] ~ Fr/İng periodontal dişin çevresi veya diş eti ile ilgili & EYun péri etraf + EYun odoús, odont- diş ~ HAvr *dent- a.a. " peri+, aldente

perküsyon [xx/c] ~ Fr pércussion vurma çalgılar grubu ~ Lat percussio vurgu, vuruş, darbe < Lat percutere, percuss- vurmak, çarpmak < Lat quatere, quass- darbe vurmak, çarpmak, kırmak " per+2, kasis

perlon [Hay 1959 195+] ~ marka Perlon bir tür sentetik elyaf, polikaprolaktam polimerinin ticari adı ☼ 1952 IG Farben. < Alm perle inci ~ Lat pernula [küç.] a.a. < Lat perna sedef, istiridye kabuğu

perma [Hayat 1961] permanent ~ Fr pérma kalıcı saç kuafürü < Fr pérmanent kalıcı < Lat permanere süresiz olarak kalmak, kalıcı olmak < Lat manere kalmak ~ HAvr *men-3 a.a. " per+2

permatik [xx/c] plastik saplı atılabilir traş bıçağı ~ marka Permatik plastik saplı atılabilir traş bıçağı markası ☼ y. 1980, Perma-Sharp A.Ş. & İng permanent kalıcı + İng automatic otomatik " perma, otomat

permi [Bah 1924] ~ Fr permis izin, ruhsat < Fr permettre izin vermek ~ Lat permittere, permiss- geçiş izni vermek, salmak & Lat per uçtan uca, içinden + Lat mittere, miss- göndermek, salmak " per+2, mesaj

permütasyon [xx/b] ~ Fr permutation karşılıklı yer değiştirme, matematikte bir işlem " per+2, mütasyon

peroksit [xx/b] ~ Fr péroxyde kimyada bir oksijen bileşiği < Fr peroxy- iki oksijen atomundan oluşan köprü şeklinde molekül " per+2, oksit

peron [Bah 1924] demiryolu platformu ~ Fr perron taş platform < Fr pierre taş ~ Lat petra a.a. ~ EYun pétra a.a.

perşembe [xiv] penc şembe ~ Fa panc şanba haftanın beşinci günü & Fa panc beş + Fa şanba/şanbih Cumartesi " penç, çarşamba

personel [xx/b] bir ekibi oluşturan kişilerin tümü ~ Fr personnel 1. kişisel (sıfat), 2. bir tiyatro oyunundaki kişilerin tümü, a.a. (isim) ~ OLat

personalis kişiliğe ilişkin, kişisel < Lat persona 1. tiyatro maskesi, 2. tiyatroda canlandırılan kişi, karakter ~ Etr

perspektif [ResCGaz 1911] ~ Fr perspectif 1. bakış açısı, 2. resimde derinlik etkisi yaratma sanatı ~ Lat perspectivus bakışa ilişkin, bakışsal < Lat perspicere, perspect- (boydan boya veya derinlemesine) bakmak & Lat per boydan boya + Lat specere, spect- gözlemek, bakmak " per+2, spekülе

pertavsız ~ Fa partaw sūz büyülteç & Fa partaw ışık + Fa sōz yakan < Fa sōχtan, sōz- yanmak, yakmak " per+1, softa

peruka [xviii] peruka ; [LO xix] perük ~ İt perruca takma saç / Fr perruque a.a. ~ İsp peluca hayvan postu, pösteki " pelür

perva ~ Fa parwā korku, çekinme, vaz geçme " per+1

pervane [Aş, Yus xiv] ~ Fa parwāna fırıldak, çark, gece kelebeği ~ OFa parvānag a.a. " per+1

pervaz [Yus, DK xiv] uçma ~ Fa/OFa parwāz 1. kanat açma, uçma, 2. çatı saçağı, sundurma < OFa wāz 1. uçuş, 2. kanat " per+1

pervers [xx/b] ~ Fr pervers sapık, kuraldışı, kötü niyetli ~ Lat perversus a.a. < Lat pervertere devirmek, altüst etmek, ihlal etmek & Lat per bir uçtan bir uca + Lat vertere, vers- döndürmek, çevirmek " per+2, versiyon

peş [Men xvii] peş sarığın sarkan ucu; [LO, KT xix] 1. eteğe eklenen uzantı, etek, 2. ('peşe düşmek', 'peşinden gitmek' deyimlerinde) ard, arka ~ Fa paş yele, sarığın veya kemerin sarkan ucu

---

• Fa pīş (ön, ileri) sözcüğüyle birleştirilmesi imkânsızdır. Karş. Erm p'éş (etek), Kürt pêş (önlük, eteğin ön tarafı).

pes [xiv] pest ; [Men xvii] sporda yenilgi sözü ~ Fa/OFa past aşağı ~ EFa upastih aşağı < EFa/Ave upa aşağı (edat ve önek) ~ HAvr *upa a.a.

pesimist [NKemal 1871] ~ Fr pessimiste kötümser, bedbin < Lat pessimus [sup.] en kötü ~ ALat *ped-samos " pejoratif

peşin [Men xvii] pīşīn ~ Fa pēşīn 1. önce gelen, erken, 2. bir iş için önceden verilen para, avans < Fa/OFa pēş ön, ileri, önce

---

• Karş. Fa pēşdast (avans, peşin para). • Genel kural olarak 16. yy'dan eski Farsça alıntılarda Farça yā-yı mechul (? ile yazılan uzun e sesi) Türkçede e olarak korunmuş, 16. yy ve daha sonraki alıntılarda yazışa uygun olarak ī'ye tahvil edilmiştir.

peşkeş [DK xiv] pīşkeş çekmek ~ Fa pēş kaş küçüğün büyüğe verdiği hediye, özellikle bir göreve atanma karşılığı hükümdara verilen bahşiş < Fa pēş kaşīdan öndelemek, takdim etmek & Fa pēş ön + Fa kaşīdan, kaş- çekmek " peşin, keş1

peşkir ~ Fa pēş gīr önlük, hamamda kullanılan havlu & Fa pēş ön + Fa giriftan, gīr- tutmak " peşin, +gir

peşmelba [xx/b] ~ Fr pêche Melba bir tür şeftalili dondurma & Fr pêche şeftali (~ Lat persica Fars elması, şeftali < öz Persa Fars, İran) + öz Nellie Melba Avustralyalı opera sanatçısı (1861-1931)

peşmerge [xx/c] ~ Kürt pêşmerge öncü fedai, 1961'den sonra Barzani savaşçılarına verilen ad & Kürt pêş ön, önde, önce, öncü + Kürt merge fedai, bir dava için ölüme giden (Fa marg ölüm) " peşin

pespaye ~ Fa past pāya aşağı statüde olan, alt sınıf " pes, paye

peşrev [Aş xiv] öncü ~ Fa pēşraw önde giden, öncü & Fa pēş ön + Fa raw giden, yürüyen " peşin, reva

peştamal ~ Fa puşt māl arka havlusu & Fa puşt arka + Fa māl silen " puşt, mala

pestil [Kan xv] bestil ~ Yun pástilos kurutulmuş meyve ezmesi < EYun pastós macun, yakı " pasta

pesto [xx/c] ~ İt pesto 1. havan, 2. havanda dövülerek hazırlanan bir tür sos ~ Lat pistrum/pistellum havan < Lat pinsare, pist- havanda dövmek ~ HAvr *pi(n)s- < HAvr *peis-1 ezmek

pet1 [şişe [xx/c] ~ İng polyethylene bir tür plastik " polietilen

pet2 [xx/c] ~ İng pet sevgili, şımartılan yaratık, evde beslenen hayvan ~ Kelt

petek [Kan xvi] (Arapgir Kanunnamesinde) arı kovanı ~ Erm p'et'ag arı kovanı ~ OFa *petāk sepet (= Sans peTaka küçük sepet)

petka [xx/c] anüs (argo) ~ ?

petrol [Düs I.4.485 187+] ~ Fr pétrole a.a. ~ OLat petroleum taş yağı & Lat petra taş + Lat oleum yağ " peron, ole(o)+

petunya [xx/b] ~ YLat petunia tütün ailesinden bir tür güzel kokulu çiçek < Fr pétun tütün [esk.] ~ Port petum a.a. ~ Guarani petu

---

• Güney Amerika yerli dillerinden.

pey ~ Fa pay ayak izi, art, arka, sonra ~ OFa pay a.a. " pa

peyda/peydah [Aş, Yus xiv] ~ Fa paydā/paydād açık, aşikâr, belli, (mec.) varolan, ele gelen, somut ~ OFa paydāg a.a.

peyderpey ~ Fa pay dar pay art arda, peşpeşe " pey

peygamber [Har xii] tanrı elçisi ~ Fa payġāmbar her çeşit haberci, elçi & Fa payġām haber, ileti (~ OFa patgām = Ave *paiti-gāma-) + Fa -bar getiren, taşıyan " +ber

---

• Ar rasūl karşılığıdır.

peyk [xvi] ulak; [KT xix] bir gezegenin uydusu ~ Fa/OFa paik haberci, ulak, ayak işlerine bakan hizmetkâr < Fa/OFa pāi ayak " pa

---

• Karş. Sans padika- (piyade). Fr satellite karşılığı olarak kullanımı geç dönem Osmanlı Türkçesine özgü olup Fa payki falak (göklerin habercisi, mec. ay) terkibinden esinlenmiş olmalıdır.

peyke ~ Fa pāygāh/paygāh durma yeri, ayaklık " pa, +gâh

peymane ~ Fa paymāna ölçü kabı, şarap kadehi < Fa/OFa paymūdan, paymā- ölçmek, kestirmek

peynir [DK xiv] penir ~ Fa/OFa panīr a.a. (= Ave payah- süt = Sans páyas süt)

peyzaj [ResCGaz 1912] ~ Fr paysage kır manzarası < Fr pays 1. kır, taşra, 2. ülke ~ OLat pagensis kırsal bölgeye ait olan < Lat pagus kır, taşra " pagan

pezevenk [Kan xv] püzevenk/büzevenk ~? Erm pozavak fahişe çalıştıran, pezevenk & Erm poz fahişe + Erm avak bey, sahip, baş

pi [xx/a] ~ YLat pi matematikte bir sayı ☼ 1748 Leonhart Euler, İsviç. matematikçi (1707-83) ~ EYun pi Yunan alfabesinde c0; harfi ~ Fen pē ağız, Fenike alfabesinin onyedinci harfi

---

• EYun perifereia (çevre) sözcüğünün ilk harfinden.

piç [EvÇ, Men xvii] veledi zina; [LO xix] her şeyin ufak ve bozuk yavrusu, ağacın kök sürgünü, şeytan tırnağı, veledi zina ~? Fa pēç büklüm, kıvrık, karışık, buruşuk, pürüz < Fa pēçīdan bükmek, kıvırmak

---

• İt piccino (küçük, yumurcak, yavrucuk) ilişkisi de düşünülebilir.

pide [Kan xv] pīte ~ Yun píta yassı hamur ekmeği ~ Aram pettā ekmek parçası, lokma < Aram #ptt kırma, (özellikle ekmeği) bölme, ufalama, lokma haline getirme

---

• Aynı Sami kökünden karş. Ar #ftt (ufalama, lokmalara ayırma), fatīta (bir tür ekmek paparası).

pigme [DTC 1943] ~ Fr pygmée 1. Afrika'da yaşayan kısa boylu bir ırk, 2. genelde kısa boylu, cüce ~ EYun pygmaîos "1 pygme$ boyunda olan", cüce < EYun pygmē 1. yumruk, 2. yumruktan dirseğe kadar olan uzunluk, arşın ~ HAvr *peug- yumruk veya değnekle vurmak

pigment [DTC 1943] ~ İng pigment renklendirici madde, boya ~ Lat pigmentum a.a. < Lat pingere, pict- boyamak ~ HAvr *pi(n)g- < HAvr *peig-1 boyamak, resimlemek

pıhtı ~ Yun pēχtē süt pıhtısı, çökelek ~ EYun pēktós a.a. < EYun pēgnymi, pēkt- 1. kazık çakmak, sabitlemek, 2. katılaşmak, donmak, kabuk bağlamak ~ HAvr *pāg- < HAvr *pag- a.a. " pakt

pijama [186+] gece pantolonu ~ Fr pyjama Hindistan'a özgü hafif, bol pantalon ~ İng pyjama a.a. ~ Hind ~ Fa pāy cāma ayak giysisi, gevşek pantalon, şalvar & Fa pāy ayak + Fa cāma giysi " pa, camekân

---

• Farsçadan alınan pāycāme şekline Osmanlı Türkçesinde rastlanır.

pik1 [xx/b] külçe demir ~ İng pig 1. domuz, 2. kalın tip metal külçesi

pik2 [xx/b] iskambilde bir renk ~ Fr pique 1. ucu sivri kürek, gaga, 2. iskambilde bir renk ~ ?

pika [xx/a] ~ Fr/İng pica matbaacılıkta 12 puntoya eşit hurufat ölçüsü ~ OLat pica Katolik kilise yortularının tarihlerini belirten el kitabının halk arasındaki adı [1497]

• Matbaanın icadından sonra İngiltere'de ilk basılan kitaplardan birinin adından.

pikaj [xx/b] ~ Fr piquage matbaacılıkta hurufat dizimi < Fr pica " pika

pikap [xx/b] ~ İng pickup 1. kamyonet, 2. otomatik kollu fonograf < İng to pick up yerden kaldırmak, almak < İng to pick 1. sivri bir şeyle deşmek, gagalamak, 2. bir tutam almak ~ Fr piquer " pik2

pike [ARasim 1897-99] ; [xx/b] uçak dalışı ~ Fr piqué kabartma dikişli dokuma < Fr piquer gagalamak, sivri bir şey sokmak " pik2

piknik [192+] ~ Fr pique-nique kırda yenen hafif yemek < Fr piquer gagalamak, bir tutam almak " pik2

pikolo [xx/b] ~ Fr piccolo küçük flüt ~ İt flauto piccolo a.a. < İt piccolo küçük ~ OLat piccare gagalamak, bir tutam almak " pike

piktogram [xx/c] ~ İng pictogram resim-yazı, bir kavram veya kelimeyi simgeleyen şematik şekil & Lat pictus resim (< Lat pingere, pict- boyamak, resim yapmak) + EYun grámma, t- harf, yazı " pigment, gram

pil [ARasim 1897-99] ~ Fr pile 1. kule, 2. elektrik üreten cihaz ☼ 1799 Alessandro Volta ~ Lat pila kule

---

• İlk elektrik pilleri bakır ve çinko pullardan oluşan bir kuleye benzediği için.

pilaki [Kenz xviii] pülaki pide, özellikle etli ve katkılı pide; [ARasim 1897-99] plaki deniz mahsulleriyle yapılan bir yemek ~ Yun plakí 1. üzerinde pide pişirilen tepsi veya tabak, 2. tepsi ekmeği, pide < EYun pláks, plak- tabak, tepsi, düz ve yassı şey " plak

---

• Karş. EYun plakoûs (bir tür yassı hamur işi). Türkçe güncel anlamı "tepsi yemeği" gibi bir anlamdan türemiş olmalıdır.

pilav [Kıp xiv] ~ Fa pilāw/pulāw pirinç yemeği

piliç [MŞ xiv] bülüc genç tavuk; [EvÇ xvii] puliça kuş yavrusu ~? Yun *poulítsi [küç.] < Yun poulí kuş

• Karş. Bul pile ???? (tavuk), Lat pullus (yavru kuş, civciv), Fr poulet (küçük tavuk, piliç). Türkçe bili bili onomatopesinden türetilmesi fantezidir.

pilon [xx/c] ~ Fr pylône sütunlu kapı, portal, elektrik direği ~ EYun pylón sütunlu büyük kapı < EYun pylē kapı

pilot [Bah 1924] ~ Fr pilote dümenci, 1. gemiye yol gösteren, 2. uçak sürücüsü ~ İt piloto dümenci

---

• Nihai kökeni tartışmalıdır.

pim [xx/b] bir makina aksamı ~ İng pin toplu iğne ~ Lat pinna telek, ok, bir tür çivi

pınar Tü [Oğ xi] mıŋğar < *bıŋğar a.a. = Tü *pıŋar

pinek[lemek [BK 1799] pinekleme < Fa pīnagī uyuklama

pingpong [xx/b] ~ İng ping-pong [onom.] masa tenisi

pinpirik [xx/b] yaşlı ve güçsüz veya huysuz kimse ~ ?

• Karş. pir < Fa pīr (yaşlı adam).

pinpon [İstArgo 193+] yaşlı, ihtiyar (argo) ~ ?

• Karş. pinpirik (a.a.).

pinti [Kıp xiv] elden ayaktan düşmüş, bitli; [Arg xvi] cimrilikten pejmürde ve pasaklı ~ ?

pipet [xx/b] içme kamışı ~ Fr pipette [küç.] borucuk " pipo

pipi çoc [xx/a] çocuk çükü

• Karş. Fr pipi (a.a.)

pipo [AMithat 1877] tütün çubuğu ~ Fr pipe 1. her tür boru, 2. tütün çubuğu ~ OLat pipa düdük, kaval, üfleme kamışı < Lat pipare (kuş) ötmek

---

• İng pipe (a.a.) Fransızcadan alıntıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Fr pipe : payplayn, pipet, pipo

pir [Aş, Yus xiv] ~ Fa/OFa pīr ihtiyar < Ave parō- eski, önce

pır, pırpır onom [DK xv] pırlamak fırlamak veya uçmak; [BK 1799] pırpır/fırfırı fırıldak adı verilen çocuk oyuncağı

• Fır/fırfır/fırıl yansıma ses grubunun varyant biçimidir.

pir(o)+ ~ Fr/İng pyr(o)- ateş- < EYun pýr ateş ~ HAvr *pūr- < HAvr *paəwr ateş

• Aynı kökten İng fire, Alm feuer, Çek pú? (ateş).

piramit [xx/b] ~ Fr pyramide ~ EYun pyramís, pyramid- 1. Mısır ehramı, 2. Mısır ehramlarına benzeyen geometrik şekil ~ Mıs

---

• Yunancaya bilinmeyen bir dilden alınmıştır.

pırasa [Arg xvi] ~ Yun práso a.a. ~ EYun práson a.a.

pire Tü [xi] bürge a.a.; [DK xiv] püre

piretik [xx/c] ~ Fr pyretique ateşli hastalıklara ilişkin ~ EYun pyretikós ateşe ilişkin " pir(o)+

pırıl onom zayıf ışıldama ifade eden ses " par

pirina [xix] ~ Yun pyrēnas 1. çekirdek, 2. zeytin çekirdeği küspesi ~ EYun pyrēn a.a.

pirinç1 [CodC xiii] brinç ~ Fa birinc Güney Asya kökenli bir tahıl, oryza sativa ~ EFa *wrīca-/*wrinca- (= Ave vrinca- a.a. ~ Sans vrīha/vrīza a.a.) ~ *warinci a.a.

• Fr riz, İng rice < Lat oriza < EYun óryza (a.a.). Yunanca sözcük İran kökenlidir. Sözcüğün nihai kaynağı Hintavrupa-öncesi bir Hint dilidir.

pirinç2 ~ Fa birinc2/biranc/piring sarı renkli bakır alaşımı, tunç

• İt bronzo (tunç) > İng brass/brazen (tunç, pirinç) biçimleri 12. yy'dan sonra Yakın Doğu dillerinden alınmıştır.

EŞKÖKENLİLER:
Fa birinc2 : bronz, pirinç2

pirit [xx/b] ~ Fr pyrite demir sülfit minerali < EYun pyrítēs ateş taşı " pir(o)+

pırlanta [xix] ~ İt brillante 1. parıldayan, 2. bir elmas kesimi < İt brillare parlamak, parıldamak < Lat beryllus " berilyum

pırnal [Arg xvi] pırnar ~ Yun pournári/prinári [küç.] ~ EYun prînos çalı meşesi, pırnal, quercus ilex

piroman [xx/b] ~ Fr pyromane kundakçı " pir(o)+, mani3

pırtı/pırtık <ikil [LO xix] pırtı eskimiş giysi < Tü yırtık pırtık [ikileme] " yırt-

pirzola [xix] brizola 1. tencere kebabı, 2. külbastı ~ Ven brisiola [İt bresàola] ateşte kızartılmış et < Ven bresàr [İt brasare] kömür ateşinde kızartmak ~ Ger *brasa odun kömürü

• Karş. Fr braiser (kızartmak) < braise (odun kömürü).

pis [Men xiv] ; [LO] kirli, murdar ~ Fa pīs 1. alaca, lekeli, abraş, 2. cüzamlı (= Ave paesa- cüzamlı)

pış onom elle hafif vurma veya okşama sesi

piş[mek Tü [Uy viii+] bışmak a.a.; [Kıp, DK xiv] bişmek ; [Men] bişmek usit. pişmek

pıs[mak >> " pus-

pişi <Tü [EvÇ xvii] ince hamur ekmeği < Tü piş- " piş-

pisi1 [LO xix] kedi ~ ?

• Muhtemelen kedi çağırma sesinden.

pisi2 [Men xvii] pīse/pīsī alaca, lekeli; [LO] kalkan balığına benzer yassı bir tür balık, platichtys flesus ~ Fa pīs/pīsa abraş, alaca, lekeli " pis

pisin [xx/b] ~ Fr piscine yüzme havuzu ~ Lat piscina balık havuzu < Lat piscis balık ~ HAvr *peisk- a.a.

pısırık ~? Moğ besereg 1. melez, kırma, piç, 2. kişiliği tutarsız kimse, güvenilir olmayan kişi veya iş

• 20. yy’dan önce kaydedilmemiş olan Tü pıs- fiiliyle birleştirilmesi güçtür.

piskopos [Men xvii] biskopos Hıristiyan din adamı ~ Yun episkópos başrahip, bir kilise çevresinden sorumlu din adamı ~ EYun episkópos gözeten, nezaret eden < EYun episkopéō gözetmek, nezaret etmek " epi+, +skop

---

• İng bishop, episcopal biçimleri Latince yoluyla Yunancadan alınmıştır.

pişman [Yus, DK, Gül xiv] peşiman ~ Fa/OFa paşimān a.a. ~ EFa *patiş-māna- "geri-düşünen", pişman " düşman

pişmaniye [xiv] paşmīne yapağı; [Kenz xviii] yün şeklinde keten helvası ~ Fa paşmīna yünlü şey, yün kumaş, yapağı < Fa paşm yün " paşmina

pişpirik <Tü [xx/c] < Tü pişti bir kâğıt oyunu, pişti

• -pirik ekinin işlevi açık değildir.

pist [Bah 1924] ~ Fr piste patika, toprak yol, koşu yolu ~ İt pista tozlu yol, hayvan patikası < İt pistare [mod. pestare] havanda dövmek, toz haline getirmek ~ Lat pinsare, pist- " pesto

pişti <Tü [LO xix] bir kâğıt oyunu < Tü piş- " piş-

piston [Bah 1924] ~ Fr piston a.a. ~ İt pistone [büy.] havan kolu < İt pistare havanda dövmek " pesto

piştov [Nahifi 1774] pistol, piştov ~ Alm pistol tabanca / Mac pisztoly a.a. ~ Çek pišt’ala 1. boru, 2. eski bir tür tüfek

---

• Batı dillerine Çekçeden Almanca yoluyla girmiştir. Karş. İt pistola, İng pistol, Fr pistolet. Türkçe piştov biçimi Macarca etkisi gösterir.

pisuar [xx/c] ayakta işeme yeri ~ Fr pissoir işeme yeri < Fr pisser [onom.] işemek

pıt, pıtır onom [LO xix] pıt pıt mızmız, mıymıntı; [KT] çıt pıt hafif çarpma sesi, tıkırtı; [Bah 1924] çıtır pıtır küçük çocukların konuşma sesi < " pat1

piton [xx/b] ~ Fr python bir tür yılan < öz Pýthon Yunan mitolojisinde Apollon'un öldürdüğü dev yılan

pitoresk [192+] ~ Fr pittoresque ressamca, resmedilmeye değer ~ İt pittoresco a.a. < İt pittore ressam ~ Lat pictor a.a. < Lat pingere, pict- resim yapmak, boyamak " pigment

pıtrak Tü [xi] buturğak bir tür dikenli bitki

pivot [xx/b] basketbol terimi ~ İng pivot 1. aks, eksen, 2. basketbol terimi ~ Fr pivot a.a.

piyade [Env xiv] ~ Fa piyāda yaya askeri, satrançta piyon ~ OFa payādag a.a. < OFa pay ayak " pa

piyale [CodC xiii] ~ Fa piyāla kadeh, özellikle içki kadehi ~ OFa paygāl a.a. (= EYun fiálē geniş ağızlı ve yayvan içki kadehi, tas)

• Yunanca biçim MÖ 2. binyıla dek tesbit edilebilse de nihai kökeni açık değildir. İng phial, Fr phiale (ayaklı kadeh) Yunancadan alınmıştır.

piyango [Bia xix] piyanko ~? İt bianco beyaz ~ OLat *blancus ~ Ger *blankaz parlak, beyaz

---

• Yaygın kanıya göre, beyaz kâğıdı çekenin kazandığı bir talih oyunundan ötürü.

piyano [xix] ~ piano < İt pianoforte (gravicembalo a piano e forte) geniş dinamik erimli klavyeli çalgı & İt piano alçak, kısık (ses) + İt forte güçlü, yüksek (ses) " fors

---

• Sabit dinamik erime sahip olan klavsenden farkını vurgulamak üzere adlandırılmıştır.

piyasa [LO xix] 1. meydan, çarşı, 2. rayiç çarşı fiyatı; [ARasim 1897-99] 3. gezinti ~ Ven piàsa [İt piazza] meydan, çarşı, pazar yeri ~ Lat platea meydan ~ EYun plateîa (odós) cadde, geniş yol < EYun platýs yassı, düz, yayvan < HAvr *plat- yayılmak, yassılmak " plato

piyaz [Aş xiv] soğan ~ Fa piyāz soğan ~ OFa pidāz a.a.

piyes [192+] ~ Fr pièce 1. parça, 2. tiyatro eseri ~ OLat pettia parça " peçete

piyon [xx/b] ~ Fr pion satrançta piyade ~ OLat pedon yaya, piyade eri < Lat pes, ped- ayak " ped(i)+1

• Karş. piyade.

piyore [xx/b] ~ Fr pyorrhée akıntılı iltihap, özellikle diş etlerinde ~ EYun pyorhaía a.a. & EYun pýon cerahat, irin + EYun rhéō akmak " pus2

piza/pizza [196+] ~ İng pizza ~ pizza yassı ekmek, pide " pide

plaj [Aİhsan 1891] ~ Fr plage deniz kıyısında bulunan kumsal ~ İt piaggia [mod. spiaggia] a.a. ~ EYun plagiá [f.] yamaç, kıyı < EYun plagós yan, yamaç, dağ eteği

plak1 [190+] ~ Fr plaque 1. tabak, tabaka, 2. gramofon diski ~ İt placca a.a. ~ EYun pláks, plak- tabak, tepsi ~ HAvr *plāk-1 düz olmak

---

• Karş. EYun plakóeis (yufka). Aynı kökten İng flake (tabaka, yonga), Lat placere (sakinleşmek, durgun olmak).

plak2 [Mill 2004] ~ İng plaque dişte oluşan sert tabaka ~ Fr plaque tabak, tabaka " plak1

plaka [LF xvi] tabaka ~ İt placca tabak " plak

plaket [xx/b] ~ Fr plaquette tabakacık < Fr plaque tabak, tabaka " plak

plan [LG 188+] desise, hile (argo); [Aİhsan 1891] mimari tasarı, şehir haritası ~ Fr plan mimari tasarı, genel anlamda tasarı ~ İt pianta 1. ayak tabanı, 2. filiz, sürgün, 3. mimari plan, harita ~ Lat planta 1. ayak tabanı, 2. filiz, sürgün, genç bitki

---

• Latince sözcüğün iki anlamı arasındaki ilişki açık değildir. Modern anlam 16. yy'da İtalyanca'da oluşmuştur.

planet [xx/c] ~ Fr planète gezegen ~ OLat planeta < EYun astēres planētai gezgin yıldızlar < EYun planáō gezmek, dolaşmak, dolanmak ~ HAvr *pelə-2 yayılmak " plato

plankton [Hay 1959 195+] ~ Alm plankton mikroskopik deniz canlısı ☼ Viktor Hensen, Alm. fizyolog (1835-1924) ~ EYun plánkton gezen şey, aylak < EYun plazō, plank- amaçsızca gezmek, dolanmak ~ HAvr *pelə-2 a.a. " planet

planör [xx/b] ~ Fr planeur motorsuz uçak < Fr planer düz bir satıh üzerinde kaymak, kanat çırpmadan uçmak < Lat planus düz, yatay, yayvan, yassı ~ HAvr *pelə-2 yayılmak, açılmak " plato

plantasyon [xx/b] ~ Fr plantation büyük çiftlik < Fr planter bitki dikmek ~ Lat plantare " plan

planya [LO xix] ~ Ven plania [İt pialla] ahşap yüzeyini düzlemeye yarayan marangoz aracı ~ OLat plana/planula ~ Lat planus düz, yassı " planör

plase [Bah 1924] futbolda kalenin köşesini hedefleyen şut ~ Fr placé 1. yerleştirilmiş, bir yere konmuş, 2. at yarışlarında ikinci favori < Fr placer1 yerleştirmek < Fr place alan, meydan, yer ~ Lat platea a.a. " piyasa

plasebo [xx/c] ~ İng placebo deney amacıyla verilen etkisiz ilaç ~ Lat placebo memnun edeceğim < Lat placēre memnun olmak, hoşuna gitmek, tatmin olmak ~ HAvr *plak-ē- sakin olmak, durgun olmak < HAvr *plāk-1 düz olmak " plak

plasenta [xx/b] ~ YLat placenta ~ Lat placenta yufka, pide ~ EYun plakóeis, plakoent- " pilaki

plasiye [192+] pazarlama elemanı ~ Fr placier piyasacı, seyyar satıcı < Fr placer2 pazarda satmak " piyasa

plasman [Bah 1924] ~ Fr placement yerleşim, konum < Fr placer1 yerleştirmek " plase

plaster [xx/b] yara bandı ~ İng plaster 1. macun, 2. yara örtücü macun, yakı, plaster ~ OLat plastrum < EYun émplastron yakı, macun, kalıba dökülen şey & EYun én içine + EYun plássō, plast- biçimlendirmek, kalıplamak " en+, plastik

plastik [xx/b] ~ Fr plastique 1. kalıplı, biçimlendirilmiş, kalıpsal, 2. sentetik polimer ~ EYun plastikós kalıplı, biçimlendirilmiş < EYun plássō, plast- biçimlendirmek, kalıba dökmek

---

• "Sentetik polimer" anlamı 1940 dolayında kullanıma girmiştir.

platform [xx/b] ~ Fr plate-forme 1. mimaride plan, taslak [esk.], 2. yükseltilmiş düz zemin, taban & Fr plate düz, yassı (~ OLat plattus a.a.) + Lat forme kalıp " plato, form

platin1 [LO xix] ~ Fr platine "ak altın" adı verilen değerli metal ~ YLat platinum a.a. ☼ 18. yy Antonio de Ulloa, İsp. < İsp plata gümüş ~ Lat plancta dövülmüş, döverek tabaka haline getirilmiş (metal) < Lat plangere, planct- dövmek

platin2 [xx/c] ~ Fr platine yassı plaka / İng platten a.a. < Fr plat düz, yassı ~ OLat plattus a.a. ~ EYun platýs a.a. " plato

plato [xx/b] ~ Fr plateau 1. yayla, düzlük, 2. sinema filmi çekilen sahne < OLat plattus düz, yassı ~ EYun platýs a.a. ~ HAvr *plt-u- < HAvr *plat- yayılmak, yassılmak < HAvr *pelə-2 a.a.

• Aynı kökten İng flat < Ger *flata- (düz, yassı), İng field < Ger *feltha- (düz alan), İng plane/plain < Lat planus (düz alan, ova), Slav polje (ova).

platonik [Bah 1924] ~ Fr platonique 1. Eflatun'cu, 2. eşcinsel [esk.], cinsel birleşme içermeyen aşka dair < öz Platōn Yunan filozofu Eflatun (MÖ 429-347)

• Filozofun adı Yunanca "enli, geniş, yayvan

plazma [xx/b] ~ YLat plasma akkan ~ EYun plásma, t- kalıp < EYun plássō, plast- biçimlendirmek, kalıba dökmek " plastik

plebisit [Mesail 3.15 186+] ~ Fr plébiscite siyasi bir konuda halk oyuna başvurma ~ Lat plebiscitum Eski Roma'da halk meclisince alınan karar & Lat plebs halk, avam + Lat scitum kararname, bildiri (< Lat scire, scit- bilmek)

pleksiglas [xx/c] bir tür şeffaf plastik madde ~ marka Plexiglass polimetil metrakrilat'ın ticari adı ☼ 1933 Rohm and Haas Co., ABD. & Lat plexus kat, tabaka (< Lat plectere, plex- katlamak) + İng glass cam (~ Lat glacies buz) " pli, glase

pleybek [xx/c] ~ İng playback geri çalmak & İng to play çalmak + İng back geri

pli [192+] ~ Fr pli büklüm, kat < Fr plier katlamak ~ Lat plicare a.a. ~ HAvr *ple-k- < HAvr *pel-3 katlamak, bükmek

---

• Aynı kökten Lat plegere, plexus (katlamak, kat), plectere (örmek, kıvırmak), İng fold, Alm falte (kat).

plise [xx/b] ~ Fr plissé büklümlü < Fr plisser büklümlemek < Fr plier katlamak " pli

plonjon [Bah 1924] ~ Fr plongeon dalış < Fr plonger suya dalmak < Lat plumbum kurşun

plüralizm [xx/a] ~ İng pluralism çoğulculuk < İng plural çoğul ~ OLat pluralis < Lat plus, plur- daha çok ~ HAvr *plə-u- < HAvr *pelə-1 dolu, çok " poli+

plutokrasi [xx/b] ~ Fr ploutocratie zenginler iktidarı & EYun ploûtos servet, zenginlik (~ HAvr *plou-to- < HAvr *pleu- akmak) + EYun krátos güç, iktidar " +krasi

plütonyum [xx/b] ~ YLat plutonium bir element ☼ 1942 Seaborg ve Wahl, ABD < öz Pluton bir gezegen < öz Pluton Roma mitolojisinde yeraltı tanrısı

• Uranyumdan sonraki element olduğu için, Uranus'tan sonraki gezegenin adı verilmiştir.

pnömoni [xx/b] ~ Fr pneumonie akciğer iltihabı, zatürree < EYun pneúmōn akciğer < EYun pnéō nefes almak, solumak ~ HAvr *pneu- a.a.

podyum [xx/b] sahnede yükseltilmiş bölüm ~ Lat podium dayanak, seki, paye ~ EYun pódion [küç.] "ayakçık", a.a. < EYun poús, pod- ayak ~ HAvr *pod- a.a. < HAvr *ped-1 a.a. " pa

poem [xx/b] ~ Fr poème şiir ~ Lat poema a.a. ~ EYun poíēma, t- eser, mamul, iş, özellikle sanat eseri, şiir < EYun poiéō yapmak, yaratmak, imal etmek ~ HAvr *kwoi-wo- < HAvr *kwei-2 inşa etmek

pof/pöf/puf/püf onom üfleme sesi

• Karş. of/öf/uf/üf (a.a.).

poğaça [xvi] foğaça ; [Men xvii] poğaça ~ İt focaccia külde pişmiş küçük hamur işi ~ OLat focacia a.a. < Lat focus ocak, ateş " fokus

pogrom [xx/b] ~ İng pogrom özellikle bir azınlık grubuna yönelik katliam ~ Rus pogrom kargaşa < Rus pogromit' kargaşa çıkarmak < Rus gromit' tecavüz etmek, kavga çıkarmak

pohpoh [Men xvii] puh puh/poh poh aferin, beğenme ünlemi < " peh peh

poker [Tanin 1910] ~ İng poker bir iskambil oyunu Alm pochspiel palavra atma oyunu < Alm pochen abartmak, böbürlenmek

polarize [etm [xx/c] ~ Fr polariser kutuplaştırmak < Fr pole kutup ~ Lat polus a.a. ~ EYun pólos eksen, tekerlek mili ~ HAvr *kwol-o- a.a. < HAvr *kwel-1 dönmek " koli1

polat/pulat [DK xiv] pulad ~ Fa pūlād çelik ~ OFa pōl(aw)ād a.a.

polemik [xx/b] ~ Fr polémique sözlü kavga, tartışma ~ EYun polemikós savaşçı, savaşkan < EYun pólemos savaş

polen [Hay 1959 195+] ~ YLat pollen bitkilerin döllenme aracı olan toz ☼ 1751 Linnaeus, İsv. botanist ~ Lat pollis, pollen- ince un, pudra ~ HAvr *pel-1 toz, un " pudra

polenta [Cumh 1929] ~ İt polenta mısır unu bulamacı

poli+ ~ Fr/İng poly- çok (sadece bileşik isimlerde) ~ EYun polýs çok ~ HAvr *pol-u- dolu, çok < HAvr *pelə-1 doldurmak

• Aynı kökten Lat plus, plur- (daha çok), Lat plenus, Ger *fulla > İng full (dolu), Ger *folkam (kalabalık).

poliandri [ÖSeyf 1911] ~ Fr polyandrie çok kocalılık & EYun polýs çok + EYun anér, andr- erkek, koca " poli+, andr(o)+

poliçe [EvÇ, Men xvii] poliça/poliçsa ~ İt polizza üçüncü kişilere devredilebilen ödeme emri ~ OLat *apodissa ~ EYun apódeiksis kanıt, belge, senet & EYun apó- + EYun deiknými, deig- göstermek " apo+, paradigma

polietilen [xx/c] ~ Fr polyéthylène etilen polimeri, bir tür plastik / İng polyethylene a.a. " poli+, etil

polifoni [xx/b] ~ Fr polyphonie çok seslilik " poli+, fon(o)+

poligami [AMithat 1877] ~ Fr polygamie birden fazla eşle evlenme ~ EYun polygameía a.a. " poli+, +gami

poliglot [xx/a] ~ Fr polyglotte çok dil bilen & EYun polýs çok + EYun glótta/glóssa dil " poli+

poligon [Bah 1924] atış alanı ~ Fr polygone 1. çokgen, 2. askerlik biliminde bir savunma mevziinin dış köşelerini birleştiren çizgi, 3. atış alanı & EYun polýs çok + EYun gónos köşe " poli+, gönye

poliklinik [xx/b] ~ Fr policlinique devlet hastanesi [esk.], ayakta tedavi görülen hastahane & EYun pólis şehir, devlet + Fr clinique hastane " politik, klinik

---

• Kullanımda poly- (çok) önekinin kontaminasyonu görülür.

polikromi [xx/c] ~ Fr polychromie çok renklilik " poli+, krom(o)+

polimer [xx/c] ~ Fr polymère / Alm polymer kimyada bir molekülün zincirleme bileşiminden oluşan makromolekül ☼ 1830 J. Jakob Berzelius, İsv. kimyacı & EYun polýs çok + EYun méros bölüm, kısım " poli+

polimorf [xx/c] ~ Fr polymorphe çok biçimli, bir tür mikroorganizma " poli+, morf(o)+

polip [xix] ~ Fr polype 1. ayak gibi uzantıları olan bir tür ur, 2. deniz gülü ~ Lat polypus mürekkep balığı veya ahtapot ~ EYun polypoús çok ayaklı, a.a. & EYun polýs çok + EYun poús, pod- ayak " poli+, pa

polis [AMithat 1877] ~ Fr police 1. kamu düzeni [esk.], 2. polis teşkilatı ~ Lat politia devlet düzeni ~ EYun politeía a.a. < EYun pólis, polit- kent, devlet " politik

---

• "Polis memuru" anlamı Türkçeye özgüdür.

polisaj [xx/b] ~ Fr polissage cilalama < Fr polir, poliss- cilalamak ~ Lat polire (keçe ile) parlatmak

politbüro [xx/b] ~ Rus politbyuro Sovyet Komünist Partisinin siyasi karar organı < Rus politiçeskoye byuro siyasi büro " politik, büro

politeknik [xx/b] mühendis okulu ~ Fr polytechnique "çok sanatlar", Fransa’da 1795’te kurulan mühendislik okulunun adı " poli+, teknik

politik [xx/a] ~ Fr politique [sıfat] siyasi ~ EYun politikós devlete ilişkin, siyasi < EYun pólis, polit- kent, kent devleti, devlet ~ HAvr *plə- < HAvr *pelə-3 kale, müstahkem yer

politika [LO xix] ~ İt politica siyaset ~ Lat politica ~ EYun politikē (teχnē) devlet yönetme sanatı, siyaset < EYun pólis devlet " politik

politize [etm [xx/c] ~ Fr politiser siyasileştirmek " politik

poliüretan [xx/c] ~ Fr polyuréthane üretan polimeri, bir tür plastik / İng polyurethane a.a. " poli+, üretan

polka [AMithat 1877] ~ Fr polka Doğu Avrupa kökenli bir dans ~ Çek polka "Polonyalı kız", a.a. < Slav polnya "ova ülkesi", Polonya < Slav polje düzlük, ova ~ HAvr *polə- < HAvr *pelə- yayılmak, yassılmak " plato

polo [xx/b] ~ İng polo atla oynanan bir top oyunu ~ Balti pulu top

---

• Kuzey Hindistan dillerinden. İngilizce'de ilk kez 1871'de kullanılmıştır.

polonyum [xx/b] ~ YLat polonium bir element ☼ 1898 Marie & Pierre Curie, Fr. kimyacılar < Polonia Polonya " polka

---

• Elementi keşfeden Marie Curie'nin (doğumu Maria Sklodowska) Polonyalı kökenine atfen.

pomat [xix] pomata ~ İt pomata merhem, cilt kremi / Fr pommade a.a. < Lat pomum meyve, özellikle elma

pomfrit [199+] ~ Fr pommes frites kızartılmış patates & Fr pomme (de terre) "yer elması", patates + Fr frite kızartılmış " fritöz

pompa [Men xvii] ~ İt pompa ~ Hol pompe gemi pompası (= İng pump)

ponçik [xx/a] ~ Rus ponçik [küç.] içi marmelatlı bir tür tatlı ekmek

ponksiyon [xx/b] ~ Fr ponction delme ~ Lat punctio < Lat pungere, punc- delmek

ponpon [xx/a] ~ Fr pompon [onom.] yün topu

ponton [xix] ~ Fr ponton duba, dubalarla yapılan yüzer köprü ~ Lat pontōn yüzer platform, sal < Lat pons, pont- köprü ~ HAvr *pont- yol, geçit < HAvr *pent- ayak basmak, yürümek " pa

ponza [Bia xix] ~ Fr ponce sünger taşı ~ Lat pomex, pomic- ~ HAvr *poim-ik- < HAvr *(s)poi-mo- sünger " sünger

pop [xx/c] ~ İng pop < İng popular halka ait, halka uygun, halkça sevilen ~ Lat popularis < Lat populus halk

poplin [Hay 1959 195+] ~ İng poplin bir tür pamuklu kumaş ~ EFr papeline papaya ait < EFr pape papa " papa

• 14. yy'da Papalık devletine ait olan Avignon kentinde üretildiği için.

popülasyon [xx/c] ~ Fr population nüfus < Fr populer iskân etmek, halkla doldurmak " pop

popüler [Bah 1924] ~ Fr populaire halka ait, halka uygun, halkça sevilen ~ Lat popularis < Lat populus halk " pop

popülizm [xx/b] ~ Fr populisme halkçılık " pop

porno [192+] pornografi ~ Fr pornographie şehvet uyandırıcı resimler basma ve yayma işi / İng pornography fahişeliğe ilişkin yazı veya yayın [esk.], müstehcen resim & EYun pórnē fahişe (~ HAvr *per-5 satmak, alışveriş etmek) + EYun grapheía yazı, kayıt " +grafi

porselen [KT xix] ~ Fr porcelaine ~ İt porcellana parlak beyaz renkli bir tür deniz kabuğu, porselen < Lat porcella dişi domuzcuk, kadın cinsel organı < Lat porcus domuz ~ HAvr *porko- domuz

porsiyon [ARasim 1897-99] ~ Fr portion 1. bir bütünün parçası, taksit, 2. bir kerede yenilen yemek < Lat pro portione/pro partione taksitle, parça parça < Lat pars, part- parça, pay " parsel

pörsü[mek [Men, LO, KT xvii] porsu- buruşmak, eskimek; [Bah 1924] porsu-/pörsü- ~ ?

porsuk Tü [xi] borsmuk kötü kokulu bir hayvan; [Oğ xi] borsuk

portakal [Kenz xviii] portakal Portekiz turuncu < Portogallo Portekiz < portus Cale İber yarımadasının Atlantik kıyısında bir liman, Oporto " porto

• 16. yy'da Uzak Doğudan Portekizli tüccarlar tarafından Avrupa'ya getirilmiştir. İstanbul'da 1790 dolayında 'zuhur ettiği' anlaşılıyor.

portal [xx/c] ~ İng portal büyük kapı < Lat porta kapı ~ HAvr *pr-tā- kapı, geçit < HAvr *per-2 geçmek, geçirmek

• Aynı kökten Lat porta, Fr porte (kapı), Lat portus, Fr port, Ger *furduz (liman), Lat portare > Fr porter, EYun peráō, Ger *fāran (geçirmek, taşımak).

portatif [Bah 1924] ~ Fr portatif taşınabilen < Fr porter taşımak, yük taşımak ~ Lat portare taşımak, götürmek, geçirmek ~ HAvr *per-2 geçmek, geçirmek " portal

porte [xx/b] ~ Fr portée bir yükün taşınabildiği mesafe, erişim, müzikte notaları taşıyan yatay çerçeve " portatif

portföy [Bah 1924] ~ Fr porte feuille evrak-taşır & Fr porter taşımak + Fr feuille yaprak, kâğıt " portatif, folyo

portmanto [Bah 1924] ~ Fr porte manteau manto-taşır " portatif, manto

porto [Bah 1924] ~ Fr porto Portekiz'de üretilen tatlı şarap ~ öz Porto Portekiz'de bir liman kenti, Oporto < Lat portus liman ~ HAvr *pr-tu- a.a. < HAvr *per-2 geçmek, geçirmek " portal

portre [ResCGaz 1911] insan yüzü resmi ~ Fr portrait suret, resim, özellikle insan yüzü resmi < EFr protraire çizmek, resim yapmak ~ OLat protragere a.a. < OLat *tragere çizgi çekmek, çizmek ~ Lat trahere, tract çekmek " pro+2, traktör

pos [bıyık [EvÇ xvii] fos bıyık ~ ?

posa [MŞ xiv] sıkılıp suyu alınmış şeyin kalıntısı ~ İt posa inme, konma, tortusu dibe çökme, dibe çöken tortu < İt posare indirmek, koymak, dibe çökmek ~ Lat ponere, posit- a.a. " post2

poşet [xx/c] plastik torba ~ Fr pochette [küç.] cepçik, çantacık < Fr poche cep, çanta ~ Frk *pokka ~ HAvr *beu- şiş, yuvarlak

poşi/poşu ~ Fa pōşī örtü, başörtüsü < Fa/OFa pōşīdan örtmek, örtünmek, giymek

post+ ~ Lat post sonra (edat ve fiil öneki)

post1 [Aş xiv] ~ Fa/OFa pōst deri, cilt, hayvan postu

post2 [xix] ~ Fr (le) poste mevzi, istasyon, makam, pozisyon ~ Lat positum a.a. < Lat ponere, posit- koymak, vaz'etmek, indirmek

---

• Karş. Fr la poste, İt posta (posta).

posta [Bia xix] ~ İt posta kamusal ulak sistemi / Fr (la) poste 1. menzil, durak, 2. yol boyunca belli aralarla konumlandırılan atlı ulaklarla mektup ulaştırma sistemi ~ Lat posita [n. çoğ.] a.a. < Lat positus mevzi < Lat ponere, pos- koymak, mevzilendirmek " post2

• .

postal [Men xvii] ~? Bul postál bağcıklı kaba ayakkabı

pösteki [Men xvii] posteki 1. sütün üstünde oluşan kabuk, 2. av hayvanı postu < Fa pōst " post1

• -ekī ekinin mahiyeti açık değildir.

postiş [xx/b] ~ Fr postiche takma saç, peruka, sahte kürk < İt apposticcio a.a. < İt apponere takmak & Lat ad- bir şeye + Lat ponere, posit- katmak, koymak " ad+, post2

postmodern [198+] ~ Fr post-moderne "modern-sonrası", 1980'lerden sonra ortaya çıkan bazı düşünce akımlarına verilen ad / İng post-modern a.a. " post+, modern

postmortem [xx/b] ~ Lat post mortem ölümden sonra & Lat post sonra + Lat mors, mort- ölüm " post+, mort

postoperatif [xx/c] ~ İng post-operative ameliyat sonrasına ait " post+, operasyon

postüla/postülat/postulat [DTC 1943] ~ Fr postulat iddia, varsayım ~ Lat postulatum dava konusu < Lat postulare talep etmek, dava açmak < Lat poscere, post- sormak, talep etmek ~ HAvr *prk-sk- < HAvr *prek- sormak, dilemek

pot1 [Arg xvi] ; [xx/b] pokerde çanak ~ Fr pot çanak, tencere ~ OLat potus/pottus a.a.

pot2 [Men xvii] giyside buruşukluk veya kırık; [İAr 193+] pot kırmak münatesbetsizlik, kabalık (argo) ~ Erm p'ot' a.a.

pota [xiv] ~ Fa pōta kazan, özellikle metal eritme kabı ~ OFa pōtag a.a.

• Ar būtaq (a.a.) Orta Farsçadan alınmıştır.

potansiyel [xx/b] ~ Fr potentiel gizil güç < Lat potentia güç, kuvvet, etki < Lat posse, pot- muktedir olmak, yapabilmek ~ HAvr *poti- güçlü, muktedir

---

• Aynı kökten EFa pāti-, Sans pati/pāti, EYun potēs (egemen, iktidar sahibi, efendi, koca). Karş. İng power (güç) < Fr pouvoir < Lat potere.

EŞKÖKENLİLER:
Lat pot- : empotans, potansiyel
EFa pati- : padişah
EYun potes : despot

potasyum [xx/b] ~ YLat potassium bir element ☼ 1807 Humphrey Davy, İng. kimyacı < İng potash bitki külünden elde edilen kimyasal madde, potasyum karbonat & İng pot çanak + İng ash kül " pot1

pötibör [196+] ~ Fr petit-beurre bir tür bisküvi & Fr petit küçük + Fr beurre tereyağı (~ Lat butyrum a.a.) " bütan

pötifur [xx/b] ~ Fr petits fours küçük unlu ürünler, kurabiye & Fr petit küçük + Fr four fırın (~ Lat furnus a.a.) " fırın

pötikaro/pötikare [xx/a] ~ Fr petit-carreau damalı kumaş deseni & Fr petit küçük + Fr carreau kare " karo

potin [AMithat 1882] botin ~ Fr bottine [küç.] küçük çizme, bot < Fr botte " bot1

potpuri [xx/b] ~ Fr pot-pourri türlü yemeği, karışık şey & Fr pot çanak, tencere + Fr pourri bozuk, bayat, çürümüş (< Fr pourrir çürümek, bozulmak ~ Lat puter, putri- çürümek) " pot1

potur [Bia xix] 1. buruşuk, kırmalı, 2. bir tür kırmalı şalvar ~ Erm p'ot'or buruşuk (sıfat) < Erm p'ot' kat, kırma, buruşukluk (isim) " pot2

• Osm potur1 (Bosna ve Hırvatistan mühtedilerine verilen ad) ile ilişkisi kurulamaz.

poyraz [TS xiv-xv] foryaz ; [Arg xvi] boryaz/poryaz ~ Yun/EYun boreás kuzey rüzgârı

poz [AMithat 1877] ~ Fr pose tavır, duruş, resimde modelin duruşu < Fr se poser durmak ~ OLat pausare < EYun paúsis durma, ara verme, stop < EYun paúō, paus- durmak ~ HAvr *paus- bırakmak, terketmek, sona erdirmek

pozisyon [xx/a] ~ Fr position konum, durum ~ Lat positio < Lat ponere, posit- koymak " post2

pozitif [Bah 1924] ~ Fr positif, -ive müspet, olumlu ~ OLat positivus gramerde olumlu önerme, (mantıkta) veri alınan şey < Lat ponere, posit- koymak " post2

pozitivizm [AMithat 1877] ~ Fr positivisme bilginin müspet olgu ve gözleme dayandığını savunan felsefi görüş ☼ 1830, Auguste Comte, Fr. filozof. < Fr positif müspet " pozitif

prafa [186+] preferans bir iskambil oyunu ~ Fr préférence tercih, bir iskambil oyunu ~ Lat preferentia tercih, öncelik < Lat praeferre, praelat- öne taşımak, öncelemek, tercih etmek & Lat prae + Lat ferre, lat- " pre+, diferansiyel

pragmatik [Bah 1924] ~ Fr pragmatique 1. gerçeğe ve eyleme yönelik olan, pratik sonuçları olan, 2. William James (1842-1910) tarafından önerilen felsefe ekolüne bağlı olan < EYun prágma, t- iş, eylem < EYun prássō, prag- yapmak, başarmak, sonuca ulaştırmak " pratik

praksis ~ İng praxis 1. bir mesleğin icrası, pratik, 2. eylemlilik hali ~ EYun prâksis işlem, eylem, icraat < EYun prassō, prag- eylemek, yapmak, başarmak " pratik

pranga [Neş xv] pranka ~ İt branca 1. dal, 2. forsaların ayağına bağlanan ağaç veya zincir " branş

• Karş. İng branch (dal).

pratik [Cumh 1929] ~ Fr pratique eyleme ilişkin, işlevsel ~ Lat practicus a.a. ~ EYun praktikós a.a. < EYun prássō, prag- yapmak, eylemek, başarmak

pratisyen [xx/b] ~ Fr praticien herhangi bir işin uygulamasını yapan, teorisyen karşıtı " pratik

pre+ ~ Lat prae önde veya önce olma ve öne doğru hareket bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *per-1 ön, ileri " per+1

• Fr pré- ve İng prae-/pre- biçimini alır. Modern türevlerde "önce" anlamı ağır basmıştır.

prefabrike [xx/b] ~ Fr préfabriqué önceden imal edilmiş & Fr pré + Fr fabriqué imal edilmiş " pre+, fabrika

prehistorik [192+] ~ Fr préhistorique tarih öncesine ait & Lat prae ön, önce + Lat historicus tarihi < EYun (h)istoría tarih < EYun (h)istoréō araştırmak, incelemek, soruşturmak " pre+

prehistorya [193+] ~ Lat *praehistoria tarih öncesi < Fr préhistorique " prehistorik

• Fr préhistoire veya Alm vorgeschichte karşılığı olarak Türkçeleştirilip, telaffuzu Eski Yunanca veya Latinceye benzetilmiştir.

prelüd [xx/a] ~ Fr prélude bir gösteri veya tiyatro oyunundan önce çalınan müzik ~ OLat praeludium a.a. & Lat prae + Lat ludere, lus- oyun oynamak, müzik çalmak " pre+, illüzyon

prematüre [xx/b] ~ Fr prématuré olgun-öncesi, süresinden önce doğan bebek & Fr pré + Fr maturé olgunlaşmış < Lat maturus 1. erken, turfanda (ürün), 2. olgun, ergin " pre+, matine

prens [28M 1720] prenç Avrupai hükümdar oğlu ~ Fr prince 1. hükümdar, 2. hükümdar oğlu ~ Lat princeps şef, önder, hükümdar & Lat primus ilk, ön + Lat capere, capt- almak " prima, kapasite

• Türkçeye sadece "hükümdar oğlu" anlamıyla girmiştir.

prenses [28M 1720] prinçeza ~ İt princessa / Fr princesse [f.] hükümdar kızı veya prens eşi " prens

prensip [Bah 1924] ~ Fr principe ilke ~ Lat principium bir şeyin başı & Lat primus + Lat capere, capt- almak, tutmak " prima, kapasite

preparat [xx/b] ~ Alm praeparat önceden hazırlanmış şey, karılmış ilaç ~ Lat praeparatum a.a. < Lat praeparare önceden hazırlamak < Lat parare hazırlamak " pre+, parite

pres/prese [ARasim 1897-99] baskı aleti ~ Fr presse 1. tazyik, baskı, basım, 2. baskı aleti < Fr presser basmak, sıkmak, sıkıştırmak < Lat premere, press- basmak, sıkmak ~ HAvr *prem-/pres- < HAvr *per-4 vurmak, sıkmak

prestij [Bah 1924] ~ Fr prestige a.a. ~ Lat praestigium göz boyama, boş görüntü, kandırmaca < Lat praestringere göz bağlamak & Lat prae + Lat stringere, strict- sıkmak, sıkıca bağlamak " pre+, pre+

presto [Bah 1924] müzikte hızlı tempo ~ İt presto hemen, çabuk, haydi! ~ Lat praestō hazır, burada, şimdiki durum & Lat prae ön, önce, önde + Lat stāre durmak " pre+, istasyon

prevantif [xx/b] ~ Fr préventif önleyici < Fr prévenir önlemek, önüne geçmek < Lat praevenire, prevent- a.a. & Lat prae + Lat venire, vent- gelmek " pre+, avantür

prevantoryum [1927] ~ Fr préventorium veremi önlemeye yönelik tedavi evi " prevantif

---

• Türkiye'de ilk prevantoryum Adile Sultan Kasrında 1927 yılında açıldı, 1957'de kapandı.

prezantabl [xx/a] ~ Fr présentable (topluma) takdim edilebilir nitelikte olan " prezante

prezante [etm [Bah 1924] ~ Fr présenter sunmak, takdim etmek ~ Lat praesentare < Lat praesens, t- hazır, şimdi bulunan, önde duran & Lat prae önde + Lat esse olmak " pre+, esans

prezervatif [xx/b] ~ Fr preservatif koruyucu < Fr preserver korumak, sakınmak ~ OLat praeservare (bir şeye karşı) korumak, önlemek & Lat prae + Lat servare " pre+, servis

priapizm ~ Fr priapisme / İng priapism sürekli ereksiyon hali < Priapos

prim [192+] sigorta veya faiz ödemesi ~ Fr prime ödül, ödeme, özellikle sigorta veya faiz ödemesi, menkul kıymetlerde bir senedin yazılı değeri ile piyasa değeri arasındaki fark ~ İng praemium a.a. ~ Lat praemium 1. yarışta birincilik, 2. birincilik ödülü < Lat praeemere ön sırayı almak, önde gelmek & Lat prae ön + Lat emere, empt- almak " pre+

prima [xx/b] ~ Lat/İt prima [f.] < Lat primus birinci, ilk ~ HAvr *per1 ileri, ön " per+1

primadonna [AMithat 1877] ~ İt primadonna operada baş kadın oyuncu & İt prima birinci + İt donna bayan, hanımefendi " prima, madonna

primat [DTC 1942] ~ Fr primate maymunların gelişkin olan alt-türü ~ OLat primas, primat- baş, öncü < Lat primus birinci, ilk " prima

primitif [xx/b] ~ Fr primitif, -ive ilkel ~ Lat primitivus a.a. & Lat primus ilk + Lat ire, it- gitmek " prima, iyon

primüs [ARasim 1897-99] ~ marka Primus pompalı gaz ocağı markası ☼ 1888 F. V. Linqvist, İsv. mucit ve sanayici. < İng to prime doldurmak, pompalamak < EFr preindre, preint- basmak " pres

printer [xx/c] ~ İng printer basım cihazı < İng to print basmak < EFr preindre, preint- basmak, sıkmak ~ Lat premere, press- basmak, sıkmak " pres

priz [Bah 1924] ~ Fr prise 1. tutma, alma, donma, 2. elektrik alma yeri < Fr prendre, pris- tutmak, almak ~ Lat praehendere, praehens- elinde tutmak & Lat prae + HAvr *ghend- ele almak, tutmak " pre+

prizma [xx/a] ~ Fr prisme, prismat- geometride bir şekil ~ OLat prisma ~ EYun prîsma, t- kesit < EYun príō (testere ile) kesmek

pro+1 ~ EYun pró zaman veya mekânda önde ve önce olma, önde gelme bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *prō- < HAvr *per-1 ön, ileri " per+1

pro+2 ~ Lat pro ileriye ve öne doğru hareket, bir şeyi tercih etme veya öne çıkarma bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *prō- < HAvr *per-1 ön, ileri " per+1

problem [xx/b] ~ Fr problème ~ EYun próblema, t- öne atma, ortaya bir soru atma < EYun probállō öne atmak, ortaya sürmek & EYun pró ön + EYun bállō, bol- atmak " pro+1, balistik

prodüksiyon [xx/b] ; [195+] film yapımı ~ Fr production üretim ~ Lat productio a.a. < Lat producere öne çıkarmak, ortaya çıkarmak, üretmek & Lat pro ön + Lat ducere, duct- sevketmek " pro+2, dük

profesör [REkrem <1887] ~ Fr professeur üniversite öğretmeni ~ Lat professor 1. bir mezhep veya meslek sahibi olan, 2. üniversitede ’meslekten’ öğretim görevlisi < Lat profiteri, profess- bir şey veya bir kişi lehine tanıklık etmek, mezhep veya meslek sahibi olmak & Lat pro lehine + Lat fateri, fass- konuşmak, tanıklık etmek < Lat fari, fat- söylemek " pro+2, fabl

profesyonel [192+] ~ Fr professionel meslekten, uzman < Fr profession mezhep, itikat, meslek ~ Lat professio lehine konuşma < Lat profiteri, profess- " profesör

profil [ResCGaz 1911] ~ Fr profile 1. taslak, kaba çizim, 2. siluet, insan yüzünün yandan ve dış hatlarıyla çizimi ~ İt profilo [mod. proffilo] a.a. < İt profilare taslak çizmek & İt pro ön + İt filo çizgi " pro+2, filament

profilaksi [xx/b] ~ Fr prophylaxie hastalığa karşı korunma ~ EYun profylakseía a.a. < EYun profylássō nöbet beklemek, bekçilik etmek & EYun pró ön + EYun fylássō, fylak- korumak, beklemek, savunmak " pro+1

profiterol [xx/b] ~ Fr profiterole 1. ödül, şekerleme [esk.], 2. dolgulu küçük ekmek veya poğaça, 3. krem dolu hamur topları ve çikolata ile yapılan bir tür tatlı < Fr profit2 külde pişirilmiş hamur işi

---

• Fransızca sözcüğün "külde pişirilen dolgulu ekmek veya poğaça" anlamı 1549'dan itibaren kaydedilmiştir.

program [Bah 1924] yapılacak işleri bildiren yazı ~ Fr programme 1. a.a. 2. belli bir sıra içinde yapılacak olan işler ~ EYun prógramma, t- önyazı, resmi ilan, bildiri " pro+1, gram

proje [Bah 1924] ~ Fr projet öngörü, plan < Fr projeter tasarlamak ~ Lat proicere, proiect- 1. öne doğru atmak veya uzatmak, 2. ileri yönelmek, tasarlamak & Lat pro + Lat iacere, iact- atmak " pro+2, jet

projeksiyon [Bah 1924] ~ Fr projection 1. öne atma, ileriye bakma, 2. güçlü ışık tutma, 3. perdeye sinema filmi yansıtma ~ Lat proiectio öne atma " proje

projektör [Bah 1924] ~ Fr projecteur güçlü aydınlatma cihazı < Lat proicere, proiect- " proje

proleter [Bah 1924] sosyalizme eğilimli olması umulan işçi ~ Fr prolétaire toplumun mülk ve sanat sahibi olmayan en aşağı tabakasına mensup kişi ☼ 1760 J. J. Rousseau, Fr. yazar ~ Lat proletarius "yavrulayıcı", Roma'da toplumun en alt sınıfına mensup kişi < Lat prolescere, prolet- yavrulamak, (hayvan gibi) çoğalmak & Lat pro + Lat alescere büyümek, yetişmek, artmak " pro+2, koalisyon

prolog [xx/b] ~ Fr prologue önsöz ~ EYun prólogos a.a. & EYun pró ön + EYun lógos söz " pro+1, +log

promenad [REkrem <1887] ~ Fr promenade 1. yürüyerek gezinme, gezinti, 2. gezinti yolu < Fr se promener dolanmak, gezinmek & Fr pro- ileri hareket belirten önek + Fr mener sürmek, gütmek (~ OLat *minare a.a., özellikle hayvan gütmek < Lat minari) " pro+2

prometyum [xx/b] ~ YLat promethium kimyada bir element ☼ 1947 Jacob A. Marinsky, Lawrence E. Glendenin & Charles D. Coryell, Amer. fizikçiler < öz Prometheus mitolojide bir titan

prömiye [xx/b] ~ Fr premier birinci ~ OLat primarius < Lat primus birinci, ilk " prima

prömiyer [xx/b] ~ Fr première [f.] birinci gösteri < Fr premier birinci " prima

promosyon [xx/c] 1. birini veya bir şeyi öne sürme, 2. bir şeyin satışını artırmak için yapılan şey ~ Fr promotion öne sürme ~ Lat promotio < Lat promouere, promot- öne sürmek, ilerletmek & Lat pro + Lat mouere, mot- hareket etmek, hareket ettirmek " pro+2, mobil

propaganda [187+] ~ YLat propaganda a.a. < Lat propagare (bitki) çoğaltmak, çubuktan üretmek & Lat pro + Lat *pagare kök salmak " pro+2, pakt

---

• Katolik inancını denizaşırı ülkelere yaymak amacıyla 1622'de kurulan Sacra Congregatio de Propaganda Fide ("İnancı Yaymak Amaçlı Kutsal Cemiyet") adlı teşkilatın adından.

prosedür [xx/b] ~ Fr procedure süreç < Fr procéder bir süreci izlemek, devam etmek, ilerlemek ~ Lat procedere, process- a.a. & Lat pro ileri + Lat cedere, cess- gitmek " pro+2, aksesuar

proses [xx/b] ~ Fr procès süreç / İng process a.a. ~ Lat processus " prosedür

prospektüs [xx/b] ilaç tanıtım yazısı; [xx/c] şirket veya menkul değer tanıtım yazısı ~ Lat prospectus "ön-bakış", tanıtım yazısı < Lat prospicere, prospect- öne bakmak & Lat pro ön + Lat specere, spect- bakmak, gözlemek " pro+2, speküle

prostat [Cumh 1928] ~ Fr prostate erkeklerde mesane ile idrar yolu arasında duran organ ~ EYun prostatós önde duran & EYun pró ön + EYun stātós duran, durduran < EYun (h)istēmi, stā- durmak " pro+1, statik

prostela [ARasim 1897-99] ~ Yun mbrostéla önlük < Yun mbrostá ön < EYun emprós öne, önde " pro+1

prot(o)+ ~ Fr/İng prot(o)- ilk, birinci (bileşiklerde) ~ EYun prôtos a.a. ~ HAvr *prō-tero- en önde olan, ilk < HAvr *per1 ileri, ön " per+1

protein [xx/b] ~ Fr protéine canlı organizmaların ana yapı maddesini oluşturan amino asit türü ☼ 1838 Jöns Jakob Berzelius, İsv. kimyacı < EYun proteîos birincil, asli < EYun prôtos ilk, birinci " prot(o)+

protestan [xix] ~ Fr protestant 1. protesto eden, 2. bir hıristiyan mezhebi ~ Lat protestans < Lat protestari tanıklık etmek, deklare etmek " protesto

---

• 1529 Speyer Meclisinin kararlarını protesto eden reformcu Alman devletlerinin deklarasyonundan.

protesto [186+] yasal işleme başlamak üzere bir hakkı veya alacağı resmen deklare etme; [AMithat 1877] muhalefet beyanı ~ İt protesto deklarasyon < İt protestare deklare etmek, resmen ifade vermek ~ Lat protestari bir şey veya biri lehine tanıklık etmek & Lat pro lehe + Lat testari tanıklık etmek " pro+2, testis

---

• Asıl anlamı "lehte tanıklık etmek" iken 20. yy'da olumsuz anlam kazanmıştır.

protez [xx/b] ~ Fr prothèse/prosthèse başka bir şeyin yerine konan şey, yapay organ ☼ 1695 Fr. ~ EYun prósthesis ekleme, önüne katma, yerine koyma & EYun prós + EYun thésis koyma " pro+1, tez2

protokol [Tarik 1885] sözleşme; [Bah 1924] teşrifat ~ Fr protocole 1. toplantı tutanağı, 2. diplomaside bir yazının gönderildiği kişilerin listesi, 3. önemli kişiler listesi, teşrifat ~ OLat protocollum eski yazmalarda rulonun başına yapıştırılan ve kitabın içerdiği başlıkları özetleyen kâğıt ~ EYun protokóllon a.a. & EYun prôtos ilk + EYun kóllon yapıştırılan şey " prot(o)+, kola2

proton [DTC 1943] ~ YLat proton bir atomik parçacık ~ EYun prôton [n.] birinci şey " prot(o)+

protoplazma [Bah 1924] ~ YLat protoplasma canlıları oluşturan temel sıvı " prot(o)+, plazma

prototip [DTC 1943] ~ Fr prototype ilk numune, birinci kalıp " prot(o)+, tip

prova [ARasim 1897-99] ~ İt prova test, deneme, tecrübe < Lat probare onaylamak, doğruluğunu saptamak < Lat probus iyi, dürüst, kusursuz, namuslu

---

• Aynı kökten İng to prove (onaylamak, doğruluğunu saptamak), proof (kanıt).

provizyon [xx/c] ~ Fr provision öngörme, tedarik etme, ihtiyat gösterme < Lat providere, provis- öngörmek, tedarikli olmak & Lat pro ileri + Lat videre, vis- görmek " pro+2, video

provoke [etm [xx/b] ~ Fr provoquer tahrik etmek ~ Lat provocare meydan okumak, kavgaya davet etmek & Lat pro öne + Lat vocare çağırmak, bağırmak, ses etmek " pro+2, vokal

pruva [MMem xvi] ~ Ven prova [İt prora] geminin ön tarafı ~ Lat prora a.a. ~ EYun próira a.a. ~ HAvr *prə-wo- < HAvr *per1 ileri, ön

---

• İng prow, Fr proue (a.a.) biçimleri Latinceden alınmıştır.

psik(o)+ ~ Fr/İng psych(o)- ruh (sadece bileşiklerde) ~ EYun psyχē nefes, ruh ~ HAvr *bhs-ū-ka- < HAvr *bhes-2 nefes

psikanaliz [xx/b] ~ Fr psychanalyse Freud'un ruhsal tedavi yöntemi ~ Alm psychanalyse ☼ 1896 Sigmund Freud, Avust. hekim " psik(o)+, analiz

psikiyatri [xx/b] ~ Fr psychiatrie ruh tabipliği ☼ 1890 " psik(o)+, +iyatri

psikoloji [Tanin 1910] psikolog ~ Fr psychologie ruhbilim ~ YLat psychologia ☼ 1732 G. Wolff, Alm. tabip, Psychologia empirica adlı eserinde " psik(o)+, +loji

psikopat [P Safa 1949] ~ Fr psychopate ruh hastası ~ Alm psykopath ☼ 1847 Alm. " psik(o)+, pat(o)+

psikoz [Bah 1924] ~ Fr psychose ruh hastalığı " psik(o)+

psişik [xx/a] ~ Fr psychique ruhsal ~ EYun psyχikós < EYun psyχē ruh " psik(o)+

puan [xx/b] ~ Fr point 1. nokta, dikiş deliği, 2. skor, çentik, bir müsabakada alınan sayısal sonuç ~ Lat punctus delik, nokta < Lat pungere, punc- delmek ~ HAvr *pu(n)k- < HAvr *peuk- delmek, sivri bir şeyle dürtmek

• İng point sözcüğü Fr point/Lat punctus (nokta) ve Fr pointe/Lat puncta (sivri uç) biçimlerini karşılar. İzmir'de Punta semtinin adı İt punta (sivri uç) biçiminden alınmıştır.

puantilizm [xx/b] ~ Fr pointillisme modern sanatta bir akım, noktacılık ☼ 1901 < Fr pointille " puantiye

puantiye [xx/b] ~ Fr pointillé noktalı, benekli < Fr pointille noktacık ~ Lat punctillus [küç.] a.a. < Lat punctus nokta " puan

puding [Bah 1924] ~ İng pudding 1. bumbar [esk.], bir torba veya zarf içinde pişirilen her tür yiyecek, 2. muhallebi ~ Fr boudin bumbar, kalınbağırsak sucuğu < Lat botellus sucuk

pudra [ARasim 1897-99] makyaj veya ilaç tozu ~ Fr poudre toz ~ Lat pulvis, pulver- a.a. ~ HAvr *pel-1 toz, un

puf onom 1. üfleme ve şişirme sesi, 2. şişkin börek, şişkin minder " pof

püf, püfür onom [TS* xiv] üfleme sesi < " pof

puhu [kuşu <onom [LO xix] puhu/puğu bir tür baykuş, kukumav <

pul [Yus, DK xiv] en küçük para birimi; [MŞ xiv] balık veya yılan pulu; [186+] posta pulu ~ Fa pūl en küçük bakır para birimi ~ Aram pōlus a.a. ~ EYun obolós/obelós 1. şiş, 2. en küçük bakır para birimi, drahminin altıda biri

• "Balık pulu" mecazı için karş Fa pūlak (balık pulu) < pūl, Ar fals (balık pulu) < fils (en küçük bakır para).

pulat >> " polat

pulluk [Kan xv] puluğ ~ Sırp plug toprağı yarmak için öküzler tarafından çekilen demir alet ~ EAlm plug a.a. ~ Kelt plov- a.a.

• 2. yy’da Keltçe plovum biçimi kaydedilen sözcük, Germenler aracılığıyla diğer Avrupa dillerine aktarılmıştır. Karş. İng plough, Rus plug < EAlm plug.

pulover [Hayat 1961] ~ İng pullover yün kazak & İng pull çek + İng over üstüne " ber+

pulp/pulpa [199+] ~ İng pulp posa, özellikle meyve posası ~ Lat pulpa a.a.

pülverize [etm [Bah 1924] pülverizatör ~ Fr pulveriser toz haline getirmek < Lat pulvis, pulver- toz " pudra

puma [xx/b] ~ İsp puma Güney Amerika’ya özgü bir yırtıcı hayvan ~ Quech

---

• İnka dilinden.

pünez1 [xx/b] ~ Yun pínes [çoğ.] bir tür midye < Yun pína a.a. ~ EYun pínna a.a.

pünez2 [LO xix] pines raptiye ~ Fr punaise 1. tahta kurusu, 2. raptiye < EFr punais sokan

punk [197+] bir saç ve giysi modası ~ İng punk çürük [xviii], değersiz şey [xix], serseri, berduş [xx]

punt/pund- [AL 192+] fırsat, tam zamanı (argo) ~ İt punto 1. nokta, 2. iğne ve ipliği bir kez sokarak yapılan düğüm, dikiş " punto

---

• Karş. İt cogliere il punto (fırsatı yakalamak, punduna getirmek), appunto (tam yeri, tam zamanı).

punto [187+] ~ İt punto nokta, matbaacılıkta ölçü birimi ~ Lat punctus iğne deliği, nokta < Lat pungere, punc- delmek " puan

pupa [LF xvi] ~ İt puppa [mod. poppa] geminin kıç tarafı, arkadan esen rüzgâr ~ Lat puppis a.a.

• İng poop (a.a.) İtalyancadan alınmıştır.

pür1 [Aş xiv] ~ Fa/OFa pur dolu, çok (= Ave pouru- a.a. = Sans pūrna a.a.)

pür2 [xx/b] ~ Fr pure saf, katıksız ~ Lat purus a.a. " puro

pürçek [xi] bürçük/bürçek saç büklümü, kıvırcık; [Kıp xiv] pürüz, kumaş şeridi ~ OFa *purçag [Fa purza] talaş, pürüz, iplik ve kumaş artığı " pürüz

püre [xx/a] ~ Fr purée süzgeçten geçirilmiş sebze veya meyve posası < EFr purer süzgeçten geçirmek, süzmek, arındırmak ~ OLat purare a.a. " puro

püriten [xx/b] ~ Fr puritain ~ İng puritan köktendinci, özellikle 17. yy'da İngiltere'de zuhur eden radikal protestan mezheplere mensup kimse < OLat puritas safluk, bulaşmamışlık < Lat purus saf " puro

puro [xx/b] ~ İsp puro 1. saf, katıksız, 2. saf tütünden yapılmış sigar ~ Lat purus saf ~ HAvr *pūro- < HAvr *peuə- arıtmak

---

• Karş. Fr/İng pure (saf).

pürüz [BK 1799] pürüz ~ Fa purz kumaş havı, pürüz, iplik vs. artığı ~ OFa *purç a.a.

• Karş. Fa purza (talaş, pürüz) < OFa *purçag.

EŞKÖKENLİLER:
OFa *purç : pürçek, pürüz

pus[mak Tü [Uy viii+] bus-/büs- saklanmak, pusu kurmak

pus1 Tü [xi] bus sis, duman

pus2 [xx/c] ~ Lat pus, pur- cerahat, irin ~ HAvr *puwos < HAvr *pū-2 çürümek

---

• Aynı kökten EYun púon (cerahat).

pus3 [xx/a] ~ Fr pouce 1. baş parmak, 2. yaklaşık 2,5 cm'e eşdeğer uzunluk birimi, inç ~ Lat pollex, pollic- baş parmak

pusarık <Tü [DK xiv] sis, duman < Tü pusar- sislenmek < Tü pus " pus1

pusat [EvÇ, Men xvii] alet, araç-gereç, silah ~? Ar bisāT [#bsT] 1. yaygı, kilim, döşek, 2. genel anlamda mal mülk < Ar basaTa yaydı, serdi " basit

puset [xx/b] ~ Fr poussette [küç.] çocuk arabası < Fr pousser itmek ~ Lat pellere, puls- dürtmek, kakmak, itmek ~ HAvr *pel- kakmak " filtre

---

• Karş. İng push (itmek), impulse (itki), compel (dürtmek).

püskül [Men xvii] ~ ?

püskür[mek <Tü [TS xiv] püfkür- şiddetle üflemek veya ağzından boşaltmak; [Neş xv] tüskür- düşmanı geri püskürtmek < Tü püf [onom.] üfleme ve fışkırma sesi " pof, +kir-

puşt [Aş, Yus xiv] püşt arka; [Arg xvi] pasif eşcinsel ~ Fa/OFa puşt arka, sağrı, sırt (= Ave parşti- arka = Sans prişTa a.a.)

pusu Tü [Kaş xi] busuğ/büsüg a.a. < Tü pus-/püs- " pus-

pusula [LF xvi] pusola yön gösteren alet; [LO xix] pusla yazılı not, tezkere ~ İt bussola 1. kutucuk, 2. yön gösteren alet, pusula ~ OLat buxula [küç.] kutucuk < Lat buxa/buxida kutu ~ EYun pyksís, pyksid- a.a. " buat

---

• Türkçeye özgü olan ikinci anlamın kaynağı açık değildir. • İng box (kutu) Latinceden alınmıştır.

püsür <ikil [xx/a] < Tü bok püsür [ikileme]

• Karş. Erm p'sor (kırıntı) veya Yun psōri (uyuz).

put [Uy viii+] but/put ~ Sogd but/put Buda, Buda heykeli ~ Sans buddha 1. uyanık, bilinç sahibi, ermiş, 2. Buda < Sans bódhati uyanmak, uyanık olmak, aymak, bilmek, bilinçli olmak

---

• Fa but biçimi Sogdcadan alınmıştır. Farsçadan alınan ikincil biçim Türkçede 19. yy sonlarına dek büt şeklinde kullanılmıştır.

putperest [Aş xiv] bütperest ~ Fa but parast puta tapan & Fa but Buddha, put + Fa parast tapan " put, +perest

putrel [xx/a] ~ Fr poutrelle [küç.] < Fr poutre inşaatta kullanılan kalın ağaç veya demir ~ OLat pullitra at yavrusu, tay < Lat pullum her tür hayvan yavrusu " piliç

pütür <onom [xx/b] kabartı (özellikle ciltte), pürüz = Tü pıtır/pıtrak [onom.] çok sayıda küçük kabarcığı ifade eden deyimler " pat1

rab/rabb- [Kut xi] ~ Ar rabb [#rbb] ulu kişi, malik, sahip, tanrı ~ Aram rabb 1. büyük (sıfat), 2. a.a. < Aram #rbb/#rbw büyük olma, artma, büyüme (= Akad rabū büyük)

• İbr rabb (a.a.) Aramcadan alınmıştır.

rabbena [xiv] ~ Ar rabbanā rabbimiz " rab

• Birinci tekil şahıs iyelik ekiyle.

rabıta ~ Ar rābiTat [#rbT fa. f.] bağlantı, bağ " rapt

raca [MMem xvi] Hint beylerine verilen ad ~ Hind/Sans rācā kral ~ HAvr *reg-1 1. düz, doğru, hak, 2. kral " rast

---

• Aynı kökten Lat rex, reg- (kral). Ayrıca Alm reich (krallık) < Kelt rīg (kral).

raci [xiv] ~ Ar rācic [#rcc fa.] rücu eden " rücu

racim [xiv] ~ Ar racīm [#rcm sf.] 1. taşlanan, recmedilen, 2. lanetli, şeytanın sıfatı " recm

racon [188+] kaide, nizam, usul; [ARasim 1897-99] kabadayı nizamı (argo) ~ İt ragione akıl, mantık, usul, düzen ~ Lat ratio akıl, muhakeme, hesaplama tarzı < Lat reri, rat- saymak, muhakeme etmek, akıl yürütmek ~ HAvr *ərē- < HAvr *rē(i)- saymak, akıl yürütmek

radar [xx/b] ~ İng radar radyo dalgalarıyla çalışan görüntü cihazı < İng radio detecting and ranging "radyo ile bulma ve mesafe belirleme" " radyo

radde ~ Ar rāddat [#wrd fa. f.] gelinen yer " vürut

radi(o)+ ~ Fr/İng radi(o)- 1. ışımaya ilişkin, 2. radyoya ilişkin < Lat radiare ışın saçmak, ışımak < Lat radius tekerlek çubuğu, dairenin yarıçapı, bir merkezden yayılan ışın

radika ~ Yun radíkia [çoğ.] < Yun radíki yaprakları yenilen bir bitki, hindiba ~ İt radicchio a.a. Lat radix, radic- kök ~ HAvr *wrd-ī- < HAvr *wrād- dal, kök

radikal [ARasim 1897-99] ~ Fr radical 1. köke ait, kökten, 2. siyasette kökten reformları savunan < Lat radix, radic- kök " radika

radon [xx/b] ~ YLat radon radyoaktif bir element ☼ 1918 C. Schmidt, Alm. kimyacı " radyum

---

• Radyumun radyoaktif bozulmasıyla oluştuğu için.

radyal [xx/c] < İng radial-ply (tire) bir tür oto lastiği < İng radial bir merkezden çıkan çubuk veya ışınlara ilişkin < Lat radius tekerlek çubuğu " radi(o)+

radyan [xx/c] ~ Fr radian geometride açı ölçüm birimi " radi(o)+

radyasyon [xx/b] ~ Fr radiation ışınım < Lat radiare ışıma " radi(o)+

radyatör [Bah 1924] ~ Fr radiateur ışıma yoluyla ısıtan cihaz " radi(o)+

radyo [Bah 1924] ~ Fr/İng radio radyo alıcısı ☼ 1917 İng. < Fr/İng radiophone "ışıma-ses", radyo " radi(o)+, fon(o)+

radyoaktif [xx/b] ~ Fr radioactif, -ive ışıma-eylemli, a.a. ☼ 1898 Pierre ve Marie Curie " radi(o)+, aktif

radyolink [xx/c] ~ İng radio-link zincirleme radyo bağlantısı " radyo, link

radyoloji [xx/b] ~ Fr radiologie ışıma bilimi " radi(o)+, +loji

radyoskopi [P Safa 1949] ~ Fr radioscopie Röntgen ışınıyla inceleme " radi(o)+, +skopi

radyoterapi [192+] ~ Fr radiotherapie ışın tedavisi / İng radiotherapy a.a. " radi(o)+, terapi

radyum [Bah 190+] ~ YLat radium radyoaktif bir element ☼ 1898 Pierre ve Marie Curie " radi(o)+

raf ~ Fa raf seki, sıra, banko, duvarın üst kısmında olup üzerine çeşitli eşya konulan ahşap çıkıntı

rafadan [TS xvi xvi] rufadan/urfadan az pişmiş (yumurta) ~ Yun rofētón yutulabilen, içilebilen ~ EYun rofētos a.a. < EYun roféō yutmak, tek nefeste içine indirmek, hüplemek

rafine [etm [xx/b] ~ Fr raffiner arındırmak & Fr re- geri + Fr affiner arındırmak, inceltmek, kalitesini yükseltmek ~ OLat affinare a.a. < OLat finus kaba olmayan, ince " re+, ad+, final

rafineri [xx/b] petrol arıtma tesisi ~ Fr raffinerie arıtma yeri " rafine

rafting [xx/c] ~ İng rafting akarsu üzerinde salla yapılan spor < İng raft tomruk, kütük, sal ~ Nor raptr tomruk ~ HAvr *rēp- kütük

rafya [Hayat 1961] ~ Fr raphia hasır örmekte kullanılan bir tür ot ~ Malagasy

---

• Madagaskar yerli dillerinden.

rağbet [Aş xiv] ~ Ar raġbat [#rġb msd.] 1. aç olma, açlık, 2. arzulama, beğenme, tercih etme < Ar raġiba acıktı, şiddetle arzuladı (= İbr racab şiddetli açlık, kıtlık)

rağmen ~ Ar raġman [#rġm zrf.] a.a. < Ar raġm [msd.] karşı, zıt (edat)

rahat [Kut, Aş xi] ~ Ar rāHat [#rwH msd.] soluk alma, ferahlama, (güzel koku) koklama, dinlenme < Ar rāHat soluk aldı < Ar rūH soluk, nefes " ruh

rahim1 [xiv] ~ Ar raHim [#rHm] ana rahmi, döl yatağı (= Aram raχəm a.a. = İbr rəχām a.a. = Akad rēmu a.a.)

• Ar/Aram/İbr #rHm (kucaklama, şefkat gösterme, merhamet etme) fiili, isim kökünden türetilmiştir.

rahim2 [CodC, DK xiii] ~ Ar raHīm [#rHm sf.] merhamet eden, Allahın bir sıfatı < Ar raHima merhamet etti, şefkat gösterdi " rahmet1

rahip [xiv] rahib ~ Ar rāhib [#rhb fa.] Hıristiyan din adamı, keşiş < Ar rahab korku, dehşet, saygı, hürmet

rahle ~ Ar raHlat [#rHl msd.] 1. üstünde yolculuk yapılan şey", deve semeri, 2. semeri şeklinde okuma sehpası < Ar raHala [msd. raHīl] yolculuk yaptı, göçtü (= Aram raχlā yolculuk yükü, bagaj)

rahman [xiv] ~ Ar raHmān [#rHm] Allah'ın bir sıfatı ~ İbr/Aram raχəmān "merhamet eden", a.a. < İbr/Aram #rχm sevme, acıma, merhamet etme, bağışlama " rahmet1

• Aynı fiil kökü Arapçada da mevcut olduğu halde, sıfat biçimi Aramcadan alıntıya işaret eder.

rahmet1 [Kut, Aş xi] ~ Ar raHmat [#rHm msd.] merhamet, esirgeme, şefkat gösterme < Ar raHima merhamet etti < Ar raHim ana rahmi, uterus " rahim1

rahmet2 ~ Ar rahmat [#rhm msd.] ince yumuşak yağmur

rahne ~ Fa raχna gedik, yarık

rahvan ~ Fa rāhwand yollu, hızlı giden at & Fa/OFa rāh/rah yol + Fa wand sahip, -li

raiyet [Kut xi] ~ Ar raciyyat^ [#rcy msd.] sürü hayvanı, davar < Ar racā hayvan güttü, gözetti " riayet

rakam [Yus xiv] ~ Ar raqqām [#rqm im.] sayaç, sayı < Ar raqama işaretledi, çentik yaptı, numaraladı " rakım

raket [Bah 1924] ~ Fr raquette tenis benzeri oyunlarda topa vurma aracı ~ İt rachetta ~ Ar rāχat el ayası

rakı [Arg xvi] arakı/rakı ~ Ar caraqī [#crq nsb.] her türlü damıtılmış alkollü içki < Ar caraq [#crq msd.] 1. ter, 2. damıtılarak elde edilen içki, rakı < Ar cariqa terledi, teri damladı

rakım ~ Ar raqm [#rqm msd.] sayı < Ar raqama işaretledi, noktaladı, sayı saydı

rakip ~ Ar raqīb [#rqb sf.] denetleyen, kontrol eden " rekabet

rakkas [Yus xiv] ~ Ar raqqās [#rqs im.] rakseden, dansçı, saatin sarkacı " raks

rakor [xx/b] ~ Fr raccord uyumsuz iki şeyi birbirine uydurma, bir tür boru eklemi & Fr re- geri + Fr accord uyum " re+, akor

raks [Yus xiv] ~ Ar raqS [#rqS msd.] dans < Ar raqaSa dans etti, oynadı

rakun [xx/c] ~ İng racoon Kuzey Amerika’ya özgü bir hayvan ~ Algonquin arakhun

ralli [xx/c] ~ İng rally yarışçıların değişik zamanlarda yola çıkıp bir yerde buluştuğu yarış türü < Fr rallier dağılmış bir şeyi (yeniden) toplamak & Fr re- yeniden + Fr allier yanyana getirmek, birleştirmek " re+, alyans

ram ~ Fa rām itaatkâr, evcil, iyi huylu, mutlu (= Ave rāman- huzur, sükûn = Sans rāma a.a.)

ramak [Gül xiv] ~ Ar ramaq [#rmq msd.] ölümden önceki son yaşam belirtisi, bakış < Ar ramaqa [msd. ramq] baktı, göz attı

ramazan [xiv] ~ Ar ramaDān [#rmD msd.] İslamiyetten önce Araplarda Temmuz/ Ağustos aylarına tekabül eden ay, İslami ayların dokuzuncusu < Ar ramaD kuraklık, kuru sıcak

rampa/ramp [LO xix] ~ İt rampa / Fr rampe tırmanma yolu, dik yokuş < Fr rampare/ramper tırmanmak, (hayvan) arka ayakları üzerine kalkmak ~ Ger *hrampan

randevu [REkrem <1887] buluşma ~ Fr rendez-vous (belli bir yere) gidiniz! < Fr se rendre (belli bir yere) gitmek < Fr rendre getirmek, götürmek " randıman

randıman [xx/b] ~ Fr rendement verim, getiri, bir mülkün geliri < Fr rendre geri getirmek, iade etmek, ödemek ~ Lat reddere geri vermek & Lat re- geri + Lat dare, dat- vermek " re+, data

rant [xx/b] ~ Fr rente kira, gelir, getiri ~ OLat rendita " randıman

rantabl [xx/b] ~ Fr rentable gelir getiren " rant

rantiye [xx/b] ~ Fr rentier kira geliri sahibi olan " rant

ranza [xx/a] ~ Ven rancia 1. asker veya tayfa yemekhanesi, 2. gemilerde tayfalara ait yatak odası ~ İsp rancho yemekhane ~? Ger *hreŋg- 2. sıra, tertip, asker topluluğu

rap1 onom sert ayak sesi

rap2 [199+] ~ İng rap bir tür sokak müziği < İng to rap (Amerikan zenci argosunda) sert konuşmak, "fırça atmak"

rapor [Mesail 3.18 186+] takrir, telhis ~ Fr rapport bir görevle gönderilen memur veya elçinin görev yerinden gönderdiği yazılı bildiri < Fr rapporter geri getirmek, haber ve bilgi getirmek & Fr re- geri + Fr apporter taşımak, getirmek " re+, aport

rapsodi [xx/b] ~ Fr rhapsodie ~ EYun rhapsoidía doğaçlama övgü şiiri & EYun rháptō yamamak, ucuca eklemek + EYun oidē şarkı " odeon

rapt [etm ~ Ar rabT [#rbT msd.] bağ, bağlama < Ar rabaTa bağladı, iliştirdi

raptiye [xx/a] rabtiye bağlaç, bağlayıcı şey < Ar rabT [msd.] bağlama " rapt

rasat ~ Ar raSad [#rSd msd.] gözleme, gözetme < Ar raSada gözledi

raşe ~ Ar racşat^ [#rcş msd.] titreme, sarsıntı < Ar racaşa titredi

raşitik [Bah 1924] ~ Fr rachitique raşitizm hastalığına tutulmuş olan < YLat rachitis bir iskelet hastalığı < EYun ráχis belkemiği, omurga

raspa [xix] ~ İt raspa kaba rende < Ger *raspon sürtmek, rendelemek

---

• Karş. İng rasp (rende).

rast [Aş xiv] ~ Fa rāst 1. düz, doğru, hayırlı, şanslı, 2. sağ taraf, 3. İran musikisinde bir makam ~ EFa/Ave rāsta- düz, doğru, sağ taraf ~ HAvr *rg-sta- < HAvr *reg-1 düz gitmek, düz olmak, düzenlemek, yönetmek

---

• Aynı kökten Lat rectus, Alm recht, İng right, Fr droit (düz, doğru = sağ), Lat regere, rect- (dizmek, düzeltmek, düzenlemek, yönetmek), rogare (önermek), regula (kural, cetvel), rex, reg- (kral), Sans rājā (kral), raśTra (krallık).

rastık [TS* xiv] rāsuχ ; [Men xvii] rāsuχt/rāsχut/rāsχıt/rāstık ~ Fa rāsuχt göze sürülen bir tür siyah boya, antimon ~ OFa *rōisuχtag "yanık bakır", a.a. & OFa rōy bakır + OFa sōχtan yakmak, yanmak " softa

---

• Ar rūsaχtac (a.a.) biçimi Orta Farsçadan alınmıştır.

rastla[mak [Arg xvi] < Tü rast gel- tesadüf etmek, biriyle karşılaşmak ~ Fa rāst sağ, düz, doğru, hayırlı " rast

---

• Türkçe rast gelmek deyimi Fa rāst āmadan (memnun olmak, iki kişi karşılaştığında söylenen söz) deyiminden çeviridir.

rastlantı/raslantı YT [TDK 1955] tesadüf < Tü rastla- " rastla-

---

• Fa rāst sözcüğünün Öz Türkçe olduğu savıyla türevleri yapılmıştır. 1950’lerden itibaren rasla-/raslantı yazılışı teşvik edilmiş, ancak 1988 TDK sözlüğü rastla-/rastlantı yazımına geri dönmüştür.

rasyo [xx/c] ~ İng ratio orantı ~ Lat ratio " racon

rasyonel [Bah 1924] rasyonalizma ; [Yücel 1938] rasyonel ~ Fr rationel akla uygun, akılcı ~ Lat rationalis a.a. < Lat ratio akıl, hesaplama yeteneği " racon

raund [xx/b] boksta müsabaka dönemi ~ İng round 1. halka şeklinde olan, 2. döngü, tur, spor müsabakalarında dönem ~ Lat rotundus tekerlek gibi, döngü, daire < Lat rota tekerlek ~ HAvr *rot-ā- < HAvr *ret- yuvarlanmak, dönmek

---

• Aynı kökten Lat rotare (döndürmek, çevirmek), OLat rotulus (yuvarlak nesne), rotulare (yuvarlamak).

ravent [CodC xiii] ravend ~ Fa rāwand ilaç olarak kullanılan bir bitki kökü

raviyoli [xx/c] ~ İt ravioli [küç. çoğ.] bir tür hamur dolması, mantı < İt ravo turp, şalgam ~ Lat rapum

---

• Şeklinden ötürü.

ray [xx/b] ~ Fr rail demir yolu ~ İng rail a.a. ~ EFr raille düz çubuk, cetvel ~ Lat regula 1. cetvel, 2. kural, düzen ~ HAvr *reg-1 düz gitmek, düz olmak, düzenlemek, yönetmek " rast

---

• Karş. İng rule (cetvel, kural) < Lat regula.

rayiç ~ Ar rā'ic [#rwc fa.] geçerli, cari " revaç

rayiha [xiv] ~ Ar rā'iHat [#rwH fa. f.] güzel koku, parfüm < Ar rūH soluk, nefes, koku " ruh

razaki [EvÇ xvii] bir üzüm cinsi ~ ?

• Karş. Fa rāzik (keten tohumu), Ar rāzaqī (bir tür kumaş).

razı [Aş, Yus xiv] ~ Ar rāDin [#rDy fa.] rıza gösteren " rıza

re+ ~ Lat re-/red- geri dönme, geri tepme, tekrarlama, yansıma, yankılanma bildiren edat ve fiil öneki

---

• Fr re- veya ré- biçimini alır; ilki Türkçede genellikle rö- şeklinde yazılırken ikincisinde ve İngilizceden alınan biçimlerde re- yazımı tercih edilmiştir. • Modern türevlerde "yeniden" anlamı ağır basar.

reaksiyon [xx/a] ~ Fr réaction karşı-eylem, tepki " re+, aksiyon

realite [xx/b] ~ Fr réalité gerçeklik, hakikat ~ OLat realitas, realitat- < Lat realis nesnel, gerçek < Lat res, re- varlık, nesne, şey ~ HAvr *rē- varlık

realize [etm [xx/b] ~ Fr réaliser gerçekleştirmek " realite

realizm [AMithat 1877] hakikiyye mezhebi ~ OLat realis gerçek ~ Fr réalisme 1. Ortaçağ felsefesinde bir akım, 2. 1830'lardan itibaren yaygınlaşan bir edebiyat ve resim ekolü, gerçekçilik " realite

---

• Fransızca sözcük bir sanat ve felsefe akımının adı olarak 19. yy başlarından itibaren kullanılmıştır.

reasürans [xx/b] ~ Fr réassurance ikincil sigorta & Lat re- yeniden + Fr assurance sigorta < İt assicurare sigortalamak < İt sicuro güvenli, emin " re+, sigorta

reaya [Neş xv] ~ Ar racayā' [#rcy çoğ.] davar, sürü < Ar raciyat^ güdülen hayvan, koyun veya davar " riayet

rebap ~ Ar rabāb yayla çalınan çalgıların ortak adı (ix) ~ Fa rubāb mızrapla çalınan bir çalgı

reçel ~ Fa rīçāl/riçāl a.a.

reçete [LO xix] riçeta ~ İt ricetta reçete, yemek tarifi ~ Lat recepta [f.] alındı, makbuz, pusula < Lat recipere, recept- kabul etmek, teslim almak & Lat re- geri + Lat capere, capt- almak, tutmak " re+, kapasite

---

• Karş. İng recipe (yemek tarifi), receipt (makbuz).

reçine [Amr xv] raşina/ratinac ; [Men xvii] reçīne ~ Yun retsína ağaç sakızı, özellikle çam sakızı ~ EYun rētinē/rēsinē a.a. (= Fa rātinac/raşīna a.a.)

• Farsça ve Yunanca biçimler arasındaki ilişki belirsizdir. Lat resina > İng resin (a.a.) Yunancadan alınmıştır.

recm [xiv] ~ Ar racm [#rcm msd.] 1. taşlama, taşlayarak linç etme, 2. lanetleme < Ar racama taşladı (= İbr/Aram #rgm taşlamak, taş havanda dövmek)

red/redd- [Aş, Yus xiv] redd ~ Ar radd [#rdd msd.] geri çevirme, geri gönderme, geri sürme, iade etme, reddetme < Ar radda geri çevirdi

redaksiyon [xx/b] ~ Fr rédaction < Fr rédiger yazıyı düzelterek yayına hazırlamak ~ Lat redigere, redact- azaltmak, toparlamak, işe yarar hale getirmek

---

• Redakte etm < Fr *rédacter fiili Türkçeye özgüdür.

redif [MMem xvi] şiirde kafiyeyi izleyen ve her beyitte tekrarlanan sözcük; [LO xix] artçı veya yedek asker ~ Ar radīf [#rdf sf.] takip eden, izleyen, ardınca gelen < Ar radafa [msd. radf] izledi

redingot [REkrem <1887] bir tür ceket ~ İng riding coat süvari ceketi < İng to ride ata binmek ~ Ger *rīdan ata binmek

redöşose [Aİhsan 1891] ~ Fr rez de chaussée yol hizası, yolla aynı seviyede olan kat & Fr rez/ras traş, kesim (~ Lat rasus a.a.) + Fr chaussée yol " şose

redüksiyon [xx/c] ~ Fr réduction azaltma, kısıtlama, daraltma < Lat reducere, reduct- geri çekmek, geri götürmek & Lat re- geri + Lat ducere, duct- sevketmek " re+, dük

reel [xx/a] ~ Fr réél gerçek ~ OLat realis nesnel, gerçek " realite

reenkarnasyon [xx/b] ~ Fr réincarnation yeniden vücut bulma & Lat re- yeniden + Fr incarnation vücut bulma, ete bürünme ~ Lat incarnatio & Lat in- + Lat caro, carn- et " re+, in+1, karnaval

reeskont [xx/b] ~ Fr réescompte bankanın kırdığı senedi Merkez Bankasının ikinci kez kırması & Lat re- yeniden + Fr escompte iskonto, senet kırma ~ İt sconto " re+, iskonto

ref [etm [xiv] ~ Ar rafc [#rfc msd.] yükseltme, yüceltme < Ar rafaca yükseltti

refah ~ Ar rafāh [#rfh msd.] bolluk, zenginlik, lüks < Ar rafaha rahat ve zengin yaşadı

refakat ~ Ar rafāqat [#rfq msd.] dostluk, yardım, eşlik < Ar rafaqa yardım etti, eşlik etti (= İbr/Aram #rfq dayanma, yaslanma)

referandum [Bah 1924] ~ YLat referendum [n.] baş vurulacak şey, halk oyuna başvurma < Lat referendus (yetkili mercie) geri götürülecek, (görüş için) baş vurulacak < Lat referre, relat- geri götürmek, başvurmak & Lat re- geri + Lat ferre, lat- götürmek " re+, diferansiyel

referans [xx/b] ~ Fr référence başvuru ~ Lat referentia " referandum

refik [xiv] ~ Ar rafīq [#rfq sf.] yoldaş, eşlik eden " refakat

refika ~ Ar rafīqat [#rfq sf. f.] refakat eden kadın, zevce " refik

refleks [DTC 1942] ~ Fr réflexe 1. diz altına vurunca bacağın istem dışı geri bükülmesi, 2. her çeşit istem dışı davranış veya sinirsel uyarı ~ Lat reflexus geri bükülme < Lat reflectere, reflex- geri bükmek & Lat re- geri + Lat flectere, flex- bükmek " re+, fleksibl

reflekte [etm [Bah 1924] reflektör ~ İng to reflect ışığı "geri bükmek", yansıtmak " refleks

---

• İngilizceden alınarak Fransızcalaştırılmış Türkçe kelimelerdendir. Karş. Fr réfléchir.

reform [xx/a] ~ Fr réforme a.a. < Fr réformer (bozulmuş bir şeye) yeniden biçim vermek, ıslah etmek ~ Lat reformare a.a. & Lat re- yeniden + Lat formare biçim vermek, kalıba dökmek " re+, form

refüj [xx/b] ~ Fr refuge sığınak ~ Lat refugium a.a. < Lat refugere kaçmak, sakınmak, sığınmak & Lat re- geri + Lat fugere kaçmak " re+, füg

refüze [etm [xx/b] ~ Fr refuser reddetmek ~ Lat refundere, refus- geri dökmek, çöpe atmak & Lat re- geri + Lat fundere, fus- dökmek " re+, fondan

---

• Fransızca fiilin anlamı Lat recusare (reddetmek) ve refutare (yalanlamak) ile karışmıştır.

regaip [xiv] regaib ~ Ar raġā’ib [#rġb çoğ.] 1. dilekler, 2. Recep ayının ilk Cuma gecesine verilen ad < Ar raġībat [sf. f.] şiddetle arzulanan şey, dilek < Ar raġiba arzuladı, dilek diledi " rağbet

regl [xx/c] ~ Fr régle 1. kural, düzen, 2. kadınların ay hali ~ Lat regula kural, düzen, cetvel " ray

regola [xx/a] ~ İt regola 1. cetvel, 2. kural, düzen ~ Lat regula a.a. " ray

regresyon [xx/c] ~ Fr régression geri gitme ~ Lat regressio a.a. < Lat regredi, regress- geri gitmek & Lat re- geri + Lat gradi, gress- adım atmak " re+, grado

regüle [etm [xx/b] ; [Markop 1947] regülatör ~ Fr réguler düzenlemek, kural koymak ~ Lat regulare a.a. < Lat regula " ray

rehabilite [etm [xx/c] ~ Fr réhabiliter yeniden alıştırmak, hastalık veya gözden düşme nedeniyle toplumdan uzak kalmış bir kimseyi yeniden topluma kabul etmek & Fr ré- yeniden + Fr habiliter alıştırmak, eğitmek, uygun hale getirmek (~ OLat habilitare a.a. < Lat habilis uygun, elverişli, yatkın, beceri sahibi < Lat habēre sahip olmak " re+, habitat

---

• Karş. İng able (elverişli, yetenekli, yapabilir) < Lat habilis.

rehavet ~ Ar raχāwat [#rχw msd.] gevşeme, tembellik < Ar raχā gevşedi, rahat etti

rehber [Aş, Yus xiv] ~ Fa rahbar yol gösteren, kılavuz & Fa rah yol + Fa -bar getiren, taşıyan " rahvan, +ber

rehin/rehn- [xiv] rehn ~ Ar rahn [#rhn msd.] ipotek, rehin < Ar rahana rehin verdi, ipotek etti

rehine ~ Ar rahīnat [#rhn sf. f.] rehin verilen şey " rehin

rehnüma [Env xv] ~ Fa rahnumā yol gösteren, rehber " rahvan, nümayiş

reis [xiv] ~ Ar ra'īs [#r's sf.] baş kişi, önder, yönetici, kaptan < Ar ra's baş (= Aram re'şā a.a. = Akad rāşu a.a.)

reisülküttap [Kan xv] baş kâtip, divan baş sekreteri ~ Ar raīsu-al-kuttāb kâtiplerin başı & Ar raīs baş + Ar al-kuttāb [#ktb çoğ.] kâtipler (< Ar kātib) " reis, el3, kâtip

reji [AMithat 1882] Osmanlı borçları idaresi; [Cumh 1932] sinema yönetmenliği ~ Fr régie yönetim, idare < Fr régir, régiss- yönetmek ~ Lat regere, rect- yol göstermek, kılavuzluk etmek, yönetmek ~ HAvr *reg-1 düz gitmek, doğru " rast

---

• Osmanlı Devletinde tütün tekeli için reji idaresi 1872'de, genel kamu borçlarının yönetimi için Düyun-u Umumiye İdaresi (Régie de dette publique ottomane) 1881'de kurulmuştur. Ancak Fransızca sözcüğün Türkçe metinde kullanımına en erken 1882'de rastladık.

rejim [Bah 1924] 1. hükümet tarzı, 2. yeme içmede riayet edilen düzen, perhiz ~ Fr régime yönetim, düzen, özellikle sıkı düzen ~ Lat regimen yönetme, kumanda, hükmetme " reji

rejisör [ResCGaz 1912] tiyatro yöneticisi ~ Fr régisseur yönetmen, özellikle tiyatro veya sinema yönetmeni < Fr régir, régiss- yönetmek " reji

rekabet [Men xvii] (yıldızları) gözetleme; [KT xix] meslek veya sanatta yarışma, bir şeyi elde etmek için başkasıyla mücadele etme ~ Ar raqābat [#rqb msd.] denetim, kontrol < Ar raqaba gözetti, kontrol etti, dikkat etti, gözünü ayırmadı

• Türkçe modern anlamı "birini gözetim altında tutma" anlamından türemiş olmalıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #rqb : murakabe, murakıp, rakip, rekabet

rekât [Aş xiv] ~ Ar rakacat^ [#rqc çoğ.] eğilmeler, namazın bölümleri < Ar rukūc " rüku

reklam [Bah 1924] ~ Fr réclame 1. iddia, protesto, bağırarak ileri sürülen şey, 2. ilan < Fr réclamer yüksek sesle ileri sürmek, tellal ile ilan etmek ~ Lat reclamare a.a. & Lat re- geri + Lat clamare bağırmak ~ HAvr *klā-mā- < HAvr *kelə-2 a.a. " re+, klarnet

rekolte [Bah 1924] rekolta ~ İt ricolta hasat < İt ricogliere ürün toplamak, hasat etmek ~ Lat recolligere a.a. & Lat re- geri + Lat colligere toplamak & Lat con- + Lat legere1, lect- seçmek " re+, kon+, lejyon

rekonstrüksiyon [DTC 1944] ~ Fr réconstruction yeniden inşa etme " re+, konstrüksiyon

rekor [Bah 1924] ~ Fr record sporda ilk kez ulaşılan başarı düzeyi ~ İng record 1. kayıt, tutanak, zabıt, 2. kayıtlara geçen başarı, rekor < İng to record 1. anımsamak [esk.], 2. kaydetmek, zapta geçirmek ~ Lat recordari anımsamak, aklına geri getirmek & Lat re- geri + Lat cor, cord- yürek, akıl, gönül " re+, kör2

rekortmen [xx/b] rekor kıran ~ Fr recordman ~ İng *recordman " rekor, manken

---

• İngilizceden uyarlanmış Fransızca bir deyimdir.

rekreasyon [xx/c] ~ Fr recréation eğlence, istirahat ~ Lat recreatio canlanma, tazelenme < Lat recreare canlandırmak, taze hayat vermek & Lat re- geri + Lat creare, creat- can vermek " re+, kreasyon

rektifiye [etm [xx/c] motor düzeltme ~ Fr rectifier düzeltmek, doğrultmak ~ OLat rectificare & Lat rectus düz, doğru (< Lat regere, rect-) + Lat facere, fact- yapmak " reji, faktör

rektör [Bah 1924] ~ Fr recteur üniversite yöneticisi ~ Lat rector rehber, kılavuz, yönetici < Lat regere, rect- yol göstermek, yönetmek " reji

---

• Türkçeye 1933'te Alman akademik sisteminden aktarılmıştır. Karş. Alm rektor.

rektum [xx/b] ~ Lat rectum [n.] 1. düz şey, 2. düz bağırsak, kalın bağırsağın son kısmı < Lat rectus doğru, düz, sağ " rast

---

• Yunanlı hekim Galenos'un kullandığı apeuthýsmeon enteron teriminin Latince çevirisidir.

relaks [xx/c] ruhen ve bedenen gevşeme ~ İng to relax gevşemek, gevşetmek ~ Lat relaxare a.a. < Lat laxus gevşek " re+, laçka

---

• Sıfat olarak kullanımı Türkçeye özgüdür.

relatif/rölatif [xx/b] ~ Fr relatif, -ive başka bir şeyle ilişkili olan, nisbi, görece < Lat relatio ilişki, referans < Lat referre, relat- geri götürmek, rücu etmek & Lat re- geri + Lat ferre, lat- götürmek, taşımak " re+

• Lat ferre fiilinin kuraldışı perfekt kökü latus'tur. Karş. diferansiyel, -ber.

remayöz [xx/c] ~ Fr remmailleuse [f.] örgü tamir eden (makina veya kadın) & Lat re- yeniden + Fr mailler örmek " re+, mayo

remiks [xx/c] ~ İng remix yeniden karıştırma, ayrı zamanlarda kaydedilmiş müzikleri birleştirme " re+, miks

remil ~ Ar raml [#rml msd.] 1. kum, 2. kumda oluşan şekillerle bakılan fal

remiz/remz- [Aş xiv] remz ~ Ar ramz [#rmz msd.] 1. göz kırpma, 2. işaret, simge, gizli anlam ifade eden söz < Ar ramaza göz kırptı, işaret etti

ren [geyiği [xx/b] ~ İng reindeer a.a. ~ Nor hreinn geyik ~ Ger *hraina- "boynuzlu", a.a. ~ HAvr *krei- < HAvr *ker-1 kafatası, boynuz " korna

renal [xx/b] ~ Fr renal böbreğe ilişkin ~ Lat renalis a.a. < Lat renes böbrek

rençber ~ Fa rancbar emekçi & Fa/OFa ranc zahmet, emek + Fa -bar taşıyan " rencide, +ber

---

• Karş. OFa rancwar (eziyet çeken).

rencide [Gül xv] ~ Fa rancīda incinmiş, zahmet ve sıkıntı çekmiş < Fa rancīdan zahmet ve sıkıntı çekmek

rende ~ Fa randa rende, yontma aleti < Fa randīdan kazımak, yontmak ~ OFa randīdan a.a.

renk [CodC xiii] ~ Fa/OFa rang a.a. (= Sans ranga a.a.)

renyum [xx/b] ~ YLat rhenium bir element ☼ 1925 Walter Noddack, Ida Tacke & Otto Berg, Alm. kimyacılar < öz Rhenus Ren nehri

reosta [xx/b] ~ Fr rhéostat akım düzenleyici ~ İng rheostat ☼ 1843 Sir Charles Wheatstone, İng. fizikçi & EYun rhéon akış, akım (< EYun rhéō akmak) + EYun státos duran, durduran (< EYun (h)istēmi, stā- durmak) " ritm, statik

repertuar [xx/a] ~ Fr répertoire bir tiyatro kumpanyasının hazır oyunlar listesi, stok ~ OLat repertorium bulma yeri, eşya saklanan yer < Lat reperire, repert- bulmak & Lat re- geri + Lat parire çıkarmak, denk getirmek, üretmek ~ HAvr *perə-1 tedarik etmek " re+, parite

repete [etm [xx/b] ~ Fr répéter tekrarlamak ~ Lat repetere (yarış pistini) geri koşmak & Lat re- geri + Lat petere koşuşmak, seğirtmek " re+, kompetan

replik [xx/a] ~ Fr réplique yanıt, tiyatroda aktörün sözleri < Fr répliquer yanıtlamak, cevap vermek ~ Lat replicare a.a. & Lat re- geri + Lat plicare katlamak " re+, pli

---

• Anlam gelişmesi için karş. yanıt.

replika [xx/c] ~ İng replica bir sanat eserinin bire bir kopyası ~ İt replica cevap " pli

repo [xx/c] ~ İng repo < İng repurchase agreement geri satın alma sözleşmesi & İng re- geri + İng purchase satın alma " re+

reprodüksiyon/röprodüksiyon [xx/b] ~ Fr reproduction yeniden üretme, çoğaltma & Fr re- yeniden + Fr produire üretmek " re+, prodüksiyon

repütasyon [xx/b] ~ Fr réputation ün, saygınlık, itibar ~ Lat reputatio a.a. < Lat reputare değer vermek, itibar etmek, saymak & Lat re- + Lat putare saymak " re+, ampüte

resen ~ Ar ra'san [#r's zrf.] kendi başına < Ar ra's baş, kafa " reis

resepsiyon [xx/b] ~ Fr réception 1. kabul etme, 2. misafir kabul etme, davetlilere açık toplantı ~ Lat receptio a.a. < Lat recipere, recept- kabul etmek & Lat re- geri + Lat capere, capt- almak, kabul etmek " re+, kapasite

reseptör [Bah 1924] ~ Fr récepteur alıcı " resepsiyon

resesyon [xx/c] ~ Fr récession / İng recession 1. gerileme, geri gitme, daralma, 2. ekonomide daralma < Lat recedere gerilemek & Lat re- geri + Lat cedere, cess- gitmek " re+, aksesuar

resif [xx/b] ~ Fr récif denizde sığlık, mercan kayası ~ İsp arrecife a.a. ~ Ar ar-raSīf [#rSf sf.] dalgakıran < Ar raSafa taş döşedi, yol yaptı

resim/resm- [Aş xiv] resm ~ Ar rasm [#rsm msd.] 1. iz, ayak izi, işaret, simge, damga, mühür, 2. suret, 3. tören, ayin < Ar rasama 1. ayağını yere bastı, iz bıraktı, damga bastı, 2. resim yaptı, işaret etti

reşit [xiv] reşid ~ Ar raşīd [#rşd sf.] doğru yolda olan, olgun " rüşt

resital [xx/b] ~ Fr récital dinleti, şiir okuma, tek kişilik konser < Fr réciter yüksek sesle okumak, şiir söylemek ~ Lat recitare a.a. & Lat re- geri + Lat citare çağırmak, yüksek sesle konuşmak " re+

resitatif [xx/b] ~ Fr récitatif operada makamla konuşma " resital

resmi ~ Ar rasmī [#rsm nsb.] simgesel, törensel < Ar rasm simge, mühür " resim

ressam ~ Ar rassām [#rsm im.] resim yapan " resim

rest [xx/b] ~ Fr reste 1. geri kalan şey, artık, 2. pokerde bankada kalan paranın tümü < Fr rester geri durmak, geriye kalmak, artmak ~ Lat restāre, restāt- a.a. & Lat re- geri + Lat stāre, stāt- durmak " re+, istasyon

restitüsyon [xx/c] ~ Fr réstitution geri koyma, iade etme < Lat restituere, restitut- tekrar yerine koymak, eski haline iade etmek & Lat re- yeniden + Lat statuere, statut- durdurmak, dikmek, kurmak < Lat status durum, duruş " re+, statü

restoran [xx/b] ~ Fr restaurant 1. canlandırıcı, güç veren, tonik [esk.], 2. lokanta < Fr restaurer onarmak, yenilemek " restore

---

• Paris’te modern anlamda ilk restoran olan M. Boulanger lokantasında (1765) halka sunulan yemekler için kullanılan reklam sözünden alay yoluyla üretilmiştir.

restore [etm [xx/b] mimaride yıkılmaya yüz tutmuş bir yapıyı onarmak ~ Fr restaurer onarmak, yenilemek ~ Lat restaurāre (yıkılmış bir şeyi) yeniden ayağa kaldırmak & Lat re- geri + Lat *staurāre dikmek, ayağa kaldırmak ~ HAvr *stáu-ro- < HAvr *stā- durmak " re+, sütun

resul [Kut xi] ~ Ar rasūl [#rsl im.] elçi, haberci Ar rasala saldı (özellikle saçını)

• Arapça sözcüğün kökeni belirsizdir. #rsl kökünün "gönderme" anlamı isimden türemiştir.

ret >> " red

retina [xx/c] ~ YLat retina gözün ağ tabakası < Lat rete ağ

retorik [DTC 1942] ~ Fr rhétorique belagat, güzel ve sanatlı konuşma ~ EYun rhetōrikē (teχnē) a.a. < EYun rhétōr hatip ~ HAvr *wrē-tor- konuşan < HAvr *werə-3 konuşmak, söylemek

retro [xx/c] ~ İng retro modası geçmiş bir şeyin yeniden moda olması < İng retrospective geriye bakış & Lat retro geri + Lat specere, spect- bakmak " speküle

reva [Kut, Aş xi] ~ Fa rawā giden, uyan, yakışan ~ OFa rawāg a.a. (< Fa/OFa raftan, raw- gitmek)

revaç ~ Ar rawāc (para veya mal) dolaşımda olma, geçerli olma ~ OFa rawāg gitme " reva

revak [xiv] ~ Ar rawāq [#rwq msd.] saçak, sundurma, bedevi çadırının dış kısmındaki tente, sütunlu koridor < Ar rāqa saçtı, taşırdı

revalüe [etm [xx/b] ~ Fr révaluer yeniden değerlendirmek ~ İng revaluate a.a. & İng re- tekrar + İng value değer " valör

revan [Kut, Aş xi] ~ Fa rawān giden < Fa raftan, raw- gitmek " reva

revani [Kenz xviii] rūġanī hamuru yağla yoğurulmuş ekmek, çörek ~ Fa rawġanī bir tür tereyağlı tatlı, tereyağında pişen her şey < Fa rawġan yağ,

özellikle tereyağı veya sadeyağı ~ OFa rōġn a.a. (= Ave raoġnam a.a.) ~ HAvr *reugh-men süt kaymağı, krema

---

• Aynı kökten Alm rahm (süt kaymağı, krema).

reverans [AMithat 1882] ~ Fr révérence 1. saygı, hürmet, 2. saygıyla eğilme ~ Lat reverentia a.a. < Lat revereri hürmet duymak, saygı göstermek & Lat re- + Lat vereri saygı göstermek, gözetmek ~ HAvr *wer-4 gözetmek, kollamak " re+

reverb [xx/c] ~ İng reverb elektronik ses tekniğinde yankı efekti < İng reverberate yankılanmak, tekrarlanarak yankılanmak ~? Lat *reverberare tekrar vurmak, geri basmak & Lat re- geri, tekrar + Lat verberare kırbaçlamak, dövmek < Lat verber kırbaç " re+

• İngilizce sözcük muhtemelen Lat vibrare (titreşmek) fiiliyle anlam karışmasına uğramıştır.

revir [191+] askeriyede sağlık birimi ~ Alm revier havza [esk.], sınırları belirli alan, saha, bölge ~ Fr rivière nehir kenarı, nehir ~ OLat riparia < Lat ripa nehir kenarı " derive

revize [etm [xx/b] ~ Fr réviser yeniden incelemek, gözden geçirmek & Fr ré- yeniden + Fr viser dikkatle bakmak, gözden geçirmek ~ Lat visere < Lat videre, vis- görmek " re+, video

revnak [Aş xiv] ~ Ar rawnaq [#rwnq] parlaklık, güzellik, ihtişam

revolver [İM575 187+] ~ İng revolver 1. dönen her şey, 2. 1835’te Samuel Colt tarafından icat edilen döner tamburlu tabanca < İng revolve bir eksen etrafında dönmek ~ Lat revolvere, revolut- geri dönmek, devrilmek & Lat re- geri + Lat volvere, volut- dönmek " re+, volta

revü [Bah 1924] varyete gösterisi ~ Fr revue 1. gözden geçirme, 2. uzunca arayla yayınlanıp o dönemdeki olayları veya yayınları gözden geçiren dergi, 3. güncel olayları gülünç bir bakış açısıyla ele alan tiyatro gösterisi, genelde varyete gösterisi < Fr revoir yeniden bakmak, gözden geçirmek & Fr re- yeniden + Fr voir görmek, bakmak ~ Lat videre, vis- a.a. " re+, video

rey [Aş, Yus xiv] ~ Ar ra’y [#r’y msd.] görüş, kanı < Ar ra’ā gördü, algıladı, bir görüşü benimsedi

reye [xx/b] ~ Fr rayé ince çizgili (kumaş) < Fr raie1 çizgi ~ Kelt *riga

reyhan [Yus xiv] ~ Ar rayHān [#rwH msd.] fesleğen bitkisi, ocimum basilicum < Ar rīH/rūH (güzel) koku, parfüm, rayiha (= Aram rəyhā a.a.) " ruh

reyon [xx/c] ~ Fr rayon 1. arı peteğinin bir hücresi, 2. çok departmanlı mağazalarda her bir bölüme verilen ad ~ EFr ree petek hücresi ~ Ger

reyting [xx/c] ~ İng rating derecelendirme < İng rate derece, düzey, ölçü, oran < Lat pro rata parte belli bir ölçüye göre < Lat ratus hesaplanmış, ölçülü < Lat reri, rat- " racon

rezalet ~ Ar raδālat [#rδl msd.] rezil olma, utanç verici hale düşme < Ar raδila rezil oldu

reze [Mü xvii] kapı kanatlarına iliştirilen demir çengel ~ Fa raza kulp, halka

rezene [CodC xiii] raziyane ~ Fa rāzyāna şifalı özelliğinden dolayı halk hekimliğinde kullanılan bir bitki, foeniculum vulgare, arapsaçı

rezerv [xx/b] ; [xx/c] bir karar veya sözleşmeye itiraz hakkının saklı tutulduğunu belirten not ~ Fr reserve saklanan şey, yedek < Fr réserver ihtiyaten saklamak, biriktirmek, yedeklemek ~ Lat reservare a.a. & Lat re- geri + Lat servare korumak " re+, serf

rezervuar [xx/b] ~ Fr réservoire yedekleme yeri, hazne ~ OLat reservatorium " rezerv

rezidans [xx/c] resmi konut ~ Fr résidence her tür konut < Fr résider konmak, ikamet etmek ~ Lat residere a.a. & Lat re- geri + Lat sedere, sess- oturmak " re+, sedye

rezil ~ Ar raδīl [#rδl sf.] a.a. " rezalet

rezistans [xx/b] ~ Fr résistance direnç < Fr résister karşı durmak, karşı koymak, direnmek ~ Lat resistere, restat- a.a. & Lat re- geri + Lat sistere, stat- durmak, dikilmek, sıkı durmak, kavi olmak " re+, asistan

rezolüsyon [xx/c] ~ Fr résolution baskı veya elektronik ekranda görüntü yoğunluğu / İng resolution çözüm, çözünüm, a.a. < Lat resoluere çözmek, unsurlarına ayrıştırmak & Lat re- geri + Lat soluere, solut- gevşetmek, çözmek " re+, solüsyon

rezonans [xx/b] ~ Fr résonance çınlama, yankı ~ Lat resonantia a.a. < Lat resonare çınlamak, yankılanmak & Lat re- geri + Lat sonare ses çıkarmak " re+, sonar

riayet [Yus xiv] ~ Ar ricāyat^ [#rcy msd.] bakım, gözetim, gözetme < Ar racā 1. davar güttü, çobanlık etti, 2. baktı, gözetti, göz önüne aldı, anlaşmaya veya kurala uydu (= Aram rācyā çoban)

ribaund [xx/c] bir basketbol terimi ~ İng rebound geri sıçrama & İng re- geri + İng bound sıçramak " re+

rica [Kut xi] reca umut ~ Ar racā’ [#rcw msd.] ümit, beklenti, yalvarma, niyaz < Ar racā umdu, yalvardı, niyaz etti

rical [Yus xiv] ~ Ar ricāl [#rcl çoğ.] erkân, insanlar, özellikle yüksek rütbeli kişiler < Ar racul insan, adam ("ayakta duran, iki ayak üzerinde yürüyen" anlamında) < Ar ricl ayak (= İbr/Aram rəgel a.a.)

ricat [xiv] ~ Ar riccat^ [#rcc msd.] geri dönme, geri çekilme " rücu

rıht basamağın dikey yüzü ~ Fa rēχt döküm < Fa rēχtan, rēz- dökmek

rıhtım [Bia xix] evin damına serilip düzletilen toprak; [LO xix] deniz veya akarsu kenarına toprak döküp tesviye etmek suretiyle yapılan iskele ~ Fa rēχtim düz dam < Fa rēχtan, rēz- dökmek " rıht

rikkat [Aş xiv] ~ Ar riqqat [#rqq msd.] incelik, incelik ve duyarlık gösterme < Ar raqqa inceldi, incelik ve duyarlık gösterdi

rimel [xx/b] kirpik boyası ~ marka Rimmel kirpik boyası markası < öz Eugène Rimmel Fransız kozmetik imalatçısı (1820-1887)

rind [xiv] ~ Fa rind 1. güzel (insan), 2. filozof, kalender kimse

ring [xx/b] ~ İng ring 1. halka, yüzük, çember, 2. boks alanı ~ Eİng hring ~ Ger *hreŋg- 1. halka, 2. halkalar şeklinde dizilmiş asker topluluğu ~? HAvr *skre(n)-gh- halka < HAvr *(s)ker-3 kıvırmak, halka yapmak

---

• Karş. İng range (sıra), rank (rütbe). Aynı kökten EYun kírkos, Lat circus (halka, çember), EYun korōnis (taç).

ringa [LO xix] ~ İt aringa Kuzey denizlerinde bulunan bir balık ~ Ger heriŋg-

---

• Karş. İng herring (a.a.).

risale [xiv] ~ Ar risālat [#rsl msd.] gönderi, mektup, mesaj, kısa kitap " resul

risk [xx/b] ~ Fr risque tehlike, risk ~ İt rischio a.a. ~ ?

• Ar rizq sözcüğünden türetilmesi spekülatiftir.

ritm [P Safa 1949] ~ Fr rythme a.a. ~ EYun rhythmós 1. akış, akım, 2. tempo, müzikte süre ölçüsü < EYun rhéō akmak ~ HAvr *sreu- a.a.

ritüel [xx/c] ~ Fr rituel tören, ayin / İng ritual a.a. ~ OLat rituale törensel < Lat ritus tören, merasim, örf ve adet ~ HAvr *rī-tu- < HAvr *rē(i)- saymak, itibar etmek " racon

rivayet [Yus xiv] ~ Ar riwāyat [#rwy msd.] söylenti < Ar rawā anlattı, bilgi veya haberi iletti

riya [Aş xiv] ~ Ar riyā’ [#r’y msd.] görünür olma, olduğundan farklı görünme, yalan, ikiyüzlülük " rey

riyal ~ İsp real 1. krali, krala ait, 2. bir altın para birimi < İsp rey kral ~ Lat rex, reg- kral " reji

riyaset [Kut xi] ~ Ar ri’āsat [#r’s msd.] reislik, önderlik < Ar ra’āsa baş oldu, önderlik etti " reis

riyaziye ~ Ar riyāDiyyat [#rwD msd.] matematik < Ar riyāD idman, egzersiz < Ar rāDa [msd. rawD] idman yaptı, (akıl veya bedeni) çalıştırdı

rıza [Aş xiv] ~ Ar riDā’ [#rDy msd.] razı olma, razılık < Ar raDā razı oldu

riziko [xx/a] risk (özellikle finans ve sigortacılıkta) ~ Alm risiko risk ~ İt rischio tehlike, risk " risk

rızk [Yus, DK xiv] ~ Ar rizq [#rzq msd.] nimet, günlük yiyecek ~ OFa rōzig a.a. < OFa rōz gün " ruz

roba [Men xvii] ruba ~ İt roba giysi ~ OLat roba değerli, süslü giysi, ganimet ~ Ger *raub- ganimet, yağma ~ HAvr *reup- kapmak, çalmak, kırmak

robot [xx/b] ~ Fr/İng robot mekanik insan ~ Çek robot Karel Çapek’in (1890-1938) RUR adlı öyküsünün kahramanı olan mekanik işçi < Çek robota mecburi hizmet, angarya, köle emeği ~ ESlav rabota a.a. ~ HAvr *orbh-

---

• Aynı kökten Alm arbeit (çalışma).

roda [LF xix] halat halkası ~ Ven ròda [İt ruota] tekerlek ~ Lat rota a.a. " raund

rodaj [xx/c] motorun tam randımanlı çalışmaya başlayıncaya kadar geçen alışma süresi ~ Fr rodage aşınma < Fr roder aşındırmak ~ Lat rodere, ros- kemirmek, paslanmak ~ HAvr *rōd- < HAvr *rēd- kemirmek

rodeo [Hay 1959 195+] ~ İng rodeo Teksas eyaletine özgü bir tür boğa güreşi ~ İsp rodeo 1. halka, ring, etrafı çevrili yer, 2. sığır ağılı < İsp rodear dönmek, döndürmek ~ Lat rotare a.a. " raund

rodi [xx/c] ~ İng roadie televizyon veya sinema çekim ekibinde yol yardımcısı < İng road yol ~ HAvr *roidh- a.a. < HAvr *reidh- at sürmek, yol gitmek

rodyum [xx/b] ~ YLat rhodium bir element ☼ 1803 William Hyde Wollaston, İng. kimyacı < EYun rhódon gül ~ HAvr *wrod- a.a. " roza

---

• Rodyum tuzlarının pembe renginden ötürü.

röfle [xx/c] parıltılı saç boyası ~ Fr reflet yansıma, parıltı ~ İt riflesso < OLat reflectere, reflex- (ışık) yansımak, geri katlanmak ~ Lat reflectere " refleks

rögar [xx/c] ~ Fr regard 1. bakış, bakma, 2. kanalizasyon ve diğer yeraltı tesisatını kontrol etmek için bırakılan menfez < Fr regarder bakmak & Fr re- geri + Fr garder bakmak, gözkulak olmak, beklemek " re+, gard

rogar >> " rögar

roka [LO xix] ~ Yun róka yaprakları yenen bir bitki, eruca sativa ~ Lat eruca 1. tırtıl, 2. roka

---

• İng rocket, Fr roquette, Alm rauke, İt rugula (a.a.) biçimleri Latinceden alınmıştır. Latince sözcüğün iki anlamı arasındaki ilişki açık değildir.

roket [187+] ~ İng rocket havai fişek, füze ~ İt rocchetto [küç.] havai fişek < İt rocca yün eğirmede kullanılan tüp şeklindeki ağırlık, öreke " öreke

---

• Şeklinden ötürü.

rokoko [192+] ; [xx/b] bir tür dondurmalı tatlı ~ Fr rococo 18. yy'a özgü çok süslü sanat tarzı, bir tür süslü işleme < Fr rocaille taş işleme, sedef

rol [ARasim 1897-99] tiyatroda bir oyuncunun payı ~ Fr rôle 1. kâğıt rulosu, 2. tiyatro oyununda bir oyuncunun tüm replikleri ~ OLat rotulus [küç.] tekercik, yuvarlak şey, rulo < Lat rota tekerlek " raund

---

• Aslen "oyuncunun repliklerinin yazılı olduğu kâğıt rulosu" anlamında.

rölanti [xx/b] motorun yavaş tempoda çalışması ~ Fr ralenti yavaşlamış < Fr ralentir (hızlı bir halden) yavaşlamak, yavaşlatmak & Fr re- yeniden + Fr lent yavaş ~ Lat lentus esnek, yapışkan, ağır ~ HAvr *lent-o- gevşek " re+

rölatif >> " relatif

röle [xx/b] ~ Fr relais 1. menzilde at değiştirme, at değiştirme menzili, 2. radyo sinyallerini güçlendirerek ileten verici < Fr relayer yorulan at veya av köpeği yerine yenisini almak < EFr laier bırakmak ~ Frk *laibjan a.a. " re+

rölyef [xx/b] ~ Fr relief kabartma heykel ~ İt relievo a.a. < Lat relevare yukarı kaldırmak, yükseltmek & Lat re- geri + Lat levare kaldırmak " re+, levanten

rom [KT xix] ~ İng rum alkollü bir içki ☼ y.1650 Barbados

• Nihai kökeni belirsizdir.

roman1 [ŞSami 1872] ~ Fr roman edebiyatta bir tür ~ EFr romanz 1. avam Latincesi, halk dili, 2. halk dilinde yazılmış şiir veya öykü, bilimsel olmayan her tür yazı ~ Lat romanice Roma işi, Roma dili < öz Roma İtalya'da bir kent

roman2 [xx/c] Çingene < Çing roma [çoğ.] < Çing rom çingene (erkek) ~ Sans Domba aşağı kasttan çalgıcılara verilen bir isim

romans [Bah 1924] ~ Fr romance duygusal aşk veya kahramanlık öyküsü ~ EFr romanz halk dili, halk dilinde yazılmış şiir veya öykü " roman1

romantik [Bah 1924] ~ Fr romantique romansa ilişkin < Fr romance " romans

romatizma [187+] rümatizm eklem iltihabı ~ Fr rheumatisme 1. her tür akıntılı hastalık [esk.], 2. eklem iltihabı < EYun rheûma, t- akıntı, iltihap, her türlü vücut salgısı < EYun rhéō akmak " ritm

römork [KT xix] ~ Fr remorque bir araç tarafından çekilen diğer araç < Fr remorquer halatla çekmek ~ OLat remulcare a.a. ~ EYun rymoúlkō a.a. & EYun ryma, t- halat + EYun (h)élkō çekmek

rondela [xx/b] civataya eklenen halka ~ İt rondello [küç.] halkacık < İt rondo yuvarlak, değirmi ~ Lat rotundus < Lat rota tekerlek " raund

rönesans [192+] ~ Fr renaissance 1. yeniden doğuş, 2. Avrupa'da 15. yy'da başlayan bilim ve sanatta yenilenme dönemi & Fr re- yeniden + Fr naissance doğuş ~ Lat nascentia a.a. < Lat nasci, nat- doğmak " re+, naif

---

• İkinci anlamı 1840'lardan itibaren yaygınlık kazanmıştır.

röntgen [ServF 1896] ~ Fr (rayons de) Roentgen gözle görülmediği halde fotoğraf filmini etkileyen bir ışın türü ☼ 1895 < öz W. Conrad Röntgen Alman fizikçi (1845-1923)

• 1895'te keşfedilmiş ve Türkiye'de ertesi yıl Galatasaray hocalarından Dr. Isoard tarafından uygulanmıştır.

ropdöşambr [ResCGaz 1911] sabahlık ~ Fr robe de chambre oda giysisi & Fr robe giysi + Fr chambre oda " roba, kamara

röper [xx/b] ~ Fr repère nirengi noktası, bir nesnenin konumunu veya uzaklığını tam olarak bulmaya yarayan referans noktası < Lat reperire, repert- bulmak " repertuar

röportaj [xx/b] basında söyleşi ~ Fr reportage bir gazetecinin imzasıyla yayımlanan haber < İng reporter gazeteci < İng report gazete haberi ~ Fr rapport rapor " rapor

röprodüksiyon >> " reprodüksiyon

roro [xx/c] ~ İng ro-ro tekerlekli araçların gemiyle nakli < İng roll on-roll off bindir indir, a.a. < İng to roll yuvarlamak ~ Fr rouler a.a. " rulo

rosto [xx/b] ~ İt rosto [mod. arrosto] kızartılmış (et) < İt rostire [mod. arrostire] (et) kızartmak ~ Ger *raustjan

rot [xx/b] otomobilin ön aksamında bir parça ~ İng rod çubuk ~ Nor rudda çubuk, sopa

rota [ARasim 1897-99] ~ İt rotta güzergâh ~ OLat (via) rupta "yarma yol", kayaları veya araziyi yararak açılan yol < Lat ruptus yarık, yırtık < Lat rumpere, rupt- yarmak, yırtmak

---

• Aynı kökten Fr route (yol, rota).

rötar [192+] ~ Fr retard gecikme < Fr retarder gecikmek, geciktirmek ~ Lat retardare a.a. & Lat re- + Lat tardus geç " re+

rotasyon [xx/c] ~ Fr rotation ekseni etrafında dönme, döngü ~ Lat rotatio a.a. < Lat rotare dönmek, döndürmek " raund

rotatif [Bah 1924] döner tamburlu basım makinası ~ Fr rotatif 1. döngüsel, 2. dönerek çalışan makina, özellikle döner tamburlu basım makinası < Fr rotation (ekseni etrafında) dönme " rotasyon

roti [xx/a] ~ Fr rôti kızartılmış (et) < Fr rôtir kızartmak ~ Ger *raustjan a.a. " rosto

rotiseri [xx/c] ızgara et lokantası ~ Fr rôtisserie (et) kızartma yeri < Fr rôtir " roti

rotor [xx/c] ~ İng rotor elektrik motorunun hareketli kısmı < İng rotator döndüren, döndürücü < Lat rotare " raund

rötuş [REkrem <1887] ~ Fr retouche 1. yeniden dokunma, 2. resim veya fotoğrafı elle düzeltme & Fr re- yeniden + Fr toucher dokunmak " re+, tuş

rövanş [xx/a] ~ Fr revanche 1. intikam, 2. sporda bir yenilgi üzerine yapılan ikinci karşılaşma < OLat revindicare intikam & Lat re- geri + Lat vindicare öç almak, kan davası gütmek < Lat vindex, vindic- davacı, kan davacısı " re+

• Karş. İng revenge (intikam).

rövaşata [xx/c] ~ İt rovesciata futbolda sırtüstü yatarak atılan şut < İt rovesciare tepetaklak etmek veya olmak, altüst olmak ~ OLat reversare a.a. ~ Lat reversus ters, tepetaklak & Lat re- geri, ters + Lat vertere, vers- dönmek " re+, versiyon

roza [KT xix] gül rengi ~ İt rosa gül ~ Lat rosa a.a. ~ HAvr *wrod- gül

---

• Aynı kökten EYun rhódon, Fa ward (a.a.). Modern Avrupa dillerindeki biçimler Latinceden alınmıştır.

rozbif [xx/a] ~ Fr rosbif sığır rostosu ~ İng roast beef a.a. & İng to roast kızartmak (~ EFr rostir a.a.) + İng beef sığır eti " rosto, biftek

roze [xx/a] pembe şarap ~ Fr rosé gül rengi, pembe < Fr rose gül " roza

rozet [xx/a] ~ Fr rosette [küç.] küçük gül, gül şeklinde kumaş veya kâğıttan yapılmış süs < Fr rose gül " roza

rua [xx/b] ~ Fr roi 1. kral, 2. iskambilde papaz ~ Lat rex, reg- kral " reji

ruam ~ Ar rucām [#rcm] kanlı burun akıntısıyla beliren bir hayvan hastalığı, malleus ~ EYun rheûma, t- akıntı, azellikle göz veya burun akıntısı < EYun rhéō akmak

rubai [xiv] ~ Ar rubācī [#rbc nsb.] dörtlük, şiirde dört mısradan oluşan kıta < Ar arbacat^ dört

rubidyum [xx/b] ~ YLat rubidium bir element ☼ 1868 Robert W. Bunsen, Alm. kimyacı (1811-99) < Lat rubidus kızıl < Lat ruber kırmızı ~ HAvr *rudh-ro- < HAvr *reudh- a.a. " eritr(o)+

ruble ~ Rus rubl’ "sikke", Rus para birimi < Rus rubiti kesmek, kırpmak

rüçhan ~ Ar rucHān [#rcH msd.] ağır basma, öncelikli veya tercihli olma < Ar racaHa daha ağır idi, ağır bastı

rücu [Aş, Yus xiv] ~ Ar rucūc [#rcc msd.] geri dönme < Ar racaca geri döndü

ruf [xx/b] çatı katında olan lokanta ~ İng roof çatı ~ Nor hrof tekne korunağı, kayıkhane ~ HAvr *krōpo- çatı

rufai ~ Ar rifācī [nsb.] Rifaiyye tarikati mensubu < öz AHmad al-Rifācī Rifaiyye tarikati kurucusu (1118-1183)

rugan [Men xvii] rawġan vulg. rūġan yağ, özellikle sade yağ; [xix] rūġan ayakkabı imalinde kullanılan parlatılmış deri ~ Fa rawġanī yağlı < Fa rawġan yağ " revani

ruh [Yus xiv] ~ Ar rūH [#rwH msd.] 1. nefes, soluk, rüzgâr, esinti, ruh, 2. güzel koku (= Aram rūχā a.a. = İbr rəwχa a.a.)

• Felsefede EYun peûma ve Lat spiritus (nefes, ruh) karşılığıdır.

ruhban [Neş xv] ~ Ar ruhbān [#rhb çoğ.] rahipler < Ar rāhib " rahip

ruhsat [xiv] ~ Ar ruχSat [#rχS msd.] izin, lisans, diploma, yetki belgesi

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #r?s? : murahhas, ruhsat, terhis

ruj [xx/b] dudak boyası ~ Fr rouge kırmızı renk, allık ~ Lat rubeus kızıl < Lat ruber kırmızı " rubidyum

rüku [Aş xiv] ~ Ar rukūc [#rqc msd.] ayakta durarak (saygı veya dua için) bedeninin üst kısmını öne eğme < Ar rakaca öne eğildi

rüküş [xx/a] gülünç bir şekilde giyinip süslenen (kadın) < Tü lüküs " lüks1

rulet [ARasim 1897-99] ~ Fr roulette [küç.] tekercik, bir kumar aleti < EFr rouelle [küç.] küçük tekerlek ~ OLat rotula a.a. < Lat rota tekerlek " raund

rulman [xx/b] ~ Fr roulement 1. yuvarlanma, 2. makinalarda dönmeyi kolaylaştıran ara birim < Fr rouler yuvarlamak, yuvarlanmak ~ OLat rotulare a.a. " raund

rulo [192+] ~ Fr rouleau yuvarlanmış şey, top < Fr rouler yuvarlamak, yuvarlanmak " rol

Rum [xi] ~ Yun rōmiós (Doğu) Romalı < öz Roma Roma kenti " roman1

rumba [ARasim 1897-99] ~ İsp rumba Küba'da 1890'larda yayılan bir dans türü

rümuz [Mercimek xv] ~ Ar rumūz [#rmz çoğ.] remizler < Ar ramz " remiz

rüşt ~ Ar ruşd [#rşd msd.] 1. doğru yolu izleme, aklı başında olma, 2. olgunluk, büluğ < Ar raşada doğru yolu izledi

rüstik [REkrem <1887] ~ Fr rustique köy tarzında ~ Lat rusticus köylü, taşralı < Lat rur, rus- köylük yer, taşra ~ HAvr *reuə-es- açıklık, alan, tarla < HAvr *reuə-1 açmak

rüsum ~ Ar rusūm [#rsm çoğ.] harçlar, damga vergileri < Ar rasm harç, damga vergisi " resim

rüsva [Aş, Yus xiv] ~ Fa ruswāy rezil, maskara

rüşvet [xiv] rişvet ~ Ar rişwat [#rşw msd.] a.a. < Ar raşā rüşvet verdi

rütbe ~ Ar rutbat [#rtb msd.] derece, sıra, sınıf, askeri rütbe

rutenyum [xx/b] ~ YLat ruthenium bir element ☼ 1845 Karl Klauss, Alm. asıllı Rus kimyacı < Ruthenia Rusya

rutin [xx/c] ~ Fr routine alışkanlıkların dışına çıkmayan, kalıplaşmış < Fr route yol, rota, güzergâh ~ Lat (via) rupta karayolu

rutubet [xiv] ~ Ar ruTūbat [#rTb msd.] nem, nemli olma < Ar raTiba nemli idi, nemlendi (= Aram reTəbā nem = Akad raTābu a.a.)

rüya [MMem xvi] ~ Ar ru’yā’ [#r’y msd.] görme, hayal, rüya " rey

rüyet ~ Ar ru’yat [#r’y msd.] görme, vizyon " rey

ruz [Aş, Yus xiv] ~ Fa/OFa rōz gün (= Ave raocah- ışık, aydınlık = Sans rōçati aydınlık olmak, ışımak) ~ HAvr *louk-o- gündüz, ışık, aydınlık < HAvr *leuk- ışımak, parlamak

---

• Aynı kökten Lat lucere, Ger *leuhtan (aydınlık olmak, ışımak); Sans ruçi, Lat lux, lumen, İng light, Erm luys, Rus luts (ışık); Sans rōka, Yun leukós (aydınlık, beyaz); Lat lūna, Erm lusin (ay). Ar rizq (günlük yiyecek) Orta Farsçadan alıntıdır.

rüzgâr [Aş, Yus xiv] gün, çağ, zaman; [Men xvii] rūzigâr yel, hava, dünya, çağ, kader, kısmet ~ Fa rōzgār 1. gün, 2. sabah meltemi ~ OFa rōzgār gündüz, sabah < OFa rōz gün " ruz, kâr

ruzname ~ Fa rōz nāma günce, kronik " ruz, name

saadet [Env xiv] ~ Ar sacādat^ [#scd msd.] uğur, mutluluk < Ar sacada uğurlu ve mutlu olma

saat [Kut, Aş xi] zaman, an ~ Ar sācat^ [#wsc msd.] 1. zaman, an, 2. günün 24'te biri olan süre ~ Aram şācətā a.a. < Aram şāc zaman, süre " vüsat

---

• Sözcüğün birinci anlamı çeşitli deyimlerde korunmuştur. Karş. ölüm saati vb. • Arapça sözcük İbr şācah (a.a.) gibi Aramiceden alıntıdır. Aynı Sami kökü #wsc^ biçiminde Arapçada da mevcut olup, mekân içinde uzama ifade eder.

sabah [Yus, DK, Gül xiv] ~ Ar SabāH [#SbH msd.] gün doğumu < Ar SabuHa ışıdı, aydınlandı, ışık saçtı

saban/sapan1 Tü [Uy viii+] sapan karasaban, çift sürme aygıtı; [xi] saban < Tü sāp- saplamak, sivri bir şey sokmak < Tü *saβ- a.a. " sok-

sabi [Yus xiv] ~ Ar Sabin [#Sbw sf.] çocuk

sabık [xiv] ~ Ar sābiq [#sbq fa.] önceki, eski < Ar sabaqa [msd. sabq] öne geçti, önce geldi, ardında bıraktı

sabıka [Men xvii] eski şey (hak, borç vb.), eskiden kalma < Ar sābiq önceki, eski " sabık

---

• Bu anlam Türkçeye özgüdür; karş. Ar sābiqat (öne geçme, öncelik).

sabır1/sabr- [Kut, Aş xi] ~ Ar Sabr [#Sbr msd.] a.a. < Ar Sabara sabretti

sabır2 'sarı sabır', bir kaktüs türü ~ Ar Sabir bir tür kaktüs, aloe = Aram Sabərā a.a. = Akad Sibāru a.a.

sabit [Kut, Aş xi] ~ Ar θābit [#θbt fa.] sebat eden, yerinde duran < Ar θabata sebat etti " sebat

şablon [xx/c] kalıp ~ Alm schablone kartondan kesilerek çıkartılmış kalıp ~ scampelioen model, nümune ~ ?

sabo [Aİhsan 1891] ~ Fr sabot tahtadan oyma ayakkabı ~ ?

sabote [etm [Bah 1924] sabotaj ~ Fr saboter siyasi veya ekonomik bir amaçla üretimi aksatmak < Fr sabot tahta ayakkabı " sabo

---

• Fransa'da 1910'da demiryolu işçilerinin tahta ayakkabıları makasların arasına sokmak suretiyle tren seferlerini aksatma eyleminden.

sabuk >> " abuk sabuk

sabun [xiv] ~ Ar Sabūn a.a. ~ Aram Sabūn a.a. ~ Lat sapo, -n- a.a. ~ Ger *saipō- cıvık şey, macun, temizlenmek için kullanılan bir tür yağ ~ HAvr *soib-on- cıvık şey

---

• Fr savon, İng soap, Alm seife biçimleri Latinceden alınmıştır. Latince sözcüğün Germenlerden alındığını Tacitus (MS 56-120) belirtir.

sac Tü [xi] saç tava, kızartma sacı

saç Tü [viii] saç a.a.

saç[mak Tü [Uy viii+] saç- saçmak, yaymak, dağıtmak (= Moğ saçu- a.a., = Moğ saçug saçak, perçem, püskül)

saçak <Tü [Kıp xiv] örtü saçağı, çatı saçağı < Tü saç- " saç-

şad [Aş, Yus xiv] ~ Fa/OFa şād sevinçli, mutlu ~ EFa şiyāti- a.a. ~ HAvr *kwiē-t- huzurlu < HAvr *kweiə- huzurlu olmak, istirahat etmek

---

• Aynı kökten Lat quiēs (huzur, istirahat), quiētus (huzurlu).

sada/seda [MMem xvi] ~ Ar Sadā' [#Sdy msd.] yankı, eko, tınlama

sadak [DK xiv] ~ Moğ sağadag/saadag ok torbası, tirkeş

sadaka [Aş xiv] ~ Ar Sadaqat [#Sdq msd.] fakire para verme ~ Aram Sədaqā a.a. < Aram #Sdq erdemli olma, adil olma " sıtk

sadakat ~ Ar Sadāqat [#Sdq msd.] erdemli olma, doğru ve adil olma " sıtk

sadaret sadrazamlık makamı < Ar Sadr " sadrazam

• Karş. Ar Sadāra (bir mecliste veya protokolde öncelik, saygınlık). "Sadrazamlık makamı" anlamı Türkçeye özgüdür.

sade [xiv] ~ Fa sāda saf, basit, yalnız, katıksız ~ OFa *sādag

sadet [Neş xv] saded ~ Ar Sadad [#Sdd msd.] maksat, ilgi, konuyla ilgili olma = Aram #Sdd gözünü dikme, bir konuya yoğunlaşma

sadık [Aş, Yus xiv] ~ Ar Sādiq [#Sdq fa.] doğru ve erdemli kimse, dost " sıtk

şadırvan [Men xvii] 1. fıskiyeli süs çeşmesi, 2. Türkmenlere özgü portatif ev-çadır ~ Fa/OFa şādrawān 1. padişah ve vezir konağı önüne çekilen büyük tente, geniş saçak, 2. fıskiye göbeği şeklinde mimari süsleme

sadizm [xx/b] ~ Fr sadisme acı vermekten (cinsel) haz alma < öz Marquis de Sade Fransız yazar (1740-1814)

sadme ~ Ar Sadmat [#Sdm msd.] çarpma < Ar Sadama çarptı

sadrazam + [xvi] Sadr-ı acZām büyük başkan, Osmanlı devletinde başvezir & Ar Sadr [#Sdr] 1. göğüs, 2. kaynak, suyun başı, başlangıç, bir şeyin ön tarafı, lider, başbuğ, ferman kaynağı + Ar acZām en büyük " sedir1, azami

saf1 [xiv] safi ; [BK 1799] saf ~ Ar Sāfin [#Sfw fa.] temiz, halis, arı, berrak < Ar Safā [msd. Safwat/Safā] temiz ve halis idi

---

• Türkçe kullanımda saf (sıfat) ve safi (zarf) biçimleri ayrışmıştır.

saf2 [Aş, Yus xiv] ~ Ar Saff [#Sff msd.] sıra, dizi < Ar Saffa dizdi, düzdü, sıraladı

safa [Yus, DK, Gül xiv] ~ Ar Safā’ [#Sfw msd.] 1. bulanık olmama, duruluk, berraklık, 2. iç huzuru, mutluluk " saf1

safahat ~ Ar SafaHāt [#SfH çoğ.] düzeyler, düzlemler, sayfalar, safhalar < Ar SafHat " safha

şafak [Kıp xiv] günbatımı kızıllığı; [LO xix] a.a., bazen tan vakti aydınlığı ~ Ar şafaq [#şfq msd.] 1. zayıflık, zayıflama, yumuşama, 2. günbatımı kızıllığı " şefkat

———————

• "Sabah aydınlığı" anlamı 20. yy’da ağır basmıştır.

safari [xx/c] ~ İng safari sürek avı ~ Swa safari yolculuk ~ Ar safar a.a. " sefer

———————

• Doğu Afrika dillerinden.

safderun ~ Fa Sāf darūn temiz yürekli & Ar Sāf + Fa darūn gönül, iç yüz " saf1, derun

safdil ~ Fa Sāf dil temiz yürekli & Ar Sāf + Fa dil yürek " saf1, dil2

safha [Aş xiv] ~ Ar SafHat [#SfH msd.] düzlem, düzey, tabaka, kitap sayfası < Ar SafaHa [msd. SafH] yaydı, düzledi

safi [Aş xiv] ~ Ar Sāfin [#Sfw fa.] temiz, halis " saf1

safir [Men xvii] ~ Ar Safīr mavi renkli bir süs taşı ~ EYun sápfeiros a.a. ~ Aram sapīr a.a. ~ Sans sanipriyám a.a.

———————

• Fr/İng sapphire < Lat sapphirus Yunancadan alınmıştır.

safra1 [xiv] ~ Ar Safrā’ [#Sfr1 sf. f.] öd salgısı < Ar aSfar [sf.] koyu sarı

———————

• Renk sıfatlarının dişil halini yapan faclā’ vezninde. Aynı kökten Ar Sufr (bakır veya pirinç).

safra2 [EvÇ xvii] ~ Yun saboúra gemilerde denge ağırlığı ~ Lat saburra kum, kum torbası

safran [Kut, Aş xi] za'feran ~ Ar zacfarān sarı boya veren soğanlı bitki, crocus sativus ~ Akad azupīru a.a. < Sam #zpr koyu sarı " safra1

safsata ~ Ar safSaTat [msd.] laf ebeliği, sofistlik ~ EYun sofisteía a.a. < EYun sofistēs sofist, laf ebesi " sofist

şaft [xx/a] ~ İng shaft dal, çubuk, mil, eksen ~ Ger *skaft-

saftirik/saftoron [xx/c] kurnaz olmayan, naiv (argo) ~ Fa sāf darūn temiz yürekli " safderun

safvet ~ Ar Safwat [#Sfw msd.] saf ve berrak olma " saf1

sağ Tü [Uy viii+] sağ sağlıklı, iyi, sağlam, talihli; [Oğ xi] uğurlu taraf, sağ yan

———————

• "Sağ taraf" anlamı Oğuz grubu dillerine özgüdür.

sağ[mak Tü [Uy viii+] sağ- (= Moğ sağa- süt sağmak)

sağanak Tü? [MMem xvi] şiddetli yağmur (= Moğ şağı-dökülmek, çok şiddetli yağmur yağmak)

sağdıç Tü [Uy viii+] sağdıç 1. hesap, 2. mensup, ait, aileden sayılan; [xi] düğünde damadın arkadaşı

sağır Tü? [İMüh xiii] sağır/saŋğır kulağı işitmeyen (= Moğ sağara- güçten düşmek, zayıflamak, eksilmek, ağırlaşmak, yavaşlamak < Moğ sağa- kısmak, sıkmak)

sağla[mak YT [CepK 1935] 1. teyit etmek, confirmer, 2. temin etmek < Tü sağ " sağ

sağlam <Tü [LO xix] salim, kavi, emin, sahih < Tü sağ " sağ

• -lam ekinin yapısı ve işlevi açık değildir.

sağmal [Kıp xiv] ~ Moğ sağamal sağılan, süt veren < Moğ sağa- süt sağmak " sağ-

---

• Moğolca edilgen fiil sıfatı yapan -mal ekiyle.

sağrı Tü [Kaş, İMüh xi] sağrı kaba deri, kösele; [Kıp, DK xiv] atın kalçası (= Moğ sağurı(n) oturma yeri, oturak, kaide < Moğ sağu- oturmak)

şah1 [Kut, Aş xi] ~ Fa şāh/şah kral, hükümdar ~ EFa χşāyath- a.a. (= Ave χşi-/χşāya- muktedir olmak, gücü yetmek)

• Aynı kökten Fa şahr < EFa χşathra- (krallık), Fa şāyistan (mümkün olmak, -ebilmek).

şah2 [damar ~ Fa şāχ dal, özellikle kalın dal, boynuz

saha ~ Ar sāHat [#swH msd.] avlu, alan, meydan, agora, geniş ve serbest yer

sahabe [Kut, DK xi] ~ Ar SaHabat [#SHb çoğ.] dostlar, özellikle Peygamberin dostları < Ar SāHib dost " sohbet

sahan [xiv] sahn ~ Ar SaHn [#SHn msd.] yassı ve enli kap, evin orta bölümü, düzlük yer

şahane [Yus xiv] ~ Fa şāhāna şaha ait, krallara layık " şah1

şahbaz [Yus, DK xiv] ~ Fa şāh bāz şah oynayan/oynatan " şah1, +baz

şaheser ~ Fa şāh asar başyapıt & Fa şāh kral + Ar aθar yapıt " şah1, eser

sahhaf ~ Ar SaHHāf [#SHf im.] kâğıt veya kitap tüccarı < Ar SaHīfat kâğıt " sahife

sahi [DK xiv] sahih ~ Ar SaHīH [#SHH sf.] sağlıklı, doğru, gerçek " sahih

sahife [xiv] ~ Ar Sahīfat [#SHf sf. f.] yazılı sayfa, kâğıt yaprağı

• Ar #SHf muhtemelen #SfH (yayma) kökünün Güney Arapça biçiminin özel anlam kazanmış halidir. Tü yazmak (1. yaymak, 2. yazı yazmak) fiiliyle paralellik ilgi çekicidir.

sahih [xiv] 1. sahi, doğru, 2. peygamber hadisleri arasında en doğru kabul edilenler ~ Ar SaHīH [#SHH sf.] sağlıklı, doğru, tam, kusursuz, hukuken geçerli " sıhhat

şahika [KT xix] zirve < Ar şāhiq [#şhq fa.] yüksek (özellikle dağ), nefes kesen < Ar şahaqa [msd. şahīq] ani ve derin nefes aldı, nefesi kesildi

sahil [Aş xiv] ~ Ar sāHil [#sHl fa.] deniz kıyısı < Ar saHala [msd. saHl] rendeledi, traş etti, erozyon yaptı

• Anlam ilişkisi için karş. İng shore (deniz kıyısı) < shear (kırpma, traş etme).

şahin [Kıp xiv] şahīn ; [DK xv] şahan ~ Fa şāhīn "kral kuşu", bir tür beyaz ve soylu av kuşu " şah1

sahip [Kut xi] sahib ~ Ar SāHib [#SHb fa.] 1. yoldaş, arkadaş, 2. hakim, vasi, sahip, malik

şahıs/şahs- [Aş xiv] ~ Ar şaχS [#şχS] kişi, birey, belli bir kişi < Ar şaχaSa [msd. şuχūS] dikildi, ayağa kalktı

EŞKÖKENLİLER:
Ar #ş?s? : müşahhas, şahıs, teşhis

şahit [Kıp xiv] şāhid ~ Ar şāhid [#şhd fa.] tanık " şehadet

şahmaran ~ Fa şāh mārān yılanlar kralı & Fa şāh kral + Fa mārān [çoğ.] yılanlar (< Fa mār yılan = Ave mairyâ öldüren, katil, yılan) " şah1

• Karş. Sans māraka (öldüren, katil, veba, atmaca) < mriyáte (öldürmek).

şahmerdan [DK xiv] yiğitler şahı, Hz. Ali'nin ünvanı; [xix] büyük ve ağır tokmak ~? Fa şāh-i mardān yiğitler şahı " şah1, mert

---

• İki anlam arasındaki ilişki açık değildir. Şemseddin Sami'nin *şah merdane yorumu, merdane kavramıyla ilişki kurulamadığı için ikna edici değildir.

sahne [xix] tiyatro oyunu oynanan alan (Fr scène karşılığı) < Ar SaHn sahanlık, düzlük " sahan

---

• Bak. senaryo.

şahnişin [Men xvii] şah tahtı, sokağı gören yükseltilmiş sedir, cumba ~ Fa şāh nişīn şah tahtı & Fa şāh kral + Fa nişīn oturma yeri (< Fa nişastan, nişīn- oturmak) " şah1, nişasta

sahra [Aş xiv] ~ Ar SaHrā' [#SHr sf. f.] 1. kızıl sarı veya boz renk, 2. bozkır, çöl (= Aram #SHr kızıl renk = İbr #SHr açık sarı veya beyaz renk)

• Renk ve kusur sıfatlarının müennesini yapan faclā' vezninde.

şahrem [Men xvii] şerha şerha dilim dilim, parça parça (et); [LO xix] şahrem şahrem a.a. < Ar şarHat [#şrH] dilim, yarık " şerh

sahte ~ Fa sāχta yapılmış, yapma, mamul, suni < Fa/OFa sāχtan, sāz- yapmak, imal etmek, düzmek (= Ave sac- a.a.)

sahtiyan [CodC xiii] ~ Fa sāχtiyān 1. işlenmiş şey, 2. özel bir yöntemle işlenmiş deri, maroken (< Fa sāχtan, sāz- yapmak, imal etmek) ~ OFa sāχtag maroken " sahte

sahur [xiv] ~ Ar saHūr [#sHr im.] seher vakti yenen yemek < Ar saHar tan ağarması " seher

şaibe [Men xvii] şaibet ~ Ar şā'ibat [#şwb fa. f.] pislik, leke, bulanıklık < Ar şāba [msd. şawb/şiyāb] karıştırdı, kirletti, lekeledi

saik ~ Ar sā'iq [#swq fa.] güden, motive eden " sevk

sair ~ Ar sā'ir [#s'r fa.] kalan, artan < Ar sa'ara kaldı, arttı

şair [Kut xi] ~ Ar şācir [#şcr fa.] özel bir anlama yeteneğine sahip olan, şiir yapan " şiir

şak, şakır onom [Kaş xi] çak çarpma ve vurma sesi, taş veya çakıl sesi, kırbaç sesi, alkış sesi, dil sesi, kuş sesi; [İdrH xiv] şaklamak " çak-

---

• İnisyal ç- ve ş-li biçimler en geç 20. yy'a dek eşdeğer olarak kullanılmıştır. Özgün biçimin ç- olduğu varsayılabilir.

şaka [Men xvii] 1. talihsizlik, üzüntü, 2. (usit.) birisiyle alay ederek eğlenme ~ Ar şaqā' [#şqw msd.] talihsizlik, üzüntü, acı, sıkıntı < Ar şaqā acı ve sıkıntı çekti, bedbaht ve talihsiz idi

saka1 [xiv] ~ Ar saqqā' [#sqy im.] sucu, su veren " saki

saka2 [Arg xvi] bir kuş türü, carduelis ~ ?

sakağı ~ Moğ saqağu bir hayvan hastalığı, ruam < Moğ saquy- kabarmak, şişmek " sakal

şakak [CodC, MŞ xiii] başın yarısı ~ Ar şiqāq [#şqq çoğ.] bir şeyin iki yarısı < Ar şiqqat yarım < Ar şaqqa yardı, ikiye ayırdı " şık1

• Karş. Ar şaqīqat (migren, başın yarısını etkileyen ağrı).

sakal Tü [Uy viii+] sakal (= Moğ saqal a.a. < Moğ saquy- bitmek, çıkmak, kabarmak)

• Moğ sak?uy- fiilinin Türkçe eşdeğeri kaydedilmemiştir. Muhtemelen aynı kökten Tü sak?ız (ağaçlarda oluşan reçine).

sakar Tü? [Kıp xiv] atın alnındaki iz; [DK xiv] alnında uğursuzluk nişan bulunan kimse, ters, uğursuz

sakarin [ÖSeyf 1920] ~ Fr/İng saccharin şeker yerine kullanılan bir madde ☼ 1879 Ira Remsen ve Constantin Fahlberg, Amer. kimyacılar. < OLat saccharum şeker ~ EYun sákχaron a.a. ☼ MÖ 325 Nearkhos, Büyük İskender'in Hindistan seferi dönüşünde ~ Prakrit śakkharā a.a. " şeker

sakat ~ Ar saqaT [#sqT] düşük, döküntü, kıymetsiz şey, ürün veya yiyeceğin düşük nitelikli olanı < Ar saqaTa düştü " sukut

sakatat saqaTāt [çoğ.] kesilen hayvanın iç organları < Ar saqaT döküntü, değersiz, ürün veya yiyeceğin düşük nitelikli olanı " sakat

şakayık ~ Ar şaqāyiq [#şqq çoğ.] anemonlar < Ar şaqīqat anemon, Manisa lalesi adı verilen çiçek

saki [Aş, Yus xiv] ~ Ar sāqin [#sqy fa.] mecliste su veya içki kadehi sunan kişi < Ar saqā [msd. saqy] su verdi, suladı (= Aram şāqyā içki kadehi sunan kişi, saki = Akad şāqū a.a.)

şaki [Kıp xiv] suç işleyen, kriminel ~ Ar şaqīy [#şqw sf.] bedbaht, talihsiz, zavallı " şaka

---

• "Hırsız, yağmacı" anlamı Türkçeye özgüdür.

şakı[mak <Tü [İdrH xiv] kuş ötmek < Tü *çakı- < Tü çağ/çak [onom.] ötme sesi, çığırtma ve cırlama sesi " çağır-

sakil [Mercimek xv] ~ Ar θaqīl [#θql sf.] ağır, hantal " sıklet

sakin [Yus xiv] ~ Ar sākin [#skn fa.] 1. oturan, bir yerde ikamet eden, 2. hareketsiz, durgun " sükûn

---

• Karş. Akad şākinu (oturan) < şakānu (oturmak, ikamet etmek).

sakın[mak Tü [Uy viii+] sakın-/sakan- düşünmek, endişe etmek; [xi] dikkat etmek, uyanık olmak, bekçilik etmek < Tü saq dikkatli, gözeten, düşünceli < Tü sa- düşünmek " say-

sakınca YT [CepK 1935] mahzur, ihtiraz kaydı < Tü sakın- " sakın-

şakirt [Aş xiv] şagird ~ Fa şāgird öğrenci, talebe, çırak ~ OFa aşakart a.a. (= Sogd əşkart- takip etmek, peşinden gitmek) " şikâr

---

• Erm aşagerd (öğrenci) biçimi Orta Farsçadan alınmıştır.

sakıt [xiv] ~ Ar sāqiT [#sqT fa.] düşen " sukut

sakız Tü [Uy viii+] sakız reçine; [MŞ xiv] sakız ağacından elde edilen reçine < Tü *sak- filiz veya çıban veya tomurcuk çıkmak, kabarmak " sakal

sakla[mak Tü [Uy viii+] sakla- gözetmek, korumak, dikkat etmek < Tü sak dikkatli, gözeten, gözetici " sakın-

saklambaç <Tü [LO xix] bir çocuk oyunu < Tü saklan- " sakla-

• Muhtemelen *saklanmaç < saklanmaca biçiminden dissimilasyon yoluyla.

sako [xx/a] hafif ve şekilsiz ceket, pardesü ~ İt sacco 1. çuval, torba, 2. gevşek bir tür ceket ~ Lat saccus çuval bezi, çuval, çul ~ EYun sákkos a.a. (= İbr śāq a.a. = Akad saqqu a.a.)

• Yunanca sözcük bir Sami dilinden alınmıştır.

şakrak <onom [LO xix] şen, şatır, şakıyan < Tü şakı- " şakı-

saksağan Tü [Uy viii+] sağızgan ; [xi] sağzığan/saksıkan bir kuş türü < Tü sakı-/şakı- [onom.] kuş sesi

---

• Karş. Moğ şağsı- (saksağan gibi ötmek), şağ- (kuş şakımasını ifade eden yansıma söz)

şakşakçı <onom [LO xix] şakşakî dalkavuk, soytarı < Tü şakşak [onom.] alkış sesi " şak

saksı Tü? [Kıp xiv] sağsı/saksı topraktan yapılmış çanak

• Saksî (Saksonya porseleni) sözcüğü ile birleştirilmesi fantezidir.

saksofon [xx/b] bir müzik aleti; [xx/c] fellatio (argo)
~ Fr saxophone bir müzik aleti ☼ 1841 Adolphe Sax, Bel. müzisyen (1814-1894). & öz Sax + EYun fonē ses " fon(o)+

şakşuka <onom [xx/c] doğranmış patlıcanla yapılan bir yemek, musakka < Tü şak şuk [onom.] doğrama sesi " şak

---

• Arapça kökenli musakka adının Türkçe karşılığıdır.

şakul [Men xvii] ~ Ar şāqul ipe asılı bir ağırlıktan oluşan duvarcı aleti, çekül ~ Aram şqālā ağırlık < Aram #şql tartmak, ağır olmak " sıklet

---

• Aynı kökten İbr şeqel (tartı birimi, para birimi) < Akad şiklu (a.a.).

sal Tü [xi] sal 1. destek, dayanak, platform, 2. suda yüzen tahta platform

şal [Men xvii] ~ Fa şāl alacalı kumaş parçalarıyla dikilmiş örtü ~ Hind şāl a.a.

• Batı dillerine Türkçe veya Farsçadan geçmiştir. Karş. İng shawl, Fr chale.

sal[mak Tü [Uy, Kaş viii+] sal- uzatmak, gevşetmek, bırakmak, sallamak, sarkıtmak, atmak, göndermek

---

• Moğ sal-/salu- (serbest kalmak, çözülmek, boşanmak) geçişsiz fiildir. • Aynı kökten salk- > sark- (asılı olmak), sap-/sapı- (kuvvetle sallamak).

salâ [Yus xiv] ~ Ar Salāt [#Slw msd.] secde, secde ederek yapılan ibadet, namaz ~ Aram Səluwtā [#Slw] a.a.

salah [xiv] ~ Ar SalāH [#SlH msd.] uygunluk, sağlık, ahlaken iyi olma, iyileşme, manevi kurtuluş " sulh

salahiyet ~ Ar SalāHiyyat [#SlH msd.] 1. uygunluk, işe yararlık, geçerlilik, yeterlik, 2. yetki " sulh

salak <Tü [Men xvii] cinsel organını teşhir eden; [KT] bir çubuğa zincirle bağlı topuzlardan oluşan savaş aleti; [Bah 1924] ahmak, budala < Tü sal- salmak, sallamak " sal-

salam [xx/b] ~ İt salame tuzlanmış et ~ OLat salamen tuzlu şeyler < Lat sal tuz ~ HAvr *sal-d- tuz

---

• Aynı kökten EYun (h)áls, İng salt, Alm salz, Fr sel (tuz).

EŞKÖKENLİLER:
Lat sal : salam, salamura, salata, salça, sos, sosis
EYun (h)áls : halojen

salamanje [REkrem <1887] ~ Fr salle à manger yemek salonu < Fr salle salon ~ OLat sala a.a. " salon

salamura [EvÇ xvii] salamora ~ Ven salamóra [İt salamoia] tuzlu suya yatırma & Lat sal tuz + Lat muria balık ve et saklamakta kullanılan baharat karışımı " salam

• Karş. Fr saumure, Yun almyrís (salamura), Ar mürrī, Erm more (tuz ve baharla salamura edilmiş balık).

salapurya [KT xix] bir tür yelkenli kayık ~ İt slabri Doğu Akdeniz'e özgü tek yelkenli balıkçı kayığı (= Fr slabre Kuzey Denizinde ringa balığı avında kullanılan bir tür tek yelkenli tekne = Hol sloep a.a. =? EAlm slēpper çekici, trol) " şilep

salaş [Men xvii] baraka; [ARasim 1897-99] baraka şeklinde lokanta ~ Mac szállás ev < Mac száll konmak, yerleşmek

salata [Arg xvi] ~ Ven salàta [İt insalata] a.a. ~ OLat herba salata tuzlu suya yatırılmış sebze, turşu < Lat salare tuzlamak " salam

salavat [Yus, DK xiv] ~ Ar Salawāt [#Slw çoğ.] secdeler, din ulularının adı anılınca söylenmesi saygı sözleri < Ar Salāt secde, namaz " salâ

salça [KT xix] ~ İt salsa her çeşit sos < Lat salsa [n. çoğ.] tuzlu şeyler < Lat salsus tuzlu < Lat sal tuz " salam

saldır[mak Tü [Uy, xv TS viii+] saltur- bıraktırmak, salmasına sebep olmak; [Oğ, EvÇ xi] hücum ettirmek, hücum etmesini sağlamak; [LO xix] savlet etmek
Tü sal- " sal-

• Geçişli sal- fiilinden geçişsiz fiil üretir gözüken -dır- ekinin işlevi açıklanmaya muhtaçtır.

saldırgan YT [CepK 1935] mütecaviz < Tü saldır- " saldır-

saldırı YT [CepK 1935] tecavüz < Tü saldır- " saldır-

şale [xx/a] ~ Fr chalet İsviçre'ye özgü ahşap dağ evi

salep ~ Ar SaHlab orkide bitkisinin kökünden elde edilen nişasta benzeri toz ve bu tozdan yapılan içecek < Ar χuSyatu-θ-θaclab "tilki taşağı", orkide < Ar θaclab tilki

• Zeytin tanesi şeklindeki çift rizomlarından ötürü. Aynı bitkinin Türkçe eski adı it taşağı'dır. Karş. orkide.

şalgam [CodC xiii] ~ Fa şalġam şalgam (brassica napus) veya turp (brassica rapa)

• Ar salcam, Erm şoġkam (a.a.) biçimleri Farsçadan alınmıştır.

salgı YT [TDK 1944] ifrazat < Tü sal- " sal-

salgın <Tü [TS xiv] keyfî vergi; [TS xvi xvi] bulaşıcı hastalık < Tü sal- " sal-

salhane mezbaha & Ar salχ [#slχ msd.] hayvan derisini yüzme (= İbr/Aram #şlχ a.a.) + Fa χāna ev " hane

salı ~? Ar θalīθ [#θlθ] üçüncü (gün) < Ar θalāθat üç " sülüs

• Ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

salih [xiv] ~ Ar SāliH [#SlH fa.] iyi, uygun, erdemli " sulh

salihatı nisvan ~ Ar Sālihatu-n-niswān erdemli kadınlar & Ar Sālihat [#Slh f.] iyi, erdemli + Ar niswān [çoğ.] kadınlar " salih, nisa

salık <Tü [TS xiv] gönderilen şey, haber < Tü sal- göndermek " sal-

salik ~ Ar sālik [#slk fa.] bir yolu izleyen, bir tarike mensup olan " meslek

salim [xiv] ~ Ar sālim [#slm fa.] sağlıklı, emin, güvenli " selam

salıncak <Tü [Kıp xiv] salıncak/selgencek sallanma düzeneği < Tü salın- [xi] " sal-

salip [xiv] salib ~ Ar Salīb haç, çarmıh ~ Aram Slāb/Salib a.a. < Aram #Slb çarmıha germe, kazığa oturtma

salise ~ Ar θāliθat [#θlθ fa. f.] 1. üçüncü, üçüncül, 2. salise < Ar θalāθat üç " sülüs

---

• Karş. saniye.

salisilik [xx/b] ~ Fr salicylique kimyada bir bileşik < Lat salix, salic- söğüt ağacı ~ HAvr *sal(i)k- söğüt

salkım <Tü [DK xiv] askı, hevenk < Tü *salk- sarkmak, asılı olmak < Tü sal- sarkıtmak, sallamak (= Moğ salbay- sarkmak) " sark-

---

• Karş. TTü salkı/salkık (sarkık - xvi).

salla[mak <Tü [Arg xvi] ileri geri salmak < Tü sal- " sal-

• Sürekli ve kararsız eylem ifade eden -(a)la- ekiyle. Yun/EYun sálos (geminin dalgada sallanması) sözcüğü ile benzerliği ilgi çekicidir.

şallak <onom [EvÇ xvii] cellak/cullak/şallak çıplak; [xix] şallak mallak erkeklik organının açıkta olduğunu ifade eden deyim = Tü cavlak/cıbıldak/çıplak " çıplak

sallapati [İstArgo 193+] mevki ve münasebet gözetmeyen, ulu orta (argo) " salla-, pati

salmastra ~ İt salmastra üstüpü, conta, su sızdırmaması için boru ağzına sarılan ip [xviii]

• Nihai kökeni belirsizdir

salmonella [xx/c] ~ YLat salmonella bozuk gıdalarda oluşan bir enfeksiyon < öz D. E. Salmon Amerikalı tabip (1850-1914)

salname ~ Fa sāl nāma yıllık, takvim & Fa sāl yıl + Fa nāma yazı " name

---

EŞKÖKENLİLER:
Fa sal : kösele, salname

salon [LO 187+] ~ Fr salon misafir kabul odası ~ İt salone [büy.] büyük oda, a.a. < OLat/İt sala büyük oda ~ Ger *sala büyük oda, geniş kapalı mekân, koğuş ~ HAvr *sel-1

salopet [xx/c] ~ Fr salopette [küç.] işçi tulumu < Fr salope pis, şapşal

saloz [LG 188+] avanak (argo) ~ Yun/EYun salós sarsak, sallapati, ahmak EYun sálos sallanma (özellikle gemi), sarsıntı, sağa sola yalpalayarak yürüme

salt [TS xiv] tek, yalnız başına, bekâr; [LO] sade, yalnız, ancak < Tü sal- salmak, bırakmak " sal-

---

• Ender bir kelime iken Dil Devrimi döneminde yaygınlık kazanmıştır.

saltanat [Yus xiv] ~ Ar salTanat [#slT(n) msd.] hükümdarlık, iktidar < Ar sulTān " sultan

şalter [xx/b] ~ Alm schalter akım kesici < Alm schalten kesmek, yarmak ~ Ger *skel- ~ HAvr *(s)kel-1 kesmek

saltık YT [Fel 194+] mutlak < Tü sal- " sal-

• Ar muTlaq < iTlāq (salma, azat etme, kayıt ve şarttan bağımsız kılma) örneğine paralel olarak türetilmiş bir kelime olup, -tık ekinin kullanımı büsbütün keyfidir.

salto [KT xix] ~ İt salto sıçrama, atlama ~ Lat saltum < Lat salire, salt- sıçramak, atlamak

şalümo [xx/b] ~ Fr chalumeau içme kamışı, ateşleme borusu ~ Lat calamellus [küç.] kamışçık < Lat calamus kamış, kalem " kalem

şalupa [LF xviii] ~ İt scialuppa denizcilikte römorkör, çekici ~ Alm schleppe a.a. " şilep

şalvar [İdrH xiv] ~ Fa/OFa şalwār pantolon, uzun don & Fa/OFa şal but, bacak + OFa war örtü (~ HAvr *wer-5 kapamak, örtmek)

salvo ~ İt salva 1. selam sözü, 2. selamlama veya korkutma amaçlı seri top atışı < İt salvo sağ, salim, esen, emin ~ Lat salvus a.a. ~ HAvr *solə- a.a.

• Karş. İng to save, safe (temin, emin) < Fr sauver < Lat salvus.

salya [TS xiv] salyar ~ Yun saliá tükürük = Lat saliva a.a.

• İng saliva (a.a.) Latinceden alınmıştır.

salyangoz ~ Yun sáliangas "tükürüklü", sümüklü böcek < Yun sálio/saliá tükürük " salya

sam [yeli [DK xv] sām yeli aşırı sıcak rüzgâr ~ Ar sāmm [#smm fa.] zehirleyen < Ar samma [msd. samm] zehirledi < Ar samm zehir (= Aram şamā a.a. = Akad şammu ot, şifalı ot, ilaç)

• Karş. susam.

saman Tü [Uy viii+] saman a.a.

şaman [xx/a] ~ Fr chaman Orta Asya kavimlerine özgü büyücü-din adamı, kam ~ Rus şamán a.a. ☼ Bilimsel literatürde E. Isbrand, Rus elçisi, 17. yy ~ Moğ şaman Budist derviş ~ Sogd şaman keşiş, derviş, münzevi din adamı ~ Sans Sramaná zahit, dünya nimetlerini terkeden (Budist veya Jain) dervişi < Sans Sramyati eziyet çekmek, kendine eziyet etmek

---

• Türkçeye Batı kaynaklarından bir antropoloji terimi olarak alınmıştır. Eski Asya ve Anadolu Türkçesinde örneği bulunmaz. Moğolca ve Tunguzca kullanımda özellikle Budist dervişleri ifade eden bir terimdir.

şamandıra [LF xvii] şamandura ~ Yun sēmadoúra denizde bir yeri belirlemek için bırakılan yüzer işaret < Yun sēmádi işaret < EYun sēma a.a. " semantik

şamar [BK 1799] el ayasıyla atılan tokat, şaplak ~ ?

samaryum [xx/b] ~ YLat samarium bir element ☼ 1879 Paul Émile Lecoq de Boisbaudran, Fr. kimyacı < öz Vassili E. Samarski Rus mühendis subay (1803-1870)

şamata [DK, Gül xiv] ~ Ar şamātat [#şmt msd.] arsızca eğlenme, başkasının fenalığına gülme < Ar şamita arsızca eğlendi

samba [xx/b] ~ Port (Brez) samba Brezilya'de zenci kökenli bir dans ~ Angola semba Angola kökenli bir müzik türü

• Brezilya'nın Bahia eyaletinde zencilere özgü bir tür iken 1917'de Mauro Almeida tarafından popülerleştirildi; 1930'larda dünyaya yayıldı.

şambre [xx/c] ~ Fr chambré oda sıcaklığında (şarap) < Fr chambre oda ~ Lat camera " kamara

şambrel [xx/b] şambrer ~ Fr chambre à air hava odası, iç lastik & Fr chambre oda + Fr air hava " kamara, aer(o)+

şamdan [Arg xvi] & Ar şamc mum + Fa -dān1 taşıyan " +dan1

şamil ~ Ar şāmil [#şml fa.] içeren, kapsayan " şümul

şampanya [REkrem <1887] köpüklü şarap ~ Fr champagne Champagne bölgesinde üretilen bir tür köpüklü şarap < öz Champagne Fransa'da bir bölge ~ Lat campania ova, düz ülke < Lat campus ova " kamp

şampinyon [xx/c] bir tür mantar ~ Fr champignon her çeşit mantar ~ OLat fungus campaniolus çayır mantarı < Lat campus ova, çayır " kamp

şampiyon [Cumh 1928] bir spor turnuvasında galip gelen ~ Fr champion savaşçı, harpte teke tek vuruşma için öne çıkan cengâver [esk.], bir davanın savunucusu, sporda şampiyon ~ Ger *kampjo < Ger *kamp savaş meydanı ~ Lat campus " kamp

şampuan [xx/b] ~ Fr shampooing saç yıkamaya mahsus sabun ~ İng shampooing saç masajı yapma, özel merhemle saç yıkama [esk.] < Hind śāpo masaj yapma, ovuşturma

samsa bir tür hamur tatlısı ~ Fa samōsa/sambūsa 1. üç köşeli, 2. üçgen böreği

---

• Hind samōsa (a.a.) biçimi Farsçadan alıntıdır.

samur [Aş xiv] ~ Ar sammūr [#smr] kürkü makbul bir hayvan ~ OFa samōr a.a.

• Arapça yoluyla Batı dillerine geçmiştir. Karş. Fr simarre, İng sable (a.a.).

samurai [xx/b] ~ Fr/İng samurai eski dönemde Japon askeri ☼ 1887 Pierre Loti, Fr. yazar ~ Jap saburai daimyo'nun hizmetinde bulunan savaşçı, şövalye < Jap sabura(h)u hizmet etmek, maiyetinde bulunmak

san Tü [Uy viii+] san sayı, hesap, itibar < Tü sa- saymak " say-

san[mak Tü [Uy viii+] san- düşünmek, itibar etmek, varsaymak, sayı saymak < Tü sa- düşünmek, saymak, hesaplamak (= Moğ sana- a.a.) " say-

---

• Tü sa- fiilinin dönüşlü (refleksif) biçimidir.

şan1 [Kıp xiv] ~ Ar şa'n [#ş'n msd.] etkinlik, iş güç, özellikle önemli ve prestijli iş < Ar şa'ana iş yaptı, işe yaradı, etkin oldu

şan2 [xx/a] ~ Fr chant şarkı, şarkı eğitimi ~ Lat cantus " kanto

sanal YT [TDK 1955] mevhum, saymaca < Tü san- " san-

sanat [Aş xiv] Sancat/Sanāc^at ~ Ar Sancat^/Sanāc^at^ [#Snc msd.] beceri, meslek, ustalık < Ar Sanaca [msd. sanc/sunc^] imal etti, yaptı, işledi, düzenledi

sanatoryum [Bah 1924] ~ YLat sanatorium şifa evi < Lat sanare iyileştirmek, deva olmak, şifa vermek < Lat sanus sağlıklı

sanayi ~ Ar Sanācin^ [#Snc çoğ.] sanatlar, meslekler, imalat işleri < Ar Sancat^ " sanat

sancak <Tü [DK xiv] sançak mızrak; [Arg xvi] sancak bayrak < Tü sanç- [viii] saplamak, (sivri bir şey) sokmak " sancı

sancı Tü [Uy viii+] sançığ 1. ucu sivri şey, kanca, 2. karın ağrısı, sivri ağrı < Tü sānç- saplamak, sivri bir şey sokmak < Tü *saw(ı)n(ı)ş- < Tü *saβ- a.a. " sok-

sandal1 [Kıp, Yus, TS xiv] Sandal/Sandalī üzerinde oturulan platform, banko, taht, sandalye; [Men xvii] kayık ~ Ar Sandal tahta tabanlı ayakkabı, nalın = Fa sandal a.a. = Aram sandəlā a.a. = EYun sándalon a.a. ~ ?

• Sözcüğün nihai kökeni belirsizdir. Eski Yunan kaynaklarına göre Farsçadan veya Lidya dilinden alıntıdır. Arap kaynaklarına göre "Acemceden" (Farsça? herhangi bir yabancı dil?) alıntıdır. • "Oturma yeri, banko" ve "kayık" anlamları sadece Türkçede kaydedilmiştir.

sandal2 [xx] ~ Fr sandale açık ve hafif ayakkabı ~ OLat sandalium tahta tabanlı keşiş ayakkabısı ~ EYun sándalon tahta tabanlı açık ayakkabı, nalın ~ ? " sandal1

• Fa/OFa sandal, Ar Sandal (tahta ayakkabı, nalın) biçimleri mevcut olmakla birlikte Türkçede 20. yy'dan önce "ayakkabı" anlamında kaydedilmemiştir.

sandal3 ~ Ar Sandāl Hindistan'da yetişen bir ağacın güzel kokulu tahtası ~ Sans śandana a.a.

sandalet [xx/b] ~ Fr sandalette [küç.] hafif ve açık ayakkabı < Fr sandale " sandal2

sandalye [Kıp, Yus, TS, Men xiv] Sandal/Sandalī üzerinde oturulan platform, banko, taht ~ Ar Sandal [#Sdl çoğ.] a.a. " sandal1

• Arapça sözcüğün kökeni belirsizdir. Bu anlamda Lat sedile (oturak, sandalye) ile alakalı olduğu düşünülebilir.

şandel [xx/b] ~ Fr chandelle 1. mum, 2. dikey olan her şey, sporda topu dikey olarak havalandırma ~ Lat candela mum " kandil

sandık [xiv] sanduk ~ Ar Sundūq a.a. ~ Aram Səndūqā a.a. ~ EYun synthēkē 1. derleme, bir araya koyma, 2. sandık, dolap, depo & EYun syn- birliktelik ve karşılıklılık edatı + EYun títhēmi, the- koymak " syn+, tez2

sanduka ~ Ar Sandūqat sandık ~ Aram Səndūqā a.a. " sandık

sandviç [xx/a] ~ İng sandwich a.a. < öz John Montagu, 4th Earl of Sandwich kumar masasından kalkmadan karnını doyurmasıyla ün kazanan bir İngiliz asılzadesi (1718-1792)

sanem [Yus xiv] ~ Ar Sanam [#Snm] put, kendisine tapınılan heykel ~ Aram Saləm her türlü heykel, imge, put < Aram #Slm kesme, yontma

şangır onom [BK xviii] cangırtı çan ve çıngırak sesi; [LO] şangır cam kırılma sesi " şak

sani [Neş xv] ~ Ar θānin [#θny fa.] ikiye katlayan, ikinci = Ar iθnān iki < Ar θanā (ikiye) katladı

sanı YT [CepK 1935] zan, zehab < Tü san- " san-

sanık YT [CepK 1935] maznun < Tü san- " san-

saniter [xx/b] ~ Fr sanitaire sağlığa ilişkin < Lat sanitas sağlık < Lat sanus sağlıklı " sanatoryum

saniye ~ Ar θāniyyat [#θny fa. f.] 1. ikinci şey, ikincil, 2. saatin ikincil bölümlerinin her biri, saniye < Ar θānin ikinci " sani

---

• Karş. İng second (1. ikinci, 2. saniye).

şanjan [ARasim 1897-99] değişken renkli ~ Fr changeant değişken < Fr changer değişmek, değiştirmek ~ OLat cambiare " kambiyo

sanki [Aş, Yus xiv] sankim ~ Fa sān ki benzetme deyimi, adeta < Fa sān gibi, benzer

sanrı YT [Fel 194+] halüsinasyon < Tü sanrı-/sandrı- [xi, xv+ Çağ] saçmalamak, hezeyan < Tü san- " san-

şans [xx/a] ~ Fr chance rastlantı, talih ~ Lat cadentia 1. düşme, 2. payına düşme, rast gelme, kısmetine çıkma < Lat cadēre, cas- düşmek " kadans

sansar [Uy viii+] sansar/saŋsar ölümden sonra ruhun başka bir bedene bürünmesi, başka bir bedene bürünen ruh; [xi] geceleri avlanan küçük memeli, sansar, mustela ~ Sans samsāra ruhun başka bedene bürünmesi

---

• Muhtemelen sansarın aşırı kan dökücülüğünden ve görülmesi çok güç olmasından ötürü.

sansasyon [xx/a] ~ Fr sensation 1. duyum, algı, duyarlık, aşırı duyarlık hali, galeyan, 2. duyguları galeyana getiren şey, heyecan verici haber ~ OLat sensation < Lat sensus duyum, duyma, algılama < Lat sentire, sens- duymak, hissetmek

---

EŞKÖKENLİLER:
Lat sentire : konsensus, sansasyon, santimantal, sensör

şansölye [passim 1932] Alman başbakanının ünvanı ~ Fr chancelier mabeyinci [esk.], hazine bakanı [esk.], başbakan ~ OLat cancellarius " kançılarya

şanson [REkrem <1887] ~ Fr chanson şarkı ~ Lat cantio < Lat cantare şarkı söylemek " şan2

sansür [xx/a] ~ Fr censure ~ Lat censura Eski Roma'da censor'luk görevi, ayıplama < Lat censor sayım ve ahlak işlerinden sorumlu görevli < Lat censere değer biçmek, takdir etmek, nüfus sayımı yapmak ~ HAvr *kens- ilan etmek, karar bildirmek

şantaj [xx/a] ~ Fr chantage tehdit, tehditle para sızdırma < Fr faire chanter argoda konuşturmak < Fr chanter şarkı söylemek " şan2

şantan [İM641 187+] kafe şantan ~ Fr café chantant şarkılı kahvehane < Fr chanter şarkı söylemek ~ Lat cantare a.a. " şan2

şanti [xx/b] ~ Fr crème chantilly Chantilly kaymağı, şekerle çırpılmış kaymak < öz Chantilly Fransa'da bir kent

santi+ ~ Fr/İng centi- yüzde bir (önek) < Lat centum yüz ~ HAvr *dekm-tom a.a. " hekt(o)+

santim1 [xix] para birimi ~ Fr centime yüzde bir, bazı para birimlerinin yüzde biri ~ Lat centesimus yüzde bir < Lat centum yüz " santi+

santim2/santimetre [ARasim 1897-99] ~ Fr centime metrenin yüzde biri < Fr centimètre a.a. " santi+

santimantal [AMithat 1875] ~ Fr sentimental duygusal, duygulu ~ İng sentimental a.a. ☼ 1767 Laurence Sterne, İng. romancı < İng sentiment duygu ~ OLat sentimentum < Lat sentire, sens- duymak, hissetmek, algılamak " sansasyon

şantiye [xx/b] ~ Fr chantier inşaat iskelesi, inşaat yeri ~? Lat cantherius yük atı, beygir

şantör [192+] ~ Fr chanteur erkek şarkıcı " kanto

şantöz [Aİhsan 1891] ~ Fr chanteuse [f.] kadın şarkıcı " kanto

santra [xx/b] ~ Fr centre futbol alanının orta noktası / İng center merkez, orta ~ Lat centrum a.a. ~ EYun kéntron geometride dairenin merkezi, pergelin sabit ayağı < EYun kentéō saplamak, sivri bir şey sokmak ~ HAvr *kent- saplamak

santrafor [xx/b] futbolda orta ön oyuncusu ~ İng centre forward orta ileri " santra, forvet

santral [xx/b] posta veya elektrik dağıtım merkezi ~ Fr central 1. merkezî (sıfat), 2. herhangi bir şeyin merkezî birimi (isim) ~ Lat centralis < Lat centrum " santra

santrifüj [xx/a] ~ Fr centrifuge merkezkaç (kuvvet) ~ İng centrifuge a.a. ☼ 1687 Isaac Newton, İng. fizikçi & Lat centrum merkez + Lat fuga kaçış " santra, füg

santur ~ Fa santūr / Ar SānTūr kanuna benzeyen bir tür çalgı ~ Aram psənTr a.a. ~ EYun psaltēr(ion) a.a. < EYun psállō gergin bir yayı parmakla çekmek, çınlatmak, telli çalgı çalmak

---

• İng psaltery (a.a.) Yunancadan alınmıştır. Aynı kökten EYun psalmós > İng psalm (debdebeli şarkı, mezmur), İbr mizmor çevririsidir.

sanzatu [xx/b] ~ Fr sans atout kozsuz, iskambilde kozsuz oynanan el & Fr sans yoksunluk edatı, -siz (~ Lat sine a.a.) + Fr atout iskambilde koz (< Fr à tout hepsine, hepsini ~ Lat ad totum a.a.) " total

şanzuman [Cumh 1932] şanjman ~ Fr changement değişim, değiştirme, otomobilde vites değiştirme takımı < Fr changer değiştirmek " kambiyo

sap Tü [xi] sap bıçak veya kılıç sapı; [xx/c] cinsel açlık çeken, bekâr (argo)

• Sapla- fiiliyle ilişkisi muğlaktır.

sap[mak <Tü [CodC xiii] sap- ayrılmak, uzaklaşmak; [TS xv xv] sakınmak, kaçınmak, istikamet değiştirmek

---

• Sav- (uzaklaştırmak, defetmek) fiiliyle ilişkisi, eğer varsa, açık değildir. İşteşlik ekiyle saş- > şaş- biçimi eş anlamlıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Tü sap- : sap-, sapa, sapık
Tü saş- : şaş-, şaşı, şaşkaloz

şap1, şapır onom [Kaş xi] çap kamçı veya dudak sesi; [İdrH xiv] şapla- tokat sesi <

şap2 ~ Fa şāb potasyum veya alüminyum sülfat tuzu, alumen

şap3 [xx/b] beton üzerine çekilen ince çimento tabakası ~ Fr chape 1. dış giysi, manto, cübbe, 2. herhangi bir şeyin dış katmanı, özellikle beton üzerine çekilen ince çimento tabakası ~ OLat cappa aba, kepenek " kaput

sapa <Tü [DK xiv] uzak; [Çağ xv] bir şehrin banliyösü < Tü sap- ayrılmak, uzaklaşmak " sap-

sapan2 <Tü [DK xiv] sallayarak taş fırlatma aracı < Tü sap-/sapı- [xi, xiv Kıp] sallamak, hareket ettirmek " sal-

şapel [xx/b] ~ Fr chapelle küçük kilise ~ OLat cappella [küç.] Tours kentinde Aziz Martin'in cübbesinin saklandığı yer (vi), ziyaretgâh ve dua yeri (ix) < Lat cappa külahlı cübbe, aba " kaput

şaperon [xx/c] ~ Fr chaperon 1. büyük kadın başlığı, kapüşon, 2. dadı < Fr chape külah, külahlı cübbe ~ Lat cappa " kaput

sapık <Tü [Men xvii] sapuk yoldan sapan, anayoldan uzak olan, sapa; [193+] sapık meczup < Tü sap- " sap-

sapır onom dökülme sesi

sapıt[mak <Tü [LL 1732] rotadan veya doğru yoldan sapmak < Tü sap- " sap-

---

• -it- ekinin geçişsiz anlamda kullanımı açıklanmaya muhtaçtır.

şapka [DK, AşZ xv] şabka Hıristiyan başlığı ~ Bul/Sırp şapka [küç.] Hıristiyanlara özgü kenarlı başlık Fr chapeau başlık, şapka ~ OLat cappellus küçük külah < OLat cappa külah, külahlı cübbe " kaput

sapla[mak <Tü [Men xvii] sapla- < Tü sāp- [xi] delmek, batırmak, saplamak < Tü *sawp- < Tü *saβ- a.a. " sok-

şaplak <onom < Tü şapla- [onom.] " şap1

şapşal [LO] dökük saçık, pejmürde (= Yun sápsalo a.a.) ~ ?

sapta[mak YT [CepK 1935] tesbit etmek < Tü sabit " sabit

• Sabitlemek/tesbit etmek < Ar #θbt grubundan serbest çağrışım yoluyla türetildiği açıktır. Türkçe sapmak ve saplamak fiilleriyle ilişki kurulması zorlamadır.

şar, şarıl onom su akma sesi

sar[mak Tü [xi] saru- dolamak, bürümek, bağlamak; [İMüh, CodC xiii] sar-

---

• Eski örneklerde saru-, sarm(a)- ve sarla- biçimleri bir arada görülür. • Yokuşa sarmak deyimi açıklanmaya muhtaçtır.

sara ~ Ar Sarcat^ [#Src msd.] epilepsi < Ar saraca yere düşürdü

saraç ~ Ar sarrāc [#src im.] eğerci < Ar sarc eğer

sarahat ~ Ar SarāHat [#SrH msd.] berraklık, kolay anlaşılırlık < Ar SaraHa berraklaştırdı, netleştirdi

saraka [LG 188+] eğlenmek, kızdırmak (argo) ~ Ven saràca küfür, hakaret

şarampol [EvÇ xvii] şarampo ~ Mac sarampó kazıklardan oluşan çitle korunmuş hendek ~ Alm schrankpfalz çit kazığı, sivriltilmiş kazıklardan oluşan çit, palisad

şarap [Kut, Yun, Aş xi] alkollü içki ~ Ar şarāb [#şrb msd.] 1. her türlü içecek, 2. özellikle sarhoş edici içki < Ar şaraba [msd. şurb/maşrab] içti

---

• Arapça sözcüğün ikinci anlamı 11. yy'dan itibaren kaydedilmiştir.

şarapnel [KT xix] ~ İng shrapnel parça tesirli top mermisi ☼ En erken 1806-12 İspanya Harbi'nde < öz Henry Shrapnel İngiliz general (1761-1842)

saray [CodC, Aş xiii] ~ Fa sarāy her çeşit konak, özellikle hükümdar konağı ~ OFa srāy kapalı büyük mekân, konut, konak (= Ave thrāya- korumak)

• Erm srah (kapalı büyük mekân, salon) Orta farsçadan alıntıdır.

şarbon [xx/a] ~ Fr charbon 1. kömür, 2. bir hayvan hastalığı, karakabarcık ~ Lat carbon kömür " karbon

---

• Şarbon hastalığında oluşan siyah çıbanlardan ötürü.

sardalya [Kenz xviii] ~ Yun sardéla bir balık türü, sardina pilchardus ~ İt sardela/sardina a.a. < Lat sarda bir tür balık öz Sardo, Sarda Sardunya adasına ait " sardunya

sardunya [LO xix] geranium türünden bir çiçek < öz Sardunya Akdeniz'de bir ada

---

• Adanın adı ilk kez MÖ 1180 dolayında Mısır belgelerinde kaydedilen Sardana halkından gelir.

sarf [Aş xiv] ~ Ar Sarf [#Srf msd.] 1. öte yana dönme, bakışını kaçırma, 2. para harcama, ödeme < Ar Sarafa 1. öte yana döndü, bakışını kaçırdı, 2. para ödedi

---

• Arapça sözcüğün birinci anlamı sarfınazar etmek deyiminde korunmuştur. İkinci anlamın Sarrāf < Akad Sarrāpu (altın ve gümüş işi yapan, para bozan) adından geri türetildiği düşünülebilir. Bak. sarraf.

sarfınazar ~ Ar Sarfu-n-naZar göz ardı etme & Ar Sarf öte yana çevirme + Ar naZar bakış " sarf, nazar

sargı <Tü [Men xvii] sargı/sargu yaraya sarılan bez < Tü sar- " sar-

sargos ~ Yun/EYun sargós karagöz balığı, sargus sargus

• İt sargo/saraco, Fr sar (a.a.) biçimleri muhtemelen Yunancadan alınmıştır.

sarhoş [Aş xiv] serχoş ~ Fa sar χwuş başı hoş, şarapla mest olmuş " ser, hoş

sarı Tü [viii] sarıǧ sarı renk (= Moğ sıra sarı renk, safra, öd)

sari1 ~ Ar sārin [#sry fa.] bulaşıcı " sirayet

sari2 [xx/b] ~ İng sari Hint kadın giysisi ~ Hind sarī elbise, örtü

sarih [Aş xiv] ~ Ar SarīH [#SrH sf.] saf, berrak, açık, anlamı açık olan " sarahat

sarık <Tü [DK xiv] saruk başlığa sarılan bez < Tü sar- " sar-

sarışın <Tü [xiv] sarı saçlı (= Moğ sırağçın dişi hayvanın sarısı) " sarı

• -şın ekinin işlevi açık değildir.

şarj [192+] elektrik yükü; [Cumh 1929] futbolda topa yüklenme ~ Fr charge yük ~ OLat *carrica " kargo

şarjör [192+] ~ Fr chargeur yükleyici < Fr charger yüklemek " şarj

şark [Aş xiv] ~ Ar şarq [#şrq msd.] gün doğumu, doğu < Ar şaraqa kızardı, aydınlandı, güneş doğdu (= İbr #srq kırmızı = Akad şarqu kan)

sark[mak <Tü [Kıp xiv] sark-/sarkı- < Tü *salk-/*salkı- salınmak, sallanmak < Tü sal- " sal-

---

• Sal- kökü geçişli yapıdayken sark- biçiminin geçişsiz anlam kazanması açıklanmaya muhtaçtır. Karş. salkım.

sarkaç YT [TDK 1955] rakkas < Tü sark- " sark-

sarkastik [xx/c] ~ Fr sarcastique acıtıcı bir şekilde alay eden / İng sarcastic a.a. < OLat sarcasmus 1. dişiyle et koparma, 2. acıtıcı söz söyleme, hiciv < EYun sarkázō köpekler gibi ısırarak et koparmak < EYun sárks et " sarkoma

şarkı [EvÇ xvii] telli bir Türkmen çalgısı; [xix] bir tür müzik parçası ~? Ar şarqī [nsb.] doğuya ait, doğu usulü " şark

sarkıt YT [TDK 1944] stalaktit < Tü sark- " sark-

sarkoma [xx/b] sarkom ~ Fr sarcome et görünümünde bir tür habis ur / İng sarcoma a.a. < EYun sarkóō ete benzemek < EYun sarks, sark- (kesilmiş) et ~ HAvr *twrk- < HAvr *twerk- kesmek

şarküteri [xx/b] ~ Fr charcuterie salam, sosis ve benzerlerini satan dükkan, domuz kasabı & Fr char et (~ Lat caro, carn-) + Lat cuit pişmiş " karnaval, bisküvi

şarla[mak [Redh 1890] şarıltı ile akmak; öfke ile bağırmak şar " şar

şarlatan [ARasim 1897-99] ~ Fr charlatan çok konuşan, sahtekâr ~ İt ciarlatano a.a. < İt ciarlare [onom.] gürültülü konuşmak

şarm [xx/a] sevimlilik ~ Fr charme 1. büyü amacıyla söylenen makamlı dua, büyü, sihir, 2. baştan çıkarma yeteneği, cazibe ~ Lat carmen, carmin- şarkı, büyü

sarmal YT [TDK 1955] helezoni < Tü sar-/sarmala- " sar-

• -mal ekinin yapısı açık değildir. Karş. sağmal.

şarman [xx/a] ~ Fr charmant büyüleyici, cezbedici < Fr charmer büyülemek " şarm

sarman <Tü [LO xix] ; [Bah 1924] ; [TDK 1955] azman, iri, kocaman; [xx/c] sarı tekir kedi Tü sar-2 sertleşmek, zorbalık etmek " sarp, +men1

• İkinci anlamı yakın dönemde sarı sözcüğünün etkisiyle oluşmuş olmalıdır.

sarmaş[mak Tü [xi] sarmaş-/sarmal- birbirine dolanmak Tü *sarm- " sar-

---

• Sarmal-, sarmaş- biçimlerinde görülen -m- ara ekinin işlevi açıklanmaya muhtaçtır.

sarmaşık <Tü [Arg xvi] sarılgan bitki < Tü sarmaş- " sar-

sarmısak Tü [xi] sarmusak/sarumsak/samursak a.a.

sarnıç ~ Ar Sahrīc su deposu, sarnıç

sarraf [CodC xiii] ~ Ar Sarrāf [#Srf im.] altın ve gümüş para alıp satan, para bozan ~ Akad Sarrapu kuyumcu < Akad Sarāpu metali ateşle arıtma, rafine etme, (altın veya gümüşün) saflığını sınama " sarf

sars[mak Tü [Uy viii+] sars-/sarsı- = Tü sar-1 [xi] sert davranmak, sövüp saymak " sarp

şart1 [Kut, Aş xi] ~ Ar şarT [#şrT msd.] koşul < Ar şaraTa 1. bıçak ucuyla kesti, çentik açtı, yardı, 2. şart koştu (= Aram sarəTā 1. çentik, 2. yazı, belge, yazıt = Aram #srT 1. çentik açma, bıçakla kazma, 2. yazı yazma)

şart2 [xx/c] ~ Fr charte belge, protokol ~ Lat charta kâğıt " kart2

şaryo [192+] ~ Fr chariot 1. küçük at arabası, 2. daktilonun hareketli kısmı < Lat carrus " kargo

şaş[mak Tü [Uy viii+] saş-/şaş- yoldan veya amaçtan sapmak, uzaklaşmak; [xiv] belirsizlik ve kuşku duymak, hayret etmek " sap-

---

• Özgün biçim saş- olup inisyal s- asimile edilmiştir. İkinci anlamı şaşala- biçiminden geri-türemiş olmalıdır.

şaşaa ~ Ar şacşac^at^ [#şcşc^ msd.] parlama, parıltı < Ar şacşac^a [onom.] parıldadı

şasi [Hürr 1948] ~ Fr châssis at arabasının ana gövdesi [esk.], otomobil gövdesi < Fr châsse sandık, sanduka ~ Lat capsa a.a. " kasa

şaşı <Tü [Kıp xiv] şehla < Tü şaş- " şaş-

sası Tü [Uy viii+] sasığ pis kokan, çürük < Tü sası- [viii+ Uy] pis kokmak

şaşkaloz <Tü [LO xix] koca şaşkın < Tü şaş- " şaş-

• -(al)oz eki için karş. cadaloz.

sat[mak Tü [Uy viii+] sat- a.a.

• Nihai anlamı muhtemelen "birbirine denk olmak, bedel olmak" veya "dengitmek, bedel etmek" olmalıdır. Aynı kökten sataş- (karşılaşmak, denk gelmek). Yine aynı kökten Moğ sadağa (hasta bir kişiyi temsil eden ve kötü ruhları kovmakta kullanılan kâğıt bebek, bedel, satı), sadun (evlilik veya ant yoluyla akraba, kan kardeşi).

şatafat [çoğ.] dalkavukluk, fanfar, aşırı saygı gösterisi < Ar şaTf [#şTf] Mısır'da Memluk hükümdarlarının egemenlik alameti olan sancak

• Özel anlamı Osmanlı Türkçesine özgüdür.

satanist [xx/c] ~ Fr sataniste şeytancı / İng satanist a.a. < EYun satan şeytan ~ İbr SāTān a.a. " şeytan

sataş[mak Tü [xi] satğaş- ; [Oğ xi] ödeşmek < Tü satğa- [viii+ Uy] denk gelmek, rastlamak, birbirinin yoluna çıkmak veya yolunu kesmek, karşılaşmak, çatışmak < Tü satığ bedel, denklik, alışveriş < Tü sat- " sat-

satelit [xx/c] ~ Fr/İng satellite uydu ~ Lat satelles, satellit- muhafız, yoldaş

saten [xx/a] ~ Fr satin ~ Ar Zaytūnī [nsb.] bir tür Çin ipeklisi < öz Zaytūn Güney Çin'de liman kenti, Tseutung

• Arapça sözcüğün etimolojisi İbni Battuta (14. yy) tarafından iletilmiştir.

satıh/sath- [xiv] ~ Ar saTH [#sTH msd.] yüzey, düzlem < Ar saTaHa yayıldı, yassıldı

satın [almak Tü [Uy viii+] satağın ; [Kıp xiv] satğın/satkın < Tü sat- " sat-

şatır [xiv] becerikli, kurnaz, çevik; [KT xix] şen, neşeli ~ Ar şāTir [#şTr fa.] becerikli, kurnaz < Ar şaTara [msd. şaTārat] becerikli idi

---

• Türkçe güncel anlamı muhtemelen şen şatır ikilemesinden türemiştir.

satir [xx/b] ~ Fr satire hiciv, alaylı yergi, karikatür ~ Lat satyra a.a. ~ EYun sátyros 1. mitolojide keçi ayaklı ve insan gövdeli yaratık, 2. gülünç ve müstehcen kimse

satır1 [xiv] ~ Ar saTr [#sTr msd.] bir sıra yazı ~ Aram şaTərā [#şTr] yazı, belge ~ Akad şaTāru yazı yazmak

satır2 ~ Ar sāTūr [#sTr] kasapların kullandığı ağır bıçak < Aram #sTr yarma, bıçakla ikiye ayırma

---

• Karş. Ar şaTr (yarma, yarım). Arapça sözcükteki s sesi Aramcadan geç bir alıntıya işaret eder.

satlıcan >> zat-ül cenb bir tür ciğer iltihabı " zatülcenp

şato [Aİhsan 1891] ~ Fr château müstahkem konut ~ Lat castellum [küç.] özel şahıslara ait küçük müstahkem yer < Lat castrum kale, müstahkem yer " kasara

şatobriyan [xx/b] ~ Fr chateaubriand bir tür biftek < öz François-René de Chateaubriand Fransız yazar ve diplomat (1768-1843)

satranç [Kut xi] şaTranc ~ Ar saTranc/şaTranc bir oyun ~ OFa çatrang a.a. ~ Sans çaturanga "dört kollu", dört unsurdan oluşan ordu & Sans çatúr dört + Sans aŋga kol, uzuv " çehar

---

• Filler, savaş arabaları, süvariler ve piyadelerden oluşan klasik Hint ordu düzenine atfen. Erm cadrag (a.a.) Orta Farsçadan alınmıştır.

satsuma [xx/c] ~ İng satsuma bir mandalin cinsi < Satsuma Japonya'da bir yarımada

sauna [Hay 1959 195+] ~ İng sauna Fin hamamı ~ Fin sauna hamam, banyo

sav YT [Or viii] sab söz; [Kaş xi] saw söz; [CepK 1935] iddia, tez

---

• 16. yy'dan sonra Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmüş bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde yeni bir anlam yüklenerek dolaşıma sokulmuştur.

sav[mak Tü [xi] *saw- ; [DK, Çağ xiv] tepmek, uzaklaştırmak, def etmek < Tü *saβ- a.a.

• Kutadgu Bilik'teki bir tek kuşkulu örnek dışında fiilin basit haline 15. yy'dan önce rastlanmaz. Ancak 11. yy'da sawul- ve sawur- türevleri mevcuttur. • Oğuzcaya özgü olan *sawa- biçimi aynı kökle alakalı olmalıdır.

savan1 [xx/b] = Yun sábano pamuk ipliğinden yapılan yer veya yatak örtüsü (halk) = Erm savan a.a. = Aram səwānā yelken bezi ~ ?

• Tüm dillerde etimolojisi karanlıktır.

savan2 [xx/b] ~ Fr savane tropik bölgelere özgü ağaçsız çayır ~ İsp sabana a.a. ☼ 1526 Gonzalo Fernández de Oviedo, İsp. tarihçi. ~ Taino zavana

---

• Karayib Adalarının yerli dillerinden.

savaş Tü [Oğ xi] savaş a.a. < Tü *saβa- tepmek?, defetmek? " savaş-

---

• Fiil adı yapan -(i)ş ekiyle masdar.

savaş[mak Tü [Oğ xi] savaş- muharebe etmek, çarpışmak < Tü *saβa- tepmek?, defetmek? " sav-

---

• Fiil biçimi, işteşlik eki olan -(i)ş- ile.

savcı YT [TDK 1944] müddei < Tü sav [1935 YT] iddia " sav

• Eski Türkçe savcı/savacı (haberci, elçi) sözcüğü ile doğrudan bağlantısı kurulamaz.

şavk [xx] ışık ~ ?

• Ar şawq'tan türetilmesi ses ve anlam bakımından mümkün gözükmemektedir. Karş. şevk.

savlet ~ Ar Sawlat [#Swl msd.] sıçrama, üzerine atılma < Ar Sāla sıçradı, saldırdı

savsakla[mak <Tü [xx/a] savsala- ertelemek, başından savmak < Tü savsa/savsak tembel, ihmalci < Tü savsa- savmak istemek, ihmal etmek < Tü sav- " sav-

şavul[lamak [xviii] şakul ile ölçmek < Tü şakul/sağul " şakul

savul[mak Tü [xi] sawul- ayrılmak, gitmek, olduğu yerden uzaklaşmak < Tü *saβ- " sav-

savun[mak YT [CepK 1935] savga- ; [TDK 1955] savun- müdafaa etmek < Tü sav- def etmek, uzaklaştırmak " sav-

---

• Ar daf c > Tü müdafaca sözcüğüne paralel olarak türetilmiştir.

savur[mak Tü [xi] sawur- uzağa atmak, fırlatmak < Tü *saβ- uzaklaştırmak " sav-

savuş[mak <Tü [TS xiv] uzaklaşmak, kaçmak, kurtulmak < Tü saw- uzaklaştırmak " sav-

sây [Neş xv] sacy ~ Ar sacy [#scy msd.] emek, mesai < Ar sacā 1. yürüdü, zahmetle ilerledi, emekledi, 2. çaba gösterdi, çalıştı

• Arapça fiilin anlamı Tü emek/emeklemek kavramına paraleldir.

say[mak Tü [Uy, Kaş viii+] sa- ; [CodC xiii] sa-/say- düşünmek, itibar etmek, sayı saymak, hesaplamak, değer biçmek

---

• -y- eklenmiş ve eklenmemiş biçimleri Türkiye Türkçesinde 15. yy'a dek eş zamanlı olarak kullanılır.

saya [Env xv] şayak gibi kalın çuha; [xx] çeşitli türlerde üst giysi, dış gömlek ~ ?

şayak [LO xix] seyrek dokunmuş çuha ~ ?

şayan ~ Fa şāyān mümkün, uygun, layık < Fa şāyistan, şāy- mümkün olmak, uymak (= Ave χşi-/χşāy- muktedir olmak, gücü yetmek) " şah1

saydam YT [CepK 1935] şeffaf ~ Tü saydam [xv+ Çağ] saf, som, bir tür şeffaf mermer ~ ?

saye [Yus xiv] gölge ~ Fa sāya gölge ~ OFa sāyag a.a. (= Ave asaya a.a.)

şayet [Yus, DK xiv] şayed ~ Fa şāyad mümkün, uyar (ise) < Fa şāyistan, şāy- mümkün olmak, uymak " şayan

sayfa >> " sahife

sayfiye [xx/a] yazlık < Ar Sayf yaz

saygı <Tü [LO xix] hürmet, itibar, hatır < Tü say- " say-

saygın YT [TDK 1955] muteber < Tü say- " saygı

şayi ~ Ar şāyic [#şyc fa.] yayılan (haber), şüyu eden " şüyu

sayı <Tü [Çağ xv] sayu hesap; [Arg xvi] sayı rakam < Tü say- " say-

şayia ~ Ar şāyicat^ [#şyc fa. f.] yayılan haber, dedikodu " şüyu

sayıkla[mak <Tü [Kıp, Çağ xiv] sayıkla- abuk sabuk konuşmak, hezeyan < Tü sayık/sayığ [xv+ Çağ] hayal, hezeyan < Tü say- sanmak, düşünmek " say-

sayın YT [CepK 1935] muhterem, saygın ~ Tü sayın [xv+ Çağ] iyi, seçkin ~ Moğ sayın iyi

---

• Dil Devrimi döneminde Çağatayca sözlüklerde bulunarak dolaşıma sokulmuş bir kelimedir. Tü say- fiiliyle birleştirilmesi keyfidir.

saylav YT [TarD 193+] seçim; [CepK 1935] seçilmiş kişi, mebus < Tü sayla- [xv+ Çağ] seçmek, saymak, hesaba katmak < Tü say- " say-, +ev

sayman YT [TDK 1944] muhasip < Tü say- " say-, +men2

sayrı <Tü [TS xiv-xix] sayru hasta < Tü sayra- [xi] saçmalamak, hezeyan etmek < Tü say- " say-

sayvan [DK xv] ; [Neş xv] sāyebān ~ Fa sāyabān gölgelik, tente, şemsiye " saye, +ban

saz1 Tü [CodC xiii] bataklık, çamur; [TS xiv, Kıp xiv] bataklık otu, kamış ~ Tü *sāz bataklık

---

• Karş. Moğ siruğa, Çuv şur < *siar (bataklık). • Karş. Kırg saz (1. sarı, 2. bataklık, çamur). "Sarı" anlamı saz benizli deyiminde korunmuştur

saz2 [Aş xiv] düzen; [Yus xiv] çalgı ~ Fa sāz 1. düzen, düzenek, makina, 2. çalgı, müzik aleti < Fa sāχtan, sāz- yapmak, imal etmek, düzmek " sahte

sazan Tü? [CodC, TS xiv-xvi xiii] sazğan/sazağan yılan, ejderha; [Kıp, Men xiv] sazan balığı tatlı suda yaşayan bir balık, cyprinus carpio; [Çağ xv] sazar balığı yılan balığı

se ~ Fa/OFa sih/sē üç (= Ave thri- a.a.) ~ HAvr *trei- a.a. " tri+

se+ ~ Lat se-/sed- ayırma, yalnız kalma, kendi kendine olma bildiren fiil öneki ~ HAvr *sed- < HAvr *s(w)e- kendi " solo

şeamet [Men xvii] şa’mat/şi’ānat^ uğursuzluk < Ar şu’m [#ş’m msd.] uğursuzluk " şom

---

• Arapça masdar olan şu’m (şom) Türkçede sıfat olarak kullanıldığı için masdar yapısında yeni bir sözcük üretilmiştir.

seans [Cumh 1929] ~ Fr séance oturum < EFr seoir oturmak ~ Lat sedere, sess- a.a. " sedye

sebat ~ Ar θabāt [#θbt msd.] aynı yerde durma, hareketsiz kalma, vaz geçmeme < Ar θabata sebat etti, vaz geçmedi

şebboy ~ Fa şab būy/şab anbūy "gece kokan" & Fa şab gece (~ EFa/Ave χşap- a.a. = Sans kşapā a.a.) + Fa būy koku " akşam, bu2

şebek [Men xvii] 1. ağ şeklinde veya alaca renkli, 2. kırmızı başlı bir tür mantar; [KT xix] 3. kıçı kırmızı bir tür maymun ~ Ar şabak [#şbk çoğ.] ağlar < Ar şabakat ağ, örgü, dallı budaklı şey " şebeke

şebeke ~ Ar şabakat [#şbk msd.] ağ, balık ağı, seyrek dokunmuş kumaş, örgü, ızgara < Ar şabaka [msd. şabk] ördü, sardı, bağladı, içiçe veya kolkola girdi (= Aram #sbk örme, dokuma = İbr #śbk/sbk a.a. = Akad şabiku başa örtülen kumaş, şal)

• Kürt şapik, Erm şabik, Fa şabī (gömlek) biçimleri Orta Farsça aracılığıyla Akadçadan alınmış olmalıdır.

sebep [Kut, Aş xi] ~ Ar sabab [#sbb msd.] gerekçe, neden < Ar sabba 1. sövdü, tahrik etti, 2. sebep oldu

sebil [Aş xiv] ~ Ar sabīl [#sbl sf.] yol, su yolu, çeşme ~ Aram şəbīlā 1. su yolu, kanal, aquaeductus, 2. Samanyolu < Aram #şbl taşıma, getirme

şebnem ~ Fa şab nam çiy & Fa şab gece + Fa nam ıslaklık " şebboy, nem

sebze ~ Fa sabzī yeşillik, bitki < Fa/OFa sabz yeşil, taze, yaş

seç[mek Tü [Uy viii+] seç- a.a.

şecaat [xiv] ~ Ar şacācat^ [#şcc msd.] cesaret, kahramanlık < Ar şacuca cesur idi, yiğitlik yaptı

seccade [xiv] ~ Ar saccādat [#scd im.] namaz halısı < Ar sacada secde etti " secde

secde [Aş, Yus xiv] ~ Ar sacdat [#scd msd.] yere kapanma, yere kapanarak tapınma < Ar sacada secde etti, tapındı ~ Aram #sgd a.a.

seçenek YT [TDK 1974] alternatif < Tü seç- " seç-

şecere [xiv] ~ Ar şacarat [#şcr msd.] 1. ağaç, 2. soy ağacı

seciye ~ Ar saciyyat [#scw msd.] tabiat, huy, karakter < Ar sacā [msd. sacw/sucū] iyi huylu ve sakin idi

seçki YT [1979] antoloji < Tü seç- " seç-

seçmen YT [TDK 1955] seçimlerde oy kullanma hakkı olan kimse, müntehip < Tü seç- " seç-, +men2

sedatif ~ Fr sédatif sakinleştirici, müsekkin ~ OLat sedativus a.a. < Lat sedare oturtmak < Lat sedēre, sess- oturmak " sedye

şedde [xiv] ~ Ar şaddat [#şdd msd.] Arap alfabesinde bir sessiz harfin çift telaffuz edileceğini gösteren işaret < Ar şadda sertleştirdi " şiddet

sedef [Aş xiv] Sadef ~ Ar Sadaf [#Sdf msd.] 1. istiridye, deniz kabuğu, 2. bir cilt hastalığı

sediman [xx/b] ~ Fr sédiment çökelti, tortu ~ Lat sedimentum < Lat sedere, sess- oturmak " sedye

sedir1 [Men xvii] Sadr ; [KT xix] sedīr ~ Ar Sadr [#Sdr msd.] 1. göğüs, 2. bir şeyin ön veya ileri kısmı, baş köşe, misafir oturtulan yer " sudur

---

• Ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

sedir2 [xx/c] ~ Fr cèdre kozalaklı bir ağaç ~ EYun kédros " katran2

şedit [xiv] şedid ~ Ar şadīd [#şdd sf.] sert, katı, pek < Ar şadda sert idi " şiddet

sedye [LO xix] tahtırevan, teskere ~ İt sedia oturak, sandalye < İt sedere oturmak ~ Lat sedēre, sess- a.a. ~ HAvr *sed-1 a.a.

• Aynı kökten Sans sīdati, İng sit, Alm sitzen, Rus sidet' (oturmak), Lat sēdare (teskin etmek), İng set, Alm setzen (oturtmak), EYun (h)édra (oturma yeri). Ni (aşağı) edatıyla Sans nisīdati, Erm nisd-, Fa nişastan (oturmak), Lat nīdus, İng nest (kuluçka yeri, yuva).

şef [xx/a] ~ Fr chef baş, başkan ~ OLat *capo baş ~ Lat caput, capit- baş " kapital

şefaat [Aş, Yus xiv] ~ Ar şafācat^ [#şfc msd.] biri lehine aracılık etme, lehine konuşma < Ar şafaca 1. aracılık etti, lehine konuştu, 2. ön alım hakkı verdi

sefahat [xiv] ~ Ar safāhat [#sfh msd.] saçmalık, zevzeklik, utanmazlık, zevk ve eğlence < Ar safiha zevzeklik etti

sefalet ~ Ar safālat [#sfl msd.] aşağı veya aşağıda olma, aşağılık olma < Ar safala aşağı idi (= İbr/Aram #şpl altta veya aşağıda olma, sefil olma = Akad şapālu alt, aşağı)

sefaret ~ Ar sifārat [#sfr msd.] arabuluculuk etme, elçilik < Ar safīr elçi < Ar safar yolculuk, sefer " sefer

sefer [Kut, Aş xi] ~ Ar safar [#sfr msd.] yolculuk, seyahat, tur

seferber ~ Fa safar bar yolculuğa çıkmaya hazırlanan & Ar safar + Fa -bar hazır " sefer, +ber

şeffaf ~ Ar şaffāf [#şff im.] çok ince, transparan < Ar şaffa [msd. şufūf] şeffaf idi

sefih [xiv] ~ Ar safīh [#sfh sf.] zevzek, zevk ve eğlenceye dalan " sefahat

sefil ~ Ar safīl [#sfl sf.] hor, alçak, aşağı tabakadan " sefalet

sefine [Neş xv] ~ Ar safīnat [#sfn msd.] gemi ~ Aram səpīnā/sapīnətā a.a.

sefir ~ Ar safīr [#sfr sf.] elçi < Ar safar yolculuk " sefer

şefkat [Aş xiv] ~ Ar şafqat [#şfq msd.] acıma, merhamet, kayırma

---

• Aynı kökten Ar şafaq ile anlam ilişkisi açık değildir.

şeftali [xiv] şeftalu/şeftali ~ Fa şaft ālū a.a. & Fa şaft kaba, kalın + Fa ālū erik " alıç

seğir[mek Tü [Uy, Kaş viii+] sékri-/ségir- koşuşmak, hızlı ve ani bir şekilde hareket etmek < Tü sek- " sek-

segman [xx/b] ~ Fr segment kesik şey, parça, eklem ~ Lat segmentum < Lat secare, sect- kesmek, bölmek ~ HAvr *sek- kesmek

seğmen/seymen [xix] Ankara yöresine özgü milis gücü mensubu ~ Fa sagbān köpek bakıcısı " sekban

şehadet [Kut, DK xi] ~ Ar şahādat [#şhd msd.] 1. şahitlik, 2. şehitlik < Ar şahida tanık oldu, tanıklık etti, mahkemede yemin etti, kelime-i şehadet getirdi [msd. şühu$d/şaha$dat^] " şehit

şehbender [xix] konsolos ~ Fa şah bandar "kral limanı", gümrük, gümrük yöneticisi & Fa şah/şāh + Fa bandar liman

seher [Kut xi] ~ Ar saHar [#sHr msd.] gün ağarması, tan vakti (= Aram şaχərā a.a. = Akad şēru a.a.)

şehinşah [Yus xiv] ~ Fa şahin şāh krallar kralı, İran hükümdarlarının sıfatı ~ EFa χşāyathiyānam χşāyathiya- a.a. " şah1

şehir/şehr- [Aş xiv] şehr ~ Fa şahr vilayet, memleket, kent ~ EFa/Ave χşathra- krallık, devlet, ülke " şah1

• Karş. EYun satrap (vali) < EFa χşathrapāvā (ülke-bakan)

şehîr ~ Ar şahīr [#şhr sf.] ünlü " şöhret

şehit [DK xiv] ~ Ar şahīd [#şhd sf.] 1. tanık, 2. din uğruna ölen kişi ~ Aram sāhədā a.a. < Aram #shd tanık olma, tanıklık etme

---

• Aramice sözcük EYun mártys, mártyros (1. tanık, 2. din uğruna ölen kişi) çevirisidir.

sehiv/sehv- [Aş xiv] sehv ~ Ar sahw [#shw msd.] hata, yanlış < Ar sahā yanlış yaptı

şehla [Men xvii] 1. siyaha çalan mavi gözlü, 2. şaşı ~ Ar şahlā’ [sf. f.] siyaha çalan mavi gözlü kadın < Ar aşhal [sf.] siyaha yakın mavi renk

---

• Türkçe ikinci anlamı "şaşı" yerine kullanılan hüsnü tabirdir.

sehpa ~ Fa/OFa sih pāy üçayak " se, pa

şehrayin ~ Fa şahr āyīn kutlama amacıyla kenti donatma " şehir, ayin

şehriyar [Yus xiv] ~ Fa şahr yār "ülkenin dostu", kral, hükümdar " şehir, yar2

şehriye ~ Ar şacriyyat^ [#şcr nsb. f.] kıl gibi, ince < Ar şacr kıl (= Aram sacərā a.a. = Akad şacrtu a.a.)

şehvet [Kut, Aş xi] ~ Ar şahwat [#şhw msd.] şiddetli istek, arzu < Ar şahā şiddetle istedi

şehzade ~ Fa şah zāda hükümdar oğlu, prens " şah1, zade

sek [xx/b] su ile karışmamış alkol ~ Fr sec kuru, su katılmamış ~ Lat siccus kuru ~ HAvr *seikw- suyu akmak

şek/şekk- [Kut, Aş xi] ~ Ar şakk [#şkk msd.] kuşku < Ar şakka 1. çivi veya mıh sapladı, şişledi, 2. kuşkulandı, şüphe ve belirsizliğe kapıldı " sikke

sek[mek Tü [Kıp, Çağ xiv] sek- sıçramak, sıçrayarak yürümek (= Moğ sege- sekmek, seğirtmek, at tırıs gitmek, fingirdemek)

• Sekit- (sektirmek) ve sekre- (seğirtmek) türevleri 11. yy’da kaydedilmiştir.

sekans [xx/b] ~ Fr séquence süre içinde peş peşe giden şeyler, dizi ~ Lat sequentia a.a. < Lat sequi, secut- izlemek, takip etmek, peşinden gelmek ~ HAvr *sekw-1 iz, peşinden gitmek

---

• Aynı kökten Lat socius (peşinden giden, müttefik), signum (bayrak, işaret).

sekant [xx/b] ~ Fr sécante / Alm sekant bir daireyi kesen açı ☼ 1583 Thomas Fincke, Dan. matematikçi ~ Lat secans, t- kesen < Lat secare, sect- kesmek, bölmek " segman

şekavet [Mercimek xv] ; [Men xvii] bedbahtlık, kötülük; [KT xix] eşkıyalık ~ Ar şaqāwat [#şqw/şqy msd.] bedbahtlık, yaramazlık, kötülük < Ar şaqā zor durumda bıraktı, bedbaht etti " şaki

sekban [xvi] kapıkulu ocağında bir hizmetli sınıfı, taşra sipahilerinin muhafız birliklerine verilen ad ~ Fa sagbān köpek bakıcısı & Fa sag köpek (~ OFa sak a.a. = Sans śvaka kurt < Sans śvā, śúnas köpek ~ HAvr *kwon- a.a.) + Fa -bān bakan, güden " sinik, +ban

---

• Osmanlı devletinde kapıkulu ocağında bir hizmetli sınıfının adıdır.

sekene ~ Ar sakanat [#skn çoğ.] bir yerde oturanlar, sakinler < Ar sākin " sakin

şeker [Uy viii+] ~? Fa/OFa şakar şeker kamışından elde edilen tatlı madde ~ Prakrit śakkharā a.a. ~ Sans śárkarā 1. çakıltaşı, 2. külçe veya kristal şeker

---

• MÖ 500'den itibaren Hindistan'dan dünyaya yayılmıştır. Batı dillerine 9. yy'dan itibaren İspanya'dan Arapça biçimiyle alınmıştır. Karş. Ar sukker > Fr sucre, İng sugar, İt zucchero, Alm zucker vb.

EŞKÖKENLİLER:
Hint sakkhara : sakarin, şeker, şekerpare

şekerpare [Kenz xviii] şekerbūre ~ Fa şakarbūra hamur ve şekerle yapılan bir tatlı & Fa şakar + Fa būra börek " şeker, börek

---

• Kullanımda Fa şakarpāra (şeker parçası, çok tatlı bir tür kayısı) ile birleşmiştir.

seki Tü [xi] sekü banko, kerevet, tezgâh (= Moğ sekü- kaldırmak, yükseltmek)

şekil/şekl- [Yus xiv] şekl ~ Ar şakl [#şkl msd.] biçim, form (= Aram #şkll tamamlama, biçimleme, son şeklini verme) ~ Akad şuklulu/şaklulu a.a. < Akad kullatu [#kll] tam, bütün " kül2

• Akad şaklulu biçimi #kll kökünün gramatik türevidir. Aramca dört harfli #şkll biçimi Akadcadan alıntıdır. Arapça sözcüğün arkaik bir türev veya Akadcadan alıntı olduğu düşünülebilir. Ar #şkl1 kökü anlamca bağımsızdır. Karş. müşkül.

sekiz Tü [viii] sekiz/sekkiz a.a.

sekoya [xx/b] ~ YLat sequoia Kaliforniya'da yetişen kızıl çam cinsi < öz Sequoiah Cherokee yazısını geliştiren kızılderili öğretmen ve düşünür (1760-1843)

sekresyon [xx/c] ~ Fr secrétion salgı < Lat secernere, secret- ayrışmak, (sıvı) süzülmek, salgılamak < Lat cernere, cert- ayırmak " se+, sertifika

sekreter [xx/b] ~ Fr secrétaire kâtip ~ OLat secretarius sır kâtibi, özel kalem müdürü < Lat se-cretus ayrı, saklı " sekresyon

seks [Radyo Haf 1950] seksoloji ~ Fr sexe / İng sex 1. cinsiyet, dişi veya erkek olma durumu, 2. cinsel ilişki ~ Lat sexūs ayrışma, dişi ve erkek ayrışması, cinsiyet < Lat *sec-s-os = Lat secare, sect- bölmek, ayırmak " segman

---

• İkinci anlamı İngilizcede 1929'dan itibaren, Fransızcada 1960'larda kaydedilmiştir.

seksapel [Hayat 1961] ~ İng sex appeal cinsel çekicilik " seks, apel

seksek <Tü [xx/b] sekerek oynanan bir oyun < Tü sek- " sek-

seksen Tü [Uy viii+] sekizön a.a. < Tü sekiz on " sekiz

seksi [xx/c] ~ İng sexy cinsel cazibeye sahip olan " seks

seksiyon [xx/b] ~ Fr section kesim, dilim, bölüm ~ Lat sectio < Lat secare, sect- kesmek, bölmek " segman

sekstant [Müh382 181+] ~ İng sextant gemicilikte bir ölçüm aleti ~ Lat sextans, t- altıya bölen < Lat sextare altıya bölmek < Lat sextus altıncı, altıda bir < Lat sex altı ~ HAvr *s(w)eks altı " heksa+

• Dairenin altıda biri olan 60 derecelik açıyı kullandığı için.

sekt [xx/a] ~ Fr secte hizip, parti, mezhep ~ Lat secta [n. çoğ.] (bir önderi) izleyenler, peşinden gidenler < Lat sec(u)tum izleyen, peşinden giden < Lat sequi, secut- izlemek, takip etmek " sekans

sekte ~ Ar saktat [#skt msd.] 1. sessiz kalma, 2. kalp krizi, sara krizi " sükût

sekter [xx/a] hizipçi ~ Fr sectaire bir mezhep veya hizbe mensup olan ~ OLat sectarius a.a. < Lat secta hizip " sekans

sektör [xx/b] kesim, kesit ~ Fr secteur a.a., özellikle geometride dairenin iki kirişi arasında kalan dilim ~ Lat sector kesen < Lat secare, sect- kesmek, bölmek " segman

---

• Mecazi anlamları I. Dünya Savaşı sırasında "cephenin bir bölümü" anlamında askeri kullanımdan türemiştir.

şekva ~ Ar şakwā’ [#şkw/şky msd.] şikâyet < Ar şakā şikâyet etti " şikâyet

sel [Yus xiv] ~ Ar sayl [#syl msd.] sel, su akıntısı < Ar sāla (su) aktı

seladon [xx/c] ~ Fr céladon griye çalan açık yeşil, bu renkte Çin seramiği < öz Céladon Fransız yazar d’Urfé’nin Astrée adlı romanında (1610) yeşil giysili karakter

şelale ~ Ar şallālat [#şll im.] katarakt, Nil nehrinin çağlayanları < Ar şalla [msd. şall] sekteye uğradı, kırıldı, sakatlandı

selam [Kut, Aş xi] ~ Ar salām [#slm msd.] 1. sağlık, selamet, barışıklık, güvenlik, 2. selam verme < Ar salima sağ ve sağlam idi, güvenli idi, barışık idi (= İbr/Aram #şlm a.a. = Akad şalāmu/şulmu a.a.)

selamet [Kut xi] ~ Ar salāmat [#slm msd.] sağ ve salim olma, emin olma < Ar salima sağ ve salim idi " selam

selamünaleyküm ~ Ar salāmun calaykum "barış üzerinize", selam sözü " selam, aleyh

selatin [xiv] ~ Ar salāTīn [#slT çoğ.] sultanlar < Ar sulTān " sultan

sele1 [Yus xiv] ~ Ar/Fa sallat hasırdan örülmüş sepet = Aram salā a.a. = Akad sellū a.a.

sele2 [xx/a] sela ~ İt sella bisiklet oturağı / Fr selle eğer, semer ~ Lat sella (*sed-la) a.a. < Lat sedere, sess- oturmak " sedye

selef ~ Ar salaf [#slf çoğ.] öncekiler, bir makamda daha önce bulunmuş olanlar < Ar sālif [fa.] eski, önceki, geçmiş < Ar salafa geçti

seleksiyon [xx/b] ~ Fr séléction seçki, seçim ~ Lat selectio < Lat seligere, select- seçip ayırmak < Lat legere, lect- seçmek " se+, lejyon

selektör [xx/b] ~ Fr sélécteur seçici " seleksiyon

• Türkçe kullanımda "uzun ve kısa farları seçen kontrol" anlamında.

selentere [xx/b] sölentere ~ Fr coelentérés denizanası ve benzerlerini içeren hayvan grubu & EYun koîlos çukur, içi boş, kof (~ HAvr *keuə- içi boş şey, oylum) + EYun énteron iç, iç organları " enter(o)+

selenyum [xx/b] ~ YLat selenium bir element ☼ 1817 Jöns Jakob Berzelius, İsv. kimyacı. < EYun selēnē ay

---

• Tellurium elementine benzerliğinden dolayı onun "uydusu" olarak adlandırılmıştır. Bak. tellür.

şelf [xx/b] ~ İng (continental) shelf kıta sahanlığı < İng shelf raf, sahanlık ~ Ger *skelf- biçilmiş tahta, tabla ~ HAvr *(s)kel-1 kesmek, yarmak " şalter

selfservis [xx/c] ~ İng self-service ☼ 1919 İng. & İng self kendi (~ Ger *selba kendi) + İng service hizmet " servis

selim [Aş xiv] ~ Ar salīm [#slm sf.] sağ, sağlam, sağlıklı " selam

selofan [xx/b] ~ marka Cellophane selülozdan elde edilen şeffaf madde ☼ 1911 Jacques Brandenberger, İsviçr. kimyacı < Fr cellulose diaphane şeffaf selüloz " selüloz

seloteyp [196+] şeffaf yapışkan bant ~ marka Sellotape şeffaf yapışkan bant markası ☼ 1937 Colin Kininmonth ve George Gray, İng. mühendis & İng cellulose selüloz + İng tape bant " selüloz, teyp

selpak [197+] kağıt peçete ~ marka Selpak kâğıt peçete markası ☼ 1970 İpek Kâğıt, Eczacıbaşı grubu & Tü selüloz + Tü pak temiz " selüloz, pak

selsebil [Aş xiv] ~ Ar salsabīl bol akan pınar " sel, sebil

selülit [198+] ~ Fr cellulite ciltte yağ dokusundan dolayı oluşan kabarcık < Fr cellule hücre ~ Lat cellula [küç.] odacık < Lat cella oda, hücre " kiler

---

• Fransızcada y. 1860'tan itibaren kullanılan bir tıp terimi iken 1968'de Vogue dergisi tarafından İngilizceye taşınarak popülerleştirilmiştir.

selüloz [xx/a] ~ Fr cellulose canlılarda hücre duvarının hammaddesini oluşturan kimyasal madde ☼ 1835 Anselme Payen, Fr. kimyacı < Lat cellula hücre " selülit

selva [xx/c] ~ İsp selva tropik orman ~ Lat silva orman

selvi [Yus, DK xiv] serv/servi/selvi ; [TS xv xv] selvi ~ Fa/OFa sarw kozalaklı bir ağaç, cypressus

şema [xx/a] ~ Fr schéma model, bir şeyin işleyişini basit çizgilerle gösteren şekil, diyagram ~ OLat schema 1. figür, şekil, özellikle geometrik şekil, 2. retorikte söz sanatlarının her biri ~ EYun sχēma, t- a.a. < EYun eχō, sχe- tutmak, edinmek, sahip olmak ~ HAvr *sgh- < HAvr *segh- tutmak

sema1 [Aş xiv] ~ Ar samā' [#smw msd.] gök (= Akad şamā'u a.a.)

sema2 [Yus xiv] Mevlevi ayini ~ Ar samāc [#smc msd.] dinleme, dinleti, konser < Ar samaca dinledi

semafor [xx/b] denizcilikte işaret ışığı veya flaması ~ Fr sémaphore & EYun sēma işaret, simge, gösterge + EYun fóros taşıyan " semantik, +ber

semah Bektaşi ayini ~ Ar samāc dinleme, dinleti " sema2

• Ayın > h dönüşümü Anadolu ağızlarına özgü biçimdir. Bektaşi sema'ını Mevlevi sema'ından ayırdetmek için 1970'lerden beri bu imla tercih edilmektedir.

semai ~ Ar samācī [#smc nsb.] dinleti, konser " sema2

şemail [xiv] ~ Ar şamā'il [#şml çoğ.] bir şeyin doğasını oluşturan sıfatların toplamı < Ar şamal/şumūl kapsam, içerik " şümul

semantik [xx/b] ~ Fr semantique anlama ilişkin ☼ 1897 Michel Bréal, Fr. düşünür ~ EYun sēmantikós anlam ifade eden, anlamlı < EYun sēmaínō işaret etmek, anlam ifade etmek < EYun sēma işaret, simge, gösterge

semaver [ARasim 1897-99] ~ Rus samovar otomatik çay pişirme cihazı & Rus samo kendi + Rus varit' kaynamak

---

• İng samovar Rusçadan alınmıştır.

semavi ~ Ar samāwī [nsb.] göksel " sema1

sembol [ARasim 1897-99] ~ Fr symbole 1. gizli anlamı olan söz, 2. simge, işaret ~ EYun sýmbolon retorikte iki anlamı birleştiren sözcük, parola, simge < EYun symbállō, symbol- bir araya atmak & EYun syn- + EYun bállō, bol- atmak " syn+, balistik

semen [xx/c] meni ~ Lat semen, semin- tohum ~ HAvr *sē-men- < HAvr *sē-1 tohum ekmek

---

• Aynı kökten Lat satio (ekim zamanı).

semender bir efsane yaratığı; bir tür amfibi, salamandra maculosa ~ Fa sāmandar/samandar ateşten doğduğu söylenen bir efsane yaratığı & Fa sām ateş + Fa andar iç, içinde

---

• EYun salamándra biçimi Eski Farsçadan alınmıştır. Karş. İng salamander, Fr salamandre. "Bir tür amfibi" anlamı modern Batı dillerinden alıntıdır.

semer [İdrH xiv] ~ Yun samári [küç.] yük hayvanı sırtlığı < EYun ságma, t- ağır örtü, semer < EYun sáttō, sag- yüklemek

semere [xiv] ~ Ar θamarat [#θmr msd.] ürün, meyve < Ar θamara ürün verdi

semifinal ~ Fr/İng semifinal "yarı-final", bir turnuvada finalden önceki karşılaşma & Fr/İng semi- yarı, yarım (~ Lat semi- a.a. ~ HAvr *sēmi- a.a.) " final

---

• Aynı kökten EYun (h)ēmi- (yarım).

seminer [DTC 1942] üniversitede araştırma ve eğitim amaçlı toplantı dizisi ~ Fr séminaire 1. ruhban okulu, 2. a.a. ~ Lat seminarium tohum yatağı, fidanlık < Lat semen, semin- tohum " semen

semir[mek Tü [xi] semri- yağlanmak, şişmanlamak (= Moğ semezi(n) bağırsak veya mide çevresindeki iç yağı)

semiyotik [xx/c] ~ Fr sémiotique işaretbilim ~ EYun sēmiotikós simge ve işaretlere ilişkin < EYun sēma/sēmeîon işaret, simge, gösterge " semantik

semiz Tü [Uy viii+] semiz < Tü semir- a.a. " semir-

semolina [xx/c] ~ İng semolina kaba öğütülmüş buğday unu, irmik < İt semola a.a. ~ Lat simil a.a. ~ EYun semídālis kepekli un veya arpa unu, irmik, arpa bulamacı, keşkek ~ Aram samīdā un " simit

şempanze [xx/a] ~ Fr chimpanzé bir tür büyük maymun ~ Angola

• Orta Afrika yerli dillerinden.

sempati [REkrem <1887] ~ Fr sympathie duygusal yakınlık, duygudaşlık ~ EYun sympátheia & EYun syn- + EYun pásχō, path- hissetme, acı duyma " syn+, pat(o)+

sempatize [etm [xx/b] sempati duyma ~ Fr sympathiser " sempati

sempozyum [xx/b] ~ Lat symposium sohbet toplantısı ~ EYun sympósion içki sofrası, beraber içki içme & EYun syn- + EYun pósis içme, içiş < EYun pínō, po- içmek ~ HAvr *pō(i)- a.a. " syn+

• Modern anlamı Eflatun’un Sympósion adlı eserinden türemiştir.

semptom [xx/b] ~ Fr symptome hastalık arazı ~ EYun sýmptōma, t- rastlantı, denk gelen şey, araz & EYun syn- bir arada, beraber + EYun píptō, ptō- düşmek, uğramak, başına gelmek, denk gelmek ~ HAvr *pi-pt- < HAvr *pet- düşmek " syn+

şemsiye [Men xvii] güneşe ilişkin; [LO] güneş veya yağmur siperliği (halk) ~ Ar şamsiyyat [#şms nsb. f.] güneşe ilişkin < Ar şams güneş (= Aram şimşā a.a. = Akad şamşu a.a.)

semt [MMem xvi] ~ Ar samt [#smt msd.] 1. taraf, yön, yol, 2. kentin bölümü, 3. astronomide azimut

şen [Kıp xiv] şen/şin meskûn, mamur, müreffeh; [DK xiv] neşeli ~ OFa *şēn meskûn < Ave şi-/şiti- yerleşmek, ikamet etmek, kalabalık olmak

---

• Erm şén, Gürc şeni (meskûn yer, köy, kasaba) ve Süry şainā (meskûn yer, başarı, neşe) biçimleri Orta Farsçadan alıntıdır. Sözcüğün Yeni Farsça biçimi mevcut değildir.

sen Tü [viii] sen ikinci tekil şahıs zamiri

sena [Kut, Aş xi] ~ Ar θanā’ [#θny msd.] övme, yüceltme < Ar θanā ikiye katladı " sani

şenaat ~ Ar şanācat^ [#şnc msd.] çirkinlik, kötülük, habislik < Ar şanuca çikin ve habis idi

senaryo [xx/b] ~ Fr scénario bir tiyatro eseri veya filmin sahnelerini tarif eden metin ~ İt scenario a.a. < İt scene sahne ~ EYun skenē gölgelik, çardak, tiyatroda sahne

---

EŞKÖKENLİLER:
EYun skene : mizansen, senaryo

senato [183+] ~ İt senato a.a. ~ Lat senatus yaşlılar meclisi < Lat senescere, senat- yaşlanmak < Lat senex, sen- yaşlı ~ HAvr *sen- a.a.

senatör [xx/b] ~ Fr sénateur senato üyesi ~ Lat senator a.a. < Lat senatus " senato

senbernar [xx/c] bir köpek cinsi ~ Fr Saint-Bernard St. Bernard manastırı rahipleri tarafından yetiştirilen cankurtaran köpeği < öz Saint Bernard Alplerde bir dağ geçidi ve manastır < öz Bernard de Menthon Fransız keşiş ve manastır reformcusu (10. yy)

sendele[mek [xiv] sendele-/sendire- sarsılmak < Fa sanda demirci örsü

sendika [KT xix] kredi konsorsiyumu; [xx/a] işçi birliği ~ Fr syndicat ortak bir çıkarı korumak için kişi veya şirketlerin kurduğu birlik, meslek

örgütü, kredi konsosriyumu < OLat syndicus kayyım, alacaklıların haklarını temsil etmek için mahkeme tarafından tayin edilen kimse ~ EYun sýndikos avukat, hukuki vekil, özellikle bir topluluğun haklarını savunan temsilci < EYun dikē hukuk, yargı ~ HAvr *dikā- < HAvr *deik- işaret etmek, belirtmek, adını koymak, resmen ilan etmek " syn+, dijital

sendikasyon [xx/c] ~ Fr/İng syndication 1. şirket veya kişilerin ortak bir çıkar için işbirliği yapması, 2. özellikle bankaların kredi riskini paylaşmak için uyguladığı bir işbirliği yöntemi < Fr/İng syndiquer/to syndicate " sendika

sendrom [xx/b] ~ Fr syndrome bir dizi semptomun bir arada bulunmasıyla oluşan tıbbi görünüm ~ EYun syndromē birlikte gitme, yanyana koşma & EYun syn- birlikte + EYun tréχō, drom- koşmak " syn+, bodrum

sene [Neş xv] ~ Ar sanat [#sn’] yıl (= Aram şənā/şintā a.a. = İbr şānāh a.a. < İbr/Aram #şnh tekrarlama, dönme, geri gelme)

senet [xiv] sened ~ Ar sanad [#snd msd.] dayanak, destek, bir iddia veya rivayetin dayanağı, borç belgesi < Ar sanada [msd. sunūd] dayandı, istinat etti

senfoni [xx/a] ~ Fr symphonie klasik müzikte bir form ~ İt sinfonia a.a. ~ EYun symfonía sesdeşlik, ses uyumu & EYun syn- birlikte, bir arada + EYun fonē ses " syn+, fon(o)+

seng ~ Fa/OFa sang taş

EŞKÖKENLİLER:
Fa sang : seng, zengin

senkop [xx/b] ~ Fr syncope gramerde bir ses veya hecenin yutulması, tıpta kısa süreli bilinç kaybı, müzikte aksak ritm ~ EYun synkopē kesinti, kırık < EYun koptō, kop- kesmek, kırmak, yarmak " syn+, engebe

senkretik [xx/c] ~ Fr syncrétique zıt ilkelerin bir araya gelmesiyle oluşan, karma (özellikle din) ~ EYun synkrētikós Girit kentlerinin oluşturduğu federasyona üye olan & EYun syn- birlikte, bir arada + öz Krēta Girit " syn+

senkronize [etm [xx/c] ~ Fr synchroniser eşzamanlı kılmak < EYun synχrónos eşzamanlı & EYun syn- birlikte, bir arada + EYun χrónos zaman " syn+, kron(o)+

sensör [xx/c] ~ İng sensor sinyal veya harekete duyarlı cihaz, fotoelektrik hücre < İng to sense duymak, hissetmek ~ Lat sensus duyma, duyum, algı " sansasyon

sentaks [DTC 1943] ~ Fr syntaxe, syntact- sözdizimi ~ EYun syntáksis a.a. & EYun syn- birlikte, bir arada + EYun tássō, tag- dizmek, düzenlemek " syn+, taktik

sentez [xx/b] ~ Fr synthèse, synthet- bir araya getirme, bağdaştırma ~ EYun sýnthesis birleştirme, bir araya koyma & EYun syn- bir arada + EYun títhēmi, the- koymak " syn+, tez2

senyör [LO xix] ~ Fr seigneur feodal bey, efendi ~ Lat senior [kıy.] daha yaşlı < Lat senex, sen- " senato

separe [etm [xx/b] ~ Fr séparer ayırmak, ayrışmak < Lat separare ayırmak & Lat se- ayrılma bildiren önek + Lat parare oluşturmak, yaratmak, yapmak " se+, parite

sepelek <Tü 'sersem sepelek' deyiminde < Tü sepele- [xv Os] serpiştirmek < Tü sep- serpmek " serp-

sepet [Kan xvi] ~ Fa sabad/sawad hasır kova ~ OFa *sapad a.a.

• Ar safaT biçimi Orta Farsçadan alıntıdır.

sepi <Tü [TS xv] deri tabaklamada kullanılan kimyasal madde < Tü sep- serpmek " serp-

sepken <Tü [Kıp xiv] sepkün yağmur serpintisi < Tü sep- serpmek " serp-

septik1 [xx/a] ~ Fr septique çürümeye ve kokuşmaya ilişkin ~ EYun sēptikós çürümüş, kokuşmuş < EYun sēpomai çürümek, kokuşmak

septik2/skeptik [xx/a] ~ Fr scéptique kuşkucu ~ EYun skeptikós gerçeğin bilinemeyeceğini savunan filozof Pyrrho'nun öğretisini izleyen kimse < EYun sképthomai gözlemlemek, alıcı gözle bakmak ~ HAvr *skep-/*spek- gözlemek " +skop

septisemi [xx/b] ~ Fr septicémie kan zehirlenmesi " septik1, hem(o)+

sepya [Men xvii] ; [LO xix] mürekkep balığının boyası (~ İt sepia mürekkep balığı) ~ EYun sēpía a.a.

• Modern Yunanca biçim soúpia'dan sübye şeklinde benimsenmiştir.

ser [xiv] ~ Fa/OFa sar baş, kafa (= Ave sarah- a.a. = Sans śíras a.a.) ~ HAvr *kerəs- a.a. < HAvr *ker-1 kafa, boynuz

---

• HAvr *kerəs- > Ave sarah- (kafa), EYun kéras (boynuz), Lat cere-brum (beyin). • HAvr *krəsno- > EYun kránon (boynuz), kraníon (kafa, kafatası). • HAvr *krən-go- > Sans śriŋga (boynuz) • HAvr *kr- ve *kr-nu- > Lat cornus, Ger *hurnaz > İng horn (boynuz). • HAvr *keru- > Lat cervus ("boynuzlu" > geyik). • HAvr *krə-t- > EYun karoton ("boynuz kök" > havuç) > İng carrot.

ser[mek Tü [DK xiv] ser- yaymak, dizmek

• Oğuz lehçelerine özgü bir biçim olup ETü ser- (beklemek, sabretmek, katlanmak) fiiliyle birleştirilemez. Kırg sergi- (havalanmak, rahatlamak, ferahlamak), Moğ sergü- (ayılmak, kendine gelmek) biçimleriyle ilişkisi muğlaktır.

şer1/şerr- [Kut, Aş xi] ~ Ar şarr [#şrr msd.] kötülük < Ar şarra kötülük etti

şer2 [Yus xiv] ~ Ar şarc [#şrc msd.] 1. açık yol, rota, 2. özellikle İslam dininin yolu, İslami hukuk kurallarının tümü < Ar şaraca 1. başladı, girişti, 2. yasa koydu, düzenledi

sera [xx/a] ser ~ Fr serre 1. kapalı yer, 2. özellikle bitkileri soğuktan korumak için yapılan kapalı alan < Fr serrer sıkıca kapatmak, sıkmak ~ OLat serare kilitlemek, sürgüyle kapatmak < Lat sera sürgü, kapı demiri

şerait [Mercimek xv] ~ Ar şarā’iT [#şrT çoğ.] şartlar < Ar şarT " şart1

seramik [DTC 1943] ~ Fr céramique a.a. < EYun kéramos pişmiş topraktan yapılan çanak çömlek " kiremit

serander ~ Yun ksērándiro kuru erzak deposu & Yun ksēros kuru + Yun ándēro seki, balkon " musandıra

---

• Karş. İng xerograph (kuru sistemle çalışan teksir makinası) < EYun ksērós.

serap ~ Ar sarāb [#srb] çölde görülen hayal Ar saraba gitti, kaçtı, (su) akıp gitti, (deve) başıboş gitti

---

• Arapça sözcüğün nihai anlamı "yaklaşınca giden şey, kaçarca" olabilir. Buna karşılık karş. İbr/Aram #şrb (aşırı sıcakta yanma, akkor haline gelme). • Farsça sarāb (su kaynağı, göze) ile alakası yoktur. Farsça kökenli olarak gösterilmesi yanlıştır.

serapa ~ Fa sar ā pā baştan ayağa, tümüyle " ser, pa

şerare ~ Ar şarārat [#şrr msd.] kıvılcım

serasker [TS* xv] ~ Fa sar caskar baş komutan & Fa sar baş + Ar caskar ordu " ser, asker

serbest [Kan xvi] muaf, bağışık, azat edilmiş < Fa sar basta hukuki bir belgenin bağlayıcı işareti, imza veya mühür & Fa sar baş + Fa bastan bağlamak " ser, beste

---

• Aslı "konfirme, belgeli" anlamında bir hukuk terimidir.

şerbet [Aş, Yus xiv] ~ Ar şarbat [#şrb msd.] 1. bir defada içilen miktar, içim, 2. içecek şey, içki < Ar şaraba içti " şarap

serçe [Oğ xi] seçe ~ Sogd siçē/siçāk küçük bir ötücü kuş

serd [etm ~ Ar sard [#srd msd.] madde madde sayma < Ar sarada teker teker saydı, açıkladı, ayrıntılı anlattı

serdar [Neş xv] ~ Fa sardār başı tutan, önder, başkomutan " ser, +dar

serdengeçti + [xvii] başıbozuk asker, gerillacı < Tü serden geçti kellesinden vaz geçmiş " ser, geç-

serebral [xx/c] ~ Fr cérébral beyne ilişkin, beyinsel / İng cerebral a.a. < Lat cerebrum beyin ~ HAvr *kerəs-ro- < HAvr *ker1- kafatası " ser

şeref [Yus, Gül xiv] ~ Ar şaraf [#şrf msd.] yücelik, soyluluk, seçkinlik < Ar şarufa soylu ve seçkin idi

şerefe [xiv] minarede eazn okunan teras ~ Fa şarafa eşik gibi yer, teras < Fa şarf kapı eşiği, peyke

seremoni [28M 1720] çeremonya ~ İt ceremonia tören / Fr cérémonie a.a. ~ Lat caerimonia 1. Etrüsk rahiplerinin dini törenleri [esk.], 2. her tür dini tören ve gelenek Etr

---

• Türkçe telaffuzu 19. yy'da Fransızcaya uygun olarak düzeltilmiştir.

seren [MMem xvi] gemilerde ana direk ~ ?

serenad [xx/a] ~ Fr sérénade ~ İt serenata hafif müzik < İt sereno akşam serinliği, akşam hava kararmadan önceki zaman ~ Lat serenus akşam serinliği < Lat serus akşam

serencam [Aş xiv] ~ Fa sar ancām "son baş", bir şeyin sonu, sonuç " ser, encam

serf [AMithat 1885] ~ Fr serf bir senyöre bağlı köylü, toprak kölesi ~ Lat servus köle, hizmetçi ~ HAvr *serw- < HAvr *ser-1 korumak, muhafaza etmek

---

• Aynı kökten Lat servare (korumak, gözkulak olmak, muhafaza etmek).

sergen <Tü [Kıp xv xv] üzerine meyve ve küçük eşya dizilen raf < Tü ser- " ser-

sergerde [Yus xiv] sergerdān şaşkın, perişan; [xvi] başıbozuk, düzensiz asker, eşkiya ~ Fa sargarda başı dönmüş, şaşkın & Fa sar baş + Fa gaştan, gard- dönmek " ser, gerdan

sergi <Tü [Çağ xv] yaygı, halı; [EvÇ xvii] satmak veya kurutmak amacıyla serilen şey < Tü ser- " ser-

sergüzeşt [Yus, Gül xiv] ~ Fa sar guδaşt baştan geçen şey, macera & Fa sar baş + Fa guδaştan, guδār- geçmek " ser, güzergâh

şerh [Aş xiv] ~ Ar şarH [#şrH msd.] 1. yarma, 2. (bir metni) açıklama, yorumlama < Ar şaraHa yardı, kesip açtı, yorumladı, açıkladı, analiz etti

---

• Arapça sözcüğün iki anlamı arasındaki ilişki, kesilen hayvanların iç organlarını inceleyerek fal bakma yöntemini akla getirir.

serhat [Yus xiv] ~ Fa sar Hadd sınır başı, sınır boyu & Fa sar baş + Ar Hadd sınır " ser, had

seri1 [xx/a] ~ Fr série dizi, sıra ~ Lat series < Lat serere, sert- dizmek, tertip etmek ~ HAvr *ser-3 sıraya dizmek

seri2 ~ Ar sarīc [#src sf.] hızlı, süratli " sürat

şeri2 [xx/b] bir tür tatlı şarap ~ İng sherry [esk. sherries] bir tür tatlı şarap < öz Jérez İspanya'da bir kent < Lat (oppidum) Caesaris Sezar kenti < öz Caesar Romalı devlet adamı " kayser

şeri3 [xx/b] ~ Fr chéri sevgili < Fr cher değerli, sevilen ~ Lat carus ~ HAvr *kā-ro- < HAvr *kā- sevmek, aşk

---

• Aynı kökten Ave/Sans kāma (aşk, sevgi), Sans kāma sutra (aşk kitabı).

şeriat [Kut, Aş xi] ~ Ar şarīcat^ [#şrc sf. f.] din, yasa, özellikle İslam hukuku < Ar şarc " şer2

şerif1 [Kut, Aş xi] ~ Ar şarīf [#şrf sf.] şerefli, seçkin " şeref

şerif2 [xx/b] ABD'de kasaba yöneticisi ~ İng sheriff ilçede kralın temsilcisi (İng), kasaba yöneticisi (Amer) ~ EİngscīrgerēfaEİng scīrgerēfa & EİngscīrEİng scīr [mod. shire] ilçe + EİnggerēfaEİng gerēfa yönetici

serigrafi [xx/c] ~ Fr sérigraphie ipekli ekran aracılığıyla basım tekniği, serigrafi & EYun sērikós ipekli kumaş + EYun grafē yazı " serj, +grafi

şerik [Mercimek xv] ~ Ar şarīk [#şrk sf.] ortak < Ar şarika paylaştı, ortak oldu " şirk

serin [CodC xiii] seröwün taze ve uyarıcı ~ Moğ seriğün/serüün taze, dinçleştiren, ferahlatan < Moğ serege-/sergüge- ayıltmak, uyarmak, canlandırmak < Moğ sere- ayılmak, uyanmak, farkında olmak, anlamak, sezmek (= Tü sez- a.a.) " sez-

şerir ~ Ar şarīr [#şrr sf.] şer işleyen, kötülük yapan " şer1

şerit [Men xvii] şirit/şerīt/şerīd ~ Ar şarīT [#şrT sf.] hurma yaprakları dilim dilim kesilerek örülen enli ip Ar şaraTa yardı, uzunlamasına kesti " şart1

serj [xx/b] ~ Fr serge bir tür sık dokunmuş yünlü kumaş ~ Lat serica [n. çoğ.] ipekli kumaşlar < Lat sericus ipekli < EYun sērikós a.a. < öz Sēres Uzak Doğuda efsanevi bir ülke ve ulus, Çin?

serkeş ~ Fa sar kaş 1. başı çeken, reis, önder, 2. başının doğrusuna giden, söz dinlemeyen & Fa sar baş + Fa kaşīdan çekmek " ser, keş1

sermaye [Aş, Yus xiv] ~ Fa sar māya bir borcun ana parası & Fa sar baş + Fa māya para " ser, maya

sermest & Fa sar baş + Fa mast sarhoş, mutlu " ser, mest1

serotonin ~ İng serotonin damar daraltıcı ve sinir sinyallerini güçlendirici etkiye sahip bir organik madde " serum, tonik

serp[mek <Tü [CodC, DK xiii] sep- tohum saçmak, elini silkerek su damlaları saçmak; [TS xv, Çağ xv] serp-

---

• -r- ara sesi Türkiye Türkçesine özgüdür. Karş. Trkm, Kırg sep- (a.a.).

EŞKÖKENLİLER:
Tü sep- : sepelek, sepi, sepken, serp-

serpantin [192+] ~ Fr sérpentine yılan gibi ~ OLat serpentinus < Lat serpens, t- yılan < Lat serpere sürünmek ~ HAvr *serp-2 sürünmek " herpes

serpuş ~ Fa sar pōş baş örtüsü, başlık & Fa sar baş + Fa pōş örtü, giysi " ser, poşi

sersem [Arg xvi] sersām/sersem ahmak kimse ~ Fa sar sām akıl hastalığı, delirium, beyin iltihabı veya beyin tümörü & Fa sar baş + Fa sām ateş, ateşli hastalık " ser

---

• Sıfat olarak kullanımı Türkçeye özgüdür.

serseri [Mercimek xv] ; [Men xvii] 1. ahmak, 2. ahmaklık ~ Fa sarsar/sarsarī 1. ahmak, akılsız, 2. ahmaklık, akılsızlık & Fa sar1 baş + Fa sar2 ahmak " ser

sert [Yus xiv] serd keskin soğuk ~ Fa/OFa sard soğuk, keskin, katı (= Ave sarǝta- soğuk) ~ HAvr *kelǝ-t- < HAvr *kel- soğumak, donmak

sertifika [ResCGaz 1911] ~ Fr certificat tasdikname ~ OLat certificatum & Lat certus kesin (< Lat cernere, cert- ayırmak, ayırdetmek, ayrıştırmak ~ HAvr *kri-no- < HAvr *krei- ayırmak, elemek) + Lat facere, fact- yapmak " kriter, faktör

serum [KT xix] ~ YLat serum kan sıvısı ~ Lat serum kesilmiş sütün suyu, peyniraltı suyu ~ HAvr *ser-2 akmak, sıvı

serüven YT [CepK 1935] macera, sergüzeşt ~ ?

• Tarama Dergisi'nde (1934) Radloff'a referansla 'Kırgızca' olduğu belirtilmiş ise de ne Radloff'ta ne Kırgızca sözlüklerde bu kelimeye rastlanmamıştır.

servet ~ Ar θarwat [#θrw/θry msd.] zenginlik

servi >> " selvi

servis [xx/b] 1. sofra takımı, sofra hizmeti, 2. teniste atış, ; [xx/c] 3. ulaşım hizmeti, kamu ulaşım aracı, 4. genel anlamda hizmet ~ Fr service hizmet ~ Lat servitium hizmetkârlık, kölelik < Lat servus hizmetçi, köle " serf

seryum [KT xix] ~ YLat cerium bir element < öz Ceres mitolojide bir tanrıça

serzeniş [Yus xiv] ~ Fa sar zaniş başa kakma & Fa sar baş + Fa zadan, zan- vurmak, çarpmak, çalmak, kakmak " ser, +zede

şeş [Aş xiv] ~ Fa şaş altı (= Ave χşvaş- a.a.) ~ HAvr *s(w)eks- a.a. " heksa+

ses Tü? [Kıp, DK xiv] avaz, ses, özellikle anlamsız insan sesi

---

• 14. yy'dan itibaren Tü çav sözcüğünün yerini almıştır. Karş. çağır-.

şeşhane/şişhane ~ Fa şaş χāna altı avlulu ev, altı telli müzik aleti, altı yivli namlusu olan tüfek " şeş, hane

sesyon [xx/c] ~ Fr séssion oturum / İng session a.a. ~ Lat sessio a.a. < Lat sedere, sess- oturmak " sedye

set1/sedd- [Yus xiv] sedd ~ Ar sadd [#sdd msd.] 1. tıkama, kapama, engelleme, 2. engel, bariyer < Ar sadda engel oldu

set2 [xx/b] ~ İng set 1. hizip, herhangi bir insan grubu, 2. herhangi bir küme, matematikte küme ~ EFr sette hizip ~ Lat secta a.a. " sekans

şetland [xx/b] ~ İng shetland bir tür yünlü dokuma < öz Shetland İskoçya'da bir takımada

setr [xiv] ~ Ar satr [#str msd.] örtme, örtünme < Ar satara örttü

setre ~ Ar satrat [#str msd.] ceket, üst giysi < Ar satara örttü " setr

---

• Karş. Akad şataru (bir tür giysi) < #ştr (örtme).

şev [Men xvii] şiv ~ Fa şēb/şīb meyil, eğim, yamaç, yokuş ~ OFa şēb a.a. (= Ave χşvaepa- a.a.)

sev[mek Tü [Uy viii+] seβ- a.a.

sevap [Kut, Aş xi] ~ Ar θawāb [#θwb msd.] ödül, İslam hukukunda iyi bir eylem karşılığında kazanılan uhrevi ödül < Ar θāba [msd. θawb] geri geldi

---

• Aynı kökten Ar θawb (giysi) sözcüğüyle anlam ilişkisi açık değildir.

sevda [Kut xi] ~ Ar sawdā’ [#swd1 sf. f.] kara safra, melankoli, eski tıbba göre insanı oluşturan dört maddeden biri < Ar aswad [sf.] kara, siyah

---

• Renk sıfatlarının dişil halini yapan faclā’ vezninde.

sevecen YT [CepK 1935] müşfik < Tü sev- " sev-

sevgili Tü [Uy viii+] sewiğliğ/sewgülüg a.a.; [Kıp, DK xiv] sevgülü < Tü sewiğ/sewüğ [viii+ Uy] sevgi < Tü seβ- " sev-

sevin[mek Tü [xi] sewin- a.a. < Tü seβ- " sev-

sevinç Tü [Uy viii+] seβinç seviniş < Tü sewin- " sev-, +inç

seviye ~ Ar sawiyyat [#swy msd.] denklik, eşitlik < Ar sawā denk idi, eşdeğer idi

sevk ~ Ar sawq [#swq msd.] gütme, sürme < Ar sāqa güttü

EŞKÖKENLİLER:
Ar #swq : insiyak, saik, sevk, sevkülceyş

şevk [Aş, Yus xiv] ~ Ar şawq [#şwq msd.] şiddetli arzu, istek, meyil, coşku < Ar şāqa hoşuna gitti, arzuladı

şevketibostan + yaprak ve kökleri yenen otsu bir bitki, cnicus benedictus & Ar şawkat [#şwk] diken + Fa būstān bahçe

sevkülceyş + [KT xix] askerin sevk ve hareketini konu alan fen (Fr stratégie karşılığı) & Ar sawq gütme + Ar cayş ordu, askeri birlik " sevk, el3, ceyş

şey [xiv] şey, nesne ~ Ar şay’ [#şy’ msd.] şey, nesne Ar şā’a istedi, irade etti

---

• Arapça fiil kökü ile ad arasındaki semantik ilişki açık değildir.

seyahat [xiv] ~ Ar sayāHat [#syH msd.] gezi < Ar sāHa dolaştı, serbestçe gezdi = Ar sāHat [#swH] serbest alan " saha

seyf ~ Ar sayf [#syf msd.] kılıç, pala

şeyh [Aş, Yus xiv] ~ Ar şayχ [#şyχ] 1. yaşlı kişi, ihtiyar, 2. aşiret veya tarikat reisi

şeyhülislam [xv] Osmanlı devletinde bir ünvan ~ Ar şayχu-l-islām "islamın büyüğü", 11. yy’dan itibaren kullanılan bir şeref ünvanı " şeyh, el3, islam

seyir/seyr- [Aş xiv] seyr gezi, yolculuk; [Men xvii] gösteri yürüyüşü, resmigeçit ~ Ar sayr [#syr msd.] bir rota izleme, bir yolu takip etme, yolculuk, rota < Ar sāra yürüyerek gitti, gezdi, dolaştı, seyahat etti, bir yol izledi

---

• "Bir gösteriyi izleme, temaşa etme" anlamı Türkçeye özgüdür.

seyis [xiv] ~ Ar sā’is [#sws fa.] at bakıcısı < Ar sāsa idare etti, yatıştırdı " siyaset

seyit [Yus xiv] seyyid ~ Ar sayyid [#swd2 sf.] 1. bey, efendi, egemen, saygı unvanı, 2. peygamber soyundan olan kişi

seylap [Yus xiv] seylāb ~ Fa saylāb su baskını & Ar sayl akıntı, sel + Fa āb su " sel, ab

seymen >> " seğmen

seyran [Aş, Yus xiv] ~ Ar sayarān [#syr msd.] gezme, gezinme, dolanma " seyir

seyrek Tü [Uy viii+] sedrek aralıklı, seyrek < Tü seδre- [xi] incelmek, seyrelmek

---

• Moğ seyle-/seylü- (oymak, yontmak, hakketmek), seymegey (ince, gözenekli, özellikle gözenekli kumaş), seyre- (seyrelmek, yoğunluğu azalmak) biçimleri Türkçeden geç bir alıntı olmalıdır.

seyrisefain [xix] gemi trafiği, navigasyon & Ar sayr dolanma, dolaşım + Ar safā’in [#sfn çoğ.] gemiler (< Ar safīnat gemi) " seyir

seyrüsefer ~ Ar sayr wa safar "gezme ve yol alma" " seyir, sefer

şeytan [Har, CodC xii] ~ Ar şayTān [#şyT msd.] a.a. (~ Eth şayTān a.a.) ~ İbr şāTān düşman, şeytan < İbr #şTn düşman olma, savaşma

---

• Batı dillerine Yunanca vasıtasıyla İbraniceden geçmiştir. Karş. OYun, OLat satan (şeytan).

seyyah [xiv] ~ Ar sayyāH [#syH im.] çok seyahat eden, gezgin " seyahat

seyyal ~ Ar sayyāl [#syl im.] çok akıcı " sel

seyyar [Aş xiv] ~ Ar sayyār [#syr im.] gezgin < Ar sāra gezdi " seyir

seyyare ~ Ar sayyārat [#syr im.] 1. çok gezen, gezgin, 2. planet " seyir

---

• Arapça sözcük EYun astēr planētēs (gezgin yıldız) deyiminin çevirisidir. Karş. planet.

sez[mek Tü [xi] sez- hissetmek, anlamak < Tü *ser-

• Aynı kökten Moğ sere- (uyanmak, ayılmak, anlamak, farkında olmak).

seza [xi] ~ Fa sazā layık, uygun < Fa/OFa sazīdan layık olmak, uymak

sezaryen [xx/b] ~ Fr césarienne rahmi kesmek suretiyle yapılan doğum < Lat caesura kesme, kırma < Lat caedere, caes- kesmek " +sid

sezi YT [CepK 1935] intuition < Tü sez- " sez-

sezinle[mek YT [CepK 1935] < Tü sezin- [xi] sezer gibi olmak, sezmek " sez-

şezlong [REkrem <1887] ~ Fr chaise longue uzun koltuk & Fr chaise/chaire sandalye, koltuk (~ OLat cathedra koltuk) + Lat longue uzun " katedral, longa

---

• r > s dönüşümü erken Fransızcada tipiktir. Karş. İng chair < EFr chaire (sandalye).

sezon [xx/a] tatil veya gösteri dönemi ~ Fr saison mevsim ~ Lat satio 1. tohum ekme, 2. ekim mevsimi < Lat serere, sat- tohum ekmek ~ HAvr *sē-1 a.a.

sezyum [xx/b] ~ YLat caesium bir element ☼ 1860 Robert Bunsen ve Gustav Kirchhoff, Alm. kimyacılar < Lat caesius açık mavi

sfenks [xx/a] ~ Fr sphinx mitolojide insan kafalı aslan gövdeli yaratık, muamma ~ EYun sfinks, sfing- < EYun sfíngō sıkmak, büzmek, (ağzını) kapatmak

sfer [xx/b] ~ Fr sphêre küre ~ EYun sfaîra top, küre

şiar ~ Ar şicār [#şcr msd.] parola, simge < Ar şacara anladı, aydı " şiir

sibernetik [xx/c] ~ Fr cybernetique yöneylem, yönetim bilimi / İng cybernetic a.a. ☼ 1948 Norbert Wiener, Amer. matematikçi < EYun kybernētes dümenci < EYun kybernáō (gemide) dümenci veya pilot olarak görev yapmak, yönlendirmek " guvernör

sıbyan/sübyan ~ Ar Sibyān [#Sbw çoğ.] çocuklar < Ar Sabīy çocuk " sabi

sıç[mak Tü [xi] sıç- dışkılamak

sıcak <Tü [TS xiv] ısıcak sıcak, sıcaklık; [Men xvii] isicek vulg. sicak < Tü ısı/isi " ısı

sıçan Tü [Uy viii+] sıçğan fare, sıçan < Tü sıç- " sıç-

sicil ~ Ar sicill [#scl] mahkeme kararlarının işlendiği defter ~ Lat sigillatum mühürlü belge, resmi evrak < Lat signum işaret ~ Lat sigilla [küç.] küçük işaret, mühür, damga

---

• Fr sigle, İng seal, Erm sikel (damga) biçimleri Latinceden alınmıştır.

sicim [DK xiv] ip ~ Moğ sicim ip, sicim, kordon, olta

sıçra[mak Tü [xi] saçra- a.a.; [Kıp xiv] saçra-/sıçra- < Tü saç- " saç-

şiddet [Kıp, Men, KT xiv] peklik, sertlik, katılık, müsaadesizlik; [xx/c] canlı varlıklara karşı meşru olmayan güç kullanımı (İng violence karşılığı) ~ Ar şiddat [#şdd msd.] sertlik, katılık, yoğunluk < Ar şadda sert ve katı idi, sertleşti, gerdi, kastı

• İng violence karşılığı kullanımı 1980 sonrasına aittir.

siderürji [xx/b] ~ Fr sidérurgie demir dökümü, demir sanayii & EYun síderos demir + EYun érgon çalışma, işleme " +ürji

sidik Tü [xi] sidük/sitük a.a. < Tü siδ- işemek " siy-

sıdk >> " sıtk

siesta [xx/c] ~ İsp siesta öğle uykusu ~ Lat sexta 1. altıncı, 2. günün altıncı saati, öğle vakti < Lat sex altı " sekstant

şifa [Kut xi] ~ Ar şifā’ [#şfw msd.] iyileşme, derman < Ar şafā tedavi etti, iyileştirdi

şifahen ~ Ar şifāhan [#şfh zrf.] sözlü olarak, ağızdan < Ar şifāh ağız, dudak

sıfat [Kut, Aş xi] ~ Ar Sifat [#wSf msd.] nitelik < Ar waSafa niteledi, tasvir etti

sifilis [xx/a] ~ YLat syphilis frengi < öz Syphilus Girolamo Frocastoro'nun aynı adlı şiirinin kahramanı (1530)

• 16. yy başlarında ortaya çıkan bu hastalığı konu alan ilk edebi eser olduğu için.

sıfır ~ Ar Sifr [#Sfr2 msd.] hiç, boşluk, sıfır sayısı < Ar Safira boş idi, boşaldı

• Arapça sözcüğün matematikteki anlamı Sans śūnya (hiç, boşluk, sıfır sayısı) çevirisidir. Ven zero < zefiro < OLat zephyrus, Fr chiffre, İng cipher, Alm ziffer (sıfır, sayı, şifre) biçimleri Arapçadan alınmıştır.

sifon [KT xix] ~ Fr siphon ~ EYun sífon su borusu

şifon [Hay 1959 195+] ~ Fr chiffon 1. eskiyip incelmiş kumaş, toz bezi, 2. bir tür ince muslin kumaş < Fr chiffe paçavra

şifonyer [xx/b] ~ Fr chiffonier kumaş dolabı " şifon

şifre [KT xix] şifra ~ Fr chiffrer rakamlaştırmak, bir yazıyı anlaşılmaması için kodlayarak yazmak < Fr chiffre sayı, rakam ~ İt ciffra 1. sıfır, 2. Arap rakamları ~ Ar Sifr sıfır " sıfır

siftah [xiv] istiftah ; [KT xix] siftah ~ Ar istiftāH [#ftH X msd.] bir işe başlama, bir işin başında bereket duası etme " fetih

siftin[mek [LO xix] 1. bir yere sürtünerek kaşınmak, 2. oyalanmak ~ ?

sığ Tü [Oğ xi] sık az; [CodC xiii] sı derin olmayan (su); [Men xvii] sığ a.a. < Tü sı- kısmak, kısaltmak " sık-

sığ[mak Tü [Uy viii+] sığ- uymak, intibak etmek, uygun olmak

• Geçişsiz yapıdaki sığ- fiili ile geçişli yapıdaki sı-/sık- (kısmak, kısaltmak) fiilleri arasındaki yapısal ilişki, eğer varsa, açık değildir. Karş. Moğ sığa- (sokmak, kakmak), sıqa- (sıkıştırmak).

sığa YT [TDK 1944] kondansatörün elektrik yığma yeteneği < Tü sığ- " sığ-

sigar/sigara [LO 186+] sigara bükülmüş tütün manasındadır. Meşhuru Havana sigarası, kâğıtla yapılan ufağı sigaret.; [KT 189+] çigara/sigara gayet ince

kâğıda sarılmış tütün; [Bah 1924] sigar/Frenk sigarası sade tütün yapraklarının sarılmasıyla hasıl olan sigara ~ Fr cigare [1688] tütün yaprağına sarılı tütün çubuğu, puro ~ İsp cigarro ~ Maya sicar tütün içmek < Maya sic duman, tütün

---

• Kâğıda sarılı tütün içme alışkanlığı 1850'lerde yaygınlaşmış, Avrupa'da ilk sigara fabrikaları 1860'larda kurulmuştur. Sözcüğün kâğıda sarılı tütün için kullanımı Türkçeye özgüdür; karş. Fr/İng cigarette, İsp cigarito vb. • Nihai kökeni Meksika yerli dillerinden.

sigara >> " sigar

sigarillo [xx/c] ~ İng cigarillo küçük sigar ~ İsp cigarillo [küç.] a.a. < İsp cigarro " sigar

siğil Tü [Uy viii+] süğül ; [xi] söğöl/siğil a.a.

sığın[mak Tü [Uy viii+] sığın- iltica etmek, birine boyun eğmek < Tü sığ- uymak " sığ-

sığır Tü [xi] sığır a.a.

sığırcık Tü? [xi] sığırçık/sığırçuk bir kuş türü ~? Fa sārçak [küç.] serçe, küçük sığırcık < Fa sār sığırcık

sığırtmaç <Tü [xiv] sığır çobanı Tü sığır " sığır

• -tmaç ekinin yapısı ve işlevi açık değildir.

sigma [xx/b] ~ EYun sigma Yunan alfabesinde s harfi, □a3; ~ Fen *samk Fenike alfabesinde s harfinin adı = İbr/Aram sāmek İbrani ve Arami alfabesinde s harfi, □e9;

sigorta [Bia xix] sikurta ; [Düs I.4.493 187+] ~ Ven sicurtà [İt assicurazione] 1. güvenlik, emniyet, 2. kaza veya kayıp ihtimaline karşı ayrılan emniyet akçesi < Ven sicùr güvenli, emin ~ Lat sēcūrus endişesiz, kaygısız, güvenli

---

• Karş. İng security (güvenlik).

şıh [xx/b] Kürtlerde şeyh ~ Kürt şêχ tarikat önderi, saygıdeğer kişi ~ Ar şayχ " şeyh

sıhhat [Neş xv] ~ Ar SiHHat [#SHH msd.] sağlıklı olma, doğru olma < Ar SaHHa sağlıklı idi

sihir/sihr- [xiv] sihr ~ Ar siHr [#sHr msd.] büyü, sihir = Akad sāχiru büyücü, sihirbaz

sihirbaz ~ Fa sihr bāz a.a. & Ar siHr + Fa bāz " sihir, +baz

sıhriyet < Ar Sihr [#Shr] evlilik yoluyla akrabalık < Ar Sahara (metal veya kemik) kaynaştı, (metal) eridi

Şii [xiv] ~ Ar şīcī [#şyc nsb.] 1. hizipçi, bir partiye mensup olan, 2. Ali taraftarı, Şii < Ar şīcat^ [msd.] hizip, fraksiyon < Ar şāca yayıldı, bölündü " şüyu

şiir [Kut xi] ~ Ar şicr [#şcr msd.] sezgi, ilham, ilhama dayalı ifade, a.a. < Ar şacara sezdi, sezişle bildi, dolaysız kavradı

EŞKÖKENLİLER:
Ar #şcr : şair, şiar, şiir, şuara, şuur

sık Tü [Uy viii+] sık kısa, kesik, bir arazi ölçüsü; [Oğ xi] az; [CodC xiii] kesif, yoğun < Tü sı- kısaltmak, kısmak, kırpmak " sık-

---

• Asıl anlamı "kısa" iken, "kısa aralı" anlamını kazanmıştır.

sik Tü [Uy, Kaş viii+] sik 1. siyme işlemi, sidik, 2. siyme organı < Tü siδik < Tü siδ- siymek, işemek " siy-

sık[mak Tü [Uy viii+] sık- kısmak, kısaltmak, kasmak, daraltmak, sıkıştırmak, boğmak < Tü sı- kısmak, kırmak, kırpmak, yenmek

---

• Pekiştirici -k- ekiyle.

sik[mek Tü [xi] sik- a.a. < Tü siδ- işemek " sik

• Pekiştirme bildiren -k- ekiyle.

şık1/şıkk- ~ Ar şiqq [#şqq] bir şeyin yarısı, iki olasılıktan biri < Ar şaqqa [msd. şaqq] yardı, ikiye böldü

şık2 [LO 1876] şik pek yosma ve alafranga ~ Fr chic 1. becerikli, hünerli, 2. iyi giyimli

şık3, şıkır onom [LO] şık şık madeni para sesi " şak

sika [192+] sikatif ~ Fr siccatif kurutucu < OLat siccativus a.a. < Lat siccare kurutmak < Lat siccus kuru " sek

sikamor [xx/c] ~ Fr sycamore sıcak iklimlere özgü bir tür ağaç ~ EYun sykómoron &? EYun sýkon incir + EYun móron karadut " mor

şikâr [Yus, DK xiv] ~ Fa şikār/şikar av (av eylemi ve avlanan hayvan) (= Sogd şkar- takip etmek, peşinden gitmek)

sikatris [xx/c] ~ Fr cicatrice yara izi, kabuk ~ Lat cicatrix a.a.

şikâyet [Yus, DK, Gül xiv] ~ Ar şikāyat [#şkw/şky msd.] yakınma < Ar şakā yakındı

şike [xx/b] bir spor karşılaşmasınının sonucunu önceden belirleme ~ Fr chiqué dalavere, kandırmaca Fr chic becerikli " şık2

sıkı Tü [Uy viii+] sıkığ sıkışık, zorlu < Tü sık- " sık-

sıkılgan YT [CepK 1935] mahcup < Tü sıkıl- " sık-

sikke [Aş xiv] madeni para ~ Ar sikkat [#skk msd.] 1. dövme demirden yapılan herhangi bir şey, saban demiri, üzerinde para basılan koni şeklinde demir kalıp, 2. madeni para, 3. bazı tarikatlere özgü koni şeklinde külah ~ Aram sikkā/sikkətā 1. çivi, saban demiri, 2. metal para ~ Akad sikkatu mıh, çivi

---

• Aynı Sami kökünün Arapça biçimi şakka (çivi veya şiş saplama, kuşkuya kapılma) fiilinde görülür. Ar sakka (para bastı) fiili isimden türetilmiştir.

sikl/saykl [xx/b] ~ Fr/İng cycle 1. çember, döngü, tekerlek, 2. elektromanyetik dalga birimi ~ Lat cyclus çember, döngü, tekerlek ~ EYun kýklos a.a. ~ HAvr *kwekw^lo-s a.a. < HAvr *kwel-1 dönmek " çark

---

• Türkçe telaffuzu yakın dönemde İngilizceye göre düzeltilmiştir.

sıklam >> " sırıl sıklam

siklamen [xx/b] ~ Fr cyclamen kırmızının çeşitli tonlarında çiçek açan rizomlu bir bitki, buhuru meryem ~ EYun kykláminos/kyklámis a.a. EYun kýklos halka, tekerlek " sikl

---

• Yunanca sözcüğün etimolojisi açık değildir. Fa şalġamak (a.a.) biçimi, Ön Asya kökenli ortak bir kaynağı düşündürür.

sıklet ~ Ar θiqlat [#θql msd.] ağırlık, hantallık < Ar θaqula ağır idi (= İbr/Aram #şql ağır olma, tartma = Akad şaqālu a.a.)

• Ar şaqūl Aramiceden alınmıştır.

siklon [xx/a] ~ Fr cyclone havanın dairesel hareketi, hortum, burgaç ~ İng cyclone a.a. ☼ 1848 Piddington, İng. koloni yöneticisi < Lat cyclus döngü, halka " sikl

siklotron [xx/b] atom partiküllerini dairesel hareketle hızlandırma aygıtı ~ İng cyclotron atom partiküllerini dairesel hareketle hızlandırma aygıtı & İng cycle daire + İng electron " sikl, elektron

sil[mek Tü [Uy viii+] sıl-/sil- a.a.

sıla [xiv] ~ Ar Silat [#wSl msd.] ulaşma, buluşma " vasıl

• Türkçe anlamı sıla hasreti deyiminden türemiştir.

silah [Kıp xiv] ~ Ar silāH [#slH msd.] silah (= İbr şelāχ a.a., özellikle mızrak gibi fırlatılan silah İbr #şlχ gönderme)

• Anlam ilişkisi için karş. Lat missile (her türlü fırlatılan silah) < mittere, miss- (göndermek).

silahşor + [Gül xv] & Ar silāH + Fa şōr2 iyi kullanan (< Fa şōrīdan 1. bulandırmak, karıştırmak, 2. yıkamak, 3. çalışmak, bir işte başarılı olmak) " silah

---

• Karş. çorba. Fa şōr sözcüğünün anlamları arasındaki semantik bağ açık değildir.

silaj [xx/c]

şilep [xx/b] altı düz yük gemisi ~ Alm schleppe 1. römorkör, çekici, nehirde yüzen bir yükü sürükleyerek götüren tekne, 2. bir tür nehir teknesi < Alm schleppen sürükleyerek götürmek, ağ veya tekne çekmek ~ slēpen

---

• Orta Aşağı Almanca slēpen biçimi Yüksek Almanca schleifen (a.a.) karşılığıdır.

silgi <Tü [xiv] silgü silecek bez; [xx/b] silme lastiği < Tü sil- " sil-

silika [xx/b] ~ YLat silica silisyum dioksit minerali < Lat silex, silic- çakmaktaşı

silikon [xx/c] ~ Fr/İng silicone silisyumdan elde edilen plastik madde " silika

şilin [LO xix] ~ İng shilling bir para birimi ~ Ger *skilliŋgaz gümüş para

silindir [ARasim 1897-99] ~ Fr cylindre a.a. ~ EYun kýlindros loğ taşı, silindir < EYun kýlíndō yuvarlanmak ~ HAvr *kwel-1 dönmek " çark

silisyum [KT xix] ~ YLat silicium bir element " silika

silk[mek Tü [Uy viii+] silk- silmek; [xi] silkelemek, döverek veya sarsarak temizlemek < Tü sil- " sil-

sille [xiv] sili ; [BK 1799] sille ~ Fa sīla/sīlī tokat

şıllık [EvÇ xvii] şılga cariye, köle kız (Tatarca); [LO xix] şıllık şırfıntı ~ Rus sluga hızmetkâr, uşak

silo [xx/b] ~ İng silo tahıl ambarı ~ İsp silo ~ Lat sirus ~ EYun sirós yeraltında tahıl deposu

silsile [Aş xiv] ~ Ar silsilat [#slsl msd.] zincir < Ar salsala [onom.] zincirlenme (= Aram şalşalitā zincir)

şilt [Cumh 1932] ~ İng shield kalkan, kalkan şeklinde plaket ~ Ger *skeldaz tahta tabaka, tabla ~ HAvr *(s)kel-1 kesmek, yarmak " şalter

şilte [Bia xix] yün veya pamuklu döşek ~ Fa çilta katmerli kumaştan yapılan bir tür askeri giysi, zırh & Fa çihil kırk + Fa ta kat

siluet [xx/b] ~ Fr silhouette 1. gölgenin dış hatlarını izleyerek yapılan çizim, 2. bir nesnenin gölgesinin dış hatları < Fr à la silhouette kısıtlı bütçeyle yapılan [esk.] < öz Etienne de Silhouette Fransız maliyeci (1709-1767)

• Maliye bakanlığı esnasında alınan tasarruf tedbirleri nedeniyle soyluların yağlıboya portreler yerine (daha ucuz olan) siluet çizimleriyle yetinmek zorunda kalmaları nedeniyle.

sim [Aş, Yus xiv] ~ Fa sīm gümüş ~ OFa asēm/asēmēn a.a. ~ EYun asēmon 1. işaretsiz, mühürsüz, 2. sikke yapımında kullanılan bir gümüş alaşımı < EYun sēma işaret, simge, damga

---

• Part Krallığı döneminde (MÖ. 3.-MS 3. yy) İran’da para basımında Yunanca kullanılmıştır. Karş. dirhem, pul.

sima ~ Ar simat [#wsm msd.] 1. damga, mühür, marka, 2. tip, karakter, çehre < Ar wasama dağladı, damga bastı

EŞKÖKENLİLER:
Ar #wsm : mevsim, muson, sima

şimal [Aş xiv] kuzey ~ Ar şimāl [#şml msd.] 1. sol, 2. kuzey (gün doğumuna oranla sol taraf) (= İbr/Aram simāl a.a. = Akad şumēlu a.a.) " şom

şımar[mak [LO xix] yüz bulup haddini aşmak ~ ?

• 19. yy’dan eski örneğine rastlanmamıştır.

şimdi <Tü [Yus, DK xiv] & Tü uş işte + Tü imdi şimdi " şu, imdi

şimendifer [xix] ~ Fr chemin de fer demir yolu & Fr chemin yol + Fr fer demir " ferforje

simetri [xx/b] ~ Fr symmétrie ~ EYun symmetría birbiriyle orantılı olma & EYun syn- + EYun métron ölçü " syn+, metre

simge YT [Fel 194+] sembol < Tü sim [1935 YT] timsal, sembol ~ ?

• Muhtemelen Fr signe < Lat signum (işaret, nişan) sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla. Karş. imge.

simit [Men xvii] semid beyaz ekmek, irmik ekmeği; [Kenz xviii] semid ince bulgur, irmik; [LO xix] semid beyaz un, beyaz ekmekten yapılan halka
~ Ar samīd [sf.] ince bulgur veya irmik ~ Aram samīdā un ~ Akad samīdu a.a. < Akad samādu öğütmek

simsar ~ Ar simsār aracı, komisyoncu, arabulucu, muhabbet tellalı ~ Aram sarsūr/səpsīr a.a.

şimşek <Tü [Kıp xiv] şüğşek/şikşek a.a.

şimşir [LL 1732] çimşīr ağacı ~ Fa şimşād/şimşār şimşir bitkisi

---

• Türkçe sözcük Fa şamşīr (kılıç) ile karıştırılmıştır.

simüle [etm [xx/c] bir oyun veya işlemi risksiz ortamda taklit etmek
~ Fr simuler benzetmek, taklit etmek ~ Lat simulare aynı biçimde olmak, taklit etmek, yalandan yapmak < Lat simul bir, beraber, aynı ~ HAvr *sem-1 a.a. " hem

simültane [xx/c] ~ Fr simultané eş zamanlı, aynı zamanda olan ~ OLat simultaneus < Lat simul bir, beraber " simüle

---

• -taneus ekinin kökeni belirsizdir.

simya ~ Ar sīmyā’ büyü, sihir ~ Aram sīmiyā a.a. ~ EYun sēmeîa [çoğ.] simgeler, (gizli) anlamlar < EYun sēmeîon simge, işaret " semantik

sin[mek Tü [Uy viii+] siŋ- (= Moğ siŋge- hazmolunmak, içine işlemek, içine girmek, saklanmak)

• Kullanımda Tü sın- (kırılmak, zayıf düşmek, aciz kalmak, yenilmek, azalmak) fiili ile birleşmiştir.

sına[mak Tü [Uy viii+] sına- denemek, tecrübe etmek < Tü sı- kısmak, kırpmak, yenmek " sık-

sinagog [xx/a] ~ Fr synagogue Musevi dinine ait toplantı yeri ~ EYun synagōgós toplayan, bir araya getiren & EYun syn- + EYun agōgós süren, sevkeden < EYun ágō sürmek, sevketmek " syn+, aksiyon

sınai ~ Ar Sinācī [#Snc nsb.] sanata ait " sanat

sinameki sina-i mekkî Mekke sinası & Ar sinā’ tohumları müshil olarak kullanılan bir bitki, cassia acutifolia + Ar makkī [nsb.] Mekke kentine ait

şinanay [LG 188+] ~ Çing şinanay hiç yok (argo) " nanay

sinarit [xix] ~ Yun synagrída bir tür balık, dentex dentex ~ EYun synagrís, synagrid- a.a.

şınav [TS* xv] şinav ~ Fa şināb/şināw kulaç atma, yüzme

sınav YT [CepK 1935] imtihan < Tü sına- " sına-, +ev

• Türkçede örneği bulunmayan -(e)v eki, bazı Kıpçakça örneklere nisbetle Öz Türkçe kelimeler üretmekte kullanılmıştır.

sincap [Aş xiv] ~ Fa sincāb a.a.

sindir[mek Tü [Uy viii+] siŋir- yutmak, hazmetmek, emdirmek; [TS xvi xvi] sindir- < Tü siŋ- " sin-

---

• Sindir- ve siŋir- biçimleri 19. yy’a kadar beraberce kullanılmıştır.

sine [Aş xiv] ~ Fa sīna göğüs, kucak ~ OFa sēnag a.a.

• Sineye çekmek deyimi Fa āgūşīdan (a.a.) < āgūş (kucak, sine) tercümesidir. • Lat sinus (kucak) ile benzerlik tesadüfidir.

sinek Tü [Uy viii+] siŋek kara sinek, sivri sinek < Tü siŋ [onom.] sızlama veya vınlama sesi

sinematek [195+] ~ Fr cinémathèque sinema kütüphanesi ☼ 1936 Henri Langlois, Fr. sinema tarihçisi & Fr cinéma sinema + EYun thēkē depo, mağaza " sinema, tez2

• Bibliothèque (kitaplık) sözcüğünden benzetme yoluyla türetilmiştir.

sinerji [xx/c] ~ Fr synérgie birlikte / İng synergy birlikte çalışma, güçlerini birleştirme & EYun syn- a.a. + EYun érgon emek, çalışma " syn+, erg

şıngır onom [LO] şıngırdamak madeni para sesi < " şak

sini [Yus xiv] ~ Fa sīnī büyük bakır tepsi

sınıf [xiv] sınf zümre, aşiret, grup, kategori; [xvi] esnaf loncası ~ Ar Sinf [#Snf] zümre, grup

sinik/kinik [xx/a] (~ Fr cynique kuşkucu) ~ EYun kynikós Atina’lı Antisthenes’in felsefe okuluna bağlı kimse, kuşkucu, alaycı (~ öz Kynósarges "Köpek Yatağı", Atina dışında Antisthenes’in ders verdiği gimnazyumun adı) < EYun kýon, kyno- köpek ~ HAvr *kwon- a.a.

• Kaynağı muhtemelen Kynósarges olmakla beraber, en baştan itibaren kýon ile bağlantı kurulmuştur. • Aynı Hintavrupa kökünden Lat canis, Alm hund, Erm şun, Fa sag (köpek).

EŞKÖKENLİLER:
EYun kyon : sinik
Lat canis : kanarya
Fa sag : sekban, seymen

sinir Tü [Uy viii+] siŋir kas, kas lifi

sınır [Kıp xiv] senir uc, sınır bölgesi; [Kan xvi] sinor/sinur a.a. ~ Yun sýnoro sınır, hudut & EYun syn- birliktelik veya karşılıklılık edatı + EYun (h)óros sınır, hudut " syn+, aforizm

sinkaf sin kāf eski yazıda Türkçe 'sik' sözcüğünün ilk ve son harfleri & Ar sīn Arap alfabesinde s harfinin adı, (= Aram şin diş, Arami/İbrani alfabesinde ş harfinin adı, e9;) + Ar qāf Arap alfabesinde q harfinin adı, (= Aram qōp iğne deliği, Arami/İbrani alfabesinde q harfinin adı) " sik

sinod [192+] ~ Fr synode kilise meclisi ~ EYun sýnodos 1. yol kavşağı, 2. buluşma, toplantı, özellikle olağanüstü halk meclisi & EYun syn- + EYun (h)odós yol " syn+, od(o)+

sinoloji [DTC 1940] ~ Fr sinologie Çinbilim < Sina Çin ~ Sīn a.a. ~ çīn a.a. " +loji

sinonim [xx/b] ~ Fr synonyme anlamdaş kelime ~ EYun synónyma a.a. & EYun syn- + EYun ónyma/ónoma, t- isim " syn+, nam

sinsi <Tü [LO xix] sinmiş, kuyruğu bacağı arasına almış, gizlenen < Tü sin- " sin-

---

• Muhtemelen *sinesi biçiminden.

sintine [LF xvi] ~ İt sentina teknenin dibinde suyun biriktiği yer ~ Lat sentina a.a.

• Karş. Fr sentine (a.a.).

sinüs [xx/b] ~ YLat sinus 1. burun içi kıvrımı, 2. trigonometride bir oran ~ Lat sinus iki göğüs arası kıvrımı, kucak, cep

---

• Matematikteki anlamı y. 1150’de Gherardo di Cremona tarafından Ar cayb (iki göğüs arası kıvrımı, kucak, cep, matematikte sinüs) çevirisi olarak kullanılmıştır.

sinyal [192+] ~ Fr signal işaret, uyarı ~ OLat signale [n.] işaret eden şey < Lat signum alay sancağı, işaret, simge ~ HAvr *sekw-no- < HAvr *sekw-1 izlemek, peşinden gitmek " sekans

sinyor [LO xix] Avrupalı bey ~ İt signor beyefendi ~ Lat senior yaşlı " senato

şıp1 onom hız ifade eden ses < Tü çap/şap darbe sesi " çak-

• -ı- sesi burada muhtemelen "çok kısa zamanda olma" anlamında küçültme ifade eder. Karş. çabuk < çapuk (hızlı).

şıp2, şıpır onom damlama sesi, ayak sürtme sesi " şap1

sıpa [Kaş xi] sıp iki yaşına basmış tay; [DK xiv] sıpa eşek yavrusu ~ Sogd əsp- at = Ave aspa- a.a.

sipahi [Aş xiv] ~ Fa sipāhī ordu mensubu, askeri < Fa sipāh/sipah ordu ~ OFa spāy a.a. ~ EFa spāda- a.a. (= Ave spādha- a.a.)

sipariş ~ Fa sipāriş emanet, teslimat < Fa sipurdan, sipār- (bir işi veya şeyi) emanet etmek, ısmarlamak, güvenli bir yere teslim etmek ~ OFa ābspurdan, ābspār- a.a.

siper [Env xv] ~ Fa sipar/ispar kalkan ~ OFa spar a.a.

• Sans sphara (kalkan) Farsçadan alıntıdır.

şıpıdık [ARasim 1897-99] " şıp2

şıpınişi <onom [xx/b] çarçabuk " şıp1

şıppadak onom [Arg xvi] bir anda " şıp1

şipşak <onom [AL 192+] derhal, hemen (argo) < Tü şıp [onom.] hız sesi " şıp1

şır, şırıl onom hafif su akma sesi " şar

sır1/sırr- [Kut, Aş xi] ~ Ar sirr [#srr msd.] 1. bir şeyin en iç ya da orta kısmı, göbek, ruh, yürek, 2. gizlenen şey, esrar (= Ar surrat göbek deliği, umbilicus = Aram şūrā/şerā a.a.)

• Aynı kökten Ar sarra (neşelendirdi, mutlu etti, gıdıkladı).

sır2 Tü? [xi] sır porselen macunu ~? Çin

• Genel kanıya göre Çinceden alıntı olmakla birlikte Tü sız-/*sır- (erimek, akmak, bulaşmak) ile ilişki ihtimali yabana atılamaz. Karş. sırça, sırıl, sız-.

şıra [Kut xi] ~ Fa şīra bitki sütü, özsuyu, meyve suyu < Fa şīr süt, özsuyu (= Ave χşīrəm süt tortusu, yoğurt = Sans şirā öz suyu) ~ HAvr *kwsir- a.a.

sıra [Kıp, TS xv xiv] saf, dizi ~ Yun/EYun seirá zincir, dizi, seri, silsile

sıraca ~ Fa sirāca bir hayvan hastalığı, ruam

şırak onom tokat sesi " şak

sırat [Aş xiv] 1. yol, 2. Kur'ana göre öbür dünyaya gidişte geçilen bir köprü ~ Ar SirāTu-l-mustaqīm dar yol < Ar SirāT yol ~ OFa srat yol (~ Aram sTrāTā a.a.) ~ EYun strâta a.a. ~ Lat strata a.a. < Lat stratum tabaka, yaygı, kaplama, döşeme " stratosfer

---

• İt strada, İng street, Alm strasse (yol) biçimleri Latinceden alınmıştır.

sirayet ~ Ar sirāyat [#sry msd.] yayılma, (hastalık) bulaşma < Ar sarā gece seyahat etti, dolaştı, yayıldı

şiraze ~ Fa şirāza dikiş, kitabın sırt dikişi

sırça Tü [Uy viii+] sırıçğa cam < Tü sır- 1. erimek, akmak, sıvı hale gelmek, 2. su veya çamur sürmek, sıvamak < Tü *sıw(ı)r- " sız-

şirden ~ Fa şīrdān/şīrdan geviş getiren hayvanların ikinci midesi & Fa şīr süt + Fa -dān1 kap, taşıyan " şıra, +dan1

siren [xx/b] ~ Fr sirène canavar düdüğü ☼ 1819 Cagniard de la Tour, Fr. mucit < Seirēn bağırarak gemileri kazaya sürükleyen efsane yaratığı

siret ~ Ar sīrat [#syr msd.] 1. yürüyüş tarzı, tavır ve hareket, 2. hayat hikâyesi, özellikle peygamberin hayat hikâyesi " seyir

sırf ~ Ar Sirf saf, katıksız, rafine, mutlak (= İbr/Aram #Srp (metalleri, özellikle altın ve gümüşü) arıtma, rafine etme = Akad Sarāpu a.a.) " sarraf

şırfıntı [LO xix] şıllık; [xx/a] düşük ahlaklı kadın ~? İt servante hizmetçi < İt servire hizmet etmek " serf

sırı[mak Tü [xi] sırı- (= Moğ sırı- yorgan gibi seyrek ve sağlam dikişle dikmek)

sırık Tü [xi] sıruk yere saplanan uzun direk < Tü sırı- dikiş dikmek, saplamak " sırı-

---

• Karş. Moğ sırug (a.a.). Anlam için karş. Tü dik- (1. dikiş dikmek, 2. direk dikmek).

sırıl sıklam <Tü < Tü sırıl- [xi] bulaşmak, yapışmak < Tü *sır- sıvı hale gelmek, cıvımak, akmak " sız-

sırım Tü [Oğ xi] sıδrım dikiş dikmekte kullanılan dar kesilmiş deri şeridi < Tü sıδır- deri kesmek " sıyır-

şirin [Aş xiv] ~ Fa şīrīn 1. sütten yapılmış olan, sütlü, süt gibi, 2. tatlı (~ OFa şīrēn a.a.) < Fa şīr süt veya bitkilerden elde edilen özsuyu " şıra

---

• Karş. EFa şift (süt), şiftin- (tatlı).

şırınga [BK 1799] ~ Yun sýringa sıvı çekme pompası ~ EYun syrinks, syring- üfleme borusu, su çekme borusu, şırınga < EYun sýrō çekmek " sırma

---

• Karş. İng syringe (a.a.).

sırıt[mak <Tü [Kıp xiv] dişlerini göstererek tebessüm etmek

şirk [Aş xiv] ~ Ar şirk [#şrk msd.] 1. ortaklık, 2. tanrıya eş koşma, çok tanrıcılık < Ar şarika paylaştı, ortak oldu

sirk [Aİhsan 1891] ~ Fr cirque 1. daire, çember, 2. halka şeklinde gösteri alanı ☼ 1791 Fr. ~ Lat circus daire, halka, ring, yuvarlak gösteri alanı ~ HAvr *ki-kr-o- halka, yuvarlak < HAvr *(s)ker-3 kıvırmak, halka yapmak " ring

---

• Roma'daki ünlü yarış ve gösteri alanı Circus Maximus'a atfen.

sirkat [Men xvii] ~ Ar sirqat [#srq msd.] çalma, hırsızlık < Ar saraqa çaldı

sirke1 Tü [Uy viii+] sirke1 üzüm asidi

• Fa sirka (a.a.) Türkçeden alıntı olmalıdır.

sirke2 Tü [Uy viii+] sirke2 (= Moğ sirke bit yavrusu)

şirket [Aş xiv] ~ Ar şirkat [#şrk msd.] ortaklık " şirk

sirküle [etm [xx/b] ~ Fr circuler dolanmak, dolaşımda olmak < Lat circulus [küç.] daire, çember, küçük halka " sirk

sirküler [xx/a] ~ Fr circulaire 1. dairesel, daire şeklinde, 2. genel dolaşım için yazılan mektup, genelge < Fr circuler dolanmak, dolaşmak " sirküle

şırlağan [Mercimek xv] susam yağı ~ Fa şīr rawġan susam yağı & Fa şīr süt, bitkilerden elde edilen özsuyu + Fa rawġan yağ " şıra, rugan

sırma [Arg, Men xvi] sirma/sırma ince gümüş veya altın tel, bununla yapılan süsleme ~? Yun sýrma elbise (özellikle gelinlik) kuyruğu ~ EYun sýrma, t- çekilen veya sürüklenen şey < EYun sýrō çekmek, sürüklemek

sırnaş[mak [xx/b] yapışkan bir şekilde yalvarmak ~ ?

• Muhtemelen sıvaş- (bulaşmak) biçiminden yapılmış karışık bir türevdir.

siroz [xx/b] ~ Fr cirrhose karaciğer çürümesi ~ YLat cirrhosis ☼ René-Théophile-Hyacinthe Laennec, Fr. hekim (1781-1826) < EYun kirrhós kirli sarı, bej

---

• Karaciğerde oluşan sarı topaklardan ötürü.

şirpençe ~ Fa şīr pança aslan pençesi, bir tür çıban & Fa şēr arslan + Fa panca el, pençe " pençe

şirret [Men xvii] kötülük, şer; [LO 1876] kötü huylu, edepsiz (sıfat) ~ Ar şirrat [#şrr msd.] kötülük " şer1

• Sıfat olarak kullanımı Türkçeye özgüdür.

sirrus [xx/b] ince tel şeklinde bulut ~ Lat cirrus lif, ince tel

sırt Tü [Oğ xi] sırt1 bayır, tepe, yükselti

sirtaki ~ Yun sirtáki [küç.] sirto dansı, sirtocuk " sirto

sırtlan <Tü [Kıp xiv] sırtlan bir tür vahşi hayvan < Tü sırt2 [xi] yele, özellikle fırça gibi sert ve kısa yele " sırt, +lan

sirto [LO xix] ~ Yun syrtós 1. sürme, sürçme, 2. bir oyun havası < Yun sýrnō çekmek, sürmek, sürüklemek ~ EYun sýrō a.a. " sırma

şirürji [DTC 1943] ~ Fr chirurgie cerrahi ~ EYun χeirourgeía elle yapılan işlem, ameliyat & EYun χeír el + EYun érgon çalışma, işleme " +ürji

sis [BK 1799] ağır ve karanlık pus ~ ?

şiş[mek Tü [Uy viii+] sış-/siş-/şiş- a.a.

• Özgün biçim siş- olmalıdır. Sadece üç Eski Türkçe sözcükte rastlanan inisyal ş-, her üç örnekte s > ş asimilasyonunun sonucudur. Karş. şaş-, şiş1. • Aynı kökten şişek > çiçek (tomurcuk).

EŞKÖKENLİLER:
Tü siş- : çiçek, şiş2, şiş-, şişko, şişman

şiş1 Tü [xi] sış/şış ucu sivri çubuk < Tü *siβ(i)ş < Tü *siβ- sivri olmak " sivri

---

• İnisyal ş- asimilasyon eseridir. Karş. süğlik < *siwlik < *siβlik (kebap şişi - xiv DK).

şiş2 Tü [Uy viii+] sış2/şış yumru, şişmiş olan nesne < Tü sış- şişmek " şiş-

şişe [CodC xiii] cam; [Ferec xv] cam kadeh veya kupa ~ Fa şīşa cam ~ OFa şīşag a.a. ~ Aram aşīşā a.a. (= Akad şaşşu a.a.) ~ Mıs #şş şeffaf kristal mermer, alabaster

---

• Asıl anlamı "cam" iken zamanla "camdan yapılmış su kabı" anlamını kazanmıştır.

sıska [KT xix] karnı su toplamış, raşitizm illetinden muztarip
~ Ar istisqā’ [#sqy X msd.] 1. susama, 2. beslenme bozukluğu veya sirozdan ötürü karnın su dolması < Ar saqā su verme, sulama " saki

şişko <Tü [Men xvii] şişman, semiz < Tü şiş- " şiş-

• -ko ekinin kaynağı açık değildir; Rum şivesine benzetme yoluyla türetildiği 19. yy kaynaklarında belirtilmiş ise de kelime dikkate değer oranda eskidir.

sism(o)+ ~ Fr/İng seism(o)- deprem (sadece bileşiklerde) ~ EYun seismós deprem < EYun seíō sarsmak, sarsılmak ~ HAvr *tweis- < HAvr *twei- sarsmak

şişman <Tü [LO xix] < Tü şiş- " şiş-, +men1

sismik [xx/c] ~ Fr seismique depreme ilişkin " sism(o)+

sismograf [xx/a] ~ Fr sismographe/séismographe deprem kayıt cihazı " sism(o)+, +graf

şist [DTC 1943] ~ Fr schiste tabakalara ayrılan bir tür taş ~ EYun sχistós yarılan, bölünen < EYun sχízō yarmak, bölmek ~ HAvr *skid-yo- < HAvr *skei- yarmak

sistem [192+] ~ Fr système birçok unsurdan oluşan düzen ~ EYun sýstēma, t- "bir arada duruş", a.a. & EYun sy(n)- birlikte + EYun stēma, t- duruş, durma (< EYun (h)istēmi, stā- durmak < HAvr *stā- a.a.) " syn+, statik

sistit [xx/b] ~ Fr cystite kist enfeksiyonu " kist

sistre [Men xvii] sistra ~ İt sistro tahta yontma aleti ~ EYun ksýstra a.a.

sit [xx/c] arkeolojik, tarihi veya doğal koruma alanı ~ Fr site konum, yer, mevki ~ Lat situs a.a.

• Türkçe anlamı arkeolojik sit (Fr site archéologique) deyiminden türemiştir. Aynı kökten Fr/İng situation (konum, mevki).

sit(o)+ ~ Fr/İng cyt(o)- hücreye ait < YLat cytus hücre ~ EYun kýtos içi boş şey, kap, kutu ~ HAvr *ku-to- a.a. < HAvr *(s)keu- kapatmak, saklamak

sitar ~ Fa sitār üç telli bir çalgı & Fa sih üç + Fa tār tel, saç " se

sitare ~ Fa sitāra yıldız ~ OFa stārag a.a. (= Ave star- a.a. = Sans str- a.a.) ~ HAvr *ster-2 a.a. " astr(o)+

sitayiş [Mercimek xv] ~ Fa sitāyiş övgü < Fa sutūdan, sitā- övmek, medhetmek (= Ave staoiti a.a. = Sans śtauti/śtute a.a.) ~ HAvr *steu-2 a.a.

site [xx/b] ~ Fr cité 1. kent, 2. toplu konut yerleşkesi ~ Lat civitas, -t- kent, devlet < Lat civis, civit- yurttaş, hemşehri

---

• Karş. İng city (kent), civil (kentsel, yurttaşlığa ait, uygar).

sitem [Gül xv] ; [Bah 1924] sitem etmek dokunacak söz söylemek, kırıldığını anlatmak ~ Fa sitam/istam zulüm, eza, haksızlık, gadr ~ OFa stahmak a.a. = Ave *staχma- gurur, zulüm

---

• "Muaheze etme, dokunacak laf söyleme" anlamı 20. yy'da belirginleşmiştir.

sıtk[ı sıyrılmak [Aş, Yus xiv] sıdk ~ Ar Sidq [#Sdq msd.] doğru olma, doğruluk, iyiniyet, sadakat < Ar Sadaqa doğru idi, doğruyu söyledi

---

• Karş. İbr/Aram #Sdq, Süry #zdq (a.a.).

sıtma <Tü [Kıp, MŞ xiv] ısıtma ateşli hastalık, özellikle malarya < Tü ısıt- " ısı

sitoloji [xx/b] ~ Fr cytologie hücrebilim " sit(o)+, +loji

sitoplazma [xx/b] ~ Fr cytoplasme hücre plazması " sit(o)+, plazma

sitrik [xx/b] ~ Fr citrique limondan elde edilen (asit) < Lat citrus limon ağacı (=? EYun kédros sedir ağacı)

sitronella [xx/c] ~ YLat citronella limon otu < Fr citron limon < Lat citrus limon ağacı " sitrik

sittin [MMem xvi] ~ Ar sittīn altmış < Ar sittat altı

sıva <Tü sıvağ sıvanan nesne < Tü sıva- " sıva-1

• Karş. Moğ sıbar (balçık, sulu çamur, kil, sıva), Yak sıbaχ (sıva).

sıva1[mak Tü [Uy viii+] suwa- 1. sulamak, 2. su, çamur, yağ vb. sürmek; [xi] suwal-/suwar- < Tü sıβ/suβ su " su

---

• Karş. Moğ sıba- (çamur veya merhem sürmek, kaplamak)

sıva2[mak <Tü [Kıp xiv] sığa- sıkıştırmak, büzmek, kol ve paçayı yukarı çekmek < Tü sığ/sık kısa " sık-

---

• Karş. Moğ sığu-/suğu- (a.a.).

sıvazla[mak <Tü [TS xvi xvi] sığazla- eliyle sürmek, (sakal) sıvazlamak < Tü sığ-2 [xi] eliyle dokunmak

şive [Gül xiv] ; [Göv 192+] lehçe, telaffuz. ~ Fa şīwa tarz, üslup, eda, naz, işve

---

• Güncel anlamı şive-i lisan deyiminden türemiş ve ilk kez 1920'lerde kaydedilmiştir.

sıvı YT [TDK 1944] mayi ~ Tü suvık/sıvık [xiv TS, Kıp] sulu, akıcı < Tü suw/*sıw su " su

sivil [187+] ~ Fr civil yurttaşlığa ilişkin, siyasi, medeni ~ Lat civilis < Lat civis, civit- yurttaş, hemşehri " site

sivilce <Tü [Kıp xiv] siwilçi küçük siğil; [LO xix] siğilce/sivilce < Tü siğil " siğil

sivilize [186+] ~ Fr civilisé uygar, medeni < Fr civiliser uygarlaştırmak " sivil

sıvış[mak <Tü [TS xiv] sıvış- = Tü savuş- kaçıp gitmek " savuş-

---

• Ses değişiminin gerekçesi açık değildir.

sivri Tü [xi] süwri a.a. < Tü *siβri(ğ) < Tü *siβ- sivri olmak

---

• Final β > w etkisiyle türevlerde sesli yuvarlaklaşması görülür.

siy[mek Tü [Uy viii+] sid- (= Moğ sigü- işemek)

siya [LF xvi] kürekleri geriye doğru çekme ~ İt sia geri çek! < İt siare küreği geri çekmek

---

• Karş. Fr scier (küreği ters çekmek). Akdeniz dillerinde yaygın olan fiilin kaynağı nihai meçhuldür.

siyah [Yus xiv] ~ Fa siyāh/siyah kara ~ OFa syā a.a. ~ EFa *syāva- a.a. (= Sans śyāmá/śyāvá koyu renk, esmer, siyah)

• Erm syav/sév (siyah) biçimi Eski Farsçadan alınmış olmalıdır.

siyanür [xx/b] ~ Fr cyanure siyanhidrik asit esteri < Fr cyanogène Prusya mavisi rengini veren bir kimyasal bileşim < EYun kýanos lapis lazuli, laciverd taşı ve rengi ~? Hit kuuanna bir süs taşı, bakır (göztaşı?)

• Yunanca sözcük muhtemelen bir Anadolu dilinden alınmıştır.

siyasal YT [CepK 1935] siyasi < Ar siyāsat " siyaset

• Arapça kökenli siyaset sözcüğünden "Öz Türkçe" kelime türetilmesi ilgi çekicidir.

siyaset [Kut xi] yönetme; [Neş xv] şer'i hüküm olmaksızın birini idam etme ~ Ar siyāsat [#sws msd.] yönetme, yönetim < Ar sāsa idare etti, yönetti (= Aram #şwş teskin etme, sakinleştirme)

• Arapça fiilin nihai anlamı "(azgın bir atı) teskin etme, yumuşatma" olmalıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #sws : seyis, siyasal, siyaset

siyatik [xx/b] ~ Fr sciatique kalçaya veya kalça sinirine ilişkin ~ OLat sciaticus ~ EYun isχiadikós a.a. < EYun isχíon kalça kemiği

siyer ~ Ar

sıyır[mak Tü [xi] sıδır- derisini soymak, bıçakla kazımak

siyonizm [xx/a] ~ Fr sionisme Kudüs'te bir Yahudi vatanı kurulmasını öngören siyasi akım ☼ 1890 Nathan Birnbaum, Avust. yazar < öz Sion Kudüs kentinin bir adı ~ Siyōn a.a.

siz Tü [viii] siz ikinci çoğul şahıs zamiri

sız[mak Tü [Uy viii+] sız- ; [xi] (sıvı veya balçık) akmak, sıvı hale gelmek < Tü *sıw(ı)r- (metal veya buz) erimek < Tü *sıw su " su

---

• Karş. Moğ sırı- (eritmek), Tü sır- (su veya çamur sürmek - xiii Kıp).

sızla[mak Tü [Uy viii+] sızla- yanmak, sancımak, acımak < Tü sız/cız [onom.] yanma sesi

şizofren [xx/b] ~ Fr schizophrène kişilik bölünmesi hastalığına tutulmuş kişi & EYun sχízō bölmek + EYun frén akıl " şist

şizoid [xx/c] ~ Fr schizoïde şizofreniye yatkın (kişilik) / İng schizoid a.a. " şizofren, +oid

skala [Müh375 180+] iskala ölçek ~ İt scala 1. basamak, merdiven, 2. nota skalası, 3. ölçek " iskele

skandal [ARasim 1897-99] ~ Fr scandale utanacak bir halin ortaya çıkmasından doğan durum, rezalet ~ OLat scandalum şeytanın kurduğu ahlaki tuzak, günah, ayıp ~ EYun skándalon tuzak, fak ~ HAvr *skand- basmak " iskele

skandiyum [xx/b] ~ YLat scandium bir element < Scandia İskandinavya

skeç [xx/b] ~ İng sketch 1. eskiz, taslak, 2. basit ve kısa oyun ~ İt schizzo eskiz, taslak " eskiz

skeptik >> " septik2

ski [xx/a] ~ Fr/İng ski kar kayağı ~ Norv ski a.a. ~ Nor skīdh yarma, tahta plaka ~ HAvr *skei- yarmak

skolastik [DTC 1944] ~ Fr scolastique 1. okullu, okula ait, 2. Ortaçağda üniversitelerde gelişen düşünce sistematiğine ait ~ Lat scholasticus okullu, okula ait, bir okula mensup olan ~ EYun sχolastikós geçimi için çalışmak zorunda olmayan kimse, sohbet erbabı < EYun sχolē sohbet " ekol

skor [xx/b] ~ İng score 1. kesik, çentik, 2. sayı gösteren çentik, hesap pusulası, sporda puan ~ Nor skor çentik, hesap tahtası < Ger *skeran kesmek, çentik açmak ~ HAvr *(s)ker-1 kesmek " korteks

slayt [xx/c] kasetlenmiş şeffaf film ~ İng slide projector kızaklı projektör < İng to slide kaymak

şlem [xx/b] ~ İng slam 1. çarparak kapatma, 2. iskambilde tüm elleri alarak kazanma

slogan [xx/b] ~ İng slogan ~ Gael sluagh gairm İskoç dağ klanlarında savaş narası & Gael sluagh ordu, aşiret + Gael gairm bağırış, nara

---

• "Bir siyasi grubun şiarı" anlamı 18. yy ilk yıllarındaki İskoç Highlands isyanları sırasında İngilizceye girmiştir.

smaç [xx/c] ~ İng smash [onom.] çarpıp kırma, bir voleybol terimi

smegma [xx/c] ~ YLat smegma cinsel organlarda oluşan beyazımtrak tortu ~ EYun smēgma, t- sıvı sabun veya temizlik kremi < EYun smēχō sabun veya yağla temizlemek

smokin [xx/a] (~ Fr smoking) ~ İng smoking-coat salon ceketi < İng smock kaba keten giysi, cübbe ~ Nor smokkr ~ Ger

---

• To smoke (tütün içmek) fiiliyle ilişkisi yakıştırmadır.

şnitsel [xx/b] ~ Alm schnitzel [küç.] ince kesilerek una bulanmış biftek < Alm schnitzen [freq.] dilim dilim kesmek, kırpmak < Alm schneiden kesmek ~ HAvr *sneit- a.a.

snob [xx/b] ~ İng snob 1. Cambridge öğrenci argosunda kasaba esnafına verilen ad [esk.], 2. üst sınıflara özenen kimse, 3. özenti, züppe ~ ?

• İngilizce sözcük 1848'de William Thackeray'in Cambridge anılarına değinen Book of Snobs adlı kitabıyla popülerleşmiştir.

şnorkel [xx/c] ~ Alm schnorchel dalgıçların kullandığı nefes borusu < Alm schnorchen horlamak, hırıldamak

soba [EvÇ xvii] ~ Mac szóba çiniden yapılan ev hamamı ~ EAlm stuba [mod. stube] ~ OLat *extupa a.a. " etüv

söbe Tü [xi] söbi uzun ve sivri nesne; [TS xiv xiv] söbü/söbek/söbüce bir ucu sivrilen küre, yumurta biçimi, oval < Tü *siβi(ğ) < Tü *siβ- sivri olmak " sivri

---

• "Oval" anlamı Türkiye Türkçesine özgüdür.

sobe saklambaç oyununda ebeye yakalanmadan kaleye yetişen oyuncunun sözü ~? Fr sauvé kurtuldu, kurtarıldı < Fr sauver kurtarmak ~ OLat salvare a.a. < Lat salvus sağ, salim, esen, emin " salvo

---

• Karş. İng to save (kurtarmak) < Fr sauver. Fransızca deyimin İstanbul çocuk oyunları terminolojisine hangi yoldan alındığı araştırılmaya muhtaçtır.

şöbiyet [xx/c] baklavaya benzeyen bir tür tatlı ~ Ar şabciyyat^ [#şbc msd.] tıka basa yeme, fazlasıyla doyma < Ar şabica çok yedi, doydu, gına geldi

soda [xix] ~ İng soda water karbonatlı su < İng soda sodyum bikarbonat ~ OLat soda 1. soda elde edilen bir bitki, çöğen, saponaria, 2. sodyum bikarbonat ~ Ar sūdat [#swd1 msd.] çöğen < Ar sawād/aswad kara " sevda

sodyum [1891] ~ YLat sodium bir element ☼ 1807 Humphrey Davy, İng. kimyacı < OLat soda " soda

sofa [Yus xiv] suffe ; [Men xvii] suffa vulg. sofa oturmaya mahsus kerevet, seki; [KT xix] evin ortasındaki müşterek alan ~ Ar Suffat [#Sff] taş kerevet, sedir, bank, sıra, antik tiyatrolarda oturma sırası " saf2

şofben [xx/b] ~ Fr chauffe-bain banyo ısıtıcı & Fr chauffer ısıtmak (~ OLat calefacere & Lat calor ısı + Lat facere, fact- yapmak) + Lat bain banyo (~ Lat balneum a.a.) " kalori, faktör, banyo

sofist [xx/b] ~ Fr sophiste laf ebesi, zekice fakat yanlış söz söyleyen, safsatacı ~ Lat sophista a.a. ~ EYun sofistēs a.a. < EYun sofísma, t- akıllılık < EYun sofós akıllı, bilge

---

• Ar Sūfī (bilge?) sözcüğü büyük olasılıkla EYun sofós'tan alınmıştır.

sofistike [xx/c] ~ İng sophisticated 1. laf ebeliğine dayalı, sahte, 2. basit ve kaba olmayan, rafine < İng to sophisticate < İng sophist " sofist

---

• Karş. Fr sophistiqué (tağşiş edilmiş, sahte). Türkçede İngilizce anlam ve Fransızca telaffuz benimsenmiştir.

şoför [xx/a] ~ Fr chauffeur 1. buharlı gemi veya lokomotifte ateşçi [esk.], 2. motorlu araç sürücüsü < Fr chauffer ısıtmak " şofben

---

• Franszıca sözcüğün ikinci anlamı 1890'larda belirmiş ve ilk kez 1899'da İngilizce'de tesbit edilmiştir.

sofra [Aş, İdrH xiv] süfre ~ Ar sufrat [#sfr msd.] 1. yolcu yiyeceği, azık, 2. üzerinde yemek yenen yer, örtü, sini < Ar safar yolculuk " sefer

soft [xx/c] yumuşak (müzik) ~ İng soft yumuşak ~ Ger *samft-

softa [Neş xv] suχte 1. yanmış, arzu veya acı ile yanan, 2. medrese talebesi ~ Fa sōχta 1. yanmış, yanık, 2. tarikat ehli < Fa/OFa sōχtan, sōz- yanmak, yakmak (= Ave saoça- a.a.)

• Türkçe kullanımda sofu/sufi sözcüğünden etkilendiği düşününebilir. Bak. SUFİ.

sofu ~ Ar Sūfī tarikat mensubu " sufi

soğan Tü? [Uy viii+] soğan ; [xi] soğun = Sans sukanda a.a.

• Nihai kökeni belirsizdir. OFa/Fa sōχ (a.a.) muhtemelen aynı kaynaktan gelir.

soğu[mak Tü [Uy viii+] soğı- a.a.

soğuk Tü [Uy viii+] soğık a.a. < Tü soğı- " soğu-

soğur[mak YT [TDK 1944] bir sıvıyı içine çekmek ~ Tü suğur-/sor- [viii+ Uy] içine çekmek, emmek

söğüş Tü [Oğ xi] söwüş kızartılmış et, kebap ; [AL 192+] sızdırmak, aldatarak parasını almak (argo) < Tü söwül- [viii+ Uy] kebap etmek, kızartmak Tü *siβil- Tü *siβ- sivri olmak " sivri

---

• Nihai anlamı "şişte kızartma" olmalıdır. Karş. Tü söwsüg şiş (kebap şişi - viii+ Uy), süwlik (şiş), söwe (kapı mili). Ayrıca karş. cağ kebabı < Erm caġ (şiş); İng steak (kebap) = stick (şiş).

söğüt Tü [viii] sögüt (meyve vermeyen?) her çeşit ağaç ; [Uy viii+] söğüt ağacı

sohbet [Kut, Aş xi] dostluk ~ Ar SuHbat [#SHb msd.] dostluk, arkadaşlık < Ar SaHiba dost oldu, dostluk etti " sahip

şöhret [MMem xvi] şühret ~ Ar şuhrat [#şhr msd.] ün, tanınma < Ar şahara ünlü idi, tanındı

şok [ARasim 1897-99] ~ Fr choc 1. çarpışma, çatışma, elektrik çarpması, 2. ani ve can acıtıcı olay ~ İng shock a.a.

sok[mak Tü [Uy, Kaş viii+] sok-/suk- saplamak, içine sokmak
< Tü *saw(ı)k- < Tü *saβ- saplamak, sokmak, batırmak

• -k- pekiştirme ekiyle, "zorla batırmak" anlamında. Final w etkisiyle sesli yuvarlaklaşması görülür.

sök[mek Tü [viii] sök- yarmak, yırtmak, koparıp çıkarmak
(= Moğ sekü- çekip çıkarmak, açmak)

sokak [xiv] ~ Ar zuqāq sokak, dar geçit ~ Akad sūqāqu a.a. < Akad sūqu sokak, özellikle çarşı sokağı, çarşıda belli malların satıldığı geçit

---

• Ar sūq ve Erm şuga (çarşı) < Aram şūqā (çarşı) biçimleri nihai olarak Akadçadan alınmıştır.

soket [xx/c] ~ Fr socquette [küç.] kısa çorap < İng sock çorap ~ Lat soccus topuksuz hafif ayakkabı, keçeden yapılan terlik = EYun sýχos a.a.

şokola [ARasim 1897-99] ~ Fr chocolat çikolata ~ İsp chocolate " çikolata

sol Tü [Uy, Kaş viii+] sol ters, uğursuz, sol taraf (= Moğ soluğay sol, sakar, bozuk, kusurlu < Moğ solı- tersine çevirmek, bozmak, değiş tokuş etmek)

• Sözcüğün nihai anlamı "zıt, ters, çapraz" olmalıdır.

sol[mak Tü [Uy viii+] sol- kaybolmak; [İMüh, DK xiii] rengi atmak
= Tü soluş- [xi] bitki solmak, tazeliğini kaybetmek

solaryum [xx/c] ~ YLat solarium [n.] suni güneşlenme cihazı < Lat solarius güneşe ilişkin < Lat sōl güneş ~ HAvr *saəwel- a.a. " helyum

şölen [TS, DK, Çağ xiv] şilen/şölen törensel yemek, ziyafet
~ Moğ şilü(n)/şölü(n) çorba

solfej [xx/b] ~ Fr solfège müzikte nota okuma ~ İt solfeggio a.a. < OLat solfa sol-fa notaları, gam

---

• Nota isimleri Guido d’Arezzo (980-1050) tarafından Aziz Ioannes ilahisinin ilk hecelerinden alınmıştır. Ut queant laxis/resonare fibris/mira gestorum /famuli tuorum/solve polluti/labii reatum/sancte Ioannes...

solidarite [xx/b] ~ Fr solidarité dayanışma < Fr solidaire hukukta müteselsil, ortak güvence altında olan < OLat in solidum kefilli, müteselsil (borç) < Lat solidus tam, bütün, eksiksiz, sağlam ~ HAvr *sol-ido- < HAvr *sol- bütün, tam " hol(o)+

solipsizm [xx/c] ~ Fr solipsisme tekbencilik & Lat solus yalnız + Lat ipse kendi " solo

solist [xx/b] ~ Fr soliste tek başına çalan çalgıcı " solo

solo [xx/a] ~ İt solo yalnız ~ Lat sōlus kendi kendine, yalnız ~ HAvr *sō-lo- ~ HAvr *s(w)e- kendi

---

• Aynı kökten Lat se/sue (kendi), suescere (kendine maletmek), Sans svá-, Ave hva > Fa χwad, EYun (h)ídios, Ger *selbaz > İng self (kendi).

sölpü[mek Tü? [TS xvii] derisi gevşeyip sarkmak

solu[mak Tü? [İMüh, DK xiii] sık nefes almak, nefes nefese kalmak

---

EŞKÖKENLİLER:
Tü solu- : solu-, soluk, solungaç, solunum

solucan Tü [xi] sowuşğan bağırsak kurdu veya solucan; [Kıp xiv] suluncan/suwlacan solucan, sülük; [Men xvii] soğulcan < Tü suβuş- ıslatmak, çamur veya cıvık madde bulamak < Tü suβ " su

soluk <Tü [Men xvii] nefes < Tü solu- " solu-

solungaç YT [TDK 1944] balıkların soluma organı < Tü solu- " solu-

---

• Fiil köküne eklenen -ngaç ekinin işlevi belirsizdir; *solun- fiili mevcut değildir.

solunum YT [TDK 1966] teneffüs < Tü solu- " solu-

• Tü *solun- fiili mevcut değildir.

solüsyon [192+] ~ Fr solution çözüm, çözelti < Lat soluere, solut- çözüp ayrıştırmak < Lat luere çözmek ~ HAvr *lu- < HAvr *leu-1 çözmek, gevşetmek " se+, lös

solvent [xx/c] ~ Alm/İng solvent çözücü, eritici ~ Lat soluens, t- " solüsyon

şom [Mercimek, SinanP xv] uğursuzluk (isim); [Men xvii] uğursuz, kutsuz (sıfat) ~ Ar şu'm [#ş'm msd.] uğursuzluk < Ar şa'm sol, kuzey

---

• Sıfat kullanımı Türkçeye özgüdür. Şam adı "kuzey (ülkesi)" anlamındadır. Karş. Yemen (1. sağ, 2. güney (ülkesi)).

som1 Tü? [İdrH, DK xiv] yekpare, katıksız (altın, gümüş vb.)

• Yun sōma (gövde, beden) biçiminden alıntı ihtimali üzerinde durulmuştur.

som2 [balığı >> [xx/b] deniz alabalığı " somon

• Karş. TTü som (bıçak sapı vb. yapımında kullanılan balık dişi - xix/xx).

somaki ~ Ar summāqī [#smq nsb.] koyu kırmızı renkte bir taş, porfir < Ar summāq " sumak

somatik [Hay 1959 195+] ~ Fr somatique bedensel ~ EYun sōmatikós a.a. < EYun sōma, t- gövde, beden ~ HAvr *twō-mn- şişkin şey, kaba < HAvr *teuə-2 şişmek, kabarmak " tümör

sömestr [ResmiG 1934] sömestir ~ Fr semestre altı aylık süre, okulda yarıyıl ~ Lat semestris altı aylık süre & Lat sex, se- altı + Lat mens ay " heksa+, menstrual

şömine [xx/a] ~ Fr cheminée ~ OLat caminatus ~ Lat caminus ocak, fırın " kamineto

şömizye [Hay 1959 195+] ~ Fr chemisier erkek gömleğine benzer kadın giysisi < Fr chemise gömlek ~ OLat camisia a.a. ~ Ar qamīS a.a. ~ Aram qūmīstā a.a.

somon [Aİhsan 1891] deniz alabalığı ~ Fr saumon hem tatlı hem tuzlu suda yaşayan bir balık, alabalık ~ Lat salmo a.a.

somun1 [xiv] ~ Yun psōmín [mod. psōmí] ekmek, çörek ~ EYun psōmós lokma

somun2 [xx/b] civata karşılığı ~ Fr saumon 1. alabalık, 2. kaba metal döküm parçası " somon

sömür[mek YT [CepK 1935] sömür- istismar etmek ~ Tü sümür- [xi] yudum yudum içmek, emmek = Tü süŋür- [xvii Men] gürültü ve aceleyle yemek

---

• "Görgüsüzce ve gürültüyle yemek" anlamında halk dilinde kullanılan fiil, Dil Devrimi döneminde yeni bir anlam ve fonetikle yazı diline ithal edilmiştir. Yeni anlamın Osm semere/istismar < Ar #θmr grubundan serbest çağrışım yoluyla türetildiği açıktır.

sömürge YT [CepK 1935] müstemleke < Tü sömür- " sömür-

somurt[mak <onom [xvi] somurda- homurdanmak, söylenmek < Tü somur [onom.] homurdanma sesi

sömürü YT [TDK 1974] sömürme işi < Tü sömür- " sömür-

somut YT [CepK 1935] müşahhas < Tü som " som1

somye/somya [xx/a] ~ Fr sommier üzerine yatak konan platform, somye ~ OLat sagmarius yük hayvanı, beygir

son Tü [Uy viii+] soŋğ son, sonra

sön[mek Tü [Uy viii+] sön- ; [DK xv] söyün- (= Moğ sönü- sönmek, tükenmek, sona ermek, dinmek)

sonar [xx/c] ~ İng sonar ses dalgalarıyla mesafe ölçen cihaz < Lat sonus ses ~ HAvr *swon-o- < HAvr *swen- ses çıkarmak

sonat [xx/a] ~ Fr sonate klasik Batı müziğinde bir form ~ İt sonata 1. seslendirme, dinleti [esk.], 2. a.a. < Lat/İt sonare seslendirmek " sonar

sonda [188+] ~ İt sonda 1. deniz derinliğini ölçmeye yarayan ağırlıklı ip, 2. cerrahide sonda / Fr sonde a.a. ~ Nor sundgyrd < Nor sund deniz, derinlik

sondaj [xx/a] ~ Fr sondage sonda ile ölçüm < Fr sonder sonda ile ölçmek " sonda

sone [ARasim 1897-99] ~ Fr sonnet bir şiir türü ~ EFr sonet [küç.] kısa şarkı " sonat

sonra <Tü [TS xiv] soŋğra < Tü soŋ " son, +re

sonuç YT [CepK 1935] netice < Tü son " son

• -uç ekinin mahiyeti belirsizdir.

sopa Tü? [Men xvii]

• Karş. Moğ sabağa (değnek, uzun dal).

şopar [AL 192+] çocuk (argo) ~ Çing şopar oğlan

soprano [xx/a] üst perdeden kadın sesi ~ İt soprano 1. üstteki, 2. çok sesli koroda üst perde [esk.], üst perde kadın sesi < İt sopra üst, üzeri, üstün ~ Lat super a.a. " super+

sor[mak Tü [xi] sor- (= Moğ sorı- a.a.)

sör1 [185+] Katolik rahibesi ~ Fr soeur 1. kızkardeş, 2. bazı Katolik mezheplerinde kendini dini yaşama adamış kadın ~ Lat soror kızkardeş ~ HAvr *swesor- a.a.

• Aynı kökten İng sister, Alm schwester (kızkardeş), Lat sobrinus (kızkardeş çocuğu)

sör2 [185+] İngiliz şövalyesi ~ İng sir beyefendi, şövalye ünvanına sahip kimse ~ EFr sieur bey, efendi, senyör ~ Lat senior yaşlı kimse " senato

sörf [xx/c] ~ İng surf 1. kıyıya çarpan dalga, 2. dalga kayağı, 3. internette gezinme

---

• Üçüncü anlamı "dalgadan dalgaya kıvrak hareketlerle zıplama" fikrinden.

sorgu YT [CepK 1935] istintak < Tü sor- " sor-

sorguç [xi] sarağuç kadınların kullandığı bir tür başlık ~ Fa sar āğuc kadın başlığı, saç tokası & Fa sar baş + Fa āğuş/āğuc kucaklama " ser, aguş

şort [xx/b] ~ İng short trousers kısa pantolon < İng short kısa ~ Ger *skurtaz kısa < Ger *skeran kesmek ~ HAvr *(s)ker-1 kesmek " korteks

sorti [xx/a] ~ Fr sortie çıkış < Fr sortir çıkmak < Lat surgere, surect- fışkırmak, kaynamak, (su) yer yüzüne çıkmak

soru Tü [xi] soruğ a.a. < Tü sor- " sor-

sorumlu YT [Fel 194+] problemli; [TDK 1944] mesul < Tü sorum [YT] 1. mesele (1935), 2. mesuliyet (1944) " sor-

sorun YT [CepK 1935] mesul; [TDK 1944] mesele < Tü sor- " sor-

---

• Karş. mesele < Ar sa’ala (sormak).

sorunsal YT [1976] problematik < Tü sorun " sor-

• -sel ekinin isim yapım eki olarak kullanılması keyfidir.

sos [xx/a] ~ Fr sauce yemek suyu ~ EFr salse tuzlu su [xi], yemek suyu [xiv] < Lat salsus tuzlu < Lat sal tuz " salam

şose [Düs I.2.345 186+] ~ Fr chaussée taş döşeli yol [esk.], sertleştirilmiş yüzeyli karayolu ~ OLat (via) calceata taş döşeli yol < Lat calx, calc- taş " kalker

sosis [xx/a] ~ Fr saucisse a.a. ~ OLat salsicia tuzlanmış et < Lat sal tuz " salam

sosyal [xx/b] ~ Fr social topluma ait, toplumsal ~ Lat sociabilis a.a. < Lat sociare ittifak etmek, ortak olmak < Lat socius müttefik, ortak ~ HAvr *sokw-yo- < HAvr *sekw-1 peşinden gitmek " sekans

sosyalizm [187+] ~ Fr socialisme toplumculuk ☼ 1822 İng., 1831 Fr. " sosyal

sosyete [187+] toplum; [xx/a] toplumun seçkin kesimi ~ Fr société 1. şirket, 2. toplum, topluluk, 3. yoğun sosyal yaşamı olan toplum kesimi,

seçkinler ~ Lat societas a.a. < Lat sociare bir araya gelmek, görüşmek, beraber iş yapmak " sosyal

sosyetik [xx/c] sosyeteye ait < Fr société " sosyete

• Türkçeye özgü bir türevdir; Fr *sociétique biçimi mevcut değildir.

sosyoloji [ARasim 1897-99] ~ Fr sociologie toplumbilim ☼ 1830 Auguste Comte, Fr. düşünür " sosyal, +loji

sota ~ İt sotto aşağı, alt ~ Lat subtus alta, aşağıya < Lat sub alt, aşağı " sub+

sote [etm [xx/b] ~ Fr sauter sıçramak, sıçratmak, zıplatmak ~ Lat saltare < Lat saltum " salto

şov [xx/c] ~ İng show gösteri < İng to show göstermek < Ger *skau- bakmak, görmek ~ HAvr *(s)keuə- dikkat etmek

söv[mek Tü [Uy, Kaş viii+] sög-/söw- ağır söz söylemek

• Nihai anlamı "hukuki sonucu olan bir söz söylemek" olmalıdır.

şövale [192+] ~ Fr chevalet tahtadan iskele, üzerine resim tuvali yerleştirilen ayaklık < Fr cheval at ~ Lat caballus at " kavalye

şövalye [AMithat 1885] ~ Fr chevalier 1. süvari, sipahi, 2. bir soyluluk sıfatı < Fr cheval at " şövale

söve Tü [xi] söbi uzun ve sivri nesne; [TS xiv xiv] söve/söye/söğe sivri çubuk veya kol, kapı mili < Tü *siβi(ğ)/*siβe(ğ) sivrilmiş " sivri

şoven [xx/a] ~ Fr chauvin aşırı milliyetçi kimse < öz Nicolas Chauvin Hyppolite ve Théodore Cogniard'ın Cocarde Tricolore (1831) adlı vodvil gösterisinde aşırı milliyetçi karakter

sovyet [xx/a] Bolşevik rejimde halk şurası ~ Rus sovyet şura, konsey, danışma meclisi & Rus so- birlikte, bir arada + Rus vyet düşünme, konuşma

soy <Tü [DK xv] soy 1. destan, menkıbe, makamla söylenen manzume, 2. bir kişinin atalar zinciri, ecdat ve evlat silsilesi, genealogy =? Tü *söğ/*söw (ciddi ve resmi) söz " söyle-

• Türkiye Türkçesine özgü olan kelimenin, Oğuzlarda (İslamiyet öncesi Araplarda ve Homeros destanlarında olduğu gibi) seçkin bir kişinin atalarını makamla okuma geleneğinden kaynaklandığı anlaşılıyor.

soy[mak Tü [Kaş xi] soy- 1. derisini yüzmek, giysisini çıkarmak, 2. soygun yapmak

---

EŞKÖKENLİLER:
Tü soy- : soy-, soyut

soya [Cumh 1929] bir nevi Çin bezelyesi ~ İng soya bir tür fasulya ~ Hol soja a.a. ~ Jap shōyu a.a. ~ Çin

şöyle <Tü [DK xiv] < Tü uş işte + Tü öyle " şu, öyle

söyle[mek Tü [Uy, Kaş viii+] söwle-/sözle- ; [TS xiii, CodC xiii] söyle- a.a. < Tü *söö-/*söw- (ciddi ve resmi surette) konuşmak, söz kesmek, söz vermek " söv-

---

• Moğ süyle- (söz kesmek, evlilik anlaşması yapmak) Türkçeden alıntı olmalıdır.

söylem YT [CepK 1935] natıka < Tü söyle- " söyle-

söylence YT [TDK 1966] diksiyon; [TDK 1974] efsane < Tü söylen- " söyle-

söylenti YT [CepK 1935] rivayet < Tü söyle- " söyle-

söyleşi YT [TDK 1955] sohbet < Tü söyleş- " söyle-

söylev YT [CepK 1935] nutuk < Tü söyle- " söyle-, +ev

• Türkçede örneği bulunmayan -(e)v eki, bazı Kıpçakça örneklere nisbetle Öz Türkçe kelimeler üretmekte kullanılmıştır.

soytarı [Men xvii] sacterī suni penis takan veya kullanan, utanmaz, hayasız; [LO 1876] Soytarī taklitçi, maskara < Ar sactar suni penis, zıbık ~ EYun sátyros 1. keçi ayaklı ve çıplak fallus ile tasvir edilen efsane yaratığı, 2. Eski Yunanda takma fallus taşıyan oyuncuların oynadığı gülünç ve müstehcen oyun " satir

soyut YT [CepK 1935] mücerret < Tü soy- " soy-

• Ar mucarrad < Ar #crd (soymak) çevirisidir.

söz Tü [viii] söz resmen söylenmiş söz, vaad, beyan < Tü *söör < Tü *söö-/söw- resmi veya ağır söz söylemek " söv-

---

• Sözcüğün özel anlamı söz vermek ve söz kesmek deyimlerinde korunmuştur.

sözcük YT [TDK 1969] kelime < Tü söz " söz

sözel YT [TDK 1983] söze ilişkin < Tü söz " söz

sözlük YT [CepK 1935] lugat kitabı < Tü söz " söz

spagetti [xx/c] bir tür makarna ~ İt spaghetti [küç. çoğ.] ince makarna(lar) < İt spago şerit

spastik [xx/c] ~ Fr spastique kaslarına hakim olamayan / İng spastic a.a. ~ EYun spastikós spazmlı " spazm

spazm [xx/b] ~ Fr spasme kas gerilmesi, ani sancı ~ EYun spasmós, spasmod- < EYun spáō çekmek, germek

spektr(o)+ ~ Fr/İng spectr(o)- spektruma ilişkin < Lat spectrum 1. hayal, görüntü, 2. ışığın kırılmasıyla oluşan gökkuşağı, tayf < Lat specere, spect- bakmak " ispiyon

spektrum [xx/c] ~ Lat spectrum 1. hayal, görüntü, 2. ışığın kırılmasıyla oluşan gökkuşağı, tayf " spektr(o)+

speküle [etm [xx/a] ~ Fr spéculer 1. gözetlemek, fırsat kollamak [esk.], 2. kâr amacıyla alıp satmak ~ Lat speculari gözetlemek < Lat specere, spect- bakmak, gözlemek ~ HAvr *spek-yo- < HAvr *spek- bakmak, gözlemek " ispiyon

speleoloji [xx/c] ~ Fr spéléologie mağarabilim < EYun spēleon mağara " +loji

sperm/sperma [P Safa 1949] ~ Fr sperme 1. genel anlamda tohum, 2. dölleme hücresi ~ EYun spérma, t- tohum < EYun speírō, spor- tohum ekmek, saçmak ~ HAvr *sper-4 saçmak

---

• Anlam ilişkisi için karş. zerre/ziraat, darı/dağıl-.

EŞKÖKENLİLER:
EYun speíro : diyaspora, ispermeçet, sperm, spor2
Ger *sprewjan : sprey

spesifik [DTC 1943] ~ Fr spécifique özgül ~ OLat specificus bir türü tanımlayan ayırdedici özellik & Lat species 1. görüntü, dış görünüm, biçim, 2. felsefede tür (< Lat specere, spect- bakmak, seyretmek) + Lat facere, fact- yapmak " ispiyon, faktör

spesiyal [xx/b] ~ Fr spécial özel ~ OLat specialis türe ait " spesifik

---

• Lat species sözcüğü 12. yy'dan itibaren Aristotelesçi felsefede EYun eidos (tür) kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır.

spiker [Hay 1959 195+] radyo sunucusu ~ İng speaker konuşan < İng to speak konuşmak ~ Ger *sprek- ~ HAvr *spreg- konuşmak

spiral [xx/b] ~ Fr spiral helezoni ~ OLat spiralis < EYun speíra yay, helezon ~ HAvr *sper-2 (ip) bükmek

spiritüel [ARasim 1897-99] esprili; [xx/b] ruhsal ~ Fr spirituel 1. ruhsal, 2. esprili, nükteli ~ Lat spiritualis ruha ilişkin, ruhsal < Lat spiritus ruh " espri

---

• Espritüel yazımı 1980'den sonra yaygınlık kazanmıştır.

sponsor [xx/c] ~ İng sponsor bir girişimi destekleyen veya finanse eden, garantör ~ Lat sponsor kefil, rehin < Lat spondere, spons- mukavele yapmak, ant içmek, kefil olmak, söz kesmek ~ HAvr *spond- < HAvr *spend- töre gereğini yapmak

spontane [xx/b] ~ Fr spontané kendiliğinden < Lat sua sponte kendi rızasıyla, gönüllü olarak < Lat sponsus, spont- söz, vaat, rıza " sponsor

spor1 [ARasim 1897-99] ispor İspor İngilizce bir kelimedir ki bizde koşu, yarış, müsabaka, güreş ve buna mümasil eğlence ve oyunların cümlesine şamildir.; [Cumh 1928] hafif otomobil modeli ~ Fr sport a.a. ~ İng sport a.a. < EFr desport oyalanma, eğlenme, oyun < EFr desporter (yoldan veya rutinden) uzaklaşmak, oyalanmak, aylaklık etmek & EFr des- ayrılma edatı + EFr porter taşımak, yürümek " de+, portatif

---

• Modern anlamı İngilizcede oluştuğu halde Türkçe telaffuz Fransızcadan alınmıştır.

spor2 [xx/b] ~ Fr spore çiçeksiz bitkilerde tohum işlevi yapan zerre ~ EYun spōrá tohum ekme, saçma < EYun speírō, spōr- tohum ekmek, saçmak " sperm

sportmen [192+] ~ Fr sportman sporcu ~ İng sportsman " spor1, manken

spot [xx/c] ~ İng on the spot hemen oracıkta, hemen teslim şeklinde satış < İng spot nokta, leke ~ Hol spotte

sprey [xx/c] ~ İng spray 1. zerreleştirilmiş sıvı, 2. zerreleştirilmiş sıvı püskürtme, bu işi yapan aygıt < İng to spray püskürtmek, zerreleştirerek saçmak ~ Ger *sprēwjan ~ HAvr *sper-4 saçmak " sperm

sprint [xx/c] kısa mesafe yarışı ~ İng sprint kısa bir mesafeyi hızlı koşma ~ Nor sprinta

stabil/stabl [DTC 1943] ~ Fr stable istikrarlı, sabit, kararlı ~ Lat stābilis sabit, durağan, istikrarlı < Lat stāre, stāt- durmak " istasyon

stabilize1 [etm [xx/b] ~ Fr stabiliser sabitleştirmek, durağan hale getirmek " stabil

stabilize2 [xx/b] ~ Fr stabilisé sabitlenmiş şey, sıkıştırılarak sertleştirilmiş yol yüzeyi " stabil

stad [189+] ~ Fr stade spor sahası ~ Lat stadium koşu sahası ~ EYun stádion 1. yaklaşık 200 metrelik uzunluk birimi, 2. bu uzunlukta yarış pisti

stadyum [192+] ~ İng stadium spor sahası ~ Lat stadium özellikle koşu sahası " stad

---

• Türkçede Fransızca stad biçimi cari iken, 20. yy başlarından itibaren futbol sahası için İngilizce stadyum tercih edilmiştir.

stafilokok [Cumh 1932] ~ Fr staphylocoque salkım şeklinde toplanan bakteri türü & EYun stafylē üzüm tanesi + EYun kókkos tane, tohum " kokina

staj [xx/a] ~ Fr stage çıraklık, deneme aşaması ~ OLat stagium manastırda çile süresi ~ EFr estage durma yeri, durak, menzil, etap ~ Lat *staticum a.a. < Lat stare, stat- durmak " etajer

stalaktit [KT 189+] istalaktit ~ Fr stalactite sarkıt < EYun stalaktós sarkan, damlayan < EYun stalássō, stalag- damlamak, damlatmak

stand [xx/b] fuar tezgâhı ~ İng stand 1. durma, duruş, pozisyon, 2. pazar tezgâhı < İng to stand durmak ~ Ger *standan a.a. ~ HAvr *stə-nt- < HAvr *stā- a.a. " istasyon

standart [Yücel 1938] ~ İng standard 1. flama, 2. bir ürünün niteliğini ölçmek için kullanılan ideal ölçü, model ~ EFr estendart [mod. étendard] sancak, flama < Lat extendere, extens- açmak, yaymak, sermek & Lat ex- dışa + Lat tendere, tens- germek " ex+, tansiyon

star [xx/b] ~ İng star 1. yıldız, 2. sinema veya tiyatro yıldızı ~ Ger *sterran- yıldız ~ HAvr *ster-2 a.a. " astr(o)+

start [xx/b] ~ İng start başlama < İng to start başlamak ~ Ger *stert- ani ve sert hareket yapmak ~ HAvr *ster-1 sert

statik [DTC 1943] ~ Fr statique 1. duran, durağan, 2. dengede kalma koşullarını inceleyen bilim dalı ~ EYun stātikós tartıya, dengeye veya sabit durmaya ilişkin < EYun státos duran, durağan < EYun (h)istēmi, stā- durmak ~ HAvr *stā- a.a. " istasyon

statü1 [186+] şirket veya kurum nizamnamesi ~ Fr statut kararname, yasa ~ OLat statutus a.a. < Lat statuere koymak, vazetmek, özellikle yasa koymak " istasyon

statü2 toplumsal mevki, itibar ~ Fr status durum, konum, mevki, a.a. ~ Lat status a.a. ~ stə-tu- < *stā- durmak " istasyon

statüko [xix] ~ Fr status quo ~ Lat status quo ante bellum savaştan önceki durum " statü

stearin [Bah 1924] mum imalatında kullanılan stearik asit ve parafin karışımı ~ Fr stéarine doyurulmuş yağ asidi < EYun stéar don yağı, katı yağ

steno(grafi) [xx/a] < Fr sténo(graphie) kısa elyazısı sistemi ☼ y. 1770 Trevoux, Fr. yazar & EYun sténos sıkışık, dar (~ HAvr *sten- dar) + EYun grafē yazı " +grafi

step1 [Tarih 1932] ~ Fr steppe bozkır, İç Asya'ya özgü geniş ve kurak arazi < Rus step

step2 [xx/b] ~ İng step 1. adım, basamak, 2. bir tür dans < İng to step basmak ~ Ger ~ HAvr *stebh- basmak " ıstampa

stepne [xx/b] otomobilde yedek lastik ~ İng stepney basamaklı kaldıraç [esk.] " step2

stereo [xx/c] ~ İng stereo(phonic) sesin üç boyutlu gibi algılanmasını sağlayan düzenek & EYun stereós 1. katı, sert, ele gelir, 2. üç boyutlu (~ HAvr *ster-1 sert) + EYun fonē ses " fon(o)+

• İngilizce sözcük 19. yy'da yaygın olarak kullanılan stereoscope (fotoğrafları üç boyutlu gibi gösteren gözlük şeklinde cihaz) terimine izafeten üretilmiştir.

stereotip [xix] ; [xx/b] basmakalıp ~ Fr stéréotype matbaacılıkta büyük boy baskı kalıbı & EYun stéreos kaba, cüsseli + EYun týpos damga, baskı " stereo, tip

steril [xx/a] ~ Fr stérile 1. kısır, doğurgan olmayan, 2. mikroptan arındırılmış ~ Lat sterilis kısır ~ HAvr *ster-4 a.a.

sterlin [xix] İngiliz para birimi ~ İng sterling 11. yy'dan itibaren kullanılan gümüş para birimi < Eİng steorling yıldızcık, küçük yıldız < Eİng steorra yıldız " star

---

• Eski Norman paralarının üzerindeki yıldız işaretinden.

stetoskop [xx/b] ~ Fr sthétoscope göğüs dinleme cihazı ☼ 1819 R. Th. Hyancinthe Laënnec, Fr. hekim & EYun sthétos göğüs + EYun skopós gözeten, gözleyen " +skop

steyşın [xx/b] ~ İng station-wagon açık bagaj alanı olan otomobil < İng station durma, ayakta durma " istasyon

stiker [xx/c] ~ İng sticker yapışan şey, etiket < İng to stick iliştirmek, yapıştırmak ~ Ger *stikan delmek, saplamak " etiket

stil [xx/a] ~ Fr style yazı tarzı, uslup, özellikle mobilya uslubu ~ Lat stilus kalem ucu, yazı tarzı

stilo [P Safa 1949] ~ Fr stylo < Fr stylographe dolmakalem ~ İng stylograph a.a. ☼ 1882. < Lat stilus sivri uçlu her çeşit alet, özellikle kalem ucu

stimüle [etm [xx/b] ~ Fr stimuler dürtmek, gayrete getirmek, canlandırmak ~ Lat stimulare üvendire ile dürtmek < Lat stimulus [küç.] üvendire, ucu sivri sopa < Lat stilus sivri uç " stil

stiropor [xx/c] ~ marka Styropor polistirenden elde edilen süngersi madde ☼ 1950 BASF, Alman kimya firması. & Alm styrol plastik sanayiinde kullanılan bir hammadde (< EYun stýraks bir tür doğal reçine) + EYun póros boru, boğaz, gözenek

stoa [xx/c] ~ EYun stoá/stoiá revak, sütunlu avlu < EYun *stōís sütun < HAvr *stōu- dikmek, durdurmak < HAvr *stā- durmak " sütun

stoik [Bah 1924] istoaisizma/istoaisyen ~ Fr stoïque 1. Kitium'lu Zenon'un (MÖ 335-264) felsefe ekolüne mensup olan, 2. acıya dayanıklı, tevekkül sahibi, kaderci ~ EYun stoikós a.a. < EYun stóa revak, sütunlu avlu " stoa

---

• Zenon Atina'da Stoa Poikilē revakında ders verdiği için.

stok [Cumh 1929] birikmiş mal ~ İng stock 1. ağaç gövdesi, kütük, 2. sermaye, birikmiş mal veya para ~ Ger *stukk- ağaç gövdesi, kütük, blok

stop [ARasim 1897-99] istop ~ İng stop 1. (mantar veya bezle) tıkama, 2. durdurma, durma, 3. "dur" emri ~ OLat stuppare tıkamak, gemiyi kalafatlamak < OLat stuppa paçavradan yapılan tıkaç, üstüpü ~ EYun styppē a.a. " üstüpü

stopaj [xx/c] bir gelirden kaynağında alınan vergi ~ Fr stoppage durduruş < İng to stop " stop

stor [xix] istor yaylı iner çıkar perde ~ İng store window dükkân penceresi, kepenk < İng store depo, dükkân, mağaza < İng to store saklamak, depolamak ~ EFr estorer a.a.

straples [xx/c] ~ İng strapless bra şeritsiz sutyen < İng strap şerit, sırım < İng to strip soymak " striptiz

strateji [xx/b] ~ Fr stratégie ordu yönetme sanatı, sevkülceyş ~ EYun stratēgía kumandanlık < EYun stratēgós kumandan, general & EYun stratós ordu + EYun ágō sürmek, sevketmek " aksiyon

stratosfer [P Safa 1949] ~ Fr stratosphère atmosferin bir tabakası ☼ Léon Ph. Teisserenc de Bort (1855-1913), Fr. meteorolojist. & Lat stratum tabaka, yaygı, örtü, kaplama (< Lat sternere, strat- yaymak, sermek, örtmek ~ HAvr *sterə- açmak) + EYun sfaîra küre " sfer

streç [xx/c] ~ İng stretch germe, çekip uzatma, bir tür elastiki kumaş ~ Ger *strakkjan

streptokok [xx/b] ~ Fr streptocoque zincir şeklinde toplanan bakteri ~ YLat streptococcus a.a. ☼ Theodor Billroth (1829-94), Avst. cerrah & EYun

streptós bükülmüş (ip) (< EYun stréfō bükmek, kıvırmak ~ HAvr *streb(h)- bükmek) + EYun kókkos tanecik " kokina

stres [xx/c] ~ İng stress sıkıntı ~ EFr estresse darlık ~ OLat *strictia < Lat stringere, stict- sıkmak, sıkıştırmak ~ HAvr *stri(n)g- < HAvr *streig- sıkmak

striknin [xx/a] ~ Fr strychnine kargabüken bitkisinden elde edilen zehir ☼ 1818 Fr. < EYun strýχnos kargabüken bitkisi

striptiz [195+] ~ İng strip-tease & İng strip soyma, soyunma + İng tease gıcıklama

stronsiyum [xx/b] ~ YLat strontium bir element ☼ 1808 Sir Humphry Davy, İng. kimyacı. < öz Strontian İskoçya'da bir köy

strüktür [DTC 1943] ~ Fr structure yapı ~ Lat structura < Lat struere, struct- dikmek, inşa etmek, ortaya koymak ~ HAvr *streu- < HAvr *sterə- açmak, ortaya çıkarmak

stüdyo [xx/b] ~ Fr studio ressam veya sanatçı atölyesi, küçük apartman dairesi ~ İt studio çalışma, çalışma yeri, atölye ~ Lat studium " etüd

su Tü [viii] suβ < Tü *sıβ a.a.

• Final β etkisiyle sesli yuvarlaklaşması görülür. Orijinal -ı- sesi sırıl, sıva-, sız- vb. biçimlerinde korunmuştur.

şu Tü [passim xiv-xvii] şol işaret sıfatı & Tü uş [xiv TS, Kıp] işte (işaret zarfı) + Tü ol o

---

• Uş > ş- işaret zarfıyla yapılan bileşiklere Batı Oğuz ve Kıpçak lehçeleri dışında rastlanmaz.

şua ~ Ar şucāc^ [#şcc^ msd.] ışın < Ar şacc^ā ışıdı

sual [Kut, Aş xi] ~ Ar su'āl [#s'l msd.] soru < Ar sa'ala sordu

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #s'l : layüsel, mesele, mesul, sual

şuara ~ Ar şucarā [#şcr çoğ.] şairler < Ar şācir " şair

suare [AMithat 1875] ~ Fr soirée 1. akşam vakti, 2. akşam saatinde verilen davet < Fr soir akşam ~ Lat serum [n.] geç vakit, akşam < Lat serus geç ~ HAvr *sē-2 geç

sub+ ~ Lat sub alt, aşağı, alttan, aşağıdan (edat ve fiil öneki) ~ HAvr *ex-upo alttan < HAvr *upo alt

---

• Fransızca türevlerde genellikle sous biçimini alır. Final -b bazı sessizlerden önce assimile edilir. Ör: sub-cedere > succedere. • Aynı kökten EYun (h)ypo-. HAvr basit kökten Ave upa-, Sans úpa, Alm ob (alt, aşağı). Buna karşılık İt sotto, Fr sous (alt) biçimleri Lat subtus zarfından türemiştir.

subaşı <Tü [TS, Kıp xiv] sübaşı asker başı, subay < Tü sü [viii] asker

subasman [xx/b] yapının alt bölümü ~ Fr soubassement kaide, temel, altyapı & Fr sous alt + Fr bassement kaide, taban ~ İt basamento a.a. < Lat basis a.a. ~ EYun básis a.a. " sub+, baz

---

• Türkçe su basmak deyiminin kontaminasyonuyla anlam değiştirmiştir. Karş. İng sub-basement (bodrum altı).

şubat ~ Ar şubāT şemsi takviminin onikinci ayı ~ İbr şəbāT İbrani takviminin onbirinci ayı ~ Akad şabāTu 1. vurma, çarpma, yıkma, 2. Babil takviminin onbirinci ayı

subay YT [CepK 1935] zabit ~ Tü subay [xv+ Çağ] 1. yüksüz, ağırlıksız, bekâr, 2. hafif süvari ~? Moğ subay kısır, yavrusuz

---

• Öz Türkçe sözcük Çağatayca biçimin Tü sü (asker) + bay sözcüklerinden türediği yolundaki yanlış varsayıma dayalıdır.

şube ~ Ar şucbat^ [#şcb msd.] 1. ağaç dalı, 2. bölüm, kısım, departman, bir gövdenin bölündüğü kısımlar

sübjektif [xx/a] ~ Fr subjectif, -ive özneye ait, öznel < OLat subiectum tabi olan, gramerde özne < Lat subicere, subiect- alta atmak, buyruğu altına almak & Lat sub- + Lat iacere, iact- atmak " sub+, jet

süblime [etm [xx/a] ~ Fr sublimer 1. yüceltmek, yüce bir aşamaya geçirmek, 2. fizikte katı maddenin gaz haline dönüşmesi ~ OLat sublimare < Lat sublimis yüce, çok üstün, atmosferin en üst katında olan & Lat sub- + Lat limis sınır, uç " sub+, limit

sübut ~ Ar θubūt [#θbt msd.] sabit olma, kalıcı olma, kesinlik kazanma " sebat

sübvansiyon [xx/a] parasal destek ~ Fr subvention destek ~ Lat subventio a.a. < Lat subvenire yardımına gelmek, kurtarmak & Lat sub- + Lat venire gelmek " sub+, avantür

---

• Sübvanse etmek biçimi Türkçeye özgüdür. Karş. Fr subventer, İng to subvent.

sübyan >> " sıbyan

sübye ~ Yun soupiá ~ EYun sēpía mürekkep balığı " sepya

suç Tü [Uy viii+] suy ; [xi] suç cürüm, kabahat

sucuk [CodC xiii] bağırsak; [Bahş xv] bağırsak dolması ~ Fa zīcak/zīçak bumbar dolması, bağırsak sarması < Fa zīç germe, çekerek uzatma, şerit, kordon

sudur ~ Ar Sudūr [#Sdr msd.] çıkma, öne çıkma, ileri gitme, bir kaynaktan kaynama, türeme, yayılma, (ferman) yayımlanma < Ar Sadara çıktı, öne veya ileriye çıktı

• Aynı kökten Ar Sadr (1. göğüs, 2. kaynak).

süet [xx/b] ~ Fr suède bir tür yumuşak deri < Fr gants de Suède İsveç eldiveni < öz Suède İsveç

şuf'a [xiv] ~ Ar şufcat^ [#şfc msd.] hukukta ön alım hakkı, opsiyon " şefaat

sufi [Yun, Yus xiv] ~ Ar Sūfī [#Swf nsb.] tasavvuf ehli, derviş EYun sofós bilge, usta, yüksek bilgiye sahip kimse = EYun sofía bilgelik " sofist

---

• Ar Sūf (sof, yünlü kumaş) sözcüğünden türetilişi bariz bir yakıştırmadır. Şam'da Ebu Haşim el-Kûfî'nin (8. yy ortası) Sūfī tabirini kullandığı rivayet edilse de, sözcük ilk kez 810 dolayında Bağdat'da kaydedilmiştir.

sufle [xx/b] ~ Fr soufflé üflenmiş veya şişirilmiş şey, bir tür çikolata tatlısı < Fr souffler üflemek, şişirmek ~ Lat sufflare, sufflat- a.a. & Lat sub- + Lat flare, flat- a.a. " sub+, deflasyon

süfli ~ Ar suflī [#sfl nsb.] aşağılık < Ar sufl [msd.] aşağı olma " sefalet

---

• Karş. Akad şuplu (aşağı, derin).

suflör [ARasim 1897-99] ~ Fr souffleur üfleyici, tiyatroda fısıldayarak aktörleri uyaran kişi " sufle

şuh [Yus xiv] ~ Fa şūh neşeli, şen, işveli

şüheda [MMem xvi] ~ Ar şuhadā' [#şhd çoğ.] şehitler < Ar şahīd " şehit

suhulet ~ Ar suhūlat [#shl msd.] kolaylık, akıcılık < Ar sahula kolay olma, rahat ve akıcı olma

suikast [xx/a] öldürmeye teşebbüs (Fr attentat karşılığı) & Ar sū' [#sw'] kötülük, fenalık, habaset (< Ar sā'a [msd. saw'] kötü idi, kötüleşti) + Ar qasd kasıt, maksat " kasıt

suistimal ~ Fa sū'i istimāl kötüye kullanma & Ar sū' kötülük, fenalık + Ar istimāl kullanma " suikast, istimal

süit [xx/b] ; [xx/c] otellerde birbirine bağlı odalar ~ Fr suite peşpeşe giden şeyler, dizi, sıra, takım, müzikte bir dizi danstan oluşan form ~ OLat *sequita < Lat sequi, secut- izlemek, takip etmek, peşinden gelmek " sekans

suizan ~ Fa sū'i Zann kötü kanı & Ar sū' kötülük, fenalık + Ar Zann kanı " suikast, zan

süje [ARasim 1897-99] ~ Fr sujet özne, konu ~ OLat subiectum " sübjektif

süklüm püklüm ikil [xx/a] utanç ve korkudan büzülmüş < ?

• Karş. Tü süksünü düşük (boynu eğik - xiv TS) < süksün (boyun - xiv TS).

sükna ~ Ar suknā' [#skn] oturma, ikamet etme " sükûn

şükran [Aş, Yus xiv] ~ Ar şukrān [#şkr msd.] teşekkür etme, minnet duyma " şükür

sükse [Hay 1959 195+] toplumda beğenilme ~ Fr succès başarı ~ OLat successum sonuç, ürün, mahsul, elde edilen şey < Lat succedere, success- ardından gelme, izleme, sonucu olma & Lat sub- + Lat cedere, cess- gitmek " sub+, aksesuar

şükûfe ~ Fa şukūfa çiçek ~ OFa şkōfag a.a.

sükûn [MMem xvi] ~ Ar sukūn [#skn msd.] durma, dinme, hareketsiz kalma, konaklama, ikamet etme < Ar sakana durdu, konakladı (= İbr/Aram #şkn durma, yerleşme, konaklama = Akad şakānu a.a.)

sükûnet [Men xvii] sakin olma hali, ağırbaşlılık, vekar < Ar sukūn dinginlik, durgunluk " sükûn

şükür/şükr- [Kut, Aş xi] ~ Ar şukr [#şkr msd.] teşekkür etme, minnet duyma, övme, yüceltme < Ar şakara minnet duydu, şükretti

sukut ~ Ar suqūT [#sqT msd.] düşme < Ar saqaTa düştü

sükût [Aş xiv] ~ Ar sukūt [#skt msd.] sessizlik, susma < Ar sakata sustu

sülale ~ Ar sulālat [#sll msd.] bir kişinin soyundan gelenler, soy, soyağacı, hanedan

---

• Muhtemelen Ar silsilat (zincir, silsile) ile aynı kökten. Karş. sele, silsile.

şule [Mercimek xv] ~ Ar şuclat^ [#şcl msd.] alev, ateş, meşale < Ar şacala [msd. şacl] yaktı

EŞKÖKENLİLER:
Ar #şcl : meşale, şule

süleğen ~ Ar saliqūn/sariqūn kurşundan elde edilen bir kırmızı boya, kurşun tetraoksit, minium ~? EYun syrikón Suriye'ye özgü şey < öz Syría Suriye

sülfür [Düs I.4.494 187+] ~ Fr sulphure kükürt ~ Lat sulpur/sulphur a.a. ~ ?

• Latince sözcük muhtemelen eski bir Güney İtalya dilinden alınmıştır.

sulh [Gül xiv] ~ Ar SulH [#SlH msd.] barış < Ar SalaHa [msd. SalāH] iyi idi, uygun ve yararlı idi, uydu, geçerli idi (= İbr/Aram #Slχ başarma, hali vakti yerinde olma, uygun olma)

sulp [xiv] sulb ~ Ar Sulb [#Slb msd.] 1. belkemiği, 2. bel, sperm, tohum

sulta ~ Ar sulTat [#slT msd.] haksız güç, zorbalık ~ Aram şaləTā [msd.] egemen olma, iktidar sahibi olma, hükümdar olma < Aram #şlT a.a.

sultan [Kut xi] hükümdar ~ Ar sulTān [#slT(n)] 1. iktidar, dünyevi kudret, hükümdarlık [ix], 2. hükümdar [x] ~ Aram şulTānā iktidar, hükümdarlık < Aram #şlT egemen olma, iktidar sahibi olma " sulta

---

• Arapça sözcük Süryaniceden alıntıdır.

sülük [CodC xiii] ~ Fa zalū/zalūk kan emici bir yumuşakça ~ OFa zarūg/zrūg a.a. (= Sans calāyukā a.a.)

• İng slug (a.a.) sözcüğüyle benzerlik tesadüfidir.

sülün Tü [Uy, Kaş viii+] süglin/süwlin eti yenen bir tür kuş

sülüs [xiv] ~ Ar θuluθ [#θlθ] üçlü, üçte bir, üçlü orantıya dayalı bir tür yazı < Ar θalāθat üç

suma [xx/b] ~ Yun soúma damıtılmış alkol, anasonsuz rakı ~ Lat summa [n. çoğ.] en üstte kalanlar < Lat summus en yüksek, üst < Lat *sup-mus = Lat super üst, yukarı " super+

sumak [xiv] ~ Ar summāq [#smq] koyu kırmızı tohumları baharat ve boya hammaddesi olarak kullanılan bir bitki, rhus ~ Aram səmāqā kırmızı < Aram #smq kızarma

---

EŞKÖKENLİLER:

Ar #smq : somaki, sumak

sümbül [Yus, Gül xiv] ~ Ar sunbul/sunbulat bir çiçek adı, hyacinthus ~ Aram şəbalətā başak < Aram #şbl sarkma, dizilme (= Akad şubultu a.a.)

sumen/sümen [Cumh 1928] ~ Fr sous-main "el altı", yazı masasında kâğıdın altına konan altlık & Fr sous alt + Fr main el ~ Lat manus a.a. " sub+, manüel

sümen >> " sumen

sümkür[mek <onom [Kıp xiv] simkür- burun temizlemek
< Tü sim/süm [onom.] hım veya fış sesi " +kir-

sumo ~ Jap sumo güreş

sümsük [Redh 1890] < Tü sün-

sümük <Tü [Kıp xiv] simkirik/simkürük/sümrük burun akıntısı
< Tü sümkür- " sümkür-

şümul ~ Ar şumūl [#şml msd.] içerme, kapsama, kucaklama, kapsam < Ar şamala içerdi, kapsadı, sarıp sarmaladı

sun[mak Tü [Uy viii+] sun- 1. yayılmak, uzanmak, 2. el uzatmak; [Kaş xi] uzatmak, özellikle elini uzatmak; [İMüh, CodC xiii] elini uzatmak, takdim etmek; [Çağ xv] yayılmak, yatmak, elini uzatmak = Tü sün- [viii+ Uy] yayılmak, uzamak, uzanmak

---

• Özgün anlamın geçişsiz (intransitif) ve dönüşlü (refleksif) olduğu, ancak "kendi eliyle uzanmak" anlamının zamanla geçişli (transitif) kullanım kazandığı varsayılabilir.

sün[mek Tü [Uy viii+] sün- gevşemek, kendini salmak; [TS xiii xiii] uzamak, uzanmak < Tü *sü- zaman veya mekânda uzamak veya uzatmak " sun-

suna Tü? [Çağ xv] erkek ördek veya bir tür ördek; [xvii] erkek ördek

sunak YT [TDK 1966] altar < Tü sun- " sun-

sundurma <Tü [Arg xvi] çatı uzantısı, saçak < Tü sundur- uzatmak " sun-

süne [xx/b] bir tür zararlı böcek, eurigaster integriceps (halk)
~ ?

sünepe [EvÇ xvii] uyuşuk, kılıksız ~ ?

• Evliya Çelebi’ye göre Rumca bir deyimdir. Ancak kaynağı tesbit edilememiştir.

sünger [Arg xvi] sfünger ~ Yun sfoungári [küç.] ~ EYun spóngos sünger ~ HAvr *(s)poi-mo- sünger

---

• İng sponge (sünger) Yunancadan alınmıştır.

süngü Tü [viii] süŋgü mızrak < Tü *süŋ- çarpmak, mızrak ile dürtmek

sungur [CodC xiii] doğana benzer bir yırtıcı kuş, falco rusticolus ~ Moğ sıŋur/şoŋur doğan veya şahin

suni ~ Ar Suncī [#Snc nsb.] sanatlı, ustalıklı, yapay < Ar sunc [msd.] yapma, el becerisi ile imal etme " sanat

sünnet [Aş xiv] peygamberin gelenek ve deyişleri; [Kıp, Env xiv] hitan töreni ~ Ar sunnat [#snn msd.] gelenek, adet, özellikle Peygamberin gelenek ve deyişleri < Ar sanna [msd. sann] 1. dişlerini yontarak keskinleştirdi, bıçak biledi, 2. yasa veya kural koydu < Ar sinn diş (= İbr/Aram #şnn 1. diş, 2. bileme, keskinleştirme)

• Arapça sözcüğün nihai kaynağı eski Arap aşiret töresi uyarınca belli bir yaşa gelen erkek çocukların dişlerinin yontularak keskinleştirilmesidir.

sünni ~ Ar sunnī [#snn nsb.] Peygamber sünnetini izleyen < Ar sunnat " sünnet

sunta ~ marka Sunta preslenmiş talaşla yapılan yapay ahşap plakanın ticari adı (1950) < Tü suni tahta " suni, tahta

suntur[lu [Men xvii] debdebeli, gürültülü (düğün); [xx/a] ağır, okkalı (küfür) Tü santur bir müzik aleti " santur

supanglez [xx/b] ~ Fr soupe anglaise "İngiliz çorbası", bir tür sulu tatlı < Fr soupe çorba < Ger *sūp- içmek, yudumlamak HAvr *seuə-2 içmek

supap [KT xix] ~ Fr soupape 1. çeneye alttan yumruk vurma [esk.], 2. belli bir basınç altında açılan kapakçık & EFr sous alt(tan) + EFr pape çene " sub+

supe [188+] ~ Fr souper gece geç vakit yenen hafif yemek " supanglez

süper [xx/a] ~ Fr/İng super üstün, aşırı, çok < Lat superior a.a. < Lat super üst, üzeri (edat) " super+

super+ ~ Lat super üst, üzeri, üstün (edat ve fiil öneki) ~ HAvr *ex-uper- a.a. < HAvr *uper- a.a. " ber+

• Fransızca türevlerde genellikle sur- biçimini alır. Karş. sürfile, sürkontr, sürmanşet, sürreel, sürveyan vb. • Karş. Lat superior (daha üst), supremus (en üst).

süphan [Yus xiv] sübhan ~ Ar subHān [#sbH msd.] (özellikle tanrıyı) övme, yüceltme ~ Aram şəbāχā [#şbχ] övme, medhetme, yüceltme / İbr şebaχ a.a.

• Ar sabbaHa (övdü, yüceltti) fiili isimden türetilmiştir.

şüphe [Kut xi] şübhe ~ Ar şubhat [#şbh msd.] kararsızlık, kuşku < Ar şibh benzerlik, gibi olma

suples [xx/b] ~ Fr souplesse esneklik < Fr souple esnek ~ Lat supplex, supplic- bükülen, eğilen & Lat sub- alt, aşağı + Lat plicare katlamak " sub+, pli

süpozituar [xx/b] ~ Fr suppositoire makattan kullanılan fitil ~ OLat suppositorium < Lat supponere, supposit- alta koymak & Lat sub- + Lat ponere, posit- koymak " sub+, post2

süpür[mek Tü [Uy, Kaş viii+] sipir-/süpür- a.a.

süpürge [İdr xiv] süpürme aracı < Tü süpür- " süpür-

sür+ ~ Fr sur üst, üzeri, üstün (edat ve fiil öneki) ~ Lat super a.a. " super+

sür[mek Tü [Or viii] sür- çekmek, uzatmak; [Uy viii+] süδür-/süür- 1. çekmek, çekerek götürmek, uzak bir yere sürgün etmek (geçişli), 2. devam etmek (geçişsiz); [Kıp xiv] el sürmek, oğmak < Tü süδ- yaymak, uzatmak < Tü *sü- a.a. " sun-

---

• Orijinal anlamı "zaman veya mekânda yaymak/uzatmak" olmalıdır. "El sürmek, oğmak" anlamı Oğuz ve Kıpçak dillerinde sürç- ve sürt- biçimlerinden türemiştir. • Anlam gelişmesi için karş. med, müddet.

sur1 ~ Ar sūr [#swr] duvar, özellikle savunma duvarı ~ Aram şūr a.a. ~ İbr şūr a.a. İbr #şwr bakma, gözetme

sur2 [Env xv] ~ Ar Sūr [#Swr] boru, trompet

şura1 <Tü işaret zarfı & Tü şol/şu işaret sıfatı + Tü -ra yön eki " şu, +re

şura2 ~ Ar şūrā’ [#şwr] danışma, görüşme, müzakere, görüş alışverişinde bulunma

---

• Türkçe modern anlamı meclis-i şura veya encümen-i şura (danışma meclisi) deyimlerinden türemiştir. • Ar #şwr kökünün nihai anlamı belirsizdir; basit fiil biçimi mevcut değildir. İbr/Aram #şwr (bakma, gözetme, gözetleme) ile ilişkisi düşünülebilir. Karş. Akad muşirtu (pencere, gözetleme yeri).

sürahi [DK xiv] SurāHi < Ar SurāH [#SrH] şeffaf, kristal " sarahat

sürat ~ Ar surcat^ [#src msd.] hızlı gitme, hız < Ar saraca hızlı gitti

surat ~ Ar Sūrat görüntü, tasvir, resim " suret

• Suret sözcüğünün özel anlam kazanmış varyantıdır. Telaffuz ayrışması en geç 16. yy'da gerçekleşmiştir.

sürç[mek Tü [xi] sürç- kaymak, ayağı takılarak düşmek < Tü sür- " sür-

---

• -(i)ş- > -ç- dönüşlülük ekiyle.

sürçi lisan + dil sürçmesi & Tü sürç + Ar lisān " sürç-, lisan

sure [Yus xiv] ~ Ar sūrat [#swr msd.] Kuran'ı oluşturan bölümlerden her biri ~ İbr şūrāh/şārāh yazıda satır, özellikle Tevrat'ın bir satırı (= Aram şūrətā a.a.)

süre YT [CepK 1935] müddet < Tü sür- " sür-

• Osm müddet < Ar madda (sürmek) karşılığı olarak türetilmiştir.

süreç YT [Fel 1942] vetire, procéssus < Tü sür- " sür-

• -eç ekinin işlevi belirsizdir. Türkçe araç isimleri yapan -eç ekiyle benzerlik yüzeyseldir.

süreğen YT [CepK 1935] payidar, müzmin < Tü sür- " sür-

şüreka ~ Ar şurakā' [#şrk çoğ.] ortaklar < Ar şarīk ortak " şerik

suret [Kut xi] resim, görüntü, bir şeyin dış yüzü; [Aş xiv] insan yüzü ~ Ar Sūrat [#Swr msd.] resim, imge, görüntü, biçim, kopya ~ Aram şūrəTā resim ~ Akad Surtu a.a. < Akad eserū resimlemek

---

• Ar #Swr (resimleme) kökü isimden türetilmiştir.

sureta ~ Ar Sūratā [zrf.] görüntü bakımından " suret

sürfe [Men xvii] ağaç kurdu ~ ?

• Farsça ve Arapça sözlüklerde rastlanmamıştır.

sürfile [xx/c] ~ Fr surfiler kumaşın tarazlanmasını önlemek amacıyla kenarlarını dikmek & Fr sur- üstüne + Fr fil iplik ~ Lat filum a.a. " super+, file

sürgün <Tü [Men xvii] 1. siyasi nedenle birini başka yere gönderme, nefy, 2. sürülen kişi, menfi, 3. sürülen yer, menfa < Tü sür- " sür-

sürme <Tü [CodC xiii] göze sürülen siyah boya < Tü sür- " sür-

sürmenaj [xx/b] ~ Fr surmenage aşırı yorulma < Fr surmener hayvanları aşırı yormak & Fr sur- üst, öte, aşırı + Fr mener (hayvan) gütmek, dehlemek " super+, menacer

sürpriz [xx/a] şaşırtıcı rastlantı ~ Fr surprise denk gelme, rastlantı, tesadüf " super+, priz

sürre ~ Ar

sürreel [xx/b] ~ Fr surréél gerçeküstü ☼ 1917 Guillaume Apollinaire, Fr. şair " super+, reel

sürşarj [Hay 1959 195+] ~ Fr surcharge üstüne yükleme, normal fiyata eklenen ek ödeme " super+, şarj

sürt[mek Tü [Uy viii+] sürt- elini veya bedeninin bir bölümünü sürmek, oğmak; [Kıp xiv] sürüt- < Tü sür- " sür-

• -t- ettirgen ekiyle.

sürtük Tü [xi] sürtük sevici kadın; [LO xix] ahlaksız kadın < Tü sürt- " sürt-

sürü Tü [Uy viii+] sürüğ sürülen şey, hayvan sürüsü < Tü sür- " sür-

sürükle[mek <Tü [Men xvii] a.a. < Tü sür- " sür-

sürüm <Tü [xix] revaç, itibar; [xx/c] versiyon < Tü sür- " sür-

sürüngen YT [CepK 1935] reptil < Tü sürün- " sür-

şurup ~ Ar şurb [#şrb msd.] içiş, içki " şarap

sürur ~ Ar surūr [#srr msd.] neşe, sevinç < Ar sarra neşelendirdi, mutlu etti, gıdıkladı < Ar surrat göbek çukuru, umbilicus " sır1

sürveyan [xx/b] ~ Fr surveillant gece nöbetçisi, yatılı okullarda yatakhane görevlisi < Fr surveiller gece nöbeti tutmak, başında durmak ~ Lat supervigilare a.a. & Lat super- üstünde + Lat vigilare nöbet tutmak, uyanık kalmak < Lat vigēre güçlü ve diri olmak, dinç olmak, canlı olmak ~ HAvr *weg-ē- < HAvr *weg-2 a.a. " super+, vejetal

süs [LO xix] ziynet, fantazya ~ ?

sus[mak <onom [Çağ xv] süs- sessiz olmak; [Arg xvi] sus- < Tü sıs/şış [onom.] susturma sesi

susa[mak Tü [Uy viii+] suwsa- a.a. < Tü suβ " su

• İstek ve yöneliş bildiren -sa- ekiyle.

susam [xiv] sisam/susam/süsen ~ Fa sūsan susam bitkisi ~ Aram şūmşəmā a.a. ~ Akad şamşammū yağ otu & Akad şamnu yağ + Akad şammu ot, ilaç, şifalı bitki

---

• Karş. Ugar şşmn, Hit şammamma, Ar simsim (a.a.). EYun sēsamon biçimi bir Sami dilinden alınmıştır. Batı dillerine Yunancadan geçmiştir.

süsen [Men, LO, KT xvii] sūsen ~ Ar/Fa sūsan/sawsan soğanlı bir bitki, zambak veya iris ~ Aram şūşanā zambak = Akad şēşanu a.a. (~? Mıs şşn bir tür çiçek, lotus)

• Batı dillerine İbr şūşan/şōşanna biçiminden geçmiştir. Karş. İng susan (zambak, sadece kişi adı).

süspansiyon [xx/b] sıvı içinde zerrelerin asılı durduğu karışım ~ Fr suspension asılma, asılı durma ~ Lat suspensio < Lat suspendere, suspens- asmak, asarak idam etmek, asılı durmak & Lat sub- + Lat pendére, pens- sarkmak " sub+, pandantif

susta [xx/a] 1. köpeğin arka ayakları üzerinde durması, 2. silah ve çakıda emniyet yayı ~ İt sosta durma, durdurma, durdurucu aygıt < İt sostare durmak, duraklamak ~ Lat substāre, substāt- a.a. & Lat sub- + Lat stāre, stāt- durmak " sub+, istasyon

süt Tü [Uy viii+] süt (= Moğ sün a.a.)

şut [Cumh 1932] futbolda topa vuruş ~ İng shot atış, vuruş < İng to shoot fırlatmak, atmak, ateş etmek ~ Ger *skeutan ~ HAvr *skeud- fırlatmak

sütlaç + [TS xv] sütlaş ; [xvi] sütlü aş sütlü pirinç aşı " süt, aş

• Yemek adları yapan Fa/Tü -āc ekinin etkisiyle ses değişimi olduğu düşünülebilir. Karş. bulamaç, güllaç, kavurmaç, tutmaç.

sütleğen <Tü [MŞ xiv] bir bitki, euphorbia < Tü sütle- " süt

sütliman [EvÇ xvii] sakin deniz ~ Yun sotolimáni liman altı, iç liman " sota, liman

---

• İt sottoporto (iç liman) sözcüğünün Yunanca uyarlamasıdır.

sütun ~ Fa sutūn direk, sütun ~ OFa stūn a.a. (= Ave stūna- a.a. = Sans sthūnā a.a.) ~ HAvr *stāu-/stōu- durdurmak, dikmek ~ HAvr *stā- durmak " istasyon

---

• Karş. EYun *stōís (sütun), staurós (direk), Lat instaurare (direk dikmek), Alm stütze (destek), stau (set, durdurucu).

sutyen [xx/b] ~ Fr soutien-gorge göğüs desteği, göğüslük < Fr soutenir alttan tutmak, desteklemek ~ Lat sustinere, sustent- a.a. & Lat sub- + Lat tenere, tent- tutmak " sub+, konteyner

şuur ~ Ar şucūr [#şcr msd.] bilinç, hızlı ve doğal kavrayış " şiir

süvari [xiv] süvar < Fa suwār atlı, süvari ~ OFa aswār a.a. < OFa asb/asp at

suvenir [xx/a] ~ Fr souvenir yadigâr < Fr souvenir anmak, hatırlamak (fiil) ~ Lat subvenire 1. aklına gelmek & Lat sub- + Lat venire, vent- gelmek " sub+, avantür

süveter [xx/a] yün kazak ~ İng sweater "terleten", yün kazak < İng to sweat terlemek ~ Ger *swait- ~ HAvr *sweid-2 a.a.

şüyu ~ Ar şuyūc [#şyc msd.] 1. bir haberin yayılması, duyulması, halka mal olması, 2. mülkiyette ortaklık < Ar şāca (haber) yayıldı, duyuldu, bölündü, bölüklere ayrıldı

süz[mek Tü [Uy viii+] süz- filtre etmek, arıtmak ; [TS xiii xiii] kısık gözle bakmak (= Moğ sigü- köpüğünü veya kaymağını almak, süzgü ile süzmek, sızdırmak)

suzeni ~ Fa sōzanī iğne işi, nakış < Fa/OFa sōzan iğne (= Sans sūçi a.a.) < HAvr *syū- dikmek, dikiş

• Aynı kökten İng sew (dikmek), suture (dikiş).

süzgeç <Tü [Men xvii] süzgüç a.a. < Tü süz- " süz-

suzidil Türk müziğinde bir makam ~ Fa sōz-i dil yürek yanığı & Fa sōz yanık + Fa dil kalp, gönül " softa, dil2

süzül[mek Tü [Uy viii+] süzül- süzme işlemine uğramak, filtrelenmek; [Men xvii] suda veya havada kayarak gitmek < Tü süz- " süz-

---

• İkinci anlamın kaynağı açık değildir.

syn+ ~ EYun syn- birlik, birliktelik, eşlik ve karşılıklılık bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *ksun ile, beraber

---

• Dudak ünsüzlerinden önce sym-, inisyal s-'den önce sy- biçimini alır. Fransızca biçim seslilerden önce 'sin-', sessizlerden önce 'seŋ-' olarak telaffuz edilir. Türkçe örneklerin çoğu Fransızcadan ve Fransızca telaffuza göre alınmıştır. • Fa ham ve Lat co(n)- biçimleriyle eş anlamlı olmakla birlikte etimolojik ilişkisi muğlaktır. Karş. HEM, CO(N)-

ta [Yus xiv] ~ Fa tā dek, ta ki, -inceye kadar (edat)

taaccüp [Yus xiv] ~ Ar tacaccub [#ccb V msd.] (kendi kendine) şaşırma, hayret etme < Ar caciba şaştı " acep

taahhüt ~ Ar tacahhud [#chd V msd.] üstlenme, söz verme " ahit

taalluk [Aş, Yus xiv] ~ Ar tacalluq [#clq V msd.] ilişkili olma " alaka

taam [Yus, Gül xiv] ~ Ar Tacām [#Tcm msd.] yemek < Ar Tacama yedi

taammüt ~ Ar tacammud [#cmd V msd.] bilinçli olarak niyet etme " amut

taarruz [xiv] ; [KT xix] 1. sataşma, 2. düşman toprağına girip harbe girişme ~ Ar tacarruD [#crD V msd.] direnme, engel, çelişme, zıtlaşma " arz1

taassup [xiv] taassub ~ Ar tacaSSub [#cSb V msd.] gergin ve sinirli davranma, aşiret veya parti veya din asabiyeti gösterme, fanatizm, partizanlık " asap

tab [xiv] ~ Ar Tabc [#Tbc msd.] 1. baskı, damga, basım, 2. karakter < Ar Tabaca mühür ve damga bastı, damgaladı (= Fen Tbc sikke, para = Akad Tabū batma, basma)

taba [Hay 1959 195+] tütün rengi ~ Fr tabac tütün ~ İsp tabaco a.a. ~ Karib

---

• Orta Amerika yerli dillerinden.

tababet ~ Ar Tabābat [#Tbb msd.] hekimlik mesleği < Ar Tabīb " tıp1

tabak1 [Aş, Yus xiv] ~ Ar Tabaq [#Tbq msd.] kapak, tabak, tepsi, tabaka

tabak2 debbağ ~ Ar dabbāġ [#dbġ im.] deri işleyen, sepici < Ar dabaġa [msd. dabġ] sepiledi

tabaka [Aş xiv] ~ Ar Tabaqat [#Tbq msd.] katman, düzlem, stratum < Ar Tabaq kapak " tabak1

taban Tü [xi] taban ayağın altı, özellikle deve ve ayı gibi hayvanların ayak altı; [Kıp, Çağ xiv] ayak altı, ayak Tü *tāp- (ayak) basmak?

• Karş. Moğ tabag/tabağay (ayak tabanı, pençe, el ayası).

EŞKÖKENLİLER:
Tü taban : taban, tabanca, tabanvay

tabanca <Tü [Yus, TS xiv] 1. el ayası, 2. tokat, şamar; [TS xv xv] 3. küçük ateşli silah < Tü taban ayak tabanı, el ayası? " taban

---

• "Tokat sesi" benzetmesinden ötürü adlandırılmıştır. Fa Tapānca/Tapānça (el ayası, tokat) bir Türk dilinden alıntıdır. Ancak sözcüğün Türkçe kullanımı Fars etkisiyle oluşmuş olabilir.

tabanvay + [ARasim 1897-99] yürüyerek ulaşım & Tü taban ayak + Tü tramvay kamu ulaşım aracı " taban, tramvay

tabasbus ~ Ar tabaSbuS [#bSbS msd.] kuyruk sallama, dalkavukluk < Ar baSbaSa [onom.] kuyruk salladı

tabela [xx/a] levha ~ İt tabella masacık, tahta düzlem, levha ~ Lat tabella [küç.] < Lat tabula levha, tabla, tepsi, masa

tabi [xiv] ~ Ar tābic [#tbc fa.] birinin peşinden giden, bağımlı, uyruk < Ar tabica [msd. tabac/tabāc^at^] izledi, ardından gitti

tabiat [Gül xiv] ~ Ar Tabīcat^ [#Tbc sf. f.] bir varlığın özünden veya yaradılıştan gelen özellikleri, kâinatın değişmez düzeni, insan karakteri, yaradılış, cibilliyet < Ar Tabaca mühür ve damga bastı, damgaladı " tab

---

• Karş. karakter. • Modern anlamı 19. yy düşüncesinde ’tabiat’ ile ’sanat’ arasında kurulan karşıtlıktan türemiştir

tabii [xiv] ~ Ar Tabīcī [nsb.] tabiata uygun, doğal " tabiat

• Türkçede olumlama deyimi olarak kullanımı Fr naturellement (doğal olarak) çevirisi olan bi't-tabii deyiminden kısaltmadır.

tabiiyet [xix] bir devletin tebaasından olma < Ar tābic bağlı, uyruk " tabi

tabip [Aş xiv] tabib ~ Ar Tabīb [#Tbb sf.] hekim, doktor < Ar Tibb " tıp1

tabir [Kut, Aş xi] yorum ~ Ar tacbīr [#cbr II msd.] 1. yorumlama, özellikle rüya yorumlama, 2. ifade, ibare " ibare

tabla [Müh399 xv] ~ Fr table / İt tabella portatif masa, tezgâh, sofra ~ Lat tabula a.a. " tabela

tabldot [Aİhsan 1891] ~ Fr table d'hôte (lokantada) ev sahibinin sofrası, seçmesiz menü & Fr table masa, sofra + Fr hôte misafir ağırlayan, ev sahibi " tabela, hostes

tablet [xx/a] ~ Fr tablette [küç.] 1. masacık, 2. 1. küçük levha, 2. yassıltılmış hap < Fr table masa, levha, düz yüzey " tabela

tablo [ARasim 1897-99] ~ Fr tableau levha, pano, tabela, resim eseri, tiyatro sahnesi ~ Lat tabellum " tabela

tabloid [xx/c] ~ İng tabloid 1. hap, tablet [esk.], 2. küçük boy gazete " tablo, +oid

tabu [xx/b] ~ İng taboo nedeni bilinmeyen yasak ☼ 1777 James Cook, İng. kâşif ~ Tonga tabu ayrı, düzendışı, yasak

---

• Güney Pasifik yerli dillerinden.

tabülatör [xx/b] ~ Fr tabulateur 1. tablo yapan, 2. daktiloda durak tuşu < OLat tabulare panoya dökmek, listelemek < Lat tabula " tabela

tabur [xvi] ıstabur/tabur askerin dört cepheli bir kare şeklinde dizildiği bir tür savunma düzeni, ordugâh ~ ?

tabure [192+] ~ Fr tabouret [küç.] küçük oturak < EFr tabour çift yüzlü davul ~ Ar Tabl davul " davul

tabut [TS*, Kıp xiv] ~ Ar/Fa tābūt [#tbwt] sanduka, lahit ~ Aram tēbūtā a.a. ~ İbr tēbat a.a. ~ Mıs tbt a.a.

tabya [xiv] ta'biye hazırlama, tertip etme, özellikle silah ve teçhizat düzme; [xix] modern usulde asker tertibi fenni (Fr tactique karşılığı), askeri istihkâm,

düzenek ~? Ar tacbiyyat^ [#cbw II msd.] doldurma, paketleme, özellikle topa barut sürme

taç1 [Uy, Aş viii+] ~ Ar/Fa tāc hükümdar başlığı ~ OFa tāg kemer, çember, taç

EŞKÖKENLİLER:
OFa tag- : çardak, taç1, tak1, takke, tekfur

taç2 [xx/b] ~ İng touch 1. dokunma, 2. futbolda kenar çizgisi < İng to touch dokunmak ~ Fr toucher a.a. " tuş

tacir [DK xiv] ~ Ar tācir [#tcr fa.] ticaret yapan ~ Aram tagārā/taggārā a.a. ~ Akad tamkāru a.a. < Akad makāru alıp satma, ticaret yapma

---

• Ar tagara (ticaret yaptı) fiili isimden türemiştir.

taciz ~ Ar taccīz [#ccz II msd.] aciz bırakma, zor duruma sokma " acz

tadil [xiv] ~ Ar tacdīl [#cdl II msd.] düzeltme, dengeleme, ayarlama < Ar cadala dendgeledi, eşitledi " adl

taflan ~ Ar diflā’ defne (laurus), zakkum (nerium oleander) ve benzer sert yapraklı küçük ağaçlara verilen ad ~? EYun dafnē defne " defne

---

• Karş. Akad daprānu, Aram dafrānā (ardıç).

tafra ~ Ar Tafrat [#Tfr msd.] (neşeyle) sıçrama, hoplama, coşkuyla hareket etme < Ar Tafara sıçradı, hopladı

tafsilat [Aş xiv] ~ Ar tafSīlāt [#fSl çoğ.] ayrıntılar < Ar tafSīl [II msd.] bölümlendirme, ayrıntılandırma, ayrıntı " fasıl

tafta [Mü xvii] ~ Fa tāfta 1. bükülmüş, örgü, 2. bir tür ipekli kumaş < Fa tāftan, tāb- iplik bükmek, eğirmek, örmek

---

• Fr taffetas (tafta) Farsçadan alınmıştır.

tağyir [xiv] ~ Ar taġyīr [#ġyr II msd.] başkalaştırma, değiştirme " gayrı

tahakkuk ~ Ar taHaqquq [#Hqq V msd.] 1. hak edinme, 2. hakiki olma, gerçekleşme " hak1

tahakküm ~ Ar taHakkum [#Hkm V msd.] yargıçlık veya egemenlik taslama, keyfi yönetim " hüküm

tahammül [KıpGul xiv] ~ Ar taHammul [#Hml V msd.] yükü üstlenme, taşıma, dayanma " haml

tahammülfersa + dayanılmaz & Ar taHammul taşıma + Fa farsā geçen, aşan " fersude

taharet [xiv] ~ Ar Tahārat [#Thr msd.] temizlik < Ar Tahara temizlenme, temiz olma

taharri [xiv] ~ Ar taHarrin [#Hry V msd.] araştırma, soruşturma, ısrarla sorgulama

tahavvül ~ Ar taHawwul [#Hwl V msd.] hal değiştirme, dönüşme " hal1

tahayyül ~ Ar taχayyul [#χyl V msd.] hayal etme, düşleme " hayal

tahdit ~ Ar taHdīd [#Hdd II msd.] sınırlama " had

tahıl [Kıp xiv] daχl gelir, verim; [TS xiii xiii] taχl ekin, zahire ~ Ar daχl [#dχl msd.] 1. giriş, 2. getiri, verim < Ar daχala girdi " dahil1

tahin ~ Ar TaHīn [#THn sf.] un, darı unu, susam unu < Ar TaHana [msd. TaHn] öğüttü

tahkik [Yus xiv] ~ Ar taHqīq [#Hqq II msd.] doğrulama, doğruyu belirleme " hak1

tahkim ~ Ar taHkīm [#Hkm II msd.] 1. hakem tayin etme, egemen sayma, 2. güçlendirme, pekiştirme " hüküm

tahkir ~ Ar taHqīr [#Hqr II msd.] aşağılama, hakaret etme " hakaret

tahlil ~ Ar taHlīl [#Hll II msd.] çözme, çözümleme " hal2

tahlisiye [xix] (idare-i) tahlisiye deniz kazalarına yardım için 1894'te kurulan cankurtaran idaresi < Ar taχlīS [#χlS II msd.] kurtarma " halas

tahliye ~ Ar taχliyyat [#χlw II msd.] boşaltma " hela

tahmin [MMem xvi] ~ Ar taχmīn [#χmn II msd.] tahmin, kestirim

tahmis ~ Ar taχmīs [#χms II msd.] 1. beşe katlama, beşe bölme, 2. bir beyte üç mısra ekleyerek yapılan şiir < Ar χamsat beş " hamsin

tahnit ~ Ar taHnīT [#HnT II msd.] mumyalama = İbr/Aram #χnT a.a.

tahra [Men xvii] dehre ; [BK xviii] tahra ~ Fa dāhra/dahra orak, ağaç budama bıçağı (= Sans dātra orak < Sans dāti ekin biçmek)

tahrif ~ Ar taHrīf [#Hrf II msd.] bozma, eğme, saptırma " harf

tahrik [Neş xv] ~ Ar taHrīk [#Hrk II msd.] birini veya bir şeyi harekete geçirme, dürtme < Ar Haraka hareket etti " hareket

tahrip ~ Ar taχrīb [#χrb II msd.] harap etme, yıkma " harap

tahrir [xiv] ~ Ar taHrīr [#Hrr2 II msd.] 1. azat etme, salma, 2. yayınlama, kitap veya makale yazma, redakte etme " hür

---

• Anlam gelişmesi için karş. Yun ekdōsis, Lat editio (salma, yayınlama).

tahriş ~ Ar taHrīş [#Hrş II msd.] kaşındırma < Ar Haraşa [msd. Harş] kaşıdı

tahsil [Gül xiv] ~ Ar taHSīl [#HSl II msd.] 1. bir ürün veya gelir elde etme, mahsul alma, 2. eğitim alma " husul

---

• "Eğitim" anlamı tahsil-i ulum deyiminden türemiştir.

tahsildar tahsil eden ~ Fa taHSīl dār vergi tahsil eden & Ar taHSīl + Fa -dār " tahsil, +dar

tahsis ~ Ar taHSīS [#HSS II msd.] pay verme " hisse

taht [Kut, Aş xi] ~ Fa/OFa taχt oturma yeri, divan, hükümdar makamı

• Karş. Akad taχtu (yatak?).

tahta [xiv] ~ Fa taχta düz biçilmiş ağaç, tabla ~ OFa taχtag a.a. " taht

tahtelbahir [187+] tahte-l bahr denizaltı & Ar taHt alt + Ar baHr deniz " bahir

---

• Fr sous-marine karşılığı olarak ilk kez 1879'da kullanılmıştır.

tahtırevalli [xix] kaldıraç şeklinde çocuk oynu Tü tahtırevan " tahtırevan

tahtırevan ~ Fa taχt-i rawān yürüyen taht " taht, revan

tahvil ~ Ar taHwīl [#Hwl II msd.] 1. döndürme, dönüştürme, başka bir hale sokma, 2. poliçe, ciro, bir borcu başkasına havale eden kâğıt " hal1

taife [Yus, Gül xiv] Tā'ife ; [KT xix] Tayfā gemi personeli ~ Ar Tā'ifat [#Twf fa. f.] birinin etrafındakiler, bölük, takım, zümre, ekip, mürettebat < Ar Tāfa etrafında dolandı, tavaf etti " tavaf

---

• En geç 19. yy'dan bu yana Türkçede "bölük, zümre" anlamında taife, "gemi personeli" anlamında tayfa telaffuzu kullanılır.

tak[mak Tü [xi] tak- eklemek, bağlamak, geçirmek

tak1 [xiv] ~ Ar Tāq [#Twq] kemer, taç ~ OFa tāg a.a. " taç1

tak2 onom [xiv] sert darbe sesi

taka [xx/b] Karadenize özgü küçük yelkenli ~ ?

takaddüm [xiv] ~ Ar taqaddum [#qdm V msd.] önden gitme, önceleme, rütbece başkasından önce gelme " kıdem

takallus ~ Ar taqalluS [#qlS V msd.] büzüşme, (giysi) çekme, kısalma < Ar qalaSa [msd. qulūS] a.a.

takas ~ Ar taqāSS [#qSS VI msd.] ödeşme, değiştokuş etme " kısas1

takat [Kut, Aş xi] ~ Ar Tāqat [#Twq msd.] güç, kuvvet, mecal < Ar Tāqa [msd. Tawq] gücü yetti, yapabildi

takaza [Aş xiv] ~ Ar taqāDā [#qDy VI msd.] dava etme, suçlama, borcunu yargı yoluyla talep etme < Ar qaDā yargıladı " kaza

takbih ~ Ar taqbīH [#qbH II msd.] suçlama, kabahat yükleme " kabahat

takdim [xiv] ~ Ar taqdīm [#qdm II msd.] önceleme, giriş konuşması yapma, sunma " kıdem

takdir [Kut, Aş xi] ~ Ar taqdīr [#qdr II msd.] değer biçme, değer verme, belirleme " kadir1

takdis [xiv] ~ Ar taqdīs [#qds II msd.] kutsama " kudsi

takım <Tü [LO xix] 1. takılacak şeyler, takı, 2. zümre, güruh, taife < Tü tak- eklemek " tak-

takip ~ Ar tacqīb [#cqb II msd.] topuğunu izleme, peşinden gitme " akab

takiye ~ Ar taqiyyat [#wqy msd.] 1. sakınma, korku, 2. Şii fıkhında tehlikeden sakınma amacıyla dinini inkâr etme < Ar waqā koruma, sakınma " vikaye

takke [Men xvii] Tākiye asıl başlık altına giyilen yarım küre şeklinde ince kumaş tepelik < Ar Tāq kemer, taç " tak1

takla Tü? [TS xv] tak/takla/taklak başı yere koyup perende atma

taklit [xiv] taklid ~ Ar taqlīd [#qld II msd.] aynısını yapma, kopyalama, bir modeli aynen izleme

takometre [xx/c] ~ Fr tachéomètre hız ölçer / İng tachymetre a.a. < EYun taχýs/taχeos hızlı " +metre

takoz [187+] ~ Yun tákos ağaç blok ~ İt tacco kaba tahta kitle, takoz, ayakkabı topuğu

---

EŞKÖKENLİLER:
İt tacco : takoz, takunya

takriben [xiv] ~ Ar taqrīban [#qrb zrf.] yaklaşık olarak < Ar taqrīb [II msd.] yaklaşma, yaklaşım " kurbet

takrir [Aş, Yus xiv] ~ Ar taqrīr [#qrr II msd.] karar kılma, belirleme, konfirme etme " karar

taksi [192+] ~ Fr taxi ticari otomobil < Fr voiture à taximètre ücret ölçme cihazıyla donatılmış kiralık at arabası [xix] < Fr taxe tarife, ücret, vergi < Lat taxare değer biçmek, hesaplamak

---

• 19. yy’da "tarife ölçme cihazı ile donatılmış at arabası" anlamında.

taksim ~ Ar taqsīm [#qsm II msd.] bölme, paylara ayırma " kısım

taksir [Kut xi] ~ Ar taqSīr [#qSr II msd.] kusur işleme " kusur

taksit ~ Ar taqsīT [#qsT II msd.] bölümlere ayırma, paylaştırma, adil bir şekilde bölme " kıstas

takt [DTC 1943] ~ Fr tact 1. dokunma duyusu, tuşe, 2. usul ve adap bilgisi ~ Lat tactus < Lat tangere, tact- dokunmak ~ HAvr *tag- dokunmak

---

• Karş. Lat integer (dokunulmamış).

taktik [xx/a] ~ Fr tactique bir askeri birliği sahaya dizme usulü ~ EYun taktiká [n. çoğ.] diziş, dizim, ordu düzme sanatı < EYun tássō, tag- dizmek, düzenlemek ~ HAvr *tāg- dizmek, düzenlemek

taktil1 ~ Ar taqtīl [#qtl II msd.] şiddetle veya çok sayıda adam öldürme, katliam yapma " katil1

taktil2 ~ Fr tactile dokunma duyusuna ilişkin ~ Lat tactilis a.a. < Lat tangere, tact- dokunmak " takt

takunya [xx/a] ~ Yun takoúni tahta nalın ~ İt taccone [büy.] büyük topuk, a.a. < İt tacco topuk " takoz

takva [xiv] ~ Ar taqwā’ [#wqy msd.] günahtan sakınma < Ar waqā koruma, sakınma " vikaye

takvim ~ Ar taqwīm [#qwm/qym II msd.] 1. düzeltme, doğrultma, reform, 2. konum belirleme, enlem ve boylam ölçme, 3. almanak, takvim " kamet

---

• Arapça sözcüğün üçüncü anlamı, yılın günlerine göre güneş, ay ve yıldızların pozisyonunu bildiren astronomik tablolara gönderme yapar.

takviye [xiv] takviyet ~ Ar taqwiyyat [#qwy II msd.] güçlendirme, kuvvetli kılma " kuvvet

takyidat ~ Ar taqyīdāt [#qyd çoğ.] < Ar taqyīd [II msd.] bağlama, sınırlama, belirleme, koşula bağlama " kayıt

talak [Yus xiv] ~ Ar Talāq [#Tlq msd.] salma, bırakma, azat etme, boşama < Ar Taluqa gevşek idi, salık idi, boş idi

talan <Tü [TS xiv] talan yağma, çapul; [Kıp xiv xiv] talav < Tü tala- [viii+ Uy] saldırmak, yağmalamak (= Moğ tala- a.a.) " dala-

talaş [Men xvii] telaş/talaş ~ Fa tarāş/tarāşa testere veya rende artığı, yonga " traş

talebe ~ Ar Talabat [#Tlb çoğ.] 1. talipler, talep edenler, 2. öğrenciler < Ar Tālib " talip

---

• İkinci anlamı talebe-i ulum (ilim isteyenler) deyiminden türemiştir.

talep [Aş, Yus xiv] taleb ~ Ar Talab [#Tlb msd.] istek, dilek < Ar Talaba istedi, diledi

tali ~ Ar tālī [#tlw nsb.] izleyen, arkadan gelen, ikincil < Ar talā [msd. tulū’] 1. izledi, takip etti, 2.

talih [Gül xiv] tali' ~ Ar Tālic [#Tlc fa.] yükselen yıldız, şans < Ar Talaca [msd. Tulūc] yükseldi, belirdi, yıldız veya güneş yükseldi

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #t?lc : ittila, muttali, mütalaa, talih

talik [xiv] ~ Ar taclīq [#clq II msd.] asma, asılı bırakma, erteleme, koşula bağlama " alaka

talim [Gül xiv] ~ Ar taclīm [#clm II msd.] öğretme, eğitme, ilim sağlama < Ar calama bildi " ilim

talip [xiv] talib ~ Ar Tālib [#Tlb fa.] 1. talep eden, dileyen, aday, 2. "alim adayı", medresede öğrenci < Ar Talaba talep etti, diledi " talep

talk ~ Ar Talq [#Tlq] pudrası kurutucu olarak kullanılan bir mineral, magnezyum silikat ~ Fa talk a.a.

• Fr talque, İng talcum biçimleri Arapçadan alınmıştır.

talkın ~ Ar talqīn öğretme, yol gösterme " telkin

taltif ~ Ar talTīf [#lTf II msd.] lütfetme, lütuf yapma " lütuf

talveg [192+] ~ Alm talweg bir vadinin dip çizgisi & Alm tal vadi + Alm weg yol (~ Ger *wegaz ~ HAvr *wegh- taşımak, yol) " dolar, vagon

talyum [xx/a] ~ YLat thallium bir element ☼ 1861 Sir William Crookes, İng. kimyacı < EYun thallós yeşil filiz ~ HAvr *dhal- filiz, tomurcuk

---

• Alev rengini yeşile çevirdiği için.

tam [xiv] ~ Ar tāmm [#tmm sf.] bütün " tamam

tamah [Kut, Aş xi] tama' ~ Ar Tamac [#Tmc msd.] göz koyma, aç gözlülük < Ar Tamaca göz koydu

tamam [Kut, Aş xi] ~ Ar tamām [#tmm msd.] 1. tam ve eksiksiz olma, bütünlük (isim), 2. tam, eksiksiz, bütün (sıfat) < Ar tamma tam ve eksiksiz idi

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #tmm : mütemmim, tam, tamam

tambur1 [Yus xiv] ~ Ar Tanbūr/Tunbūr Horasan kökenli bir telli çalgı ~? Fa

---

• Belki < Mıs #nbr (çalgı çalmak? ses çıkarmak?).

tambur2 [xx/b] ~ Fr tambour 1. çift yüzlü silindir şeklinde davul, 2. mimaride silindir şeklinde yapı ~ EFr tabour davul ~ Ar Tabl a.a. " davul

tamim ~ Ar tacmīm [#cmm II msd.] genelleştirme, kamuya maletme, genelge " umum

tamir ~ Ar tacmīr [#cmr II msd.] canlandırma, yeniden inşa etme, onarma " umran

tampon [KT xix] ~ Fr tampon tapa, pansuman fitili, keçe, darbe emici, otomobil tamponu ~ EFr tapon tapa, tıkaç, ağızdan dolma toplarda barut sıkıştırma aracı ~ Ger *tappo tapa, tıpa

tamtam [xx/b] ~ Fr tam-tam [onom.] vahşi kabilelere özgü davul

---

• Kuzey Amerika kolonyal lehçesinden Bernardin de Saint-Pierre tarafından 1776’da yazı diline aktarılmıştır.

tamu [Uy viii+] tamu cehennem ~ Sogd tamū derin çukur, uçurum, cehennem

tan Tü [viii] taŋ gün doğumu

tandans [xx/b] ~ Fr tendance eğilim, yönelim ~ OLat tendentia (bir yöne doğru) çekilme < Lat tendere, tens- germek, çekmek " tansiyon

tandem [xx/b] ~ İng tandem ardarda koşulu iki atlı araba, iki kişilik bisiklet ~ Lat tandem ardından, nihayet, sonunda

tandır [xiv] tennur ~ Ar tannūr fırın, özellikle kilden yapılan kuyu şeklinde fırın ~ Aram tan(n)ūrā a.a. (= Akad tinūru a.a.)

• Karş. İbr tennūr, Ave tanura-, Fa tanūr/tandūr (fırın). Hind tandūri biçimi Farsçadan alınmıştır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar tannur : tandır, tennure

tane [Uy, Aş viii+] dane ~ Fa dāna tohum, tane, özellikle tahıl tanesi ~ OFa dānag a.a. (= Ave *dānā- a.a.) ~ HAvr *dhōnā- tahıl

tanen [xx/b] ~ Fr tanin deri tabaklamada kullanılan koyu renkli bitkisel madde < Fr tan deri tabaklama ve boyamada kullanılan meşe palamudu ~ Kelt tann meşe

tanga [xx/c] ~ İng tanga bir tür mayo ve iç çamaşırı ~ Port (Brez) tanga a.a.

• Brezilya’da 1972’den, İngilizcede 1988’den itibaren kaydedilmiştir.

tangır onom rezonanslı ve ekolu darbe sesi " tak2

tango [192+] ~ İsp tango Arjantin kaynaklı bir dans ~? Lat tango dokunuyorum < Lat tangere, tact- dokunmak " takt

tanı YT [TDK 1944] teşhis < Tü tanı- " tanı-

• Fiil kökünün ad olarak kullanılması ilgi çekicidir.

tanı[mak Tü? [CodC, DK xiii] tanı- = Moğ tanı- bilmek, anlamak, haberdar olmak

• Sadece Oğuz ve Kıpçak lehçelerinde rastlanan bir fiildir. ETü tanu- (konuşmak) > TTü danış- fiiliyle bağdaştırılması gerek anlam gerek ses bakımından güçtür.

tanık Tü [Uy viii+] tanuk konuşan kimse, şahit < Tü tanu- [viii+ Uy] konuşmak, söz söylemek " danış-

• Köken ve anlam itibariyle modern Tü tanı- fiilinden bağımsızdır.

tanım YT [CepK 1935] tavsif, tarif < Tü tanı- " tanı-

tanjant [xx/b] ~ Fr tangente 1. teğet, 2. trigonometride bir oran ~ Lat tangens, t- dokunan < Lat tangere, tact- dokunmak " takt

tank [192+] zırhlı araç ~ İng tank su deposu [xix], zırhlı araç [xx] ~ Hind tanku su deposu, rezervuar, suni göl

• I. Dünya Savaşında geliştirilen zırhlı aracın güvenlik dolayısıyla kullanılan kod adıdır.

EŞKÖKENLİLER:
İng tank : tank, tanker

tanker [xx/b] ~ İng tanker su deposu, hazne, büyük hazneli gemi < İng tank " tank

tanrı Tü? [MÖ iv] teŋri (= Moğ teŋgri gök, sema, gök tanrı)

• Bilinen en eski Türkçe sözcüktür. Eski bir Asya dilinden alıntı olasılığı üzerinde durulmuştur. Tü teŋg (tartma? denklik? ufuk?) bağlantısı da düşünülmeye değer. Karş Ar qadīr (tanrının bir adı) < qadr (denklik, değer).

tanrıça YT [TDK 1955] < Tü tanrı " tanrı

• Sırp kralitsa modeline göre üretilmiş bir türevdir. Karş. imparatoriçe.

tansık Tü [Uy viii+] taŋsuk tatlı, leziz, hoş, olağanüstü, çok değerli, acayip; [LO xix] tansuχ/tanşuğ acibe, mucize Tü taŋ [viii+ Uy] 1. gün doğumu, 2. tatlı, leziz, nefis " tan

tansiyon [xx/b] ~ Fr tension 1. gerilim, 2. kan basıncı ~ Lat tensio < Lat tendere, tens- germek, uzatmak, yaymak, çadır kurmak ~ HAvr *ten- çekmek, germek, uzun

---

• Aynı kökten Lat tenere (uzatmak, tutmak), EYun teínō (germek), taínia (şerit), Ger *thunni- > İng thin, Alm dünn (gerili, ince).

tantal [xx/b] ~ Fr tantale bir element ~ YLat tantalum a.a. ☼ 1802 Anders Gustav Ekeberg, İsv. kimyacı < öz Tantalos mitolojide ebedi doyumsuzluğa mahkûm edilen Lidya kralı

• Asitle doyurulamadığı için böyle adlandırılmıştır.

tantana ~ Ar TanTanat [#TnTn msd.] çan sesi, gürültü < Ar TanTana [onom.] çınladı

tantun <onom [İstArgo 193+] tantuna gitmek maksatsız ve hedefsiz ölmek, heder olmak (argo) Tü dan dun [onom.] gürültü

tantuni Mersin yöresine özgü bir yemek ~ ?

tanzim ~ Ar tanZīm [#nZm II msd.] düzenleme, düzene koyma " nazım1

tap[mak Tü [viii] tap-1 hizmet etmek; [Uy viii+] ibadet etmek, hürmet göstermek, itaat etmek

---

EŞKÖKENLİLER:
Tü tap- : tap-, tapınak

tapa [LO xix] tıpa, tıkaç ~ İt tappo [onom.] tıpa, tıkaç, şişe mantarı " tampon

tape [etm [xx/b] ~ Fr taper [onom.] "pat" sesi çıkarmak, daktilo ile yazmak

tapınak YT [CepK 1935] mabet < Tü tapın- " tap-

tapir [xx/c] ~ Fr/İng tapir tropik ülkelere özgü bir tür memeli hayvan ~ Tupi tapira

---

• Güney Amerika yerli dillerinden.

tapon [192+] modası geçmiş ~ Fr tapon 1. rulo halinde sarılmış kumaş, sargı bezi, 2. mantar topuk " tampon

---

• Türkçe anlamın kaynağı açık değildir.

tapu [Kan xv] yer tapusı yer belgesi Yun tópi(on) [küç.] toprakçık, arazi, tarla < Yun/EYun tópos yer, arazi " top(o)+

• Tü tapığ/tapuğ/tapu (hizmet, hürmet, kulluk, itaat) < tap- (hizmet etmek) ile semantik bağını kurmak güçtür.

tapyoka [xx/a] ~ Fr/İng tapioca kasava bitkisinin unu ~ Tupi tipioka

---

• Güney Amerika yerli dillerinden.

tara[mak Tü [xi] tara- = Tü tar- [viii+ Uy] 1. dağıtmak, yaymak, ayırmak, 2. saç taramak " dağıl-

taraça [xx/a] teras ~ İt terrazza toprak avlu, eve bitişik toprak zemin ~ OLat terraceum a.a. < Lat terra "kuru zemin", kara, toprak ~ HAvr *ters-ā- kuru < HAvr *ters- kurumak

---

• Aynı kökten Lat torrere (kavurmak), İng thirst (susama, susuzluktan yanma), Fa turş (ağız yakan, tuzlu, ekşi).

taraf [DK xiv] ~ Ar Taraf [#Trf] uç, bir şeyin merkezden en uzak olan noktası, kenar, ekstremite

tarafeyn [Redh 1890] bir hukuki ilişkide karşıt iki taraf ~ Ar Tarafayn [#Trf dual.] iki taraf < Ar Taraf " taraf

tarak Tü [xi] tarğak a.a. < Tü tara- " tara-

tarantula [xx/c] ~ İt tarantola bir tür büyük örümcek < öz Taranto İtalya'da bir kent

tarassut ~ Ar taraSSud [#rSd V msd.] gözetleme " rasat

tarator [Kenz xviii] her türlü meze, içkiyle sunulan yiyecek; [LO xix] sarmısak ve ceviz ile yapılan bir tür meze ~ Ven trattòr [İt trattore] lokantacı, aşçı < İt/Ven trattare işlemek, iş yapmak, konu edinmek, meslek edinmek ~ Lat tractare a.a. " traktör

taravet [Mercimek xv] ~ Ar Tarāwat [#Trw msd.] tazelik < Ar Tariy taze, yaş ~ Fa tar a.a. " ter2

taraz [LO xix] kumaş pürüzü, sarkan iplik ~ Fa tarāz ipek ipliği

tarçın [CodC, MŞ xiv] dārçīnī ~ Fa dār-i çīnī "Çin ağacı", Güney Asya kökenli bir ağacın kabuğundan elde edilen baharat ~ OFa dār-i çēnīg a.a. " dar3

tard ~ Ar Tard [#Trd msd.] kovma < Ar Tarada kovdu

taret [xx/b] ~ İng turret silahla donatılmış kulecik ~ EFr touret [küç.] kulecik < Fr tour kule ~ Lat turris a.a.

tarh [xiv] ~ Ar TarH [#TrH msd.] 1. atma, çıkarma, eksiltme, parçalara bölme, düzenleme, 2. çarşıda fermanla fiyat düzenleme < Ar TaraHa attı, çıkardı, azalttı, eksiltti vb.

tarhana [xiv] ~ Fa tarīna/tarχīna/tarχwāna kurutulup saklanan bir tür çorba

---

• Yun trēgana (a.a.) biçimi Türkçeden alıntıdır.

tarhun [MŞ xiv] ~ Ar Tarχūn bir tür kokulu ot, dracunculus

• İng tarragon, Fr estragon, OLat dracunculus biçimleri Arapçadan alınmıştır.

tarif [xiv] ~ Ar tacrīf [#crf II msd.] bildirme, yol gösterme " irfan

tarife ~ Ar tacrīfat^ [#crf II msd.] bildirim, gösterge " tarif

---

• Batı dillerine Arapçadan geçmiştir. Karş. İt tariffa, Fr tarif, İng tariff.

tarih [xiv] ~ Ar ta'rīχ [#wrχ II msd.] 1. günün tarihi, yani hangi ayın kaçıncı günü olduğu, 2. olayları tarih sırasına göre yazıya dökme işi, kronik < Ar warraχa/'arraχa [II] günün tarihini yani hilalin kaçıncı günü olduğunu belirledi < Aram yarəχā [#yrχ] ay (gök cismi ve zaman birimi) (= İbr yāreχa a.a. = Akad warχu/arχu a.a.)

• Karş. Lat calendarium (takvim) < calendae (ayın ilk günü, hilalin göründüğü gün).

tarik [xiv] yol ~ Ar Tarīq [#Trq sf.] hayvanların yürümesiyle oluşan patika, her çeşit yol < Ar Taraqa [msd. Tarq] dövdü, çaldı, ayaklarını yere vurdu, davul çaldı

tarikat [Kut xi] ~ Ar Tarīqāt [#Trq çoğ.] 1. yollar, yöntemler, 2. tasavvufta izlenen yollar < Ar Tarīq yol " tarik

tarım YT [CepK 1935] ziraat < Tü tarı- [xi] ekin ekmek, saçmak " darı

• Karş. ETü tarım (akarsuyun dağıldığı yer, delta - xi). Sözcüğün Türkiye Türkçesindeki biçimi *darım olmalıdır.

tariz [KT xix] söz dokundurma ~ Ar tacrīD [#crD II msd.] açığa çıkarma, birinin kötü bir yanını ortaya koyma, dolaylı olarak kötüleme " arz1

tarla Tü [Uy viii+] tarlağu ; [xi] tarığlak ekin ekilen yer < Tü tarı- ekin ekmek, tohum saçmak " darı

tart [xx/c] ~ Fr tarte bir tür yuvarlak pasta ~ OLat torta yuvarlak ekmek < Lat tortus kıvrık, bükülmüş

tart[mak Tü [Uy viii+] tart- a.a.

tartan1 [xx/c] ~ İng tartan İskoçya klanlarına özgü ekose kumaş ~? Fr tiretaine bir tür yünlü kumaş

tartan2 [pist [xx/c] ~ marka Tartan poliüretan spor pisti kaplama maddesi ☼ 1964 Athletic Polymer Systems Inc., ABD. < İng tartan İskoçlarda aşiret simgesi olarak kullanılan kumaş deseni

tartar1 [xx/c] şarapta oluşan tortu ~ Fr tartre tortu ~ OLat tartarum [xiii] a.a. ~ ?

tartar2 [xx/b] Fransız mutfağında kullanılan bir deyim ~ Fr steak tartare çiğ yenilen bir et yemeği / Fr sauce tartare mayonez ve sarmısakla yapılan bir sos < öz Tartare Tatar " tatar

tartış[mak Tü [Kaş xi] tartış- çekişmek < Tü tart- " tart-

tarumar/tarümar [Env xv] ~ Fa tār u mār dağınık, perişan (saç) & Fa tār saç + Fa mār yılan " marpuç

tarz [MMem xvi] ~ Ar Tarz [#Trz] giyim ve süsleme tarzı, moda, stil, uslup, usul ~ OFa tarāz giysi üzerine işlenen süs, bezeme

---

• Erm daraz (giyim) Orta Farsçadan alınmıştır.

tarziye ~ Ar tarDiyyat [#rDy II msd.] "Allah razı olsun" deme " rıza

tas [CodC xiii] ~ Ar Tās [#Tws] yassı ve yuvarlak su kabı

• Fr tasse < İsp taza (a.a.) biçimi Arapçadan alınmıştır.

taş Tü [viii] tāş2 sert nesne, kaya parçası

taş[mak Tü [Uy viii+] taş- dışarı çıkmak, dökülmek, kaçmak = Tü taş dış " dış

tasa ~ Fa tāsa/tāsā acı, kaygı, sıkıntı < Fa tās muztarip ve kararsız olma, telaş

taşak Tü [xi] taşak husye < Tü taş- " taş-

• Belki "taşan şey" anlamında.

tasallut ~ Ar tasalluT [#slT V msd.] zorbalık etme " sulta

tasarı YT [TDK 1944] layiha < Tü *tasar- " tasarla-

• *Tasarmak fiili mevcut değildir.

tasarım YT [TDK 1944] tasavvur < Tü *tasar- " tasarla-

tasarla[mak Tü? [TS xvi xvi] tasarla-/tasla- kabataslak yapmak, planlamak, model yapmak < Tü *tasar taslak?

• Karş. Moğ tösü- (var saymak, farzetmek, kabaca fikir edinmek), tösü (benzeyiş, görünüm, suret), tösüb (tahmin, hesap, plan), tösüge (biçim, görünüm), tösül (zan, tahmin). Moğolcadan alıntı ihtimali üzerinde durulabilir.

tasarruf [Aş xiv] ; [KT xix] idareli kullanma, israf etmeme; [xx/b] biriktirilmiş para veya mal varlığı ~ Ar taSarruf [#Srf V msd.] özgürce harcama, malik ve sahip olma, idare etme, işleme " sarf

tasavvuf [xiv] ~ Ar taSawwuf [#Swf V msd.] sufi olma, sufiye yolunu izleme " sufi

tasavvur [Gül xiv] ~ Ar taSawwur [#Swr V msd.] düşleme, düşünme, zihninde resimleme " suret

tasdik [xiv] ~ Ar taSdīq [#Sdq II msd.] doğrulama " sıtk

taşeron [xx/b] ~ Fr tâcheron başkasına ait angarya yükümlülüğünü ücret karşılığında üstlenen kimse [xiii], bir işi ücret karşılığı yüklenen kimse < Fr tâche angarya [esk.], görev, yapılması gereken iş ~ OLat taxa < Lat taxare değer biçmek, hesaplamak " taksi

tasfiye [Men xvii] ~ Ar taSfiyyat [#Sfw II msd.] arıtma " saf1

tashih ~ Ar taSHīH [#SHH II msd.] düzeltme, sağaltma, sağlama " sıhhat

taşı[mak Tü [Uy viii+] taşğar- uzaklaştırmak, götürmek; [xi] taşu- nakletmek, götürmek < Tü taş1 dış " dış

taşikardi [xx/b] ~ Fr tachycardie kalp atışının hızlanması & EYun taχýs hızlı + EYun kardía kalp " takometre, kardiy(o)+

tasımla[mak Tü? [BK 1799] ölçüp biçmek < Tü *tasım taslak? model? " tasarla-

taşıt YT [TDK 1944] taşıma aracı < Tü taşı- " taşı-

tasla[mak Tü? [Çağ xv] tasla- gibi olmak veya yapmak, kendini olduğundan farklı göstermek; [TS xvi xvi] gibi yapmak, benzetmek, planlamak, model çıkarmak Tü *tas gibi " tasarla-

---

• Karş. Moğ tösle- (gibi olmak, farzetmek, göz önüne getirmek, andırmak).

taslak Tü? [Çağ xv] taslak asıl olmayan; [TS xvi xvi] proje, tahmin, tasım < Tü tasla- " tasla-

tasma [İMüh xiii] ince kayış, sırım ~ Moğ tasma/tasama dar deri kayış, sırım < Moğ tasu- kesmek, yarmak

tasnif [Kut xi] ~ Ar taSnīf [#Snf II msd.] sınıflandırma, kategorize etme " sınıf

taşra Tü [viii] taşra dışarı (yön zarfı); [Men xvii] ('İstanbuldan taşra' deyiminden) başkentin dışındaki yerler < Tü taş1 dış " dış, +re

---

• Özel anlamı Osmanlı resmi ıstılahında taşra çıkmak/taşra gönderilmek (saray dışında görevlendirilmek) deyiminden türemiştir.

tasrih ~ Ar taSrīH [#SrH II msd.] anlamını açıklığa kavuşturma " sarahat

tasvip ~ Ar taSwīb [#Swb II msd.] isabetli bulma, uygun sayma < Ar Sāba [msd. Sawb] (ok) hedefi buldu, yerinde ve uygun idi

tasvir ~ Ar taSwīr [#Swr II msd.] resimleme, suretini çıkarma " suret

tat/tad- Tü [Uy viii+] tatağ/tatığ < Tü tāt- " tat-

tat[mak Tü tāt- a.a.

tatar [TS xvi xvi] çok hızlı at süren kimse; [TS xvi xvi] yağmacı, akıncı < öz Tatar 1. bir Moğol aşireti, 2. Moğol Altınordu hanedanı tarafından yönetilen Kıpçak Türklerine verilen ad

tatarcık <Tü [LL 1732] yakıcı küçük sinek < Tü Tatar Türk veya Moğol asıllı bir göçebe halk " tatar

---

• Belki "yağmacı, akıncı" çağrışımıyla.

tatbik ~ Ar taTbīq [#Tbq II msd.] örtme, kapatma, üstüste bindirme, uyarlama, uygulama, örtüştürme " tabak1

tatil [Men xvii] battal komak, başıboş salmak ~ Ar tacTīl [#cTl II msd.] durdurma, özellikle işi durdurma, paydos < Ar caTila hareketsiz veya başıboş kaldı " atalet

tatmin ~ Ar taTmīn [#Tmn II msd.] sakinleştirme, içini rahatlatma < Ar Tamān huzur, sükûn, dinginlik

tattoo [xx/c] ~ İng tattoo dövme ☼ 1769 James Cook, İng. kâşif ~ Tahiti tatau

---

• Polinezya yerli dillerinden.

taun [Neş xv] ~ Ar Tācūn [#Tcn] veba, ölümcül salgın < Ar Tacana mızrak veya kılıçla deldi, yaraladı

tav1 tav olmak deyiminde ~ Ar Tawc [#Twc msd.] 1. boyun eğme, itaat, rıza, 2. itaat eden, boyun eğen < Ar Tāca boyun eğdi

tav2 [Kıp xiv] tāb ışık; [Men xvii] tāv, pro tāb 1. hararet, 2. takat ~ Fa tāb/tāv 1. hararet, ışık, parıltı, ışın, akkor, 2. güç, kuvvet, takat ~ OFa tāb/tabişn a.a. (= Ave tāpayeiti ısıtmak = Sans tápati ısıtmak, kızartmak) ~ HAvr *tep- sıcak olmak, ısınmak

---

• 'Demiri tavında dövmek' detiminde. • Aynı kökten Lat tepidus (ılık), Rus topyt' (kızartmak).

tava [xiv] ~ Fa tāba/tāwa kızartma sacı, tava ~ OFa tābag a.a. " tav2

tavaf [xiv] ~ Ar Tawāf [#Twf msd.] dolanma, dolaşma, gidip gelme, özellikle Kâbe'nin etrafını yürüyerek dolaşma < Ar Tāfa 1. dolandı, dolaştı, gezdi, 2. uykuda veya rüyada ziyaret etti, 3. (nehir) taştı

tavan [Arg xvi] odanın üst yüzeyi, çatı örtüsü ~ ?

• Tü taban sözcüğüyle birleştirilmesi ses ve anlam bakımından güçtür.

tavassut ~ Ar tawassuT [#wsT V msd.] aracılık etme, ortayı bulma " vasat

taverna [xx/a] Yunan usulü müzikli lokanta ~ Yun tabérna her türlü lokanta ~ Lat taberna/tabernae a.a., özellikle yolculara hizmet eden han

tavil [Neş xv] ~ Ar Tawīl [#Twl sf.] uzun " tul

tavır/tavr- [Men xvii] limit, hal, durum; [KT xix] davranış biçimi, eda, özellikle yapmacık ve sahte tavır ~ Ar Tawr [#Twr msd.] 1. kere, sefer, 2. hal, durum, limit, evre, faz, modalite, statü

• Türkçe sözcüğün anlam evrimi İng mood sözcüğüne paraleldir.

taviz ~ Ar tacwīD [#cwD II msd.] ödün verme " ivaz

tavla[mak [Men xvii] tāb virmek demiri döverek işlenebilir hale getirmek; [LO xix] tāvlamak tava getirmek, semirtmek, güçlendirmek < Fa tāv/tāv hararet, enerji, güç, akkor " tav2

tavla1 [xv] istabl padişaha ait at ahırı; [Men xvii] tavla at ahırı ~ OYun stáblon at ahırı ~ Lat stābulum a.a. < Lat stāre, stāt- durmak " istasyon

---

• Ar Tāwila (hayvanın ayağına bağlanan ip) sözcüğüyle birleştirilmesi muhtemelen yanlıştır. • Fr étable > İng stable (a.a.) biçimleri Latinceden alınmıştır.

tavla2 [Mercimek xv] ; [Men] tavla veya dama tahtası veya bunlarla oynanan oyun ~ Yun tábli tavla veya dama tahtası ~ İt tavola tabla, masa, oyun tahtası ~ Lat tabula a.a. " tabela

tavsa[mak [EvÇ xvii] tavını yitirmek, canlılığını kaybetmek, gevşemek < Tü tav demirin sıcak ve yumuşak hali, canlılık, kuvvet " tav2

• İstek ve yöneliş bildiren -se- ekiyle.

tavşan Tü [viii] taβışğan a.a. < Tü taβış- hızlı olmak, acele etmek, davranmak < Tü *taβ- hareket etmek? kımıldamak? " davran-1

tavşancıl <Tü [Amr xv] 1. bir tür kartal, 2. baklagillerden bir yaban otu, astralagus, kartal pençesi, 3. kartal midesinde veya yuvasında bulunan ve tıbbi özellikler atfedilen bir mineral, aetite < Tü tavşan " tavşan

tavsif ~ Ar *tawSīf [#wSf II msd.] niteleme < Ar waSf/Sifat nitelik " sıfat

tavsiye ~ Ar tawSiyyat [#wSy II msd.] tavsiyede bulunma, sipariş etme, bir iş veya akıl verme " vesayet

tavuk Tü [viii] takağu/takığu ; [TS xiv, Kıp xiv] takuk/tağuk/tavuk (= Moğ taqıya(n) a.a.)

tavus [CodC xiii] ~ Ar Tāwūs süslü tüyleriyle tanınan kuş, pavo cristatus ~ Aram Ta'ūsā a.a. (= EYun taôs a.a.)

• Nihai kökeni muhtemelen bir Hint dilinden.

tavzih ~ Ar tawDīH [#wDH II msd.] netleştirme, belirgin kılma " vuzuh

tay1 Tü [xi] tay at yavrusu

tay2 [xx/b] giysi kesimi ~ Fr taille kesim, özellikle giysi kesimi < Fr tailler kesmek ~ OLat taliare " dalya1

tayf ~ Ar Tayf [#Tyf msd.] 1. hayalet, fantasma, görüntü, 2. ışığın renklere ayrışması, spektrum

tayfa >> " taife

tayfun [xx/a] ~ İng typhoon Doğu Asya'ya özgü kasırga < Çin tai fung büyük yel

tayga ~ Rus taiga Kuzey iklimine özgü büyük çam ormanı ~ Moğ tayga çam ormanı

tayin [xiv] ~ Ar tacyīn [#cyn II msd.] belirleme, belirgin kılma " ayn

tayın

tayming [xx/c] ~ İng timing zamanlama < İng time zaman, süre ~ Eİng tīma a.a. < Ger *tīman- germek, yaymak, uzatmak

tayyare [Tanin 1910] uçak (Fr aéroplane karşılığı) < Ar Tayyār [#Tyr im.] uçucu < Ar Tāra [msd. Tayr/Tayarān] uçtu

---

• Fazıl Ahmet Aykaç tarafından 1912'de türetilmiş sözcüktür. Karş. Ar Tayyārat (kadın pilot).

tayyör [Cumh 1932] ~ Fr tailleur 1. terzi, 2. "terzi işi", bir tür kadın giysisi < Fr tailler kesmek " dalya1

tazammun ~ Ar taDammun [#Dmn V msd.] kefil olma, mantıki sonucu olarak beraberinde getirme " zımn

taze [Aş, Yus xiv] ~ Fa tāza yeni, taze, güncel ~ OFa tāzag akan, koşan, revaçta olan < OFa taχtan, tāz- koşmak " tazı

• Anlam için karş. İng current (1. koşan, 2. gündemde olan, cari, yeni).

tazı [Kut xi] Arap atı; [Gül xv] tazî at soylu ve hızlı at ~ Fa tāzī Arap atı, yarış köpeği ~ OFa tāzīg hızlı, tez < OFa taχtan, tāz- koşmak, hızlı gitmek (= Ave tāçaiti koşmak)

tazim [xiv] ~ Ar tacZīm [#cZm II msd.] yüceltme, ululama < Ar ca^Z^Zama [II] yüceltti, ululadı " azamet

tazip [xiv] ~ Ar tacδīb [#'δb II msd.] eziyet etme, acı verme " azap

taziye/taziyet [Kut xi] taziyet ~ Ar tacziyyat^ [#czw II msd.] başsağlığı dileme < Ar cazā' metanet, (ölüm karşısında) ağırbaşlılık

tazmin ~ Ar taDmīn [#Dmn II msd.] içine sokma, kapsatma, hasar veya kefalet bocu ödeme < Ar Dimn içerik, kapsam " zımn

tazyik ~ Ar taDyīq [#Dyq II msd.] daraltma, sıkıştırma, bunaltma < Ar Dāqa [msd. Diyq] daraldı, sıkıştı, bunaldı

te(o)+ ~ Fr thé(o)- / İng the(o)- tanrıya veya dine ilişkin ~ EYun théos tanrı ~ HAvr *dhəs-o- < HAvr *dhēs- tanrı

teala [DK, Env xiv] ~ Ar tacālā [#clw VI] "yüceldi", "yücedir", Allah adı zikredilirken kullanılan deyim " ali

teali ~ Ar tacālin^ [#clw VI msd.] yücelme, yükselme, her şeyin üzerinde olma " ali

teamül ~ Ar tacāmul [#cml VI msd.] ortaklaşa iş yapma, gelenek, çalışma usulü " amel

teati ~ Ar tacāTin^ [#cTw VI msd.] karşılıklı ita etme, birbirine verme " ita

teatral [xx/b] ~ Fr théatral tiyatrovari < Fr théatre tiyatro " tiyatro

teavün ~ Ar tacāwun [#cwn VI msd.] yardımlaşma " avane

tebaa ~ Ar tabacat^ [#tbc çoğ.] bir hükümdara bağlı olanlar, astlar < Ar tābic ardından giden, ast, uyruk " tabi

tebahhur ~ Ar tabaχχur [#bχr V msd.] buharlaşma " buhar

tebarüz ~ Ar tabāruz [#brz VI msd.] ortaya çıkma, bariz hale gelme " bariz

tebdil [xiv] ~ Ar tabdīl [#bdl II msd.] değiştirme " bedel

tebeddül ~ Ar tabaddul [#bdl V msd.] karşılıklı yer değiştirme " bedel

tebelleş [LO, KT xix] musallat olmak ~ ?

tebellüğ ~ Ar taballuġ [#blġ V msd.] erişilme, tebliğ edinme, iletilme " büluğ

tebellür [xx/a] billurlaşma (Fr crystalliser karşılığı) < Ar billūr " billur

teber ~ Fa tabar balta

teberru [xiv] ~ Ar tabarruc [#brc V msd.] bağış < Ar baraca temayüz etti, iyi nitelikleriyle öne çıktı

tebeşir ~ Fa tabāşīr 1. şeker kamışı şekeri, 2. tebeşir, alçı, beyaz nesne ~ Sans tvakşīrā şeker kamışı özü & Sans tváç, tvak- kabuk + Sans şirā öz suyu " şıra

tebessüm [xiv] ~ Ar tabassum [#bsm V msd.] gülümseme < Ar basama [msd. basm] gülümsedi

tebliğ ~ Ar tablīġ [#blġ II msd.] iletme, ulaştırma " büluğ

tebrik ~ Ar tabrīk [#brk II msd.] kutsama, kutlama " bereket

tecahül ~ Ar tacāhul [#chl VI msd.] bilmezden gelme " cehalet

tecanüs ~ Ar tacānus [#cns VI msd.] aynı cinsten olma, türdeşlik " cins

tecavüz [Neş xv] ~ Ar tacāwuz [#cwz VI msd.] geçme, aşma, haddini veya ölçüsünü aşma, azma < Ar cāza geçti " cevaz

---

• Modern Türkçe anlamı ırza tecavüz deyiminden türemiştir.

tecelli [xiv] ~ Ar tacallin [#clw V msd.] aydınlanma, ortaya çıkma, belirme " cila

tecessüm ~ Ar tacassum [#csm V msd.] cisimleşme, büyüme " cisim

tecessüs ~ Ar tacassus [#css V msd.] merak etme, araştırma " casus

teçhiz ~ Ar tachīz [#chz II msd.] hazırlama, donatma, tedarik etme < Ar cihāz donanım, gereç " cihaz

tecil ~ Ar ta'cīl [#'cl II msd.] geciktirme " ecel

tecim YT [CepK 1935] ticaret ~ ?

• Ticaret sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetildiği anlaşılmaktadır.

tecrit [Aş xiv] ~ Ar tacrīd [#crd II msd.] soyma, soyutlama, arıtma < Ar carada soydu " cirit

tecrübe [xiv] tecribe ~ Ar tacrībat [#crb II msd.] deneme, sınama, sınavdan geçirme < Ar carraba [II] sınadı

• Karş. Ar carab (uyuz), Akad garābu (cüzam, pis ve akıntılı hastalık), Aram garəbā (cüzam). Arapça fiilin nihai anlamı "hastalık ve mihnet çekmek" olmalıdır.

tecziye [xx/a] cezalandırma ~ Ar *tacziyyat [#czy II msd.] < Ar cazā' ceza " ceza

tedarik [xiv] tedarük ; [Men xvii] vulgò teda$rik ~ Ar tadāruk [#drk VI msd.] araştırıp bulma, dibine kadar bakma < Ar darak en alt basamak, dip " dereke

tedavi ~ Ar tadāwin [#dwy VI msd.] iyileştirme " deva

tedavül ~ Ar tadāwul [#dwl VI msd.] elden ele geçme, para dolaşımı, sirkülasyon " devlet

tedbir [Yus xiv] ~ Ar tadbīr [#dbr II msd.] (bir işin) arkasını düşünme, planlama, tasarlama < Ar dubr arka, kıç " dübür

tedhiş ~ Ar tadhīş [#dhş II msd.] korkutma, dehşet yaratma, terör " dehşet

tedip [xiv] tedib ~ Ar ta'dīb [#'db II msd.] edep verme, terbiye etme " edep

tedirgin [LO, KT xix] didirgin rahatsız, yerini yadırgayan ~ ?

tediye ~ Ar ta'diyyat [#'dy II msd.] (bir borcu) yerine getirme, icra etme, ödeme " eda

tedricen ~ Ar tadrīcan [#drc zrf.] adım adım, derece derece < Ar tadrīc [II msd.] adım adım gitme, basamak çıkma " derece

tedris [SinanP xv] ~ Ar tadrīs [#drs II msd.] ders verme, eğitim < Ar dars yorumlayarak öğretme yöntemi " ders

tedvir ~ Ar tadwīr [#dwr II msd.] döndürme, çevirme, idare etme " devir

teenni ~ Ar ta'annin [#'ny V msd.] acele etmeme, temkin < Ar anā olgunlaştı

teessüf [Gül xiv] ~ Ar ta'assuf [#'sf V msd.] üzülme, esef duyma " esef

teessür ~ Ar ta'aθθur [#'θr V msd.] etkilenme, heyecan, duygulanma < Ar aθar eser, iz " eser

tef >> vurmalı bir çalgı " def2

tefeci [Arg xvi] spekülatör < Tü tefe/defe ciltlenmiş kitap, cilt şekline getirilmiş altın varak destesi ~ Ar daffat [#dff] 1. çift kanatlı kapı veya pencerenin her bir kanadı, 2. kitabın ön ve arka kapağı

tefekkür [Aş xiv] ~ Ar tafakkur [#fkr V msd.] düşünme, düşünceye dalma " fikir

teferruat ~ Ar tafarrūcāt [#frc çoğ.] ayrıntılar < Ar tafarrūc [V msd.] dallanma, alt kollara ayrılma " füru

tefessüh ~ Ar tafassuχ [#fsχ V msd.] ayrışma, parçalanma " fesih

teflon [xx/c] ~ marka Teflon mutfak gereçlerinde kullanılan bir plastik madde ☼ 1938 DuPont Corp. ABD. < İng tetrafluoretylene dört fluor molekülü içeren etilen türevi " tetra+, flor, etilen

tefrik [Kut xi] ~ Ar tafrīq [#frq II msd.] ayırt etme, ayrıştırma, bölüm bölüm yapma " fark

tefrika [Env xv] ~ Ar tafrīqat [#frq II msd.] 1. bölümleme, ayrıştırma, 2. perakende satma, bölüm bölüm yayımlama " tefrik

tefriş ~ Ar tafrīş [#frş II msd.] yatak veya döşek serme, halı yayma " mefruşat

tefrit [xiv] ~ Ar tafrīT [#frT II msd.] geride kalma < Ar faraTa ileri gitti " ifrat

---

• Arapça sözcüğün asıl anlamı "ileri gönderme, ileri gitmesine neden olma" olup, "geride kalma" anlamı bunun mantıki uzantısıdır. Türkçede daima ifrat/tefrit ikilisi içinde kullanılır.

tefsir [Yus xiv] ~ Ar tafsīr [#fsr II msd.] yorumlama, özellikle Kuran'ı yorumlama < Aram pəşār yorum, rüya tabiri < İbr/Aram #pşr 1. çözme, 2. rüya tabir etme, yorumlama " fetret

teftiş [xiv] ~ Ar taftīş [#ftş II msd.] denetleme, soruşturma, ayrıntılı inceleme = Aram #ptş denetleme, soruşturma

teganni ~ Ar taġannin [#ġny V msd.] şarkı söyleme, övgü düzme " muganni

teğel/teyel [TS xiii] seyrek ve eğreti dikiş, eğreti dikilen şey, yama ~ Fa tigal seyrek ve eğreti dikiş, eğreti dikilen şey, yama Tü tik- dikiş dikmek " dik-1

• Fa tigal ve tagaltī (eyerin altına konan keçe, teğelti) biçimlerinin Türkçeden alıntı olması güçlü olasılıktır. Sözcüğün kuraldışı fonetik evrimi ancak Farsçadan geri-alıntıyla açıklanabilir.

teğet YT [Geom 193+] < Tü teg- değmek " değ-

• Fr tangente (teğet) sözcüğünden esinlendiği açıktır. Eski Türkçe teg- biçiminin Türkiye Türkçesinde değ- olması gerekir.

teğmen YT [Geom 193+] askerlikte bir rütbe, mülazım < Tü teg- değmek " değ-

• Mülazım (1. bağlanan, iltihak eden, 2. askerlikte teğmen) karşılığı olarak türetilmiştir. Yapı bakımından seğmen (yeniçeri ocağında bir sınıf) sözcüğünden esinlendiği açıktır.

tehcir ~ Ar tahcīr [#hcr II msd.] göçürme " hicret

tehdit ~ Ar tahdīd [#hdd II msd.] korkutma, tehdit etme < Ar hadda [msd. hadd/hudūd] kırdı, yıktı, korkutarak ele geçirdi

tehir [Env xiv] ~ Ar ta'χīr [#'χr II msd.] sonraya bırakma, erteleme < Ar āχir sonraki, son " ahir

tehlike ~ Ar tahlukat [#hlk msd.] a.a. < Ar halaka mahvoldu, helak oldu " helak

teizm [xx/a] ~ Fr théisme müesses dinlerden bağımsız tanrı inancı ~ İng theism a.a. < EYun théos tanrı " te(o)+

tek Tü [Uy viii+] tek yalnız; [Oğ xi] ıssız, sakin, sessiz (yer)

• İkinci anlamı tek durmak deyiminde korunmuştur.

EŞKÖKENLİLER:
Tü tek : tek, tekil, tekin

tekabül ~ Ar taqābul [#qbl VI msd.] karşılama " kabul

tekâlif ~ Ar takālif [#klf çoğ.] külfetler, vergiler < Ar taklīf sıkıntı, külfet " teklif

tekâmül ~ Ar takāmul [#kml VI msd.] gelişme, olgunlaşma, kemale erme " kemal

tekâsüf ~ Ar takāθuf [#kθf VI msd.] yoğunlaşma " kesafet

tekaüt ~ Ar taqācud [#qcd VI msd.] 1. bir işin veya mülkün başında oturma, 2. eylemli olmamama, oturma, inzivaya çekilme " kaide

---

• "Yaşlılık veya sakatlık nedeniyle bir maaş bağlayıp aktif görevden uzaklaştırma" anlamı Türkçeye özgü olup 17. yy'dan itibaren rastlanır.

tekbir [CodC, DK xiii] ~ Ar takbīr [#kbr II msd.] büyütme, "Allahu ekber" deme " kebir

tekdir ~ Ar takdīr [#kdr II msd.] sıkıntı verme " keder

teke Tü [xi] teke erkek keçi

tekeffül ~ Ar takafful [#kfl V msd.] kefaleti üstlenme " kefalet

tekellüf [DK xv] ~ Ar takalluf [#klf V msd.] bir külfet veya zahmet veya görevi yüklenme < Ar kulfat yük " külfet

tekellüm [xiv] ~ Ar takallum [#klm V msd.] bir dili konuşma " kelam

tekemmül ~ Ar takammul [#kml V msd.] olgunlaşma, kemale erme " kemal

teker Tü [Uy viii+] tegre çember, halka; [TS xvii] teker tekerlek < Tü teğir-/tewir- döndürmek " devir-

tekerlek Tü [Uy viii+] teğrek/teğre halka, çevre; [TS xv xv] tekerlek < Tü teğir-/tewür- döndürmek " devir-

tekerrür ~ Ar takarrur [#krr V msd.] tekrarlanma " kere

tekfur [DK xiv] tekwür/tekür ~ Ar takfūr Rum veya Ermeni beyi ~ Erm t'akawor taç sahibi, hükümdar ~ OFa tāgāwar a.a. (& OFa tāg taç + OFa -āwar -li, sahip) " taç1

• Karş. Fa tācāwar (taç sahibi, hükümdar).

tekil YT [CepK 1935] müfred < Tü tek " tek1

• Sıfata eklenen -il ekinin işlevi belirsizdir.

tekila [xx/c] ~ İsp tequila Meksika'ya özgü bir içki < öz Tequila Meksika'da bir kent

tekin <Tü [TS xiv] tekin/dekin < Tü tek ıssız, boş, sakin " tek

---

• Tekin yer deyimi "cinlerden yoksun olan yer" anlamında.

tekir [LO xix] ~ Yun tígris 1. kaplan, 2. benekli veya çizgili kedi ~ EYun tígris a.a.

• İng tiger, Fr tigre (kaplan) Latince yoluyla Yunancadan alınmıştır.

tekke [Men xvii] tekiyye vulg. tekke 1. dayanma, sırtını dayama, yatma, istirahat, 2. yatma yeri, lojman, özellikle gezici dervişlerin konaklamasına mahsus kurum, tarikat şeyhinin makamı ~ Ar takiyyat [#wk' msd.] dayanma, özellikle sırtını minder veya iskemleye dayama

teklif [xiv] zahmetli bir iş veya görev yükleme; [Men xvii] seremoni, zahmet, vergi; [xx/a] birinin kabulüne bağlı bir şey ileri sürme ~ Ar taklīf [#klf II msd.] zahmet, yük < Ar kulfat " külfet

---

• Üçüncü anlam Türkçede yakın dönemde ortaya çıkmıştır.

tekme <Tü [DK xiv] depme ayakla vuruş; [Men xviii] depme ; [BK, LO, KT xviii] tepme < Tü tep- " tep-

tekmil [MMem xvi] ~ Ar takmīl [#kml II msd.] tamamlama, eksiksiz kılma " kemal

tekne Tü [xi] tekne yalak, leğen

teknik [xx/a] ~ Fr technique yöntem, özellikle imalat yöntemi < EYun teχnē sanat, ustalık, beceri ~ HAvr *teks-nā- < HAvr *teks- örmek, dokumak, inşa etmek

---

• Aynı kökten EYun tektón (duvarcı ustası), Lat texere (dokumak), tela (dokuma).

tekniker [xx/b] ~ Alm techniker teknisyen " teknik

tekrar [Aş, Yus xiv] ~ Ar takrār [#krr msd.] yineleme < Ar karra geri geldi, tekrarladı " kere

teksif ~ Ar takθīf [#kθf II msd.] yoğunlaştırma " kesafet

teksir [xiv] ~ Ar takθīr [#kθr II msd.] çoğaltma " kesret

tekst [xx/b] ~ Fr texte metin, yazı ~ Lat textus 1. dokuma, doku, 2. yazı örgüsü < Lat texere, text- dokumak, örmek ~ HAvr *teks- örmek, dokumak, inşa etmek < HAvr *tag-, taks- dokunmak " teknik

tekstil [xx/b] ~ Fr textile dokuma, kumaş ~ Lat textilis dokuma < Lat texere, text- dokumak, örmek " tekst

tekstür [xx/c] ~ Fr texture doku ~ Lat textura doku, örüntü " tekst

tektonik [DTC 1943] ~ Fr tectonique yer kabuğunun hareketlerini inceleyen bilim dalı ~ Alm tektonik a.a. ☼ 1875 < EYun téktōn marangoz veya duvarcı ustası ~ HAvr teks-ōn- " teknik

tekvando [197+] ~ Kore tae kwon do "tekme yumruk usulü", bir döğüş sporu ☼ 1959 Jhoon Rhee, Kore kökenli Amerikalı spor adamı. & Kore tae ayak, tekme + Kore kwon yumruk + Kore doh yol, usul

---

• Korece deyim

tekzip [MMem xvi] ~ Ar takδīb [#kδb II msd.] yalanlama " kâzip

tel [EvÇ, Men xvii] 1. ince çekilmiş metal tel, 2. uzun ve gösterişli kuş tüyü, telek ~? Erm t'el [v] iplik, tel, sicim

---

• Türkçe sözcüğe Azerbaycan ve Kırım Türkçesinde, Nogayca ve Kumıkçada rastlanır. Ermenice biçim 5. yy'dan itibaren yaygın olarak kaydedilmiştir. Fa tila (işlenmemiş veya tabaka halinde altın) sözcüğüyle ilişki uzak olasılıktır.

tela [xx/a] ~ İt tela seyrek dokunmuş kumaş, kanaviçe ~ Lat tela dokuma, kumaş ~ HAvr *teks-lā < HAvr *teks- dokumak " teknik

telaffuz ~ Ar talaffuZ [#lfZ V msd.] " lafız

telafi ~ Ar talāfīn [#lfw VI msd.] ziyanı giderme

telakki ~ Ar talaqqin [#lqy V msd.] kabul etme, benimseme, bir yetenek veya beceri kazanma " mülakat

telaş/telaşe ~ Fa talāş/talwāsa ızdırap, telaş, kararsızlık

tele+1 ~ Fr télé- / İng tele- uzak (sadece önek olarak) < EYun têlos uzak ~ HAvr *kwēl- < HAvr *kwel-2 çok eski, çok uzak

tele+2 < Tü telefon " telefon

tele+3 < Tü televizyon " televizyon

telef [Gül xiv] ~ Ar talaf [#tlf msd.] yokolma, ziyan olma, ölüp gitme < Ar talifa yokoldu, ziyan oldu

teleferik [xx/a] ~ Fr téléphérique havada asılı kablo üzerinde hareket eden taşıt & EYun télos uzak + EYun férō taşımak " tele+1, +ber

telefon [Tarik 1885] ~ Fr téléphone sesi uzağa iletme aracı ☼ 1834 Sudré, Fr. mühendis & EYun têlos uzak + EYun fōnē ses " tele+1, fon(o)+

• Önce başka bir akustik iletim aracının adı iken, 1876'da Alex. Gr. Bell tarafından elektrikli ses iletim sistemi için kullanılmıştır.

telegraf [183+] a.a. ~ Fr télégraphe / İng telegraph uzaktan yazı iletme aracı ☼ 1852 E. P. Smith, Amer. mucit & EYun têlos uzak + EYun grafē yazı " tele+1, +graf

telek Tü? [TS xiv] çelek/yelek kuşların kanat tüyü; [xvii] tel/telek

telekomünikasyon [xx/c] uzaktan iletişim sistemlerinin genel adı ~ Fr télécommunication / İng telecommunication uzaktan iletişim & EYun têlos uzak + Lat communicatio haberleşme " tele+1, komünikasyon

teleks [xx/b] bir tür uzaktan yazı aktarma aracı ~ İng telex ☼ 1964 ABD < İng teleprinter exchange " tele+1

teleme Tü? [Kıp xiv] teleme bir tür taze ve yumuşak peynir; [TS xiv] deleme = Fa dalama/dalamak a.a.

• Alıntı yönü açık değildir. Her iki dilde etimolojisi belirsizdir.

telemetre [xx/a] ~ Fr télémétre uzaktan ölçüm cihazı & EYun têlos uzak + EYun métron ölçü " tele+1, +metre

teleoloji [xx/b] ~ Fr téléologie bir şeyin amacına veya hedefine atfen yapılan akıl yürütme ~ EYun tele(i)ología a.a. < EYun téleios sonuna varmış, mükemmel, tam < EYun télos son, nihayet, en üst " +loji

telepati [xx/a] ~ Fr télépathie "uzaktan algılama", duyu organları aracılığı olmaksızın algılama ~ İng telepathy a.a. ☼ 1882 Henry Myers, İng. yazar & EYun têlos uzak + EYun páthos his, duygu " tele+1, pat(o)+

teleskop [KT xix] ~ Fr téléscope "uzak-gören", dürbün ~ YLat telescopium ☼ 1611 Prens Cesi, İt. aristokrat, Academia dei Lincei başkanı & EYun têlos uzak + EYun skopós seyreden, gözleyen " tele+1, +skop

televizyon [Cumh 1932] ~ Fr télévision "uzak-görüş", görüntüyü uzağa iletme işlemi ve bu işi yapan araç ☼ 1911 Hugo Gernsback, Alm. mühendis & EYun têlos uzak + Lat visio görme, görüş " tele+1, vizyon

---

• Yunanca-Latince sözcük bileşimi kuraldışıdır.

telif [MMem xvi] ~ Ar ta'līf [#'lf II msd.] alıştırma, birbirine uydurma, artiküle etme, kompoze etme, eser yazma " ülfet

telin ~ Ar talcīn [#lcn II msd.] lanetleme " lanet

telkâri & Tü tel + Fa kārī işçilik " kâr

telkin [xiv] ~ Ar talqīn [#lqn II msd.] öğretme, yol gösterme, İslam hukukunda tanığı etkileme

tellak ~ Ar dallāq [#dlq im.] su dökücü < Ar dalaqa [msd. dalq] su döktü

tellal [Ferec xv] dellāl ~ Ar dallāl [#dll im.] alıcı ile satıcıyı buluşturan aracı, malı çarşıda göstererek müşteri bulan çığırtkan < Ar dalla gösterdi, işaret etti " delalet

tellür [xx/b] ~ Fr tellure bir element ~ YLat tellurium a.a. ☼ 1798 Klaproth, Alm. kimyacı < Lat tellus, tellur- toprak, yer ~ HAvr *tel- yer, zemin

telve [Men xvii] artık, posa, en dipte kalan ~ ?

tem/tema [xx/b] ~ Fr thème/thèma bir yazı veya müzik parçasının konusu ~ EYun thēma, t- "ortaya konan şey", münazara konusu < EYun títhēmi, the- koymak, vazetmek " tez2

temas ~ Ar tamāss [#mss VI msd.] birbirine değme < Ar massa [msd. mass/masīs] parmak uçlarıyla dokundu, değdi

temaşa [CodC xiii] gezinti; [Ferec xv] gözetleme ~ Ar tamāşā’ [#mşw/mşy VI msd.] gezinti, seyran < Ar maşā [msd. maşy] yürüdü

• Türkçedeki ikincil anlamı muhtemelen seyir/seyran grubundan analoji yoluyla türemiştir.

temayül ~ Ar tamāyul [#myl VI msd.] eğilip bükülme " meyil

• "Eğilim gösterme, meyyal olma" anlamı Türkçeye özgüdür.

temayüz ~ Ar tamāyuz [#myz VI msd.] (kötüden) ayrılma, öne çıkma " temyiz

tembel ~ Fa tanbal üşengeç

temcit ~ Ar tamcīd [#mcd II msd.] 1. yüceltme, şan ve şerefini övme, 2. Ramazanda sahur duası < Ar macd şan, şeref, yücelik " mecidiye

---

• Temcid pilavı deyimi, akşamdan pişirilip sahurda yeniden ısıtılan pilav anlamındadır.

temdit ~ Ar tamdīd [#mdd II msd.] uzatma " med

temel [Mü xvi] ~ Yun themélio temel taşı, kaide ~ EYun themélios (líthos) a.a. < EYun títhēmi, the- koymak " tez2

temellük ~ Ar tamalluk [#mlk V msd.] mülk edinme " mülk

temenna [Aş, Yus xiv] ~ Ar tamannā’ [#mnn V msd.] minnet ifade etme " minnet

temenni ~ Ar tamannin [#mnw/mny V msd.] arzulama, isteme, arzu, istek " meni

temerküz ~ Ar tamarkuz [#mrkz] bir merkezde toplama, yoğunlaştırma, konsantre etme < Ar markaz [#rkz] merkez " merkez

temerrüt [Neş xv] ~ Ar tamarrud [#mrd V msd.] inatlaşma, direnme, dikbaşlılık < Ar marada inat etti " meret

temessül ~ Ar tamaθθul [#mθl V msd.] benzeşme, asimilasyon " misil

temettü ~ Ar tamattuc [#mtc V msd.] tadını çıkarma, yararlanma, fayda elde etme " meta

temin ~ Ar ta’mīn [#’mn II msd.] güvence verme, inandırma " emanet

temiz [Aş, Yus xiv] pak, tahir ~ Ar tamyīz [#myz II msd.] 1. seçme, (iyiyi kötüden) ayırma, 2. seçkin, elenmiş, ayrıştırılmış " temyiz

---

• Aynı Arapça sözcük masdar anlamıyla Türkçeye temyiz olarak yerleşmiştir.

temkin [Yus xiv] ~ Ar tamkīn [#mkn II msd.] güçlendirme, pekiştirme, konsolide etme, ayağını sağlam basma < Ar makuna [msd. makānat] güçlü idi, pekindi

temlik ~ Ar tamlīk [#mlk II msd.] mülk edindirme, malik kılma " mülk

temmuz [xiv] ~ Ar tammūz şemsi takvimin beşinci ayı ~ İbr/Aram tammūz İbrani takviminin dördüncü ayı ~ Akad tammūz bir Babil ve Asur tanrısının adı ~ Sumer Dumu-zi bir tanrı adı

tempo [xx/a] ~ İt tempo 1. zaman, 2. müzikte icra hızı ~ Lat tempus, tempor- zaman ~ HAvr *temp- sürme, germe, yayma

temren Tü [Oğ xi] témürgen demir uç, ok ve kargı ucu < Tü temür demir " demir

temrin ~ Ar tamrīn [#mrn II msd.] esnetme, alıştırma, egzersiz < Ar marana [msd. marānat/murūn] esnek idi, alıştı

temsil ~ Ar tamθīl [#mθl II msd.] benzetme, benzerini yapma, örnek verme, resmetme < Ar maθala benzedi, gibi idi " misil

---

• Karş. Akad tamşīlu (resim).

temyiz [xiv] ~ Ar tamyīz [#myz II msd.] ayırma, ayırdetme, seçme, iyiyi kötüden ayırma < Ar māza [msd. mayz] ayırdı, seçti

ten [Kut, Aş xi] beden ~ Fa/OFa tan vücut, beden (= Ave tanu- a.a. = Sans tanu a.a.)

tenakuz ~ Ar tanāquZ [#nqZ VI msd.] çelişme, kendi kendini yıkma " nakz

tenasül ~ Ar tanāsul [#nsl VI msd.] dölleme, neslini sürdürme " nesil

tenasüp ~ Ar tanāsub [#nsb VI msd.] orantılı olma " nesep

tenbih [MMem xvi] ~ Ar tanbīh [#nbh II msd.] uyarma < Ar nabiha [msd. nabah] uyandı, aydı, farketti

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #nbh : intibah, tenbih

tencere ~ Ar tancīrat / Fa tangīra kazan, derin yemek kabı < Akad/Aram nagāru (keserle) ağaç işleme, marangozluk işi yapma " neccar

teneffüs ~ Ar tanaffus [#nfs V msd.] soluk alma, soluklanma " nefes

teneke ~ Fa tanga/tanuka 1. yufka, 2. Hindistan'a özgü bir tür ince gümüş para ~ Hind ~ Sans tanuka ince şey < Sans tanu ince ~ HAvr *tn-u- ince < HAvr *ten- germek

---

• Aynı kökten Fa tang/tanuk, Lat tenuis, Alm dünn, İng thin (ince).

teneşir ~ Fa tanşūy/tanşūr beden yıkama yeri, ürerinde ölü yıkanan masa & Fa tan gövde + Fa şūy yıkayan (< Fa şustan, şūy- yıkamak) " ten, çamaşır

tenevvür ~ Ar tanawwur [#nwr V msd.] aydınlanma " nur

tenezzüh ~ Ar tanazzuh [#nzh V msd.] hoşça vakit geçirme, mesirede dolaşma " nezih

tenezzül [Neş xv] ~ Ar tanazzul [#nzl V msd.] kendini indirme, alçalma " nüzul

tenha [Mercimek xv] ~ Fa tanhā 1. yalnız, tek başına (kişi), 2. ıssız (yer) < Fa tan gövde, kişi " ten

tenis [xx/a] ~ İng tennis raketlerle oynanan bir oyun ~ Fr tenez "tut!" eskiden servis esnasında söylenen uyarı cümlesi < Fr tenir almak, tutmak < Lat tenere, tent- uzatmak, tutmak " tansiyon

tenkil ~ Ar tankīl [#nkl II msd.] kaçınmasını sağlama, ibret için ceza verme < Ar nakala [msd. nukūl] korkarak kaçındı

tenkis ~ Ar tanqīS [#nqS II msd.] eksiltme " noksan

tenkit ~ Ar tanqīd [#nqd II msd.] eleştirme " nakit

tennure Mevlevi dervişlerine özgü geniş etekli elbise ~ Ar tannūrat Suriye'ye özgü geniş kadın eteği < Ar tannūr tandır " tandır

tenor [xx/a] ~ Fr ténor tiz erkek sesi ~ İt tenore 1. Ortaçağ çoksesli müziğinde melodinin sabit kısmını taşıyan ses, 2. tiz erkek sesi < Lat uno tenore bir düze, kesintisiz uzayıp giden < Lat tenere, tent- uzatmak, tutmak ~ HAvr *ten- germek, uzatmak " tansiyon

tensip ~ Ar tanSīb [#nSb II msd.] (bir makama) atama " nasip1

tente [LF xvi] gemide güverte üstüne çekilen örtü ~ İt tenda çadır ~ Lat tenta a.a. < Lat tendere, tens- germek " tansiyon

tentür [xx/b] ~ Fr teinture boya, özellikle şeffaf renklendirici ~ Lat tinctura a.a. < Lat tingere, tinct- boyamak, renklendirmek

tentürdiyot [192+] ~ Fr teinture d'iode iyot boyası " tentür, iyot

tenvir ~ Ar tanwīr [#nwr II msd.] aydınlatma " nur

tenya [xx/a] ~ Fr ténia bağırsak kurdu ~ Lat taenia şerit, kurdele ~ EYun taínia a.a. ~ HAvr *ten- çekmek, germek " tansiyon

tenzih [xiv] ~ Ar tanzīh [#nzh II msd.] arıtma, temiz sayma " nezih

tenzil ~ Ar tanzīl [#nzl II msd.] indirme " nüzul

teokrasi [xx/a] ~ Fr théocratie "tanrı devleti", ruhban sınıfının egemen olduğu düzen ~ EYun theokratía a.a. ☼ Josephus, Yahudi asıllı Rom. tarihçi (38-100) " te(o)+, +krasi

teoloji [192+] ~ Fr théologie tanrıbilim, dinbilim " te(o)+, +loji

teorem [xx/b] ~ Fr théorème kanıtlanması gereken önerme ~ EYun theōrēma, t- gözetlenen şey < EYun theōréō bakmak, gözetlemek, seyretmek

---

• Aynı kökten EYun theásthai (seyretmek).

teori [xx/a] kanıtlanması gereken bilimsel görüş, nazariye ~ Fr théorie 1. gözlem [esk.], 2. a.a. [xviii] ~ EYun theōría görüş, bakış, gözlem " teorem

tep[mek Tü [Uy viii+] tep- ayakla vurmak, tekmelemek

• Tep- ve dep- biçimleri Türkiye Türkçesinde eşit ölçüde yaygındır.

tepe Tü [viii] töpü yükselti, tepe

tepele[mek <Tü [Gül xiv] depelemek dövmek, öldürmek < Tü dep-/tep- " tep-

---

• Sürekli ve kararsız eylem bildiren -ele- ekiyle.

tepki YT [CepK 1935] aksülamel, reaksiyon < Tü tep- " tep-

tepsi [xi] tevsi/tebsi ~ Çin dep tsí sini, büyük ve düz tabak

ter1 Tü [Uy viii+] ter a.a.

ter2 [Yus xiv] 'ter ü taze' deyiminde ~ Fa tar yaş, nemli, taze

---

EŞKÖKENLİLER:
Fa tar : dereotu, taravet, ter2, tere

terakki [Gül xv] ~ Ar taraqqin [#rqy V msd.] yükselme, ilerleme, gelişme < Ar raqā [msd. raqy/ruqiyy] tırmandı, yükseldi

terane [Mercimek xv] ~ Fa tarāna makam, anlamsız sözlerle söylenen şarkı, dilenci şarkısı

terapi [xx/b] ~ Fr thérapie tedavi ~ EYun therapeía a.a. < EYun théraps bakıcı, dadı, lala

teras [xx/b] ~ Fr terrasse a.a. ~ OLat terraceum avlu, eve bitişik toprak düzlük " taraça

teravih [xiv] ~ Ar tarāwiH [#rwH VI msd.] 1. (iki şey arasında) soluklanma, dinlenme, 2. Ramazan gecelerinde kılınan bir namaz " ruh

terazi [Uy viii+] tarazuk ; [Aş xiv] terāzū ~ Fa tarāzū tartı cihazı ~ OFa tarāzūg a.a.

terbiye [Gül xiv] terbiyet ~ Ar tarbiyyat [#rbw II msd.] yetiştirme, eğitme, birine ustalık etme < Ar rabb usta, erbap " rab

terbiyum [xx/b] ~ YLat terbium bir element ☼ 1843 Mosander, İsv. kimyacı < öz Ytterby İsveç'te bir kasaba

---

• Bak. iterbiyum.

terceme [xiv] terceme/tercüme ~ Ar tarcamat a.a. " tercüme

tercih ~ Ar tarcīh [#rch II msd.] yeğleme " rüçhan

tercüman [xiv] tercüman ~ Ar tarcumān [#trcm] çevirmen ~ Aram targəmānā a.a. ~ Akad targumannu a.a. < Akad ragāmu çağırmak, yüksek sesle söylemek, dava etmek

---

• Hititçe tarkummiya (a.a.) biçimi Akadcadan alınmıştır. İbr targum, EErm targman (a.a.) Aramcadan alınmıştır.

EŞKÖKENLİLER:
Akad targumannu : dragoman, mütercim, tercüman, tercüme

tercüme [xiv] terceme ~ Ar tarcamat [#trcm msd.] çeviri " tercüman

---

• Sözcüğün aslı terceme olup, -ü- sesi muhtemelen tercüman sözcüğünden kontaminasyon yoluyla türemiştir.

tere [MŞ xiv] marul, maydanoz gibi çiğ yenen sebzelerin tümü; [xiv] turpgillerden bir ot, lepidium; [xix] maydanozgillerden bir ot, anethum ~ Fa tara her türlü yaş sebze, yenebilen otlar < Fa tar yaş, taze " ter2

terebentin [183+] ~ Fr térébenthine a.a. < EYun terébinthos çitlembik, yaban fıstığı ağacı, pistacia terebinthus ~ ?

• Nihai kökeni muhtemelen bir Anadolu veya İran dilidir.

tereddi [Men xvii] ~ Ar taraddin [#rdy V msd.] gerileme, kötüleşme, bozulma < Ar radiya yıkıldı, yokoldu

tereddüt [xiv] tereddüd ~ Ar taraddud [#rdd V msd.] sürekli gidip gelme, gelgit, yankılanma, kararsız kalma " red

tereke [xiv] ~ Ar tarakat [#trk msd.] bırakılmış olan şey, miras < Ar taraka bıraktı " terk

terelelli <onom [xx/a] hoppa, oynak < Tü terelelli/tralala [onom.] anlamsız şarkı sözü

terennüm [Gül xiv] ~ Ar tarannum [#rnm V msd.] makamla söyleme, "tirinam" gibi anlamsız sözlerle şarkı söyleme

---

• Karş. terane.

teres [BK 1799] pislik, dışkı ~ ?

tereyağı [Men xvii] tere yağı taze yağ < Fa tara taze, yaş " tere

---

• Rugan/revgan (eritilerek tortusu alınmış tereyağı, sadeyağ) zıddı. 19. yy sonuna dek az rastlanan bir deyimdir.

terfi ~ Ar tarfīc [#rfc II msd.] yükseltme " ref

terhin [LO xix] rehin koyma, ipotek etme ~ Ar *tarhīn [#rhn II msd.] < Ar rahn rehin " rehin

terhis ~ Ar tarχīS [#rχS II msd.] ruhsat verme < Ar ruχSat izin, diploma, yetki belgesi " ruhsat

terim YT [193+] had, ıstılah ~ Fr terme 1. had, sınır, 2. ıstılah, bir meslek veya bilim dalına ait özel deyim ~ OLat terminus tanım, terim " terminal

---

• Atatürk tarafından Fr terme/terminologie sözcüklerine nisbetle önerilmiştir. ETü ter- (dermek) fiilinden türetilmesi zorlamadır.

teriye [xx/b] ~ Fr terrier bir tür av köpeği < Fr terre toprak ~ Lat terra a.a. " taraça

---

• Muhtemelen burnunu toprağa yakın tuttuğu veya avı toprak kovuklarında izlemek için eğitildiği için.

terk [Aş, Yus xiv] ~ Ar tark [#trk msd.] bırakma, bırakıp gitme < Ar taraka bıraktı

terki <Tü [Kıp xiv] terkü/dergü eyerin arkası veya eyerin arka kayışı; [DK xiv] terki < Tü tér-/der- dermek, derlemek " der-

---

• -k- sesi etkisiyle inisyal t- korunmuştur.

terkip ~ Ar tarkīb [#rkb II msd.] bindirme, üstüste bindirme, kompozisyon " merkep

terlik Tü [Uy, Kaş viii+] terlik ; [MŞ xiv] ıslaklık, yaşlık; [Men xvii] meşin çorap veya yumuşak ayakkabı, galoş < Tü ter teri emmek için eğerin altına konan keçe " ter1

• Üçüncü anlamın kaynağı açık değildir.

term(o)+ ~ Fr thérm(o)- / İng therm(o)- ısıya ilişkin ~ EYun thérmē ısı, sıcaklık ~ HAvr *gwher-mno- a.a. < HAvr *gwher- ısıtmak, ısınmak

---

• Aynı kökten Ave garəma-, Fa garm (sıcak), EErm cerm (sıcak), Lat formus (sıcak), furnus (fırın), Ger *bren- > İng burn (yakmak).

termal [xx/b] ~ Fr thérmal 1. ısıya ait, 2. ılıca, sıcak banyo < Lat therma ~ EYun thérmē ısı, sıcaklık " term(o)+

termik [xx/b] ~ Fr thérmique ısıya ilişkin, ısıyla çalışan ~ Alm thermisch ☼ 1840 Alexander v. Humboldt, Alm. fizikçi < EYun thérmē ısı, sıcaklık " term(o)+

termin [xx/c] ~ Alm termin son tarih, vade ~ Lat terminus sınır " terminal

terminal [xx/b] kamu taşıt araçlarında son durak; [xx/c] ölümcül bir hastalığın son safhası ~ Fr terminal sınırda olan, bir dizinin sonuncusu ~ Lat terminalis < Lat terminus sınır ~ HAvr *ter-men- < HAvr *ter- sınırlamak

terminatör [xx/c] ~ İng terminator 1. sona erdiren, 2. öldüren, kökünü kazıyan < İng to terminate 1. sona erdirmek, sınır koymak, 2. öldürmek < Lat terminus sınır " terim

---

• İkinci anlamı Amerikan askeri kullanımında 1960'lardan sonra to terminate with extreme prejudice (nihai tedbiri almak, ölüm cezasını infaz etmek) deyiminden türemiştir.

terminoloji [xx/b] ~ Fr terminologie terimler sistemi ~ Alm terminologie ☼ 1786 C. G. Schutz, Alm. akademisyen < OLat terminus 1. mantıkta aralarında bir ilişki bulunan ögelerin her biri, 2. terim, deyim, ifade, ıstılah (~ Lat terminus sınır) " terminal, +loji

termit [xx/b] ~ Fr termite beyaz karınca ~ Lat tarmes, tarmit- a.a.

termodinamik [xx/b] ~ Fr thérmodynamique ısının harekete dönüşümünü inceleyen fizik dalı " term(o)+, dinamik

termometre [KT xix] termometro/metre ~ Fr thérmomètre ısı ölçer ☼ 1627 van Etten, Hol. fizikçi " term(o)+, +metre

termos [192+] sıcak su şişesi ~ marka Thermos sıcak su şişesi markası ☼ 1903 Reinhold Burger, Alm. sanayici ~ EYun thermós sıcak " term(o)+

termosifon [xx/b] ~ Fr thérmosiphon ısınan suyun yükselmesi ilkesine göre çalışan su ısıtıcı cihaz ☼ 1857 Figuier, Fr. mühendis " term(o)+, sifon

termostat [xx/c] ~ Fr thérmostat sıcaklığı sabit tutan cihaz & EYun thermos ısı, sıcaklık + EYun státos duran, durduran " term(o)+, statik

terör [193+] ; [197+] halka korku salmayı amaçlayan şiddet eylemleri ~ Fr terreur 1. şiddetli korku, dehşet, yılgınlık, 2. korku ve yıldırmaya dayalı hükümet şekli ~ Lat terror titreme, korku (< Lat terrere titremek, korkmak) ~ HAvr *ters-os < HAvr *tres- a.a.

• Siyasi anlamda ilk kez 1789 Fransız devriminde Montagnard'ların kurduğu korku rejimi için kullanılmıştır. • Aynı kökten Fa tarsīdan, Kürt tırsiden (korkmak).

EŞKÖKENLİLER:
Lat terrere : terör
Kürt tırsiden : tırs-
Fa tarsidan : metris

ters Tü [Uy viii+] ters aykırı, zıt, zor (= Moğ ters zıt, muhalif)

tersane [LF xvi] ~ İt (Cen) tersanà gemi imalathanesi ~ Ar dāru-S-Sanācat^ yapım evi, her çeşit imalathane, fabrika " dar2, zanaat

---

• Karş. Ven Darsenale (Venedik'te gemi ve mühimmat yapım evlerinin bulunduğu adanın adı). İng arsenal (mühimmat deposu) Venedikçe biçimden alınmıştır.

tertip [Aş, Yus xiv] tertib ~ Ar tartīb [#rtb II msd.] dizme, düzenleme, dizi < Ar rataba dizdi " rütbe

terzi [CodC xiii] derzi ~ Fa darzī dikici, terzi (< Fa darz dikiş) ~ OFa darzīg terzi " derz

tesadüf ~ Ar taSāduf [#Sdf VI msd.] rast gelme < Ar Sadafa [msd. Sadf/Sudūf] rast geldi, denk geldi

tesanüt ~ Ar tasānud [#snd VI msd.] dayanışma, uyuşum " senet

tesbih [Kut, Aş xi] belli sözleri tekrarlayarak Allahı yüceltme; [Men xvii] dua boncuğu ~ Ar tasbīH [#sbH II msd.] 1. Allahı övme, yüceltme, 2. "sübhaneke" duasını söyleme < Ar subHān övme, yüceltme " süphan

teşbih ~ Ar taşbīh [#şbh II msd.] benzetme < Ar şibh benzerlik, gibi olma " şüphe

tesbit ~ Ar taθbīt [#θbt II msd.] sabitleme, kesinleştirme " sebat

teşci ~ Ar taşcīc [#şcc II msd.] yüreklendirme " şecaat

tescil ~ Ar tascīl [#scl II msd.] deftere kaydetme < Ar sicill " sicil

teşebbüs ~ Ar taşabbuθ [#şbθ V msd.] bir işe azimle sarılma, girişme < Ar şabiθa [msd. şabaθ] azimle sarıldı, yapıştı, girişti

teşekkül ~ Ar taşakkul [#şkl V msd.] oluşma, şekillenme " şekil

teşekkür ~ Ar taşakkur [#şkr V msd.] şükran duyma " şükür

teselli [Yus, Gül xiv] ~ Ar tasallin [#slw V msd.] unutturma, gönlünü alma < Ar salā [msd. sulūw/sulwān] bir anıyı sildi, bir şeyi aklından çıkardı

tesellüm ~ Ar tasallum [#slm V msd.] teslim alma " selam

teselsül ~ Ar tasalsul [#slsl II msd.] zincir halinde olma < Ar salsala [onom.] zincirlendi " silsile

teşerrüf ~ Ar taşarruf [#şrf V msd.] şeref duyma, onurlanma " şeref

tesettür ~ Ar tasattur [#str V msd.] örtünme " setr

teşhir ~ Ar taşhīr [#şhr II msd.] meşhur etme, halk önüne çıkarma " şöhret

teşhis ~ Ar taşχīS [#şχS II msd.] tanıma, tanı koyma < Ar şaχS belli bir kimse, şahıs " şahıs

tesir [xiv] ~ Ar ta’θīr [#’θr II msd.] etkileme, iz bırakma " eser

tesis ~ Ar ta’sīs [#’ss II msd.] temellendirme, kurma " üs

teşkil ~ Ar taşkīl [#şkl II msd.] oluşturma, biçimlendirme " şekil

teskin [MMem xvi] ~ Ar taskīn [#skn II msd.] oturtma, durdurma, sakinleştirme " sükûn

teslim [Aş, Yus xiv] ~ Ar taslīm [#slm II msd.] 1. sunma, tüm haklarını birine devretme, boyun eğme, 2. selam verme " selam

teslis ~ Ar taθlīθ [#θlθ II msd.] üçleme, Hıristiyan dininde tanrının üçlü kimliği " sülüs

teşmil [xx/a] kapsatma, kapsamasını sağlama ~ Ar *taşmīl [#şml II msd.] " şümul

tesmiye [xiv] ~ Ar tasmiyat [#smy II msd.] adlandırma, ad verme < Ar ism ad " isim

teşne ~ Fa taşna/tişna susamış, çok istekli ~ OFa tişnag a.a. < OFa tişn susuzluk

teşrif [xiv] ~ Ar taşrīf [#şrf II msd.] şeref verme, onurlandırma

teşrih ~ Ar taşrīH [#şrH II msd.] yarma, doğrama, tıpta anatomi " şerh

teşrii ~ Ar taşrīcī [#şrc nsb.] yasama organına ilişkin < Ar taşrīc [II msd.] yasama " şer2

teşrik [xiv] ~ Ar *taşrīk [#şrk II msd.] ortak etme < Ar şirk " şirk

teşrin ~ Ar tişrīn şemsi takvimin sekizinci ve dokuzuncu aylarının adı ~ Aram tişrīn a.a. ~ İbr tişrī a.a.

test [Hay 1959 195+] ~ İng test deneme, sınav < İng to test altın ve gümüşü sınamak [esk.], denemek, sınamak ~ EFr test altın ve gümüş tahlili için kullanılan toprak kâse ~ Lat testa saksı, kâse

testere [PiriR xvi] desterre ~ Fa dast arra el bıçkısı & Fa dast el + Fa arra bıçkı " dest

testi ~ Fa dastī el kabı, özellikle elde taşınabilen toprak kap < Fa dast el " dest

testis [xx/b] ~ İng testis husye < Lat testis 1. tanık, görgü şahidi, 2. husye

---

• Erkekliğin göstergesi anlamında.

testosteron [xx/c] ~ İng testosterone testiste üretilen erkek cinsellik hormonu < İng testicular steroid hormone " testis, stereo, hormon

teşvik ~ Ar taşwīq [#şwq II msd.] şevk verme " şevk

tesviye ~ Ar taswiyyat [#swy II msd.] eşitleme, dengeye getirme " seviye

tetanos [KT xix] ~ Fr tétanos yüz kaslarının istem dışı kasılmasıyla beliren bulaşıcı hastalık ~ EYun tétanos gergin, kasılmış < EYun teínō, ton- germek, kasmak " tansiyon

tetebbu [Env xv] ~ Ar tatabbuc [#tbc V msd.] (bir konuyu, bir akılyürütmeyi) adım adım izleme, ayrıntılı olarak inceleme < Ar tabica izledi, ardından gitti " tabi

tetik1 Tü [Uy viii+] titik/titig zeki, uyanık ~ Tü tit- keskin olmak, dik bakmak " titiz

tetik2 [LL 1732] silah patlatan mekanizma ~? Erm t'at'ig [küç.] elcik, pençe < Erm t'at' el

---

• Tü tetik1 (hızlı, zeki) sözcüğü ile birleştirilmesi uzak olasılıktır.

tetkik ~ Ar tadqīq [#dqq II msd.] inceleme, ufalama, dikkatle gözden geçirme " dikkat

tetra+ ~ Fr/İng tetra- dört (sadece bileşiklerde) ~ EYun téttera, tetra- dört ~ HAvr *kwetwer dört " çehar

---

• Karş. Yeni Yunanca téssera (dört). Eski Yunanca biçim arkaik *ptra- biçiminden asimilasyon yoluyla türemiştir. HAvr *kw- > EYun p- tipiktir.

tevarüs ~ Ar tawāruθ [#wrθ VI msd.] miras edinme " irs

tevatür ~ Ar tawātur [#wtr VI msd.] zincirlenme, (haber) ağızdan ağıza geçme < Ar watar ip, tel, sicim (= Aram yatərā a.a. = İbr yatar a.a.)

tevazu [Aş, Yus xiv] ~ Ar tawāDuc [#wDc VI msd.] alçak gönüllülük < Ar waDc koyma, aşağı indirme " vaz2

tevcih ~ Ar tawcīh [#wch II msd.] yüzünü (birine) dönme, yüz verme, yüz gösterme, hitap etme, bir yöne işaret etme, bir görevle onurlandırma < Ar wach yüz " cihet

tevdi ~ Ar tawdīc [#wdc II msd.] bırakıp gitme, yola çıkma, yolcu etme " veda

teveccüh [xiv] ~ Ar tawaccuh [#wch V msd.] yüz verme < Ar wach yüz " cihet

tevekkeli ~ Ar tavakkalī [#wkl nsb.] iradesi olmayan, kendini koyvermiş, rastgele " tevekkül

tevekkül [Aş xiv] ~ Ar tawakkul [#wkl V msd.] güvenme, inanma, özellikle Allaha güvenme, kadere razı olma " vekâlet

tevellüt ~ Ar tawallud [#wld V msd.] doğum, doğurulma " velet

tevessül [MMem xvi] ~ Ar tawassul [#wsl V msd.] vesile etme " vesile

tevhit [xiv] tevhid ~ Ar tawHīd [#wHd II msd.] birleştirme " vahdet

tevil [xiv] ~ Ar ta'wīl [#'wl II msd.] (sözü veya anlamı) döndürme " alet

tevkif ~ Ar tawqīf [#wqf II msd.] durdurma, tutuklama " vakıf1

tevkil ~ Ar tawkīl [#wkl II msd.] vekil etme " vekâlet

tevlit ~ Ar tawlīd [#wld II msd.] doğurtma, sonuç doğurma, sebep olma " velet

tevrat [xiv] ~ Ar tawrāt Kuran'a göre Musevilerin kutsal kitabı ~ İbr tōrāh öğreti, yasa, yasalar kitabı, Musa yasaları külliyatı < İbr hōrāh [#yrh] öğretme, yol gösterme, rehber olma

tevsi ~ Ar tawsīc [#wsc II msd.] genişletme " vüsat

tevsik ~ Ar tawθīq [#wθq II msd.] belgeleme " vesika

tevzi [MMem xvi] ~ Ar tawzīc [#wzc II msd.] paylaştırma < Ar wazaca [msd. wazc] kıstı

teyakkuz ~ Ar tayaqquZ [#yqZ V msd.] uyanık olma, alarm " ikaz

teyit ~ Ar ta'yīd [#'yd II msd.] destekleme, güç verme < Ar ayd güç

teyp [Hay 1959 195+] manyetik ses kayıt şeridi ve cihazı ~ İng tape 1. şerit, bant, 2. manyetik ses kayıt şeridi

---

• İngilizce sözcüğün kayıt şeridini, Türkçe sözcüğün ise kayıt cihazını ifade ettiği görülmektedir.

teyze <Tü [Kıp xiv] dayıza/tayıza ; [TS xiv xiv] deyeze/deyaza ; [xvi] tayeze annenin kız kardeşi < Tü *tay eze & Tü tağay/tay ana tarafından erkek akraba, dayı + Tü eze/eçe abla " ece

tez1 [Yenisey y. viii] tezig ; [DK xiv] téz çabuk, acele ~ Fa tēz keskin, sivri, hızlı, acele, çabuk

tez2 [ARasim 1897-99] ~ Fr thèse 1. sav, iddia, 2. üniversitede bir fikri savunan formel ödev ~ EYun thésis, thet- koyma, ileri sürme, ortaya atma < EYun títhēmi, the- koymak, vazetmek, ortaya atmak ~ HAvr *dhē- koymak

---

• Aynı kökten EYun thēkē (koyma yeri, depo, dolap), théma (koyuş, öneriş).

tezahür ~ Ar taZāhur [#Zhr VI msd.] görünme, ortaya çıkma, kendini gösterme " zuhur

tezahürat ~ Ar taZāhurāt [#Zhr çoğ.] gösteri < Ar taZāhur [VI msd.] görünme, ortaya çıkma " zuhur

tezat ~ Ar taDādd [#Ddd msd.] zıtlık, çelişki, kontrast < Ar Didd zıt, karşıt " zıt

tezek Tü [Kaş xi] tezek yakıt olarak kullanılan hayvan gübresi

tezekkür [Men xvii] ~ Ar taδakkur [#δkr V msd.] aklına getirme, anma < Ar δakara andı, zikretti " zikir

tezgâh [Barkan xvi] destgâh ; [Men xvii] destgâh vulg. dezgâh ~ Fa dastgāh el koyma yeri " dest, +gâh

tezhip ~ Ar taδhīb [#δhb2 II msd.] altınla işleme, yaldızlama < Ar δahab altın (= Aram dəhābā a.a. = İbr zāhāb a.a.)

tezkere [xiv] tezkire ~ Ar taδkīrat [#δkr II msd.] andıç, memorandum, not " zikir

tezvirat [Neş xv] ~ Ar tazwīrāt [#zwr II msd. çoğ.] sahtecilik, hile < Ar zawar yamukluk, eğik olma, sahtelik, ikiyüzlülük

tezyif ~ Ar taDyīf [#Dyf II msd.] zayıflatma " zaaf

tezyin ~ Ar tazyīn [#zyn II msd.] süsleme, bezeme " ziynet

ticaret ~ Ar ticārat [#tcr msd.] tüccarlık, alışveriş < Ar tācir " tacir

tifdruk [Hayat 1961] ~ Alm Tiefdruck "derin basım"

tıfıl [Aş xiv] tıfl ~ Ar Tifl [#Tfl msd.] çocuk, yavru

tifo [186+] bir bulaşıcı hastalık ~ Fr fièvre typhoïde / İng typhoid fever "tifüse benzer ateşli hastalık" " tifüs, +oid

---

• İlk kez 1826'da tesbit edilmiş ve adlandırılmıştır.

tiftik [Arg, Men xvi] 1. yün atma, 2. Ankara keçisinin yünü
~ Ar taftīk [#ftk II msd.] didikleme, (hallaç) yün atma < Ar fataka [msd. fatk] aniden ve şiddetle vurdu

tifüs [186+] tifo/tifos ~ YLat typhus bulaşıcı bir hastalık ~ EYun týfos buhar, duman < EYun týfō tütmek " etüv

tığ [xiv] ~ Fa tīġ mızrak veya ok ~ OFa tīgr a.a. (= Ave taeġa- a.a.) ~ HAvr *steig- saplamak, sivri bir şey sokmak " etiket

tık, tıkır onom hafif darbe sesi " tak2

tık[mak Tü [xi] tık- a.a.

tik1 [xx/b] ~ Fr tic [onom.] istem dışı kas seğirmesi

tik2 [xx/a] ~ İng teak bir tür tropik ağaç, bu ağacın tahtası ~ Malayalam tekka

---

• Güney Hindistan dillerinden.

tıka[mak Tü [Uy viii+] tıka- = Tü tık- a.a. " tık-

• Tıkmak fiilinin varyant biçimi, veya *tık (tıkık, sıkı) sıfat biçiminden türemiş ikincil bir fiildir.

tıkaç <Tü [Men xvii] tıkama aracı < Tü tıka- " tıka-

tıkız <Tü [LO xix] ziyadece tıknaz < Tü tık- " tık-

• -ız ekinin işlevi açık değildir; tıknaz sözcüğünün varyant biçimi düşünülebilir.

tıknaz <Tü [Kıp xiv] şişman kimse, dolgun; [LL 1732] kısa boylu
< Tü tıkın- [xi] teperek tıkmak, doldurmak, fazla yemek " tık-

tiksin[mek <Tü [Men xvii] ditsin- titizlenmek; [Bia, LO xix] titsin-/ditsin- < Tü titiz " titiz

tıksır[mak <onom [LO xix] tıskır-/tıksır- aksırmak < Tü tıs aksırık sesi " +kir-

---

• Özgün biçim -kır-/-ğır- onomatope ekiyle tıskırmak olmalıdır.

tilavet [Gül xiv] ~ Ar tilāwat [#tlw msd.] yüksek sesle okuma, özellikle Kuran okuma < Ar talā 1. izledi, takip etti, 2. yüksek sesle okudu " tali

tilcik YT [194+] kelime < Tü tıl/til [viii-xi] dil " dil1

• Nurullah Ataç'ın ürettiği sözcük TDK tarafından benimsenmemiş ve Türkçe Sözlük'e alınmamıştır. Günümüzde daha çok Dil Devrimi hakkında mizahi amaçla kullanılır.

tilki Tü [Uy viii+] tilkü a.a.

tilmiz ~ Ar tilmīδ öğrenci, çırak ~ Aram talmīδā a.a. ~ Akad talmīdu a.a. < Akad lamādu öğrenmek

tılsım [Env xiv] ~ Ar Tilsim/Tilism büyü, özellikle bir hazineyi koruyan büyü ~ Aram Tlsm a.a. ~ EYun telesmós tören, ayin, resmi işlem < EYun teléō usulüne göre yapmak, ifa etmek, bitirmek, resmi bir işlemi tamamlamak

---

• İng talisman < İsp talisman (tılsım) biçimi Arapçadan alınmıştır.

tim [xx/b] ~ İng team takım, ekip ~ Ger *taum- (öküz) çift koşmak

tımar [Aş xiv] tīmar ~ Fa/OFa tīmār gözetme, bakma, dert edinme, empati

tımarhane ~ Fa tīmār χāna bakımevi " tımar, hane

• Muhtemelen Fa bīmār (hasta) > bimarhane sözcüğüne kıyasla yapılmış Türkçe bir türevdir.

timpani [xx/b] ~ İt timpani [çoğ.] davullar, perküsyon, orkestra davulu < İt timpano davul ~ EYun týmpanon a.a. < EYun tý(m)pō vurmak, dövmek, davul çalmak " tip

timsah ~ Ar timsāH [#msH] Nil nehrinde yaşayan bir sürüngen ~ Kıpti msāχ a.a.

• Karş. Sumer/Akad timşaχ (ayı, belki "yırtıcı hayvan").

timsal ~ Ar timθāl [#mθl] temsil eden, model, heykel < Ar maθala benzedi, temsil etti " misil

tin YT [CepK 1935] ruh ~ Tü tın/tin [viii+ Uy] ruh, nefes, can " din-

---

• Anlam için karş. EYun psyχē, Lat spiritus, Ar rūH (1. nefes, 2. ruh).

tın onom küçük boş metal nesne sesi

tın[mak Tü [Oğ xi] tın- konuşmak < Tü *tı-2 ses vermek " dil1

tiner [xx/c] boya inceltici ~ İng thinner inceltici < İng thin ince ~ Ger *thunni- ~ HAvr *tn-u- < HAvr *ten- çekmek, germek, uzun " tansiyon

tıngır onom rezonanslı ve ekolu hafif darbe sesi " tık

tını YT [TDK 1944] ses perdesi, ton (Fr tone karşılığı) < Tü tın- konuşmak, ses vermek " tın-

---

• Fr tone < EYun tónos (tını) sözcüğünden esinlendiği açıktır.

tınla[mak Tü [xi] tıŋıla- a.a. < Tü tıŋ sada, ses < Tü tın- ses vermek " tın-

tip [xx/a] ~ Fr type 1. kalıp, matbaa hurufatı, 2. 1. edebiyatta kişilik kalıbı, 2. ilgi veya dikkat çekici kişilik ~ EYun týpos damga, kalıp < EYun tý(m)pō vurmak, dövmek, davul çalmak ~ HAvr *tu(m)p- < HAvr *(s)teu-1 vurmak, kakmak

tıp1/tıbb- [Kut, Aş xi] tıbb ~ Ar Tibb [#Tbb msd.] hekimlik mesleği ve ilmi ~ Aram Təbbā bilgi, ilim < Aram #Tbb bilme, anlama

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #t?bb : tababet, tabip, tıp1

tıp2, tıpır, tıpış onom ayak sesi, damlama sesi

tıpa [LO xix] şişe mantarı ~ İt tappo tıpa, tıkaç, şişe mantarı " tapa

---

• Tapa sözcüğünün varyantıdır. a > ı dönüşümü açıklanmaya muhtaçtır.

tipi Tü [xi] tüpi sert rüzgâr = Tü tüpür- rüzgâr esip savurmak

tıpkı ~ Ar Tibqa/Tibqan [#Tbq] (tencere ve kapağı gibi) uygun olarak (edat ve zarf) < Ar Tabaq kapak " tabak1

tipografi [NKemal 1873] ~ Fr typographie matbaacılıkta dizgi " tip, +grafi

tir, tiril onom üşüme ve titreme sesi

tirad [ResCGaz 1912] ~ Fr tirade nutuk çekme, tiyatroda uzun monolog < Fr tirer çekmek ~ Lat trahere, tract- a.a. " traktör

tiraj [Cumh 1932] ~ Fr tirage 1. çekme işlemi, çekiş, 2. matbaacılıkta bir defada basılan nüshaların tümü < Fr tirer çekmek " tirad

tiramola [MMem xvi] küreği bir çekip bir bırakma & İt tira İt tira çek İt bırak , mola

tiran [xx/b] ~ Fr tyran zorba ~ EYun tyránnos egemen, iktidar sahibi, zorba

tirbuşon [187+] ~ Fr tire-bouchon "tıpa-çeken", şişe mantarı çekme aracı & Fr tirer çekmek + Fr bouchon tıpa, mantar " tirad, bijon

tire1 [xx/a] tre ~ Fr trait (d'union) yazıda bileşik kelimeleri gösteren kısa yatay çizgi, - ~ Lat tractum çekilen şey, çizgi < Lat trahere, tract- çekmek " traktör

tire2 [Men xvii] pamuk ipliği ~ Fr tiré çekilmiş (tel vb.), özellikle altın veya gümüş sırma < Fr tirer çekmek " tiraj

tirfil [EvÇ xvii] ~ Yun/EYun trifýlli(on) yonca, üçyaprak & EYun treís üç + EYun fýllon yaprak " tri+, filiz

tirfon/trifon [xx/c] ~ Fr tire-fond "taban-çeken", bir tür büyük vida & Fr tirer çekmek + Fr fond taban, zemin " tirad, fon1

tirhandil [xix] ~ Yun treχantēri bir tür hafif yelkenli tekne ~ EYun troχantēr a.a.

tırıs [xx] atın bir yürüyüşü ~ ?

tırışka [EvÇ xvii] frişka/fırışka hafif ve oynak (rüzgâr) ~ İt fresco 1. taze, serin, 2. hafif ve oynak rüzgâr [esk.] " fresk

tirit ~ Fa tirīd/tarīd süte veya et suyuna batırılmış ekmek

tiriz ~ Fa tarāz 1. bükülmemiş ham iplik, 2. elbise süsü veya işlemesi, nakış, bezek ~ OFa tarāz

tırmala[mak <Tü [LO xix] < Tü tırŋa-/tırma- [xiv Kıp] pençe vurmak < Tü tırŋak tırnak " tırnak

---

• Zayıf ve sürekli eylem bildiren -ele- ekiyle. ŋğ > m dönüşümü tipiktir.

tırman[mak <Tü [TS xiv-xvii] tırmaş- tırnaklarıyla tutunarak çıkmak; [LO xix] tırman- < Tü tırma- pençe atmak, tırnak geçirmek " tırmala-

tırmık Tü [Uy viii+] tarmak vahşi hayvan veya kuş pençesi, bir tarım aleti; [TS xv xv] tırmuk =? Tü tırŋak tırnak, pençe " tırmala-

---

• Tar- ve tır- kökleri arasındaki ilgi açık değildir.

tırnak Tü [Uy viii+] tırŋak/tarmak insan veya vahşi hayvan tırnağı

tiroid [Hay 1959 195+] ~ Fr thyroïde gırtlak üstü bezi ☼ 1560 Amboise Paré, Fr. hekim ~ EYun thyroeidēs kapı gibi olan < EYun thýra kapı ~ HAvr *dhurā- < HAvr *dhwer- kapı " der1, +oid

---

• İki kanatlı kapıya benzeyen şeklinden dolayı. Thyreoeides ("kalkan gibi olan") biçimi sonradan ortaya çıkmış bir yanlış yazımdır.

tırpan ~ Yun drapáni ekin biçme aracı ~ EYun drépanon a.a. < EYun drepō (ekin vb.) biçmek

tırs[mak [xx/c] ~ Kürt tırsin korkmak (= EFa tars-/tarsa- a.a. = Ave tras-/tarəs- a.a.) ~ HAvr *tres- korkmak, titremek " terör

---

• Karş. Fa tarsīdan (korkmak). Türkçe argo sözcük Farsçadan değil eşdeğer Kürtçe biçimden alınmıştır.

tirşe [Men xvii] türşe kuzu kulağı bitkisi, oxalis; [LO] tirşe rengi mavimsi açık yeşil renk ~ Fa turşe/turşak ekşi bir ot, kuzu kulağı < Fa turş ekşi " turşu

---

• Osm tirşe/tirişe/teraşe (parşömen) sözcüğü ile birleştirilmesi yanlıştır.

tirsi sardalyaya benzer bir balık, alosa

• cf. Yun frissa

tırtıkla[mak [xx/b] kırparak çalmak, yankesicilik yapmak (argo) < Tü tırtık [xx/b] kırpık, kenarı tırtıl şeklinde çentilmiş olan < Tü tırt- kırpmak, kenarını dişli şekilde kesmek < Tü tırtıl " tırtıl

tırtıl [TS xvi xvi] tırtır ağaç kurdu, yaprak ve ekinlere musallat olan kelebek larvası; [xix] tırtır/tırtıl tırtıl gibi kenarı çentikli nesne, kenarı çentikli sikke veya posta pulu ~ Erm t’rt’ur "delik deşik eden", ağaç kurdu = Erm t’ur delgi, mızrak < HAvr *terə-1 delmek, çentmek, delik deşik etmek

---

• Ermenice sözcük 5. yy’dan itibaren yaygın olarak kaydedilmiştir.

tiryaki [TS* xiv] tiryāk ~ Fa tiryākī ilaç veya uyuşturucu müptelası, afyonkeş < Fa tiryāk panzehir, afyon macunu ~ EYun thēriakē Pontus kralı Mithridates’e atfedilen afyonlu ilaç karışımı EYun thērion zehirli yılan

tıs onom sönme sesi, dişler arasından sertçe hava üfleme sesi

tişört [197+] ~ İng tee-shirt T harfi şeklinde kesilmiş kısa kollu bluz & İng tee T harfi + İng shirt gömlek ~ EİNg scyrte biçilmiş giysi < Ger *skeran kesmek ~ HAvr *(s)ker-1 kesmek " korteks

titan/titanyum [xx/b] ~ Fr titane 1. Yunan mitolojiisinde bir dev, 2. kimyada bir element / YLat titanium kimyada bir element ☼ 1796 M. H. Klaproth, Alm. kimyacı < Titan Yunan mitolojisinde bir tür dev

titiz Tü [Uy viii+] titrü sert, keskin, dik; [xi] titiz a.a. < Tü tit- [xi] sert ve dik bakmak, hiddet göstermek, sertleşmek < Tü *ti- dik olmak " dik

titr [xx/b] ~ Fr titre unvan, sıfat ~ Lat titulus kitabe, yazıt, ün, unvan

titre[mek Tü [Uy viii+] titre- a.a. < Tü tit [onom.] titreme sesi

tiyatro [184+] ~ İt teatro sahne gösterisi / Fr théatre a.a. ~ Lat theatrum a.a. ~ EYun théatron seyir yeri, tiyatro < EYun theáomai seyretmek " teorem

tıynet ~ Ar Tīnat [#Tyn msd.] 1. çömlekçi kili, balçık, 2. hammadde

tiz [xiv] ~ Fa/OFa tēz 1. keskin, sivri, dik, 2. süratli (= Ave taeça-/taeja- a.a. = Sans técati, tic- keskin veya sivri olmak, sivrilmek) ~ HAvr *(s)teig- a.a.

töhmet [Gül xv] ~ Ar tuhmat [#whm msd.] suç isnat etme, suç işlediğine dair kuşku < Ar wahama vehmetti " vehim

tohum [Aş xiv] toχm ~ Fa tuχm a.a. ~ OFa tōhm/tohm tohum, sülale, bir kişinin soyundan gelenler ~ EFa tauma- aşiret, aile (= Ave taoχman- tohum = Sans tokám bir kişinin soyundan gelenler) ~ HAvr *teuk- tohum vermek, soyunu sürdürmek

---

• Erm dohm (aşiret, klan) Orta Farsçadan alıntıdır.

tok1 Tü [viii] tok dolu, doymuş < Tü to- dolmak, doymak " dol-

---

• Rutin t > d dönüşümü final -k sesi etkisiyle engellenmiştir.

tok2, tokur onom kapalı ve sert darbe sesi " tak2

toka1 Tü [xi] toku kemer tokası (= Moğ tuğuqay kemer tokası, aşık kemiği, ağırlık ölçmek için kullanılan metal parçası)

toka2 [xx/a] el sıkma; [AL xx/a] para veya mal verme (argo) ~ İt tocca el sıkma < İt toccare dokunmak, el sıkmak ~ OLat toccare " tuş

• Tü tokı- ve OLat toccare biçimleri arasındaki anlam benzerliği muhtemelen ses yansımasına dayanır.

tokat <Tü [LO xix] el içiyle vurulan sille Tü tokı- dövmek, vurmak " doku-

---

• Sert sessiz ile toka- biçimine Türkiye Türkçesinde 16. yy'dan sonra rastlanmazken, bu türevin 19. yy'dan önce kaydedilmemiş olması düşündürücüdür. Buna karşılık bak. tokaç, tokmak, tokuş-.

tökez[lemek <Tü [BK 1799] ayağı sürçmek Tü tök- dökmek " dök-

---

• Belki dökeyazmak anlamında.

toklu Tü [Kaş xi] toklı altı aylık kuzu < Tü tok kel kafa, boynuzsuz

tokmak Tü [Kaş xi] tokımak davul veya çamaşır tokmağı < Tü tokı- [viii+ Uy] dövmek, vurmak " doku-

toksik [192+] zehir ~ Fr toxique zehirli ~ Lat toxicum a.a. < EYun toksikón ok ucuna sürülen özel zehir < EYun tóksa ok

tokuş[mak Tü [xi] tokış- dövüşmek, çarpışmak < Tü tokı- dövmek, vurmak " doku-

tolerans [xx/a] ~ Fr tolérance yük taşıma kapasitesi, tahammül < Fr tolérer " tolere

tolere [etm [xx/a] ~ Fr tolérer tahammül etmek ~ Lat tolerare kaldırmak, tahammül etmek ~ HAvr *telə-es- < HAvr *telə- kaldırmak, tartmak, ağırlık taşımak

---

• Aynı kökten Lat tollere, EYun téllō, tol- (kalkmak, kaldırmak), télos (vergi).

EŞKÖKENLİLER:
Lat tolerare : tolerans, tolere
EYun téllo : anadolu
EYun télos : filateli

tolga Tü? [Uy viii+] tuğulğa/tuğulka zırh; [CodC xiii] tawulga miğfer; [DK xv] tuğulga = Moğ dağulga miğfer

---

• Türkçe ve Moğolca arasındaki alıntı yönü açık değildir.

tolüen [xx/c] ~ Fr toluène kimyada bir solvent < İsp tolu bir tür tropik ağaç, bu ağaçtan elde edilen reçine < öz Tolu Kolombiya’da bir kent

tom(o)+ ~ Fr/İng tom(o)- kesme anlamında önek < EYun tómos kesme, kesik < EYun témnō, tom- kesmek ~ HAvr *tem- a.a.

tomar [Yus xiv] ~ Ar Tūmār rulo halinde kâğıt veya parşömen kitap ~ OYun tomári(on) [küç.] a.a. < EYun tómos 1. kesilmiş şey, dilim, 2. birkaç bölümden oluşan bir kitabın her cildi, kesilip kalıplanmış papirüs rulosu, kitap " tom(o)+

• Fr/İng tome < Lat tomus (a.a.) Eski Yunancadan alınmıştır.

tombak [LO xix] ~ İng tombac bakır-çinko alaşımı ~ Malay tembaga bakır

tombala [y. 1855] ~ İt tombola 1. takla, tepetaklak, 2. tombala oyunu < İt tombare düşmek

tombalak <Tü [LO xix] yuvarlanan şey < Tü tombul " tombul

tömbeki [Men xvii] tütün; [KT] nargilede kullanılan tütün nev'i ~ İsp tabaco/tobaco tütün ~ Karib " taba

tombul <onom [LO xix] şişman, semiz Tü top " top1

• Yansıma seslerin yumuşatılmış ve ekolu biçimleri için karş. tak > dangıl/dangır, cup > cumbul, lak > langır, şak > şangır vb. Ne var ki top sözcüğü yansıma ses olarak değerlendirilemez.

tomografi [xx/c] ~ İng tomography "kesit-yazım", bedeni kesitler halinde görüntüleme işlemi ve bu işi yapan cihaz " tom(o)+, +grafi

tomruk <Tü [Kıp xiv] kalın ağaç gövdesi, kütük < Tü tomur- [xiv Kıp] kabartmak, şişirmek, eğilip arkasını yuvarlak hale getirmek < Tü *tom şişkin ve dolgun şey " domal-

---

• Karş. Moğ tomura- (büyümek), toburuu (kabarmış şey, top, yumru).

tomurcuk [Kıp xiv] tomurçuk çiçek goncası ~ Moğ toğurçag/tomurçag çiçek, kabarık şey, kozalak < Moğ tomura- büyümek, şişmek, kabarmak " tomruk

---

• Tü tomur- (kabartmak, şişirmek) biçimine 14. yy Kıpçakçasında rastlanır. Ancak Türkiye Türkçesinde inisyal t- sesinin korunması Moğolcadan alıntıya işaret eder. Karş. domal-. Anlam ilişkisi için karş. çiçek, gonca, flora.

ton1 [xx/a] ~ Fr ton 1. gerilim, 2. çalgı telinin gerilimi, ses perdesi, vurgu ~ Lat tonus a.a. ~ EYun tónos a.a. < EYun teínō, ton- germek ~ HAvr *ten-yo- < HAvr *ten- çekmek, germek " tansiyon

ton2 [xx/a] ~ Fr tonne 1. çok büyük fıçı, 2. bir ağırlık birimi ~ OLat tonna/tunna büyük fıçı ~ Kelt

ton3 [xx/a] ~ Fr thon orkinos balığı ~ Lat thunnus a.a. ~ Eyun thýnnos a.a.

toner [xx/c] fotokopi mürekkebi ~ İng toner (cilt) geren, (renk) doygunlaştıran, ton veren < İng tone gerilim, renk doygunluğu, ses perdesi ~ Lat tonus " ton1

tonet [xx/c] ~ Fr/İng thonet bir tür mobilya < öz Michael Thonet Prusya doğumlu Avusturyalı mobilya yapımcısı (d. 1796)

tonga [AL 192+] tuzak (argo) ~ ?

tonik [xx/b] ~ Fr tonique 1. diyatonik dizinin ilk notası, 2. güç veren, kuvvet şurubu ~ EYun tonikós geren, güç veren " ton1

tonilato [186+] ; [Düs I.4.497 187+] kara taşımacılığında tartı birimi ~ İt tonnellato gemilerde hacim birimi < OLat tonnela [küç.] varil < Lat tonna/tunna büyük fıçı " ton2

tonmayster [xx/c] ~ Alm tonmeister orkestrada ses perdesini belirleyen çalgıcı & Alm ton ses + Alm meister usta " ton1, master

tonoz [Mercimek xv] tolos ; [Men xvii] tolos/toloz ; [ARasim 1897-99] tonoz ~ Yun/EYun tholós kubbeli yuvarlak yapı, örme taş veya tuğladan yapılmış kubbe

tonton [ARasim 1897-99] sevimli kimse ~ Fr tonton çocuk dilinde amca, sevimli aptal

top(o)+ ~ Fr/İng top(o)- yere ilişkin ~ EYun tópos yer, zemin, arazi

top1 Tü [Uy viii+] top 1. yuvarlak nesne, küre, 2. küme, yığın, topluluk < Tü *tolp < Tü tol- dolmak, yuvarlak hale gelmek " dol-

top2 [xx/c] ~ İng top 1. tepe, doruk, üst, 2. en yüksek, üstün ~ Ger *toppaz a.a.

topaç <Tü [LO xix] top şeklinde fırıldak < Tü top " top1

• -aç ekinin yapısı açık değildir.

topal <Tü [Çağ, Arg xv] bir ayağı kısa olan kimse, aksak Tü top " top1

• Top sözcüğüyle anlam ilişkisi açık değildir.

topalak Tü [Uy viii+] topulğak yumru şeklinde kökü olan bir bitki, cyperus rotundus; [Kıp, TS xv xv] topalak < Tü topal- toplaşmak, yumrulmak " top1

toparla[mak <Tü [LO xix] < Tü topar < Tü top " top1

• Muhtemelen yuvarla- fiiline kıyasla.

topaz [Men xvii] ~ Fr topaze yeşil veya sarı renkli bir mücevher, zeberced ~ EYun tópazos/topázion a.a.

• Rivayete göre Kızıldeniz'de bir adanın adından.

topik ~ Erm t'op'ig [küç.] nohut ezmesiyle yapılan bir tür yemek < Tü top " top1

topikal [xx/b] yerel ~ Fr topical yerel, belli bir yerle sınırlı olan < EYun tópos yer " top(o)+

topla[mak <Tü [LO xix] top haline getirmek, bohçalamak, derlemek < Tü top bütün, küme " top1

toplam YT [Geom 193+] cem < Tü topla- " topla-

toplantı YT [CepK 1935] ictima < Tü toplan- " topla-

toples [xx/c] üstsüz mayo ~ İng topless üstü olmayan < İng top üst " top2

toplum YT [Fel 194+] cemiyet < Tü toplu mecmu " top1

• Sıfata eklenen -m ekinin işlevi belirsizdir.

topografi/topografya [TakV 15.2.1915 191+] ~ Fr topographie yer şekillerinin tasviri / YLat topographia a.a. " top(o)+, +grafi

toprak Tü [Uy viii+] toprak kum, kuru toprak < Tü topra- kuruyup toz haline gelmek, öğütülmek (= Moğ tobrag/tobarag toz, toprak)

topuk Tü [Uy viii+] tobık ökçe, ayağın ard tarafı < Tü top " top1

topuz <Tü [Çağ xv] topazi/topuz gürz; [Arg xvi] topuz < Tü top " top1

• -uz ve -azi ekinin işlevi belirsizdir.

topyekûn + [xx/a] ezcümle, hepsi birden & Tü top + Ar yakūn " top1, yekûn

toraman <Tü [LO, KT xix] genç irisi, iri ve cahil kimse < Tü tor [xiv-xix TS] genç, yavru " torun, +men1

torba [Kıp xiv] tobra/topra/torva/torba ; [DK xiv] torba ~ Fa tōbra a.a. ~ OFa tōbrag a.a.

• Erm dobrag (a.a.) Orta Farsçadan alınmıştır. Pol torba (a.a.) Türkçeden alınmış olmalıdır.

töre [Çağ xv] töre ; [TS xv xv] türe/töre (~ Moğ töre kanun, devlet, özellikle Cengiz Han kanunu) ~ Tü törü [viii, viii+ Uy, xi] gelenek, örf, kanun, düzen, nizam < Tü törü- düzene girmek, ıslah edilmek, düzelmek " diz-

---

• Nihai kökeni Türkçe olmakla birlikte -e biçimi muhtemelen Moğolcadan alınmıştır.

tören YT [CepK 1935] merasim < Tü töre " töre

• Ada eklenen -n ekinin anlamı açık değildir.

törf [199+] ~ İng turf fosilleşmiş bitkilerden oluşan yakıt veya dolgu maddesi, çim ~ Ger *turb- a.a. ~ HAvr *derbh- sıkmak, sıkıştırmak

---

• 1990'lara dek Fransızcadan alınan turba < Fr tourbe (a.a.) biçimi kullanılmıştır.

torik ~ Yun taríχi orkinos, ton balığı ~ EYun tarîχos a.a., özellikle tuzlanmış olarak

torlak <Tü [TS xiv] genç, acemi oğlan " torun

torlak <Tü [Kıp xiv] acemi; [Çağ xv] sakalsız oğlan, saç ve sakalını traş eden kalender derviş < Tü tor genç, yavru " torun

torna [xx/a] ~ İt tornio torna tezgâhı ~ Lat tornus ~ EYun tórnos ~ HAvr *torə-no- < HAvr *terə-1 çevirmek

---

• Fr tourner > İng turn (döndürmek) biçimleri Lat tornare fiilinden alınmıştır.

tornado [xx/b] ~ İsp tornado burgaç, hortum < İsp tornar dönmek, döndürmek ~ Lat tornare " torna

tornavida [xx/a] ~ Ven tornavida [İt cacciavite] "vida döndüren", vida takma ve çıkarma aleti " torna, vida

tornistan [ARasim 1897-99] ~ İng turn astern (gemi) olduğu yerde geri gitme & İng turn dön (~ Fr tourner dönmek) + Fr stern geminin kıç tarafı (< Eİng stēor dümen ~ Ger *steurō dümen) " torna

torpido [ARasim 1897-99] ~ İng torpedo denizaltı füzesi < Lat torpedo çarpan balığı < Lat torpere

torpil [Basiret 1873] ~ Fr torpille 1. çarpan balığı, torpedo, 2. su altından fırlatılan bomba, 3. bir projeyi batırmak amacıyla gerçek niyetini belli etmeden müdahale etme " torpido

törpü Tü [xi] törpig a.a. < Tü törpi- rendelemek, törpülemek

tortu [Kıp xiv] dürdi ; [Arg xvi] tortı ~ Fa durda kalıntı, çökelti

---

• Karş. Moğ tortuğ (a.a.). Farsça sözcük Moğolcadan alıntı olabilir.

torun <Tü [LL 1732] oğlun oğlu < Tü tōr [xiv-xix TS] genç, yavru Tü toğ- " doğ-

---

• Karş. Erm t'o?n (torun, çocuğun çocuğu); ayrıca Sans taruna (çocuk), Ave tauruna- (insan veya hayvan yavrusu). Öte yandan Tü torum (deve yavrusu), torlak, toraman. Benzerlik şaşırtıcıdır.

toryum [xx/b] ~ YLat thorium bir element ☼ 1828 Jöns Jakob Berzelius, İsv. kimyacı < öz Thor İskandinav mitolojisinde bir tanrı

tos onom kafa vurma sesi

tosbağa + [Amr xv] kaplumbağa & Tü tos [onom.] toslama sesi + Tü bağa kurbağa " bağa

tost [xx/a] kızartılmış ekmek ~ İng toast her çeşit kızartma, özellikle kızartılmış ekmek < OLat tostare kızartmak < Lat torrere, tost- yakmak, kavurmak, kurutmak ~ HAvr *tors-eyo- kurutmak < HAvr *ters- kurumak " taraça

tosun Tü [Uy viii+] tosun vahşi, kaba, ehlileşmemiş kimse; [xi] haşarı at yavrusu < Tü tos- hırçınlık etmek

total [xx/b] ~ Fr total tümel, topyekûn ~ OLat totalis a.a. < Lat totus bütün, hepsi

---

EŞKÖKENLİLER:
Lat totus : paspartu, sanzatu, total, totaliter, toto, tutifruti

totaliter [xx/b] ~ Fr totalitaire devletin topyekün egemenliğini hedefleyen siyasi ideoloji ~ İt (lo stato) totalitario ☼ 1920 Benito Mussolini, İtal. siyasetçi " total

totem [Tarih 1932] ~ İng totem Kuzey Amerika yerli kavimlerinde kutsal sayılan aşiret simgesi ~ Algonquin

---

• Kuzey Amerika yerli dillerinden.

toto [xx/b] ~ İng toto futbolda müşterek bahis oyunu < İng totalisator 1911'de Birmingham'lı J.J.Bingham'ın icat ettiği kumar makinası < İng totalise bütünlemek, tamamlamak " total

totoloji [xx/b] ~ Fr tautologie mantıkta öznesiyle yüklemi aynı içeriğe sahip olan önerme ~ EYun tautología a.a. & EYun t'autó aynı şey + EYun lógos söz, söyleme " ot(o)+1, +loji

tövbe [Kut, Aş xi] tevbe ~ Ar tawbat [#twb msd.] tövbe etme, pişmanlık duyma ~ Aram tawbā geri dönme, vazgeçme, özellikle günahtan vazgeçme < Aram #twb geri dönme

toy1 <Tü [Kıp xiv] toy yavru, yavru irisi; [BK 1799] acemi, beceriksiz < Tü *tōδ1 < Tü toğ- " doğ-

---

• Anlam gelişmesi için karş. EYun émbryon (şişen veya kabaran şey, yavru, döl). Tü toy/tor grubu "yavru" ve "iri yavru" anlamlarını birlikte taşır.

toy2 Tü [xi] toδ çok iri bir kuş türü, otis tarda < Tü toδ1 yavru, yavru irisi " toy1

toygar [BK 1799]

toynak Tü [xi] tuyağ/tuyñak at tırnağı =? Tü tırŋak " tırnak

• Ses değişimini açıklamak kolay değildir.

toz Tü [Uy viii+] toz (= Moğ toğusu(n) toz, zerre) " toz-

töz YT [CepK 1935] umde; [Fel 194+] cevher ~ Tü töz [viii] kök, asıl, soy

---

• Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bir kelime iken Dil Devrimi döneminde yazı diline ithal edilmiştir.

toz[mak Tü [xi] toz- toz kalkmak, tozu savrulmak " toz

• Ad ve fiil kökünün özdeşliği ilgi çekicidir.

tozut[mak Tü [xi] tozıt- toz kaldırmak < Tü toz- " toz-

trabzan [Aş xiv] tarabzon parmaklık; [EvÇ xvii] tırabızan/tarabazan a.a. ~ ?

trafik [xx/b] ~ Fr trafic gidiş-geliş, alışveriş, ticaret, araç seyrüseferi ~ İt traffico

trahom/trahoma [xx/b] ~ Fr trachome bir göz hastalığı ~ EYun traχôma, t- sertleşme, kabuklanma < EYun traχýs sert, kaba

trajedi/tragedya [xx/a] ~ Fr tragèdie 1. acıklı sahne oyunu, 2. her çeşit acıklı olay ~ EYun tragoidía acıklı sahne oyunu & EYun trágos keçi + EYun oidía şarkı söyleme " odeon

---

• Eski Atina’da (MÖ 5. yy) trajik aktörlerin yanık sesli ifade şeklinden ötürü "keçi türküsü" diye adlandırıldığı sanılır.

trajik [ARasim 1897-99] ~ Fr tragique trajediye ilişkin, üzücü ~ EYun tragikós a.a. " trajedi

trakea [xx/c] ~ YLat trachea nefes borusu ~ EYun traχeía a.a. < EYun traχýs sert, kıtır " trahom

trakonya ~ Yun tráχina bir tür zehirli balık, trachinus draco EYun traχýs sert, kıtır " trahom

---

• Yunanca isim kullanımda drákaina (dragon, ejderha) ile birleşmiştir.

traksiyon [xx/c] fizik tedavide gergi cihazı ~ Fr traction çekme, germe ~ Lat tractio a.a. < Lat trahere, tract- çekmek, germek, sürüklemek " traktör

traktör [xx/a] ~ Fr tracteur 1. çeken, sürükleyen, 2. tarımda pulluk çeken araç ~ Lat tractor çeken < Lat trahere, tract- çekmek, sürmek, sürüklemek ~ HAvr *tragh- a.a.

• •Aynı kökten Lat tractare (sürdürmek, bir işlemi yürütmek), OLat *tragulare/traginare (sürüklemek). Fr tirer (çekmek) Latinceden alınmıştır. Aynı kökten Ger *dragan (çekmek, sürmek) > İng draw, drag, Alm drehen, Hol treken.

tram [xx/b] ~ Fr trame bir dokumayı oluşturan iplikler, doku, fotoğraf basımında bir yöntem ~ Lat trama

trampa [KT xix] ~ Yun trámpa değiştokuş, takas Lat transponere devretmek, nakletmek & Lat trans- + Lat ponere, posit- koymak " trans+, post2

trampete [28M 1720] askeri bandolara özgü iki yüzlü küçük davul ~? İt trompetta [küç.] borazan, trompet " trombon

---

• Anlam değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

tramplen/trampolin [xx/b] ~ Fr tremplin zıplama tahtası ~ İt trampolino a.a. < Ger *tre(m)p- ayakla basmak ~ HAvr *dre(m)b- < HAvr *der-1 adım atmak, koşmak " bodrum

tramvay [İM91 186+] ~ İng tramway raylı şehiriçi ulaşım aracı & İng tram ray, yola döşenen kalas + İng way yol (~ Ger *wegaz a.a. ~ HAvr *wegh- yol almak, götürmek) " vagon

trança mercana benzer bir balık, pagrus ehrenbergi ~ İt trancia dilim < İt tranciare enlemesine kesmek, dilimlemek ~ OLat trincare " tranş

• Kılıç ve akya gibi genellikle dilim şeklinde pişirildiği için.

trans [xx/a] ~ Fr transe kendinden geçme < Fr transir 1. öteye geçmek, 2. kendinden geçmek, ölmek, başka bir bilinç düzeyine geçmek ~ Lat transire, transit- geçmek, aşmak & Lat trans- + Lat ire, it- gitmek " trans+, iyon

tranş [xx/c] bankacılıkta kredi dilimi ~ Fr tranche her çeşit dilim < Fr trancher dilimlemek, yarmak, kesmek ~ OLat *trincare ~ Lat truncare ağaç budamak, kesmek, biçmek

trans+ ~ Lat trans- aşma, öte yana geçme, enlemesine kesme bildiren edat ve fiil öneki ~ HAvr *trā- < HAvr *terə-2 öbür tarafa geçmek

transandantal [xx/a] ~ Fr transcendental aşkın, duyularla algılanan dünyanın ötesine ilişkin ~ OLat transcendentalis a.a. < Lat transcendere aşmak, öte yana geçmek & Lat trans- öte + Lat scandere çıkmak, tırmanmak " trans+, iskele

transatlantik [Aİhsan 1891] ~ Fr transatlantique 1. Atlantik-aşırı (ülkeler), 2. Atlantik Okyanusunu aşan yolcu gemisi ~ İng transatlantic a.a. & Lat trans- öte + öz Atlantique/Atlantic Atlas Okyanusu < Atlas, Atlant- mitolojide bir dev soyu " trans+, atlas2

• Okyanusun adı, Eski Yunanlılarca Cebelitarık Kayasına verilen 'Atlas Sütunları' adından alınmıştır.

transfer [xx/b] ~ Fr transfert aktarma, bir yerden başka yere taşıma veya taşınma ~ Lat transfert "aktarır" < Lat transferre aktarmak & Lat trans- + Lat ferre, lat- taşımak, götürmek " trans+, diferansiyel

---

• Fransızca türev 18. yy'da muhasebe kayıtlarında kullanılan Latince "aktarır" ibaresinden alınmıştır.

transforme [etm [xx/b] ~ Fr transformer şekil değiştirmek, dönüştürmek ~ OLat transformare & Lat trans- + Lat formare biçimlemek, şekil vermek " trans+, form

transfüzyon [xx/b] ~ Fr transfusion sıvıyı bir kaptan diğerine aktarma, kan verme < Lat transfundere, transfus- a.a. & Lat trans- + Lat fundere, fus- dökmek " trans+, fondan

transistor [xx/c] ~ İng transistor ☼ 1948 Shockley, Amer. fizikçi < İng transfer resistor aktarma direnci " transfer, rezistans

transit [KT xix] ~ Fr transite geçiş, bir yerden geçerek gitme ~ Lat transitus a.a. < Lat transire, transit- geçmek, geçerek gitmek " trans

transkripsiyon [DTC 1943] ~ Fr transcription zabıt tutma, sözlü bir işlemi yazıya dökme < Lat transcribere, transcript- (baştan başa) yazmak, yazıya dökmek & Lat trans- + Lat scribere, script- yazmak (~ HAvr *skrībh- kazımak, çentmek) " trans+

transliterasyon [xx/c] ~ Fr translittération bir metni başka bir alfabeye aktarma < Fr translittérer & Lat trans- + Lat littera harf, alfabe " trans+, literatür

transmisyon [xx/a] ~ Fr transmission intikal ettirme, aktarma ~ Lat transmissio a.a. < Lat transmittere, transmiss- & Lat trans- + Lat mittere, miss- göndermek " trans+, mesaj

transparan [xx/b] ~ Fr transparent şeffaf < OLat transparere içinden öbür tarafı görünmek & Lat trans- + Lat parere, parit- görünmek, aşikâr olmak " trans+

transplant [xx/b] ~ Fr transplante sökülüp başka yere dikilen fidan veya organ < Fr transplanter fidan aktarmak, başka yere dikmek ~ OLat transplantare & Lat trans- + Lat plantare ayakla basmak, yere sokmak, bitki dikmek " trans+, plan

transport [xx/a] ~ Fr transporte taşıma, nakil < Fr transporter taşımak ~ Lat transportare (karşıya veya başka bir yere) taşımak & Lat trans- + Lat portare geçirmek, götürmek " trans+, portal

trapez [Arg xvi] trepez masa; [ARasim 1897-99] bir akrobasi aracı ~ Fr trapèze 1. geometride bir tür dörtgen, 2. bir akrobasi aracı ~ EYun trápeza masa < EYun *ptra-péza dört ayak " tetra+, pa

traş [Men xvii] tiraş vulg. traş ~ Fa tarāş 1. kazıma, yontma, traş etme, 2. traş edilmiş şey, yonga, talaş

travers [xix] ~ Fr traverse demiryolu raylarına dik olarak döşenen ağaç veya demir taşıyıcı < Fr travers çapraz, karşıt, zıt ~ İt traverso a.a. ~ Lat transversus a.a. & Lat trans- + Lat vertere, vers- dönmek " trans+, versiyon

traverten [xx/c] ~ Fr travertin bir tür kireçtaşı ~ İt travertino/tivertino Roma yakınındaki Tivoli'de çıkarılan taş türü, traverten ~ Lat Tiburtinus Tivoli'ye ait, Tivoli'li < öz Tibur Tivoli kentinin eski adı

• İt tra (karşı, zıt, çapraz) öneki belki Tivoli ocakları Tiber nehrinin Roma'ya oranla karşı yakasında olduğu için, ya da traverten tabakası kaya damarına çapraz kesildiği için.

travesti [xx/c] ~ Fr travesti 1. tanınmamak için kılık değiştiren kimse, 2. kadın kılığına giren erkek eşcinsel ~ İt travestito (tiyatroda) karşı cinsi oynayan oyuncu, maskeli balo için kılık değiştiren kimse < Lat *transvestire kılık değiştirmek, başka kılık giymek & Lat trans- + Lat vestire giysi giymek, giydirmek " trans+, vestiyer

travma [xx/c] ~ YLat trauma tıpta bir darbe sonucu oluşan bedensel veya ruhsal yara ~ EYun traûma, t- yara ~ HAvr *trō-/*trau- < HAvr *terə-1 delmek, çentmek

---

• Aynı kökten EYun trōgō- (kemirmek, çentmek), trypē (delik, çentik), terēdō (ağaç kurdu), Lat terere, trīt- (kemirmek, kırpmak), trībulum (düven), Erm t'ur (mızrak, delgiç), t'rt'ur (ağaç ve ekin kurdu, tırtıl).

trekking [xx/c] ~ İng trekking zor doğa koşullarında spor amacıyla uzun yürüyüş < Boer trek göç, sürgün, uzun yolculuk < Hol treken çekmek, sürüklemek ~ HAvr *tragh- a.a. " traktör

---

• Boer savaşında (1895) İngiliz işgalinden kaçan Boer'lerin Transvaal ülkesine "uzun yürüyüşü" nedeniyle yaygınlaşmıştır. Aynı kökten İng drag, Alm drehen (çekmek).

tren [KT xix] ~ Fr train demiryolu üzerinde bir lokomotifin çektiği arabalar dizisi ~ İng train 1. dizi, kuyruk, sürü, çekilerek götürülen şey,

nehir nakliyatında bir şilebin çektiği mavnalar dizisi, 2. a.a. < İng to train sürüklemek ~ Fr traîner a.a. ~ OLat *traginare a.a. < Lat trahere, tract- çekmek, sürmek, sürüklemek " traktör

---

• Modern anlamı ilk kez 1820'lerde İngiltere'de kullanılmıştır.

trençkot [Cumh 1932] su geçirmez ceket ~ İng trench coat "siper ceketi", I. Dünya Savaşında İngiliz ordusunda kullanılan su geçirmez üstlük & İng trench siper, toprağa kazılan dar uzun yarık (~ Fr tranche yarık) + Fr coat ceket, palto (~ EFr cote ~ Ger *kotto kaba yün giysi) " tranş

trend [xx/c] ~ İng trend eğilim, yöneliş < Ger *trend- (top) yuvarlamak

tretman [xx/b] ~ Fr traitement işlem, tedavi < Fr traiter işlem yapmak, muamele etmek, tedavi etmek ~ Lat tractare ele almak, bir işlemi yürütmek, bir konuyu işlemek = Lat trahere, tract- çekmek, sürmek, sürüklemek " traktör

treyler [xx/b] ~ İng trailer 1. bir şeyin peşinden sürüklenen şey, 2. karayolu nakliyatında bir kamyonun çektiği motorsuz araç < İng to trail peşinden sürüklemek ~ EFr traillier a.a. ~ OLat *tragulare " traktör

tri+ ~ Fr/İng tri- üç ~ Lat tres, tri- a.a. = EYun treís, tri- a.a. ~ HAvr *trei- a.a.

• Aynı kökten İng three, Alm drei, Rus troye, Ave thri-, Sans tráya, Fa se/sih < EFa thri-.

tribün [xx/a] ~ Fr tribune yükseltilmiş oturma yeri ~ İt tribuna a.a. ~ Lat tribunalis yüksek yönetici koltuğu, mahkeme heyetinin oturduğu koltuk < Lat tribunus eski Roma'da bir yüksek görevli, halk temsilcisi < Lat tribus Latin halkının bölündüğü üç soyun her biri, aşiret, kabile < Lat tres, tri- üç " tri+

trifaze [xx/c] ~ Fr triphasé üç evreli (elektrik akımı) " tri+, faz

trigonometri [xx/b] ~ Fr trigonomètrie üçgenlerle ilgilenen matematik dalı, müsellesat ~ YLat trigonometria a.a. ☼ 1595 Bartholemaeus Pitiscus, Alm. matematikçi. & EYun trígōnos üçgen (& EYun treís, tri- üç + EYun gonía köşe, açı) + EYun métron ölçü " tri+, gönye, metre

triko [Cumh 1929] ~ Fr tricot 1. örgü, 2. gevşek düğümlerden oluşan dokuma türü < EFr estriquier tığla örmek, oya yapmak < Ger *strīkan

trikromi [xx/c] ~ Fr trichromie matbaacılıkta üç renkli (baskı) " tri+, krom(o)+

trilyon [xx/b] ~ Fr trillion bin çarpı bin üssü üç sayısı " tri+, milyon

trio [xx/a] ~ Fr trio üç ses veya üç çalgı için müzik ~ İt trio üçlü şey " tri+

trip [xx/c] ~ İng trip 1. dolaşma, kısa gezi, 2. Amerikan argosunda "gezintiye çıkmak" veya "gerçeklerden uzaklaşmak" < İng to trip belirli bir amacı olmaksızın yürümek, gezmek ~ Ger *trep-/*tremp- ayakla basmak, yürümek " tramplen

---

• İngilizce sözcüğün ikinci anlamı 1960'larda acid trip (halüsinojen bir ilacın etkisiyle girilen hal) deyiminden türemiştir.

tripleks [xx/c] ~ Lat triplex üç katlı & Lat tres, tri- üç + Lat plexus kat, tabaka " tri+, pli

triportör [xx/c] ~ Fr triporteur üç tekerlekli araba & Fr tri- üç + Fr porteur taşıyıcı " tri+, portatif

triptik [xx/b] ~ Fr triptyque 1. üçe katlanır ikon, 2. üç nüshalı evrak ~ EYun tríptyχos üç katlı & EYun treís, tri- üç + EYun ptyχē kat, tabaka " tri+

trişin [xx/a] ~ Fr trichine insanda asalak olarak yaşayan bir tür solucan ~ EYun thríχinos kılcal, kıl gibi olan < EYun thríks, thriχ- kıl, saç

trol [xx/c] ~ İng trawl sürükleme ağı ~ Lat tragula [küç.] çekilen veya sürüklenen şey < Lat trahere, tract- çekmek, sürmek, sürüklemek " traktör

troleybüs [196+] ~ İng trolley bus sap şeklinde bir uzantıyla elektrik kaynağına bağlanan otobüs < İng trolley yük taşımaya mahsus saplı araba < İng to troll ileri geri dolaşmak

trombon [xx/b] ~ Fr trombone bir tür nefesli çalgı ~ İt trombone [büy.] büyük av borusu < İt tromba av borusu, borazan ~ Ger *tromb- av borusu

---

• Karş. İt/Lat tuba (borazan).

trompet [EvÇ xvii] trompete (~ Fr trompette bir tür nefesli çalgı) ~ İt trompetta [küç.] küçük av borusu < İt tromba boru " trombon

tropik [xx/b] ~ Fr tropique 1. dönence, 2. Yengeç ve Oğlak dönenceleri arasında kalan sıcak iklim kuşağı ~ EYun tropikós dönence < EYun trepō, trop- dönmek, yönelmek ~ HAvr *trep-2 a.a.

tröst [xx/a] ~ İng trust 1. güven, emanet, yeddiemin, 2. başka şirketlerin hisselerini tutmak amacıyla kurulmuş şirket, holding ~ Nor traust doğruluk, güven ~ Ger *traustam < Ger *treuwaz düz, doğru, güvenilir ~ HAvr *dreu-/*deru-1 düz, sağlam " dürüst

---

• Başlangıçta "yeddiemin şirketi" anlamında iken, ABD başkanı Th. Roosevelt'in 1902'de ticari tekellere karşı başlattığı kampanya çerçevesinde kötü anlam kazanmıştır.

trotuar [xx/b] ~ Fr trottoir kaldırım < Fr trotter yürümek, (at) tırıs gitmek < Ger *tredan basmak, yürümek, adım atmak ~ HAvr *dr- < HAvr *der-1 adım atmak, koşmak " bodrum

———————

• Karş. İng trot (tırıs gitmek).

troyka [xx/b] Rusya'ya özgü üç atlı araba; [xx/c] üç başlı yönetim ~ Rus troyka üçlü şey < Rus troye üç ~ HAvr *trei- üç " tri+

truakar/truvakar [ResCGaz 1912] profil ile fas arası portre; [Hayat 1959] ceketten uzun elbiseden kısa giysi ~ Fr trois quarts üç çeyrek, a.a. & Fr trois üç + Fr quart çeyrek " tri+, kare

trubadur [xx/b] ~ Fr troubadour ortaçağda saz şairi ~ Prov trobador a.a. ~ OLat tropator şarkıcı < OLat tropa şiirde beyit, şarkı ~ EYun trópos 1. çevirme, 2. özellikle söz çevirme, söz sanatı, zekice söylenmiş söz " tropik

trüf [Bovary (Akyüz) 1942] ~ Fr truffe toprak altında yetişen bir tür mantar

trük [xx/b] ~ Fr truc [onom.] numara, teknik ustalıkla yapılan düzen

trup [xx/a] ~ Fr troupe grup, çete, askeri birlik, tiyatro kumpanyası ~ Frk *throp çok, kalabalık

tsunami [xx/c] ~ İng tsunami deprem nedeniyle okyanusta oluşan büyük dalga ~ Jap tsunami "liman dalgası", a.a. & Jap tsu liman + Jap nami dalga

tü/tüh onom [DK xv] tu/tü tükürme sesi

tual >> " tuval

tuba [xx/b] ~ İt tuba borazan, av borusu, orkestra müziğinde bir nefesli çalgı ~ Lat tuba/tubus a.a. " trombon

tüberküloz [xx/a] verem ~ Fr tuberculose kanser [esk.], verem < Lat tuberculus [küç.] yumrucuk, ur < Lat tuber yumru ~ HAvr *tūbh-es- < HAvr *teuə-2 şişmek " tümör

tubles [xx/c] ~ İng tubeless iç gömleği olmayan otomobil lastiği < İng tube tüp, boru " tuba

———————

• Dupleks söylenişi son yıllarda yaygınlık kazanmıştır.

tüccar ~ Ar tuccār [#tcr çoğ] tacirler < Ar tācir " tacir

———————

• Türkçede tekil anlamda kullanımı ’tüccardan bir kimse’ deyiminden etkilenmiştir.

tufa/tüf [DTC 1943] ~ Fr tuffe

tufan [xiv] ~ Ar Tūfān mitolojide sözü edilen büyük su baskını, Nuh tufanı ~ Aram Tūfān a.a. < Aram #Twf 1. gezme, dolaşma, 2. nehrin yatağından taşması " tavaf

___

• EYun Typhōn (rüzgârların atası olan dev) ve typhōs (kasırga, sağanak) muhtemelen bir Sami dilinden alınmıştır.

tüfek <onom [TS xv] üfleyerek kuş vurmaya yarayan boru şeklinde silah; [Arg xvi] uzun namlulu ateşli silah < Tü tü/tüf üfleme ve tükürme sesi " tü

___

• Fa tufak-i dahan (ağız tüfeği, üfleyerek kuş vurma borusu) Türkçeden alınmış olmalıdır.

tufeyli ~ Ar Tufaylī [#Tfl nsb.] parazit < Ar Tufayl [küç.] yavrucuk, yumrucuk, ur < Ar Tifl yavru " tıfıl

tuğ Tü [Or viii] tuğ/tuk mızrak ucunda taşınan flama, sancak, alem

___

• Bak. bayrak.

tugay YT [CepK 1935] bir askeri birlik, liva < Tü tuğ " tuğ

tuğla [Arg xvi] tuvla pişmiş topraktan yapılan duvar örme kalıbı ~ Yun toúbla pişmiş topraktan yapılan çatı örtüsü, kiremit ~ Lat tegula [küç.] örtücük, kiremit < Lat tegere, tect- örtmek ~ HAvr *(s)teg- a.a.

___

• İng tile, Alm ziegel (kiremit) biçimleri Latinceden alıntıdır. Ayrıca aynı kökten Alm decken (örtmek), İng deck, Lat toga (üst giysi), tegumen (örtü, kabuk).

tuğra Tü [Oğ xi] tuğrağ hükümdar mührü Tü tuğ sancak, alamet " tuğ

tuhaf [MMem, Men, LO xvi] hediyeler; [KT xix] garip, acaip, nadir ve emsalsiz ~ Ar tuHaf [#tHf çoğ.] hediyeler < Ar tuHfat hediye, nadir ve emsalsiz şey, sanat eseri

___

EŞKÖKENLİLER:
Ar #th?f : ithaf, tuhaf

tükel YT [CepK 1935] tam, tüm, mükemmel ~ Tü tükel/tügel [viii+ Uy] bütün, tam < Tü tüke- [viii+ Uy] bitmek " tüken-

tüken[mek <Tü [Kıp xiv] bitmek, sona ermek < Tü tüke- [viii+ Uy] bitmek, tükenmek, sona ermek < Tü *tük bitim, son, dip < Tü *tüü-/*tüğ- bitmek, kökten bitmek " dip1

tükür[mek <onom [Kıp xiv] tüfkür- a.a. < Tü tü/tüf [onom.] tükürme sesi " tü, +kir-

tul [MMem xvi] uzunluk ~ Ar Tūl [#Twl msd.] 1. uzunluk, 2. coğrafyada boylam < Ar Tāla uzun idi, uzadı

tül [AMithat 1875] ~ Fr tulle çok seyrek dokunmuş bez öz Tulle Kuzey Fransa'da dantel işçiliğiyle ünlü kasaba

---

• Fransızca sözcüğün Tulle kasaba adından türetilmesi doğrulanmaya muhtaçtır. Tü tülbend'den alıntı ihtimali üzerinde durulmamıştır.

tülbent [Kıp xiv] dülbend/Tulband/tulban sarık; [Men xvii] dülbend çok seyrek dokunmuş bez, gaz bezi ~ Fa dōl band kavuk üstüne sarılan sarık, dolak & Fa dōl kova + Fa band bağ " dolap, bent

tülü <Tü [DK xv] tülü tüylü; [xix] uzun tüylü bir deve cinsi < Tü tü tüy " tüy

tuluat doğaçlama konuşmaya dayanan bir tür halk tiyatrosu ~ Ar tilāwat [#tlw msd.] yüksek sesle okuma " tilavet

tulum Tü [Uy, Kaş viii+] tuluk/tulğuk deri torba, tulum; [Ferec xv] tulum < Tü *tul- dolmak? şişmek ve kabarmak?

tulumba [Men xvii] ~ İt tromba 1. av borusu, hortum, 2. gemilerde kullanılan su çekme aygıtı " trombon

tüm YT [TS xv] küme, top, bütün, tam; [CepK 1935] tamam, bütün = Tü tüğel/tükel [viii+ Uy] tam, tamamiyle

---

• Türkiye Türkçesinde 16. yy'dan itibaren unutulmuş bir sözcük iken Dil Devrimi döneminde canlandırıldı. • Karş. Moğ tügemel (tüm, tam, tamam, genel, yaygın) < tüge- (artmak, çoğalmak, yayılmak).

EŞKÖKENLİLER:
Tü tüm : tüm, tümce, tümel, tümleç

tumba tümsek ~ Yun toúmba [mod. týmbos] kümbet, mezar, kabir (dial.) ~ EYun týmbos a.a. ~ HAvr *tu-mbh- a.a. < HAvr *teuə-2 şişmek, kabarmak " tümör

---

• İng tomb (kabir) < OLat tumba (a.a.) Yunancadan alınmıştır.

tümce YT [TDK 1966] cümle < Tü tüm " tüm

tümel YT [CepK 1935] külli < Tü tüm " tüm

tümen [viii] tümen onbin; [xvi] büyük küme, İran'a özgü bir askeri birlik; [LG 188+] tümen tümen pek çok (argo); [192+] orduda bir birlik, fırka ~ Toh tmān/tumane onbin

---

• Fa tuman (onbin, bir askeri birlik) biçimi Asya Türkçesinden alınmıştır.

tümgeneral YT [CepK 1935] tümen kumandanı < Tü tümen general " tümen, general

tümleç YT [Fel 194+] tamamlayıcı, mütemmim < Tü tüm " tüm

tümör [xx/b] ~ Fr tumeur şişik, yumru, ur ~ Lat tumor a.a. < Lat tumere şişmek, kabarmak ~ HAvr *tum- < HAvr *teuə-2 a.a.

• Lat tuber ve tumor biçimleri eşdeğerdir. Aynı kökten EYun týmbos (kümbet), EYun sōma (gövde), İng thigh (kaba et), thumb (başparmak).

tümsek [xix] yumru ~ ?

tumturak ~ Fa TumTurāq ihtişam, debdebe, gösteriş

tümülüs [xx/c] ~ Lat tumulus [küç.] tümsek, höyük, tepecik < Lat tumere şişmek " tümör

tünaydın YT [TDK 1955] akşamdan sonra söylenen selam sözü < Tü tün gece " dün

tunç Tü [xi] tuç bronz

tundra [xx/b] ~ İng tundra kutup bölgesine özgü donmuş bataklık ~ Rus tundra ~ Lap tun-tur batak ova

tüne[mek <Tü [EvÇ xvii] tünekle- (kuş) yuvasında uyumak < Tü tünek geceleme yeri < Tü tüne- gecelemek " tünek

tünek Tü [xi] tünek geceleme yeri, hapishane; [TS xiv xiv] kuş ve hayvanların gecelediği yer < Tü tüne- [xi] gecelemek < Tü tün gece " dün

tünel [NKemal 1872] ~ Fr tunnel yeraltı geçidi ~ İng tunnel a.a. ☼ 1759 İng, Manchester'da Duke of Bridgewater kanalına verilen ad ~ Fr tonnelle bir tür dar ve uzun şarap fıçısı ~ OLat tonnela [küç.] varil " ton2

• Karaköy- Beyoğlu tüneli 1873'te açılmıştır.

tungsten [xx/b] ~ İng tungsten bir element, volfram ~ İsv tungsten ☼ 1780 K. W. Scheele, İsv. kimyacı. & İsv tung ağır + İsv sten taş

tünik [Hayat 1961] ~ Fr tunique bir tür entari ~ Lat tunica a.a. ~ Fen

tüp [xx/a] ~ Fr tube tüp, boru ~ Lat tuba " tuba

tur [REkrem <1887] ~ Fr tour dönme, dolaşma, döngü, gezi < Fr tourner dönmek, dolaşmak ~ Lat tornare a.a. " torna

tür YT [Fel 194+] nevi, çeşit ~ Tü tür [viii+ Uy] kök, soy, ırk < Tü *tüü- kökten bitmek, kökleşmek " dip1

• Türkiye Türkçesinde 15. yy'dan sonra yazılı örneğine rastlanmayan bir kelime iken Dil Devrimi döneminde canlandırılmıştır. Normal fonetik evrim çerçevesinde TTü dür telaffuzu beklenir; fakat karş. türlü. • Anlam evrimi için karş. ırk.

tura paranın arka yüzü < Tü tuğra padişah mührü " tuğra

• Osmanlı paralarının arka yüzünde tuğra olduğu için.

türab [Yus xiv] ~ Ar turāb [#trb] toprak

turaç [Ferec xv] ~ Ar durrāc [#drc] sülüne benzer tür kuş, francolinus

türban [xx/a] Batıda 1920'li yıllarda moda olan sarık şeklinde kadın başlığı; [xx/c] 1980'li yıllardan itibaren bir tür başörtüsünün adı ~ Fr turban Türk sarığı ~ Tü tülbend kavuk üstüne sarılan sarık " tülbent

---

• Aslen Türkçe olan sözcük Batı dillerinden anlamı değiştirilerek geri alınmıştır.

turban >> " türban

türbe [Env xiv] ~ Ar turbat [#trb msd.] toprak, kabir " türab

türbin [xx/a] ~ Fr turbine hava veya su akımıyla dönen motor ~ Lat turbo, turbin- girdap, hortum, topaç, makara ~ EYun turbē girdap ~ HAvr *tur-bā- < HAvr *(s)twer-1 girdap, alabora

---

• Karş. Lat turbare (fırıl fırıl çevirmek, karıştırmak) < turbo.

turbo [xx/c] ~ İng turbo- türbin motorlu, (mec.) çok hızlı " türbin

türbülans [xx/c] girdap, düzensiz hava akımı ~ Fr turbulence karışıklık, girdap < Lat *turbulare girdap yapmak, topaç gibi dönmek < Lat turbo girdap " türbin

türe[mek YT [CepK 1935] peyda olmak, hasıl olmak ~ Tü türe- [xv+ Çağ] doğmak, üremek, ortaya çıkmak = Tü törü- [xi Ha] a.a. < Tü tür kök, soy, ırk " tür

---

• Türkiye Türkçesinde örneği bulunmayan bir fiil iken Dil Devrimi döneminde Çağatayca kaynaklardan derlenmiştir. Normal fonetik evrim düre- biçimi beklenir; ancak karş. TTü türedi.

türedi <Tü [xvi] kökeni belirsiz, sonradan çıkma < Tü türe- " türe-

türev YT [Geom 193+] derivatif < Tü türe- " türe-, +ev

• Fr dériver (türemek) sözcüğünden esinlendiği açıktır.

turfanda [DK xv] ~ Fa Turfanda/tarwanda yeni çıkmış ve ender şey, vaktinden önce yetişen ürün < Ar Turfat [#Trf] sanatın uç noktası, ender ve görülmemiş şey, çok değerli hediye " taraf

turist [Aİhsan 1891] ~ Fr touriste zevk ve merak için gezen kimse ~ İng tourist 1. Avrupa ülkeleri turuna (grand tour) çıkan kimse [xviii], 2. zevk ve merak için gezen kimse [xix] < Fr tour dolaşma, döngü " tur

---

• 18. yy'da İngiltere'ye özgü bir kurum iken, y. 1815'ten itibaren Fransızcada "İngiliz gezgin" anlamında kullanıma girmiştir.

Türk Tü [vi] Türk bir kavim adı Tü tür kök, soy, ırk " tür

• "Belli bir soydan gelen" ya da "ortak bir (mitik) atadan türeyen" anlamında. 10. yy'dan itibaren rastlanan "güçlü, kuvvetli" anlamı şüphesiz politik kökenli bir yakıştırmadır.

türkü [Mercimek xv] ; [Arg xvi] türkî 1. Türke özgü, Türk usulü, 2. köylü havası < öz Türk " Türk

---

• Türk sözcüğü burada "köylü, yörük, kaba saba kimse" anlamında kullanılmıştır.

türkuaz [Hay 1959 195+] ~ Fr turquoise "Türk taşı", mavi renkli süs taşı < öz Turc " Türk

türlü Tü [Uy viii+] türlüg çeşitli < Tü tür çeşit, cins, soy " tür

turna Tü [xi] turna bir kuş türü; [Men xvii] turna balığı bir balık türü

turne [xx/a] ~ Fr tournée dolaşma, tur " tur

turnike [xx/a] ~ Fr tourniquet dönme dolap, turnike " tur

turnusol [ARasim 1897-99] ~ Fr tournesol 1. günebakan çiçeği, ayçiçeği, 2. ayçiçeği veya başka bitkilerden elde edilen ve bir asitle birleştiğinde kırmızıya dönüşen koyu mor boya < Fr tourne au sol güneşe döner & Fr tourner dönmek + Fr sol güneş " tur, solaryum

turnuva [Cumh 1928] ~ Fr tournoi 1. bir tür cirit oynu [esk.], 2. birkaç karşılaşmadan oluşan yarışma < Fr tournoyer kendi ekseni etrafında dönmek, döne döne gitmek " tur

turp [xiv] ıtrıb a.a. ~ Fa turb kökü yenen malum bitki, raphanus sativus

turşu [xiv] turşi ekşi; [xvii] türş vulg. türşi/turşu tuzlanıp sirkeye yatırılmış sebze ~ Fa turş ekşi veya tuzlu, ağız yakan (= Ave trşna- ağzı kurumak veya buruşmak) ~? HAvr *trs- < HAvr *ters- kurumak " taraça

---

• Aynı kökten Lat terra (kuru yer, toprak), İng thirst (susamak).

turta [xx/b] bir çeşit pasta ~ İt torta her çeşit pasta ~ OLat torta yuvarlak ekmek " tart

turunç [Yus, Gül xiv] ~ Fa turung/turunc turunç, citrus medica veya citrus vulgaris

turuncu [Men xvii] türüncî turunç rengi < Tü turunc " turunç

tuş [xx/b] ~ Fr touche 1. klavye birimi, 2. güreşte rakibin sırtını yere getirme < Fr toucher dokunmak ~ OLat *toccare [onom.] a.a.

tuşe [xx/b] ~ Fr toucher 1. dokunmak, 2. dokunuş, özellikle piyano çalış tarzı, el mahareti " tuş

tut[mak Tü [viii] tut- a.a.

tüt[mek Tü [Uy, Kaş viii+] tüt-/tüte- duman etmek, tütmek

tutam <Tü [DK xv] deste < Tü tut- " tut-

• Fiil köküne eklenen -em ekinin işlevi açık değildir. Tutum sözcüğünden dissimilasyon düşünülebilir.

tutanak YT [194+] zabıt < Tü tut- " tut-

tutifruti [xx/c] karışık meyveli dondurma ~ İt tutti frutti tüm meyveler & İt tutti [çoğ.] tüm (< Lat totus a.a.) + İt frutti [çoğ.] meyveler (< Lat fructus meyve) " total, fruktoz

tutkal <Tü [xvi] dutkal/tukkal zamk; [Çağ xv] tutğal yapıştırıcı madde < Tü tut- " tut-

---

• -ğal/-kal ekinin işlevi açık değildir.

tutmaç Tü [xi] tutmac ince doğranmış hamurdan yapılan Türk yemeği, erişte

tutsak <Tü [DK xiv] esir < Tü tut- " tut-

tütsü Tü [Uy viii+] tütsüg a.a. < Tü tüt- " tüt-

tutukla[mak YT [TDK 1944] rehin vermek; [TDK 1955] tevkif etmek < Tü tut- " tut-

tütün Tü [Uy viii+] tütün tüten şey, duman; [Men xvii] duman, tütün bitkisi < Tü tüt- " tüt-

tutuş[mak Tü [Uy, Kaş viii+] tutuş- karşılıklı tutmak, kavgaya tutuşmak; [Men xvii] ateş tutmak, alev almak < Tü tut- " tut-

tutya ~ Ar tūtiyā’ çinko veya çinko oksit

tuval/tual [ResCGaz 1912] ~ Fr toile 1. seyrek dokunmuş kumaş, bez, çul, 2. üzerine resim yapılan bez ~ Lat tela bez " tela

tuvalet [188+] toalet giyim ve makiyaj masası; [ARasim 1897-99] kadın giyim ve donanımı; [xx/b] hela ~ Fr toilette [küç.] 1. kadın giyim ve donanımı [xvii], 2. giyim ve makiyaj odası [xviii], 3. hela [xix] < Fr toile bez, çul " tuval

tüvit [Hay 1959 195+] ~ İng tweed bir tür yünlü kumaş < öz Tweed İskoçya’da bir nehir

---

• Eski adı twilled (çapraz dokunmuş) olan kumaşın ticari ismi olarak 19. yy’da benimsenmiştir.

tüy Tü [Uy viii+] tüü/tüw kıl, saç, yün, kuş tüyü < Tü *tüüğ biten şey < Tü *tüü- bitmek, kökten bitmek " dip1

tüy[mek [LG 188+] tığmak/tüymek savuşmak, kaçmak (argo) ~? Çing

tüyo [xx/b] gizlice verilen ipucu ~ Fr tuyau 1. küçük boru, kulak deliği, 2. at yarışında "kulağa fısıldanan" bilgi < Ger *thuta boru

---

• Fransızca sözcüğün mecazi anlamı dire dans le tuyau de l’oreille (kulak deliğine söylemek, sır vermek) deyiminden türemiştir.

tuz Tü [Uy viii+] tuz (= Moğ dabusu(n) a.a.)

tuzak Tü [xi] tuzak a.a.

tüzel YT [CepK 1935] adli < Tü tüze [1935 YT] adalet < Tü tüz [viii+ Uy] düz, doğru " düz

---

• Fr droit (düz, hukuk) ve İng right (düz, hukuk) kelimelerine kıyasla üretilmiştir.

tüzük YT [CepK 1935] nizamname < Tü tüz- [viii+ Uy] dizmek, düzeltmek, düzenlemek " düz-

uç Tü [viii] ūç bitim yeri, son, kenar, uzak < Tü *uw(ı)ş < Tü *ū-/*uw- uzaklaşmak, uzamak

---

• Aynı kökten uz (uzak), uç- (uzaklaşmak).

üç Tü [viii] üç a.a.

uç[mak Tü [viii] ūç- uçmak, uzaklaşmak, ölmek < Tü *uw(ı)ş- < Tü *ū-/*uw- uzaklaşmak " uç

uçak YT [CepK 1935] tayyare meydanı; [TDK 1944] tayyare < Tü uç- " uç-

uçarı <Tü [LO xix] çapkın, ziyade haşarı < Tü uç- " uç-

• -arı ekinin işlevi belirsizdir. Belki haşarı kelimesine kıyasla.

üçgen YT [Geom 193+] müselles " üç, +gen

• Atatürk tarafından bulunan kelimelerdendir.

uçkur Tü [Kaş, İdr xi] iç kur don kuşağı; [Men xvii] uçkur a.a.
& Tü iç + Tü kur kuşak, kemer " iç, kuşak

ücra <Tü [xix] ucra/ucrak en uçta veya kenarda olan, tenha, ıssız
< Tü *ucra- uzaklaşmak? < Tü uç " uç

• Belki Ar hucrat (uzakta olma, terkedilmiş olma) sözcüğünün etkisiyle telaffuz değişikliğine uğramıştır.

ücret [xiv] ~ Ar ucrat [#'cr msd.] emeğin karşılığı " ecir

ucube ~ Ar cucūbat^ [#ccb sf. f.] çok tuhaf ve garip şey " acep

uçuk1 <Tü [Men xvii] uçuk dudakta çıkan sivilce, herpes < Tü *uçcuk [küç.] < Tü uç " uç

uçurum Tü [Uy viii+] uçruğ dağ başı, zirve, dağın uç noktası; [Kıp xiv] uçurum yar < Tü uç " uç

ucuz Tü [Or viii] ūçuz kolay, değersiz, hafif, az

ud >> " ut

ufak Tü [Uy viii+] uwşak/ufşak küçük; [MŞ xiv] uvak < Tü uwşa- [viii+ Uy] küçültmek, ufaltmak, öğütmek < Tü *oğ-/ow-/uw- [viii+ Uy] a.a. " oğul

---

• Nihai kök *oğ- olup ğ > w ve w sesi etkisiyle o > u dönüşümleri görülür.

ufala[mak <Tü [LO xix] ufakla- < Tü ufak " ufak

ufki ~ Ar ufqī [nsb.] ufka ait, yatay " ufuk

üfle[mek <onom [Men xvii] öfle- < Tü öf/üf [onom.] esme ve üfleme sesi " of

ufuk/ufk- [Aş xiv] ~ Ar ufq [#'fq] a.a.

üfür[mek <onom [Arg xvi] üfürmek ; [BK 1799] üfürük
< Tü *üfkür- < Tü üf [onom.] esme ve üfleme sesi " of, +kir-

uğra[mak Tü [Uy viii+] oğra- karşılaşmak, rast gelmek, yoluna çıkmak
< Tü oğur denk gelme, tesadüf " uğur

• Karş. Fa rāst (uğur, hayır) > rāst āmadan (denk gelmek, rastlamak).

uğraş <Tü [TS xiv-xviii] karşılaşma, çarpışma, mücadele < Tü uğra- " uğra-

---

• Türkçe "çarpışma, savaşma" ifade eden sözcüklerde -ş ekinin ikili kullanımı dikkat çekicidir. Karş. savaş/savaş-, güreş/güreş-.

uğraş[mak Tü [xi] oğraş- rastlaşmak, yolları kesişmek, biribirine karşı varmak < Tü oğra- karşılaşmak " uğra-

uğru Tü [Uy, Kaş viii+] oğrı hırsız, eşkiya, yol kesen < Tü oğra- " uğra-

---

• Birincil anlamı "yol kesen" olmalıdır. Karş. ETü oğrak (bir tür kötü ruh).

uğul onom uğultu sesi

uğur/uğr- Tü [Uy viii+] oğur fırsat, denklik, uygunluk, tesadüf; [xi] oğur şans, talih; [Yenisey y. viii] oğur bir şeyin karşılığı, ivaz

---

• Sözcüğün esas anlamı "iki şeyin aynı ana denk gelmesi, tesadüf, rastlaşma" olup "hayırlı tesadüf" ve "hayırlı tesadüfe yol açan güç, baht, talih" anlamları ikincildir.

uhde [TS* xvi] cuhde ~ Ar cuhdat^ [#chd msd.] üstlenme, sorumluluk < Ar cahada tanıdı, kabul etti, üstlendi " ahit

uhrevi ~ Ar uχrawī [#’χr nsb.] sonraki dünyaya ait < Ar uχrā’ [f.] sonraki dünya < Ar āχir son, sonraki " ahir

uhuvvet ~ Ar uχuwwat [#’χw msd.] kardeşlik < Ar aχ kardeş " ahi

ukala ~ Ar cuqalā’ [#cql çoğ.] akıllılar < Ar cāqil " akil

ukde ~ Ar cuqdat^ [#cqd msd.] düğüm " akit1

ula[mak Tü [viii] ula- eklemek, birleştirmek, buluşmak, ulaşmak

---

• Bul- köküyle ilişkisi düşünülebilir. Karş. of, usan-, üleş-.

ulak Tü [Uy viii+] ulağ (= Moğ ulağa(n) menzil atı) " ula-

ulan ünl [xx/b] kaba hitap deyimi < Tü oğlan " oğlan

• 1950’lerden önce yazılı örneğine rastlanmamıştır.

ulaş[mak Tü [xi] ulaş- buluşmak, bitişmek < Tü ula- eklemek, ulaşmak, buluşmak " ula-

ulema [xiv] ~ Ar culamā' [#clm çoğ.] alimler, bilginler < Ar cālim " alim

üleş[mek Tü [Kaş xi] üleş- paylaşmak, bölüşmek < Tü üli- [viii] bölmek, taksim etmek, paylaştırmak " böl-

---

• Yuvarlak ünlüden önce b- sesinin düşmesi tipiktir. Karş. usan-

ülfet [xiv] ~ Ar ulfat [#'lf msd.] alışıklık, tanışıklık < Ar alafa [msd. alf] alışık idi, alıştı, evcilleşti, uydu, bağdaştı (= Aram #'lp alıştırma, evcilleştirme = Akad ulāpu bağ, ittifak)

ülke [Çağ xv] ölke memleket, diyar, bir devletin egemenlik alanı; [Men xvii] ölke ~? Moğ ölke dağın güney yamacı

ülkü YT [CepK 1935] mefkûre, ideal ~ Tü ilgü/ilkü/ülkü [xiv Kıp] hedef, ok nişangâhı < Tü il ön, ileri " ileri

---

• Kıpçakça sözcük ETü ülgü (pay, hisse, ölçü, terazi - viii+ Uy, xi) ile birleştirilemez.

ülser [xx/b] ~ Fr ulcère deri veya mukoza lezyonu ~ Lat ulcus, ulcer- kapanmayan yara ~ HAvr *elk-es- yara

ültimatom [ARasim 1897-99] ~ Fr ultimatum pazarlıkta son teklif ~ OLat ultimatum [n.] en son şey < Lat ultimus [sup.] son, en uzak < Lat uls, ult- öte " ültra+

ultra >> " ültra+

ültra+ ~ Fr/İng ultra- öte (sadece bileşiklerde) ~ Lat ultra öte, daha uzak ~ HAvr *ul-tero- daha öte, en öte < HAvr *al-1 öte, başka " alegori

ültramarin [xx/b] ~ Fr ultramarine 1. denizaşırı yerlere ait olan, 2. lapis lazuli taşı, bu taşa özgü lacivert renk < Lat ultramare denizaşırı, Ortaçağda Doğu Akdeniz ülkelerine verilen ad & Lat ultra öte + Lat mare deniz " ültra+, marina

---

• Lapis lazuli taşı Arap ülkelerinden (gerçekte doğu İran'dan) geldiği için.

ültrason [xx/c] ~ Fr ultrason sesötesi & Fr ultra- öte + Fr son ses " ültra+, sonar

ültraviyole [xx/b] ~ Fr ultraviolet morötesi & Fr ultra- öte + Fr violet menekşe, mor < Lat viola menekşe " ültra+, iyot

ulu Tü [viii] uluğ büyük

ulu[mak Tü [Uy viii+] ulı- kurt ulumak, yüksek sesle ağlamak

ulufe [DK xiv] sipahi askerin hayvanı için ödenen yem parası ; [Men xvii] padişah hizmetinde bulunanlara ödenen ücret ~ Ar culūfat^ [#clf çoğ.] hayvan yemi olarak verilen ot, yonca < Ar calaf " yulaf

ulus [TS xiv-xviii] göçebe aşireti, Türkmen kavmi; [xx/b] millet (Fr nation karşılığı) ~ Moğ ulus kağan ailesinin her bir üyesine tahsis edilen ülke, devlet, pay ~ Tü ülüş [viii+ Uy] a.a. < Tü üli- paylaştırmak, bölmek " üleş-

• Nihai kökeni Türkçe olmakla birlikte -s biçimi Moğolcadan alınmıştır.

ulusalcı [Hürr 1999] geleneksel ulusçu/milliyetçi düşünceden farklı sayılan bir siyasi görüş < Tü ulusal " ulus

• 2000 yılı dolayında Mümtaz Soysal ve Doğu Perinçek tarafından popülerleştirildi.

ulvi [Aş xiv] ~ Ar culwī [#clw nsb.] yüksek, yüce < Ar culw [msd.] yükseklik " ali

ulya ~ Ar culyā’ [#clw f.] pek yüksek, en yüksek (dişil) < Ar aclā’ [kıy.] pek yüksek, en yüksek " ali

um[mak Tü [Uy viii+] um- dayanmak, sığınmak, güvenmek

umacı

umar YT [196+] çare < Tü um- " um-

• -ar ekinin işlevi belirsizdir. Gider, değer, eder vb. örneklerde ismi fail üreten Türkçe -er ekiyle birleştirilemez.

umde ~ Ar cumdat^ [#cmd msd.] dayanak, temel ilke " amut

ümera [xi] ~ Ar umarā’ [#’mr çoğ.] emirler, beyler " emir2

ümit [Yus, Gül xiv] ümīd/ümīδ ~ Fa umēd/omēd umut, beklenti ~ OFa ummēd a.a.

• Tü umut sözcüğünden alındığına ilişkin görüş dayanaktan yoksundur. Karş. umut.

ümitvar [Gül xv] ~ Fa umēdwār umutlu ~ OFa ummēdwār " ümit, +vari

umman [Aş xiv] büyük deniz ~ Ar cummān 1. Arabistan’ın güneydoğusunda bir ülke, 2. bu ülkenin güneyi ile Hindistan arasındaki deniz, Hint Okyanusu

ümmet [Kut, Aş xi] ~ Ar ummat [#'mm msd.] ulus, kavim, özellikle islam toplumu ~ Aram ūmmətā kavim ~ Akad ummātu a.a. " ümmi

---

• Arapça sözcük nihai olarak "bir anadan doğanlar, soy, aşiret" anlamındadır. Karş. Ar umm (ana, anne). Öte yandan karş. millet.

ümmi [xiv] okuma yazma bilmeyen ~ Ar ummī [#'mm nsb.] "anadan doğma", saf, cahil < Ar umm anne (= Aram 'emā a.a. = İbr 'ēm a.a. = Akad ummu a.a.)

umran ~ Ar cumrān [#cmr msd.] bayındırlık, mamurluk < Ar camara canlandırdı, şenlendirdi, mamur ve bayındır kıldı, inşa etti < Ar cumr ömür, yaşam " ömür

umre ~ Ar cumrat^ [#cmr msd.] ziyaret, hac mevsimi dışında yapılan Kâbe ziyareti " umran

ümük >> " imik

umum ~ Ar cumūm [#cmm msd.] genellik, bütünlük, kamu, halk, herkes < Ar camma kucakladı, içerdi, kapsadı (= Aram cammā klan, aşiret, boy = İbr cām halk, kavim = Fen cm a.a.)

• Ar camm (babanın erkek kardeşi, amca) esasen "akraba, aynı kabileden olan kişi" anlamındadır.

umumhane + genelev & Ar cumūm genel + Fa χāna ev " umum, hane

umur [MMem xvi] ~ Ar umūr [#'mr çoğ.] işler, ilgi alanları < Ar amr iş, ilgi alanı " emir1

umursa[mak [LO xix] umursan- iş edinmek, üstüne almak, önemsemek < Ar umūr " umur

umut <Tü [DK xiv] beklenti, talep Tü um- " um-

• Fa ūmēd sözcüğünün etkisiyle -t sesini kazanmış veya doğruca Farsçadan alınmış olması ihtimal dahilindedir. Karş. ümit.

un Tü [xi] un

ün Tü [Uy viii+] ün seda, insan sesi; [xix] tanınma, meşhur olma

üni+ ~ Fr/İng uni- bir < Lat unus bir ~ HAvr *oi-no- bir

• Aynı kökten İng one, Alm eins (bir).

üniforma [188+] tek tip giysi ~ Fr uniforme bir biçim, bir örnek " üni+, form

ünite [DTC 1943] ~ Fr unité birlik, birim ~ Lat unitas < Lat unus bir " üni+

üniter [xx/c] ~ Fr unitaire 1. birci, Hıristiyanlıkta teslis doktrinini reddeden Michel Servetius'un öğretisini izleyen kimse [xv], 2. siyasette birlikten yana olan ~ YLat unitarius < Lat unitas birlik " üni+

üniversel [xx/b] ~ Fr universel evrensel ~ OLat universalis < Lat universus biraraya gelmiş, bütün, tüm & Lat unum bir + Lat vertere, vers- dönmek " üni+, versiyon

üniversite [xx/b] ~ Fr université üniversite ~ OLat universitas 1. lonca, tüzel kişilik, birlik, 2. 13. yy'da Paris, Oxford ve Cambridge'de öğrenci ve öğretim üyelerinin haklarını korumak üzere kurulan loncalara verilen ad < Lat universus tüm, genel " üniversel

ünle[mek <Tü [ARasim 1897-99] bağırmak < Tü ün ses " ün

ünlem YT [TDK 1944] nida < Tü ünle- " ün

ünsiyet [KT xix] alışkanlık, dostluk, yakınlık < Ar uns [#'ns msd.] evcil ve yumuşak başlı olma, alışkanlık, dostluk, yakınlık < Ar anisa dostça ve tatlılıkla davrandı, alıştı, evcilleşti, yakınlık gösterdi, yumuşadı " insan

---

• Zaten masdar olan uns sözcüğüne masdar inşa eden -iyet eki eklenmesi Türkçeye mahsustur.

unsur [Env xv] ~ Ar cunSūr [#cSr] 1. öz, soy, asıl, 2. (felsefede) varlığın özünü oluşturan dört ögenin her biri < Ar caSara özünü çıkardı " usare

unut[mak Tü [Uy viii+] unıt- a.a.

unvan ~ Ar cunwān kenar yazısı, etiket, belirteç, simge, lakap < Ar can üst, yan, üzeri (edat)

ur Tü? [MŞ xiv] (= Moğ ur ağaçtaki yumru, tümör)

uranyum [xx/a] ~ YLat uranium bir element ☼ 1789 Klaproth, Alm. kimyacı < öz Uranus 1. Yunan mitolojisinde tanrıların atası, 2. 1781 yılında keşfedilen gezegen < EYun ouranós gökler, gökyüzü

urba [Men xvii] giysi ~ İt roba giysi, özellikle pahalı ve değerli giysi " roba

üre [192+] ~ Fr urée idrarı oluşturan maddelerden biri ~ EYun oúron idrar ~ HAvr *əwor-so- < HAvr *wers-2 damlatmak, akıtmak

üre[mek Tü [xi] üdre- artmak, çoğalmak

• Karş. Moğ ürged- (genişlemek, artmak, çoğalmak), ürgen (geniş, bol).

EŞKÖKENLİLER:
Tü ü?re- : üre-, üretim, ürün

üremi [xx/a] ~ Fr urémie idrarda kanama " üre, hem(o)+

üretan [xx/c] ~ Fr uréthane kimyada ürik asit esteri / İng urethane a.a. " üre

üretim YT [CepK 1935] istihsal < Tü üret- " üre-

urgan Tü [Uy viii+] urk/uruk ; [Oğ xi] örgen keçi kılından veya yünden örülmüş ip (= Moğ urgan atları yakalamaya yarayan ilmikli ip, kement)

• Karş. EYun órganon (kaba ip). Her iki dilde bilinmeyen bir üçüncü dilden alıntı olduğu varsayılabilir.

ürk[mek Tü [viii] ürk- (= Moğ ürge-/ürgü- korkmak)

ürper[mek Tü [xi] ürper- a.a.; [Men xvii] ölper-

ürtiker [xx/b] ~ Fr urticaire kurdeşen, ciltte kaşıntılı kızarıklık < Lat urtica ısırgan otu

ürü[mek Tü [Uy viii+] ür- 1. kabarmak, şişip üfürmek, 2. havlamak

ürün YT [CepK 1935] semere, mahsul Tü üre- " üre-

• Üre- fiilinden türetiliş biçimi açık değildir. Karş. Moğ üren (tohum, meyve, mahsul).

üryan [xiv] ~ Ar curyān [#cry msd.] çıplak " ari1

üs/üss- ~ Ar uss [#’ss msd.] 1. temel, baz, esas, 2. matematikte bir sayının üssü (= Aram ’ūşşā [#’wş] temel, baz, esas = Akad uşşu a.a.)

EŞKÖKENLİLER:
Ar #'ss : esas, müesses, müessese, tesis, üs

us Tü [Uy, Oğ viii+] us akıl, idrak, hayır ve şerri ayırt ediş yeteneği

uşak Tü [Uy viii+] uwşak her şeyin küçüğü, ufak; [DK xiv] uşak küçük şey, çocuk; [KT xix] yardımcı çocuk, çırak < Tü uwşa- ufalamak, öğütmek " ufak

usan[mak Tü [Uy viii+] βusan- sıkıntıya düşmek; [xi] osan- sıkılarak ilgisini kaybetmek " boğ-

---

• Yuvarlak sesli etkisiyle inisyal b > w > 0 dönüşümü tipiktir.

usare ~ Ar cuSārat^ [#cSr msd.] öz suyu < Ar caSara [msd. caSr] sıkarak suyunu çıkardı (= Aram #cSr ayağıyla basma, ezme)

üşen[mek Tü [xi] osan- işten kaçınmak, ihmalci olmak; [Kıp xiv] oşan- ; [DK xiv] üşen- " usan-

---

• Usan- fiilinin varyant biçimidir; modern kullanımda anlamı ayrışmıştır.

uskumru [Amr xv] uskumri ~ Yun skoúmbri bir balık türü, scomber ~ EYun skómbros a.a.

• Lat scomber (a.a.) muhtemelen Yunancadan alınmıştır.

uskuna [LO xix] ~ İng schooner bir tür yelkenli tekne ☼ 1713 Andrew Robinson, İng. tekne yapımcısı ~ İng to scoon su yüzeyinde kaydırmak, kayarak gitmek

uskur [KT xix] gemi pervanesi ~ İng screw 1. vida, 2. her türlü helezoni aygıt, gemi pervanesi ~ EFr escrove dişi vida, civata somunu ~ Lat scrofa dişi domuz

uslu <Tü [Arg xvi] uslı akıllı < Tü us akıl " us

üslup [MMem xvi] üslub ~ Ar ’uslūb [#slb] 1. yol, 2. tarz, stil, yöntem, moda

üst Tü [Uy viii+] üst a.a. < Tü *üz(ü)t < Tü üz yukarı, üst

EŞKÖKENLİLER:
Tü üze : üzere, üst, üstlen-, üstün

usta [xiv] ~ Fa ustā/ustād üstad " üstad

üstad [Aş xiv] ~ Fa ustād/awstād/ustā bilgi ve zanaat sahibi, öğretmen, sanatkâr ~ OFa awastād a.a. ~ Ave ava-stāta- başında duran, öncü, veli < HAvr *stā-ta- duran < HAvr *stā- durmak " istasyon

üstlen[mek YT [CepK 1935] üsten- taahhüt etmek; [TDK 1944] üstlen- < Tü üst " üst

üstübeç ~ Ar isfīdac/isfīdāc kurşundan elde edilen beyaz boya ~ OFa spītāg a.a. < OFa spīt/spēt beyaz (= Ave spaēta- a.a. = Sans śvēta a.a.)

üstün Tü [Uy viii+] üstün/üztün yukarı, yukarıda < Tü üst " üst

üstüpü [Arg xvi] stübi ~ Yun stoúpi kalafatta gemi tahtaları arasına sıkıştırılıp ziftlenen bez yumağı, paçavra ~ EYun styppē a.a. " stop

---

• Aynı kökten İng stuff, Fr étoffe (paçavra, bez), İng stop (1. tıkaç, 2. durdurmak) < OLat stuppa/stuppare < EYun.

ustura [Men xvii] üstüre vulg. ustura ~ Fa ustura sakal traşı için kullanılan keskin bıçak ~ OFa awēstarag a.a.

usturlap [MMem xvi] ~ Ar usTurlāb yıldızların konumunu ölçerek yer belirleme aleti ~ EYun astrólabon "yıldız tutan", usturlap & EYun astēr yıldız + EYun lambánō, lab- almak, tutmak " astr(o)+, lemma

usturup [xx/a] adap ve usule uygunluk ~ ?

üşü[mek Tü [xi] üşi-/üşü- a.a.

usul [Aş, Yus xiv] yol, yordam, yöntem ~ Ar uSūl [#'Sl çoğ.] 1. ilkeler, aksiyomlar, kökler, atalar, 2. İslam hukukunda genel ilkeler < Ar aSl kök, ilke " asıl

üşür[mek <Tü [DK xiv] bir yere toplamak, üşüştürmek < Tü üş- [xi] 1. üşüşmek, toplanmak, 2. delgeç ile delmek

---

• Eski Türkçe fiilin iki anlamı arasında semantik ilişki belirsizdir. Tü kılıç üşürmek deyiminde her iki anlamın etkisi olabilir.

üşüş[mek Tü [xi] üşüş- birikmek, toplanmak < Tü üş- [xi] üşüşmek, toplanmak

ut/ud ~ Ar ūd bir müzik aleti, ut ~? OFa rūd müzik aleti, saz

üt1[mek1 Tü [Uy viii+] ut- kumarda veya savaşta kazanmak

• Ses değişimi belki üt-2 (yakmak, alev tutmak) fiilinin etkisiyle.

üt2[mek2 Tü [xi] üt- kıl yakmak, aleve tutmak

utan[mak Tü [Uy viii+] uwtan- a.a.; [Oğ xi] utan- a.a.; [Çağ xv] utğan- a.a. < Tü uwut/ūt utanma duygusu, ar, haya [Or viii], edep yeri [Uy viii+]

utangaç <Tü [TS xvi xvi] utangan/utansak/utancak ; [LO xix] utangaç < Tü utan- " utan-

---

• -gaç eki muhtemelen -cak ekinin metatezli halidir. Üşengeç sözcüğü yakın devirde buna kıyasla türetilmiş olabilir.

uterus [xx/b] üterüs ~ Lat uterus rahim ~ HAvr *udero- karın, rahim " hister(o)+

utku YT [CepK 1935] zafer < Tü ut- [ix Uy] savaşta veya kumarda yenmek " üt-1

ütopya [xx/b] ütopi ~ YLat utopia siyasi bir ideali ifade etmek için tasarlanan hayali ülke ☼ 1516 Sir Thomas More, İng. yazar ve siyaset adamı & EYun oú değil + EYun tópos ülke, yer " top(o)+

ütü Tü [Uy viii+] ütüğ a.a. < Tü üt-/üti- " üt-2

üvendire [EvÇ xvii] ügendire ~ Yun/EYun boukéntri(on) öküz dürtmek için kullanılan sivri sopa & EYun boús sığır, öküz + EYun kéntrion batırılan şey, sivri uçlu nesne " bütan, santra

uvertür [xx/a] ; [xx/c] gösterinin ilk bölümünde sahneye çıkan acemi sanatçı ~ Fr ouverture 1. açılış, 2. bir müzik eseri veya gösterinin başlangıç bölümü ~ OLat *opertura ~ Lat apertura açılış " aperitif

üvey Tü [xi] ögey ana veya babası bir olmayan kardeş Tü ög2 ana " öksüz

---

• Asıl anlamının "ana bir" olduğu düşünülebilir.

üveyik [DK xiv] üveyke/ivike bir kuş türü ~ ?

üvez1 Tü? [Kıp xiv] iyez/üyez/üvez sivrisinek veya tatarcık

üvez2/üğez [LO xix] muşmulaya benzer bir meyve ~ ?

uy[mak Tü [viii] ud-/ut- peşinden gitmek, intibak etmek, uyum sağlamak

uyak YT [CepK 1935] şiar; [194+] kafiye < Tü uy- " uy-

uyan[mak Tü [Uy viii+] oδun- a.a. < Tü *oδ-/*uδ- uyandırmak? (= Moğ udu- uyandırmak, harekete geçirmek, başlatmak)

• Uyu- fiiliyle ilişkisi olmadığına dikkat edilmelidir.

uyar[mak Tü [Uy viii+] odğur-/udğur- uyandırmak, uykudan kaldırmak < Tü oδuğ/uδuğ [viii+ Uy] uyanık < Tü *oδ-/*uδ- uyandırmak? " uyan-

uydu YT [TDK 1944] peyk < Tü uy- tabi olma, ardından gitme, takip etme, tapma [esk.] " uy-

uydur[mak <Tü [Arg xvi] uygun hale getirmek; [KT xix] gerçeğe aykırı hikâye anlatmak < Tü uy- " uy-

---

• Anlam ilişkisi için karş. Fa sāχtan ve Fr articuler.

üye YT [CepK 1935] aza (1. kol, bacak, kanat, 2. bir topluluğun mensubu) ~ Moğ üye 1. eklem, boğum, el-kol, dal-budak, 2. çağ, nesil

uygar YT [TarD 193+] uygur medeni; [CepK 1935] uygar ~ öz Uyğur bir Türk kavmi

uygula[mak YT [TDK 1955] tatbik etmek, intibak ettirmek Tü uygun " uy-

---

• YTü uygu (tenasüp, orantı - 1935) sözcüğüyle anlam ilişkisi gösterilemez.

uyku Tü [Uy viii+] udık/udığ a.a.; [Kıp xiv] uykı/uyku/uku/uyuku < Tü uδı uyumak " uyu-

uyluk Tü [viii] odluğ/udluğ uyluk kemiği < Tü oδul- oyulmak, oyuk olmak " oy-

uyruk YT [CepK 1935] tabi, tebaa < Tü *uyur- tabi kılmak? < Tü uy- " uy-

---

• Uydurmak fiilinin kazandığı özel ve duyarlı anlam nedeniyle, uymak fiilinden arkaik -(u)r- ekiyle geçişli fiil türetildiği anlaşılıyor.

uysal <Tü [LO xix] uyumlu, bağımlı < Tü uy- " uy-

• -sal ekinin yapısı açık değildir. Dil Devrimi öncesi Türkçede bu hece ile biten iki kelimeden biridir. Karş. kumsal.

uyu[mak Tü [Uy viii+] uδı- a.a. < Tü ū/uw [viii] uyku

uyukla[mak Tü [Uy viii+] udıkla- uyur gibi olmak, kısaca uyumak < Tü uδık uyku " uyu-

uyuş2[mak <Tü [TS xiii] duykuya dalmak, uyarlığını yitirmek < Tü uyu- " uyu-

---

• Dönüşlü (refleksif) fiil yapan -(i)ş- ekiyle.

uyuz Tü [Uy viii+] uδuz uyuşuk, miskin, kaşıntı ve halsizliğe neden olan bulaşıcı hastalık < Tü uδı- " uyu-

uz Tü [viii] ūz1 uzak < Tü *uwr < Tü *ū-/*uw- uzaklaşmak, uzamak " uç

üz[mek Tü [viii] üz- koparmak, kırmak; [LO xix] can sıkmak, kalp kırmak

---

• İkinci anlamına 19. yy’dan önce rastlanmaz.

uza[mak Tü [Uy viii+] uza- uzamak, uzak olmak < Tü uz uzak, uzun " uz

uzak Tü [xi] uzak a.a. < Tü uza- " uza-

uzam YT [CepK 1935] imtidad < Tü uza- " uza-

uzay YT [Geom 193+] mekân < Tü uza- " uza-

üzengi Tü [Uy viii+] üzengü a.a. Tü *yüz-2 halka? " yüzük

• İz (ayak tabanı?) sözcüğünden türetilmesi yeterli dayanaktan yoksundur.

üzere <Tü [TS, Kıp xiv] üzre/üzere/üzüre üzerine, üstüne < Tü üz/üze [viii] yukarı, üst " üst, +ri

---

• -re ekinin mahiyeti açık değildir. Yön edatları yapan -ri ekinin varyant biçimi olabilir.

üzerlik Tü [Oğ xi] yüzerlik bir bitki, peganum harmala

uzlaş[mak <Tü [Men xvii] uyum sağlamak, anlaşmak < Tü ūz2 usta, mahir, becerikli, sanatkâr (viii), münasip, uygun [xiv] < Tü *uδ-az uyar < Tü uδ- " uy-

---

• Diş sesi etkisiyle r > z dönüşümü Türk dillerinde tipiktir.

uzlet [Aş xiv] ~ Ar cuzlat^ [#czl msd.] köşesine çekilme, yalnızlık, izolasyon " azil

uzman YT [CepK 1935] mütehassıs < Tü ūz2 usta, mahir, sanatkâr " uzlaş-, +men2

• Fuad Köprülü tarafından üretilen bu sözcükte -man ekinin Alm fachmann (uzman) sözcüğünden esinlendiği rivayet edilir.

üzüm Tü [Uy viii+] üzüm üzüm tanesi < Tü üz- koparmak " üz-

uzun Tü [viii] uzun a.a. < Tü uz " uz

uzuv/uzv- [Aş xiv] uzv ~ Ar cuDw [#cDw msd.] 1. organ, kol ve bacak, 2. üye

vaat [xiv] va'd ~ Ar wacd [#wcd msd.] söz verme < Ar wacada söz verdi

vaaz [Yus xiv] ~ Ar wacZ [#wcZ msd.] uyarı, din ve ahlak konuşması < Ar wacaZa uyardı, vaaz etti

vabeste ~ Fa wā basta bağlı, bağımlı, tabi < Fa wā bastan geri bağlamak, bağlamak, rücu etmek & Fa wā geri + Fa bastan bağlamak " beste

vacip [Kut, Aş xi] ~ Ar wācib [#wcb fa.] zorunluk, görev " vecibe

vade [Kut, DK xi] ~ Ar wacdat^ [#wcd msd.] söz verme, vaad, bir borcun ödenmesi için söz verilen süre < Ar wacada söz verdi " vaat

vadi [xiv] ~ Ar wādin [#wdy fa.] yağışta dere yatağı olan boğaz, kanyon

vaftiz [Men xvii] vaftiz/vaftis ~ Yun báftisi suya daldırma, Hıristiyanlarda suya daldırma töreni < Yun baftízō suya batırmak, vaftiz etmek < EYun báptō suya batırmak ~ HAvr *gwābh-1 a.a.

• Karş. İng baptism, Fr baptême.

vagina >> " vajina

vagon [Düs I.4.492 187+] demiryolu arabası ~ İng wagon üstü kapalı at veya öküz arabası, demiryolu arabası ~ Ger *wagnaz araba ~ HAvr *wogh-no- < HAvr *wegh- yol almak, götürmek, (arabayla) taşımak

---

• Karş. Alm wagen (araba). Ayrıca aynı kökten İng way, Alm weg, Lat via (yol), Lat vehere, vect- (taşımak, götürmek).

vah ünl [Yus xiv] ~ Fa wāh beğenme veya teessüf belirten ünlem " eyvah

vaha ~ Ar wāHat [#wyH msd.] çölde sulak yer, vaha

vahamet ~ Ar waχāmat [#wχm msd.] hazım zorluğu, ağırlık < Ar waχima hazım zorluğu çekti, ağırlık çöktü

vahdet [Aş xiv] ~ Ar waHdat [#wHd msd.] birlik < Ar aHad/waHīd bir, tek (= Aram χad a.a. = İbr eχād a.a. = Akad ēdu a.a.)

vahim ~ Ar waχīm [#wχm sf.] zor hazmedilen " vahamet

vahiy/vahy- [xiv] vahy ~ Ar waHy [#wHy msd.] içe doğma, ilham, tanrı tarafından insana iletilen fikir < Ar waHā ilham etti

vahşet [Kut xi] vahşet yabanilik, asosyallik, düşmanlık; [Aş xiv] vahş yabani hayvan ~ Ar waHşat [#wHş msd.] 1. ıssızlık, yabanlık, 2. yalnızlıktan ileri gelen ürkeklik, yabanilik, saldırganlık, asosyallik, düşmanlık < Ar waHş bozkır, yaban, meskûn olmayan yer, evcilleşmemiş hayvan

vaiz/vaız [Gül xiv] ~ Ar wāciZ [#wcZ fa.] vaaz veren " vaaz

vajina [198+] ~ İng vagina dişilik organı ~ YLat vagina vulva ile uterus arasındaki kanal ~ Lat vagina kılıç kını ~ HAvr *wāg-īnā- yarık < HAvr *wāg- yarmak

vaka [Ferec xv] ~ Ar waqcat^ [#wqc msd.] olay " vuku

vakanüvis + & Ar waqcat^ olay + Fa nuwīs yazan (< Fa niwistan, nuwīs- yazmak = Sans niveśayati koymak, kurmak, kaydetmek, yazmak < Sans viśati girmek)

vakar [Aş xiv] ~ Ar waqār [#wqr msd.] ağırlık, ağırbaşlılık, soyluluk < Ar waqura ağırbaşlı ve soylu idi (= Akad (w)aqāru değerli veya pahalı olma = Aram #yqr a.a.)

vaki [Aş xiv] ~ Ar wāqic [#wqc fa.] vuku bulan " vuku

vakıa [Yus, DK xiv] ~ Ar wāqicat^ [#wqc fa. f.] vaki olan şey, olay " vuku

vakıf1/vakf- [xiv] vakf ~ Ar waqf [#wqf msd.] 1. durma, kalma, hareketsizlik, 2. islam hukukunda bir hayır işine mülk bağlama ve böyle bağlanan mülk < Ar waqafa 1. durdu, hareketsiz kaldı, 2. bir konunun üzerinde durdu, ilgilendi, enine boyuna inceledi

vakıf2 [Aş xiv] haberdar ~ Ar wākif [#wqf fa.] 1. vakfeden, 2. bir konuyla ilgili olan, haberdar " vakıf1

vakit/vakt- [Kut, Aş xi] vakt ~ Ar waqt [#wqt msd.] zaman

vakum [xx/a] havası alınmış ortam ~ Lat vacuum [n.] boş şey, boşluk < Lat vacuus boş < Lat vacare boşaltmak ~ HAvr *wak- < HAvr *euə- bırakmak, terketmek, boşaltmak

vakur ~ Ar waqūr [#wqr fa.] vekar gösteren < Ar waqura " vekar

vakvak onom ördek sesi

vale [xx/a] ~ Fr valet 1. hizmetkâr, genç adam, 2. iskambilde genç adam resimli kâğıt ~ OLat vasselittus hizmetçi ~ Kelt *wasso- ast, uşak

valf [xx/a] kapak, supap ~ Fr valve kapak, supap ~ Lat valva kapı kanadı ~ HAvr *wlw-ā- < HAvr *wel-3 dönmek, döndürmek

vali [xiv] yönetici ~ Ar wālin [#wly fa.] bakan, gözeten, yöneten, gözkulak olan, egemenlik yetkisini kullanan, idare eden " velayet

valide [MMem xvi] ~ Ar wālidat [#wld fa. f.] doğuran kadın, anne " velet

valiz [192+] ~ Fr valise bavul ~ İt valigia küçük bohça, bavul ~ OLat valisia a.a. ~ ?

• Muhtemelen bavul sözcüğü ile aynı kökten.

vallahi [Aş, DK xiv] yemin sözü ~ Ar wa-llāhi Allah adına " ve, allah

valör [xx/b] bankacılıkta kıymetli evrakın üzerinde yazılı değer ~ Fr valeur değer, kıymet ~ Lat valor güç, etkinlik, kıymet < Lat valere muktedir olmak, gücü yetmek, yenmek ~ HAvr *wal- güçlü olmak

vals [188+] ~ Fr valse bir tür dans ~ Alm walz < Alm walzen dönmek, yuvarlanmak ~ Ger *waljan/*waltjan ~ HAvr *wel-3 " volta

vamp [xx/b] ~ İng vamp şuh kadın < İng vampire " vampir

• 1915’te A Fool There Was adlı filmde vampir rolünü oynayan aktris Theda Bara için kullanılmıştır.

vampir [İM81 187+] ~ Fr vampire kan emici efsane varlığı ~ Alm vampir a.a. ~ Sırp vampir a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Alm vampir : vamp, vampir

vana [xx/a] musluk ~ İt vano açıklık, sıvı veya gaz çıkma deliği ~ Lat vanus < Lat *vag-nus boş " vakum

vanadyum [xx/b] ~ YLat vanadium bir element ☼ 1830 Nils Gabriel Sefström, İsv. kimyacı < öz Vanadis İskandinav mitolojisinde bir tanrıça

vandal [xx/a] ~ Fr vandale tahripkâr, saldırgan < öz Vandale 455 yılında Roma kentini işgal ve tahrip eden Cermen kavmi

vanilya [183+] ~ İt vanilla kılıç kınına benzeyen meyvesi baharat olarak kullanılan bir orkide türü ~ İsp vainilla [küç.] küçük kılıç kını < İsp vaina kılıç kını ~ Lat vagina " vajina

vantilatör [Cumh 1929] ~ Fr ventilateur rüzgâr estirici, havalandırma pervanesi < Fr ventiler havalandırma, hava akımı yapma ~ OLat ventilare < Lat ventus rüzgâr " ventil

vantrikül [xx/c] ~ Fr ventricule kalbin bir bölümü, karıncık ~ Lat ventriculus [küç.] karıncık < Lat venter, ventr- karın ~ HAvr *udero- karın, rahim " hister(o)+

vantrilok [xx/a] ~ Fr ventriloque karnından konuşan ~ Lat ventriloquus < Lat loqui konuşmak " vantrikül

vantuz [xx/a] ~ Fr ventouse emici, tedavi amacıyla kullanılan emici kap < OLat cucurbita ventosa "havalı hıyar", bir tıp gereci < Lat ventus rüzgâr, hava " ventil

vapur [183+] vapor ~ Fr bateau à vapeur buharlı gemi < Fr vapeur buhar ~ Lat vapor a.a. ~ HAvr *kwəp- < HAvr *kwēp- tütmek

var Tü [Or viii] bar sahip olunan şey, varlık, mevcudiyet < Tü bar- ulaşmak, yetişmek (= Moğ barı- elde etmek, tutmak, yakalamak, ele geçirmek, mal sahibi olmak) " var-

var[mak Tü [viii] bar- gitmek; [Uy viii+] bar- ulaşmak, yetişmek

• Final -r- içeren iki Türkçe örnekte inisyal b > v dönüşümü görülür; karş. ver-. Buna karşılık sert sessiz içeren türevlerde inisyal b- korunmuştur; karş. bark.

EŞKÖKENLİLER:
Tü bar- : barın-, bark, var, var-, varagele, vargı, varsayım, varsıl

varagele + [LO xix] bir hat üzerinde gidip gelen makara < Tü vara gele git gel " var-, gel-

varak [Aş, Yus xiv] ~ Ar waraq [#wrq] yaprak, altın veya gümüş veya kâğıt yaprağı

varaka [xiv] ~ Ar waraqat [#wrq msd.] tek yaprak, belge " varak

vardiya [LF xvi] ~ Ven vàrdia [İt guardia] nöbet < Ven vardàr [İt guardare] korumak, gözetmek, nöbet tutmak ~ Ger *ward- " gard

vareste ~ Fa wā rasta kurtulmuş, azade & Fa wā geri + Fa rasta özgür, serbest, kurtulmuş (< Fa rastan kaçmak, kurtulmak)

vargı YT [TDK 1969] bir mantıki çıkarımın sonucu < Tü var- " var-

varidat ~ Ar wāridāt [#wrd çoğ.] gelirler < Ar wārid gelen " varit

varil [MMem xvi] varel/varela ~ Ven baríl [İt barile] büyük fıçı ~ OLat barriculus a.a. " barikat

• Eskiden kullanılan varela biçimi standart İtalyancadan alınmıştır. İng barrel (a.a.) Fransızcadan alınmıştır.

varis1 [xiv] ~ Ar wāriθ [#wrθ fa.] miras edinen, mirasçı (= Aram yārətā a.a.) " irs

varis2 [xx/a] ~ Fr varice damar genleşmesi, varis ~ Lat varix, varic- varis ~ HAvr *wer-1 vücutta şiş, ben vb.

varit [xiv] varid ~ Ar wārid [#wrd fa.] 1. gelen, denk gelen, başa gelen, 2. gelir, irat " vürut

varoş [Kan xvi] müstahkem bir kasabaya bağlı köy veya sur dışı yerleşim ~ Mac város [küç.] şehircik < Mac vár şehir, kale

varsayım YT [Fel 194+] faraziye < Tü var say- " var, say-

varsıl YT zengin < Tü var " var

• Yoksul sözcüğünden kıyas yoluyla türetilmiştir.

varta [Neş xv] ~ Ar warTat [#wrT msd.] zor durum, badire

varyant [xx/b] ~ Fr variante bir şeyin değişik biçimi < Fr varier değişmek, değiştirmek ~ Lat variare değiştirmek, farklı kılmak, çeşitlendirmek ~ HAvr *wer-3 dönmek, döndürmek

varyasyon [xx/a] ~ Fr variation değiştirme, dönüştürme ~ Lat variatio " varyant

varyete [Aİhsan 1891] ~ Fr variété çeşitleme, çeşitli parçalardan oluşan müzikli gösteri ~ Lat varietas, t- a.a. " varyant

varyoz >> ağır çekiç " balyoz1

vaşak Tü? [İMüh xiii] üşek bir tür yaban kedisi, lynx; [LL 1732] üşk

---

• Belki bir Kuzey Asya dilinden. Fa/Ar waşaq biçimi Türkçeden alıntıdır.

vasat ~ Ar wasaT [#wsT msd.] orta, iki şeyin ortasında olan, ortalama

---

• Türkçede sıfat olarak kullanımı, nisbet sıfatı olan vasati'den türemiştir.

vasektomi [xx/b] ~ Fr vaséctomie meni kanallarının kesilmesi " vaz(o)+, histerektomi

vasi1 [xiv] ~ Ar wāSīy [#wSy sf.] vesayet eden, tavsiyeci, iş veya akıl veren, yol gösterici " vesayet

vasi2 ~ Ar wasīc [#wsc sf.] geniş " vüsat

vasıf/vasf- [Aş xiv] ~ Ar waSf [#wSf msd.] niteleme, nitelik " sıfat

vasıl [Aş, Yus xiv] ~ Ar wāSil [#wSl fa.] ulaşan, varan < Ar waSala bağladı, birleştirdi, uladı, ulaştırdı

vasistas [xx/b] ~ Fr vasistas gişe penceresi ~? Alm was ist das bu nedir?

• İlk kez 1776'da tesbit edilen Fransızca sözcüğün etimolojisi hakkında çeşitli rivayetler vardır.

vasıta [xiv] ~ Ar wāsiTat [#wsT fa. f.] arada olan şey, aracı, araç < Ar wasaT orta " vasat

vasiyet [Kut, DK xi] ~ Ar waSiyyat [#wSy msd.] 1. nasihat, talimat, yönerge, 2. kişinin ölümünden sonra yerine getirilmesi için bıraktığı talimat " vesayet

vasküler [xx/c] ~ Fr vasculaire damarlara ilişkin < Lat vasculum [küç.] < Lat vas bir sıvıyı tutan her türlü kap, tas, çanak " vazo

vat [xx/a] ~ Fr watt elektrik birimi ☼ 1881 Paris Elektrik Kongresi < öz James Watt İngiliz fizikçi ve mucit (1736-1819)

vatan [Yus, DK xiv] ~ Ar waTan [#wTn msd.] kişinin doğduğu veya yaşadığı yer, memleket, konut

---

• 1860'lardan itibaren, Fr patrie sözcüğünün anlam evrimine paralel olarak siyasi anlam kazanmıştır.

vatanperver + [xx/a] vatana tapan & Ar waTan vatan + Fa parwar besleyen, iaşe eden, yetiştiren, eğiten (< Fa/OFa parwardan 1. beslemek, yetiştirmek, eğitmek, 2. tapmak, tapınmak) " vatan

---

• Parwardan fiilinin Farsçada ender kullanılan ikinci anlamından türetilmiş yapay bir deyimdir.

vatka [xx/b] ~ vatka [küç.] küçük pamuk parçası < vata pamuk tıkaç, tampon = Alm watte a.a.

• Alm watte, Fr ouate, İng wad biçimleri OLat wada (tıkaç haline getirilmiş pamuk parçası)'dan alınmıştır. Sözcüğün nihai kökeni belirsizdir.

vatman [xx/a] ~ Fr wattman tramvay sürücüsü & İng watt elektrik birimi + İng man adam " vat, manken

---

• Fransızcaya özgü bir türevdir. İngilizce karşılığına rastlanmamıştır.

vatoz [xix] ~ Yun/EYun bátos 1. sokan şey, diken, 2. çarpan balığı

vaveyla ~ Ar wāwaylā "eyvah" çığlığı, feryat

vaviyen [xx/c] ~ Fr va et vient "git gel", bir tür elektrik donanımı

vay ünl [Yus, DK xiv] ~ Fa wāy esef veya acı belirten ünlem " eyvah

vaz(o)+ ~ Fr/İng vas(o)- damar (bileşiklerde) ~ Lat vas bir sıvıyı tutan her türlü kap, çanak, vazo " vazo

vaz1 geçmek [Env xv] ; [Arg xvi] vaz geçmek yolundan dönmek, feragat etmek; [LL 1732] vaz gelmek ~ Fa bāz āmadan geri dönmek < Fa bāz geri ~ OFa abāz a.a.

vaz2 [etm [xiv] ~ Ar waDc [#wDc msd.] koyma, aşağı indirme, belirleme < Ar waDaca koydu, belirledi

vazelin [xx/a] ~ marka Vaseline inceltilmiş petrol yağı ☼ 1874 R. A. Chesebrough, Amer. kimyacı & Alm wasser su + EYun elaíon yağ

vazife [xiv] ~ Ar waZīfat [#wZf sf. f.] 1. tayın, yevmiye, bir işe karşılık verilen periyodik ücret, 2. ücret karşılığı yapılan görev

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #wz?f : muvazzaf, vazife

vazıh ~ Ar wāDiH [#wDH fa.] apaçık ve net olan " vuzuh

vaziyet1 ~ Ar waDciyyat^ [#wDc msd.] konum, durum < Ar waDaca koydu " vaz2

vaziyet2 'vaziyet etmek' deyiminde ~ Fa waDci yadd el koyma & Ar waDc koyma + Ar yadd el " vaz2, yed

vazo [KT xix] ~ İt vaso saksı, çiçeklik ~ OLat vasum ~ Lat vas kap, tas, çanak, damar

ve [Kut xi] bağlaç ~ Ar wa ve (bağlaç), - adına (edat)

• İsmin -i ekli (oblique, akkusativ) haliyle kullanıldığında yemin ifade eder. Karş. vallahi, velfecri. Yazımı aynı olduğu için Osmanlıca terkiplerde çoğu zaman Farsça ū ikame edilmiştir. Karş. hamdüsena, ilmühaber, seyrüsefer, zapturapt.

veba ~ Ar wabā’ [#wb’ msd.] bulaşıcı hastalık, salgın

vebal [Yus xiv] ~ Ar wabāl [#wbl msd.] 1. ağır ve sağlıksız hava, 2. kötü bir eylemin maddi ve manevi sonuçları < Ar wabl sağanak, sel (=? Akad wabālu getirme, taşıma)

vecd [Aş xiv] ~ Ar wacd [#wcd msd.] ekstaz, çok şiddetli duyarlık hali < Ar wacada derinlemesine hissetti, çok yoğun duygusallık gösterdi, ekstaz yaşadı " vücut

veche ~ Ar wachat [#wch msd.] yön, yan, yüz < Ar wach yüz " cihet

vechile [DK xiv] vechi ile yüzünden & Ar wach yüz, cephe + Tü ile " cihet

vecibe ~ Ar wacībat [#wcb sf. f.] yapılması gereken şey, gerek, görev < Ar wacaba [msd. wucūb] gerekti, gerekli idi, zorunlu idi, vacip idi

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #wcb : icap, mucip, vacip, vecibe

veciz ~ Ar wacīz [#wcz sf.] kısa, özlü, anlamlı (söz) < Ar wacaza [msd. wacz/wucūz] özlü söz söyledi

veda [DK, Gül xiv] ~ Ar wadāc [#wdc msd.] emaneten bırakma, allaha ısmarlama < Ar wadaca emaneten bıraktı, veda edip gitti

vedet [xx/b] ~ Fr vedette 1. nöbetçi, 2. ilk sırada afişe edilen şarkıcı ~ İt vedetta nöbetçi ~ Port/İsp veleta a.a. < Port/İsp velar nöbet tutmak, uyanık kalmak ~ Lat vigilare a.a. " sürveyan

vedia [xiv] ~ Ar wadīat [#wdc sf. f.] emanet üzere verilen şey " veda

vefa [Kut, Aş xi] ~ Ar wafā’ [#wfy msd.] sözünü tutma, borcuna sadakat, görevini yerine getirme < Ar wafā sözünü tuttu, borcunu ödedi, görevini yerine getirdi

vefat [Yus, Gül xiv] ~ Ar wafāt [#wfy msd.] ölüm < Ar wafā sözünü tuttu, borcunu ödedi, görevini yerine getirdi " vefa

vehim/vehm- ~ Ar wahm [#whm msd.] kuşku, boş korku, kötülük hayal etme < Ar wahama yanlış kuşkulara kapıldı

vejetal [xx/b] ~ Fr végétal bitkisel < OLat vegetabilis bitki, sebze < Lat vegēre/vegetare canlandırmak, şenlendirmek, bitki yetiştirmek ~ HAvr *weg-2 güçlü ve canlı olmak

---

• Aynı kökten Lat vigēre (canlı ve uyanık olmak).

vejetaryen [xx/c] ~ Fr végétarien ~ İng vegetarian yalnız bitkisel besin yiyen kimse < OLat vegetabilis " vejetal

vekâlet [xiv] ~ Ar wakālat [#wkl msd.] vekil olma, vekillik < Ar wakala güvendi, güvene dayalı bir iş yükledi, görevlendirdi (= Akad wakālu güvenmek = Akad waklu resmi görevli, müfettiş)

vekil [xiv] ~ Ar wakīl [#wkl sf.] temsilci, başkası adına yetki kullanan " vekâlet

vekilharç [Men xvii] ~ Fa wakīl-i χarc harcama yetkilisi, evin alışveriş ve ödeme işlerini yapan görevli & Ar wakīl + Ar χarc harcama " vekil, harç

vektör [xx/b] ~ Fr vecteur matematikte yön ve hareket bildiren nicelik ~ Lat vector süren, götüren < Lat vehere, vect- sürmek, götürmek, taşımak ~ HAvr *wegh- yol almak, götürmek, taşımak " vagon

velakin [xi] ~ Ar wa lākin ve fakat " ve, lakin

velayet [Yus, DK xiv] ~ Ar walāyat [#wly msd.] 1. yakın olma, yanında olma, 2. koruma ve kollama, gözkulak olma, bir sorumluluk üstlenme, bir işin başında durma, velilik, valilik, evliyalık < Ar waliya 1. yakın idi, yanında idi, 2. gözetti, yönetti

---

• Aynı Arapça kökten gelen māl (sahip olunan şeyler, davar) sözcüğünden ayrı bir #mwl kökü türemiştir.

velespit [Tarik 1885] velosiped ~ Fr vélocipède bir bisiklet türü ☼ 1862 Michaux kardeşler, Fr. & Lat velox, veloc- hızlı (~ HAvr *weg-slo- < HAvr *weg-2 canlı olmak) + Lat pede ayakla (< Lat pes, ped- ayak) " ped(i)+1

velet [xiv] veled ~ Ar walad [#wld msd.] çocuk (= Aram yalədā [#yld] doğum, doğurma = İbr yeled [#yld] çocuk = Akad walādu doğurma)

velev ~ Ar wa law eğer ki

velfecri ~ Ar wa-l-facri "fecre yemin olsun", sabah namazında okunan bir ayet < Ar facr tan, gün doğumu kızıllığı " ve, fecir

velhasıl [DK xv] ~ Ar wa-l-HāSil sonuç olarak, sözün kısası " ve, hasıl

veli [Yus xiv] ~ Ar walīy [#wly sf.] 1. yakın kişi, yanında duran, yardımcı, bakan, gözeten, sponsor, 2. Allaha yakın olan kişi, evliya " velayet

veliaht [Neş xv] ~ Ar waliyyu-l-cahd "söz verilmiş yönetici", Abbasiler zamanında baştaki halife tarafından seçilen halefine verilen unvan " veli, ahit

---

• Arapça deyim ilk kez Harunürreşid’in oğlu Emin’in unvanı olarak kullanılmıştır.

velinimet + ~ Ar waliyyu-n-nicmat^ nimet gözeten " veli, nimet

---

• Anlam ilişkisi için karş. lord.

velur [192+] ~ Fr velours bir tür kadife ~ Lat villosus saçlı, tüylü < Lat vellus pösteki, yapağı, yün ~ HAvr *welə-na yün " fanila

velut ~ Ar walūd [#wld im.] çok doğuran, doğurgan, üretken " velet

velvele ~ Ar walwalat [#wlwl msd.] yaygara, kalabalık sesi < Ar walwala [onom.] kalabalık sesi çıkardı

ventil [xx/c] ~ İng ventil hava akımını kontrol eden kapakçık ~ İt/OLat ventile hava kapakçığı < Lat ventus rüzgâr, hava akımı ~ HAvr *wē-nto- a.a. < HAvr *wē- esmek " bad

ver[mek Tü [viii] bér- a.a.

veranda [xx/b] ~ İng veranda/verandah camekânlı taraça ~ Hind varanda balkon, taraça ~? Port baranda parmaklık, balüstrad

veraset ~ Ar warāθat [#wrθ msd.] miras " irs

verem [xiv] ~ Ar waram [#wrm msd.] ur, tümör, kanser < Ar warima şişti

---

• "Tüberküloz" anlamı Türkçeye özgüdür.

verese [xiv] ~ Ar waraθat [#wrθ çoğ.] varisler < Ar wāriθ " varis1

verev ~ Fa wirīb/wurīb eğri, şakulü kaçık

vergi Tü [Uy viii+] bérgü borç, verecek, armağan, vergi < Tü bér- " ver-

veri YT [TDK 1955] bir sonuca varabilmek için gereken ilk bilgi, data < Tü ver- " ver-

---

• Fr date (a.a.) < Lat dare (vermek) çevirisidir.

verizm [xx/a] ~ Fr verisme ~ İt verismo operada gerçekçilik akımı < İt vero gerçek ~ Lat verus gerçek ~ HAvr *wērə-o- doğru

vermut [xx/a] ~ Fr vermout pelin bitkisiyle tatlandırılmış şarap ~ Alm wermut pelin bitkisi, bu bitkiyle tatlandırılmış şarap

vernaküler [xx/c] ~ Fr vernaculaire halk dilinde olan, avam < Lat vernaculus [küç.] yerli, yerel < Lat verna sahibinin evinde doğmuş olan köle

vernik [xx/a] verni ~ Yun berníki parlatıcı reçine ~ EYun berenikē sandarak ağacı, bu ağacın reçinesi < öz Berenikē Kuzey Afrika'da bugünkü Bingazi yakınında bir kent < öz Berenikē "zafer veren", Eski Yunanca bir kadın adı, Mısır hükümdarı 2. Ptolemaios'un (MÖ 282-246) annesi

---

• Batı dillerine Latince yoluyla Yunancadan alınmıştır. Karş. Fr vernis, İng varnish.

vernisaj [xx/b] ~ Fr vernissage 1. vernikleme, 2. resim sergisi açılışı < Fr vernis vernik ~ OLat veronice sandarak ağacı reçinesi ~ EYun berenikē " vernik

---

• Eskiden ressamların sergi açılışında resimlerini verniklemesi nedeniyle.

versiyon [xx/b] ~ Fr version bir metnin yazılış ve yorumlanış biçimlerinden her biri ~ Lat versio çeviri, yorum, dönüş < Lat vertere, vers- dönmek, döndürmek, çevirmek ~ HAvr *wert- < HAvr *wer-3 dönmek, döndürmek " gerdan

vertebra [xx/c] ~ Lat vertebra omur < Lat vertere, vers- dönmek, döndürmek " versiyon

vertikal [xx/c] ~ Fr vertical dikey ~ OLat verticalis < Lat vertex, vertic- zirve, tepe noktası " versiyon

vesaik ~ Ar waθā'iq [#wθq çoğ.] vesikalar < Ar waθīqat " vesika

vesaire ve saire ve sair şey(ler) ~ Ar wa sā'irat ve diğer şey(ler) " sair

vesait ~ Ar wasā'iT [#wsT çoğ.] araçlar < Ar wāsiTat " vasıta

vesayet ~ Ar waSāyat [#wSy msd.] vasi olma < Ar waSā sipariş etti, görev verdi, güven gerektiren bir iş veya akıl verdi, yol gösterdi (= İbr/Aram #Swh emretme, buyurma)

vesika ~ Ar waθīqat [#wθq sf. f.] güvenilir şey, belge < Ar waθaqa [msd. wuθūq] güvendi, emin oldu

vesile [xiv] ~ Ar wasīlat [#wsl sf. f.] aracı, araç, yöntem, fırsat

vernik [xx/a] verni ~ Yun berníki parlatıcı reçine ~ EYun berenikē sandarak ağacı, bu ağacın reçinesi < öz Berenikē Kuzey Afrika'da bugünkü Bingazi yakınında bir kent < öz Berenikē "zafer veren", Eski Yunanca bir kadın adı, Mısır hükümdarı 2. Ptolemaios'un (MÖ 282-246) annesi

---

• Batı dillerine Latince yoluyla Yunancadan alınmıştır. Karş. Fr vernis, İng varnish.

vernisaj [xx/b] ~ Fr vernissage 1. vernikleme, 2. resim sergisi açılışı < Fr vernis vernik ~ OLat veronice sandarak ağacı reçinesi ~ EYun berenikē " vernik

---

• Eskiden ressamların sergi açılışında resimlerini verniklemesi nedeniyle.

versiyon [xx/b] ~ Fr version bir metnin yazılış ve yorumlanış biçimlerinden her biri ~ Lat versio çeviri, yorum, dönüş < Lat vertere, vers- dönmek, döndürmek, çevirmek ~ HAvr *wert- < HAvr *wer-3 dönmek, döndürmek " gerdan

vertebra [xx/c] ~ Lat vertebra omur < Lat vertere, vers- dönmek, döndürmek " versiyon

vertikal [xx/c] ~ Fr vertical dikey ~ OLat verticalis < Lat vertex, vertic- zirve, tepe noktası " versiyon

vesaik ~ Ar waθā’iq [#wθq çoğ.] vesikalar < Ar waθīqat " vesika

vesaire ve saire ve sair şey(ler) ~ Ar wa sā’irat ve diğer şey(ler) " sair

vesait ~ Ar wasā’iT [#wsT çoğ.] araçlar < Ar wāsiTat " vasıta

vesayet ~ Ar waSāyat [#wSy msd.] vasi olma < Ar waSā sipariş etti, görev verdi, güven gerektiren bir iş veya akıl verdi, yol gösterdi (= İbr/Aram #Swh emretme, buyurma)

vesika ~ Ar waθīqat [#wθq sf. f.] güvenilir şey, belge < Ar waθaqa [msd. wuθūq] güvendi, emin oldu

vesile [xiv] ~ Ar wasīlat [#wsl sf. f.] aracı, araç, yöntem, fırsat

vesselam [Aş, Yus xiv] ~ Ar wa-s-salām "barış adına", yemin sözü " ve, selam

vestiyer [xx/a] ~ Fr vestiaire giysi koyma yeri ~ OLat vestiarium < Lat vestis giysi, gömlek ~ HAvr *wes-ti- < HAvr *wes-4 giymek

vesvese ~ Ar waswasat [#wsws msd.] kararsızlık, kuşku, < Ar waswasa [onom.] bir o yana bir bu yana yalpaladı

veteriner [xx/b] ~ Fr vétérinaire hayvan tabibi, veteriner ~ Lat veterinarius < Lat veterinus Roma ordusunda yük hayvanı Lat vetus, veter- ihtiyar, emekli ~ HAvr *wet-2 yıl

veto [xx/a] meclis kararını geçersiz kılma yetkisi ~ Lat veto "karşıyım", Roma'da halk tribun'unun senato kararına direnme yetkisine verilen ad < Lat vetare karşı çıkmak, yasaklamak

veya [DK xvi] ~ Fa wa yā

vezaret [Aş xiv] vizāret ~ Ar wizārat [#wzr msd.] vezirlik " vezir

vezin/vezn- [Yus xiv] vezn ~ Ar wazn [#wzn msd.] denge, tartı, ölçü, özellikle şiir ölçüsü < Ar wazana tarttı

vezir [Kut xi] ~ Ar wazīr [#wzr sf.] hükümdarın yardımcısı, danışman, bakan ~? OFa *wazīr yargıç, arabulucu

---

• İlk kez 8. yy'da Abbasilerin İranlı danışmanı Ebu Seleme tarafından kullanılan sıfatın Ar #wzr (ağır bir yükü taşıma, msd. wizr) kökü ile ilişkisi kurulamaz.

vezne [Kan xv] terazi, tartı, bir tartı birimi; [xix] akça tartılan ter; [xx/a] para alınıp verilen mahal ~ Ar waznat [#wzn msd.] terazi, tartı, 100 kg. dolayında bir tartı birimi " vezin

veznedar + [Men xvii] tartı ve terazileri kontrol etmekle görevli kimse; [xviii] akçeyi tartıp alan kimse " vezne, +dar

---

• Günümüzdeki ültraviyole cihazlarının eski eşdeğeri sayılabilir.

vibrafon [xx/c] ~ Fr vibraphone metal çubuklardan oluşan bir müzik aleti " vibrasyon, fon(o)+

vibrasyon [xx/c] ~ Fr vibration titreşim ~ Lat vibratio < Lat vibrare titremek, sarsılmak, kıvılcımlanmak ~ HAvr *wip- < HAvr *weip- titremek, sarsılmak

vibrato [xx/b] ~ İt vibrato müzikte sesi titretme ~ Lat vibratus < Lat vibrare " vibrasyon

vibriyon [xx/b] ~ YLat vibrion titreşimli kuyruğu olan bir tür bakteri " vibrasyon

vicahen ~ Ar wicāhan [#wch zrf.] yüz yüze, yüzüne karşı < Ar wach yüz " cihet

vicdan ~ Ar wicdān [#wcd msd.] çok güçlü duygu veya duyarlık, yoğun hissiyat, ekstaz < Ar wacada derinlemesine hissetti, yoğun duygusallık gösterdi, " vücut

vıcık onom balçık sesi

• Belki cıvık sözcüğünün metatezi olarak değerlendirilebilir.

vida [LO xix] ~ Ven vida [İt vite] a.a. ~ Lat vitis asma, asma filizi, helezon

---

• Asma filizinin helezoni şeklinden ötürü.

vidanjör [xx/b] ~ Fr vidangeur lağım boşaltıcı < Fr vidanger boşaltmak (özellikle su deposu ve lağım çukuru) < Fr vide boş ~ OLat *vacitus a.a. < Lat vacare boşaltmak " vakum

video [xx/c] ~ İng video(cassette recorder) video kaset kayıt cihazı ~ Lat video görüyorum < Lat videre, vis- görmek ~ HAvr *weid- a.a. " ide

vıdı vıdı onom anlamsız konuşma sesi

vido bazı oyunlarda iddiayı iki katına çıkarma sözü ~ İt vedo "görüyorum", a.a. < İt vedere görmek ~ Lat videre, vis- a.a. " video

vikaye ~ Ar wiqāyat [#wqy msd.] koruma, saklama, sakınma < Ar waqā korudu, sakladı, sakındı

vikont [xx/a] ~ Fr vicomte konttan aşağı bir soyluluk rütbesi ~ Lat vice-comes kont vekili & Lat vice bir şeyin veya birinin yerine (edat) + Lat comes, comit- kont " kont

vilayet [Kut, Aş xi] egemenlik; [Neş xv] Osmanlı devletinde en büyük idari birim, eyalet ~ Ar wilāyat [#wly msd.] egemenlik, hükümdarlık, yönetim " velayet

---

• Arap dilinde walāyat (velayet) ve wilāyat (vilayet) biçimleri arasında anlam ayrımı yoktur.

villa [xx/a] kır evi ~ Lat villa 1. tarımsal yerleşim, mezra [esk.], 2. çiftlik, kır evi ~ HAvr *weik-slā < HAvr *weik-1 konaklama yeri, köy, oba, mezra " ekoloji

---

• Aynı kökten Lat vicus (mahalle), vicinus (komşu).

vın onom uçma sesi

vinç [xx/a] ~ İng winch kaldıraç, makara ~ Ger *winkja- çıkrık, çark

vır, vırıl onom konuşma sesi

vira ~ İt vira kaldır! çevir! < İt/OLat virare çevirmek, gemide manivelayı döndürmek = Lat vertere/versare dönmek, döndürmek " gerdan

viraj [xx/b] yolda kıvrım ~ Fr virage yön değiştirme, bir aracın yönünü çevirme < Fr virer çevirmek, döndürmek < OLat virare " vira

viran [Env xiv] ~ Fa wīrān harap, harabe, yıkıntı ~ OFa awērān/awērag a.a.

virgül [xx/b] ~ Fr virgule bir noktalama işareti ~ Lat virgula [küç.] ince dal, sürgün, çubuk < Lat virga değnek, baston, dal

virman [xx/c] bankacılıkta bir hesaptan diğerine aktarma ~ Fr virement döndürme, aktarma < Fr virer çevirmek, döndürmek " viraj

virtüoz [xx/a] ~ Fr virtuose üstün beceri sahibi ~ İt virtuoso a.a. < İt virtù 1. erkeklik, 2. erdem, yetenek, beceri ~ Lat virtus < Lat vir erkek ~ HAvr *wī-ro- erkek

virüs [xx/b] ~ YLat virus bir tür zararlı mikroorganizma ~ Lat virus zehir

visal [Kut, Aş xi] ~ Ar wiSāl [#wSl III msd.] varma, buluşma, özellikle sevgili ile buluşma < Ar wāSala vardı, buluştu " vasıl

---

• Arapça sözcük, mufācalat^ babının ilk sessizi vav olan (misal) köklere mahsus masdar veznindedir.

viski [xx/a] ~ İng whiskey/whisky bir tür alkollü içki ~ Gael uisge beatha can suyu & Gael uisge su + Gael beatha can " can

---

• İngilizce sözcük İskoç Galcesinden telaffuz değişikliğine uğrayarak alınmıştır. Anlam benzerliği için karş Alm aquavit < Lat aqua vitae (can suyu, bir tür damıtılmış alkol). Ayrıca Fa āb-i Hayāt (can suyu).

viskoz [xx/c] ~ Fr/İng viscose sentetik elyaf yapımında kullanılan yapışkan organik madde ☼ 1884 Hilaire de Chardonnet, Fr. kimyacı. < OLat viscosus yapışkan, ağda kıvamında < Lat viscum ökse otu, bu bitkiden elde edilen yapışkan sıvı " ökse

vişne ~ Fa wişna kiraz

• Rus vişnya (kiraz) Farsçadan alınmıştır. Yun vísino (ekşi kiraz) Türkçeden veya Slav dillerinden alınmış olmalıdır.

vitamin [xx/a] ~ Fr vitamine canlılar için hayati önemi olan bir dizi kimyasal bileşiğin ortak adı ~ İng vitamin a.a. ☼ 1911 Casimir Funk, Pol. kimyacı & Lat vita yaşam, hayat (~ HAvr *gwiə-wo-tā < HAvr *gweiə-1 yaşamak) + Lat aminum kimyada bir bileşik, amin " can, amin2

• Kimyasal yapısının amin içermediği daha sonra anlaşılmıştır.

vites [xx/b] ~ Fr boîte de vitesses mekanik araçlarda hız düzeyini belirleyen düzenek, şanzuman < Fr vitesse hız, sürat < Fr vite hızlı, çabuk

vitray [xx/b] ~ Fr vitrail renkli camlarla yapılan sanat eseri < Fr vitre cam ~ Lat vitrum çivit otu, cam

virgül [xx/b] ~ Fr virgule bir noktalama işareti ~ Lat virgula [küç.] ince dal, sürgün, çubuk < Lat virga değnek, baston, dal

virman [xx/c] bankacılıkta bir hesaptan diğerine aktarma ~ Fr virement döndürme, aktarma < Fr virer çevirmek, döndürmek " viraj

virtüoz [xx/a] ~ Fr virtuose üstün beceri sahibi ~ İt virtuoso a.a. < İt virtù 1. erkeklik, 2. erdem, yetenek, beceri ~ Lat virtus < Lat vir erkek ~ HAvr *wī-ro- erkek

virüs [xx/b] ~ YLat virus bir tür zararlı mikroorganizma ~ Lat virus zehir

visal [Kut, Aş xi] ~ Ar wiSāl [#wSl III msd.] varma, buluşma, özellikle sevgili ile buluşma < Ar wāSala vardı, buluştu " vasıl

---

• Arapça sözcük, mufācalat^ babının ilk sessizi vav olan (misal) köklere mahsus masdar veznindedir.

viski [xx/a] ~ İng whiskey/whisky bir tür alkollü içki ~ Gael uisge beatha can suyu & Gael uisge su + Gael beatha can " can

---

• İngilizce sözcük İskoç Galcesinden telaffuz değişikliğine uğrayarak alınmıştır. Anlam benzerliği için karş Alm aquavit < Lat aqua vitae (can suyu, bir tür damıtılmış alkol). Ayrıca Fa āb-i Hayāt (can suyu).

viskoz [xx/c] ~ Fr/İng viscose sentetik elyaf yapımında kullanılan yapışkan organik madde ☼ 1884 Hilaire de Chardonnet, Fr. kimyacı. < OLat viscosus yapışkan, ağda kıvamında < Lat viscum ökse otu, bu bitkiden elde edilen yapışkan sıvı " ökse

vişne ~ Fa wişna kiraz

• Rus vişnya (kiraz) Farsçadan alınmıştır. Yun vísino (ekşi kiraz) Türkçeden veya Slav dillerinden alınmış olmalıdır.

vitamin [xx/a] ~ Fr vitamine canlılar için hayati önemi olan bir dizi kimyasal bileşiğin ortak adı ~ İng vitamin a.a. ☼ 1911 Casimir Funk, Pol. kimyacı & Lat vita yaşam, hayat (~ HAvr *gwiə-wo-tā < HAvr *gweiə-1 yaşamak) + Lat aminum kimyada bir bileşik, amin " can, amin2

• Kimyasal yapısının amin içermediği daha sonra anlaşılmıştır.

vites [xx/b] ~ Fr boîte de vitesses mekanik araçlarda hız düzeyini belirleyen düzenek, şanzuman < Fr vitesse hız, sürat < Fr vite hızlı, çabuk

vitray [xx/b] ~ Fr vitrail renkli camlarla yapılan sanat eseri < Fr vitre cam ~ Lat vitrum çivit otu, cam

vitrifiye [xx/c] yüksek ısıda pişirilmiş bir tür seramik ~ Fr vitrifié cam haline gelmiş, camlanmış < Fr vitrifier camlaştırmak ~ OLat vitrificare " vitray

vitrin [xx/a] ~ Fr vitrine camlı dükkan bölmesi < Fr vitre cam " vitray

viyadük [xx/b] ~ Fr viaduc yol köprüsü & Lat via yol (~ HAvr *wegh-ya- < HAvr *wegh- a.a.) + Lat ductus ileten, nakleden (< Lat ducere iletmek) " vagon, dük

---

• Lat aquaeductus (su kemeri) kelimesine kıyasla 19. yy'da üretilmiştir.

viyak onom çocuk ağlaması sesi

viyola [xx/a] ~ İt viola Batı müziğinde bir çalgı, alto keman ~ Prov viola kemana benzer eski bir çalgı

viyolet [xx/b] menekşe rengi ~ Fr violette [küç.] menekşe < Fr viole ~ Lat viola a.a. " iyot

viyolon [xx/a] ~ Fr violon keman ~ İt violone [büy.] eski bir çalgı, büyük keman < Prov viola eski bir çalgı, alto keman " viyola

viyolonsel [xx/a] ~ Fr violoncelle Batı müziğinde bir çalgı, bariton keman ~ İt violoncello [küç.] "büyük kemanın küçüğü", a.a. < İt violone [büy.] eski bir çalgı, büyük keman " viyolon

vız1, vızıl onom [DK xiv] ğızıldamak yüksek frekanslı titreşim sesi, ok veya sinek sesi

vız2 [gelmek <onom [LG 188+] vız gelmek önemsememek (argo) < Tü vız [onom.] sinek sesi " vız1

vize [188+] viza ~ İt visa "görüldü, görülmüştür", pasaportta onay damgası ~ Lat visa < Lat videre, vis- görmek " video

vizite [187+] vizita doktor ziyareti ~ İt visita ziyaret < Lat visitare görüşmek, tekrar tekrar görmek < Lat videre, vis- görmek " video

vizon [Hay 1959 195+] ~ Fr vison kürkünden faydalanılan bir tür küçük memeli hayvan ~ Ger *wisulōn- < Ger *wis- pis kokmak " bizon

---

• Aynı kökten İng weasel (sansar) farklı bir hayvanın adıdır.

vizör [xx/b] ~ Fr viseur zırhın gözü örten fakat görme olanağı veren kısmı < Lat visere gözetlemek < Lat videre, vis- görmek " video

vizyon [xx/b] film gösterimi; [xx/c] görüş ufku ~ Fr vision görüş, görme ~ Lat visio a.a. < Lat videre, vis- görmek " video

vodvil [AMithat 1877] ~ Fr vaudeville bir tür hafif komedi ~ EFr vaudevire doğaçlama söylenen şarkı < EFr vauder çevirmek

vokabüler [192+] ~ Fr vocabulaire kelime hazinesi ~ OLat vocabularium < Lat vocabulum [küç.] kelime, sözcük < Lat vox, voc- ses, söz " vokal

vokal [DTC 1944] gramerde sesli; müzikte insan sesi ~ Fr vocal 1. sese ilişkin, sessel, sesli, 2. dilbilgisinde sesli harf, 3. müzikte insan sesi ~ Lat vocalis < Lat vox, voc- insan sesi ~ HAvr *wekw-ā- < HAvr *wekw- konuşma, söyleme

---

• Aynı kökten Ave vaç-, İng voice (insan sesi).

volan [192+] ~ Fr volant uçan nesne, dönen bir tekerleğin dengesini sağlayan ağırlık < Fr voler1 uçmak ~ Lat volare uçmak ~ HAvr *gwol- < HAvr *gwel- uçmak

volatil [xx/c] ~ Fr volatile uçucu ~ Lat volatilis " volan

vole [xx/b] ~ Fr volée uçuş " volan

voleybol [xx/a] ~ İng volleyball bir top oyunu < İng volley vole, uçar top, salvo ~ Fr volée " volan

volfram [xx/b] ~ Alm wolfram tungsten madeni Alm wolf rahm kurt kaymağı ~ Ger *wúlfaz/wulgíz kurt ~ HAvr *wlkwo- kurt

voli 1. ağ dolusu balık tutma, 2. argoda vurgun vurma ~ Yun bolē ağ atma, bir ağ atışta yakalanan balıklar ~ EYun bólos ağ atma < EYun bállō, bol- atmak " balistik

volkan [186+] ~ Fr volcan yanardağ ~ İt volcano a.a. < Vulcānus Eski Roma'da ateş ve yanardağlar tanrısı ~ Etr

volontarizm [xx/b] ~ Fr volontarisme iradecilik < Lat voluntarius gönüllü, kendi iradesiyle hareket eden < Lat voluntas, t- özgür irade, istek < Lat velle, vuls- istemek, murat etmek ~ HAvr *wel-2 istemek

volt [xx/a] ~ Fr/İng volt elektrik birimi ☼ 1881 Paris Elektrik Kongresi < öz Alessandro Volta İtalyan fizikçi (1745-1827)

volta [Arg xvi] ~ İt volta dönüş, dolaşma, gidip gelme < İt volgere dönmek, döndürmek, dolanmak, dolaşmak ~ Lat voluere, volut- a.a. ~ HAvr *wel-3 dönmek, döndürmek

---

• Aynı kökten Ger *waljan (yuvarlanmak, dansetmek), Sans valayati (yuvarlanmak).

EŞKÖKENLİLER:
Lat voluere : evolüsyon, olta, revolver, volta, volüm
Ger *waljan : gala, vals

volüm [xx/b] ~ Fr volume 1. kitap cildi, 2. hacim, ses hacmi ~ Lat volumen yuvarlanıp top haline getirilmiş şey, rulo, özellikle kâğıt rulosu, rulo şeklinde kitap < Lat voluere, volut- çevirmek, döndürmek, yuvarlamak " volta

vonoz palamut ve uskumru yavrusu ~ Yun bónos palamut ~? Lat bonus

---

• Karş. İsp/Port bonito (palamut balığı). İspanyolca/Portekizce ad görünürde Lat bonus (iyi, güzel) sözcüğünün küçültülmüş halidir. Balığın adı halk Latincesinde kaydedilmemiş bir lakaptan türemiş olabileceği gibi, kaynağı belirsiz eski bir ad da olabilir.

votka [LG 188+] içki (argo) ~ Rus vodka 1. özsuyu, usare, 2. bir alkollü içki < Rus voda su ~ HAvr *wed-1 su " hidr(o)+1

voyvoda [passim xiv] Rumeli'de kale kumandanı ~ Sırp voivoda kumandan, bey, savaş beyi & Sırp voino savaş + Sırp voda öncü, şef

vücut [Aş, Yus xiv] vücud mevcudiyet ~ Ar wucūd [#wcd msd.] varoluş, mevcudiyet < Ar wacada buldu, bulundu, varoldu

---

• Karş. Ar wacada2 (şiddetle hissetti, yoğun duyarlık gösterdi, ekstaz haline geldi). Fiilin iki anlamı arasındaki ilişki açık değildir.

vükela < Ar wakīl " vekil

vuku [MMem xvi] ~ Ar wuqūc [#wqc msd.] 1. düşme, 2. olma, vuku bulma < Ar waqaca düştü, vardı, oldu

vukuat ~ Ar wuqūcāt [#wqc çoğ.] olaylar, vuku bulanlar < Ar wuqūc " vuku

vukuf [MMem xvi] ~ Ar wuqūf [#wqf msd.] 1. durma, 2. bir konu üzerinde durma, bir konuyu derinlemesine inceleme " vakıf1

vülger [xx/b] ~ Fr vulgaire bayağı, avam ~ Lat vulgaris olağan, alelade, sıradan, bayağı < Lat vulgus halk, ahali, umum, avam

vulva [xx/c] ~ Lat vulva kadın cinsel organı

vur[mak Tü [viii] ur- koymak, takmak, dökmek; [Uy viii+] vurmak

vurgu YT [TDK 1944] aksan < Tü vur- " vur-

vürut ~ Ar wurūd [#wrd msd.] gelme, varma, ulaşma, başına gelme < Ar warada geldi, vardı

vüsat [xiv] ~ Ar wuscat^ [#wsc msd.] genişlik, en, kapsam < Ar wasuca/wasic^a enli idi, kapsadı, yer kapladı

vuslat [Aş, Yus xiv] ~ Ar wuSlat [#wSl msd.] birleşme, buluşma, ulaşma, varma " vasıl

vüzera [xiv] ~ Ar wuzarā’ [#wzr çoğ.] vezirler < Ar wazīr " vezir

vuzuh ~ Ar wuDūH [#wDH msd.] açık ve berrak olma, aydınlanma, anlaşılır olma < Ar waDaHa açık ve berrak oldu, aydınlandı

ya1 [Kut xi] bağlaç ~ Fa yā veya, ya ... ya ... (= Ave yat a.a.)

ya2 [xiv] hitap ünlemi ~ Ar yā hitap ünlemi, ey!

yaba Tü? [TS xiv] yaba bir tarım aleti; [Çağ xv] yapa a.a.

yaban [İMüh, TS xiii, İdrH xiii] ıssız kır, insansız yer; [TS xiv, Kıp xiv] yabancı, dışarı, başka memleket ~ Fa biyābān/yābān ıssız yer, sahra ~ OFa wiyābān a.a.

EŞKÖKENLİLER:
Fa biyaban : gulyabani, yaban, yabancı, yabanıl, yabansı

yabancı [Çağ xv] dışarılı, başka yerli < Tü yaban " yaban

yabanıl YT [TDK 1944] meskûn ve dikili olmayan < Tü yaban " yaban

---

• -ıl ekinin işlevi açık değildir.

yabansı YT [CepK 1935] alelacayip, garip < Tü yaban " yaban

yabgu Tü? [viii] yabğu Göktürk devletinde kağandan sonra gelen hükümdarlık ünvanı

• Bilinmeyen bir Asya dilinden alıntı olması muhtemeldir.

yad1 Tü [viii] yāt yabancı, düşman < Tü *yā-/*yağ-2 düşmanlık etmek " yağı

yad2 [etm. [Kut, Aş, Yus xi] anma, hatırda tutma ~ Fa yād anma, hatırlama ~ OFa ayād (= Ave yāta- a.a.)

yadigâr [Aş, Yus xiv] ~ Fa yāda gār andıç, anımsatan şey (& Fa yāda anı + Fa kardan, kār- yapmak) ~ OFa ayādgār a.a. " yad2, kâr

yadırga[mak <Tü [LO xix] yabancı saymak < Tü yad yabancı " yad1

yadsı[mak YT [CepK 1935] yadısa- inkâr etmek; [TDK 1944] yadsı- < Tü yad " yad1

yafta ~ Fa yāfta 1. bulunmuş, bulundu, 2. makbuz < Fa yāftan, yāb- bulmak, elde etmek ~ OFa ayāftan, ayāb- a.a.

• "Etiket" anlamı Türkçeye mahsus olup açıklanmaya muhtaçtır.

yağ Tü [Uy viii+] yağ tereyağı Tü yay-1 çalkalamak " yayık

• Erm yeġ/yüġ (zeytinyağı) ile ses benzerliği tesadüf olmalıdır. Ermenice sözcük eski bir Anadolu veya Ortadoğu dilinden alıntı olup EYun élaia (zeytinyağı) eşdeğeridir.

yağ[mak Tü [viii] yağ-1 yağmur veya kar yağmak

yağdan[lık + & Tü yağ + Fa -dān kap, taşıyıcı " yağ, +dan1

yağı Tü [Or viii] yağı düşman; [Çağ xv] yaw a.a. < Tü *yā-/*yağ-2 düşmanlık etmek

---

• Aynı kökten yāt (düşman, yabancı). • Fa yāġī (a.a.) Türkçeden alıntı olmalıdır.

yağır Tü [Uy viii+] yağır hayvanların sırtında oluşan yara

yağız Tü [xi] yağız kahverengi, yanık rengi < Tü ya- yakmak " yak-2

• Anlam için karş. İng brown > Ger *brennan (yakmak).

yağma <Tü [Aş, DK xiv] saldırı, akın, talan < Tü *yağ-2 düşmanlık etmek " yağı

• Fa yāġmā (a.a.) Türkçeden alıntı olmalıdır.

yağmur Tü [xi] yağmur a.a. < Tü yağ- " yağ-

yahni ~ Fa yaχnī tencere yemeği, yahni (= Sogd yaχnē artık, özellikle yemek artığı) = EFa viyaχna artmak, geri kalmak

yahşi Tü [xi] yakşı/yakşığ güzel < Tü yakış- " yakış-

yahu ünl [xiv] ~ Ar yāhū hitap ünlemi, ey! " ya2

Yahudi [Aş xiv] ~ Ar yahūdī Yehud kavmi ve dini ~ İbr yəhūdī a.a. < öz Yəhūdāh Yakub'un dördüncü oğlu ve İsrailoğullarının 12 aşiretinden en güçlü olanın kurucusu < İbr #ydh övme, medhetme

yahut [Aş xiv] yahud ~ Fa yā χwud veya, hatta & Fa yā + Fa χwud kendi

yak [xx/b] ~ İng yak Tibet sığırı ~ Tib gyag

yak1[mak Tü [xi] yak-1 sürmek, yağla sıvamak, yapıştırmak

• Yakı yakmak deyiminde. Karş. Moğ nağa-/nığa- (a.a.).

yak2[mak <Tü [TS xiii, Kıp, Çağ xiii] yak- < Tü *ya-2 ateş yakmak " yan-

yaka Tü [viii] yaka kenar, sınır, giysinin önden bitişen iki kenarı < Tü yak- yaklaşmak, bitişmek < Tü *ya-1 yakın olmak, yanında olmak, bitişmek " yakın

---

• Karş. Moğ cagağ (eklem, birleşme yeri, sınır, hudut), cagam (elbise yakası).

yakala[mak Tü [viii] yakala- yetişmek < Tü yaka kenar, bitişik " yakın

yakamoz ~ Yun diakamós deniz yüzeyinde ışıltı < Yun diakaío yanmak, tutuşmak, parıldamak

yakar[mak <ikil [LO xix] yanıp yalvarmak, dert anlatmak = Tü yakıl-/yakın- yanmak, çok acı çekmek " yak-2

• Muhtemelen yalvar yakar, yanıp yakılmak gibi bir ikilemeden türemiştir. Karş. Fa sōz u gudāz (yanıp tükenmek, yanıp yalvarmak).

yakı Tü [xi] yakığ yaraya sürülen merhem < Tü yak-1 yağ sürmek " yak-1

yakın Tü [Uy viii+] yakın/yağın a.a. < Tü yak-/yağu- yaklaşmak, dokunmak < Tü *ya-1 yakın olmak, yanında olmak, bitişmek

yakın[mak YT [TDK 1955] şikayet etmek < Tü yanıp yakıl- [xix LO] halinden şikayet etmek " yak-2

yakinen [Yus, DK xiv] yakīn bilmek kesin olarak bilmek ~ Ar yaqīnan [#yqn zrf.] mutlak surette, kesin olarak < Ar yaqīn kesin olma, herhangi bir akıl yürütme gerektirmeksizin bilinme < Ar yaqina [msd. yaqn] kesinlikle bildi, kesin idi

---

• Türkçe yakın sözcüğüyle ilişkisi yoktur.

yakış[mak Tü [xi] yakış-/yağuş- birbirine yakın olmak, uymak < Tü yak-/yağu- yakın olmak, bitişmek " yakın

---

• Karş. Moğ coqı- (yakışmak, uymak, denk gelmek, uyuşmak).

yakıt YT [TDK 1944] yakacak şey < Tü yak- " yak-2

yaklaş[mak <Tü [Kıp xiv] < Tü *yak yakın < Tü *ya-1 yakın olmak, bitişmek " yakın

yaklaşık YT [TDK 1944] < Tü yaklaş- " yaklaş-

yakut [Yus xiv] ~ Ar yāqūt kırmızı renkli değerli bir taş, yakut (= OFa yākand a.a. = Aram yāqundā/yākand a.a. = EYun (h)yákinthos a.a.)

• Nihai kökeni eski bir Akdeniz veya Anadolu dili olmalıdır. İng hyacinth, Fr hyacinthe biçimleri Latince yoluyla Eski Yunancadan alınmıştır.

yala[mak Tü [Uy viii+] yalğa-/yalka- dilini sürmek; [xi] yalwa-

---

• Karş. Moğ calğı- (yutmak).

yalak Tü [xi] yulak küçük çeşme, pınarcık; [Kıp xiv] yalak < Tü yul [viii+ Uy] çay, küçük dere, çeşme, pınar

---

• -ak eki ve ses değişimi açıklanmaya muhtaçtır.

yalaka [xx/c] dalkavuk, müdahin Tü yala- " yala-

• -ka eknin işlevi anlaşılamamıştır.

yalama2 <Tü [TS xvi xvi] yanık, yara, aft < Tü yal- yanmak " yan-

yalan Tü [Uy viii+] yalğan bühtan, iftira, töhmet < Tü yala- [xi Ha] iftira etmek, yalan söylemek (= Moğ calı yalan, hile, sahtecilik)

yalapşap ikil [196+] yalap şalap yalan yanlış, yarım yamalak; [TDK 1974] yalapşap üstünkörü ~ ?

yalaz <Tü [xx/b] yalaz/yalaza alev < Tü yal- yanmak, alevlenmek " yan-

---

• Anadolu ağızlarından alınmıştır. Karş. alaz, alev, yalım.

yalçın <Tü [TS xviii] parlak, clalı < Tü yal- parlamak " yan-

yaldız <Tü [LO xix] parlak şey, yaldırak < Tü yaltır-/yaltrı- [viii+ Uy] parıldamak, ışık saçmak < Tü yal- yanmak, alevlenmek " yan-

---

• Yıldız sözcüğüne benzetme yoluyla türetilmiş olmalıdır.

yalelli ~ Ar yā lallī şarkı sözü, laylom " ya2

yalı [Kan xv] deniz kıyısı ~ Yun giálē [mod. gialós] sahil, deniz kıyısı, özellikle kıyı kumsalı ~ EYun aigialós a.a.

yalım Tü [Uy, Kaş viii+] yalın alev < Tü yal- [xi] yanmak, alevlenmek " yan-

---

• Kar. Moğ calı (alev).

yalın Tü [viii] yalıŋ çıplak, tek başına, mücerret

yalıt[mak YT [TDK 1944] tecrit etmek, soyutlamak = Tü yalın- [1935 YT] tecerrüt etmek, soyutlanmak < Tü yalın " yalın

---

• *Yal- veya *yalı- fiilleri mevcut değildir.

yallah ~ Ar yā-llāh ya allah " ya2, allah

yalnız Tü [Or viii] yalŋus a.a.; [xi] yalıŋuz < Tü yalıŋğ " yalın

---

• -us/-uz ekinin işlevi açık değildir.

yalpa [LO, KT xix] yelkenli geminin rüzgâra karşı gidebilmek için bir sağa bir sola dümen kırması, geminin rüzgârda sallanması ~ ?

• Tü yalpa- (ezilmek, yassılmak) fiiliyle birleştirilmesi mümkün değildir. Tü yelpe- (rüzgârda sallanmak, kanat çırpmak) fiiliyle ilişkisi ses bakımından problematiktir.

yaltak[lanmak <Tü [TS xiv-xviii] yaldak/yaltak/yalpık/yalpak yassı, yayvan, ezik, hor, zebun, dalkavuk; [Çağ xv] yaltak dalkavuk; [Çağ xv] yalpak yassı, yayvan < Tü yalt- yaymak, yassıltmak < Tü *yā-3 a.a. " yay-

---

• Karş. Kırg calpı-/calpa- (yassılmak, ezilmek, uşakça hareket etmek).

yalvaç Tü? [viii] yalaβaç elçi, haberci; [xi] yalawaç/yalawar

---

• İrani bir dilden veya Hintçeden alıntı olasılığı üstünde durulmuştur. Karş. OFa vaç (söz, ses).

yalvar[mak Tü [Uy viii+] yalβar- yalvarmak, yakarmak, rica etmek, dua etmek; [xi] yalwar-/yalın- a.a.

• Karş. Moğ calbarı- (a.a.).

yama Tü [xi] yamağ eklenti, giysi eki < Tü yama- bitiştirmek, eklemek " yama-

yama[mak Tü [xi] yama- < Tü *yaŋğa- bitiştirmek, eklemek, giysi yamamak < Tü *ya-1 yakın olmak, bitişmek " yakın

---

• ŋğ > m dönüşümü tipiktir. Karş. ETü yaŋğak (yan, kenar).

yamaç <Tü [DK xiv] yamac yan, canip, özellikle dağın yan cephesi; [Çağ xv] dağın yan cephesi < Tü *yaŋğaç < Tü *ya-1 yanında olmak, bitişmek " yakın

yamak <Tü [Men xvii] yardımcı, yanaşma < Tü yaman- iltihak etmek, yanaşmak " yama-

yaman Tü [Uy viii+] yaman kötü, fena, gaddar < Tü *yaw(ı)ŋğan kötülük yapan < Tü *yaβ-1 kötülük yapmak " yavuz

yampiri <Tü [LO xix] yanpüri çarpık, eğri büğrü, yengeç gibi yan yürüyen < Tü yan " yan

---

• -püri/piri ekinin işlevi açık değildir.

yamru[yumru <Tü [DK xiv] yamrı yumrı eğri büğrü; [TS xv xv] yamsı yumsı < Tü *yaŋğrı < Tü *yaŋğır- eğirmek, bükmek, bozmak " yamuk

yamuk Tü [Uy, xv TS viii+] yaŋğuk yanlış, hata, hatalı, bozuk; [xix] yamuk " yanıl-

---

• ŋğ > m dönüşümü varsayılmalıdır; ikinci hecedeki yuvarlak ünlü -ğ- sesinin kalıntısıdır.

yamyam [NKemal 1872] adam eti yiyen ~ Fr/İng niam-niam/iam-iam Sudan'ın güneyinde insan eti yediği rivayet edilen bir kabile, Azande'ler

---

• İlk kez 1845 dolayında kaydedilmiş ve 1860'larda Amerikalı seyyah Paul du Chaillu (1835-1903) tarafından popülerleştirilmiştir.

yan Tü [Uy viii+] yan 1. yakın, kenar, bitişik, 2. paralel duran < Tü *ya-1 yakın olmak, yanaşmak, bitişmek " yakın

yan[mak Tü [xi] yan- a.a. < Tü *ya-2 yakmak

• Tü yak-, yal-, yan-, yaru-, yaşu- kökleri ortak bir *ya- (yakmak) kökünü varsayar. Yal- ve yaru- biçimleri kısmen onomatope yapısında olup, yıldra- ve yışı- (parlamak) bunların zayıf derecesi olarak değerlendirilebilir. Karş. parla-.

yanak Tü [Uy viii+] yaŋak yan, taraf; [Kıp xiv] yaŋğak yüzün yan tarafı, elmacık kemiği < Tü *yaŋğa- yanına getirmek, eklemek, bitiştirmek " yakın

yanaş[mak <Tü [Kıp, DK xiv] yaŋğaş- yaklaşmak, yanına varmak < Tü *yaŋğa- yakın olmak, yanında olmak " yakın

yandaş YT [TDK 1944] taraftar < Tü yan " yan

yangın <Tü [MŞ xiv] ateş, hararet < Tü yan- " yan-

yani [Aş xiv] ~ Ar yacnī [#cny] "demektir ki, ... anlamına gelir" (geniş zaman eril 3. tekil şahıs) < Ar canā anlam ifade etti, kastetti " mana

---

• canā fiilinin geniş zaman eril üçüncü tekil şahsıdır.

yanıl[mak Tü [viii] yaŋıl- şaşırmak, doğru yoldan sapmak, hata etmek

---

• Tü yan sözcüğüyle alakası düşünülebilir. Karş. EYun pará (1. yan, 2. "doğrudan sapan", yanlış).

yanılgı YT [TDK 1955] yanlış < Tü yanıl- " yanıl-

yanılsama YT [TDK 1944] illüzyon < Tü yanıl- " yanıl-

yanıt YT [CepK 1935] cevap ~ Tü yanut [viii+ Uy] karşılık, bedel, cevap < Tü yaŋğ- geri dönmek " yankı

yankı Tü [Uy viii+] yaŋu/yaŋku eko, aksi sada < Tü yan- [viii+ Uy] geri dönmek, geri gelmek " yanıt

---

• Aynı kökten yana/yéne (tekrar), yeŋği (geri gelen), belki yeŋğeç (geri geri giden?). Ayrıca karş. yankı/yanku (tazminat, bedel - viii+ Uy), yanturu (tekrar).

yanlış Tü [viii] yaŋluk hata; [TS xiv xiv] yaŋğlış < Tü yaŋğıl- " yanıl-

yansı[mak YT [CepK 1935] aksetmek < Tü yaŋğ- geri dönmek " yankı

yap[mak Tü [Uy viii+] yap- katmak, eklemmek, inşa etmek, örtmek; [CodC xiii] yab-/yap- örtmek, kapamak; [TS xiv, Kıp xiv] yapmak, etmek

yapağı Tü [xi] yapaku keçeleşmiş yün < Tü yap keçeleşmiş yün

yapay YT [TDK 1974] suni < Tü yap- " yap-

yapi [198+] modaya uyan genç zengin ~ İng yuppie genç, şehirli, sınıf atlamaya aday kimse < İng young urban professional

---

• Sözcüğün Türkçe ve İngilizce anlamları arasındaki fark ilgi çekicidir.

yapı Tü [Uy viii+] yapığ bina < Tü yap- " yap-

yapıldak Tü [xi] yabıtak çıplak

yapıncak <Tü [EvÇ xvii] yapınca/yapıncak bir tür giysi, palto < Tü yapın- [xi] örtünmek < Tü yap- " yap-

yapış[mak Tü [Uy viii+] yapuş- a.a. < Tü yap- eklemek, eklemlemek " yap-

yapıt YT [TDK 1955] eser < Tü yap- " yap-

yaprak Tü [Uy viii+] yapırğak/yalbırğak a.a.; [xi] yapurğak ; [Kıp xiv] yabrak/yabıldırak < Tü yapır/yalbır [onom.] rüzgârda titreşme sesi

yaptırım YT [CepK 1935] müeyyide < Tü yaptır- " yap-

yar[mak Tü [Uy viii+] ar-/or-/yar-/yır- kesmek, keserek ikiye ayırmak

yar1 Tü [xi] yar suların açtığı gedik, bayır, hendek; [Kıp xiv] dik uçurum

yar2 [Yus xiv] ~ Fa yār dost, yardımcı, arkadaş ~ OFa ayār a.a.

yara <Tü [CodC xiii] yara a.a.; [MŞ xiv] < Tü yar- kesmek " yar-

yara[mak Tü [Uy viii+] yāra- yakışmak, uymak, uygun olmak, denk gelmek = Tü *yağra- < Tü *ya-1 yakın olmak, bitişmek " yakın

---

• Karş. Moğ caru- (yararlanmak, kullanmak, işçi istihdam etmek).

yarabbi ~ Ar yā rābbī ey rabbim " ya2, rab

• Birinci tekil şahıs iyelik ekiyle.

yarak Tü [Uy viii+] yarak/yarağ yakışan, gereken; [TS xiii-xix xiii] gereç, donanım, alet, silah; [xix] erkek cinsel organı < Tü yara- (= Moğ carag gerekli olan şey, gereç) " yara-

---

• Modern anlamı 18. yy'dan itibaren türemiştir. Fa yārak (1. küçük dost, arkadaşçık, 2. küçük havan kolu) bağlantısı üzerinde durulabilir.

yaran [xiv] yaren ~ Fa yārān dost, arkadaş < Fa yār a.a. " yar2

yarar YT [TDK 1955] fayda ~ Tü yarar [xiv Kıp] menfaat, fayda < Tü yara- " yara-

---

• Türkçede "yarayışlı" anlamında kullanılan bir sıfat iken Dil Devrimi döneminde isim olarak kullanıma sürülmüştür.

yaraş[mak Tü [Uy viii+] yaraş- yakışmak, birbirine uygun olmak < Tü yara- uymak, denk gelmek " yara-

yarasa Tü? [xi] yarısa/yersgü a.a.; [Kıp xiv] yarsa ; [Çağ xv] yarkanat

yarat[mak Tü [viii] yarat- yakıştırmak, uydurmak, düzenlemek, süslemek < Tü yara- " yara-

yarbay YT askeriyede albaydan düşük rütbe < Tü yardımcı albay " yardım, albay

---

• Yar- öneki Fr para- karşılığı olarak 1930'larda sıkça kullanılmıştır. Ör. yarkurul, yarsuvat.

yardak[çı [Aş, EvÇ xiv] yārdeh yardımcı ~ Fa yārī dēh yardım eden & Fa yārī yardım, dostluk + Fa dādan, dēh- vermek " yar2

yardım [Aş xiv] yardeh ; [TS xiv, Kıp xiv] yardım/yardum/yarlığ < Fa yārīdan yardım etmek, dostluk göstermek < Fa yār dost " yar2

• Fa yārdum (a.a) Türkçeden alıntı olsa da nihai kökün Farsça olduğu muhakkaktır. -dım eki açıklanmaya muhtaçtır.

yaren[lik [Yus, Gül xiv] yārān ~ Fa yārān dost, arkadaş " yar2

yargı Tü [Uy viii+] yarğu karar, hüküm < Tü yar- kesmek, karar vermek " yar-

---

• Anlam ilişkisi için karş. Lat decidere (1. yarmak, bıçakla vurup ayırmak, 2. hüküm vermek); İbr/Aram #psq (yarmak) > psāqā/pisāq (karar, hüküm). Moğ carğu (yargı, mahkeme) biçimi Türkçeden alıntı olmalıdır.

yargıç YT [CepK 1935] hakem; [194+] hakim < Tü yargı

• Ada eklenen -ç ekinin işlevi belirsizdir.

yarı/yarım Tü [Uy viii+] yarım yarma, ikiye bölme, ikiye bölünmüş şeyin her parçası < Tü yar- (= Moğ cağura aradaki şey, orta = Moğ cağurma yarım, bitmemiş) " yar-

yarıcı <Tü yamak, işçi, özellikle tarım işçisi < Tü yara- hizmet etmek " yara-

---

• Karş. Moğ carçi/caruçi (hizmetçi, uşak, beden işçisi) < caru- (kullanmak, istihdam etmek).

yarım >> " yarı

yarın Tü [Uy viii+] yarun tan vakti, sabah; [DK xiv] yarın bugünden sonraki gün < Tü yaru- ışımak, gün ağarmak < Tü *ya-2 yakmak " yan-

yarış Tü [xi] yarış hüküm, bir sınav sonucunda verilen karar < Tü yar- kesmek, karar vermek " yargı

• Fiil adı yapan -(i)ş ekiyle.

yarış[mak Tü [xi] yarış- yarış etmek, yarı yarıya üleşmek < Tü yar- kesmek, karar vermek " yargı

• -iş- işteşlik ekiyle. Anlam için karş. yargı.

yarka ~ Bul yarka piliç, genç tavuk

yas Tü [Uy viii+] yās/yāş hüsran, zarar, ziyan; [Kıp xiv] yas/yaş üzüntü; [DK, Çağ xiv] matem < Tü *yaβ-1 kötülük etmek " yavuz

yaş1 Tü [Uy viii+] yaş 1. gözyaşı, 2. taze, çiğ, 3. yeşil

• Her üç anlamıyla Fa tar karşılığıdır.

yaş2 Tü [viii] yaş = Moğ nasu(n) ömür, yaşanan süre

EŞKÖKENLİLER:
Tü yaş2 : yaşa-, yaşam, yaşantı, yaşıt

yasa Tü [Uy viii+] yasa/yasak kanun, bir çeşit vergi; [TS, DK xiv] yasağ/yasak kanun, emir, yasak; [Çağ xv+] yasa/yasak kanun, özellikle Cengiz Han kanunnamesi, yargı, ceza, ölüm cezası < Tü yas- [xi] yaymak " yay-

• Moğ casag (a.a.) Türkçeden alıntı olmalıdır.

yaşa[mak Tü [Gül viii] yaşa- belli sayıda yıl yaşamak, belli yaşa gelmek < Tü yaş " yaş2

• 15. yy'dan sonra dirimek fiilinin yerini almıştır.

yasa[mak YT [CepK 1935] ~ Tü yasa- [xv+ Çağ] düzenlemek, kanun koymak " yasa

• Türkiye Türkçesinde kaydedilmemiş olan biçim, Dil Devrimi esnasında Çağatayca örneklerden derlenmiştir.

yasak Tü [Uy viii+] yasa/yasak kanun " yasa

yasal YT [TDK 1974] kanuni < Tü yasa " yasa

yaşam YT [TDK 1966] ömür < Tü yaşa- " yaş2

yaşantı YT [TDK 1966] yaşam tarzı < Tü yaşa- " yaş2

yasemin [xiv] ~ Fa yāsaman/yāsamīn güzel kokulu çiçekleri olan bir bitki, jasminum fruticans ~ OFa yāsmīn/*yāsmīg a.a.

• Erm hasmig (a.a.) Orta Farsçadan alıntıdır.

yasin [xiv] Kuran'da bir surenin adı ~ Ar yā sīn Y ve S harfleri, Kuran'da bu harflerle başlayan bir surenin adı " sinkaf

yaşıt <Tü [LO xix] akran, yaşdaş < Tü yaş " yaş2

yasla[mak Tü [Uy viii+] *yaska- yaslamak, bastırmak, yassıltmak; [xi] yasta- yastık dayamak, yaslamak? < Tü yası [xi] yassı " yassı

yaşmak <Tü [DK xiv] kadın örtüsü < Tü yaş- [viii+ Uy] örtmek, gizlemek, saklamak

yassı Tü [xi] yası yassı, basık; [Kıp xiv] yassı < Tü *yasığ < Tü yas-/yaz- [xi] yaymak, açmak, enli hale getirmek " yay-

---

• Yas- ve yaz- aynı kökün varyant biçimleri olarak değerlendirilebilir.

yastık Tü [Uy viii+] yastuk bir tür sikke, basılıp yassılaştırılmış şey?; [xi] yastuk yastık < Tü *yasıt- yassıltmak < Tü yas- yaymak, açmak " yassı

yat [xx/a] ~ İng yacht seyir teknesi < Hol jachtschip avcı teknesi < Hol jagen av, takip

yat[mak Tü [viii] yat- eğilmek, yatay duruma gelmek, yatmak

yatağan <Tü [TS xvi xvi] 1. yatkın, eğimli, 2. kavisli kılıç < Tü yat- " yat-

---

• Adını Denizli'nin Yatağan köyünden aldığına dair yaygın söylenti dayanaktan yoksundur.

yatak <Tü [Kıp xiv] yatuk barınak, in; [DK xiv] yatak a.a.; [Çağ xv] yatağ yatılan yer < Tü yat- " yat-

yatay YT [Geom 1937] ufki < Tü yat- " yat-

yatır [xx] ermiş, evliya ~? Yun iatrós hekim " +iyatr

• İlk kez 1933 tarihli Derleme Sözlüğünde Ege Bölgesinded İç Anadolu'nun Batı ve Kuzeyine yayılan alandaki halk ağızlarında tesbit edilmiştir. Yatırmak fiiliyle birleştirilmesi muhtemelen halk etimolojisidir.

yatırım YT [CepK 1935] yatırı tevdiat; [TDK 1944] yatırım < Tü yatır- " yat-

yatsı <Tü [Arg xvi] yatma vakti < Tü yat- " yat-

yavan Tü [viii] yaβğan tatsız, tadı zayıf olan < Tü *yaβ-2 zayıflamak, güçsüz olmak (= Moğ cabağan kötü koku, tatsızlık, yavanlık)

yavaş Tü [Uy viii+] yaβaş yumuşak huylu, halim, sakin < Tü *yaβ-2 zayıflamak, güçsüz olmak " yavan

yave ~ Fa yāwa saçma, anlamsız söz

yaver ~ Fa yārwar/yāwar yardımcı " yar2

yavru <Tü [DK xiv] yavrı < Tü *yawrığ küçük ve korumasız şey, hayvan ve kuş yavrusu < Tü yaw-rı- [viii+ Uy] zayıflamak, güçten düşmek < Tü *yaβ-2 a.a. " yavan

yavşak1 <Tü [TS xvi xvi] yavsı/yavsu/yavşak bit yavrusu veya kene < Tü *yaβsı-/*yaβşa- güçsüz veya yavaş olmak, yavru olmak < Tü *yaβ-2 zayıflamak, güçsüz olmak " yavan

---

• "Geveze" anlamına gelen yaŋşak sözcüğüyle yazım farkı 20. yy başlarına dek korunmuştur.

yavşak2 Tü [Kaş, xiv-xix passim xi] yaŋşak çok konuşan, boşboğaz, geveze < Tü yaŋğşa- [xi] gürültü etmek, çok konuşmak = Tü yaŋğur- [viii+ Uy] a.a. " yaygara

yavşan Tü [xi] yaβçan yaprakları yenen otsu bir bitki, artemisia

yavuklu <Tü [Neş xv] nişanlı < Tü yağuk [viii] 1. yakın, 2. akraba, komşu, nişanlı < Tü yağu- yakın olmak, yaklaşmak " yakın

yavuz Tü [Or viii] yabız kötü, fena, zalim, kötülük yapan; [LO xix] yavuz haşin, yaramaz < Tü *yaβ-1 kötülük yapmak, günah işlemek

---

• Karş. Tü yavlak (kötü, gaddar), yanç < *yawınç (günah, suç), yaral- < *yawral- (hata etmek), yarınçık < *yawrınçık (kötü), yaş < *yawış (zarar, ziyan), yaz- < *yawız- (hata etmek), yazuk < *yawzık (günah). Öte yandan yaman (kötü) ve yaŋıl- (yanılmak, hata etmek) biçimlerini yapı yönünden açıklamak daha güçtür. Karş. yaman, yanıl-.

yay Tü [xi] yā ok atma cihazı; [DK xiv] yay < Tü *yağ açılan şey < Tü *yā-3 açmak, yaymak " yay-

yay[mak Tü [Uy viii+] yaδ- açmak, sermek, yaymak < Tü *yā-3 açmak veya açılmak

---

• Geçişli fiil yapan t > δ > y ekiyle. Tü yaz-2 ve yas- (a.a.) aynı fiilin varyant biçimleridir. • Karş. Moğ cada- (a.a.).

yaya Tü [viii] yadağ yürüyen, piyade < Tü yāδ- açmak, yaymak " yay-

yaygara <Tü [LO xix] velvele, bağırış < Tü *yaŋura/*yayğıra < Tü yaŋur-/aŋır- [viii+ Uy onom.] gürültü etmek, çınlatmak " anır-

---

• Karş. Özbek yoyna-, Sarı Uyg yoyla- (gürültü etmek, şarkı söylemek). -gara ekinin işlevi açık değildir.

yaygın YT [CepK 1935] münteşir < Tü yay- " yay-

yayık Tü [xi] yayık oynak, dönek; [xvii] çalkalayarak tereyağı yapma aygıtı < Tü yay-1 [xi] çalkamak

yayım YT [TDK 1944] neşir < Tü yay- " yay-

yayın1 YT [CepK 1935] neşriyat < Tü yay- " yay-

yayın2 Tü? [Kıp xiv] bir tatlı su balığı

yayla Tü [xi] yaylak/yaylağ yazlık konaklama yeri < Tü yay yaz " yaz

yaylım <Tü [DK xiv] hayvan sürüsünün otlamak için yayıldığı yer < Tü yayıl- " yay-

yayvan <Tü [LO xix] gevşek, yayılmış < Tü *yayğan < Tü yay- " yay-

yaz Tü [viii] yay açma mevsimi, ilkbahar veya yaz; [Uy viii+] yay/yaz < Tü *yar açar < Tü ya- açmak, yayılmak " yay-

---

• Karş. kış (kısma/kapanma mevsimi).

yaz1[mak Tü [Oğ xi] yaz-1 yazı yazmak

• Tü çız- (sivri bir uçla kazımak, çentmek) fiilinin varyant biçimi olmalıdır. Karş. çiz-. Moğ cıru- (çizgi çizmek, kazımak, tırmalamak) biçimi Türkçe *yız- ve *cız- eşdeğeridir. • Karş. EYun grafō, Lat scribere, Ar χaTT (1. sivri bir uçla çizmek, 2. yazı yazmak). Ayrıca karş. Tü biz (sivri uçlu alet) > biti- (yazı yazmak). Yazının erken dönemde taş veya kil üzerine çiviyle işlendiği anımsanmalıdır.

yaz2[mak Tü [xi] yaz-2 < Tü *yār-2 açmak, sermek, yaymak < Tü *yā-3 a.a. " yay-

---

• Yay- fiilinin r > z transitif eki almış biçimidir. Yazı dilinden kısmen kaybolmuş olduğu halde Anadolu ağızlarında yaygındır.

yazgı YT [Fel 194+] kaza ve kader, alın yazısı < Tü yaz- " yaz-1

yazı1 Tü [Oğ xi] yazığ yazılan şey < Tü yaz- " yaz-1

yazı2 Tü [xi] yazı ova < Tü yaz- açmak, sermek, yaymak " yaz-2

yazık Tü [Uy viii+] yazuk/yazuğ günah, suç, hata, kusur < Tü yāz- [viii+ Uy] hata etmek, günah işlemek, yanılmak < Tü *yaw(ı)z- < Tü *yaβ-1 kötülük yapmak, hata etmek " yavuz

yazılım YT [1978] software < Tü yazıl- " yaz-1

yazım YT [TDK 1974] imla < Tü yaz- " yaz-1

yazın YT [TDK 1969] edebiyat < Tü yaz- " yaz-1

yazıt YT [CepK 1935] kitabe < Tü yaz- " yaz-1

yazma2 <Tü [LO xix] yayılan şey, yer örtüsü, yemeni < Tü yaz- açmak, sermek, yaymak " yaz-2

yazman YT [CepK 1935] muharrir, edip; [TDK 1944] sekreter < Tü yaz- " yaz-1, +men2

ye[mek Tü [viii] yé- a.a.

yed [xiv] yedd ~ Ar yadd [#ydd msd.] el (= İbr/Aram yad [#yd] el = Akad iddu (sağ ve sol) yan)

yeddiemin + yedd-i emin güvenli el, ihtilaf veya haciz konusu malı ihtilaf çözülünceye kadar elinde tutan güvenilir kişi & Ar yadd el + Ar amīn güvenli " yed, emin

yedek Tü [xi] yétgek heybe, bohça < Tü yēt-2 [viii] yedeğine almak, yedmek

yedi Tü [viii] yéti/yétti a.a.

• Yedi bazlı bir sayı sisteminin son rakamı olduğu için "varış, bitiş" anlamında yetmek fiilinden türediği ileri sürülmüştür.

yeğ Tü [Or viii] yég üstün, daha iyi, en iyi

yegâne [xiv] ~ Fa yagāna biricik (= OFa ēkānag bir) < Fa yak bir " yek

yeğen Tü [viii] yégen kızkardeşin çocuğu; [xi] dayı veya amca (= Moğ cige kızın veya kızkardeşin çocuğu)

yeis ~ Ar ya's [#y's msd.] umutsuzluk, vazgeçme < Ar ya'isa umutsuzluğa kapıldı

EŞKÖKENLİLER:
Ar #y's : meyus, yeis

yek [Aş xiv] ~ Fa yak bir ~ OFa ēyak a.a. (= Ave aivaka- a.a.)

yekdiğer ~ Fa yak digar biri diğeri " yek, diğer

yeke [LF xvi] ~ OYun iáki(on) dümen sapı ~ EYun oíaks a.a.

yeknesak tekdüze & Fa yak bir + Ar nasaq [#nsq] düzen, nizam < Ar nasaqa [msd. nasq] dizdi " yek

yekpare ~ Fa yak pāra bir parça " yek, pare

yeksan [Aş xiv] ~ Fa yak sān bir gibi, beraber & Fa yak bir + Fa sān gibi, benzer " yek, sanki

yekûn ~ Ar yakūn [#kwn] eder (geniş zaman üçüncü tekil şahıs) < Ar kāna etti, oldu " kâinat

yekvücut + ~ Fa yak wucūd tek vücut & Fa yak + Ar wucūd " yek, vücut

yel Tü [Uy viii+] yél rüzgâr

• Yelmek (esmek, estirmek, telaş etmek, koşmak) fiiliyle yapısal ilişkisi muğlaktır.

yeldirme <Tü [LO xix] kadınların serbestçe hareket etmek için giydiği hafif üst giysisi, koşu giysisi < Tü yeldir- 1. estirmek, esmek [viii+ Uy], 2. koşmak, telaş etmek [xiv+ TTü] < Tü yél- esmek, koşmak " yel

yele Tü [xi] yal at yelesi, ense; [Çağ xv] yelge ; [Men xvii] yele (= Moğ calağa püskül, tepelik, kuş ibiği)

yelek <Tü [DK, Men xiv] kuşun kanat tüyü, özellikle oka takılan kuş tüyü; [LO xix] hafif ve kolsuz ceket < Tü yel- esmek, estirmek, koşmak " yel

---

• Karş. Men xvii yelmak/yelme (koltuk altları açık bir tür Tatar mintanı, örgü zırh). "Hafif ve kolsuz ceket" anlamına 19. yy'dan eski Türkçe sözlüklerde rastlanmaz. Buna karşılık bak. jile.

yelken <Tü [Kıp xiv] yélken a.a. < Tü *yélke- < Tü yél- [viii+ Uy] esmek, koşmak " yel

yelkovan + [TS xiv, Arg xiv] yel koğan boş gezen, havai < Tü yel kovmak [xiv TS] boş gezmek, boşa emek sarfetmek " yel, kov-

---

• Karş. TTü yeleğen (hızlı koşan, çok koşan - xv-xix) < yelmek (koşmak, hızlı gitmek).

yelloz <Tü [LO xix] uçarı kadın < Tü yel- esmek, estirmek, koşturmak " yel

---

• -(l)oz eki için karş. cadaloz.

yelpaze <Tü [TS xv-xix] yelpeze ; [Arg xvi] yelpize < Tü yelpi- [viii+ Uy, xiii İM, Kıp] (kesik ve düzensiz şekilde) esmek, yelpazelenmek " yel

---

• Karş. TTü yelpik (astım, nefes darlığı - xviii-xix). • Uzun ā ile yelpāze biçimi 18. yy'dan sonra Fa bādzan (yelpaze) etkisiyle ortaya çıkmış olmalıdır. -ze ekinin niteliği belirsizdir.

yelten[mek <Tü [DK xiv] yélten- < Tü yélte- [xiii-xviii TS] tahrik etmek, koşturmak, kışkırtmak < Tü yel- hızlı gitmek, koşmak " yel

yem Tü [Uy viii+] yém yiyecek şey, yemek < Tü yé- " ye-

• Fiil adı ve edilgen ortay yapan -(i)m ekiyle.

yemek <Tü [TS, Kıp xiv] yémek yenilen şey, aş < Tü yé- " ye-

• -mek ekinin yapısı açıklanmaya muhtaçtır.

yemeni [Men xvii] 1. Yemen'den gelen bir tür ince kumaş, 2. bir tür kaba ayakkabı ~ Ar yamanī [nsb.] Yemen’e ait < Ar yaman 1. sağ el, sağ taraf, 2. güney (gün doğumuna oranla sağ taraf), 3. Arabistan’ın güneyinde bir ülke, Yemen " yemin

yemin [xiv] ant ~ Ar yamīn [#ymn sf.] sağ taraf, sağ el, sağ elini kaldırarak verilen ant (= Aram yamīn a.a. = İbr yāmīn a.a. = Akad imnu a.a.)

yemiş Tü [Uy viii+] yémiş yenebilir ürün, meyve < Tü yém " ye-

---

• Ek yapısı açık değildir.

yen[mek Tü [xi] yeŋ- a.a.

yen1 Tü [xi] yeŋ elbise yeni, kol ağzı

yen2 [xx/b] ~ Jap yen Japon para birimi ~ Çin yüan yuvarlak şey, para

yenge Tü [Uy viii+] yenge büyük kardeşin veya dayının karısı

yengeç Tü [Oğ xi] yeŋgeç a.a. Tü yan- geri gelmek, aksetmek " yankı

yeni Tü [viii] yaŋı a.a. < Tü yan- dönmek, geri gelmek, tekrar etmek " yankı

• Karş. Moğ yaŋğı (haber).

yer Tü [viii] yér zemin, toprak, memleket

yer[mek Tü [Uy viii+] yér-/yéri- kötülemek, aşağılamak, ayıplamak

yerel YT [CepK 1935] yersel mevzii; [Fel 194+] yerel < Tü yer " yer

---

• Fr local karşılığı olarak üretilmiştir.

yeşer[mek <Tü [DK xiv] yeşillenmek < Tü yaş körpe, yeşil " yaş1

yeşil Tü [Uy viii+] yaşıl taze bitki rengi < Tü yaş körpe, taze, nemli, yeşil " yaş1

yeşim ~ Fa yaşm yarı değerli bir taş, yeşim ~ yaşp a.a. = Akad yaşupu a.a.

• İbr yaşepeh Eski Farsça veya Akadçadan alınmıştır. EYun/Lat jaspis > İng jasper (a.a.) bir Sami dilinden alınmış olmalıdır.

yet[mek Tü [viii] yét- yetişmek, ermek, varmak, bitmek; [TS xv xv] kâfi gelmek

yetenek YT [CepK 1935] ehliyet, kabiliyet < Tü yet- " yet-

yeterli YT [TDK 1955] kifayetli, ehliyetli, ehil < Tü yeter " yet-

---

• Çekim ekine -li yapım eki eklenmesi Türkçede alışılmış bir yöntem değildir.

yeti YT [Fel 194+] kuvve, meleke < Tü yet- " yet-

yetim [Aş, Yus xiv] ~ Ar yatīm [#ytm sf.] anasız veya babasız

yetiş[mek Tü [xi] yétiş- erişmek, ulaşmak; [TS xv xv] bitki bitmek, meyve ermek < Tü yét- ermek, varmak " yet-

yetke YT [CepK 1935] salahiyet < Tü yet- " yet-

yetki YT [CepK 1935] kifayet; [TDK 1944] salahiyet < Tü yet- " yet-

yetkin YT [CepK 1935] mükemmel < Tü yet- " yet-

yetmiş Tü [viii] yetmiş a.a. < Tü yeti/yetti 7 " yedi

• -miş ekinin işlevi belirsizdir.

yevm [xiv] ~ Ar yawm [#ywm msd.] gün (= Aram yūmā a.a. = İbr yōm a.a. = Akad ūmu a.a.)

yevmiye [MMem xvi] yevmī gündelik, günlük ücret; [Men xvii] yevmī vulg. yevmiye ~ Ar yawmī [#ywm nsb.] günlük < Ar yawm gün " yevm

Yezidi [xiv] < OFa yazad Zerdüşt inancında kutsal varlık, tanrı ~ Ave yazata a.a. < Ave yazaiti tapınmak, adak sunmak ~ HAvr *yag- tapınmak

yezit dinsiz, zalim veya nefret edilen kimse ~ öz Yezīd bin Muaviye Kerbela'da Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden sorumlu tutulan Emevi halifesi (h. 680-683) < Ar yazīdu [#zyd] artar < Ar zāda arttı " ziyade

---

• Kullanımda (etimolojisi ayrı olan) Yezidi terimiyle karışmışsa da, Şii ve Alevi çevrelerde en eski dönemden beri Emevi halifesi Yezid'e atfen kullanılır.

yığ[mak Tü [Or viii] yığ- bir yere toplamak, küme haline getirmek, yıkmak

---

• Aynı kökten Tü yık- (sertlikle yığmak), yıl- (yığılmak).

yığın <Tü [Arg xvi] < Tü yığ- " yığ-

yığınak YT [CepK 1935] < Tü yığın- [viii+ Uy] toplamak " yığ-

---

• Yığın- fiili modern dönemde kullanılmaz.

yiğit Tü [Uy viii+] yégit seçkin kimse, soylu < Tü yég daha iyi, en iyi, yeğ " yeğ

• Karş. ETü yéged- (artırmak, yüceltmek, üstün gelmek). -it ekinin işlevi açık değildir; eski bir çoğul eki olması ihtimali üzerinde durulmuştur.

yık[mak Tü [Uy viii+] yık- çökertmek, yığmak, tahrip etmek " yığ-

---

• Yığ- fiilinin anlam ayrışmasına uğramış varyantı veya -k- pekiştirme eki eklenmiş biçimidir.

yıka[mak Tü [Kaş xi] yayka- çalkalamak; [Aş, Arg, Men xvi] yayka- yıkamak; [LL 1732] yıka- < Tü yay- çalkalamak " yayık

yıl Tü [Or viii] yıl (= Moğ cıl a.a.)

yıl[mak <Tü [Kıp xiv] yığılmak, yerde sürünmek, dik durmamak; [Çağ xv] korkmak =? Tü yığıl- " yığ-

yılan Tü [Uy viii+] yılan a.a. " +lan

yılankavi [KT xix] yılan gibi büklümlü, helezoni (sıfat) < Tü yılan kavı yılan gömleği < Tü kav [xiv TS] (soyulmuş) deri, kabuk, kepek " yılan, kof

---

• Türkçe isim tamlamasına Farsça/Arapça izafet eki eklenerek üretilmiş sıfattır.

yıldırım Tü [Uy viii+] yaltrık/yaltrak parıltı, ışık; [DK xv] (y)ıldırım < Tü yaltrı-/yaltra- parıldamak < Tü yal- yanmak, parlamak " yan-

yıldız Tü [Uy, Kaş viii+] yultuz a.a.; [DK xiv] ılduz Tü yal- yanmak, alevlenmek, parıldamak " yan-

---

• Tü yal-/yaldra- (parıldamak, ışımak) fiiliyle yapısal ilişkisi açık değildir. En eski kaynaklarda daima yultuz biçimi kullanılır. • "Kuzey, kuzey rüzgârı" anlamı kutup yıldızından türemiştir.

yılış[mak <Tü [KT xix] yiliş- sırıtmak, sırnaşmak, bulaşmak, cıvımak =? Tü yılış- [xiv Kıp] 1. kendini eğip bükmek, yerde sürünmek, 2. tebessüm etmek < Tü yıl- " yıl-

---

• Buna karşılık Moğ nıla- (bulaştırmak, cıvık bir şey sürmek), nılbusun (tükürük, salya), nılçağay (1. yapışkan, cıvık, 2. cılız, ince, narin). Moğolca biçimler Tü yıl-/yılı-, *yılış ve *yılışağ eşdeğeridir.

yılkı Tü [Uy viii+] yılkı yabani veya sürü halinde dolaşan at, hergele

yine/gene Tü [Or viii] yana tekrar, gene < Tü yan- geri gelmek, geri dönmek " yanıt

yıpran[mak Tü [Kaş xi] opra- (giysi) eskimek, dökülmek, yıpranmak, lime lime olmak; [Çağ xv] öpren-/ipren- a.a.; [EvÇ xvii] epri- a.a. " epri-

---

• Yıpran-/yıprat- yazımına 20. yy ortalarından önce rastlanmaz.

yirmi Tü [Or viii] yégirmi a.a.

yırt[mak Tü [Uy viii+] yırt- = Tü yart- yarmak, parçalamak < Tü yar- a.a. " yar-

---

• Yar- > yart- fiilinin varyantı veya zayıf biçimidir. Yır- basit biçimi (a.a.) Anadolu ağızlarında halen caridir.

yırtmaç <Tü [Kıp xiv] giyside kesik yer < Tü yırt- " yırt-

yisa [LF xvi] gemilerde ip ve yelken çekerken kullanılan ünlem ~ İt issa! haydi!

yit[mek Tü [Or viii] yit- kaybolmak

yiv Tü [Kaş xi] yi dikiş, yiv

yobaz [LO xix] iri, kaba saba, kuvvetli adam, köylü, cahil, kaba sofu =? Tü yabız kötü " yavuz

yoga [xx/a] ~ İng yoga Hindistan’a özgü ruh ve beden eğitimi yöntemi ~ Sans yóga 1. birlik, birleşme, birleştirme, 2. (işe) koşma, düzme, düzene koyma " yek

yoğalt[mak YT [CepK 1935] istihlak, tüketim < Tü yok " yok

yoğun Tü [Uy, Kaş viii+] yoğun sıkışık, yığışık, kalın < Tü yığ- " yığ-

---

• *Yoğ- biçimi, yığ- kökünün -ğ- sesi etkisiyle yuvarlaklaşmış varyantıdır.

yoğur[mak Tü [Uy viii+] yoğur- bir araya katmak, yığıştırmak < Tü yığ- " yoğun

---

• Karş. Moğ cığura- (hamur, mürekkep veya ilaç karmak).

yoğurt Tü [Uy viii+] yoğurt a.a.; [xi] yoğrut/yuğrut katılaştırılmış süt ürünü < Tü yoğur- katıştırmak, yığıştırmak " yoğur-

---

• Karş. Moğ coğug (kurutulmuş yiyecek, tarhana?), coğurı (mahzen, kiler) < coğu- (bir araya getirmek, toplamak, yığmak).

yok Tü [viii] yōk a.a. < Tü *yō- bitmek, yokolmak

• Karş. Tü yōδ- (bitirmek, yoketmek, imha etmek - viii+ Uy, xi).

EŞKÖKENLİLER:
Tü yok : yoğalt-, yok, yoksul, yoksun

yokla[mak Tü [Uy viii+] yokla- aramak; [Kıp xiv] yoka- ; [Men xvii] yokla- 1. var mı yok mu diye bakmak, 2. elle tecessüs etmek < Tü ?

• Yok (mevcut değil) sözcüğüyle anlam ilişkisi kurulamaz. Tü yokla- (yükselmek, yukarı çıkmak - viii+ Uy, xi) biçimi ile bağdaştırılması da güçtür.

yoksul <Tü [Aş xiv] yoχsul fakir < Tü yok " yok

• -sul ekinin mahiyeti açık değildir.

yoksun YT [CepK 1935] mahrum < Tü yok " yok

yokuş <Tü [Kıp, Çağ xiv] yokuş a.a. < Tü *yok- zorlukla ve gayretle yürümek < Tü *yo- yol almak " yol

---

• Pekiştirici -k- ekiyle. Karş. ETü yok (yokuş, dik yer).

yol Tü [viii] yol yol, sefer, yolculuk < Tü *yo- yürümek

• Aynı kökten Tü yorı- (yürümek), *yok- (zorlukla yürümek). Karş. Moğ coçı (yolcu, misafir), col (rast, uğur), corı- (yürümek, yönelmek).

yol[mak Tü [Uy viii+] yol- ; [Kıp xiv] yulı- a.a. (= Moğ culğa- traş etmek)

yoldaş <Tü [Env xv] < Tü yol " yol

yön <Tü [DK xiv] ön/yön yüz, cephe, alın; [Çağ xv] insan yüzü " ön

---

• Ön sözcüğünün özel anlam kazanmış varyantıdır.

yonca Tü [Uy viii+] yorunçka a.a.; [xi] yorınçğa

yönel[mek <Tü [DK xiv] < Tü yön " yön

yönerge YT [CepK 1935] direktif < Tü yön " yön

yönet[mek YT [CepK 1935] sevk ve idare etmek < Tü yön " yön

• İsme eklenen -et- ekinin işlevi belirsizdir.

yönetmen YT [CepK 1935] müdür < Tü yön " yönet-, +men2

yonga <Tü [Kıp xiv] ağaçtan çıkan talaş < Tü yon-/yonu- [viii+ Uy, xi] yontmak, traş etmek " yont-

yont[mak <Tü [LO xix] yont- yonmak (galat) < Tü yon- [viii+ Uy] traş etmek, heykel yapmak, rendelemek, sıyırmak, kazımak

---

• Yonmak biçimi 20. yy ilk çeyreğine kadar ön planda kullanılmıştır.

yöntem YT [CepK 1935] usul, metod < Tü yön " yön

• Yordam sözcüğünden benzetme yoluyla türetildiği halde nihai esin kaynağı sistem < Fr système olmalıdır.

yontu YT [TDK 1974] heykel < Tü yont- " yont-

yor1[mak Tü [Uy viii+] yora-/yör- açmak, açıklamak, tefsir etmek, rüya tabir etmek; [xi] yor-

yor2[mak <Tü [LO xix] yor- yürütmek, zahmet etmek, armak < Tü yorıl- [xv DK] yol yorgunu olmak, yorulmak < Tü yorı- [viii+ Uy] yürümek, yol almak (= Moğ corı- a.a.) " yol

---

• Türkiye Türkçesinde 14. yy'dan itibaren "yol yorgunu olmak" anlamında kullanılan yorıl- edilgen biçiminden -- belki yorgun argın ikilemesinin etkisiyle -- geri-türetilmiş ikincil bir biçimdir. Etken kullanımına 19. yy'dan önce tesadüf edilmez. Karş. argın, yürü-.

yordam <Tü [LO xix] çeviklik, çabukluk, beceri < Tü yort- [viii+ Uy] yürütmek, hızlı yürümek, bastırmak, koşmak < Tü yorı- yürümek " yor-2

yöre Tü [Oğ xi] yöre çevre, etraf, muhit

• Aynı kökten ETü yörge- (sarmak, dolamak).

yorga <Tü [DK xiv] rahvan (at) < Tü yorı- yürümek, yol almak " yürü-

yorgan Tü [Uy viii+] yoğurkan parçaları üstüste dikerek yapılan palto, kalın yatak örtüsü < Tü yoğur- katıştırmak, yığıştırmak " yöre

yorgun <Tü [DK xiv] a.a. < Tü yorıl- yol yorgunu olmak " yor-2

yortu [Arg xvi] Hıristiyan bayramı ~ Yun giortē bayram, kutlama, özellikle bir azizin isim günü ~ EYun eortē dini bayram, festival

yörük <Tü [Men xvii] yürük gezgin, berduş, sabit konutu olmayan < Tü yörü-/yürü- " yürü-

yorum YT [TDK 1955] tabir, tefsir < Tü yor- " yor-1

yörünge YT [TDK 1944] < Tü yören- [xiv TS] etrafını dolaşmak " yöre

---

• Karş. TTü yöriyici yıldız (gezegen - xiv).

yosma [Men xvii] kaba, hantal, aptal ~ ?

yosun <Tü [Kıp xiv] yoşkun su bitkisi; [Bahş xv] yosun a.a.; [Çağ xv] bataklık bitkisi

---

• ETü yosun (nizam, düzen) sözcüğüyle birleştirilemez. • Karş. Moğ nogugan (yeşil, ot, sebze), nogubır (yeşilimsi renk). Türkçe yosun biçiminin Moğolca eşdeğeri *nogusun olmalıdır. Buna karşılık Moğ cegesün (kamış, saz) Türkçeden alıntı olabilir.

yoz Tü [viii] yaβız kötü, fena, gaddar, vahşi, zararlı; [TS xiv xiv] yoz vahşi, adi, zararlı, yaban " yavuz

---

• Eski yazıda yavız/yavuz ve yoz sözcükleri aynı şekilde yazılır.

yüce <Tü [Kıp xiv] yüçe 1. yüksek, yüce, 2. sırt < Tü yüg kalkık, kalkmış, yüksek " yüksek

yudum <Tü [LO xix] < Tü yut- " yut-

yufka Tü [viii] yuwka/yufka 1. ince, zayıf, 2. ince açılmış hamur < Tü yuw- ufalamak, öğütmek, hamur açmak " ov-

yuh ünl [TS xiv] yuf/yuh dervişlerce kullanılan boynuzdan yapılmış boru; yuh çekmek protesto ve yergi amacıyla bu boruyu öttürmek

yük Tü [Uy viii+] yük ağırlık, yığın < Tü *yü- yüklemek, yığmak

---

• Karş. Tü yüδ- (yüklemek, yığmak - viii+ Uy).

yukarı Tü [viii] yokaru yukarıya doğru < Tü yoka yukarıya < Tü yok yukarı " yokuş, +ri

yüklem YT [Fel 194+] cümlede özneye hamledilen şey < Tü yükle- " yük

yüksek Tü [Uy viii+] yüksek a.a. < Tü yükse- [xi] yükselmek, kalkmak < Tü yüg kalkık, kalkmış

• Karş. Moğ ügsü- (yükselmek, çıkmak), ügsügüü (yüksek).

yüksük Tü [xi] yüksük a.a.

yüksün[mek <Tü [LO xix] yüksü- yük saymak, alınmak < Tü yük " yük

yüküm YT [CepK 1935] mükellefiyet < Tü yük " yük

• Ada eklenen -üm takısının işlevi belirsizdir.

yulaf [KGunya xiv] calaf daha çok hayvan yemi olarak kullanılan bir tahıl, avena sativa ~ Ar calaf [#clf] hayvan yemi olarak kullanılan ot, özellikle yonca (= Akad elēpu (bitki) bitmek, kendiliğinden çıkmak, filizlenmek)

• İng alfalfa (hayvan yemi olarak kullanılan bir yonca türü, medicago sativa) ispanyolca yoluyla Arapçadan alınmıştır.

yular Tü [xi] yular dizgin (= Moğ cıluğa a.a)

yum[mak Tü [Uy viii+] yum- kapatmak, büzmek, top haline getirmek

yumak Tü [Uy viii+] yumğak yuvarlak, top < Tü yum- yuvarlamak " yum-

yumru Tü [xi] yumur yumuk şey, top, ur; [DK xiv] yumrı < Tü yum- " yum-

yumruk <Tü [DK xiv] top şeklinde olan şey, yumru, yumruk < Tü *yum-duruk < Tü yum- " yum-

---

• Karş. Moğ nıdurğa (yumruk) < nıdur- (yumruk yapmak, yumruklamak).

yumurcak <Tü [EvÇ, Men xvii] ur, tümör, verem hastalığı < Tü yumur/yumru " yumru

yumurta Tü [Uy viii+] yumurka ; [xi] yumurtğa a.a. < Tü *yumur(ı)t- top haline getirmek " yum-

yumuşa[mak Tü [viii] yımşa- yumuşak hale gelmek < Tü *yımış yumuşak

yün Tü [Uy viii+] yuŋğ a.a.; [xi] yüŋğ

yun[mak <Tü [Kıp xiv] yun- yıkanmak < Tü yu-/yuw- [viii+ Uy] yıkamak

Yunan [xiv] ~ Ar/Fa yūnān a.a. ~ yōnān [çoğ.] a.a. < yōn İyonyalı, Yunan ~ EYun Iōn Yunan boylarından biri, İyonyalı

yunus yunus balığı < Yūnūs Kuran'a göre bir balık tarafından yutulan peygamber, Zünnun ~ Iōnas Tevrat'a göre bir balık tarafından yutulan peygamber ~ yōnah a.a. < İbr yōnah kumru

---

• İng Jonah İbraniceden alınmıştır. Lat > Fr Jonas Yunancadan alınmıştır. Arapça isimdeki -s sesi Yunacadan alıntıyı gösterir.

yürek Tü [viii] yürek kalp (= Moğ cirüke(n) a.a)

yurt Tü [viii] yurt kamp yeri, ev kalıntısı; [DK xiv] ikamet edilen yer, vatan

yurttaş YT [CepK 1935] < Tü yurt " yurt

yürü[mek Tü [viii] yorı- yürümek, yol almak; [Uy viii+] yorı-/yürü- ; [Kıp xiv] yorı-/yörü-/yürü-/ ; [Men xvii] yüri-/yürü- < Tü *yo- yürümek " yol

yürük Tü [xi] yügrük hızlı, koşucu; [LO xix] yürük Türk müziğinde hızlı bir tempo < Tü yüğür- [viii] hızlı gitmek, koşmak

---

• Yörük (göçebe) sözcüğüyle karıştırılmamalıdır.

yusufçuk [LO xix] zar kanatlı bir böcek, kız böceği < öz Yusuf 1. Tevrat ve Kuran'a göre Hz. Yakup'un en küçük oğlu, 2. çok güzel yüzlü kimse, kız yüzlü oğlan < İbr yūseph 1. arttırır 2. "Allah arttırır", Hz. Yakup'un küçük oğlunun adı

yut[mak Tü [Oğ xi] yūt- a.a. (= Moğ utu- özellikle buhur veya dumanı içine çekmek)

yutkun[mak <Tü [LO xix] < Tü *yut-ka- < Tü yut- " yut-

• Pekiştirici -(ı)k- ekiyle

yuva Tü [xi] uya kuş yuvası, hayvan ini; [İMüh xiii] yuwa

yuvalama <Tü küçük hamur topu < Tü yuvala- [xvii Men] ufalamak, yuvarlamak " ov-

yuvar YT [TDK 1944] kan hücresi < Tü *yuva- " yuvarla-

yuvarla[mak <Tü [Kıp, DK, EvÇ xiv] yuvala- yuvarlamak, hamuru eliyle top haline getirmek; [Men xvii] yuvala-/yuvarla- < Tü yuv-/uv- ufalamak, yuvarlamak " ov-

yüz[mek Tü [viii] yüz- su sathına çıkmak; [xi] derisini yüzmek, soymak (= Moğ cisü- dilmek, uzunlamasına şerit şeklinde kesmek)

• Fiilin iki anlamı arasındaki ilişki açık değildir.

yüz1 Tü [Uy viii+] yüz

• Karş. Moğ nigur (satıh, yüzey, cilt, çehre). Moğ n- = Tü y- ve Moğ -r = Tü -z eşitlikleri tipiktir.

yüz2 Tü [viii] yüz 100 sayısı

yüzey YT [CepK 1935] satıh < Tü yüz " yüz1

• -ey ekinin işlevi açık değildir.

yüzgeç YT [TDK 1944] balıkların yüzme aygıtı < Tü yüz- " yüz-

---

• 15.- 19. yy arası "yüzme bilen, yüzücü" anlamında kullanılmıştır.

yüzük Tü [xi] yüzük halka < Tü *yüz-2 halka?

zaaf [Aş xiv] za'f ~ Ar Dacf [#Dcf msd.] zayıflık < Ar Dacufa zayıfladı, zayıf idi

zabit [Men xvii] 1. zapteden, tutan, 2. yönetici, idareci, özellikle kent ve kale yöneticisi; [KT xix] 3. orduda subay ~ Ar DābiT [#DbT fa.] zapteden, tutan, inzibat altına alan, yönetici " zabıt

zabıt/zabt- [xiv] zabt ~ Ar DabT [#DbT msd.] tutma, yakalama, anlama, kaydetme < Ar DabaTa tuttu, yakaladı, durdurdu, sabitledi, tutanak tuttu

zabıta [Men xvii] disiplin; [KT xix] polis, zabtiye (İstanbul'da 1869'da kurulan şehir güvenlik teşkilatına verilen ad) ~ Ar DābiTat [#DbT fa. f.] denetleme gücü, düzen, disiplin " zabıt

zaç [yağı [xiv] ~ Ar zāc demir sülfat, zaç yağı ~ Fa zāg a.a.

zade [Gül xv] ~ Fa zāda evlat, oğul < Fa/OFa zādan, zāy- doğurmak (= Ave zāta-, zan- a.a.)

zadegân [AMithat 1885] asilzade zümresi, seçkinler (Fr aristocratie karşılığı) ~ Fa zādagān [çoğ.] oğullar < Fa zāda oğul " zade

---

• Osmanlıca kullanımı asilzade/kişizade deyiminden türemiştir.

zafer [Aş xiv] ~ Ar Zafar [#Zfr msd.] savaşta galibiyet < Ar Zafira başardı, zafer kazandı, pençeledi < Ar Zufr/Zifr tırnak, pençe, özellikle yırtıcı kuşların pençesi (= Aram Teprā tırnak = Akad Supru/Suppāru a.a.)

zafiyet < Ar Dacf [msd.] zayıf olma, zaaf " zaaf

• Arapça masdara -iyet eki eklenmesi Türkçeye özgüdür.

zağar [Kıp xiv] av köpeği ~ ?

zagon ~ Bul/Sırp zakon yasa, usul, töre

zahir [Aş, Yus xiv] ~ Ar Zāhir [#Zhr fa.] görünen, aydınlanmış " zuhur

zahire [Aş, Yus xiv] ~ Ar δaχīrat [#δχr sf. f.] ambarda saklanan ihtiyaç maddeleri, hazine, erzak < Ar δaχara [msd. δaχr] sakladı, yedekledi, depoladı

• "Tahıl" anlamı Türkçeye özgüdür.

zahit [Kut xi] zahid ~ Ar zāhid [#zhd fa.] dünya nimetlerinden vazgeçen, züht sahibi " züht

zahmet [Aş, Yus xiv] ~ Ar zaHmat [#zHm msd.] sıkma, sıkışma, basınç, izdiham, doğum sancısı < Ar zaHama sıktı, sıkıştırdı, basınç yaptı, kalabalık etti

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #zh?m : izdiham, zahmet

zahter [xiv] sa'ter ~ Ar sactar [#sctr] kekiğe benzer bir bitki, satureia hortensis = Aram zawtər a.a. = Lat satureia a.a.

• Latince sözcük MS 2. yy'dan itibaren kaydedilmiştir. Ancak alıntı yönü hakkında görüş belirtmek imkânsızdır.

zail [Yus xiv] ~ Ar zā'il [#zwl fa.] eksilen, gidik, giderilmiş " zeval

zakkum/zıkkım [Men xvii] 1. cehennem ağacı, 2. Eriha vadisinde yetişen dikenli bir çalı ~ Ar zaqqūm [#zqm] Kuran'da sözü edilen cehennem ağacı ve cehennem yemişi

---

• Modern botanikteki "nerium oleander" anlamının ne kadar eskiye gittiğini tesbit edemedik.

zalim [DK xiv] ~ Ar Zālim [#Zlm fa.] zulmeden " zulüm

zam ~ Ar Damm [#Dmm msd.] artırma, katma < Ar Damma artırdı

zaman [Kut, Aş xi] ~ Ar/Fa zamān süre, vakit ~ Aram zəmān a.a. ~? Akad simānu belirli bir gün ve zaman, an

---

• OFa zamānag, İbr zəmān biçimleri Aramcadan alınmıştır. Erm jamanag (a.a.) Orta Farsçadan alınmıştır. Farsça biçimin Arapçadan alıntı olmayıp Orta veya Eski Farsçadan devam olduğu varsayılabilir.

zamazingo [xx/c] işlevi belirsiz nesne ~ ?

zambak ~ Ar zanbaq soğanlı bir bitki, lilium ~ OFa zanbak a.a.

zamir [xiv] ~ Ar Damīr [#Dmr sf.] 1. içyüzü, yürek, vicdan, 2. gramerde zamir " dumur

zamk ~ Ar Samġ [#Smġ] tutkal

zampara [AMithat 1875] zenperest ; [ARasim 1897-99] zanpara ~ Fa zan parast kadınsever, kadınatapar & Fa zan kadın + Fa parastīdan tapınmak " zenne, +perest

zan/zann- [xiv] zann ~ Ar Zann [#Znn msd.] sanı < Ar Zanna sandı

zanaat [xiv] sanaat ~ Ar Sanācat^ [#Snc msd.] işçilik, ustalık, elsanatı " sanat

---

• 1930'dan sonra z ile yazılışı belki san'at sözcüğünden ayrıştırma amacına yöneliktir.

zangır onom [ARasim 1897-99] rezonanslı titreme sesi " zank

zangoç ~ Erm jamgoç' [ ] kilisede çan çalan görevli & Erm jam saat (~ OFa zamān/jamānag zaman, an) + Erm goç' çağıran, bağıran " zaman

zank onom titremeli ve rezonanslı darbe sesi

zap [xx/c] ~ İng to zap uzaktan kumanda aletiyle vurmak, kanal değiştirmek ~ İng zap! [onom.] çizgi romanlarda kullanılan bir ünlem

zaparta şiddetli salvo ~ İt sabordo gemi bordasında top atışına mahsus delik < İt bordo gemi bordası " borda

zapt [etm [Aş xiv] zabt ~ Ar DabT [#DbT msd.] tutma, yakalama, durdurma, kontrol altına alma " zabıt

zaptiye [xix] 1869'da kurulan şehir güvenlik teşkilatının adı (Fr police karşılığı) < Ar DabT [msd.] tutma, denetleme, disiplin altına alma " zabıt

zapturapt ~ Ar DabT wa rabT zaptedip bağlama " zabıt, rapt

zar1 [xv] şans oyunlarında kullanılan kemik küp ~ ?

zar2 Tü? [Kıp xiv] sar yumurtanın iç zarı; [MŞ xiv] zar iç organları kaplayan veya ayıran ince deri

zar3, zarıl onom [Kut, DK xi] zar zar ağlama sesi

• Fa zār (ağlama, inleme) ile benzerlik tesadüf olmalıdır.

zarafet [xiv] ~ Ar Zarāfat [#Zrf msd.] zariflik < Ar Zarufa zarif ve şık idi, göze hoş göründü " zarf

zarar [xiv] ~ Ar Darār [#Drr msd.] hasar, ziyan < Ar Darra zarar verdi

zarf ~ Ar Zarf [#Zrf msd.] 1. güzellik, zarafet, 2. bir şeyin dış yüzü, kılıf, mektup zarfı, 3. gramerde bir şeyin nerede ve nasıl yapıldığını belirten sözcük, zarf

zargana [LO xix] ~ Yun zargána uzun burunlu bir balık ~ EYun sargînos a.a.

zarif [Aş xiv] ~ Ar Zarīf [#Zrf sf.] zerafet sahibi, yakışıklı < Ar Zarufa zarif ve şık idi, göze hoş göründü < Ar Zarf bir şeyin dış yüzü, kılıf " zarf

zarp >> " darp

zart onom ani hareket sesi, fırlama sesi

zaruret [DK, Gül xiv] ~ Ar Darūrat [#Drr msd.] zorunluk, sıkıntı, kısıtlama " zarar

zat [Aş, Yus xiv] ~ Ar δāt [#δw] kendi, öz, benlik, kişilik

• Arapça kök kural dışıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar #?w : bizatihi, bizzat, haddizatında, zat, zaten, zevat, zilyed, zülfikar

zaten ~ Ar δātan [zrf.] kendinden, özü bakımından " zat

zatülcenp ~ Ar δātu-al-canb kaburga iltihabı, zatürree & Ar δāt2 yanma, iltihap + Ar canb yan, gövdenin yan tarafı, kaburgalar " el3, canip

zatürre ~ Ar δātu-r-riat akciğer iltihabı & Ar δāt2 yanma, iltihap + Ar riat akciğer " zatülcenp

zavallı [Men xvii] zevallü/zavallü düşkün < Ar zawāl düşme, gitme, eksilme " zeval

zaviye ~ Ar zāwiyat [#zwy fa. f.] 1. köşe, açı, 2. ibadet için çekilinen köşe < Ar zawā katladı, buruşturdu, gizledi

zayi [Yus xiv] ~ Ar Dā'ic [#Dyc fa.] kayıp " ziya2

zayıf [Yus xiv] zaif ~ Ar Dacīf [#Dcf sf.] a.a. " zaaf

zeamet sancaktar payı, Osmanlı devletinde sancakbeyi düzeyindeki kişilere verilen tımar ~ Ar zacāmat^ [#zcm msd.] önderlik < Ar zacama iddia etti, öne düştü

zeban [Mercimek xv] ~ Fa zabān/zubān dil ~ OFa (u)zwān a.a. (= Ave hizvā a.a.)

zebani ~ Ar zabāniyyat [nsb. f.] 1. silahlı muhafız, 2. cehennemde günahkârları ateşe itmekle görevli melek = Ar zubānā' akrebin makas şeklindeki ön organı ~ Fa zabān/zubān 1. dil, 2. sokan böceklerin iğnesi (arı, akrep vb.)

zebella [xix] zebellāyi çok iri ve korkunç ~ ?

zebercet [xiv] zeberced zümrüdün düşük derecesi, topaz ~ Ar zabarcad zümrüt veya topaz ~ Aram zəmargadā a.a. (= EYun smáragdos a.a.) ~ Sans marakata a.a.

• Arapçaya Farsçadan alınan zumurrud ile Aramice zabarcad biçimleri kısmi anlam ayrışmasına uğrayıp aynı taşın iki ayrı kalitesini ifade etmekte kullanılmıştır. Her iki biçimin nihai kökeni Hint dilleridir. • İng emerald, Fr émeraud < İsp esmeralda (a.a.) biçimleri Arapçadan alınmıştır.

zebil [xiv] ~ Ar δabīl [#δbl sf.] soluk, kurumuş, rengi atmış < Ar δabula [msd. δabl/δubūl] soldu, kurudu

zebra [xx/b] ~ İng zebra Afrika'da yaşayan bir tür tek toynaklı hayvan ~ Port zebra ~ Kongo

---

• Afrika dillerinden.

zebun [Aş, Yus xiv] ~ Fa zabūn zayıf, güçsüz, elden ayaktan düşmüş

zecri [Yus xiv] ~ Ar zacrī [#zcr nsb.] vaz geçirici < Ar zacara vazgeçirdi, püskürttü, engelledi [msd. zacr]

zedele[mek ~ Fa zada vurulmuş, darbe yemiş, çarpılmış " +zede

zehap [MMem xvi] ~ Ar δahāb [#δhb1 msd.] görüş, kanı < Ar δahaba [msd. δahāb/maδhab] 1. gitti, yola düştü, 2. bir görüş sahibi oldu, bir mezhebe katıldı

zehir/zehr- [Aş, Yus xiv] zehr ~ Fa/OFa zahr öd, safra, zehir (= Ave jathra a.a.)

zekâ ~ Ar δakā' [#δky msd.] parıltı, zihin pırıltısı, zekâ < Ar δakā parladı, ateş harlandı

zekât [Uy viii+] ~ Ar zakāt [#zkw/#zky msd.] İslamiyette her yıl servetten ödenen sadaka, zekât ~ Aram zəkūtā liyakat, kıymet, lehte hüküm < Aram #zky değerli olma, haketme

zeker [xiv] ~ Ar δakar erkek, eril, erkeklik organı (= Akad zikaru a.a. = Ugar dakaru a.a.)

• Ar δakara (andı, adını andı) fiiliyle ilişkisi belirsizdir. Karş. ZİKİR.

zeki [xiv] ~ Ar δakīy [#δky sf.] zekâ sahibi olan " zekâ

zelil [Aş, Yus xiv] ~ Ar δalīl [#δll sf.] düşkün " zül

zelzele ~ Ar zalzalat [#zlzl msd.] yer sarsıntısı < Ar zalzala [onom.] sarsıldı

zemberek1 saat yayı ~ Fa zanbūrak [küç.] 1. arıcık, 2. eskiden kullanılan yaylı ok, zemberek < Fa zanbūr arı

zembil [Mercimek xv] ~ Fa zanbīl sepet ~ Akad zabbīlu sepet, taşıma aracı < Akad zabālu taşımak

zemheri [Aş xiv] zemherīr vulg. zemherī ~ Ar zamharīr kışın 22 Aralıkta başlayan en soğuk günleri, karakış, erbain & Fa zam kış (= Ave zyam- a.a. ~ HAvr *ghiem- a.a.) + Ar harīr [#hrr sf.] uğuldayan, uluyan

zemin [Aş xiv] ~ Fa zamīn yer, toprak (= Ave zam- a.a.) ~ HAvr *dhghem- a.a.

zemzem [xiv] ~ Ar zamzam [#zmzm] bol akan kaynak, Kâbe yakınında meşhur kuyu < Ar zamzama [onom.] gürültüyle kaynadı

zen [xx/c] ~ İng zen Budist eğitimde bir yöntem ~ Hind zēn meditasyon, içe bakma < Sans dhyāti bakmak, düşünmek ~ HAvr *dheiə- görmek, bakmak " dide

zencefil [Aş xiv] zencebil ~ Ar zancabīl kökü baharat olarak kullanılan bir bitki, zingiber oficinale ~ Aram zangəbīl a.a. ~ Sans śriŋgavēra "boynuz gövde?", a.a. & Sans śriŋga boynuz (~ HAvr *krən-go- a.a. < HAvr *ker-1 kafatası, boynuz) + Sans vēra gövde, beden, safran bitkisi " ser

---

• Karş. İng ginger, Fr gingembre < Lat zingiber < EYun zingíbēris < Sam (zencefil).

zenci [Kut xi] zengī ~ Ar zancī [nsb.] kara derili, Afrikalı ~ Fa zangī a.a. < öz Zang Zengibar kenti, Afrika

zengin [Men xvii] zengīn a.a. ~ Fa sangīn (kıymetli) taşlarla süslü, murassa, pahalı, değerli < Fa sang taş " seng

zenit [xx/b] ~ Fr zénith astronomide göğün en yüksek noktası, başucu ~ Ar samtu-r-ra'S başucu, düz yukarı < Ar samt yön, taraf " semt

zenne [Men xvii] kadın; [KT xix] orta oyununda kadın kılığına girmiş karakter < Fa zan kadın ~ OFa zan a.a. (= Sans cáni- a.a.) ~ HAvr *gwen- a.a. " jinekoloji

---

• Muhtemelen Arapça dişil eki olan -e ilavesiyle.

zeplin [Cumh 1929] yönlendirilebilen uçuş aracı < öz (Luftschiff) Graf Zeppelin Luftschiffbau Zeppelin AG tarafından 1928'de imal edilen yönlendirilebilen uçuş aracının adı < öz Ferdinand von Zeppelin Alman sanayici (1838-1917)

• Sözcüğün Türkçede cins adı olarak kullanımına Ekim 1929 dolayında twsadüf edilmektedir.

zer [Yus xiv] ~ Fa/OFa zar altın ~ EFa *zarna- a.a. (= Ave zari- a.a.)

• Karş. Fa zard (sarı renk).

zerdali [xiv] zerdalu ~ Fa zard alū sarı erik, bir tür kayısı & Fa zard sarı (= Ave zairita- a.a.) + Fa ālū erik " zer, alıç

zerde [Yus xiv] ~ Fa zarda 1. sarı renk, sarı şey, altın gibi, 2. safran ~ OFa zardag a.a. " zer

zerdeçal ~ Fa zarda çāw/zarda çūb Hint safranı denilen bir tür sarı baharat & Fa zarda sarı + Fa çūb/çōb çubuk " zer, cop

zerk ~ Ar zarq [#zrq msd.] batırma, sokma, saplama, enjekte etme < Ar zaraqa batırdı, soktu

zerre [Aş, Yus xiv] ~ Ar δarrat [#δrr msd.] tane, tohum, partikül < Ar δarra [msd. δarr] saçtı, özellikle tohum saçtı " ziraat

zerzevat [Men xvii] sebzevat a.a. < Tü sebze " sebze

• Farsça sözcüğe Arapça -āt çoğul takısıyla.

zevahir ~ Ar Zawāhir [#Zhr çoğ.] görünen şeyler, görüntüler < Ar Zāhirat görünen şey " zahir

zeval [Aş, Yus xiv] ölme, son bulma; [Kıp xiv] öğleden sonraki zaman ~ Ar zawāl [#zwl msd.] 1. düşme, gitme, eksilme, inişe geçme, duraksama, tükenme, 2. güneşin inişe geçme dönemi < Ar zāla zail oldu, düştü, gitti, eksildi

zevat ~ Ar δawāt [#δw çoğ.] kişiler < Ar δāt kişi " zat

zevç [Men xvii] koca ~ Ar zawc [#zwc] çift olan bir şeyin teki, eş, karı veya koca ~ Aram zawgā a.a. ~ EYun zeûgos a.a. " çift

zevce [MMem xvi] ~ Ar zawcat [#zwc f.] dişi eş " zevç

zevk [Aş, Yus xiv] ~ Ar δawq [#δwq msd.] tad alma duyusu, tad, keyif < Ar δāqa tattı, tadına baktı

zevzek [Men xvii] tohum, afyon veya esrar, ot, hacı tozu; [Bia] münasebetsiz ve gayrıciddi kimse ~ ?

zeybek [xix] Ege bölgesine özgü bir tür erkek cemiyeti mensubu ~ ?

• Belki zībakī/zeybakī (civa gibi) < Ar zībaq (civa).

zeyil/zeyl- ~ Ar δayl [#δyl] kuyruk, giysinin eteği, eklenti

zeyrek [Aş xiv] zīrek ~ Fa/OFa zīrak hızlı, becerikli, zeki

zeytin [xiv] zeytun/zeytin ~ Ar zaytūn [#zyt çoğ.] zeytin taneleri < Ar zayt zeytin ~ Aram zeytā a.a. (= İbr zayt a.a. = Fen zyt a.a.)

• OFa zayt, Erm tsét biçimleri Aramiceden alıntıdır.

EŞKÖKENLİLER:
Ar zayt : mezgit, zeytin

zıbar[mak [xix] bitkin halde uyumak, sızmak, gebermek (argo) ~? Erm sbar- bitmek, tükenmek

zibidi [EvÇ xvii] pejmürde, sefil kılıklı ~ Fa *zībīdī süslü, yakışıklı < Fa zībīdan süslemek, yakışmak < Fa zīb süs, güzellik

---

• Anlam kayması açıklanmaya muhtaçtır.

zıbık [Men xvii] yapay penis Ar zubb [#zbb] penis

zıbın [TS xvi xvi] ~ Ar zubūn [#zbn] iç gömleği, entari

zifaf ~ Ar zifāf [#zff msd.] düğün töreni

zifir ~ Ar zafīr [#zfr] pis kokulu yağlı madde = Aram #zpr pis kokma

zifiri < Yun/EYun zoferós [sıfat] karanlık < EYun zófos 1. karanlık, kasvet, 2. batı

• Aynı kökten EYun zéfyros (batı, batı rüzgârı).

zifos [Arg xvi] girdap, kasırga; [xix] su püskürmesi ~ Yun zífos fıskiye, ani sağanak, kasırga < Yun zífō püskürtmek, fışkırtmak

zift [Env xiv] ~ Ar/Fa zift petrole benzer doğal yapışkan madde, asfalt ~ Aram zeptā a.a. = Akad ziptu a.a.

zigot [xx/c] ~ Fr zygote döllenmiş tohum ~ EYun zygótos koşumlanmış (at, öküz) < EYun zýgon koşum, boyunduruk ~ HAvr *yug-o- < HAvr *yeug- çift koşmak, iki şeyi birleştirmek " çift

zihin/zihn- [TS*, Kıp xiv] zihn akıl, anlama yeteneği ~ Ar δihn [#δhn] akıl, anlama yeteneği

zikir/zikr- [Aş xiv] zikr ~ Ar δikr [#δkr msd.] anma, adını söyleme < Ar δakara andı, adını söyledi (= Aram #dkr anma, hatırlama = Akad zakāru adlandırma, adını anma < Akad zikru ad)

zıkkım >> " zakkum

zikzak [xx/a] ~ Fr ziczac/zigzag [onom.] kırık çizgi, kırık çizgide hareket etme

zil [Men xvii] mehter müziğinde bir çalgı ~? Fa zīr 1. alt, aşağı, 2. müzikte tiz ses, bir çalgı grubunda en yüksek perdeli alet

zılgıt ~ Ar Zalġūt "lilili" çekme, tezahürat yapma

zillet ~ Ar δillat [#δll msd.] düşkünlük, aşağılanma, zül < Ar δalla düşkün idi, aşağılandı " zül

zilyed ~ Ar δī-al-yadd elinde tutan, İslam hukukunda bir malın tasarrufuna fiilen sahip olan kimse & Ar δī [#δw] sahip + Ar al-yadd el " zat, el3, yed

zımba ~ Fa sumba/sumbag delgi < Fa/OFa suftan, sumb- delmek (= Ave saop- a.a.)

zımbırtı <onom [AL 192+] müzik aleti; [xx/b] her türlü alet veya adı konamayan nesne < Tü zımbır [onom.] rezonanslı ve hafif titreme sesi " zangır

zimmet [xiv] garanti, kefalet, sorumluluğu üstlenme ~ Ar δimmat [#δmm msd.] a.a.

zimmi [xiv] ~ Ar δimmī [#δmm nsb.] 1. birinin zimmeti veya himayesi altında olan, başka bir aşiretin korumasına sığınan, 2. islam hukukuna tabi gayrımüslim < Ar δimmat garanti, kefalet " zimmet

zımn < Ar Dimn [#Dmn msd.] 1. iç taraf, bir şeyin içi, içerik, kapsam, 2. mantıkta bir kavram veya kategorinin içerdiği veya zorunlu olarak ona bağlı olan diğer kavram veya kategori, implication

zımpara ~ Fa sunbāda zımpara taşı, ponza ~ OFa *sunbādag

• Erm smbadag biçimi Orta Farsçadan alıntıdır.

zina [Kut xi] ~ Ar zinā’ [#zny msd.] a.a. < Ar zanā gayrımeşru cinsel ilişkiye girdi (= İbr/Aram #zny a.a.)

• Karş. İbr zānā (zina etmek), Aram zānītā (fahişe).

zincifre ~ Fa zancafr/zincifra kırmızı renkli bir mineral ve bundan elde edilen boya, civa sülfit ~ Aram zəngūpr/sūngpr a.a. ~ Fen

---

• Eski çağda İspanya’da Fenikeliler tarafından işlenmiştir. İng cinnabar < EYun kinnabáris (a.a.) biçimi bir Sami dilinden alınmıştır.

zincir [Aş, Yus xiv] ~ Fa zancīr a.a. ~ OFa zancīr a.a.

zindan [Kut, Aş xi] ~ Fa zindān mahbes ~ OFa zēndān a.a.

zinde [Aş, Yus xiv] ~ Fa zinda canlı, diri, yaşayan < Fa zīstan, zin- canlı olmak, yaşamak ~ OFa zīwistan- a.a. ~ HAvr *gwi-wo- < HAvr *gweiə-1 canlı olmak, yaşamak " can

zındık [Gül xiv] ~ Ar zindīq İslam dininden sapan ~ OFa zandīk 1. yorumcu, 2. Zerdüşt dinine yeni yorum getiren sapkın peygamber Mani'nin (MS 3. yy) müritlerine verilen ad < OFa zand yorum (= Ave zainti a.a.)

zıngır onom rezonanslı ve hafif titreme sesi " zangır

zinhar [Aş xiv] ~ Fa zīnhār 1. aman, güvence, sakınma, bağışlama, 2. aman! sakın! (ünlem) ~ OFa zēnhār a.a.

zınk onom [AL 192+] ani durma sesi

zıp onom [LO xix] sıçrama sesi

zıpır <onom [LO xix] delişmen, çok hareketli < Tü zıp [onom.] " zıp

zıpkın <Tü [Kıp xiv] sıpkın/sıpkun sivri ucu ve ucuna yakın iki çengeli bulunan eski savaş aleti, mızrak < Tü *sıp- saplamak? Tü sap- a.a. " sapla-

zıpzıp <onom [xx/b] bilye, bir lastiğe bağlı içi talaş dolu top şeklinde çocuk oyuncağı < Tü zıp sıçrama sesi " zıp

zır, zırıl onom zil sesi, ağlama sesi " zar3

zira [Aş xiv] ~ Fa zīrā a.a.

ziraat [LO xix] ~ Ar zirācat^ [#zrc msd.] ekincilik, çiftçilik < Ar zaraca ekin ekti, tohum serpti (= Akad zēru tohum)

• Karş. Ar #δrr (saçma, tohum atma), #δrw (ekini savurup tanelerini ayırma).

zırh [Aş xiv] zirih ~ Fa zirih a.a. ~ OFa zrād a.a. (= Ave zrāda- a.a.)

zirkon [xx/c] ~ Fr zircon canlı kırmızı renkte bir süs taşı ~ Ar zarqūn a.a. ~ Fa āzar gūn ateş rengi & Fa āzar ateş + Fa gūn renk " ateş

zırnık [xiv] zernik ~ Fa zarnīχ arsenik ~ OFa zarnik a.a. " arsenik

---

• Aram zrnīkā (arsenik) İrancadan alıntıdır.

zırt onom [ÖSeyf 1912] ani ve hafif hareket sesi, hafif fırlama sesi " zart

zırtapoz <onom [LO xix] delişmen, zıpır < Tü zırt [onom.] " zırt

zırva [KT xix] münasebetsiz söz, laf kalabalığı ~ ?

zirve ~ Ar δirwat [#δrw msd.] doruk

zirzop [xviii] medrese öğrencileri tarafından giyilen sağa eğik bir tür sarık; [xix] delişmen, züppe, gayrıciddi kimse ~ ?

zişan

zıt/zıdd- [xiv] zıdd ~ Ar Didd [#Ddd] aksi, ters

zıvana [Men xvii] zübāne 1. alev dili, 2. avretlerün ud yerlerindeki dili, 3. toka dili; [LO 1876] zıvana/zübane değirmen taşının ekseni, mil; [AMithat 1882] sigara ağızlığı veya filtresi ~ Fa zabāna/zubāna dil gibi olan her nesne < Fa zabān/zubān dil " zeban

---

• Zıvanadan çıkmak deyimi "değirmen taşının döngü milinden çıkması" anlamındadır.

ziya1 ~ Ar Diyā’ [#Dw’] ışık, ışın < Ar Dā’a [msd. Daw’] ışıdı, parladı

ziya2 ~ Ar Dayac [#Dyc msd.] kaybolma < Ar Dāca kaybetti, zayi etti

ziyade [Yus, DK, Gül xiv] ~ Ar ziyādat [#zyd msd.] 1. artış, çokluk (isim ve zarf), 2. artık, çok (sıfat) < Ar zāda arttı, çoğaldı

ziyafet [Env xv] ~ Ar Diyāfat [#Dyf msd.] konuk ağırlama, konukseverlik < Ar Dāfa konuk oldu

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #d?yf : izafe, ziyafet

ziyan [Yus, Gül xiv] ~ Fa/OFa ziyān zarar (= Ave zyā- zarar vermek = Sans cyāni hasar, kayıp, zarar)

ziyaret [Kut, Aş xi] uğrama, konuk olma ~ Ar ziyārat [#zwr msd.] a.a. < Ar zāra ziyaret etti

ziynet [Kut, DK xi] zinet bezeme, süs ~ Ar zīnat [#zyn msd.] a.a. < Ar zāna süsledi, bezedi

zo(o)+ ~ Fr/İng zo(o)- hayvan < EYun zoîon/zôon yaşayan şey, hayvan < EYun zóō/zóiō yaşamak ~ HAvr *gwyo- < HAvr *gweiə-1 canlı olmak, yaşamak " can

zodyak [xx/b] ~ Fr zodiaque 12 canlı şeklinde tasvir edilen burçlar kuşağı ~ EYun zoïdiakós & EYun zoîon/zôon canlı, hayvan + EYun eîdos şekil, görüntü " zo(o)+, ide

zoka olta iğnesi ~ Yun zóka olta ~ Ven sóga ip, sicim

zom [AL 192+] sarhoş (argo) ~ ?

zombi [xx/c] ~ Fr/İng zombie a.a. ~ Haiti

zon [xx/b] ~ Fr zone bölge, iklim kuşağı ~ Lat zona kuşak ~ EYun zōnē a.a. ~ HAvr *yōs-nā- a.a. < HAvr *yōs- kuşanmak

zona [xx/b] ~ YLat zona a.a. ~ Lat zona kuşak " zon

zonk onom [Mercimek xv] baş ağrısı sesi " zank

zonta [xx/c] ~? Yun zōnto canlı varlık, hayvan < EYun zóō yaşamak " zo(o)+

zor [Aş, Yus xiv] sancı, zahmet, kuvvet (isim); [Men xvii] güç, zahmetli, müşkil (sıfat) ~ Fa/OFa zūr/zōr güç, kuvvet, zahmet, sıkıntı, sancı (= Sans śūra güçlü, kuvvetli, yiğit)

• Farsça sözcük sadece isim iken Türkçede belki güç sözcüğünün etkisiyle isim ve sıfat kullanımı kazanmıştır.

zoraki [LO, KT xix] mecburen, zorla (Rum şivesine tatbikan teşekkül olunmuş amiyane bir lugattır - Kamus-ı Türki) & Fa zōr + Yun -aki " zor

zorba [Men xvii] ~? Fa zōr bāz kuvvet kullanan, kuvvet gösteren, ağırlık kaldıran sporcu " zor, +baz

---

• -z sesinin kaybı açıklanmaya muhtaçtır. Ar δurbat (asi, eşkiya, demagog, Tü zürbe) ile bağlantısı açık değildir.

zorunlu YT [Fel 194+] zaruri, vacip < Tü zorun [1935 YT] mecburen " zor

zübde [xiv] sütün kaymağı, bir şeyin özü, bir konunun püf noktası ~ Ar zubdat [#zbd msd.] a.a.

züccaciye ~ Ar zucāciyyat [#zcc nsb. f.] cam yapılan veya satılan yer < Ar zucāc cam ~ Aram zəgūg(t)ā [#zgg] a.a.

• İbr zəgūgīt (cam) Aramiceden alıntıdır. Sözcüğün nihai kökeni MÖ 2500'den önce camın keşfedildiği Fenike olmalıdır.

züğürt [LL 1732] fakir, parasız ~ ?

zühal [xiv] ~ Ar zuHāl [#zHl] a.a. < Ar zaHala [msd. zuHūl] geri durdu, uzaklaştı

• Satürn en uzak gezegen sayıldığı için.

zührevi [xix] cinsel ilişki yoluyla bulaşan < Ar zuhrat [#zhr] Venüs gezegeni < Ar zahara [msd. zahr] parladı, ışıdı (= İbr/Aram #zhr parlama, ışıma) " zuhur

---

• Fr vénérien (zührevi) < Vénus (aşk tanrıçası, Venüs gezegeni) çevirisidir.

züht [Kut xi] zühd (dünya nimetlerinden) vazgeçme ~ Ar zuhd [#zhd msd.] a.a. < Ar zahada vazgeçti, kaçındı, terketti

---

EŞKÖKENLİLER:
Ar #zhd : zahit, züht

zühul ~ Ar δuhūl [#δhl msd.] aptallaşma, aklı karışık olma, dalgınlık < Ar δahala aptallaştı, aklı karıştı, daldı

zuhur [DK xiv] belirme, görünme, görüntü, parıltı, gösteriş ~ Ar Zuhūr [#Zhr msd.] a.a. < Ar Zahara göründü, aydınlandı, ortaya çıktı, belirdi, kendini gösterdi

---

• Aynı Sami kökünden Ar #zhr (parlama, ışıma).

zül/züll- ~ Ar δull [#δll msd.] düşkünlük, alçalma, hor ve hakir olma < Ar δalla hor ve hakir idi (= Aram #dll küçülme, azalma)

zula [AL 192+] bir şeyi saklamak, gizlemek (argo) ~ Yun zoúla sıkıştırılıp tabaka haline getirilmiş esrar < Yun zoúlō sıkmak, bastırmak

zülbiye [Yus xiv] zülūbiye ~ Fa zalū bā "sülük aşı", dar uzun parmak şeklinde yuvarlanmış hamurdan yapılan tatlı & Fa zalū sülük + Fa bā aş " sülük, çorba

zülfikar [Aş, Yus xiv] ~ Ar δū-al-fiqar 1. omurgalı, 2. Hz Ali’nin kılıcının adı & Ar δū [#δw] sahip + Ar al-fiqar omurga, belkemiği " zat, el3, fıkra

zülfiyar ~ Fa zulf-i yār yarin saçı " zülüf, yar2

zulmet [Aş xiv] karanlık ~ Ar Zulmat [#Zlm msd.] a.a. " zulüm

zülüf/zülf- [Kut xi] zülf saç, bukle ~ Fa zulf a.a.

zulüm/zulm- [Aş xiv] zulm haksızlık, zorbalık ~ Ar Zulm [#Zlm msd.] a.a. < Ar Zalama zorbalık etti, hak ve adalete aykırı davrandı = Ar Zulmat kararma, karanlık (= Akad Sulmu siyah = Akad Salāmu karanlık olma)

zum [xx/c] (uçak) pike yapma, (kamera) ani yaklaşma ~ İng zoom (uçak) pike yapma, (kamera) ani yaklaşma ~ İng zoom [onom.] çizgi romanlada uçak sesi

zümre ~ Ar zumrat [#zmr msd.] küme, topluluk, bir insan grubu

---

• Nihai anlamı belki "çalgıcılar grubu"dur. Karş. mezmur.

zümrüt [xiv] ~ Fa zumrūd zümrüt ~ Aram zəmaragdā a.a. " zebercet

züppe [xx/a] kendinden başkasını beğenmeyen sonradan görmüş bey ~ ?

zürafa [xvi] Afrika kökenli bir hayvan ~ Ar zurāfat [#zrf] a.a.

• Zarif < Ar #Zrf sözcüğüyle etimolojik ilgisi yoktur.

zurna [Yus, DK xiv] surnacı ~ Fa sūrnāy/surnā a.a. & Fa sūr düğün + Fa nāy boru " ney

zümre ~ Ar zumrat [#zmr msd.] küme, topluluk, bir insan grubu

---

• Nihai anlamı belki "çalgıcılar grubu"dur. Karş. mezmur.

zümrüt [xiv] ~ Fa zumrūd zümrüt ~ Aram zəmaragdā a.a. " zebercet

züppe [xx/a] kendinden başkasını beğenmeyen sonradan görmüş bey ~ ?

zürafa [xvi] Afrika kökenli bir hayvan ~ Ar zurāfat [#zrf] a.a.

• Zarif < Ar #Zrf sözcüğüyle etimolojik ilgisi yoktur.

zurna [Yus, DK xiv] surnacı ~ Fa sūrnāy/surnā a.a. & Fa sūr düğün + Fa nāy boru " ney

zürriyet [xiv] tohum, soy ~ Ar δurriyyat [#δrr msd.] a.a. < Ar δarra saçtı, tohum attı " zerre

Sözlükte Kullanılan

SİMGELER

~	Alıntı (loan)
<	Türeme (derivation)
=	Eşkökenlilik (cognate)
§	Bileşik kelime
?	Tahmine dayalı veya tartışmalı köken
#	Sami dillerinde kök harfleri
güneş	İlk kullanım (neologism)
ok	Daha fazla bilgi için bakınız
a.a.	Aynı anlamda

TÜRLER

Tü	12. yy'dan önce Orta Asya Yazı Türkçesinde örnekleri bulunan Türkçe kelime.
<Tü	Türkçe köklerden türeyen fakat 12. yy'dan eski örneği bulunmayan kelime.
Tü?	Yapıca Türkçeyi andıran ama 12. yy'dan eski Türkçe köklerle bağlantısı kurulamayan kelime.
YT	Dil Devrimi çerçevesinde Türkçe veya Türkçe olmayan köklerden türetilen Yeni Türkçe kelime.
onom	Türkçe onomatope (yansıma ses).
çoc	Enfantil dilden Türkçe genel kullanıma geçmiş kelime.
ünl	Türkçe ünlem.
<onom	Türkçe yansıma sesten türetilmiş kelime.

ERKEN ÖRNEKLER

Saptanabilen en eski yazılı Türkçe örnek gösterilmiştir. Bu konudaki çalışmalar sürmektedir. Ayrıntılı kaynakça sonradan eklenecektir.

viii	8. yüzyıl
viii+	8. yüzyıl veya daha sonra
xii-xiv	12. - 14. yüzyıllar arası
xx/a	20. yüzyılın ilk kısmı (1901-1930)
xx/b	20. yüzyılın ikinci kısmı (1931-1960)
187+	1870'li yıllar (1870-1879)
1935	1935 yılı (tam)

DİLBİLGİSİ KISALTMALARI

abl.	-den hali (ablative)
büy.	büyütme eki (sadece İtalyanca)
çoğ.	çoğul/çokluk hali
esk.	arkaik biçim veya anlam
f.	dişil (müennes, feminine)
gen.	iyelik hali (genitive)
kıy.	kıyas (comparative)

küç. küçültme (diminutive)
mod. kelimenin modern yazımı
n. nötr
sup. abartı (superlative)
II Arapça mezid fiil vezni: tafcīl
III Arapça mezid fiil vezni: mufācalat
IV Arapça mezid fiil vezni: ifcāl, ifcālat
V Arapça mezid fiil vezni: tafaccul
VI Arapça mezid fiil vezni: tafācul
VII Arapça mezid fiil vezni: inficāl
VIII Arapça mezid fiil vezni: ifticāl
X Arapça mezid fiil vezni: istifcāl
dual. Arapça tesniye (ikil, dual)
fa. Arapça ism-i fail (active participle)
ia. Arapça ism-i alet (instrumentative)
im. Arapça ism-i mübalağa (habitative)
iz/m. Arapça ism-i zaman ve mekân (locative)
kıy. Arapça ism-i tafdil (comparative)
mef. Arapça ism-i meful (passive participle)
msd. Arapça masdar (verbal noun)
nsb. Arapça ism-i mensub (attributive)
sf. Arapça sıfat (adjective)
zrf. Arapça zarf (adverb)

DİL ADLARI

? kaynağı bilinmeyen sözcük
Afr Afrika dilleri - genel
Akad Akatça (Babil ve Asur dilleri)
Akad/Aram Akadca ve Aramice
ALat Arkaik Latince (MÖ 3. yy'dan eski)
Aleut bir Kuzey Amerika dili
Algonquin bir Kuzey Amerika dili
Alm Almanca
Alm/Fr/İng
Alm/İng Almanca ve İngilizce
Alm/Rus Almanca ve Rusça
Amer Amerika yerli dilleri - genel
Angola bir Afrika dili
Ar Arapça
Ar/Fa Arapça ve Farsça
Aram Aramice
Arn Arnavutça
Ave Avesta (Zend dili)
Avustral Avustralya dilleri - genel
Balti bir Hint dili
Bask Baskça

Bengali	bir Hint dili
Boer	Afrikaans
Breton	Bretonca
Bul	Bulgarca
Bul/Sırp	Bulgarca ve Sırpça
Çağ	Çağatay Türkçesi
Çek	Çekçe
Çin	Çince
Çing	Çingenece
EAlm	Eski Yüksek Almanca
EErm	Eski Ermenice (Krapar)
EFa	Eski Farsça
EFa/Ave	Eski Farsça ve Avestan (Zend)
EFa/Sans	Eski Farsça ve Sanskritçe
EFr	Eski Fransızca
Eİng	Eski İngilizce
Erm	Ermenice
ESlav	Eski Kilise Slavcası
Eth	Habeşçe (Ge'ez)
Etr	Etrüskçe
EYun	Antik Yunanca
Fa	Farsça
Fa/OFa	Farsça ve Orta Farsça
Fen	Fenike dili
Fen/İbr/Aram	Fenike dili, İbranice ve Aramice
Fin	Fince
Fr	Fransızca
Fr/İng	Fransızca veya İngilizce
Fr/İng/Alm	
Frk	Frankça
Gael	Gaelce (İrlanda ve İskoçya dilleri)
Gal	Gal dili (Welsh)
Ger	Germence
Guarani	bir Güney Amerika dili
Gucerati	bir Hint dili
Gürc	Gürcüce
Haiti	Haiti Kreolü
HAvr	Hintavrupa Anadili
Hind	Modern Hindi
Hind/Sans	Sanskritçe ve modern Hintçe
Hit	Hititçe
Hol	Holandaca
Hwar	Eski Harezmce (bir İran dili)
İbr	İbranice
İbr/Aram	İbranice ve Aramice
İng	İngilizce
İnuit	Eskimo dili
İr	İran dilleri
İsp	İspanyolca
İsv	İsveççe

İt	İtalyanca
İt (Cen)	İtalyanca (Ceneviz Lehçesi)
İt/Fr	İtalyanca ve Fransızca
İt/OLat	İtalyanca ve Orta Latince
İt/Ven	İtalyanca ve Venedikçe
İt/Yun	İtalyanca ve Yunanca
İzl	İzlanda dili
Jap	Japonca
Karib	bir Orta Amerika dili
Katalan	Katalanca
Kelt	Kelt dilleri - genel
Kıpti	Kıptice (Mısır dili)
Kırg	Kırgızca
Kongo	Kongo dilleri
Kore	Korece
Kürt	Kürtçe
Lap	Laponca
Lat	Latince
Lat/İt	Latince ve İtalyanca
Lid	Lidya dili
Mac	Macarca
Malagasy	Madagaskar dilleri
Malay	Malayca
Malayalam	bir Güney Hint dili
Maldiv	Maldivce
Maori	Yeni Zelanda yerli dilleri
marka	ticari marka
Maya	bir Orta Amerika dili
Mıs	Eski Mısır dili
Moğ	Moğolca
Nahuatl	'Aztek' (Eski Meksika) dili
Nepali	Nepal dili
Nor	Nors dili (Vikingce)
Norv	Norveççe
OFa	Orta Farsça (Pehlevi veya Pazend dili)
OFa/Aram	Orta Farsça ve Aramice
OLat	Orta Latince (2.-15. yy)
OLat/İt	Orta Latince ve İtalyanca
OLat/Ven	Orta Latince ve Venedikçe
Ostyak	bir Sibirya dili
OYun	Orta Yunanca (6.-16. yy)
öz	özel isim
öz (İt/Lat)	Latince veya İtalyanca özel ad
Port	Portekizce
Port (Brez)	Portekizce - Brezilya lehçesi
Port/İsp	Portekizce ve İspanyolca
Prakrit	Pali (geç Sanskritçe)
Prov	Provansal
Quech	Quechua (İnka) dili
Rus	Rusça

Saka	Hotan Sakacası
Sam	Sami dilleri
Sans	Sanskritçe
Sırp	Sırpça
Sinhali	Sri Lanka dili
Slav	bir Slav dili
Sogd	Soğdca
Sumer	Sumerce
Swa	Swahili (bir Afrika dili)
Tahiti	bir Polinezya dili
Taino	bir Güney Amerika dili
Tamil	bir Güney Hint dili
Tib	Tibetçe
Toh	Toharca
Tonga	bir Polinezya dili
Tungus	Tunguzca (Mançu)
Tupi	bir Orta Amerika dili
Tupi/Guarani	Orta Amerika dilleri
Tü	Türkçe
Ugar	Ugaritçe (eski Suriye dillerinden)
Urdu	Urduca
Ven	Venedikçe
YLat	Yeni Latince - 16. yy sonrası
YT	Yeni Türkçe - Dil Devrimi bünyesinde yaratılmış kelime
Yun	Yunanca (modern)
Yun (Pont)	Yunanca (Pontos lehçesi)
Yun/EYun	Eski ve Modern Yunanca